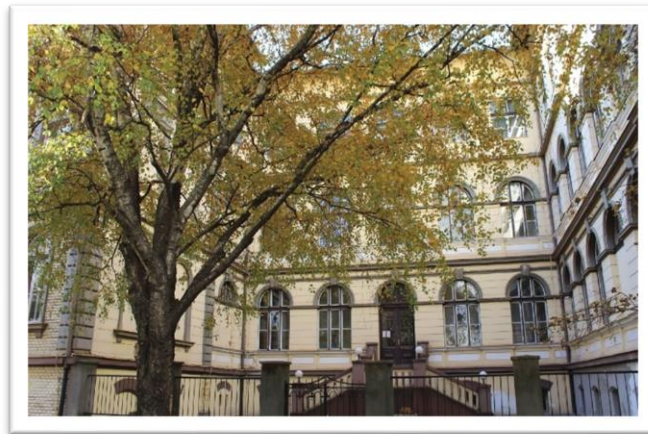

ШКОЛСКИ ПРОГРАМ

Школског центра са домом ученика „Доситеј Обрадовић“

за период од

2021. до 2025. године

Зрињског и Франкопана 2

Телефон: 024/556-119 и 024/527-449

Веб сајт: www.skcentar.edu.rs

Мејл: skcentar.dositej@gmail.com

1. УВОД.....	2
1.1. Полазне основе рада	2
1.2. Сврха, циљеви и задаци школског програма	2
2. ПЛАН НАСТАВЕ И УЧЕЊА – законске основе	3
2.1. План наставе и учења ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА.....	8
2.2. План наставе и учења СРЕДЊЕГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА	11
3. ПРИПРЕМНИ ПРЕДШКОЛСКИ ПРОГРАМ.....	14
3.1. Организација рада у развојној групи	14
3.1.1. Организација унутрашњег и спољашњег простора	14
3.1.2. Организација средстава и материјала васпитног рада.....	14
3.1.3. Организација времена - режим рада.....	15
3.2. Програм васпитно-образовног рада	15
3.2.1. Програм предшколског васпитања и образовања деце узраста од 3 године до укључивања у припремни предшколски програм	16
3.2.1.1. Циљеви васпитно-образовног рада.....	16
3.2.1.2. Годишњи план васпитно-образовних активности	17
3.3. Припремни предшколски програм	25
3.3.1. Циљеви васпитно-образовног рада	26
3.3.2. ГОДИШЊИ ПЛАН ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНИХ АКТИВНОСТИ	28
3.4. ДОДАТНА ПОДРШКА.....	34
3.5. ИНДИВИДУАЛНИ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНИ ПЛАН	36
3.6. САРАДЊА СА ПОРОДИЦОМ	37
3.7. САРАДЊА СА ОСНОВНОМ ШКОЛОМ.....	37
3.8. ПРАЋЕЊЕ, ВРЕДНОВАЊЕ И ДОКУМЕНТОВАЊЕ ОСТВАРИВАЊА ПРЕДШКОЛСКОГ ПРОГРАМА	39
4. ПРОГРАМ ОБАВЕЗНИХ ПРЕДМЕТА И ИЗБОРНИХ ПРОГРАМА по разредима	41
4.1. Програм наставе и учења за 1. разред.....	41
4.2. Програм наставе и учења за 2. разред.....	104
4.3. Програм наставе и учења за 3. разред.....	165
4.4. Програм наставе и учења за 4. разред.....	224
4.5. Програм наставе и учења за 5. разред.....	281
4.6. Програм наставе и учења за 6. разред.....	375
4.7. Програм наставе и учења за 7. разред.....	445
4.8. Програм наставе и учења за 8. разред.....	534
5. ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА - СРЕДЊА ШКОЛА	613
5.1. ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ	613
5.2. СТРУЧНИ ПРЕДМЕТИ.....	681
ПОЉОПРИВРЕДА ПРОИЗВОДЊА И ПРЕРАДА ХРАНЕ (пекар)	683
Месар - кобасичар	697
МАШИНСТВО И ОБРАДА МЕТАЛА (бравар)	714
ХЕМИЈА, НЕМЕТАЛИ И ГРАФИЧАРСТВО (књиговезац)	734
ТЕКСТИЛСТВО И КОЖАРСТВО (шивач текстила)	745
ГЕОДЕЗИЈА И ГРАЂЕВИНАРСТВО (молер)	758
ЛИЧНЕ УСЛУГЕ (женски фризер, педикир-маникир).....	776

5.3. ИЗБОРНИ ПРЕДМЕТИ	819
6. НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА	835
7. ПРАЋЕЊЕ НАПРЕДОВАЊА И ОЦЕЊИВАЊА УЧЕНИКА	835
8. ПРОГРАМИ КОЈЕ РЕАЛИЗУЈЕ ШКОЛА	836
8.1. ПРОГРАМ ДОПУНСКЕ, ДОДАТНЕ И ПРИПРЕМНЕ НАСТАВЕ	836
8.2. ПРОГРАМ КУЛТУРНИХ АКТИВНОСТИ ШКОЛЕ.....	838
8.3. ПРОГРАМ ШКОЛСКОГ СПОРТА И СПОРТСКИХ АКТИВНОСТИ	839
8.4. ПРОГРАМ ЗАШТИТЕ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ, НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНеМАРИВАЊА.....	840
Значење појмова.....	840
Нивои и облици насиља	841
Основни принципи програма	843
Циљеви програма	843
Превентивне активности	844
Интервентне активности	845
Интервенција према нивоима дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања	846
Вођење евиденције и документације	848
Праћење ефеката предузетих мера	848
Извештавање.....	849
Процењивање ефеката примене програма.....	849
Извештај о остваривању програма.....	849
Акциони план превентивних активности	849
8.5. ПРОГРАМ ПРЕВЕНЦИЈЕ МАЛОЛЕТНИЧКЕ ДЕЛИНКВЕНЦИЈЕ	850
8.6. ПРОГРАМ СЛОБОДНИХ АКТИВНОСТИ	851
8.7. ПРОГРАМ ПРОФЕСИОНАЛНЕ ОРИЈЕНТАЦИЈЕ.....	852
8.8. ПРОГРАМ ЗДРАВСТВЕНЕ ЗАШТИТЕ	855
8.9. ПРОГРАМ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ	856
8.10. ПРОГРАМ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ	857
8.11. ПРОГРАМ САРАДЊЕ СА ЛОКАЛНОМ САМОУПРАВОМ	858
8.12. ПРОГРАМ САРАДЊЕ СА ПОРОДИЦОМ	859
8.13. ПРОГРАМ ПРИЛАГОЂАВАЊА НА ШКОЛСКУ СРЕДИНУ	862
8.14. ПРОГРАМ УВОЂЕЊА ПРИПРАВНИКА У ПОСАО	863
8.15. ПРОГРАМ ИЗЛЕТА, ЕКСКУРЗИЈА И НАСТАВЕ У ПРИРОДИ	867
8.16. ПРОГРАМ РАДА ШКОЛСКЕ БИБЛИОТЕКЕ	869
8.17. ПРОГРАМ БЕЗБЕДНОСТИ И ЗДРАВЉА НА РАДУ	870
8.18. НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ДРУГИХ ОБЛАСТИ РАЗВОЈНОГ ПЛАНА ШКОЛЕ	872
8.18.1. Програм ране интервенције и пружања додатне подршке	872
8.18.2. Програм знаковног језика	873
8.19. ИНДИВИДУАЛНИ ОБРАЗОВНИ ПЛАНОВИ	874
9. ПРАЋЕЊЕ И ЕВАЛУАЦИЈА ШКОЛСКОГ ПРОГРАМА	875

1. УВОД

На основу члана 61. Закона о основама система образовања и васпитања („Сл. гласник РС“ бр. 88/2017), Школски одбор Школског центра са домом ученика „Доситеј Обрадовић“ на седници дана 14.09.2021. доноси ШКОЛСКИ ПРОГРАМ за период од 01.09.2021. до 31.08.2025. године

Школски програм образовања и васпитања доноси орган управљања у складу са наставним плановима и програмима. Школским програмом обезбеђује се остваривање наставних планова и програма, потреба ученика и родитеља, школе и јединице локалне самоуправе.

1.1. Полазне основе рада

Полазне основе за израду Школског програма за период 2021. – 2025. су :

- Закон о основама система образовања и васпитања ("Службени гласник РС" бр.88/2017, 27/2018 – др. Закон, 10/2019 и 6/2020)
- Закон о основном и вапитању ("Сл. гласник РС", бр. 55/2013, 101/2017, 27/2018 – др. закон
- Статут Школског центра са домом ученика „Доситеј Обрадовић“
- Услови рада у школи
- Образовне потребе ученика и родитеља
- Потребе локалне заједнице
- Правилник о мерама, начину и поступку заштите и безбедности ученика
- Правила понашања - кућни ред
- Пословник о раду Школског одбора
- Пословник о раду Савету родитеља
- Пословник о раду Ученичког парламента
- Правилник о материјалној и дисциплинској одговорности запослених
- Правилник о васпитној, васпитно-дисциплинској и материјалној одговорности ученика
- Правилник о противпожарној заштити
- Правилник о процени ризика

1.2. Сврха, циљеви и задаци школског програма

Сврха овог школског програма је стицања потребних знања, вештина, ставова, навика и формирање система вредности ученика који обезбеђује успешно сналажење у животу, уз поштовање њихових интересовања, потреба и интереса.

Циљеви и задаци програма односе се на:

- развој интелектуалних капацитета и знања деце,
- подстицање и развој физичких и здравствених способности,
- оспособљавање за даље образовање и самостално учење
- развој система вредности који се заснива на општим социјалним и моралним начелима демократског, хуманог и толерантног друштва,

- развијање и неговање другарства, поштовања људских права и подстицање индивидуалне одговорности

Циљ школског програма јесте да омогући наставницима базичне професионалне ослободнице у планирању, реализацији и евалуацији целокупног школског живота, како би на најоптималнији начин кроз процес наставе остварили циљеве учења.

Полазећи од члана 76. Закона о основном образовању Школски програм је утемељен на начелима :

- друштвена и образовно – васпитна функција школе, карактеристике школе, структура образовно – васпитне делатности.
- тенденција осавремењивања наставе и посебни облици извођења програма образовања и васпитања.
- усмереност на процесе и исходе учења;
- заснованост на циљевима учења, уз систематско праћење и процењивање квалитета програма;
- уважавање узрасних карактеристика у процесу стицања знања и вештина, формирања ставова и усвајања вредности код ученика;
- хоризонтална и вертикална повезаност у оквиру предмета и између различитих наставних предмета;
- поштовање индивидуалних разлика међу ученицима у погледу начина учења и брзине напредовања, као и могућности личног избора у слободним активностима
- заснованост на партиципативним, кооперативним, активним и искуственим методама наставе и учења;
- уважавања искуства, учења и знања која ученици стичу ван школе и њихово повезивање са садржајима наставе;
- развијање позитивног односа ученика према школи и учењу, као и подстицања учениковог интересовања за учење и образовање у току целог живота
- коришћење позитивне повратне информације, похвале и награде као средства за мотивисање ученика;
- уважавање узрасних карактеристика у процесу психофизичког развоја обезбеђивањем услова за живот и рад у школи

2. ПЛАН НАСТАВЕ И УЧЕЊА – законске основе

План наставе и учења у **основној школи** се остварују у складу са следећим законима и правилницима:

- Закон о основама система образовања и васпитања ("Службени гласник РС» бр.88/2017, 27/2018 – др. Закон, 10/2019 и 6/2020)
- Закон о основном и вапитању ("Сл. гласник РС", бр. 55/2013, 101/2017, 27/2018 – др. закон
- Правилник о посебном програму образовања и васпитања ("Сл гласник РС"бр.110/2020)
- Правилник о наставном плану и програму за први и други разред основног образовања и васпитања ("Сл. гласник РС - Просветни гласник", бр. 10/2004, 20/2004, 1/2005, 3/2006, 15/2006, 2/2008, 2/2010, 7/2010, 3/2011 - др. правилник, 7/2011 - др. правилници, 1/2013, 4/2013 14/2013, 5/2014 и 11/2014, 11/2016, 6/2017 и 12/2018)

- Правилник о наставном плану за први, други, трећи и четврти разред основног образовања и васпитања и наставном програму за трећи разред основног образовања и васпитања ("Сл. гласник РС - Просветни гласник", бр. 1/2005, 15/2006, 2/2008, 2/2010, 7/2010, 3/2011 - др. правилник, 7/2011 - др. правилник, 1/2013, 11/2014, 11/2016 и 12/2018)
- Правилник о наставном програму за четврти разред основног образовања и васпитања ("Сл. гласник РС - Просветни гласник", бр. 3/2006, 15/2006, 2/2008, 3/2011 - др. правилник, 7/2011 - др. правилник и 1/2013, 11/2014, 11/2016, 7/2017, 12/2018, 11/2019 и 6/2020)
- Правилник о наставном плану за други циклус основног образовања и васпитања и наставном програму за пети разред основног образовања и васпитања ("Сл. гласник РС - Просветни гласник", бр. 6/2007, 2/2010, 7/2010 - др. правилник, 3/2011 - др. правилник, 1/2013, 4/2013, 11/2016, 6/2017, 8/2017, 9/2017, 12/2018 и 12/2018)
- Правилник о плану наставе и учења за пети и шести разред основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за пети и шести разред основног образовања и васпитања ("Сл. гласник РС - Просветни гласник", бр. 15/2018, 18/2018, 3/2019 3/2020 и 6/2020)
- Правилник о наставном програму за седми разред основног образовања и васпитања ("Сл. гласник РС - Просветни гласник", бр. 6/2009, 3/2011 - др. правилник, 8/2013, 11/2016, 12/2018, 3/2019, 12/2019 и 3/2020)
- Правилник о програму наставе и учења за седми разред основног образовања и васпитања „Сл гласник РС“ - Просветни гласник, 5/2019, 1/2020, 6/2020 и 8/2020
- Правилник о наставном програму за осми разред основног образовања и васпитања ("Сл. гласник РС - Просветни гласник", бр. 2/2010, 3/2011 - др. правилник, 8/2013 и 5/2014, 11/2016, 7/2017, 12/2018 10/2019 и 3/2020)
- Правилник о програму наставе и учења за осми разред основног образовања и васпитања „Сл гласник РС“ - Просветни гласник 11/2019, 2/2020 и 6/2020
- Правилник о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању ("Сл. гласник РС", бр. 34/2019, 59/2020 и 81/2020)
- Правилник о школском календару за основне школе са седиштем на територији аутономне покрајине Војводине за школску 2020/2021. годину ("Сл. лист АП Војводине", бр. 41/2020)
- Правилник о програму свих облика рада стручних сарадника ("Сл. гласник РС - Просветни гласник", бр. 5/2012)
- Правилник о ближим условима организовања целодневне наставе и продуженог борава ("Сл. гласник РС", бр. 77/2014)
- Правилник о програму завршног испита у основном образовању и васпитању ("Сл. гласник РС - Просветни гласник", бр. 1/2011, 1/2012, 1/2014, 12/2014 и 2/2018)
- Правилник о сталном стручном усавршавању и напредовању у звања наставника, васпитача и стручних сарадника ("Сл. гласник РС", бр. 81/2017 и 48/2018)
- Правилник о стандардима квалитета рада установе ("Сл. гласник РС – Просветни гласник", бр. 14/2018)
- Правилник о степену и врсти образовања наставника и стручних сарадника у основној школи ("Сл.гласник РС Просветни гласник", бр. 11/2012, 15/2013, 2/2016, 10/2016, 11/2016, 2/2017, 3/2017, 13/2018, 11/2019, 2/2020 и 8/2020)

- Правилник о степену и врсти образовања наставника који изводе образовно-васпитни рад из изборних предмета у основној школи ("Сл. гласник РС - Просветни гласник", бр. 11/2012, 15/2013, 10/2016, 11/2016, 2/2017 и 11/2017)
- Правилник о стручно-педагошком надзору ("Сл. гласник РС", бр. 87/2019)
- Правилник о вредновању квалитета рада установа ("Сл. гласник РС", бр. 10/2019)
- Правилник о образовним стандардима за крај првог циклуса обавезног образовања за предмете српски језик, математика и природа и друштво ("Сл. гласник РС - Просветни гласник", бр. 5/2011)
- Правилник о општим стандардима постигнућа – образовни стандарди за крај обавезног образовања ("Сл. гласник РС - Просветни гласник", бр. 5/2010)
- Правилник о дозволи за рад наставника, васпитача и стручних сарадника ("Сл. гласник РС - Просветни гласник", бр. 22/2005, 51/2008, 88/2015, 105/2015 и 48/2016)
- Правилник о полагању стручног испита за секретара установе образовања и васпитања ("Сл. гласник РС", бр. 8/2011)
- Правилник о стандардима компетенција за професију наставника и њиховог професионалног развоја ("Сл. гласник РС - Просветни гласник", бр. 5/2011)
- Правилник о стандардима компетенција директора установе образовања и васпитања ("Сл. гласник РС", бр. 38/2013)
- Правилник о ближим упутствима за утврђивање права на индивидуални образовни план, његову примену и вредновање ("Сл. гласник РС", бр. 74/2018)
- Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету и ученику ("Сл. гласник РС", бр. 80/2018)
- Правилник о програму обуке за педагошког асистента ("Сл. гласник РС - Просветни гласник", бр. 11/2010)
- Правилник о организацији и остваривању наставе у природи и екскурзије у основној школи ("Сл. гласник РС", бр. 30/2019)
- Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање ("Сл. гласник РС", бр. 46/2019)
- Правилник о општим стандардима постигнућа за предмет српски као нематерњи језик за крај првог и другог циклуса обавезног образовања, општег средњег образовања и основног образовања одраслих ("Сл. гласник РС", бр. 55/2017)
- Правилник о општим стандардима постигнућа за крај основног образовања за страни језик ("Сл. гласник РС", бр. 78/2017)

НОВИ ПРАВИЛНИЦИ (ПО РАЗРЕДИМА)

1. разред

- Правилник о плану наставе и учења за први циклус основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за први разред основног образовања и васпитања, Службени Гласник РС – Просветни гласник бр. 10/17
- Правилник о допунама Правилника о плану наставе и учења за први циклус основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за први разред основног образовања и васпитања, Службени Гласник РС – Просветни гласник бр. 12/18

- ## 2. разред

- ### 3. разред

- #### 4. разред

- ## 5. разред

- ## 6. разред

- Правилник о плану наставе и учења за пети и шести разред основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за пети и шести разред основног образовања и васпитања, Службени Гласник РС – Просветни гласник бр. 15/18
- Правилник о допунама Правилника о плану наставе и учења за пети и шести разред основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за пети и шести разред основног образовања и васпитања, Службени Гласник РС – Просветни гласник бр. 3/19

- Правилник о изменама Правилника о наставном програму за шести разред основног образовања и васпитања, Службени Гласник РС – Просветни гласник бр. 3/20

7. разред

- Правилник о програму наставе и учења за седми разред основног образовања и васпитања, Службени Гласник РС – Просветни гласник бр. 5/19
- Правилник о допунама Правилника о програму наставе и учења за седми разред основног образовања и васпитања, Службени Гласник РС – Просветни гласник бр. 1/20
- Правилник о изменама Правилника о програму наставе и учења за седми разред основног образовања и васпитања, Службени Гласник РС – Просветни гласник бр. 5/21

8. разред

- Правилник о програму наставе и учења за осми разред основног образовања и васпитања, Службени Гласник РС – Просветни гласник бр. 11/19
- Правилник о измени и допуни Правилника о програму наставе и учења за осми разред основног образовања и васпитања, Службени Гласник РС – Просветни гласник бр. 2/20
- Правилник о допунама Правилника о програму наставе и учења за осми разред основног образовања и васпитања, Службени Гласник РС – Просветни гласник бр. 6/20
- Правилник о изменама Правилника о програму наставе и учења за осми разред основног образовања и васпитања, Службени Гласник РС – Просветни гласник бр. 5/21

ЗА СРЕДЊУ ШКОЛУ

- Закон о средњем образовању и васпитању, Службени Гласник РС - 27/2018
- Правилник о наставном плану и програму средњег образовања у трогодишњем и четворогодишњем трајању за наглуве и глуве ученике, Службени Гласник РС – Просветни гласник бр. 2/2016
- Правилник о наставном плану и програму предмета верска настава за средње школе, Службени Гласник РС - Просветни гласник, 11/2016
- Правилник о наставном плану и програму предмета грађанско васпитање за први разред средње школе, Службени Гласник РС - Просветни гласник, бр. 5/2001

2.1. План наставе и учења ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

ПЛАН НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ПРВИ ЦИКЛУС ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА

Ред. број	А. ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ	ПРВИ РАЗРЕД		ДРУГИ РАЗРЕД		ТРЕЋИ РАЗРЕД		ЧЕТВРТИ РАЗРЕД	
		нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
1.	Српски језик / Мађарски ј.	5	180	5	180	5	180	5	180
2.	Српски као нематерњи ј. *	2	72	2	72	3	108	3	108
3.	Енглески језик	2	72	2	72	2	72	2	72
4.	Математика	5	180	5	180	5	180	5	180
5.	Свет око нас	2	72	2	72	-	-	-	-
6.	Природа и друштво	-	-	-	-	2	72	2	72
7.	Ликовна култура	1	36	2	72	2	72	2	72
8.	Музичка култура	1	36	1	36	1	36	1	36
9.	Физичко и здравствено васпитање	3	108	3	108	3	108	3	108
10.	Дигитални свет / Пројектна настава	1	36	1	36	1	36	1	36
УКУПНО: А		20	720	21	756	21	756	21	756
		22*	792 *	23*	828*	24*	864*	24*	864*
Ред. број	Б. ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ								
1.	Верска настава / Грађанско васпитање	1	36	1	36	1	36	1	36
2.	Матерњи ј. / говор са елементима националне културе	2	72	2	72	2	72	2	72
УКУПНО: Б		1-3*	36-108*	1-3*	36-108*	1-3*	36-108*	1-3*	36-108*
УКУПНО: А + Б		21-23*	756-828*	22-24*	792-864*	22-25*	792-900*	22-25*	792-900*

Облици образовно-васпитног рада којима се остварују обавезни наставни предмети, изборни програми и активности

Ред. број	ОБЛИК ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА	ПРВИ РАЗРЕД		ДРУГИ РАЗРЕД		ТРЕЋИ РАЗРЕД		ЧЕТВРТИ РАЗРЕД	
		нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
1.	Редовна настава	21-23*	756-8*28	22-24*	792-864*	22-25*	792-900*	22-25*	792-900*
2.	Допунска настава	1	36	1	36	1	36	1	36
3.	Додатна настава	-	-	-	-	-	-	1	36
4.	Настава у природи**	7-10 дана годишње		7-10 дана годишње		7-10 дана годишње		7-10 дана годишње	
Ред. број	ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА	ПРВИ РАЗРЕД		ДРУГИ РАЗРЕД		ТРЕЋИ РАЗРЕД		ЧЕТВРТИ РАЗРЕД	
		нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
1.	Час одељенског старешине	1	36	1	36	1	36	1	36
2.	Ваннаставне активности	1-2	36-72	1-2	36-72	1-2	36-72	1-2	36-72
3.	Екскурзија	1-3 дана годишње		1-3 дана годишње		1-3 дана годишње		1-3 дана годишње	

* за ученике који похађају наставу на матерњем језику националне мањине

ПЛАН НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ДРУГИ ЦИКЛУС ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА

Ред. број	А. ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ	ПЕТИ РАЗРЕД		ШЕСТИ РАЗРЕД		СЕДМИ РАЗРЕД		ОСМИ РАЗРЕД	
		нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
1.	Српски језик и књижевност /Мађарски ј. ¹	5	180	4	144	4	144	4	136
2.	Српски као нематерњи ј. ²	3	108	3	108	3	108	2	68
3.	Страни језик	2	72	2	72	2	72	2	68
4.	Историја	1	36	2	72	2	72	2	68
5.	Географија	1	36	2	72	2	72	2	68
6.	Биологија	2	72	2	72	2	72	2	68
7.	Математика	4	144	4	144	4	144	4	136
8.	Информатика и рачунарство	1	36	1	36	1	36	1	34
9.	Техника и технологија	2	72	2	72	2	72	2	68
10.	Ликовна култура	2	72	1	36	1	36	1	34
11.	Музичка култура	2	72	1	36	1	36	1	34

Школски програм 2021-2025.

12.	Физичко и здравствено васпитање	2	72+54	2	72+54	2	72	2	68
13.	Физика	-	-	2	72	2	72	2	68
14.	Хемија	-	-	-	-	2	72	2	68
УКУПНО: А		24	918	25	954	26	900	26	884
		27*	1026 *	28*	1062*	29*	1044*	28*	952*
Ред. број	Б. ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ								
1.	Верска настава/Грађанско васпитање ³	1	36	1	36	1	36	1	34
2.	Други страни језик	2	72	2	72	2	72	2	68
3.	Матерњи говор са елементима националне културе ⁴	2	72	2	72	2	72	2	68
УКУПНО: Б		3	108	3	108	3	108	3	102
		5*	180*	5*	180*	5*	180*	5*	170*
УКУПНО: А + Б		27	1026	28	1062	31	1116	31	1054
		30*	1134 *	31*	1170*	34*	1224*	33*	1122*

Облици образовно-васпитног рада којима се остварују обавезни наставни предмети, изборни програми и активности

Ред. број	ОБЛИК ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА	ПЕТИ РАЗРЕД		ШЕСТИ РАЗРЕД		СЕДМИ РАЗРЕД		ОСМИ РАЗРЕД	
		нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
1.	Редовна настава	27-30*	1026-1134*	28-31*	1062-1170*	31-34*	756-864*	21-24*	756-864*
2.	Слободне наставне активности	1	36	1	36	1	36	1	34
3.	Допунска настава	1	36	1	36	1	36	1	34
4.	Додатна настава	1	36	1	36	1	36	1	34

Ред. број	ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА	ПЕТИ РАЗРЕД		ШЕСТИ РАЗРЕД		СЕДМИ РАЗРЕД		ОСМИ РАЗРЕД	
		нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
1.	Час одељењског старешине	1	36	1	36	1	36	1	34
2.	Ваннаставне активности ⁵	1-2	36-72	1-2	36-72	1-2	36-72	1	34
3.	Екскурзија	до 2 дана годишње		до 2 дана годишње		до 2 дана годишње		до 3 дана годишње	

* Број часова за ученике припаднике националних мањина

¹ Назив језика националне мањине у школама у којима се настава одржава на матерњем језику националне мањине.

² Реализује се у школама у којима се настава одржава на матерњем језику националне мањине.

³ Обавезне Физичке активности реализују се у оквиру предмета Физичко и здравствено васпитање

⁴ Ученик припадник националне мањине који слуша наставу на српском језику може да изабере овај програм али није у обавези

⁵ Слободне наставне активности школа планира Школским програмом и Годишњим планом рада. Ученик обавезно бира једну активност са листе од три слободне наставне активности које школа нуди. Ваннаставне активностима могу да буду: друштвене, уметничке техничке, хуманитарне, културне, као и друге активности у складу са просторним и људским ресурсима школе

2.2. План наставе и учења СРЕДЊЕГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА

Ред. број	А. ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ	ПРВИ РАЗРЕД		ДРУГИ РАЗРЕД		ТРЕЋИ РАЗРЕД	
		нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
1.	Српски језик и књижевност	3	111	3	111	3	102
2.	Мађарски ј. и књижевност *	3	111	3	111	3	102
3.	Српски као нематерњи језик	2	74	2	74	2	68
4.	Математика	2	74	2	74	2	68
5.	Физичко васпитање	2	74	2	74	2	68
6.	Историја	2	74	-	-	-	-
7.	Географија	2	74	-	-	-	-
8.	Биологија са екологијом	2	74	-	-	-	-
9.	Рачунарство и информатика	2	74	-	-	-	-
10.	Физика	2	74	2	74	-	-
11.	Хемија	2	74	2	74	-	-
12.	Енглески језик	2	74	2	74	2	68
13.	Ликовна култура	-	-	1	37	1	34
УКУПНО: А		23	851	16	592	12	408
		26*	962*	19*	703*	15*	510*

Ред. број	Б. ИЗБОРНИ ПРЕДМЕТИ	ПРВИ РАЗРЕД		ДРУГИ РАЗРЕД		ТРЕЋИ РАЗРЕД	
		нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
1	Верска настава	1	37	1	37	1	34
2.	Грађанско васпитање	1	37	1	37	1	34
УКУПНО: Б		2	74	2	74	2	68

Школски програм 2021-2025.

Ред. број	В. ФАКУЛТАТИВНЕ АКТИВНОСТИ	ПРВИ РАЗРЕД		ДРУГИ РАЗРЕД		ТРЕЋИ РАЗРЕД	
		нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
1.	Језик националне мањине са елементима националне културе	2	74	2	74	2	68
2.	Говорне вежбе	2 часа недељно по ученику		2 часа недељно по ученику		2 часа недељно по ученику	
3.	Логопедске вежбе	2 часа недељно по ученику		2 часа недељно по ученику		2 часа недељно по ученику	
УКУПНО: В							
Ред. број	Г. ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА						
1.	Допунска настава	1	37	1	37	1	34
2.	Час одељењског старешине	1	37	1	37	1	34
УКУПНО: Г		2	74	2	74	2	68

ПРИПРЕМНИ ПРЕДШКОЛСКИ ПРОГРАМ

3. ПРИПРЕМНИ ПРЕДШКОЛСКИ ПРОГРАМ

Законске одредбе којима се ближе одређује остваривање припремног предшколског програма:

- Закон о предшколском васпитању и образовању, Службени Гласник РС бр, 18/10, 101/17, 113/17 – други закон и 10/19
- Правилник о ближим условима за остваривање припремног предшколског програма, Просветни гласник РС, број 5/12
- Опште основе предшколског програма ("Сл.гласник РС – Просветни гласник" 14/06)

3.1. ОРГАНИЗАЦИЈА РАДА У РАЗВОЈНОЈ ГРУПИ

Предшколско одељење налази се у оквиру Школског центра са домом ученика „Доситеј Обрадовић“. Развојну групу похађају деца са сензорним сметњама, деца са телесним сметњама, деца са недовољно развијеним интелектуалним способностима, деца са поремећајима у говору, деца са поремећајима моторике и деца са перзавивним развојним поремећајима.

Програми који се реализују су предшколски програм и припремни-предшколски програм који обухватају васпитно-образовни рад и индивидуалне третмане. Васпитно образовни програм обухвата следеће области: развој говора и комуникационих вештина, сазнајни развој, социо-емоционални развој, моторички развој, осамостаљивање и бригу о себи и изражајни и естетски развој.

Индивидуалним приступом спроводе се третмани логопеда, реедукација психомоторике, третмани соматопеда и сензорна интеграција. За свако дете које похађа предшколску групу Тим за додатну подршку Школског центра израђује Индивидуални-образовни план за одређени период. Васпитно-образовни рад остварује се на српском, мађарском и знаковном језику.

3.1.1. Организација унутрашњег и спољашњег простора

Васпитно-образовни рад реализује се у наменски опремљеном, одвојеном, објекту који се налази у склопу Школског центра. Објект има адекватан прилаз без степеништа са руковатима са обе стране прилазне стазе. У оквиру објекта налазе се просторије за одлагање гардеробе деце, опремљена кухиња, санитарни чвор и васпитна соба. Деци укљученој у предшколски програм су, осим просторија објекта, на располагању дечје игралиште и спортски терен у дворишту Школског центра, фискултурна сала, кабинети у којима се одвијају индивидуални третмани, трпезарија, просторија за продужени боравак и интернат.

3.1.2. Организација средстава и материјала васпитног рада

Предшколско одељење опремљено је стимулативним дидактичким материјалима и средствима рада, кутковима за активности и игру, играчкама и аудио-визуелним средствима.

Школски центар је државна установа, која обезбеђује остваривање следећих функција предшколског васпитања и образовања:

- Васпитно-образовну функцију
 - Додатну подршку
 - Превентивно-здравствену функцију
 - Социјалну функцију и
 - Исхрану деце.
- Целовитост реализације ових функција се обезбеђује кроз следеће облике рада са децом:
 - Целодневни и полудневни боравак за децу од 3 године до поласка у школу
 - Целодневни и полудневни боравак за децу укључену у припремни-предшколски програм

3.2.. ПРОГРАМ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА

Програм васпитно-образовног рада у предшколском одељењу подразумева Предшколски програм за децу узраста од три године до укључивања у припремни предшколски програм и Припремни предшколски програм засновани на Општим основама предшколског програма које је прописало Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

Начин остваривања програма

Програм се остварује кроз: планирање, вредновање и самовредновање васпитно-образовног рада и документовање дејег развоја.

Планирање и програмирање васпитно образовног рада

У планирању садржаја и активности васпитач се руководи интересовањима и потребама деце. Бира одговарајуће методе, поставља развојне задатке, креира подстицајну средину за учење и предвиђа временски оквир.

Структура дневних активности подразумева да дневни распоред садржи: заједничко окупљање на почетку дана, активности у малим групама, заједничке активности деце и васпитача, индивидуалне активности, физичке активности и боравак напољу.

Васпитач континуирано посматра и прати индивидуални дечји развој и напредовање у учењу. За то користи спонтане и планиране васпитне ситуације и образовне секвенце. То му омогућава да створи слику о дечјим потребама, интересовањима, нивоу развоја, стиливима учења, што користи као полазиште за планирање активности учења.

Васпитач планира средину за учење и развој. Средину за учење чине физичка средина вртића, природно и друштвено окружење и социјална средина вртића.

Структурисање физичке средине подразумева:

- Организовање простора на начин да омогућава игре и активности у малим групама и индивидуално
- Понуду разврсног игровног материјала који подстиче децу на различите активности и нуди могућност избора
- Јасну издвојеност центара интересовања, класификација и обележавање материјала

- Додавање нових центара и допуњавање постојећих по потреби.

Структурисање социјалне средине подразумева:

- Стварање услова за размену међу децом
- Креирање позитивне атмосфере у групи
- Партнерско учествовање у активностима деце и
- Промовисање односа сарадње сопственим примером.

Васпитач планира сарадњу са породицом и друштвеном средином, посебно са школом. Главни разлог томе је заједнички рад на припреми и олакшавању преласка из вртића у школу. Та сарадња подразумева узајамно информисање и уважавање, усклађивање потреба и очекивања, развијање толеранције и личне иницијативе, међусобно договарање, доношење одлука, поделу улога и преузимање одговорности.

3.2.1. ПРОГРАМ ПРЕДШКОЛСКОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА ДЕЦЕ УЗРАСТА ОД 3 ГОДИНЕ ДО УКЉУЧИВАЊА У ПРИПРЕМНИ ПРЕДШКОЛСКИ ПРОГРАМ

3.2.1.1. Циљеви васпитно-образовног рада

Општи циљеви

Циљеви васпитно-образовног рада са децом са развојним сметњама проистичу из карактеристика узраста, облика и степена сметњи детета и развојног нивоа сазнајних, комуникационих и социо-емоционалних способности. Васпитање и образовање деце омогућава се стварањем повољне васпитне средине за учење и развој, у којој се постепено уз организоване васпитне поступке богати и подстиче сазнајни, социјални, емоционални и физички развој детета.

Средина подразумева оплеменењу физичку средину у којој дете борави и социо-емоционално окружење које провоцира развој детета. Зависно од развојних могућности дете отрива себе и средину која га окружује, а одрасли васпитним поступцима прихватају дечје интересовање и следе развијање игре и активности богатећи је новим материјалима, вербалним садржајем и другим стимулансима. Праћење развојних и индивидуалних карактеристика детета и њихова процена од стране Стручног тима који чине психолог, логопед, соматопед, реедукатор психомоторике, васпитач и родитељи представљају полазиште у изради индивидуално васпитно-образовних планова (ИВОП). Израда ИВОП-а подразумева тесну и континуирану сарадњу Тима за додатну подршку и родитеља која је веома важна за идентификовање приоритетних области развоја у којима је индикована додатна подршка и израду индивидуалних васпитно-образовних планова. Општи циљ програма предшколског васпитања и образовања је подстицање целокупног дететовог развоја уз уважавање свих његових потенцијала.

Специфични циљеви

Специфични циљеви васпитно-образовног рада са децом са развојним сметњама подразумевају:

- Олакшавање процеса адаптације
- Подстицање развоја сазнања о себи, физичке и психичке самосвести детета
- Подршка осамостаљивању деце у облачењу, обувању, храњењу, обављању личне хигијене, омогућавање самосталног избора игара и активности
- Проширивање дечјег искуства у различитим областима

- Подстицање социјалног сазнања, разумевања и прихватања међусобних разлика, развијање сарадничких односа у релацијама васпитач-дете и дете-дете
- Развијање говора и комуникационих вештина
- Оспособљавање за активно учествовање у животу вртића- усвајање режима дана и свакодневних активности, усвајање правила понашања у свакодневним активностима, подстицање групних активности и игара
- Развијање креативног изражавања кроз графомоторне, ликовне, драмске, плесне, музичке и друге активности

3.2.1.2. Годишњи план васпитно-образовних активности – адаптација и годишњи план активности

Васпитно-образовни рад са децом са развојним сметњама одвија се тимским радом дефектолога, васпитача и родитеља. Подразумева индивидуални рад у облику третмана логопеда, соматопеда, реедукатора психомоторике и сензорну интеграцију и васпитно-образовни рад у групи који подразумева индивидуализоване и заједничке активности и игре.

Игра, као централна активност детета, носи сопствену мотивацију, активира све психичке и моторне потенцијале и посебан је облик учења којим дете тежи да разуме и овлада оним што за њега има лични смисао и значење. Годишњи план васпитно-образовних активности обухвата подстицање развоја детета у свим областима развоја. Развој СОЦИО-ЕМОЦИОНАЛНИХ ОДНОСА подразумева подстицање развијања самосвести, комуникационих способности детета у изражавању осећања, потреба и жеља, овладавању непријатних ситуација, успостављање контаката са другима и емоционалних веза са вршњацима и одраслима и прихватање основних норми понашања у друштву.

Активности за САЗНАЈНИ РАЗВОЈ подразумевају сензорно-перцептивне активности, активности упознавања природне и друштвене средине, развој интелектуалних способности који подразумева откривање и развијање властитих перцептивних и сазнајних способности активностима које подстичу развој мишљења, способност решавања проблема, разумевање симбола и природну радозналост и развој почетних математичких појмова. Овим активностима подстичу се способности опажања, оријентације у простору, способности разликовања дражи, одлика предмета, бића и појава.

Подстицање МОТОРНОГ РАЗВОЈА подразумева развијање природних покретачких снага, задовољавање природне потребе за кретањем и покретима, за координацијом у простору и координацијом покрета, овладавање крупном и фином моториком у складу са узрасним способностима детета.

Активности за развој ГОВОРА И КОМУНИКАЦИОНИХ ВЕШТИНА веома су важне за успостављање функционалне комуникације невербалним и вербалним средствима, за појаву вербалног изражавања које је условљено учесталошћу и квалитетом активне међусобне размене невербалних и вербалних сигнала детета и одраслог у свакодневним, практичним, животним ситуацијама и за богађење употребног и појмовног речника детета.

Развој САМОСТАЛНОСТИ И БРИГЕ О СЕБИ подразумева активности подршке и помоћи осамостаљивању деце у свим аспектима бриге о себи.

МУЗИЧКО-РИТМИЧКЕ АКТИВНОСТИ доприносе упознавању и истраживању сопственог тела као извора звука, развоју слуха и слушне пажње, развоју рецептивног и експресивног говора, изражавању

емотивног доживљаја музике, упознавању са музичко-ритмичким играма и музичким инструментима, развоју способности певања.

ГРАФИЧКО-ЛИКОВНЕ АКТИВНОСТИ почетних фаза цртања деце одликује више моторна активност и истраживање подлоге, али она представља припрему за сложеније облике ликовног изражавања каснијег периода. У организацији графичко-ликовних активности пресудан је процес, а не ликовно достигнуће.

АДАПТАЦИЈА

Свако дете зависно од својих способности и индивидуалних искустава реагује на свој начин приликом одвајања од родитеља и укључивања у колектив предшколске установе. Полазак у вртић подразумева промену оформљених начина понашања у складу са новим животним условима. У процес прилагођавања укључено је дете, родитељи, васпитачи и деца групе у коју се дете укључује. Свако дете пролази кроз фазу прилагођавања, али постоје разлике у степену и форми процеса прилагођавања. Полазак у вртић подразумева одвајање од мајке тј. лишеност мајчинске неге једног дела дана, измештање из сигурне и безбедне породичне околине у непознати простор међу непознату децу и одрасле. Усклађеност ритма тј. начина живљења детета у породичној средини са режимом дана боравка у јаслицама и поступци прилагођавања индивидуалном ритму и навикама могу допринети успешнијем савладавању промена. Ток процеса прилагођавања значајно зависи и од услова у којима се сепарација одвија почевши од неопходне припреме детета у породици, рекција и понашања родитеља и детета условљених установљеним обрасцем афективне везаности, као и подршке и потпоре од стране васпитача.

У сусрету са родитељима васпитач узима податке неопходне за детаљну и тачну биолошку и социјалну анамнезу, која има прогностичку вредност. Анамнеза садржи следеће податке: узраст детета, здравствени и општи психофизички ток развоја, токсикозе и болести мајке у трудноћи, тешкоће на порођају, болести детета, социјална анамнеза, породични стамбени услови, распоред активности у породици током дана, подаци о ранијим одвајањима детета од блиских особа и начину реаговања на њих, подаци облицима емоционалне везаности за блиске особе.

ГОДИШЊИ ПЛАН АКТИВНОСТИ

АКТИВНОСТИ РАЗВИЈАЊА *СОЦИО-ЕМОЦИОНАЛНИХ* ОДНОСА

- игре и активности подстицања и усмеравања манифестовања позитивних емоција услед честих упадања деце у међусобне конфликти
- игре и активности за подстицање физичке и психичке самосвести (показивање и демонстрирање на себи и другим особама-упознавање са деловима тела)
- игре и активности завршавања започетих задатака
- игре и активности развијања сарадње, стрпљења и толеранције
- активности које доприносе развијању одлагања потреба и жеља
- активности извршавања налога
- игре пред огледалом - индивидуалне, групне активности пред огледалом
- заједничке покретне музичке игре

- активности развијања симболичке игре код деце (игре имитације, игре улога)
- игре и активности распознавања емоција

АКТИВНОСТИ РАЗВИЈАЊА **САЗНАЈНИХ** СПОСОБНОСТИ

1. Развој чулне осетљивости и ојачања

- активности богаћења искустава директном манипулацијом предметима из дететовог окружења као што су предмети свакодневне употребе или природни материјали из окружења, играчке различитих материјала, својстава (тврде, мекане, хrapаве, глатке), облика и величине
- богаћење искустава непосредним контактом са животињама
- активности стицања искустава основних квалитета мириса и укуса
- активности играчакама које се крећу, навијају, љуљају
- активности певања одраслог, свирање на инструменту, слушање музике са уређаја у циљу оплемењивања емоција и слушне осетљивости
- активности богаћења дечјег опажања разгледањем сликовница, фотографија детету познатих особа
- активности на отвореном простору обогатити доживљајима и искуствима визуелно-тактилног упознавања са околином
- активности дискриминације укуса хране тј. одређивање укуса различите хране
- активности манипулисања предметима различитог материјала - природних материјала, необликованих материјала, дидактичким играчкама различитог облика, боје, величине, за подстицање уочавања разлика
- активности музичког изражавања кроз бројалице, песмице праћене покретима, свирањем на инструменту
- активности промене положаја тела - љуљање, цупкање, клацкање, плесање
- сложеније активности подстицања тактилног истраживања предмета и бића из околине подржавањем и усмеравањем детета на откривање квалитета који опажа
- активности богаћења чулних искустава различитим природним и необликованим материјалима, предметима свакодневне употребе, играчкама уз подстицање игара класификовања предмета по одређеним својствима
- активности препознавања предмета чулом додиром
- активности премештања предмета у простору у циљу уочавања основних просторних релација и развијања координације у простору
- активности подстицања опажања путем слагалица, игром грађевинским и конструктивним материјалом
- активности визуелних доживљаја луткарских представа, цртаних филмова, сликовница
- "игре тишине", ослушкивања звукова непосредног окружења и појава у циљу препознавања и именовања
- активности на отвореном простору подстицањем запажања карактеристика временских појава, промена, потом сакупљање и активност или игра скупљеним природним материјалом

- активности у широј друштвеној заједници организованих посета (нпр. пијаци, здравственим установама), излетима у парк, шуму

2. Развој интелектуалних способности

- извођење разноврсних перцептивних активности
- игре скривања предмета који су надхват руке са видљивим делом предмета
- упражњавање моторних радњи дохватања и хватања предмета
- игре понављања већ познатих радњи и опажајних утисака
- све активности које укључују видљиву везу узрока и последице (прекидачи за осветљење, даљински за уређаје свирање на инструментима)
- подстицање имитирања радњи одраслих (гурнути ауто, бацити лопту)
- јасно и разговетно именовање уз тачно показивање предмета
- експлоративне игре са предметима различитих структура, облика, величине
- игре коришћења оруђа у циљу досезања предмета ван непосредног дохвата руку
- разноврсније активности коришћења оруђа у досезању циља (пуштање балона на канапу, "лов" рибица)
- игре употребе оруђа при решавању практичних проблема дохватања, приближавања, привлачења, извлачења предмета
- активности комбиновања предмета у којима се откривају различите врсте односа попут прве конструкције од коцки, претраживање садржаја кутије, стављање ситнијих предмета у посуде
- омогућавање ситуација у којима дете може да посматра свакодневне радње одраслих и подршка у покушајима опонашања
- почеци активног говора повод су за заједничке активности богаћења речника играма именовања предмета, појава и бића
- подстицајне активности комбиновања различитих предмета: уметајке различитих геометријских облика, лопте или коцке различитих величина
- игре именовања предмета, бића и појава
- игре представљања свакодневних активности опонашањем, имитирање оглашавања или начина кретања животиња
- све активности истраживања околине попут комбиновања предмета, употребе оруђа, уочавања својстава, усложњавају се и обогаћују новим материјалима као што су пластелин, тесто, песак, вода, пиринач, пасуљ, хартија...
- активности упоређивања предмета, уочавања различитих својстава те разврставања по једном критеријуму, уочавање квантитативних односа и просторних релација
- најзначајније активности за подстицање новог облика мишљења које се ослања на унутрашње активности слагања слагалица од неколико делова

- представе, симболе и речи у овом узрасту јесу **игре маште** тј. **симболичке игре**. Оне ангажују мишљење детета које се ослобађа зависности од практичних покушаја и погрешака и конкретних ситуација

3. Активности упознавања природне и друштвене средине

- активности упознавања са биљним и животињским светом у облику препознавања и разликовања, те простим груписањем биљака (цвеће, воће, поврће, дрвеће) и животиња (домаће животиње, дивље животиње, инсекти, подела животиља према стаништима) и упознавање са њиховим најупечатљивијим карактеристикама
- активности упознавања са основним деловима тела човека
- активности посматрања, упознавања и препознавања природних појава (киша, дуга, роса, кретање облака, ветар...)
- активности уочавања узрочно-последичних веза у природи (топљење леда, стварање сенки, дуге...)
- активности упознавања са установом (назив установе, групе, упознавање са просторијама установе и њене и околине) и особљем и прилагођавање на режим и правила понашања у установи
- активности укључивања деце у друштвена збивања (прославе, приредбе)
- активности припреме поклона и честики и учешће у друштвеним збивањима

4. Развој почетних математичких појмова

- активности развијања просторних релација и просторних димензија (две супротне релације и димензије увек се развијају истовремено) : горе-доле, у-на, високо-ниско, дебело-танко, велико-мало
- активности развијања логичке операције класификације по једном критеријуму
- активности развијања логичке операције серијације са 3 до 6 елемената у серијацији са уочљивим степеном различитости
- активности развијања појма скупа (кроз активности упознавања околине) и броја као квантитативног својства скупа од 1 до 3
- активности препознавања и именовања геометријског тела и фигуре, лопте и круга у сликовној представи

АКТИВНОСТИ РАЗВИЈАЊА МОТОРНИХ СПОСОБНОСТИ

- активности које подстичу покрет уз истраживање околине подстицајним стимулусима као што су стимулативно уређено окружење предметима и играчакама уз често укључивање одраслих који представљају основу подстицања покрета и стицања искуства
- игре скривања и дохватања предмета
- активности бацања предмета и премештања тј. убацивања и избацивања
- игре прстима шаке масажом уз нпр. бројалицу, игре коцкама, игре уметања
- активности упознавања са различитим материјалима манипулисањем (гужвање хартије, тканине; цепкање и скупљање уситњене хартије)

- активности подстицања проходавања уз обезбеђивање услова за неометано пузање, ходање придржавањем и самостално ходање
- активности ходања по различитим површинама, по обележеној површини, пењање на мања узвишења (до 20 cm)
- игре лоптом - котрљање, бацање, додавање, убацивање у кутију/ корпу, хватање, шутирање и трчање за њом
- активности савладавања препрека попут степеница, провлачења кроз узане пролазе, ходање са мењањем правца око великих предмета, по суженој површини и прекорачивањем преко предмета
- на отвореном простору обезбедити активности кретања на пространој површини, низбрдици, узбрдици, по камењу, трави, блату, барицама
- активности ношења предмета у наручју, на глави, на раменима
- активности сипања и пресипања воде, пуштања мехурића од сапунице
- активности уметања предмета, вуча, гурање играчака и предмета
- манипулативне активности необликованим материјалом (тесто, пластелин, вода, песак), грађевинским материјалом и конструктивним материјалом
- активности ритмичких покрета уз музичку пратњу
- активности подражавања животиња, природних појава

- одговарајуће и правовремене реакције одраслих на невербалне и вербалне сигнале које дете упућује изражавајући своје потребе
- све активности смисаоно и сврсисходно праћене говором одраслих
- заједничке активности које садрже комуникативни аспект емоционалне комуникације невербалним средствима, комуникације која се изводи помоћу самих радњи праћене јасним и једноставним исказним говором
- активности именовања предмета, особа, делова тела
- подршке развоју спонтаних говорних игара
- респонзивност на сигнале детета и богаћење невербалне емоционалне комуникације
- активности развоја невербалног споразумевања помоћу практичних радњи, гестова и игровних радњи уз константан говор одраслих
- драматизације које се изводе гињол луткама и играчкама (повезују говор, гест и радњу и могу бити са тематиком упознавања делова тела, радњи везаних за хигијену тела...)
- активности које доприносе увиђању везе онога што је речено са оним што је тим речима означено током игре са дететом, током разгледања сликовница, слика, посматрања појава
- активности развијања радозналости детета у истраживању околине, предмета, особа, појава
- активности именовања предмета, бића и појава усложњавањем активностима описивања радњи
- активности богаћења речника и стимулације интелектуалног развоја једноставним бројалицама и песмицама
- игре погађања предмета, бића, појава
- игре допуњавања речи, реченица, прича
- игре парова речи супротних по значењу
- активности описивања радњи, догађаја, причања кратких прича, песмица, бројалица
- активности спонтаног разговора о доживљеном
- језичке игре у облику гласовних игара попут понављања склопа гласова, ритмичко понављање

- активности осмостаљивања у области облачења/обувања и свлашења/скидања одеће и обуће, те одлагања на предвиђено место
- активности усвајања поступака хигијене руку и тоалетне хигијене
- активности осмостаљивања у исхрани – самостално храњење, коришћење прибора за јело

МУЗИЧКО-РИТМИЧКЕ АКТИВНОСТИ

- подстицање спонтаног дечјег стваралаштва - креирање мелодија и ритмова различитог темпа од стране детета
- активности певања одраслог које може бити допуњено ритмичким покретима тела или предмета
- активности звучним предметима које подстичу дете на покрет, плес
- активности слушања музике чији карактер зависи од врсте активности детета
- активности звечкама, музичким кутијама, удараљкама различитих облика, боја и звукова
- активности које доприносе чулној осетљивости и способности запажања испитивањем звукова који производе предмети из околине (цепање хартије разноврсног квалитета, међусобно ударање предмета различитих материјала -дрво, пластика)
- активности звечкама испуњене материјалима различитих својстава
- активности слушања инструменталне музике
- заједничке активности уз импровизиване звечке
- активности изговарања слогова ономотопеје
- игре и активности уз певање, са покретима који их прате, и уз слушање музике
- игре и активности за откривање извора звука
- музичке игре за подстицање способности разликовања ритма -бројалице, ташунаљке, цупаљке, гегалице
- игре тишине са циљем ослушкивања звукова из окружења
- активности усвајања и репродуковања једноставних мелодија и ритмова
- активности изговарања кратких бројалица наглашавајући ритмичност свирањем на инструментима или пљескањем
- слушање музичких изведби на различитим инструментима, упознавање и препознавање
- активности повезивања покрета, певања и говора у једноставне драмске игре ("Кока и пилићи", "Лептир и цвет")
- имитативне игре уз инструменталну музику
- музичке игре у паровима или у колу доприносе уз слободно обликовање покрета и пантомимско приказивање садржаја песме и стварању емоционалне климе у групи, топлини односа међу децом, децом и одраслима...

- активности цртања одраслих деци уз вербалну претњу онога што се црта
- активности цртања по табли, на поду, столу, графитним, дрвеним или воштаним бојама
- активности моделовања хартијом, тестом, пластелином
- заједничке активности: сликања прстима, пресликавања боја, мешања боја, сликања кликерима, канапима, природним материјалима, отискивања
- цртање кредом на отвореном простору
- цртање по снегу или по мокром песку
- активности обликовања различитим материјалима и комбиновања различитих материјала (тесто, влажан песак, пластелин, дугмад, зрневље)
- цепкање, гужвање, савијање и моделовање хартије
- активности израде животињских ликова од природних материјала

3.3. ПРИПРЕМНИ ПРЕДШКОЛСКИ ПРОГРАМ

Развијање ППП дато је кроз аспекте развоја, услове које је потребно стварати за дечји развој и садржаје који су за то препоручљиви. Васпитно-образовни рад са децом са развојним сметњама одвија се тимским радом дефектолога, васпитача и родитеља. Подразумева индивидуални рад у облику третмана логопеда, соматопеда, реедукатора психомоторике и сензорну интеграцију и васпитно-образовни рад у групи који подразумева индивидуализоване и заједничке активности и игре. Годишњи план васпитно-образовних активности обухвата подстицање развоја детета у следећим областима развоја:

СОЦИО-ЕМОЦИОНАЛНИ РАЗВОЈ ПОДРАЗУМЕВА:

- Самосазнавање
- Опажање и разумевање других
- Схватање односа међу људима
- Прихватање себе као члана групе
- Разумевање социјалних појава
- Уочавање и решавање проблема у социјалном контексту.

САЗНАЈНИ РАЗВОЈ ОБУХВАТА:

1. Знање и разумевање света
 - Разликовање живог од неживог
 - Човек као припадник живог света и као припадник друштва друштва
 - Биљни свет
 - Животињски свет
 - Природне појаве
 - Заштита и очување животне средине
2. Говор и комуникацију
 - Развој комуникативних способности

- Култура практичног комуницирања
- Култура усменог изражавања
- Слушање
- Развијање интересовања и увођење у свет писане речи
- Појам речи и делова речи
- Вежбе артикулације
- Тумачење разноврсних текстова
- Графо-моторичке вежбе
- Вежбање говорних стваралачких способности
- Медијска писменост

ПОЧЕТНО МАТЕМАТИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ ОБУХВАТА:

- Опажање и схватање простора и просторних односа
- Логичке операције на конкретним предметима и појавама- *формирање појма скупа, изграђивање појма броја*
- Развијање појмова геометријских облика у равни и простору, мере и мерење
- Временске односе.

ФИЗИЧКИ РАЗВОЈ ПОДРАЗУМЕВА:

- Физички развој
- Развој опажања
- Јачање здравља и одржавање хигијене

ИЗРАЖАЈНИ И ЕСТЕТСКИ РАЗВОЈ ОБУХВАТА:

- Ликовни израз - цртање, сликања, вајања, рад различитим материјалима, елементи графике, активности елемената естетског доживљаја, ликовна радионица
- Музичко васпитање - слушање музике, певање, свирање, плесне активности
- Драмски израз детета.

3.3.1. ЦИЉЕВИ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА

Општи циљеви

Остваривање Припремног предшколског програма доприноси програмском и организационом повезивању предшколског и основног образовања и васпитања, што обезбеђује континуитет у васпитању и образовању деце и олакшава им прелаз из једне средине у другу.

Непосредни циљ припреме деце за полазак у школу је да се допринесе њиховој зрелости или готовости за живот и рад какав их очекује у основној школи. Како је припрема за полазак у школу процес који траје током читавог предшколског периода, овај циљ се остварује у контексту подстицања општег и целовитог развоја детета.

Готовост за полазак у школу је спремност детета да стиче и развија вештине, способности и знања, које су основ за даље школовање. Спремност подразумева физичку, интелектуалну, социјалну и

емоционалну зрелост, као и претходна искуства и мотивацију за учење. Резултат је природног процеса сазревања и активног и мотивисаног учења.

Говори се о општој и специјалној готовости или спремности детета за полазак у школу.

Општа готовост подразумева физички здраво и отпорно дете, заинтересовано и способно да учи, са изграђеним мотивима и вољно - карактерним особинама, које радо прихвата и успешно решава задатке, уме да планира свој рад, функционише у групи вршњака и прихвата ауторитет одраслог.

Специјална готовост подразумева развој способности, које олакшавају савладавање програма првог разреда. Пре свега се мисли на руковање оловком, координацију ока и руке, анализу и синтезу речи, познавање основних категорија, боја, облика, величина, релација и сл.

Специфични циљеви

- Подстицање осамостаљивања
- Подршка физичком развоју
- Јачање социо - емоционалне компетенције
- Подршка сазнајном развоју
- Неговање радозналости
- Поштовање индивидуалности и
- Подстицање креативности

3.3.2. ГОДИШЊИ ПЛАН ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНИХ АКТИВНОСТИ

АКТИВНОСТИ **СОЦИО-ЕМОЦИОНАЛНОГ** РАЗВОЈА

- активности развијања самопоуздања сталном манифестацијом прихваћености детета без услова и резерви
- активности развијања појма о себи развијањем свести о себи и другима, о њиховим осећањима, решавање социјалних проблем-ситуација, разумевање социјалних појава (кратке приче са проблемским ситуацијама које подстичу децу на емпатијску размену осећања и разумевање других, игре улога, игре изражавања доживљаја, емоција, потреба, способности, знања и сл.)
- активности развијања сарадње и кооперације у циљу подстицања сарадње свих учесника ради постизања заједничког циља (заједничко решавање проблем-прича, заједничке активности које нису такмичарског карактера („Загрљај у круг“, „Замени место“, „Погоди ко је вођа“, „Глуви телефони“ и сл.)
- активности подстицања интеракције међу члановима групе, размену и слободу у изражавању и успостављање кохезије групе кроз јачање поверења међу члановима групе („Музичке столице“, „Емотивне картице“ и сл.)
- активности развијања толеранције (заједничко доношење одлука, разумевање, толеранција за различитости у схватању и приступу; јачање толеранције на фрустрацију, превазилажење осећања беса; развијање саосећајности, ненасилне комуникације)

САЗНАЈНИ РАЗВОЈ

1. ЗНАЊЕ И РАЗУМЕВАЊЕ СВЕТА

Разликовање живог од неживог

- активности откривања разлика између живих бића и материјалног света
- активности разликовања живе и неживе природе уочавањем основних својстава живих бића и неживе природе, те природних појава
- активности упознавања разноврсности живота и примена једноставних критеријума за њихову поделу
- активности упознавања са називима и карактеристикама типичних представника појединих биљака и животиња
- активности упознавања са елементарним карактеристикама појединих животних заједница (ливада, бара, шума, парк)
- активности посматрања краткотрајних и дуготрајних процеса и промена које се одигравају у природи (природне појаве, годишња доба)
- активности сакупљања узорака из природе (лишће, цвеће, плодови, каменчићи)

Човек као припадник живог света

- активности упознавања са основном грађом човековог тела (кожа, кости, мишићи, органи, коса, чула)
- упознавање са основним физиолошким функцијама унутрашњих органа (рад срца, сисање, исхрана, крвоток)
- упознавање са основним карактеристикама раста и развоја човека
- упознавање са условима неопходним за живот човека: ваздух, хигијена, исхрана

Човек као друштвено биће

- активности ширења социјалног искуства ван породице: прихватање правила понашања у вршњачкој груп; подстицање усклађивању својих жеља и потреба са жељама и потребама вршњака; успостављање комуникације са особама из других социјалних структура (непозната деца, одрасли људи); активности развијања способности
- конструктивног решавања конфликта; активности разумевања породичних односа и родбинских веза; развијање свести о припадности култури и традицији; активности упознавања са професијама људи, активности упознавања институција (школа, амбуланта, болница, пошта ...)
- саобраћајно васпитање подразумева активности упознавања са саобраћајем: боја, изглед и значење основних саобраћајних знакова и правила; безбедне локације за игру и кретање; возила, улице, раскрснице, семафор, пешачки прелази; саобраћајне ситуације, саобраћајни полицајац; аутобуске станице, железничке станице...

Биљни свет

- активности упознавања са изгледом и називом основних делова биљака
- активности посматрања животног циклуса биљака, од семена до плода
- активности уочавања разлика међу биљкама које слободно расту у природним стаништима од биљака које човек култивише за своје потребе
- активности упознавања са стаништима у којима расту поједине биљке и упознавање са основним карактеристикама тих биљака: ливада, шума, бара, њива, воћњак, повртњак

Животињски свет

- активности упознавања са карактеристичним облицима понашања животиња (ланац исхране) и са животним циклусима различитих врста животиња (рађање, одрастање, размножавање и угинуће)
- активности упознавања животне средине подесне за опстанак животиња
- активности упознавања са начином кретања животиња, начином комуницирања међу животињама
- активности уочавања разлика између домаћих и дивљих животиња, однос човека према њима
- сазнања о кућним љубимцима и начинима бриге о њима

Природне појаве

- активности посматрања природних појава и уочавања узрочно-последичних веза (топљење леда, стварање сенке...)
- активности откривања и уочавања разлика између природних појава и живих бића
- искуствено упознавање једноставних физичких закона (механичке појаве: кретање, брзина, сила тј. понашање предмета на косој површини, при слободном паду, клизању, котрљању) и основних својстава материјала (растворљивост, проводљивост топлоте, промена агрегатног стања, тврдоћа, савитљивост, еластичност)
- активности упознавања са основним географским појмовима: планина, брдо, равница, језеро, бара, река, море, океан...

Заштита и очување животне средине

- активности упознавања са улогама које имају биљке и животиње у човековом животу и са начинима на које човек изазива промене у природи (сеча шума, лов...)
- уочавање промена које настају човековим деловањем на живи свет
- сагледавање начина на који се људи ослобађају отпадака, разврставање отпадака
- уочавање главних загађивача воде, земље и ваздуха
- упознавање правила понашања којима се штите шуме и њихови становници
- активности сађења биљака
- излети у природу у циљу проширивања сазнања о карактеристикама природе места у којем живе

2. РАЗВОЈ ГОВОРА И КОМУНИКАЦИОНИХ ВЕШТИНА

1. Развој комуникационих способности

Животно-практичне и слободне активности

- животно-практичне и слободне активности јесу оквир који је најпогоднији за практиковање и разноврсну употребу говора и говорно активирање деце: причање о садржајима из породичне средине, одговарања на многобројна дечја питања, причање доживљаја и догађаја, разговори приликом шетњи и посета, извршавање налога, преношење порука

Специфичне језичке активности

- невербалне игре и активности : гестовне игре, игре пантомиме, игре покретима и деловима тела
- игре и активности за практиковање комуникацијске употребе говора: игре слушања у комуникацији (игра дошапни, преношење поруке-извршавање налога, настави причу...); активности и игре развијања говора у функцији обавештавања (обавештавање на различите начине (телефонски разговор, телеграм); извештавање; телефонски разговори; давање упутстава и налога
- активности хеуристичке употребе говора: стварање питалица, одгонетање непознатих предмета, питања супротног значења
- активности експресивне употребе говора у којима деца говоре о својим доживљајима, препричавају туђе доживљаје, активности препознавања различитих емоционалних стања, у оквиру којих развијају појам о себи, развијају разумевање за потребе и осећања других
- активности имагинативне употребе говора: игре слоговима, страшне речи, смешне речи, кратке речи и сл.; стварање имена, песама, бесмислица ; стварање прича...
- активности богађења дечјег речника: налажење сличних речи, истих речи које различито значе, стварање деминутива, аугментатива, ономатопеје, измишљање необичних речи, тражење најдужих речи, груписање речи по различитим критеријумима...

2. Развијање интересовања и увођење у свет писане речи

- вежбе за организовање пажње, визуелног опажања, памћења (усмеравање погледа без померања главе; опажање облика, величина, положаја; опажање односа делова и целина; довршавање започетих цртежа и сл.)

- активности развијања фине координације покрета (низање перли, хватање ситних предмета, савијање и сечење папира, везивање шала и пертли, откопчавање и закопчавање дугмади, моделовање пластелином)
- вежбе за развијање говорних и језичких способности, стваралачко изражавање (приче у сликама, довршавање прича, препричавање прича, лексичке игре (супротности, деминутиви, аугментативи, римовање), решавање загонетки, брзалице, бројалице (важне за развијање схватања поделе речи на слоге))
- активности развијања визуелних представа и говорних способности (причање и описивање на основу личног искуства)
- активности усвајања појма реченице (описивање радње на илустрацијама, креирање реченица од задате групе речи и сл.)
- вежбе графомоторике и развијање просторне оријентације на представном нивоу (хоризонталне и вертикалне линије, косе линије- са леве на десну страну и одозго према доле)
- активности усвајања појма речи и реченице (именовање-реч, радња-реченица) и припреме за писање (оспособљавање деце за коришћење прибора, вежбање покрета фине моторике)
- активности усвајања појма гласа који се развија играма груписања речи на различите теме, рашчлањивањем речи на начин да се издваја реченица потом из реченице издвајају се речи које се рашчлањују на гласове (активности: на слово, уочавање гласа у различитим позицијама, цртање ствари које почињу истим словом, рашчлањивање гласова (реч од 4 гласа), бројање гласова у речи)
- активности упознавања и интерпретације разноврсних текстова (слушање, разумевање и тумачење песама и прозних текстова (приче, бајке, басне))

ПОЧЕТНО МАТЕМАТИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ

Развијање почетних математичких појмова сопственим активностима - посматрањем, поређењем, практичним радњама, истраживањем, оспробавањем, повезивањем и проверавањем

Просторне димензије предмета, односа и релација

- активности уочавања различитих димензија (нпр. упоређивање висине чланова породице, величине соба у кући, величине прозора; упоређивање предмета и живих бића из околине- на улици, у шуми (широке-уске стазе, дебеле-танке гране, и сл.)
- активности развијања појмова краће-дуже, једнако по дужини; дебље-тање, једнако по дужини; уже-чире, једнако по ширини; ниже-више, једнако по висини; дубље-плиће, једнако по дубини
- активности утврђивања усвојености сазнања о просторним односима компарацијом три предмета по величини, дужини, ширини, висини и дебљини (нпр. велики-већи-највећи)
- активности овладавања простором и просторним релацијама (ходам око, поред, иза, између, испод; савијам тело напред, назад, лево, десно; дижем и спуштам лопту горе, доле; стављам књигу на, испод, поред, у, иза...) и активности развијања способности децентрирања тј. оријентације у односу на друге

Логичке операције

- активности уочавања квантитативних односа у непосредној околини детета (упоређивање шта и чега има више у кући, у вртићу, на улици...)
- активности класификовања предмета са два и три критеријума
- активности вршења операције серијације елемента у опадајући или растући низ по: величини, дужини, ширини, висини, дебљини
- практичне активности за развијање појма конзервације – уочавање непромењивости количине, величине, тежине
- активности формирања скупова од шест до десет елемената, чији садржаји, осим предмета, могу бити звукови, покрети, речи, кроз операције кореспонденције, класификације, растављања, састављања, серијације
- активности активирања и утврђивања сазнања о просторним димензијама и релацијама, бо појму скупа на представном нивоу путем графичких приказа (игровни листићи- повезивање, заокруживање, доцртавање...)
- активности развијања операције серијације скупова са предметима елемената скупа различитих по врести и величини
- активности развијања појма природних бројева од 1 до 20 и бројевних операција (сабирање, одузимање, једнако, веће, мање) активности путем скупова:
 - *активности образовања класа истобројних и истих скупова са конкретним материјалима
 - *активности са графичким материјалима (сликовни дидактички материјал, Веннов дијаграм и бројевни низ као редукване слике скупова)
- активности именовања бројева и представљања цифром

Активности развијања појмова геометријских облика у равни и простору, мере и мерење

- активности диференцијације предмета по облику и величини (уметаљке различитих геометријских величина, лопте разних величина, угласти облици, игровни листићи са задацима разликовања свакодневних предмета облих и угластих облика (нпр. играчака)
- активности препознавања, именовања и диференцијације геометријских тела и геометријских фигура у сликовном приказу (лопта-круг, коцка-квадрат, квадар-правоугаоник и коцка)
- активности развијања способности идентификовања и разликовања геометријских фигура, боја и величина
- практично-опажајне активности манипулисањем, упоређивањем и проверавањем различитим материјалима и различитим методама, у којим асе стичу искуства о мерама и мерењу масе, дужине, запремине

Временски односи

- активности развијања дечјег искуства о временским односима: јуче-данас-сутра; дан-ноћ; дан-месец-година

- активности развијања временске оријентације : практичне активности мерења времена и уочавање пролазности времена (мерење помоћу сенке штапа); правилно именовање дана у недељи и познавање њиховог распореда; препознавање и именовање годишњих доба

ФИЗИЧКИ РАЗВОЈ

- активности развијања координације тела у простору, координације покрета и кретњи (прецизност баратања предметима-преношење, скупљање, бацање, хватање, гађање, разврставање; развијање равнотеже-ходање са предметима, по суженој површини; развијање снаге-пењање, силажење, провлачење, вуча предмета)
- активности развијања и стабилизације основних форми кретања - ходање, трчање, скакање, провлачење, пењање, котрљање и колутање
- активности развијања опажања - брзине реакције на звучне и визуелне подражаје
- покретне, штафетне игре и теренске игре (полигони)

ИЗРАЖАЈНИ И ЕСТЕТСКИ РАЗВОЈ

Ликовно-графичке активности

- истраживачке ликовне игре и активности : * сликање тачкицама, необично цртање (жмурећи, стопалима, левом и десном руком истовремено), прскање бојама, сликање на различитим подлогама, различитим прибором, кликерима, отискивање *игре глином, песком, блатом, хартијом *цртање у ваздуху
- игре визуелног опажања, визуелног памћења и визуелног мишљења: цртање сенки на зиду; отискивање и утискивање у пластелину, глиномолу; препознавање изрезаних фигура деце у групи
- игре визуелне маште и креативног мишљења: доврши започети цртеж; слике и скулптуре од отпадака; правимо „филм“ у боји

Музичке активности

- активности развијања слухне пажње: уочавање и доживљавање различитих звукова, шума, тонова (у природи, у кући, на улици, у шуми), препознавање порекла звука
- активности упознавања сопствених музичких способности: коришћењем и експериментисањем сопственим гласом, различитим облицима ритмова и запамћивањем једноставних музичких облика; истраживањем сопственог тела као извора звука, истраживањем звукова које производе различити предмети и материјали
- активности стварања мелодија, ритмичких фигура и израда различитих инструмената
- активности овладавања техником певања једноставних мелодија
- активности усвајања правила заједничког певања, ритмирања, свирања и играња уз музику
- активности слушања музике: *упознавање са различитим музичким жанровима, стилевима, *упознавање са традиционалном музичком баштином
- активности упознавања и овладавања музичким играма, плесним корацима и једноставним кореографијама

Драмски израз детета

- слободне и спонтане драмске игре - симболичке дечје игре
- традиционалне и народне дечје драмске игре
- посебне драмске вежбе и игре: вежбе непосредног доживљаја и искуства, вежбе драмских вештина, вежбе и игре у облику мањих драмских задатака

3.4. ДОДАТНА ПОДРШКА

Додатна подршка реализује се индивидуалним третманима развоја говора и комуникационих вештина - третман логопеда, превентивно-корективних вежби -соматопеда, реедукације психомоторике и сензорне интеграције.

ЛОГОПЕДСКИ ТРЕТМАН ПОДРАЗУМЕВА

1. Преглед анатомије и функције говорних органа
2. Процена говорно-језичких способности
3. Одређивање програма терапијског третмана језика
4. Одређивање програма терапијског третмана говора
5. Одређивање програма фонолошког стимулисања гласова
6. Провођење терапијског програма
7. Праћење развоја говорно-језичких функција
8. Стимулисање развоја психомоторике

Вежбе и активности третмана логопеда

- Вежбе орофацијалне мускулатуре
- Певање вокала
- Активности усмерене на повећање појмова и налога које разуме повезивањем изговорене речи са сликом предмета
- Имитирање (лет авионом, чуђење, поскакивање, бебин плач, њиштање коња...)
- Слововна вокализација
- Рад на разумевању говора кроз налоге (дај, ево, баци, маши, куцај...)
- Имитирање предмета који производе звук (авион, воз, ауто, бубањ...)
- Ономатопеја животиња
- Почетак именовања и развијања појмова
- Појмови има – нема
- Појмовно богађење речника
- Вежбе за развој fine моторике

РЕЕДУКАЦИЈА ПСИХОМОТОРИКЕ

Реедукација психомоторике или терапија покретом је метода рада са децом која се заснива на вези између развоја личности и доживљаја телесне целовитости. Реедукација користи покрет како би се подстицао развој у свим областима дечјег функционисања. Вежбама реедукације психомоторике се не увежбава снага, спретност и естетика него се врши увежбавање психомоторне целине у циљу усклађивања моторне, психичке и емоционалне стабилности детета.

Третман реедукације психомоторике

- Вежбе за доживљај телесне целовитости
- Освешћивање и обнављање властите целовитости
- Вежбе за доживљај гестуалног простора
- Социјализација детета у оквиру психосоцијалног развоја личности
- Вежбе за латерализованост
- Оријентација у објективном простору, уочавање латерализованости на себи, на другоме и у простору
- Вежбе за уочавање присуства другог
- Прихватање односа у социјалном пољу
- Вежба за уједначавање тонуса и осамостаљивање покрета
- Осамостаљивање покрета
- Вежбе за координацију покрета
- Побољшање координације покрета и побољшање орг. сложенијих активности
- Вежбе за уочавање и препознавање ритма
- Откривање нових видова реалности
- Вежбе за контролу импулсивности
- Овладавање властитом импулсивношћу

- Вежбе за процену трајања и оријентацију у времену
- Оријентација у времену

3.5. ИНДИВИДУАЛНИ ВАСПИТНО - ОБРАЗОВНИ ПЛАН

За свако дете који не постиже прописане исходе и стандарде, или се уочава да не постиже успех у складу са својим капацитетима и могућностима, васпитач планира подршку у васпитању и образовању тј. прилагођавање приступа и/или индивидуализацију васпитно-образовног рада.

Индивидуализација или прилагођавање може да обухвати:

1. Прилагођавање простора и услова тј. организације рада

2. Прилагођавање материјала и учила подразумева коришћење различитих материјала (као што су визуелни, сликовни, звучни, тактилни материјали и конкретни предмети који су неопходна подршка у учењу деце из осетљивих група), прилагођених радних листова и задатака за вежбање (нпр. графички прикази за ученике са сметњама из спектра аутизма или задаци са понуђеним одговорима за ученике са дислексијом и слично), као и прилагођених уџбеника (нпр. уџбеници на Брајевом писму за слепе ученике) и асистивне технологије (нпр. посебни рачунарски програми и тастатуре за ученике са телесним и чулним сметњама).

3. Прилагођавање метода, техника и облика рада подразумева употребу различитих приступа (нпр. активно и кооперативно учење, учење корак по корак и слично), различитих метода (нпр. учење путем открића, искуствено учење, радионичарски метод, комплексни метод почетног читања и писања, драма и слично), различитих техника и облика рада (нпр. представљање истог садржаја вербалним, графичким и сликовним техникама или рад у малим групама, у пару и слично).

4. Прилагођавање садржаја и исхода и стандарда постигнућа подразумева сажимање или обогаћивање садржаја ,

Одлука о изради ИВОП-а са измењеним програмом за дете може се донети само уколико:

- ✓ претходно примењиван план прилагођавања није дао резултате
- ✓ добијемо сагласност родитеља/старатеља за израду ИОПа
- ✓ школа покрене и успешно оконча интерни поступак за утврђивање права на ИОП.

Као документ установе, ИВОП се пише у обрасцима, који су саставни део ИВОП правилника и који садрже:

1. личне податке о детету
2. педагошки профил детета
3. процена потреба за подршком - планиране мере за отклањање физичких и комуникацијских препрека
4. план активности - са дефинисаним областима, циљевима/исходима, корацима и њиховим трајањем и учесталосту, као и начином процене постигнућа
5. сагласност родитеља/старатеља на ИВОП

3.6. САРАДЊА СА ПОРОДИЦОМ

Породичне и срединске прилике утичу на усвајање одређених модела понашања детета. Деца у породици уче о различитим релацијама, обрасцима понашања, вредностима у којима одрасли посредују. Родитељи најбоље познају своју децу, њихове навике, потребе, интересовања, склоности, способности. Васпитачи треба да уваже сугестије, мишљења и предлоге родитеља везане за њихову децу. Улога породице за рани развој детета је примарна, те васпитач подстиче васпитање деце на основи која је створена у породици.

Различити су начини укључивања родитеља у васпитни рад имајући у виду специфичност развојних могућности деце раног узраста. Васпитачи пажљиво структурирају радни амбијент васпитних делатности укључујући родитеље да међусобном сарадњом обезбеде функционалније адаптирање деце на вртић као на природну средину.

Добре сарадничке везе васпитача и родитеља унапређују услове за процес развоја и учења који се одвија у васпитној групи и породици. Одговорност за сараднички однос је обострана, а омогућује је правовремена комуникација, узајамно поштовање, поверење, разумевање различитих интереса и њихово довођење у складан однос.

Могући облици сарадње и садржаји сарадње родитеља и васпитача јесте стална размена информација о развоју, понашању и активностима детета у вртићу и у породици која се спроводи свакодневним информисањем приликом доласка и одласка детета, путем размене порукама, путем панона за комуникацију са родитељима, омогућавањем могућности сугестија родитеља (кутија или књига за сугестије и запажања). Сарадња се одвија и индивидуалним разговорима, родитељским састанцима, заједничким организованим активностима са родитељима и за родитеље попут различитих радионица, предавања, родитељских састанака везаних за актуелне догађаје, за информисање родитеља о програму васпитно-образовног рада, о организационо-материјално-техничким питањима и сл.. Учешће родитеља у животу установе у облику учешћа у васпитним активностима подразумевају волонтирање родитеља, координаторска улога родитеља као организатора одређених активности, у прославама, приредбама, излетима, заједничким дружењима...

3.7. САРАДЊА СА ОСНОВНОМ ШКОЛОМ

Добра сарадња предшколске установе и основне школе је изузетно важна за одржавање континуитета васпитно - образовних утицаја на развој и напредовање детета. Такође је веома битна за обезбеђивање што лакшег преласка из једног у други ниво образовања и прихватање новина у вези са захтевима, очекивањима и начином функционисања нове средине.

Уколико ова два почетна ступња васпитања и образовања не ускладе своје деловање, може доћи до занемаривања, па и поништавања резултата остварених на предшколском ступњу, а битно различита средина и захтеви школе могу створити тешкоће у адаптацији детета.

У програмима вртића треба да буде антиципирано оно што децу очекује у школи, а школа треба да прихвати и појача ефекте рада и учења постигнутог у вртићу.

Континуитет се заснива на:

- Поштовању карактеристика дечјег развоја
- Двосмерности сарадње вртића и школе
- Укључивању родитеља у сарадњу

Традиционално добра сарадња Установе са основним школама се одвија кроз следеће облике:

- Сарадња учитеља, васпитача и стручних сарадника, која се дешава на нивоу индивидуалних сусрета и подршке, преко сатанака учитеља школе и васпитача из вртића најближих одређеној школи, до заједничких родитељских састанака које држе заједно стручни сарадници предшколске установе и школе. Драгоцене су посете учитеља вртићима ради упознавања деце и програма рада васпитача. Такође су врло корисни и информативни сусрети чланова ИОП-тимова за децу са сметњама у развоју, са стручним сарадницима и учитељима школе у коју је уписано дете.
- Посете деце из вртића школи са циљем упознавања објекта школе, организације активности у школском простору, присуствовања часовима првих разреда и сл.
- Посете ђака првака вртићу са циљем учествовања у заједничким активности у просторима вртића и разменом искустава и информација
- Заједничке активности и наступи деце из Установе и школе као што су: шетње, прославе, приредбе, изложбе и друго
- Заједнички састанци родитеља, учитеља, васпитача и стручних сарадника
- Заједничко коришћење објекта, терена и других простора
- Организовање стручних саветовања за стручни кадар обеју институција
- Присуствовање васпитача и стручних сарадника вртића отвореним данима школе, као помоћ породици и деци да упознају учитеље у непосредном контакту и доживе различите стилове рада и комуникације појединих учитеља итд.
- Укључивање у програме школе
- Слање школи Извештаја о напредовању деце са сметњама у развоју, која су била укључена у инклузивни програм рада у вртићу - ради континуитета подршке детету у ИО - инклузивном образовању.

3.8. ПРАЋЕЊЕ, ВРЕДНОВАЊЕ И ДОКУМЕНТОВАЊЕ ОСТВАРИВАЊА ПРЕДШКОЛСКОГ ПРОГРАМА

Праћење дечјег развоја

Праћење дечјег развоја врши се применом разних инструмената за праћење развоја детета, које представља континуиран процес евидентирања запажања и процене педагошког профила детета и које има за циљ да се резултати евалуације употребе за програмирање даљег васпитно-образовног рада.

Вредновање и самовредновање васпитно - образовног рада

Вредновање је процес критичке процене васпитно - образовног деловања. Та процена је континуирана, циљана, намерна и функционална, а пре свега служи васпитачу. Помаже му да прати развој и напредовање деце, планира рад, освешћује своје деловање, сагледава оствареност циљева, аргументовано информише родитеље, прати развијање програма у целини.

Самовредновање је професионални разговор са самим собом и обавља се у свим сегментима рада.

Документовање дечјег учења и развоја

Документовање значи прикупљање података о процесу васпитно - образовног рада. Фокусира се на доказе о дечјем напредовању у учењу и развоју, на објективан и непроцењивачки начин и њихово повезивање са циљевима васпитно - образовног рада. Посматрање, праћење и документовање дечјег развоја је континуиран, планиран и сврсисходан процес. Доприноси бољем разумевању дечјег развоја.

Начини документовања могу бити разнолики, од дечјег портфолија, преко опсервација, аудио и видео снимака, до чек листа, скала процена и сл.

ОСНОВНА ШКОЛА

4. ПРОГРАМ ОБАВЕЗНИХ ПРЕДМЕТА И ИЗБОРНИХ ПРОГРАМА по разредима (ОСНОВНА ШКОЛА)

4.1. Програм наставе и учења за 1. разред

ПРОГРАМИ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ОРИЈЕНТИСАНИ НА ИСХОДЕ

Структура програма свих предмета је конципирана на исти начин. На почетку се налази циљ учења предмета за први циклус образовања и васпитања. У табели која следи, у првој колони, дефинисани су предметни исходи за крај разреда, у другој колони дате су области и/или теме, а у трећој се налазе предметни садржаји. Иза табеле налазе се препоруке за остваривања наставе и учења конкретног предмета под насловом *Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма*.

Програми наставе и учења засновани су на општим циљевима и исходима образовања и васпитања и потребама и могућностима ученика. Усмерени су на процес и исходе учења, а не на саме садржаје који сада имају другачију функцију и значај. Садржаји више нису циљ сами по себи, већ су у функцији остваривања исхода који су дефинисани као функционално знање ученика тако да показују шта ће ученик бити у стању да учини, предузме, изведе, обави захваљујући знањима, ставовима и вештинама које је градио и развијао током једне године учења конкретног предмета. Овако конципирани програми подразумевају да оствареност исхода води ка развијању компетенција, и то како општих и специфичних предметних, тако и кључних.

Прегледом исхода који су дати у оквиру појединих програма наставе и учења може се видети како се постављају темељи развоја кључних и општих међупредметних компетенција које желимо да наши ученици имају на крају основног образовања. Та потреба да се образовање и васпитање усмере ка развијању компетенција један је од разлога увођења и пројектне наставе као облика образовно-васпитног рада. Пројектна настава се у данашње време све више фокусира на остваривање образовних стандарда и исхода и, како показују резултати најновијих истраживања, прати друштвене промене својом усмереношћу на развијање знања и способности ученика кроз активности планирања, истраживања и тимског рада у оквиру предметног и међупредметног повезивања садржаја. Поред тога, једна од битних особина савременог приступа пројектном раду у настави односи се на коришћење ИКТ у пројектним активностима што обезбеђује ефикасније учење и развијање знања, али и развијање понашања правилног и безбедног коришћења рачунара и интернета.

На путу остваривања циља и исхода кључна је улога наставника који добија значајан простор за слободу избора и повезивање садржаја, метода наставе и учења и активности ученика. Оријентација на процес учења и исходе брига је не само о резултатима, већ и начину на који се учи, односно како се гради и повезује знање у смислене целине, како се развија мрежа појмова и повезује знање са практичном применом.

Програми наставе и учења намењени су, пре свега, наставницима који непосредно раде са ученицима, али и онима који на посредан начин узимају учешће у образовању и васпитању. Зато треба имати у виду да терминологија, која је коришћена у програмима наставе и учења, није намењена ученицима и треба је приликом дефинисања конкретних наставних јединица, било за непосредан рад са ученицима, било за потребе уџбеничких и дидактичких материјала, прилагодити узрасту ученика. Програми наставе и учења су наставницима полазна основа и педагошко полазиште за развијање образовно-васпитне праксе: за планирање годишњих и оперативних планова, непосредну припрему за рад као и оквир за преиспитивање праксе развијања планова, остваривања и вредновања наставе и учења кроз сопствена промишљања и разговор са колегама.

Назив предмета	СРПСКИ ЈЕЗИК
Циљ	Циљ наставе српског језика јесте да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика ради правилног усменог и писаног изражавања, негујући свест о значају улоге језика у очувању националног идентитета; да се оспособе за тумачење одабраних књижевних и других уметничких дела из српске и светске баштине, ради неговања традиције и културе српског народа и развијања интеркултуралности.
Разред	први
Годишњи фонд часова	180

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
- разликује изговорени глас и написано слово; изговорене и написане речи и реченице; - влада основном техником читања и писања ћириличног текста; - разуме оно што прочита; - активно слуша и разуме садржај књижевноуметничког текста који му се чита; - препозна песму, причу и драмски текст; - одреди главни догађај, време (редослед догађаја) и место дешавања у вези са прочитаним текстом; - уочи ликове и прави разлику између њихових позитивних и негативних особина; - изрази своје мишљење о понашању ликова у књижевном делу; - препозна загонетку и разуме њено значење; - препозна басну и разуме њено значење; - разликује слово, реч и реченицу; - правилно изговори и напише кратку и потпуну реченицу једноставне структуре са одговарајућом интонацијом, односно интерпункцијским знаком на крају; - правилно употреби велико слово; - учтиво учествује у вођеном и слободном разговору; - обликује усмену поруку служећи се одговарајућим речима; - усмено препричава; усмено прича према слици/сликама и о доживљајима; - усмено описује ствари из непосредног окружења; - бира и користи одговарајуће речи у говору; на правилан начин користи нове речи у свакодневном говору; - напамет говори краће књижевне текстове; - учествује у сценском извођењу текста; - пажљиво и културно слуша саговорнике; - слуша, разуме и парафразира поруку; - слуша интерпретативно читање и казивање књижевних текстова ради разумевања и доживљавања - примењује основна правописна правила; - пише читко и уредно; - писмено одговара на	ПОЧЕТНО ЧИТАЊЕ И ПИСАЊЕ	Глас и слово; штампана и писана слова ћириличног писма. Речи и реченице као говорне и писане целине. Текстови засићени словима која се обрађују/текстови предвиђени за глобално читање. Све врсте текстова који су написани штампаним или писаним словима. Језичке игре. Аналитичко-синтетичка вежбања; лексичка и синтаксичка вежбања; моторичке вежбе. Писање (преписивање, самостално писање и диктат). Читање (шчитавање/глобално читање, гласно и тихо читање); питања којима се проверава разумевање прочитаног. Изговор и писање гласова који ученицима причињавају тешкоће (нпр. ђ, ћ, џ, ч; ј, љ).
	КЊИЖЕВНОСТ	ШКОЛСКА ЛЕКТИРА Поезија Народна песма, <i>Ја сам чудо видео</i> Јован Јовановић Змај, <i>Зимска песма</i> Војислав Илић, <i>Пролетња зора</i> /Воја Царић, <i>Пролеће</i> /Мира Алечковић, <i>Ветар сејач</i> Десанка Максимовић, <i>Првак</i> ; <i>Хвалисави зечеви</i> /У гостима/ <i>Ливадско звонце</i> Гвидо Тартаља, <i>Китова беба</i> / <i>Мрави</i> / <i>Постеља за зеку</i> Бранко Ћопић, <i>Лежева кућица</i> (читање у наставцима) Душан Радовић, <i>Јесења песма</i> / <i>Срећна Нова година</i> Љубивоје Ршумовић, <i>Ау што је школа згодна</i> ; <i>Дете</i> / <i>Деца су украс света</i> Стеван Раичковић, <i>Цртанка</i> /Бранислав Лазаревић, <i>Сликар</i> Перо Зубац, <i>Добар друг ти вреди више</i> Драгомир

постављена питања; - спаја више реченица у краћу целину; - пише реченице по диктату примењујући основна правописна правила; - гласно чита, правилно и са разумевањем; - тихо чита (у себи) са разумевањем прочитаног; - пронађе информације експлицитно изнете у тексту.			Ђорђевић, <i>Није лако бити дете</i> Проза Народна прича, <i>Свети Сава и ђаци</i> Народна прича, <i>Деда и репа</i> / <i>Голуб и пчела</i> Народна басна, <i>Лисица и гавран</i> Доситеј Обрадовић, <i>Два јарца</i> ; <i>Две козе</i> Лав Николајевич Толстој, <i>Два друга</i> Драган Лукић, <i>Јоца вози тролејбус</i> /Игор Коларов, <i>Дум-дум Оливер и његов бубањ</i> Ђуро Дамјановић, <i>Дан кад је јутро било слово</i> /Весна Ђоровић Бутрић, <i>Ноћни ћошак</i> Избор из народних и ауторских загонетки (Десанка Максимовић, <i>Загонетке лаке за прваке</i> Ђаке, <i>Загонетке</i> Григора Витеза и Бране Цветковића) Драмски текстови Гвидо Тартаља, <i>Зна он унапред</i> Душан Радовић, <i>Тужибаба</i> Александар Поповић, <i>Неће увек да буде први</i> Бора Ољачић, <i>Први дан у школи</i> Популарни и информативни текстови Избор из илустрованих енциклопедија и часописа за децу о значајним личностима српског језика, књижевности и културе (Свети Сава, Вук Стефановић Караџић, знаменита завичајна личност и др.); Милан Шипка: <i>Буквар ДОМАЋА ЛЕКТИРА</i> Јован Јовановић Змај, <i>Песме за децу</i> (избор) Избор из басни и сликовница за децу Књижевни појмови : - песма; - прича; - догађај; место и време збивања; - књижевни лик - изглед, основне особине и поступци; - драмски текст за децу; - шаљива песма; басна; - загонетка.
	ЈЕЗИК Граматика, правопис и ортоепија		Реченица; реч; слово. Улога гласа/слова у разликовању значења изговорене односно написане речи. Реченице као обавештење, питање и заповест. Велико слово на почетку реченице, у писању личних имена и презимена, имена насеља (једночланих) и назива места и улице у којој ученик живи, као и назив школе коју похађа. Правилно потписивање (име, па презиме). Тачка на крају реченице; место и функција упитника и узвичника у реченици.
	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	Говорење	Вођени и слободни разговор. Говорни предлошци. Усмена порука. Причање, препричавање и описивање. Казивање књижевног текста. Драмски, драматизовани текстови, сценска импровизација. Сценско извођење текста (драмско и луткарско). Богаћење речника: лексичке и синтаксичке вежбе. Разговорне, ситуационе и језичке игре.
Слушање		Стварне и симулиране ситуације. Слушна порука. Аудио-визуелни	

			записи. Игре за развијање слушне пажње.
		Писање	Питања о сопственом искуству, бићима, предметима, појавама, сликама, о књижевном и некњижевном тексту. Писана порука. Краћа текстуална целина: о сопственом искуству, о доживљају, о сликама, поводом књижевног текста. Реченице/кратак текст погодан за диктирање.
		Читање	Књижевни текстови. Текстови са практичном наменом: позивница, упутство, списак за куповину и др. Нелинеарни текстови: текст у табели, распоред часова, стрип, улазница и др. Информативни текстови: 1. уџбенички: Милан Шипка, <i>Буквар</i> ; текстови о знаменитим личностима српске културе; 2. вануџбенички: о правилима учивоног понашања (бонтон); о месту у којем ученици живе; о животињама итд.

Кључни појмови: почетно читање и писање, књижевност, језик и језичка култура.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм предмета *Српски језик* у првом разреду основне школе чине четири предметне области: Почетно читање и писање, Књижевност, Језик и Језичка култура. Препоручена дистрибуција часова по предметним областима је следећа: Почетно читање и писање - 90 часова, Књижевност - 45 часова, Језик - 10 часова и Језичка култура - 35 часова. Све области се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима.

Припремни период

У припремном периоду учитељи треба да испитају способности ученика, и то: причање, препричавање, познавање слова, познавање читања и писања, спретност у руковању прибором за писање и цртање. У току овог периода испитивање ученика се обавља кроз активности које се међусобно прожимају.

Усмено изражавање се изводи кроз игре и активности где се вежба комуникација (поздрављање у конкретним ситуацијама: *добро јутро, добар дан и довиђења*; захваљивање, извињавање). Ученици могу причати на основу посматрања слика и низа слика. Могу препричавати слушани текст, позоришне или луткарске представе разговетним природним говором и правилним изговором. Учитељи треба да воде рачуна о правилној артикулацији гласова и да са ученицима коментаришу одслушано.

Вежбе у посматрању се односе на уочавање целине и детаља, посматрање предмета, појава и околине. Треба их тематски организовати. Прво се посматра учионица, па се касније та активност проширује на околину. Ученици могу посматрати предмете, људе, животиње, догађаје, слике, слике у низу, фотографије, објекте из околине и сл. Пажњу ученика треба усмерити на целину, затим на најважније појединости и на крају на мање важне појединости. Опажају се: облици, боје, односи, покрети, мимика и гестови, скривени детаљи и сл.

Вежбе у слушању почињу слушањем онога што говоре учитељи, други ученици, глумци и спикери. Слушани говор се коментарише да би се одредиле говорне карактеристике говорника. Слушање треба да буде повезано са мимиком и гестовима који прате оно што се говори. Обавезно инсистирати на подражавању правилног говора. Током слушања одвајати битно од небитног, неговати пажњу и концентрацију. Слушају се и звукови ономатопејског типа, шумови, артикулисани и неартикулисани звукови.

Аналитичка вежбања треба да буду занимљива и подстицајна јер су један од најважнијих предуслова за учење читања и писања. Не изводе се изоловано већ су повезана са вежбама слушања и

посматрања. Уочава се позиција гласова у речи која је изговорена и позиција слова у речи која је написана. Када ученици савладају уочавање гласова и њихову позицију у речима, прелази се на растављање речи на гласове. За почетак се препоручују речи од два гласа, а затим од три, четири и више.

Синтетичка вежбања се организују упоредо са аналитичким. Речи које су већ растављене на гласове опет се сливају у целину. Почине се од најлакших и иде ка све тежим. Ученици се на тај начин припремају за читање и разумевање прочитаног.

Вежбе у отклањању дијалекатских и жаргонских карактеристика говора се изводе полако и систематично. Учитељи посебну пажњу треба да обрате на изговор гласова *ђ, ћ; џ, ч; ј, љ*.

Моторичке вежбе за развијање руке, шаке и прстију се развијају кроз игру. Препоручује се везивање чворова од канапа, везивање пертли, закопчавање дугмића, низање перлица (могу се изводити и на часовима физичког васпитања). Графомоторичке вежбе су веома важне у припреми за писање. Свака графомоторичка вежба треба да се повеже са неким догађајем, вежбом слушања, посматрања, причања и сл. Такве вежбе, односно писање елемената слова, изводе се на различите начине, кроз цртеже, *рамове за слике* у простору предвиђеном за писање. Ученике треба подстицати да употпуне цртеж додајући своје елементе (корелација са ликовном културом). Вежбе писања линија изводи без подизања руке, из једног потеза. Ученике усмеравају на правилно држање оловке (графитне оловке, хемијске оловке, налив пера, фломастера). Употребу гумице треба свести на минимум, јер смањује одговорност ученика у писању. Пазити на правилно држање тела, удаљеност од стола, правилан положај тела у односу на сто и на угао писања. При писању учити ученике да не журе, да рука буде опуштена.

Учење читања и писања

Дидактичко-методичка организација наставе почетног читања и писања зависи од много фактора, а најважнији је онај који се односи на предзнања ученика. Учитељи бирају поступак који ће користити у настави почетног читања и писања - комбинацију монографског и групног поступка, групни или комплексни поступак.

Наставу почетног читања и писања треба изводити на више нивоа уз примену принципа индивидуализације. У сваком одељењу постоје ученици који знају да читају и они који само познају слова или не знају да читају. Садржаји, методе и облици рада треба да се прилагоде могућностима и потребама ученика.

У овом периоду ученици треба да вежбају читање одговарајућих текстова, правилно изговарају све гласове и правилно наглашавају речи и реченице. Треба обратити пажњу на индивидуалне способности ученика. Свако дете чита својим темпом и према својим способностима. Пожељно је често проверавати степен савладаности технике читања и разумевања прочитаног. При учењу читања могу се користити игре словима и речима, језичке игре (ребуси, испуњалке, укрштене речи). Ученици тако упознају нове садржаје, ситуације имају већу мотивисаност, а атмосфера је пријатна и опуштена. Подстицати ученике да свакодневно вежбају читање код куће. Сарађивати са родитељима ученика и пружити им неопходне информације везане за читање (мотивација деце, читање у свакодневним животним ситуацијама, удаљеност текста од очију је 30 центиметара и сл.).

Ученици уче да пишу појединачна штампана и писана слова, речи и реченице; цифре. Размак између штампаних слова у речима мора да буде равномеран. Код учења писаних слова посебну пажњу треба посветити графичком увезивању слова у речима. Слова треба да буду исте висине и дебљине, а размак између речи уједначен. Писање увежбавати кроз преписивање, допуњавање реченица, састављање реченица на основу слике, састављање реченица на основу низа слика, диктате и самостално писање реченица и краћих текстуалних целина. Поред усвајања облика слова, смера писања самог слова, посебну пажњу треба обратити на просторну оријентацију у свесци. Појединачно писање слова се ограничава на један до два реда у свесци. Дневна оптерећеност писањем не треба да је дужа од 25 минута. Леворука деца пишу левом руком.

Усавршавање читања и писања

У овом периоду ученик треба да влада основном техником читања и писања. Усавршавање читања треба вежбати на текстовима који су кратки, динамични, интересантни и примерени узрасту ученика, као и на текстовима школске и домаће лектире. Посебну пажњу обратити на разумевање прочитаних речи, реченица и текстова. Редовним вежбањем ученици аутоматизују процес читања и писања.

Слушање је важна активност у комуникацији. Ученици се у разговору упућују да пажљиво и културно слушају саговорнике. У наставном контексту ученици слушају шта други говоре и то потврђују репродуковањем или парафразирањем слушне поруке, као и поступањем по молбама и усменим инструкцијама одраслих и вршњака. Пажљиво слушање практикује се и у симулираним ситуацијама (разговорне и ситуационе игре). Ученици слушају читање учитеља, вршњака, спикера.

Писање и читање се увежбавају у настави почетног читања и писања, а затим у областима *Књижевност*, *Језик* и *Језичка култура*. У садржајима програма из области *Језичка култура* дати су основни елементи који се односе на писменост ученика, с тим да се они не могу посматрати изоловано, већ у садејству са исходима и препорученим садржајима у свим областима предмета. Дакле, читање и писање се не уче посебно у оквиру наставних области, већ кроз све наставне садржаје.

У првом разреду ученици пишу реченице и краће текстуалне целине. Посебно се води рачуна о индивидуалном приступу ученику, што подразумева подстицање према способностима и могућностима у писању. Ако дете има тешкоћа у писању, потребно је пажљиво и постепено га уводити у писање, док дете које напредује треба подстицати адекватним захтевима. Ученици писмено одговарају на једноставна питања о сопственом искуству, бићима, предметима, појавама, сликама, као и на питања о књижевном и некњижевном тексту. Осим тога, ученици самостално осмишљавају и пишу реченице о сопственом искуству, бићима, предметима, појавама. Такође, записују наслов слике или наслове слика у низу и реченице на основу слике или низа слика (прича у сликама).

Ученици се оспособљавају да запишу краћу писану поруку којом преносе информације и која има практичну намену. Ове поруке немају класичну форму, већ служе за свакодневне намене, на пример, информације о школским обавезама (информације о ваннаставним активностима, списак школског прибора, потребног материјала за школске предмете).

Учење самосталног писања текста почиње спајањем више реченица у целину. Ученици пишу о свом искуству, о доживљају, о слици или по низу слика (прича у сликама). Према својим способностима ученик ће написати две, три повезане реченице или краћи текст.

У писању се примењују научена правописна правила која се уче у оквиру области *Језик*. Потребно је да се правопис у писању доследно примењује од почетног читања и писања. Ученици се упућују да бирају адекватне речи и да их употребљавају нове док пишу.

Читање се увежбава на делима школске и домаће лектире, и на другим књижевним и некњижевним текстовима. Посебна пажња треба да је усмерена на читање информативних текстова, према интересовањима ученика и у друштвеном контексту, према препорученим садржајима програма. Потребно је практиковати следеће врсте читања: гласно читање (целог текста, штафетно, флексибилно, драмског текста по улогама); тихо читање (*у себи*). Разумевање текста показује се помоћу подстицаја или питања и исказивањем теме/поенте текста (у складу са предзнањем), као и представљањем кључних делова текста сликом (илустрација текста). Информације у тексту проналазе се вођено (одговарањем на репродуктивна питања *ко?*, *где?*, *како?*, *када?*) и самостално, без детаљно датих упутстава.

A tantárgy neve	MAGYAR NYELV – МАЂАРСКИ ЈЕЗИК
Cél	A magyar nyelv tanításának célja, hogy a tanulók elsajátítsák a magyar irodalmi nyelv alapvető törvényszerűségeit és megfelelő módon tudják magukat kifejezni szóban és írásban, tudatosítva bennük az anyanyelv fontosságát a nemzeti identitás megőrzése szempontjából, képessé téve őket arra, hogy a magyar irodalmi és más műalkotások megismerésével ápolják a magyar nép hagyományait, kultúráját és a magyar világörökség kincseit.
Osztály	első
Évi óraszám	180

KIMENET A tanév végére a tanuló:	RÉSZTERÜLET/ TÉMA	TARTALOM
– megkülönbözteti a hangot és a betűt; a kimondott és leírt szavakat és mondatokat; – elsajátítja az olvasás és az írás alapvető technikáit; – megérti az elolvasottakat; – aktívan figyelemmel kíséri és megérti a szépirodalmi szöveget felolvasás közben;	KEZDŐ OLVASÁS- ÉS ÍRÁSTANÍTÁS	Hang és betű; nyomtatott és írott betűk. A szó és mondat, mint a beszéd és az írás egységei. Szövegek, melyek tartalmazzák az elsajátítandó betűt/betűpárt. Különböző típusú szövegek, amelyeket nyomtatott vagy írott betűkkel írtak. Nyelvi játékok. Analitikus-szintetikus gyakorlatok; szókincsfejlesztő és mondatalkotási gyakorlatok; motorikus gyakorlatok. Írás (másolás, önálló írás, tollbamondás) Olvasás (összeolvasás, hangos és néma olvasás); az életkornak megfelelő rövid, nagyobb betűnagyságú mesék, történetek; az elolvasott szöveg megértést ellenőrző kérdések. A hangok kiejtése és írása (pl.: j-ly, b-p-d; gy-ty, g-k, v-f).
– felismeri a verset, a mesét és a drámai szöveget; – meghatározza a szöveg cselekményét, annak helyét és idejét (Betartja a cselekmény időrendi sorrendjét.); – felismeri a szereplőket, és meg tudja különböztetni őket a pozitív és a negatív tulajdonságaik alapján; – kifejti a szépirodalmi szövegről és a szereplők viselkedéséről alkotott véleményét; – felismeri a találos kérdést, és megérti annak jelentését; – felismeri a tanmesét, és megérti annak jelentését; – megkülönbözteti a betűt, a szót és a mondatot; – helyesen, megfelelő hangsúllyal és hanglejtéssel ejti ki (mondja ki) a rövid, teljes mondatokat és az	IRODALOM	ISKOLAI OLVASMÁNYOK Költészet Zelk Zoltán: <i>Ákombákom</i> Weöres Sándor: <i>Varázslók/Haragosi /A manó</i> Domonkos István: <i>Képzeltjáték/Mendégélt két legényke</i> Gazdag Erzs: <i>Mesebolt</i> Kassák Lajos: <i>Testvérkép</i> Nemes Nagy Ágnes: <i>Születésnap</i> Csoóri Sándor: <i>Tavaszi bodzavers</i> /Nemes Nagy Ágnes: <i>Gesztenyefalevél/Tavaszi felhők</i> Tóth Krisztina: <i>Vombat/Tobzocska/Nagy mara</i> Varró Dániel: <i>Andris beszélget az állatokkal (részlet)</i> Kányádi Sándor: <i>Róka-mondóka</i>

egyszerű szerkezeteket, illetve megfelelő írásjeleket tesz a leírt mondat végére; – helyesen alkalmazza a nagybetűt; – illedelmesen vesz részt az irányított és a szabadon folytatott beszélgetésben; – szóbeli üzenetet fogalmaz meg, megfelelő szavakkal; – történetet mond el kép/képsor és saját élménye alapján; – szóbeli leírást ad a közvetlen környezetében található tárgyakról; – megfelelő szavakat használ a beszédében; az új szavakat megfelelő módon építi be szókincsébe; – kívülről/fejből mond rövid szépirodalmi szöveget; – részt vesz a színpadi előadásban; – figyelmesen hallgatja beszédpartnerét, és illedelmesen kapcsolódik be a beszélgetésbe; – meghallgatja, megérti és értelmezi az üzenetet; – figyelemmel kíséri az irodalmi szöveget a bemutató olvasás során, megérti és átéli azt; – alkalmazza az alapvető helyesírási szabályokat; – olvashatóan és pontosan ír; írása tiszta; – írásban válaszol a feltett kérdésekre; – kisebb egységet alkot összefüggő mondatok összekapcsolásával; – tollbamondást ír, alkalmazva a tanult helyesírási szabályokat; – alkalmazza a néma és a hangos olvasás technikáját nyomtatott és írott betűs szövegen; – megérti az elolvasott irodalmi és ismeretterjesztő szöveget; – megtalálja a szövegben explicit módon kifejezett információkat.		Kadlót Nikolett: <i>Puszimeghajtás/Kiss Ottó: Nagypapa nem ért a számítógéphez</i> Lászlóffy Aladár: <i>Áll a bál</i> Petőcz András: <i>Egérvár</i> Böndör Pál: <i>Milyen hosszú egy esztendő?</i>/ Fekete Vince: <i>Csigabánat</i>/Csukás István: <i>Sün-mese</i> Csík Mónika: <i>Gombócoló</i> Visky András: <i>Aranylevél/Kányádi Sándor: Őszvégi játék</i> Próza Népmese: <i>A kis gida</i> Csukás István: <i>Süsü (részlet)</i> Mészöly Miklós: <i>A tíz testvér</i> Mészöly Miklós: <i>A kiskutya meg a számár</i> Népmese: <i>A róka és a kacsák</i> Magyar népmese: <i>A sajtot osztó róka</i> Lackfi János: <i>A világ legrövidebb meséi (részlet)</i> Lev Tolsztoj: <i>Az oroszlán és az egér</i> Darvasi László: <i>A ceruza ellensége (Pálcika ha elindul akkor aztán zsupsz, részlet)</i> Lázár Ervin: <i>A lyukas zokni</i> Janikovszky Éva: <i>Ha én felnőtt volnék</i> Magyar népmese: <i>A hiú király</i> Magyar népmese: <i>A cibere</i> Móricz Zsigmond: <i>A török és a tehenek</i> Népköltészeti alkotások:
		köszöntők, sorolók, mondókák, találós kérdések, közmondások, szólások, népi gyermekjátékok. Drámai szövegek Ludwik Jerzy Kern: <i>A zsiráf a fényképésznél</i> Kínai népmese: <i>A vándorló ajándék</i> Tudományos és ismeretterjesztő szövegek Válogatás a gyermekenciklopédiák és a gyermeklapok szövegeiből HÁZI OLVASMÁNY – Első meséim (válogatás) – Válogatás a mai gyermekirodalom meséiből és verseiből Irodalomelméleti fogalmak: – vers; – mese; – a cselekmény; helye és ideje; – a mű szereplője – külső és belső tulajdonságai és cselekedetei; – drámai szöveg a gyerekeknek; – tréfás vers; – tanmese; – találós kérdés.
	NYELV Nyelvtan, helyesírás és nyelvhelyesség	A mondat; szó; betű, hang; szöveg. A betű és a hang jelentésmódosító szerepe a szavakban. A közlő, kérdő és felszólító mondatok. A mondatkezdő nagybetű és a tulajdonnevek helyes írásmódja:

			személynév, állatnév, településnév és az utcájuk neve, az iskola neve. Helyes aláírás (családnév, személynév). A mondatvégi írásjelek: pont, kérdőjel és felkiáltójel.
	NYELVIKULTÚRA	Beszéd	Irányított és szabadon folytatott beszélgetés (párbeszéd). A beszélgetés szabályai. Szóbeli üzenet. Elmesélés, elbeszélés és leírás. Az irodalmi szöveg előadása. Dráma- és dramatizált szövegek, színpadi improvizációk. Jelenetek előadása és bábozás. Szókincsfejlesztés: szókincsfejlesztő és mondatalkotási gyakorlatok. Beszélgetések, szituációs és nyelvi játékok.
		Figyelmes hallgatás	Valós vagy szimulált helyzetek. A hallgatás üzenete. Audiovizuális lejegyzések. A meghallgatást, másokra figyelmet fejlesztő játékok
		Írás	Kérdésfeltevés saját tapasztalattal kapcsolatosan, tárgyakról, jelenségekről, képekről, irodalmi és nem irodalmi szövegekről. Írásos üzenet. Rövid, összefüggő mondatokból álló szöveg; saját élményről, tapasztalatról, képről, képsorról, irodalmi szövegről. Tollbamondásra alkalmas mondatok/rövid szövegek.
		Olvasás	Irodalmi szövegek. Gyakorlatias szövegek: meghívó, utasítás, vásárlási lista stb. Nemlineáris szövegek: táblázat, órarend, képregény, belépőjegy stb. Ismeretterjesztő szövegek: 1. Mérei Ferenc – V. Binét Ágnes: <i>Ablak – zsiráf</i> (gyermekenciklopédia); 2. Az illetelmes viselkedés szabályai (illemtan).

Kulcsszavak: kezdő írás- és olvasástanítás, irodalom, nyelv és nyelvi kultúra.

Korreláció: zenekultúra, képzőművészeti kultúra, szerb, mint nem anyanyelv, környezetismeret

DIDAKTIKAI-MÓDSZERTANI UTASÍTÁS

A magyar nyelv tanításának és tanulásának programstruktúrája az általános iskola első osztályában a tananyagot négy témakörben látja elő: kezdő olvasás- és írástanítás, irodalom, nyelv és nyelvi kultúra. Az óraszámot témakörönként a következőképpen ajánlott felosztani: kezdő olvasás- és írástanítás – 90 óra, irodalom – 45 óra, nyelv – 10 és nyelvi kultúra – 35 óra. A tanítási részterületek összefüggnek egymással, és nem lehet őket egymástól elkülönítve tanítani.

KEZDŐ OLVASÁS- ÉS ÍRÁSTANÍTÁS

A kezdő olvasás- és írástanítás főleg az első osztály első felében történik, de az írott betűk tanítása késleltetve, a második félév anyagát képezi. A kezdő olvasás- és írástanítás függetlenül történik, de magában foglalja az irodalom, nyelv és nyelvi kultúra részterületek bizonyos tartalmait.

Az előkészítő szakaszban, a tanítónak meg kell vizsgálnia, hogy a gyerekek rendelkeznek-e a következő képességekkel, készségekkel: beszédképesség, történet elmondása, a nagybetűk ismerete, az olvasás- és írás készsége, motorikus képesség. Ebben a szakaszban a tanulók felmérését egymással összefüggő tevékenységek segítségével végzik.

A szóbeli kifejezés gyakorlása olyan játékokkal és tevékenységekkel történik, amelyek elősegítik az eredményes kommunikációt (köszönés: jó reggelt, jó napot és viszontlátásra; megköszönés, bocsánatkérés). Képolvasáskor, illetve képsorozatok esetében, a tanulók megfigyelik a szereplőket és az esemény mozzanatait. Elmesélhetik a meghallgatott mesét, színházi vagy bábszínházi előadást. A tanítónak törekednie kell az elemi összefüggések megértésére. A gondolkodtató kérdések igen lényegesek. A tanító hason a tanulóira, hogy gondolataikat mondatokkal fejezzék ki, természetes beszéddel, helyes kiejtéssel. A tanítónak vigyáznia kell a hangok megfelelő artikulációjára, és értékelnie kell a hallottakat.

A megfigyelési gyakorlatok az egész és a részek (részletek) elkülönítésére, a tárgyak, jelenségek és a környezet megfigyelésére vonatkoznak. Témák szerint kell őket feldolgozni. Először a tanterem kerül megfigyelésre, majd az iskola és a tanulók közvetlen környezetével kapcsolatos témák. A tanulók megfigyelhetik a tárgyakat, embereket, állatokat, eseményeket, képeket, képsorozatokat, fényképeket, a környezet objektumait stb. A tanulók figyelmét először az egészre, utána a lényegesebb, végül a kevésbé fontos részletekre kell irányítani. A megfigyelés szempontjai: formák, színek, összefüggések, mozdulatok, arckifejezések és gesztusok, rejtett részletek stb.

A hallgatás gyakorlása a tanító beszédének, majd az osztálytársak, színészek és bemondók meghallgatásával kezdődik. A hallott beszédre véleményeket nyilvánítanak azért, hogy meg tudják határozni az elhangzott szóbeli megnyilatkozás jellemvonásait. A hallgatást megfelelő mimika és gesztusok kell, hogy kísérjék, amelyek a beszéd tartalmára utalnak. Minden esetben a helyes beszédet kell szorgalmazni. A meghallgatás során megkülönböztetni a lényegest a lényegtelenről, figyelni a figyelmet, a koncentrációt. Hangutánzó szavak, neszek, artikulált és artikulálatlan hangok hallgatása és felismerése is lényeges.

Az analitikus gyakorlatok az olvasás és az írás elsajátításának alapvető feltételei, ezért érdekesek és ösztönzőek kell, hogy legyenek. Alkalmazásuk mindig összefügg a hallgatás és a megfigyelés gyakorlataival. Szóelemzés: a hang, illetve a betű helyének megfigyeltetése a szavakban. Hangoztatási és hangösszevonási gyakorlatok végzése. Kezdetben ajánlatos két, három, később négy, majd több hangból álló szavakon gyakorolni.

Különös figyelmet kell szentelniük az ly, gy, ty hangok helyes kiejtésére.

A játékok során a tanulók olyan grafomotoros gyakorlatokat végeznek, amelyek fejlesztik a kéz- és az ujjmozgást. Ilyen gyakorlatok lehetnek: csomózás, cipőfűző megkötése, a felső begombolása, gyöngyfűzés. (A testnevelésórán is lehet ezeket gyakorolni.) A grafomotoros gyakorlatok nagyon fontosak az írástanulás előkészítő szakaszában. Minden grafomotoros gyakorlatnak kapcsolódnia kell valamilyen cselekvéshez, megfigyeléshez, meséléshez stb. Az íráselemek gyakorlása különféle módon történik: „írás” a levegőben nagy karmozdulatokkal; vázolás a padon, ujjal; rajzolás nagy formátumú papíron; nagyobb, majd kisebb alakban történő gyakorlás a munkafüzetben vagy a füzetben. Fontos a vázolás iránya és a helyes vonalvezetés.

Egy-egy íráselem leírásakor a tanuló ne emelje fel a kezét, hanem egy mozdulattal tegye azt. A tanulókat meg kell tanítani a helyes ceruzatartásra (grafitceruza, filctoll stb.). A radírgumit csak ritkán használják, különben csökken az írás iránti felelősségük. Ügyelni kell a tanulók helyes testtartására, az asztaltól való távolságukra. Írás közben a laza kéztartásra és az önellenőrzésre kell szoktatni őket.

Az olvasás és írás tanulása

A kezdő olvasás- és írástanítás számos tényezőtől függ, de a legfontosabb a tanulók előtudása. A tanítónak célszerű a monografikus vagy a csoportos eljárás alkalmazása, illetve a két eljárás kombinálása.

A kezdő írás és olvasás tanítását differenciáltan kell végezni, az individualizált oktatás elvének alkalmazásával. Minden osztályban vannak olyan tanulók, akik tudnak olvasni, valamint olyanok, akik csak bizonyos betűket ismernek, vagy nem tudnak olvasni.

Lényeges, hogy a tanítási tartalmak, módszerek és munkaformák megfeleljenek a tanulók tudásszintjének és képességeinek. Ebben az időszakban a tanulók megfelelő szövegeken gyakorolják az olvasást, helyesen ejtik ki a hangokat, pontosan olvassák a szavakat, és megfelelő hanglejtéssel a mondatokat. Figyelemmel kell kísérni a tanulók egyéni képességeit. Minden gyermek saját ütemében, képességeinek megfelelően olvas.

Ajánlatos gyakran ellenőrizni az olvasási technika elsajátításának szintjét, és azt, hogy a tanulók megértik-e az olvasott szavakat, mondatokat, rövid szövegeket. Az olvasástanítás szakaszában különböző nyelvi játékokat lehet alkalmazni (hiányos szavak kiegészítése, betűdifferenciálás, rajzok és szavak egyeztetése, csoportosítás, szóalkotás szótagokból, rébuszok, keresztretjvények). Ezek a feladatok motiválják a tanulók olvasási kedvét. Arra kell ösztönözni a tanulókat, hogy minden nap olvassanak otthon. Együtt kell működni a szülőkkel, és az olvasástanítással kapcsolatosan megfelelő információkat kell nekik nyújtani (a gyerekek motivációja, az olvasás szokásának kialakítása, a szem távolsága a szövegtől 30 cm-re legyen stb.).

A tanulók nyomtatott betűket, szavakat, mondatokat, számjegyeket írnak. A nyomtatott betűk közötti távolság egyenletes. Az írott betűket a tanulók a második félévben sajátítják el, csoportos eljárással. Az írott betűk tanításánál külön figyelmet kell szentelni a helyes betűkapcsolásra. A betűk ugyanolyan vastagságúak és nagyságúak, a szavak közötti távolság pedig egyenletes. Az írást másolással, mondatkiegészítéssel, mondatalkotással képről és képsorról, tollbamondással, önálló mondatalkotással és rövid összefüggő mondatok írásával gyakorolják. A betűalakítás és vonalvezetés elsajátításán kívül, külön figyelemmel kell kísérni az írásképek külalakját. A füzetben a betűk írása ne legyen több egy-két sornál. A tanulók naponta 25 percnél ne írjanak többet! A balkezes gyerekek bal kézzel írjanak!

Az olvasás és az írás fejlesztése

Erre az időszakra a tanulók el kell, hogy sajátítsák az olvasás és az írás alapvető technikáit. Az olvasást rövid szövegeken kell gyakorolni, amelyek dinamikusak, érdekesek, és a tanulók életkorának megfelelőek, valamint az iskolai és a házi olvasmányok szövegein. Különös figyelemmel kell kísérni, hogy megértették-e az olvasott szót, mondatot vagy szöveget.

IRODALOM

Az irodalom részterület ajánlott tartalmát a tanulók a tanév folyamán sajátítják el az Ábécéskönyvből és az Olvasókönyvből úgy, hogy a tanító a gyerekek egyéni sajátosságainak és a közösség lehetőségeinek megfelelően tervez, és valósítja meg a tananyagot.

A tanító az iskolában különböző szövegtípusokkal ismerteti meg a tanulókat, amelyeket meg is értenek, de megértik az enciklopédiák és a gyermeklapok szövegeit is. Észre tudják venni az eseményt, a cselekvésmozzanatokat, az időbeli és térbeli viszonyokat, valamint a leírásokban a fontos részleteket. Mivel az iskolai olvasmányok az olvasás és az írás fejlesztését szolgálják, valamint a tanulók elsajátítanak bizonyos irodalomelméleti alapfogalmakat, ez arra ösztönzi őket, hogy megfigyeljék a mű szereplőit (azok tulajdonságait és cselekedeteit), érzelmi állapotait (bánatos, vidám, nevetséges), és különbséget tegyenek a jó és a gonosz fogalmak között.

A tanterv egyszerű, rövid, néha adaptált szövegeket lát elő, így a tanulók könnyen felfedezhetik a szövegekben az események időrendi sorrendjét, meghatározzák az esemény helyét és idejét, valamint felfedezik az ok-okozati összefüggéseket, következtetéseket vonnak le.

A tanulónak észre kell vennie a vers, a próza és a drámai szöveg közötti formai (pl. a vers és a próza; a próza és a drámai szöveg) és műfaji különbségeket (az esemény hiánya a lírai részből, a vers ritmusa vagy az eseménymozzanatok sorozata a drámai szövegben), de nem szükséges definiálni a műfajelméleti fogalmakat. A tanulónak meg kell különböztetnie a verset, a mesétől (tanmesétől).

A tanuló felismeri a tanmese és a mese műfaját, azok átvitt értelmét (az allegória fogalmának bevezetése nélkül), felismeri a népmesét és a műmesét, hogy a tanmesék szereplői lehetnek állatok, növények, tárgyak vagy emberek. Megérti a mese átvitt értelmét, és kiemeli annak tanulságát.

Szoktatni kell a tanulókat arra, hogy megtalálják a számukra ismeretlen szavakat, megkérdézzék a tanítótól azok jelentését, hogy minél pontosabban megértsék a szöveg értelmét. A tanító kérdéseket tesz fel (ki?, mi?, hol?, mikor?, miért?) az olvasott szöveg tartalmával kapcsolatosan. A tanulók válaszait egyéni képességeiknek megfelelően adják meg: mondatok, összefüggő mondatok vagy rövid szöveg formájában. Az irodalmi alkotások feldolgozása során a tanulók először szembesülnek az irodalmi-esztétikai élménnyel, majd megalkotják a művel kapcsolatos véleményüket. A tanító biztatja őket, hogy mondják el véleményüket, esetleg állásfoglalásukat.

A lírai versek olvasásakor a tanulók fokozatosan ismerik fel és élük át a vers dallamát. A verseket (tetszés szerinti választással) kifejező olvasással felolvassák, illetve szavalják. A verses mese és a próza közötti különbségeket elméleti síkon nem tárgyalják.

A gyermekek számára írt drámaszövegek feldolgozásakor a tanulók számos kreatív tevékenységre motiváltak, amelyek a mű hatására keletkeznek (színpadi előadás, drámajáték, bábjáték, gyermekszínházi előadások, dramatizált részletek megbeszélése). Az iskolai nevelés hatásainak köszönve, a tanulók megtanulnak bizonyos magatartási szabályokat, amelyek a színházban érvényesek. Az aktív hallgatás, majd az egyszerű irodalmi és más típusú szövegek önálló olvasása során a tanulók képesek lesznek arra, hogy az irodalmi, az ismeretterjesztő és más szöveg tartalmát kapcsolatba hozzák a szöveget kísérő illusztrációval.

Első osztálytól a tantervi tartalmak azt sugallják, hogy az irodalomelméleti fogalmakat fokozatosan sajátítsák el. A tanítónak javasoljuk, hogy folyamatosan új szavakkal gyarapítsák a tanulók szókincsét. Az irodalmi fogalmak elsajátítása nem azt jelenti, hogy a gyerekek a definíciókat megtanulják, hanem megértik a fogalmak leíró magyarázatát, az irodalmi szövegben betöltött szerepüket. A tanító a tanév folyamán rendszeresen olvas fel, vagy fejből mond el hosszabb szöveget, mesét, amelyet a gyerekek hallás alapján befogadnak, beszélgetnek róla.

Mivel a házi olvasmányok a tantervi anyag részét képezik, hozzájárulnak az olvasási szokások kialakulásához. Az első osztályban a házi olvasmányok feldolgozása a második felévben valósul meg. Az első osztályosok olvasóvá nevelése érdekében (kötelező és szabadon választott olvasmányok által), megteremtik az iskolai könyvtárossal való együttműködést, és az év során több óra is megvalósítható az iskolai könyvtárban.

A nyelvi kultúra keretében, valamint az irodalmi szövegek feldolgozásánál is, fejleszteni kell az olvasás készségét és a szövegértés képességét is. A tanulókat olvasásra ösztönzik a képeskönyvek szövegei (például: tanmesék, állatmesék, tündérmesék és mesék).

NYELV

Az anyanyelvtanítás során a tanulók elsajátítják a standard nyelvet, melyet majd a szóbeli és az írásos kommunikáció során alkalmaznak. Így a program a nyelvi szabályok és normák elsajátításán túl azok funkciójának tudatosítására is irányul. Például a mondatot nemcsak mint grammatikai egységet ismertetjük meg (strukturális szempontból), hanem mint kommunikációs egységet is (a kommunikációban betöltött szerepének szempontjából).

Nyelvtan

A nyelvtanítás alapelve, hogy a nyelvet mint rendszert mutassuk be tanulóinknak. Egyetlen nyelvi jelenséget sem tanulmányozhatunk izoláltan, vagyis azon a kontextuson belül kell megismertetnünk, amelyben funkcióját betölti.

A hallás-, beszéd-, olvasás- és írásgyakorlatok folyamán a tanulók anélkül figyelik meg a nyelvi jelenségeket, hogy azokat megneveznék. Ezáltal megalapozzuk az anyanyelvről szerzett tudás elmélyítését a következő osztályokban.

Rá kell mutatni a hang jelentésmódosító szerepére a szavakban (pl. kor, kör). Így közvetetten felhívjuk a figyelmet a betűk helyes alakítására, valamint a hangok helyes ejtésére.

A morfológia alapjait a tanulók azáltal sajátítják el, hogy azonosítják a szót mint a hang és a mondat közötti nyelvi egységet. A szót mindig a mondaton belül kell megfigyeltetni. Írásban fel kell hívni a figyelmet, hogy a szavakat szóközökkel választjuk el egymástól, a pedagógusnak pedig beszéde során a helyes szóhangsúlyt kell, hogy mintaként a tanulói elé állítsa.

A mondatot a szöveg keretein belül kell tanulmányoznunk, ezzel megteremtve a nyelvi szintek egységét. Az írás során arra is figyelni kell, hogy a mondatot nagy kezdőbetűvel írjuk, valamint ponttal, kérdőjellel vagy felkiáltójellel zárjuk le. A mondat kiejtése folyamán felhívjuk a tanulók figyelmét a hanglejtésre, különösen a kérdő mondatok esetében.

Az anyanyelvtanítás alapelve szerint a tanulóknak olyan szintű nyelvtani tudást kell elérniük, hogy ismereteiket új beszédhelyzetekben alkalmazni tudják. Ezt a folyamatot azonban jelentős mértékben befolyásolja a tanulók összetétele az osztályban – a standard nyelvhasználattól való eltérések, valamint a bizonytalanságok, hibák a tanulók írásos önkifejezésében. Így az anyanyelvtanítás során a szükséges gyakorlatokat a tanulók beszédének és írásának szisztematikus követése alapján határozhatjuk meg.

Helyesírás

A helyesírási szabályokat, alapelveket a tanulók folyamatos gyakorlással sajátíthatják el (elemi és összetett gyakorlatok). A rendszeres gyakorlás sokszínű feladatok alkalmazásával valósulhat meg.

NYELVI KULTÚRA

A *nyelvi kultúra* az alapvető íráskészség kialakítását, valamint a beszédfejlesztést, a beszédhallást, az olvasás és az írás fejlesztését foglalja magába. Ez a négy részterület a beszédművelésre, az írásbeli kifejezőkészség, a szókincs, vagyis összességében a kommunikatív kompetencia fejlesztésére irányul. A nyelvi kultúra részterületének céljait a tantárgy egyéb részterületeivel összhangban, vagy önálló tanegységek keretében valósítjuk meg.

A tanulók beszédének fejlesztése a pedagógus által történő irányított beszélgetés során lehetséges, így kommunikációjukat tökéletesítik. Az irodalmi szövegről vagy egy meghatározott témáról folytatott irányított beszélgetés során a tanulók kérdéseket tesznek fel, kérdésekre válaszolnak, sőt véleményüket, állásfoglalásukat is közlik. Ugyanakkor a tanulókat arra kell bátorítani, hogy az iskolai élet szituációiban szóbeli üzeneteiket megfelelő módon formálják meg, és információkat közöljenek. Arra kell őket ösztönöznünk, hogy a beszélgetés folyamán kifejezzék véleményüket, érzelmeiket, mégpedig megfelelő szóhasználattal.

A szóbeli kifejezés ajánlott formái: a mesélés, a tömörített szöveg elbeszélése és a leírás. A tanulót fokozatosan vezetjük be a szóbeli kifejezés rejtelmeibe. A közlés a beszédgyakorlatok által valósul meg, a közösen készített vázlat alapján. A vázlat segíti a tanulókat a beszéd tartalmának végiggondolásában, de azokat sem akadályozhatjuk, akik önállóan, saját vázlat alapján, vagy esetleg anélkül is tudnak beszélni. Rövidebb szöveg tartalmát, színházi előadás vagy film részletét mesélhetik el. A mesélés ajánlott formái: képről vagy képsorról történő mesélés, élmények vagy események elbeszélése... Évszakok, növények és állatok, a legjobb barát vagy barátnő, családtagok, házi kedvencek stb. szóbeli leírása történhet. A tanulókat a helyes beszédre (önkifejezésre) utasítjuk.

A gondosan kiválasztott szöveg vagy szövegrészlet memoriterként való alkalmazásának célja a szókincs gazdagítása és a helyes beszéd. A versek fejből mondása a versmondás szabályainak és a szupraszegmentális (hangmodulációs) eszközök megfelelő ismeretében történik. A tanulók történetek, elbeszélések rövid részleteit is elsajátíthatják, vagy a drámai szöveg részeit (annak egy-egy szerepét). Ezért figyelmesen kell kiválasztani a memoriterek szövegét. A szövegszelekció lényeges szempontja a szöveg esztétikai értéke, és hogy az életkori sajátosságoknak megfeleljen. Ezen típusú közlés célja nem csupán a szöveg memorizálása, hanem a kifejező beszéd fejlesztése, valamint a szókincs gazdagítása. Az iskolai olvasmányok közül a drámai szövegek és a dramatizált szövegek színpadi megjelenítése történik. Azokat az irodalmi szövegeket ajánlott színre vinni, melyek lehetővé teszik az improvizációt.

A szókincs gazdagítása a következőképpen valósul meg: a megfelelő szóhasználat a beszéd során, ismeretlen (újabb) szavak elsajátításával és alkalmazásával, valamint egy-egy szó jelentéstartományának kiszélesítésével. Az ismeretlen szavakat a helyes beszéd hallgatása során sajátítják el, az irodalmi és más típusú szövegek alapján. A tanulókat afelé irányítjuk, hogy az információkat minél pontosabban közöljék, és hogy rokon értelmű szavak alkalmazásával beszédüket színesebbé tegyék.

A tanulók beszédkultúráját játékos aktivitásokkal (tevékenységekkel), főként nyelvi játékokkal fejleszthetjük. A játékokat a tanulók érdeklődésének és a tananyag kontextusának megfelelően választjuk meg. Ezek lehetnek beszédgyakorlatok, pl. beszélgetés egy irodalmi alakkal (szereplővel), szituációs gyakorlatok (pl. beszélgetés az üzletben, az orvosnál) stb.

A kommunikációs partner meghallgatása a kommunikáció lényeges eleme. A tanulókat arra utasítjuk, hogy figyelmesen és kulturált módon hallgassák meg társukat. Az oktatási kontextusban a tanulók hallgatják mások beszédét, majd reprodukálják az elhangzott üzenetet, vagy esetleg parafrázissal is élhetnek. A felnőttektől és a társaktól hallott szóbeli utasítás és kérés alapján cselekszenek. A szimulált helyzetben is figyelmesen meghallgatják az elhangzottakat (beszélgetés és szituációs játékok során) vagy a tanító és a társak olvasását. A tanulók halló tollbamondás útján is gyakorolják az írást. Azonban a tollbamondás megvalósulásának első lépése a szavak és a mondatok elkülönítése egymástól, az intonációnak (hanglejtésnek) köszönhetően. Ezzel megteremtődik a kapcsolat a kimondott és a leírt szavak között. Vagyis a figyelmes percepciót az oktatási kontextusban fejlesztjük.

Az írást és az olvasást az írás- és olvasástanítás kezdeti szakaszában gyakorolják, a későbbiekben pedig az irodalom, a nyelv és a nyelvi kultúra anyanyelvi részterületein belül. Vagyis az írást és az olvasást minden anyanyelvi részterület keretén belül tanítjuk.

Első osztályban a tanulók mondatokat és kisebb terjedelmű szövegeket írnak. Különösen tekintettel kell lenni a tanulók egyéni íráskészségére, az individualizációra. Az írás terén nehézséggel küzdő tanulót figyelmesen

és a fokozatosság elvének megfelelően kell irányítani az adott anyanyelvi készség terén; ugyanakkor a megfelelő módon haladó gyerekeket adekvát követelményekkel kell ösztönözni, motiválni. A tanulók válaszoljanak az élőlényekre, a tárgyakra, a különböző jelenségekre, képekre vonatkozó, valamint az irodalmi és más típusú szövegekkel kapcsolatos egyszerű kérdésekre. Ezen kívül a tanulóknak önállóan kell mondatokat alkotniuk tapasztalataikról, élményeikről, különböző tárgyakról, jelenségekről. Képek vagy képsorok címét kell leírniuk; sőt, mondatokat is formálhatnak kép vagy képsor alapján.

A tanulókat felkészítjük, hogy rövidebb írásos üzenetet írjanak, az információk átadásának céljával. Ezeknek az üzeneteknek a formája eltér a már ismert típusú szövegektől. Gyakorlati hasznuk van, mint például az iskolai információknak az iskolai kötelezettségekről (az oktatáson kívüli tevékenységek, az iskolai felszerelés felsorolása, az iskolai tantárgyakhoz szükséges anyagok számbavétele stb.).

Az önálló szövegalkotás elsajátításának első lépése összefüggő mondatok alkotása. A tanulók tapasztalataikról, élményeikről, egy képről vagy képsorról írnak. A tanulók képességeiktől függően két-három összefüggő mondatot vagy rövidebb szöveget írnak le.

Az írás folyamán alkalmazzák a tanult helyesírási szabályokat, amelyeket a Nyelv részterületén belül sajátítanak el. Elvárjuk, hogy a már tanult helyesírási szabályokat következetesen alkalmazzák. A tanulókat utasítjuk, hogy megfelelő szóhasználattal éljenek, és újabb szavakat is alkalmazzanak írásuk közben.

Az olvasást az iskolai és a házi olvasmányok, valamint a szépirodalmi és más típusú szövegeken gyakorolják. Fokozott figyelmet szentelünk az informatív szövegeknek (dokumentum típusú szövegeknek), valamint az érdeklődést keltő szövegeknek. Az olvasás alábbi típusait fejlesztjük: hangos olvasás (teljes szöveg olvasása, stafétaolvasás, szöveg dramatizálása, szerepek szerinti olvasás). A szövegértés szintjét a szöveg témájának megnevezésével (az előismeretekkel összhangban) és a szövegillusztráció által (a szövegegységek vizuális megjelenítésével) mérhetjük fel. A szövegbeli információkat a tanulók irányítással kereshetik meg, produktív kérdésekre adott válaszok segítségével (*ki? mikor? hol? hogyan?*). Ugyanakkor önállóan, részletes utasítás nélkül is megadhatják mindezeket az információkat.

Назив предмета	СРПСКИ КАО НЕМАТЕРЊИ ЈЕЗИК – програм А за ученике чији матерњи језик припада несловенским језицима и који живе у хомогеним срединама (основни ниво стандарда)
Циљ	Циљ учења <i>српског као нематерњег језика</i> јесте оспособљавање ученика да се служи српским језиком на основном нивоу у усменој и писаној комуникацији ради каснијег успешног укључивања у живот заједнице и остваривања грађанских права и дужности, као и уважавање српске културе и развијање интеркултуралности као темељне вредности демократског друштва.
Разред	први
Годишњи фонд часова	72

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ	
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:			
– разуме и вербално користи предвиђени лексички фонд; – именује предмете и бића из блиског окружења; – исказе радњу која се дешава у моменту говорења; – разуме основне просторне односе;	ЈЕЗИК	Око 150 пунозначних и помоћних речи; Презент глагола у 1, 2. и 3. лицу једнине (потврдни и одрични облик); Проста реченица са именским делом предиката; Личне заменице 1, 2. и 3. лица једнине у функцији субјекта; Проста реченица са глаголским предикатом; Именице у локативу једнине са предлозима <i>у</i> и <i>на</i> уз глагол <i>јесам</i> – на нивоу разумевања	
– разуме садржај кратке литерарне форме; – напамет казује кратке песме (и пригодне, адаптиране дијалоге); – илуструје текст који му је прочитан, истичући неке од мотива (уз помоћ аудитивних и визуелних средстава);	КЊИЖЕВНОСТ	Дечије разбрајалице и игре: „Ринге, ринге раја“ „Еци, пеци, пец“ „1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, изашао бели месец“ „Данас нам је диван дан“ (рођенданска песма) Душко Трифуновић: „Воће“ (одломак), или: „Крушка, јабука, шљива“ (непознати аутор – песма која се пева) Љубивоје Ршумовић: „Слон“ „Деда Мразе“ („Преко брда, преко брега...“ – непознат аутор)	
– разуме полако и јасно изговорена једноставна питања која се односе на личну идентификацију и идентификацију предмета и особа из непосредног окружења; – постави једноставно питање (Ко је ово/то?, Шта је ово/то?) или одговори на њега; – адекватно користи основне изразе за поздрављање; – представи се и тражи исту информацију од саговорника	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	Основни садржаји	Препоручена лексика
		1. Лично представљање: основне информације о себи – име и презиме	Звати се
		2. Породица: чланови уже породице	мама, тата, дечак, девојчица, брат, сестра, баба, деда, породица
		3. Живот у кући: кућа/стан, основне просторије, основни намештај, рођендан	кућа, соба, кухиња, купатило, врата, прозор, спавати, сто, ормар, кревет, велик, мали, гледати, кувати, рођендан, торта, славити, срећан, изволи, хвала, година
		4. Храна и пиће: основне намирнице	вода, хлеб, млеко, месо, јаје, јести, пити, сок,

			чоколада, јабука, банана, поморанџа
		5. Одећа и обућа: основни одевни предмети и обућа	мајица, панталоне, сукња, хаљина, ципеле, патике, чарапе
		6. Образовање: учионица, основни школски прибор	школа, ученик, ученица, учионица, час, учитељ, учитељица, деца, друг, другарица, ићи, стајати, седети, учити, читати, писати, цртати, певати, бојити, торба, књига, свеска, оловка, бојица, гумица, резач, табла, креда, клупа, столица
		7. Природа: доба дана, биљке и животиње (типични примери из окружења)	ноћ, месец, сунце, пас, мачка, птица, риба, цвет, дрво, трава, леп
		8. Спорт и игре: игра, играчке	играти се, трчати, лопта, лутка, аутомобил
		9. Насеља, саобраћај и јавни објекти: село, град	село, град, улица, парк, радити
		10. Нетематизована лексика: дани у недељи, бројеви до 10, основне боје, помоћни глагол, личне заменице, показне заменице, предлози, везници, прилози, упитне речи, речце	понедељак, уторак, среда, четвртак, петак, субота, недеља; један, два, три, четири, пет, шест, седам, осам, девет, десет; жута, плава, црвена, зелена, црна, бела; сам, си, је; ја, ти, он, она; ово, то; у, на; и; ту, сада; ко, шта, како (се зовеш), где; ли, да, не
		11. Комуникативни модели: поздрављање, представљање	здраво, довиђења, добар дан

Кључни појмови садржаја: српски као нематерњи језик, слушање, разумевање, говор

Предмет *српски као нематерњи језик* похађају ученици који наставу слушају на неком од језика националних мањина. Међу тим ученицима постоје изразите разлике у степену овладаности српским језиком приликом поласка у школу и у темпу и обиму којим могу напредовати током школовања. Ова разлика условљена је различитим матерњим језицима од којих су једни блиски српском језику (разлике међу њима су такве да не морају ометати комуникацију), док су други структурно толико различити да, без елементарног познавања једног од њих, комуникација међу говорницима није остварива. Осим тога, на ниво којим ученици реално могу овладати српским језиком утиче и средина у којој живе (претежно хомогена или хетерогена средина).

Имајући ово у виду, за предмет *српски као нематерњи језик* сачињена су два програма.

Према постављеном циљу, очекиваним исходима и датим садржајима, први програм (А) примерен је ученицима чији се матерњи језици изразито разликују од српског, који живе у претежно језички хомогеним срединама и имају мало контаката са српским језиком, а у школу полазе готово без икаквог предзнања српског језика.

Програм за предмет *српски као нематерњи језик* садрже три области: Језик, Књижевност и Језичку културу. Оне су функционално повезане, прожимају се и међусобно допуњују. Стога их треба разумети као делове комплексне целине који доприносе остваривању исхода овог предмета, сваки са својим специфичностима.

Наставник је обавезан да се упозна са исходима и програмским садржајима првог циклуса образовања или претходних разреда.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставни програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и могућности ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој глобални план рада, на основу кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише пирамиду исхода на три нивоа: оне које би сви ученици требало да достигну, оне које би већина ученика требало да достигне и оне које би требало само неки ученици да достигну.

На овај начин постиже се индиректна веза са стандардима на три нивоа постигнућа ученика. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена, више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно да наставник приступи уџбенику као једном од наставних средстава које је пожељно богатити и проширивати додатним, самостално израђеним наставним материјалима. Поред уџбеника, као једног од извора информација, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На почетку процеса учења, односно на почетку школске године, неопходно је спровести дијагностичко вредновање компетенција ученика. Ово је изузетно важан задатак наставника, будући да постоје велике разлике у владању српским језиком ученика једног одељења. Дијагностичко оцењивање се може реализовати помоћу иницијалног тестирања које служи да се установе вештине, способности, интересовања, искуства, нивои постигнућа или потешкоће појединачног ученика или читавог одељења. Иницијално тестирање осмишљава наставник на основу исхода и садржаја програма из претходних разреда. На основу тога могуће је ефикасно планирати и организовати процес учења и индивидуализовати приступ учењу.

Поред стандардног, сумативног вредновања које још увек доминира у нашем систему образовања (процењује знање ученика на крају једне програмске целине и спроводи се стандардизованим

мерним инструментима – писменим и усменим проверама знања, есејима, тестовима, што за последицу има кампањско учење оријентисано на оцену), савремени приступ настави претпоставља формативно вредновање – процену знања током савладавања наставног програма и стицања одговарајуће компетенције. Резултат оваквог вредновања даје повратну информацију и ученику и наставнику о томе које компетенције су добро савладане, а које не (нпр. ученик задовољавајуће разуме прочитани текст, али слабо разуме говорени текст; задовољавајуће пише у складу с правилима, али у говору не поштује правила конгруенције итд.), као и о ефикасности одговарајућих метода које је наставник применио за остваривање циља. Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, а најчешће технике су: реализација практичних задатака, посматрање и бележење ученикових активности током наставе, непосредна комуникација између ученика и наставника, регистар за сваког ученика (мапа напредовања) итд. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказани и сумативно – бројчаном оценом. Оваква оцена има смисла ако су у њој садржана сва постигнућа ученика, редовно праћена и објективно и професионално бележена. Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања, праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасним и ефективним требало би унапредити.

При вредновању ученичких постигнућа наставник се руководи исходима дефинисаним за сваки разред водећи рачуна о индивидуалном напредовању ученика у складу са њиховим могућностима и способностима. При оцењивању пажња треба да буде усмерена на ниво развоја репродуктивних способности ученика, обим проширивања лексичког фонда, ниво смањивања различитих типова грешака. Треба имати у виду ниво познавања језика: ученици хомогене средине спорадично остварују директан контакт с говорницима којима је српски матерњи језик, са српским језиком се срећу само на часовима српског као нематерњег језика. Резултат је да ученици српски језик користе на елементарном нивоу. Језичке моделе усвајају спорије, граматичке категорије користе уз много грешака, имају проблема при слушању, односно разумевању српског језика чак и онда када су им све речи говорног текста познате.

Назив предмета	СТРАНИ ЈЕЗИК
Циљ	Циљ учења страног језика у основном образовању и васпитању је да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну усмену и писану комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.
Разред	први
Годишњи фонд часова	72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
- поздрави и отпоздрави, примењујући најједноставнија језичка средства; - представи себе и другог; - разуме јасно постављена једноставна питања личне природе и одговара на њих; - разуме кратка и једноставна упутства и налоге и реагује на њих; - даје кратка и једноставна упутства и налоге; - разуме позив и реагује на њега; - упути позив на заједничку активност; - разуме кратке и једноставне молбе и реагује на њих; - упути кратке и једноставне молбе; - исказе и прихвати захвалност и извињење на једноставан начин; - разуме једноставно исказане честитке и одговара на њих; - упути једноставне честитке; - препозна и именује жива бића, предмете и места из непосредног окружења; - разуме једноставне описе живих бића, предмета и места; - опише жива бића, предмете и места користећи једноставна језичка средства; - разуме свакодневне исказе у вези са непосредним потребама, осетима и осећањима и реагује на њих; - изрази основне потребе, осете и осећања кратким и једноставним језичким средствима; - разуме једноставна обавештења о положају у простору и реагује на њих; - тражи и пружи кратка и једноставна обавештења о положају у простору; разуме једноставне исказе којима се изражава припадање/неприпадање, поседовање/непоседовање и реагује на њих; - тражи и даје једноставне исказе којима се изражава припадање/неприпадање, поседовање/непоседовање; - разуме једноставне исказе за изражавање допадања/недопадања и реагује на њих; - тражи мишљење и изражава допадање/недопадање једноставним језичким средствима.	ПОЗДРАВЉАЊЕ	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Реаговање на усмени импулс саговорника (наставника, вршњака, и слично); успостављање контакта при сусрету. Садржаји <i>Hi! Hello. Good morning/afternoon/evening/night. How are you? I'm fine, thank you, and you? Goodbye. Bye. See you (later/tomorrow). Have a nice day/weekend! Thanks, same to you!</i> (Интер)културни садржаји: Формално и неформално поздрављање; устаљена правила учтивости.
	ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ; ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ; ДАВАЊЕ И И ТРАЖЕЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О ДРУГИМА	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање кратких и једноставних текстова у којима се неко представља; представљање себе и других особа, присутних и одсутних. Садржаји <i>My name's Maria/I'm Maria. What's your name? This is my friend. His name's/name is Marko. Maria, this is Barbara. Barbara, this is Maria. This is Miss Ivona. She's my teacher. That is Mr Jones. He's your teacher. How old are you? I'm seven. He's ten. Who's this/that? It's my father. Is Tom your brother/friend? Yes, he is/No, he isn't. Is Jane your sister/friend? Yes, she is/No, she isn't. Who's in the picture? It's my sister. Her name's Susan.</i> Личне заменице у функцији субјекта - I, you ... Присвојни придеви - my, your... Показне заменице - this, that Глагол to be - the Present Simple Tense Питања са Who /How (old) Основни бројеви (1-10) (Интер)културни садржаји: Препознавање најосновнијих сличности и разлика у начину упознавања и представљања у нашој земљи и земљама енглеског говорног подручја.
	РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ ЈЕДНОСТАВНИХ УПУТСТАВА И НАЛОГА	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање налога и упутстава и реаговање на њих; давање

		кратких и једноставних упутстава (комуникација у учионици - упутства и налози које размењују учесници у наставном процесу, упутства за игру и слично). Садржаји <i>Let's start. Quiet, please. Listen to me! Look! Look at me/the picture! Sit down. Stand up. Turn around. Jump. Say hello/goodbye to your friend. Open/Close your books/notebooks. Put down your pencils. Pick up the rubber. Wash your hands. Open the window, please. Come in. Come here/to the board. Give me your book, please. Don't do that. Listen and say/sing/do/number/match/draw/repeat... Cut out/stick/touch/point to... Colour the door yellow. Count from ... to My turn now. Hurry up! Quick! Watch out! I understand/I don't understand. I'm finished.</i> Императив (Интер)културни садржаји: Поштовање основних норми учтивости; дечје песме одговарајућег садржаја.
	ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање кратких једноставних позива на заједничку активност и реаговање на њих (позив на рођендан, игру, дружење...); упућивање и прихватање/одбијање позива на заједничку активност, уз коришћење најједноставнијих израза. Садржаји <i>Let's play football/the memory game/go to the park/sing. Come and play with me! Come to my birthday party. Cool! Super! Great! OK. All right. Sorry, I can't.</i> Императив (Интер)културни садржаји: Прикладно прихватање и одбијање позива; прослава рођендана, игре, забава и разонода.
	ИСКАЗИВАЊЕ МОЛБЕ, ЗАХВАЛНОСТИ И ИЗВИЊЕЊА	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање једноставних исказа којима се тражи помоћ, услуга или обавештење; давање једноставног, усменог одговора на исказану молбу; изражавање и прихватање молби, захвалности и извињења. Садржаји <i>Can I have an apple, please? Yes, here you are. Thank you/Thank you, Maria/Thanks. You're welcome. No, sorry/Not now/No, you can't. Can you help me, please? Can/May I have some water, please? Can/May I go to the toilet/go out/come in? Excuse me, Teacher, ...? I can't see. Can you move, please? Sorry, can you repeat that, please? I'm sorry I'm late. It's OK. No problem.</i> Модални глаголи за изражавање молбе - <i>can/may</i> (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације.

	ЧЕСТИТАЊЕ	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање кратких и једноставних устаљених израза којима се честита празник, рођендан; реаговање на упућену честитку и упућивање кратких пригодних честитки. Садржаји <i>Happy birthday to you! Merry Christmas! Happy New Year! Happy Easter! Thanks, same to you!</i> (Интер)културни садржаји: Најзначајнији празници и начин обележавања/прославе и честитања; пригодне дечије песме и игре
	ОПИСИВАЊЕ ЖИВИХ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА И ПОЈАВА	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање краћих једноставних описа живих бића, предмета и места у којима се појављују информације о спољном изгледу, појавним облицима, димензијама и осталим најједноставнијим карактеристикама; давање кратких усмених описа живих бића, предмета и места. Садржаји <i>It's a/an... It's short/long/small/big/blue... It's a blue ruler. I can see one red apple and two yellow bananas/three blue and four orange balloons. Here's a crayon. What colour is it? It's blue/The crayon is blue.</i> Глаголи <i>have got, to be</i> за давање описа Правилна множина именица: <i>book - books, apple - apples...</i> Модални глагол <i>can</i> уз глагол <i>see</i> (Интер)културни садржаји: Дечје песме и приче одговарајућег садржаја.
	ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање исказа у вези са потребама, осетима, осећањима; саопштавање својих потреба, осета и осећања и (емпатично) реаговање на туђа. Садржаји <i>I'm thirsty/hungry. Here's a sandwich for you. Do you want some water? Yes, please. No, thank you. Are you happy/sad/hot/cold?</i> <i>The Present Simple Tense (be, want)</i> Модални глагол <i>can</i> за изражавање предлога (Интер)културни садржаји: Правила учтивих комуникација.
	ИСКАЗИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА У ПРОСТОРУ	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање кратких текстова у којима се на једноставан начин описује положај у простору; усмено тражење и давање информација о положају у простору. Садржаји <i>Where's my dad? Is he in the bedroom? No, he's in the bathroom. Where's your dog? It's in the garden. Where's my bag? It's on the chair. Where's the toilet? It's here/over there.</i> Прилози и предлози за изражавање положаја и просторних односа - <i>here, there, in, on</i> Питања са <i>Where</i>

		(Интер)културни садржаји: Култура становања: село, град.
	ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА/НЕПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА/НЕПОСЕДОВАЊА	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање кратких текстова с једноставним исказима за изражавање припадања/неприпадања и поседовања/непоседовања и реаговање на њих; усмено исказивање припадања/неприпадања и поседовања/непоседовања.
	ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА/НЕДОПАДАЊА	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање кратких текстова с једноставним исказима за изражавање допадања/недопадања и реаговање на њих; усмено исказивање слагања/неслагања, допадања/недопадања Садржаји <i>Do you like ice cream? Yes, I do/No, I don't. I like apples and oranges. I don't like milk or cheese. Do you like games?</i> <i>The Present Simple Tense</i> глагола <i>like</i> (Интер)културни садржаји: Храна и пиће.

Кључни појмови: комуникација, рано учење, језичка активност, језичке компетенције и интеркултуралност.

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда првог циклуса основне школе. Аутори уџбеника и наставници обрађују их у складу са захтевима програма, узрастом и интересовањима ученика.

- 1) Лични идентитет
- 2) Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)
- 3) Географске особености
- 4) Становање - форме, навике
- 5) Живи свет - природа, љубимци, очување животне средине
- 6) Временско искуство и доживљај времена (прошлост - садашњост - будућност)
- 7) Школа и школски живот
- 8) Млади - живот деце и омладине
- 9) Здравље и хигијена
- 10) Емоције (љубав према породици, друговима)
- 11) Превозна средства
- 12) Временске прилике
- 13) Уметност за децу (нарочито модерна књижевност за децу; пригодне традиционалне и модерне песме)
- 14) Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници)
- 15) Слободно време - забава, разонода, хобији
- 16) Исхрана и гастрономске навике
- 17) Путовања
- 18) Мода и облачење
- 19) Спорт
- 20) Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм предмета страни језик у првом циклусу основне школе усмерен је на развој функционалних знања и заснован је на комуникативно дефинисаним исходима учења, односно активностима које ученик успешно реализује користећи страни језик. Језичке активности слушања, читања, (раз)говора и писања у програму посматрају се интегративно, као нераздвојиве компоненте аутентичне комуникације појединца у било којој говорној заједници. Полазећи од исхода, односно онога што је ученик у стању да оствари у различитим врстама и видовима комуникације (усмене, писане, делимично и оне невербалне), формално и садржински централну позицију програма заузимају управо комуникативне функције (нпр. поздрављање; представљање себе и других; давање основних информација о себи; давање и тражење основних информација о другима; разумевање и давање једноставних упутстава и налога; позив и реаговање на позив за учешће у заједничкој игри; исказивање молби, захтева, захвалности, планова, намера, саглашавања, противљења, допадања, недопадања, жеља, потреба и сл.). На основу комуникативних функција дефинисане су језичке активности помоћу којих се оне могу остварити, а које укључују постепено усавршавање способности разумевања говора, разумевања писаног текста (од трећег разреда), интерактивног усменог и писаног изражавања. Захваљујући цикличној и континуалној концепцији програма, комуникативне функције се преносе, усвајају и увежбавају током читавог образовног циклуса, с растућим степеном сложености. Исходи, комуникативне функције и језичке активности дефинисани су као опште лингвистичке категорије, и стога су за све стране језике идентични искази. Како би се, међутим, исходи, функције и активности операционализовали, понуђени су и примери реализације, и то за сваки појединачни страни језик. Њима се илуструју неке од најфреквентнијих и узрасно најадекватнијих могућности за вербалну реализацију комуникативних функција.

Комуникативна настава посматра језик као средство комуникације. Стога је и програм усмерен ка исходима који указују на то шта је ученик у процесу комуникације у стању да разуме и продуктује. Табеларни приказ наставника постепено води од исхода и комуникативне функције као области, преко активности које у настави оспособљавају ученика да комуницира и користи језик у свакодневном животу, у приватном, јавном или образовном домену. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике у атмосфери заједништва и међусобне сарадње;
- говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;
- наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке, укључујући њене културолошке и васпитне елементе, као и елементе социјализације;
- битно је значење језичке поруке;
- знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;
- са циљем да се унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;
- наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног (од трећег разреда) кода и њиховог међусобног односа;
- сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом, а без детаљних граматичких објашњења, осим уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће категорије:

- усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;
- поимање програма као скупа динамичних, заједнички припремљених и прилагођених задатака и активности;

- наставник треба да омогући приступ новим идејама и њихово прихватање, као и креирање нових идеја;
- ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;
- наставни материјали представљају један од извора активности и морају бити праћени употребом додатних аутентичних материјала;
- учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;
- рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче развој когнитивних способности ученика (запажање, анализа, закључивање итд.);
- за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто, а нарочито на nižем узрасту треба користити интернационализме и речи које су им познате, као и визуелизацију као средство семантизације.

Технике/активности

Током часа препоручује се динамично смењивање техника/активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

Слушање и реаговање на упутства наставника на страном језику или са аудио-записа (слушај, пиши - од трећег разреда, повежи, одреди, пронађи, али и активности у вези са радом у учионици: нацртај, исеци, обој, отвори/затвори свеску, итд.)

Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.)

Мануелне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера и сл.)

Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селекувати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.)

Игре примерене узрасту и дидактичком захтеву (за загревање, развијање пажње и концентрације, јачање мотивације, увођење нове језичке грађе или пак утврђивање).

Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...).

Решавање "текућих проблема" у разреду, тј. договори и мини-пројекти.

"Превођење" исказа у гест и геста у исказ.

Заједничко прављење илустрованих и писаних (од трећег разреда) материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације).

СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ВЕШТИНА У ПРВОМ И У ДРУГОМ РАЗРЕДУ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Предности наставе страног језика у првом и другом разреду основне школе у вези су са специфичностима усвајања језика на раном узрасту. Основна карактеристика раног учења није аналитичко учење, већ усвајање језика на сличан начин на који се усваја матерњи језик - дете страни језик користи искључиво у комуникацији и у ситуацијама које су блиске његовим интересовањима. Вишеструке су предности учења језика у овом узрасту:

- неурофизиолошке: изузетна пластичност мозга омогућава лакше усвајање фонетских елемената, акцента, изговора, интонације, као и синтаксичких образаца;
- психолошке: код ученика се развија мотивација будући да не осећа страх од грешке приликом употребе новог језика, лако прихвата игру и спремније излаже пред групом;
- образовне: учење страног језика позитивно утиче на когнитивни развој детета и прихватање другог и другачијег.

Ранији почетак учења страног језика отвара пут за достизање виших нивоа језичке компетенције и развијање вишејезичности, који су релевантни за даље школовање и професионални живот. С обзиром на то да се исходи операционализују преко језичких активности у комуникативним ситуацијама, важно је да се оне у настави страних језика перманентно и истовремено увежбавају. Само тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем.

Пошто је програм учења страног језика у првом и другом разреду основне школе растерећен писања и читања, као и експлицитних објашњења граматичких правила, ово је драгоцен период за подстицање и навикавање ученика да у свакодневним ситуацијама у учионици и ван ње спонтано

примењују научене речи и изразе у одговарајућим ситуацијама усмене комуникације (нпр. поздрављање наставника на страном језику у учионици, али и ван ње). Такво спонтано успостављање контакта помаже ученицима да се ослободе говорних блокада које могу настати изван услова симулираних у учионици, при сусрету са лицима са другог говорног подручја. То ће, такође, пружити и бројне прилике ученицима да експериментишу са употребом језика, растерећени страха од неуспеха у комуникацији. Због свега тога потребно је инсистирати на таквом моделу комуникације од самог почетка, јер уколико се ученици навикну на другачији модел, тј. искључиву примену матерњег језика приликом успостављања контакта и комуникације са наставником или вршњаком, то ће касније бити много теже променити.

Следећи корак, на којем такође треба инсистирати од самог почетка учења страног језика, јесте такозвани "језик учионице". Сва кратка и једноставна упутства у настави која се често понављају треба да буду на страном језику уз обавезну одговарајућу гестикулацију (ако нпр. наставник каже *слушај*, пожељно је да покаже ту активност стављајући руку иза уха). Нека упутства наставник у почетку може да изговара паралелно на страном и на матерњем језику са тенденцијом да постепено изоставља матерњи језик, пратећи да ли ученици препознају њихово значење на страном језику.

Поред ових спонтаних облика учења потребно је увести и језичке садржаје који нису део уобичајене интеракције на часу. За овакве облике учења потребно је користити предмете и бића из непосредног окружења, слике из наставних материјала, картице, постере и све друге расположиве материјале. За њихово савладавање потребно је инсистирати на заједничким групним комуникативним активностима. На овом узрасту се препоручују и активности усмене репродукције и контролисане продукције будући да су у питању садржаји који не представљају "језик учионице" и не понављају се сваког часа. На тај начин се ученицима омогућава већи број понављања ради лакшег и бржег меморисања и стицања поуздања за самостално коришћење језика. У том смислу, пожељне су вежбе говорне продукције са малим варијацијама модела у којима се мењају и комбинују лексички и граматички садржаји уз постепено усложњавање. Такође се подстиче интеракција са другим ученицима, која се може, као благи вид медијације, реализовати давањем упутстава на матерњем језику (нпр. питај друга или другарицу како се зове и колико година има, шта воли/не воли да једе, итд; одговори на питања друга/другарице), или увођењем покрета као невербалног средства комуникације.

Потребно је оспособити ученике за комуникативне функције наведене у програму за дати ниво учења, при чему предложени језички садржаји служе као препорука и могу бити замењени сличним садржајима или проширивани у складу са расположивим наставним материјалом, као и потребама и интересовањима ученика.

Важно је да имамо на уму да је, упркос почетном ентузијазму са којим ученици улазе у процес учења страног језика у основној школи, њима то ипак још један у низу обавезних предмета. Стога се, на овом нивоу, не може очекивати да они сами, спонтано, развију интересовање и ентузијазам за учење страног језика. Неопходно је приликом планирања активности имати у виду узраст ученика и њихове индивидуалне карактеристике. Неки ученици су интровертни, неки екстровертни, уче различитом брзином и на различите начине - свим чулима, имају различите потребе и интересовања. Већина ученика на том узрасту има проблем са пажњом, концентрацијом и памћењем током 45 минута. Стога је упутно да час почне неком кратком игром загревања која би позитивно утицала на развијање способности пажње, концентрације и памћења, као и да се активности смењују одговарајућим логичним редоследом и да трају од 5 до 15 минута.

ПРЕЗЕНТОВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ САДРЖАЈА

С обзиром на различите стилове учења, разноврсност активности кључна је реч за презентовање нове лексичке грађе. Важно је да уважавамо предзнања ученика, јер нам она могу бити добра основа за рад и лакше разумевање теме.

Визуелна наставна средства (картице, постери, стварни предмети из непосредног окружења, како је у општим смерницама већ напоменуто) идеална су за увођење и увежбавање вокабулара. Када се ученицима покаже одређени појам - када га виде, важно је да неколико пута чују како се реч изговара

и да је тек на крају изговоре. Хорско понављање корисно је за осећај сигурности ученика јер није јавно експониран, а страх од исмевања (који је на том узрасту неретко присутан) сведен је на минимум.

Пантомима (као врста драмских техника), као и метода потпуног физичког одговора, веома су омиљене и ефикасне, не само на овом узрасту већ и касније. Нарочито су погодне за ученике кинестетичког стила учења (превођење изговорене речи у покрет и обрнуто). Ове технике су погодне за увођење и увежбавање свих врста речи: именице - делови тела, животиње, играчке...; глаголи - устати, сести, подићи, спустити неки предмет...; придеви за описивање стања и осећања - срећан, тужан, гладан, жедан...

Одговарајући контекст (приче у сликама, песме, игре и сл.) битна је претпоставка успешног усвајања вокабулара, као и језика уопште. Усвајање лексике биће утолико ефикасније уколико се остварује у јасном ситуационом контексту. Примера ради, ако се усвајају речи које се односе на свет животиња, могуће је организовати стварни, симулирани или виртуелни обилазак зоолошког врта. Треба водити рачуна о томе да су ученици, током једног школског часа, у стању да усвоје 5 до 7 нових речи.

Дијалошки модели (као основа за "имитирање") веома су ефикасни за развијање говора. У недостатку спонтане комуникације међу ученицима наставник може да користи лутке - обичне плишане, прављене од чарапа или папира - и тако направи одговарајући дијалошки модел. Наставник се може обраћати ученицима са лутком која пита. Ученици ће врло брзо и лако моћи да дају одговор, али и да поставе питања. Наравно, потребно је обезбедити одговарајући контекст који ће и стидљивијим ученицима омогућити да се охрабре и проговоре.

Пројектне активности повећавају мотивацију, јер пружају избор ученицима да одговорно у пару или у групи решавају задатак на свој начин у договору са другима, развијајући и јачајући одређене социјалне компетенције. Пројекат је погодан за рад у одељењима мешовитог састава, има лични печат, подстиче кооперативни рад и завршава се увек неком врстом презентације како резултата, тако и процеса рада.

Драмске активности омогућавају ученицима да користе језик у одговарајућем контексту и тако "оживљавају" његову употребу. Њихов потенцијал огледа се, између осталог, и у томе што:

- ученици не само да уче страни језик на забаван начин, већ кроз интеракцију и различите улоге које преузимају сагледавају ствари из различитих углова (што доприноси развоју критичког и дивергентног мишљења);
- ученици сарађују и усвајају језик кроз смислену интеракцију на циљном језику и развијају све потребне вештине - когнитивне, комуникативне и социјалне;
- сви могу да учествују - свако добија улогу коју може да "изнесе" те су зато погодне за рад у одељењима мешовитог састава;
- одговарају свим стиливима учења - визуелни виде, аудитивни чују, кинестетични се изражавају кроз покрет;
- подижу мотивацију и самопоуздање;
- оријентисане су на ученика - наставник има мање доминантну улогу;
- развијају машту и креативност код ученика.

Пожељно је да се драмске активности попут играња улога, мини скечева, луткарских мини представа, импровизација и прича из стварног живота што више користе у настави, не само на овом узрасту, већ и касније.

Читање и писање су необавезне активности у другом разреду. С обзиром на то да се латинично писмо уводи у наставу српског језика у другом полугодишту другог разреда, иницијално писање и читање може се понудити као опција само за ученике који то желе и знају, на елементарном нивоу (читање појединачних речи и једноставних реченица, допуњавање речи словом и слично, нипошто самостално писање и диктати). Ова активност се не оцењује и на часу има споредну улогу.

Социокултурну компетенцију, као скуп знања о свету уопште, сличностима и разликама између културних и комуникативних модела сопствене говорне заједнице и заједнице/заједница чији се језик учи, треба уводити од самог почетка учења страног језика на најнижем узрасном нивоу, јер су та знања потребна за компетентну, успешну комуникацију у конкретним комуникативним активностима на циљном језику.

Посебан аспект социокултурне компетенције представља *интеркултурна компетенција*, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика

између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене. Дакле, постепеним увођењем социокултурних садржаја на најнижем нивоу (поздрављање, певање пригодних празничних песама и сл.) доприноси се развоју интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања.

Граматички садржаји се на овом узрасном нивоу не обрађују експлицитно. Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта (примењујући елементе граматике који су неопходни за успешно остваривање комуникативне функције). У процесу наставе страног језика треба тежити томе да се граматика усваја путем језичких активности слушања и говора, према јасно утврђеним циљевима, исходима и стандардима наставе страних језика.

Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језика и годином учења.

Назив предмета	МАТЕМАТИКА
Циљ	Циљ учења предмета <i>математика</i> је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.
Разред	први
Годишњи фонд часова	180

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА		САДРЖАЈИ
- одреди међусобни положај предмета и бића и њихов положај у односу на тло; - упореди предмете и бића по величини; - уочи и именује геометријске облике предмета из непосредне околине; - именује геометријска тела и фигуре; - групише предмете и бића са заједничким својством; - сложи/разложи фигуру која се састоји од познатих облика; - разликује: криву, праву, изломљену, затворену и отворену линију; - црта праву линију и дуж помоћу лењира; - броји унапред и уназад и са прескоком; - прочита, запише, упореди и уреди бројеве прве стотине и прикаже их на бројевној правој; - користи редне бројеве; - разликује парне и непарне бројеве, одреди највећи и најмањи број, претходника и следбеника; - користи појмове: сабирак, збир, умањеник, умањилац, разлика; - сабира и одузима два једноцифрена броја не записујући поступак; - сабира и одузима до 100 без прелаза преко десетице; - растави број на сабирке и примени замену места и здруживање сабирака ради лакшег рачунања; - реши текстуални задатак са једном операцијом; - разликује новчане апоене до 100 динара и упореди њихову вредност; - уочи правило и одреди следећи члан започетог низа; - прочита и користи податке са једноставнијег стубичног и сликовног дијаграма или табеле; - измери дужину задатом, нестандартном јединицом мере; - преслика тачке и фигуре у квадратној мрежи на основу задатог упутства.	ГЕОМЕТРИЈА	ПОЛОЖАЈ, ВЕЛИЧИНА И ОБЛИК ПРЕДМЕТА	Просторне релације. Величина предмета и бића. Геометријска тела: лопта, коцка, квадар, ваљак, пирамида и купа. Геометријске фигуре: круг, правоугаоник, квадрат и троугао
		ЛИНИЈЕ	Права, крива и изломљена линија. Затворена и отворена линија. Тачка и линија. Дуж.
	БРОЈЕВИ		Бројање, писање и читање бројева. Приказивање бројева помоћу тачака на бројевној правој. Упоредивање бројева. Редни бројеви. Сабирање и одузимање бројева у оквиру 20 и приказивање на бројевној правој. Сабирање и одузимање бројева до 100 без прелаза преко десетице и приказивање на бројевној правој. Својства сабирања. Откривање непознатог броја у једнакостима с једном операцијом. Динар, кованице и новчанице до 100 динара
	МЕРЕЊЕ И МЕРЕ		Мерење дужине нестандартним јединицама мере

Кључни појмови: односи у простору, геометријски облици, број, сабирање и одузимање и мерење.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број часова за обраду новог градива + број часова за утврђивање, увежбавање и систематизацију градива). Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација градива), водећи рачуна о циљу предмета и исходима.

Геометрија (27; 11 + 16)

Бројеви (146; 57 + 89)

Мерење и мере (7; 3 + 4)

Предложени редослед реализације тема:

1. Геометрија - Положај, величина и облик предмета;
2. Бројеви - Природни бројеви до 10 и нула, сабирање и одузимање до 10;
3. Геометрија - Линије;
4. Бројеви - Природни бројеви до 20, сабирање и одузимање до 20;
5. Мерење и мере;
6. Бројеви - Природни бројеви до 100, сабирање и одузимање до 100 (без преласка десетице).

Предложена подела тема и редослед реализације нису обавезни за наставнике, већ само представљају један од могућих модела. Овакав предлог је дат због тога што је пожељно комбиновати алгебарске и геометријске садржаје.

Основа за писање исхода и избор садржаја је чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичким језиком, математичко резоновање и доношење закључака и одлука. Сам процес учења математике има своје посебности које се огледају у броју година изучавања и недељног броја часова предмета и неопходности континуираног стицања и повезивања знања.

Садржаји програма предмета математике представљају основу за остваривање исхода, јер је њима обухваћено све оно што ученик треба да изгради на нивоу знања.

Наставници у својој свакодневној наставној пракси, треба да се ослањају на исходе, јер они указују шта је оно за шта ученици треба да буду оспособљени током учења предмета у једној школској години. Остваривањем исхода, ученици усвајају основне математичке концепте, овладавају основним математичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање образовних стандарда и међупредметних компетенција као што су комуникација, дигитална компетенција, рад са подацима и информацијама, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, да ученици самостално изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче, организује и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

Приликом планирања наставе, треба имати у виду да, у овом узрасту, различите игралике активности у функцији сазнавања и учења могу бити додатна мотивација за усвајање математичких садржаја. Игра је основна активност и контекст математичког сазнања у предшколском периоду. Поласком у школу код првака не нестаје потреба за играм. Због тога је важно да се у првом циклусу, а посебно у првом разреду, деци омогући да развијају математичко мишљење у контексту играликих активности. Поред тога, игралике активности значајно доприносе развијању интересовања за математику и позитивног става према математици.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој ефикасности наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и функционалнијом.

Назив предмета	СВЕТ ОКО НАС
Циљ	Циљ учења предмета <i>свет око нас</i> јесте упознавање себе, свог природног и друштвеног окружења и развијање способности за одговоран живот у њему.
Разред	први
Годишњи фонд часова	72 часа

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА		САДРЖАЈИ
- препозна и искаже радост, страх, тугу и бес уважавајући себе и друге; - правовремено и примерено ситуацији искаже своје основне животне потребе за храном, водом и одласком у тоалет; - се понаша тако да уважава различитости својих вршњака и других људи; - придржава се договорених правила понашања у школи и прихвата последице ако их прекрши; - сарађује са вршњацима у заједничким активностима; - одржава личну хигијену и адекватно се одева у циљу очувања здравља; - чува своју, школску и имовину других; - прати инструкције одраслих у опасним ситуацијама: поплава, земљотрес, пожар; - својим речима опише пример неке опасне ситуације из свог непосредног окружења; - примењује правила безбедног понашања на путу од куће до школе приликом кретања улицом са и без тротоара и преласка улице; - снађе се у простору помоћу просторних одредница: напред-назад, лево-десно, горе-доле и карактеристичних објеката; - одреди време својих активности помоћу временских одредница: делови дана, обданица и ноћ, дани у недељи, пре, сада, после, јуче, данас, сутра, прекјуче, прекосутра; - посматрањем и опицањем предмета одреди својства материјала: тврдо-меко, провидно-непровидно, храпаво- глатко; - учествује у извођењу једноставних огледа којима испитује природне феномене; - разликује природу од производа људског рада на примерима из непосредног окружења; - препознаје облике појављивања воде у непосредном окружењу: потоци, реке, баре, језера; - препознаје изглед земљишта у непосредном окружењу: равница, брдо, планина; - идентификује биљке и животиње из непосредног окружења на основу њиховог спољашњег изгледа; - уочава разноврсност биљака и животиња на основу спољашњег изгледа; - препознаје главу, труп, руке и ноге као делове тела и њихову улогу у његовом свакодневном животу; - препознаје улогу чула вида, слуха, мириса, укуса и додира	НЕПОСРЕДНО ОКРУЖЕЊЕ	Ја и други	Основна осећања (радост, страх, туга и бес). Основне животне потребе (дисање, храна, вода, спавање и потреба за тоалетом). Сличности и разлике по полу, старости, способностима и интересовањима.
		Породични дом, школа	Групе људи: породица, школска заједница, разред, одељење, суседи. Права и обавезе чланова група. Правила понашања појединца и групе. Празници: породични, школски.
		Здравље и безбедност	Здрав начин живота: становање, одевање, исхрана, лична хигијена, рад, одмор. Безбедно понашање у саобраћају на путу од куће до школе (кретање улицом са и без тротоара, прелажење преко улице, безбедно место за игру). Опасне ситуације по живот, здравље и околину, превенција и правилно понашање (у дому и школској средини, саобраћају, током природних непогода).
		Оријентација у простору и времену	Кретање и сналажење у простору у односу на просторне одреднице: напред-назад, лево-десно, горе-доле и карактеристичне објекте. Сналажење у времену у односу на временске одреднице: делови дана, обданица и ноћ, дани у недељи, пре, сада, после, јуче, данас, сутра, прекјуче, прекосутра.
		Човек ствара	Човек ради и ствара (материјали и средства за рад, производи људског рада). Материјали за израду предмета (дрво, камен, метал, стакло, гума, пластика, папир, тканина) и њихова својства (тврдо-меко, провидно-непровидно, храпаво- глатко).

у његовом свакодневном функционисању и сазнавању окружења; - штеди воду и одлаже отпад на предвиђена места; - се понаша тако да не угрожава биљке и животиње у непосредном окружењу; - повезује резултате учења и рада са уложеним трудом.		Разноврсност природе	Сунчева светлост и топлота. Основна својства ваздуха: провидност, мирис, кретање. Облици појављивања воде: потоци, реке, баре, језера, киша, снег. Облици појављивања воде у непосредном окружењу. Основна својства воде: укус, мирис, провидност, раствара поједине материјале. Изглед земљишта: равница, брдо, планина. Изглед земљишта у непосредном окружењу. Основна својства земљишта: боја, растреситост, влажност; Карактеристичне биљке и животиње у непосредном окружењу. Изглед и делови тела биљака. Изглед и делови тела животиња на примерима сисара, птица, риба, инсеката. Човеково тело - делови тела (глава, труп, руке и ноге) и чула (вида, слуха, укуса, мириса и додира). Значај воде, ваздуха, земљишта, сунчеве светлости и топлоте за живот биљака, животиња/човека. Одговоран однос човека према животној средини (штедња воде, одлагање отпада на предвиђена места, брига о биљкама и животињама).
--	--	----------------------	---

Кључни појмови: оријентација, култура живљења и друштвена стварност у непосредном окружењу.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм предмета *Свет око нас* задржао је постојећи оквир, фонд од два часа недељно, односно 72 часа годишње и досадашњи завичајни принцип.

Завичајни принцип (принцип животне близине) одређује просторну и временску блискост природних и друштвених појава и процеса и као такав представља једну од суштинских одлика овог предмета. У првом разреду се креће од просторно и временски најближих феномена за ученика, док се у старијим разредима просторни и временски оквир постепено шири. Конкретно, оквир унутар ког се остварују предметни исходи у првом разреду чине садржаји из најближег и *непосредног окружења ученика* - дома, школе, насеља/дела насеља у коме ученик живи. У II разреду просторни оквир се проширује на *Насеље са околином*, у трећем разреду на *Завичај* (природно и друштвено окружење, крај, односно крајина), а завршиће се у IV разреду државом *Србијом*.

Завичајни принцип овом предмету обезбеђује високу осетљивост на контекст у коме ученици живе, односно отвореност за садржаје из дететовог окружења и флексибилност за уважавање карактеристика и одлика најразличитијих средина у којима деца из Србије живе. У том смислу предмет *свет око нас* подразумева отвореност и за садржаје од значаја за националне мањине у складу са простором проучавања природних и друштвених појава у првом разреду - непосредно окружење. Поред тога, код свих ученика треба развијати осећај богатства у различитостима међу припадницима различитих националности указивањем на постојање људи који славе другачије празнике, имају различите обичаје, културу становања, исхрану, облачење и сл.

Уважавање окружења у којем ученици живе директно је у вези са уважавањем искустава и знања ученика. Ученици у школу долазе са идејама о свету, себи и свему другом што их окружује. Изградили су их личним ангажовањем у свакодневним активностима - играњем, слушањем, посматрањем,

размишљањем, разговарањем, неки и читањем итд. Зато је веома важно да полазне тачке у развоју научних идеја о природним и друштвеним појавама и процесима у настави буду управо идеје и искуства са којима ученици долазе у школу. Кроз разноврсне активности којима се уважава средина у којој ученици живе и њихово непосредно свакодневно искуство из конкретне средине, ученицима се омогућава да доживе и разумеју сложеност, разноликост и међусобну повезаност свих чинилаца који делују у њиховом природном и друштвеном окружењу. Истовремено се подстиче њихова радозналост за откривање појава и процеса у природној и друштвеној заједници.

Основна интенција наставе *Света око нас* усмерена је на развој интелектуалних, психофизичких, когнитивно-конативних и социјално-афективних сфера личности ученика, што се одражава у наведеном циљу за крај циклуса и датим предметним исходима.

Предметни исходи *света око нас* показују шта су ученици оспособљени да учине, предузму, изведу и обаве захваљујући знањима, ставовима и вештинама које су развили током године учења овог наставног предмета. Исходи се остварују у спрези садржаја, метода наставе и учења и активности ученика некад унутар једне теме, а најчешће кроз више тема. Зато границе међу темама проучавања треба схватити условно и флексибилно. Неки исходи су по својој природи међупредметни и оствариваће се кроз активности у оквиру више наставних предмета, као на пример исход: *повезује резултате учења и рада са уложеним трудом*. Треба, такође, имати у виду да је редослед програмских тема и груписаних садржаја унутар тема урађен искључиво ради прегледности препоручених програмских садржаја и не препоручује се као редослед приликом креирања годишњих и оперативних планова, већ као помоћ наставнику да их креира. Иста препорука се односи и на уџбенике. Није пожељно да структура садржаја уџбеника буде основ за планирање наставе.

Ученике треба оспособљавати да самостално истражују и анализирају природне и друштвене појаве и процесе. У зависности од исхода који се жели остварити, учитељ треба да подстакне ученике на различите врсте активности које ангажују како поједина чула, тако и више чула паралелно. Синхронизација чулних утисака даје целовиту слику објеката, процеса, појава и њихову интеграцију у комплексну слику света, а уважава различитости у склоностима ученика при упознавању света и процесу учења. Ипак, учење се не завршава на чулним утисцима, већ се наставља уопштавањем уоченог кроз описивање, поређење, формулисање закључака итд. У наставном процесу се, дакле, полази од несистематизованих искуствених сазнања и иде се ка општим, научно заснованим, систематизованим знањима из области природе, друштва и културе. Активности ученика потребно је примерити предметним исходима, специфичностима изабраних садржаја и узрасту ученика. Постепено треба повећавати ниво захтева и самосталности ученика приликом упознавања природних и друштвених појава.

Стварност (природна и друштвена) која нас окружује и из које произилази садржај овог предмета, заснована је на *повезаности различитих појава и процеса*. Због тога садржаји *Света око нас*, а касније и *Природе и друштва* морају да буду одраз те целовитости и повезаности појава које се изучавају. Ради формирања елементарних појмова и постављања мреже за систем појмова, при избору и распореду програмске грађе примењен је *спирално-узлазни модел*, а у складу са узрастним карактеристикама ученика. То значи да ће се иста тематика из разреда у разред проширивати, продубљивати и посматрати са различитих аспеката. Изградња система у настави, последица је постојања система у стварности. Улога учитеља је управо да код ученика осветли и креира ту целовиту слику, а не да наставне садржаје тумачи само као биолошке, географске, историјске и друге садржаје. Поред тога, приступ настави и учењу треба да буде *повезан и са логиком и методологијом научне дисциплине* одакле произлази одређени садржај. Тако изучавање биолошких садржаја нужно треба да укључи посматрање и праћење биолошких феномена; изучавање садржаја хемије и физике - закључивање на основу спроведеног експеримента итд. Развијање система појмова подразумева континуиран рад учитеља на успостављању хоризонталне (унутар једног разреда) и вертикалне повезаности (између разреда) садржаја унутар *Света око нас* и, касније, *Природе и друштва*. Важно је да се кадгод је могуће приступи корелацији и интегрисаном приступу садржајима на међупредметном нивоу кроз наставне и ваннаставне облике рада и активности у школи и изван ње. Због природе садржаја предмета и датих исхода пожељно је активности организовати што чешће

изван учионице, односно у ближем природном и друштвеном окружењу. За потребе овог предмета посебно су погодни: организоване посете, шетње, излети, настава у природи.

Поред коришћења званично одобрених уџбеничких комплета, у остваривању програма предмета *Свет око нас* препоручује се коришћење шире литературе и осталих извора информација: штампаних, аудио-визуелних и електронских медија. Посебно се препоручује коришћење аутентичних природних и друштвених извора, као најверодостојнијих показатеља стварности, појава и процеса у конкретном непосредном окружењу, као и дидактичких материјала који одражавају посебности датог окружења/контекста у коме ученици живе.

Учитељ остварује постављени циљ и исходе кроз наставу и остале организационе форме рада у школи, без додатног оптерећења родитеља и њиховог обавезног ангажовања у остваривању програма. Родитељи могу бити добровољно ангажовани као расположиви потенцијал локалне средине, у зависности од њихових знања, могућности и хтења.

Однос циља, исхода, препоручених програмских садржаја, метода наставе и учења и активности ученика

При остваривању циља и предметних исхода *света око нас* мора се имати у виду да су садржаји, методе наставе и учења и активности ученика неодвојиви у наставном процесу. У програму су дефинисани исходи које треба развијати помоћу препоручених садржаја, адекватних метода наставе и учења и активности ученика. Концепт наставе засноване на исходима подразумева наставу чији превасходни циљ није преношење предметних садржаја, већ развој и овладавање знањима као основе на којој се развијају разноврсна умења. У том смислу, програм наставе и учења нуди садржински оквир, а учитељ има слободу да уместо њих изабере и неке друге садржаје уколико сматра да су ти садржаји примеренији средини у којој ученици живе, узрасним и развојним карактеристикама ученика и њиховим интересовањима. Суштина је у томе да садржаји буду у функцији остваривања исхода, а не сами себи циљ. Учитељ има значајан простор за слободу избора и повезивање садржаја, метода наставе и учења и активности ученика како би водио ученике ка остваривању датог исхода.

Већина предметних исхода постиже се кроз непосредну истраживачку активност деце и ненаметљив подстицај и подршку наставника. Пожељне су активности које омогућују интеракцију са физичком и социјалном средином, јер доприносе спознавању света око нас, тако што се откривају односи и упознају својства и карактеристике предмета, бића, појава и процеса и стичу се социјалне вештине. Најефикасније методе учења јесу оне методе које ученика стављају у адекватну активну позицију у процесу развијања знања. Потребно је стварање ситуација учења у којима ће доћи до изражаја различите активности ученика које омогућују различите начине учења. Значајне активности ученика у оквиру предмета *Свет око нас* су:

- Посматрање са усмереном и концентрисаном пажњом ради јасног запажања и уочавања света у окружењу (уочавање видних карактеристика);
- Описивање - вербално или ликовно изражавање спољашњих и унутрашњих запажања;
- Процењивање - самостално одмеравање;
- Груписање - уочавање сличности и различитости ради класификовања;
- Праћење - континуирано посматрање ради запажања промена;
- Бележење - записивање графичко, симболичко, електронско бележење опажања;
- Практиковање - у настави, свакодневном животу и спонтаној игри и раду;
- Експериментисање - намерно модификоване активности, огледи које изводи сам ученик;
- Истраживање - испитивање својстава и особина, веза и узрочно-последичних односа;
- Сакупљање - прављење колекција, збирки, албума из природног и друштвеног окружења;
- Стварање - креативна продукција;
- Играње - дидактичке, едукативне и спонтане игре;
- Активности у оквиру мини-пројекта - осмишљавање и реализација.

Назив предмета	ЛИКОВНА КУЛТУРА
Циљ	Циљ учења предмета <i>ликовна култура</i> је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа.
Разред	први
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
- опише, својим речима, визуелне карактеристике по којима препознаје облике и простор; - пореди своје утиске и утиске других о уметничким делима, изгледу објеката/предмета и облицима из природе и окружења; - одреди, самостално и у сарадњи са другима, положај облика у простору и у равни; - црта на различитим подлогама и форматима папира; - користи материјал и прибор у складу са инструкцијама; - обликује једноставне фигуре од меког материјала; - одабере, самостално, начин спајања најмање два материјала; - преведе једноставне појмове и информације у ликовни рад; - изрази, материјалом и техником по избору, своје замисли, доживљаје, утиске, сећања и опажања; - преобликује, сам или у сарадњи са другима, употребне предмете мењајући им намену; - изрази познате појмове мимиком и покретом тела, без звука; - повеже одабрану установу културе са њеном наменом; - поштује договоре и правила понашања и облачења приликом посете установама културе.	ЛИКОВНА КУЛТУРА И ОКРУЖЕЊЕ	Простор. Отворени и затворени простор, природа и простор који је човек обликовао. Карактеристичне визуелне одлике по којима се препознаје врста простора. Значај чувања споменика или значајних објеката у најближем окружењу. Значај уређења простора у коме ученик борави. Уметничка занимања и продукти. Сликар - слика, вајар - скулптура, фотограф - фотографија... Изглед употребних предмета које су дизајнирали уметници. Установе културе (биоскоп, музеј, галерија, позориште, библиотека...). Правила понашања и облачења у различитим установама културе, договорена правила понашања.
	ОДНОСИ У ВИДНОМ ПОЉУ	Облици. Облици из природе, облици које је створио човек, правилни и неправилни облици. Својства облика (цело, део, велико, мало, високо, ниско, краће, дуже, уско, широко, светло, тамно, обојено, безбојно, једнобојно, шарено, меко, тврдо, глатко, храпаво, обло, рогљасто). Положај облика у простору и у равни (горе, доле, између, испод, у, на, испред, иза, усправно, положено, косо, лево, десно). Кретање. Покретни и непокретни облици. Кретање бића и машина. Смер кретања облика (налево, надесно, нагоре и надолу). Безбедност у саобраћају - илузија величине покретних и непокретних објеката у односу на удаљеност од посматрача. Светлост и сенка. Природни и вештачки извори осветљења. Промена осветљености у току дана. Изглед облика и сенке у зависности од осветљења.
	ОБЛИКОВАЊЕ	Материјал и прибор. Поступци правилног и безбедног руковања и одржавања материјала, прибора и радне површине, значај одржавања хигијене и безбедног руковања прибором. Обликовање скулптуре. Обликовање меких материјала поступком додавања. Спајање разноврсних материјала. Обликовање цртежа. Врсте линија (отворена, затворена, права, крива, светла, тамна, широка, уска, дугачка, кратка, непрекинута, испрекидана, груба, нежна, спирална, таласаста, степенаста...). Изражајна

		својства линија у односу на материјал и прибор. Обликовање слике. Боја природних облика и боја облика које је створио човек. Изражајна својства боје у односу на материјал и прибор. Преобликовање. Предмети и материјал погодни за преобликовање (оштећени предмети, амбалажа, остаци тканина...). Различите информације као мотивација за стваралачки рад. Природа и непосредно окружење; машта и стварни догађаји; приче, песме и текстови из књига и часописа за децу и уџбеника, уметничка дела...
	СПОРАЗУМЕВАЊЕ	Читање визуелних информација. Илустрација у дечјим књигама и уџбеницима. Стрип. Цртани и анимирани филм - традиционално урађени (слободоручно обликовани или нацртани ликови) и савремени (урађени у апликативном програму). Прича у цртаном и анимираном филму. Изглед места и ликови. Знак. Графички знак (ноте, слова и цифре), гестовни и звучни знак. Лепо писање. Украсна слова. Традиција. Празници и украшавање. Невербално изражавање. Пантомима, игре, перформанс.

Кључни појмови: простор, облик и линија.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ОПШТИ ДЕО

Програм предмета *ликовна култура* усмерен је на изградњу компетенција које су ученицима неопходне за живот у савременом свету. Програмска концепција није измењена, већ додатно подржава креативност наставника. Новине су исходи за крај разреда. Достицањем исхода ученик постепено развија компетенције. Улога наставника је да креира свој програм, при чему треба да буде фокусиран на исходе, односно да осмисли активности и одабере методе, технике и поступке који ће на најефикаснији начин омогућити достизање исхода.

Од бројних исхода које ученици достижу до краја године одабрани су они које сви ученици могу да достигну. Природа предмета је таква да ће се поједини исходи понављати и у другим разредима (исто или слично формулисани). Такве исходе наставник тумачи у односу на узраст ученика и препоручене, односно одабране садржаје. Предвиђено је да се већина исхода достиже постепено и континуирано током целе школске године, кроз разноврсне задатке и активности. Изузетак су они исходи који се достижу кроз периодичне активности, као што је одлазак у установу културе.

У трећој колони табеле налазе се препоручени садржаји, нема предлога задатака и активности. Поједини садржаји могу да се дефинишу само глаголом, али се формулација не односи на активност ученика, већ на програмски садржај (најчешће упућује на процесе или поступке које је потребно објаснити). У програму предмета *ликовна култура* садржаје чине кључни појмови и подпојмови, мотивациони садржаји и васпитни садржаји. Кључни појмови су неизоставни садржаји, а остале садржаје одређује наставник, бирајући оне који су најпогоднији за достизање исхода.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Структура програма је оквирна, тематске целине постоје искључиво ради прегледности (наставник планира структуру). Није пожељно да структура уџбеника буде основ за планирање наставе. Највећа вредност уџбеника је у визуелним садржајима и у објашњењу кључних појмова. Ученици могу и даље користити постојеће уџбенике, али није пожељно да наставник копира структуру уџбеника. Наставне

јединице се планирају оквирно, а било би добро да назив упућује на тренутак када се кључни појам први пут уводи. По завршетку наставне јединице не завршава се учење појма. На пример, ако је назив прве наставне јединице *Простор*, то не значи да ученици треба да уче о простору само током трајања те наставне јединице.

Приликом планирања часова, односно активности, треба имати у виду следеће напомене. Једна добро осмишљена активност обухвата више од једног исхода. На основу једног исхода може се осмислити више задатака/активности. Овако дефинисани исходи подржавају различите начине планирања. Важно је само избећи релацију један задатак/активност - један исход, јер се не ради о исходима који се достижу по завршетку једног задатка/активности.

Када се планира интегрисана настава, важно је водити рачуна о циљу и специфичностима предмета како ученици не би били ускраћени, јер сваки наставни предмет има специфичну методiku и само примена свих методика омогућава целокупни развој ученика. У настави *ликовне културе* знања, умења и ставови изграђују се на јединствен начин у интеракцији програмских елемената (креативност-медијуми - садржаји) и активности наставника и ученика, па се од наставника очекује да адекватно подржи развој опажања, стваралачког мишљења и индивидуални потенцијал сваког ученика. У упутству је указано на тачке у интегрисаној настави где се методе битно разликују по предметима.

Програм је пројектован на мањи број часова него што је предвиђено планом наставе и учења како би и наставник и ученици имали времена да реализују сопствене креативне идеје. Када је реч о ученицима националних мањина који похађају наставу на матерњем језику, овај "вишак" часова је предвиђен за упознавање културе и уметничког наслеђа националне мањине, а у складу са програмом предмета *свет око нас*.

Назив предмета	МУЗИЧКА КУЛТУРА
Циљ	Циљ учења предмета <i>музичка култура</i> је да код ученика развије интересовање и љубав према музици кроз индивидуално и колективно музичко искуство којим се подстиче развијање креативности, естетског сензибилитета и духа заједништва, као и одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа.
Разред	први
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
- објасни својим речима утиске о слушаном делу, особине тона, доживљај прегласне музике и њеног утицаја на тело и зашто је тишина важна; - разликује одабране звукове и тонове, певање/свирање; хор/један певач/група певача; оркестар/један свирач/група свирача, боју различитих певачких гласова и инструмената и музичке изражајне елементе; - препозна музички почетак и крај и понављање теме или карактеристичног мотива у слушаном делу; - повезује музичко дело у односу на њему блиске ситуације, врсту гласа и боју инструмента са карактером дела; - поштује договорена правила понашања при слушању музике; - користи самостално или уз помоћ одраслих, доступне носиоце звука; - изговара у ритму уз покрет бројалице; - пева по слуху песме различитог садржаја и расположења; - пева по слуху уз покрет народне песме, музичке игре; - примењује правилан начин певања и договорена правила понашања у групном певању и свирању; - свира по слуху звучне ономатопеје и илустрације, ритмичку пратњу уз бројалице и песме, једноставне аранжмане, свирачке деонице у музичким играма; - повезује почетне тонове песама-модела и једноставних наменских песама са бојама, ритам са графичким приказом; - објашњава својим речима доживљај свог и туђег извођења; - учествује у школским приредбама и манифестацијама; - направи дечје ритмичке инструменте; - ствара звучне ефекте, покрете уз музику, мању ритмичку целину помоћу различитих извора звука, ритмичку пратњу за бројалице, песме и музичке игре помоћу различитих извора звука, музичко питање и одговор на ритмичким удараљкама, једноставну мелодију на краћи задати текст; - изабере према литерарном садржају одговарајући музички садржај.	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Уметничка музика у цртаним и анимираним филмовима. Однос звук - лик, музика - радња. Композиције које илуструју различита осећања. Звук и тон (извори). Звуци тела (пулс, куцање срца, дисање...). Звуци из природе и окружења. Звучни знак (школско звоно, аутомобилска сирена...). Тон: боја (различити гласови и инструменти), трајање (кратак - дуг), јачина (гласан - тих), висина (висок - дубок). Тишина и одсуство звука. Композиције које илуструју различите боје људског гласа и инструмената. Музички дијалог (хор, глас и хор, глас и инструмент, два гласа, два инструмента, један свирач, група свирача, оркестар). Различити жанрови везани за ситуације значајне за ученике (празници, приредбе, свечаности, рођендани, венчања, новогодишње и божићне песме...). Музичка прича. Карактер дела и елементи музичке изражајности (условљеност). Музички бонтон. Музика и здравље. Носиоци звука (це-де плејер, ем пе 3 плејер, рачунар...).
	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Изговор бројалице у ритму уз покрет - плескање, пуцкетање прстима, корачање, дланом о надлактицу, ударом о клупу. Звучне ономатопеје и илустрације. Држање тела и дисање - правилан начин певања. Правилна дикција - изговарање брзалица и бројалица. Певање песама по слуху различитог садржаја и карактера. Певање песама уз покрет - песме уз игру и народне песме. Певање модела и наменских песама и повезивање њихових почетних тонова уз боју (до-зелено, ре-браон, ми-жуто, фа-плаво и сол-црвено). Дечји ритмички инструменти и начини свирања на њима. Свирање по слуху пратње уз бројалице и песме - пулс, ритам, груписање удара. Певање и извођење музичких игара уз свирање на дечјим инструментима - песме уз игру, дидактичке игре, музичке драматизације. Свирање инструменталних аранжмана на дечјим ритмичким инструментима и на алтернативним изворима звука. Свирање графички представљеног ритма. Музички бонтон.

	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Израда дечјих ритмичких инструмената од различитих материјала. Стварање звукова из непосредне околине и природе спонтаном или договореном импровизацијом. Креирање сопствених покрета уз музику која се изводи или слуша. Стварање звучних ефеката и једноставне ритмичке пратње користећи различите изворе звука. Бирање инструмената на основу звука и стварање једноставне ритмичке пратње уз бројалице, песме и музичке игре. Стварање мањих ритмичких целина на основу музичког искуства - изговором у ритму, различитим покретима, предметима и дечјим ритмичким инструментима. Стварање музичких питања и одговора на дечјим ритмичким инструментима у дијалогу. Стварање једноставне мелодије на краћи текст. Бирање познатих музичких садржаја, звучних ономатопеја и илустрација за стварање звучне приче - праћење литерарног текста.
--	-------------------------	--

Кључни појмови: тон, покрет, мелодија, ритам и извођење.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Природа саме музике, па и предмета *музичка култура* указује на стално прожимање и садејство свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област се не може изучавати изоловано од друге и бити сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике. Музику од почетка треба повезивати са што више догађаја у животу детета.

Настава је усмерена на остваривање исхода и даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике и музичко стваралаштво.

Паралелно одвијање различитих музичких активности подстиче фину менталну комбинаторику, драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика, као и одличну основу за интеграцију са другим предметима.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Музичке активности су говор у ритму, певање, свирање, покрет уз музику, слушање музике и видови стваралаштва. Препоручени **музички садржаји** (бројалице, песме, ритмички аранжмани, композиције за слушање музике) остављају простор за избор других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Да би постигао очекиване исходе васпитно-образовног процеса, наставник реализује наставу користећи глас, покрет и музичке инструменте. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз рад у групама и у одељењу, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања.

У оквиру саме организације часа преовлађује активност којом треба да се савлада нови музички садржај, али је она увек у комбинацији са другим музичким активностима. Полази се од централне теме (нпр. назива песме која се учи, или композицији која се слуша). Процес учења увек полази од што квалитетнијег избора музичких примера. Специфичност предмета се огледа у томе да се музичке активности одвијају паралелно или једна музичка активност логички води ка другој. На пример, извођење бројалице уз покрет води ка свирању на дечјим ритмичким инструментима. Вежбе правилног држања тела, дисања и говорне артикулације претходе обнављању познатих песама, које су опет садржајно и/или музички сличне оној коју ће учити. Уз песму или бројалицу може се свирати ритмичка пратња. Слушање музике може се комбиновати са свим другим активностима.

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Настава музичке културе остварује се кроз следеће области:

- Слушање музике,

- Извођење музике,
- Музичко стваралаштво.

МУЗИЧКИ БОНТОН

Музички бонтон чине правила прихватљивог понашања у различитим ситуацијама у домену музичке културе. Наставник треба да искористи сваку прилику у току слушања или извођења, да објасни ученицима како треба да се понашају, зашто и шта се од њих очекује. Да би ученици трајније прихватили и савладали ова правила када је у питању слушање музике, препоручљиво је да их наставник одведе на неки концерт (нпр. музичка школа), где ће им у контакту са живом музиком све бити много лакше да разумеју. Нека правила (тишина, аплауз при изласку извођача на бину и при завршетку концерта) ученици могу самостално применити а нека (изостанак аплауза између ставова музичког дела) могу применити уз помоћ наставника. Код извођења музике, правила понашања се могу најлакше објаснити у реализацији групног извођења а нарочито хора (међусобно слушање извођача, музички дијалог, одсуство причања...)

УТИЦАЈ МУЗИКЕ НА ЗДРАВЉЕ

Квалитетна настава музичке културе подразумева и потребу да се у савременим условима и организацији живота (присуство буке и тенденција њеног повећања) ученицима скрене пажња на штетан утицај прегласне музике на здравље, физиолошки и психолошки одговор, односно реакцију организма на такву музику и директну рефлексију на квалитет музичког дела које се слуша.

ПРОЦЕС ВРЕДНОВАЊА

Наставник треба да мотивише ученика на даљи развој, тако да ученик осети да је кроз процес вредновања виђен и подржан, као и да има оријентацију где се налази у процесу развоја у оквиру музике и музичког изражавања. Важно је укључити самог ученика у овај процес у смислу дијалога и узајамног разумевања, у вези са тим шта ученик осећа као препреке (вољне и невољне) у свом развоју, као и на које начине се, *из ученикове перспективе*, оне могу пребродити.

У процесу вредновања резултата учења наставник треба да буде фокусиран на ученичку мотивацију и ставове у односу на извођење и стваралаштво, способност концентрације, квалитет перцепције/аперцепције и начин размишљања приликом слушања.

Када је у питању вредновање области Музичко извођење и стваралаштво, ученичка постигнућа треба вредновати у смислу изражајног и стваралачког ангажовања ученика, а не према квалитету насталог дела, јер су и најскромније музичке импровизације, креативно размишљање и стварање, педагошки оправдане.

Узимајући у обзир циљ предмета, неопходно је имати на уму да се оквир вредновања процеса и резултата учења одвија највише у ученичком живом контакту са музиком, тј. извођењу и стваралаштву, а такође и слушању музике.

Теоретско знање треба да има своју примену и функцију у ученичком изражавању кроз музику и у контакту са музиком. Како процес учења у оквиру сваког часа треба да обухвати све области, посматрање ученика у живом контакту са музиком је истовремено показатељ квалитета процеса учења, као и идеална сцена за вредновање остварености исхода. Сумативно вредновање треба да буде осмишљено кроз задатке и активности које захтевају креативну примену знања. Диктате не треба практиковати, ни задавати.

У смислу активности, постигнућа ученика треба проценити на основу учениковог контакта са музиком и то:

1. допринос ученика за време групног рада,
2. израда креативних задатака на одређену тему,
3. рад на пројекту (ученик даје решење за неки проблем и одговара на конкретне потребе),
4. специфичне вештине.
5. начин размишљања и ставови

Назив предмета	ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ
Циљ	Циљ учења предмета <i>физичко и здравствено васпитање</i> је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада
Разред	први
Годишњи фонд часова	108

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА		САДРЖАЈИ
примени једноставне, двоставне општеприпремне вежбе (вежбе обликовања); - правилно изведе вежбе, разноврсна природна и изведена кретања; - комбинује и користи усвојене моторичке вештине у игри и у свакодневном животу; - одржава равнотежу у различитим кретањима; - разликује правилно од неправилног држања тела и правилно држи тело; - примењује правилну технику дисања приликом вежбања; - изведе кретања, вежбе и кратке саставе уз музичку пратњу; - игра дечји и народни плес; - користи основну терминологију вежбања; - поштује правила понашања на просторима за вежбање; - поштује мере безбедности током вежбања; - одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима у просторима за вежбање; - поштује правила игре; - навија фер и бодри учеснике у игри; - прихвати сопствену победу и пораз; - уредно одлаже своје ствари пре и након вежбања; - наведе делове свога тела и препозна њихову улогу; - уочи промену у расту код себе и других; - уочи разлику између здравог и болесног стања; - примењује здравствено-хигијенске мере пре, у току и након вежбања; - одржава личну хигијену; - учествује у одржавању простора у коме живи и борави; - схвати значај коришћења воћа у исхрани; - правилно се понаша за столом.	ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ		Вежбе за развој снаге. Вежбе за развој покретљивости. Вежбе за развој издржљивости. Вежбе за развој брзине. Вежбе за развој координације.
	МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ	Ходање и трчање	Ходање: - кратким корацима, - дугим корацима, - у различитом ритму, - ходање са реквизитом, - ходање са променом правца и смера, Техника трчања: - трчање преко препрека, - трчање са променом правца и смера, - брзо трчање 20 м са стартом из различитих почетних положаја - игре са коришћењем научених облика ходања и трчања
		Скакање и прескакање	Поскоци у месту. Поскоци у кретању. Скакања удаљ. Скакања увис. Прескакање дуге вијаче. Вежбе скакања и прескакања упором рукама. Игре уз коришћење различитих облика скакања и прескакања
		Бацања и хватања	Бацање лоптице из места у даљину и у циљ. Бацање лоптице из кретања. Бацање лопте увис. Вођење лопте. Додавање лопте. Игре са вођењем, додавањем лопте и гађањем у циљ.
		Пузања, вишења, упори и пењања	Пузања на тлу. Пењања. Провлачења. Вис лежећи опружено. Помицања улево и удесно у вису лежећем и вису слободном. Упори.
		Вежбе на тлу	Основни садржаји Основни ставови и положаји. Поваљка на леђима. Став на лопатицама (свећа). Колут напред из чучња у чучањ. Поваљка на стомаку. Састав од научених елемената. Игре са усвојеним вежбама. Проширени садржаји Колут назад из чучња у чучањ, низ косу површину. Одељењско такмичење са задатом комбинацијом вежби.
		Вежбе равнотеже	Ходање по линији. Ходање по шведској клупи. Лагано трчање на шведској клупи или ниској греди. Кратак састав на линији обележеној на тлу, шведској клупи и ниској греди.

		Вежбе са реквизитима	Вежбе обликовања са реквизитима. Трчања, поскоци и скокови уз коришћење реквизита. Дизање и ношење предмета и реквизита на различите начине. Елементарне игре са реквизитима. Игре са ластишом.
		Плес и ритмика	Ходање и трчање са променом ритма, темпа и динамике уз плесак и уз музичку пратњу. Галоп напред. Дечији поскок. Њихање и кружење вијачом или траком. Суножни скокови кроз вијачу са обраћањем напред. Народно коло по избору.
		Полигони	Комбиновани полигон од усвојених вештина (вежби).
	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА	Култура вежбања	Основни термини у вежбању. Вежбам безбедно. Чувам своје и туђе ствари. Правила елементарних игара. Некад изгубим, а некада. победим. Навијам фер.
		Здравствено васпитање	Упознај своје тело. Растемо. Видим, чујем, осећам. Моје здравље. Ко све брине о мом здрављу. Лична хигијена. Хигијена простора у коме живим. Хигијена простора у коме вежбам. Животне намирнице и правилна исхрана. Заједно за столом.

Кључни појмови: васпитање, физичко вежбање, игра, здравље и култура.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм предмета *физичког и здравственог васпитања* састоји се од три предметне области:

- физичка способност,
- моторичка вештина,
- физичка и здравствена култура.

Програм првог разреда базиран је на континуитету усвојених знања, вештина, ставова и вредности из предшколског васпитања и образовања.

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА

Организациони облици рада који омогућавају остваривање планираних исхода су редовна настава и ваннаставне активности.

План и програм ваннаставних активности предлаже Одељенско веће првог разреда и саставни је део годишњег плана рада школе и школског програма. У оквиру њих постоје следећи облици рада:

- спортско-рекреативне активности,
- недеља школског спорта,
- активности у природи (крос, спортски дан, излети, зимовање, летовање...),
- школска такмичења,
- корективно-педагошки рад.

Часови физичког и здравственог васпитања

ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ

На свим часовима као и на другим организационим облицима рада, посебан акценат се ставља на:

- развијање физичких способности које се континуирано реализује у припремном делу часа. Део главне фазе користи се за развој основних физичких способности узимајући у обзир утицај који наставна тема има на њихов развој. Методе и облици рада бирају се у складу са потребама и могућностима ученика и материјално-техничким условима за рад;
- подстицање ученика на самостално вежбање;
- учвршћивање правилног држања тела.

МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ

Усвајање моторичких вештина, остварује се кроз примену основних и проширених програмских садржаја примењујући основне дидактичко-методичке принципе и методе рада неопходне за достизање постављених исхода.

Усвојене моторичке вештине треба да омогуће ученицима њихову примену у свакодневним и специфичним животним ситуацијама.

Ученицима који нису у стању да усвоје неке од садржаја, задају се слична али лакша вежбања од предвиђених или предвежбе.

Уколико ученик не достигне предвиђени исход, оставља се могућност да исти достигне у наредном периоду.

Усаваршавање неких моторичких задатака је континуирани процес без обзира на садржаје програма (техника ходања, трчања, примена научене игре итд.).

У раду са напреднијим ученицима реализују се проширени садржаји. Кроз процес реализације програма неопходно је пратити способности ученика за различите физичке активности.

ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА

Ова наставна област реализује се кроз све организационе облике рада, наставне области и теме уз практичан рад.

Достизањем исхода ове наставне области, ученици стичу знања, вештине, ставове и вредности о вежбању (основним појмовима о вежби, како се неко вежбање изводи и чему конкретна вежба и вежбање служи), физичком васпитању, спорту и здрављу.

Основне информације о вежбању и здрављу преносе се непосредно пре, током и након вежбања на часу.

Ова наставна област обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању и здрављу; развијање и неговање другарства; препознавање негативних облика понашања у игри и др.

Поред наведеног у овој области потребно је радити на: неговању патриотских вредности (народне традиције и мултикултуралности); формирању правилног односа према различитостима, чувању личне и школске имовине, неговању друштвених вредности итд.

Спортско-рекреативне активности

Реализују се према интересовању ученика. Сачињава се посебан програм при чему се узимају у обзир материјални и просторни услови рада, узрасне карактеристике и способности ученика.

Недеља школског спорта

Ради развоја и практиковања здравог начина живота, развоја свести о важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма реализује недељу школског спорта.

Недеља школског спорта обухвата:

- физичке активности прилагођене узрасту и могућностима ученика;
- културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице...);
- ђачке радионице (о здрављу, физичком вежбању, спорту и др.).

План и програм Недеље школског спорта сачињава Одељенско веће првог разреда заједно са Стручним већем предметних наставника који реализују наставу *физичког и здравственог васпитања* у другом циклусу, као и другим Стручним већима (ликовне културе, музичке културе, историје, информатике...) и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици, који су ослобођени практичног дела наставе *физичког и здравственог васпитања*, буду укључени у организацију ових активности.

Активности у природи (излет, крос, зимовање, летовање...)

Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа организује активности у природи:

- излет;
- крос се организује минимум једном у току школске године;

- зимовање - организује се за време зимског распуста (физичке активности на снегу);
- летовање - организује се за време летњег распуста (камповање итд.).

План и програм ових активности сачињава Одељенско веће првог разреда у сарадњи са Стручним већем предметних наставника који реализују наставу *физичког и здравственог васпитања* у другом циклусу.

Школска такмичења

Школа за ученике првог разреда организује и спроводи такмичења из минимум једне елементарне игре или полигона у току школске године, као интегрални део процеса физичког и здравственог васпитања. План такмичења доноси Одељенско веће првог разреда у сарадњи са Стручним већем наставника *физичког и здравственог васпитања*.

Ученици могу да учествују и на такмичењима у систему школских спортских такмичења Републике Србије, која су у складу са планом и програмом наставе и учења, као и на такмичењима од интереса за локалну заједницу.

Корективно-педагошки рад

Ове активности организују се са ученицима који имају:

- потешкоће у савладавању градива;
- смањене физичке способности;
- лоше држање тела;
- здравствене потешкоће које онемогућавају редовно похађање наставе.

Рад са ученицима који имају лоше држање тела подразумева:

- уочавање постуралних поремећаја код ученика;
- саветовање ученика и родитеља;
- организовање додатног превентивног вежбања у трајању од једног школског часа недељно;
- организовање корективног вежбања у сарадњи са одговарајућом здравственом установом.

Рад са ученицима са здравственим потешкоћама организује се искључиво у сарадњи са лекаром специјалистом, који одређује врсту вежби и степен оптерећења, а спроводи их наставник физичког и здравственог васпитања уз присуство наставника који реализује разредну наставу у одељењу које ученик похађа.

ОСЛОБАЂАЊЕ УЧЕНИКА ОД НАСТАВЕ ФИЗИЧКОГ И ЗДРАВСТВЕНОГ ВАСПИТАЊА

Ученик може бити ослобођен само од практичног дела програма наставе за одређени период, полугодиште или целу школску годину на основу препоруке изабраног лекара.

Ученик ослобођен практичног дела у обавези је да присуствује часовима. За рад са ослобођеним ученицима наставник сачињава посебан програм рада базиран на усвајању теоријских и васпитних садржаја у складу са програмом и корелацији са садржајима других предмета.

Ослобођеним ученицима треба пружити могућност да:

- прате игру и усвајају правила игре, на часу или ваннаставним активностима,
- направе едукативни постер или цртеж са спортског догађаја,
- на други начин помажу у настави.

Пример исхода за ученике ослобођене од практичног дела наставе:

По завршетку теме ученик ће бити у стању да:

- наведе основна правила елементарне игре која се најчешће примењује у настави;
- примени основна здравствено-хигијенска правила;
- помогне у организацији активности предвиђених програмом.

ПЛАНИРАЊЕ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА

Број часова по наставним темама планира се на основу процене наставника, материјално-техничких и просторних услова. Наставне теме или поједини садржаји за које не постоје услови за реализацију могу бити замењени одговарајућим темама или садржајима програма за које постоје одговарајући услови.

Наставне теме *Вежбе на тлу* и *Вежбе равнотеже* остварују се реализацијом основних и проширених садржаја. Основни садржаји су они које је неопходно спровести у раду са ученицима узимајући у обзир способности ученика, материјално-техничке и просторне услове. Проширени садржаји су они које наставник бира и реализује у раду са ученицима (групама или појединцима), који су савладали основне садржаје, узимајући у обзир ниво достигнутог исхода, потребе ученика и услове за рад.

ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ

При планирању вежбања у припремној фази часа, треба узети у обзир утицај наставне теме на физичке способности ученика и применити вежбе чији делови биомеханичке структуре одговарају основном задатку главне фазе часа и служе за обучавање и увежбавање конкретног задатка. Методе вежбања које се примењују у настави су тренажне методе (континуирани, понављајући метод), прилагођене узрасним карактеристикама ученика. У раду са ученицима примењивати диференциране облике рада, доzirати вежбања у складу са њиховим могућностима и примењивати одговарајућу терминологију вежби. Време извођења вежби и број понављања, задају се групама ученика или појединца у складу са њиховим способностима, водећи рачуна о постизању што веће радне ефикасности и оптимализацији интензитета рада.

Дидактичко-методички елементи

Основни принципи реализације наставе:

- јасноћа наставног процеса;
- оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита;
- избор рационалних облика и метода рада;
- избор вежби усклађен са програмским садржајима и исходима;
- функционална повезаност делова часа - унутар једног и више узастопних часова одређене наставне теме.

При избору облика рада узимају се у обзир просторни услови, број ученика на часу, опремљеност справама и реквизитима и планирана динамика рада.

Избор дидактичких облика рада треба да буде у функцији ефикасне организације и интензификације часа у циљу достизања постављених исхода.

У настави треба да преовладавају игре и садржаји који захтевају прецизност извођења. Свим вежбањима претходе тачна упутства наставника и приказ вежби. Наставник прати рад ученика, указује и исправља грешке.

ПРАЋЕЊЕ, ВРЕДНОВАЊЕ И ОЦЕЊИВАЊЕ

У циљу сагледавања и анализирања ефеката наставе, препоручује се да наставник подједнако, континуирано прати и вреднује:

- стање физичких способности;
- стање здравља и хигијенских навика;
- достигнути ниво савладаности моторичких вештина;
- однос према раду.

Оцењивање се врши описно, на три нивоа, на основу достигнутог предвиђених исхода.

Назив предмета	ДИГИТАЛНИ СВЕТ
Циљ	Циљ наставе и учења предмета Дигитални свет је развијање дигиталне компетенције ученика ради њиховог оспособљавања за безбедну и правилну употребу дигиталних уређаја за учење, комуникацију, сарадњу и развој алгоритамског начина размишљања.
Разред	први
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
– препозна дигиталне уређаје из окружења и именује неке од њих; – наведе неке од животних ситуација у којима дигитални уређаји олакшавају обављање послова; – упореди начине рада и живота људи пре и после појаве дигиталних уређаја; – упореди начине креативног изражавања са дигиталним уређајима и без њих; – користи дигиталне уџбенике за учење (самостално и/или уз помоћ наставника); – упореди дигитални и папирни уџбеник; – упореди традиционалне видове комуникације са комуникацијом посредством дигиталних уређаја; – наведе неке од карактеристика „пааметног“ дигиталног уређаја; – наведе на који начин дигитални уређаји могу да допринесу упознавању културне баштине; – наведе основна правила за коришћење дигиталних уређаја како не би угрозио здравље; – наведе неке од здравствених ризика везаних за прекомерно или неправилно коришћење дигиталних уређаја; – доведе у везу начин одлагања електронског отпада са загађењем животне средине; – наброји основне податке о личности; – објасни зашто саопштавање података о личности представља ризично понашање при комуникацији помоћу дигиталних уређаја; – именује особе или институције којима се треба обратити за помоћ у случају контакта са непримерним дигиталним садржајем, непознатим, злонамерним особама или особама које комуницирају на неприхватљив начин; – наведе основне препоруке за руковање дигиталним уређајем на одговоран начин (примена мера физичке заштите) и објасни зашто је важно примењивати их; – анализира једноставан познати поступак/активност и предлаже кораке за његово спровођење; – протумачи симболе познатог/договореног значења и спроведе поступак описан њима; – уочи и исправи грешку у симболима	ДИГИТАЛНО ДРУШТВО	Различит изглед дигиталних уређаја. Дигитални уређаји у различитим занимањима. Учење уз помоћ дигиталних уџбеника. Креативно изражавање са дигиталним уређајима и без њих. Комуникација посредством дигиталних уређаја. Дигитални уређај и паметни дигитални уређај. Коришћење дигиталних уређаја за повећање прилика за учење и стицање искуства ученика у области науке, културе и уметности.
	БЕЗБЕДНО КОРИШЋЕЊЕ ДИГИТАЛНИХ УРЕЂАЈА	Дигитални уређај и наше здравље (вид, положај тела, време пред екраном, дигитални уређај као отпад). Подаци о личности и њихова заштита при комуникацији помоћу дигиталних уређаја. Помоћ у случају контакта са непримерним дигиталним садржајем, непознатим, злонамерним особама или особама које комуницирају на неприхватљив начин. Одговорно руковање дигиталним уређајем (мере физичке заштите, коришћење лозинке).
	АЛГОРИТАМСКИ НАЧИН РАЗМИШЉАЊА	Разлагање проблема на мање целине. Осмишљавање корака који воде до решења једноставног проблема.

израженом упутству (алгоритму), провери ваљаност свог решења и по потреби га поправи (самостално или сараднички); – доведе у везу алгоритам и понашање дигиталног уређаја.		Тумачење постојећих и креирање алгоритама изражених симболима. Уочавање и исправљање грешака у алгоритму. Тумачење понашања дигиталног уређаја у односу на приказани алгоритам.
---	--	---

Кључни појмови садржаја: дигитални уређаји, интернет, електронски отпад, подаци о личности, безбедност, решавање проблема, алгоритам.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Предмет Дигитални свет намењен је развијању дигиталне компетенције код ученика првог разреда основне школе. Програм наставе и учења за први разред оријентисан је на процес учења и остваривање исхода.

Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи предмет Дигитални свет. Представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика, који су груписани у три наставне теме: *Дигитално друштво, Безбедно коришћење дигиталних уређаја и Алгоритамски начин размишљања.*

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи – глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Дефинисани исходи олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности.

Наставник је у планирању, припреми и остваривању наставе и учења аутономан. За сваки час треба планирати и припремити средства и начине провере остварености пројектованих исхода.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на процес учења и достизање исхода учења вреднују се процес и продукти учења. Устаљене методе процене постигнућа ученика, које наставници примењују у другим обавезним предметима и изборним програмима, могуће је примењивати и у настави овог предмета. Ипак, изазови попут чињенице да процена постигнућа заснована само на резултатима практичних задатака које ученици раде није довољан показатељ онога што они знају и умеју, или да је, при сарадничком раду, врло тешко идентификовати допринос сваког појединца, доводи до потребе за издвајањем неколико техника које се посебно препоручују за примену у оквиру предмета Дигитални свет (превасходно зато што у највећој мери корелирају са његовом природом):

– **самопроцена:** програм наставе и учења очекује да ученици објасне нпр. начин функционисања једноставних алгоритама (укључујући и оне које су сами креирали), тестирају их, а затим откривају и исправљају грешке у њима. Неговање праксе исказивања рефлексивних коментара током представљања онога што су урадили прилика је за развој самоувида и саморегулације у учењу и основа за процену властитог постигнућа ученика;

– **вршњачка процена:** ова врста процене постигнућа ученика природно се надовезује на процес самопроцене – ученици раде у пару или групи на истом задатку и имају могућност да, делећи одговорност, стварају и исправљају решења, те пружају конструктивне повратне информације. (Ова метода широко је распрострањена у ИТ индустрији од стране професионалних програмера (програмирање у пару) и лако ју је превести у учионицу.);

– **отворена питања:** знање ученика о концептима који су обухваћени програмом неће увек бити лако уочљиво. Постављање отворених питања један је од начина на који наставник може да процени постигнућа својих ученика, али и да допринесе продубљивању њиховог разумевања конкретног концепта. Питања која почињу са „*Зашто*” или „*Како*” посебно су корисна: *Зашто није добро да чашу*

са слатким пићем држиш поред дигиталног уређаја? Како ради твој алгоритам? Зашто је потребно да водиш рачуна о дужини времена које проводиш у раду са дигиталним уређајем? итд.;

– Већ знам – Желим да научим – Научио/ла сам: коришћење рубрика за идентификацију онога што већ знају, шта желе да науче и, накнадно, онога што су научили, корисна је техника коју ученици могу да користе за подршку самосталном учењу, а наставник за процену њихових постигнућа.

Примењујући предложене методе процене постигнућа ученика наставник креира и конзистентно гради персонализовано и подстицајно образовно окружење. Он прати постигнућа ученика из улоге активног посматрача и ментора. Избегнута је формална ситуација процењивања (наставник не прозива и не пропитује ученике), чиме је ниво стреса ученика битно смањен (потенцијално и елиминисан). Јачање самопоуздања ученика и саморегулације у учењу посебна је добробит која произилази из наведеног.

ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ

Назив предмета	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ
Циљ	Циљ учења програма <i>грађанско васпитање</i> је подстицање развоја личности која је одговорна према својим правима и правима других, отворена за договор и сарадњу и спремна да активно учествује у животу школске заједнице, уважавајући принципе, процедуре и вредности демократског друштва.
Разред	први
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
- наведе у чему је успешан и у чему жели да напредује; - уочава међусобне разлике и сличности са другим ученицима у одељењу; - понаша се на начин који не угрожава потребе, права и осећања других; - препозна код себе и других основна осећања; - препознаје примере поштовања и кршења права детета у свом окружењу, причама, филмовима; - преиспитује своје поступке и прихвата да не мора увек да буде у праву; - тражи помоћ у ситуацијама кршења својих и туђих права; - разликује добру и лошу комуникацију у сопственом искуству, ближем окружењу, књижевним делима, филмовима; - комуницира слушајући саговорника и тражи објашњење онога што не разуме; - слободно износи мишљење, образлаже идеје, даје предлоге и прихвата да други могу имати другачије мишљење; - сарађује и преузима различите улоге у групи/тиму; - договара се и одлучује у доношењу одељенских правила и да се понаша у складу са њима; - својим речима образложи неопходност правила која регулишу живот у заједници; - препозна добре стране свог одељења и оно што би требало променити/побољшати; - заједно са вршњацима и наставником учествује у решавању проблема у одељењу; - учествује у изради плана једноставне акције; - са другим ученицима изводи и документује једноставну акцију; - доприноси промоцији акције; - на једноставан начин вреднује изведену акцију	ЉУДСКА ПРАВА Ја и други у одељењу	Идентитет Ко сам ја? Наше јаке стране, у чему смо успешни, у чему бисмо волели да напредујемо. Таленти и интересовања која поседујемо. Наше сличности и разлике. Основна осећања (радост, страх, туга, бес) и како се препознају. Потребе и права Разлике између жеља и основних животних потреба. Права детета Кршење и заштита права Препознавање кршења права детета. Које се обратити у ситуацијама кршења права детета. Одговорност према себи и другима
	ДЕМОКРАТСКО ДРУШТВО Одељење / група као заједница	Функционисање заједнице Одељење/група као заједница. Вредности одељења/групе - равноправност, одговорност, солидарност, поштовање и брига за друге, толерантност, праведност, поштење. Уважавање различитости. Правила у одељењу/групи и њихова функција. Одлучивање у одељењу/групи. Одговорност деце и одраслих за функционисање заједнице.
	ПРОЦЕСИ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ Комуникација и сарадња	Комуникација Слушање/неслушање. Кад разговарамо држимо се теме. Изношење мишљења. Уважавање саговорника. Сарадња Групни рад, договарање и сарадња са вршњацима и одраслима
	ГРАЂАНСКИ АКТИВИЗАМ Акција одељења / групе	Планирање и извођење једноставне акције у одељењу/групи Кораци у планирању и извођењу акције. Чиме се поносимо и чиме нисмо задовољни у одељењу. Избор теме/проблема/активности којом ћемо се бавити. Одређивање циља и израда плана акције - подела улога, договор о роковима, начину реализације. Извођење и документовање акције - видео, фотографије, текстови и сл. Промоција акције на нивоу школе - приказивање другим одељењима, родитељима и сл., прављење постера или паноа, објављивање прилога у школском листу. Вредновање акције – чиме смо задовољни, шта је могло бити боље.

Кључни појмови: различитости, комуникација и права.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм *грађанског васпитања*, у првом циклусу основног образовања и васпитања, организован је по моделу спирале што значи да су садржаји у сва четири разреда дати у областима *Људска права, Демократско друштво, Процеси у савременом свету и Грађански активизам*. Тематске области се спирално развијају, односно садржаји се из разреда у разред проширују и продубљују, а многи исходи се надограђују или се, ако је у питању вештина, даље развијају. Типичан пример таквог исхода су они који се односе на комуникацију која ће се доследно развијати у свим разредима и кроз све садржаје. Слично је и са јачањем осетљивости за потребе и права других, препознавање дискриминације и другим исходима који се не могу брзо и лако остварити обрадом само једног програмског садржаја. Све четири области су једнако важне, а наставник их, у непосредном раду са ученицима, интегрише јер између њих постоји природна веза.

Област *демократско друштво* је конципирана аналогно предмету *свет око нас* где се ученици у процесу сазнавања полако воде од непосредног окружења (породица, одељење) ка широј друштвеној средини (школа, окружење, држава, свет).

У програму су наведени садржаји које наставник може да допуњује, проширује и мења према конкретним потребама и плану сопственог рада али увек имајући у виду исходе које треба остварити. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање општег циља предмета. Између исхода, како у оквиру једне, тако и у више области, постоји повезаност. Остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Многи исходи су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског периода.

Остваривање исхода захтева примену различитих интерактивних облика рада као и одабир и коришћење одговарајућих метода и техника. Наставници су у прилици да бирају: радионице, симулације, играње улога, студије случаја, дискусије, мини истраживања, једноставне акције као и да сами осмисле неке друге активности. Имајући у виду да ученици првог разреда долазе са искуством из припремног предшколског програма где је доминантно сазнавање кроз игру и овде треба методску окосницу предмета да чине интерактивне радионице, структуриране игровне активности обједињене око главне теме. Радионице треба да започињу причом која је блиска искуству ученика, а садржи неку врсту заплета (моралну дилему или сукоб потреба и/или вредности) као повод за дискусију у пару или у мањој групи, а завршава разменом у целој групи. Циљ је да се пружи могућност сваком ученику да преиспита своје мишљење и деловање због појаве конфликта између његове тачке гледишта и тачке гледишта која је различита од његове. Зато се може рећи да активности на часу треба тако да теку да обезбеде искуствено учење, тј. уобличавање и поимање личних, аутентичних доживљаја и ставова ученика кроз размену у групи, а не преношење готових знања, туђих увида или готових предлога. Наставник треба да нагласи да нема пожељних, очекиваних или тачних одговора, да је нагласак на процесу откривања и сазнавања о себи и другима кроз размену. Осим тога, важно је да постоји игровни контекст који помаже ученицима да се опусте и ослободе, да пробају различите видове изражавања и симболизације унутрашњих искустава, и да кроз игру истражују разноврсна, дивергентна решења за проблеме са којима се суочавају. С обзиром на узраст ученика добро је у току часа комбиновати различите активности и осмислити такву динамику рада којом се одржава њихова пажња и мотивација за учествовањем. За овај предмет важно је обезбедити такав начин седења ученика који омогућава свим учесницима да виде једни друге, окренути лицем у лице.

Посебну пажњу треба обратити на последњу област програма где се претходно стечена знања и вештине интегришу и практикују. Акције треба да буду мале и изводљиве, али да имају све кораке. Ученике треба охрабрити када наиђу на тешкоће и јасно указивати да си и неуспеле акције добре јер њиховом анализом долазимо до увида који су кораци били погрешни. Бројни су примери тема у оквиру којих се могу осмислити једноставне акције у корист права детета, а на нивоу одељења/групе. На пример, вршњачка подршка је важан сегмент укупне подршке инклузивног образовања, тако да је укљученост ученика у овај сегмент живота и рада школе веома значајан. Он се огледа управо у

заједничком промишљању наставника и ученика на тему како осмислити план подршке, како га најуспешније реализовати, водећи рачуна о потребама сваког ученика обухваћеног инклузивним образовањем.

Грађанско васпитање, као програм, део је ширег концепта образовања за демократију и грађанско друштво и у том смислу је тесно повезано са другим предметима, ваннаставним активностима и етосом школе. Најјача корелација је са *српским језиком* и предметом *свет око нас* где се може користити тематско планирање.

Како је *грађанско васпитање* изборни програм, дешава се да се реализује у целом или у делу одељења, мада се често реализује и у групи састављеној од ученика из више одељења и зато се алтернативно користе оба израза одељење/група. Уколико је рад у групи потребно је уложити додатни напор да се направи групна кохезија. Многи садржаји програма су погодни за јачање добрих односа у групи, а посебно активности на планирању и извођењу заједничких акција.

У овом предмету продукти ученичких активности имају посебан значај. Они могу бити различите врсте као што су постери, аудио-визуелни записи, презентације, прикази резултата истраживања и друго. Они се могу користити при интеграцији или рекапитулацији обрађених садржаја, процени напредовања ученика, као и самопроцени наставника колико успешно ради. Продукти се могу користити и ван одељења/групе, на пример на изложби у холу школе, у школским новинама, сајту школе.

За реализацију предмета и остваривање дефинисаних исхода врло је важна улога наставника. Он је модел који својим понашањем доприноси стварању демократске атмосфере која је погодна за размену и аргументовање идеја и мишљења међу ученицима, он је тај који даје повратну информацију и подстиче ученике на разумевање односа у групи.

Он подржава ученике када им је тешко да се изразе, помаже им у избору правих речи. Подстицајним питањима може да наведе ученике да сагледају ситуацију из друге перспективе што је озбиљан захтев за ученике првог разреда који су још увек у великој мери фокусирани на сопствене потребе, мисли, осећања. Конструктивна комуникација и демократске процедуре нису само циљ већ и начин да се остваре жељени исходи. Наставник треба да обезбеди да се на часу сваки ученик осећа уважено, прихваћено и добродошло у својој различитости уз обавезу поштовања и уважавања других и другачијих погледа и мишљења.

Оцењивање ученика у *грађанском васпитању* је усаглашено са Правилником о оцењивању у основној школи и ученицима блиско јер се описно оцењују из свих предмета.

Назив предмета	ВЕРСКА НАСТАВА - православна
Циљ	Циљ наставе православног катихизиса јесте да ученици науче да је црква заједница људи сједињених вером, а ли и да је црква заједница са Богом, да је свет настао из љубави Божије, због које је Његов Син постао човек и родио се, да би нама показао своју љубав, бригу и старање и научио нас да се бринемо о свету у коме живимо.
Разред	први
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ по завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
Циљ наставе православног катихизиса јесте да ученици науче да је црква заједница људи сједињених вером, а ли и да је црква заједница са Богом, да је свет настао из љубави Божије, због које је Његов Син постао човек и родио се, да би нама показао своју љубав, бригу и старање и научио нас да се бринемо о свету у коме живимо.	УВОД	упознавање са садржајима и програмом претходна испитивања
	ЗАЈЕДНИЦА КАО ОСНОВ ЖИВОТА	Упознавање са појмом заједнице Разговарамо заједници као основи постојања живота на земљи
	ЗАЈЕДНИЦА ЉУБАВИ, БОГА, ЧОВЕКА И ПРИРОДЕ	да схвате да је свет настао из љубави Божије, али да постоји због међусобне љубави Бога и човека
	НЕИЗМЕРНА ЉУБАВ БОЖЈА – ХРИСТОС СЕ РОДИ	да разумеју да је из љубави према свету Син Божији постао човек и родио се
	ЦРКВА – ЗАЈЕДНИЦА СА БОГОМ	да разумеју да је црква заједница људи сједињених вером у Бога, и заједница са Богом
	ХРИСТОВА ЉУБАВ ПРЕМА ЧОВЕКУ И СВЕТУ	да схвате да се љубав Божија према свету пројављује током историје кроз стварање света, рођење Христово, страдање и Васкрсење
	НАША БРИГА ОСВЕТУ – ТВОРЕВИНИ БОЖЈОЈ	да схвате да је наш задатак да се старамо о свету у коме живимо заповест Божија, јер је свет творевина Божија.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Вероучитељи ће запазити да се овај програм православног катихизиса по садржају и структури разликује од класичних програма катихизиса у државним школама у периоду пре Другог светског рата, као и од оних који се и данас остварују у црквеним школама, а самим тим и по циљу који би требало да се њиме постигне.

Класични програми катихизиса преузети су са Запада, као и сама форма савременог школства. Њихова суштинска карактеристика јесте у томе што полазе од тога да се биће, постојање, темељи на природи и њеним законима а не на личности. У складу с тим, слобода (личност), како Бога тако и човека, није основ и узрок постојања природе, већ је надградња и додатак већ постојећој природи и зато се личност поистовећује са јединком, индивидуом. Бог постоји, односно јесте то што јесте, на основу своје

природе и својстава која та природа поседује: ума, воље, слободе и осећања. Постојање Божије је детерминисано његовом природом. Слобода Божија је етичка, а не онтолошка.

Човек је икона Божија на основу истих ових природних својстава која су му дата од Бога ради самоусавршавања. Човек јесте то што јесте на основу своје природе, али може да постане личност и то на основу тога колико самог себе усаврши испуњавајући закон Божији потпомогнут датим му својствима. Идентитет сваког човека као личности зависи од њега самог и степена његове индивидуалне, моралне самоусавршености. На основу тога, могло би се закључити да ни Бог ни човек немају потребе за заједништвом с другом личношћу да би постојали и да би били личности. Њихово постојање се темељи на њиховој природи. Аналогно овоме, човек нема потребе за заједништвом с Богом, односно с другом личношћу да би постојао и био конкретна и непоновљива личност. Довољно му је да испуни закон и да на тај начин постане савршена личност.

Схватање да се постојање човека темељи на природи, односно поистовећењу његове личности са индивидуом, или са субјектом, који себе логички одређује као личност - самосвешћу, аутоматски ствара подлогу за раздјељеност и сукоб између једног и многих, субјеката и објеката, што има негативне последице, не само по Цркву и њено постојање, већ и уопште за постојање.

Индивидуализам је за Цркву опасност јер дефинише личност као јединку независну од другог бића у свом постојању. Човек је личност само ако је независан у свом постојању од другог човека и од Бога. Штавише, други је сметња за наше остварење као апсолутне личности. То води ка разарању Цркве као конкретне заједнице и њеног литургијског устројства и умножења нетрпељивости међу људима.

Субјективизам поистовећује личност човека са његовим унутрашњим светом (осећањем, размишљањем, закључивањем) и противставља његову спољашњу активност и видљиви свет том унутрашњем душевном свету. У Црквеном искуству то значи развијање пијетизма као духовности на штету Црквеног, литургијског поретка. Индивидуализам, у спрези са субјективизмом, поистовећује човеково искуство света и Бога са његовим осећањима и индивидуалним искуством, што ставља у други план, можда потпуно и елиминише, искуство Цркве као конкретне литургијске заједнице.

Уздизање рационалног елемента у човеку као кључног у одређењу истине и постојања поставља човека и његов ум као мерило истине и доводи у питање све оно што се логички не може потврдити. То води одбацивању свега што је натприродно, као што је, пре свега, постојање Бога и вера у Бога. Слобода личности, пак, у спрези са индивидуализмом и субјективизмом, доводи до негирања сваког ауторитета и стварања потрошачког менталитета код човека у односу према природи која га окружује.)

Што се тиче схватања Бога и његовог односа према свету и човеку, Бог се доживљава у јуридикчком смислу - као творац човека и његов судија. Хришћанско откривење је скуп моралних норми и закона које Бог даје човеку, или приликом његовог стварања - рођења, утиснувши их у људску природу, или, пак, преко изабраних људи и на крају преко Христа. По тим моралним нормама човек треба да се влада, због чега ће на крају бити награђен или осуђен.

Црква је схваћена као конфесионална институција која чува истиниту веру, учење, Св. Тајне и морални закон као средства спасења.

У контексту таквог схватања Цркве и односа Бога и човека у њој, циљ катихизиса јесте да ученици науче дефиниције вере, да приме благодат Божију преко Св. Тајни, као и да се морално усаврше као индивидуе. Кроз то усавршавање очекује се и аутоматско постизање друштвене хармоније и благостања у историји.

За разлику од тог класичног (схоластичког) програма катихизиса, програм који је овде дат има за циљ да врати стару литургијску катихизацију, која је била својствена источној хришћанској Цркви, а која

значи увођење човека у Литургију као личну заједницу Бога и човека у Христу кроз Крштење, односно сједињење с Богом, који се пројављује у свету кроз Литургију. Литургијско сабрање представља основ постојања света и човека, а не његову надградњу.

Таква катихизација претпоставља схватање бића, постојања, како Бога, тако и човека, које се темељи на слободи као заједништву с другом личношћу, а не на себи самом као јединки, односно на природи. Бог постоји зато што је заједница слободе конкретних бића, личности Оца и Сина и Светога Духа. Истовремено личност у Богу је носилац постојања природе, а не обрнуто. Бог Отац као личност је узрок постојања божанске природе. Међутим, Бог је личност, Отац, јер постоји у заједници са другим личностима, са Сином и Светим Духом. Личност да би постојала претпоставља заједницу слободе, љубави према другој личности. Бог је вечна личност, Отац, зато што је уечној заједници слободе, љубави са Сином и Светим Духом, као што су и Син и Дух вечне личности захваљујући заједници са Оцем, односно Бог постоји зато што је Св. Тројица.

Човек је створен по икони Божијој, што значи да је и човек такође личност чије постојање извире из заједнице с другом личношћу, с Богом. Међутим, будући да је човек по природи створен то има за последицу да у његовом постојању природа претходи личности. Човек најпре постоји као природа, па је тек накнадно позван од Бога да пројави своју слободу, да буде, да постане личност кроз заједницу с Њим. Личност и природа не сапостоје истовремено код човека као што је то случај код Божијег постојања. Отуда код човека постоји проблем сукоба између природе и личности, као и сукоба између човека и другог човека и Бога. Природа човека, зато што претходи личности, зато што му је дата од другог, постаје изазов његовој слободи. Постојање другог човека и Бога као датости и нама наметнутих, зато што њихово постојање није производ наше слободе, ствара сукоб и одбојност према њима, а самим тим и проблем сапостојања једног и многих. Истовремено, будући да је човек по природи створен из небића, он је потенцијално подложен смрти, угрожен је ништавилом. Човекова природа није вечна по себи, управо због тога што је створена ни из чега, и зато не може бити сама себи извор бесмртности. Зато је крајња последица створености човека смрт.

Међутим, човек може постати бесмртно биће - личност, апсолутно и непоновљиво биће - будући да му је Бог даровао слободу, али само под условом да слободу пројави као љубав према Богу и према другим људима. Једном речју, ако постоји на начин на који постоји Св. Тројица. Та могућност нам се открива у Христу као литургијском сабрању, зато што је Христос Бог, Син Божији који је постао човек и кроз човека се пројављује. То подразумева да је наша љубав према Богу љубав према другим људима, односно заједница слободе с Богом у Христу и преко Христа заједница са другим људима. У Христовој личности као литургијском сабрању отелотворена је љубав Божија према нама која нас чини личностима, односно непоновљивим бићима у којој и створена природа превазилази своје ограничености које су последица њене створености. Хришћанско откривење је откривење Божанске личности Сина, Христа, у коме створена природа превазилази смрт, и то као Литургијске заједнице, да би у заједници са Њим, тј. у Литургији и људи постали вечне личности.

Дакле, овај програм види основни циљ наставе православног катихизиса (веронауке) као увођење човека, а преко њега и читаве творевине, у личну заједницу са Богом у Христу, односно у Литургију као у нови начин постојања којим се превазилази смрт. Другим речима, оваква катихизација има за циљ да створи нови начин постојања људи и природе, налик на постојање Бога који је Св. Тројица, а који се сада пројављује у Православној Литургији, и на основу тога један нови етос, а не нову етику. Јер створена природа, па и људска, ограничена је и смртна и колико год се усавршавала на основу моралних закона, она неће моћи да превазиђе своју ограниченост, односно смрт. Да би превазишла смртност, потребно је да створена природа постоји на други начин, уипостазирана у Христову личност, што се постиже остварењем личне заједнице човека са другим људима у Литургији.

Међутим, да би се ово постигло, потребно је најпре да се код ученика изгради свест о бићу као заједници личности, односно о личности као заједници слободе са другом личношћу. То је посебно

тешко постићи данас, зато што је формирана свест код људи о томе да је биће утемељено на природи као индивидуи, док је личност само додатак природи и небитна је за постојање. Методе које треба користити у изграђивању свести о томе да је постојање израз заједништва личности, односно да човек постоји само онда када своју слободу изражава као љубав према другој личности јесу: најпре, општа животна искуства, забележена и она која нису, која указују да постојање човека извире из заједнице слободе, љубави са другом личношћу, и да личност сама за себе не може постојати; затим учење Цркве о Божијем постојању као Светој Тројици и да је Бог вечна личност, Отац, зато што своју слободу постојања изражава као љубав према Сину и Св. Духу, као и литургијско искуство хришћанског постојања, односно постојања Цркве које указује на онтологију као израз заједништва личности. Тек када се изгради свест код људи да постојање природе и личности, односно постојање човека као апсолутно слободног и непоновљивог бића, једино извире из заједнице у којој се слобода поистовећује са љубављу према другој личности, односно да нас постојећим и личношћу чини друга личност својом љубављу према нама, може се прећи на то да човек једино у заједници с Богом у Христу, односно у Литургији постаје истинска личност и бесмртан по природи зато што је Бог, који нас својом љубављу чини личностима, вечна личност.

Приликом излагања литургијског начина постојања Цркве, као и њеног доктринарног учења, поред историјског прегледа њиховог настанка и дефиниције, треба посебно ставити акценат на разумевање и усвајање ове онтолошке поруке коју Литургија и Црквено учење садрже. На пример: на основу Литургијског постојања Цркве, њене структуре, односа који човек у Литургији има према Богу, према другом човеку и природи, треба показати да је заједница човека са Богом, другим људима и природом, основ његовог истинског, бесмртног постојања и као природе и као личности, као и постојања целокупне творевине; на основу, пак, православног учења о једном Богу који је Св. Тројица, треба такође показати да је на метафизичком плану извор бића, односно постојања природе, личност (Оца) која, пак, своје апсолутно слободно и вечно постојање изражава као љубав према другој личности (Сину и Духу) и да је литургијско постојање света, као постојање у Христовој личности, божански начин постојања, у коме створена природа превазилази своју трулежност и смрт и остварује истинско вечно биће. Истовремено, ова два аспекта Цркве, литургијски и доктринарни, треба довести у везу јединства, односно идентичности. То значи да се вера у Бога, знање о Богу, слобода, љубав, личност, поистовећују са литургијским постојањем човека.

Да би се избегла опасност да се истине вере погрешно схвате, или да се поистовете са идеологијом, приликом реализације наставног плана и програма, вероучитељ треба да има стално на уму Литургијско искуство, односно Литургијско виђење Бога, човека и природе и њихов однос. То значи:

- да је Бог у литургијском искуству заједница Личности, Оца, Сина и Св. Духа и да се нама објављује, открива преко Исуса Христа (односно преко заједнице свештеника, ђаконата и лаика с епископом) у литургијском сабрању;

- да је човек у свом истинском постојању личност, онда кад је у заједници с Богом, с другим човеком и са природом. Личност у литургијском искуству значи однос слободе са другом личношћу, пре свега с Богом Оцем кроз Христа посредством Духа, који се пројављује у Цркви преко живих, конкретних људи. Отуда је љубав човека према Богу у литургијском искуству поистовећена са љубављу према другом човеку;

- да је природа саставни део бића човековог и да је и она створена за вечност и то као заједништво с Богом у Христу преко човека и његове слободе;

- да је литургијско искуство, као искуство Цркве, а не појединца, мерило истине и као такво може се и логички дефинисати ради примене у разним временима и као одговор на разне животне проблеме.

Међутим, све ово, колико год било теоријски убедљиво, да би било и истинско и животно, треба неизоставно да укључи разлику између садашњег стања Цркве и есхатона, односно стања у будућем веку, када ће општим васкрсењем мртвих бити укинута смрт. То значи, да есхатон, као стање Цркве у будућем веку, даје истинитост садашњим догађајима који се у њој збивају (по речима ап. Павла: "Ако нема васкрсења мртвих, то ни Христос није устао" 1. Кор. 15, 13.) и да је истинско постојање Цркве, односно створеног света, везано за догађај другог доласка Христовог, док је Црква, сад и овде, икона тога будућег догађаја. За разлику од старог схоластичког програма који је под есхатоном, односно под Царством Божијим, подразумевао духовну реалност у коју се доспева напуштањем овог видљивог света смрћу, нови програм православног катихизиса, у складу са предањем источне Цркве, види почетак Царства Божијег у Христовом уласку Духом Светим у историју и његовом васкрсењу из мртвих, које се наставља кроз Литургијски догађај. Зато остварење Царства Божијег значи преображај света и његовог постојања у Литургијски начин постојања, односно остварење личне заједнице с Богом у Христу, која је залог за будуће васкрсење из мртвих и вечно постојање сваког човека као личности. Због тога православна катихизација људи, утемељена на литургијском искуству постојања, значи остварење личне заједнице људи с Богом у Христу, односно конституисање конкретне Литургијске заједнице у сваком граду или широј области и њено проширивање на све просторе где постоје људске заједнице, а која, при том, не укида све остале позитивне људске делатности и службе. Другим речима, Литургија оцрквењује, обожује историју, а не укида је.

Период од 9 до 11-12 година, назван добом позног детињства, карактерише се стабилизацијом и у интелектуалном развоју, и у емоционално-социјалној сфери. Тада започиње етапа у коме се као основни развојни задатак може сматрати формирање идентитета личности, што би требало да се оствари до краја адолесцентног периода. Ово је и доба развијања осећања компетентности и усвајања одговорности, због чега је важно омогућити детету да стекне позитиван доживљај школе и доживљај себе као способног за бављење многим активностима, обезбедити да његове активности буду праћене емоцијама радости и задовољства, као и свешћу о томе да се његове спознајне потребе задовољавају на адекватан начин, у чему је незаменљива улога православног катихизиса.

У овом раздобљу долази до завршетка развоја конкретних интелектуалних операција и дете је у стању да их изводи у свим доменима знања. Оно је до извесне мере изградило технику учења и формирало мотиве; развијају се и први облици самосталног интелектуалног рада које вероучитељ треба да подстиче - јављају се читалачка интересовања, праве се збирке и албуми, пишу прве песме, истражује природа. У социјалној сфери наступа знатна стабилизација, што је веома повољан чинилац опште интелектуалне експанзије детета. Морални развој у овом периоду огледа се у постепеном развијању способности процењивања и вредновања мотива нечијег понашања при изрицању суда о моралности/аморалности одређеног поступка, за разлику од ранијих развојних периода, где је дете пажњу усмеравало искључиво на сам поступак, а не и на чиниоце који су га условили.

Црква се углавном поистовећује са црквеним службама, а став према присуствовању њима умногоме је условљен степеном дечјег разумевања и активног учешћа. Представа о Богу остварује се на основу прилично примитивног рационализма својственог овом добу, уз напуштање реалистичких фантазија својствених претходном периоду. Деца спремно прихватају Божију свемоћ и правду, склона су да прихвате чињеницу да Бог постоји као и једноставна узрочно-последична објашњења, али тешко препознају присуство Бога у њиховом свакодневном окружењу, у чему настава православног катихизиса има изузетно значајну улогу.

Реализацијом програма у ИИИ разреду треба да се покаже: да свет није самобитан, већ да га је створио Бог Отац слободно, из љубави, и то као конкретне врсте и бића и да постојање света зависи од воље другог, односно од Божије воље. Овим се постиже веома важан услов за даље разумевање хришћанске науке, а што се огледа у следећем:

1. Чињеницом да је Бог створи свет слободно, указујемо на то да је биће, односно постојање природе, израз слободе једне личности, односно личности Бога. Тиме се биће, односно постојање, ослобађа нужности, тј. природне детерминисаности и постаје израз слободе личности.

2. Будући да је Бог Отац створио свет из љубави, то значи да је тај свет Богу врло драг и да га је створио да буде вечан. Зато уништавање природе значи грех и мржњу према Творцу.

3. Стварање света ни из чега, као скуп конкретних врста и бића која су раздвојена међу собом временски и просторно, указује да су створена бића друге природе у односу на Божанску (нису створена из Божије природе, створена су ни из чега) и да су зато смртна по природи. Свет, зато што је створен ни из чега, не може постојати сам за себе, мимо заједнице са Богом, зато што створена бића немају природних сила које би могле да их држе у бескрајном постојању, осим Божије воље. Раздвојеност бића по природи указује на присутност смрти унутар створене природе јер смрт није ништа друго до природна, просторно-временска раздвојеност једног бића од другог, и зато њено превазилажење претпоставља јединство створених бића и међу собом.

4. То што је Бог на крају створио човека по "икони и подобију Божијем", указује на то да природа не може вечно да постоји без човека, односно без личности, да је човек створен са циљем да он сједини сва бића међу собом и да их сједини са Богом тако што ће се сам сјединити с Њим. Човек је икона Божија и разликује се од свих других бића зато што је слободан - личност, односно што има моћ да преко слободе, изражене као љубав према другим бићима, чини та бића апсолутним, непоновљивим и делом своје личности. Истовремено, човек као личност, тј. у заједници слободе изражене као љубав према Богу, постаје и део Божије личности, а преко човека то постаје и читава природа. У том искуству љубави према другој личности човек је једино биће које види ограниченост и смртност створене природе, односно њену угроженост небићем. Зато тежи да такво стање превазиђе, услед чега се јавља потреба за Богом и заједницом с Њим, али из такве тежње проистиче и стварање историје, уметности, односно стварање цивилизације.

Овде би, на основу чињенице да је Бог, створивши човека, дао заповест Адаму да не једе од дрвета познања, требало указати још и на то да је лично сједињење створене природе с Богом, а самим тим и њена бесмртност, зависило и од човека и његове слободе, а не само од Бога. Односно, да савршенство света, његова бесмртност, није дата природи од Бога на почетку, приликом стварања природе, односно није уметнута у створену природу по природи, већ је дата као могућност преко човека и његове слободе, под условом да то човек слободно и прихвати.

За реализацију овог програма треба користити: дечја искуства која указују на то да кад нешто из љубави направимо, онда је то за нас најлепше; да нам је увек тешко кад се растајемо од оног кога волимо, као и да кад волимо неког, не примећујемо да нам нешто недостаје, односно у тој личности као да је све садржано. Треба градити свест о томе да је вера човека у бесмртност основ целокупне људске прогресивне цивилизације. У реализацији програма треба, пре свега, имати на уму литургијско искуство постојања света, као заједнице с Богом преко једног човека, Исуса Христа, начелника на Литургији.

Теме: Бог је створио свет као конкретне врсте ни из чега и Последице створености по природу... треба реализовати на основу описа стварања датог у Св. Писму Старога Завета (1. Мој. 1-2). Треба указати ученицима на то да је Бог створио елементе природе (воду, ваздух, земљу, светлост) посебно, сва небеска тела посебно, као и сваку животну врсту посебно. Треба указати, такође, на чињеницу да је све то створено у различитим временским раздобљима, односно да бића нису истовремена у постојању. Ово је важно због тога што ће ученици касније моћи да закључе да је свет по себи и својој природи потенцијално смртан (временско-просторна раздвојеност међу бићима) ако нема некога ко ће га ујединити чувајући његове разлике, као и то да је разлике међу бићима и врстама створио Бог и да то има онтолошке последице по бића, те смо зато и ми дужни да их поштујемо и чувамо.

Тему Стварање човека... треба обрадити такође на основу Св. Писма, али за њено тумачење треба користити и другу помоћну литературу. Оно што је важно да ученици уоче у вези са стварањем човека јесте то да је човек у природној вези са свим оним што је Бог претходно створио, као и да се разликује од свих створених бића. Та разлика се огледа и у томе што је човек слободан, а та слобода се манифестује на тај начин што човек жели да постоји слободно у односу на природу која га окружује, као и у томе да кад човек воли једно биће, онда жели да то биће буде вечно, односно бесмртно, и зато се не мири са његовом смрћу и губитком; да је човек створен на крају и да има свој задатак због кога је створен, а то је да се брине о свим створењима, да их сједини са собом, а на крају и са Богом, на тај начин што ће он сам бити у јединству с Њим.

Тему Евхаристија као свет у малом треба реализовати кроз опис литургијске структуре на основу кога ће се закључити да је човек створен са циљем да уједини сву природу и да је преко себе сједини са Богом чиме ће се превазићи смрт у природи, што значи да је човек створен да буде свештеник у природи. Опис Литургије треба довести у везу са описом стварања света и човека који се налази у 1. Мој. 1-2.

Православна иконографија природу увек доводи у везу са човеком и зависност од човека. Показујући иконе ученицима, треба указати на оне елементе који то потврђују. Природа никад није насликана као самостална, већ су, на пример, планине, као и дрвеће, увек нагнута ка центру иконе где је Христос или неко од светитеља.

Оно што је најважније и што је основни циљ катихизиса јесте то да ученици постану чланови Литургијске заједнице. Јер, Литургија, као живо присуство Христа и као икона вечног постојања природе и човека, треба да дâ ипостас, односно да оцрквени и да дâ смисао нашем историјском живљењу. Зато треба, кад год је то могуће, ученике доводити, или упућивати на Литургијска сабрања.

У току сваке године, конкретно пре свих наилазећих великих празника, како Господњих, тако и Богородичиних и светитељских, треба упознати ученике са историјом настанка празника и садржином догађаја који се слави. Кад је реч о светитељским празницима посебну пажњу треба обратити Србима светитељима: Св. Сави, Св. Симеону, на празник Видовдан итд. Ученици би требало да се упознају и с личностима светитеља које славе као Крсну славу. (У ту сврху треба пре свега користити житија тих светитеља која се могу наћи у књизи Јустина Поповића, Житија светих, Ћелије, Ваљево, а затим користити и осталу пригодну литературу).

Такође, пре почетка Васкршњег поста, треба упознати ученике с његовом садржином и циљем, као и са богословском подлогом поста, и његовом важношћу за човека. (Најпогоднија литература за то јесте: А. Шмеман, Велики пост, Крагујевац, последње издање).

Назив предмета	ВЕРСКА НАСТАВА - католичка
Циљ	Циљ наставе католичког вјеронаука у основном образовању и васпитању јесте да пружи целовити вернички поглед на свет и живот с посебним нагласком на две димензије: историјска реалност цркве - вернички практични живот и есхатолошка димензија, односно вечни живот. То значи да деца, на примерен начин њиховом узрасту, упознавају властиту веру у доктринарној, литургијској, социјалној и мисионарској димензији при чему се излагање верскога виђења и постојања света обавља у веома отвореном и толерантном дијалогу с осталим наукама и теоријама. Начина приступа је хришћанско виђење (литургијско као особито доживљавање вере) које обухвата сва позитивна искуства људи без обзира на њихову националну припадност и верско образовање. Упознавање је истовремено информативно-сазнајно и доживљајно-делатно с настојањем да се доктринарне поставке спроведу у свим сегментима живота: однос с Богом, са светом, с другим људима и са собом. Значи циљ је вјеронаука информативно-формативни приступа вери и изградња погледа на свет кроз призму властитог веровања максимално поштујући све наведене датости.
Разред	први
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ по завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
развије отвореност и однос према Богу као другој и другачијој Особи у односу на нас, као и отвореност и однос према другом човеку као слици Божјој, особи такође другачијој у односу на нас, као и да се између ове две релације оствари узајамно зависна веза (сазнавање заједнице); - оспособе (на узрасту ученика примерен начин) за постављање питања о целини и најдубљем смислу постојања човека и света, о људској слободи, животу у заједници, феномену смрти, односу са природом која нас окружује и др., као и за размишљање о тим питањима у светлу вере а на темељу искуства Цркве;	УВОД	Начин садржаја следи литургијску - црквену годину. Кроз припрему и славље великих празника упознаје се и њихов садржај и њихова порука. Тако се на најлакши и деци приступачан начин преноси и садржај и живот једне хришћанске заједнице чији члан постаје ученик.
	МИ СМО ДЈЕЦА БОЖИЈА И ОТАЦ НЕБЕСКИ НАС ВОЛИ	
	БОГ НАС ТАКО ЉУБИ ДА ЈЕ ИСУС КРИСТ ПОСТАО НАШ БРАТ	Дакле, мисао водиља наставе вјеронаука првог разреда основне школе су оне верске истине које се кроз једну литургијску годину и славе и догађају.
	ДА БИСМО БИЛИ ИСУСОВА БРАЋА МОРАМО СЕ ВОЛЕТИ МЕЊУСОБНО И СЛЕДИТИ ЊЕГОВУ НАУКУ	Верска настава је заједничко дело катехете (вјероучитеља) и катехизаната (вјероученика). Полазиште је конкретна стварност. Из доживљених искустава прелази се на истине, из којих се потом враћа на свакодневну њихову примену. Овакав начин сазнања има властити ред: упознавање (обрада нових садржаја), понављање, примена и проверавање, сређивање (систематизација). То је макро

- изгради и развије способност дубљег разумевања вредновања културе и цивилизације у којој живе, успона и падова у историји човечанства, као и достигнућа у разним областима стваралаштва (при чему се остварује комплементарност с другим наукама); - помогне у одговорном обликовању заједничког живота с другим, у изналажењу равнотеже између властите особе и заједнице, у остваривању сусрета са светом (са људима различитих култура, религија и погледа на свет, с друштвом, с природом) и с Богом; - изгради уверење да је свет и све што је у њему, створен за вечност, да су сви створени да буду судионици вечног живота, те да се из те перспективе код ученика развије способност разумевања, преиспитивања и вредновања властитог односа према другом човеку као непоновљивом бићу према створењу Божјем и изгради спремност за покајање.	УЗАЈАМНА ЉУБАВ ЗАХТЕВА ДА СЕ НАУЧИМО И ОДРИЦАТИ И ЧИНИТИ ДОБРО ДРУГИМА - ИСУС ЈЕ ОТКУПИТЕЉ МОЛИТВА И БОГОСЛУЖЈЕ ЈЕ НАЧИН СУСРЕТАЊА С ОНИМ ШТО СМО УЧИЛИ О БОГУ	структура оваквог начина сазнања. Међутим, и ови делови имају своју структуру. Тако на примјер: начин сазнања поседује следеће ступњеве: постављање циља, мотивисање, обрада нових наставних садржаја, учење, индуктивни и дедуктивни закључци, тачни и нетачни докази, формулисање запамћених чињеница... Или, садржај примене има ове делове: проблем, постављања циља, решавање проблема, задатака, упознавање прилика и увежбавање. Код сазнавања треба имати пред очима физиономију групе и појединаца, но у оквиру часа на коме се обрађују нови наставни садржаји врши се примена, понављање и вредновање обрађеног градива. Имајући на уму горе истакнуто, час вјеронаука би требало изгледати овако: кратко понављање садржаја претходног часа, и посебно осветљавање онога што ће послужити као темељ за актуелни час. Након постављања циља (шта? и како?), прелази се на обраду нових наставних садржаја (нпр. први разред, први час), где се објашњавања ученику, шта то значи да "смо дарови Небескога Оца", истичући када се то догодило и како. Закључци се могу истаћи на табли. После овога се већ познати садржаји продубљују, уче, тј. разговара се о крштењу (шта/, како? и зашто?). Овако усвојено градиво, у складу са васпитним циљем, мора наћи своју примену у животу ученика. Разговара се зашто и како треба захвалити Богу за родитеље, браћу и пријатеље. Оваква сазнања и дечје искуство се ослањају на његов доживљај и текст Светог Писма.
---	--	---

ВЈЕРОНАУЧНИ ПРОГРАМ ЗА ПРВИ РАЗРЕД

О ситуацији ученика првога вјеронаучног годишта

Почетак школског раздобља вријеме је у којем дијете доживљава и остварује важне промјене у навикама, начину

и стилу својега особнога и друштвенога живота. С поласком у школу догађа се радикалнији излазак дјетета из обитељскога круга, из субјективно-фантазијскога раздобља дјетињства улази се у објективнији свијет стварности који га окружује као и у свијет нових односа и обвеза.

Наставни програм првога вјеронаучнога годишта посебну позорност посвећује развојно-психолошком и вјерскоодгојном статусу и потребама дјеце у доби између 7 и 9 година. Приступ и остварење њиховога вјерскога одгоја има у виду полазишну ситуацију дјеце ове доби с обзиром на њихов психофизички развој, напуштање обитељске сигурности и увођења у нову школску заједницу. У овој доби дијете успоставља све објективнији и рационалнији однос са свијетом који га окружује, снажније се развијају перцепцијске и когнитивне способности, мишљење је све логичније али оно није апстрактно него је конкретно, тј. дијете у овој доби закључује на темељу доживљенога искуства у сусрету с конкретним стварима, особама и догађајима. Оно све више уочава узрочно-посљедичне везе међу чињеницама и догађајима, повећава му се прецизност слушања и проматрања, иако још увијек не разликује потпуно субјективно фантазијски од вањскога и објективнога свијета. Дјеца ове доби изразито су активна, још увијек најбоље и најлакше уче путем игре те радо судјелују у различитим активностима. Њихова је пажња и концентрација краткотрајна те је због тога потребна честа измјена активности (различити задаци и методички поступци) како би их понуђени садржај заинтересирао и

активирао. Но треба имати на уму психофизичку способност дјеце ове доби за спонтано и стваралачко изражавање у говорном, ликовном и сценском облику те њихову способност отварања према наднаравном на начин имагинацијско-симболичког сензибилитета, њихова чуђења и дивљења пред тајнама свијета и живота. Дјетету које из обитељскога искуства и сигурности долази у неизвјесност школе настоји се понудити и посвијестити прве информације о Богу и људима и одгајати у њему темељни став повјерења према Богу, према себи и људима, према свијету и животу. Откривајући Божју безувјетну љубав према нама, дјеца се уче, у свјетлу вјере, прихваћати стварност и позитивне животне навике, она духовно-културно расту и сазријевају у кршћанској вјери. У обради вјеронаучнога садржаја вјероучитељу помажу методички приступи и поступци који се усклађују с доби и с могућностима дјетета. Оно ће кроз активно судиоништво и игру, говорно изражавање, приповиједање доживљаја и искуства, цртање, сликање и пјевање те друге методичке облике, препознати своју животну ситуацију и на њој градити нове спознаје. У радости разумијевања и спознавања вјере, дјетету помажу згоде из свагдашњег живота и из библијске Радосне вијести. Програм првога разреда пружа нужне темеље поуке у откривању особне спознаје вјере и живота.

Сврха вјеронаучне наставе првога годишта

Сврха католичкога вјеронаука првога вјеронаучнога годишта кратко је упознавање ученика ове доби са средишњим и темељним чињеницама кршћанске вјере те прихваћање људских и кршћанских вреднота примјерених њиховој доби, а остварује се у озрачју религиознога искуства који дјеца носе из својих обитељи и друштвенога окружења. Дјеца се ове доби сусрећу с првом поруком вјере и радосне Исусове вијести усмјерене ка промицању њихова духовнога и моралнога сазријевања, уласку у ширу заједницу вршњака и развијању њихових међусобних односа у озрачју доброте и узајамног помагања.

Опћи циљеви вјеронаучне наставе првога годишта

- Открити и упознати важна питања о својем животу и свијету у дјетињој доби и проматрати их у духу вјере и кршћанске понуде
- Открити и упознати да је Бог чудесно створио наш свијет и људе као велику Божју обитељ, све нас љуби, он је Исусов и наш Отац, он је Отац свих људи на земљи – бијелих и црних, сиромашних и богатих, добрих и злих - Изградити свијест и став вјере да нас Бог бескрајно љуби, да нас прихваћа и има повјерења у нас - Сусрести и упознати неке кључне догађаје, особе и чињенице повијести спасења у којима се читује Божја близина и љубав према човјеку
- У Исусу Крistu сусрести и упознати својега Спаситеља и пријатеља свих људи
- Откривати битна отајства повијести спасења у повезаности с прославом тих догађаја у животу у обитељи, школи, црквеној и широј друштвеној заједници
- У заједници вјерника открити снагу вјере и кршћанскога живота
- Почетно упознати и усвојити неке једноставне захвалне молитве Богу
- Продубити и изградити став темељнога повјерења и љубави према Богу, према себи и другима, као и животу опћенито.

Назив предмета	ВЕРСКА НАСТАВА - исламска
Циљ	Циљ наставе исламске вјеронауке у основном образовању и васпитању је да пружи ученику основни вернички поглед на свет, са посебним нагласком на вернички практични живот, а такође и будући вечни живот. То значи, да деца на примерен начин њиховом узрасту, упознају властиту веру у њеној духовној, моралној, социјалној, мисионарској и другим димензијама. Излагање верског виђења и постојања света обавља се у отвореном и толерантном дијалогу са осталим наукама и теоријама. Начин приступа је исламско виђење које обухвата сва позитивна искуства људи, без обзира на њихову националну припадност и верско образовање. Упознавање је истовремено информативно - сазнајно и доживљајно - делатно, с настојањем да се основне поставке спроведу у свим сегментима живота: однос према Богу, према свету, према другим људима и однос према самом себи.
Разред	први
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ по завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
Задаци исламске вјеронауке су да се код ученика: - развије свест о Богу као Створитељу и однос према људима као најсавршенијим божијим створењима; - оспособе (на примерен начин узраст ученика) за постављање питања о целини и најдубљем смислу постојања човека и света, о људској слободи, животу у заједници, смрти, односу са природом која нас окружује, као и за размишљања о тим питањима у светлу вере ислама; - развије и изгради способност дубљег разумевања и вредновања културе и цивилизације у којој живе, успона и падова у историји човечанства, као и	УВОД РАББИ ЈЕСИР, ИКРЕ, СЕЛАМ КО САМ - ШТА САМ И МОЈИ ПРИЈАТЕЉИ ЈЕЛО И ПИЋЕ ПОРОДИЦА ШКОЛА И ДЕЦА БИСМИЛА ПОЗДРАВ МИРА КЕЛИМЕ - И - ШЕХАДЕТ ДЕСНА СТРАНА МУСЛИМАНИ И КЊИГА МУСЛИМАНСКИ МУБАРЕК ДАНИ НА УЛИЦИ ЕЗАН ЕЛ-ФАТИХА РОЂЕЊЕ ВЕРОВЕСНИКА	Верска настава је заједничко дело вероучитеља и ученика. Полазиште је конкретна стварност. Из доживљених искустава прелази се на истине из којих се потом враћа на свакодневну њихову примену. Овакав начин сазнања има свој ред: упознавање (обрада нових садржаја), понављање, примена и проверавање, сређивање (систематизација). То је макро структура оваког начина сазнања. Међутим, и ови делови имају своју микро структуру. Тако, на пример: начин сазнања поседује следеће ступњеве: постављање циља, мотивисање, обрада нових наставних садржаја, учење. Треба имати пред очима физиономију групе и појединца, а такође у оквиру часа на којем се обрађују нови садржаји, врши се примена и обнављање обрађеног градива. Имајући на уму горе истакнуто, час веронауке би требао изгледати овако: кратко понављање садржаја са претходног часа и посебно осветљавање онога што ће послужити као темељ за актуелни

достигнућа у разним областима научног деловања; - помогне у одговорном обликовању заједничког живота с другим, у изналажењу равнотеже између властите личности и заједнице, у остваривању сусрета са светом (са људима различитих култура, религија и погледа на свет, с друштвом, с природом) и с Богом; - изгради уверење да је његов живот на овом свету само припрема за вечност, да су сви створени да буду судионици вечног живота, да се из те перспективе код ученика развија способност разумевања, преиспитивања и вредновања властитог односа према другом човеку као Божијем створењу и изгради спремност за покајање.	МУХАМЕДА А.С. САЛАВАТИ И ДОВА СУРА ЕН-НАС БОЖИЈИ ПОСЛАНИК А.С. И УНУЦИ КРАЂА И ЛАЖ АЛАХ - СВЕМОГУЋИ СТВОРИТЕЉ СУБХАНЕКЕ СУРА ЕЛ - ИХЛАС ИБРАХИМ А.С. СУРА ЕЛ - ФЕЛЕК ЈУНУС А.С. БУДУЋНОСТ ЗНА САМО АЛАХ ДЖ.Ш. ЗДРАВЉЕ ЈЕ БОГАТСТВО АБДЕСТ СУРА ЛЕХЕБ	час. Након постављања циља, прелази се на обраду нових наставних садржаја, где се заправо објашњава ученику шта то значи да смо "Божија створења", истичући када се то и како догодило. Након овога се већ познати садржаји продубљују, уче, тј. разговара се о намазу - молитви (зашто и како). Овако усвојено градиво, у складу са васпитним циљем, мора наћи своју примену у животу ученика. Разговара се зашто и како треба захвалити Богу за родитеље, браћу и пријатеље. Оваква сазнања и дечије искуство се ослањају на слово Кур'ана и на ученички властити доживљај.
---	---	--

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА

Верска настава је заједничко дело вероучитеља и ученика. Полазиште је конкретна стварност. Из доживљених искустава прелази се на истине из којих се потом враћа на свакодневну њихову примену. Овакав начин сазнања има свој ред: упознавање (обрада нових садржаја), понављање, примена и проверавање, сређивање (систематизација). То је макро структура оваквог начина сазнања. Међутим, и ови делови имају своју микро структуру. Тако, на пример: начин сазнања поседује следеће ступњеве: постављање циља, мотивисање, обрада нових наставних садржаја, учење. Треба имати пред очима физиономију групе и појединца, а такође у оквиру часа на којем се обрађују нови садржаји, врши се примена и обнављање обрађеног градива.

Имајући на уму горе истакнуто, час веронауке би требао изгледати овако: кратко понављање садржаја са претходног часа и посебно осветљавање онога што ће послужити као темељ за актуелни час. Након постављања циља, прелази се на обраду нових наставних садржаја, где се заправо објашњава ученику шта то значи да смо "Божија створења", истичући када се то и како догодило. Након овога се већ познати садржаји продубљују, уче, тј. разговара се о намазу - молитви (зашто и како). Овако усвојено градиво, у складу са васпитним циљем, мора наћи своју примену у животу ученика. Разговара се зашто и како треба захвалити Богу за родитеље, браћу и пријатеље. Оваква сазнања и дечије искуство се ослањају на слово Кур'ана и на ученички властити доживљај.

Назив предмета	СРПСКИ ЈЕЗИК
Циљ	Циљ наставе и учења Српског језика јесте да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика ради правилног усменог и писаног изражавања, негујући свест о значају улоге језика у очувању националног идентитета; да се оспособе за тумачење одабраних књижевних и других уметничких дела из српске и светске баштине, ради неговања традиције и културе српског народа и развијања интеркултуралности.
Разред	други
Годишњи фонд часова	180

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
– разликује књижевне врсте: песму, причу, басну, бајку, драмски текст; – одреди главни догађај, време и место дешавања у прочитаном тексту; – одреди редослед догађаја у тексту; – уочи главне и споредне ликове и разликује њихове позитивне и негативне особине; – разликује стих и строфу; – уочи стихове који се римују; – објасни значење пословице и поуке коју уочава у басни; – наведе једноставне примере поређења из текстова и свакодневног живота; – чита текст поштујући интонацију реченице/стиха; – изражајно рецитије песму; – изводи драмске текстове; – износи своје мишљење о тексту; – разликује глас и слог и препозна самогласнике и сугласнике; – разликује врсте речи у типичним случајевима; – одређује основне граматичке категорије именица и глагола; – разликује реченице по облику и значењу; – поштује и примењује основна правописна правила; – влада основном техником читања и писања латиничког текста; – пронађе експлицитно исказане информације у једноставном тексту (линеарном и нелинеарном); – користи различите облике усменог и писменог изражавања: препричавање, причање, описивање; – правилно састави дужу и потпуну реченицу и споји више реченица у краћу целину;	КЊИЖЕВНОСТ	ШКОЛСКА ЛЕКТИРА Поезија Народна песма: <i>Да вам певам што истина није/Мишја моба</i> Народна песма: <i>Мајка Јова у ружи родила/Санак иде низ улицу</i> Јован Јовановић Змај: <i>Пролећница/Хвала</i> Војислав Илић: <i>Први снег</i> Бранко Ћопић: <i>Огласи „Шумских новина“ (одломци), Болесник на три спрата</i> Душан Радовић: <i>Лепо је све што је мало, Мама</i> Драган Лукић: <i>Школа, Равнотежа</i> Мирослав Антић: <i>Тајна</i> Душко Трифуновић: <i>Два јарца</i> Григор Витез: <i>Дохвати ми, тата, мјесец</i> Александар Сергејевич Пушкин: <i>Бајка о рибару и рибици</i> (читање у наставцима) Проза Народна прича: <i>Свети Сава, отац и син/Свети Сава и отац и мати са малим дететом</i> Народна прича: <i>Седам прUTOва</i> Народна басна: <i>Бик и зец/Коњ и магарац</i> Доситеј Обрадовић: <i>Пас и његова сенка/Коњ и магаре</i> Десанка Максимовић: <i>Бајка о лабуду</i> Гроздана Олујић: <i>Шаренорепа</i> Градимиr Стојковић: <i>Деда Милоје</i> Мирјана Стефановић: <i>Златне рибице не праве штету</i>

– учествује у разговору и пажљиво слуша саговорника; – разликује основне делове текста (наслов, пасус, име аутора, садржај); – изражајно чита ћирилички текст	Ђани Родари: <i>Кад дедица не зна да прича приче</i> Су Ју Ђин: <i>Свитац тражи пријатеља</i> Феликс Салтен: <i>Бамби</i> (одломак по избору) Драмски текстови Александар Поповић: <i>Два писма</i> Ана Миловановић: <i>Слатка математика</i> Гвидо Тартаља: <i>Оцене</i> Тоде Николетић: <i>Шума живот значи</i> Популарни и информативни текстови Избор из илустрованих енциклопедија и часописа за децу о значајним личностима српског језика, књижевности и културе (Доситеј Обрадовић (баснописац), Никола Тесла (приче из детињства), знаменита завичајна личност и др.) ДОМАЋА ЛЕКТИРА 1. Избор из кратких народних умотворина (загонетке, пословице, брзалице, питалице, разбрајалице) 2. Ханс Кристијан Андерсен: <i>Принцеза на зрну грашка, Царево ново одело, Девојчица са шибицама</i> 3. Десанка Максимовић: <i>Ако је веровати мојој баки, Прстен на морском дну, Бајка о трешњи, Сликарка зима, Како су пужу украли кућу, Три патуљка, Чика-Мраз, Божић-батини цртежи, Траве говоре бакиним гласом, Орашчићи-палчићи, Кћи вилиног коњица</i> (три бајке по избору ученика) 4. Љубивоје Ршумовић, избор из збирке песама <i>Ма шта ми рече (Једног дана, Др, Десет љутих гусара, Ишли смо у Африку, Ако желиш мишице, Уторак вече ма шта ми рече, Има један, Телефонијада, Дете, Вуче вуче бубо лења, Вук и овца)</i> 5. Драгомир Ђорђевић, избор песама (<i>Кад сам био мали, Бабе су нам сјајне, Рецепт за деду, Све су мајке, Ја сам био срећно дете, Једном давно ко зна када, Првоаприлска песма, Ми имамо машту, Тајанствена песма, Бити пекар то је сјајно, Успон једног лава, Стонога, Вештице су само трик</i>) 6. Избор из кратких прича за децу: Бранко Стевановић, <i>Прича из ормана</i>, Весна Видојевић Гајевић, <i>Бркљача</i>, Дејан Алексић, <i>Једном је један дечко зевнуо</i>. Књижевни појмови: – стих, строфа, рима; – народна успаванка; – басна; – бајка; – тема, место и време збивања, редослед догађаја;
---	--

		– главни и споредни лик (изглед, основне особине и поступци); – лица у драмском тексту за децу.
	ЈЕЗИК Граматика, правопис и ортоепија	Глас и слог; самогласници и сугласници. Врсте речи: именице (властите и заједничке); род и број именица; глаголи; глаголска времена: прошло, садашње, будуће време; потврдни и одрични глаголски облици; придеви (описни); бројеви (основни и редни). Реченице: обавештајне, упитне, заповедне и узвичне. Потврдне и одричне реченице. Велико слово: писање назива држава, градова и села (једночланих и вишечланих) и једночланих географских назива. Спојено и одвојено писање речи: писање речце <i>ли</i> и речце <i>не</i> уз глаголе. Интерпункција: тачка (на крају реченице и иза редног броја); две тачке и запета у набрајању; писање датума арапским и римским цифрама. Писање скраћеница: (мерне јединице и опште скраћенице <i>ОШ</i>, <i>бр.</i>, <i>итд.</i>, <i>стр.</i> и <i>нпр.</i>).
	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	Друго писмо (латиница): штампана и писана слова. Разумевање прочитаног кроз одговоре на питања. План за препричавање кратких текстова (лирских, епских, драмских) састављен од уопштених питања. План описивања на основу непосредног посматрања. Правописне вежбе: преписивање, диктат и самостално писање. Језичке вежбе: загонетке, ребуси, укрштене речи, осмосмерке, асоцијације, састављање реченица, проширивање задатих реченица. Лексичко-семантичке вежбе: допуњавање реченица, опис бића и предмета. Сценско приказивање драмског/драматизованог текста.

Кључни појмови садржаја: књижевност, језик, језичка култура, усвајање другог писма (латинице).

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења Српског језика заснован је на исходима, односно на процесу учења и ученичким постигнућима. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности које ученик гради, проширује и продубљује кроз све три предметне области.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата креирање годишњег и оперативних планова, као и развијање припрема за час/дан/седмицу. *Годишњи план* креира се у форми гантограма и садржи број часова по областима распоређених по месецима, а у складу са школским календаром, планирани фондом часова по областима и годишњим фондом часова.

Програм наставе и учења предмета Српски језик у другом разреду основне школе чине три предметне области: Књижевност, Језик и Језичка култура (у оквиру које уче и друго писмо – латиницу). Препоручени број часова по предметним областима је: Књижевност – 70 часова, Језик – 40 часова и Језичка култура 70 часова. Све области се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима.

Уз годишњи план, формира се листа распоређених текстова по месецима, као и домаћа лектира. Дистрибуција текстова по месецима, као и до сада, заснована је на груписању и повезивању текстова према различитим критеријумима – природа и улога књижевног дела; врсте текстова; сврха текстова: за писмењавање /читање/ разумевање/ препричавање/ тумачење; методе и поступци учења латиничког писма; брзина напредовања ученика; годишња доба; значајни датуми и празници; посебности ученичког колектива, школе и локалне заједнице; предметна и међупредметна повезаност садржаја и исхода; међупредметне компетенције итд. Дакле, корелативност је омогућена комбиновањем текстова у сродне тематско-мотивске целине према различитим критеријумима.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању*. Процес праћења и вредновања једног ученика треба започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Наставник током процеса наставе и учења континуирано и на примерен начин указује ученику на квалитет његовог постигнућа тако што ће повратна информација бити прилагођена, довољно јасна и информативна како би имала улогу подстицајне повратне информације. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

Назив предмета	МАТЕРЊИ ЈЕЗИК – МАЂАРСКИ ЈЕЗИК MAGYAR NYELV
Циљ Цél	A magyar nyelv tanításának célja, hogy a tanulók elsajátítsák a magyar irodalmi nyelv alapvető törvényszerűségeit és megfelelő módon tudják magukat kifejezni szóban és írásban, tudatosítva bennük az anyanyelv fontosságát a nemzeti identitás megőrzése szempontjából, képessé téve őket arra, hogy a magyar irodalmi és más műalkotások megismerésével ápolják a magyar nép hagyományait, kultúráját és a magyar világörökség kincseit.
Разред / Osztály	други / második
Годишњи фонд часова / Évi óraszám	180

KIMENET A tanév végére a tanuló:	RÉSZTERÜLET/ TÉMA	TARTALOM
ismeri és felismeri a szöveg és a könyv részeit, szerkezeti egységeit; - megérti a szöveg szó szerinti jelentését; - elkülöníti a lényeges és kevésbé lényeges információkat; - meghatározza a szöveg témáját; - képes a szöveg alapján következtetések levonására; - önálló véleményt formál a szövegről és a hősök magatartásformájáról; - meghatározza a számára kevésbé érthető szövegrészeket; - megkülönbözteti a prózát és a verset; - meghatározza a következő népi-kisepikai műfajokat: mondóka, közmondás, találós kérdés, szöveges népi gyermekjáték; - felismeri a verssort, a versszakot és a rímet; - meghatározza a szépirodalmi szövegek szereplőinek jellemét, rendszerét, egymáshoz való viszonyát; - felismeri a szövegben a cselekménymozzanatok összefüggéseit és az eseménymozzanatok időrendjét.	IRODALOM	ISKOLAI OLVASMÁNYOK Költészet: Balázs Imre József: <i>A mese/Cseh</i> Katalin: <i>Meghatározás</i> Fecske Csaba: <i>Jó leszek/A nagymamánál</i> Cseh Katalin: <i>Esti kérdések</i> Kányádi Sándor: <i>Őszvégi játék</i> Király Levente: <i>Kiszámoló</i> Kiss Ottó: <i>Állatos album</i> Kollár Árpád: <i>Milyen madár</i> Kovács András Ferenc: <i>Kanásznóta</i> Molnár Krisztina Rita: <i>Lecke</i> Tolna Éva: <i>Ünnep</i> Tóth Krisztina: <i>Kobra</i> Visky András: <i>Aranylevél</i> Nemes Nagy Ágnes: <i>Lila fecske</i> József Attila: <i>De szeretnék...</i> Nemes Nagy Ágnes: <i>Mi van a titkos úton?</i> Weöres Sándor: <i>A kutya-tár</i> Petőfi Sándor: <i>Anyám tyúkjá</i> Tamkó Sirató Károly: <i>Mondjam még?</i> Tandori Dezső: <i>Az asztal</i> Zelk Zoltán: <i>Varázskréta</i> Varró Dániel: <i>Miért üres a postaláda mostanába?</i> Kányádi Sándor: <i>Három kérdezőgető</i> Próza: Janikovszky Éva: <i>Már megint (részletek)</i> May Szilvia: <i>A Fásli Utcai Állatkórház</i> Csukás István: <i>Süsü, a sárkány (részlet)</i> Janikovszky Éva: <i>Már iskolás vagyok</i> Lázár Ervin: <i>A kék meg a sárga</i> Népmese: <i>Kutya akart lenni</i> Kolozsvári Grandpierre Emil: <i>A pecsenye</i> Népmese: <i>Három kívánság/A halász és a nagygravagyó felesége</i> Podolszki József nyomán: <i>A másik zöld malac</i> Népmese: <i>A róka és a gólya</i> Gárdonyi Géza nyomán: <i>Micó</i>

		Gyurkovics Tibor: <i>A nagy fehér bohóc</i> Tersánszky Józsi Jenő: <i>Életmentés</i> Lev Tolsztoj: <i>A két barát</i> Zelk Zoltán: <i>Párácska</i> Német tanító mese: <i>A molnár, a fia meg a számár</i> Hans Christian Andersen: <i>Borsószem hercegisasszony</i> Darvasi László: <i>A nem varázslás</i> Népköltészeti alkotások: mondóka, közmondás, szólás, találós kérdés, szöveges népi gyermekjáték. Drámai szövegek: Karinthy Ferenc nyomán: <i>Adagolás</i> Dušan Radović: <i>Nebáncsvirág</i> Tudományos és ismeretterjesztő szövegek Válogatás a gyermekenciklopédiák és a gyermeklapok szövegeiből. HÁZI OLVASMÁNY Válogatás a vajdasági és a magyar gyermekirodalom gyöngyszemeiből. A Geronimo Stilton könyvek közül tetszőlegesen legalább egy választható. Népmese-gyűjtemények (válogatás). Irodalomelméleti fogalmak: ☐ vers; ☐ megszemélyesítés; ☐ hasonlat; ☐ mese; ☐ a cselekmény; helye és ideje; ☐ a mű szereplője – külső és belső tulajdonságai és cselekedetei; ☐ drámai szöveg a gyerekeknek; ☐ párbeszéd; ☐ tréfás vers; ☐ a humor; ☐ tanmese; ☐ találós kérdés.
Ismeri a hang, a szó és a mondat fogalmát; ☐ felismeri, használja az ellentétes jelentésű és a rokon értelmű szavakat; ☐ felismeri a szótövet és a toldalékot; ☐ helyesen leválasztja a szótagot; ☐ helyesen ejti és írja a kiejtéstől eltérő helyesírású szavakat; ☐ megkülönbözteti az alapvető szófajokat egymástól; ☐ felismeri a hang és a betű egymáshoz való viszonyát; ☐ ismeri az ábécét, betűrendbe sorolja a szavakat; ☐ megfigyeli a hangok időtartamát; helyesírása tükrözi a hangok hosszúságát; ☐ felismeri a mondatfajták modalitását. ☐ A mondatokat helyesen hangsúlyozza; ☐ a beszédszüneteket betartva, megfelelő hangerővel és tempóval beszél; ☐ történetet mond el kép/képsor és saját élménye alapján, betartva az időrendi sorrendet;	NYELV Nyelvtan, helyesírás és nyelvhelyesség	Szituációs játékok, nyelvi játékok, különböző szövegek, illetve egyéb indukciós nyelvi anyag alkalmazása. Kötelezően induktív megközelítési mód választása és használata a tanítói munkában. Az egyeditől, azaz a tanuló ismereteitől, nyelvhasználati tapasztalataitól kiindulva történik az általánosítás, majd a szabály, illetve a meghatározás megfogalmazása. Szóbeli közlések és írásbeli szövegek felhasználásával vezetjük rá a tanulókat a nyelvi és nyelvhasználati jelenségek megfigyeléséhez, tudatosításához. Csoportmunka és páros munka alkalmazása a nyelvi indukciós anyag megfigyeléséhez: a szavak szerkezetének megfigyelése. Közös elemzés és általánosítás a szavak szófaji jellegzetességének megfigyeléséhez. A hang és a betű kapcsolata az ly helyesírási vonatkozásaihoz és a

☑ egyszerűen és érthetően tudja kifejezni gondolatait, ötleteit, érzelmeit és állásfoglalását a számára ismert eseményről, témáról; ☑ szóbeli, 4-5 mondatos leírást ad a közvetlen környezetében található tárgyakról, növényekről, állatokról; ☑ képes közös terv alapján adott témáról, tárgyról rövid szóbeli közlésre; ☑ kerüli a szóismétlést; ☑ az új szavakat, a rokon értelmű és ellentétes jelentésű szavakat megfelelő módon építi be szókincsébe; ☑ kívülről/fejből mond rövid szépirodalmi szöveget; ☑ rövid jelenetekben szerepel; ☑ alkalmazni tudja a kommunikáció nyelvi fordulatait a szerepjátékokban és a mindennapi élethelyzetekben.			hanghosszúságok jelöléséhez kapcsolódóan. A betűrend ismeretének fontossága példákon keresztül: a névsor. A szövegfeldolgozással korreláció kialakítása ajánlott egy-egy nyelvtani jelenség megfigyelésekor. Élőszavas történetmesélés, szituációs párbeszéd alkalmazása a mondatok modalitásának megfigyeltetése céljából. A mondatvégi írásjelek helyesírása. A helyesírási ismeretek elsajátítása nyelvtani és nyelvhasználati ismeretekkel, valamint az egyéb anyanyelvi készségek kialakításával párhuzamosan történik.
	NYELVI KULTÚRA	Beszéd	Irányított és szabadon folytatott beszélgetés (párbeszéd). Beszélgetés, a beszélgetés szabályai. Elmesélés, elbeszélés kép/képsor vagy saját/közös élmény alapján. Az események időrendi sorrendjével kapcsolatos gyakorlatok. Irodalmi és ismeretterjesztő szövegek, események előadása. Közös terv készítése és a rövid szóbeli közlés előkészítése. Rokon értelmű szavak gyűjtése és alkalmazásuk. Iskolai és házi olvasmány. Versek, prózarészletek. Dráma- és dramatizált szövegek, színpadi improvizációk. Jelenetek előadása és bábozás. Szituációs játékok.
☑ Figyelmesen hallgatja beszédpártnert, és nem szakítja félbe; ☑ meghallgatja, megérti és értelmezi az üzenetet; ☑ megérti a felolvasott ismeretterjesztő szöveget; ☑ átéli az irodalmi szöveget a bemutató olvasás során.		Befogadás	Valós szituáció. Utasítás, szóbeli üzenet. A másokra figyeltést fejlesztő játékok. Ismeretterjesztő szöveg bemutatása. Irodalmi szöveg bemutatása
Eszközhasználat szintjén tud nyomtatott és írott betűkkel írni; ☑ képes a mondatok helyes megszerkesztésére és a tartalmilag összetartozó mondatok összekapcsolására; ☑ tud rövid üzeneteket írni; ☑ ügyel a szórendre, a különböző mondatfajták helyes használatára; ☑ le tudja írni a szöveg tartalmát kérdések segítségével vagy azok nélkül; ☑ összefüggő mondatokat ír, és betartja az időrendi sorrendet; ☑ 4-6 mondatos történetet ír közös vagy egyéni élmény alapján; ☑ közös terv alapján adott témáról, tárgyról, növényről, állatról írásban összefüggő mondatokat alkot;		Írás	Iskolai és házi olvasmány. Kép, képsor, megadott szavak. Hiányos vázlat kiegészítése. Vázlat, vázlatkészítés, címadás. Tartalmilag összefüggő mondatok írása. Iskolai és házi olvasmány. Megfigyelés, anyaggyűjtés. Rokon értelmű és ellentétes jelentésű szavak gyűjtése. Szólások, szóláshasonlatok jelentése. Önellenőrzés, javítás.

☐ kerüli a szóismétlést; ☐ az új szavakat, a rokon értelmű és ellentétes jelentésű szavakat megfelelő módon építi be szókincsébe; ☐ képes saját szövegének javítására.			
---	--	--	--

Kulcsszavak: irodalom, nyelv és nyelvi kultúra.

Korreláció: zenekultúra, képzőművészeti kultúra, szerb, mint nem anyanyelv, környezetismeret.

DIDAKTIKAI-MÓDSZERTANI UTASÍTÁS

A magyar nyelv tanításának és tanulásának tantervi alapját a kimenet elemei, a tanulási folyamat, valamint a tanulói eredmények képezik. A kimenet magában foglalja a rendszerbe épített tudás, a készségek, álláspontok és értékek leírását, amelyeket a tanuló gyarapít, fejleszt és elmélyít a tantárgyi részterületek révén.

I. A TANÍTÁS ÉS A TANULÁS TERVEZÉSE

A tanítás és a tanulás tervezése felöleli az éves és az operatív tervek elkészítését, valamint az órára, napra/hétre való előkészületeket. Az éves tervet Gantt-diagram formájában kell elkészíteni, amely összhangban van az iskolanaptárral és az évi óraszámmal, valamint havi felbontásban tartalmazza az óraszámot részterületenként.

A magyar nyelv tanításának és tanulásának programstruktúrája az általános iskola második osztályában a következő három részterületet foglalja magába: irodalom, nyelv és nyelvi kultúra. Az ajánlott óraszám részterületenként: irodalom – 70 óra, nyelv – 40 és nyelvi kultúra – 70 óra. A tanítási részterületek összefüggnek egymással, és azokat nem lehet egymástól izoláltan tanítani.

Az éves tervvel összhangban ki kell alakítani az iskolai és házi olvasmányok szövegeinek jegyzékét, havonkénti lebontásban. A szövegek ilyen módon történő felosztása, mint eddig is, a szövegek bizonyos kritérium szerinti csoportosításán és összekapcsolásán alapul – az irodalmi mű jellege és szerepe; szövegfajta; a szöveg célja: írás-olvasás tanítása/olvasás/szövegértés/elmesélés/értelmezés; évszakok; jelentős dátumok és ünnepek; a tanulói közösség; a tartalmak és a kimenetek tantárgyi és tantárgyközi kapcsolata; tantárgyközi kompetenciák stb. Vagyis a szövegek korrelációját azok rokon tematikai-motivációs egységekbe való besorolása teszi lehetővé. A szövegrokonságon alapuló funkcionális összekapcsolás lehetséges példái (semmiképpen sem egyetlen):

☐ barátság (Tersánszky Józsi Jenő: *Életmentés*, Lev Tolsztoj: *A két barát*);

☐ család (Fecske Csaba: *Jó leszek*, Tolna Éva: *Ünnep*, Mészöly Miklós: *A nagy fehér bohóc*, Janikovszky Éva: *Már megint*);

☐ iskola (Janikovszky Éva: *Már iskolás vagyok*, Molnár Krisztina Rita: *Lecke*);

☐ humor (Népmese: *Kutya akart lenni*, Kolozsvári Grandpierre Emil: *A pecsenye*, Podolszky József: *Másik Zöld Malac*, Tamkó Sitátó Károly: *Mondjam még?*);

☐ leírás (Nemes Nagy Ágnes: *Lila fecske*, Visky András: *Aranylevél*);

☐ mesevilág (*A három kívánság*, *A halász és a nagyravágyó felesége*, Hans Christian Andersen: *Borsószem hercegisasszony*) stb.

Az előző felsorolás azt példázza, hogyan lehet egy-egy szöveget más szövegekkel bizonyos motívumok, elbeszélési hangnem stb. alapján/mentén összekapcsolni. A második osztályban vannak olyan szövegek, amelyeket részenként, szünetelt olvasással dolgozunk fel. Ilyen például Zelk Zoltán: *Párácska* vagy *A molnár, a fia meg a számár* című német tanítómese. Ezeket a szövegeket részenként, a tanító által megtervezett ütemben olvassák és elemzik a tanulók, több tanórán keresztül.

Az operatív terv az operacionizált kimeneteket, a definiált tanítási egységeket, a tantárgyközi kapcsolatokat (korrelációt), a megvalósítást, az értékelést, valamint (a tanító által lényegesnek tartott) egyéb elemeket tartalmazza. Az éves és az operatív terveket az iskolanaptárral és az iskolai élettel összhangban kell elkészíteni. Az órávázlatnak tartalmaznia kell az óra célját, a kimeneteket, a tanulói és a tanári tevékenységet/aktivitást, a megvalósított kimenet ellenőrzési módját (a visszacsatolást), a kiválasztott tanítási stratégiákat, módszereket, valamint a tanulási és tanítási eljárásokat.

II. A TANÍTÁS ÉS A TANULÁS MEGVALÓSÍTÁSA

IRODALOM

Az irodalmi nevelés folyamán mesék, elbeszélések, versek, képmesek, képregények stb. feldolgozásával fejlesztjük, gazdagítjuk tanulóink személyiségét. Mindeközben pedig irodalmi fogalmakat sajátítanak el, természetesen nem definíciók megfogalmazásával, sokkal inkább a fogalmak megnevezésével és leíró megindoklásával (a szövegbefogadás és -értelmezés során).

Csak sokoldalú, átfogó elemzés során tárul fel a mesék értelme. Vizsgálható a mese címe, témája, tárgya; érzelmi, gondolati mondanivalója (üzenete); szerkezete, a mű által kitöltött idő, a szereplők rendszere, a jellemábrázolás módja, megformálásának sajátosságai; más irodalmi alkotásokkal való kapcsolata stb. Természetesen az adott szempontok közül minél többet alkalmazunk az elemzéskor, annál teljesebb képet kapunk a meséről.

A mese fő elemei (az elindulás, a feladat vállalása, a próbák, a visszatérés, a jutalom, büntetés) megadják a szerkezet vázát. A szerkezeti váz elkészítése, a műfaji sajátosságok tudatosítása a szövegértés fejlesztését teszi lehetővé. Ugyanakkor lehetséges a mese átstrukturálása (új cselekményfordulatok vagy új szereplők beillesztése). A meseszereplőkről történő beszélgetést tartalmassá, funkcionálissá tehetjük, ha megvilágítjuk attribútumaikat (külső tulajdonságait), mint pl. a korukat, nemüket, helyzetüket, külsejüket, különleges külső vonásaikat stb. Jellegzetes stilisztikai eljárásokat vehetünk szemügyre, mint pl. az antropomorfizációt és a hiperbolizmust, vagy tanulmányozhatjuk a mesealakok szociális struktúráját. A mese mimetizálása, dramatizálása, a bábjáték elmélyítheti/elősegítheti a szöveg megértését. A tartalmi szintézis (a szövegfeldolgozás záró akkordjaként) a fő gondolatok összefoglalásával, illetve a szövegtartalom reprodukálásával valósulhat meg. Az összefoglalás segítője lehet a vázlat. A grafikai szervezők hatékonysága – a vázlatkör, az eseménylánc, a helyszínvázlat – hatékonysága igen nagy az olvasásértés folyamatában.

A műközpontú elemzéstől elrugaszkodva az olvasásközpontú szövegelemzéshez a folyamatolvasás/szünetelt olvasás/szakaszos olvasás vezet el bennünket. A folyamatolvasás lépései, feladatai (előremondás vagy jóslás; problémamegoldás, megbeszélés, vita; kérdések feltevése; dramatizálás; mesefolytatás, mesebefejezés stb.) a kreatív olvasást hivatottak fejleszteni. A mese illusztrálása kitűnő megoldás a megértésszolgálati módok közül. Ugyanakkor a képzőművészeti alkotások vizualitása, a zeneművek érzelmgazdagsága segítheti az irodalmi alkotás élménnyé formálódását.

A versfeldolgozás legnehezebb mozzanata éppen az élmény megragadása és megfogalmazása. Kulcsot kell találnunk a vershez. A vers módszeres vizsgálata során rá kell világítanunk, hogy a költő a nyelvi-stilisztikai jelenségeket milyen funkcióban használta fel mondanivalójának kifejezésére. Eközben valamennyi nyelvi-stilisztikai eszköz (hang, szó, kifejezés, mondat, szövegtani jelenség, kép stb.) jelenségét, stílusértékét számba vesszük. A versszak, a verssor, a rím fogalmát a tanulók könnyen megértik, formai tagolódásuk folytán jól megtalálják a versben, de nem javasolt a versszakok szerinti feldolgozás, inkább a gondolati-érzelmi-képi egységet láttassuk meg. A költői kifejezőeszközök, a költői hatás alkotóelemei az egyszerűbben megfejthető hangutánzó, hangulatfestő szavakon át a hangulatteremtő alakzatokig (halmazás, fokozás, ismétlés) terjednek. Az érzékletesség és a hangulatosság kiemelt hordozói a megszemélyesítések, a hasonlatok stb. Jó esetben a versek formájának, valamint a kisebb szövegegységeknek az elemzése, értelmezése a szövegegész üzenetéhez visz közelebb – sohasem lehet öncélú. Miután részleteiben elemeztük a verset, körvonalazzuk a vers üzenetét.

A vers hangulatának, érzékletességének megragadására jó megoldás a vers ritmusának, zeneiségének felfedeztetése is. (A kezdeti versélmények jó, ha egyszerűen és élesen ritmizálható, tisztán összecsengő rímű versek olvasására alapulnak.) Ezen túl beszéltesdük tanítványainkat a szöveghallgatással bennük létrejövő képekről, illetve rajzoltassuk le ezeket. A sokszínű dramatikus eljárások során a tanuló aktív jelentésadóként, jelentésteremtőként vesz részt. A vers ilyenfajta megközelítése lehetővé teszi a szöveg közös értelmezését, a költészet varázsának megőrzését. (A nagycsoportos improvizációs játékoktól haladunk a mind kisebb csoportos játékok felé, valamint a mimes, beszéd nélküli gyakorlatoktól a szöveges improvizáción át a kötött szövegű színjátékokig.)

A kortárs gyermekverseknek kitüntetett szerepük kell, hogy legyen a versek között. Nyelvi világuk, a bennük ábrázolt tárgyi világ, élethelyzetek, kapcsolati dinamika ismerős az olvasónak. Ezek a szövegek a játékelmélet

és a gyermekfilozófia jegyében létrejött alkotások a játék és a humor élményével ajándékozzák meg a befogadót.

Az oktatás során a tanulónak multimediális szövegekkel is találkoznia kell, mint például a képverssel és a képregénnyel. Mindeközben más látásmód elsajátítása a célunk. A képregénynek mint műfajnak a tanórai munkába beemelése a különböző műfajú szövegek kreatív olvasásának fejlesztése szempontjából lényeges. Az ismeretterjesztő szövegek feldolgozásával megalapozhatjuk az önálló ismeretszerzést. Az ismeretközlő szövegek feldolgozása folyamán lényeges a címértelmezés, a szavak és kifejezések értelmezése, az adatkeresés, művelet az adatokkal, a lényeges információk elválasztása a lényegtelenről, az algoritmusok kibontása a szövegből (pl. állatleírás során az állat külső, testi tulajdonságai, lakóhelye, életmódja, táplálkozása, szaporodása stb.), vázlatkészítés, szöveg és ábra kapcsolatának kiemelése stb.

Összességében lényeges feladatunk a szövegtípus-választék bővítése. Különbő szövegeket kell választanunk, hiszen a megértés folyamatához szükséges készség, hogy a tanuló azonosítani tudja mint szövegtípust. A szövegtípus mintája, sajátos szerkezete, nyelvezete és stílusa az olvasónak jelentést sugall. Ezért különböző tartalmú és rendeltetésű szövegeket olvassunk.

A nagy népszerűséget megért irodalmi művek szolgálhatnak összehasonlító elemzésül, az irodalom és a film közötti különbség vizsgálatához, melynek alapján a tanulók levonhatják a következtetést a két média jellegéről, és fejleszthetik a médiával kapcsolatos ismereteiket. A tanulóknak rá lehet mutani más hasonló témájú filmekre is (gyermekkalandok vagy a fantáziavilágban megélt kalandok, a magányos gyermek felnövése stb.).

NYELV

Nyelvtan

A nyelvtan II. osztályos tantervében a nyelv alapvető alkotóelemeinek vizsgálatával foglalkoznak a tanulók, indukciós szövegek (beszélgetés, szépirodalmi és egyéb szöveg, játék) segítségével vizsgálják a hang, a szó és a mondat jellegzetességeit, megjelenési formáit és szabályszerűségeit a nyelvben, különös tekintettel saját nyelvhasználatukra. A szó jelentésével és hangalakjával az ellentétes, illetve a rokon értelmű szavak példáinak felhasználásával foglalkoznak, mindez szorosan összekapcsolódik a szókincs bővítésével, belső korrelációt alakítva ki a kifejezőkészség fejlesztésével. A szavak vizsgálatával a tanulók eljutnak az alapvető szófaji kategóriák (ige, főnév, melléknév) tulajdonságainak körvonalazásáig, megismeréséig. Ebben az esetben szigorúan be kell tartan az induktív megközelítési módot, vagyis a tanulók a saját nyelvi kompetenciájuk és tapasztalataik előtérbe helyezésével, a nyelvi elemekkel kapcsolatos elemzési feladatok révén következtessenek a szavakkal kapcsolatban a szófaji általánosításokra. A közlések vizsgálatának folyamán az igeidőket (jelen, múlt, jövő) is meghatározzák, felismerik. Helyet kap a tantervben a szótagolás és az elválasztás, valamint a magyar nyelvben érvényes elválasztási szabályok ismerete. A tanterv a mondatok modalitásának megismerésével magában foglalja a mondatnak mint a kommunikáció alapvető elemének vizsgálatát is. A mondatfajták ismertetésén túl a velük kapcsolatos extralingvális nyelvi eszközökkel is (hangsúly, szórend, hanglejtés, beszédszünet) foglalkoznak a tanulók. A tanulók gyakorlással, szituációs játékokkal sajátítsák el a mondat-, illetve szövegfonetikai eszközök helyes használatát.

Fontos, hogy a tanulók érzékeln tudják a szövegek nyelvi elemeinek szerepét, fő vonásait, a nyelvi problémaészlelés képességét életkoruknak megfelelően sajátítsák el. A nyelvi tudatosság megfelelő szintjén viszonyuljanak a nyelvhez: a jelentésbeli vonatkozások mellett a funkcionális szerepeket is vegyék figyelembe. A beszélgetőtársakkal történő szóbeli kommunikációban tartsák be az alapvető kommunikációs szabályokat.

Helyesírás

A helyesírásra vonatkozó tananyag ugyancsak a mondatokhoz kapcsolódik, tervbe veszi a nagybetű használatát és írásának gyakoroltatását akár az új mondatok, akár tulajdonnevek, akár címek írásának esetében. Ugyanígy a mondatvégi írásjelek használatának tudatosítása is a mondatokhoz kötődik. Az elválasztás tanításának szoros velejárója a kötőjel alkalmazása, s ugyanez az elem jelentkezik az -e kérdőszó előtt is. Tovább kell gyakoroltatnunk a j hang kétféle jelölését (j vagy ly), hogy a tanulóknak mindinkább megszilárduljanak az ide vonatkozó ismeretek (szó elején, szó belsejében, szó végén). A szóelemző írásmód szabályainak betartására fokozottan ügyelni kell. A hangok hosszúságára vonatkozó helyesírási szabályok ismertetése és gyakoroltatása fontos része a tananyagnak.

A *nyelvi kultúra* az alapvető íráskészség kialakítását, valamint a beszédfejlesztést, a beszédhallást (befogadást), az írás fejlesztését foglalja magában. Ezek a részterületek a beszédművelésre, az írásbeli kifejezőkészségre, a szókincs, vagyis a kommunikatív kompetencia fejlesztésére irányulnak. A második osztályban nem tanítunk külön fogalmazást, de az értelmes olvasással együtt annál nagyobb figyelmet kell fordítani a szóbeli kifejezőkészség permanens fejlesztésére és az írásbeli kifejezőkészség, azaz a fogalmazástanítás előkészítésére, megalapozására. Az alapozás lényege, hogy a tanulók viszonylag fejlett beszédalap birtokába jussanak. Ezért beszédüket a szó, a mondat és a szöveg szintjén egyaránt fejlesztjük, és a fejlesztés folyamatában nemcsak a nyelvi kultúra részterületeit használjuk ki, hanem a szövegelemzés, a nyelvtan és a helyesírás nyújtotta lehetőségeket is.

A *beszédfejlesztés* alapozását szolgáló (szó-, illetve mondatszintű) tevékenységformák közül kiemelünk néhányat: szógyűjtés adott szempontok szerint, szavak csoportosítása, rokon értelmű szavak felismerése adott szóhalmazból, szópárok alkotása, mondatalkotás képek segítségével, megadott szavakkal, kifejezésekkel, hiányos mondatok kiegészítése, kérdések alapján válasz megfogalmazása. A szövegszintű beszédfejlesztés módjai lehetnek: történetalkotás képsor segítségével, megkezdett történet folytatása, élmény vagy szöveg tartalmának elmondása. Az elbeszéléshez sokszor szükséges egy vázlat, egy terv, s azt kell megtanulniuk a tanulóknak használni. A szóbeli megnyilvánulás része a versmondás és a drámarészletekben való hangos szereplés is. Fontos szerepet játszanak ebben a párbeszéddel kapcsolatos feladatok (párbeszéd alkotása adott szöveg dramatizálásával, adott téma alapján, megjelölt téma alapján megadott mondatok felhasználásával vagy szereplők megadásával). A tanulók beszédkultúráját játékos aktivitásokkal is fejleszthetjük: nyelvi játékkal, játékos beszélgetéssel (pl. beszélgetés egy meseszereplővel), szituációs gyakorlatokkal (pl. beszélgetés az üzletben, a piacon, a szünetben, az iskolaudvaron) stb.

A *befogadás* (beszédhallás), a kommunikációs partner meghallgatása a kommunikáció lényeges eleme. A tanulókat arra utasítjuk, hogy az irányított és a szabadon folytatott beszélgetések során, de a valós szituációkban is, figyelmesen és kulturált módon hallgassák meg társukat. Az oktatási kontextusban (utasítások, szóbeli üzenetek közvetítésekor) a tanulók figyelemmel hallgatják mások beszédét, majd megfelelő módon reagálnak az elhangzott üzenetre, azaz a felnőttektől és a társaktól hallott szóbeli utasítás és kérés alapján cselekszenek. A szimulált helyzetben és a másokra figyelmet fejlesztő játékokban, ismeretterjesztő és irodalmi szöveg bemutatásakor is figyelmesen meghallgatják az elhangzottakat. A valós beszélgetésben, a megfelelő szituációkban mind a tanító, mind a társak beszédét, valamint a fogalmazványok és más szövegek reprodukálását is figyelemmel kell kísérniük.

Az *írást* a második osztályban a fokozatosság elve szerint tanítjuk. Először analógiás gyűjtőmunkát végeztetünk a tanulókkal: példákat gyűjtenek, csoportosítanak, válogatást végeznek, kikeresik a kakukktóját. Ezek a gyakorlatok segítik a fogalmak, a szabályok általános megértését és gyakorlati alkalmazását. A tanulókat önálló megfigyelésre és következtetésre ösztönözzük. Másolás, tollbamondás és öndiktálás tanításánál a fokozatosság elvét ugyanúgy betartjuk. A másolástanítás fokozatai például a következők: másolás írott szövegről, másolás nyomtatott szövegről, másolás szavanként, másolás mondatonként, másolás helyesírási előkészítéssel, másolás helyesírási előkészítés nélkül.

A tanulók az írást és az olvasást az irodalom, a nyelv és a nyelvi kultúra anyanyelvi részterületein belül is gyakorolják. Olyan gyakorlatot végeztetünk velük, amelyek a fogalmazástechnika közvetlen megalapozását szolgálják. A teljesség igénye nélkül megemlítenek néhányat: tagolatlan szöveg mondatokra bontása, összekevert mondatok sorrendbe állítása, a címadás gyakorlása (megadott címek közül kiválasztják a legmegfelelőbbet, megadott címet átalakítanak, értelmezik a címet), vázlatkészítés gyakorlása (hiányos vázlatot egészítenek ki, a vázlatpontokat időrendbe helyezik, vázlatot írnak képek segítségével, címet adnak a szöveg részleteinek/bekezdéseinek stb.).

Második osztályban az említett fogalmazás-előkészítő gyakorlatok eredményes végzése után a tanulók mondatokat és kisebb terjedelmű (elsősorban elbeszélő) szövegeket írnak. Ezeknek a mindennapi fogalmazási feladatoknak az a célja, hogy tájékoztassa valamiről az olvasót, közöljön vele valamit. Tudatosítani kell a tanulókkal, hogy írásuknak (összefüggő mondataiknak) a címről kell szólnia, a mondanivalót időrendben kell közölniük. Mondataik úgy kapcsolódjanak egymáshoz, mint a láncszemek, és gondolatsoruk minden lényeges elemet tartalmazzon.

A második osztályban az írásbeli kifejezőképesség (fogalmazás) alapvető formái: rövid szöveg tartalmának leírása, tartalmilag összefüggő mondatok írása és párbeszéd alkotása. Az elvárás minden esetben 4–6 összefüggő mondat lejegyzése.

A szöveg tartalmának leírása

Már az olvasási órán a tanulók megismerkedtek a szöveg tartalmával, a szereplőkkel, az esemény színhelyével, a cselekmények időrendjével. A fogalmazást előkészítő órán fontos felhívunk a tanulók figyelmét arra, hogy fogalmazásukba lényeges dolgok kerüljenek. Minden esetben értékelni kell mind a szóbeli, mind az írásbeli közlést.

Elbeszélő fogalmazás – tartalmilag összefüggő mondatok írása

Az elbeszélő fogalmazás kezdetben közösen készül. A témával kapcsolatban a tanulók mondatokat mondanak. Minden alkalommal közösen kiválasztják a legsikeresebbet, és azt a szerzője megjegyzi. Mikor kikerekedett a történet, a mondataikat a tanulók lediktálják egymásnak (élő fogalmazás). A fogalmazásokat a tanulók később, a második félévben, önállóan írják (közös vagy egyéni vázlat alapján). A történetalkotás lehet kép vagy képsor segítségével, egyéni vagy közös élmény alapján és képzelet alapján. A vázlat mellett eredményesen alkalmazható a gondolattérkép is.

A párbeszéd alkotása

A párbeszédet az olvasott szöveg dramatizálásával vagy szituációs játékokkal valósíthatjuk meg. A tanulókkal azt gyakoroltatjuk, hogy a kommunikációs partnerre figyelni kell. Azt kell náluk tudatosítani, hogy a kommunikációt szóban segíti a hangsúly, a hangleadás, a mimika, a mozdulatok, ám írásban mindezeket mondatokkal kell lejegyezniük. Meg kell figyeltetnünk az idézett mondatok tagoló szerepét, és utalni a mondatfonetikai eszközökre.

A tanulókat egyéni írásképességüknek megfelelő feladatokkal kell ösztönözni, motiválni. Külön figyelemmel kell kísérni az írási nehézséggel küzdő tanulók munkáját. Teret kell adni a játékos feladatoknak is. A nyelvi játékokat a tanulók érdeklődésének megfelelően, illetve a tananyag keretei között választjuk meg. Lehetnek játékos párbeszéd (pl. az egyik meseszereplővel), szituációs játékok (a játékboltban, az orvosnál stb.). Alkalmazhatunk különböző fejtörőket (rébuszt, keresztrejtvényt), találós kérdéseket, nyelvtörőket, kiszámolókat stb.

A nyelv gazdag szókészletéből való tudatos válogatás nem képzelhető el a tanulók szókincsének állandó bővítése nélkül. Ezért figyeltetjük meg az olvasmányok stílus eszközeit, nyelvi fordulatait, tanítjuk meg az új szavakat, kifejezéseket. A fogalmazás-előkészítés szakaszában nyelvi gyakorlatokkal fejlesztjük a tanulók szóhasználatát (rokon értelmű és ellentétes jelentésű szavak gyűjtése, a szavak hangulatának tisztázása, szóláshasonlatok, szólások, közmondások jelentésének megbeszélése). Arra tanítjuk őket, hogy keressék a megfelelő kifejezéseket, választékosan, igényesen fejezzék ki gondolataikat, és kerüljék a szóismétlést.

A fogalmazástani feladat, hogy rászoktassuk a tanulókat az önellenőrzésre. A szövegjavítás kiterjed az írástechnikai, helyesírási, nyelvhelyességi, szórendi, stilisztikai hibákra egyaránt. Sőt, arra is meg kell tanítani őket, hogy a mondanivaló elrendezéséből elkövetett hibákat is észrevegyék és javítsák.

A második osztály végére a tanulók kifejezőképességének olyan szintre kell jutnia, amely alapja lesz az írásbeli kifejezőképesség fejlesztésének a harmadik osztályban.

III. A TANÍTÁSI ÉS TANULÁSI FOLYAMAT KÖVETÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

A tanuló eredményeinek és tudásának értékelése és osztályozása *A tanulóknak az általános iskolai oktatásban és nevelésben való osztályozásáról szóló szabállyal* összhangban kell, hogy történjen. A tanuló előrehaladásának mértékét, valamint az értékelést a tanuló kezdeti tudásszintjéhez kell viszonyítani. A tanár a tanítási-tanulási folyamat során állandó jelleggel és egyértelműen visszajelez a tanulói tudás minőségére vonatkozóan. A visszajelzésnek útmutatóként kell szolgálnia a további munkához, de ugyanakkor motiválnia is kell vele a tanulót. Minden tanulói tevékenységet értékelni kell, de az értékelés és a visszajelzés mellett fontos feladat, hogy rászoktassuk a tanulókat az önértékelésre, és a hibák felismerésére, azonnali javítására. A tanulók felkészítésével és bátorításával arra kell törekedni, hogy a tantárgy kimenetének megvalósításában felmérjék a saját fejlődésüket, de ugyanígy a többi tanuló fejlődését is.

Назив предмета	СРПСКИ КАО НЕМАТЕРЊИ ЈЕЗИК ПРОГРАМ А ЗА УЧЕНИКЕ ЧИЈИ МАТЕРЊИ ЈЕЗИК ПРИПАДА НЕСЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА И КОЈИ ЖИВЕ У ХОМОГЕНИМ СРЕДИНАМА (основни ниво стандарда)
Циљ	Циљ наставе и учења Српског као нематерњег језика јесте оспособљавање ученика да се служи српским језиком на основном нивоу у усменој и писаној комуникацији ради каснијег успешног укључивања у живот заједнице и остваривања грађанских права и дужности, као и уважавање српске културе и развијање интеркултуралности као темељне вредности демократског друштва
Разред	други
Годишњи фонд часова	72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
- разуме и користи предвиђени лексички фонд; - разуме и користи граматичке конструкције усвајане у претходном разреду и проширује их новим језичким садржајима; - предметима и бићима из блиског окружења приписује типичне особине; - искаже радњу која се дешава у тренутку говорења (сва три лица и оба броја); - састави реченице са правим објектом; - искаже основне просторне односе;	ЈЕЗИК	Око 150 нових пунозначних и помоћних речи. Граматички садржаји из претходног разреда (понављање и увежбавање на познатој и новој лексици). Проста реченица са придевом у именском делу предиката; Именица у акузативу без Предлога. Именица у локативу са предлозима у и на. Именица у акузативу са предлозима у и на са глаголом ићи. Презент глагола за сва три лица и оба броја. Личне заменице 1, 2. и 3. лица множине у функцији субјекта. Присвојне заменице за 1. и 2. лице једине сва три рода у функцији атрибута и именског дела предиката.
- слуша и разуме кратке песме и одабране одломке прозних текстова; - напамет казује кратке песме и одабране дијалоге; - уочава мелодију речи које се римују; - илуструје текст који му је прочитан, истичући неке од мотива (уз помоћ аудио и визуелних средстава);	КЊИЖЕВНОСТ	"Кад си срећан" (интернационална песма, УНИЦЕФ) Душан Радовић; "Најбоља мама на свету" (прва строфа и рефрен) Драган Лукић: "Он", "Лепо дете" Јован Јовановић Змај: "Зимска песма" (одломак) По слободном избору (у складу са интересовањима ученика), наставник бира још један до два текста која нису на овој листи.
- разуме полако и јасно изговорена једноставна питања и информације везане за свакодневне активности; - представи себе и чланове своје породице и тражи исте информације од саговорника; - чита	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	I Лично представљање: основне информације о себи - адреса, телефонски број II Породица и људи у окружењу:

појединачне речи и кратке реченице са познатом лексиком и граматиком; - пише штампаним словима писмом које је блиско његовом матерњем језику (ћирилица или латиница).		чланови породице ИИИ Живот у кући: делови куће/стана; просторије; двориште; Нова година ИВ Храна и пиће: основни оброци и основно посуђе В Одећа и обућа: одевни предмети и обућа ВИ Здравље: основни делови тела ВИИ Образовање: просторије у школи (учионица), школски намештај, школски прибор ВИИИ Природа: месеци у години; домаће животиње ИХ Спорт и игре: дечје игре Х Насеља, саобраћај и јавни објекти: основна превозна средства; продавница, пијаца XI Нетематизована лексика: називи месеци, бројеви до 20 XII Комуникативни модели: персирање; честитање и захваљивање; молба
---	--	---

Кључни појмови садржаја: српски као нематерњи језик, слушање, разумевање, говор, читање, писање

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Предмет Српски као нематерњи језик похађају ученици који наставу слушају на неком од језика националних мањина. Међу тим ученицима постоје изразите разлике у степену овладаности српским језиком приликом поласка у школу и у темпу и обиму којим могу напредовати током школовања. Ова разлика условљена је различитим матерњим језицима од којих су једни блиски српском језику (разлике међу њима су такве да не морају ометати комуникацију), док су други структурно толико различити да, без елементарног познавања једног од њих, комуникација међу говорницима није остварива. Осим тога, на ниво којим ученици реално могу овладати српским језиком утиче и средина у којој живе (претежно хомогена или хетерогена средина).

Имајући ово у виду, за предмет Српски као нематерњи језик сачињена су два програма.

Према постављеном циљу, очекиваним исходима и датим садржајима, први програм (А) примерен је ученицима чији се матерњи језици изразито разликују од српског, који живе у претежно језички хомогеним срединама и имају мало контаката са српским језиком, а у школу полазе готово без икаквог предзнања српског језика. Други програм (Б) предвиђен је за ученике који живе у језички мешовитим срединама, који могу брже и у већем обиму да савладавају српски језик, односно да, у складу с узрастом, достигну виши ниво владања српским језиком.

Оба програма за предмет Српски као нематерњи језик садрже три области: Језик, Књижевност и Језичку културу. Оне су функционално повезане, прожимају се и међусобно допуњују. Стога их треба разумети као делове комплексне целине који доприносе остваривању исхода овог предмета, сваки са својим специфичностима. Наставник је обавезан да се упозна са исходима и програмским садржајима првог циклуса образовања или претходних разреда.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе, наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и могућности ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој глобални план рада, на основу кога ће касније развијати своје

оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе.

На овај начин постиже се индиректна веза са стандардима на три нивоа постигнућа ученика. При планирању, треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена, више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно да наставник приступи уџбенику као једном од наставних средстава које је пожељно богатити и проширивати додатним, самостално израђеним наставним материјалима. Поред уџбеника, као једног од извора информација, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На почетку процеса учења, односно на почетку школске године, неопходно је спровести дијагностичко вредновање компетенција ученика. Ово је изузетно важан задатак наставника, будући да постоје велике разлике у владању српским језиком ученика једног одељења. Дијагностичко оцењивање се може реализовати помоћу иницијалног тестирања које служи да се установе вештине, способности, интересовања, искуства, нивои постигнућа или потешкоће појединачног ученика или читавог одељења. Иницијално тестирање осмишљава наставник на основу исхода и садржаја програма из претходних разреда. На основу тога, могуће је ефикасно планирати и организовати процес учења и индивидуализовати приступ учењу.

Поред стандардног, сумативног вредновања које још увек доминира у нашем систему образовања (процењује знање ученика на крају једне програмске целине и спроводи се стандардизованим мерним инструментима - писменим и усменим проверама знања, есејима, тестовима, што за последицу има кампањско учење оријентисано на оцену), савремени приступ настави претпоставља формативно вредновање - процену знања током савладавања наставног програма и стицања одговарајуће компетенције. Резултат оваквог вредновања даје повратну информацију и ученику и наставнику о томе које компетенције су добро савладане, а које не (нпр. ученик задовољавајуће разуме прочитани текст, али слабо разуме говорени текст; задовољавајуће пише у складу с правилима, али у говору не поштује правила конгруенције итд.), као и о ефикасности одговарајућих метода које је наставник применио за остваривање циља. Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, а најчешће технике су: реализација практичних задатака, посматрање и бележење ученикових активности током наставе, непосредна комуникација између ученика и наставника, регистар за сваког ученика (мапа напредовања) итд. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказани и сумативно - бројчаном оценом. Оваква оцена има смисла ако су у њој садржана сва постигнућа ученика, редовно праћена и објективно и професионално бележена.

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања, праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасно и ефективно, требало би унапредити. При вредновању ученичких постигнућа наставник се руководи исходима дефинисаним за сваки разред водећи рачуна о индивидуалном напредовању ученика у складу са њиховим могућностима и способностима. При оцењивању, пажња треба да буде усмерена на ниво развоја репродуктивних способности ученика, обим проширивања лексичког фонда, ниво смањивања различитих типова грешака.

Треба имати у виду ниво познавања језика: ученици хомогене средине спорадично остварују директан контакт с говорницима којима је српски матерњи језик, са српским језиком се срећу само на часовима српског као нематерњег језика. Резултат је да ученици српски језик користе на елементарном нивоу. Језичке моделе усвајају спорије, граматичке категорије користе уз много грешака, имају проблема при слушању, односно разумевању српског језика чак и онда када су им све речи говорног текста познате.

Назив предмета	СТРАНИ ЈЕЗИК – ЕНГЛЕСКИ
Циљ	Циљ наставе и учења страног језика у основном образовању и васпитању је да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну усмену комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.
Разред	други
Годишњи фонд часова	72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
поздрави и отпоздрави, примењујући најједноставнија језичка средства; - представи себе и другог; - разуме јасно постављена једноставна питања личне природе и одговара на њих; - разуме кратка и једноставна упутства и налоге и реагује на њих; - даје кратка и једноставна упутства и налоге; - разуме позив и реагује на њега; - упуту позив на заједничку активност; - разуме кратке и једноставне молбе и реагује на њих; - упуту кратке и једноставне молбе; - исказе и прихвати захвалност и извињење на једноставан начин; - разуме једноставно исказане честитке и одговара на њих; - упуту једноставне честитке; - препозна и именује бића, предмете и места из непосредног окружења; - разуме једноставне описе бића, предмета и места; - опише бића, предмете и места користећи једноставна језичка средства; - разуме свакодневне исказе у вези са непосредним потребама, осетима и осећањима и реагује на њих; - изрази основне потребе, осете и осећања кратким и једноставним језичким средствима; - разуме једноставна обавештења о положају у простору и реагује на њих; - тражи и пружи кратка и једноставна обавештења о положају у простору; - разуме и саопшти једноставне исказе који се односе на хронолошко и метеоролошко време	ПОЗДРАВЉАЊЕ	Реаговање на усмени импулс саговорника (наставника, вршњака, и слично); успостављање контакта при сусрету и усмено изражавање прикладних поздрава приликом растанка.
	ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ; ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ; ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О ДРУГИМА	Слушање кратких и једноставних текстова у којима се неко представља; представљање себе и других особа, присутних и одсутних
	РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ ЈЕДНОСТАВНИХ УПУТСТАВА И НАЛОГА	Слушање налога и упутстава и реаговање на њих; давање кратких и једноставних упутстава (комуникација у учионици - упутства и налози које размењују учесници у наставном процесу, упутства за игру и слично).
	ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	Слушање кратких једноставних позива на заједничку активност и реаговање на њих (позив на рођендан, игру, дружење...); упућивање и прихватање/одбијање позива на заједничку активност, уз коришћење најједноставнијих израза.
	ИСКАЗИВАЊЕ МОЛБЕ, ЗАХВАЛНОСТИ И ИЗВИЊЕЊА	Слушање једноставних исказа којима се тражи помоћ, услуга или обавештење; давање једноставног, усменог одговора на исказану молбу; изражавање и прихватање молби, захвалности и извињења.

- разуме једноставне исказе којима се изражава припадање/неприпадање, поседовање/непоседовање и реагује на њих; - тражи и даје једноставне исказе којима се изражава припадање/неприпадање, поседовање/непоседовање; - разуме једноставне исказе за изражавање допадања/недопадања и реагује на њих; - тражи мишљење и изражава допадање/недопадање једноставним језичким средствима; - разуме једноставне исказе који се односе на изражавање способности; - тражи информацију о туђим способностима и саопшти шта он/она или неко други може/не може/уме/не уме да уради; - разуме и саопшти једноставне исказе који се односе на бројеве и количине.	ЧЕСТИТАЊЕ	Слушање кратких и једноставних устаљених израза којима се честита празник, рођендан; реаговање на упућену честитку и упућивање кратких пригодних честитки.
	ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА И ПОЈАВА	Слушање краћих једноставних описа бића, предмета и места у којима се појављују информације о спољном изгледу, појавним облицима, димензијама и осталим најједноставнијим карактеристикама; давање кратких описа бића, предмета и места; тражење и давање информација у вези са описом бића, предмета и места.
	ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	Слушање исказа у вези са потребама, осетима, осећањима; саопштавање својих потреба, осета и осећања и (емпатично) реаговање на туђа.
	ИСКАЗИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА У ПРОСТОРУ	Слушање кратких текстова у којима се на једноставан начин описује положај у простору; усмено тражење и давање информација о положају у простору.
	ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА/ НЕПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА/ НЕПОСЕДОВАЊА	Слушање кратких текстова с једноставним исказима за изражавање припадања/неприпадања и поседовања/непоседовања и реаговање на њих; усмено исказивање припадања/неприпадања и поседовања/непоседовања.
	ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА/ НЕДОПАДАЊА	Слушање кратких текстова с једноставним исказима за изражавање допадања/недопадања и реаговање на њих; усмено исказивање слагања/неслагања, допадања/недопадања
	ИЗРАЖАВАЊЕ СПОСОБНОСТИ	Слушање једноставних исказа који говоре о способностима; постављање питања у вези са способностима и одговарање на њих, усмено
	ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ И БРОЈЕВА	Слушање једноставних исказа који говоре о количини нечега; постављање питања у вези с количином и одговарање на њих, усмено.

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда првог циклуса основног образовања и васпитања - у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језика, тако да свака тема представља одређени ситуацијски комплекс.

☐ Лични идентитет

☐ Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)

☐ Географске особености

☐ Србија - моја домовина

☐ Становање - форме, навике

☐ Живи свет - природа, љубимци, очување животне средине

☐ Временско искуство и доживљај времена (прошлост - садашњост - будућност) 8) Школа и школски живот

Млади - живот деце и омладине

☐ Здравље и хигијена

☐ Емоције (љубав према породици, друговима)

☐ Превозна средства

☐ Временске прилике

☐ Уметност за децу (нарочито модерна књижевност за децу; пригодне традиционалне и модерне песме)

☐ Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници)

☐ Слободно време - забава, разонода, хобији

☐ Исхрана и гастрономске навике

☐ Путовања 19) Мода и облачење

☐ Спорт

☐ Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ	<i>Hi! Hello. Good morning/afternoon/evening/night. How are you? I'm fine, thank you, and you? Goodbye. Bye. See you (later/tomorrow). Have a nice day/weekend! Thanks, same to you!</i> (Интер)културни садржаји: Формално и неформално поздрављање; устаљена правила учтивости.
ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ; ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ; ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О ДРУГИМА	<i>My name's Maria /I'm Maria. What's your name? What's your phone number? It's...</i> <i>This is my friend. His name's/name is Marko. Maria, this is Barbara. Barbara, this is Maria. This is Miss Ivona. She's my teacher. That is Mr Jones. He's a doctor. Who's this/that? It's my father. Is this your family? She's not my sister, she's my friend. Who's in the picture? It's my brother. His name's Milan. How old is he? He's 12.</i> Личне заменице у функцији субјекта – <i>I, you ...</i> Присвојни придеви – <i>my, your...</i> Показне заменице – <i>this, that</i> Глагол <i>to be - the Present Simple Tense</i> Питања са <i>Who/What/How (old)</i> Основни бројеви (1-20)

	(Интер)културни садржаји: Препознавање најосновнијих сличности и разлика у начину упознавања, представљања и размене основних личних података у нашој земљи и земљама енглеског говорног подручја.
РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ ЈЕДНОСТАВНИХ УПУТСТАВА И НАЛОГА	<i>Let's start/begin. Are you ready? Quiet, please. Listen to me! Look! Look at me/the picture! Sit down. Stand up. Turn around. Jump. Say hello/goodbye to your friend. Open/Close your books/notebooks. Put down your pencils. Pick up the rubber. Wash your hands. Open the window, please. Come in/over /here/to the board. Give me your book, please. Don't do that. Listen and say/chant/sing/do/number/find /match/draw/paint/repeat... Cut out/stick/point to... Colour the door yellow. Count from ... to My turn now. Touch your eyes. Move your body. Put on your T-shirt. Take off your shoes. Hurry up! Quick! Watch out! I understand /I don't understand. I'm finished.</i> Императив Присвојни придеви – <i>my, your...</i> (Интер)културни садржаји: Поштовање основних норми учтивости; децје песме одговарајућег садржаја.
ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	<i>Let's play football /the memory game/go to the park/sing. It's time for lunch/school! Come and play with me! Come to my birthday party. Cool! Super! Great! OK. All right. Sorry, I can't.</i> Императив (Интер)културни садржаји: Прикладно прихватање и одбијање позива; прослава рођендана, игре, забава и разонода
ИСКАЗИВАЊЕ МОЛБЕ, ЗАХВАЛНОСТИ И ИЗВИЊЕЊА	<i>Can /May I have an apple, please? Yes, here you are. Thank you/Thank you, Maria /Thanks. You're welcome. No, sorry/Not now/No, you can't. Can you help me, please? Can/May I have some water, please? Can/May I go to the toilet/go out/come in? Excuse me, Teacher, ...? I can't see. Can you move, please? Sorry, can you repeat that, please? I'm sorry I'm late. It's OK. No problem.</i> Модални глаголи за изражавање молбе – <i>can/may</i> (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације.
ЧЕСТИТАЊЕ	<i>Happy birthday to you! Here's a present for you! It's New Year's Eve. Happy New Year! It's Christmas Eve. Merry Christmas! It's Valentine's Day! Happy Valentine's Day! Happy Easter! Thanks, same to you! Hurray!</i> (Интер)културни садржаји: Најзначајнији празници и начин обележавања /прославе и честитања; пригодне децје песме и игре.
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА И ПОЈАВА	<i>What's this/that? It's a/an... Is it a/an...? It's not a pen, it's a pencil. It's not short, it's long. What colour is it? It's grey. The crayon is grey. She's got a small nose and big blue eyes. She's wearing a white dress. I've got two hands and two feet. Has he got four legs? No, he hasn't, he's got two legs. This is my house. It's got big windows. Has it got a garden? There's a park/toyshop/supermarket in my town. There are two playgrounds, too.</i> Глаголи <i>have got, to be</i> за давање описа Егзистенцијално <i>There is/are ...</i> Правилна множина именица: <i>leg - legs, arm - arms...</i> Неправилна множина основних именица: <i>foot - feet...</i> <i>The Present Continuous Tense</i> за описивање тренутних радњи. (Интер)културни садржаји: Децје песме и приче одговарајућег садржаја.
ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	<i>I'm not thirsty, I'm hungry. Here's a sandwich for you. Do you want some water? Yes, please. I want fruit. No, thank you. I'm</i>

	<i>so happy/sad! Are you hot/cold? The Present Simple Tense (be, want) (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације.</i>
ИСКАЗИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА У ПРОСТОРУ	<i>Where's my dad? Is he in the house? No, he's in the garage. Where's your dog? It's in the garden. Where's my bag? It's under the chair/in the wardrobe. Where's the toilet? It's here/over there.</i> Прилози и предлози за изражавање положаја и просторних односа - <i>хере, тхере, ин, он, ундер</i> Питања са <i>Where</i> (Интер)културни садржаји: Култура становања: село, град.
ИСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА	<i>What day is it today? It's Monday. It's cold and rainy today. The Present Simple Tense glagola to be Pitanja sa What</i> (Интер)културни садржаји: јавни простор; типичан изглед места.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА/ НЕПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА/ НЕПОСЕДОВАЊА	Присвојни придеви <i>му, уоур...</i> <i>Have got</i> за изражавање припадања/поседовања (Интер)културни садржаји: Породица, пријатељи, кућни љубимци, играчке.
ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА /НЕДОПАДАЊА	<i>Do you like orange juice? Yes, I do. /No, I don't. I like fish and chips, but I don't like chicken or rice. Do you like games? I love my family. The Present Simple Tense glagola like/love.</i> (Интер)културни садржаји: Популарна храна и пиће; породица
ИЗРАЖАВАЊЕ СПОСОБНОСТИ	<i>I can/can't sing. I can draw, but I can't read. Can you swim? Yes, I can. No, I can't. No, but I can run This is my parrot. It can talk. A penguin can't fly.</i> Модални глагол <i>цан</i> за изражавање способности. (Интер)културни садржаји: Школске активности, кућни љубимци и свет природе
ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ И БРОЈЕВА	<i>How many balls? 15 balls.</i> Основни бројеви до 20. Правилна множина именица. Питања са <i>How many</i> . (Интер)културни садржаји: Школско окружење.

Кључни појмови садржаја: комуникативни приступ, функционална употреба језика, интеркултурност.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења за стране језике у првом циклусу основног образовања и васпитања усмерен је на развој функционалних знања и заснован је на комуникативно дефинисаним исходима учења, односно активностима које ученик успешно реализује користећи страни језик. Језичке активности слушања, читања, (раз)говора и писања у програму наставе и учења посматрају се интегративно, као нераздвојиве компоненте аутентичне комуникације појединца у било којој говорној заједници. Полазећи од исхода, односно онога што је ученик у стању да оствари у различитим врстама и видовима комуникације (умене, писане и невербалне), формално и садржински централну позицију програма наставе и учења заузимају управо *комуникативне функције*.

На основу комуникативних функција дефинисане су *језичке активности* помоћу којих се оне могу остварити, а које укључују постепено усавршавање способности разумевања говора, разумевања писаног текста (од трећег разреда), интерактивног усменог и писаног изражавања. Захваљујући цикличној и континуалној концепцији програма, комуникативне функције се преносе, усвајају и увежбавају током читавог образовног циклуса, с растућим степеном сложености. Исходи, комуникативне функције и језичке активности дефинисани су као опште лингвистичке категорије, и стога су за све стране језике идентични исходи. Како би се, међутим, исходи, функције и активности операционализовали, понуђени су и примери језичких садржаја, и то за сваки појединачни страни језик. Њима се илуструју неке од најфреквентнијих и узрасно најадекватнијих могућности за вербалну реализацију комуникативних функција.

Програм усмерен ка исходима указује на то шта је ученик у процесу комуникације у стању да разуме и продукује. Табеларни приказ постепено води наставника од исхода и комуникативне функције као

области, преко активности које у настави оспособљавају ученика да комуницира и користи језик у свакодневном животу, у приватном, јавном или образовном домену. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике у атмосфери заједништва и међусобне сарадње;
- говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;
- наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке, укључујући њене културолошке и васпитне елементе, као и елементе социјализације;
- битно је значење језичке поруке;
- знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;
- са циљем да се унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива на социјалној интеракцији у учионици и ван ње, и спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;
- сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом и без детаљних граматичких објашњења, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту.
- комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће:
- усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;
- поимање програма наставе и учења као скупа динамичних, заједнички припремљених и прилагођених задатака и активности;
- наставник треба да омогући приступ новим идејама и њихово прихватање, као и креирање нових идеја; ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;
- наставни материјали представљају један од извора активности и треба да буду праћени употребом додатних аутентичних материјала;
- учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;
- рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче развој когнитивних способности ученика (планирање, запажање, анализа, вредновање, закључивање итд.);
- за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто, а нарочито на нижем узрасту треба користити интернационализме и речи које су им познате, као и визуализацију као средство семантизације.

Назив предмета	МАТЕМАТИКА
Циљ	Циљ наставе и учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.
Разред	Други
Годишњи фонд часова	180

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– одреди десетице најближе датом броју; – усмено сабира и одузима бројеве до 100; – користи појмове чинилац, производ, дељеник, делилац, количник, садржалац; – примени замену места и здруживање сабирака и чинилаца ради лакшег рачунања; – усмено множи и дели у оквиру прве стотине; – израчуна вредност бројевог израза са највише две операције; – реши текстуални задатак постављањем израза са највише две рачунске операције и провери тачност решења; – одреди непознати број у једначини са једном аритметичком операцијом; – одреди делове (облика) дате величине; – изрази одређену суму новца преко различитих апоена; – прочита број записан римским цифрама и напише дати број римским цифрама; – прикаже мањи број података у таблици и стубичастим дијаграмом; – уочи правило и одреди следећи члан започетог низа;	БРОЈЕВИ	Први део Сабирање и одузимање са преласком. Замена места и здруживање сабирака. Веза сабирања и одузимања. Једначине са једном операцијом (сабирање или одузимање). Римске цифре I, V, X, L, C Други део Множење и дељење (таблично) Нула и јединица као чиниоци; нула као дељеник. Замена места и здруживање чинилаца. Трећи део Редослед рачунских операција. Множење и дељење збира и разлике бројем. Веза множења и дељења. Једначине са једном операцијом (множење или дељење). Бројевни изрази. Формирање израза на основу реалистичних ситуација. Разломци облика $\frac{a}{b}$, $1 \leq n \leq 10$, визуелно и симболичко представљање.
– разликује дуж, полуправу и праву; – одреди дужину изломљене линије (графички и рачунски); – одреди обим геометријске фигуре; – нацрта правоугаоник, квадрат и троугао на квадратној мрежи и тачкастој мрежи; – уочи подударне фигуре на датом цртежу;	ГЕОМЕТРИЈА	Први део Дуж, права и полуправа. Тачка и права. Отворена и затворена изломљена линија. Графичко надовезивање дужи. Дужина изломљене линије. Обим геометријских фигура без употребе формула. Други део

– уочи симетричне фигуре; – допуни дати цртеж тако да добијена фигура буде симетрична у односу на дату праву;		Цртање правоугаоника, квадрата и троугла на квадратној мрежи, на тачкастој мрежи. Симетричне фигуре. Подударност фигура (интуитивно).
– изрази дужину у различитим јединицама за мерење дужине; – измери дужину дужи и нацрта дуж дате дужине – чита и запише време са часовника; – користи јединице за време у једноставним ситуацијама	МЕРЕЊЕ И МЕРЕ	Мерење дужине стандардним мерним јединицама (m, dm, cm). Мерење времена (дан, месец, година, час, минут).

Кључни појмови садржаја: сабирање, одузимање, множење, дељење, једначина, део целине, мерење дужине и времена, правоугаоник, квадрат, дужина, обим, римске цифре.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Ради лакшег планирања наставе, даје се оријентациони предлог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број часова за обраду новог градива + број часова за утврђивање, увежбавање и систематизацију градива). Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација градива), водећи рачуна о циљу предмета и исходима.

Основа за писање исхода и избор садржаја је чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичким језиком, математичко резонување и доношење закључака и одлука. Сам процес учења математике има своје посебности које се огледају у броју година изучавања и недељног броја часова предмета и неопходности континуираног развијања знања.

Наставници у својој свакодневној наставној пракси треба да се ослањају на исходе, јер они указују шта је то за шта ученици треба да буду оспособљени током учења предмета у једној школској години. Остваривањем исхода, ученици граде основне математичке концепте, основним математичким процесима и вештинама оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање образовних стандарда и међупредметних компетенција.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици остваре исходе и да изабере одговарајуће методе, активности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине које су ученику потребне за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, дате исходе треба разложити на мање и на основу њих планирати активности за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за одређене исходе потребно више времена и активности, као и рада на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљеве којима се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција и не треба је усмерити само на остваривање појединачних исхода.

При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

Приликом планирања наставе, треба имати у виду да, у овом узрасту, различите игролике активности, као и употреба едукативних софтверских алата, у функцији сазнавања и учења могу бити додатна мотивација за усвајање математичких садржаја. Због тога је важно да се ученицима првог циклуса

омогући да развијају математичко мишљење у контексту игроличких активности и употребе едукативних апликација на интернету и других електронских материјала. Поред тога, игроличке активности и употреба едукативних апликација и електронских материјала значајно доприносе развијању интересовања за математику и позитивног става према математици.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе је и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање развоја и напредовања ученика. Тај процес започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу.

Назив предмета	СВЕТ ОКО НАС
Циљ	Циљ наставе и учења Света око нас јесте упознавање себе, свог природног и друштвеног окружења и развијање способности за одговоран живот у њему.
Разред	други
Годишњи фонд часова	72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– идентификује групе људи којима припада и своју улогу у њима; – оствари права и изврши обавезе у односу на правила понашања у групама којима припада; – се понаша тако да уважава различитости других људи; – прихвати последице када прекрши правила понашања групе; – сарађује са другима у групи на заједничким активностима; – разликује потребе од жеља на једноставним примерима из сопственог живота; – препозна грб, заставу и химну Републике Србије и примерено се понаша према симболима; – одреди тип насеља на основу његових карактеристика; – повеже личну хигијену, боравак у природи, физичку активност и разноврсну исхрану са очувањем здравља; – одржава личну хигијену – руку, зуба и чулних органа; – примени правила културног и безбедног понашања у саобраћају и превозним средствима у насељу са околином; – безбедно поступа пре и током временских непогода; – истезањем, савијањем и сабијањем одреди својства материјала; – одабере материјале који својим својствима највише одговарају употреби предмета; – пронађе нову намену коришћеним предметима; – наводи примере различитих облика кретања у окружењу; – одабере начин кретања тела, узимајући у обзир облик тела, врсту подлоге и средину у	НАСЕЉЕ СА ОКОЛИНОМ	Други и ја
		Култура живљења
		Човек ствара
		Кретање и оријентација у простору и времену
		Групе људи: родбина, (ван)школска заједница, становници насеља. Права и обавезе чланова група. Однос потреба и жеља. Правила понашања појединаца и група. Породични, школски и празници насеља. Симболи Републике Србије: грб, застава и химна. Типови насеља: село, град. Здрав начин живота: хигијена тела, разноврсна исхрана, број obroка, боравак у природи и физичка активност. Врсте саобраћаја (копнени, водни и ваздушни и одговарајућа превозна средства). Безбедно понашање у саобраћају у насељу (кретање улицом и путем без тротоара, прелажење улице и пута без пешачког прелаза. Правила понашања у превозним средствима (аутомобил и јавни превоз). Временске непогоде (олуја, град, мећава) и безбедно понашање у затвореном и на отвореном простору. Материјали (дрво, камен, метал, стакло, гума, пластика, папир, тканина, глина/пластелин) и производи људског рада. Еластичност материјала. Својства материјала одређују њихову употребу. Нова намена предмета направљених од различитих материјала. Занимања људи у граду и селу. Различити облици кретања тела (хода, скаче, трчи, пада, лети, плива, котрља се, клизи). Утицај облика тела, подлоге и средине на кретање по равној подлози и пређено растојање тела. Сналажење у насељу помоћу адресе (улица, кућни број) и карактеристичних објеката.

којој се тело креће; – измери растојање које тело пређе током свог кретања; – пронађе тражени објект у насељу помоћу адресе/карактеристичних објеката; – именује занимања људи у свом насељу са околином; – одреди време помоћу часовника и календара користећи временске одреднице: сат, дан, седмицу, месец, годину; – забележи и прочита податке из личног живота помоћу ленте времена; – разликује облике рељефа у свом насељу и околини; – разликује облике и делове површинских вода у свом насељу и околини; – идентификује заједничке особине живих бића на примерима из окружења; – повеже делове тела живих бића са њиховом улогом/улогама; – разврста биљке из окружења на основу изгледа листа и стабла; – разврста животиње из окружења на основу начина живота и начина исхране; – наведе примере који показују значај биљака и животиња за човека; – штедљиво троши производе које користи у свакодневним ситуацијама; – разврста отпад на предвиђена места; – негује и својим понашањем не угрожава биљке и животиње у окружењу; – препозна примере повезаности живих бића са условима за живот; – повеже промене у природи и активности људи са годишњим добима; – изведе једноставне огледе пратећи упутства; – повеже резултате рада са уложеним трудом.		Разноврсност природе	Сналажење у времену у односу на временске одреднице: минут, сат, дан, седмица, месец, година, датум, годишња доба. Средства за мерење времена: часовник, календар, лента времена. Рељеф и облици рељефа: узвишења, (брдо, планина) удубљења (долине, котлине) и равнице. Рељеф у насељу и околини. Облици појављивања воде: површинске воде (текуће, стајаће) и њихови делови (извор, ток, корито, обала). Површинске воде у насељу и околини. Заједничке особине живих бића (дисање, исхрана, раст, остављање потомства). Функције (улога) делова тела живих бића. Разноврсност биљака у окружењу (зељасте и дрвенасте; лишћарске и четинарске). Разноврсност животиња у околини (домаће и дивље биљоједи, месоједи и сваштоједи). Значај биљака и животиња за човека. Улога човека у очувању природе (штедња производа који се користе у свакодневном животу, разврставање отпада на предвиђена места, брига о биљкама и животињама). Сунчева светлост и топлота, вода, ваздух и земљиште – неопходни услови за живот. Промене у природи и активности људи у зависности од годишњих доба.
--	--	-----------------------------	---

Кључни појмови садржаја: природа, оријентација у простору и времену, кретање, култура живљења.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења Света око нас задржао је постојећи оквир од два часа недељно, односно 72 часа годишње и досадашњи завичајни принцип.

Завичајни принцип (принцип животне близине) одређује просторну и временску блискост природних и друштвених појава и процеса и као такав представља једну од суштинских одлика овог предмета. У првом разреду се креће од просторно и временски најближих феномена за ученика, док се у старијим разредима просторни и временски оквир постепено шири. Конкретно, оквир унутар ког се остварују предметни исходи у првом разреду чине садржаји из најближег и *непосредног окружења ученика* –

дома, школе, насеља/дела насеља у коме ученик живи. У другом разреду просторни оквир се проширује на *Насеље са околином*, у трећем разреду на *Завичај*² (природно и друштвено окружење, крај³ односно крајина⁴), а завршиће се у четвртном разреду државом *Србијом*.

Завичајни принцип овом предмету обезбеђује високу осетљивост на контекст у коме ученици живе, односно отвореност за садржаје из дететовог окружења и флексибилност за уважавање карактеристика и одлика најразличитијих средина у којима деца из Србије живе. У том смислу, предмет Свет око нас подразумева отвореност и за садржаје од значаја за националне мањине у складу са простором проучавања природних и друштвених појава у првом разреду – непосредно окружење. Поред тога, код свих ученика треба развијати осећај богатства у различитостима међу припадницима различитих националности указивањем на постојање људи који славе другачије празнике, имају различите обичаје, културу становања, исхрану, облачење и сл.

Уважавање окружења у којем ученици живе директно је у вези са уважавањем искустава и знања ученика. Ученици у школу долазе са идејама о свету, себи и свему другом што их окружује. Изградили су их личним ангажовањем у свакодневним активностима – играњем, слушањем, посматрањем, размишљањем, разговарањем, неки и читањем итд. Зато је веома важно да полазне тачке у развоју научних идеја о природним и друштвеним појавама и процесима у настави буду управо идеје и искуства са којима ученици долазе у школу. Кроз разноврсне активности којима се уважава средина у којој ученици живе и њихово непосредно свакодневно искуство из конкретне средине, ученицима се омогућава да доживе и разумеју сложеност, разноликост и међусобну повезаност свих чинилаца који делују у њиховом природном и друштвеном окружењу. Истовремено се подстиче њихова радозналост за откривање појава и процеса у природној и друштвеној заједници.

Основна интенција наставе Света око нас усмерена је на развој интелектуалних, психофизичких, когнитивно-конативних и социјално-афективних сфера личности ученика, што се одражава у наведеном циљу за крај циклуса и датим предметним исходима.

Предметни исходи Света око нас показују шта су ученици оспособљени да учине, предузму, изведу и обаве захваљујући знањима, ставовима и вештинама које су развили током године учења овог наставног предмета. Исходи се остварују у спрези садржаја, метода наставе и учења и активности ученика некад унутар једне теме, а најчешће кроз више тема. Зато границе међу темама проучавања треба схватити условно и флексибилно. Неки исходи су по својој природи међупредметни и оствариваће се кроз активности у оквиру више наставних предмета, као на пример исход: *По завршетку разреда ученик ће бити у стању да повезује резултате учења и рада са уложеним трудом*. Треба, такође, имати у виду да је редослед програмских тема и груписаних садржаја унутар тема урађен искључиво ради прегледности препоручених програмских

2 Завичај представља географски простор краја, односно крајине, у чијим границама се крећу програмски исходи и препоручени садржаји.

3 Крај – два или више суседних предела који се међусобно разликују, али заједно представљају одређену територијалну целину (Мачва са Поцерином, Подриње, Полимље, Гружа, Пештер...).

4 Крајина – два или више крајева сличних географских карактеристика који заједно сачињавају одређену територијалну целину (Срем, Банат, Бачка, Шумадија, Неготинска крајина...).

садржаја и не препоручује се као редослед приликом креирања годишњих и оперативних планова, већ као помоћ наставнику да их креира. Иста препорука се односи и на уџбенике. Није пожељно да структура садржаја уџбеника буде основ за планирање наставе.

Ученике треба оспособљавати да самостално истражују и анализирају природне и друштвене појаве и процесе. У зависности од исхода који се жели остварити, учитељ треба да подстакне ученике на различите врсте активности које ангажују како поједина чула, тако и више чула паралелно. Синхронизација чулних утисака даје целовиту слику објекта, процеса, појава и њихову интеграцију у комплексну слику света, а уважава различитости у склоностима ученика при упознавању света и процесу учења. Ипак, учење се не завршава на чулним утисцима, већ се наставља уопштавањем уоченог кроз описивање, поређење, формулисање закључака итд. У наставном процесу се, дакле, полази од несистематизованих искуствених сазнања и иде се ка општим, научно заснованим, систематизованим знањима из области природе, друштва и културе. Активности ученика потребно је

прилагодити предметним исходима, специфичностима изабраних садржаја и узрасту ученика. Постепено треба повећавати ниво захтева и самосталности ученика приликом упознавања природних и друштвених појава.

Стварност (природна и друштвена) која нас окружује и из које произлази садржај овог предмета, заснована је на *повезаности различитих појава и процеса*. Због тога садржаји Света око нас, а касније и Природе и друштва морају да буду одраз те целovitости и повезаности појава које се изучавају. Ради формирања елементарних појмова и постављања мреже за систем појмова, при избору и распореду програмске грађе примењен је *спирално-узлазни модел*, а у складу са узрастним карактеристикама ученика. То значи да се иста тематика из разреда у разред проширује, продубљује и посматра са различитих аспеката. Изградња система у настави, последица је постојања система у стварности. Улога учитеља је управо да код ученика осветли и креира ту целовиту слику, а не да наставне садржаје тумачи само као биолошке, географске, историјске и друге садржаје.

Поред тога, приступ настави и учењу треба да буде *повезан и са логиком и методологијом научне дисциплине* одакле произлази одређени садржај. Тако изучавање биолошких садржаја нужно треба да укључи посматрање и праћење биолошких феномена; изучавање садржаја хемије и физике – закључивање на основу спроведеног огледа или експеримента, итд. Развијање система појмова подразумева континуиран рад учитеља на успостављању хоризонталне (унутар једног разреда) и вертикалне повезаности (између разреда) садржаја унутар Света око нас и, касније, Природе и друштва. Важно је да се кадгод је могуће приступи корелацији и интегрисаном приступу садржајима на међупредметном нивоу кроз наставне и ваннаставне облике рада и активности у школи и изван ње. Због природе садржаја предмета и датих исхода пожељно је активности организовати што чешће изван учионице, односно у ближе природном и друштвеном окружењу. За потребе овог предмета посебно су погодни: организоване посете, шетње, излети, настава у природи.

Поред коришћења званично одобрених уџбеничких комплекта, у остваривању програма за Свет око нас препоручује се коришћење шире литературе и осталих извора информација: штампаних, аудио-визуелних и електронских медија. Посебно се препоручује коришћење аутентичних природних и друштвених извора, као најверодостојнијих показатеља стварности, појава и процеса у конкретном непосредном окружењу, као и дидактичких материјала који одражавају посебности датог окружења/контекста у коме ученици живе.

Учитељ остварује постављени циљ и исходе кроз наставу и остале организационе форме рада у школи, без додатног оптерећења родитеља и њиховог обавезног ангажовања у остваривању програма. Родитељи могу бити добровољно ангажовани као расположиви потенцијал локалне средине, у зависности од њихових знања, могућности и хтења.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање обухвата креирање годишњег и оперативних планова, као и развијање припрема за час/дан/седмицу. *Годишњи план* креира се у форми гантограма и садржи број часова по темама распоређених по месецима, а у складу са школским календаром, планираним фондом часова по темама и годишњим фондом часова.

Полазећи од датих предметних исхода и препоручених садржаја од наставника се очекује да дати програм контекстуализује према потребама конкретног одељења имајући у виду карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже као и друге ресурсе школе и локалне средине.

Приликом планирања наставе и учења потребно је руководити се:

- индивидуалним разликама међу ученицима у погледу начина, темпа учења и брзине напредовања;
- интегрисаним приступом у којем постоји хоризонтална и вертикална повезаност унутар истог предмета и различитих наставних предмета;
- партиципативним и кооперативним активностима које омогућавају сарадњу;
- превасходно активним и искуственим методама наставе и учења;
- уважавањем свакодневног искуства и знања које је ученик изградио ван школе, повезивањем активности и садржаја учења са животним искуствима ученика и подстицањем примене наученог и свакодневног животу;

– неговањем радозналости, одржавањем и подстицањем интересовања за учење и континуирано сазнавање;

– редовним и осмишљеним прикупљањем релевантних података о напредовању ученика, остваривању предметних исхода и постигнутом степену развоја компетенција ученика.

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре, као и до сада, креира свој годишњи (глобални) план рада из кога касније развија своје оперативне планове. Како су исходи дефинисани за крај наставне године, наставник треба да их операционализује прво у оперативним плановима, а потом и на нивоу конкретне наставне јединице.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика само је део праћења и вредновања образовно-васпитне праксе. Резултате целокупног праћења и вредновања наставник узима као основу за планирање наредних корака у раду са ученицима и развијању своје образовно-васпитне праксе.

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању*. Потребно је да наставник континуирано и на примерен начин указује ученику на квалитет његовог постигнућа тако што ће повратна информација бити прилагођена, довољно јасна и информативна како би имала улогу подстицајне повратне информације. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

Назив предмета	ЛИКОВНА КУЛТУРА
Циљ	Циљ наставе и учења Ликовне културе је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа.
Разред	други
Годишњи фонд часова	72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– користи материјал и прибор на безбедан и одговоран начин; – изрази, одабраним материјалом и техникама своје емоције, машту, сећања и замисли; – користи једноставне информације и одабрана ликовна дела као подстицај за стваралачки рад; – изражава, светлим или тамним бојама, свој доживљај уметничког дела; – идентификује истакнути део целине и визуелне супротности у свом окружењу; – преобликује, самостално или у сарадњи са другима, материјале и предмете за рециклажу; – тумачи једноставне визуелне информације које опажа у свакодневном животу; – изражава мимиком и/или телом различита расположења, покрете и кретања; – упоређује свој и туђ естетски доживљај простора, дизајна и уметничких дела; – повезује уметничко занимање и одговарајуће продукте; – пружи основне информације о одабраном музеју; – разматра, у групи, шта и како је учио/ла и где та знања може применити.	ОБЛИЦИ	Облици (светлост као услов за опажање облика; визуелне карактеристике природних и вештачких облика; дизајн предмета за свакодневну употребу). Супротности (обојено и безбојно, једноставно и сложено, испупчено и удубљено, ближе и даље...). Облик и целина (истакнути део целине; везивање и спајање облика).
	СПОРАЗУМЕВАЊЕ	Тумачење (невербално и визуелно изражавање; садржај визуелних информација). Слика и реч (редослед радње у стрипу; знаци; лепо писање; честитке).
	ЛИКОВНЕ ИГРЕ	Боја (светле и тамне боје; боја и облик; боја и звук). Замислиња (стварност и машта).
	ПРОСТОР	Простор (обликовање простора – школа, учионица, соба; музеј). Кретање (кретање једног облика у простору; кретање више облика у простору). Сцена (маске, костими, реквизити).

Кључни појмови садржаја: простор, облик, линија, боја.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

У другом разреду ученици се развијају и уче кроз разноврсне активности и задатке који подстичу радозналост и задовољство у истраживању, експериментисању, размишљању, повезивању, изражавању, стварању, дружењу и сарадњи.

Опште међупредметне компетенције

У другом разреду се нарочито развијају: компетенција за комуникацију, естетичка компетенција, компетенција за рад са подацима и информацијама, компетенција за учење и компетенција за сарадњу.

Компетенција за рад са подацима и информацијама развија се на јединствени начин. Ученици користе информације и податке (визуелне, аудитивне, аудиовизуелне, текстуалне, вербалне, тактилне...) као подстицај (мотивацију) за стварање.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Називи, број и редослед наставних тема нису фиксни (прописани или препоручени) да би се омогућило планирање интегрисане и пројектне наставе. Наставник планира број и редослед наставних тема, као и број часова за реализацију сваке теме. У настави треба да доминирају ликовни задаци који циљају више исхода и међупредметних компетенција.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави Ликовне културе исходи су процесни. Формулисани су тако да до краја разреда сви ученици могу да их достигну (у мањој или већој мери) уколико су радили разноврсне задатке од којих сваки циља више исхода.

Могући елементи за процењивање напредовања и оцењивање постигнућа су:

- Однос према раду (ученик је припремљен за час, одговорно користи материјал, прибор и алатке, одржава прибор и радни простор...);
- Однос према себи (поставља питања, труди се, учи на грешкама, самосталан је у индивидуалном раду, истрајан је...);
- Однос према другима (поштује договорена правила понашања, спреман је да помогне и да сарађује, уважава туђе радове, начин размишљања, доживљавања, опажања...);
- Разумевање (разуме задатак, разуме појмове, разуме процес, разуме визуелне информације...);
- Повезивање (повезује и пореди познате и нове информације, људе, места, догађаје, идеје, дела...);
- Оригиналноост (оригиналан је у односу на туђе радове, оригиналан је у односу на своје претходне радове...);
- Вербално изражавање (учтиво комуницира, кратко и јасно образлаже свој рад, замисао, утисак, опажање, емоције...);
- Употреба техника (примењује одговарајући процес, контролише однос воде и боје, бира подлогу у односу на технику)...

Елементи могу и другачије да се формулишу. Бирају се према типу ликовног задатка и циљевима задатка. На пример, када се уче временске одреднице ученици могу да обликују сат од картонских тањира, амбалаже за топљени сир, сламчица за сок... Неизоставни елементи за процењивање су разумевање концепта (мерења времена) и однос према раду, а наставник може да процењује и друге елементе, уколико је ученицима поставио јасне захтеве. На пример, да не копирају једни друге (у ликовном раду).

Самопроцена радова је вербална и писана, а захтеви се уводе постепено. Наставник прво тражи од ученика да усмено опише свој рад, а касније и да напише две до три реченице о свом раду.

Уколико наставник процени да су ученици спремни, може да користи прилагођену методу 3, 2, 1. У интегрисаној настави ученик на листићу пише: 3 ствари које сам научио/научила на часу, 2 примера која илуструју то што сам научио/научила и 1 ствар која ми није јасна или питање које бих поставио/поставила. Када се ученик ликовно изражава, може да напише на листићу: 3 ствари о којима сам размишљао током рада; 2 ствари које ми се свиђају на мом раду и 1 ствар коју бих променио или бих урадио другачије. На листићу се уписује име и презиме и назив рада, а листић се лепи на полеђину рада или се чува у блоку. Ученик не треба да наводи више од једне нејасноће или грешке, ни у случају када му ништа није јасно или сматра да је рад упропашћен. Издвајање само једне нејасноће или грешке постепено оспособљава ученика да идентификује најважнији пропуст и да се фокусира на његово уклањање. Листићи за самопроцену омогућавају наставнику потпунију слику о напредовању ученика.

Назив предмета	МУЗИЧКА КУЛТУРА
Циљ	Циљ наставе и учења Музичке културе је да код ученика развије интересовање и љубав према музици кроз индивидуално и колективно музичко искуство којим се подстиче развијање креативности, естетског сензибилитета и духа заједништва, као и одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа.
Разред	други
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– објасни својим речима утиске о слушаном делу, особине тона, доживљај прегласне музике и њеног утицаја на тело; – разликује различите инструменте по боји звука и изражајним могућностима; – издвоји основне музичке изражајне елементе; – препозна музичку тему или карактеристични мотив који се понавља у слушаном делу; – повезује карактер дела са изражајним музичким елементима и инструментима; – изговара бројалице у ритму, уз покрет; – пева по слуху песме различитог садржаја и расположења; – изводи уз покрет музичке и традиционалне игре; – примењује правилан начин певања и договорена правила понашања у групном певању и свирању; – свира по слуху ритмичку пратњу уз бројалице и песме, једноставне аранжмане, свирачке деонице у музичким играма; – повезује почетне тонове песама-модела и једноставних наменских песама са бојама; – повезује ритам са графичким приказом; – објашњава својим речима доживљај свог и туђег извођења; – учествује у школским приредбама и манифестацијама; – направи дечје ритмичке инструменте; – осмисли покрете уз музику; – осмисли ритмичку пратњу за бројалице, песме и музичке игре помоћу различитих извора звука; – осмисли одговор на музичко питање;	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Уметничка музика у цртаним и анимираним филмовима. Однос звук-лик, музика-радња. Композиције које илуструју различита осећања. Звук и тон (извори) – звуци из природе и окружења. Тон: боја (различити гласови и инструменти), трајање (кратак-дуг), јачина (гласан-тих), висина (висок-дубок). Композиције које илуструју различите боје људског гласа и инструмената. Музички дијалог (хор, глас и хор, глас и инструмент, два гласа, два инструмента, један свирач, група свирача, оркестар). Различити жанрови везани за ситуације значајне у животу ученика. Музичка прича. Композиције различитог карактера и елементи музичке изражајности (мелодијска линија, темпо, ритам, динамика). Музички бонтон. Музика и здравље. Носиоци звука (цеде плејер, рачунар...).
	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Изговор бројалице у ритму уз покрет. Звучне онотопеје и илустрације Правилан начин певања – држање тела и дисање. Правилна дикција – изговарање брзалица и бројалица. Певање песама по слуху различитог садржаја и карактера. Певање песама уз покрет – песме уз игру и народне песме. Певање модела и наменских песама и повезивање њихових почетних тонова уз боју (а1 бела, ха1 љубичаста боја). Дечји и алтернативни инструменти и начини свирања на њима. Инструментална пратња по слуху уз бројалице и песме – пулс, ритам, груписање удара.

– осмисли једноставну мелодију на краћи задати текст; – према литерарном садржају изабере од понуђених, одговарајући музички садржај; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи самостално или уз помоћ одраслих, доступне носиоце звука.		Певање и извођење музичких игара уз свирање на дечјим инструментима – песме уз игру, дидактичке игре, музичке драматизације. Свирање инструменталних аранжмана на дечјим ритмичким инструментима и на алтернативним изворима звука. Музички бонтон.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Израда дечјих ритмичких инструмената од различитих материјала. Креирање сопствених покрета уз музику. Стварање једноставне ритмичке пратње коришћењем различитих извора звука. Музичка питања и одговори и музичка допуњалка. Стварање звучне приче од познатих музичких садржаја, звучних ономотопеја и илустрација на краћи литерарни текст.

Кључни појмови садржаја: звук, тон, певање, свирање, слушање, музичке игре, музички бонтон.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике, па и предмета музичка култура указује на стално прожимање и садејство свих области и програмских садржаја. Ниједна област не може да се изучава изоловано од друге и да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике. Музику од почетка треба повезивати са што више догађаја из живота ученика.

Паралелно одвијање различитих музичких активности подстиче фину менталну комбинаторику, драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала детета, као и одличну основу за интеграцију са другим предметима.

Настава је усмерена на остваривање исхода при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике и музичко стваралаштво.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Музичке активности су говор у ритму, певање, свирање, покрет уз музику, слушање музике и видови стваралаштва. Препоручени **музички садржаји** (бројалице, песме, музичке игре, ритмички аранжмани, композиције за слушање музике) остављају простор за избор других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Да би постигао очекиване исходе васпитно-образовног процеса, наставник остварује наставу користећи глас, покрет и музичке инструменте. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз рад у групама и у одељењу, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Програм наставе и учења омогућава да се, поред наведених композиција за слушање и извођење, могу користити и композиције које нису наведене, односно, наставник има могућност да максимално до 30%, по слободном избору, одабере композиције за слушање и извођење водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим могућностима и интересовањима, естетским захтевима, исходима и локалитету на коме се налази школска установа. Однос између понуђених композиција и примера из друге литературе треба да буде најмање 70% у корист

понуђених. Из поменутог разлога, у програму наставе и учења се налази већи избор наставног материјала (за слушање и извођење) у односу на годишњи фонд часова предмета Музичка култура.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

На сваком часу, ученике треба упућивати да правилно седе, а вежбе дисања организовати кроз интересантну причу и игре (нпр. лева шака представља цвет, а скупљени прсти десне пчелу. Након што дубоко уздахну, имитирају зујање пчеле које се чује јаче када се приближи цвету, а утишава се када се од цвета удаљава; испрекидано дување у замишљену свећу, опонашање пробушеног балона, итд). Вежбе за сугласнике (Ш – шуштање лишћа, Ф – фијук ветра, Р – зујање мотора, З – зујање пчеле, П – хлађење нечег врућег, С – опонашање оглашавања змије). Лепота певања зависи од јасноће и разговетности текста. Вежбе за правилну дикцију најпримереније је остварити изговором брзалица. Извођењем брзалица, поред јасног изговора, развија се пажња и концентрација – пожељни пратиоци сваког музичког извођења. Брзалицу изабрати према гласовима који их очекују у песми коју ће потом учити.

Поред пажљивог избора што квалитетнијих музичких садржаја, ученике треба стално упућивати на неопходност неговања гласовног и слушног апарата. Упозорења да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма, треба да се спроводе у континуитету.

Од велике важности је да се ученици упознају са правилима понашања (музичким бонтоном) при слушању и извођењу музике. Важно је обезбедити тишину и пажњу у току слушања музике и упутити их када треба извођаче да поздраве аплаузом. Овај модел понашања ученици треба да задрже на концертима и различитим музичким приредбама, било да се налазе у активnoj (као извођачи) или пасивnoj (само слушају) улози.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду годишњег плана наставе и учења, оперативних планова (на нивоу месеца) и планирање часова, односно припреме за час. *Годишњи план* креира се у форми гантограма и садржи број часова по областима распоређених по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. *Оперативни план* садржи рубрику са операционализованим исходима, дефинисаним наставним јединицама, рубрику за планирану међупредметну повезаност, евалуацију квалитета испланираног и друге елементе према процени наставника. Приликом креирања годишњег и оперативних планова неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе. *Припрема за час* подразумева дефинисање циља часа, дефинисање исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на циљ и дефинисане исходе, планиране начине провере остварености исхода, избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити развијање знања и вештина предвиђених дефинисаним исходима).

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима музичке културе најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка тумачењу. Из тих разлога, не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја. Критеријум у оцењивању је степен ангажовања, уложен труд и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности, потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Назив предмета	ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ
Циљ	Циљ наставе и учења Физичког и здравственог васпитања је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.
Разред	други
Годишњи фонд часова	108

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА		САДРЖАЈИ
– примени једноставне, двоставне општеприпремне вежбе (вежбе обликовања); – правилно изводи вежбе, разноврсна природна и изведена кретања; – комбинује усвојене моторичке вештине у игри и свакодневном животу; – одржава равнотежу у различитим кретањима; – разликује правилно од неправилног држања тела; – успостави правилно држање тела; – правилно дише током вежбања; – изведе кретања, вежбе и кратке саставе уз музичку пратњу; – изведе дечји и народни плес; – користи основну терминологију вежбања; – поштује правила понашања у и на просторима за вежбање; – поштује мере безбедности током вежбања; – одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима у просторима за вежбање; – поштује правила игре; – навија и бодри учеснике у игри на начин којим никога не вређа; – прихвати победу и пораз као саставни део игре и такмичења; – уредно одлаже своје ствари пре и након вежбања; – уочава улогу делова тела у вежбању; – уочи промене у расту код себе и других;	ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ		Вежбе за развој снаге. Вежбе за развој покретљивости. Вежбе за развој издржљивости. Вежбе за развој брзине. Вежбе за развој координације.
	МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ	Ходање и трчање	Ходање: – кратким корацима, – дугим корацима, – у различитом ритму, – ходање опружањем стајне ноге, – ходање са реквизитом, – ходање са променом правца и смера, – ходање комбиновано са различитим покретима, – ходање преко ниских препрека, – елементарне игре са ходањем. Техника трчања: – трчање преко препрека, – трчање са променом ритма, – трчање са променом правца и смера, – брзо трчање стартом из различитих почетних положаја, – трчање 30 m – елементарне игре са трчањем.
		Скакања и прескакања	Прескакање вијача, палица и других реквизита поређаних на тлу једноножним и суножним одскоком. Комбинације скокова, Скок удаљ и увис из места и залета. Скок са повишене површине. Припремне вежбе за прескок: игре уз коришћење различитих облика скакања и прескакања.

		Бацања и хватања	Ходање и трчање са котрљањем лопте. Бацање лоптице из места у даљину и у циљ. Бацање лоптице из кретања. Бацање лопте увис без и са okreом за 3600. Вођење лопте једном и другом руком у месту и кретању.
			Додавање лопте једном и другом руком. Вођење лопте у ходању и трчању. Гађање лоптом у импровизовани кош, ниски кош и гол. Елементарне игре са вођењем, додавањем и гађањем лоптом у циљ. Штафетне игре и друге елементарне игре лоптом (вођење, хватање, додавање).
		Вежбе са реквизитима	Вежбе обликовања сареквизитима. Трчања, поскоци и скокови уз коришћење реквизита. Прескакање вијаче на различите начине. Дизање и ношење предмета и реквизита на различите начине. Елементарне игре са реквизитима. Игре са ластишом. Полигон и елементарне игре уз коришћење реквизита
		Плес и ритмика	Основни садржаји Народно коло и дечији плес по избору. Повезивање елемената из првог разреда у композицију – састав. Основни ритмички покрети са реквизитима. Проширени садржаји Прескакање вијаче уназад. Комбиновано прескакање вијаче напред-назад. Ходање и трчање са бацањем и хватањем лопте и обруча. Вежба са вијачом
		Полигони	Кобиновани полигон од усвојених вештина (вежби).
	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА	Култура вежбања и играња	Основни термини у вежбању. Вежбама безбедно. Чувам своје и туђе ствари. Правила елементарних игара. Некад изгубим, а некада победим. Навијам пристојно
		Здравствено васпитање	Моје здравље и вежбање. Мишићи, зглобови и кости мога тела. Телесни развој.. Лична хигијена. Хигијена простора за вежбање. „Шарени-разноврсни оброк” – правилна исхрана. Значај воде за организам и вежбање.

Кључни појмови садржаја: базична кретања, вежбање, игра, здравље, васпитање.

Концепција Физичког и здравственог васпитања заснива се на јединству наставних, ваннаставних и ваншколских организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља кроз достизање исхода овог васпитно-образовног подручја које се састоји из три предметне области:

- физичке способности,
- моторичке вештине,
- физичка и здравствена култура.

Већина исхода у програму је развојног карактера и протеже се кроз цео први циклус основног образовања и васпитања, узимајући у обзир узраст ученика и сензитивне периоде развоја физичких способности.

Програм другог разреда базиран је на континуираном развијању знања, вештина, ставова и вредности.

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА

- А. часови физичког и здравственог васпитања;
- Б. слободне активности;
- В. недеља школског спорта;
- Г. активности у природи (крос, спортски дан, излети, зимовање, летовање ...);
- Д. школска такмичења;
- Ђ. корективно-педагошки рад и допунска настава.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Дефинисани исходи су важан део и незаобилазан елемент процеса планирања наставе и учења. Дефинисани исходи представљају резултат учења на крају сваког разреда, па је при планирању рада потребно одредити временску динамику у односу на остваривање одређених исхода током школске године. Неопходно је посебну пажњу обратити на исходе које није могуће достићи током једног или више часова, већ је у ту сврху потребно реализовати различите активности током године.

Предмет се реализује кроз 108 часова практичне наставе. Број часова датих наставних тема планира се на основу процене наставника, материјално-техничких и просторних услова. Наставне теме или поједини садржаји за које не постоје услови за реализацију могу бити замењени одговарајућим темама или садржајима програма за које постоје одговарајући услови.

Неке наставне теме остварују се реализацијом основних и проширених садржаја.

Основни садржаји су они које је неопходно спровести у раду са ученицима, узимајући у обзир способности ученика, материјално-техничке и просторне услове.

Проширени садржаји су они које наставник бира и реализује у раду са ученицима (групама или појединцима) који су савладали основне садржаје, узимајући у обзир ниво достигнутог – остварености исхода, потребе ученика и услове за рад.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У циљу сагледавања и анализирања ефеката наставе Физичког и здравственог васпитања, препоручује се да наставник подједнако, континуирано прати и вреднује:

- Ниво ангажованости (активност) и однос ученика према обавезама у физичком и здравственом васпитању који обухвата:
 - вежбање у адекватној спортској опреми;
 - активно учествује на часовима физичког и здравственог васпитања;
 - вежбање и играње у слободно време.
- Приказ једног комплекса усвојених општеприпремних вежби (вежби обликовања), без реквизита.
- Постигнућа у моторичким вештинама.
- Индивидуални напредак ученика

Индивидуални напредак сваког ученика процењује се у односу на претходно проверено стање. Приликом оцењивања неопходно је узети у обзир способности ученика, степен спретности и умешности. Уколико ученик нема развијене посебне способности, приликом оцењивања узима се у обзир његов индивидуални напредак у односу на претходна достигнућа и могућности као и ангажовање ученика у наставном процесу.

Код ученика ослобођених практичног дела наставе прати се и вреднује:

- познавање основних правила елементарних игара, основних здравствено-хигијенских правила вежбања и здраве исхране;
- учешће у ваннаставним активностима.

Праћење, вредновање и оцењивање ученика ослобођених од практичног дела наставе, врши се на основу посебног ангажовања у настави.

Праћење вредновање и оцењивање ученика са инвалидитетом врши се на основу њиховог индивидуалног напретка.

Ослобађање ученика наставе физичког и здравственог васпитања

Ученик може бити ослобођен само практичног дела програма наставе за одређени период, полугодиште или целу школску годину на основу препоруке изабраног лекара.

Ученик ослобођен практичног дела, у обавези је да присуствује часовима. За рад са ослобођеним ученицима наставник сачињава посебан програм рада базиран на усвајању теоријских и васпитних садржаја у складу са програмом и корелацији са садржајима других предмета.

Ослобођеним ученицима треба пружити могућност да:

- прате игру и усвајају правила игара,
- направе едукативни цртеж са спортског догађаја,
- на други начин помажу у настави.

Пример исхода за ученике ослобођене од практичног дела наставе:

По завршетку теме ученик ће бити у стању да:

- наведе основна правила елементарне игре која се најчешће примењује у настави;
- примени основна здравствено-хигијенска правила;
- помогне у организацији активности предвиђених програмом.

Педагошка документација

– Планови рада Физичког и здравственог васпитања, план рада одељенског већа, годишњи план (по темама са бројем часова), месечни оперативни план, план ванчасовних и ваншколских активности и праћење њихове реализације.

– Писане припреме: форму и изглед припреме сачињава сам наставник у складу са Стручним упутством.

Педагошку документацију наставник сачињава у писаној или електронској форми.

Назив предмета	ДИГИТАЛНИ СВЕТ
Циљ	Циљ наставе и учења предмета Дигитални свет јесте развијање дигиталне компетенције ученика неопходне за безбедну и правилну употребу дигиталних уређаја за учење, комуникацију, сарадњу и развијање основа алгоритамског начина размишљања.
Разред	други
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:		
– упореди начин на који учи у школи са онлајн учењем путем школске платформе; – користи школску платформу за онлајн учење (уз помоћ наставника и/или родитеља/законског заступника); – самостално користи дигиталне уџбенике за учење; – креира, чува и поново уређује дигиталну слику (самостално и/или уз помоћ наставника) користећи одговарајућу апликацију; – својим речима објасни појам покретне слике; – креира елементе покретне слике; – креира једноставан графички дигитални материјал намењен познатој публици; – својим речима објасни због чега дигиталне уређаје повезујемо на мреже, укључујући интернет; – наведе могућности за размену материјала, комуникацију и заједнички рад (учење) које су настале захваљујући умрежавању дигиталних уређаја; – објасни добитке и ризике који произилазе из комуникације путем дигиталних уређаја; – разликује неприхватљиво од прихватљивог понашања при комуникацији на интернету; – реагује на одговарајући начин ако дође у додир са непримерним дигиталним садржајем, непознатим,	ДИГИТАЛНО ДРУШТВО БЕЗБЕДНО КОРИШЋЕЊЕ ДИГИТАЛНИХ УРЕЂАЈА	Учење путем школске платформе за онлајн учење. Учење уз помоћ дигиталних уџбеника. Креативно графичко изражавање коришћењем дигиталног уређаја. Умрежавање дигиталних уређаја и прилике за размену материјала, комуникацију и заједнички рад који из умрежавања произилазе. Добици и ризици који произилазе из комуникације путем дигиталних уређаја. Понашање на интернету – интернет бонтон. Остављање личних података при коришћењу дигиталних уређаја. Примерена реакција у случају контакта са непримерним дигиталним садржајем, непознатим, злонамерним особама или особама које комуницирају на неприхватљив начин. Организација времена и услова за рад при онлајн учењу. Коришћење дигиталних уређаја и заштита животне средине.

злонамерним особама или особама које комуницирају на неприхватљив начин; — наведе неке од начина на које корисници дигиталних уређаја остављају личне податке у дигиталном окружењу; — организује сопствено учење у онлајн окружењу на начин који не угрожава здравље и личну безбедност, као и сигурност дигиталног уређаја; — предложи начине одлагања електронског отпада који не угрожавају животну средину; — својим речима објасни појам алгоритам; — анализира једноставан познати поступак који садржи понављања одређених радњи и представи га алгоритамски; — креира одговарајући рачунарски програм у визуелном програмском језику; — анализира једноставан програм креиран у визуелном програмском језику и објасни шта и на који начин тај програм ради; — уочи и исправи грешку у једноставном програму, провери ваљаност новог решења и по потреби га додатно поправи (самостално или сараднички); — креира програм у визуелном програмском језику којим управља понашањем расположивог физичког дигиталног уређаја.	АЛГОРИТАМСКИ НАЧИН РАЗМИШЉАЊА	Разлагање проблема на мање целине. Осмишљавање алгоритама линијске и цикличне структуре који води до решења једноставног проблема. Креирање рачунарског програма у визуелном програмском језику. Анализа постојећег програма креираног у визуелном програмском језику и тумачење функције блокова од којих је сачињен. Управљање понашањем физичког дигиталног уређаја креирањем програма у визуелном програмском језику. Уочавање и исправљање грешака у програму.
--	-------------------------------------	--

Кључни појмови садржаја: онлајн учење, дигитална слика, покретна слика, умрежавање дигиталних уређаја, комуникација, лични подаци, одлагање електронског отпада, алгоритам, програмирање у визуелном програмском језику

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Предмет Дигитални свет намењен је развијању дигиталне компетенције код ученика другог разреда основне школе. Програм наставе и учења за други разред оријентисан је на процес учења и остваривање исхода.

Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи предмет Дигитални свет. Представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика, који су груписани у три наставне теме: Дигитално друштво, Безбедно коришћење дигиталних уређаја и Алгоритамски начин размишљања.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи – глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Дефинисани исходи олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности.

Наставник је у планирању, припреми и остваривању наставе и учења аутономан. За сваки час треба планирати и припремити средства и начине провере остварености пројектованих исхода.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наведене исходе потребно је остварити са различитим нивоима расположивости дигиталних уређаја намењених за коришћење од стране ученика. Наставник треба да реализује наставу у кабинету за

информатику и омогући ученицима да користе рачунаре на начин који директно доприноси остваривању дефинисаних исхода учења. Препорука је да два ученика користе један рачунар како би се развило вршњачко учење, делила одговорност и развијао тимски рад. Вероватно је да ученици имају искуства са коришћењем дигиталних уређаја. Од изузетног је значаја да та искуства наставник увиди и уважи. Ученици могу бити вешти корисници технологије, али то не значи да су и компетентни у овој области. У том смислу, наставник има слободу да наставу организује у складу са техничким могућностима, предзнањима и потребама својих ученика.

Током реализације наставе, рад наставника мора бити континуирано усмерен ка смањивању дигиталног јаза. Важно је да наставници помогну ученицима који немају могућност приступа технологији од куће тако што ће их, у кабинету за информатику, повезати са ученицима који су дигитално спретни и радити на поспешивању вршњачког учења. Обавезивање ученика да користе наставне материјала за које им је потребан приступ интернету од куће неправедно је према онима који га немају. За такве ученике наставник мора да обезбеди алтернативу – могућност приступа школским дигиталним уређајима, пре или после наставе.

Дигитално друштво

У циљу достизања исхода упореди начин на који учи у школи са онлајн учењем путем школске платформе и користи школску платформу за онлајн учење (уз помоћ наставника и/или родитеља/законског заступника) наставник иницира разговор са ученицима на тему онлајн учења:

- какав је то вид учења;
- по чему се разликује, а по чему је сличан учењу у школи;
- које су предности, а које слабе стране једног и другог облика учења.

На основу одговора ученика, наставник износи чињенице о онлајн учењу наглашавајући да је оно саставни део традиционалног учења, да представља подршку учењу код куће и омогућава образовни контакт са наставником и ван школског времена.

Ученицима треба демонстрирати основне могућности школске платформе за онлајн учење.

Упутити ученике да, код својих кућа, заједно са родитељима (којима су достављени приступни параметри) приступе школској платформи за учење и проуче материјал везан за предмет Дигитални свет.

Препоручени број часова: 2.

За достизање исхода самостално користи дигиталне уџбенике за учење, наставник подстиче ученике да, за дубље разумевање неког наставног садржаја користе дигитални уџбеник аргументујући зашто препоручује да се баш тај садржај проучи коришћењем дигиталног уџбеника.

Препоручени број часова: 1.

У зависности од врсте дигиталних уређаја који су на располагању ученицима, наставник бира одговарајућу једноставну апликацију за цртање и упознаје ученике са радним окружењем. Примери

задатака за ученике који доприносе достизању исхода креира, чува и поново уређује дигиталну слику (самостално и/или уз помоћ наставника) користећи одговарајућу апликацију:

– Именуј дате геометријске фигуре и од њих креирај дигиталну слику. (Наставник представља технику селектовања и премештања дела слике.) Исте фигуре исеци са папира, обоји и залепи у свеску тако да добијеш исту слику. Који начин је лакши за исправљање грешака, бржи?

– Исцртавајући геометријске фигуре креирај слику велике печурке и пет печуркица које изгледају баш као велика. (Наставник представља технике копирања и промене величине селектованог дела слике.) Исте печурке нацртај у свесци. Да ли је на папиру могуће нацртати пет печуркица тако да све буду идентичне величине и изгледају баш као велика? Зашто?

– Помоћу рачунара нацртај два пса који идентично изгледају и који гледају један у другог. (Наставник представља технике копирања и превртања селектованог дела слике.) Уради исто у свесци. Да ли је на папиру могуће нацртати идентичне псе који гледају један у другог? Зашто?

Наставник унапред припрема датотеке у којима ће ученици радити. Упућује их како да их отворе, ураде задатак и сачувају свој рад, не улазећи у детаље везане за организацију података на дигиталном уређају. Другим речима, када ученици користе дигитални уређај у оквиру извођења наставе или самосталног рада, ученицима треба објаснити, корак по корак, „где да кликну“ или обезбедити да одабрана апликација буде покренута пре него што ученици започну рад. У случају да ученици користе дигиталне уређаје са тастатуром и мишем, акценат треба да буде на коришћењу миша уз минимално коришћење тастатуре.

Препоручени број часова: 8.

Активностима за достизање исхода својим речима објасни појам покретне слике и креира елементе покретне слике треба да претходи приказивање анимираних слика ученицима и демистификовање доживљаја покрета (најбоље отварањем приказане анимираних слика у одабраној апликацији). Ученике треба упутити у начин израде анимираних слика бирајући тему из градива (смена годишњих доба, правила за безбедно понашање у саобраћају и сл.), а затим им задати да осмисле слике које ће чинити анимацију и које ће они нацртати на папиру или помоћу дигиталног уређаја. Након тога, наставник фотографише цртеже ученика или преузима креиране дигиталне слике и учитава их у одабрану апликацију за анимацију, демонстрирајући технику. Покреће смењивање статичних слика стварајући доживљај покрета. Уколико наставник не жели да користи неку од специјализованих апликација за израду анимација, он ученицима може да дочара доживљај покрета брзим смењивањем креираних слика у уграђеном програму за приказ слика, који је саставни део оперативног система инсталираног на рачунару који користи. То чини тако што слике које чине једну анимацију именује редним бројевима који осликавају редослед приказа у анимацији, сачува у одговарајућој фасцикли, а затим прикаже прву од њих. Брзим притискањем стрелица на тастатури рачунара слике ће се смењивати и креирати илузију кретања.

Препоручени број часова: 4.

У сарадњи са активом учитеља првог разреда, наставник ученицима представља теме које су од интереса за прваке. Активности за достизање исхода креира једноставан графички дигитални материјал намењен познатој публици обухватају одабир једне од тема и креирање графичког дигиталног материјала (статичне или покретне слике) намењеног млађим другарима. Ово је погодан тренутак да се ученицима нагласи да знање и вештине које су стекли на претходним часовима могу да буду корисни већ у овом тренутку. Наставник организује „гостовање“ код првака и представљање креираних материјала.

Задовољство што су применом сопственог знања и вештина помогли људима у свом окружењу јесте осећање које наставник треба да подстакне код ученика.

Препоручени број часова: 2.

За достизање исхода својим речима објасни због чега дигиталне уређаје повезујемо на мреже, укључујући интернет, потребно је, без инсистирања на дефиницијама, предочити ученицима да је рачунарска мрежа, као и интернет, сачињена од дигиталних уређаја који су међусобно повезани. Међу тим уређајима налазе се и они дигитални уређаји чији је посао да спроводе податке који нису њима намењени, већ су намењени неким другим дигиталним уређајима (као што саобраћај на улици усмерава аутомобиле, камионе, пешаке итд.). Сви подаци који путују мрежом подељени су у мале делове. Када сви делови стигну на своје одредиште и буду правилно распоређени, ми добијамо поруку, слику и сл.

Ученицима треба показати видео запис који илуструје претходно изнето (нпр. <https://bit.ly/kakoradiinternet>).

Иницирати хеуристички разговор на тему добробити које произилазе из повезивања дигиталних уређаја на мреже (комуникација, размена текстова, слика, звучних и видео-записа, дељење ресурса – нпр. штампача).

Препоручени број часова: 2.

У оквиру активности за достизање исхода наведе могућности за размену материјала, комуникацију и заједнички рад (учење) које су настале захваљујући умрежавању дигиталних уређаја подстицати ученике да објасне шта је све могуће размењивати у оквиру школске платформе (текстове, слике, поруке итд.). Постављати питања која воде ученике ка спознаји да је онлајн учење могуће зато што су рачунари које користе наставник и они повезани на интернет, чиме је омогућена размена материјала, комуникација, сараднички рад...

Подстицати ученике да опишу послове својих родитеља – колико њих користи дигитални уређај на послу, да ли је тај уређај повезан на интернет, зашто је потребно да буде повезан на интернет, да ли су и како радили од куће и сл.

Препоручени број часова: 1.

Безбедно коришћење дигиталних уређаја

У активностима за достизање исхода објасни добитке и ризике који произилазе из комуникације путем дигиталних уређаја, разликује неприхватљиво од прихватљивог понашања при комуникацији на интернету, реагује на одговарајући начин ако дође у додир са непримереним дигиталним садржајем, непознатим, злонамерним особама или особама које комуницирају на неприхватљив начин и наведе неке од начина на које корисници дигиталних уређаја остављају личне податке у дигиталном окружењу треба нагласити да комуникација путем дигиталних уређаја не може да замени живи контакт са другим људима, али свакако доприноси да се не осећамо искључени из дешавања око нас. Разговарати са ученицима о видовима дигиталне комуникације и, ослањајући се на искуство и запажања ученика, објаснити карактеристике сваког од поменутих видова (друштвене мреже, Вајбер групе, имејл, видео-састанци и сл.). Важно је нагласити да је у правилима коришћења друштвених мрежа наведено колико година требају да имају особе које те мреже користе. Старосне границе нису успостављене без основа и онај ко наведе лажни број својих година ризикује да сноси одређене последице и доведе себе у опасне ситуације. Упознати ученике са правилима писане онлајн комуникације и интернет бонтоном. Објаснити улогу емотикона у писаној комуникацији. Разговарати

са ученицима о непримереној комуникацији (говор мржње, вређање, омаловажавање), као и о ризичној комуникацији (контакт са непознатим особама) на начин који не оставља утисак да је боље да интернет не користимо, већ да морамо да будемо одговорни док то чинимо. Оснажити ученике да реагују на адекватан начин уколико дођу у додир са непримереним садржајима или су сведоци насиља (не упуштати се у расправе, већ се одмах обратити одраслој особи за помоћ). Такође, неопходно је поменути и прилике које добијамо кроз комуникацију на мрежи (учење, изучавање области које нас интересују).

Подстицати ученике да наведу неке од података који спадају у личне податке и упознати ученике са чињеницом да коришћењем дигиталних уређаја остављамо личне податке на интернету, а да тога често нисмо ни свесни. Свако чињење у дигиталном окружењу оставља отисак, као када газимо по неутабаном снегу. Неки од тих отисака могу да имају утицај на наш будући живот. Такође, обновити знање о неопходности софтверске заштите дигиталног уређаја јаком лозинком. Поменути постојање двостепене заштите и појаснити како она функционише.

Ученици треба да креирају статичке или покретне слике које подижу свест о могућностима које доноси комуникација на интернету, али и опасностима које вребају уколико се комуникацији не приступи на одговоран начин. Креиране слике постављају се на школско веб-место и тиме се промовише стваралаштво ученика, које постаје доступно њиховим породицама и рођацима.

Препоручени број часова: 4.

Активностима за достизање исхода организује сопствено учење у онлајн окружењу на начин који не угрожава здравље и личну безбедност, као и сигурност дигиталног уређаја треба да претходи разговор са ученицима о њиховим навикама када је учење у питању – да ли сами планирају када ће и шта учити, ко им помаже, како се са укућанима договарају око коришћења дигиталних уређаја за учење. Постављати потпитања која се односе и на начин коришћења дигиталних уређаја, што треба искористити за обнављање наученог у претходном разреду – потребе за неговањем здравих навика када је употреба дигиталних уређаја у питању. Подсетити ученике на проблеме који могу да настану, а везани су за оштећења вида и коштано-мишићног система и нагласити да они не настају због употребе технологије, већ неодговорног понашања корисника технологије (неправилног положаја тела, претежног седења, дужег гледања без промене фокуса). Такође, треба подсетити ученике да дигитални уређаји захтевају пажљиво руковање (не доводити уређај у контакт са течностима, посебно слатким пићима, штитити га од прашине, излагања прекомерној топлоти и сл.) и одговарајућу заштиту од неовлашћеног приступа (креирати јаку лозинку). Посебну пажњу посветити упућивању ученика да дигитални уређај користе само у присуству родитеља/законског заступника.

Ученици треба да креирају пример дневног плана рада, а наставник треба да их саветује како да одреде приоритете, како да потраже помоћ у случају да не разумеју садржаје које изучавају и тиме доприноси изградњи саморегулације у њиховом учењу.

Препоручени број часова: 1.

Очување здраве животне средине императив је савременог друштва. У оквиру активности за достизање исхода предложи начине одлагања електронског отпада који не угрожавају животну средину ученици треба да креирају статичке или покретне слике које подижу свест о опасностима неодговорног одлагања електронског отпада и промовишу одговорно понашање према планети. Креиране слике постављају се на школско веб-место и тиме се промовише стваралаштво ученика, које постаје доступно њиховим породицама и рођацима.

Препоручени број часова: 1.

Алгоритамски начин размишљања

У оквиру активности за достизање исхода својим речима објасни појам алгоритам и анализира једноставан познати поступак који садржи понављања одређених радњи и представи га алгоритамски, ученике треба ставити пред проблеме које треба да декомпонују и њихово решење прикажу у форми низа корака, при чему се треба ослањати на образовно искуство из првог разреда. Међу проблемима треба да се нађу и они чије решавање захтева понављање одређених корака извршан број пута или непрестано. Дефинисани низ корака наставник назива алгоритмом и подстиче ученике да овај појам објасне на узрасту примерен начин.

Препоручени број часова: 3.

Користећи одабрано окружење за визуелно програмирање локализовано на српски језик демонстрирати ученицима како се креира рачунарски програм. За достизање исхода креира одговарајући рачунарски програм у визуелном програмском језику, анализира једноставан програм креиран у визуелном програмском језику и објасни шта и на који начин тај програм ради и уочи и исправи грешку у једноставном програму, провери ваљаност новог решења и по потреби га додатно поправи (самостално или сараднички) потребно је ученицима дати задатке да креирају једноставне линијске или програме који садрже једноставна понављања, које затим тестирају и, по потреби, коригују све до постизања жељеног резултата.

Наставник ставља пред ученике неколико раније креираних програма, које они треба да анализирају и објасне шта и на који начин раде.

Препоручени број часова: 5.

Представити ученицима процес програмирања расположивог физичког дигиталног уређаја (робота, микроконтролера) у окружењу за визуелно програмирање које је локализовано на српски језик. У оквиру програма „Школе за 21. век” све основне школе добиле су микроконтролере који се могу употребити за рад на часу.

У оквиру активности за достизање исхода креира програм у визуелном програмском језику којим управља понашањем расположивог физичког дигиталног уређаја и уочи и исправи грешку у једноставном програму, провери ваљаност новог решења и по потреби га додатно поправи (самостално или сараднички) ученици креирају програме које, уз помоћ наставника, учитавају у физички дигитални уређај. Након анализе понашања физичког дигиталног уређаја, по потреби, коригују програм све док не постигну жељени резултат. Сврха ове активности јесте очигледна употребљивост знања које су ученици претходно конструисали при раду у одабраном програму за блоковско програмирање. На тај начин остварује се трансфер знања – ученик схвата да логика програмирања не зависи од алата у коме програмирамо, нити од врсте дигиталног уређаја. Наставник треба посебно да нагласи нагласи чињеницу да учење програмирања представља трајно знање, које је применљиво и у годинама које долазе.

Препоручени број часова: 2.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на процес учења и достизање исхода учења вреднују се процес и продукти учења. Устаљене методе процене постигнућа ученика, које наставници примењују у другим обавезним предметима и изборним програмима, могуће је примењивати и у настави овог предмета. Ипак, изазови попут чињенице да процена постигнућа заснована само на резултатима практичних задатака које ученици раде није довољан показатељ онога што они знају и умеју, или да је, при сарадничком

раду, врло тешко идентификовати допринос сваког појединца, доводи до потребе за издвајањем неколико техника које се посебно препоручују за примену у оквиру предмета Дигитални свет (превасходно зато што у највећој мери корелирају са његовом природом):

- самопроцена: неговање праксе исказивања рефлексивних коментара током представљања онога што су урадили прилика је за развој самоувида и саморегулације у учењу и основа за процену властитог постигнућа ученика;

- вршњачка процена: ова врста процене постигнућа ученика природно се надовезује на процес самопроцене – ученици раде у пару или групи на истом задатку и имају могућност да, делећи одговорност, стварају и исправљају решења, те пружају конструктивне повратне информације. (Ова метода широко је распрострањена у ИТ индустрији од стране професионалних програмера (програмирање у пару) и лако ју је превести у учионицу);

- отворена питања: знање ученика о концептима који су обухваћени програмом неће увек бити лако уочљиво. Постављање отворених питања један је од начина на који наставник може да процени постигнућа својих ученика, али и да допринесе продубљивању њиховог разумевања конкретног концепта.

- Већ знам – Желим да научим – Научио/ла сам: коришћење рубрика за идентификацију онога што већ знају, шта желе да науче и, накнадно, онога што су научили, корисна је техника коју ученици могу да користе за подршку самосталном учењу, а наставник за процену њихових постигнућа.

Примењујући предложене методе процене постигнућа ученика наставник креира и конзистентно гради персонализовано и подстицајно образовно окружење. Он прати постигнућа ученика из улоге активног посматрача и ментора. Избегнута је формална ситуација процењивања (наставник не прозива и не пропитује ученике), чиме је ниво стреса ученика битно смањен (потенцијално и елиминисан). Јачање самопоуздања ученика и саморегулације у учењу посебна је добробит која произилази из наведеног.

ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ

Назив програма	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ
Циљ	Циљ наставе и учења програма Грађанско васпитање је подстицање развоја личности која је одговорна према својим правима и правима других, отворена за договор и сарадњу и спремна да активно учествује у животу школске заједнице, уважавајући принципе, процедуре и вредности демократског друштва.
Разред	други
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршеном разреду ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– разликује понашања појединаца која доприносе или ометају функционисање и напредовање групе; – успоставља, гради и чува успешне односе са члановима групе којој припада; – искаже своја осећања и потребе на начин који не угрожава друге; – препозна и уважи осећања и потребе других; – наведе и својим речима објасни основна права детета садржана у Конвенцији о деčјим правима; – прихвата и образлаже на примерима из живота да свако дете има иста права без обзира на различитости; – препозна ситуације кршења својих и туђих права и показује спремност да тражи помоћ; – се договара и одлучује у доношењу правила групе и да се понаша у складу са њима; – наводи примере међусобне повезаности права и одговорности; – разликује ненасилну од насилне комуникације међу члановима групе на примерима из свакодневног живота, из књижевних дела које чита и филмова које гледа; – саслуша излагање саговорника без упадица и са уважавањем; – даје и прихвата предлоге водећи рачуна о интересу свих страна у сукобу; – представи шта садржи и чему служи Правилник о безбедности ученика његове школе; – се понаша у складу са Правилником о безбедности ученика; – наводи примере одговорности одраслих и ученика за безбедност у школи;	ЉУДСКА ПРАВА Ја и други у различитим групама	Групни идентитет Ко смо ми – сличности и разлике? Групе којима припадамо (породица, одељење, школа, спортски клуб, музичка школа...). Од чега зависи функционисање и напредак групе: комуникација, сарадња, узајамно подржавање, блискост. Понашања појединаца која ојачавају или ометају односе у групи. Осећања Изражавање сопствених осећања. Осећања других, како их препознајемо и уважавамо. Веза осећања са мислима и понашањима. Потребе и права Моје потребе и потребе других. Осећања, потребе, вредности и начин њиховог остваривања. Веза са правима. Права детета Конвенција о деčјим правима. Различити смо, али су нам права иста. Људска права важе свуда и за сваког. Кршење и заштита права Нисам посматрач, реагујем на ситуације кршења права деце у одељењу и школи. Знам како и коме да се обратим за помоћ.
	ДЕМОКРАТСКО ДРУШТВО Школа као заједница	Школа као заједница Вредности школе као заједнице – равноправност, одговорност, солидарност, брига за друге, толерантност, праведност, поштење. Правила у школи и њихова функција. Одговорности ученика и одраслих за функционисање школе као заједнице. Односи у заједници Како радим сам, а како у групи? Шта у школи радимо заједно? У чему смо добри? У чему бисмо могли бити бољи? Како комуницирамо у групи? Насилна и ненасилна комуникација.

– препознаје предности, ризике и опасности по себе и друге и одговорно поступа при коришћењу мобилног телефона и интернета; – сарађује и преузима различите улоге на основу договора у групи; – износи мишљење, образлаже идеје, даје предлоге који могу унапредити безбедност ученика у школи; – учествује у изради плана једноставне акције; – са другим ученицима изводи и документује једноставну акцију; – доприноси промоцији акције; – на једноставан начин вреднује изведену акцију.		Сукоби Узроци сукоба и шта са њима. Сукоб из угла оног другог. Посредовање у сукобу. Конструктивно решавање сукоба.
	ПРОЦЕСИ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ Школа као безбедно место	Безбедност ученика у школи Ученици имају право на заштиту и безбедност. Правилник школе о безбедности ученика. Безбедност ученика у школи и школском дворишту, на путу између куће и школе, ван школе – на излету и на настави у природи. Безбедност ученика је одговорност свих – запослених у школи, ученика, родитеља, институција ван школе. Безбедно и небезбедно понашање на интернету. Одговорна употреба мобилног телефона.
	ГРАЂАНСКИ АКТИВИЗАМ Школа као безбедно место за све	Како учинити школу безбедним местом за све – планирање и извођење једноставне акције. Кораци у планирању и извођењу акције. Избор теме/проблема/активности којом ћемо се бавити. Одређивање циља и израда плана акције – подела улога, договор о роковима, начину реализације. Извођење и документовање акције – видео-снимци фотографије, текстови и сл. Промоција акције на нивоу школе – приказивање другим одељењима, родитељима и сл., прављење постера или паноа, објављивање прилога у школском листу. Вредновање акције – чиме смо задовољни, шта је могло бити боље.

Кључни појмови садржаја: група, школа као заједница, безбедност у школи.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Изборни програм Грађанско васпитање за други разред организован је, као и програм за први разред, по моделу спирале што значи да су садржаји дати у исте четири области (*Људска права, Демократско друштво, Процеси у савременом свету и Грађански активизам*) али се они проширују и продубљују, а исходи се надограђују или се, ако је у питању вештина, даље развијају. Све четири области су једнако важне, а наставник их, у непосредном раду са ученицима, интегрише јер између њих постоји природна веза.

У програму су наведени садржаји које наставник може да допуњује, проширује и мења према конкретним потребама и плану сопственог рада али увек имајући у виду исходе које треба остварити. Они су тако дати да одговарају узрасту ученика и да су проверљиви, односно наставник може, пратећи активности ученика, лако да утврди да ли их они остварују и у којој мери. Најчешће су на нивоу примене што значи да се знање и разумевање подразумевају јер без тога нема примене. Такав приступ одговара концепту Грађанског васпитања од кога се очекује да код ученика развија конативну, вољну компоненту која долази до изражаја у понашању. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање општег циља предмета и развоја међупредметних компетенција. Између исхода постоји повезаност. Остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Многи исходи су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског периода што се препознаје у томе да се неки исходи у истој или сличној формулацији налазе у програмима за више разреда.

У процесу планирања наставе и учења наставник се руководи, превасходно, исходима које ученици треба да остваре. Приликом осмишљавања активности, како наставника тако и ученика, треба имати у виду да се свака од њих може вишеструко искористити. На пример, у оквиру скоро свих активности на различитим садржајима могућ је допринос остваривању исхода који се односе на комуникацију, осетљивост за различитост, емпатичност и друге опште исходе Грађанског васпитања. То значи да за такве исходе нису потребни посебни садржаји, активности и часови. Њихово остваривање одвија се постепено и спонтано са тенденцијом да ученици аутентично развијају пожељне облике понашања.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Оцењивање ученика у Грађанском васпитању се остварује у складу са *Правилником о оцењивању у основној школи*. Оно је описно и подразумева да ученици имају увид у своје напредовање које није само у овом изборном програму већ и у развоју неколико међупредметних компетенција, посебно *Одговорно учешће у демократском друштву*, где овај изборни програм има највећи допринос. Како је највећи број активности ученика у оквиру часова Грађанског васпитања, организован кроз групни рад, то значи да наставник треба да има јасне критеријуме праћења напредовања који су и ученицима познати. Могу се пратити следећи показатељи: начин на који ученик учествује у активностима, како прикупља податке, како аргументује, евалуира, документује. Посебно поуздани показатељи су квалитет постављених питања, способност да се нађе веза међу појавама, наведе пример, промени мишљење у контакту са аргументима, разликују чињенице од интерпретације, изведе закључак, прихвати другачије мишљење, примени научено, предвиде последице, дају креативна решења. Наставник, такође, прати и вреднује како ученици међусобно сарађују, како решавају сукобе мишљења, како једни другима помажу, да ли испољавају иницијативу, како превазилазе тешкоће, да ли показују критичко мишљење или критицизам, колико су креативни. Када су у питању активности ученика у оквиру последње области, ученици не треба да буду оптерећени резултатима јер и из неуспелих акција може се пуно тога научити. Истовремено, наставник пружа подршку ученицима да и сами процењују сопствено напредовање и напредовање групе.

Назив предмета	ВЕРСКА НАСТАВА - православна
Циљ	Циљ наставе православног катихизиса јесте да ученици науче да је услов за ступање у цркву вера, а да део цркве постајемо кроз крштење којим постајемо део заједнице верних – цркве. Да у цркви постоје различите службе кроз које служимо Богу и једни другима. Ученици још треба да науче да кроз слављење празника и светих ми покушавамо да постанемо учесници тих догађаја, као што се кроз литургију сједињујемо са Богом; ученици се упознају са деловима храма.
Разред	други
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
- усвајање схватања да човек део цркве постаје кроз крштење; - усвајање схватања да цркву чине епископи, свештеници, ђакони и народ; - усвајање схватања да кроз прослављање празника ми постајемо учесници тих догађаја као и заједнице светих; - формирање навике за потребу одласка у цркву и усвајање схватања да је литургија наш дар захвалности Богу; - усвајање схватања да икона није реални приказ неке личности већ преображени изглед и дочаравање Царства небеског	УВОД	- Разговарамо о празницима који су се славили у току лета - упознавање са садржајима и програмом
	МОЈЕ МЕСТО У ЦРКВИ	Кроз крштење постајемо део цркве, заједнице верних
	ЛИТУРГИЈСКЕ СЛУЖБЕ И ЊИХОВ СМИСАО	Ко чини цркву? Различите службе: епископ, свештеник, ђакон и народ Божији – црква.
	ЖИВОТ У ЦРКВИ- ЛЕПОТА ПРАЗНИКА	- Празници – наше учешће у животу цркве; - Свети – наша старија браћа
	ТРПЕЗА ГОСПОДЊА	- Литургијај наш дар Богу - Предмети који су потребни за служење литургије - Слава – литургија у мом дому
	СВЕТА ЛИТУРГИЈА – ПРОСЛАВА ВАСКРСЕЊА	- Причешће сједињење Бога и човека - Васкрс – празник над празницима
	ИКОНА –ПРОЗОР У ВЕЧНОСТ	- Православни храм: припрата, наос и олтар; - Икона – симбол Православља, приказ Царства небеског.

Вероучитељи ће запазити да се овај програм православног катихизиса по садржају и структури разликује од класичних програма катихизиса у државним школама у периоду пре Другог светског рата, као и од оних који се и данас остварују у црквеним школама, а самим тим и по циљу који би требало да се њиме постигне.

Класични програми катихизиса преузети су са Запада, као и сама форма савременог школства. Њихова суштинска карактеристика јесте у томе што полазе од тога да се биће, постојање, темељи на природи и њеним законима а не на личности. У складу с тим, слобода (личност), како Бога тако и човека, није основ и узрок постојања природе, већ је надградња и додатак већ постојећој природи и зато се личност поистовећује са јединком, индивидуом. Бог постоји, односно јесте то што јесте, на основу своје природе и својстава која та природа поседује: ума, воље, слободе и осећања. Постојање Божије је детерминисано његовом природом. Слобода Божија је етичка, а не онтолошка.

Човек је икона Божија на основу истих ових природних својстава која су му дата од Бога ради самоусавршавања. Човек јесте то што јесте на основу своје природе, али може да постане личност и то на основу тога колико самог себе усаврши испуњавајући закон Божији потпомогнут датим му својствима. Идентитет сваког човека као личности зависи од њега самог и степена његове индивидуалне, моралне самоусавршености. На основу тога, могло би се закључити да ни Бог ни човек немају потребе за заједништвом с другом личношћу да би постојали и да би били личности. Њихово постојање се темељи на њиховој природи. Аналогно овоме, човек нема потребе за заједништвом с Богом, односно с другом личношћу да би постојао и био конкретна и непоновљива личност. Довољно му је да испуни закон и да на тај начин постане савршена личност.

Схватање да се постојање човека темељи на природи, односно поистовећењу његове личности са индивидуом, или са субјектом, који себе логички одређује као личност - самосвесну, аутоматски ствара подлогу за раздвојеност и сукоб између једног и многих, субјекта и објекта, што има негативне последице, не само по Цркву и њено постојање, већ и уопште за постојање.

Индивидуализам је за Цркву опасност јер дефинише личност као јединку независну од другог бића у свом постојању. Човек је личност само ако је независан у свом постојању од другог човека и од Бога. Штавише, други је сметња за наше остварење као апсолутне личности. То води ка разарању Цркве као конкретне заједнице и њеног литургијског устројства и умножења нетрпељивости међу људима.

Субјективизам поистовећује личност човека са његовим унутрашњим светом (осећањем, размишљањем, закључивањем) и противставља његову спољашњу активност и видљиви свет том унутрашњем душевном свету. У Црквеном искуству то значи развијање пијетизма као духовности на штету Црквеног, литургијског поретка. Индивидуализам, у спрези са субјективизмом, поистовећује човеково искуство света и Бога са његовим осећањима и индивидуалним искуством, што ставља у други план, можда потпуно и елиминише, искуство Цркве као конкретне литургијске заједнице.

Уздизање рационалног елемента у човеку као кључног у одређењу истине и постојања поставља човека и његов ум као мерило истине и доводи у питање све оно што се логички не може потврдити. То води одбацивању свега што је натприродно, као што је, пре свега, постојање Бога и вера у Бога. Слобода личности, пак, у спрези са индивидуализмом и субјективизмом, доводи до негирања сваког ауторитета и стварања потрошачког менталитета код човека у односу према природи која га окружује.)

Што се тиче схватања Бога и његовог односа према свету и човеку, Бог се доживљава у јуридиком смислу - као творац човека и његов судија. Хришћанско откривење је скуп моралних норми и закона које Бог даје човеку, или приликом његовог стварања - рођења, утиснувши их у људску природу, или, пак, преко изабраних људи и на крају преко Христа. По тим моралним нормама човек треба да се влада, због чега ће на крају бити награђен или осуђен.

Црква је схваћена као професионална институција која чува истиниту веру, учење, Св. Тајне и морални закон као средства спасења.

У контексту таквог схватања Цркве и односа Бога и човека у њој, циљ катихизиса јесте да ученици науче дефиниције вере, да приме благодат Божију преко Св. Тајни, као и да се морално усаврше као индивидуе. Кроз то усавршавање очекује се и аутоматско постизање друштвене хармоније и благостања у историји.

За разлику од тог класичног (схоластичког) програма катихизиса, програм који је овде дат има за циљ да врати стару литургијску катихизацију, која је била својствена источној хришћанској Цркви, а која значи увођење човека у Литургију као личну заједницу Бога и човека у Христу кроз Крштење, односно сједињење с Богом, који се пројављује у свету кроз Литургију. Литургијско сабрање представља основ постојања света и човека, а не његову надградњу.

Таква катихизација претпоставља схватање бића, постојања, како Бога, тако и човека, које се темељи на слободи као заједништву с другом личношћу, а не на себи самом као јединки, односно на природи. Бог постоји зато што је заједница слободе конкретних бића, личности Оца и Сина и Светога Духа. Истовремено личност у Богу је носилац постојања природе, а не обрнуто. Бог Отац као личност је узрок постојања божанске природе. Међутим, Бог је личност, Отац, јер постоји у заједници са другим личностима, са Сином и Светим Духом. Личност да би постојала претпоставља заједницу слободе, љубави према другој личности. Бог је вечна личност, Отац, зато што је у вечној заједници слободе, љубави са Сином и Светим Духом, као што су и Син и Дух вечне личности захваљујући заједници са Оцем, односно Бог постоји зато што је Св. Тројица.

Човек је створен по икони Божијој, што значи да је и човек такође личност чије постојање извире из заједнице с другом личношћу, с Богом. Међутим, будући да је човек по природи створен то има за последицу да у његовом постојању природа претходи личности. Човек најпре постоји као природа, па је тек накнадно позван од Бога да пројави своју слободу, да буде, да постане личност кроз заједницу с Њим. Личност и природа не сапостоје истовремено код човека као што је то случај код Божијег постојања. Отуда код човека постоји проблем сукоба између природе и личности, као и сукоба између човека и другог човека и Бога. Природа човека, зато што претходи личности, зато што му је дата од другог, постаје изазов његовој слободи. Постојање другог човека и Бога као датости и нама наметнутих, зато што њихово постојање није производ наше слободе, ствара сукоб и одбојност према њима, а самим тим и проблем сапостојања једног и многих. Истовремено, будући да је човек по природи створен из небића, он је потенцијално подложен смрти, угрожен је ништавилом. Човекова природа није вечна по себи, управо због тога што је створена ни из чега, и зато не може бити сама себи извор бесмртности. Зато је крајња последица створености човека смрт.

Међутим, човек може постати бесмртно биће - личност, апсолутно и непоновљиво биће - будући да му је Бог даровао слободу, али само под условом да слободу пројави као љубав према Богу и према другим људима. Једном речју, ако постоји на начин на који постоји Св. Тројица. Та могућност нам се открива у Христу као литургијском сабрању, зато што је Христос Бог, Син Божији који је постао човек и кроз човека се пројављује. То подразумева да је наша љубав према Богу љубав према другим људима, односно заједница слободе с Богом у Христу и преко Христа заједница са другим људима. У Христовој личности као литургијском сабрању отелотворена је љубав Божија према нама која нас чини личностима, односно непоновљивим бићима у којој и створена природа превазилази своје ограничености које су последица њене створености. Хришћанско откривење је откривење Божанске личности Сина, Христа, у коме створена природа превазилази смрт, и то као Литургијске заједнице, да би у заједници са Њим, тј. у Литургији и људи постали вечне личности.

Дакле, овај програм види основни циљ наставе православног катихизиса (веронауке) као увођење човека, а преко њега и читаве творевине, у личну заједницу са Богом у Христу, односно у Литургију као у нови начин постојања којим се превазилази смрт. Другим речима, оваква катихизација има за циљ да створи нови начин постојања људи и природе, налик на постојање Бога који је Св. Тројица, а који се сада пројављује у Православној Литургији, и на основу тога један нови етос, а не нову етику. Јер створена природа, па и људска, ограничена је и смртна и колико год се усавршавала на основу моралних закона, она неће моћи да превазиђе своју ограниченост, односно смрт. Да би превазишла смртност, потребно је да створена природа постоји на други начин, уипостазирана у Христову личност, што се постиже остварењем личне заједнице човека са другим људима у Литургији.

Међутим, да би се ово постигло, потребно је најпре да се код ученика изгради свест о бићу као заједници личности, односно о личности као заједници слободе са другом личношћу. То је посебно тешко постићи данас, зато што је формирана свест код људи о томе да је биће утемељено на природи као индивидуи, док је личност само додатак природи и небитна је за постојање. Методе које треба користити у изграђивању свести о томе да је постојање израз заједништва личности, односно да човек постоји само онда када своју слободу изражава као љубав према другој личности јесу: најпре, општа животна искуства, забележена и она која нису, која указују да постојање човека извире из заједнице слободе, љубави са другом личношћу, и да личност сама за себе не може постојати; затим учење Цркве о Божијем постојању као Светој Тројици и да је Бог вечна личност, Отац, зато што своју слободу постојања изражава као љубав према Сину и Св. Духу, као и литургијско искуство хришћанског постојања, односно постојања Цркве које указује на онтологију као израз заједништва личности. Тек када се изгради свест код људи да постојање природе и личности, односно постојање човека као апсолутно слободног и непоновљивог бића, једино извире из заједнице у којој се слобода поистовећује са љубављу према другој личности, односно да нас постојећим и личношћу чини друга личност својом љубављу према нама, може се прећи на то да човек једино у заједници с Богом у Христу, односно у Литургији постаје истинска личност и бесмртан по природи зато што је Бог, који нас својом љубављу чини личностима, вечна личност.

Приликом излагања литургијског начина постојања Цркве, као и њеног доктринарног учења, поред историјског прегледа њиховог настанка и дефиниције, треба посебно ставити акценат на разумевање и усвајање ове онтолошке поруке коју Литургија и Црквено учење садрже. На пример: на основу Литургијског постојања Цркве, њене структуре, односа који човек у Литургији има према Богу, према другом човеку и природи, треба показати да је заједница човека са Богом, другим људима и природом, основ његовог истинског, бесмртног постојања и као природе и као личности, као и постојања целокупне творевине; на основу, пак, православног учења о једном Богу који је Св. Тројица, треба такође показати да је на метафизичком плану извор бића, односно постојања природе, личност (Оца) која, пак, своје апсолутно слободно и вечно постојање изражава као љубав према другој личности (Сину и Духу) и да је литургијско постојање света, као постојање у Христовој личности, божански начин постојања, у коме створена природа превазилази своју трулежност и смрт и остварује истинско вечно биће. Истовремено, ова два аспекта Цркве, литургијски и доктринарни, треба довести у везу јединства, односно идентичности. То значи да се вера у Бога, знање о Богу, слобода, љубав, личност, поистовећују са литургијским постојањем човека.

Да би се избегла опасност да се истине вере погрешно схвате, или да се поистовете са идеологијом, приликом реализације наставног плана и програма, вероучитељ треба да има стално на уму Литургијско искуство, односно Литургијско виђење Бога, човека и природе и њихов однос. То значи:

- да је Бог у литургијском искуству заједница Личности, Оца, Сина и Св. Духа и да се нама објављује, открива преко Исуса Христа (односно преко заједнице свештеника, ђаконата и лаика с епископом) у литургијском сабрању;

- да је човек у свом истинском постојању личност, онда кад је у заједници с Богом, с другим човеком и са природом. Личност у литургијском искуству значи однос слободе са другом личношћу, пре свега с Богом Оцем кроз Христа посредством Духа, који се пројављује у Цркви преко живих, конкретних људи. Отуда је љубав човека према Богу у литургијском искуству поистовећена са љубављу према другом човеку;

- да је природа саставни део бића човековог и да је и она створена за вечност и то као заједништво с Богом у Христу преко човека и његове слободе;

- да је литургијско искуство, као искуство Цркве, а не појединца, мерило истине и као такво може се и логички дефинисати ради примене у разним временима и као одговор на разне животне проблеме.

Међутим, све ово, колико год било теоријски убедљиво, да би било и истинско и животно, треба неизоставно да укључи разлику између садашњег стања Цркве и есхатона, односно стања у будућем веку, када ће општим васкрсењем мртвих бити укинута смрт. То значи, да есхатон, као стање Цркве у будућем веку, даје истинитост садашњим догађајима који се у њој збивају (по речима ап. Павла: "Ако нема васкрсења мртвих, то ни Христос није устао" 1. Кор. 15, 13.) и да је истинско постојање Цркве, односно створеног света, везано за догађај другог доласка Христовог, док је Црква, сад и овде, икона тога будућег догађаја. За разлику од старог схоластичког програма који је под есхатоном, односно под Царством Божијим, подразумевао духовну реалност у коју се доспева напуштањем овог видљивог света смрћу, нови програм православног катихизиса, у складу са предањем источне Цркве, види почетак Царства Божијег у Христовом уласку Духом Светим у историју и његовом васкрсењу из мртвих, које се наставља кроз Литургијски догађај. Зато остварење Царства Божијег значи преображај света и његовог постојања у Литургијски начин постојања, односно остварење личне заједнице с Богом у Христу, која је залог за будуће васкрсење из мртвих и вечно постојање сваког човека као личности. Због тога православна катихизација људи, утемељена на литургијском искуству постојања, значи остварење личне заједнице људи с Богом у Христу, односно конституисање конкретне Литургијске заједнице у сваком граду или широј области и њено проширивање на све просторе где постоје људске заједнице, а која, при том, не укида све остале позитивне људске делатности и службе. Другим речима, Литургија оцрквењује, обожује историју, а не укида је.

Период од 9 до 11-12 година, назван добом позног детињства, карактерише се стабилизацијом и у интелектуалном развоју, и у емоционално-социјалној сфери. Тада започиње етапа у коме се као основни развојни задатак може сматрати формирање идентитета личности, што би требало да се оствари до краја адолесцентног периода. Ово је и доба развијања осећања компетентности и усвајања одговорности, због чега је важно омогућити детету да стекне позитиван доживљај школе и доживљај себе као способног за бављење многим активностима, обезбедити да његове активности буду праћене емоцијама радости и задовољства, као и свешћу о томе да се његове спознајне потребе задовољавају на адекватан начин, у чему је незаменљива улога православног катихизиса.

У овом раздобљу долази до завршетка развоја конкретних интелектуалних операција и дете је у стању да их изводи у свим доменима знања. Оно је до извесне мере изградило технику учења и формирало мотиве; развијају се и први облици самосталног интелектуалног рада које вероучитељ треба да подстиче - јављају се читалачка интересовања, праве се збирке и албуми, пишу прве песме, истражује природа. У социјалној сфери наступа знатна стабилизација, што је веома повољан чинилац опште интелектуалне експанзије детета. Морални развој у овом периоду огледа се у постепеном развијању способности процењивања и вредновања мотива нечијег понашања при изрицању суда о моралности/аморалности одређеног поступка, за разлику од ранијих развојних периода, где је дете пажњу усмераваало искључиво на сам поступак, а не и на чиниоце који су га условили.

Црква се углавном поистовећује са црквеним службама, а став према присуствовању њима умногоме је условљен степеном дечјег разумевања и активног учешћа. Представа о Богу остварује се на основу

прилично примитивног рационализма својственог овом добу, уз напуштање реалистичких фантазија својствених претходном периоду. Деца спремно прихватају Божију свемоћ и правду, склона су да прихвате чињеницу да Бог постоји као и једноставна узрочно-последична објашњења, али тешко препознају присуство Бога у њиховом свакодневном окружењу, у чему настава православног катихизиса има изузетно значајну улогу.

Реализацијом програма у ИИИ разреду треба да се покаже: да свет није самобитан, већ да га је створио Бог Отац слободно, из љубави, и то као конкретне врсте и бића и да постојање света зависи од воље другог, односно од Божије воље. Овим се постиже веома важан услов за даље разумевање хришћанске науке, а што се огледа у следећем:

1. Чињеницом да је Бог створи свет слободно, указујемо на то да је биће, односно постојање природе, израз слободе једне личности, односно личности Бога. Тиме се биће, односно постојање, ослобађа нужности, тј. природне детерминисаности и постаје израз слободе личности.

2. Будући да је Бог Отац створио свет из љубави, то значи да је тај свет Богу врло драг и да га је створио да буде вечан. Зато уништавање природе значи грех и мржњу према Творцу.

3. Стварање света ни из чега, као скуп конкретних врста и бића која су раздвојена међу собом временски и просторно, указује да су створена бића друге природе у односу на Божанску (нису створена из Божије природе, створена су ни из чега) и да су зато смртна по природи. Свет, зато што је створен ни из чега, не може постојати сам за себе, мимо заједнице са Богом, зато што створена бића немају природних сила које би могле да их држе у бескрајном постојању, осим Божије воље. Раздвојеност бића по природи указује на присутност смрти унутар створене природе јер смрт није ништа друго до природна, просторно-временска раздвојеност једног бића од другог, и зато њено превазилажење претпоставља јединство створених бића и међу собом.

4. То што је Бог на крају створио човека по "икони и подобију Божијем", указује на то да природа не може вечно да постоји без човека, односно без личности, да је човек створен са циљем да он сједини сва бића међу собом и да их сједини са Богом тако што ће се сам сјединити с Њим. Човек је икона Божија и разликује се од свих других бића зато што је слободан - личност, односно што има моћ да преко слободе, изражене као љубав према другим бићима, чини та бића апсолутним, непоновљивим и делом своје личности. Истовремено, човек као личност, тј. у заједници слободе изражене као љубав према Богу, постаје и део Божије личности, а преко човека то постаје и читава природа. У том искуству љубави према другој личности човек је једино биће које види ограниченост и смртност створене природе, односно њену угроженост небићем. Зато тежи да такво стање превазиђе, услед чега се јавља потреба за Богом и заједницом с Њим, али из такве тежње проистиче и стварање историје, уметности, односно стварање цивилизације.

Овде би, на основу чињенице да је Бог, створивши човека, дао заповест Адаму да не једе од дрвета познања, требало указати још и на то да је лично сједињење створене природе с Богом, а самим тим и њена бесмртност, зависило и од човека и његове слободе, а не само од Бога. Односно, да савршенство света, његова бесмртност, није дата природи од Бога на почетку, приликом стварања природе, односно није уметнута у створену природу по природи, већ је дата као могућност преко човека и његове слободе, под условом да то човек слободно и прихвати.

За реализацију овог програма треба користити: дечја искуства која указују на то да кад нешто из љубави направимо, онда је то за нас најлепше; да нам је увек тешко кад се растајемо од оног кога волимо, као и да кад волимо неког, не примећујемо да нам нешто недостаје, односно у тој личности као да је све садржано. Треба градити свест о томе да је вера човека у бесмртност основ целокупне људске прогресивне цивилизације. У реализацији програма треба, пре свега, имати на уму литургијско

искуство постојања света, као заједнице с Богом преко једног човека, Исуса Христа, начелника на Литургији.

Теме: Бог је створио свет као конкретне врсте ни из чега и Последице створености по природу... треба реализовати на основу описа стварања датог у Св. Писму Старога Завета (1. Мој. 1-2). Треба указати ученицима на то да је Бог створио елементе природе (воду, ваздух, земљу, светлост) посебно, сва небеска тела посебно, као и сваку животну врсту посебно. Треба указати, такође, на чињеницу да је све то створено у различитим временским раздобљима, односно да бића нису истовремена у постојању. Ово је важно због тога што ће ученици касније моћи да закључе да је свет по себи и својој природи потенцијално смртан (временско-просторна раздјељеност међу бићима) ако нема некога ко ће га ујединити чувајући његове разлике, као и то да је разлике међу бићима и врстама створио Бог и да то има онтолошке последице по бића, те смо зато и ми дужни да их поштујемо и чувамо.

Тему Стварање човека... треба обрадити такође на основу Св. Писма, али за њено тумачење треба користити и другу помоћну литературу. Оно што је важно да ученици уоче у вези са стварањем човека јесте то да је човек у природној вези са свим оним што је Бог претходно створио, као и да се разликује од свих створених бића. Та разлика се огледа и у томе што је човек слободан, а та слобода се манифестује на тај начин што човек жели да постоји слободно у односу на природу која га окружује, као и у томе да кад човек воли једно биће, онда жели да то биће буде вечно, односно бесмртно, и зато се не мири са његовом смрћу и губитком; да је човек створен на крају и да има свој задатак због кога је створен, а то је да се брине о свим створењима, да их сједини са собом, а на крају и са Богом, на тај начин што ће он сам бити у јединству с Њим.

Тему Евхаристија као свет у малом треба реализовати кроз опис литургијске структуре на основу кога ће се закључити да је човек створен са циљем да уједини сву природу и да је преко себе сједини са Богом чиме ће се превазићи смрт у природи, што значи да је човек створен да буде свештеник у природи. Опис Литургије треба довести у везу са описом стварања света и човека који се налази у 1. Мој. 1-2.

Православна иконографија природу увек доводи у везу са човеком и зависност од човека. Показујући иконе ученицима, треба указати на оне елементе који то потврђују. Природа никад није насликана као самостална, већ су, на пример, планине, као и дрвеће, увек нагнути ка центру иконе где је Христос или неко од светитеља.

Оно што је најважније и што је основни циљ катихизиса јесте то да ученици постану чланови Литургијске заједнице. Јер, Литургија, као живо присуство Христа и као икона вечног постојања природе и човека, треба да дâ ипостас, односно да оцрквени и да дâ смисао нашем историјском живљењу. Зато треба, кад год је то могуће, ученике доводити, или упућивати на Литургијска сабрања.

У току сваке године, конкретно пре свих наилазећих великих празника, како Господњих, тако и Богородичиних и светитељских, треба упознати ученике са историјом настанка празника и садржином догађаја који се слави. Кад је реч о светитељским празницима посебну пажњу треба обратити Србима светитељима: Св. Сави, Св. Симеону, на празник Видовдан итд. Ученици би требало да се упознају и с личностима светитеља које славе као Крсну славу. (У ту сврху треба пре свега користити житија тих светитеља која се могу наћи у књизи Јустина Поповића, Житија светих, Ћелије, Ваљево, а затим користити и осталу пригодну литературу).

Тakoђе, пре почетка Васкршњег поста, треба упознати ученике с његовом садржином и циљем, као и са богословском подлогом поста, и његовом важношћу за човека. (Најпогоднија литература за то јесте: А. Шмеман, Велики пост, Крагујевац, последње издање).

Назив предмета	ВЕРСКА НАСТАВА - католичка
Циљ	Циљ наставе католичког вјеронаука у основном образовању и васпитању јесте да пружи целовити вернички поглед на свет и живот с посебним нагласком на две димензије: историјска реалност цркве - вернички практични живот и есхатолошка димензија, односно вечни живот. То значи да деца, на примерен начин њиховом узрасту, упознавају властиту веру у доктринарној, литургијској, социјалној и мисионарској димензији при чему се излагање верског виђења и постојања света обавља у веома отвореном и толерантном дијалогу с осталим наукама и теоријама. Начина приступа је хришћанско виђење (литургијско као особито доживљавање вере) које обухвата сва позитивна искуства људи без обзира на њихову националну припадност и верско образовање. Упознавање је истовремено информативно-сазнајно и доживљајно-делатно с настојањем да се доктринарне поставке спроведу у свим сегментима живота: однос с Богом, са светом, с другим људима и са собом. Значи циљ је вјеронаука информативно-формативни приступа вери и изградња погледа на свет кроз призму властитог веровања максимално поштујући све наведене датости.
Разред	други
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
- развити код ученика отвореност и однос према Богу као другој и другачијој Особи у односу на нас, као и отвореност и однос према другом човеку као слици Божјој, особи такође другачијој у односу на нас, као и да се између ове две релације оствари узајамно зависна веза (сазнавање заједнице); - оспособити ученика (на узрасту ученика примерен начин) за постављање питања о целини и најдубљем смислу постојања човека и света, о људској слободи, животу у заједници, феномену смрти, односу са природом која нас окружује и др., као и за размишљање о тим	НАШИ ВЈЕРОНАУЧНИ СУСРЕТИ	- Игра представљање - Слушање и говорно изражавање искустава из обитељског живота - ритмичка игра и пјевање познатих дјечијих пјесмица
	ОТКРИВАМО ЗНАКОВЕ БОЈЖЕ ДОБРОТЕ	- Вјежбе проматрања, слушања, откривања, уживљавања, замишљања - Приказивање и интерпретација одабраних слика (дијапозитива) - Приповиједање библијских догађања које говоре о вјери у Бога Створитеља и доброга Оца - Стваралачке вјежбе (ликовне – бојамо, цртамо, правимо анђеле; глазбене, сценске...)
	У СУСРЕТ ИСУСОВУ РОЂЕЊУ	- Адвентске приче и пјесме - Израда адвентског вијенца и календара - Упознавање Св. Николе, пријатеља дјеце - Приповиједање догађаја Исусова рођења - Уживљавање у поједине ликовне и сценско извођење - Цртање божићног догађаја, израда јаслица и обликовање фигура - Израда погодних дјечјих поклона (божићни украси, честитке...)

питањима у светлу вере а на темељу искуства Цркве; - изградити и развити способност дубљег разумевања вредновања културе и цивилизације у којој живе, успона и падова у историји човечанства, као и достигнућа у разним областима стваралаштва (при чему се остварује комплементарност с другим наукама); - помоћ у одговорном обликовању заједничког живота с другим, у изналажењу равнотеже између властите особе и заједнице, у остваривању сусрета са светом (са људима различитих култура, религија и погледа на свет, с друштвом, с природом) и с Богом; - изградити уверење да је свет и све што је у њему, створен за вечност, да су сви створени да буду судионици вечног живота, те да се из те перспективе код ученика развије способност разумевања, преиспитивања и вредновања властитог односа према другом човеку као	РАДОСТ ОПРАШТАЊА И ЉУБАВИ	- Разговор о искуствима радости, о догађајима који су били посебно радосни - Цртежом изразити нека искуства радости - Разговор о страховима и оном што нас жалости - Приповиједање уз слике, примјери из Еванђеља - Пантомимом покажемо како можемо бити ближњи - милосрици према другима Изражавање цртањем
	У СУСРЕТ УСКРСУ	- Разговор о коризми као времену добрих дјела, даривања и одрицања - Обрада приче: Пуж и гусеница уз ликовно изражавање - Тумачење маслинове гранчице - Проматрање слике Посљедње вечере - Ликовно изражавање на тему ускрснућа - Ритмичке игре уз поклик „алелуја“ Описивање и ликовно изражавање искуства дјеце повезаних са ускрсним обичајима и симболима
	ЗАЈЕДНО СМО УВИЈЕК РАДОСНИ	- Приповиједање и показивање знакова сакраманта крштења: вода, свето уље, свијећа... - Интерпретација текста о Исусовој присутности у светој миси - Проматрање одабраних слика на тему недјељног славља - Заједничка посјета цркви, - Ликовно изражавање о мисном слављу, - Глазбено изражавање Разговор како у школским празницима можемо доживјети повезаност с Исусом

ВЈЕРОНАУЧНИ ПРОГРАМ ЗА ДРУГИ РАЗРЕД О ситуацији ученика другог вјеронаучног годишта

Друго вјеронаучно годиште не доноси велике промјене у школи и социјалним односима међу ученицима. Разредно је заједништво већ добро изграђено. Упућени су једни на друге и помажу једни другима. Ријетко придолазе нови чланови. Унаточ томе, тема особног идентитета и социјалитета такођер прожима и друго вјеронаучно годиште. Друго годиште, својим програмом, жели пратити промјене које се брзо одвијају у животу дјетета и понудити нова отворена питања која доноси живот и свијет дјетета ове доби.

У другом годишту дијете је већ много научило, већ знаде писати и читати. Будући да дијете добро памти, оно може научити и репродуцирати читаве формуле. Привилегирани су активни облици учења и прихватања вјеронаучних садржаја. Такођер, вербализам, формално учење и меморирање потребних садржаја у потпуности треба прилагодити доби дјете, повезати с њиховим потребама и интересима и конкретним животом, да оно што се учи нађе потребан одјек у њиховом искуству и конкретном животу.

Док се дјеца у првом годишту врло тешко прилагођују социјалним приликама, то им у другом годишту успијева знатно боље. То се нарочито види проматрајући дјецу у игри. Сада су им важна правила. Морал љубави и закона обиљежава процесе њиховог моралног сазријевању. Дјеци је врло важно да их сви добро прихватају. У другом вјеронаучном годишту вјероученик уз помоћ вјероучитеља, наставља откривати особну спознају вјере и живота у знаку особите захвалности према Богу и људима.

Сврха вјеронаучне наставе другогa годишта

Сврха католичкогa вјеронаука другогa вјеронаучногa годишта дубљи је сусрет ученика с главним чињеницама кршћанске вјере и развијање њихове спремности за дјеловање у складу с вјером и њеним законима, правилима живота. Одгој у вјери треба у дјеци учврстити и продубити темељни осјећај повјерења у Бога и у њима развити став радосна прихваћања вјерничкогa живота, особито стога јер их Бог, Исусов и наш Отац, љуби и позива да буду његови пријатељи и његова добра дјеца.

Опћи циљеви вјеронаучне наставе другогa годишта

- Открити и упознати у библијским ликовима тајну Божје близине и преко тих ликова отворати се Богу и слушати његову поруку
- Преко старозавјетних великана спознати начине пријатељевања с Богом и како их Бог води кроз живот - Научити како на животном путу постоје знакови Божје доброте и правила која нам чувају живот и чине га квалитетнијим
- Открити и упознати Божју величину и благослов у његовим ријечима и заповиједима, особито у Исусовој заповиједи љубави
- Упознати и прихватити Божје заповиједи као правила живота и успјешногa животногa остварења који се састоји у љубави према Богу, према себи, ближњима и свим људима.
- Упознати и увидјети да се у догађајима повијести спасења, посебице у Исусову утјеловљењу и послању, показује да је он Божји дар људима, обећани и очекивани Месија
- У сусрету с Исусом открити Божју љубав, његову бригу за свакогa човјека и за читави свијет, о чему свједоче и приповиједају Еванђеља и друге новозавјетне књиге
- Упознати и доживјети да се Исусова љубав очитује особито у тајни његове жртве и ускрснућа и градити став особногa прихваћања и вјере у Исусово ускрснуће
- Израђивати, у сусрету с Исусом, упознавање и тајне властитогa живота и потребу наслједовања у доброти и племенитости, посебно према сиромашнима и угроженима
- Научити градити, у духу Исусове поруке, добре односе са својим вршњацима, с ближњима и са свим људима с којима се сусрећу
- Помоћи дјеци развити способност изражавања стечених спознаја, упознавање и искуство радости међусобногa заједништва, опраштања, у школи, али и у обитељи и црквеној заједници, и остварење позива на радосно судиоништво у раду, у игри и у слављењу живота.

Назив предмета	ВЕРСКА НАСТАВА - исламска
Циљ	Циљ наставе исламске вјеронауке у основном образовању и васпитању је да пружи ученику основни вернички поглед на свет, са посебним нагласком на вернички практични живот, а такође и будући вечни живот. То значи, да деца на примерен начин њиховом узрасту, упознају властиту веру у њеној духовној, моралној, социјалној, мисионарској и другим димензијама. Излагање верског виђења и постојања света обавља се у отвореном и толерантном дијалогу са осталим наукама и теоријама. Начин приступа је исламско виђење које обухвата сва позитивна искуства људи, без обзира на њихову националну припадност и верско образовање. Упознавање је истовремено информативно - сазнајно и доживљајно - делатно, с настојањем да се основне поставке спроведу у свим сегментима живота: однос према Богу, према свету, према другим људима и однос према самом себи.
Разред	други
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
Задаци исламске вјеронауке су да се код ученика: - развије свест о Богу као Створитељу и однос према људима као најсавршенијим божијим створењима; - оспособе (на примерен начин узраст ученика) за постављање питања о целини и најдубљем смислу постојања човека и света, о људској слободи, животу у заједници, смрти, односу са природом која нас окружује, као и за размишљања о тим питањима у светлу вере ислама; - развије и изгради способност дубљег разумевања и вредновања културе и цивилизације у којој живе, успона и падова у историји човечанства, као и достигнућа у разним областима научног деловања; - помогне у одговорном обликовању заједничког живота с другим, у изналажењу равнотеже између властите личности и заједнице, у остваривању сусрета	УВОД	Упознавање ученика са садржајима овог разреда, са уџбеником и начином рада
	ЈЕДИНСТВО МЕЂУ МУСЛИМАНИМА	-Упознавање са вредностима јединства и слоге међу људима који су неопходни за просперитет целог човечанства
	БОЖИЈИ ПОСЛАНИК	Узор свим муслиманима (упознавање са врлинама Божијег Посланика које требају бити и наше врлине)
	КАКО САМ ДОШАО НА ОВАЈ СВЕТ	Разјашњење дилеме око човековог доласка на свет
	КАКО И КОЛИКО ВЕРУЈЕМ	Начин преиспитивања нашег веровања и чврстине убеђења Узвишеног
	ЧОВЕК АЛАХОВО НЕЛЛЕПШЕ СТВОРЕЊЕ	да зна да је Бог дао човеку најлепши лик
	ЧИСТОЋА У КУЋИ И ВАН ЊЕ	да зна да је хигијена саставни део вере
	ИСЛАМСКИ ШАРТИ	да зна набојати пет исламских постулата/исламске шарте и значење истих,
	ПОСТИТЕ И БИЋЕТЕ ЗДРАВИ	да зна због чега је здраво постити у рамазану и ван њега
	ХАЏЦ	да зна суштину хаџа, место, време обавља

са светом (са људима различитих култура, религија и погледа на свет, с друштвом, с природом) и с Богом; - изгради уверење да је његов живот на овом свету само припрема за вечност, да су сви створени да буду судионици вечног живота, да се из те перспективе код ученика развија способност разумевања, преиспитивања и вредновања властитог односа према другом човеку као Божијем створењу и изгради спремност за покајање.	ИСЛАМСКИ МУБАРЕК ДАНИ	да наброји бар бар два исламска празника
	ИСЛАМ У НАШОЈ ЗЕМЉИ	да наброји бар две исламске установе/месџида у свом граду

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА

Верска настава је заједничко дело вероучитеља и ученика. Полазиште је конкретна стварност. Из доживљених искустава прелази се на истине из којих се потом враћа на свакодневну њихову примену. Овакав начин сазнања има свој ред: упознавање (обрада нових садржаја), понављање, примена и проверавање, сређивање (систематизација). То је макро структура оваквог начина сазнања. Међутим, и ови делови имају своју микро структуру. Тако, на пример: начин сазнања поседује следеће ступњеве: постављање циља, мотивисање, обрада нових наставних садржаја, учење. Треба имати пред очима физиономију групе и појединца, а такође у оквиру часа на којем се обрађују нови садржаји, врши се примена и обнављање обрађеног градива.

Имајући на уму горе истакнуто, час веронауке би требао изгледати овако: кратко понављање садржаја са претходног часа и посебно осветљавање онога што ће послужити као темељ за актуелни час. Након постављања циља, прелази се на обраду нових наставних садржаја, где се заправо објашњава ученику шта то значи да смо "Божија створења", истичући када се то и како догодило. Након овога се већ познати садржаји продубљују, уче, тј. разговара се о намазу - молитви (зашто и како). Овако усвојено градиво, у складу са васпитним циљем, мора наћи своју примену у животу ученика. Разговара се зашто и како треба захвалити Богу за родитеље, браћу и пријатеље. Оваква сазнања и дечије искуство се ослањају на слово Кур'ана и на ученички властити доживљај.

4.3. Програм наставе и учења за 3. разред

Назив предмета	СРПСКИ ЈЕЗИК
Циљ	Циљ учења Српског језика јесте да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика ради правилног усменог и писаног изражавања, негујући свест о значају улоге језика у очувању националног идентитета; да се оспособе за тумачење одабраних књижевних и других уметничких дела из српске и светске баштине, ради неговања традиције и културе српског народа и развијања интеркултуралности.
Разред	трећи
Годишњи фонд часова	180 часа

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ ТЕМА	САДРЖАЈИ
❑ чита са разумевањем различите текстове; ❑ опише свој доживљај прочитаних књижевних дела; ❑ изнесе своје мишљење о тексту; ❑ разликује књижевне врсте: лирску и епску песму, причу, басну, бајку, роман и драмски текст; ❑ одреди тему, редослед догађаја, време и место дешавања у прочитаном тексту; ❑ именује главне и споредне ликове и разликује њихове позитивне и негативне особине; ❑ уочи основне одлике лирске песме (стих, строфа и рима); ❑ разуме пренесено значење пословице и басне и њихову поучност; ❑ разуме идеје књижевног дела; ❑ уочи основне одлике народне бајке; ❑ разликује народну од ауторске бајке; ❑ представи главне особине јунака; ❑ уочи основне одлике народне епске песме;	КЊИЖЕВНОСТ	ШКОЛСКА ЛЕКТИРА Лирска поезија 1. Душан Костић: <i>Септембар</i> 2. Григор Витез: <i>Какве је боје поток</i> / Десанка Максимовић: <i>Вожња</i> 3. Душан Васиљев: <i>Зима</i> 4. Мирослав Антић: <i>Шта је највеће</i> / Ф. Г. Лорка: <i>Луцкаста песма</i> 5. Драган Лукић: <i>Свакога дана</i> / <i>Шта је отац</i> 6. Бранислав Црнчевић: <i>Љутило мече</i> / Љубивоје Ршумовић: <i>Аждаја своје чеду тепа</i> 7. Милован Данојлић: <i>Љубавна песма</i> 8. Љубивоје Ршумовић: <i>Домовина себрани лепотом</i> 9. Химна Светоме Сави 10. Бранко Стевановић: <i>Занимање Марка Краљевића</i> Епска поезија 11. Народне песме: <i>Марко Краљевић и бег Костадин, Орање Марка Краљевића</i> Проза 1. Ла Фонтен: <i>Цврчак и мрав</i> / Езоп: <i>Корњача и зец</i> 2. Народна приповетка: <i>Свети Сава и сељак без среће</i> 3. Народна бајка: <i>Чардак ни на небу ни на земљи</i> 4. Народна приповетка: <i>Свијету се не може угодити</i> 5. Бранко Ћопић: <i>Изокренута прича</i> 6. Оскар Вајлд: <i>Себични џин</i> 7. Светлана Велмар Јанковић: <i>Златно јагње</i> (одломак) 8. Бранко В. Радичевић: <i>Прича о дечаку и Месецу</i> 9. Ијан Макјуен: <i>Реч-две о Питеру</i> (одломак) 10. Јохана Шпири: <i>Хајди</i> (одломак) 11. Народна бајка: <i>Баш-Челик</i> (читање у наставцима) 12. Јасминка Петровић: <i>Од читања се расте</i> (читање у наставцима) Драмски текстови 1. Душан Радовић: <i>А зашто он вежба</i> 2. Александар Поповић: <i>Лед се топи</i> 3. Јованка Јоргачевић: <i>Никад два добра</i> 4. Лаза Лазић: <i>Суђење</i> Популарни и информативни текстови Избор из илустрованих енциклопедија и часописа за децу о значајним личностима српског језика,

☑ уочи поређење у књижевном делу и разуме његову улогу; ☑ разликује опис од приповедања у књижевном делу; ☑ покаже примере дијалога у песми, причи и драмском тексту; ☑ уочи хумор у књижевном делу; ☑ чита текст поштујући интонацију реченице/стиха; ☑ изражајно рецитије песму и чита прозни текст; ☑ изводи драмске текстове; ☑ разликује врсте (и подврсте) речи у типичним случајевима; ☑ одреди основне граматичке категорије именица, придева и глагола; ☑ примењује основна правописна правила; ☑ јасно и разговетно изговори обавештајну, упитну и заповедну реченицу, поштујући одговарајућу интонацију и логички акценат, паузе, брзину и темпо; ☑ споји више реченица у краћу и дужу целину; ☑ препричава, прича и описује и на сажет и на опширан начин; ☑ извештава о догађајима водећи рачуна о прецизности, тачности, објективности и сажетости; ☑ варира језички израз; ☑ попуни једноставан образац у који уноси основне личне податке; ☑ разликује формални од неформалног говора (комуникације); ☑ учествује у разговору поштујући уобичајена правила комуникације и пажљиво слуша саговорника.	ЈЕЗИК Граматика, правопис и ортоепија	књижевности и културе (Милева Ајнштајн, Михаило Пупин), знаменита завичајна личност и др. ДОМАЋА ЛЕКТИРА - Бранко Ћопић: <i>Доживљаји Мачка Тоше</i> - Избор из поезије Душана Радовића (<i>Замислите, Да ли ми верујете, Страшан лав, Кад је био мрак, Тужне ђачке исповести, Здравница, Плави зец</i> и друге песме) - Браћа Грим: <i>Бајке</i> (по избору) Књижевни појмови: – лирска песма, – химна, – епска песма, – народна бајка, – роман, – поређење, – персонификација (на нивоу препознавања), – опис, – дијалог, – приповедање, – епски јунак, – драмска радња Врсте речи: именице (градивне, збирне); придеви (присвојни, градивни); род и број придева; заменице (личне заменице); глаголи; лице и број глагола. Подела речи на крају реда (граница на самогласник). Управни говор (први и други модел). Неуправни говор. Велико слово: писање имена народа, вишечланих географских назива (планина, река, језера, мора и сл.), празника, наслова књига и часописа; Писање присвојних придева изведених од властитих имена (суфикси: -ов, -ев, -ин; -ски, -чки, -шки). Речца не уз именице и придеве. Наводници (у управном говору, насловима дела, називима школа). Сугласник <i>j</i> (између самогласника <i>и-о</i> и <i>о-и</i>). Скраћенице (мерне јединице за масу, дужину, време и запремину течности). Краћи и дужи текстови – књижевни и некњижевни, као и нелинеарни текстови. Причање о догађајима и доживљајима, стварним и измишљеним (усмено и писано). Описивање људи, животиња и природе (плански приступ) – усмено и писано. Различите комуникативне ситуације (комуникација са одраслима и са вршњацима; у школи, у продавници, телефонски разговор, поздрављања, честитања и сл.). Богаћење речника: речи истог или сличног значења; речи супротног значења; речи које значе нешто умањено и увећано (уз одговарајуће текстове из лектире). Правописне вежбе: вежбе допуњавања и избора правилног облика речи; диктат, аутодиктат. Језичке вежбе: проширивање и допуњавање реченица различитим врстама речи, промена реда речи у реченици, Лексичко-семантичке вежбе: речи који припадају различитим тематским скуповима; речи супротног значања али исте врсте и истог рода и броја, промена граматичког лица у тексту; основно и пренесено значење речи и друго. Стилске вежбе: састављање прича на основу задатих речи; сажимање или проширивање познате приче (текста), мењање краја приче (текста); настављање приче
	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	

		на основу датог почетка; промена становишта (нпр. увести у текст нове ликове; сместити бајку у далеку будућност...). Говорне вежбе: рецитовање, изражајно читање, сценско приказивање драмског / драматизованог текста и промена дужине реченице.
--	--	--

Кључни појмови садржаја: књижевност, језик, језичка култура.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења Српског језика заснован је на исходима, односно на процесу учења и ученичким постигнућима. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности које ученик гради, проширује и продубљује кроз све три предметне области.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата креирање годишњег и оперативних планова, као и развијање припрема за час/дан/седмицу. Годишњи план садржи број часова по областима распоређених по месецима, а у складу са школским календаром, планирани фонд часова по областима и годишњим фондом часова.

Програм наставе и учења предмета Српски језик у трећем разреду основне школе чине три предметне области: Књижевност, Језик и Језичка култура. Препоручени број часова по предметним областима је: Књижевност – 80 часова, Језик – 60 часова и Језичка култура – 40 часова. Све области се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима.

Приликом креирања годишњег и оперативних планова неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе. Оперативни план садржи рубрику са операционализованим исходима, дефинисаним наставним јединицама, рубрику за планирану међупредметну повезаност и рубрику за евалуацију квалитета испланираног, као и друге елементе према процени наставника. Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, дефинисање исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на циљ и дефинисане исходе, планиране начине провере остварености исхода, избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања.

Уз годишњи план, формира се листа распоређених текстова по месецима, као и домаћа лектира. Дистрибуција текстова по месецима, као и до сада, заснована је на груписању и повезивању текстова према различитим критеријумима – природа и улога књижевног дела; врсте текстова; сврха текстова: за читање/разумевање/препричавање/тумачење; брзина напредовања ученика; годишња доба; значајни датуми и празници; посебности ученичког колектива, школе и локалне заједнице; предметна и међупредметна повезаност садржаја и исхода; међупредметне компетенције, итд. Дакле, корелативност је омогућена комбиновањем текстова у сродне тематско-мотивске целине према различитим критеријумима.

Избор лектире за трећи разред је веома битан јер ученици треба даље да улазе у свет књижевности, да воле да читају и да у томе буду мотивисани, што се за почетак првенствено постиже успехом у читању (отуда у списку лектире има доста кратких текстова и дела, али и дужих у односу на други разред, а ученику тематски и стилски врло блиских, да би се даље неговала и истрајност у читању). Са друге стране, на овом узрасту важно је да ученици још више упознају текстове различитих жанрова, као и дела различита по времену настанка. Тако се сада у лектири, и у оквиру књижевнотеоријских појмова, налазе традиционалне врсте (народна бајка и народна јуначка песма).

У трећем, као и у првом и другом разреду, читају се текстови у наставцима, а то подразумева да се на неколико планираних часова, према плану који учитељ/учитељица самостално осмисле и одговарајућом динамиком, читају и анализирају наведена дела. У трећем разреду у питању су два текста: репрезентативна народна бајка *Баш-Челик* и прича за децу *Од читања се расте* Јасминке Петровић (чија се радња одвија у осам дана – од понедељка до понедељка, те се текст може лако поделити и у самој настави, тако што би се, на пример, на часу читала два „дана“, односно два дела приче или би се два/три дела задавала ученицима за читање код куће, како би на часу било довољно

времена за њихову обраду и повезивање са претходно прочитаним). Током читања у наставцима ученици негују истрајност у читању и у усвајању доминантних естетских и васпитних вредности књижевноуметничких текстова.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању*. Оцењивање би требало да буде усмерено на добијање информација о обрасцима мишљења и условима под којим ученик може да примени знање стечено током наставе језичке културе у свакодневној формалној и неформалној комуникацији.

Процес праћења и вредновања једног ученика треба започети иницијалном проценом нивоа постигнућа ученика. Акценат би требало да буде на учениковим способностима – на ономе што ученик може или покушава да учини. Током процеса наставе и учења учитељ континуирано и на примерен начин указује ученику на квалитет његовог постигнућа тако што ће повратна информација бити довољно јасна и информативна, како би била подстицајна за даље напредовање ученика. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

Назив предмета / A tantárgy neve	МАТЕРЊИ ЈЕЗИК – МАЂАРСКИ ЈЕЗИК MAGYAR NYELV
Циљ / Cél	A magyar nyelv tanításának célja, hogy a tanulók elsajátítsák a magyar irodalmi nyelv alapvető törvényszerűségeit, és megfelelő módon tudják magukat kifejezni szóban és írásban, tudatosítva bennük az anyanyelv fontosságát a nemzeti identitás megőrzése szempontjából, képessé téve őket arra, hogy a magyar irodalmi és más műalkotások megismerésével ápolják a magyar nép hagyományait, kultúráját és a magyar világörökség kincseit.
Разред / Osztály	други / harmadik
Годишњи фонд часова / Évi óraszám	180

KIMENET A tanév végére a tanuló:	RÉSZTERÜLET/ TÉMA	TARTALOM
☑ ismeri és felismeri a szöveg és a könyv részeit, szerkezeti egységeit; ☑ elkülöníti a lényeges és kevésbé lényeges információkat; ☑ felismeri a szöveg átvitt értelmét; ☑ felismeri a szövegben a cselekménymozzanatok összefüggéseit és az eseménymozzanatok időrendjét; ☑ meghatározza a szépirodalmi szövegek szereplőinek jellemét, rendszerét, egymáshoz való viszonyát; ☑ képes a szereplők tetteinek és magatartásformáinak értelmezésére az adott szövegre hivatkozva; ☑ felismeri a szövegen belüli ok-okozati összefüggéseket, előzményeket és következményeket; ☑ véleményezi a szöveghez kapcsolódó illusztráció-válogatást; ☑ különbséget tesz a leíró és elbeszélő közlésmód között, felismeri a párbeszédet; ☑ megkülönbözteti a prózát és a verset; ☑ felismeri a verssort, a versszakot és a rímet; – megérti a szépirodalmi szövegekben az alakzatok szerepét (hasonlat, megszemélyesítés); ☑ képes a különböző jelrendszerek segítségével megjelenített információk befogadására (pl. szöveg, táblázat, grafikon stb.). ☑ meghatározza a következő népi-kisepikai műfajokat: mondóka, közmondás, találós kérdés, szöveges népi gyermekjáték,	IRODALOM	ISKOLAI OLVASMÁNYOK Költészet: Petőfi Sándor: Itt van az ősz, itt van újra Petőfi Sándor: Füstbement terv és Lackfi János: Nagyobb a füstje József Attila: Altató Vörös István: Ébresztő Weöres Sándor: Szán megy el az ablakod alatt Juhász Ferenc: A kertekre leszállt a dér Szabó Lőrinc: Esik a hó Lackfi János: Szitál a por Jung Károly: Szülőföld Nagy László: Dióverés Weöres Sándor: Csiribiri Vörös István: Cserebere Tótfalusi István: Sóderparti Turbuly Lilla: Két pici pióca Markó Béla: A hold fogyókúrája Tolna Éva: Ünnepe Tandori Dezső: A kép Kosztolányi Dezső: A játék Lackfi János és Vörös István Apám kakasa c. kötetéből A játék c. versre írt változatok Próza: Finy Perta: A mesetündér és a szegény asszony (A fűszerkatona, részlet) Varga Katalin: A hold ruhája Magyar népmese: Az eltolt templom Magyar monda: Mátyás király meg a juhász Népi történet: Zsebre dugott kézzel... Janikovszky Éva: Kire ütött ez a gyerek? Móricz Zsigmond: A nehéz négykrajcáros Móra Ferenc: Fityók Mirnics Zsuzsa: Valaki jár a kertben Lázár Ervin: Öregapó madarai Mikszáth Kálmán: Madárfészek Áprily Lajos: Meteorológusok A kőleves (népmese) La Fontaine: A nyúl meg a teknős A kigyóbőr (vajdasági magyar népmese) Az égig érő paszuly (népmese) Mit gondolt Kinizsi Pál a maga fejről? (monda) Zelk Zoltán: Köd és fény

		Gyurkovics Tibor: Rád nem lehet számítani Lackfi János: A nagy autóbambulás Darvasi László: Daru Dénes (Pálcika, ha elindul, részlet) József Jolán: A város peremén Népköltészeti alkotások: Közmondások, szólások, népi mondókák és gyermekjátékok, találós kérdések, sorolók és ünnepköszöntők. Drámai szövegek: ☐ Válogatás a gyermeklapok szövegeiből. Tudományos és ismeretterjesztő szövegek ☐ Válogatás a gyermekenciklopédiák és a gyermeklapok szövegeiből. HÁZI OLVASMÁNY ☐ Lázár Ervin: A négyszögletű kerek erdő ☐ Válogatás a vajdasági mondakincséből ☐ Mesegyűjtemények (válogatás népmesék és műmesék közül). Irodalomelméleti fogalmak: ☐ vers; ☐ rím; ☐ hasonlat, megszemélyesítés, metafora; ☐ mese (népmese, műmese); ☐ a cselekmény; helye és ideje; ☐ a mű szereplője – külső és belső tulajdonságai és cselekedetei; ☐ drámai szöveg a gyerekeknek; ☐ elbeszélő és leíró rész, párbeszéd; ☐ tréfás vers; ☐ a humor; ☐ tanmese; találós kérdés.
A szövegben megjelenő felkiáltó, felszólító és óhajtó mondatokban felismeri a beszélő szándékát. ☐ Helyesen használja a rokon értelmű szavakat, a többjelentésű, azonos alakú szavakat és az ellentétes jelentésű szavakat. ☐ Megkülönbözteti a különféle időben végbemenő cselekvéseket és történéseket. ☐ Az igeidőket helyesen használja beszédben és írásban. ☐ Az igekötőket szerepük és írásmódjuk tekintetében megfigyeli, és helyesen, tudatosan alkalmazza őket. ☐ A főnév fajtáit csoportosítja, megnevezi. Többes számú főneveket alkot. ☐ A tulajdonnevek csoportjait egymástól megkülönbözteti: személyneveket, állatneveket, földrajzi neveket, intézmények nevét, márkaneveket, címeket. Helyesírásukat elsajátítja. ☐ A melléknév szerepét felismeri a nyelvhasználatban. A névmásokat (személyes, mutató, kérdő) alkalmazza a beszédben, megérti a szövegben.	NYELV Nyelvtan, helyesírás és nyelvhelyesség	Szerepjátékok, párbeszédek, szituációk dramatizálása, dramatisztikus szöveg alapján. Szóbeli és írásbeli fogalmazás. Képek alapján történet elmondása. Olvasmány alapján történet elmondása és leírása. Saját élmény, tapasztalat, vélemény megfogalmazása szóban. Saját élmény megfogalmazása, leírása: elbeszélés írás. Üzenet írása, levél írása. Hibás szövegek javítása. Csoportmunka. Projektmunka. A szövegfeldolgozás folyamán a nyelvi megformáltság jelentéshordozó szerepének figyelembe vétele
		Irányított és szabadon folytatott beszélgetés (párbeszéd). Elmesélés, elbeszélés kép/képsor vagy saját/közös élmény alapján. Irodalmi és ismeretterjesztő szövegek, események előadása. Az események időrendi sorrendjével kapcsolatos gyakorlatok.

☑ A mondatvégi írásjeleket helyesen használja az egyszerű mondatok végén. ☑ A helyesírási szabályokat alkalmazza különböző írástevékenységekben: különböző igeidők, ragos és kiejtéstől eltérő írásmódú igék esetében; felszólítást kifejező igealakok esetében; igekötős igék esetében; tulajdonnevek, fokozott melléknevek és számnevek esetében; ragos névszók esetében; névutós szerkezetek esetében; betűvel írt számnevek, a keltezés többféle formájának esetében. ☑ A hosszú hangokat jelöli a melléknevek végén. ☑ Megkülönbözteti a főnév -t toldalékát (ragját) és a múlt idő jelét. ☑ A j hangot pontosan jelöli a tanult szófajok körében. ☑	NYELVI KULTÚRA		Közös vagy egyéni terv készítése és a rövid szóbeli közlés előkészítése. A beszélgetés szabályai. Időrend. Rokon értelmű szavak alkalmazása. Összefüggő mondatok. Szituációs játékok Irányított és szabadon folytatott beszélgetés (párbeszéd). Elmesélés, elbeszélés kép/képsor vagy saját/közös élmény alapján. Irodalmi és ismeretterjesztő szövegek, események előadása. Az események időrendi sorrendjével kapcsolatos gyakorlatok. Közös vagy egyéni terv készítése és a rövid szóbeli közlés előkészítése. A beszélgetés szabályai. Időrend. Rokon értelmű szavak alkalmazása. Összefüggő mondatok. Szituációs játékok Iskolai és házi olvasmány, egyéni vagy közös élmény. Jelenetek előadása és bábozás. Az anyaggyűjtés módjai. Motiváció és kreativitás. Rokon értelmű szavak gyűjtése és alkalmazásuk. A szituációs játékok, valamint a mesék és mondák dramatizálása. Versek, prózarészletek. Dráma- és dramatizált szövegek, színpadi improvizációk.
Figyelmesen hallgatja beszédpartnerét, és nem szakítja félbe; ☑ meghallgatja, megérti és értelmezi az üzenetet; ☑ megérti a felolvasott ismeretterjesztő szöveget; ☑ átéli az irodalmi szöveget a bemutató olvasás során és néma olvasáskor.		Befogadás	Valós szituáció. Utasítás, szóbeli üzenet. A másokra figyelmet fejlesztő játékok. Ismeretterjesztő szöveg bemutatása. Irodalmi szöveg bemutatása. Néma olvasás.
Nehézség nélkül használja az írott betűket; ☑ képes vázlatot írni, és a vázlat alapján gondolatait rendezni; ☑ címet tud adni megadott témához; ☑ tudja, hogy írásának a címről kell szólania, és a mondanivalót időrendben kell közölnie; ☑ fogalmazásának (gondolatsorának) minden lényeges elemet kell tartalmaznia; ☑ képes üdvözetek, meghívók, képeslapok megírására; ☑ képes önálló szövegek precíz tagolására (bevezetés, tárgyalás, befejezés), az új bekezdések alkalmazására; ☑ képes egy adott téma kifejtésére, ügyel a logikus szövegszerkesztésre és a részletek kellő kidolgozására; ☑ korának megfelelő szókinccsel rendelkezik, kerüli a		Írásbeli szövegalkotás	Másolás, tollbamondás, közös fogalmazás lejegyzése. Vázlat, gondolatterkép készítése és alkalmazása. Irodalmi szöveg megfigyelése, Címadási gyakorlatok. A cím és a tartalom kapcsolata. Az események időrendje. Vázlat, vázlatkészítés, címadás. Fogalmazás írása. Iskolai és házi feladat. Üdvözlőlap, képeslap, meghívó. A fogalmazás részei. Anyaggyűjtés. Párbeszéd. Rokon értelmű és ellentétes jelentésű szavak gyűjtése. Szólások, szóláshasonlatok jelentése. Önellenőrzés, javítás.

szóismétlést, használja a rokon értelmű szavakat; ☑ képes saját szövegeinek javítására (kijavítja a nyelvi és helyesírási hibákat, kritikus szemléletmóddal közelít írásához).			
---	--	--	--

Kulcsszavak: nyelvi kultúra, irodalom, szövegértés, nyelvismeret, kommunikációs kompetencia és nyelvhelyesség. Korreláció: zenekultúra, képzőművészeti kultúra, szerb mint nem anyanyelv, természet és társadalom.

DIDAKTIKAI-MÓDSZERTANI UTASÍTÁS

A magyar nyelv tanításának és tanulásának tantervi alapját a kimenet elemei, a tanulási folyamat, valamint a tanulói eredmények képezik. A kimenet magában foglalja a rendszerbe épített tudás, a készségek, álláspontok és értékek leírását, amelyeket a tanuló gyarapít, fejleszt és elmélyít a tantárgyi részterületek révén.

I. A TANÍTÁS ÉS A TANULÁS TERVEZÉSE

A tanítás és a tanulás tervezése felöleli az éves és az operatív tervek elkészítését, valamint az órára, napra/hétre való előkészületeket. Az éves tervet Gantt-diagram formájában kell elkészíteni, amely összhangban van az iskolanaptárral és az évi óraszámmal, valamint havi felbontásban tartalmazza az óraszámot részterületenként.

A magyar nyelv tanításának és tanulásának programstruktúrája az általános iskola harmadik osztályában a következő három részterületet foglalja magába: irodalom, nyelv és nyelvi kultúra. Az ajánlott óraszám részterületenként: irodalom – 70 óra, nyelv – 40 és nyelvi kultúra – 70 óra. A tanítási részterületek összefüggnek egymással, és azokat nem lehet egymástól izoláltan tanítani.

Az éves tervvel összhangban ki kell alakítani az iskolai és házi olvasmányok szövegeinek jegyzékét, havonkénti lebontásban. A szövegek ilyen módon történő felosztása, mint eddig is, a szövegek bizonyos kritérium szerinti csoportosításán és összekapcsolásán alapul – az irodalmi mű jellege és szerepe; szövegfajta; a szöveg célja: írás-olvasás tanítása/olvasás/szövegértés/elmesélés/értelmezés; évszakok; jelentős dátumok és ünnepek; a tanulói közösség; a tartalmak és a kimenetek tantárgyi és tantárgyközi kapcsolata; tantárgyközi kompetenciák stb. Vagyis a szövegek korrelációját azok rokon tematikai-motivációs egységekbe való besorolása teszi lehetővé. A szövegrokonságon alapuló funkcionális összekapcsolás lehetséges példái (semmiképpen sem egyetlen):

☑ szeretet: (Petőfi Sándor: Füstbement terv, József Attila: Altató, Mikszáth Kálmán: Madárfészek);

☑ mesevilág: A kőleves (népmese), La Fontaine: A nyúl meg a teknős, A kígyóbőr (vajdasági magyar népmese), Az égig érő paszuly (népmese) stb.

☑ évszakok: Weöres Sándor: Szán megy el az ablakod alatt, Szabó Lőrinc: Esik a hó.

Az előző felsorolás azt példázza, hogyan lehet egy-egy szöveget más szövegekkel bizonyos motívumok, elbeszélési hangnem stb. alapján/mentén összekapcsolni. A második osztályhoz hasonlóan, a harmadik osztályban is vannak olyan szövegek, amelyeket szünetelt olvasással (folyamatolvasással) dolgozunk fel. Ezeket a szövegeket részenként, a tanító által megtervezett ütemben olvassák és elemzik a tanulók, több tanórán keresztül.

Az operatív terv az operacionizált kimeneteket, a definiált tanítási egységeket, a tantárgyközi kapcsolatokat (korrelációt), a megvalósítást, az értékelést, valamint (a tanító által lényegesnek tartott) egyéb elemeket tartalmazza. Az éves és az operatív terveket az iskolanaptárral és az iskolai élettellel összhangban kell elkészíteni. Az óravázlatnak tartalmaznia kell az óra célját, a kimeneteket, a tanulói és a tanári tevékenységet/aktivitást, a megvalósított kimenet ellenőrzési módját (a visszacsatolást), a kiválasztott tanítási stratégiákat, módszereket, valamint a tanulási és tanítási eljárásokat.

IRODALOM

Az irodalmi nevelés folyamán mesék, elbeszélések, versek, képversek, képregények stb. feldolgozásával fejlesztjük, gazdagítjuk tanulóink személyiségét. Mindeközben pedig irodalmi fogalmakat sajátítanak el, természetesen nem definíciók megfogalmazásával, sokkal inkább a fogalmak megnevezésével és leíró megindoklásával (a szövegbefogadás és -értelmezés során).

A mesék elemzése során alkalmazható a globális és a részenkénti szövegfeldolgozás. Vizsgálható a mese címe, témája, tárgya; érzelmi, gondolati mondanivalója (üzenete); szerkezete, a mű által kitöltött idő, a szereplők rendszere, a jellemábrázolás módja, megformálásának sajátosságai; más irodalmi alkotásokkal és művészeti ágakkal való kapcsolata stb. Tanulmányozhatjuk a mesekezdő és -záró formulákat, a közlésmódokhoz tartozó stílusfordulatokat. Természetesen az adott szempontok közül minél többet alkalmazunk az elemzéskor, annál teljesebb képet kapunk a meséről. Mindeközben az extenzív (élményszerű) olvasásra helyezzük a hangsúlyt. A mese fő elemei (az elindulás, a feladat vállalása, a próbák, a visszatérés, a jutalom, büntetés) megadják a szerkezet vázát. A szerkezeti váz elkészítése, a műfaji sajátosságok tudatosítása a szövegértés fejlesztését teszi lehetővé. A szerkezetben az eseményeket elmondó (elbeszélő) és a párbeszéd részek váltakozó egymásutánját figyeltetjük meg a tanulókkal. Az esetlegesen megjelenő monológ és a késleltetés (mint sajátos eszköz) is megfigyeltethető. Ugyanakkor lehetséges a mese átstrukturálása (új cselekményfordulatok vagy új szereplők beillesztése). A meseszereplőkről történő beszélgetést tartalmassá, funkcionálissá tehetjük, ha megvilágítjuk attribútumaikat (külső tulajdonságait), mint pl. a korukat, nemüket, helyzetüket, külsejüket, különleges külső vonásaikat stb. Jellegzetes stilisztikai eljárásokat vehetünk szemügyre, mint pl. az antropomorfizációt és a hiperbolizmust, vagy tanulmányozhatjuk a mesealakok szociális struktúráját. A mese mimetizálása, dramatizálása, a bábjáték elmélyítheti/elősegítheti a szöveg megértését.

Mindemellett a mese nyelvi normák megerősítésére is szolgálhat. Vagyis a meseértelmezés során a nyelvi, stilisztikai módszert is szükséges alkalmazni, hogy például a mesealak leírása és beszédmódja közötti kapcsolatra fény derüljön. A költői képeket ki kell bontanunk, értelmeznünk kell. Magyarazzuk meg a hasonlatokat, metaforákat, megszemélyesítéseket stb. Az előadásmód, a művészi megformáltság, a stílus megfigyeltetése; az érdekes szófordulatok, szerkezetek vizsgálata; a kifejezően, választékosan megfogalmazott gondolatok, érzések lejegyzése, hasonlók keresése, összehasonlításuk értékes mozzanata lehet a szövegfeldolgozásnak. Ugyanakkor a tanuló számtalan kommunikációs kifejezőeszközt sajátíthat el a népmesékkel való találkozásokkor: népies-régies kifejezéseket; népi szólásokat; állandó jelzőket; változatos mondatfajtákat; népmesei sztereotípiákat; népmesei hasonlatokat; kifejező (beszéd) játékos neveket; udvariassági formulákat (megszólítások, köszönések), helyes kapcsolatteremtésre figyelmeztető mesei tanácsokat stb.

A tartalmi szintézis (a szövegfeldolgozás záró akkordjaként) a fő gondolatok összefoglalásával, illetve a szövegtartalom reprodukálásával valósulhat meg. (A szövegtömörítés és a szövegrészletezés párhuzamosságának érvényesülnie kell.) Az összefoglalás segítője lehet a vázlat. Eközben a tanuló számára lényeges és lényegtelen szövegrészek megfigyelése, megkülönböztetése jelent a pedagógus és a tanuló számára kihívást. A grafikai szervezők hatékonysága – a vázlatkör, az eseménylánc, a helyszínvázlat – hatékonysága igen nagy az olvasásértés folyamatában.

A műközpontú elemzéstől elrugaszkodva az olvasásközpontú szövegelemzéshez a folyamatolvasás/szünetelt olvasás/szakaszos olvasás vezet el bennünket. A folyamatolvasás lépései, feladatai (előremondás vagy jóslás; problémamegoldás, megbeszélés, vita; kérdések feltevése; dramatizálás; mesefolytatás, mesebefejezés stb.) a kreatív olvasást hivatottak fejleszteni. Kiválaszthatunk egy meseszereplőt, és őt bemutathatjuk. Komikus helyzeteket teremthet a szándékos anakronizmus (múlt és jelen), a fikció (mese) és a valóság összekapcsolása. A mesét, a történetet leírhatjuk különféle nézőpontból: a reális mesét átalakíthatjuk tündérmesévé vagy fordítva (újabb meseelemek beillesztésével); a mese cselekményét szűkíthetjük, bővíthetjük adott szempontok szerint vagy kérdések segítségével. Lehetővé válik az epikus közlésmódok átalakítása: a narráció párbeszéddé, párbeszéd narrációvá formálása. Mindez a kreatív írás felé viheti el a szövegfeldolgozás menetét. A mese illusztrálása szintén kitűnő megoldás a megértésszolgálati módok közül. Ugyanakkor a képzőművészeti alkotások vizualitása, a zeneművek érzelemgazdagsága segítheti az irodalmi alkotás élménnyé formálódását.

A versek értelmezését, a lírai jelentéstartalom befogadását, a személyes olvasatok létrehozását a produktív gyakorlatok alapozzák meg. A teljes szöveg megismerése előtt érdemes a verssel ún. kreatív-produktív gyakorlatokat végezni, mivel ez a szövegbefogadás előkészítésének sajátos módja. A létrejövő variánsok mindig izgalmasak, mert tapasztalttá teszik a (vers)gondolkodás alternatívását, s a potenciálisan jó megoldások sokféleségét. Eközben megfigyeltetjük egy-egy szó, kifejezés szövegalkotásban, szöveghatásban, jelentésképzésben játszott szerepét. Forma, funkció és tartalom mélyreható összefüggéseit tapasztaltatjuk meg.

A kreatív-produktív gyakorlatok a verseket összekevert vagy hiányos részeikből megalkottatják, újraalkottatják. Más vizuális megjelenési formá(k)ba rendezhetjük a verset (például más versszaktagolás, sorelhelyezés által). A verset képverssé alakíthatjuk, akár különféle tipográfia alkalmazása mellett. Hasonló gyakorlat lehet, ha megváltoztatjuk a mondatösszetevők szövegmondatokon belüli sorrendjét. Az is lehetséges, hogy egy adott versszöveg lexikai anyagában szavakat/szócsoportokat más szavakkal/szócsoportokkal cserélünk ki. Esetleg versszakok vagy szövegmondatláncok sorrendjét változtatjuk meg. Sőt, a címeket helyettesíthetjük más címekkel és/vagy a kezdő vagy befejező szövegösszetevőket helyettesítjük más szövegösszetevőkkel. (Természetesen tetszőlegesen kombinálhatjuk is a felsorolt feladatokat, lehetséges a versszöveg lexikai anyagán több jelösszetevőt érintő művelet elvégzése is.)

A versekben a líraiság, játékoság fokozottan van jelen. Ennek megfelelően a gyermekvers feldolgozásakor sok-sok játékot, érzékszervekre épülő feladatot tervezünk. A címértelmezés lényeges, mert a tanulónak látniuk kell a sokkal mélyebb összefüggéseket, ok-okozati viszonyokat, elvontabban kell gondolkodniuk a vers címének megfejtésekor. Ezt követően a vers módszeres vizsgálata során rá kell világítanunk, hogy a költő a nyelvi-stilisztikai jelenségeket milyen funkcióban használta fel mondanivalójának kifejezésére. Eközben valamennyi nyelvi-stilisztikai eszköz (hang, szó, kifejezés, mondat, szövegtani jelenség, kép stb.) jelenségét, stílusértékét számba vesszük. A versszak, a verssor, a rím fogalmát a tanulók könnyen megértik, formai tagolódásuk folytán jól megtalálják a versben, de nem javasolt a versszakok szerinti feldolgozás, inkább a gondolati-érzelmi-képi egységet láttassuk meg. A költői kifejezőeszközök, a költői hatás alkotóelemei az egyszerűbben megfejtendő hangutánzó, hangulatfestő szavakon át a hangulatteremtő alakzatokig (halmozás, fokozás, ismétlés) terjednek. Az érzékletesség és a hangulatosság kiemelt hordozói a megszemélyesítések, a hasonlatok, metaforák stb. Mindezen kifejezőeszközök felfedeztetése, megfigyeltetése a pedagógus feladata. Az ismétlés poétikai eszközének szintén nagy szerepe van a gyermekversekben. Jó esetben a versek formájának, valamint a kisebb szövegegységeknek az elemzése, értelmezése a szövegegész üzenetéhez visz közelebb – sohasem lehet öncélú. Miután részleteiben elemeztük a verset, körvonalazzuk a vers üzenetét, vagyis az elemzésnek az analízistől a szintézis felé kell haladnia.

A vers hangulatának, érzékletességének megragadására jó megoldás a vers ritmusának, zeneiségének felfedeztetése is. (A kezdeti versélmények jó, ha egyszerűen és élesen ritmizálható, tisztán összecsengő rímű versek olvasására alapulnak.) A vers rímeit megkerestetjük. Játékos gyakorlat lehet egy-egy rím szó elhagyása, kitalálása. Ezen túl beszéltesük tanítványainkat a szöveghallgatással bennük létrejövő képekről, illetve rajzoltassuk le ezeket. A szöveg mellett, a margón színekkel jelöljük, milyen érzést vált ki bennük egy-egy szövegrész. A kialakuló színskála pedig vizuális nyelven a szöveghatásról, de már az értelmezésről is beszél/mesél. A sokszínű dramatikus eljárások során a tanuló aktív jelentésadóként, jelentésteremtőként vesz részt. A vers ilyenfajta megközelítése lehetővé teszi a szöveg közös értelmezését, a költészet varázsának megőrzésével. (A nagycsoportos improvizációs játékoktól haladunk a mind kisebb csoportos játékok felé, valamint a mimes, beszéd nélküli gyakorlatoktól a szöveges improvizáción át a kötött szövegű színjátékokig.) A kortárs gyermekverseknek kitüntetett szerepük kell, hogy legyen a versek között. Nyelvi világuk, a bennük ábrázolt tárgyi világ, élethelyzetek, kapcsolati dinamika ismerős az olvasónak. Ezek a szövegek a játékelmélet és a gyermekfilozófia jegyében létrejött alkotások a játék és a humor élményével ajándékozzák meg a befogadót.

Az oktatás során a tanulónak multimediális szövegekkel is találkoznia kell, mint például a képverssel és a képregénnyel. Mindeközben más látásmód elsajátítása a célunk. A képregénynek mint műfajnak a tanórai munkába beemelése a különböző műfajú szövegek kreatív olvasásának fejlesztése szempontjából lényeges. A képregény olvasási stratégiája és nyelvezete a tanulók számára lehetővé teszi a műfaj nem lineáris olvasását. Az általa kínált döntési lehetőségeinek köszönhetően olyan aktív befogadói tevékenységre van szükségünk, mint az internet használatánál. Ugyanakkor nyelvezete, a szövegbuborékok rövid, lényegre törő

tartalma miatt hasonlít az SMS- és a chatnyelvre. A szövegértési feladatok megalkotásakor először kisebb egységeként, képkockaként teszünk fel kérdéseket, fogalmazunk meg feladatokat, majd pedig egyre nagyobb egységekre kérdezzük rá, sőt, a mögöttes tartalmakra, akár az ok-okozati viszonyokra is.

A multimediális szövegek közül a táblázatok, a diagramok (kördiagram, oszlopdiaagram), grafikon megfigyeltetése, elemzése, valamint a reklámok értelmezése is lényeges feladatunk. A multimediális szövegek értelmezése során a több csatornán érkező üzenetekben minden résznek informatív, sőt érvelő funkciója van. A multimediális olvasni tudás azt jelenti, hogy ugyanúgy értjük a szövegek írott és képi üzeneteit, képesek vagyunk kritikusan értelmezni őket.

Az ismeretterjesztő szövegek feldolgozásával megalapozhatjuk az önálló ismeretszerzést. Az ismeretközlő szövegek feldolgozása folyamán lényeges a címértelmezés, a szavak és kifejezések értelmezése, az adatkeresés, művelet az adatokkal, a lényeges információk elválasztása a lényegtelenétől, az algoritmusok kibontása a szövegből (pl. állatleírás során az állat külső, testi tulajdonságai, lakóhelye, életmódja, táplálkozása, szaporodása stb.), vázlatkészítés, szöveg és ábra kapcsolatának kiemelése stb. Az ismeretterjesztő szöveg esetében lényeges a szöveg és ábra kapcsolatának felismerése, vagy akár a táblázatos formában kapott adatok értelmezése, valamint a főszöveg lényegének kiemelése. Történhet ismerettartalmú szöveg összehasonlítása szépirodalmi leírással, a műfajnak, kifejezőmódnak, szerkezetnek megfelelően. Mindemmellett szövegtranszformációk lehetségesek: a szöveg befejezése, folytatása, javítása stb.

Összességében lényeges feladatunk a szövegtípus-választék bővítése. Különbő szövegeket kell választanunk, hiszen a megértés folyamatához szükséges készség, hogy a tanuló azonosítani tudja mint szövegtípust. A szövegtípus mintája, sajátos szerkezete, nyelvezete és stílusa az olvasónak jelentést sugall. Ezért különböző tartalmú és rendeltetésű szövegeket olvassunk.

A nagy népszerűséget megért irodalmi művek szolgálhatnak összehasonlító elemzésül, az irodalom és a film közötti különbség vizsgálatához, melynek alapján a tanulók levonhatják a következtetést a két média jellegéről, és fejleszthetik a médiával kapcsolatos ismereteiket. A tanulóknak rá lehet mutani más hasonló témájú filmekre is (gyermekkalandok vagy a fantáziavilágban megélt kalandok, a magányos gyermek felnövése stb.).

NYELV

A nyelvi nevelést és a nyelvtannal való foglalkozást olyan funkcionális lépések alkotják, amelyek a tanulók kíváncsiságát és önállóságát fejlesztik, valamint erősítik a nyelvhez való felfedező és alkotó hozzáállást. A tananyag megvalósítási módja szorosan kötődjön a különböző élethelyzetekhez, a mindennapi nyelvhasználathoz és a művészi alkotótevékenységhez, azaz a megfelelő szövegekhez és beszédhelyzetekhez. Ezért a nyelvi jelenségeket nem elszigetelt nyelvi elemekként vizsgáljuk, szöveggörnyezetükből kiszakítva, mivel célunk nem az értelem nélküli, fejből történő betanulás, hanem a felfedező és rendszerező elsajátítás. Elengedhetetlen a nyelvi jelenségek megfigyelése mind a mindennapi nyelvhasználatban, mind a tananyaghoz kapcsolódó szövegértési gyakorlatok, illetve a nyelvtani témák feldolgozása folyamán. Olyan indukciós szövegeket helyezünk a tanulók látóterébe, amelyekben a vizsgált nyelvi jelenség természetes módon jelenik meg.

A nyelv normatív használata mellett annak kreatív használatát is támogatás a szövegértési és kommunikációs feladatok, tevékenységek.

Az oktatási program megvalósítása történjék a hozzáadó kettősnyelvűség szemléletének szellemében. Azaz fontos elvárás a tanulók nyelvjárásban történő beszédének támogatása, azzal, hogy mellette a sztenderd nyelvváltozatot is sajátítsák el a pedagógus nyelvhasználatának mintája alapján. Mutassunk rá a nyelvváltozatok közötti azonosságra és különbségekre, támogassuk a nyelvi sokszínűséget a szituációs játékok alkalmazásával.

A helyesírás tananyaga tovább gyakoroltatja a helyes interpunkciót, s az írásban nem jelölt hangváltozásokra hívja fel a figyelmet. Az igeidők kapcsán a múlt idő helyes jelölését tűzi ki célul, valamint a felszólító mód pontos jelölését ott, ahol hangváltozás történik. A tulajdonnevek toldalékolásánál jelentkező s az írásban jelölt változatokra külön kell figyelni (teljes hasonulás esetei). Ugyancsak fontos a földrajzi tulajdonnévből képzett -i képzős mellénevek írása. A tanulóknak tudniuk kell a betűrendbe sorolás szabályait, s használni a helyesírási segédleteket.

NYELVI KULTÚRA (SZÓBELI ÉS ÍRÁSBELI KIFEJEZŐKÉSZSÉG)

A *nyelvi kultúra* az alapvető íráskészség kialakítását, valamint a beszédfejlesztést, a beszédhallást (befogadást), az írás fejlesztését foglalja magában. Ezek a részterületek a beszédművelésre, az írásbeli kifejezőkészségre, a szókincs, vagyis a kommunikatív kompetencia fejlesztésére irányulnak. A harmadik osztályban külön figyelmet szentelünk az elbeszélő fogalmazás tanítására, de ugyanúgy, mint a második osztályban, az értelmes olvasással együtt nagy figyelmet kell fordítani a szóbeli kifejezőkészség permanens fejlesztésére is. Ezért beszédüket elsősorban a szöveg szintjén fejlesztjük. A fejlesztés folyamatában nemcsak a nyelvi kultúra részterületeit használjuk ki, hanem a szövegelemzés, a nyelvtan és a helyesírás nyújtotta lehetőségeket is.

A szóbeli közlés

A kifejezőkészség fejlesztése terén a harmadik osztályban az írásbeli kifejezőkészség lép előtérbe, ugyanakkor a szóbeli közlés is megmarad minden tanórán megnyilvánuló tevékenységnek. Épp ezért fontos, hogy a helyesejtési gyakorlatok segítsék elő a helyes és kifejező beszéd alkalmazását felolvasáskor és szabad szövegmondáskor. A szóbeli szövegalkotás képekről, képsorokról, olvasmányokról történő beszélgetésekben nyilvánul meg. A tanulóknak meg kell tanulniuk az olvasmányok tartalmának elmondását vázlat alapján (tömörítve vagy részletezve), vagy vázlat nélkül. Biztassuk arra tanulóinkat, hogy mondanivalójukat képesek legyenek egyéni módon kezdeni és befejezni. A szituációs játékok, valamint a mesék és mondák dramatizálása utáni drámapedagógiai prezentációk segítsék az önálló szóbeli szövegalkotást!

A pedagógus feladata az, hogy élmények nyújtásával és kreatív megoldásokkal felkeltse a gyerekek közlésvágyát, azaz szóbeli közlésre/írásra motiválja őket. A környezet legyen gazdag nyomtatott és írott anyagokban (könyvek, feliratok, írott instrukciók stb.).

A befogadás (beszédhallás)

A kommunikációs partner meghallgatása a kommunikáció lényeges eleme. A tanulókat arra utasítjuk, hogy az irányított és a szabadon folytatott beszélgetések során, a valós szituációkban de a fogalmazások bemutatása, felolvasása során is, figyelmesen és kulturált módon hallgassák meg társukat. Az oktatási kontextusban (utasítások, szóbeli üzenetek közvetítésekor) a tanulók figyelemmel hallgatják mások beszédét, majd megfelelő módon reagálnak az elhangzott üzenetre. A szimulált helyzetben és a másokra figyelmet fejlesztő játékokban, ismeretterjesztő és irodalmi szöveg bemutatásakor is figyelmesen meghallgatják az elhangzottakat. A valós beszélgetésben, a megfelelő szituációkban mind a tanító, mind a társak beszédét, valamint a fogalmazványok és más szövegek reprodukálását is figyelemmel kell kísérniük.

Az írásbeli szövegalkotás

A harmadik osztályban, a szóbeli kifejezőkészség fejlesztése mellett, immár összetettebb írásbeli kifejezőkészségi formát, azaz a fogalmazásírást is megtanítjuk a tanulókkal.

Javasoljuk az írás folyamatközpontú megközelítésére épülő fogalmazástanítást. A folyamatközpontú megközelítésére épülő fogalmazástanítás során, a szöveg az írás folyamatának különböző fázisaiban alakul ki. Ezek: a tervezés, a piszkozat megírása, az átdolgozás és a bemutatás. A tanító feladata, hogy végigvezesse a diákokat ezeken a fázisokon, és ösztönzze a szöveg többszöri felülvizsgálatát és átdolgozását. Ez természetesen azzal járhat/jár, hogy a gyerekek több piszkozatot is írhatnak/írnak. Ez jócskán megnövelheti/megnöveli a javítanivaló írásbeli munkák mennyiségét. A fogalmazás még eredményesebbé válik, ha a tanító lehetővé teszi, hogy a diákok megmutassák egymásnak az írásukat, beszélgessenek róla. A páros munka segíti a gyerekeket abban, hogy megtapasztalják, miként kell úgy kibontani, felépíteni és megformálni mondandójukat, hogy társaik megértsék, sőt élvezzék is az írásukat. Ez hatékonyan és természetes módon biztosítja, hogy az olvasó szempontjai következetesen érvényesüljenek a szövegalkotás során. Fontos, hogy a gyerekek a fogalmazásórákon megtanulják értékelni egymás munkáját, így könnyebben el fogják sajátítani a jó szöveggel kapcsolatos kritériumokat.

A tanulók második osztályban a fogalmazást előkészítő gyakorlatok során elsajátították a a kisebb terjedelmű (elsősorban elbeszélő) szövegek írását. Ezeknek a fogalmazási feladatoknak az volt a célja, hogy tájékoztassa valamiről az olvasót, közöljön vele valamit. A harmadik osztályban tovább gyakoroltatjuk és tudatosítjuk a tanulókkal, hogy írásuknak a címről kell szólnia, a mondanivalót időrendben kell közölniük, a gondolatmenetnek legyen előremozgása (nincs helybejárás a kifejtésben), és gondolatsoruk minden lényeges elemet tartalmazzon.

Ezeket az ismereteket bővítjük úgy, hogy az írásbeli szövegalkotás tanításánál a tanulók ismerjék meg a fogalmazás lépéseit: a téma kiválasztását, a címadás lényegét, a fogalmazáshoz szükséges anyag gyűjtésének fajtáit, folyamatait, a begyűjtött és piszkozatban leírt anyag elrendezésének módjait, a szövegkidolgozás menetét, a fölösleges részek elhagyását és az önellenőrzés szükségességét.

Az elbeszélő fogalmazás

A harmadik osztályban a tanulók elbeszélő fogalmazást készítenek az olvasmány tartalmáról, képsor, kép, átélt közös vagy egyéni élmény alapján (kirándulás, színházlátogatás, tárlatmegtekintés stb.). A fogalmazás tanítása összefügg a szövegelemzéssel, ezért a szövegfeldolgozó órákon nagy gondot kell fordítani az elbeszélések, mesék, mondák szerkezeti elemzésére (mondatkapcsolás, hármas tagolás).

Az anyaggyűjtés módjai közül megismertetjük a tanulókkal a megfigyelést, az emlékezést, a képzeletet és az állandó olvasást.

A *fogalmazás szerkezetének hármas tagolását* fokozatosan vezetjük be. Először a tárgyalás fogalmát sajátítják el a tanulók, hiszen a második osztályban már megtanulták az elbeszélő fogalmazás alapját, a tartalmilag összefüggő mondatok írását. Egyszerűen tudatosítjuk velük, hogy az önállóan vagy közösen leírt történet a fogalmazás fő részét, azaz a tárgyalást képezi.

Módszertani szempontból indokoltabb előbb az események időrendbe állításával foglalkozni. Minden esetben fel kell hívni a tanulók figyelmét arra, hogy a jó cím valamit előre közöl a szöveg tartalmából, utal a mondanivaló lényegére, esetleg a szereplőkre, a helyszínre vagy az esemény idejére. Meg kell tanulniuk, hogy a tartalomnak és a címnek összhangban kell lenniük, azaz a fogalmazásnak a címről kell szólnia.

Fogalmazás előtt tisztázni kell a kommunikációs körülményeket: milyen céllal, kinek alkotják a szöveget. A fogalmazás befejező és bevezető részeit külön-külön tanítjuk. A tárgyalás alapos begyakorlása után ajánlatos a befejező rész írását elsajátítani. Az olvasmányok feldolgozásakor megfigyeltetjük és elmondatjuk tanulóinkkal, hogy milyen információt tartalmaz a befejező rész (tanulság, egyéni állásfoglalás, vélemény, következtetés, következmény stb.). Ezt követően a befejezést, különböző feladatok segítségével gyakoroltatjuk velük. A legnehezebb a bevezetés megírása, hiszen minden esetben lényeges információkat kell közölnie az olvasóval (az esemény helyszínét, idejét, a szereplők bemutatását, az esemény előzményét stb.). Miután a tanulók tagolni tudják fogalmazásukat, bevezetjük a párbeszédes rész alkalmazását. Először az olvasmányokban megfigyeltetjük az idézett mondatok tagoló szerepét, és utalunk a mondatfonetikai eszközökre.

A tanulókat egyéni íráskészségüknek megfelelő feladatokkal kell ösztönözni, motiválni. Külön figyelemmel kell kísérni az írási nehézséggel küzdő tanulók munkáját. Teret kell adni a játékos feladatoknak is. A nyelvi játékokat a tanulók érdeklődésének megfelelően, illetve a tananyag keretei között választjuk meg. Lehetnek játékos párbeszéd (pl. az egyik meseszereplővel), szituációs játékok, fürtábrák, asszociációs játékok stb. Alkalmazhatunk különböző fejtörőket (rébuszt, keresztrejtvényt), találós kérdéseket, nyelvtörőket, kiszámolókat stb.

A fogalmazástani fontos eleme a vázlatkészítés. Kezdetben közösen készített vázlat alapján fogalmaznak a tanulók. A fogalmazást nem készítjük el szóban, csak segítséget, támpontot adunk az írásbeli önálló munkához.

A nyelv gazdag szókészletéből való tudatos válogatás nem képzelhető el a tanulók szókincsének állandó bővítése nélkül. Ezért figyeltetjük meg az olvasmányok stílus eszközeit, nyelvi fordulatait, tanítjuk meg az új szavakat, kifejezéseket. A fogalmazás-előkészítés szakaszában nyelvi gyakorlatokkal fejlesztjük a tanulók szóhasználatát (rokon értelmű és ellentétes jelentésű szavak gyűjtése, a szavak hangulatának tisztázása, szóláshasonlatok, szólások, közmondások jelentésének megbeszélése). Arra tanítjuk őket, hogy keressék a megfelelő kifejezéseket, választékosan, igényesen fejezzék ki gondolataikat, és kerüljék a szóismétlést.

A fogalmazástani igen fontos feladata, hogy részoktassuk a tanulókat az önellenőrzésre. A szövegjavítás kiterjed az írástechnikai, helyesírási, nyelvhelyességi, szórendi, stilisztikai hibákra egyaránt. Sőt, arra is meg kell tanítani őket, hogy a mondanivaló elrendezéséből elkövetett hibákat is észrevegyék és javítsák.

Az írásbeli munkákat rendszeresen kell ellenőrizni, javítani, javíttatni és értékelni. Az értékelés szempontjai: a mondatok összefüggése, a fogalmazás címe és a szövege közötti összefüggés (tématartás a szövegben), a kommunikációs tényezők figyelemmel tartása (Ki a címzett? Mi a kommunikációs cél?), a fogalmazás eredetisége és ötletessége, folyamatos gondolatmenet (ne hiányozzon belőle lényeges mozzanat), a

gondolatmenetnek legyen előremozgása (nincs helybejárás a kifejtésben), a fogalmazás hármas tagolásának betartása, a nyelvi-stilisztikai eszközök helyes használata, helyesírás, külalak.

A házi feladatok száma fogalmazásból a tanév folyamán legalább 8 legyen, melyeket a következő órán elemzünk és javítunk.

A második félév folyamán két iskolai dolgozatot íratunk (egy órán írják, két órán javítják).

A harmadik osztály végére a tanulók kifejezőképességének olyan szintre kell jutnia (8-12 mondatos elbeszélő fogalmazás önálló írása), amely alapja lesz az írásbeli kifejezőképesség fejlesztésének a negyedik osztályban.

A TANÍTÁSI ÉS TANULÁSI FOLYAMAT KÖVETÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

A tanuló eredményeinek és tudásának értékelése és osztályozása *A tanulóknak az általános iskolai oktatásban és nevelésben való osztályozásáról szóló szabályzattal* összhangban kell, hogy történjen. A tanuló előrehaladásának mértékét, valamint az értékelést a tanuló kezdeti tudásszintjéhez kell viszonyítani. A tanár a tanítási-tanulási folyamat során állandó jelleggel és egyértelműen visszajelez a tanulói tudás minőségére vonatkozóan. A visszajelzésnek útmutatóként kell szolgálnia a további munkához, de ugyanakkor motiválnia is kell vele a tanulót. Minden tanulói tevékenységet értékelni kell, de az értékelés és a visszajelzés mellett fontos feladat, hogy rászoktassuk a tanulókat az önellenőrzésre, a hibák felismerésére, azonnali javítására és az önértékelésre. A tanulók felkészítésével és bátorításával arra kell törekedni, hogy a tantárgy kimenetének megvalósításában felmérjék a saját fejlődésüket, de ugyanígy a többi tanuló fejlődését is.

Назив предмета	СРПСКИ КАО НЕМАТЕРЊИ ЈЕЗИК – програм А ЗА УЧЕНИКЕ ЧИЈИ МАТЕРЊИ ЈЕЗИК ПРИПАДА НЕСЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА И КОЈИ ЖИВЕ У ХОМОГЕНИМ СРЕДИНАМА (основни ниво стандарда)
Циљ	Циљ учења Српског као нематерњег језика јесте оспособљавање ученика да се служи српским језиком на основном нивоу у усменој и писаној комуникацији ради каснијег успешног укључивања у живот заједнице и остваривања грађанских права и дужности, као и уважавање српске културе и развијање интеркултуралности као темељне вредности демократског друштва
Разред	трећи
Годишњи фонд часова	108

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
☑ разуме и користи предвиђени лексички фонд; ☑ разуме и користи граматичке конструкције усвајане у претходним разредима и проширује их новим језичким садржајима; ☑ исказе радњу у прошлости;	ЈЕЗИК	Око 150 нових пунозначних и помоћних речи; Граматички садржаји из претходних разреда (повнављање и увежбавање на познатој и новој лексици); Перфекат глагола (сва три лица и оба броја); Присвојне заменице за треће лице једине сва три рода; Прилози <i>сада, данас и јуче</i>;
☑ разуме кратке песме и одабране одломке прозних текстова, по потреби адаптиране; ☑ напамет казује кратке песме и краће литерарне форме; ☑ уочи мелодију стиха и одреди речи које се римују; ☑ илуструје текст који слуша, истичући неке од мотива (уз помоћ аудио и визуелних средстава); ☑ издвоји главни догађај у књижевном тексту;	КЊИЖЕВНОСТ	Ј. Ј. Змај: „Ала је леп овај свет“ Драган Лукић: „Мамино срце“ Народна прича: „Деда и репа“ Народна прича: „Зец и корњача“ Влада Стојиљковић: „Црно-бело“ Мирослав Антић: „Гозба“ Народна песма: „На крај села жута кућа“ (песма која се пева) По слободном избору (у складу са интересовањима ученика), наставник бира још један до два текста која нису на овој листи.
☑ разуме полако и јасно изговорена једноставна питања и информације о садашњим и прошлим догађајима; ☑ учествује у кратком дијалогу с вршњацима и одраслима у складу с тематским областима и препорученом лекском; ☑ чита наглас познате линеарне и нелинеарне текстове; ☑ пише кратке форме штампаним и писаним словима писмом које је блиско његовом матерњем језику (ћирилица или латиница) поштујући ортографску норму.	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	I. Лично представљање: основне информације о себи – место рођења II. Породица и људи у окружењу: основне информације о члановима уже породице III. Живот у кући: делови намештаја према просторијама у кући/стану; уобичајене дневне активности (устајање, доручак, одлазак у школу, слободне активности...) IV. Храна и пиће: оброци, воће, поврће, посуђе V. Одећа и обућа: одевање према годишњим добима VI. Здравље: делови тела, одржавање личне хигијене; прибор за личну хигијену VII. Образовање:

		школски предмети, оцењивање; час и одмор; распоред часова VIII. Природа: годишња доба – атмосферске појаве; кућни љубимци IX. Спорт и игре: дечије, друштвене и компјутерске игре X. Насеља, саобраћај и јавни објекти: превозна средства; амбуланта/ дом здравља, апотека XI. Нетематизована лексика: бројеви до 100, сабирање и одузимање, изведене боје, присвојне заменице, предлози, везници, прилози, упитне речи, речце XII. Комуникативни модели: упознавање; жеља; нуђење; прихватање/неприхватање понуђеног
--	--	---

Кључни појмови садржаја: српски као нематерњи језик, слушање, разумевање, говор, читање, писање.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Предмет Српски као нематерњи језик похађају ученици који наставу слушају на неком од језика националних мањина. Међу тим ученицима постоје изразите разлике у степену овладаности српским језиком приликом поласка у школу и у темпу и обиму којим могу напредовати током школовања. Ова разлика условљена је различитим матерњим језицима од којих су једни блиски српском језику (разлике међу њима су такве да не морају ометати комуникацију), док су други структурно толико различити да, без елементарног познавања једног од њих, комуникација међу говорницима није остварива. Осим тога, на ниво којим ученици реално могу овладати српским језиком утиче и средина у којој живе (претежно хомогена или хетерогена средина).

Имајући ово у виду, за предмет Српски као нематерњи језик сачињена су два програма.

Према постављеном циљу, очекиваним исходима и датим садржајима, први програм (А) примерен је ученицима чији се матерњи језици изразито разликују од српског, који живе у претежно језички хомогеним срединама и имају мало контаката са српским језиком, а у школу полазе готово без икаквог предзнања српског језика.

Оба програма за предмет Српски као нематерњи језик садрже три области: Језик, Књижевност и Језичку културу. Оне су функционално повезане, прожимају се и међусобно допуњују. Стога их треба разумети као делове комплексне целине који доприносе остваривању исхода овог предмета, сваки са својим специфичностима.

Наставник је обавезан да се упозна са исходима и програмским садржајима првог циклуса образовања или претходних разреда.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставни програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и могућности ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој глобални план рада, на основу кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише пирамиду исхода на три нивоа: оне које би сви ученици требало да достигну, оне које би већина ученика требало да достигне и оне које би требало само неки ученици да достигну.

На овај начин постиже се индиректна веза са стандардима на три нивоа постигнућа ученика. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена, више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно да наставник приступи уџбенику као једном од наставних средстава које је пожељно богатити и проширивати додатним, самостално израђеним наставним материјалима. Поред уџбеника, као једног од извора информација, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На почетку процеса учења, односно на почетку школске године, неопходно је спровести дијагностичко вредновање компетенција ученика. Ово је изузетно важан задатак наставника, будући да постоје велике разлике у владању српским језиком ученика једног одељења. Дијагностичко оцењивање се може реализовати помоћу иницијалног тестирања које служи да се установе вештине, способности, интересовања, искуства, нивои постигнућа или потешкоће појединачног ученика или читавог одељења. Иницијално тестирање осмишљава наставник на основу исхода и садржаја програма из претходних разреда. На основу тога могуће је ефикасно планирати и организовати процес учења и индивидуализовати приступ учењу.

Поред стандардног, сумативног вредновања које још увек доминира у нашем систему образовања (процењује знање ученика на крају једне програмске целине и спроводи се стандардизованим мерним инструментима – писменим и усменим проверама знања, есејима, тестовима, што за последицу има кампањско учење оријентисано на оцену), савремени приступ настави претпоставља формативно вредновање – процену знања током савладавања наставног програма и стицања одговарајуће компетенције. Резултат оваквог вредновања даје повратну информацију и ученику и наставнику о томе које компетенције су добро савладане, а које не (нпр. ученик задовољавајуће разуме прочитани текст, али слабо разуме говорени текст; задовољавајуће пише у складу с правилима, али у говору не поштује правила конгруенције итд.), као и о ефикасности одговарајућих метода које је наставник применио за остваривање циља. Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, а најчешће технике су: реализација практичних задатака, посматрање и бележење ученикових активности током наставе, непосредна комуникација између ученика и наставника, регистар за сваког ученика (мапа напредовања) итд. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказани и сумативно – бројчаном оценом. Оваква оцена има смисла ако су у њој садржана сва постигнућа ученика, редовно праћена и објективно и професионално бележена.

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања, праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасним и ефективним требало би унапредити.

При вредновању ученичких постигнућа наставник се руководи исходима дефинисаним за сваки разред водећи рачуна о индивидуалном напредовању ученика у складу са њиховим могућностима и способностима. При оцењивању пажња треба да буде усмерена на ниво развоја репродуктивних способности ученика, обим проширивања лексичког фонда, ниво смањивања различитих типова грешака.

Треба имати у виду ниво познавања језика: ученици хомогене средине спорадично остварују директан контакт с говорницима којима је српски матерњи језик, са српским језиком се срећу само на часовима српског као нематерњег језика. Резултат је да ученици српски језик користе на елементарном нивоу. Језичке моделе усвајају спорије, граматичке категорије користе уз много грешака, имају проблема при слушању, односно разумевању српског језика чак и онда када су им све речи говорног текста познате.

Назив предмета	СТРАНИ ЈЕЗИК – ЕНГЛЕСКИ
Циљ	Циљ учења Страног језика у основном образовању и васпитању јесте да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну усмену, а од трећег разреда и писану комуникацију, и да стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.
Разред	трећи
Годишњи фонд часова	72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ЈЕЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ (у комуникативним функцијама)
– поздрави и отпоздрави, примењујући једноставна језичка средства; – представи себе и другог; – разуме једноставна питања личне природе и одговара на њих; – разуме једноставна упутства и налоге и реагује на њих; – саопшти једноставна упутства и налоге; – разуме позив на заједничку активност и на прикладан начин реагује на њега; – упуту позив на заједничку активност; – разуме кратке и једноставне молбе и реагује на њих; – упуту кратке и једноставне молбе; – исказе и прихвати захвалност и извињење на једноставан начин; – разуме једноставно исказане честитке и одговори на њих; – упуту једноставне честитке; – разуме и, примењујући једноставна језичка средства, наведе најубичајеније активности које се односе на прославе рођендана и празника; – препозна и именује бића, предмете и места из непосредног окружења; – разуме једноставне описе бића, предмета и места; – опише бића, предмете и места користећи једноставна језичка средства; – разуме свакодневне исказе у вези са непосредним потребама, осетима и осећањима и реагује на њих;	ПОЗДРАВЉАЊЕ	Реаговање на усмени и писани импулс саговорника (наставника, вршњака, и слично); усмено и писано изражавање прикладних поздрава.
	ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ; ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ; ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О ДРУГИМА	Слушање једноставних текстова у којима се неко представља; представљање себе и других особа, присутних и одсутних.
	РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ ЈЕДНОСТАВНИХ УПУТСТАВА И НАЛОГА	Слушање налога и упутстава и реаговање на њих; давање једноставних упутстава (комуникација у учионици – упутства и налози које размењују учесници у наставном процесу, упутства за игру и слично).
	ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	Слушање једноставних позива на заједничку активност и реаговање на њих (позив на рођендан, игру, дружење...); упућивање и прихватање / одбијање позива на заједничку активност коришћењем најједноставнијих израза.
	ИСКАЗИВАЊЕ МОЛБЕ, ЗАХВАЛНОСТИ И ИЗВИЊЕЊА	Слушање једноставних исказа којима се тражи помоћ, услуга или обавештење; давање усменог и писаног одговора на исказану молбу коришћењем најједноставнијих језичких средстава; упућивање молби, исказивање захвалности и извињења.
	ЧЕСТИТАЊЕ ПРАЗНИКА, РОЂЕНДАНА И ДРУГИХ ЗНАЧАЈНИХ ДОГАЂАЈА	Слушање једноставних устаљених израза којима се честита празник, рођендан; реаговање на упућену честитку и упућивање кратких пригодних честитки.
	ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА И ПОЈАВА	Слушање једноставних описа бића, предмета и места у којима се појављују информације о спољном изгледу, појавним облицима, димензијама и осталим најједноставнијим карактеристикама; давање кратких описа бића, предмета и места; тражење и давање информација у вези са описом бића, предмета и места.
	ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	Слушање једноставних исказа у вези са потребама, осетима, осећањима; саопштавање својих и туђих потреба, осета и осећања и (емпатично) реаговање на њих.

– изрази основне потребе, осете и осећања једноставним језичким средствима – разуме једноставна обавештења о положају у простору и реагује на њих; – тражи и пружи једноставна обавештења о положају у простору; – разуме и саопшти једноставне исказе који се односе на хронолошко и метеоролошко време; – разуме једноставне исказе којима се изражава припадање / неприпадање, поседовање / непоседовање и реагује на њих; – тражи и даје једноставне исказе којима се изражава припадање / неприпадање, поседовање / непоседовање; – разуме једноставне исказе за изражавање допадања / недопадања и реагује на њих; – тражи мишљење и изражава допадање / недопадање једноставним језичким средствима; – разуме једноставне текстове у којима се описују радње и способности у садашњости; – размени информације које се односе на дату комуникативну ситуацију; – опише радње и способности користећи једноставна језичка средства; – разуме и саопшти једноставне исказе који се односе на бројеве и количине	ИСКАЗИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА У ПРОСТОРУ	Слушање текстова у којима се на једноставан начин описује положај у простору; усмено и писано тражење и давање информација о положају у простору коришћењем најједноставнијих језичких средстава.
	ИСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА	Слушање једноставних исказа у вези са хронолошким временом и метеоролошким приликама; усмено и писано тражење и давање информација о хронолошком времену и метеоролошким приликама коришћењем најједноставнијих језичких средстава.
	ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА / НЕПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА / НЕПОСЕДОВАЊА	Слушање текстова с једноставним исказима за изражавање припадања/ неприпадања и поседовања/ непоседовања и реаговање на њих; усмено и писано исказивање припадања/ неприпадања и поседовања/ непоседовања коришћењем најједноставнијих језичких средстава
	ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА / НЕДОПАДАЊА	Слушање текстова с једноставним исказима за изражавање допадања/ недопадања и реаговање на њих; усмено и писано исказивање слагања/ неслагања, допадања/ недопадања коришћењем најједноставнијих језичких средстава.
	ОПИСИВАЊЕ ДОГАЂАЈА И СПОСОБНОСТИ У САДАШЊОСТИ	Слушање једноставних исказа који говоре о радњама и способностима у садашњости; описивање радњи и способности у садашњости, постављање питања и одговарање на њих, усмено и писано, коришћењем најједноставнијих језичких средстава.
	ИЗРАЖАВАЊЕ БРОЈА И КОЛИЧИНЕ	Слушање једноставних исказа који говоре о броју и количини нечега; саопштавање броја и количине, постављање питања и одговарање на њих, усмено и писано, коришћењем најједноставнијих језичких средстава.

Кључни појмови садржаја: комуникативни приступ, функционална употреба језика, интеркултурност.

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда првог циклуса основног образовања и васпитања – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језика, тако да свака тема представља одређени ситуацијски комплекс.

- 1) Лични идентитет
- 2) Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)
- 3) Географске особености
- 4) Србија – моја домовина
- 5) Становање – форме, навике
- 6) Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине
- 7) Временско искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност)
- 8) Школа и школски живот

- 9) Млади – живот деце и омладине
- 10) Здравље и хигијена
- 11) Емоције (љубав према породици, друговима)
- 12) Превозна средства
- 13) Временске прилике
- 14) Уметност за децу (нарочито модерна књижевност за децу; пригодне традиционалне и модерне песме)
- 15) Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници)
- 16) Слободно време – забава, разонода, хобији
- 17) Исхрана и гастрономске навике
- 18) Путовања
- 19) Мода и облачење
- 20) Спорт
- 21) Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ

ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ	<i>Hi/Hello, how are you today? I'm fine, thank you, and you? I'm very well, thanks./Not great. Good morning/afternoon/evening/night. Goodbye./Bye. See you later/tomorrow/on Monday. Have a nice day /weekend/holiday! Thanks, same to you!</i> Личне заменице – I, you ... Глагол to be – the Present Simple Tense Императив (Интер)културни садржаји: Формално и неформално поздрављање; устаљена правила учтивости.
ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ; ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ; ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О ДРУГИМА	<i>Hi, I'm Andrija. Hello, I'm Alex. How old are you? I'm (nine). I'm in Year 3. Where are you from? I'm from Serbia. How do you spell your name? It's A-N-D-R-I-J-A. Have you got any brothers or sisters? Yes, I have/I've got one sister. No, I'm an only child. How many aunts/uncles have you got? This is my cousin/sister Vanja. Nice to meet you. Nice to meet you, too. What's your/his/her/their address? It's 12, Zvezdarskih jelki Street, Belgrade. What's your/his/her/their phone number? It's oh/zero-six-four-double five/five-five... I'm 10 today. How old is your mum/dad? She/He's 32. Where are your parents today? Are they at work? No, they're at home. Are your friends at school now? Yes, they are. This is my friend Ana. She's/She is in my class. That's Tea's dog. Its name is Spot. This is our teacher, Mr/Miss/Mrs Jones. That is Mr Turner. He's/He is a policeman. Who are those children? They're our neighbours. What are their names? Pavle and Milica. Who's the boy in the picture? It's my Brazilian pen pal, Bruno. Tell me about your family/country. Write soon!</i> Личне заменице – I, you... Присвојни придеви – my, your... Показне заменице – this/that, these/those Have got/Have за изражавање поседовања Питања са Who/What/Where/How (old/many) Предлози за изражавање места – from, in... Саксонски генитив са именицама у једнини Употреба чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом Императив Основни бројеви (0-100) Алфавет (Интер)културни садржаји: устаљена правила учтивости; конвенције у писању личних заменица; конвенције у саопштавању телефонских бројева и адреса; употреба титула уз презимена (Mr, Mrs, Miss); разлике између српске азбуке и енглеског алфавета; конвенције у писању разгледница и писама.
РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ ЈЕДНОСТАВНИХ УПУТСТАВА И НАЛОГА	<i>Listen, point and repeat. Listen again. Match the words with the things/people in the picture. Order the lines. Ask and answer questions about the photo on page 38. Spell your name. Ask your friend to spell his/her name. Write/Circle the letters/numbers. Write/Say true or false. Complete the sentences/dialogue. Complete the table with ticks and crosses. Read the story. Read and check.</i>

Школски програм 2021-2025.

	<i>Think of a place/person. Come and help! Wait and see! Watch out! Hurry up! Close/Open the door/a window, please! Smile! It's my/your/Oliver's turn!</i> Императив Присвојни придеви – <i>my, your...</i> Алфавет Бројеви 0-100 (Интер)културни садржаји: Поштовање основних норми учтивости.
ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	<i>Can we meet on Saturday and play football? I'm sorry, I've got a music class on Saturday, but we can meet on Sunday. Really? Sunday is ok for me too! Great! See you at the park!</i> <i>It's hot today. Let's go to the beach! Sorry, but I can't swim!</i> <i>I'm very tired. Let's go home!</i> <i>Come and meet my friends!</i> <i>Listen to the music!</i> Модални глагол <i>can</i> за изражавање предлога и способности Императив (Интер)културни садржаји: прикладно позивање и прихватање/одбијање позива; прослава рођендана, игре, забава и разонода.
ИСКАЗИВАЊЕ МОЛБЕ, ЗАХВАЛНОСТИ И ИЗВИЊЕЊА	<i>Can you spell that again, please?/ Can you write it on the board, please?</i> <i>Can /May I read the story? Of course you can.</i> <i>Can/May I sit here, please? No, it's Nina's seat.</i> <i>Can/May I borrow your dictionary? Yes, here you are. Thank you/Thanks. You're welcome.</i> <i>Thanks for your help.</i> Модални глаголи за изражавање молбе – <i>can/may</i> Саксонски генитив са именицама у једнини (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације.
ЧЕСТИТАЊЕ ПРАЗНИКА, РОЂЕНДАНА И ДРУГИХ ЗНАЧАЈНИХ ДОГАЂАЈА	<i>Welcome to my birthday party! Happy birthday to you! Thanks! How many candles are there on your birthday cake? Happy New Year!/Merry Christmas!/Happy Valentine's Day!/Happy Easter!</i> <i>Thanks, same to you! Let's have a party. Let's celebrate! What do you do on New Year's Day? We open our presents and watch films about Santa Claus and his reindeer. At Easter we decorate Easter eggs. Children dress up for Halloween. Look at the fireworks!</i> Императив <i>The Present Simple Tense</i> за описивање уобичајених радњи (само као опција, рецептивно) Питања са <i>What/How many</i> (Интер)културни садржаји: Најзначајнији празници и догађаји и начини обележавања/прославе.
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА И ПОЈАВА	<i>Who's this? It's Johnny Depp, my favourite actor. He's American. That's a photo of my family. Look, they're all smiling. How many teeth has your baby brother got? What colour are his eyes? I've/I have got two hands. She's/She has got black hair. He's/He has got big ears. She's/She is tall and slim. My dad's new car is fast and cool. What are these? They're my new felt tip pens. Belgrade is the capital of Serbia. Our city is old, but very nice. There are a lot of beautiful mountains and lakes in my country. What's the capital of England? London buses are red, but its taxis are black. Where are you in this photo? I'm in Sydney, it's a big city in Australia. There are a lot of strange animals and funny birds.</i> Глаголи <i>have got, to be</i> за давање описа Показне заменице – <i>this/that, these/those</i> Егзистенцијално <i>There is/are...</i> Питања са <i>Who/What/Where/How many...</i> Правилна множина именица: <i>pen – pens, bus – buses, city – cities...</i> Неправилна множина основних именица: <i>tooth – teeth...</i> Употреба чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом. (Интер)културни садржаји: Познате личности из области спорта, глуме, музике...; престонице земаља енглеског говорног подручја; препознатљива обележја земаља енглеског говорног подручја.
ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	<i>She's tired/bored. She wants to go home. Is he hungry/thirsty? Does he want a sandwich/a glass of orange juice? They're not cold, they're hot! Are you OK? Is he happy? No, he's sad. His dog is lost.</i> <i>The Present Simple Tense (be, want)</i> (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације.
ИСКАЗИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА У ПРОСТОРУ	<i>They're at the cinema/museum. Where's your brother? He's in bed. Where's my English dictionary? It's here on my desk. Where are my trainers? They are over there, under the bed. Where's the Statue of Liberty? It's in New York. The London Eye is next to the River Thames.</i>

	Прилози и предлози за изражавање положаја и просторних односа: <i>here, there, in, on, at, next to, under...</i> Питања са <i>Where</i> Употреба и изостављање одређеног члана у изразима <i>at the park/beach/cinema/museum, at home/school/work, in bed...</i> (Интер)културни садржаји: препознатљива обележја земаља енглеског говорног подручја.
ИСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА	<i>What time is it? It's twelve (o'clock). It's a quarter to/past twelve. It's half past twelve. What day is it today? It's Wednesday. It's a nice, sunny day. Is it snowy? No, but it's rainy and windy today. I've got a basketball game at a quarter to four/on Saturday.</i> Питања са <i>What/When</i> Предлози за изражавање времена: <i>at, on, to, past...</i> (Интер)културни садржаји: радна недеља и викенд.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА/ НЕПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА/ НЕПОСЕДОВАЊА	<i>It's Alex's guitar. Is that Anna's bag? These are not their jackets. Sophie's mum and dad have got/have a big house. My friend hasn't got/doesn't have any brothers or sisters. Have you got/Do you have a bike?</i> Присвојни придеви <i>my, your...</i> Показне заменице – <i>this/that, these/those</i> <i>Have got/Have</i> за изражавање припадања/поседовања Саксонски генитив са именицама у јединици (Интер)културни садржаји: породица, пријатељи, однос према својој и туђој имовини.
ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА / НЕДОПАДАЊА	<i>Does he like music? Yes, he loves it./No, he doesn't. Who's your favourite tennis player? What's your favourite hobby? It's an amazing poster! Those computer games are fantastic!</i> <i>The Present Simple Tense</i> глагола <i>be/like/love</i> Питања са <i>Who/What</i> (Интер)културни садржаји: интересовања, хобији
ОПИСИВАЊЕ ДОГАЂАЈА И СПОСОБНОСТИ У САДАШЊОСТИ	<i>My brother can play football, but he can't act. How many languages can your dad speak? Can you play the guitar? I can't ride a bike.</i> <i>We are late for our school bus.</i> <i>Look! She's/She is wearing a dress. Is he wearing jeans? Yes, he is. No, he isn't. What are you doing? I'm/I am eating a biscuit. What are they doing? They are not/aren't playing, they're watching TV.</i> Модални глагол <i>can</i> за изражавање способности <i>The Present Continuous Tense</i> за изражавање тренутних радњи Питања са <i>What/Where/When/How many...</i> (Интер)културни садржаји: породични живот; живот у школи - наставне и ваннаставне активности.
ИЗРАЖАВАЊЕ БРОЈА И КОЛИЧИНЕ	<i>How many children are there in your class? There are 11 boys and 14 girls.</i> <i>How many classes have we got today? We've got four classes.</i> <i>Her granny is 65.</i> Правилна множина именица: <i>boy-boys, girl-girls, class-classes...</i> Неправилна множина основних именица: <i>child-children...</i> Питања са <i>How much/many</i> Основни бројеви 0-100 (Интер)културни садржаји: Конвенције у писању двоцифрених бројева. Новчане валуте у земљама енглеског говорног подручја и њихове ознаке.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења за стране језике у првом циклусу основног образовања и васпитања усмерен је на развој функционалних знања и заснован је на комуникативно дефинисаним исходима учења, односно активностима које ученик успешно реализује користећи страни језик. Језичке активности слушања, читања, (раз)говора и писања у програму наставе и учења посматрају се интегративно, као нераздвојиве компоненте аутентичне комуникације појединца у било којој говорној заједници.

Приликом планирања наставе и учења треба имати у виду да се исходи разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно узети у обзир да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета. Садржајима у уџбенику приступа селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упуту ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина. Полазећи од исхода, односно онога што је ученик у стању да оствари у различитим врстама и видовима комуникације (усмене, писане и невербалне), формално и садржински централну позицију програма наставе и учења заузимају управо *комуникативне функције*. На основу комуникативних функција дефинисане су *језичке активности* помоћу којих се оне могу остварити, а које, **од трећег разреда**, укључују постепено усавршавање способности разумевања говора, разумевања писаног текста, интерактивног усменог и писаног изражавања. Захваљујући цикличној и континуалној концепцији програма, комуникативне функције се преносе, усвајају и увежбавају током читавог образовног циклуса, с растућим степеном сложености. Исходи, комуникативне функције и језичке активности дефинисани су као опште лингвистичке категорије, и стога су за све стране језике идентични искази. Како би се, међутим, исходи, функције и активности операционализовали, понуђени су и примери језичких садржаја, и то за сваки појединачни страни језик. Њима се илуструју неке од најфреквентнијих и узрасно најадекватнијих могућности за вербалну реализацију комуникативних функција.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како би перманентно унапређивао наставни процес.

Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају и наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалуација, језички портфолио, пројектни задаци и др.), сумативним оцењивањем прецизније се процењује оствареност исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава наставнику да у току наставног процеса мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа. Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик.

Назив предмета	МАТЕМАТИКА
Циљ	Циљ учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова
Разред	трећи
Годишњи фонд часова	180

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
- прочита, запише и упоређи бројеве прве хиљаде и прикаже их на бројевној правој; □ прочита број записан римским цифрама и напише дати број римским цифрама (до 1000); □ изврши четири основне рачунске операције, писмено и усмено (до 1000); □ подели број бројем прве десетице, са и без остатка, и провери резултат; □ процени вредност израза са једном рачунском операцијом; □ израчуна вредност бројевног израза са највише три рачунске операције; □ одреди десетице и стотине најближе датом броју; □ реши једначину са једном рачунском операцијом; □ одреди и запише скуп решења неједначине са сабирањем и одузимањем; □ реши проблемски задатак користећи бројевни израз или једначину; □ уочи делове целине и запише разломке облика ... □ упоређи разломке облика... једнаким имениоцима; □ резултат мерења дужине запише децималним бројем са једном децималом; □ уочи и речима опише правило за настајање бројевног низа;	БРОЈЕВИ	Бројеви прве хиљаде. Сабирање и одузимање (усмени и писмени поступак). Множење једноцифреним бројевима и бројем 10 и дељење бројевима прве десетице са и без остатка (усмени и писмени поступак). Зависност резултата од промене компонената. Једначине облика: $a + x = b$, $a - x = b$, $x - a = b$, $a \cdot x = b$. Неједначине облика: $a \pm x < b$, $a \pm x > b$, $x - a < b$, $x - a > b$. Римске цифре D, M. Разломци облика $\frac{p}{m}$ Упоредивање разломака са једнаким имениоцима. Децимални запис броја са једном децималом.
	ГЕОМЕТРИЈА	Узајамни положаји правих (паралелне праве и праве које се секу). Угао, врсте углова. Троугао, врсте троуглова. Кружница и круг. Правоугаоник и квадрат. Обим троугла, квадрата и правоугаоника. Цртање паралелних и нормалних правих помоћу лењира. Конструкције троугла и кружнице. Пресликавање геометријских фигура на квадратној мрежи.

☐ чита и користи податке представљене табеларно или графички (стубичасти дијаграм и сликовни дијаграм); ☐ црта паралелне и нормалне праве, правоугаоник и квадрат; ☐ конструише троугао и круг; ☐ именује елементе угла, правоугаоника, квадрата, троугла и круга; ☐ разликује врсте углова и троуглова; ☐ одреди обим правоугаоника, квадрата и троугла, применом обрасца; ☐ опише особине правоугаоника и квадрата; ☐ преслика геометријску фигуру у квадратној или тачкастој мрежи на основу задатог упутства; ☐ користи геометријски прибор и софтверске алате за цртање; ☐ чита, упореди и претвара јединице за мерење дужине, масе, запремине течности и времена; ☐ упореди величине (дужина, маса, запремина течности и време); ☐ измери површину геометријске фигуре задатом мером (правоугаоником, квадратом и троуглом); ☐ примењује концепт мерења у једноставним реалним ситуацијама.	МЕРЕЊЕ И МЕРЕ	Мерење масе (kg, g, t). Мерење времена (деценија, век, секунд). Мерење дужине (mm, km). Мерење запремине течности (l, dl, cl, ml, hl). Мерење површине геометријских фигура задатом мером.
---	---------------	--

Кључни појмови садржаја: бројеви прве хиљаде, разломак, децимални запис броја, круг, троугао, правоугаоник, квадрат, угао, паралелне праве, нормалне праве, појам површине, једначине и неједначине, мерење дужине, масе, времена и запремине течности.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број часова за обраду новог градива + број часова за утврђивање, увежбавање и систематизацију градива). Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација градива), водећи рачуна о циљу предмета и исходима.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици достигну исходе и да изабере одговарајуће методе, активности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, дате исходе треба разложити на мање и на основу њих планирати активности за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже достићи, док је за одређене исходе потребно више времена и активности, као и рада на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљеве којима се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција и не треба је усмерити само ка достизању појединачних исхода. При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

Приликом планирања наставе, треба имати у виду да, у овом узрасту, различите игролике активности, као и употреба едукативних софтверских алата, у функцији сазнавања и учења могу бити додатна мотивација за усвајање математичких садржаја. Због тога је важно да се ученицима првог циклуса омогући да развијају математичко мишљење у контексту игроликих активности и употребе едукативних апликација на интернету и других електронских материјала. Поред тога, игролике активности и употреба едукативних апликација и електронских материјала значајно доприносе развијању интересовања за математику и позитивног става према математици.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе је и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање развоја и напредовања ученика. Тај процес започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу.

Назив предмета	ПРИРОДА И ДРУШТВО
Циљ	Циљ учења Природе и друштва јесте упознавање себе, свог природног и друштвеног окружења и развијање способности за одговоран живот у њему.
Разред	трећи
Годишњи фонд часова	72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА		САДРЖАЈИ
– идентификује облике рељефа и површинских вода у свом крају; – одреди положај задатог објекта у односу на истакнуте облике рељефа и површинске воде у свом крају; – илуструје примерима како рељеф и површинске воде утичу на живот људи у крају; – примени правила друштвено прихватљивог понашања поштујући права, обавезе и различитости међу људима; – повеже различита занимања и делатности са потребама људи у крају у коме живи; – повеже врсте и значај саобраћаја у свом крају са потребама људи; – примени правила безбедног понашања у саобраћају; – разликује чврсто, течно и гасовито стање воде у природи и свакодневном животу; – повеже температурне промене са променама запремине и кретања ваздуха; – прочита вредности температуре воде, ваздуха и тела помоћу термометра; – прикаже везе међу живим бићима у различитим животним заједницама помоћу ланаца исхране; – илуструје примерима одговоран и неодговоран однос човека према животној средини; – примени поступке (мере) заштите од заразних болести; – се оријентише у простору помоћу компаса и оријентира из природе/окружења;	МОЈ КРАЈ	Природа, човек, друштво	Облици рељефа: узвишења (подножје, стране, обронци, врх), равнице и удубљења. Рељеф у мом крају. Површинске воде: река и њене притоке (лева и десна обала); бара и језеро. Површинске воде у мом краја. Групе људи: становници и народи краја (права и обавезе; обичаји; суживот). Производне и непроизводне делатности и њихова међузависност. Село и град, њихова повезаност, зависност и међуусловљеност. Значај и улога саобраћаја. Путнички, теретни и информациони саобраћај. Безбедно понашање ученика на саобраћајницама у крају. Опрема за безбедну возњу ролера, тротинета и бицикла. Течно, гасовито и чврсто стање воде. Кружење воде у природи. Промене при загревању и хлађењу ваздуха (промена температуре, запремина и кретање ваздуха). Мерење температуре воде, ваздуха и тела. Услови за живот, ланац исхране и међусобни утицаји у животним заједницама: ☑ Копнене животне заједнице: шуме, ливаде и пашњаци; ☑ Водене животне заједнице: баре, језера и реке. Култивисане животне заједнице: воћњаци, повртњаци, њиве и паркови. Значај и заштита земљишта и копнених животних заједница. Значај и заштита вода и водених животних заједница. Животне заједнице у мом крају и човеков однос према њима. Начини преношења и мере заштите од заразних болести (грип, заразна жутица, варичеле) и болести које преносе животиње (крпељи, вашке).
		Оријентација у простору и времену	Главне стране света. Умањено приказивање објеката и приказивање из „птичије“ перспективе. План насеља. Географска карта Републике Србије, картографске боје, картографски знаци). Мој крај на географској карти. Временске одреднице (датум, година, деценија и век)

– опише пут којим се може стићи од једне до друге тачке помоћу плана насеља; – идентификује географске објекте у свом крају користећи географску карту Републике Србије; – користи временске одреднице (година, деценија, век) у свакодневним ситуацијама и приликом описивања догађаја из прошлости; – прикупи и представи податке о прошлости породице и краја; – повеже јачину деловања на тело са његовим пређеним растојањем; – доводи у везу брзину падања тела са његовим обликом; – разликује природне и вештачке изворе светлости; – повеже промену величине и положаја сенке са променом положаја извора светлости; – повеже промену јачине звука са променом удаљености од његовог извора; – разликује повратне и неповратне промене материјала; – уочи сличности и разлике међу течностима – тече, променљивост облика; провидност, боја, густина; – одабере материјале који по тоplotној проводљивости највише одговарају употреби у свакодневном животу; – објасни како рециклажа помаже очувању природе; – изведе једноставне огледе/експерименте и повеже резултат са објашњењем/закључком; – сарађује са другима у групи на заједничким активностима; – представи резултате истраживања (писано, усмено, помоћу ленте времена, Power Point презентацијом и/или цртежом и др); – повеже резултате рада са уложеним трудом.		Прошлост	Историјски извори (материјални, писани и усмени). Садашњост, прошлост, будућност: догађаји, људи и промене у мом крају. Породична прошлост (преци и потомци) и знаменити људи краја. Начин живота данас и у прошлости – занимања, одевање, исхрана, дечије игре.
		Кретање	Кретање тела по путањи (правилнијско и криволинијско). Утицај јачине деловања на пређено растојање тела. Дејство Земљине теже – падање тела. Утицај облика тела на брзину падања. Извори светлости (природни и вештачки). Како настаје сенка – облик и величина сенке. Кретање производи звук: треперење затегнуте жице, гласних жица; различити звуци у природи. Звук као информација. Заштита од буке.
		Материјали	Промене материјала: повратне (истезање, савијање, ширење/скупљање; испаравање, кондензовање, топљење/очвршћавање) и неповратне (сагоревање, рђање). Сличности и разлике међу течностима (вода, уље, детерџент за прање судова, мед, млеко, сок од лимуна). Вода и друге течности као растварачи. Зависност брзине растварања од уситњености материјала, температуре течности и мешања. Топлотна проводљивост материјала. Ваздух као тоplotни изолатор у природи и свакодневном животу (крзно и перје; слојевито облачење, вунене рукавице, грађевински блокови, термос-боца). Значај рециклаже. Разврставање отпада од пластике, стакла, папира, метала. Рационална потрошња. Међусобни утицај човека и окружења (начин на који човек мења окружење), утицај на здравље и живот кроз правила понашања који доприносе одрживом развоју.

Кључни појмови садржаја: крај, човек, животне заједнице, оријентација у времену и простору, прошлост краја, кретање, материјали.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм предмета Природа и друштво задржао је постојећи оквир, план наставе и учења од два часа недељно, односно 72 часа годишње и досадашњи завичајни принцип.

Принцип животне близине, тзв. завичајни принцип, одређује просторну и временску блискост природних и друштвених појава и процеса, и као такав представља једну од суштинских одлика овог предмета. У првом разреду се креће од просторно и временски најближих феномена за ученика, док се у старијим разредима просторни и временски оквир постепено шири. Конкретно, оквир унутар ког се остварују предметни исходи у првом разреду чине садржаји из најближег и *непосредног окружења ученика* – дома, школе, насеља/дела насеља у коме ученик живи, у II разреду просторни оквир се

проширује на *Насеље са околином*, у трећем III разреду на *Крај у коме ученици живе*¹, а завршиће се у IV разреду државом Србијом.

Принцип животне близине овом програму обезбеђује високу осетљивост на контекст у коме ученици живе, односно отвореност за садржаје из учениковог окружења и флексибилност за уважавање карактеристика и одлика најразличитијих средина у којима деца из Србије живе. У том смислу предмет Природа и друштво подразумева отвореност и за садржаје од значаја за националне мањине у складу са простором проучавања природних и друштвених појава у трећем разреду – *крај у коме ученици живе*. Поред тога, код свих ученика треба развијати осећај богатства у различитостима међу припадницима различитих националности указивањем на постојање људи који славе другачије празнике, имају различите обичаје, културу становања, исхрану, облачење и сл.

Уважавање окружења у којем ученици живе директно је у вези са уважавањем искустава и знања ученика. Ученици у процес наставе и учења улазе са идејама и представама о свету, себи и свему другом што их окружује. Изградили су их личним ангажовањем у свакодневним активностима, како у школи, тако и ван школе у другим образовним, културним и свакодневним животним активностима – учењем, читањем, писањем, играњем, слушањем, посматрањем, размишљањем, разговарањем, итд. Зато је веома важно да полазне тачке у развоју научних идеја о природним и друштвеним појавама и процесима буду управо идеје и искуства са којима ученици долазе у школу и улазе у процес учења. Кроз разноврсне активности којима се уважава средина у којој ученици живе и њихово свакодневно искуство из конкретне средине, ученицима се омогућава да доживе и разумеју разноликост и међусобну повезаност свих чинилаца који делују у њиховом природном и друштвеном окружењу. Истовремено се подстиче њихова радозналост за откривање појава и процеса у природној и друштвеној заједници.

Основна интенција наставе Природа и друштво усмерена је на развој интелектуалних, психофизичких, когнитивно-конативних и социјално-афективних сфера личности ученика, што се одражава у наведеном циљу за крај циклуса и датим предметним исходима.

Предметни исходи Природе и друштва показују шта су ученици оспособљени да учине, предузму, изведу и обаве на крају разреда захваљујући знањима, ставовима и вештинама које су развили учењем овог предмета. Исходи се остварују у спрези садржаја, метода наставе и учења и активности ученика некад унутар једне теме, а најчешће кроз више тема. Зато границе међу темама проучавања треба схватити условно и флексибилно. Неки исходи су по својој природи међупредметни и оствариваће се кроз активности у оквиру више наставних предмета, као на пример исход: *По завршетку разреда ученик ће бити у стању да презентује другима информације о прикупљеним подацима (писано, усмено, помоћу ленте времена, презентацијом и/или цртежом)*. Треба, такође, имати у виду да је редослед програмских тема и груписаних садржаја унутар тема урађен искључиво ради прегледности препоручених програмских садржаја и не препоручује се као редослед приликом креирања годишњих и оперативних планова, већ као помоћ наставнику да их креира. Иста препорука се односи и на уџбенике. Није пожељно да структура садржаја уџбеника буде основ за планирање наставе.

Ученике треба оспособљавати да самостално истражују и анализирају природне и друштвене појаве и процесе. У зависности од исхода који се жели остварити, учитељ треба да подстакне ученике на различите врсте активности које ангажују како поједина чула, тако и више чула истовремено. Синхронизација чулних утисака даје целовиту слику објеката, процеса, појава и њихову интеграцију у комплексну слику света, а уважава различитости у склоностима ученика при упознавању света и процесу учења. Ипак, учење се не завршава на чулним утисцима, већ се наставља уопштавањем уоченог кроз описивање, поређење, формулисање закључака итд. У наставном процесу се, дакле, полази од несистематизованих искуствених сазнања и иде се ка општим, научно заснованим, систематизованим знањима из области природе, друштва и културе. Активности ученика потребно је прилагодити предметним исходима, специфичностима изабраних садржаја и узрасту ученика. Постепено треба повећавати ниво захтева и самосталности ученика приликом упознавања природних и друштвених појава.

Стварност (природна и друштвена) која нас окружује и из које произилази садржај овог програма, заснована је на *повезаности различитих појава и процеса*. Због тога садржаји Природе и друштва морају да буду одраз те целовитости и повезаности појава које се изучавају. Ради формирања

елементарних појмова и постављања мреже за систем појмова, при избору и распореду програмске грађе примењен је *спирално-улазни модел*, у складу са узрасним карактеристикама ученика. То значи да се иста тематика из разреда у разред проширује, продубљује и посматра са различитих аспеката. Изградња система у настави, последица је постојања система у стварности. Улога учитеља је да ствара прилике за учење, а не да наставне садржаје тумачи само као биолошке, географске, историјске и друге садржаје.

Поред тога, приступ настави и учењу треба да буде *повезан и са логиком и методологијом научне дисциплине* одакле произлази одређени садржај. Тако изучавање биолошких садржаја нужно треба да укључи посматрање и праћење биолошких феномена; изучавање садржаја хемије и физике – закључивање на основу спроведеног огледа или експеримента; изучавање прошлости – анализу историјских извора итд. Развијање система појмова подразумева континуиран рад учитеља на успостављању хоризонталне (унутар једног разреда) и вертикалне повезаности (између разреда) појмова унутар програма Природе и друштва. Важно је да се кад год је могуће приступи корелацији и интегрисаном приступу садржајима на међупредметном нивоу кроз наставне и ваннаставне облике рада и активности у школи и изван ње. Због природе садржаја предмета и датих исхода пожељно је активности организовати што чешће изван учионице, односно у ближе природном и друштвеном окружењу. За потребе овог предмета посебно су погодни: организоване посете, шетње, излети, настава у природи.

Поред коришћења званично одобрених уџбеничких комплета, у остваривању програма за Природу и друштво препоручује се коришћење шире литературе и осталих извора информација: штампаних, аудио-визуелних и електронских медија. Посебно се препоручује коришћење аутентичних природних и друштвених извора, као најверодостојнијих показатеља стварности, појава и процеса у конкретном непосредном окружењу, као и дидактичких материјала који одражавају посебности датог окружења и краја у коме ученици живе.

Учитељ остварује постављени циљ и исходе кроз наставу и остале организационе форме рада у школи, без додатног оптерећења родитеља и њиховог обавезног ангажовања у остваривању програма. Родитељи могу бити добровољно ангажовани као расположиви потенцијал локалне средине, у зависности од њихових знања, могућности и хтења.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање обухвата креирање годишњег и оперативних планова, као и развијање припрема за час/дан/седмицу. *Годишњи план* креира се у форми гантограма и садржи број часова по темама распоређених по месецима, а у складу са школским календаром, годишњим фондом часова, планираним фондом часова по темама.

Полазећи од датих предметних исхода и препоручених садржаја од наставника се очекује да дати програм контекстуализује према потребама конкретног одељења имајући у виду карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже као и друге ресурсе школе и локалне средине.

Приликом планирања наставе и учења потребно је руководити се:

- индивидуалним разликама међу ученицима у погледу начина, темпа учења и брзине напредовања;
- интегрисаним приступом у којем постоји хоризонтална и вертикална повезаност унутар истог предмета и различитих наставних предмета;
- партиципативним и кооперативним активностима које омогућавају сарадњу;
- превасходно активним и искуственим методама наставе и учења;
- уважавањем свакодневног искуства и знања које је ученик изградио ван школе, повезивањем активности и садржаја учења са животним искуствима ученика и подстицањем примене наученог у свакодневном животу;
- неговањем радозналости, одржавањем и подстицањем интересовања за учење и континуирано сазнавање;

– редовним и осмишљеним прикупљањем релевантних података о напредовању ученика, остваривању предметних исхода и постигнутом степену развоја компетенција ученика.

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре, као и до сада, креира свој годишњи (глобални) план рада из кога касније развија своје оперативне планове. Како су исходи дефинисани за крај наставне године, наставник треба да их операционализује прво у оперативним плановима, а потом и на нивоу конкретне наставне јединице.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика само је део праћења и вредновања образовно-васпитне праксе. Резултате целокупног праћења и вредновања наставник узима као основу за планирање наредних корака у раду са ученицима и развијању своје образовно-васпитне праксе.

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању*. Потребно је да наставник континуирано и на примерен начин указује ученику на квалитет његовог постигнућа тако што ће повратна информација бити прилагођена, довољно јасна и информативна како би имала улогу подстицајне повратне информације. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

Назив предмета	ЛИКОВНА КУЛТУРА
Циљ	Циљ учења Ликовне културе је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа.
Разред	трећи
Годишњи фонд часова	72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
– поштује инструкције за припремање, коришћење, одржавање и одлагање материјала и прибора; – повеже уметничко занимање и уметнички занат са одговарајућим продуктом; – преобликује, самостално или у сарадњи са другима, амбалажу и предмете за рециклажу мењајући им употребну функцију; – изрази своје доживљаје, емоције, имагинацију и запажања одабраним материјалом, прибором и техникама; – користи одабране податке и информације као подстицај за стваралачки рад; – протумачи једноставне визуелне информације и поруке из свакодневног живота; – укаже на сличности и разлике које опажа у уметничким делима и традицији различитих народа; – изрази одабране садржаје изразом лица, положајем тела, покретима или кретањем; – распореди облике, боје, линије и/или текстуре креирајући оригиналне композиције; – разговара са вршњацима о доживљају простора, дизајна, уметничких и ученичких радова, уважавајући различитости; – учествује у обликовању и уређењу простора у школи, код куће или у окружењу; – разматра, у групи, шта и како је учио/ла и где та знања може применити.	МАТЕРИЈАЛИ	Својства материјала. Својства материјала за ликовно обликовање – тврдоћа, еластичност, растворљивост или постојаност (промене у току сушења, у контакту са светлошћу, у контакту са различитим супстанцама и подлогама...), материјали који могу да се користе као алатке (пера, крзно, длака, лишће, дрвца...). Изглед материјала – основне и изведене боје, природне и створене текстуре. Технике. Однос материјала, ликовне технике и идеје. Производи уметничких заната (накит, уметничке лутке, шешири, таписерије, ћилими, осликани текстил, собне светиљке и сенила, грнчарија, дуборез, гравуре...). Значај рециклирања, уметничка рециклажа.
	СПОРАЗУМЕВАЊЕ	Говор тела. Поглед, израз лица, држање тела, гест и кретање, однос вербалне и невербалне комуникације. Тумачење визуелних информација. Визуелне карактеристике биљака и животиња, знаци, симболи, униформе, заставе, ношње... Пејзаж, портрет, аутопортрет. Слика, текст, звук. Кратки анимирани филмови, рекламе, билборди... Лепо писање – плакат, позивнице, честитке...
	КОМПОЗИЦИЈА	Композиција. Дводимензионалне и тродимензионалне композиције, организација композиције, равнотежа. Орнамент. Традиционална и савремена употреба орнамената, симетрија.
	ПРОСТОР	Облици у простору. Непокретни објекти у отвореном и затвореном простору (споменици, уметничка дела, експонати...). Композиција у простору – поставка изложбе, уређење просторије, уређење школе, уређење околине у локалној заједници... Оптичке илузије на дводимензионалној подлози, специјални ефекти на сцени, у филмовима, игрицама... Кретање. Покрет и кретање у природи, окружењу и уметничким делима.

Кључни појмови садржаја: простор, облик, линија, боја, текстура.

Ученици се развијају и уче кроз разноврсне активности и задатке који подстичу радозналост и задовољство у истраживању, експериментисању, размишљању, повезивању, изражавању, стварању, дружењу и сарадњи.

Кључни појмови су међусобно чврсто повезани и чине конструкцију, основу за развијање програма. Централни појам је простор, јер се све што видимо и доживљавамо налази у простору. Из овог појма су изведени остали кључни појмови. У првом разреду их има три: простор – облик, линија; у другом разреду четири: простор – облик, линија, боја; у трећем пет: простор – облик, линија, боја, текстура и од четвртог шест: простор – облик, линија, боја, текстура, светлина.

Централни појам, простор, указује на то да програм није усмерен на ускостручне садржаје, већ на свет у коме ученик живи и одраста и који треба свесно да опажа, доживљава и истражује из различитих углова. Сви садржаји везани за визуелну уметност (укључујући и уметничка остварења из ближе и даље прошлости) у блиској су вези са савременим светом и ученици треба постепено да истражују и откривају те везе.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У првој колони табеле дати су исходи који се достижу до краја школске године. Исходи воде ка постепеном развијању компетенција. Достижни су за сваког ученика, у мањој или већој мери. Наставник у току године прати, процењује и подстиче развијање индивидуалних потенцијала сваког ученика.

У другој колони табеле предложени су називи целина, а у трећој појмови, подпојмови и теме за разговор и истраживање. Нови модел наставе и учења није фокусиран на садржаје. Наставник има слободу да осмисли називе, број и редослед наставних тема и наставних јединица, а у складу са дидактичким принципима и условима у школи. Настава се не планира према структури уџбеника, јер ученици не уче лекције по реду, већ истражују уџбеник како би развијали међупредметне компетенције – у зависности од задатка/теме траже одговарајуће визуелне и/или текстуалне податке и информације, повезују их, пореде, стављају у нови контекст, користе их као подстицај за стварање... У настави треба да доминирају проблемски задаци који циљају више исхода и међупредметних компетенција. Задаци и активности треба да буду разноврсни и да омогуће сваком ученику да се развија у складу са својим интересовањима, искуством, потребама и потенцијалима. Осим стваралачког рада значајан је и разговор. Наставник планира питања која подстичу ученике на размишљање и на развијање креативних идеја (модел подстицајних питања се може видети у програму за други разред).

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На почетку сваког задатка/активности наставник кратко информише ученике шта ће учити и зашто то уче. То је нарочито важно зато што се учење одвија кроз игре, забавне задатке и активности, па се може десити да ученици не обрате пажњу на процес учења и стварања. По завршетку рада излажу се сви радови како би ученици могли да пореде решења и уче једни од других.

Самопроцена радова је вербална или писана. Наставник тражи од ученика да усмено опишу свој рад или да напишу нешто о свом раду. Уколико наставник процени да су ученици спремни, може да користи прилагођену методу 3, 2, 1. У интегрисаној настави ученици на листићу пишу: 3 ствари које сам научио/научила на часу, 2 примера која илуструју то што сам научио/научила и 1 ствар која ми није јасна или питање које бих поставио/поставила. Када се ученици ликовно изражавају, могу да напишу: 3 ствари о којима сам размишљао/размишљала током рада; 2 ствари које ми се свиђају на мом раду и 1 ствар коју бих променио/променила или бих урадио/урадила другачије. На листићу се уписује име, презиме и назив рада (може и датум), а листић се лепи на полеђину рада или се чува у блоку. Ученици не треба да наводе више од једне нејасноће или грешке, ни у случају када им ништа није јасно или сматрају да је рад упропашћен. Издвајање само једне нејасноће или грешке постепено оспособљава

ученике да идентификују најважнији пропуст и да се фокусирају на његово уклањање. Листићи за самопроцену дају наставнику потпунију слику о напредовању ученика.

Могући елементи за процењивање напредовања и оцењивање постигнућа су:

- Однос према раду (ученик је припремљен за час, одговорно користи материјал, прибор и алатке, одржава прибор и радни простор...);
- однос према себи (поставља питања, труди се, учи на грешкама, самосталан је у индивидуалном раду, истрајан је...);
- однос према другима (поштује договорена правила понашања, спреман је да помогне и да сарађује, уважава туђе радове, начин размишљања, доживљавања, опажања...);
- разумевање (разуме задатак, разуме појмове, разуме процес, разуме визуелне информације...);
- повезивање (повезује и пореди познате и нове информације, људе, места, догађаје, идеје, дела...);
- оригиналност (оригиналан је у односу на туђе радове, оригиналан је у односу на своје претходне радове...);
- вербално изражавање (учтиво комуницира, кратко и јасно образлаже свој рад, замисао, утисак, опажање, емоције...);
- употреба техника (примењује одговарајући процес, контролише однос воде и боје, бира подлогу у односу на технику, бира материјал и технику у односу на идеју).

Елементи могу и другачије да се формулишу. Бирају се према типу ликовног задатка и циљевима задатка.

Назив предмета	МУЗИЧКА КУЛТУРА
Циљ	Циљ наставе и учења Музичке културе је да код ученика развије интересовање и љубав према музици кроз индивидуално и колективно музичко искуство којим се подстиче развијање креативности, естетског сензибилитета и духа заједништва, као и одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа.
Разред	трећи
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ ТЕМА	САДРЖАЈИ
– опише своја осећања у вези са слушањем музике; – примењује правилан начин држања тела и дисања при певању; – изговара бројалице у ритму, уз покрет; – пева по слуху и са нотног текста песме различитог садржаја и расположења; – наведе особине тона и основне музичке изражајне елементе; – разликује инструменте по боји звука и изражајним могућностима; – повезује карактер дела са избором инструмента и музичким изражајним елементима; – препозна музичку тему или карактеристични мотив који се понавља у слушаном делу; – повезује почетне тонове песама–модела и једноставних наменских песама са тонском висином; – комуницира са другима кроз извођење традиционалних и музичких игара уз покрет; – свира по слуху и из нотног текста ритмичку и мелодијску пратњу; – осмисли и изведе једноставну ритмичку и мелодијску пратњу ; – осмисли музички одговор на музичко питање; – осмисли једноставну мелодију на краћи задати текст; – изабере одговарајући музички садржај(од понуђених) према литерарном садржају; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – коментарише своје и туђе извођење музике;	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Композиције различитог карактера и елементи музичке изражајности (мелодијска линија, темпо, ритам, динамика). Особине тона: боја (различити гласови и инструменти), трајање, јачина, тонске висине. Музички дијалог (хор, глас и хор, глас и инструмент, два гласа, два инструмента, један свирач, група свирача, оркестар). Различити жанрови везани за уобичајене ситуације у животу. Музичка прича. Филмска музика. Музички бонтон. Музика и здравље. Дигитализација.
	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Дидактичке музичке игре. Правилан начин певања – држање тела и дисање. Правилна дикција. Певање песама по слуху различитог садржаја и карактера Певање песама уз покрет. Певање модела и наменских песама и повезивање њихових почетних тонова у тонском опсегу од <i>ха</i> до <i>це2</i> . Певање и свирање песама из нотног текста. Дечји и алтернативни инструменти и начини свирања на њима. Инструментална пратња по слуху. Певање и извођење музичких игара уз свирање на дечјим инструментима – песме уз игру, дидактичке игре, музичке драматизације. Свирање инструменталних аранжмана на дечјим ритмичким инструментима и на алтернативним изворима звука. Музички бонтон. Особине тона: боја (различити гласови и инструменти), трајање (нотна трајања), јачина (динамичке ознаке – пиано, форте, крешендо и декрешендо), тонске висине (од <i>це1</i> до <i>ге1</i>). Елементи музичког писма: линијски систем, виолински кључ, трајање тонова (половина,

– самостално или уз помоћ одраслих, користи предности дигитализације; – учествује у школским приредбама и манифестацијама.		четвртина, осмина ноте и одговарајуће паузе) у такту 2/4. Јединица бројања. Тактирање у 2/4 такту.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Стварање једноставне ритмичке и мелодијске (једноставне) пратње. Музичка питања и одговори и музичка допуњалка. Стварање звучне приче од познатих музичких садржаја, звучних ономатопеја и илустрација на краћи литерарни текст (учење у контексту).

Кључни појмови садржаја: певање, свирање, слушање, музичке игре, музички бонтон, нотно писмо.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Природа саме музике, па и предмета Музичка култура указује на стално прожимање свих области и програмских садржаја. Нагласак у свакој од области је на развоју способности код ученика да комуницирају са другима кроз слушање, извођење и стварање музике као и способности да изражавају своје мисли и осећања кроз музику.

Инсистирање на развоју критичко-аналитичког мишљења има за циљ да помогне ученицима да превазиђу површно расуђивање и да развију лично гледиште (засновано на адекватним информацијама) као и да науче како да артикулишу своје креативне и уметничке изборе. Ученицима треба дати могућност да буду инвентивни и маштовити у свом размишљању, а не само да пронађу тачан одговор.

Учење о музичкој уметности не може се посматрати само као учење музичке писмености и извођење музичких композиција. Учење, поред нужне концентracије на развијању знања и вештина код ученика сходно њиховом узрасту и годинама проведеним у учењу музике, треба да развије његову комплетну личност негујући принципе вршњачког учења, одговорности и лидерства, великодушности и посвећености другима и појединачног доприноса у остваривању циљева у заједничким активностима. Поред тога, музичке активности имају функцију социјалне кохезије и спасавања од друштвене маргинализације.

Програм наставе и учења усмерен је на остваривање исхода при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике и музичко стваралаштво.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Музичке активности су говор у ритму, певање, свирање, покрет уз музику, слушање музике и видови стваралаштва. Препоручени музички садржаји (песме, музичке игре, ритмички и мелодијски аранжмани, композиције за слушање музике) остављају простор за избор других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Да би достигао програмске исходе, наставник реализује наставу користећи слушање, глас, покрет и музичке инструменте. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз рад у групама и у одељењу, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Наставни програм омогућава да се, поред наведених композиција за слушање и извођење, могу користити и композиције које нису наведене, односно, наставник има могућност да максимално до 30%, по слободном избору, одабере композиције за слушање и извођење водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим могућностима и интересовањима, естетским захтевима, исходима и локалитету на коме се налази школска установа. Однос између

понуђених композиција и примера из друге литературе треба да буде најмање 70% у корист понуђених. Из поменутог разлога, у програму наставе и учења се налази већи избор наставног материјала (за слушање и извођење) у односу на годишњи фонд часова предмета Музичка култура.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

На сваком часу ученике треба упућивати да правилно седе, а вежбе дисања организовати кроз интересантну причу и игру. Вежбе за сугласнике (Ш – шуштање лишћа, Ф – фијук ветра, Р – зујање мотора, З – зујање пчеле, П – хлађење нечег врућег, С – опонашање оглашавања змије). Лепота певања зависи од јасноће и разговетности текста. Вежбе за правилну дикцију најпримереније је остварити изговором брзалица. Извођењем брзалица, поред јасног изговора, развија се пажња и концентрација – пожељни пратиоци сваког музичког извођења. Брзалицу изабрати према гласовима који их очекују у песми коју ће потом учити.

Поред пажљивог избора што квалитетнијих музичких садржаја, ученике треба стално упућивати на неопходност неговања гласовног и слушног апарата. Упозорења да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма, треба да се спроводе у континуитету. Обратити пажњу и на позитиван ефекат музике, у смислу опуштања, подизања пажње, емоционалних и физичких одговора, когнитивне стимулације и развијања меморије.

Од велике важности је да се ученици упознају са правилима понашања (музичким бонтоном) при слушању и извођењу музике. Важно је обезбедити тишину и пажњу у току слушања музике и упутити их када треба извођаче да поздраве аплаузом. Овај модел понашања ученици треба да примењују на концертима и различитим музичким приредбама, било да се налазе у активної (као извођачи) или пасивної (као слушаоци) улози.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. *Годишњим планом* се дефинише број часова по областима/темама, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. *Оперативни план* подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца, дефинисање наставних јединица и осталих важних елемената.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима).

На часу треба да преовлађује активност којом се савладава нови музички садржај и она је увек повезана са другим музичким активностима. Специфичност предмета се огледа у томе да се музичке активности одвијају паралелно или једна музичка активност логично води ка другој.

У планирању активности, наставници треба да, имају у виду да су области уско повезане, а да су знања и вештине описане у исходима у свакој области међусобно зависна и комплементарна.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима музичке културе најбитније је развијање музичких способности и вештина. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка тумачењу. Из тих разлога не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Назив предмета	ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ
Циљ	Циљ учења Физичког и здравственог васпитања је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.
Разред	трећи
Годишњи фонд часова	108

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА		САДРЖАЈИ
– примени једноставне, двоставне општеприпремне вежбе (вежбе обликовања); – правилно изводи вежбе, разноврсна природна и изведена кретања; – комбинује усвојене моторичке вештине у игри и свакодневном животу; – одржава равнотежу у различитим кретањима; – коригује сопствено држања тела на основу савета наставника; – правилно држи тело; – правилно подиже, носи и спушта терет; – изведе кретања, вежбе и саставе уз музичку пратњу; – изведе дечји и народни плес; – користи терминологију вежбања; – поштује правила понашања на вежбалиштима; – поштује мере безбедности током вежбања; – одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима; – примени правила игре; – навија и бодри учеснике у игри на начин којим никога не вређа; – прихвати победу и пораз као саставни део игре и такмичења; – уредно одлаже своје ствари пре и након вежбања и у другим ситуацијама;	ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ		Основни садржаји Вежбе за развој снаге са и без реквизита. Вежбе за развој покретљивости са и без реквизита. Вежбе за развој аеробне издржљивости. Вежбе за развој брзине и експлозивне снаге. Вежбе за развој координације. Примена националне батерије тестова за праћење физичког развоја и моторичких способности.
	МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ, СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ	Атлетика	Техника трчања. Истрајно трчање. Скок удаљ згрчком техником. Бацање лоптице из залета. Скок увис прекорачном техником.
		Спортска гимнастика	Вежбе на тлу: вежбе и комбинације. Прескоци и скокови. Вежбе у вису, вежбе у упору и вежбе и вежбе променама висова и упора. Вежбе равнотеже на шведској клупи и ниској греди.
		Основе тимских, спортских и елементарних игара	Између четири ватре Мини-рукомет. Фудбал – „мали фудбал“.
		Плес и ритмика	Вежбе са вијачом. Вежбе са лоптом. Народно коло „Савила се бела лоза винова“. Народно коло из краја у којем се школа налази.
		Пливање	Прилагођавање на водену средину и основна обука пливања.

– правилно изводи и контролише покрете у различитим кретањима; – прати промене у тежини и висини код себе и других; – препозна здравствено стање када не треба да вежба; – примењује хигијенске мере пре, у току и након вежбања и другим животним ситуацијама; – уредно одржава простор у коме живи и борави; – користи здраве намирнице у исхрани; – повезује различита вежбања са њиховим утицајем на здравље; – препозна лепоту покрета у вежбању; – се придржава правила вежбања; – вреднује сопствена и туђа постигнућа у вежбању.		Полигони	Полигон у складу са реализованим моторичким садржајима.
	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА	Култура вежбања и играња	Основна правила: Између четири ватре, Мини-рукомета и Футсала. Понашање према осталим учесницима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе). Чување и одржавање материјалних добара. Постављање, склањање и чување справа и реквизита неопходних за вежбање. „Ферплеј“ (навијање, победа, пораз). Породица и вежбање. Вежбање као део дневних активности.
		Здравствено васпитање	Моје срце – пулс. Дисање и вежбање. Хигијена простора за вежбање. Значај воћа и поврћа у исхрани. Значај воде за организам и вежбање. Поступање у случају повреде.

Кључни појмови садржаја: физичке способности, моторичке вештине, здравље, плес и игра.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Концепција Физичког и здравственог васпитања заснива се на јединству наставних, ваннаставних и ваншколских организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља кроз достизање исхода овог васпитно-образовног подручја које се састоји из три предметне области:

- физичке способности,
- моторичке вештине, и
- физичке и здравствене културе.

Већина исхода у програму је развојног карактера и протежу се кроз цео први циклус основног образовања и васпитања, узимајући у обзир узраст ученика и сензитивне периоде развоја физичких способности.

Програм трећег разреда базиран је на континуираном развијању знања, вештина, ставова и вредности.

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА

- А. Часови Физичког и здравственог васпитања.
- Б. Слободне активности.
- В. Недеља школског спорта.
- Г. Активности у природи (крос, спортски дан, излети, зимовање, летовање ...).
- Д. Школска такмичења.
- Ђ. Корективно-педагошки рад и допунска настава.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Дефинисани исходи су важан део и незаобилазан елемент процеса планирања наставе и учења. Дефинисани исходи представљају резултат учења на крају сваког разреда, па је при планирању рада потребно одредити временску динамику у односу на остваривање одређених исхода током школске године.

Неопходно је посебну пажњу обратити на исходе које није могуће достићи током једног или више часова, већ је у ту сврху потребно реализовати различите активности током године.

Предмет се реализује кроз 108 часова практичне наставе. Број часова датих наставних тема планира се на основу процене наставника, материјално-техничких и просторних услова. Наставне теме или поједини садржаји за које не постоје услови за реализацију могу бити замењени одговарајућим темама или садржајима програма за које постоје одговарајући услови.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У циљу сагледавања и анализирања ефеката наставе *физичког и здравственог васпитања*, препоручује се да наставник подједнако, континуирано прати и вреднује:

- Ниво ангажованости (активност) и однос ученика према обавезама у Физичком и здравственом васпитању који обухвата:
- вежбање у адекватној спортској опреми;
- активно учествовање на часовима Физичког и здравственог васпитања;
- вежбање и играње у слободно време.
- Приказ два комплекса усвојених општеприпремних вежби (вежби обликовања), без реквизита.

Постигнућа у моторичким вештинама.

- Индивидуални напредак ученика.

Индивидуални напредак сваког ученика процењује се у односу на претходно проверено стање. Приликом оцењивања неопходно је узети у обзир способности ученика, степен спретности и умешности. Уколико ученик нема развијене посебне способности, приликом вредновања (оцењивања) узима се у обзир његов индивидуални напредак у односу на претходна достигнућа и могућности као и ангажовање ученика у наставном процесу.

Код ученика ослобођених од практичног дела наставе прати се и вреднује:

- познавање основних правила елементарних и спортских игара, основних здравствено-хигијенских правила вежбања и здраве исхране;
- учешће у ваннаставним активностима.

Праћење, вредновање и оцењивање ученика ослобођених од практичног дела наставе, врши се на основу посебног ангажовања у настави.

Праћење, вредновање и оцењивање ученика са инвалидитетом врши се на основу њиховог индивидуалног напретка.

Ослобађање ученика од наставе Физичког и здравственог васпитања

Ученик може бити ослобођен само од практичног дела програма наставе за одређени период, полугодиште или целу школску годину на основу препоруке изабраног лекара.

Ученик ослобођен практичног дела у обавези је да присуствује часовима. За рад са тим ученицима наставник сачињава посебан програм рада базиран на усвајању теоријских и васпитних садржаја у складу са програмом и корелацијом са садржајима других предмета.

Ослобођеним ученицима треба пружити могућност да:

- прате игру и усвајају правила игара,
- направе едукативни цртеж са спортског догађаја,
- на други начин помажу у настави.

Пример исхода за ученике ослобођене од практичног дела наставе:

По завршетку теме ученик ће бити у стању да:

- наведе основна правила елементарне игре која се најчешће примењује у настави;
- примени основна здравствено-хигијенска правила;
- помогне у организацији активности предвиђених програмом.

Педагошка документација

Свеска за резултатима ученика постигнутим на тестирању – лични картон ученика.

ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ

Назив предмета	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ
Циљ	Циљ наставе и учења Грађанског васпитања је подстицање развоја личности која је одговорна према својим правима и правима других, отворена за договор и сарадњу и спремна да активно учествује у животу школске и локалне заједнице, уважавајући принципе, процедуре и вредности демократског друштва
Разред	трећи
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршеном разреду ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
☑ својим понашањем показује да прихвата различитост других; ☑ препознаје у свом окружењу примере неједнаког поступања према некој особи или групи на основу неког њиховог личног својства; ☑ се понаша на начин који уважава сопствене и туђе потребе, права и осећања у свакодневним ситуацијама; ☑ препознаје примере солидарности у свом окружењу, причама, филмовима; ☑ укаже вршњацима на особе или групе у свом окружењу којима је потребна помоћ и подршка; ☑ објасни разлику између саосећања, солидарности и сажаљења на датом примеру; ☑ укаже на упрошћено, поједностављено, генерализовано и најчешће нетачно приказивање некога на приказаним примерима; ☑ наведе неколико институција у свом окружењу које брину о потребама и правима грађана, посебно деце; ☑ наведе шта би волео да има у својој локалној заједници што сада недостаје;	ЉУДСКА ПРАВА Сви различити, а сви равноправни	Различитост Живот у заједници у којој би сви људи били исти (по полу, узрасту, вери, националности, образовању, интересовању). Различитост као богатство једне друштвене заједнице. Отвореност и затвореност за различитости. Различитости у нашој локалној заједници. Равноправност мушкараца и жена Уважавање разлика уз једнака права, одговорности и могућности. Дечаки и девојчице – сличности и разлике, иста права и могућности. Осетљиве друштвене групе Групе којима је услед специфичних разлика потребна додатна подршка како би имале исте шансе и могле равноправно да се укључе у живот заједнице и остваре своје потребе и права. Стереотипи и предрасуде Упрошћено, поједностављено, генерализовано и најчешће нетачно приказивање некога (сви дечаки су, све девојчице су, сви Роми су). Негативно мишљење појединаца о некоме ко се не познаје довољно. Стереотипи и предрасуде као основ за дискриминацију. Дискриминација Неједнако поступање према особи или некој групи на основу неког њиховог личног својства (пол, узраст, вера, националност, образовање, инвалидитет), што за последицу има нарушавање њихових права и достојанства. Једнако поступање према неједнакима као вид дискриминације. Етикетање, ружни надимци као вид дискриминације. Локална заједница Место где грађани задовољавају највећи број својих потреба и остварују највећи број својих права. Потребе и права које деца задовољавају у локалној заједници – за образовањем, здравственом заштитом, одмором, игром, учествовањем у спортским, културним и уметничким активностима. Комуналне услуге

☑ тражи помоћ у ситуацијама кршења својих или туђих права; ☑ наведе једно удружење грађана у свом окружењу и опише чиме се бави; ☑ опише на које све начине деца његових/њених година могу да брину о својој локалној заједници; ☑ пажљиво слуша саговорника, слободно износи мишљење, образлаже идеје, даје предлоге и прихвата да други могу имати другачије мишљење; ☑ испољава заинтересованост за сарадњу и учешће у групном раду; ☑ заједно са осталим ученицима учествује у проналажењу особа којима је потребна помоћ, у изради плана и реализацији акције, њеној промоцији и вредновању.		Услуге од општег интереса за све грађане локалне заједнице – вода, превоз, путеви, паркинг, отпад, осветљење, паркови, пијаце, димничари. Институције и организације Локалне заједнице у области образовања, културе, здравља, спорта и рекреације, очувања околине, безбедности, верске организације. Активности и допринос удружења грађана у локалној заједници. Наша локална заједница Брига наше локалне заједнице о потребама и правима својих грађана. Брига наше локалне заједнице о деци различитих својстава (пол, узраст, сиромаштво, здравље). Доступност садржаја у нашем окружењу слепим или глувим особама, родитељима са дечијим колицима или особама у инвалидским колицима (пешачки прелази, школа, дом здравља, продавница, превоз). Брига деце о својој локалној заједници – о отпаду, биљкама и животињама, споменицима културе, уметничким делима, потрошњи воде, пружање помоћи онима којима је то потребно. Удружење грађана у нашем окружењу некад и сад.
	ПРОЦЕСИ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ Снага узајамне помоћи	Солидарност Потреба узајамне бриге и одговорности међу људима. Лажна солидарност. Разлика између саосећања, сажаљења и солидарности. Примери акција солидарности у нашој локалној заједници (мобе, добровољно давање крви и хуманитарне акције за лечење болесних, СМС акције прикупљања новца). Ситуације у којима свакоме може бити потребна помоћ (болест, сиромаштво, ратови, поплаве, земљотреси, пожари, миграције). Медији као подршка солидарности. Волонтирање Добровољно ангажовање појединаца и група у пружању помоћи људима, животињама, биљкама. Мотиви волонтера – веровање у снагу узајамне помоћи, човекољубље и хуманост. Волонтерске акције ученика/ученица школе у локалној заједници (чишћење јавних површина, сађење биљака, помоћ старим људима, удомљавање напуштених кућних љубимаца). Активности волонтера Црвеног крста у нашој локалној заједници.
	ГРАЂАНСКИ АКТИВИЗАМ Акција солидарности у локалној заједници	Планирање и извођење акције солидарности у локалној заједници Утврђивање коме је у заједници потребна помоћ. Одређивање циља акције. Припрема плана акције – подела улога, договор о роковима, начину реализације. Извођење и документовање акције – видео, фотографије, текстови и сл. Промоција акције на нивоу школе – приказивање другим одељењима, родитељима и сл., прављење постера или паноа, објављивање прилога у школском листу. Вредновање акције – чиме смо задовољни, шта је могло бити боље.

Кључни појмови садржаја: равноправност, стереотипи и предрасуде, дискриминација, локална заједница, солидарност, волонтирање

Изборни програм Грађанско васпитање за трећи разред организован је, као и програми за претходна два разреда, по моделу спирале што значи да су садржаји дати у исте четири области (*Људска права, Демократско друштво, Процеси у савременом свету и Грађански активизам*) али се они проширују и продубљују, а исходи се надограђују или се, ако је у питању вештина, даље развијају. Све четири области су једнако важне, а наставник их, у непосредном раду са ученицима, интегрише јер између њих постоји природна веза.

Програми Грађанског васпитања у првом циклусу, по свом циљу и концепцији, најближи су програмима обавезног предмета Свет око нас, односно Природа и друштво. Како ученици расту, повећавају се и њихове когнитивне, емотивне и социјалне способности да упознају појаве у свету који их окружује. Зато се у првом разреду проучавају појаве из најближег окружења (породица, одељење), затим у другом то је школа, а у трећем разреду програми оба предмета предвиђају проучавање појава из ширег окружења, односно локалне заједнице како се она назива у овом изборном програму. Сам појам локалне заједнице, у овом програму, се посматра као простор у коме грађани у највећој мери задовољавају своје потребе и остварују своја права, а не као дефинисана територијална површина у оквиру организације државне управе.

У трећем разреду ученици проширују свој радијус кретања и сваки дан све боље упознају своју локалну заједницу. Знају где је пошта или где су спортски терени, где се иде код лекара или у куповину. Међутим, недовољно познају ко је обезбедио воду, направио пут или организовао превоз људи, одношење ђубрета, сређивање парка или чишћење снега на улицама. Садржај овог програма треба да омогући ученицима да се упознају и са тим аспектом комуналног живота грађана у некој локалној заједници, а које се међусобно могу врло разликовати (сеоска, приградска, градска) о чему ће наставник свакако водити рачуна и прилагођавати садржај и активности. Од ученика се очекује не само да упознају локалну заједницу већ и да имају критички однос према њој, у смислу да промишљају шта све недостаје или није довољно развијено како би она у што већој мери задовољавала потребе свих грађана који ту живе (више паркова, пешачких прелаза, биоскоп, базен, тржни центар, играоница...). У тим активностима ученике треба подстицати да мисле и о потребама других, а не само о сопственим, и да јачају свест и осетљивост за специфичне разлике међу људима у заједници по полу, узрасту, здравственом стању, образовању, националности, вери. Да та осетљивост постоји показују њихови одговори у којима се залажу да у њиховој локалној заједници буде амбуланта, звучни семафори за следе, паркинг за инвалиде, црква или библиотека. Програм предвиђа да ученици боље упознају и различита удружења грађана којих има велики број чак и у сасвим малим срединама. Нека од њих су настала недавно (нпр. удружење љубитеља видео игара), нека имају трајање и више од једног века (нпр. удружење пчелара), нека су за забаву и задовољење неких интересовања (нпр. хор), а нека су основана из хуманих разлога (нпр. удружење *Живимо заједно* за помоћ особама са сметњама у развоју). Прича о удружењима грађана има за циљ подстицање осећаја припадности заједници и спремности за удруживање са другима како би боље функционисали и боље се осећали у својој заједници. Упознавање ученика са солидарношћу и волонтирањем треба да обезбеди јачање вредности заједништва, хуманости, личне одговорности и поштовања различитости у оквиру локалне заједнице којој природно припадамо. Ученицима ће посебно бити интересантно уколико буду у прилици да се упознају са особама које су својим понашањем то и показале. На пример, може се организовати разговор са особом која је велики број пута дала добровољно крв и са особом која је примила туђу крв што јој је спасло живот. Такође, ученицима би био интересантан и сусрет са особом/особама које су на свом поседу изградиле азил за незбринуте животиње и о њима брину док их не удеме. Програм пружа велике могућности да се ученици током целе школске године укључују у различита дешавања у локалној заједници (традиционални вашари, посела, изложбе, дружења, смотре, фестивали, такмичења, сусрети...) и јачају везе са другим грађанима (старијим, болесним, друге вере, друге нације...).

Кроз различите активности и примере потребно је ојачати ученике да разликују саосећање, сажаљење и солидарност. Као илустрацију наводимо пример односа према слепим особама где ученицима треба да буде јасно да је саосећање кад осећамо колико им је тешко да се самостално крећу улицама уз

помоћ белог штапа, да је солидарност када осмишљавамо како помоћи тим лицима да се лакше крећу самостално, а да је сажаљење вид дискриминације у коме се следе особе доживљавају као мање способне, другачије, мање вредне или јадне. Многи су примери где се дискриминација по различитом основу може довести у везу са предрасудама и стереотипима али је на овом узрасту најпогодније о томе говорити на примеру дечака и девојчица, мушких и женских послова, односа према Ромима, деци која похађају школу по индивидуалном образовном плану или имају било коју сметњу у развоју. Није неопходно да ученици у свом речнику имају речи дискриминација, етикетирање, предрасуде и стереотипи али је потребно да достигну исходе наведене у програму као што су *препознаје у свом окружењу примере неједнаког поступања према особи или некој групи на основу неког њиховог личног својства или на примеру препознаје упрошћено, поједностављено генерализовано и најчешће нетачно приказивање некога или нечега*. Ови исходи су врло важни јер подржавају развој осетљивости ученика за различите видове неуважавања и непоштовања што је основ за постизање исхода програма у следећим разредима, а који имају за циљ даље неговање друштвене свести и одговорности. Из тог разлога програм за трећи разред предвиђа акцију солидарности у локалној заједници која захтева да ученици „изађу“ из школе, пронађу особе или групе којима је потребан неки вид помоћи и осмисле на који начин ће исказати своју солидарност с њима. То не морају бити велике акције, довољно је организовати да ученици наизменично посећују неку старију особу о којој нема ко да брине и доносе јој неопходне намирнице, проводе време у разговору са њом, обележе рођендан и празнике или помогну око кућних послова, одласка лекару... Своју активност треба да прате и да је документују. Смисао оваквих акција је не само да ученици боље препознају потребе других који често живе, више или мање, невидљиво ту око нас, већ и да осете ефекте заједничког рада и задовољство у пружању помоћи. Као погодан мотив оваквих акција може се користити позната мисао Душка Радовића: „*Наше мало може бити много онима који немају ни мало*“. Осим тога, са ученицима треба тако радити да постану свесни да свако од нас може доћи у ситуацију да му буде потребна нечија помоћ и солидарност. Зато као идеју наводимо и могућност да уместо спровођења акције ученици обаве истраживање о некој раније спроведеној акцији солидарности у локалној заједници (у ситуацији болести, сиромаштва, земљотреса, поплаве, бомбардовања, доласка већег броја миграната, класичне мобе и др.). То могу урадити тако што ће питати своје родитеље, баке и деке шта се тада дешавало, ко се све укључио у акцију, како се завршила.... Истраживање може бити окончано припремом изложбе која би садржала фотографије и текстове из новина, књига о том догађају.

У програму су наведени садржаји које наставник може да допуњује, проширује и мења према конкретним потребама и плану сопственог рада али увек имајући у виду исходе које треба достићи. Они су тако дати да одговарају узрасту ученика и да су мерљиви, проверљиви, односно наставник може, пратећи активности ученика, лако да утврди да ли их они остварују и у којој мери. Најчешће су на нивоу примене што значи да се знање и разумевање подразумевају јер без тога нема примене. Такав приступ одговара концепту Грађанског васпитања од кога се очекује да код ученика развија конативну, вољну компоненту која долази до изражаја у понашању. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање општег циља програма и развоја међупредметних компетенција. Између исхода постоји повезаност. Остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Многи исходи су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског периода што се препознаје у томе да се неки исходи у истој или сличној формулацији налазе у програмима за више разреда.

У процесу планирања наставе и учења наставник се руководи, превасходно, исходима које ученици треба да достигну. Приликом избора активности, како наставника тако и ученика, треба имати у виду да свака од њих се може вишеструко искористити. На пример, у оквиру скоро свих активности на различитим садржајима могућ је допринос остваривању исхода који се односе на комуникацију, осетљивост за различитост, сарадњу, поштовање правила, доношење одлука. То значи, да за такве исходе нису потребни посебни садржаји, активности и часови. Њихово остваривање одвија се постепено, спонтано и то не само кроз избор садржаја већ и кроз избор одговарајућих начина рада.

Достизање исхода захтева примену различитих интерактивних облика рада као и одабир и коришћење одговарајућих метода и техника. Наставници су у прилици да бирају: радионице, симулације, играње улога, студије случаја, дискусије, мини истраживања, једноставне акције као и да сами осмисле неке

друге активности. Радионице треба да започињу причом која је блиска искуству ученика, а садржи неку врсту заплета (моралну дилему или сукоб потреба и/или вредности) као повод за дискусију у пару или у мањој групи, а завршава разменом у целој групи. Циљ је да се пружи могућност сваком ученику да преиспита своје мишљење и деловање због појаве конфликта између његове тачке гледишта и тачке гледишта која је различита од његове. Зато се може рећи да активности на часу треба тако да теку да обезбеде искуствено учење, тј. уобличавање и поимање личних, аутентичних доживљаја и ставова ученика кроз размену у групи, а не преношење готових знања, туђих увида или готових предлога. Добро је да постоји игровни контекст који помаже ученицима да се опусте и ослободе, да пробају различите видове изражавања и симболизације унутрашњих искустава, и да кроз игру истражују разноврсна, дивергентна решења за проблеме са којима се суочавају. С обзиром на узраст ученика добро је у току часа комбиновати различите активности и осмислити такву динамику рада којом се одржава њихова пажња и мотивација за учествовањем. Грађанско васпитање је део ширег концепта образовања за демократију и грађанско друштво и у том смислу је повезано са другим предметима, ваннаставним активностима и етосом школе. Овај програм корелира са предметима Српски језик, Природа и друштво, Ликовна и Музичка култура и зато је сваки вид тематског планирања добродошао.

Како је планом предвиђено да се и у трећем разреду остварује *пројектна настава*, то је добра прилика да се повеже са активностима Грађанског васпитања. Пројектна настава по свом концепту у потпуности одговара природи овог изборног програма. Заједничко им је што доприносе когнитивном, афективном и социјалном равоју ученика, као и развоју међупредметних компетенција. *Пројектна настава* има елементе проблемске и истраживачке наставе који се односе на тражење решења за неки проблем кроз тимски рад и коришћење савремених технологија. Заједничко им је и то што се предност даје процесу рада и сарадњи наспрам самих резултата. *Пројектна настава* од ученика захтева самостално проналажење информација, способност решавања проблема, рад у групи, критичко мишљење, доношење одлука, аргументовање, преузимање одговорности, поштовање рокова, планирање што су све захтеви и програма Грађанског васпитања, посебно у области *Грађански активизам*. *Пројектна настава* подразумева унапређивање компетенције ученика да користе савремене технологије у образовне сврхе на одговоран и безбедан начин што се уклапа са очекиваним исходима програма за Грађанско васпитање у другом разреду (безбедност у коришћењу интернета), а који треба и даље неговати.

У овом програму продукти ученичких активности имају посебан значај. Они могу бити различите врсте: постери, аудио-визуелни записи, презентације, прикази резултата истраживања и друго. Они се могу користити у току рада на неком садржају као вид документовања процеса учења и активности ученика, при интеграцији или рекапитулацији обрађених садржаја, процени напредовања ученика, као и самопроцени наставника колико успешно ради. Продукти се могу користити и ван одељења/групе, на пример на изложби у холу школе, у школским новинама, сајту школе.

За остваривање програма и достизање дефинисаних исхода врло је важна улога наставника. Он је модел који својим понашањем и начином на који организује рад у групи доприноси стварању демократске атмосфере која је погодна за размену и аргументовање идеја и мишљења међу ученицима, он је тај који даје повратну информацију и подстиче ученике на разумевање односа у групи. Наставник подржава ученике када им је тешко да се изразе, помаже им у избору правих речи. Подстицајним питањима може да наведе ученике да сагледају ситуацију из друге перспективе што је озбиљан захтев за ученике трећег разреда који су још увек у извесној мери (мада мање него пре) фокусирани на сопствене потребе, мисли, осећања. Коструктивна комуникација и демократске процедуре нису само циљ већ и начин да се достигну жељени исходи. Наставник треба да обезбеди да се на часу сваки ученик осећа уважено, прихваћено и добродошло у својој различитости уз обавезу поштовања и уважавања других и другачијих погледа и мишљења. Његова улога је и да обезбеђује наставна средства или упућује ученике да их сами пронађу. За овај програм посебно су погодне информације које нуди сама локална заједница нпр. локалне новине, телевизија и радио, информације на сајтовима, различити плакати и лифлети које прави дом здравља, музеј, галерија, туристичка агенција, спортски клуб... Ученици који живе у малим срединама, селима где локална заједница свакако другачије изгледа од оне у градовима, могу користити информације од својих бака

и дека од којих ће сазнати како су они задовољавали своје потребе, које су проблеме имали и како су их решавали.

Оцењивање ученика у Грађанском васпитању се остварује у складу са Правилником о оцењивању у основној школи. Оно је описно и подразумева да ученици имају увид у своје напредовање и то не само у остваривању исхода из овог програма већ и у развоју неколико међупредметних компетенција, посебно компетенције за *Одговорно учешће у демократском друштву*. Како је највећи број активности ученика у оквиру часова овог изборног програма организован кроз групни рад, то значи да наставник треба да има јасне критеријуме праћења напредовања који су и ученицима познати. Могу се пратити следећи показатељи: начин на који ученик учествује у активностима, како прикупља податке, како аргументује, евалуира, документује. Посебно поуздани показатељи су квалитет постављених питања, способност да се нађе веза међу појавама, наведе пример, промени мишљење у контакту са аргументима, разликују чињенице од интерпретације, изведе закључак, прихвати другачије мишљење, примени научено, предвиде последице, дају креативна решења. Такође, наставник прати и вреднује како ученици међусобно сарађују, како решавају сукобе мишљења, како једни другима помажу, да ли испољавају иницијативу, како превазилазе тешкоће, да ли показују критичко мишљење или критицизам, колико су креативни. Када су у питању активности ученика у оквиру последње области, ученици не треба да буду оптерећени резултатима јер и из неуспелих акција може се пуно тога научити. Истовремено, наставник пружа подршку ученицима да и сами процењују сопствено напредовање и напредовање групе.

Назив предмета	ВЕРСКА НАСТАВА - православна
Циљ	Циљ наставе православног катихизиса (веронауке) у основном образовању и васпитању јесте да пружи целовит православни поглед на свет и живот, уважавајући две димензије: историјски хришћански живот (историјску реалност Цркве) и есхатолошки (будући) живот (димензију идеалног). То значи да ученици систематски упознају православну веру у њеној доктринарној, литургијској, социјалној и мисионарској димензији, при чему се хришћанско виђење живота и постојања света излаже у веома отвореном, толерантном дијалогу са осталим наукама и теоријама о свету, којим се настоји показати да хришћанско виђење (литургијско, као и подвижничко искуство Православне Цркве) обухвата сва позитивна искуства људи, без обзира на њихову националну припадност и верско образовање. Све ово спроводи се како на информативно-сазнајном тако и на доживљајном и делатном плану, уз настојање да се доктринарне поставке спроведу у свим сегментима живота (однос с Богом, са светом, с другим људима и са собом).
Разред	трећи
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
- усвајање схватања да човек део цркве постаје кроз крштење; - усвајање схватања да цркву чине епископи, свештеници, ђакони и народ; - усвајање схватања да кроз прослављање празника ми постајемо учесници тих догађаја као и заједнице светих; - формирање навике за потребу одласка у цркву и усвајање схватања да је литургија наш дар захвалности Богу; - усвајање схватања да икона није реални приказ неке личности већ преображени изглед и дочаравање Царства небеског	УВОД	- Разговарамо о празницима који су се славили у току лета упознавање са садржајима и програмом
	МОЈЕ МЕСТО У ЦРКВИ	Кроз крштење постајемо део цркве, заједнице верних
	ЛИТУРГИЈСКЕ СЛУЖБЕ И ЊИХОВ СМИСАО	Ко чини цркву? Различите службе: епископ, свештеник, ђакон и народ Божији – црква.
	ЖИВОТ У ЦРКВИ- ЛЕПОТА ПРАЗНИКА	- Празници – наше учешће у животу цркве; Свети – наша старија браћа
	ТРПЕЗА ГОСПОДЊА	- Литургијај наш дар Богу - Предмети који су потребни за служење литургије Слава – литургија у мом дому
	СВЕТА ЛИТУРГИЈА – ПРОСЛАВА ВАСКРЕСЊА	- Причешће сједињење Бога и човека Васкрс – празник над празницима
	ИКОНА – ПРОЗОР У ВЕЧНОСТ	- Православни храм: припрата, наос и олтар; Икона – симбол Православља, приказ Царства небеског.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Вероучитељи ће запазити да се овај програм православног катихизиса по садржају и структури разликује од класичних програма катихизиса у државним школама у периоду пре Другог светског рата,

као и од оних који се и данас остварују у црквеним школама, а самим тим и по циљу који би требало да се њиме постигне.

Класични програми катихизиса преузети су са Запада, као и сама форма савременог школства. Њихова суштинска карактеристика јесте у томе што полазе од тога да се биће, постојање, темељи на природи и њеним законима а не на личности. У складу с тим, слобода (личност), како Бога тако и човека, није основ и узрок постојања природе, већ је надградња и додатак већ постојећој природи и зато се личност поистовећује са јединком, индивидуом. Бог постоји, односно јесте то што јесте, на основу своје природе и својстава која та природа поседује: ума, воље, слободе и осећања. Постојање Божије је детерминисано његовом природом. Слобода Божија је етичка, а не онтолошка.

Човек је икона Божија на основу истих ових природних својстава која су му дата од Бога ради самоусавршавања. Човек јесте то што јесте на основу своје природе, али може да постане личност и то на основу тога колико самог себе усаврши испуњавајући закон Божији потпомогнут датим му својствима. Идентитет сваког човека као личности зависи од њега самог и степена његове индивидуалне, моралне самоусавршености. На основу тога, могло би се закључити да ни Бог ни човек немају потребе за заједништвом с другом личношћу да би постојали и да би били личности. Њихово постојање се темељи на њиховој природи. Аналогно овоме, човек нема потребе за заједништвом с Богом, односно с другом личношћу да би постојао и био конкретна и непоновљива личност. Довољно му је да испуни закон и да на тај начин постане савршена личност.

Схватање да се постојање човека темељи на природи, односно поистовећењу његове личности са индивидуом, или са субјектом, који себе логички одређује као личност - самосвесну, аутоматски ствара подлогу за раздвојеност и сукоб између једног и многих, субјеката и објеката, што има негативне последице, не само по Цркву и њено постојање, већ и уопште за постојање.

Индивидуализам је за Цркву опасност јер дефинише личност као јединку независну од другог бића у свом постојању. Човек је личност само ако је независан у свом постојању од другог човека и од Бога. Штавише, други је сметња за наше остварење као апсолутне личности. То води ка разарању Цркве као конкретне заједнице и њеног литургијског устројства и умножења нетрпељивости међу људима.

Субјективизам поистовећује личност човека са његовим унутрашњим светом (осећањем, размишљањем, закључивањем) и противставља његову спољашњу активност и видљиви свет том унутрашњем душевном свету. У Црквеном искуству то значи развијање пијетизма као духовности на штету Црквеног, литургијског поретка. Индивидуализам, у спрези са субјективизмом, поистовећује човеково искуство света и Бога са његовим осећањима и индивидуалним искуством, што ставља у други план, можда потпуно и елиминише, искуство Цркве као конкретне литургијске заједнице.

Уздизање рационалног елемента у човеку као кључног у одређењу истине и постојања поставља човека и његов ум као мерило истине и доводи у питање све оно што се логички не може потврдити. То води одбацивању свега што је натприродно, као што је, пре свега, постојање Бога и вера у Бога. Слобода личности, пак, у спрези са индивидуализмом и субјективизмом, доводи до негирања сваког ауторитета и стварања потрошачког менталитета код човека у односу према природи која га окружује.)

Што се тиче схватања Бога и његовог односа према свету и човеку, Бог се доживљава у јуридикчком смислу - као творац човека и његов судија. Хришћанско откривење је скуп моралних норми и закона које Бог даје човеку, или приликом његовог стварања - рођења, утиснувши их у људску природу, или, пак, преко изабраних људи и на крају преко Христа. По тим моралним нормама човек треба да се влада, због чега ће на крају бити награђен или осуђен.

Црква је схваћена као конфесионална институција која чува истиниту веру, учење, Св. Тајне и морални закон као средства спасења.

У контексту таквог схватања Цркве и односа Бога и човека у њој, циљ катихизиса јесте да ученици науче дефиниције вере, да приме благодат Божију преко Св. Тајни, као и да се морално усаврше као индивидуе. Кроз то усавршавање очекује се и аутоматско постизање друштвене хармоније и благостања у историји.

За разлику од тог класичног (схоластичког) програма катихизиса, програм који је овде дат има за циљ да врати стару литургијску катихизацију, која је била својствена источној хришћанској Цркви, а која значи увођење човека у Литургију као личну заједницу Бога и човека у Христу кроз Крштење, односно сједињење с Богом, који се пројављује у свету кроз Литургију. Литургијско сабрање представља основ постојања света и човека, а не његову надградњу.

Таква катихизација претпоставља схватање бића, постојања, како Бога, тако и човека, које се темељи на слободи као заједништву с другом личношћу, а не на себи самом као јединки, односно на природи. Бог постоји зато што је заједница слободе конкретних бића, личности Оца и Сина и Светога Духа. Истовремено личност у Богу је носилац постојања природе, а не обрнуто. Бог Отац као личност је узрок постојања божанске природе. Међутим, Бог је личност, Отац, јер постоји у заједници са другим личностима, са Сином и Светим Духом. Личност да би постојала претпоставља заједницу слободе, љубави према другој личности. Бог је вечна личност, Отац, зато што је у вечној заједници слободе, љубави са Сином и Светим Духом, као што су и Син и Дух вечне личности захваљујући заједници са Оцем, односно Бог постоји зато што је Св. Тројица.

Човек је створен по икони Божијој, што значи да је и човек такође личност чије постојање извире из заједнице с другом личношћу, с Богом. Међутим, будући да је човек по природи створен то има за последицу да у његовом постојању природа претходи личности. Човек најпре постоји као природа, па је тек накнадно позван од Бога да пројави своју слободу, да буде, да постане личност кроз заједницу с Њим. Личност и природа не сапостоје истовремено код човека као што је то случај код Божијег постојања. Отуда код човека постоји проблем сукоба између природе и личности, као и сукоба између човека и другог човека и Бога. Природа човека, зато што претходи личности, зато што му је дата од другог, постаје изазов његовој слободи. Постојање другог човека и Бога као датости и нама наметнутих, зато што њихово постојање није производ наше слободе, ствара сукоб и одбојност према њима, а самим тим и проблем сапостојања једног и многих. Истовремено, будући да је човек по природи створен из небића, он је потенцијално подложен смрти, угрожен је ништавилом. Човекова природа није вечна по себи, управо због тога што је створена ни из чега, и зато не може бити сама себи извор бесмртности. Зато је крајња последица створености човека смрт.

Међутим, човек може постати бесмртно биће - личност, апсолутно и непоновљиво биће - будући да му је Бог даровао слободу, али само под условом да слободу пројави као љубав према Богу и према другим људима. Једном речју, ако постоји на начин на који постоји Св. Тројица. Та могућност нам се открива у Христу као литургијском сабрању, зато што је Христос Бог, Син Божији који је постао човек и кроз човека се пројављује. То подразумева да је наша љубав према Богу љубав према другим људима, односно заједница слободе с Богом у Христу и преко Христа заједница са другим људима. У Христовој личности као литургијском сабрању отелотворена је љубав Божија према нама која нас чини личностима, односно непоновљивим бићима у којој и створена природа превазилази своје ограничености које су последица њене створености. Хришћанско откривење је откривење Божанске личности Сина, Христа, у коме створена природа превазилази смрт, и то као Литургијске заједнице, да би у заједници са Њим, тј. у Литургији и људи постали вечне личности.

Дакле, овај програм види основни циљ наставе православног катихизиса (веронауке) као увођење човека, а преко њега и читаве творевине, у личну заједницу са Богом у Христу, односно у Литургију као у нови начин постојања којим се превазилази смрт. Другим речима, оваква катихизација има за циљ да створи нови начин постојања људи и природе, налик на постојање Бога који је Св. Тројица, а који се

сада пројављује у Православној Литургији, и на основу тога један нови етос, а не нову етику. Јер створена природа, па и људска, ограничена је и смртна и колико год се усавршавала на основу моралних закона, она неће моћи да превазиђе своју ограниченост, односно смрт. Да би превазишла смртност, потребно је да створена природа постоји на други начин, уипостазирана у Христову личност, што се постиже остварењем личне заједнице човека са другим људима у Литургији.

Међутим, да би се ово постигло, потребно је најпре да се код ученика изгради свест о бићу као заједници личности, односно о личности као заједници слободе са другом личношћу. То је посебно тешко постићи данас, зато што је формирана свест код људи о томе да је биће утемељено на природи као индивидуи, док је личност само додатак природи и небитна је за постојање. Методе које треба користити у изграђивању свести о томе да је постојање израз заједништва личности, односно да човек постоји само онда када своју слободу изражава као љубав према другој личности јесу: најпре, општа животна искуства, забележена и она која нису, која указују да постојање човека извире из заједнице слободе, љубави са другом личношћу, и да личност сама за себе не може постојати; затим учење Цркве о Божијем постојању као Светој Тројици и да је Бог вечна личност, Отац, зато што своју слободу постојања изражава као љубав према Сину и Св. Духу, као и литургијско искуство хришћанског постојања, односно постојања Цркве које указује на онтологију као израз заједништва личности. Тек када се изгради свест код људи да постојање природе и личности, односно постојање човека као апсолутно слободног и непоновљивог бића, једино извире из заједнице у којој се слобода поистовећује са љубављу према другој личности, односно да нас постојећим и личношћу чини друга личност својом љубављу према нама, може се прећи на то да човек једино у заједници с Богом у Христу, односно у Литургији постаје истинска личност и бесмртан по природи зато што је Бог, који нас својом љубављу чини личностима, вечна личност.

Приликом излагања литургијског начина постојања Цркве, као и њеног доктринарног учења, поред историјског прегледа њиховог настанка и дефиниције, треба посебно ставити акценат на разумевање и усвајање ове онтолошке поруке коју Литургија и Црквено учење садрже. На пример: на основу Литургијског постојања Цркве, њене структуре, односа који човек у Литургији има према Богу, према другом човеку и природи, треба показати да је заједница човека са Богом, другим људима и природом, основ његовог истинског, бесмртног постојања и као природе и као личности, као и постојања целокупне творевине; на основу, пак, православног учења о једном Богу који је Св. Тројица, треба такође показати да је на метафизичком плану извор бића, односно постојања природе, личност (Оца) која, пак, своје апсолутно слободно и вечно постојање изражава као љубав према другој личности (Сину и Духу) и да је литургијско постојање света, као постојање у Христовој личности, божански начин постојања, у коме створена природа превазилази своју трулежност и смрт и остварује истинско вечно биће. Истовремено, ова два аспекта Цркве, литургијски и доктринарни, треба довести у везу јединства, односно идентичности. То значи да се вера у Бога, знање о Богу, слобода, љубав, личност, поистовећују са литургијским постојањем човека.

Да би се избегла опасност да се истине вере погрешно схвате, или да се поистовете са идеологијом, приликом реализације наставног плана и програма, вероучитељ треба да има стално на уму Литургијско искуство, односно Литургијско виђење Бога, човека и природе и њихов однос. То значи:

- да је Бог у литургијском искуству заједница Личности, Оца, Сина и Св. Духа и да се нама објављује, открива преко Исуса Христа (односно преко заједнице свештеника, ђаконика и лаика с епископом) у литургијском сабрању;
- да је човек у свом истинском постојању личност, онда кад је у заједници с Богом, с другим човеком и са природом. Личност у литургијском искуству значи однос слободе са другом личношћу, пре свега с Богом Оцем кроз Христа посредством Духа, који се пројављује у Цркви преко живих, конкретних људи.

Отуда је љубав човека према Богу у литургијском искуству поистовећена са љубављу према другом човеку;

- да је природа саставни део бића човековог и да је и она створена за вечност и то као заједништво с Богом у Христу преко човека и његове слободе;

- да је литургијско искуство, као искуство Цркве, а не појединца, мерило истине и као такво може се и логички дефинисати ради примене у разним временима и као одговор на разне животне проблеме.

Међутим, све ово, колико год било теоријски убедљиво, да би било и истинско и животно, треба неизоставно да укључи разлику између садашњег стања Цркве и есхатона, односно стања у будућем веку, када ће општим васкрсењем мртвих бити укинута смрт. То значи, да есхатон, као стање Цркве у будућем веку, даје истинитост садашњим догађајима који се у њој збивају (по речима ап. Павла: "Ако нема васкрсења мртвих, то ни Христос није устао" 1. Кор. 15, 13.) и да је истинско постојање Цркве, односно створеног света, везано за догађај другог доласка Христовог, док је Црква, сад и овде, икона тога будућег догађаја. За разлику од старог схоластичког програма који је под есхатоном, односно под Царством Божијим, подразумевао духовну реалност у коју се доспева напуштањем овог видљивог света смрћу, нови програм православног катихизиса, у складу са предањем источне Цркве, види почетак Царства Божијег у Христовом уласку Духом Светим у историју и његовом васкрсењу из мртвих, које се наставља кроз Литургијски догађај. Зато остварење Царства Божијег значи преображај света и његовог постојања у Литургијски начин постојања, односно остварење личне заједнице с Богом у Христу, која је залог за будуће васкрсење из мртвих и вечно постојање сваког човека као личности. Због тога православна катихизација људи, утемељена на литургијском искуству постојања, значи остварење личне заједнице људи с Богом у Христу, односно конституисање конкретне Литургијске заједнице у сваком граду или широј области и њено проширивање на све просторе где постоје људске заједнице, а која, при том, не укида све остале позитивне људске делатности и службе. Другим речима, Литургија оцрквењује, обожује историју, а не укида је.

Период од 9 до 11-12 година, назван добом позног детињства, карактерише се стабилизацијом и у интелектуалном развоју, и у емоционално-социјалној сфери. Тада започиње етапа у коме се као основни развојни задатак може сматрати формирање идентитета личности, што би требало да се оствари до краја адолесцентног периода. Ово је и доба развијања осећања компетентности и усвајања одговорности, због чега је важно омогућити детету да стекне позитиван доживљај школе и доживљај себе као способног за бављење многим активностима, обезбедити да његове активности буду праћене емоцијама радости и задовољства, као и свешћу о томе да се његове спознајне потребе задовољавају на адекватан начин, у чему је незаменљива улога православног катихизиса.

У овом раздобљу долази до завршетка развоја конкретних интелектуалних операција и дете је у стању да их изводи у свим доменима знања. Оно је до извесне мере изградило технику учења и формирало мотиве; развијају се и први облици самосталног интелектуалног рада које вероучитељ треба да подстиче - јављају се читалачка интересовања, праве се збирке и албуми, пишу прве песме, истражује природа. У социјалној сфери наступа знатна стабилизација, што је веома повољан чинилац опште интелектуалне експанзије детета. Морални развој у овом периоду огледа се у постепеном развијању способности процењивања и вредновања мотива нечијег понашања при изрицању суда о моралности/аморалности одређеног поступка, за разлику од ранијих развојних периода, где је дете пажњу усмеравало искључиво на сам поступак, а не и на чиниоце који су га условили.

Црква се углавном поистовећује са црквеним службама, а став према присуствовању њима умногоме је условљен степеном дечјег разумевања и активног учешћа. Представа о Богу остварује се на основу прилично примитивног рационализма својственог овом добу, уз напуштање реалистичких фантазија својствених претходном периоду. Деца спремно прихватају Божију свемоћ и правду, склона су да

прихвате чињеницу да Бог постоји као и једноставна узрочно-последична објашњења, али тешко препознају присуство Бога у њиховом свакодневном окружењу, у чему настава православног катихизиса има изузетно значајну улогу.

Реализацијом програма у ИИИ разреду треба да се покаже: да свет није самобитан, већ да га је створио Бог Отац слободно, из љубави, и то као конкретне врсте и бића и да постојање света зависи од воље другог, односно од Божије воље. Овим се постиже веома важан услов за даље разумевање хришћанске науке, а што се огледа у следећем:

1. Чињеницом да је Бог створи свет слободно, указујемо на то да је биће, односно постојање природе, израз слободе једне личности, односно личности Бога. Тиме се биће, односно постојање, ослобађа нужности, тј. природне детерминисаности и постаје израз слободе личности.

2. Будући да је Бог Отац створио свет из љубави, то значи да је тај свет Богу врло драг и да га је створио да буде вечан. Зато уништавање природе значи грех и мржњу према Творцу.

3. Стварање света ни из чега, као скуп конкретних врста и бића која су раздвојена међу собом временски и просторно, указује да су створена бића друге природе у односу на Божанску (нису створена из Божије природе, створена су ни из чега) и да су зато смртна по природи. Свет, зато што је створен ни из чега, не може постојати сам за себе, мимо заједнице са Богом, зато што створена бића немају природних сила које би могле да их држе у бескрајном постојању, осим Божије воље. Раздвојеност бића по природи указује на присутност смрти унутар створене природе јер смрт није ништа друго до природна, просторно-временска раздвојеност једног бића од другог, и зато њено превазилажење претпоставља јединство створених бића и међу собом.

4. То што је Бог на крају створио човека по "икони и подобију Божијем", указује на то да природа не може вечно да постоји без човека, односно без личности, да је човек створен са циљем да он сједини сва бића међу собом и да их сједини са Богом тако што ће се сам сјединити с Њим. Човек је икона Божија и разликује се од свих других бића зато што је слободан - личност, односно што има моћ да преко слободе, изражене као љубав према другим бићима, чини та бића апсолутним, непоновљивим и делом своје личности. Истовремено, човек као личност, тј. у заједници слободе изражене као љубав према Богу, постаје и део Божије личности, а преко човека то постаје и читава природа. У том искуству љубави према другој личности човек је једино биће које види ограниченост и смртност створене природе, односно њену угроженост небићем. Зато тежи да такво стање превазиђе, услед чега се јавља потреба за Богом и заједницом с Њим, али из такве тежње проистиче и стварање историје, уметности, односно стварање цивилизације.

Овде би, на основу чињенице да је Бог, створивши човека, дао заповест Адаму да не једе од дрвета познања, требало указати још и на то да је лично сједињење створене природе с Богом, а самим тим и њена бесмртност, зависило и од човека и његове слободе, а не само од Бога. Односно, да савршенство света, његова бесмртност, није дата природи од Бога на почетку, приликом стварања природе, односно није уметнута у створену природу по природи, већ је дата као могућност преко човека и његове слободе, под условом да то човек слободно и прихвати.

За реализацију овог програма треба користити: дечја искуства која указују на то да кад нешто из љубави направимо, онда је то за нас најлепше; да нам је увек тешко кад се растајемо од оног кога волимо, као и да кад волимо неког, не примећујемо да нам нешто недостаје, односно у тој личности као да је све садржано. Треба градити свест о томе да је вера човека у бесмртност основ целокупне људске прогресивне цивилизације. У реализацији програма треба, пре свега, имати на уму литургијско искуство постојања света, као заједнице с Богом преко једног човека, Исуса Христа, начелника на Литургији.

Теме: Бог је створио свет као конкретне врсте ни из чега и Последице створености по природу... треба реализовати на основу описа стварања датог у Св. Писму Старога Завета (1. Мој. 1-2). Треба указати ученицима на то да је Бог створио елементе природе (воду, ваздух, земљу, светлост) посебно, сва небеска тела посебно, као и сваку животну врсту посебно. Треба указати, такође, на чињеницу да је све то створено у различитим временским раздобљима, односно да бића нису истовремена у постојању. Ово је важно због тога што ће ученици касније моћи да закључе да је свет по себи и својој природи потенцијално смртан (временско-просторна раздјељеност међу бићима) ако нема некога ко ће га ујединити чувајући његове разлике, као и то да је разлике међу бићима и врстама створио Бог и да то има онтолошке последице по бића, те смо зато и ми дужни да их поштујемо и чувамо.

Тему Стварање човека... треба обрадити такође на основу Св. Писма, али за њено тумачење треба користити и другу помоћну литературу. Оно што је важно да ученици уоче у вези са стварањем човека јесте то да је човек у природној вези са свим оним што је Бог претходно створио, као и да се разликује од свих створених бића. Та разлика се огледа и у томе што је човек слободан, а та слобода се манифестује на тај начин што човек жели да постоји слободно у односу на природу која га окружује, као и у томе да кад човек воли једно биће, онда жели да то биће буде вечно, односно бесмртно, и зато се не мири са његовом смрћу и губитком; да је човек створен на крају и да има свој задатак због кога је створен, а то је да се брине о свим створењима, да их сједини са собом, а на крају и са Богом, на тај начин што ће он сам бити у јединству с Њим.

Тему Евхаристија као свет у малом треба реализовати кроз опис литургијске структуре на основу кога ће се закључити да је човек створен са циљем да уједини сву природу и да је преко себе сједини са Богом чиме ће се превазићи смрт у природи, што значи да је човек створен да буде свештеник у природи. Опис Литургије треба довести у везу са описом стварања света и човека који се налази у 1. Мој. 1-2.

Православна иконографија природу увек доводи у везу са човеком и зависност од човека. Показујући иконе ученицима, треба указати на оне елементе који то потврђују. Природа никад није насликана као самостална, већ су, на пример, планине, као и дрвеће, увек нагнути ка центру иконе где је Христос или неко од светитеља.

Оно што је најважније и што је основни циљ катихизиса јесте то да ученици постану чланови Литургијске заједнице. Јер, Литургија, као живо присуство Христа и као икона вечног постојања природе и човека, треба да дâ ипостас, односно да оцрквени и да дâ смисао нашем историјском живљењу. Зато треба, кад год је то могуће, ученике доводити, или упућивати на Литургијска сабрања.

У току сваке године, конкретно пре свих наилазећих великих празника, како Господњих, тако и Богородичиних и светитељских, треба упознати ученике са историјом настанка празника и садржином догађаја који се слави. Кад је реч о светитељским празницима посебну пажњу треба обратити Србима светитељима: Св. Сави, Св. Симеону, на празник Видовдан итд. Ученици би требало да се упознају и с личностима светитеља које славе као Крсну славу. (У ту сврху треба пре свега користити житија тих светитеља која се могу наћи у књизи Јустина Поповића, Житија светих, Ћелије, Ваљево, а затим користити и осталу пригодну литературу).

Тakoђе, пре почетка Васкршњег поста, треба упознати ученике с његовом садржином и циљем, као и са богословском подлогом поста, и његовом важношћу за човека. (Најпогоднија литература за то јесте: А. Шмеман, Велики пост, Крагујевац, последње издање.)

Назив предмета	ВЕРСКА НАСТАВА - католичка
Циљ	Циљ наставе католичког вјеронаука у основном образовању и васпитању јесте да пружи целовити вернички поглед на свет и живот с посебним нагласком на две димензије: историјска реалност цркве - вернички практични живот и есхатолошка димензија, односно вечни живот. То значи да деца, на примерен начин њиховом узрасту, упознавају властиту веру у доктринарној, литургијској, социјалној и мисионарској димензији при чему се излагање верскога виђења и постојања света обавља у веома отвореном и толерантном дијалогу с осталим наукама и теоријама. Начина приступа је хришћанско виђење (литургијско као особито доживљавање вере) које обухвата сва позитивна искуства људи без обзира на њихову националну припадност и верско образовање.
Разред	трећи
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
- развити код ученика отвореност и однос према Богу као другој и другачијој Особи у односу на нас, као и отвореност и однос према другом човеку као слици Божјој, особи такође другачијој у односу на нас, као и да се између ове две релације оствари узајамно зависна веза (сазнавање заједнице); - оспособити ученика (на узрасту ученика примерен начин) за постављање питања о целини и најдубљем смислу постојања човека и света, о људској слободи, животу у заједници, феномену смрти, односу са природом која нас окружује и др., као и за размишљање о тим питањима у светлу вере а на темељу искуства Цркве; - изградити и развити способност дубљег разумевања вредновања културе и	РАДОСТ ЗАЈЕДНИШТВА	- Упознавање ученика са садржајима програма
	ЗАЈЕДНИШТВО С ЉУДИМА	- Заједно у обитељи (Захвалан сам Богу за родитеље); - Једно смо у вјери (Сретан сам што вјерујем у Исуса); - Једно смо у молитви (Сретан сам што могу разговарати с Исусом); - Помозимо једни друге (Сретан сам што могу дати).
	ЗАЈЕДНИШТВО С БОГОМ	- У заједници с Богом (Сретан сам што могу бити заједно с Исусом); - Исусова последња вечера (Захваљујем Исусу за Крх живота); - У служби Исусу (Сретан сам што имамо апостоле и њихове наследице); - С Исусом за столом (Сретан сам што имамо свету мису); - Божја ријеч (Сретан сам што Бог са мном разговара); - Дијалог с Исусом (Дијалог ме чини сретним и способним да прихватим друге људе); - У миси молимо заједно (Сретан сам што молимо заједно).

цивилизације у којој живе, успона и падова у историји човечанства, као и достигнућа у разним областима стваралаштва (при чему се остварује комплементарност с другим наукама); - помоћ у одговорном обликовању заједничког живота с другим, у изналажењу равнотеже између властите особе и заједнице, у остваривању сусрета са светом (са људима различитих култура, религија и погледа на свет, с друштвом, с природом) и с Богом; - изградити уверење да је свет и све што је у њему, створен за вечност, да су сви створени да буду судионици вечног живота, те да се из те перспективе код ученика развије способност разумевања, преиспитивања и вредновања властитог односа према другом човеку	ИСУСОВА ЖРТВА – ТЕМЕЉ ЗАЈЕДНИШТВА	Исус Крист је приказао самога себе (Сретан сам што нас Исус толико воли); - Исусова жртва и наша жртва (Сретан сам што сам судионик Исусове жртве); - Узмите и једите (Сретан сам што у мени живи Исус); - Разни начини Исусове присутности међу нама (Сретан сам што се с Исусом сусрећем осим у Оларском Сакраменту, у читању Еванђеља, у заједници на миси, и у прихаћању других и сусрету с другима који су различити од нас).
	ЗАЈЕДНИШТВО С БОГОМ И С ЉУДИМА СВРХА МОГА ЖИВОТА	- Крх живота (Хвала за свагдашњи крх); - Исус - наша попудбина (Сретан сам што ме Исус снажи и у болести); - Служба олтару (Радо ћу министрирати, пјевати, читати - бит на литургији, али постоје и друге литургије); - Духовна и тјелесна припрема и захвала за причест (Озбиљно се припремамо за причест); - Честа света причест (Причешћиват ћу се сваке недјеље); - У заједништву с Духом Божјим (Сретан сам што ме Исус дарива својим Духом, те сам тако способан за активну љубав према другима).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Вјерска поука је заједничко дјело катехете (вјероучитеља) и катехизаната (вјероученика). Полазиште је конкретна стварност. Из доживљених искустава прелази се на истине, из којих се потом враћа на свакодневну њихову примјену. Овакав начин спознаје има властити ред: упознавање (обрада нових садржаја), сређивање (систематизација), понављање, примјена и провјеравање. То је макро структура оваквог начина спознаје. Међутим, и ови дијелови имају своју микро структуру. Тако на примјер: начин спознаје посједује слиједеће ступњеве: постављање циља, мотивирање, обрада нових наставних садржаја, учење, индуктивни и дедуктивни закључци, изравни и неизравни докази, формулирање запамћених чињеница... Или, садржај примјене има ове дијелове: проблем, постављање циља, рјешавање проблема, задаћа, упознавање прилика и увјежбавање. Код спознавања треба имати пред очима физиономију групе и појединаца, но у оквиру сата под којим се обрађују нови наставни садржаји врши се примјена, понављање и вредновање обрађеног градива.

Имајући на уму горе истакнуто, поједини сат вјеронаука би требао изгледати овако: кратко понављање садржаја претходног сата, и посебно освјетљавање онога што ће послужити као темељ за актуални сат. Након постављања циља (што? и како?), прелази се на обраду нових наставних садржаја (нпр. трећи разред, први сат треће тематске цјелине), гдје се заправо објашњава ученику, што то значи да "смо у заједници с Богом", истичући што то значи за нас и за људе око нас. Закључци се могу истаћи на плочи. Након овога се већ познати садржаји продубљују, уче, тј. разговара се о помирењу (што? како? и зашто?). Овако усвојено градиво, у складу са одгојним циљем, мора наћи своју примјену у животу ученика. Разговара се зашто и како треба захвалити Богу за родитеље, браћу и пријатеље. Оваква спознаја и дјечје искуство се ослањају на његов доживљај и на текст Светог Писма.

Прозивку и домаћу задаћу обавимо у прикладно вријеме.

Назив предмета	ВЕРСКА НАСТАВА - исламска
Циљ	Циљ наставе исламске вјеронауке у основном образовању и васпитању је да пружи ученику основни вјернички поглед на свијет, са посебним нагласком на вјернички практични живот, а такође и будући вјечни живот. То значи да дјеца на начин примјерен њиховом узрасту упознају властиту вјеру у њеној духовној, моралној, социјалној, мисионарској и другим димензијама. Излагање вјерског виђења и постојања свијета обавља се у отвореном и толерантном дијалогу са осталим наукама и теоријама. Начин приступа је исламско виђење које обухвата сва позитивна искуства људи, без обзира на њихову националну припадност и вјерско образовање. Упознавање је истовремено информативно-сазнајно и доживљајно-дјелатно, с настојањем да се основне поставке спроведу у свим сегментима живота: однос према Богу, према свијету, према другим људима и однос према самом себи.
Разред	трећи
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
- упознају шта треба да учине прије намаза, - знају које су радње саставни дио намаза, - упознају начин обављања јутарње молитве, - упознају врсте јела и пића које муслиман смије јести, - упознају начин понашања муслимана при јелу и пићу, - упознају доказ да је Узвишени Алах створио природу, - упознају Кур'анске суре које указују на важност времена, - упознају начин узимања абдеста. - Упознавање ученика са наставним програмом овог разреда - Послушност родитељима је наредба Узвишеног Господара	НАМАЗ	- Намаски шартови - припрема за намаз - Намаски рукнови - саставни дијелови намаза - Три правила о клањању дневних намаза - Обнављање пређеног градива - Сабах намаз (јутарња молитва)
	ИСХРАНА МУСЛИМАНА	- Муслимани једу здраву и чисту храну - Понашање при јелу и пићу - Обнављање пређеног градива - Алах џ.ш. је Створитељ природе - Мухамед а.с. у племену Бену Сад - Алах џ.ш. је створио човјека у најљепшем облику - Обнављање градива - Важност времена у животу вјерника - Алах џ.ш. се куне временом - Сваки посао има своје вријеме - Обнављање градива - Начин узимања абдеста (вјерско прање прије молитве) - Начин стајања у намазу - Начин одијевања особе која обавља намаз - Обнављање градива - Подне намаз - Мухамед а.с. код свог амице

		- Алах је створио дан и ноћ, сунце, мјесец и звијезде - Обнављање градива - Дужности према самом себи - Бог све види - Икиндија намаз - Обнављање градива - Муслиман је муслиману брат - Акшам намаз - Јација намаз
--	--	---

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Вјерска настава је заједничко дјело вјероучитеља и ученика. Полазиште је конкретна стварност. Из доживљених искустава прелази се на истине из којих се потом враћа на свакодневну њихову примјену. Овакав начин сазнања има свој ред: упознавање (обрада нових садржаја), понављање, примјена и провјеравање, сређивање (систематизација). То је макро структура оваквог начина сазнања. Међутим, и ови дијелови имају своју микро структуру. Тако, на примјер: начин сазнања посједује сљедеће ступњеве: постављање циља, мотивисање, обрада нових наставних садржаја, учење. Треба имати пред очима физиономију групе и појединца, а такође у оквиру часа на којем се обрађују нови садржаји, врши се примјена и обнављање обрађеног градива.

Имајући на уму горе истакнуто, час вјеронауке би требало изгледати овако: кратко понављање садржаја са претходног часа и посебно освјетљавање онога што ће послужити као темељ за актуелни час. Након постављања циља, прелази се на обраду нових наставних садржаја, где се заправо објашњава ученику шта то значи да смо "Божја створења", истичући када се то и како догодило. Након овога се већ познати садржаји продубљују, уче, тј. разговара се о намазу - молитви (зашто и како). Овако усвојено градиво, у складу са васпитним циљем, мора наћи своју примјену у животу ученика. Разговара се зашто и како треба захвалити Богу за родитеље, браћу и пријатеље. Оваква сазнања и дјечје искуство се ослањају на слово Кур'ана и на ученички властити доживљај.

Назив предмета	ПРОЈЕКТНА НАСТАВА
Циљ	Пројектна настава као облик образовно-васпитног рада којим се развијају опште међупредметне компетенције уз употребу информационо-комуникационих технологија. Усмерена је на достизање исхода који се првенствено односе на логичко и критичко мишљење као и припрему ученика за лако сналажење у свету технике, технологије и рачунарства, како у свакодневном животу, тако и у процесу учења. У складу је са општим исходима образовања и васпитања и у функцији је когнитивног, афективног и социјалног развоја ученика.
Разред	трећи
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
– правилно седи при раду за рачунаром; – зна да наведе могуће последице на здравље услед неправилног коришћења дигиталних уређаја; – правилно укључи рачунар, покрене програм за цртање, користи одговарајуће алатке овог програма, сачува свој цртеж и искључи рачунар; – покрене програм за рад са текстом, унесе краћи текст и сачува документ на рачунару; – користи интернет за учење и проналажење информација уз помоћ наставника; – предложи редослед активности у односу на постављени пројектни задатак.	При планирању наставник треба да дефинише тип пројекта, да одреди његов циљ, очекиване исходе, област којом се бави пројекат и повезаност са наставним предметима, његове садржаје, активности ученика, потребна средства, динамику рада по фазама и све што је потребно за успешно спровођење пројектне наставе. За трећи разред, као и за први и други, најпримеренији је и даље полуструктурирани тип пројекта с том разликом да наставник сада више укључује ученике и давање предлога и избор тема. Он и даље, у великој мери, дефинише методологију рада, али се очекује да више укључи ученике у проналажење материјала тако што ће се са њима договарати о томе које материјале би ко, где и како могао да пронађе и обезбеди. Све садржаје треба реализовати кроз различито тематско повезивање у игри или функционалној активности која задовољава интересовање и потребе ученика на млађем школском узрасту	– дефинисање циља и исхода који се пројектом желе постићи; – планирање активности које одговарају теми пројекта, односно циљу пројекта, подела активности, избор материјала и метода рада, дефинисање места и динамике рада; – реализацију планираних активности; – приказ добијених резултата и продуката пројекта; – вредновање пројекта (процена остварености дефинисаних циљева и исхода, указивање на успехе и тешкоће у току реализације пројекта).

Пројектна настава почива на савременим схватањима детета, наставе, учења, функције образовања и сазнавања као социјалне конструкције подржане кроз сарадничко деловање, коришћењем различитих извора информација и активности. Применом пројектне наставе долази до повезивања познатог и непознатог, учења помоћу примера, учења примењивањем, развоја процедуралних знања, коришћења информационих технологија као и комбиновања конвергентног (логичког) и дивергентног (стваралачког) мишљења. Пројектна настава има елементе проблемске и истраживачке наставе али се овом врстом наставе поред централног захтева, који се односи на тражење решења за неки проблем, потенцирају још и процедуре, планирање, евалуирање, презентовање резултата, коришћење савремених технологија на правилан начин и наравно, тимски рад, односно процес сарадње, који је изнад самог резултата у решавању проблема.

Пројектна настава је део целокупног образовно-васпитног рада и прати наставни процес уважавајући специфичности наставних предмета трећем разреду. Ослонци планирања и организације пројектне наставе су: уважавање узраста ученика и њихове природне радозналости; коришћење ваншколских знања, вештина и искустава ученика; укључивање свих ученика уз поштовање њихових различитости; повезивање садржаја свих наставних предмета и употреба савремених информационо-комуникационих технологија. Зато ова врста наставе омогућава да наставни предмети буду смислено међусобно повезани као и доведени у везу са свакодневним животом ученика. На тај начин се обезбеђује разумевање сврхе онога што се учи, функционално повезивање знања, вештина и искустава и мотивација ученика.

Пројектна настава је драгоцен начин рада јер од ученика захтева бројне активности, међу којима су: самостално проналажење информација; способност решавања проблема; самостално учење; рад у групи, сарадњу; критички однос према властитом и туђем раду; доношење одлука; аргументовање; усвајање другачијих, нових начина рада; планирање; поштовање рокова и преузимање одговорности.

4.4. Програм наставе и учења за 4. разред

Назив предмета	СРПСКИ ЈЕЗИК
Циљ	Циљ учења Српског језика јесте да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика ради правилног усменог и писаног изражавања, негујући свест о значају улоге језика у очувању националног идентитета; да се оспособе за тумачење одабраних књижевних и других уметничких дела из српске и светске баштине, ради неговања традиције и културе српског народа и развијања интеркултуралности.
Разред	четврти
Годишњи фонд часова	180

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ ТЕМА	САДРЖАЈИ
☐ чита са разумевањем различите врсте текстова; ☐ укратко образложи свој утисак и мишљење поштујући и другачије ставове; ☐ разликује књижевне врсте: шаљиву народну песму, басну и причу о животињама, приповетку, роман за децу и драмски текст; ☐ одреди тему, редослед догађаја, време и место дешавања у прочитаном тексту; ☐ именује позитивне и негативне особине ликова; ☐ уочи и издвоји основне елементе лирске песме (стих, строфа, рима и ритам); ☐ тумачи идеје књижевног дела; ☐ препозна ситуације кршења/остваривања права детета и стереотипе у књижевним делима; ☐ уочи персонификацију и разуме њену улогу у књижевном делу; ☐ разликује описивање, приповедање (у 1. и 3. лицу) и дијалог у књижевном делу; ☐ преприча текст из различитих улога/перспектива; ☐ уочи основни тон књижевног текста (ведар, тужан, шаљив); ☐ уочи супротстављеност лица у драмском тексту;	КЊИЖЕВНОСТ	ШКОЛСКА ЛЕКТИРА Поезија 1. Шаљива народна песма <i>Женидба врапца</i> Подунавца 2. Војислав Илић: <i>Јесен</i> / Владислав Петковић Дис: <i>Зима</i> 3. Момчило Мошо Одаловић: <i>Молитва за маму</i> 4. Мирослав Антић: <i>Космонаутска песма</i> 5. Бранко Миљковић: <i>Песма о цвету</i> 6. Добрица Ерић: <i>Завичај</i> / Отаџбина је наша очевина / Момчило Мошо Одаловић: <i>Птице косовчице</i> 7. Мирослав Антић: <i>Прва љубав</i> / Најљубавнија песма / Алексије Марјановић: <i>Љубав</i> 8. Бранко Ћопић: <i>Месец и његова бака</i> / Десанка Максимовић: <i>Пауково дело</i> 9. Бранислав Црнчевић: <i>Кад би мени дали један дан</i> 10. Владимир Андрић: <i>Дај ми крила један круг</i> 11. Народна песма <i>Мишо у Латинима</i> 12. Народна песма <i>Јетрвица адамско колена</i> Проза 1. Народна прича о животињама: <i>Међед, свиња и лисица</i> 2. Народна приповетка: <i>Најбоље задужбине</i> 3. Народна приповетка: <i>Ветар и сунце</i> 4. Народна бајка: <i>Пепељуга</i> 5. Бранислав Нушић: <i>Прва љубав</i> (одломак из <i>Аутобиографије</i>) 6. Бранислав Црнчевић: <i>Босоноги и небо</i> 7. Гроздана Олујић: <i>Стакларева љубав</i> 8. Светлана Велмар Јанковић: <i>Стефаново дрво</i> 9. Лав Николајевич Толстој: <i>Врабац и ласте</i> / Два мрза 10. Драган Алексић: <i>Позориште на небу</i> 11. Весна Алексић: <i>Детективско срце</i> 12. Ханс Кристијан Андерсен: <i>Ружно Паче – читање у наставцима</i>

☑ чита текст поштујући интонацију реченице/стиха; ☑ изражајно рецитије песму и чита прозни текст; изводи драмске текстове; ☑ усвоји позитивне људске вредности на основу прочитаних књижевних дела; ☑ повеже граматичке појмове обрађене у претходним разредима са новим наставним садржајима; ☑ разликује речи које мењају облик (именице, заменице, придеви, бројеви, глаголи) и уочи оне које су увек у истом облику; ☑ одреди основне реченичне чланове; ☑ разликује врсту речи од службе речи у реченици; ☑ поштује и примени основна правописна правила; ☑ правилно пише сва три модела управног говора; ☑ употреби основне облике усменог и писменог изражавања: препричавање, причање и описивање; ☑ употреби речи истог облика, а различитог значења, као и речи истог значења, а различитог облика; ☑ препозна значење речи и фразеологизама који се употребљавају у свакодневној комуникацији; ☑ напише разгледницу, честитку, приватно писмо; ☑ прилагоди језички израз комуникативној ситуацији – формалној и неформалној; ☑ повеже информације исказане у линеарном и нелинеарном тексту и на основу њих изводи закључак; ☑ правилно структурира текст; ☑ учествује у предлагању садржаја и начина рада.		Драмски текстови - Гвидо Тартаља: <i>Подела улога</i> - Љиљана Крстић: <i>Кад пролеће дође</i> - Дејан Алексић: <i>Слава</i> Научнопопуларни и информативни текстови (из књига, енциклопедија и часописа за децу) ☑ о нашим знаменитим књижевницама, сликаркама и научницама; ☑ о природним лепотама и културним знаменитостима Србије; ☑ о занимљивим пределима, народима, обичајима у свету ☑ бонтон. ДОМАЋА ЛЕКТИРА - Милован Данојлић: Избор из поезије за децу - Драган Лукић: Избор из поезије за децу - Јасминка Петровић: <i>О дугмету и срећи</i> - Рене Гијо: <i>Бела Грива</i> - Ерик Најт: <i>Леси се враћа кући</i> - Александар Поповић: <i>Пепељуга</i> ДОПУНСКИ ИЗБОР (са наведеног списка или по сопственом избору бирају се три дела) - Избор драмских текстова за децу - Бранко В. Радичевић: <i>Песме о мајци</i> - Светлана Велмар Јанковић: <i>Књига за Марка / Очаране наочаре</i> - Горан Петровић: <i>Разлике</i> - Едмондо де Амичис: <i>Срце</i> - Јохана Шпири: <i>Хајди</i> - Михаел Енде: <i>Бескрајна прича (одломак)</i> - Астрид Линдгрен: <i>Пипи Дуга Чарапа</i> - Златко Васић: <i>Чаробно путовање</i> - Урош Петровић: <i>Мартинина велика загонетна авантура</i> - Гордана Тимотијевић: <i>Сличице / Владимир из чудне приче</i> - Угљеша Шајтинац: <i>Чарна и Несвет</i> - Момо Капор: <i>Сања</i> - Весна Алексић: <i>Брљиво срце</i> Књижевни појмови: - шаљива народна песма, - прича о животињама, - особине народне епске песме, - приповетка, - роман за децу, - персонификација, - опис природе и ликова, - приповедање у 1. и 3. лицу, - сукоб драмских лица.
	ЈЕЗИК Граматика и правопис	Речи које у писању и говору мењају облик; речи које не мењају облик (без именовања врста непроменљивих речи). Реченица и реченични чланови (субјекат,

		предикат, објекат, прилошке одредбе). Појам субјекта; различите врсте речи (именице и личне заменице) у функцији субјекта; изостављени субјекат. Појам предиката (глаголски предикат). Појам објекта (именице у функцији објекта). Прилошке одредбе за време, место и начин. Речи и групе речи у функцији субјекта, објекта и прилошких одредаба; придев уз именицу у служби атрибута у оквиру групе речи која има службу субјекта или објекта. Управни говор (трећи модел). Велико слово: имена становника држава и насеља; називи улица и тргова; имена из уметничких дела – примери из обрађених дела (нпр. <i>Ружно Паче...</i>); устаљена и посебно наденута имена животиња; називи институција, предузећа и установа, манифестација; устаљена имена историјских догађаја и личности (усклађено са предметом Природа и друштво). Речца <i>ли</i>; скраћени упитни облик <i>је ли</i> (<i>је л'</i>) према узрочном везнику <i>јер</i>. Предлог <i>са</i> уз заменице (нпр. <i>са мном, с њом</i> и сл.). Писање вишечланих бројева.
--	--	---

	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	Основни облици усменог и писменог изражавања: препричавање текста у целини и по деловима (по датом плану); причање у дијалогској форми (уношење дијалога, управног говора у структуру казивања); описивање односа међу предметима, бићима и појавама; описивање природе, личности, књижевних ликова и сл. Речи истог облика, а различитог значења; речи истог значења, а различитог облика (на примерима књижевних текстова); устаљени језички изрази. Разгледница, честитка, писмо. Књижевни и други текстови (линеарни и нелинеарни) у функцији унапређивања језичке културе. Говорне вежбе: рецитовање, изражајно читање, сценско приказивање драмског / драматизованог текста и сл. Правописне вежбе: диктат; управни говор (сва три модела); наводници; велико слово; заменица <i>Ви</i> из поштовања; спојено и одвојено писање речи (речца <i>ли</i>, предлог <i>са</i>, вишечлани бројеви). Језичке вежбе: допуњавање реченица предикатом у садашњем, прошлом и будућем времену; проширивање реченица; укрштене речи, асоцијације. Лексичко-семантичке вежбе: одређивање значења устаљених израза; састављање речи на основу датог почетног и последњег слова; допуњавање низа речима које су повезане са датом речју. Два школска писмена задатка – један у првом и један у другом полугодишту.
--	------------------------	---

Кључни појмови: књижевност, језик, језичка култура.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКООСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења *Српског језика* заснован је на исходима, односно на процесу учења и ученичким постигнућима. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности које ученик гради, проширује и продубљује кроз све три предметне области.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата креирање годишњег и оперативних планова, као и развијање припрема за час/дан/седмицу. Годишњи план садржи број часова по областима распоређених по месецима, а у складу са школским календаром, планираним фондом часова по областима и годишњим фондом часова.

Програм наставе и учења предмета *Српски језик* у четвртном разреду основне школе чине три предметне области: *Књижевност*, *Језик* и *Језичка култура*. Препоручени број часова по предметним областима је: *Књижевност* – 80 часова, *Језик* – 50 часова и *Језичка култура* – 50 часова. Све области се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима.

Уз годишњи план, формира се листа распоређених текстова по месецима, као и домаћа лектира. Дистрибуција текстова по месецима, као и до сада, заснована је на груписању и повезивању текстова према различитим критеријумима: природа и улога књижевног дела, врсте текста, сврха текста: за читање/разумевање/препричавање/тумачење, брзина напредовања ученика, годишња доба, значајни датуми и празници, посебности ученичког колектива, школе и локалне заједнице, предметна

и међупредметна повезаност садржаја и исхода, међупредметне компетенције итд. Корелативност је омогућена комбиновањем текстова у сродне тематско-мотивске целине према различитим критеријумима.

Уз текстове које је потребно обрадити на часу, дат је и списак домаће лектире. Циљ обраде дела у оквиру домаће лектире је формирање, развијање и неговање читалачких навика код ученика. Током читања домаће лектире ученици негују истрајност у читању и у усвајању доминантних естетских и васпитних вредности књижевноуметничких текстова.

Новина програма за четврти разред јесте допунски избор лектире који омогућава учитељима да са наведеног списка или по сопственом избору бирају три дела која ће на часовима обрађивати. Изборни део допушта наставнику већу креативност у достизању исхода. Обимнија дела ученици могу читати у слободно време, чиме се подстиче развијање континуиране навике читања. Повећан број дела у допунском избору лектире указује и на могућност обраде појединих предложених садржаја на часовима додатне наставе.

Приликом креирања годишњег и оперативних планова неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе. Оперативни план садржи рубрику са операционализованим исходима, дефинисаним наставним јединицама, рубрику за планирану међупредметну повезаност и рубрику за евалуацију квалитета испланираног, као и друге елементе према процени наставника. Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, дефинисање исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на циљ и дефинисане исходе, планиране начине провере остварености исхода, избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању*. Оцењивање би требало да буде усмерено на добијање информација о обрасцима мишљења и условима под којим ученик може да примени знање стечено током наставе језичке културе у свакодневној формалној и неформалној комуникацији.

Процес праћења и вредновања једног ученика треба започети иницијалном проценом нивоа постигнућа ученика. Акценат би требало да буде на учениковим способностима – на ономе што ученик може или покушава да учини. Током процеса наставе и учења учитељ континуирано и на примерен начин указује ученику на квалитет његовог постигнућа тако што ће повратна информација бити довољно јасна и информативна, како би била подстицајна за даље напредовање ученика. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

Назив предмета / A tantárgy neve	МАЂАРСКИ ЈЕЗИК / MAGYAR NYELV
Циљ / Cél	A magyar nyelv tanításának célja, hogy a tanulók elsajátítsák a magyar irodalmi nyelv alapvető törvényszerűségeit és megfelelő módon tudják magukat kifejezni szóban és írásban, tudatosítva bennük az anyanyelv fontosságát a nemzeti identitás megőrzése szempontjából, képessé téve őket arra, hogy a magyar irodalmi és más műalkotások megismerésével ápolják a magyar nép hagyományait, kultúráját és a magyar világörökség kincseit.
Разред / Osztály	четврти / negyedik
Годишњи фонд часова / Évi óraszám	180

KIMENET A tanév végére a tanuló:	RÉSZTERÜLET/ TÉMA	TARTALOM
☑ ismeri és felismeri a szöveg és a könyv részeit, szerkezeti egységeit; ☑ elkülöníti a lényeges és kevésbé lényeges információkat; ☑ felismeri a szöveg átvitt értelmét; ☑ felismeri a szövegben a cselekménymozzanatok összefüggéseit és az eseménymozzanatok időrendjét; ☑ meghatározza a szépirodalmi szövegek szereplőinek jellemét, rendszerét, egymáshoz való viszonyát; ☑ képes a szereplők tetteinek és magatartásformáinak értelmezésére az adott szövegre hivatkozva; ☑ felismeri a szövegen belüli ok-okozati összefüggéseket, előzményeket és következményeket; ☑ az irodalmi műben képes önállóan meglátni a problémákat; ☑ véleményezi a szöveghez kapcsolódó illusztráció-válogatást; ☑ különbséget tesz a leíró és elbeszélő közlés mód között, felismeri a párbeszédet; ☑ megkülönbözteti a prózát és a verset; ☑ felismeri a verssort, a versszakot és a rímet; – megérti a szépirodalmi szövegekben az alakzatok szerepét (hasonlat, megszemélyesítés); – az irodalmi műveket össze tudja hasonlítani műfajuk és témájuk alapján; – felfedezi az irodalmi művek és más művészeti alkotások kapcsolatát; ☑ képes a különböző jelrendszerek segítségével megjelenített információk befogadására (pl. szöveg, táblázat, grafikon stb.); ☑ értelmezi az egyszerűbb nem lineáris szövegeket, ☑ ismeri az alapvető olvasási stratégiákat; ☑ meghatározza a következő népi-kisepikai műfajokat: mondóka, közmondás, találós kérdés, szöveges népi gyermekjáték.	IRODALOM	ISKOLAI OLVASMÁNYOK Költészet: 1. Nemes Nagy Ágnes: Nyári rajz 2. Vörös István: Téli zaj 3. Lackfi János: Nyári pixelek 4. SzabóLőrinc: Hajnali rigók 5. Vörös István: Hajnali rugók 6. WeöresSándor: Galagonya 7. Fehér Ferenc: Bácskai tájkép 8. Brasnyó István: Nem szeretnék lakni szürke házban 9. Kányádi Sándor: Hallgat az erdő 10. József Attila: Betlehemi királyok 11. Vörös István: Elek, Benő meg a lányrabló sárkány 12. Pilinszky János: A nap születése (részletek) 13. Juhász Ferenc: Nagymama 14. Nemes Nagy Ágnes: Bors néni beszélget a cipővel 15. Tóth Krisztina: Rozsomák Próza: 1. Örkény István: Nápolyi 2. Kosztolányi Dezső: Tükörponty 3. Janikovszky Éva: Dani meg a csuka 4. Kontra Ferenc: A halász meg a fiai (részlet) 5. Lázár Ervin: Megértik-e az állatok az emberi beszédet? 6. Áprily Lajos: Az őz 7. Lázár Ervin: Nagyapa meg a csillagok 8. Fekete István: A bizonyítvány 9. Gyurkovics Tibor: Az én barátom 10. Kányádi Sándor: A kis fiú hiányzik 11. Csukás István: Tapintat és egyéb lelki finomságok 12. Kosztolányi Dezső: Az állatok beszéde 13. Lackfi János: Málnafolt 14. Mészöly Miklós: A torony meséje 15. Janikovszky Éva: Már megint Dramai szövegek: 1. Mátyás király meg az igazmondó juhász 2. Tasnádi Emese: Duplavé, a vízimanó (részlet) 3. Válogatás a gyermeklapok szövegeiből. Tudományos és ismeretterjesztő szövegek (válogatás a gyermekenciklopédiák és a gyermeklapok szövegeiből) ☑ ismert írókról, költőkről, festőművészekről és tudósokról; ☑ hazánk természeti szépségeiről és kulturális értékeiről; ☑ érdekes tájakról, emberekről, hagyományokról; ☑ illetan. HÁZI OLVASMÁNY: (a felsorolt művek közül legalább négy kerüljön feldolgozásra) 1. Berg Judit: Rumini

		2. Lackfi János: Málnafagyi 3. Geronimo Stilton történetei (pl. Egy bajuszmeresztő hétvége, Nosztregerusz titokzatos kézírata stb.) 4. Békés Pál: A Félőlény 5. Varró Dániel: Túl a Maszat-hegyen. Muhi András és a pacák birodalma 6. Lázár Ervin: Négyszögletű Kerek Erdő 7. J. K. Rowling: Harry Potter és a bölcsek köve 8. Fekete István: Vuk KIEGÉSZÍTŐ IRODALOM: (a felsorolt művek közül három kerülhet feldolgozásra) 1. Csoóri Sándor: Kicsi néném (részlet) 2. Nemes Nagy Ágnes: Minden kedden 3. Kukorelly Endre: Legszeb 4. Fecske Csaba: Ha Laurával beszélgetek 5. Janikovszky Éva: Örülj, hogy lány! (részlet) 6. Janikovszky Éva: Örülj, hogy fiú! (részlet) 7. Csáki szalmája (magyar monda) 8. A tulipánná változott királyfi (magyar népmese) 9. A rátóti csikótojás (magyar népmese) 10. Az állatok nyelvén tudó juhász (magyar népmese) 11. Zelk Zoltán: Rajzpapír Irodalomelméleti fogalmak: ☐ vers; ☐ rím; ☐ refrén; ☐ hasonlat, megszemélyesítés, hangutánzás; ☐ metafora; - mese (népmese, műmese); ☐ monda; ☐ a cselekmény; helye és ideje; ☐ a mű szereplője – külső és belső tulajdonságai és cselekedetei; ☐ drámai szöveg a gyerekeknek; ☐ elbeszélő és leíró rész, párbeszéd; ☐ tréfás vers; ☐ a humor, gúny, irónia; ☐ tanmese; állatmese; ☐ találós kérdés.
A felkiáltó, felszólító és óhajtó mondatokat felismeri a szóbeli és írott szövegekben, megfelelő módon használja őket szóban és írásban. ☐ Felismeri és megkülönbözteti az igeidőket és -módokat. ☐ Az igeidőket és igemódokat funkciójuk szerint használja beszédben és írásban. ☐ Az igeidőket szerepük és írásmódjuk tekintetében megfigyeli, és helyesen, tudatosan alkalmazza őket. ☐ A szavakat szerkezetük és jelentésük alapján osztályozza, jelentésük szerint használja a rokon értelmű, a többjelentésű, az azonos alakú és az ellentétes jelentésű szavakat. A szóalkotás különböző módjait felismeri és alkalmazza. ☐ A főnév fajtáit csoportosítja, megnevezi. ☐ A tulajdonnevek csoportjait egymástól megkülönbözteti. ☐ A névutókat felismeri és használja.	NYELV Nyelvtan és helyesírás	Szerepjátékok, párbeszéd, szituációk dramatizálása, dramatizálás szöveg alapján. Szóbeli és írásbeli fogalmazás. Képek alapján történet elmondása. Olvasmány alapján történet elmondása és leírása. Saját élmény, tapasztalat, vélemény megfogalmazása szóban. Saját élmény megfogalmazása, leírása: elbeszélés írás. Üzenet írása, levél írása. Hibás szövegek javítása. Csoportmunka. Projektmunka. A szövegfeldolgozás folyamán a nyelvi megformáltság jelentéshordozó szerepének figyelembevétele. Alternatívák alkalmazása a tartalmak szóbeli és írásbeli megfogalmazásában. Játék az alternatívákkal. A vicc nyelvi mozgatórugói. Nyelvi jelenségek megfigyeltetése, tapasztalatcsere. A média nyelvének új, szokatlan elemei. Nyelvi játék.

☑ A határozott és határozatlan számnevet, illetve a számnevek fajtáit felismeri és megfelelően használja. ☑ A melléknév szerepét felismeri a nyelvhasználatban. ☑ A névmásokat (személyes, mutató, kérdő) alkalmazza a beszédben, megérti a szövegben. ☑ A helyesírási szabályokat alkalmazza különböző írástevékenységekben: különböző igeidők, ragos és kiejtéstől eltérő írásmódú igék esetében; felszólítást kifejező igealakok esetében; igekötős igék esetében; tulajdonnevek, fokozott melléknevek és számnevek esetében; ragos névszók esetében; névutós szerkezetek esetében; betűvel írt számnevek, a keltezés többféle formájának esetében.		Szövegminták használata a nyelvtani egységek működésének megfigyeléséhez. A szövegértés és a megfelelő szóhasználat, nyelvtani forma használatának összefüggései. Vetélkedő, csoportmunka. Házi verseny.
alkalmazza az alapvető szóbeli és írásbeli kifejezőmódot: tartalom elmondásakor, elbeszéléskor és leíráskor; ☑ tud vázlatot írni, szükség esetén azt megváltoztatni és tartalmilag átszerkeszteni a szöveget; ☑ alkalmazza az azonos és a rokon értelmű, valamint az ellentétes jelentésű szavakat; ☑ felismeri a mindennapi szóhasználatban a szavak, közmondások, szólások jelentését; ☑ a lineáris és nem lineáris szövegben megtalálja az információkat, és azok alapján következtetéseket von le; ☑ ismeri az anyaggyűjtés módjait (megfigyelés, emlékezés, képzelet és olvasás); ☑ elbeszélő fogalmazást vagy leírást tud készíteni; ☑ képeslapot, üdvözlőlapot fogalmaz meg; ☑ tud magánlevelet írni és megcímezni; ☑ leírást készít tárgyról, növényről, állatról és személyről; ☑ kifejezőmódját a kommunikációs helyzetnek (formális és nem formális) megfelelően választja meg; ☑ helyesen tagolja a szöveget, makroszerkezeti egységekre tudja osztani.	NYELVI KULTÚRA	A szóbeli és az írásbeli kifejezés formái: a teljes szöveg vagy egy részlet tartalmának elbeszélése (megadott vázlat segítségével); a párbeszéd alkalmazása szóbeli közléskor és a fogalmazásban. Helyesírási gyakorlatok: tollbamondás; párbeszéd; a nagybetű és az írásjelek; a számnevek. Vázlat. A feladott témának megfelelően szóbeli vagy írásbeli szövegek alkotása: leírás, elbeszélés, párbeszéd. Az azonos jelentésű vagy rokonértelmű szavak (felismerése az irodalmi alkotások példáján) alkalmazása a gyakorlatokban; Közmondások és szólások(hasonlat)ok alkalmazása a mindennapi beszédben és írásban. Irodalmi és nem irodalmi szövegek (lineáris és nem lineáris) a szókincs gyarapításának szolgálatában. A tárgyak, személyek és jelenségek közötti viszony leírása; a természet, tárgy ismert személy vagy mesehős leírása. Szókincsfejlesztő gyakorlatok: szólánc alkotása; tárgykörös szógyűjtés. Nyelvi gyakorlatok: mondatok kiegészítése; mondatbővítés; keresztretjérvény; asszociációk. Képeslap, üdvözlőlap. Levél és címzés. Megszólítás a levélben és a keltezés. Az anyaggyűjtés módjai. A leírás előkészítése. Leírás. Bevezetés, tárgyalás, befejezés. Beszédgyakorlatok: versmondás, kifejező olvasás, dramatizált szöveg előadása, elbeszélés vagy mese tartalmának elmondása, színpadi előadás stb. A cím és a bekezdés. Bevezetés, tárgyalás, befejezés. Két iskolai dolgozat – egy az első, egy pedig a második félévben.

Kulcsszavak: irodalom, nyelv, nyelvi kultúra.

Korreláció: zenekultúra, képzőművészeti kultúra, szerb, mint nem anyanyelv, természet és társadalom.

DIDAKTIKAI-MÓDSZERTANI UTASÍTÁS

A magyar nyelv tanításának és tanulásának tantervi alapját a kimenet elemei, a tanulási folyamat, valamint a tanulói eredmények képezik. A kimenet egységbe foglalja a tudás, a készségek, álláspontok és értékek leírását, amelyeket a tanuló gyarapít, fejleszt és elmélyít a három tantárgyi részterület révén.

A tanítás és a tanulás tervezése felöleli az éves és az operatív tervek elkészítését, valamint az órára/napra/hétre való előkészületeket. Az éves terv tartalmazza az óraszámot részterületenként havi felbontásban az iskolanaptárral és az évi órásszámmal összhangban.

A *magyar nyelv* tanításának és tanulásának programstruktúrája az általános iskola negyedik osztályában a következő három részterületet foglalja magába: *irodalom*, *nyelv* és *nyelvi kultúra*. Az ajánlott óraszám részterületenként: irodalom – 80 óra, nyelv – 50 és nyelvi kultúra – 50 óra. A tanítási részterületek összefonódnak egymással, és azokat nem lehet egymástól izoláltan, egymástól elkülönítve tanítani.

Az éves tervvel összhangban havi lebontásban ki kell alakítani az iskolai és házi olvasmányok szövegeinek jegyzékét. Mint eddig is, a szövegeket bizonyos kritériumok szerint kell csoportosítani és összekapcsolni, mint például: az irodalmi mű jellege és szerepe, műfaja; a szöveg célja: olvasás/szövegértés/elmesélés/értelmezés, a tanuló előmenetelének üteme, évszakok, jelentős dátumok és ünnepek, a tanulói közösség, az iskola és a szülőhely különlegessége; a tartalmak és a kimenetek tantárgyon belüli és tantárgyközi kapcsolata; tantárgyközi kompetenciák stb. Vagyis a szövegek korrelációja teszi lehetővé azok rokon tematikai-motivációs egységekre való besorolását.

☐ A szövegrokonságon alapuló funkcionális összekapcsolás lehetséges példái (semmiképpenkülönböző korok gyermekvilága: Janikovszky Éva: Dani meg a csuka, Gyurkovics Tibor: Az én barátom, a gyerek és a család: Kányádi Sándor: A kisfiú hiányzik, Fekete István: A bizonyítvány, Kontra Ferenc: A halász és a fiai, Lázár Ervin: Nagyapa meg a csillagok, Janikovszky Éva: Örülj, hogy lány (részlet), Janikovszky Éva: Örülj, hogy fiú (részlet), Csoóri Sándor: Kicsi néném, Juhász Ferenc: Nagymama (részlet)

☐ gyermeki képzeletvilág: Pilinszky János: A nap születése, Brasnyó István: Nem szeretnék lakni szürke házban, Lázár Ervin: Nagyapa meg a csillagok

☐ humor: Csáki szalmája (Magyar népmonda), Az állatok nyelvén tudó juhász (magyar népmese)

☐ évszakok: Nemes Nagy Ágnes: Nyári rajz, Fehér Ferenc: Bácskai tájkép;

☐ természet: Szabó Lőrinc: Hajnali rigók, Kosztolányi Dezső: Állatok beszéde, Áprily Lajos: Az őz, Lázár Ervin: Megértik-e az állatok az emberi beszédet?

☐ mesevilág: A tulipánná változott királyfi (népmese), Az állatok nyelvén tudó juhász (magyar népmese), Az égig érő paszuly (népmese) stb.

☐ hazaszeretet, hagyományaink ápolása, kultúránk és nemzeti önazonosságunk megőrzése: Fehér Ferenc: Bácskai tájkép, József Attila: Betlehemi királyok.

Az előző felsorolás azt példázza, hogyan lehet egy-egy szöveget más szövegekkel bizonyos motívumok, elbeszélési hangnem stb. alapján/mentén összekapcsolni.

Az irodalomtanítás tantervi keretét az olvasmányok szövegei határozzák meg. A szöveganyag műnemek szerint van csoportosítva: *költészet*, *próza* és *dramai szöveg*. Ezeket egészítik ki a tudományos és ismeretterjesztő szövegek: az illedelmes viselkedésről, hazánk természeti szépségeiről és műemlékeiről és a világ legérdekesebb tájairól, népeiről és szokásairól.

Ugyanúgy, mint az előző osztályokban, a negyedik osztályban is vannak olyan szövegek, amelyeket több tanórán keresztül kerülnek feldolgozásra. Andersen: A rút kiskacsa című meséje teljes egészében így kerül feldolgozásra. Ezt az irodalmi szöveget részenként, a tanító/tanítónő által megtervezett ütemben, néhány tanórán át olvassák és elemzik a tanulók.

Az iskolai olvasmányok mellett, a házi olvasmányok listáját is megadtuk. A házi olvasmányok célja, hogy a tanulóknál felkeltsük az olvasási vágyat, hogy kialakítsuk az olvasási szokásokat és ápoljuk a tanulók olvasási kedvét. A házi olvasmányok keretében, a tanulók a kitartó és folyamatos olvasást gyakorolják, valamint elsajátítják és megerősítik a domináns esztétikai és erkölcsi értékeket.

A negyedik osztály tantervének új eleme az olvasmányok kiegészítő listája, amely a tanító számára lehetővé teszi, hogy saját belátása szerint erről a listáról, még három művet válasszon, amelyeket az órán feldolgoznak. Ez a választási lista arra motiválja a tanítót, hogy még kreatívabban viszonyuljon a kimenetek megvalósításához. A terjedelmesebb műveket a tanulók szabadidejükben is olvashatják, ezzel is a mindennapi olvasás szokása is kialakul. A kiegészítő lista szövegei alkalmazhatóak még a kiegészítő oktatásban is.

Az éves és az operatív terveket az iskolanaptárral és az iskolai élettel összhangban kell elkészíteni. Az operatív tervnek tartalmaznia kell az operacionizált kimeneteket, a definiált tanítási egységeket, a tantárgyközi

kapcsolatokat (korrelációt), a megvalósítást, az értékelést, valamint (a tanító által lényegesnek tartott) egyéb elemeket. Az *órávázlatnak* tartalmaznia kell az óra célját, a kimeneteket, a tanulói és a tanári tevékenységet/aktivitást, a megvalósított kimenet ellenőrzési módját (a visszacsatolást), a kiválasztott tanítási stratégiákat, módszereket, valamint a tanulási és tanítási eljárásokat.

II. A TANÍTÁS ÉS A TANULÁS MEGVALÓSÍTÁSA

IRODALOM

Az irodalmi nevelés folyamán mesék, elbeszélések, versek, képversek, képregények stb. feldolgozásával fejlesztjük, gazdagítjuk tanulóink személyiségét. Mindeközben pedig irodalmi fogalmakat sajátítanak el, természetesen nem definíciók megfogalmazásával, sokkal inkább a fogalmak megnevezésével és leíró megindoklásával (a szövegbefogadás és -értelmezés során).

A mesék elemzése során alkalmazható a globális és a részenkénti szövegfeldolgozás. Vizsgálható a mese címe, témája, tárgya; érzelmi, gondolati mondanivalója (üzenete); szerkezete, a mű által kitöltött idő, a szereplők rendszere, a jellemábrázolás módja, megformálásának sajátosságai; más irodalmi alkotásokkal és művészeti ágakkal való kapcsolata stb. Tanulmányozhatjuk a mesekezdő és -záró formulákat, a közlésmódokhoz tartozó stílusfordulatokat. Természetesen az adott szempontok közül minél többet alkalmazunk az elemzéskor, annál teljesebb képet kapunk a meséről. Mindeközben az extenzív (élményszerű) olvasásra helyezzük a hangsúlyt. A mese fő elemei (az elindulás, a feladat vállalása, a próbák, a visszatérés, a jutalom, büntetés) megadják a szerkezet vázát. A szerkezeti váz elkészítése, a műfaji sajátosságok tudatosítása a szövegértés fejlesztését teszi lehetővé. A szerkezetben az eseményeket elmondó (elbeszélő) és a párbeszédes részek váltakozó egymásutánját figyeltetjük meg a tanulókkal. Az esetlegesen megjelenő monológ és a késleltetés (mint sajátos eszköz) is megfigyeltethető. Ugyanakkor lehetséges a mese átstrukturálása (új cselekményfordulatok vagy új szereplők beillesztése). Modernizálhatjuk a meséket, például mai foglalkozásokat, közlekedési eszközöket stb. illeszthetünk a szövegbe. A meseszereplőkről történő beszélgetést tartalmassá, funkcionálissá tehetjük, ha megvilágítjuk attribútumaikat (külső tulajdonságaikat), mint pl. a korukat, nemüket, helyzetüket, külsejüket, különleges külső vonásaikat stb. Megfigyeltethetjük a meseszereplők funkcióit. Jellegzetes stilisztikai eljárásokat vehetünk szemügyre, mint pl. az antropomorfizációt és a hiperbolizmust, vagy tanulmányozhatjuk a mesealakok szociális struktúráját. A mese mimetizálása, dramatizálása, a bábjáték elmélyítheti/elősegítheti a szöveg megértését.

Mindemellett a mese nyelvi normák megerősítésére is szolgálhat. Vagyis a meseértelmezés során a nyelvi, stilisztikai módszert is szükséges alkalmazni, hogy például a mesealak leírása és beszédmódja közötti kapcsolatra fény derüljön. A költői képeket ki kell bontanunk, értelmeznünk kell. Magyarazzuk meg a hasonlatokat, metaforákat, megszemélyesítéseket stb. Az előadásmód, a művészi megformáltság, a stílus megfigyeltetése; az érdekes szófordulatok, szerkezetek vizsgálata; a kifejezően, választékosan megfogalmazott gondolatok, érzések lejegyzése, hasonlók keresése, összehasonlításuk értékes mozzanata lehet a szövegfeldolgozásnak. Ugyanakkor a tanuló számtalan kommunikációs kifejezőeszközt sajátíthat el a népmesékkel való találkozásokkor: népies-régies kifejezéseket; népi szólásokat; állandó jelzőket; változatos mondatfajtákat; népmesei sztereotípiákat; népmesei hasonlatokat; kifejező (beszédes) játékos neveket; udvariassági formulákat (megszólítások, köszönések), helyes kapcsolatteremtésre figyelmeztető mesei tanácsokat stb.

A tartalmi szintézis (a szövegfeldolgozás záró akkordjaként) a fő gondolatok összefoglalásával, illetve a szövegtartalom reprodukálásával valósulhat meg. (A szövegtömörítés és a szövegrészletezés párhuzamosságának érvényesülnie kell.) Az összefoglalás segítője lehet a vázlat. Eközben a tanuló számára lényeges és lényegtelen szövegrészek megfigyelése, megkülönböztetése jelent a pedagógus és a tanuló számára kihívást. A grafikai szervezők hatékonysága – a vázlatkör, az eseménylánc, a helyszínvázlat – hatékonysága igen nagy az olvasásértés folyamatában.

A műközpontú elemzéstől elrugaszkodva az olvasásközpontú szövegelemzéshez a folyamatolvasás/szünetelt olvasás/szakaszos olvasás vezet el bennünket. A folyamatolvasás lépései, feladatai (előremondás vagy jóslás; problémamegoldás, megbeszélés, vita; kérdések feltevése; dramatizálás; mesefolytatás, mesebefejezés stb.) a kreatív olvasást hivatottak fejleszteni. Kiválaszthatunk egy meseszereplőt, és őt bemutathatjuk. Komikus helyzeteket teremthet a szándékos anakronizmus (múlt és jelen), a fikció (mese) és a valóság

összekapcsolása. A mesét, a történetet leírhatjuk különféle nézőpontból: a reális mesét átalakíthatjuk tündérmesévé vagy fordítva (újabb meseelemek beillesztésével); a mese cselekményét szűkíthetjük, bővíthetjük adott szempontok szerint vagy kérdések segítségével. Lehetővé válik az epikus közlésmódok átalakítása: a narráció párbeszéddé, párbeszéd narrációvá formálása. Mindez a kreatív írás felé viheti el a szövegfeldolgozás menetét. A mese illusztrálása szintén kitűnő megoldás a megértésszerző módok közül. Drámapedagógiai eljárásokat alkalmazhatunk. Ugyanakkor a képzőművészeti alkotások vizualitása, a zeneművek érzelmgazdagsága segítheti az irodalmi alkotás élménnyé formálódását.

A versek értelmezését, a lírai jelentéstartalom befogadását, a személyes olvasatok létrehozását a produktív gyakorlatok alapozzák meg. A teljes szöveg megismerése előtt érdemes a verssel ún. kreatív-produktív gyakorlatokat végezni, mivel ez a szövegbefogadás előkészítésének sajátos módja. A létrejövő variánsok mindig izgalmasak, mert tapasztalttá teszik a (vers)gondolkodás alternatíváját, s a potenciálisan jó megoldások sokféleségét. Eközben megfigyeljük egy-egy szó, kifejezés szövegalkotásban, szöveghatásban, jelentésképzésben játszott szerepét. Forma, funkció és tartalom mélyreható összefüggéseit tapasztaltatjuk meg.

A kreatív-produktív gyakorlatok a verseket összekevert vagy hiányos részeiből megalkottatják, újraalkottatják. Más vizuális megjelenési formá(k)ba rendezhetjük a verset (például más versszaktagolás, sorhelyezés által). A verset képverssé alakíthatjuk, akár különféle tipográfia alkalmazása mellett. Hasonló gyakorlat lehet, ha megváltoztatjuk a mondatösszetevők szövegmondatokon belüli sorrendjét. Az is lehetséges, hogy egy adott versszöveg lexikai anyagában szavakat/szócsoportokat más szavakkal/szócsoportokkal cserélünk ki. Esetleg versszakok vagy szövegmondatláncok sorrendjét változtatjuk meg. Sőt, a címeket helyettesíthetjük más címekkel és/vagy a kezdő vagy befejező szövegösszetevőket helyettesítjük más szövegösszetevőkkel. (Természetesen tetszőlegesen kombinálhatjuk is a felsorolt feladatokat, lehetséges a versszöveg lexikai anyagán több jelösszetevőt érintő művelet elvégzése is.)

A versekben a líraiság, játékoság fokozottan van jelen. Ennek megfelelően a gyermekvers feldolgozásakor sok-sok játékot, érzékszervekre épülő feladatot tervezünk. A címértelmezés lényeges, mert a tanulónak látniuk kell a sokkal mélyebb összefüggéseket, ok-okozati viszonyokat, elvontabban kell gondolkodniuk a vers címének megfejtésekor. Ezt követően a vers módszeres vizsgálata során rá kell világítanunk, hogy a költő a nyelvi-stilisztikai jelenségeket milyen funkcióban használta fel mondanivalójának kifejezésére. Eközben valamennyi nyelvi-stilisztikai eszköz (hang, szó, kifejezés, mondat, szövegtani jelenség, kép stb.) jelenségét, stílusértékét számba vesszük. A versszak, a verssor, a rím fogalmát a tanulók könnyen megértik, formai tagolódásuk folytán jól megtalálják a versben, de nem javasolt a versszakok szerinti feldolgozás, inkább a gondolati-érzelmi-képi egységet láttassuk meg. A költői kifejezőeszközök, a költői hatás alkotóelemei az egyszerűbben megfejtendő hangutánzó, hangulatfestő szavakon át a hangulatteremtő alakzatokig (halmozás, fokozás, ismétlés) terjednek. Az érzékletesség és a hangulatosság kiemelt hordozói a megismerősítések, a hasonlatok, metaforák stb. Mindezen kifejezőeszközök felfedeztetése, megfigyeltetése a pedagógus feladata. Az ismétlés poétikai eszközének szintén nagy szerepe van a gyermekversekben. Jó esetben a versek formájának, valamint a kisebb szövegegységeknek az elemzése, értelmezése a szövegész üzenetéhez visz közelebb – sohasem lehet öncélú. Miután részleteiben elemeztük a verset, körvonalazzuk a vers üzenetét, vagyis az elemzésnek az analízistől a szintézis felé kell haladnia.

A vers hangulatának, érzékletességének megragadására jó megoldás a vers ritmusának, zeneiségének felfedeztetése is. (A kezdeti versélmények jó, ha egyszerűen és élesen ritmizálható, tisztán összecsengő rímű versek olvasására alapulnak.) A vers rímeit megkerestetjük. Játékos gyakorlat lehet egy-egy rím szó elhagyása, kitalálása. Ezen túl beszéltesük tanítványainkat a szöveghallgatással bennük létrejövő képekről. A szöveg mellett, a margón színekkel jelöljük, milyen érzést vált ki bennük egy-egy szövegrész. A kialakuló színskála pedig vizuális nyelven a szöveghatásról, de már az értelmezésről is beszél/mesél. A sokszínű dramatikus eljárások során a tanuló aktív jelentésadóként, jelentésteremtőként vesz részt. A vers ilyenfajta megközelítése lehetővé teszi a szöveg közös értelmezését, a költészet varázsának megőrzésével. (A nagycsoportos improvizációs játékoktól haladunk a mind kisebb csoportos játékok felé, valamint a mimes, beszéd nélküli gyakorlatoktól a szöveges improvizáción át a kötött szövegű színjátékokig.)

A kortárs gyermekverseknek kitüntetett szerepük kell, hogy legyen a versek között. Nyelvi világuk, a bennük ábrázolt tárgyi világ, élethelyzetek, kapcsolati dinamika ismerős az olvasónak. Ezek a szövegek a játékelmélet

és a gyermekfilozófia jegyében létrejött alkotások a játék és a humor élményével ajándékozzák meg a befogadót.

Az oktatás során a tanulónak multimediális szövegekkel is találkoznia kell, mint például a képverssel és a képregénnyel. Mindeközben más látásmód elsajátítása a célunk. Szemléltetésként több képverset is bemutatathatunk a kép és a szöveg dinamikus együttélésének illusztrációjaként, mely a vizuális és a verbális dekódolásra ad alkalmat. A képregénynek mint műfajnak a tanórai munkába beemelése a különböző műfajú szövegek kreatív olvasásának fejlesztése szempontjából lényeges.

A képregény olvasási stratégiája és nyelvezete a tanulók számára lehetővé teszi a műfaj nem lineáris olvasását. Az általa kínált döntési lehetőségeinek köszönhetően olyan aktív befogadói tevékenységekre van szükségünk, mint az internet használatánál. Ugyanakkor nyelvezete, a szövegbuborékok rövid, lényegre törő tartalma miatt hasonlít az SMS- és a chatnyelvre. A szövegértési feladatok megalkotásakor először kisebb egységeként, képkockaként teszünk fel kérdéseket, fogalmazunk meg feladatokat, majd pedig egyre nagyobb egységekre kérdezzük rá, sőt, a mögöttes tartalmakra, akár az ok-okozati viszonyokra is.

A képregényes feladatok igen változatosak lehetnek. Lehetséges a szövegbuborékok vertikális kimozdítása, ill. áthelyezése, új szereplők bevonása, egy-egy háttér előléptetése, a mai reklámszövegek felhasználása stb. A tanulókkal végezhetünk komparatív elemzést, vagyis megállapíthatjuk a regény és a képregény között tapasztalt különbséget. Feladatként adhatjuk egy-egy képregény folytatását, befejezését stb.

A multimediális szövegek közül a táblázatok, a diagramok (kördiagram, oszlopdiaagram), grafikon megfigyeltetése, elemzése, valamint a reklámok értelmezése is lényeges feladatunk. A multimediális szövegek értelmezése során a több csatornán érkező üzenetekben minden résznek informatív, sőt érvelő funkciója van. A multimediális olvasni tudás azt jelenti, hogy ugyanúgy értjük a szövegek írott és képi üzeneteit, képesek vagyunk kritikusan értelmezni őket.

A reklámok esetében meghatározhatjuk a hirdetés tételemondatát, a leglényegesebb gondolatot. A multimediális szövegek, így a reklámok verbális részeit is érdemes verbalizálni. Megvizsgáljuk, hogy logikai vagy érzelmi érvek dominálnak-e egy-egy reklám esetén. Hogyan nyilvánulnak meg benne a meggyőzés és a befolyásolás, a hatáskeltés eszközei, esetleg a manipuláció formái. A tanulók számára motiváló lehet az egyes irodalmi művek feldolgozását egy-egy reklámszöveg elemzésével összekapcsolni.

Az ismeretterjesztő szövegek feldolgozásával megalapozhatjuk az önálló ismeretszerzést. Az ismeretközlő szövegek feldolgozása folyamán lényeges a címértelmezés, a szavak és kifejezések értelmezése, az adatkeresés, művelet az adatokkal, a lényeges információk elválasztása a lényegteltől, az algoritmusok kibontása a szövegből (pl. állatleírás során az állat külső, testi tulajdonságai, lakóhelye, életmódja, táplálkozása, szaporodása stb.), vázlatkészítés, szöveg és ábra kapcsolatának kiemelése stb. Az ismeretterjesztő szöveg esetében lényeges a szöveg és ábra kapcsolatának felismerése, vagy akár a táblázatos formában kapott adatok értelmezése, valamint a főszöveg lényegének kiemelése. Történhet ismerettartalmú szöveg összehasonlítása szépirodalmi leírással, a műfajnak, kifejezőmódnak, szerkezetnek megfelelően. Mindemelllett szövegtranszformációk lehetségesek: a szöveg befejezése, folytatása, javítása stb. Az ismeretterjesztő szöveget át lehet alakítani szépirodalmi szöveggé. A tanulók figyelmét fel kell hívni az ismeretterjesztő szövegek sajátos stílusára (leíró jelleg, nominális stílus, pontosság, szakszerűség, tömörség, jó szerkesztettség).

Végcélunk az ismeretterjesztő szövegek önálló olvasása és megértése, a szöveg tagolása, lényegkiemelés, tartalommondás, vázlat írása, az ok-okozati viszonyok felismerése, vagyis az önálló tanulás megalapozása.

Az online közeg digitális szövegeinek olvasási stratégiáit is el kell sajátíttatnunk tanulóinkkal. A mozaikszerűen elhelyezkedő tartalmak megértése, ahol egymást kiegészítve érkezik alfabetikus szöveg, hang, állókép és mozgóképek, más olvasási módot kíván. Az információ felkutatása, dekódolása, értékelése, a kritikus gondolkodás, a lényeges és lényegtelen információk közötti különbségtétel, valamint az információk újraszervezése meghatározó jelentőségű.

A digitális szövegek olvasási stratégiái (a lapozgatás, átfutás, funkcionális olvasás, koncentrikus olvasás stb.) a nem lineáris olvasás fontos elemei. A hypertext olvasásnak gyakorlása, a navigáció alkalmazása szintén megkerülhetetlen.

Összességében lényeges feladatunk a szövegtípus-választék bővítése. Különböző szövegeket kell választanunk, hiszen a megértés folyamatához szükséges készség, hogy a tanuló azonosítani tudja mint

szövegtípust. A szövegtípus mintája, sajátos szerkezete, nyelvezete és stílusa az olvasónak jelentést sugall. Ezért különböző tartalmú és rendeltetésű szövegeket olvassunk.

A nagy népszerűséget megért irodalmi művek szolgálhatnak összehasonlító elemzésül, az irodalom és a film közötti különbség vizsgálatához, melynek alapján a tanulók levonhatják a következtetést a két média jellegéről, és fejleszthetik a médiával kapcsolatos ismereteiket. A tanulóknak rá lehet mutatni más hasonló témájú filmekre is (gyermekkalandok vagy a fantáziavilágban megélt kalandok, a magányos gyermek felnövése stb.).

NYELVINEVELÉS

A nyelvi nevelést és a nyelvtannal való foglalkozást olyan funkcionális lépések alkotják, amelyek a tanulók kíváncsiságát és önállóságát fejlesztik, valamint erősítik a nyelvhez való felfedező és alkotó hozzáállást. A tananyag megvalósítási módja szorosan kötődjön a különböző élethelyzetekhez, a mindennapi nyelvhasználatához és a művészi alkotótevékenységhez, azaz a megfelelő szövegekhez és beszédhelyzetekhez. Ezért a nyelvi jelenségeket nem elszigetelt nyelvi elemekként vizsgáljuk, szövegkörnyezetükből kiszakítva, mivel célunk nem az értelem nélküli, fejből történő betanulás, hanem a felfedező és rendszerező elsajátítás. Kapjon helyet a nyelvi ismeretek tanításában a *kísérletezés*, például figyeltessük meg, hogy hogyan függ össze a szórend megváltoztatása a tartalmi, hangsúlybeli változásokkal egy-egy mondatban. Vagy nézzük meg, hogy milyen hatása lehet annak, ha rokon értelmű szavakra cseréljük a szavakat egy-egy szövegben. A *felfedezés* az induktív módszer alkalmazásának alapeleme, jelenjen meg a tanítási órákon: a szófajok kategóriáinak csoportosításaként, a szóalkotás tanításánál a toldalékok szerepének rendszerezésekor, az igekötők jelentésformáló szerepének hangsúlyozásakor stb.

Elegendhetetlen a nyelvi jelenségek megfigyelése mind a mindennapi nyelvhasználatban, mind a tananyaghoz kapcsolódó szövegértési gyakorlatok, illetve a nyelvtani témák feldolgozása folyamán. Olyan indukciós szövegeket helyezzünk a tanulók látóterébe, amelyekben a vizsgált nyelvi jelenség természetes módon jelenik meg. Mindezzel összhangban a szófajok tanításának megfelelő indukciós szövegre (a tanító által létrehozott szöveg, mese, szépirodalmi szöveg(rész), beszélgetés stb.) kell épülnie, levezetésük ebből történjen.

A nyelv normatív használata mellett annak kreatív használatát is támogassák a szövegértési és kommunikációs feladatok, tevékenységek. Példaként szolgálnak ehhez a vicc, a humor nyelvi eszközei vagy a költői képek.

Az oktatási program megvalósítása történjen a hozzáadó kettősnyelvűség szemléletének szellemében. Azaz fontos elvárás a tanulók nyelvjárásban, illetve a szűk környezet nyelvváltoztatában történő beszédének támogatása, azzal, hogy mellette a sztenderd nyelvváltozatot is sajátítsák el a pedagógus nyelvhasználatának mintája alapján. Mutassunk rá a nyelvváltozatok közötti azonosságra és különbözőségekre, támogassuk a nyelvi sokszínűséget a szituációs játékok alkalmazásával.

A helyesírás tananyaga tovább gyakoroltatja a helyes interpunkciót, s az írásban nem jelölt hangváltozásokra hívja fel a figyelmet. Az igekötők kapcsán az igekötők és -módok helyes jelölését tűzi ki célul, különösen azoknál az eseteknél, ahol hangváltozás történik. A tulajdonnevek toldalékolásánál jelentkező írásmódokra kell figyelni. Ugyancsak fontos a földrajzi tulajdonnévből képzett -i képzős melléknevek, valamint a fokozott melléknevek helyesírása. Figyelni kell az igekötő helyére és helyesírása, valamint a névutók helyes használatára. A tanulóknak tudniuk kell a betűrendbe szedés/sorolás szabályait, s használni a helyesírási segédleteket.

NYELVI KULTÚRA

A nyelvi kultúra alapvető feladata a tanuló nyelvi kifejezőeszközének tökéletesítése, azaz nyelvi készségének fejlesztése, szókincsének a gyarapítása. A *nyelvi kultúra* a szóbeli és írásbeli kifejezőkészséget foglalja magában. Szoros kapcsolatban áll az irodalom és nyelv részterületekkel, de önálló tanítási egységként is megvalósulhat. A jól elsajátított szóbeli és írásbeli kifejezőkészség teszi lehetővé azt, hogy a tanuló a többi tantárgy anyagát is el tudja sajátítani.

A szóbeli és írásbeli kifejezés közlésformái (tartalom elmondása/leírása, elbeszélés, leírás) a beszédművelésre, az írásbeli kifejezőkészségre, a szókincs, vagyis a kommunikatív kompetencia fejlesztésére irányulnak.

A harmadik osztályban külön figyelmet szenteltünk az elbeszélő fogalmazás tanítására, de az értelmes olvasással együtt nagy figyelmet fordítottunk a szóbeli kifejezőkészség permanens fejlesztésére is. A

fejlesztés folyamatában nemcsak a nyelvi kultúra részterületeit használtuk ki, hanem a szövegelemzés, a nyelvtan és a helyesírás nyújtotta lehetőségeket is. A negyedik osztályban arra kell ösztönözni a tanulókat, hogy az olvasmányok tartalmát, élmény alapú elbeszélésüket és a leírásukat is tömörítéssel és bővítéssel is el tudják mondani, illetve le tudják írni.

Az általános iskola alsó osztályaiban a *szöveg tartalmának elmondása/leírása* a szóbeli és írásbeli kifejezőkészség formái közül a leggyakoribb, hiszen az irodalomórák szinte mindegyikén jelen van. Kizárólag olyan szövegek tartalmának az elmondását/leírását kérjük, amelyeket az órán már bemutattuk, értelmeztük, feldolgoztuk és elemeztük. A választás különféle szövegtípusokra, tartalmakra essen. Úgy kell irányítani a tanulókat, hogy kiszűrjék a szövegből a tényeket, megkülönböztessék a lényegest a lényegtelenről, a fontosat a kevésbé fontosról, valamint tartsák be az események időrendjét. A negyedik osztályban a nyelvi kultúra oktatása összetettebbé válik, és nehezebb követelményeket állít a tanulók elé. A fogalmazás tanítása összefügg a szövegelemzéssel, ezért a szövegfeldolgozó órákon nagy gondot kell fordítani az elbeszélések, mesék, mondák szerkezeti elemzésére (mondatkapcsolás, hármas tagolás). Ezen a fejlettségi fokon a tanuló képes hosszabb, de egyszerű, szépirodalmi és nem szépirodalmi szöveg tömörített vagy nem tömörített összefoglalására, elmondására. Egyszerű szóbeli vagy írásbeli szöveget tud alkotni valamely irodalmi mű keltette élményéről, illetve a mindennapi életből vagy a képzelet világából merített témákról. Adhatunk érdekes, célirányos feladatokat is. Például: írhatnak a tanulók úgy is fogalmazást valamely iskolai olvasmány alapján, hogy egy-egy szereplőt elhagynak a történetből vagy éppen újakat kitalálnak, és belemesélnek a történetbe. De meg is változtathatják a szereplők tulajdonságát.

A negyedik osztályban továbbra is az írás folyamatközpontú megközelítésére épülő fogalmazástanítást javasoljuk. A folyamatközpontú megközelítésre épülő fogalmazástanítás során, a szöveg az írás folyamatának különböző fázisaiban alakul ki. Ezek: a tervezés, a piszkozat megírása, az átdolgozás és a bemutatás. A tanító feladata, hogy végigvezesse a diákokat ezeken a fázisokon, és ösztönzze a szöveg többszöri felülvizsgálatát, javítását és átdolgozását.

Az *elbeszélő fogalmazás* kreatív kifejezőmód, amelynek témáját a valóságból, illetve a képzeletvilágból meríthetjük, de lehet egy élmény, történet vagy fantasztikus történet (gyermeki képzeletvilág terméke) reprodukálása is. A fogalmazás tanításának előkészítésében a leggyakoribb feladattípus a képolvasás volt, valamint a történet eseményeit ábrázoló képek helyes sorrendbe állítása. A gyakorlatok segítették az ok-okozat, az előzmény-következmény, tehát az összefüggésekben való gondolkodás tanítását. A harmadik osztályban a tanulók már készítettek elbeszélő fogalmazást az olvasmány tartalmáról, képsor, kép, átélt közös vagy egyéni élmény alapján (kirándulás, színházlátogatás, tárlatmegtekintés stb.). Az anyaggyűjtés módjai közül megismerkedtek a megfigyeléssel, az emlékezéssel, a képzelettel és az olvasással. Megtanulták a szöveget írásban tagolni (cím, bekezdések) és makroszerkezeti egységekre osztani (bevezetés, tárgyalás, befejezés). A szóbeli és írásbeli kifejezőkészség fejlesztését leggyakrabban az átélt élmények elmondásával kezdjük (közös vagy egyéni), majd a történetalkotással folytatjuk. Nagyon körültekintően kell megválasztani a témát, ügyelni kell az anyagelrendezés módjára, a lényeges részletek meghatározására, valamint a történet szerkezeti egységeinek körvonalazására. Tovább gyakoroltatjuk a párbeszédes rész beépítését a fogalmazásba. Az olvasmányokban megfigyeltetjük az idézett mondatok tagoló szerepét, és utalunk a mondatfonetikai eszközökre.

Arra kell ösztönözni a tanulókat, hogy bátran mondják el/írják le személyes élményeiket, közöljék állásfoglalásukat, írásuk legyen változatos, eredeti és ötletes, merjék kifejezni érzelmeiket.

A *leírás* tanítására külön figyelmet kell fordítani, hiszen eddig, a fogalmazás legbonyolultabb formája. Tudatosítjuk tanulóinkkal, hogy a leírás tárgyat, növényt, állatot vagy személyt mutat be, jellemző külső tulajdonságai alapján. A leírás készítésekor a következő problémákat kell kiküszöbölni: a szemléleti anyag hiánya, nincs a tanulónak elegendő tapasztalatuk a bemutatandó tárgyról, állatról vagy növényről, illetve a meglevő ismereteik felszínesek. Éppen ezért, a leírásokhoz a fokozatosság elve mellett, lehetővé kell tenni a tanuló számára az anyaggyűjtés (megfigyelés, olvasmány, film, élmény, tapasztalat, képzelet) forrásaihoz való hozzáférést. Csak ilyen körülmények között válik lehetővé, hogy a tanuló észrevegye a lényeges ismertetőjegyeket, felfedezzen, összehasonlításokat végezzen. A fogalmazástanítás egyik legfontosabb teendője, a megfigyelésnek a sokoldalú megtanítása. A leíró fogalmazás készítésekor a következő két alapelvet tartjuk be: a közelitől érkezünk a távolihoz, vagy a távolitól haladunk a közelihez (semmiképpen sem megengedett a csapongás). Személyleíráskor a külső tulajdonságok mellett megjelenhet a belső

tulajdonságok jellemzése is. A leírás tanításának előkészítésében külön figyelmet szentelünk a rokon értelmű szavak, melléknevek és hasonlatok alkalmazására. A leírások spontán elsajátítására a legjobb példák az irodalmi alkotásokban találhatók meg. A leírás gyakran szorosan kapcsolódik egy-egy iskolai vagy házi olvasmány szövegéhez. Feldolgozáskor, olvasáskor és értelmezéskor (különösen az irodalmi művekben), a tanulók figyelmét folyamatosan fel kell hívni szöveg azon részeire, amelyek leírást tartalmaznak (tárgyak, személyek és jelenségek közötti kapcsolatok leírása; természet, szereplők leírása stb.). Olyan témákkal kell ösztönözni tanulóinkat, amelyek közel állnak hozzájuk, vagy amelyek nagy hatással voltak rájuk. Csak így kerülhetjük el a leírásokban jelentkező sztereotípiákat. A leírásra való felkészítést bizonyos esetekben ajánlatos ötvözni a beszélgetés módszerével, a grafikus ábrázolással vagy a megfigyeléssel. A leírás egyéb általános módszertani megközelítései megegyeznek vagy hasonlóak, mint az elbeszélésnél: tervezés (vázlatkészítés), motiválás, útmutatás, megvalósítás, értékelés és a hasonló tartalmak összehasonlítása.

A fogalmazástaniítást tárgyközi feladatként célszerű felfogni. Az írásbeli kifejezőkészséget hatékonyan fejlesztjük, ha a tanulók szöveget írnak a tananyaggal kapcsolatosan. Például a természetismeret órán a háziállatokról tanulnak, vagy anyanyelvi órákon állatokról olvasnak történeteket, leíró szövegeket. Ehhez úgy kapcsolódik a szövegalkotás, hogy állatokat ábrázoló képek közül egyet választanak a tanulók, és leírást készítenek róla úgy, hogy a többiek a fogalmazás alapján ráismerjenek a képre.

A *levél* tanítását olyan szemelvényekkel vagy előre megírt levelekkel kezdjük, amelyekből a tanulók kideríthetik, hogy ki a levélíró, ki a címzett, milyen kapcsolat van a címzett és a levélíró között, milyen céllal, szándékkal íródott, milyen a hangneme (hivatalos, személyes, humoros, baráti, személytelen). Bemutatjuk nekik a hivatalos és a magánlevelet, valamint felhívjuk a figyelmüket a levél részeire (megszólítás, a levél témája, kifejtés, elbúcsúzás, dátum, aláírás).

A *képeslap* és az *üdvözlőlap* rövidebb, tömörebb forma, mint a levél. Megbeszéljük a tanulókkal, hogy milyen alkalomból írunk képes- illetve üdvözlőlapot. Felhívjuk a figyelmüket arra, hogy ezekre a lapokra nem szokás nagyon személyes dolgot írni.

A képeslap, az üdvözlőlap és a levélírás tanítása rendeltetéseszerű (funkcionális) legyen. Megtanítjuk őket a levél és a képeslap címzésére, a levél tagolására, a megszólítás és a keltezés helyesírására. Célszerű ezt az anyagot a megfelelő helyesírási gyakorlatokhoz kapcsolni.

Már az előző osztályokban is gyakoroltattuk és tudatosítottuk a tanulókkal, hogy írásuknak a címről kell szólnia, a mondanivalót időrendben kell közölniük, a gondolatmenetnek legyen előremozgása (nincs helybejárás a kifejtésben), gondolatsoruk minden lényeges elemet tartalmazzon és szövegük legyen összefüggő (koherens). A negyedik osztályban ezeket az ismereteket tovább bővítjük. Az írásbeli szövegalkotás tanításánál a tanulók ismerjék meg a fogalmazás lépéseit: a téma kiválasztását, a címadás lényegét, a fogalmazáshoz szükséges anyaggyűjtés fajtáit, folyamatait, a begyűjtött és piszkozatban leírt anyag elrendezésének módjait, a szövegkidolgozás menetét, a főleges részek elhagyását és az önellenőrzés szükségességét. A fogalmazás megírása előtt tisztázni kell a kommunikációs körülményeket: milyen céllal, kinek alkotják a szöveget.

Az irodalmi művek értelmezésekor arra törekszünk, hogy a tanuló képes legyen írásban vagy élőszóban hasonló módon, az olvasmány mintájára, koherens szöveget létrehozni és írásában a megalkotott önálló szövegeket tagolni (bevezetés, tárgyalás, befejezés). Beszédében és írásában (levél) használni tudja az udvarias megszólítás formáit. Fontos, hogy közlését képes legyen egyéni módon kezdeni és befejezni.

A fogalmazás előkészítő szakaszában tanulóinkat arra kell ösztönözni, hogy ugyanazon témára írjanak többféle bevezetést, vagy a befejezetlen szöveghez alkossanak különféle befejezéseket. Korábbi ismereteiket felhasználva, javítsák ki egy adott szövegben a helytelenül felállított időrendi sorrendet. Minden esetben fel kell hívni a tanulók figyelmét arra, hogy a jó cím valamit előre közöl a szöveg tartalmából, utal a mondanivaló lényegére, esetleg a szereplőkre, a helyszínre vagy az esemény idejére. Meg kell tanulniuk, hogy a tartalomnak és a címnek összhangban kell lenniük, azaz a fogalmazásnak a címről kell szólnia.

A tanulókat egyéni íráskészségüknek megfelelő feladatokkal kell motiválni. Külön figyelemmel kell kísérni az írási nehézséggel küzdő tanulók munkáját. Teret kell adni a játékos feladatoknak is. A nyelvi játékokat a tanulók érdeklődésének megfelelően, illetve a tananyag keretei között választjuk meg. Lehetnek játékos párbeszéd (pl. az egyik meseszereplővel), levélírás (pl. az egyik mesehősnek), üdvözlőlap (pl. képzeletbeli barátoknak, egy meseszereplő nevében), szituációs játékok, fürtábrák, asszociációs játékok, ötsoros írása stb.

Alkalmazhatunk különböző fejtörőket (rébuszt, keresztrejtvényt), találós kérdéseket, nyelvtörőket, kiszámolókat.

A fogalmazástanítás igen fontos feladata, hogy rászoktassuk a tanulókat az önellenőrzésre. A szövegjavítás kiterjed az írástechnikai, helyesírási, nyelvhelyességi, szórendi, stilisztikai hibákra egyaránt. Sőt, arra is meg kell tanítani őket, hogy a mondanivaló elrendezéséből elkövetett hibákat is észrevegyék és javítsák.

Az írásbeli munkákat rendszeresen kell ellenőrizni, javítani, javíttatni és értékelni. Az értékelés szempontjai: a mondatok összefüggése, a fogalmazás címe és a szövege közötti összefüggés, a kommunikációs tényezők figyelemmel tartása (Ki a címzett? Mi a kommunikációs cél?), a fogalmazás eredetisége és ötletessége, folyamatos gondolatmenet, a gondolatmenetnek legyen előremozgása, a fogalmazás hármastagolásának betartása, a nyelvi-stilisztikai eszközök helyes használata, helyesírás, külalak.

A házi feladatok száma fogalmazásból a tanév folyamán legalább 8 legyen, melyeket a következő órán elemzünk és javítunk. Az első és a második félév folyamán is egy-egy iskolai dolgozatot íratunk (egy órán írják, két órán javítják). A fogalmazásokat célszerű tartalom, szerkezet, nyelvezet, helyesírás és külalak szerint is értékelni.

III. A TANÍTÁSI ÉS TANULÁSI FOLYAMAT KÖVETÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

A tanuló eredményeinek és tudásának értékelése és osztályozása *A tanulóknak az általános iskolai oktatásban és nevelésben való osztályozásáról szóló szabályzattal* összhangban kell, hogy történjen. A tanuló előrehaladásának mértékét, valamint az értékelést a tanuló kezdeti tudásszintjéhez kell viszonyítani. A tanár a tanítási-tanulási folyamat során állandó jelleggel és egyértelműen visszajelez a tanulói tudás minőségére vonatkozóan. A visszajelzésnek útmutatóként kell szolgálnia a további munkához, de ugyanakkor motiválnia is kell vele a tanulót. Minden tanulói tevékenységet értékelni kell, de az értékelés és a visszajelzés mellett fontos feladat, hogy rászoktassuk a tanulókat az önellenőrzésre, a hibák felismerésére, azonnali javítására és az önértékelésre. A tanulók felkészítésével és bátorításával arra kell törekedni, hogy a tantárgy kimenetének megvalósításában felmérjék a saját fejlődésüket, de ugyanígy a többi tanuló fejlődését is.

Назив предмета	СРПСКИ КАО НЕМАТЕРЊИ ЈЕЗИК ПРОГРАМ А ЗА УЧЕНИКЕ ЧИЈИ МАТЕРЊИ ЈЕЗИК ПРИПАДА НЕСЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА И КОЈИ ЖИВЕ У ХОМОГЕНИМ СРЕДИНАМА (основни ниво стандарда)
Циљ	Циљ учења <i>српског као нематерњег језика</i> јесте оспособљавање ученика да се служи српским језиком на основном нивоу у усменој и писаној комуникацији ради каснијег успешног укључивања у живот заједнице и остваривања грађанских права и дужности, као и уважавање српске културе и развијање интеркултуралности као темељне вредности демократског друштва
Разред	четврти
Годишњи фонд часова	108

ИСХОДИ <i>По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:</i>	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
☑ разуме и користи предвиђени лексички фонд; ☑ разуме и користи граматичке конструкције усвајане у претходним разредима и проширује их новим језичким садржајима; ☑ искаже радњу у будућности; ☑ разуме молбу, захтев и налог; ☑ састави реченице с неправим објектом; ☑ користи фреквентне одредбе за узрок и начин;	ЈЕЗИК	Око 150 нових пунозначних и помоћних речи; Граматички садржаји из претходних разреда (понављање и увежбавање на познатој и новој лексици); Футур I глагола (сва три лица и оба броја); Императив (2. лице једине и множине најфреквентнијих глагола); Именица у дативу у функцији неправог објекта уз глаголе давања и говорења; Присвојне заменице за сва три лица једине и множине – слагање с именицом у једини; Прилози <i>сутра, ујутру, увече</i>; Узрочна реченица с везницама <i>јер</i> и <i>зато што</i> (на нивоу разумевања); Фреквентни прилози за начин; Творба именица са значењем вршиоца радње, имаоца занимања изведене суфиксима: <i>-ар, -ац, -ач</i>; Именице које означавају женску особу изведене суфиксима: <i>-ица, -ка</i>;
☑ разуме кратке песме и одабране одломке прозних текстова, по потреби адаптиране; ☑ напамет казује кратке песме и краће литерарне форме; ☑ уочи мелодију стиха и одреди речи које се римују; ☑ издвоји главни догађај у књижевном тексту; ☑ опише једноставним исказима карактеристичне особине књижевног јунака;	КЊИЖЕВНОСТ	Народна прича: „Цврчак и мрав“ Момчило Тешић: „Руке“ Љубивоје Ршумовић: „Имам право“ Војислав Станојчић: „Деда и унук“ Иван Пудло: „Два солитера“ Селимир В. Милосављевић: „Домаћи задатак“ Доситеј Обрадовић: „Пас и његова сенка“ (адаптација) Душан Радовић: „Тужибаба“ Велимир Милошевић: „Најдража шетња“ Драган Лукић: „Фифи“; „Свеједно“ Избор из часописа за децу По слободном избору (у складу са интересовањима ученика), наставник бира још два текста која нису на овој листи.

		Наставник бира 7 текстова за обраду.
☑ разуме информације, захтеве и налоге изговорене разговетно и спорим темпом или написане; ☑ учествује у дијалогу на задату тему усклађену с тематским областима; ☑ чита у себи с разумевањем кратке линеарне и нелинеарне текстове с познатом лексиком и граматиком; ☑ пише кратак текст (ћирилицом или латиницом) у складу с предвиђеном ортографском нормом.	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	I. Лично представљање: основне информације о себи – месец рођења, узраст, место и улица становања II. Породица и људи у окружењу: чланови шире породице и основне информације о њима III. Живот у кући: простор у коме се учи и одмара; радни дани и викенд; подела послова и обавеза у породици IV. Храна и пиће: избор хране и пића, воће и поврће, посластице V. Одећа и обућа: одевни предмети за одређене прилике (свечана и спортска одећа) VI. Здравље: лекарски преглед и интервенције; најчешће болести VII. Образовање: учење и школске обавезе; излет, екскурзија VIII. Природа: домаће и дивље животиње; основни географски појмови, стране света IX. Спорт и игре: спортови и основна спортска опрема X. Насеља, саобраћај и јавни објекти: делови града; на путу до школе, учесници у саобраћају; пекара, посластичарница XI. Нетематизована лексика: присвојне заменице; везници, прилози, упитне заменице и заменички прилози, речце XII. Комуникативни модели: давање и тражење информација; захтев; допадање/недопадање; тражење допуштења; привлачење пажње

Кључни појмови садржаја: српски као нематерњи језик, слушање, разумевање, говор, читање, писање

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Предмет *српски као нематерњи језик* похађају ученици који наставу слушају на неком од језика националних мањина. Међу тим ученицима постоје изразите разлике у степену овладаности српским језиком приликом поласка у школу и у темпу и обиму којим могу напредовати током школовања. Ова разлика условљена је различитим матерњим језицима од којих су једни блиски српском језику (разлике међу њима су такве да не морају ометати комуникацију), док су други структурно толико различити да, без елементарног познавања једног од њих, комуникација међу говорницима није остварива. Осим тога, на ниво којим ученици реално могу овладати српским језиком утиче и средина у којој живе (претежно хомогена или хетерогена средина).

Имајући ово у виду, за предмет *српски као нематерњи језик* сачињена су два програма.

Према постављеном циљу, очекиваним исходима и датим садржајима, први програм (А) примерен је ученицима чији се матерњи језици изразито разликују од српског, који живе у претежно језички хомогеним срединама и имају мало контаката са српским језиком, а у школу полазе готово без икаквог предзнања српског језика.

Други програм (Б) предвиђен је за ученике који живе у језички мешовитим срединама, који могу брже и у већем обиму да савладавају српски језик, односно да, у складу с узрастом, достигну виши ниво владања српским језиком.

Оба програма за предмет *српски као нематерњи језик* садрже три области: Језик, Књижевност и Језичку културу. Оне су функционално повезане, прожимају се и међусобно допуњују. Стога их треба

разумети као делове комплексне целине који доприносе остваривању исхода овог предмета, сваки са својим специфичностима.

Наставник је обавезан да се упозна са исходима и програмским садржајима првог циклуса образовања или претходних разреда.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставни програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и могућности ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој глобални план рада, на основу кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише пирамиду исхода на три нивоа: оне које би сви ученици требало да достигну, оне које би већина ученика требало да достигне и оне које би требало само неки ученици да достигну.

На овај начин постиже се индиректна веза са стандардима на три нивоа постигнућа ученика. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена, више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно да наставник приступи уџбенику као једном од наставних средстава које је пожељно богатити и проширивати додатним, самостално израђеним наставним материјалима. Поред уџбеника, као једног од извора информација, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

Назив предмета	СТРАНИ ЈЕЗИК - ЕНГЛЕСКИ
Циљ	Циљ наставе и учења Страног језика у основном образовању и васпитању јесте да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну усмену и писану комуникацију и да стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.
Разред	четврти
Годишњи фонд часова	72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ЈЕЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ (у комуникативним функцијама)
– поздрави и отпоздрави, примењујући једноставнија језичка средства; – представи себе и другог; – разуме једноставнија питања личне природе и одговара на њих; – поставља једноставнија питања личне природе; – у неколико једноставнијих везаних исказа саопшти информације личне природе о себи и другима водећи рачуна о приватности и поверљивости; – разуме и саопшти једноставне исказе који се односе на права детета; – разуме једноставнија упутства, налоге и упозорења и реагује на њих; – саопшти једноставнија упутства, налоге и упозорења уз одговарајуће образложење; – разуме позив на заједничку активност и реагује на одговарајући начин; – упуту позив на заједничку активност; – разуме кратке и једноставније молбе и реагује на њих уз одговарајуће образложење; – упуту кратке и једноставније молбе; – исказе и прихвати захвалност и извињење на једноставан начин; – разуме једноставније исказане честитке и одговори на њих; – упуту једноставније честитке; – разуме и, примењујући једноставнија језичка средства, наведе најубичајеније активности	ПОЗДРАВЉАЊЕ	Реаговање на усмени и писани импулс саговорника (наставника, вршњака, и слично); усмено и писано изражавање прикладних поздрава.
	ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ; ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ; ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О ДРУГИМА	Слушање једноставнијих текстова у којима се неко представља; представљање себе и других особа, присутних и одсутних.
	РАЗУМЕВАЊЕ И ИСКАЗИВАЊЕ ЈЕДНОСТАВНИЈИХ УПУТСТАВА, НАЛОГА И УПОЗОРЕЊА	Слушање налога, упутстава и упозорења и реаговање на њих; давање једноставнијих налога, упутстава и упозорења (комуникација у учионици – упутства и налози које размењују учесници у наставном процесу, упутства за игру и слично).
	ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	Слушање једноставнијих позива на заједничку активност и реаговање на њих (позив на рођендан, игру, дружење...); упућивање и прихватање/одбијање позива на заједничку активност коришћењем једноставнијих исказа.
	ИСКАЗИВАЊЕ МОЛБЕ, ЗАХВАЛНОСТИ И ИЗВИЊЕЊА	Слушање једноставнијих исказа којима се тражи помоћ, услуга или обавештење; давање усменог и писаног одговора на исказану молбу коришћењем једноставнијих језичких средстава; упућивање молби, исказивање захвалности и извињења.
	ЧЕСТИТАЊЕ ПРАЗНИКА И ДРУГИХ ЗНАЧАЈНИХ ДОГАЂАЈА	Слушање једноставнијих исказа којима се честитају празници и други значајни догађаји; реаговање на упућену честитку и упућивање кратких пригодних честитки.

које се односе на прославе рођендана и празника; – именује бића, предмете и места из непосредног окружења; – разуме једноставније описе бића, предмета и места; – опише бића, предмете и места у неколико везаних једноставнијих исказа; – разуме свакодневне исказе у вези са непосредним потребама, осетима и осећањима и реагује на њих; – изрази основне потребе, осете и осећања једноставним језичким средствима; – разуме једноставнија обавештења о положају у простору и реагује на њих; – тражи и пружи једноставнија обавештења о положају у простору; – разуме и саопшти једноставније исказе који се односе на хронолошко и метеоролошко време; – разуме једноставније исказе којима се изражава припадање / неприпадање, поседовање / непоседовање и реагује на њих; – тражи и даје једноставнија обавештења која се односе на припадање / неприпадање, поседовање / непоседовање; – разуме једноставније исказе за изражавање интересовања, допадања / недопадања и реагује на њих; – изражава допадање / недопадање уз најједноставније образложење; – тражи најједноставније образложење допадања/недопадања; – разуме једноставније текстове у којима се описују радње и способности у садашњости; – размени информације које се односе на дату комуникативну ситуацију; – опише радње и способности у садашњости користећи једноставнија језичка средства – разуме и саопшти једноставније исказе који се односе на бројеве, количине и цене; – учествује у предлагању садржаја и начина рада.	ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА И ПОЈАВА	Слушање једноставнијих описа бића, предмета, места и појава; давање кратких описа бића, предмета, места и појава; тражење и давање информација у вези са описом бића, предмета, места и појава.
	ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	Слушање једноставнијих исказа у вези са потребама, осетима, осећањима; саопштавање својих и туђих потреба, осета и осећања и (емпатично) реаговање на њих.
	ИСКАЗИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА У ПРОСТОРУ	Слушање текстова у којима се на једноставнији начин описује положај у простору; усмено и писано тражење и давање информација о положају у простору коришћењем једноставнијих језичких средстава
	ИСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА	Слушање једноставнијих исказа у вези са хронолошким временом и метеоролошким приликама; усмено и писано тражење и давање информација о хронолошком времену и метеоролошким приликама коришћењем једноставнијих језичких средстава
	ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА/ НЕПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА/ НЕПОСЕДОВАЊА	Слушање текстова с једноставним исказима за изражавање припадања/ неприпадања и поседовања/ непоседовања и реаговање на њих; усмено и писано исказивање припадања/неприпадања и поседовања/непоседовања коришћењем једноставнијих језичких средстава
	ИЗРАЖАВАЊЕ ИНТЕРЕСОВАЊА И ДОПАДАЊА/ НЕДОПАДАЊА	Слушање текстова с једноставним исказима за изражавање интересовања, допадања/недопадања и реаговање на њих; усмено и писано исказивање интересовања, допадања/недопадања коришћењем једноставнијих језичких средстава.
	ОПИСИВАЊЕ ДОГАЂАЈА И СПОСОБНОСТИ У САДАШЊОСТИ	Слушање једноставнијих исказа који говоре о радњама и способностима у садашњости; описивање радњи и способности у садашњости, постављање питања и одговарање на њих, усмено и писано, коришћењем најједноставнијих језичких средстава.
	ИЗРАЖАВАЊЕ БРОЈА, КОЛИЧИНЕ И ЦЕНА	Слушање једноставнијих исказа који говоре о броју, количини и цени; саопштавање броја, количине и цена; усмена и писана размена информација о броју, количини и ценама, коришћењем једноставнијих језичких средстава

Кључни појмови садржаја: комуникативни приступ, функционална употреба језика, интеркултурност.

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда првог циклуса основног образовања и васпитања – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језика, тако да свака тема представља одређени ситуацијски комплекс.

☐ Лични идентитет

☐ Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)

☐ Географске особености

☐ Србија – моја домовина

☐ Становање – форме, навике

☐ Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине

☐ Временско искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност)

☐ Школа и школски живот

☐ Млади – живот деце и омладине

☐ Здравље и хигијена

☐ Емоције (љубав према породици, друговима)

☐ Превозна средства

☐ Временске прилике

☐ Уметност за децу (нарочито модерна књижевност за децу; пригодне традиционалне и модерне песме)

☐ Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници)

☐ Слободно време – забава, разонода, хобији

☐ Исхрана и гастрономске навике

☐ Путовања

☐ Мода и облачење

☐ Спорт

☐ Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења

ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК – ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ

КОМУНИКАТИВНА ФУНКЦИЈА	ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ
ПОЗДРАВЉАЊЕ	<i>Hi/Hello (everyone/guys)! Nice to see you again! Nice to see you too! How are you today? I'm fine, thank you, and you? I'm very well, thanks./Not great./I'm OK.</i> <i>Good morning/afternoon/evening/night.</i> <i>Goodbye./Bye. See you (all) in 5 minutes/soon/later/tomorrow/on Monday/next week/in September/next year!</i> <i>Have a nice day/weekend/trip/holiday! Thanks, same to you!</i> <i>Welcome to our school/town/city!</i> Личне заменице: <i>I, you...</i> Глагол <i>to be</i> – <i>the Present Simple Tense</i> . Императив. Предлози са прилошким одредбама за време: <i>on, in...</i> (Интер)културни садржаји: Формално и неформално поздрављање; устаљена правила учтивости.
ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ; ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ; ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О ДРУГИМА	<i>Which/What school do you go to? I go to (school's name) Primary School. What's the name of your school?</i> <i>What year/grade are you in? I'm in year 4/the fourth grade. Which class are you in? I'm in class 41 /4a, and you?</i>

	<i>Who are they? What are their names? She's Dunja and he's Mateja. They are not in year four/the fourth grade. They're in year three/the third grade.</i> <i>This is our head teacher, Mrs Parsons. Who's that? It's Miss Herbert, she's a P.E. teacher. Who's your class teacher?</i> <i>Who's the class monitor? Who's absent? Everybody's present.</i> <i>Meet my new friend Dorian. He's from Greece. His father's Greek, but his mum's Serbian. He lives on an island. Where does your friend live? She's Montenegrin. She lives in the mountains. Do you live in a flat or a house?</i> <i>Peter's family are from the USA. His mum works in a restaurant. Where does his dad work?</i> <i>These are my aunt Slađana and her husband Zoran. They've got twin daughters. Those are my uncle Miodrag and his wife Ana. How many children have they got? They've got three sons. What are your cousins' names? How old are they?</i> <i>It's Marija's eleventh birthday today./She's 11 today. When's your birthday? It's in May/on 5th</i> <i>May/May 5th.</i> <i>Who's the winner of the competition?</i> <i>Who's the world skateboarding champion?</i> <i>Who are the characters in the story? Who are they? The boys'/girls'/children's names are...</i> <i>Tell me about your family/friends.</i> Личне заменице: <i>I, you...</i> Присвојни придеви: <i>my, your...</i> Показне заменице: <i>this/that, these/those.</i> <i>Have got</i> за изражавање поседовања. <i>The Present Simple Tense.</i> Питања са <i>Who/What/Which/Where/When/How (old/many).</i> Правилна множина именица: <i>daughter-daughters, son-sons...</i> Неправилна множина основних именица: <i>child – children...</i> Предлози са прилошким одредбама за место: <i>from, in, on...</i> Предлози са прилошким одредбама за време: <i>in, on...</i> Саксонски генитив са именицама у једнини/множини. Употреба/изостављање чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом, са редним бројевима, као и са основним географским појмовима. Императив. Основни бројеви 0-100. Редни бројеви 1-30. (Интер)културни садржаји: Устаљена правила учтивости; употреба титула уз презимена (<i>Mr, Mrs, Miss</i>); конвенције у писању/изговору датума; разлике између британске и америчке варијанте енглеског језика у изговору, лексичком фонду и правопису.
РАЗУМЕВАЊЕ, ТРАЖЕЊЕ И ДАВАЊЕ ЈЕДНОСТАВНИЈИХ УПУТСТАВА, НАЛОГА И УПОЗОРЕЊА	<i>Hurry up! We're late for school!</i> <i>Stand up! Sit down! Sit up straight!</i> <i>Take out your books/notebooks! Put them down/away!</i> <i>Get quiet, everyone!</i> <i>Which page? Turn to page 20. / Page 20, everyone!</i> <i>Whose turn is it? It's Stefan and Filip's turn!</i> <i>Listen to the question! Listen and tick or cross. Put up your hand when you finish!</i> <i>Complete the sentence/dialogue/description.</i> <i>Describe your room/house. Make a project about your town.</i> <i>Let's take some photos of the new lab for our school website. E-mail the photos to the ICT teacher.</i> <i>Put the forks on the left side and knives and spoons on the right side of the plate. How many forks/knives/spoons? Place the teaspoon on the saucer.</i> <i>Put the candle inside the pupkin! What's next?</i> <i>Look at my school report card! It's all 5s/As!</i> <i>Look at the shooting star! Make a wish!</i> <i>Don't sit down! Don't talk in class! Don't open the window – it's cold in here! Don't touch that – it's hot! Watch out! The floor is wet.</i> <i>Take off your shoes! Put on your trainers! Be quick!</i>

	<i>Let's practise! Just a second/moment/minute, please! Ready, steady, go!</i> <i>Time to eat, everyone! Ask the dinner/cleaning ladies.</i> <i>Come in! Come back! No way! Go away! Stop it! Leave me alone!</i> <i>Move over! Make way!</i> <i>Stop! We can't cross the road here! The traffic light is red!</i> <i>Say hello/goodbye! Say "Cheese"! Wave goodbye!</i> <i>Anyone else? Is that all? That's all for today!</i> Императив. Питања са <i>What/Which/Whose/How many/much...</i> Правилна множина именица: <i>book-books, notebook-notebooks...</i> Множина именица које се заврша вају на -y, -o, f/fe: <i>photo-photos, knife-knives...</i> Саксонски генитив са именицама у јединици/множини. Употреба чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом. Бројеви 0-100. (Интер)културни садржаји: Поштовање основних правила учтивости.
ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	<i>Look! There's a game on the playing field/in the playground! Come on, let's go and watch! Sorry, I can't, I don't have/haven't got time.</i> <i>Let's play hide and seek! I hate hide and seek, let's go swimming!</i> <i>How about rollerblading/riding bikes? Let's do eeny-meeny-miny-moe to decide! OK then!</i> <i>Are you coming to the swimming pool with us? No, I'm not, I've got a cold.</i> <i>Can you join our team and play with us? Great! I love handball! Welcome to the team!</i> <i>Come with us! / Sorry, I can't play handball. I don't know the rules.</i> <i>Let's buy a present for Luka. What/How about a CD? That's a good/great idea!</i> <i>Let's make/write birthday/Mother's Day/New Year/Christmas cards!</i> Императив . Модални глагол <i>can</i> за изражавање предлога и способности. <i>Have got.</i> <i>The Present Simple Tense.</i> <i>The Present Continuous Tense.</i> <i>What/How about.</i> Употреба/изостављање чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом, као и са називима игара/хобија/спорта. (Интер)културни садржаји: Прикладно позивање и прихватање/одбијање позива; прослава рођендана, игре, забава и разонода.
ИСКАЗИВАЊЕ МОЛБЕ, ЗАХВАЛНОСТИ И ИЗВИЊЕЊА	<i>Can/May I have a whiteboard marker/pen, please? Yes, here you are/here it is. Thank you/Thanks. You're welcome.</i> <i>Can I sharpen my pencil? Of course you can.</i> <i>Excuse me, teacher, can you repeat the last sentence, please?</i> <i>Can you spell that for me, please?</i> <i>Can/May I insert the disc?</i> <i>Can/May we sit down here? No, they are Nikola's and Ema's seats.</i> <i>Can I have my ball back? Sorry, it's those boys' ball.</i> <i>Can I touch the animals? No, you can't, it's dangerous.</i> <i>Can you pass the salt, please?</i> <i>Can I have a slice of bread?</i> <i>Thanks a lot. Thank you for your help/everything.</i> <i>I'm sorry I'm late. Can you help me with these boxes, please? Oh sorry, I'm in a hurry.</i> <i>I'm late for my piano class.</i> Модални глаголи за изражавање молбе: <i>can/may</i>. Саксонски генитив са именицама у јединици/множини. (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације.
ЧЕСТИТАЊЕ ПРАЗНИКА И ДРУГИХ	<i>Best wishes for the New Year. I wish you a merry Christmas and many gifts from Santa Claus. Dear Family, I love you so much and that's why I'm sending this card.</i>

ЗНАЧАЈНИХ ДОГАЂАЈА	<i>Happy Easter to you and your family. Hope you have a wonderful day!</i> <i>Happy Mother's Day! Happy Women's Day! Happy Saint Sava's Day! Happy teachers' Day! Happy April Fools' Day! Happy Halloween! Happy Holiday!</i> <i>We wish you a great school year! We wish you good teachers and new friends!</i> Правилна множина именица: <i>teacher-teachers...</i> Неправилна множина основних именица: <i>woman-women...</i> Саксонски генитив са именицама у јединици/множини. Интер)културни садржаји: Најзначајнији празници и догађаји и начини обележавања/прославе.
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА И ПОЈАВА	<i>I'm small but strong! My friends are brave and clever. Maša's polite. She's an intelligent girl. That boy isn't nice.</i> <i>Our teacher is kind but strict.</i> <i>This homework is easy. Those exercises are hard. Easy peasy! It's a piece of cake!</i> <i>It's a lie! It's true! That's fair/unfair!</i> <i>Which is your bag, Sam? The blue bag, Sir/Mr Wilson.</i> <i>Which girl is Sophie? She's wearing large earrings and sunglasses.</i> <i>What's the weather like? It's hot and sunny/cold and windy today. It's raining cats and dogs!</i> <i>On my birthday I usually have a party with my friends from school. How do you celebrate your birthday?</i> <i>On Women's Day we usually give flowers or small presents to our mums, aunts and grannies.</i> <i>We celebrate Saint Sava's Day in our school. It's on 27th January. I'm in the school play this year!</i> <i>April Fools' Day is a special day for jokes and tricks. In fact, it's only half a day because April Fools' Day finishes at midday. No more jokes after lunchtime, please!</i> <i>Every year at New Year we have a party.</i> <i>On Easter Sunday we always have a basket of eggs on the table and we eat special food. Do you eat special food on Easter Sunday in your country?</i> <i>On Halloween children in Britain and America often dress up as witches or ghosts and play 'trick or treat'. Halloween games are fun. What a great pumpkin lantern!</i> <i>Weekdays aren't fun!</i> <i>My home is a typical Serbian house. There's a living room, a kitchen, two bedrooms, a bathroom, an attic, and a small garden in front of the house. It's got lots of windows, so it's very light! The attic is spooky. There aren't any windows, so it's very dark. What's your home like?</i> <i>James Bond is a famous British spy. He's clever and good-looking. Prince Marko is a Serbian national hero. There are a lot of poems about him.</i> <i>The colours of the Serbian flag are red, blue and white. What are the colours of your country's flag? How many stars are there on the American flag? There are 50 stars.</i> <i>London stands/lies on the Thames River. Belgrade stands/lies on the Sava and the Danube Rivers.</i> <i>Tell me about your town/country.</i> Глаголи <i>have got, to be</i> за давање описа. Показне заменице: <i>this/that, these/those</i>. Егзистенцијално <i>There is/are</i>. Питања са <i>Who/What/Which/Where/How many...</i> Правилна множина именица и неправилна множина основних именица. Употреба/изостављање чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом, као и са основним географским појмовима, са редним бројевима и са називима празника. Редни бројеви 1-30. (Интер)културни садржаји: Познате личности из области спорта, глуме, музике, књижевности, националне историје; престонице и препознатљива обележја земаља енглеског говорног подручја.
ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	<i>What's the matter? Are you OK/alright? Is everything OK/alright...? I'm feeling/I feel bad. Here, have a glass of water/an orange!</i> <i>I'm feeling/I feel crazy. Don't be silly!</i> <i>I'm angry with you. I'm sorry about that!</i> <i>I'm so happy/glad for you! Bravo! Well done! Thanks.</i> <i>Oh, I love you so much!</i>

	<i>I'm sorry for your loss. Do you need a hug?</i> <i>Nina's unhappy. She misses her cat. I'm sorry for her cat.</i> <i>We're worried. We're having an English test today. Good luck!</i> <i>Aleksa's upset. He doesn't know the answer. Bad luck! Don't worry!</i> <i>We are always excited on holidays.</i> <i>I don't care! It doesn't matter!</i> <i>The Present Simple Tense.</i> <i>The Present Continuous Tense.</i> Императив. (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације.
ИСКАЗИВАЊЕ ПОЛОЖАЈА У ПРОСТОРУ	<i>Our school is opposite the park.</i> <i>Where's your classroom? It's on the ground/first/second floor. It's between the language lab and the music room.</i> <i>The school canteen is downstairs, next to the gym. It's the third door on the left/right.</i> <i>The library is upstairs.</i> <i>There's a garden in front of/behind my house.</i> <i>Where are my new CDs? They are on the bookshelves/on the top/bottom shelf.</i> <i>The cat's hiding under the bed.</i> <i>Where's Zoja? She's at Una and Tea's house.</i> <i>Excuse me, I'm looking for the cinema. / Where's the cinema? Go straight on/past the shops. Turn left/right at the cafe. It's on the left/right.</i> <i>Where are the famous monuments in your city/town? Madame Tussauds is a famous wax museum in London. Where are the famous museums in your country?</i> Предлози, прилози и прилошки изрази за изражавање положаја и просторних односа: <i>in, on, at, next to, under, in front of, behind, between, opposite, here, there, downstairs, upstairs, (on the) left/right, straight on/past...</i> Питања са <i>Where</i>. Употреба/изостављање чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом, са редним бројевима, као и са основним географским појмовима. Редни бројеви 1-30. (Интер)културни садржаји: Препознатљива обележја земаља енглеског говорног подручја.
ИСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА	<i>What's the date today? It's 3rd March.</i> <i>When's your School Day? It's on 15th November.</i> <i>What time is it now? It's 10.05. It's time for my Maths class.</i> <i>When does the fifth class start/finish? It starts/finishes at half past 12.</i> <i>What time does the ice rink open? What time does it close?</i> <i>On school days I get up at 6.50. We have breakfast between 7 and 7.30. My school day starts at 8 o'clock in the morning and finishes at half past 1. There is a break between 9.30 and 10. What time does your school start/finish? What time do you have breaks?</i> <i>In the afternoon I go to my volleyball practice. I train for an hour.</i> <i>I meet my friends at the weekend. We go on holiday in summer.</i> <i>There are two terms in the school year in my country. The first term starts in September and finishes in January. The second term starts in February and finishes in June.</i> <i>When does spring/summer/autumn/winter start? It's usually warm and rainy in spring.</i> <i>Winters in Canada are very cold and snowy.</i> <i>On 31st October people around the world celebrate Halloween. When are your favourite celebrations/festivals?</i> <i>In Australia Easter isn't in spring – it's in autumn!</i> Питања са <i>What/When/What time</i>. Предлози за изражавање времена: <i>at, on, to, past, between...</i> Употреба/изостављање чланова у изразима <i>in the morning/afternoon/evening, at the weekend/at weekends, have breakfast/lunch/dinner, by bus/car/bike, go on holiday</i> и сл., као и са редним бројевима, месецима, годишњим добима и називима празника. Редни бројеви 1-30. (Интер)културни садржаји:

	Конвенције у писању/изговору датума; конвенције у саопштавању времена; радна недеља и викенд.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА/ НЕПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА/ НЕПОСЕДОВАЊА	<i>I haven't got/don't have my homework today.</i> <i>Has anyone got/Does anyone have wet wipes? Who's got a paper tissue?</i> <i>What have you got for lunch?</i> <i>Whose are these jackets? They are Adrijan's and Petar's/my friends' jackets.</i> Присвојни придеви: <i>my, your...</i> Показне заменице: <i>this/that, these/those.</i> <i>Have got</i> за изражавање припадања/поседовања. <i>The Present Simple Tense</i> глагола <i>be/have.</i> Саксонски генитив са именицама у јединици/множини. (Интер)културни садржаји: Породица, пријатељи, однос према својој и туђој имовини.
ИЗРАЖАВАЊЕ ИНТЕРЕСОВАЊА И ДОПАДАЊА/ НЕДОПАДАЊА	<i>What's your favourite book? It's "Charlie and the Chocolate Factory" by Roald Dahl, British writer. Why do you like it? It's fun and interesting.</i> <i>Dodgeball is my favourite P.E. game. Why? Because it's exciting. What's your favourite P.E. activity?</i> <i>My brother's crazy about water sports! He thinks/says they're cool. What about you?</i> <i>Do you like dancing? Yes, I love it. / No, I hate it. What do you like doing at the weekend?</i> <i>How do you like the new game? It's boring/fantastic.</i> <i>I love doughnuts. They are yummy! This pizza's delicious/disgusting. Chips are my favourite food!</i> <i>I don't like Halloween. Tricks are scary. I love national celebrations. They are fun!</i> <i>The Present Simple Tense</i> глагола <i>be/like/love/hate.</i> Питања са <i>Who/What/Which/How.</i> Употреба/изостављање чланова са називима игара/хобија/спорта/празника. (Интер)културни садржаји: Конвенције у писању знакова навода; разлике између британске и америчке варијанте енглеског језика у изговору, лексичком фонду и правопису; интересовања, хобији.
ОПИСИВАЊЕ ДОГАЂАЈА И СПОСОБНОСТИ У САДАШЊОСТИ	<i>What are your friends doing now/at the moment? Lazar's helping Magdalena with her homework. Maksim's talking on his mobile phone. Teodora's looking for her eraser.</i> <i>What are you looking for/at? Why's Vanja crying? I don't know. Why are they smiling?</i> <i>You're joking! I'm having fun with my friends!</i> <i>I can do a lot of things. I can talk about my family. I can write, but I can't spell! I can say hello and goodbye in German.</i> <i>Who/What can you see? Can you hear something?</i> <i>I don't walk to school, I go by bus. My friend Anastasija goes by car. I listen to music on the bus.</i> <i>We usually have soup, salad, potatoes and some meat for lunch. What does your family have for breakfast/lunch/dinner?</i> <i>In the UK children start school at the age of 5, but in my country they start school at the age of 7.</i> <i>The Queen of England lives in Buckingham Palace. Where does the American President live? He lives in the White House.</i> <i>The Present Continuous Tense</i> за изражавање тренутних радњи. <i>The Present Simple Tense</i> за описивање уобичајених радњи. Модални глагол <i>can</i> за изражавање способности. Питања са <i>What/Where/When/How many...</i> Употреба/изостављање чланова и у изразима <i>at the moment, at the weekend/at weekends, go/walk to school, start/finish school, have fun, by bus/car/bike</i> и сл. (Интер)културни садржаји: Породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; обичаји и начин живљења људи у земљама енглеског говорног подручја.

ИЗРАЖАВАЊЕ БРОЈА, КОЛИЧИНЕ И ЦЕНА	<i>This is our first day at school.</i> <i>Tuesday is the second day of the week.</i> <i>November is the eleventh month of the year.</i> <i>We live in the twenty-first century.</i> <i>Z is the twenty-sixth letter of the English alphabet.</i> <i>How many subjects have you got at school? We've got nine subjects. What about you?</i> <i>How many teeth have you got? I've got 24 teeth, and you?</i> <i>How tall are you? I'm 1 metre 50 cm tall.</i> <i>How old is your little brother? He's 2 and a half years old.</i> <i>Can I have 2 kilos of strawberries / a litre of yoghurt, please?</i> <i>Excuse me, how much are these bread rolls? They are 50 pence/cents/dinars each.</i> <i>How much is this dictionary? It's 15 pounds/euros.</i> Правилна множина именица: <i>subject-subjects, dinar-dinars...</i> Неправилна множина основних именица: <i>tooth-teeth...</i> Множина основних именица које се заврша вају на -y, -o, f/fe: <i>strawberry-strawberries, kilo-kilos, tomato-tomatoes...</i> Питања са <i>How much/many/old/tall...</i> Основни бројеви 0-100. Редни бројеви 1-30. Употреба одређеног члана са редним бројевима. (Интер)културни садржаји: Конвенције у писању двоцифрених бројева. Новчане валуте у земљама енглеског говорног подручја и њихове ознаке.
-----------------------------------	---

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења за стране језике у првом циклусу основног образовања и васпитања усмерен је на развој функционалних знања и заснован је на комуникативно дефинисаним исходима учења, односно активностима које ученик успешно реализује користећи страни језик. Језичке активности слушања, читања, (раз)говора и писања у програму наставе и учења посматрају се интегративно, као нераздвојиве компоненте аутентичне комуникације појединца у било којој говорној заједници.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Приликом планирања наставе и учења треба имати у виду да се исходи разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно узети у обзир да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета. Садржајима у уџбенику приступа се селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упути ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина. Полазећи од исхода, односно онога што је ученик у стању да оствари у различитим врстама и видовима комуникације (усмене, писане и невербалне), формално и садржински централну позицију програма наставе и учења заузимају управо *комуникативне функције*. На основу комуникативних функција дефинисане су *језичке активности* помоћу којих се оне могу остварити, а које, од четвртог разреда, укључују усавршавање способности разумевања говора, разумевања писаног текста, интерактивног усменог и писаног изражавања. Захваљујући цикличној и континуалној концепцији програма, комуникативне функције се преносе, усвајају и увежбавају током читавог образовног циклуса, с растућим степеном сложености. Исходи, комуникативне функције и језичке активности дефинисани су као опште лингвистичке категорије, и стога су за све стране језике идентични искази. Како би се, међутим, исходи, функције и активности операционализовали, понуђени су и примери језичких садржаја, и то за сваки појединачни страни језик. Њима се илуструју неке од најфреквентнијих и узрасно најадекватнијих могућности за вербалну реализацију комуникативних функција.

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како би перманентно унапређивао наставни процес.

Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају и наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалуација, језички портфолио, пројектни задаци и др.), сумативним оцењивањем прецизније се процењује оствареност исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава наставнику да у току наставног процеса мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа. Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик.

Назив предмета	МАТЕМАТИКА
Циљ	Циљ учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.
Разред	четврти
Годишњи фонд часова	180

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
- прочита, запише и упоређи природне бројеве и прикаже их набројеној правој; - одреди месну вредност цифре; - изврши четири основне рачунске операције у скупу $\mathbb{N}_0$; - састави израз, израчуна вредност бројевог израза и примени својства рачунских операција; - реши једначине и неједначине и провери тачност решења; - реши проблемски задатак користећи бројевни израз, једначину или неједначину; - процени вредност израза са једном рачунском операцијом; - одреди вишеструке декадне јединице најближе датом броју; - прочита и запише разломке облика $\frac{m}{n}$ ($m, n \leq 10$); - упоређи разломке облика $\frac{m}{n}$ са једнаким бројоцима или именицима; - сабере и одузме разломке	БРОЈЕВИ	Скуп природних бројева са нулом. Декадни систем записивања бројева. Месна вредност цифре. Својства скупа природних бројева. Сабирање и одузимање (писмени поступак). Множење и дељење (писмени поступак). Својства рачунских операција (изражена формулама). Изрази са више операција (бројевни изрази и изрази са променљивом). Једначине и неједначине у скупу $\mathbb{N}_0$. Разломци облика $\frac{m}{n}$ ($m, n \leq 10$). Упоредивање разломака са једнаким бројоцима. Једнакост разломака. Сабирање и одузимање разломака са једнаким именицима. Децимални запис броја са две децимале. Сабирање и одузимање децималних бројева.

саједнаким именицима; – запише резултат мерења дужине децималним бројем са највише две децимале; – сабере и одузме децималне бројеве са највише две децимале; – чита, користи и представља податке у табелама или графичким дијаграмима; – формира низ на основу упутства; – реши задатак применом различитих начина представљања проблема; – именује елементе и опише особине квадрата и коцке; – црта мреже и прави моделе квадрата и коцке; – препозна сликовну представу изгледа тела посматраног са различитих страна; прочита, упореди и претвори јединице за мерење површине и запремине; – израчуна површину квадрата и правоугаоника; – израчуна површину и запремину квадрата и коцке; реши проблемске задатке у контексту мерења.	ГЕОМЕТРИЈА	Квадар и коцка.
	МЕРЕЊЕ И МЕРЕ	Мерење површине (m^2 , dm^2 , cm^2 , mm^2 , km^2 , ha, a). Површина квадрата и правоугаоника. Површина квадрата и коцке. Мерење запремине (m^3 , dm^3 , cm^3 , mm^3). Запремина квадрата и коцке.

Кључни појмови садржаја: природни бројеви, декадни систем, својства операција, израз, једначине и неједначине, разломци, децимални запис броја, коцка, квадар, површина и запремина.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број часова за обраду новог градива + број часова за утврђивање, увежбавање и систематизацију градива). Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација градива), водећи рачуна о циљу предмета и исходима.

Предложени редослед реализације тема:

1. Бројеви – први део (рачунске операције);
2. Мерење и мере – први део (површина квадрата и правоугаоника);
3. Бројеви – други део (једначине и неједначине);
4. Геометрија;
5. Бројеви – трећи део (разломци и децимални бројеви);
6. Мерење и мере – други део (површина и запремина квадрата и коцке).

Предложена подела тема и редослед реализације нису обавезни за наставнике, већ само представљају један од могућих модела. Овакав предлог је дат због тога што је пожељно комбиновати алгебарске и геометријске садржаје.

Основа за писање исхода и избор садржаја је чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичким језиком, математичко резонување и доношење закључака и одлука.

Исходи представљају основ за избор наставних садржаја, доприносе и лакшем избору наставних стратегија, метода и по ступака, чиме се олакшава дидактичко-методичко креирање процеса поучавања и учења. Достицањем исхода, ученици усвајају основне математичке

концепте, овладавају основним математичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање образовних стандарда и међупредметних компетенција као што су комуникација, дигитална компетенција, рад са подацима и информацијама, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици достигну исходе и да изабере одговарајуће методе, активности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, дате исходе треба разложити на мање и на основу њих планирати активности за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже достићи, док је за одређене исходе потребно више времена и активности, као и рада на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљеве којима се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција и не треба је усмерити само ка достизању појединачних исхода.

При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика и настојати да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

Приликом планирања наставе, треба имати у виду да, у овом узрасту, различите игролике активности, као и употреба едукативних софтверских алата у функцији сазнавања и учења, могу бити додатна мотивација за усвајање математичких садржаја. Због тога је важно да се ученицима првог циклуса омогући да развијају математичко мишљење у контексту игроликих активности и употребе едукативних апликација на интернету и других електронских материјала. Поред тога, игролике активности и употреба едукативних апликација и електронских материјала значајно доприносе развијању интересовања за математику и позитивног става према математици.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе је и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање развоја и напредовања ученика. Тај процес треба започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу.

Назив предмета	ПРИРОДА И ДРУШТВО
Циљ	Циљ учења Природе и друштва јесте упознавање себе, свог природног и друштвеног окружења и развијање способности за одговоран живот у њему.
Разред	Четврти
Годишњи фонд часова	72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА		САДРЖАЈИ
одреди положај и границу Србије, положај главног града и већих насеља на географској карти Србије; одреди положај и именује природне и друштвене објекте на географској карти Србије; повеже различите природно-географске карактеристике Србије са размештајем становништва, изгледом насеља и делатностима људи; уважава националну и културну разноликоост као основу за суживот свих грађана Републике Србије; представи знамените личности, културна добра и природне лепоте по којима је Србија препознатљива у свету; у дискусији даје предност коришћењу локалних производа, производа направљених од рециклираних материјала, као и коришћењу обновљивих природних ресурса; повеже промене у изгледу свог тела и понашања са одрастањем; планира своје дневне активности и време provedено уз ИКТ уређаје; затражи помоћ уколико се суочи са непримерним садржајима у дигиталном окружењу; идентификује и самостално раздваја смеше просејавањем, одливањем, цеђењем и испаривањем; испита електричну проводљивост материјала помоћу једноставног струјног кола; наведе примере штедљивог	МОЈА ОТАЏБИНА – РЕПУБЛИКА СРБИЈА	Природне и друштвене одлике Србије	Положај, територија, граница и симболи Србије (грб, застава и химна) и национална валута. Природне карактеристике Србије – рељеф, воде, шуме. Типичне, ретке и угрожене врсте биљака и животиња – значај и заштита. Национални паркови Србије. Друштвене карактеристике Србије (становништво, насеља и делатности). Грађани Србије (права и обавезе, демократски односи и интеркултуралност). Привредне карактеристике Србије (природни ресурси и делатности у различитим крајевима). Одржива употреба природних ресурса (извори енергије, чиста вода, чист ваздух, плодно земљиште, руде, разноврсност биљног и животињског света).
		Човек – природно и друштвено биће	Човек – природно, друштвено и свесно биће. Физичке промене у пубертету. Дигитална безбедност и последице прекомерног коришћења информационо-комуникационих технологија; непримерени садржаји.
		Материјали	Рационална потрошња електричне енергије и правилно руковање електричним апаратима у домаћинству. Магнетна својства материјала (природни магнети, могућност намагнетисавања тела и својства које тада испољавају). Запаљиви материјали (ознаке за запаљиве материјале). Ваздух – кисеоник као чинилац сагоревања. Опасност и заштита од пожара.

коришћења електричне енергије; наведе примере употребе магнета у свакодневном животу; наведе примере превенције и заштите од пожара; прикаже хронолошки на ленти времена значајне историјске догађаје и личности; описе начин живота људи кроз време користећи различите изворе информација; представи ток и резултате истраживања (писано, усмено, помоћу ленте времена, презентацијом и/или цртежом и др); пронађе и одабере потребне информације из различитих извора (писаних, сликовних, дигиталних); повеже резултате рада са уложеним трудом; сарађује са другима у групи на заједничким активностима; учествује у друштвено-корисним акцијама уз подршку одраслих.		Прошлост Србије	Живот у далекој прошлости (долазак Словена на Балканско полуострво, области које су Срби населили; начин живота). Српска држава за време владарске породице Немањића – успон и слабљење (владари – Стефан Немања, цар Душан, цар Урош; култура, начин живота). Живот под турском влашћу (начин живота, облици пружања отпора). Настанаки развој модерне српске државе (Први и Други српски устанак –узрок и ток; вође устанка; култура, начин живота). Србија у савремено доба (Први светски рат, настанак југословенске државе, Други светски рат, промена облика владавине, распад југословенске државе и осамостаљење Србије; култура, начин живота).
---	--	-----------------	---

Кључни појмови садржаја: отаџбина, оријентација у времену и простору, интеркултуралност, природни ресурси.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм предмета Природа и друштво задржао је постојећи оквир, план наставе и учења од два часа недељно, односно 72 часа годишње и досадашњи завичајни принцип.

Принцип животне близине, тзв. завичајни принцип, одређује просторну и временску блискост природних и друштвених појава и процеса и као такав представља једну од суштинских одлика овог предмета. У првом разреду се креће од просторно и временски најближих феномена за ученика, док се у старијим разредима просторни и временски оквир постепено шири. Конкретно, оквир унутар ког се остварују предметни исходи у првом разреду чине садржаји из најближег и непосредног окружења ученика, у оквиру области под називом *Непосредно окружење ученика* – дом, школа, насеља/дела насеља у коме ученик живи, у другом разреду просторни оквир се проширује на *Насеље са околином*, у трећем разреду на *Крај у коме ученици живе*², а завршава се у четвртном разреду облашћу под називом *Моја отаџбина – Република Србија*.

Принцип животне близине овом програму обезбеђује високу осетљивост на контекст у коме ученици живе, односно отвореност за садржаје из учениковог окружења и флексибилност за уважавање карактеристика и одлика најразличитијих средина у којима деца из Србије живе. У том смислу предмет Природа и друштво подразумева отвореност и за садржаје од значаја за националне мањине у складу са простором проучавања природних и друштвених појава у четвртном разреду – *Моја отаџбина – Република Србија*. Поред тога, код свих ученика треба развијати осећај богатства у различитостима међу припадницима различитих националности указивањем на постојање људи који славе другачије празнике, имају различите обичаје, културу становања, исхрану, облачење и сл.

Основна интенција наставе Природа и друштво усмерена је на развој интелектуалних, психофизичких, когнитивно- конативних и социјално-афективних сфера личности ученика, што се одражава у наведеном циљу за крај циклуса и датим предметним исходима. Предметни

исходи Природе и друштва показују шта су ученици оспособљени да учине, предузму, изведу и обаве на крају разреда захваљујући знањима, ставовима и вештинама које су развили учењем овог предмета. Исходи се остварују у спрези садржаја, метода наставе и учења и активности ученика некад унутар једне теме, а најчешће кроз више тема. Зато границе међу темама проучавања треба схватити условно и флексибилно. Неки исходи су по својој природи међупредметни и оствариваће се кроз активности у оквиру више наставних предмета, као на пример исход: *по завршетку разреда ученик ће бити у стању да пронађе и одабере потребне информације из различитих извора (писаних, сликовних, дигиталних)*. Треба, такође, имати у виду да је редослед програмских тема и груписаних садржаја унутар тема урађен искључиво ради прегледности препоручених програмских садржаја и не препоручује се као редослед приликом креирања годишњих и оперативних планова, већ као помоћ наставнику да их креира. Такође, није пожељно да структура садржаја уџбеника буде основ за планирање наставе.

Ученике треба оспособљавати да самостално истражују и анализирају природне и друштвене појаве и процесе. У зависности од исхода који се жели остварити, учитељ треба да подстакне ученике на различите врсте активности које ангажују како поједина чула, тако и више чула истовремено. Синхронизација чулних утисака даје целовиту слику објекта, процеса, појава и њихову интеграцију у комплексну слику света, а уважава различитости у склоностима ученика при упознавању света и процесу учења. Ипак, учење се не завршава на чулним утисцима, већ се наставља уопштавањем ученог кроз описивање, поређење, формулисање закључака итд. У наставном процесу се, дакле, полази од несистематизованих искуствених сазнања и иде се ка општим, научно заснованим, систематизованим знањима из области природе, друштва и културе. Активности ученика потребно је прилагодити предметним исходима, специфичностима изабраних садржаја и узрасту ученика. Постепено треба повећавати ниво захтева и самосталности ученика приликом упознавања природних и друштвених појава.

Стварност (природна и друштвена) која нас окружује и из које произилази садржај овог програма, заснована је на *повезаности различитих појава и процеса*. Због тога садржаји предмета Природа и друштво морају да буду одраз те целовитости и повезаности појава које се изучавају. Ради формирања елементарних појмова и постављања мреже за систем појмова, при избору и распореду програмске грађе примењен је *спирално-узлазни модел*, у складу са узрастним карактеристикама ученика. То значи да се иста тематика из разреда у разред проширује, продубљује и посматра са различитих аспеката. Изградња система у настави последица је постојања система у стварности. Улога учитеља је да ствара прилике за учење, а не да наставне садржаје тумачи само као биолошке, географске, историјске и друге садржаје.

Поред тога, приступ настави и учењу треба да буде *повезан и са логиком и методологијом научне дисциплине* одакле произлази одређени садржај. Тако изучавање биолошких садржаја нужно треба да укључи посматрање и праћење биолошких феномена; изучавање садржаја хемије и физике – закључивање на основу спроведеног огледа или експеримента; изучавање прошлости – анализу историјских извора итд. Развијање система појмова подразумева континуиран рад учитеља на успостављању хоризонталне (унутар једног разреда) и вертикалне повезаности (између разреда) појмова унутар програма предмета Природа и друштво. Важно је да се кад год је могуће приступи интегрисаном приступу садржајима на међупредметном нивоу кроз наставне и ваннаставне облике рада и активности у школи и изван ње. Због природе садржаја предмета и датих исхода пожељно је активности организовати што чешће изван учионице, односно у природном и друштвеном окружењу. За потребе овог предмета посебно су погодни: организоване посете, шетње, излети, настава у природи.

Поред коришћења званично одобрених уџбеничких комплекта, у остваривању програма предмета Природа и друштво препоручује се коришћење шире литературе и осталих извора информација: штампаних, аудио-визуелних и електронских медија. Посебно се препоручује коришћење аутентичних природних и друштвених извора, као најверодостојнијих показатеља стварности, појава и процеса у конкретном непосредном окружењу, као и дидактичких материјала који одражавају посебности датог окружења и краја у коме ученици живе.

Учитељ остварује постављени циљ и исходе кроз наставу и остале организационе форме рада у школи, без додатног оптерећења родитеља и њиховог обавезног ангажовања у остваривању програма. Родитељи могу бити добровољно ангажовани као расположиви потенцијал локалне средине, у зависности од њихових знања, могућности и хтења.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање обухвата креирање годишњег и оперативних планова, као и развијање припрема за час/дан/седмицу. *Годишњи план* креира се у форми гантаграма и садржи број часова по темама распоређених по месецима, а у складу са школским календаром, годишњим фондом часова, планираним фондом часова по темама.

Полазећи од датих предметних исхода и препоручених садржаја од наставника се очекује да дати програм контекстуализује према потребама конкретног одељења имајући у виду карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, као и друге ресурсе школе и локалне средине.

Приликом планирања наставе и учења потребно је руководити се:

- индивидуалним разликама међу ученицима у погледу начина, темпа учења и брзине напредовања;
- интегрисаним приступом у којем постоји хоризонтална и вертикална повезаност унутар истог предмета и различитих наставних предмета;
- партиципативним и кооперативним активностима које омогућавају сарадњу;
- превасходно активним и искуственим методама наставе и учења;
- уважавањем свакодневног искуства и знања које је ученик изградио ван школе, повезивањем активности и садржаја учења са животним искуствима ученика и подстицањем примене наученог у свакодневном животу;
- неговањем радозналости, одржавањем и подстицањем интересовања за учење и континуираносазнавање;
- редовним и осмишљеним прикупљањем релевантних података о напредовању ученика, остваривању предметних исхода и постигнутом степену развоја компетенција ученика.

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре, као и до сада, креира свој годишњи (глобални) план рада из кога касније развија своје оперативне планове. Како су исходи дефинисани за крај наставне године, наставник треба да их операционализује прво у оперативним плановима, а потом и на нивоу конкретне наставне јединице.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика само је део праћења и вредновања образовно-васпитне праксе. Резултате целокупног праћења и вредновања наставник узима као основу за планирање наредних корака у раду са ученицима и развијању своје образовно-васпитне праксе.

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању*. Потребно је да наставник континуирано и на примерен начин указује ученику на квалитет његовог постигнућа тако што ће повратна информација бити прилагођена, довољно јасна и информативна како би имала улогу подстицајне повратне информације. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

Назив предмета	ЛИКОВНА КУЛТУРА
Циљ	Циљ учења Ликовне културе је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа
Разред	четврти
Годишњи фонд часова	72

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:		
– поштује инструкције за припремање, одржавање и одлагање материјала и прибора; – изражава замисли, интересовања, сећања, емоције и машту традиционалним ликовним техникама; – користи амбалажу и предметеза једнократну употребу у стваралачком раду; – примени, у стваралачком раду, основна знања о композицији; – користи одабрана уметничка дела и визуелне информације као подстицај за стваралачки рад; – тумачи једноставне знаке, симболе и садржаје уметничких дела; – разговара о значају одабраног уметника, уметничког дела, споменика и музеја; – учествује у планирању и реализацији ликовног пројекта или радионице; – разматра, у групи, шта и како је учио/учила и где та знања може применити.	КОМПОЗИЦИЈА	Елементи композиције – облик, боја, линија, текстура, светлина (валер). Положај елемената у композицији – хоризонтални, вертикални, дијагонални. Материјали и технике – графитна оловка, туши четка, туш и перо, акварел, гваш, темпера, фротаж, колаж, деколаж, асамблаж, меки материјали.
	СПОРАЗУМЕВАЊЕ	Хералдика – застав, грб, печат. Пиктограми. Споразумевање сликом.
	НАСЛЕЂЕ	Споменици природе и споменици културе у Србији. Археолошки локалитети, замкови и утврђења, манастири, музеји. Познати уметници и најзначајнија дела.
	СЦЕНА	Сценографија за позориште, филм и телевизију. Елементи сценографије.

Кључни појмови: простор, облик, линија, боја, текстура, светлина.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ОПШТИ ДЕО

Кључни појмови су међусобно чврсто повезани и чине конструкцију, основу за развијање програма. Централни појам је простор, јер се све што видимо и доживљавамо налази у простору. Из овог појма су изведени остали кључни појмови. У четвртном разреду их има шест: простор – облик, линија, боја, текстура, светлина.

Централни појам, простор, указује на то да програм није усмерен на ускостручне садржаје, већ на свет у коме ученик живи и одраста и који треба свесно да опажа, доживљава и истражује из различитих углова. Сви садржаји везани за визуелну уметност (укључујући и уметничка остварења из ближе и даље прошлости) у блиској су вези са савременим светом и ученици треба постепено да истражују и откривају те везе.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У првој колони табеле дати су исходи који се достижу до краја школске године. Исходи воде ка постепеном развијању компетенција. Достижни су за сваког ученика, у мањој или већој мери. У другој колони табеле дати су називи тема, а у трећој предложени садржаји. Наставник креира програм на основу компетенција, циља, исхода и кључних појмова. Да би се омогућили услови за напредовање ученика, у настави треба да доминирају сложени задаци који циљају више исхода и међупредметних компетенција. Осим стваралачког рада значајан је и разговор. Наставник планира питања која подстичу ученике на размишљање, истраживање и развијање креативних идеја.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставник у току године прати, процењује и подстиче развијање индивидуалних потенцијала сваког ученика. Могући елементи за процењивање напредовања и оцењивање постигнућа су:

- однос према раду (припремљен је за час; одговорно користи материјал, прибор и алатке; одржава прибор и радни простор; потписује радове; чува радове у мапи...);
- однос према себи (истражује информације; поставља питања; предлаже; истражан је у раду, труди се; преузима одговорност; поштује себе и своје радове; учи на грешкама; спреман је да испроба своје способности у новим активностима...);
- однос према другима (довршава рад у договореном року; поштује договорена правила понашања; спреман је да помогне и да сарађује; уважава туђу културу, радове, начин размишљања, доживљавања, опажања, изражавања...);
- разумевање (разуме задатак; разуме појмове; разуме процес; разуме концепт; разуме визуелне информације...);
- повезивање (повезује и пореди познате и нове информације, људе, места, догађаје, феномене, идеје, дела...);
- оригиналност (оригиналан је у односу на туђе радове; оригиналан је у односу на своје претходне радове...);
- организација композиције (у складу са својом идејом примењује одговарајуће принципе компоновања, знања о простору, перспективи, пропорцијама, правцу, смеру...);
- вербално изражавање (учтиво комуницира; аргументовано, кратко и јасно образлаже свој рад, идеју, доживљај, опажање, емоције...);
- употреба техника и средстава (бира одговарајућу технику у односу на идеју; примењује одговарајући процес; бира одговарајући материјал/подлогу; истражује могућности технике и материјала; користи дигиталну технологију као помоћно средство у раду; обликује рад у одабраном апликативном програму)...

Елементи могу и другачије да се формулишу. Бирају се према типу ликовног задатка и циљевима задатка.

Самопроцена радова је вербална и писана. Најефикаснија је метода 3, 2, 1. Ученик сам припрема листић на коме уписује име, презиме, датум и назив рада. Затим кратко наводи: 3 ствари које сам научио на часу, 2 примера која илуструју то што сам научио, 1 ствар која ми није јасна или питање које бих поставио. Када се разговара о ликовним делима ученик пише: 3 речи којима бих описао дело, 2 ствари које ми се највише допадају на делу, 1 ствар коју не разумем. Када се разговара о уметнику: 3 ствари због којих је уметник значајан, 2 дела која ми се највише свиђају, 1 питање које бих поставио уметнику. Када се ученик ликовно изражава: 3 ствари о којима сам размишљао током рада, 2 ствари које ми се свиђају на мом раду, 1 ствар коју бих променио. Или: 3 речи којима бих описао свој рад, 2 разлога због којих је мој рад оригиналан, 1 ствар коју бих урадио другачије. Важно је да ученик не наводи више од једне нејасноће или

грешке, ни у случају када му ништа није јасно или сматра да је рад упропашћен. Издавање само једне нејасноће или грешке постепено оспособљава ученика да идентификује најважнији пропуст и да се фокусира на његово уклањање или да дође до бољих идеја. Ученике је потребно навикавати да листиће попуњавају брзо. Понекад је најважније оно чега се првог сете. Наставник може да прилагођава методу у складу са типом активности/ задатка или да осмисли другачије чек-листе.

Назив предмета	МУЗИЧКА КУЛТУРА
Циљ	Циљ учења Музичке културе је да код ученика развије интересовање и љубав према музици кроз индивидуално и колективно музичко искуство којим се подстиче развијање креативности, естетског сензибилитета и духа заједништва, као и одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа.
Разред	Четврти
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ ТЕМА	САДРЖАЈИ
– опише своја осећања у вези саслушањем музике; – препознаје народну и уметничку музику; – опише улогу музике у медијима; – разликује инструменте по боји звука и изражајним могућностима; – повеже карактер дела са избором инструмента и елементима музичке изражајности; – уочи контраст и понављање у музичком делу; – пева и свира по слуху и са нотог текста песме различитог садржаја и расположења; – примени изражајне музичке елементе; – осмисли и изведе једноставну ритмичку и мелодијску пратњу; – осмисли музички одговор на музичко питање; – осмисли једноставну мелодију на краћи задати текст; – изабере одговарајући музички садржај (од понуђених) према литерарном садржају; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – коментарише своје и туђе извођење музике; – самостално или уз помоћ	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Композиције различитог карактера. Елементи музичке изражајности (инструмент, глас, мелодијска линија, темпо, ритам, динамика). Вокална и инструментална музика (композиције домаћих и страних композитора). Дела фолклорне традиције српског и других народа. Музичка прича. Музика у служби других медија. Музички бонтон. Музика и здравље.
	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Музичке игре (дидактичке). Певање песама различитог садржаја и карактера по слуху. Певање и свирање песама из нотог текста. Свирање песама по слуху на дечјим инструментима и/или на другим инструментима. Народни инструменти нашег и других народа. Музичке драматизације. Свирање инструменталних аранжмана на дечјим инструментима и на алтернативним изворима звука. Динамика (крешендо, декрешендо). Темпо (<i>Andante. Moderato. Allegro</i>). Боја (различити гласови и инструменти). Трајање (цела нота и пауза, нота четвртине са тачком). Савладавање тонске висине и солмизације у обиму ce^1-ce^2. Тактирање у 3/4 и 4/4 такту. <i>Це-дур</i> лествица. Репетиција, прима и секунда волта.

одраслихкористи предности дигитализације: — учествује у школским приредбама иманифестацијама.	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Једноставна ритмичка и мелодијска пратња. Музичка питања и одговори и музичка допуњалка. Звучна прича на основу познатих музичких садржаја, звучне ономатопеје и илустрација краћи литерарни текст (учење у контексту). Креирање покрета уз музику коју ученици изводе. Креирање мелодије на одабрани текст.
--	-------------------------	--

Кључне речи: певање, свирање, слушање, музичке игре, музички бонтон, лествица, темпо, репетиција.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Природа саме музике, па и предмета Музичка култура указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене програмом наставе и учења. Нагласак у свакој од области је на развоју способности код ученика да комуницирају са другима кроз слушање, извођење и стварање музике као и способности да изражавају своје мисли и осећања кроз музику.

Инсистирање на развоју критичко-аналитичког мишљења има за циљ да помогне ученицима да превазиђу површно расуђивање и да развију лично гледиште (засновано на адекватним информацијама) као и да науче како да артикулишу своје креативне и уметничке изборе. Ученицима треба дати могућност да буду инвентивни и маштовити у свом размишљању, а не само да пронађу тачан одговор.

Учење о музичкој уметности не може се посматрати само као учење музичке писмености и извођење музичких композиција. Учење, поред нужне концентracије на развијању знања и вештина, код ученика, сходно њиховом узрасту и годинама проведеним у учењу музике, треба да развије његову комплетну личност негујући принципе вршњачког учења, одговорности и лидерства, великодушности и посвећености другима и појединачног доприноса у остваривању заједничких циљева. На овај начин непосредно укључивање ученика у музичке активности има функцију социјалне кохезије и спасавања од друштвене маргинализације.

Програм наставе и учења усмерен је на остваривање исхода при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике и музичко стваралаштво.

Исходи се достижу музичким, опажајним и сазнајним активности ученика. Музичке активности су говор у ритму, певање, свирање, покрет уз музику, слушање музике и музичко стваралаштво. Препоручени музички садржаји остављају простор за избор других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Да би ученици достигли очекиване исходе, наставник реализује наставу користећи слушање, глас, покрет и музичке инструменте. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати тимски дух кроз рад у групама и у одељењу, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Наставни програм омогућава да се, поред наведених композиција за слушање и извођење, могу користити и композиције које нису наведене, односно, наставник има могућност да максимално до 30%, по слободном избору, одабере композиције за слушање и извођење водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим могућностима и интересовањима, естетским захтевима, исходима и локалитету на коме се налази школска установа. Однос између понуђених композиција и примера из друге литературе треба да буде

најмање 70% у корист понуђених. Из поменутог разлога, у програму наставе и учења се налази већи избор наставног материјала (за слушање и извођење) у односу на годишњи фонд часова предмета Музичка култура.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

Поред пажљивог избора што квалитетнијих музичких садржаја, ученике треба стално упућивати на неопходност неговања гласовног и слушног апарата. Упозорења да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма, треба да се спроводе у континуитету. Обратити пажњу и на позитиван ефекат музике, у смислу опуштања, подизања пажње, емоционалних и физичких одговора, когнитивне стимулације и развијања меморије.

Од велике важности је да се ученици упознају са правилима понашања (музичким бонтоном) при слушању и извођењу музике. Важно је обезбедити тишину и пажњу у току слушања музике и упутити их када треба извођаче да поздраве аплаузом. Овај модел понашања ученици треба да примене на концертима и различитим музичким приредбама, било да се налазе у активној (као извођачи) или пасивној (као слушаоци) улози.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. *Годишњим планом* се дефинише број часова по областима/темама, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. *Оперативни план* подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца, дефинисање наставних јединица и осталих важних елемената.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима).

На часу треба да преовлађује активност којом се савладава нови музички садржај и она је увек повезана са другим музичким активностима. Специфичност предмета се огледа у томе да се музичке активности одвијају паралелно или једна музичка активност логично води ка другој. У планирању активности, наставници треба да, имају у виду да су области уско повезане, а да су знања и вештине описане у исходима у свакој области међусобно зависна и комплементарна.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима музичке културе најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка тумачењу. Из тих разлога не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Назив предмета	ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ
Циљ	Циљ учења Физичког и здравственог васпитања је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.
Разред	Четврти
Годишњи фонд часова	108

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА		САДРЖАЈИ
– примени општеприпремне вежбе (вежбе обликовања); – правилно изводи вежбе, разноврсна природна и изведена кретања; – комбинује усвојене моторичке вештине у игри и свакодневном животу; – одржава равнотежу у различитим кретањима; – правилно држи тело; – самостално коригује неправилно држање; – правилно подиже, носи и спушта терет; – изведе кретања, вежбе и саставе уз музичку пратњу; – изведе дечји и народни плес; – користи терминологију вежбања; – поштује правила понашања на вежбаљима; – поштује мере безбедности током вежбања; – одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима; – поштује и примени правила игре; – навија и бодри учеснике у игри на начин којим никога не вређа; – прихвати победу и пораз као саставни део игре и такмичења; – уредно одлаже своје ствари пре и након вежбања; – прати промене у сопственој тежини и висини; – сагледа резултате физичких способности; – препозна здравствено стање када не треба да вежба;	ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ		Вежбе за развој снаге са реквизитима и без реквизита. Вежбе за развој покретљивости са реквизитима и без реквизита. Вежбе за развој аеробне издржљивости. Вежбе за развој брзине и експлозивне снаге. Вежбе за развој координације. Национална батерија тестова за праћење физичког развоја и моторичких способности. Моторичке вештине и игре у развоју моторичких способности
	МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ	Атлетика	Технике трчања. Истрајно трчање. Скок удаљ згрчном техником. Бацање лоптице из залета. Скок увис прекорачном техником. Тробој.
		Спортска гимнастика	Основни садржаји Вежбе на тлу: вежбе и комбинације. Прескоци и скокови (прескок разношка). Вежбе у вису, вежбе у упору и вежбе са променама висова и упора. Вежбе равнотеже на шведској клупи и ниској греди. Проширени садржаји Вежбе на тлу: – летећи колут из места. – састав.
		Основе тимских, спортских и елементарних игара	Мини-рукомет. Футсал – „мали фудбал“. Основни елементи кошарке и мини-кошарка. Основни елементи одбојке. Јацент.
		Плес и ритмика	Вежбе са вијачом. Вежбе са лоптом. Вежбе са обручем. Народно коло „Моравац“. Народно коло из краја у којем се школа налази.

– примењује хигијенске мере пре, у току и након вежбања, као и у другим ситуацијама; – уредно одржава простор у коме живи и борави; – увиди значај правилне исхране за вежбање; – повеже различита вежбања са њиховим утицајем на здравље; – препозна лепоту покрета и кретања; – користи научена вежбања у рекреацији породице; – правилно реагује у случају повреде у школи; – вреднује сопствена и туђа постигнућа у вежбању; – учествује у предлагању садржаја и начина рада	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА	Пливање	Основна обука пливања. Скок на ноге.
		Полигони	Полигон у складу са реализованим моторичким садржајима.
		Култура вежбања и играња	Основна правила вежбања. Основна правила мини-рукомета, фудсала, кошарке, мини-кошарке и одбојке. Понашање према осталим учесницима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе). Чување и одржавање материјалних добара. Постављање, склањање и чување справа и реквизита неопходних за вежбање. „Ферплеј“ (навијање, победа, пораз, толеранција). Значај вежбања у породици. Вежбање у слободно време
		Здравствено васпитање	Правилно држање тела и здравље. Значај вежбања за правилан рад срца и плућа. Мишићи и зглобови тела. Хигијена простора за вежбање. Исхрана и вежбање. Значај лекарских прегледа за вежбање. Поступање у случају повреде (обавестити наставника и др.).

Кључни појмови садржаја: физичке способности, моторичке вештине, здравље, плес и игра.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Концепција Физичког и здравственог васпитања заснива се на јединству наставних, ваннаставних и ваншколских организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља кроз достизање исхода овог васпитно-образовног подручја које се састоји из три предметне области:

- физичке способности,
- моторичке вештине, и
- физичка и здравствена култура.

Већина исхода у програму је развојног карактера и протежу се кроз цео први циклус основног образовања и васпитања и узима се у обзир узраст ученика и сензитивни периоди развоја физичких способности.

Програм четвртог разреда базиран је на континуираном развијању знања, вештина, ставова и вредности.

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА

А. Часови физичког и здравственог васпитања

Б. Слободне активности

В. Недеља школског спорта

Г. Активности у природи (крос, спортски дан, излети, зимовање, летовање ...)

Д. Школска такмичења

Ђ. Корективно-педагошки рад и допунска настава

ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА

Ова наставна област реализује се кроз све друге наставне области и теме уз практичан рад и састоји се од две наставне теме *Култура вежбања и играња* и *Здравствено васпитање*.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У циљу сагледавања и анализирања ефеката наставе *физичког и здравственог васпитања*, препоручује се да наставник подједнако, континуирано прати и вреднује:

- ниво ангажованости (активност) и однос ученика према обавезама у Физичком и здравственом васпитању који обухвата:
 - вежбање у адекватној спортској опреми;
 - активно учествовање на часовима Физичког и здравственог васпитања;
 - вежбање и играње у слободно време;
- приказ два комплекса усвојених општеприпремних вежби (вежби обликовања), без реквизита;
- постигнућа у моторичким вештинама;
- индивидуални напредак ученика.

Индивидуални напредак сваког ученика процењује се у односу на претходно проверено стање. Приликом оцењивања неопходно је узети у обзир способности ученика, степен спретности и умешности. Уколико ученик нема развијене посебне способности, приликом вредновања (оцењивања) узима се у обзир његов индивидуални напредак у односу на претходна достигнућа и могућности као и ангажовање ученика у наставном процесу.

Код ученика ослобођених од практичног дела наставе прати се и вреднује:

- познавање основних правила елементарних и спортских игара, основних здравствено-хигијенских правила вежбања и здраве исхране;
- учешће у ваннаставним активностима.

Праћење, вредновање и оцењивање ученика ослобођених од практичног дела наставе, врши се на основу посебног ангажовања у настави.

Праћење, вредновање и оцењивање ученика са инвалидитетом врши се на основу њиховог индивидуалног напретка.

Ослобађање ученика од наставе Физичког и здравственог васпитања

Ученик може бити ослобођен само од практичног дела програма наставе за одређени период, полугодиште или целу школску годину на основу препоруке изабраног лекара.

Ученик ослобођен практичног дела у обавези је да присуствује часовима. За рад са тим ученицима наставник сачињава посебан програм рада базиран на усвајању теоријских и васпитних садржаја у складу са програмом и корелацијом са садржајима других предмета.

Ослобођеним ученицима треба пружити могућност да:

- прате игру и усвајају правила игара;
- направе едукативни цртеж са спортског догађаја;
- на други начин помажу у настави.

Пример исхода за ученике ослобођене од праткичног дела наставе: По завршетку теме ученик ће бити у стању да:

- наведе основна правила елементарне игре која се најчешће примењује у настави;
- примени основна здравствено-хигијенска правила;
- помогне у организацији активности предвиђених програмом.

ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ

Назив програма	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ
Циљ	Циљ наставе и учења Грађанског васпитања је подстицање развоја личности која је одговорна према својим правима и правима других, отворена за договор и сарадњу испремна да активно учествује у животу школске и локалне заједнице, уважавајући принципе, процедуре и вредности демократског друштва.
Разред	четврти
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршеном разреду ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– разликује примере одговорног и неодговорног понашања људи према животној средини; – се понаша у свакодневним ситуацијама на начин који уважава животну средину и рационалну потрошњу ресурса; – образложи важност информисања о стању животне средине и начинима њене заштите; – аргументује добити од заједничког живота људи припадника различитих култура; – наведе елементе традиције и културе свог народа и покаже интересовање и поштовање за друге културе и традиције; – образложи значај подршке избеглицама и мигрантима да у новој средини сачувају свој језик, традицију, културу; – наведе примере из свакодневног живота којима се илуструје сусретање различитих култура; – дискутује о томе како непознавање других култура утиче на настанак стереотипа, предрасуда и дискриминације; – препознаје примере прекомерне потрошње; – препознаје у медијима поруке којеподстичу прекомерну потрошњу, посебно деце и младих; – критички разматра појаву бацања хране и расипања воде; – процењује важне чињенице опроизводима које купује читајући	ЉУДСКА ПРАВА Ја и други на планети Земљи	Планета Земља припада свима који на њој живе Узајамни утицај природе и човека. Потребне појединца и опште добро – задовољавање људских потреба без угрожавања будућих генерација. Одговоран однос према свету у коме живимо – <i>Мисли глобално делуј локално.</i> Право на здраву животну средину Трећа генерација људских права. Вредности на којима почива – право на живот у здравој животној средини; право на одржив економски развој; право на рационално коришћење природних и енергетских ресурса; право на спречавање свих облика загађивања животне средине; право на доступност информација о стању животне средине.
	ДЕМОКРАТСКО ДРУШТВО Култура и традиција	Култура и традиција Материјално и нематеријално наслеђе једне заједнице настало под утицајем свих народа који су ту живели и сада живе. Културни идентитет Неговање традиције и културе сопственог народа и поштовање традиције и културе других. Мултикултуралност и интеркултуралност Живот поред људи других култура или заједнички живот са њима. Избеглице и мигранти Невољно кретање људи из једне у другу културну заједницу. Непознавање других култура као основ за развој стереотипа, предрасуда и дискриминације. Уклопити се у нову средину, а сачувати свој културни идентитет. Сусретање култура Сусретање и прожимање различитих култура без губљења културног идентитета.

декларацију и води рачуна о односима и квалитета; – испољи заинтересованост за сарадњу и учешће у групном раду; – учествује у изради плана и реализацији акције, њеној промоцији и вредновању.	ПРОЦЕСИ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ Прекомерна потрошња	Потрошачко друштво Стварне потребе и прекомерна потрошња. Неравнотежа – гладни и жедни у свету у којем се храна баца а вода расипа. Амбалажа важнија од садржаја – гомилање отпада. Притисак произвођача – нови модели новог модела. Деца – омиљена циљна група произвођача. Медији и потрошачка култура. Поруче медија у подстицању потрошње. Деца у рекламама. Права потрошача. Информације од значаја за потрошаче. Однос цене и квалитета производа. Права и одговорност потрошача. Заштита потрошачких права.
	ГРАЂАНСКИ АКТИВИЗАМ Еколошка акција	Планирање и извођење еколошке акције. Одређивање циља и израда плана акције. Извођење и документовање акције. Промоција акције на нивоу школе. Вредновање акције.

Кључни појмови: право на здраву животну средину, култура, интеркултуралност, права потрошача

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Изборни програм Грађанско васпитање за четврти разред организован је, као и програми за претходна три, по моделу спирале што значи да су садржаји дати у исте четири области (*Људска права, Демократско друштво, Процеси у савременом свету и Грађански активизам*), али се они проширују и продубљују, а исходи се надограђују или се, ако је упитању вештина, даље развијају. Све четири области су једнако важне и доприносе достизању исхода и развоју међупредметних компетенција.

Програми Грађанског васпитања у првом циклусу основног образовања и васпитања, по свом циљу и концепцији, најближи су програмима обавезног предмета Свет око нас, односно Природа и друштво. Како ученици расту повећавају се и њихове когнитивне, емотивне и социјалне способности да упознају појаве у свету који их окружује. Зато се у првом разреду, као и у наведеном обавезном предмету, проучавају појаве из најближег окружења (породица, одељење), затим у другом разреду то су појаве из школског окружења, у трећем разреду из шире заједнице, а у четвртм појаве које се односе на цео свет и планету Земљу. Окосницу програма за четврти разред чине вредности, права, одговорност, различитост, равноправност.

За остваривање програма и дефинисаних исхода врло је важна улога наставника. Он је модел који својим понашањем и начином на који организује рад у групи доприноси стварању демократске атмосфере која је погодна за размену и аргументовање идеја и мишљења међу ученицима. Он је тај који даје повратну информацију и подстиче ученике на разумевање односа у групи, подржава ученике када им је тешко да се изразе, помаже им у избору правих речи. Подстицајним питањима може да наведе ученике да сагледају ситуацију из друге перспективе, што је озбиљан захтев за ученике четвртог разреда, који су још у извесној мери (мада мање него пре) фокусирани на сопствене потребе, мисли, осећања. Конструктивна комуникација и демократске процедуре нису само циљ већ и начин да се достигну жељени исходи. Наставник треба да обезбеди да се на часу сваки ученик осећа уважено, прихваћено и добродошло, уз

обавезу поштовања и уважавања других и другачијих погледа и мишљења. Његова улога је и да обезбеди наставна средства или упућује ученике како да их сами пронађу.

Оцењивање ученика у Грађанском васпитању се остварује у складу са Правилником о оцењивању у основној школи. Оно је описно и подразумева да ученици имају увид у своје напредовање и то не само у достизању исхода из овог програма, већ и у развоју неколико међупредметних компетенција, посебно *компетенције за одговорно учешће у демократском друштву*. Како је највећи број активности ученика, у оквиру часова овог изборног програма, организован кроз групни рад, то значи да наставник треба да има јасне критеријуме праћења напредовања који су и ученицима познати. Могу се пратити следећи показатељи: начин на који ученик учествује у активностима, како прикупља податке, како аргументује, евалуира, документује. Посебно поуздани показатељи су квалитет постављених питања, способност да се нађе веза међу појавама, наведе пример, промени мишљење у контакту са аргументима, разликују чињенице од интерпретације, изведе закључак, прихвати другачије мишљење, примени научено, предвиде последице, дају креативна решења. Такође, наставник прати и вреднује како ученици међусобно сарађују, како решавају сукобе мишљења, како једни другима помажу, да ли испољавају иницијативу, како превазилазе тешкоће, да ли показују критичко мишљење или критицизам, колико су креативни. Када су у питању активности ученика у оквиру последње области, ученици не треба да буду оптерећени резултатима, јер се и из неуспелих акција може много научити. Истовремено, наставник пружа подршку ученицима да и сами процењују сопствено напредовање и напредовање групе.

Како је у питању крај првог циклуса основног образовања и васпитања и извршен број ученика ће у наставку школовања изабрати верску наставу, било би добро да се изврши неки вид рекапитулације о томе шта се све дешавало током четири разреда, са посебним освртом на активности у оквиру области где су ученици спроводили акцију. Тај осврт наставник може осмислити на различите начине (спонтани разговор, писање састава, квиз, прављење изложбе на основу сачуваних продуката...), али са истим циљем, да ученици постану свесни знања која су стекли, ставова и вештина које су развили, а који су значајни за одговоран живот у демократски уређеној заједници. Осврт би требало да садржи оцењивање следећих елемената компетенције за одговорно учешће у демократском друштву (знања, ставови, вештине): каква је била сарадња у групним активностима, колико смо били отворени за различитости, колико знамо о људским правима и проблемима неправедности, како смо решавали сукобе, колико смо били одговорни за сопствене поступке, колико смо критички промишљали, колико смо били толерантни и солидарни, да ли смо препознавали опасности и знали коме да се обратимо за помоћ, да ли смо се понашали на начин који не угрожава друге људе и животну средину, да ли смо у дискусији показивали вештину активног слушања, да ли смо износили ставове засноване на аргументима, да ли смо комуницирали на конструктиван начин, како смо прикупљали и обрађивали податке, да ли смо изградили став да треба штитити и поштовати људска права.

Назив предмета	ВЕРСКА НАСТАВА - православна
Циљ	Циљ предмета Верска настава - Православни катихизис (веронаука) у 4. разреду јесте да ученици стекну знања о томе да постојање света има свој циљ. Тај циљ је есхатолошка као литургијска заједница: јединство свих створених бића међу собом и на крају с Богом, преко Богочовека Исуса Христа. Циљ због којег је све створено и зашто је створено на овај начин, откривен нам је као Црква, односно као конкретна литургијска заједница.
Разред	четврти
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
- стећи основне информације о темама које ће се обрађивати у настави Православног катихизиса током четвртог разреда - уочити какво је његово предзнање из градива обрађеног у претходном разреду школовања. - желети да активно учествује на часовима верске наставе - уочити важност постојања заједнице - уочити разлику између Цркве и сваке друге заједнице; - уочити да је Црква слободна заједница у којој учествују само они који то желе; - знати да се они који су у заједници са Христом називају хришћани и да је Црква њихова заједница; - знати да се заједница Бога, људи и природе зове Црква; - уочити да изван Цркве свет не може постојати вечно. - бити подстакнут да активно учествује у животу Цркве - бити подстакнут да препознаје живот као дар Божји; - бити подстакнут да препознаје Живот Вечни као Божји дар. - лични однос - заједница љубави; - увидети да су апостоли људи који су слични нама; - уочити да је вера основ заједнице са Богом; - увидети да су Апостоли позивали људе у заједницу љубави са Христом; - разумети значај Христовог оваплоћења (рађања); - Усвојити текст и мелодију песме „Звезда се засја“ - бити подстакнут да доживети Христа као Личност која нам иде у сусрет. - поступно изграђивати свест о томе ко су светитељи; - увидети да су сви позвани да буду светиетљи; - уочити важност светитеља каонаших узора за остваривање личног јединства са Богом; - знати какву важност Савине речи и дела имају за нас данас; - уочити да је за остваривање јединства са Богом потребна искрена жеља; - знати да је Литургија начин на који сви остварујемо заједницу са Богом - препознати да у нашу заједницу са Богом уводимо све оне (и све оно) што волимо. - бити подстакнут да следује светитељима Божјим и да буде добар човек; - бити подстакнут да препознаје љубав као највећу врлину.	УВОД ЦИЉ ЗБОГ КОГА ЈЕ БОГ СТВОРИО СВЕТ ЦРКВА КАО ИКОНА БУДУЋЕГ ЦАРСТВА	- Црква је конкретна литургијска заједница. - Литургија је заједница многих људи и природе с богом оцем преко једног човека - Христа - Структура Литургије (епископ, свештеници, ђакони и народ). - Одбијање првог човека Адама да сједини створену природу с Богом, односно да сарађује на остварењу Божијег плана о свету (човеков пад и последице тога - првородни грех); - Црква у хришћанској архитектури (православни храм и литургијска структура).

– увидети да се грех јавља као последица одсуства истинске љубави; – уочити да је грех наш погрешан избор; – увидети шта је самољубље и по чему се оно разликује од љубави; – увидети да без врлина нема љубави; – уочити да је само врлинама могуће остварити однос љубави са Богом и људима; – упознати најважније хришћанске врлине; – увидети да врлине нису човеку дате, већ да се за њих треба трудити; – увидети да се и врлине усавршавају. – бити подстакнут да следује светитељима Божјим; – бити подстакнут да се труди да у себи развија хришћанске врлине. – уочити да служењем Литургије постајемо учесници Царства Божијег и сједињујемо се са Богом; – упознати садржај молитве «Царе небески»; – увидети да сам изглед православног храма изображава јединство Неба и земље. – код ученика ће се развијати жеља за очувањем природе; – бити подстакнут да уреди школски простор најуспешнијим радовима; – бити подстакнут да и наредне године похађа часове Православног катихизиса; – уочити у којој мери је напредовао и савладао градиво Православног катихизиса четвртог разреда основне школе.		
--	--	--

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА

Циљ наставе у ИВ разреду јесте да ученици стекну знања о томе да постојање света има свој циљ. Тај циљ је есхатолошка као литургијска заједница; јединство свих створених бића међу собом и на крају с Богом, преко Богочовека Исуса Христа. Циљ због којег је све створено и зашто је створено на овај начин, откривен нам је као Црква, односно као конкретна литургијска заједница.

Овим се постижу врло важна знања:

- да се истина света смешта у есхатон као заједницу свих створених бића с Богом Оцем преко Христа и да је она мерило свих историјских догађаја у којима суделује Бог, а Бог суделује у оним историјским догађајима који воде као овом циљу;
- да је Литургија икона Царства Божијег које ће се тек у будућности остварити;
- да је човек одговоран за историју и постојање природе и да ту одговорност истински остварује једино ако живи таквим начином живота који је утемељен на будућем Царству Божијем и његовој структури;
- да су Бог и човек у Христу, односно у Литургији, неодвојиви, јер Бог преко Христа суделује у остварењу будућег Царства Божијег, односно Бог преко људи, који су чланови Цркве као литургијске заједнице, чини присутним то Царство у историји, јер Литургију конституише Дух Свети.

Наведена знања биће потребна и у контексту каснијег упоређења овако виђене истине света с проблемом греха и смрти, односно у расветљавању питања колико литургијски начин постојања реално пружа одговор на проблем смрти. Јер, ако се анализира смрт сваког бића понаособ, она је присутна зато што је природа сваког бића смртна, а то је због тога што је она створена ни из чега. Носиоци, пак, те природе, тј. конкретна бића, пре свега људске личности, својим природним рођењем указују на чињеницу да природа постоји и пре њих, јер они пре рођења нису постојали док је људска природа постојала и пре њиховог рођења. На тај начин сви смо наследници смрти зато што смо наследници природе. Истовремено, ова чињеница указује и на разлику између природе и личности код човека, као и на то да је постојање сваког човека по природи изазов његовој слободи. Овај

проблем се може превазићи једино кроз једно ново рођење, Крштење, где је вечно постојање природе израз наше слободе изражене као заједништво с Богом у Христу. На глобалном плану, смрт прети читавој творевини све дотле док је она одвојена од Бога, односно док не постоји слободно у односу на своје законе кроз једну личност која сједињује с Богом. Литургија је икона постојала створене природе у личности Христовој, односно њеног слободног постојања, а слобода се изражава као љубав према Богу и према другим људима и бићима, превазилази се смрт и остварује се бесмртност за сву природу.

Теме: Циљ због ког је Бог створио свет и Првородни грех треба реализовати преко описа Литургије, која садржи све: целокупну природу кроз природне дарове, хлеб, вино, уље, воду; молитве којима се молимо за благорастворење ваздуха, за изобиље плодова земаљских... итд; људе који су сви сједињени у Христу и постоје слободно од природних закона и окренути ка Богу Оцу.

Објашњавајући службу епископа (свештеника) у Литургији, треба указати на задатак првоствореног човека Адама у природи, а самим тим и свих људи, да је човек створен да буде свештеник у природи и да сједини природу с Богом Оцем као и на суштину човековог пада, односно греха, која се огледа у одбијању човека да то учини. Последица тога греха јесте смрт у природи као разједињавање свега на саставне делове и опасност да се природа врати у небиће, али која није казна Божија, већ остајање природе, злом вољом човека, несједињене с Богом, тј. постојање природе у човеку Адаму на основу њених закона који јој проузрокују смрт. Као потврду да природа не може постојати сама за себе, без заједнице личности, односно слободе човека која се изражава као љубав према Богу, треба навести искуство личности и како ствари и природа изгледају у том искуству. На пример, треба указати на искуство да кад нам неко кога волимо из љубави подари било коју ствар, она за нас постаје значајна, иако дотад нисмо ни примећивали да постоји.

Као помоћну литературу треба користити студију: Ј. Зизјулас, Твар као евхаристија, као и друге сличне студије).

Тема: Литургија је заједница у Хрисшу... и Црква као икона будућег Царства треба, такође, реализовати преко описа Литургије указивањем на то да је Литургија христоцентрична, односно да се сви у Литургији сједињују, преко епископа, као преко Христа, са Богом, као и на то да Литургија почиње речима: "Благословено Царство оца и Сина и Св. Духа" и да све у њој указује на будуће Царство. (За реализацију ове теме треба користити: Ј. Зизјулас, Евхаристија и Царство Божије, као и другу сличну литературу).

Оно што је најважније и што је основни циљ катихизиса јесте то да ученици постану чланови Литургијске заједнице. Јер. Литургија као живо присуства Христа и као икона вечног постојања природе и човека, треба да да ипостас, односно да оцрквени и да да смисао нашем историјском виђењу. Зато треба, кад год је то могуће ученике доводити, или упућивати на Литургијска сабрања.

У току сваке године, конкретно пре свих наилазећих великих празника, како Господњих, тако и Богородичних и светитељских, треба упознати ученике са историјом настанка празника и садржином догађаја који се слави.

Кад је реч о светитељским празницима посебну пажњу треба обратити Србима светитељима: Св. Сави, Св. Симеону, на празник Видовдан итд.

Ученици би требало да се упознају с личностима светитеља које славе као Крсну славу (У ту сврху треба, пре свега, користити житија тих светитеља која се могу наћи у делу Јустина Поповића, Житија светих, Ћелије, Ваљево, а затим и осталу пригодну литературу).

Такође, пре почетка Васкршњег поста, треба упознати ученике с његовом садржином и циљем, као и са богословском подлогом поста, и његовом важношћу за човека. (Најпогоднија литература за то јесте: А. Шмеман, Велики иосш, Крагујевац, последње издање).

Назив предмета	ВЕРСКА НАСТАВА - католичка
Циљ	Сврха католичког вјеронаука у основној школи суставно је складно теолошко-еклезиолошко и антрополошко педагошко повезивање Божје објаве и црквене традиције са животним искуством ученика с циљем остваривања суставног и цјеловитог, екуменски и дијалошки отвореног упознавања католичке вјере на информативно-спознајној, доживљајној и дјелатној разини ради постигнућа зрелости кршћанске вјере и постигнућа цјеловитог опћељудског и вјерског одгоја ученика који живе у својем религиозном и црквеном, културном и друштвеном простору
Разред	четврти
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
– Градити заједништво и повезаност у групи школског вјеронаука – Уочити значење знакова и симбола – Разумјети сакраменте као знакове спасења – Посебно упознати смисао и значење сакрамента иницијације Доживјети сакраменте као знакове сусрета и новог живота с Богом и једних с другима – Увидјети новост и снагу кршћанског живота (пријелаз из старог у ново) који се догађа у сакраментима Изградити и његовати свјеснији и одговорнији став према сакраменталном животу – На примјеру многих особа осјетити што Божји глас може покренути у човјеку – Упознати могућност особних избора и одлука и повезивати их са одговорношћу – Схватити позив Адвента као позив на одлуку сусрета с новорођеним Спаситељем – Научити уочавати проблеме других и помоћи им солидарно их рјешавати – Схватити рођење Исуса Христа као позив на обраћење Доприњети божићној радости ширењем поруке Божје у средини у којој живимо – Схватити Божје синовство Исуса Христа – Разумјети догађај крштења Исуса Христа у Јордану као почетак његова јавног дјеловања, као и близину и очитовање небеског Оцу Разумјети Крстово навијештање, понашање и дјеловање у повезаности с вјерским обичајима јидовског народа	УВОД ЉУБИТИ ЦРКВУ (САКРАМЕНТИ) ЦРКВА ЈЕ МЈЕСТО СУСРЕТА ЦРКВА ЈЕ ХРАМ ДУХА СВЕТОГА И БОРАВИШТЕ БОЖЈЕ У НАМА СЛАВИТИ БОГА У ЗАЈЕДНИЦИ СВЕЋЕНИЧКИ РЕД У СЛУЖБИ ЗАЈЕДНИЦЕ ОБИТЕЉ У СЛУЖБИ ЖИВОТА	- Упознавање ученика са садржајима програма католичког вјеронаука за ИВ разред. - Црква као мјесто светог догађања (Исус установљује Цркву); - Ријеч и знак (Говор симбола); - Милост као знак љубави (Бог нас жели имати у милости); - Ријечи које милост дају (Значење сакраменталних ријечи); - Крштење (Залиха за крштење); - Милост крштења (Дијете Божије и члан Цркве); - У заједници Божијег народа (Црква као заједница браће и сестара). - Храм Духа Светог (Божија жеља да борави у човјеку); - Печат дара Духа Светог (Бити посланик); - Сусрет са заједницом ученика (Обред кризмања); - Свећенички облик служења Богу (Свећенички народ); - Новозавјетно свећеништво Исуса Христа (Трострука свећеничка служба); - Изабран и послан (Обред рођења);

– Упознати и искусити снагу Кристове ријечи Осјетити живот и традицију наших дједова, бака, родитеља те њихову вјеру као нутарњу баштину коју предају младим нараштајима – Схватити и прихватити обвезу и заповијед жртве (одрицања, поста) као пут према себи, према другима и према Богу – Разумјети Исусов крижни пут као знак његове љубави према човјеку – схватити смрт као дио човјекова живота те као пријелаз у вјечно заједништво с Богом – Разумјети и прихватити отајство ускрснућа као позив на нови живот – Разумјети поруку мира и заједништва Схватити да Дух Свети води изграђује Цркву и људе – Научити да у Цркви Крisticoвој живе људи различитих раса, језика, култура и обичаја – Упознати и прихватити жељу Исуса Христа да сви будемо једно Упознати неке важније службе и задаће у Цркви Отворити се Духу Светом и допустити да он дјелује по нама у сусрету с људима		- Старозавјетна гозба Савеза (Савезник с Богом); - Исусова жртва (Жртва је знак љубави); - С Исусом за столом (Исусов сам ученик). - Славимо благодане причешћу (Црквена година); - Човјек је позван на слободу (Дивим се Божјем повјерењу према мени); - Исус опрашта гријехе (Захвалан сам за његово пријатељство); - Помирење (Одлука чинити добро); - Исус воли болеснике (Племенитост бриге за болеснике); - Помаст опрашта и лијечи (Љепота духовне скрби за болеснике Пасхални мистериј (Исус посредник и свећеник). Позвани на живот (Бог је творац живота); - Исус воли младе (Цијенити брак и обитељ); - Задана ријеч као савез заједништва (Цијена поштовања у заједништву брака).
---	--	---

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Вјерска настава је заједничко дјело катехете (вјероучитеља) и катехизаната (вјероученика). Полазиште је конкретна стварност. Из доживљених искустава прелази се на истине, из којих се потом враћа на свакодневну њихову примјену. Овакав начин спознаје има властити ред: упознавање (обрада нових садржаја), сређивање (систематизација), понављање, примјена и провјеравање. То је макроструктура оваквог начина спознаје. Међутим, и ови дијелови имају своју микроструктуру. Тако, на примјер: начин спознаје посједује слиједеће ступњеве:

- постављање циља, мотивирање, обрада нових наставних садржаја, учење, индуктивни и дедуктивни закључци, изравни и неизравни докази, формулирање запамћених чињеница...

- или, садржај примјене има ове дијелове: проблем, постављање циља, рјешавање проблема, задаћа, упознавање прилика и увјежбавање.

Код спознавања треба имати пред очима физиономију групе и појединаца, но у оквиру сата под којим се обрађују нови наставни садржаји врши се примјена, понављање и вредновање обрађеног градива.

Имајући на уму горе истакнуто, поједини сат вјеронаука би требао изгледати овако: кратко понављање садржаја претходног сата, и посебно освјетљавање онога што ће послужити као темељ за актуални сат. Након постављања циља (што? и како?), прелази се на обраду нових наставних садржаја (нпр. трећи разред, први сат треће тематске цјелине), гдје се заправо објашњава ученику, што то значи да "смо у заједници с Богом", истичући што то значи за нас и за људе око нас. Закључци се могу истаћи на плочи. Након овога се већ познати садржаји продубљују, уче, тј. разговара се о помирењу (што? како? и зашто?). Овако усвојено градиво у складу са одгојним циљем, мора наћи своју примјену у животу ученика. Разговара се зашто и како треба захвалити Богу за родитеље, браћу и пријатеље. Оваква спознаја и дјечје искуство се ослањају на његов доживљај и на текст Светог Писма.

Прозивку и домаћу задаћу обавимо у прикладно вријеме.

Назив предмета	ВЕРСКА НАСТАВА - исламска
Циљ	Циљ предмета Верска настава - Исламска вјеронаука (илмудин) у четвртом разреду јесте да ученике упозна са чињеницом да су они друштвена бића која знају цијенити основне вриједности у животу на овоме свијету, те да у пракси Посланика Мухамеда а.с. налазе одговор за своје проблеме и узор за свој однос према ономе што их окружује.
Разред	четврти
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:		
Развија способност о вредновању културе и цивилизације у којој живе, те схватање разлога успона и падова у историји човјечанства;	ПОРОДИЦА И ДРУШТВО	- улога и важност породице у исламу; - однос према родитељима; - однос према браћи и сестрама; - однос према осталим члановима родбине; - однос према сирочадима (дјеци која су без родитеља); - однос према заједници у којој се живи; - какав је био однос Мухамеда а.с. према својој породици; - какви су били унуци Мухамеда а.с.; - које су основне дужности родитеља према дјечи.
- развије способност за одговорно обликовање заједничког живота са другима.	ЖИВОТ ПОСЛАНИКА МУХАМЕДА А.С.	- у каквим приликама је рођен и гдје је живио Посланик а.с; - шта је довело до исељавања првих муслимана у Абесинију; - која је вриједност и улога стрпљења у позивању на пут спаса; - зашто је један период у животу Посланика а.с. прозван "године туге"; - шта је хиира (пресељење из Меке у Медину) који је њен значај, порука и поука; - како су становници Медине прихватили ислам и муслимане; - шта је довело до првог отвореног сукоба муслимана и идолопоклоника из Меке на Бедру; - други сукоб на Ухуду, и шта је разлог негативном исходу на Ухуду; - договор на Худејбији;
	НАМАЗ (МОЛИТВА)	- писма Мухамеда а.с. владарима; - ослобођење Меке; - опростни хаџ Посланика а.с.; - које су главне поруке са опростног хаџа; - пресељење Посланика а.с. на ахирет; - какав је био Мухамед а.с. као личност; - шта кажу велики мудри људи о Мухамеду а.с. - шта је цума намаз, кад и како се она обавља; - кад и како се обавља теравија намаз; - како се обавља бајрам намаз; - шта квари намаз; - која је вриједност заједничког обављања намаза; - како се обавља ценаза намаз;- шта је сехви сеџда и како се она обавља.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Предвиђени број часова за верску nastavu, исламска вјеронаука, вјероучитељ ће искористити тако што ће на сваком часу кратко поновити садржаје са претходног часа, а затим ће прећи на тему која је предвиђена за актуелни час. Након обраде дате теме вјероучитељ ће подстицати ученике на разговор. Међусобни разговор ученика, и ученика и вјероучитеља, има за циљ да покаже да ли је обрађени садржај усвојен и да ли је нашао мјесто у практичном животу ученика. У остваривању садржаја програма исламска вјеронаука треба користити и уџбеник вјеронауке за четврти разред основне школе аутора Рефика Ћатића.

Назив предмета	ПРОЈЕКТНА НАСТАВА
Циљ	Пројектна настава као облик образовно-васпитног рада којим се развијају опште међупредметне компетенције уз употребу информационо-комуникационих технологија. Усмерена је на достизање исхода који се првенствено односе на логичко и критичко мишљење као и припрему ученика за лако сналажење у свету технике, технологије и рачунарства, како у свакодневном животу, тако и у процесу учења. У складу је са општим исходима образовања и васпитања и у функцији је когнитивног, афективног и социјалног развоја ученика.
Разред	четврти
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
– правилно седи при раду за рачунаром; – зна да наведе могуће последице на здравље услед неправилног коришћења дигиталних уређаја; – правилно укључи рачунар, покрене програм за цртање, користи одговарајуће алатке овог програма, сачува свој цртеж и искључи рачунар; – покрене програм за рад са текстом, унесе краћи текст и сачува документ на рачунару; – користи интернет за учење и проналажење информација уз помоћ наставника; – предложи редослед активности у односу на постављени пројектни задатак.	При планирању наставник треба да дефинише тип пројекта, да одреди његов циљ, очекиване исходе, област којом се бави пројекат и повезаност са наставним предметима, његове садржаје, активности ученика, потребна средства, динамику рада по фазама и све што је потребно за успешно спровођење пројектне наставе. За трећи разред, као и за први и други, најпримеренији је и даље полуструктурирани тип пројекта с том разликом да наставник сада више укључује ученике и давање предлога и избор тема. Он и даље, у великој мери, дефинише методологију рада, али се очекује да више укључи ученике у проналажење материјала тако што ће се са њима договарати о томе које материјале би ко, где и како могао да пронађе и обезбеди. Све садржаје треба реализовати кроз различито тематско повезивање у игри или функционалној активности која задовољава интересовање и потребе ученика на млађем школском узрасту	– дефинисање циља и исхода који се пројектом желе постићи; – планирање активности које одговарају теми пројекта, односно циљу пројекта, подела активности, избор материјала и метода рада, дефинисање места и динамике рада; – реализацију планираних активности; – приказ добијених резултата и продуката пројекта; – вредновање пројекта (процена остварености дефинисаних циљева и исхода, указивање на успехе и тешкоће у току реализације пројекта).

Пројектна настава почива на савременим схватањима детета, наставе, учења, функције образовања и сазнавања као социјалне конструкције подржане кроз сарадничко деловање, коришћењем различитих извора информација и активности. Применом пројектне наставе долази до повезивања познатог и непознатог, учења помоћу примера, учења примењивањем, развоја процедуралних знања, коришћења информационих технологија као и комбиновања конвергентног (логичког) и дивергентног (стваралачког) мишљења. Пројектна настава има елементе проблемске и истраживачке наставе али се овом врстом наставе поред централног захтева, који се односи на тражење решења за неки проблем, потенцирају још и процедуре, планирање, евалуирање, презентовање резултата, коришћење савремених технологија на правиан начин и наравно, тимски рад, односно процес сарадње, који је изнад самог резултата у решавању проблема.

Пројектна настава је део целокупног образовно-васпитног рада и прати наставни процес уважавајући специфичности наставних предмета трећем разреду. Ослонци планирања и организације пројектне наставе су: уважавање узраста ученика и њихове природне радозналости; коришћење ваншколских

знања, вештина и искустава ученика; укључивање свих ученика уз поштовање њихових различитости; повезивање садржаја свих наставних предмета и употреба савремених информационо-комуникационих технологија. Зато ова врста наставе омогућава да наставни предмети буду смислено међусобно повезани као и доведени у везу са свакодневним животом ученика. На тај начин се обезбеђује разумевање сврхе онога што се учи, функционално повезивање знања, вештина и искустава и мотивација ученика.

Пројектна настава је драгоцен начин рада јер од ученика захтева бројне активности, међу којима су: самостално проналажење информација; способност решавања проблема; самостално учење; рад у групи, сарадњу; критички однос према властитом и туђем раду; доношење одлука; аргументовање; усвајање другачијих, нових начина рада; планирање; поштовање рокова и преузимање одговорности.

4.5. Програм наставе и учења за 5. разред

ОБАВЕЗНИ И ПРЕПОРУЧЕНИ САДРЖАЈИ ОБАВЕЗНИХ И ИЗБОРНИХ ПРОГРАМА

ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ

Назив предмета	СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ
Циљ	Циљеви наставе и учења <i>српског језика и књижевности</i> јесу да се ученик оспособи да правилно користи српски језик у различитим комуникативним ситуацијама, у говору и писању, тако што ће овладати основним законитостима српског књижевног језика, да стиче основна знања о улози и значају језика у националној култури и изградњи националног идентитета; да кроз читање и тумачење књижевних дела из српске и светске баштине развија читалачке компетенције које, уз књижевно знање, обухватају емоционално и фантазијско уживљавање, живо памћење, истраживачко посматрање, подстичу имажинацију и уметнички сензибилитет, естетско доживљавање и критичко мишљење, морално просуђивање и асоцијативно повезивање; да се одговарајућим врстама читања оспособљава да усмерено приступа делу и приликом тумачења открива различите слојеве и значења; да стиче основна знања о месту, улози и значају језика и књижевности у српској и светској култури, негује љубав према српском језику и књижевности; да стиче и развија најшира хуманистичка знања и да научи како функционално да повезује садржаје предметних области.
Разред	пети
Годишњи фонд часова	180

ОБЛАСТ/ТЕМА	ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	САДРЖАЈИ
КЊИЖЕВНОСТ	- разликује књижевни и некњижевни текст; - упоређује одлике фикционалне и нефикционалне књижевности - чита са разумевањем и опише свој доживљај различитих врста књижевних дела - чита са разумевањем одабране примере осталих типова текстова - одреди род књижевног дела и књижевну врсту - разликује карактеристике народне од карактеристика уметничке књижевности	ЛИРИКА Лектира 1. Народна песма: <i>Вила зида град</i> 2. Народне лирске песме о раду (избор); народне лирске породичне песме (избор) 3. Бранко Радичевић: <i>Певам дању, певам ноћу</i> 4. Милица Стојадиновић Српкиња: <i>Певам песму</i> 5. Душан Васиљев: <i>Домовина/Алекса Шантић: Моја отаџбина</i> 6. Војислав Илић: <i>Зимско јутро</i> 7. Милован Данојлић: <i>Шљива/Десанка Максимовић: Сребрне плесачице</i> 8. Пеђа Трајковић: <i>Кад књиге буду у моди</i> Књижевни термини и појмови Песник и лирски субјекат. Мотиви и песничке слике као елементи композиције лирске песме. Врста строфе према броју стихова у лирској песми: катрен; врста стиха по броју слогова (десетерац и осмерац). Одлике лирске поезије: сликовитост, ритмичност, емоционалност. Стилске фигуре: епитет, оноματοпеја. Врсте ауторске и народне лирске песме: описне (дескриптивне), родољубиве (патриотске); митолошке, песме о раду (посленичке) и породичне.

	- разликује реалистичну прозу и прозу засновану на натприродној мотивацији - анализира елементе композиције лирске песме (строфа, стих); епског дела у стиху и у прози (делови фабуле - поглавље, епизода; стих); драмског дела (чин, сцена, појава) - разликује појам песника и појам лирског субјекта; појам приповедача у односу на писца - разликује облике казивања - увиђа звучне, визуелне, тактилне, олакторне елементе песничке слике - одреди стилске фигуре и разуме њихову улогу у књижевно-уметничком тексту - процени основни тон певања,	ЕПИКА Лектира 1. Народна песма: Свети Саво 2. Народна песма: Женидба Душанова (одломак о савладавању препрека заточника Милоша Војиновића) 3. Еро с онога свијета 4. Дјевојка цара надмудрила 5. Милован Глишић: Прва бразда 6. Стеван Сремац: Чича Јордан (одломак) 7. Бранко Ћопић: Поход на Мјесец 8. Иво Андрић: Мостови 9. Данило Киш: Дечак и пас 10. Горан Петровић: Месец над тепсијом (први одломак приче "Бели хлеб од претеривања" и крај приче који чине одељци "Можеш сматрати да си задобио венац славе" и "Мрави су вукли велике трошице тишине") 11. Антон Павлович Чехов: Шала Књижевни термини и појмови Писац и приповедач. Облици казивања: приповедање у првом и трећем лицу. Фабула: низање догађаја, епизоде, поглавља. Карактеризација ликова - начин говора, понашање, физички изглед, животни ставови, етичност поступака. Врсте епских дела у стиху и прози: епска народна песма, бајка (народна и ауторска), новела (народна и ауторска), шаљива народна прича. Врста стиха према броју слогова: десетерац. ДРАМА Лектира 1. Бранислав Нушић: Кирија 2. Душан Радовић: Капетан Џон Пиплфокс 3. Љубиша Ђокић: Биберче Књижевни термини и појмови Позоришна представа и драма. Чин, појава, лица у драми, драмска радња. Сцена, костим, глума, режија. Драмске врсте: једночинка, радио-драма. НАУЧНОПОПУЛАРНИ И ИНФОРМАТИВНИ ТЕКСТОВИ (бирати до 2 дела) 1. Вук Ст. Караџић: Моба и прело (одломак из дела Живот и обичаји народа српскога) 2. Доситеј Обрадовић: О љубави према науци 3. М. Петровић Алас: У царству гусара (одломци) 4. Милутин Миланковић: Успомене, доживљаји, сазнања (одломак) 5. Избор из енциклопедија и часописа за децу ДОМАЋА ЛЕКТИРА: 1. Епске народне песме (о Немањићима и Мрњавчевићима - претковски тематски круг) 2. Народне бајке, новеле, шаљиве народне приче (избор); кратке фолклорне форме (питалице, брзалице, пословице, загонетке) 3. Бранислав Нушић: Хајдуци 4. Данијел Дефо: Робинсон Крусо (одломак о изградњи склоништа) 5. Марк Твен: Доживљаји Хаклберија Фина/Краљевић и просјак/Доживљаји Тома Сојера 6. Избор ауторских бајки (Гроздана Олујић; Ивана Нешић: Зеленбабини дарови (одломци)) 7. Игор Коларов: Аги и Ема 8. Избор из савремене поезије за децу (Александар Вучо, Мирослав Антић, Драгомир Ђорђевић, Владимир Андрић, Дејан Алексић...) Допунски избор лектире (бирати до 3 дела) 1. Јован Јовановић Змај: Песмо моја (из Ђулића) 2. Стеван Раичковић: Велико двориште (избор)/Мале
--	---	--

			бајке (избор) 3. Иван Цанкар: <i>Десетица</i> 4. Љубивоје Ршумовић: <i>Ујдурме и зврчке из античке Грчке</i> (избор)/Густав Шваб: <i>Приче из старине</i> 5. Џон Р. Р. Толкин: <i>Хобит</i> (одломак) 6. Никол Лезије: <i>Тајна жутог балона</i> 7. Корнелија Функе: <i>Господар лопова</i> (одломак) 8. Вида Огњеновић: <i>Путовање у путопис</i> (одломак) 9. Владислава Војновић: <i>Приче из главе</i> (избор, осим приче <i>Позориште</i>) 10. Дејан Алексић: <i>Музика тражи уши</i> (избор)/<i>Кога се тиче како живе приче</i> (избор) 11. Јован Стерија Поповић: <i>Лажа и паралажа</i> (одломак о Месечевој краљици) и Едмон Ростан: <i>Сирано де Бержерак</i> (одломак о путу на Месец) Дело завичајног аутора по избору.
ЈЕЗИК	Граматика (морфологија, синтакса)	- разликује променљиве речи однепроменљивих - разликује категорије рода, броја, падежа речи које имају деклинацију - разликује основне функције изначења падежа - употребљава падежне облике ускладу са нормом - употребљава глаголске облике ускладу са нормом - разликује основне реченичне чланове (у типичним случајевима)	Променљиве речи: именице, заменице, придеви, бројеви (с напоменом да су неки бројеви непроменљиви), глаголи; непроменљиве речи: прилози (с напоменом да неки прилози могу имати компарацију) и предлози. Именице - значење и врсте (властите, заједничке, збирне, градивне; мисаоне, глаголске). Промена именица (деклинација): граматичка основа, наставак за облик, појам падежа. Основне функције и значења падежа (с предлозима и без предлога): номинатив (субјекат); генитив (припадање и део нечега); датив (намена и усмереност); акузатив (објекат); вокатив (дозивање, обраћање); инструментал (средство и друштво); локатив (место). Придеви - значење и врсте придева (описни, присвојни, градивни; месни и временски); род, број, падеж и компарација придева. Слагање придева са именицом у роду, броју и падежу. Заменице - личне заменице: промена, наглашени и ненаглашени облици, употреба личне заменице сваког лица <i>себе, се</i>. Бројеви - врсте и употреба: главни (основни, збирни бројеви, бројне именице на <i>-ица</i>) и редни бројеви. Глаголи - глаголски вид (несвршени и свршени); глаголски род (прелазни, непрелазни и повратни глаголи); глаголски облици (грађење и основно значење): инфинитив (и инфинитивна основа), презент (презентска основа, наглашени и ненаглашени облици презента помоћних глагола), перфекат, футур И. Предикатска реченица - предикат (глаголски; именски); слагање предиката са субјектом у лицу, броју и роду; прави и неправи објекат; прилошке одредбе (за место, за време, за начин; за узрок и за меру и количину); апозиција.
	Правопис	- доследно примењује правописну норму у употреби великог слова; састављеног и растављеног писањаречи; - користи правопис (школско издање)	Велико слово у вишечланим географским називима; у називима институција, предузећа, установа, организација (типични примери); велико и мало слово у писању присвојних придева. Заменица <i>Ви</i> из поштовања. Одрична речца <i>не</i> уз именице, придеве и глаголе; речца <i>нај</i> у суперлативу; вишечлани основни и редни бројеви. Интерпункцијски знаци: запета (у набрајању, уз вокатив и апозицију); наводници (наслови дела и називи школа); црта (уместо наводника у управном говору).

Школски програм 2021-2025.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	Ортоегија	- правилно изговара речи водећи рачуна о месту акцента и интонацији	Место акцента у вишесложним речима (типични случајеви).
		<i>реченице</i> - говори јасно <i>поштујући</i> <i>књижевнојезичку</i> <i>норму</i> - течно и разговетно чита наглас <i>књижевне и неуметничке</i> <i>текстове</i>	Интонација и паузе везане за интерпункцијске знакове; интонација упитних реченица. Артикулација: гласно читање брзалица, најпре споро, а потом брже (индивидуално или у групи).
		- користи различите облике казивања: дескрипцију (портрет и пејзаж), приповедање у 1. и 3. лицу, дијалог - издваја делове текста (наслов, пасусе) и организује га у смисаоне целине (уводни, средишњи и завршнидео текста) - саставља говорени или писани тексто доживљају књижевног дела и на теме из свакодневног живота и светамаште - проналази експлицитно и имплицитно садржане информације уједноставнијем књижевном и некњижевном тексту - напамет говори одабране књижевнетекстове или одломке	Препричавање, причање, описивање - уочавање разлике између говорног и писаног језика; писање писма (приватно, имејл) Богаћење речника: синоними и антоними; некњижевне речи и туђице - њихова замена језичким стандардом; уочавање и отклањање безначајних појединости и сувишних речи у тексту и говору. Техника израде писменог састава (тежиште теме, избор и распоред грађе, основни елементи композиције и груписање грађе према композиционим етапама); пасус као уже тематске целине и његове композицијско- стилске функције. Осам домаћих писмених задатака. Четири школска писмена задатка.

КОРЕЛАЦИЈА СА ДРУГИМ ПРЕДМЕТИМА - Страни језик, Историја, Музичка култура, Ликовна култура, Верска настава, Грађанско васпитање

УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Наставни програм предмета *Српски језик и књижевност* чине три предметне области: Књижевност, Језик и Језичка култура. Препоручена дистрибуција часова по предметним областима је следећа: Књижевност - 70 часова, Језик - 70 часова и Језичка култура - 40 часова. Све три области се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима.

Наставни програм *српског језика и књижевности* заснован је на исходима, односно на процесу учења и ученичким постигнућима. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности које ученик гради, проширује и продубљује кроз све три предметне области овог предмета.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставни програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника јесте да дати програм прилагоди, имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој годишњи, тј. глобални план рада, из кога ће касније развијати своје оперативне планове.

Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на нивоу конкретних наставних јединица. Од наставника се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише исходе на три нивоа: оне које би сви ученици требало да достигну, оне које би већина ученика требало да достигне и оне које могу само неки ученици да достигну. На овај начин постиже се индиректна веза са стандардима на три нивоа постигнућа ученика.

Током планирања треба, такође, имати у виду да се неки исходи остварују брже и лакше, али је за већину исхода (посебно за предметну област Књижевност) потребно више времена, више различитих активности и рад на различитим текстовима. Поред тога што ученике треба да оспособи за коришћење уџбеника, као једног од извора знања, наставник ваља да их упути у начине и облике употребе других извора сазнавања.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење и вредновање резултата напредовања ученика је у функцији остваривања исхода, а започиње иницијалном проценом достигнутог нивоа знања. Сваки наставни час и свака активност ученика је прилика за формативно оцењивање, односно регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности.

Формативно вредновање је саставни део савременог приступа настави и подразумева процену знања, вештина, ставова и понашања, као и развијања одговарајуће компетенције током наставе и учења. Резултат оваквог вредновања даје повратну информацију и ученику и наставнику о томе које компетенције су усвојене, а које нису, као и о ефикасности одговарајућих метода које је наставник применио ради остваривања циља. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказани и бројчаном оценом.

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања, праћења и вредновања. Важно је да наставник, поред постигнућа ученика, континуирано прати и вреднује властити рад. Све што се покаже добрим и ефикасним, наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а оно што буде процењено као недовољно делотворно, требало би унапредити.

A tantárgy neve	MAGYAR NYELV - МАЂАРСКИ ЈЕЗИК
Циљ	A Magyar nyelv oktatásának és tanulásának célja, hogy a tanuló ápolja a magyar nyelvet, helyesen használja a különféle kommunikációs szituációkban, beszédben és írásban; az irodalmi művek olvasása és értelmezésére fejlessze képzelőerejét, esztétikai-művészeti tudatosságát és kifejezőképességét, kritikai és erkölcsi ítéletképességét; alapvető tájékozottságot szerezzen az irodalomtörténet és -elmélet, az általános és magyarnyelvészet, valamint a mediális írásbeliség terén; az interdiszciplinaritás jegyében összefüggésbe hozza a nyelvet és irodalmat más művészeti ágakkal és tudományterületekkel; bevezesse a tanulót a tudományosgondolkodásmódba; értékelje és becsülje a nemzeti értékeket és hagyományokat, fogadja el a különböző kultúrákat és fejlessze az interkulturális kommunikációt; alapozza meg és bővítsa a kulcskompetenciákat, amelyek képessé teszik őt a minőségi életvitelre, a munkára és az élethosszig tartó tanulásra.
Osztály	Ötödik
Évi óraszám	180

KIMENET A tematikai egység/terület fel- dolgozását követően adni képes lesz:	TERÜLET/ TEMATIKAIEGYSÉG	TARTALOM
– Felismeri a tantervben előírt alpművek címét és szerzőjét; – Felismeri az irodalmi mű jellemző vonásait; – Meghatározza az irodalmi mű témáját, fő motívumait és szereplőit; – Összefoglalja, reprodukálja a cselekményt; – Felismeri és megkülönbözteti a prózai és versesformákat; – Megkülönbözteti a népköltészetet a műköltészettől, a szépirodalmi szöveget a nemszépirodalmi szövegektől; – Felismeri az epikai, drámai és lírai szövegek beszélőjét; – Különbséget tesz szerző és narrátor/lírai között; – Különbséget tesz az epikus közlés alapformái, az elbeszélés, a leírás és a dialógus között; – Meg tudja állapítani a cselekmény helyét és idejét; – Felismeri az idézetet a szövegben; – Felismeri a költői jelzőt, megszemélyesítést, hasonlatot, metaforát, ismétlést, költői kérdést; – Elhelyezi a tantervben előírt kötelező irodalmi műveket az alapvető irodalmi kontextusokban	IRODALMI ISMERETEK	NÉPKÖLTÉSZET Feldolgozásra szánt szövegek Kötelező szövegek 1. Hat különböző tájegységhez kapcsolódó népdal feldolgozása (pl. Megízentem (népdal) – Bartók Béla gyűjtése, Úgy tetszik, hogy (népdal) – Kodály Zoltán gyűjtése) 2. Kőműves Kelemenné (népballada) 3. Tündérszép Ilona és Árgyélus 4. H. C. Andersen: A teáskanna – Andersen hatása a magyar irodalomra; A tárgy mint mesehős (beszámoló); 5. Mészöly Miklós egy meséje: Tréfás mese / A kis játszótársak / Vidám és szomorú / A torony meséje (műmese) 6. A csodaszarvas (monda) Kiegészítő és ajánlott szövegek 1. Szent Száva (Jung Károly fordítása) – A Szent Száva-legenda magyar irodalmi kapcsolatai. Miért lett Szent Száva a szerb kultúrában az iskolák védőszentje? 2. Csáth Géza: Bartók Béla (részlet) 3. Az Ezeregyéjszaka legszebb meséiből: Az ökör és a számár / A halász és a szellem vagy más mese 4. Grimm-mese: Holle anyó 5. Boldizsár Ildikó: Boszorkányos mesék (egymese feldolgozása) 6. Berg Judit meséi 7. Pilinszky János: A nap születése 8. Mátyás király meg a csóka földesúr / Székké változott Juliska (Penavín Olga gyűjtése) / Raffai Judit: Vajdasági történetek Mátyás királyról (válogatás). 9. A tordai hasadék (népmonda) 10. Hiedelemmondák elvarázsolt lényekről, mitikus állatokról virágokról, lidércről, elásott kincsről, kötésről és oldásról, ördögösökről stb. – kapcsolni összehasonlító elemzésként a népmesékhez, mítoszokhoz. Irodalmi alapfogalmak A szöveg formája: vers, próza.

(magyar irodalom/világirodalom, régi/újabb/kortárs, szóbeli/szerzői); hangulatfestést; – Felismeri és értelmezi a tanterv által kötelezően előírt egyszerű szövegek konfliktushelyezeteit, a hősök jellemvonásait, s velük kapcsolatban megállapít, véleményt formál; – A szépirodalmi művek tudatos, igényes olvasója; – Tiszteli a nemzeti irodalom és kultúra hagyományait; – Képes esztétikai élmény átélésére; – Változatos olvasási stratégiákat alkalmaz; – Tudatosan gyűjt információkat (nyomtatott, audiovizuális, elektronikus forrásokból) iskolafeladataihoz; – Könyvtárba jár, és önállóan választ irodalmi alkotást, képes naplót vezetni vagy portfóliót összeállítani olvasmányairól; – Felismeri és megnevezi a mondatfajtákat a beszélő szándéka és logikái minőségük szerint; – Megkülönbözteti az egyszerű és az összetett mondatot; – Felismeri, megnevezi a tömörítést, az egyszerű bővített és a hiányos mondatot (alany, állítmány); – Mondatátalakítást végez (zsugorítás stb.); a beszédhelyzetnek és a kommunikációs szándéknak megfelelően szóban és írásban; – Felismeri, megnevezi a mondat fő részeit (állítmány és alany), valamint az alapvető bővítményeket (tárgy, hely-, idő- és módhatározó, minőség-, mennyiség- és birtokos jelző); – Aláhúzással tud nem bonyolult szerkezetű bővített mondatot elemezni; – Érthető, nyelvtanilag		Műnemek: líra, epika, dráma. Műköltészet és népköltészet. Szerző (költő, író), lírai én, elbeszélő. Műfaji ismeretek: dal, tájleíró költemény, ballada, mese, monda, anekdota, elbeszélés, regény, levél, mesejáték. Az ütemhangsúlyos verselés. Az időmértékesverselés alapjai: a rövid és hosszú szótag fogalma. Mesetípusok, a népmese jellemzői. Mesemondás. Mesepoétika. LÍRA Feldolgozásra szánt szövegekKötelező szövegek 1. Kosztolányi Dezső: Mostan színes tintákrólálmodom 2. Arany János: Családi kör 3. Weöres Sándor: Ballada három falevélről 4. Nemes Nagy Ágnes: Tavaszi felhők 5. Nagy László: Csodafiú-szarvas 6. Domonkos István: Néha így, néha úgy 7. Tari István: Amikor a villámnak szaga voltPetőfi Sándor: 8. Petőfi Sándor: Szülőföldemen / A négyökrösszekér 9. Petőfi-átírások, Petőfi-paródiák, -parafrázisok: pl. Lackfi János (Apám kakasa, Megy Béla bá Trabanton), Weöres Sándor, Varró Dániel stb. Kiegészítő és ajánlott szövegek 1. Fehér Ferenc: Színes vers 2. Domonkos István: Bizonyítványom / S.O.S.3.Tóth Árpád: Láng 4. Kosztolányi Dezső: Nyárfa / Este, este 5. Kányádi Sándor: Szarvas-ítató 6. Weöres Sándor: Egérrágt a mese / Fülemüle 7. Tari István: Ablakomban 8. Kovács András Ferenc gyermekversei (pl. Egértánc) 9. Petőfi Sándor: Én / István öcsémhez / Két vándor / Nemzeti dal / Apám mestersége, s az enyém / Reszket a bokor / Pató Pál úr / Szeretlek kedvesem / A természet vadvirága / A márciusi ifjak / Dalaim / A természet vadvirága / A XIX. század költői / Minek nevezzetek? / Irodalmi alapfogalmak A költő és a lírai én. Lírai műfajok. A motívumok és költői képek mint a lírai mű kompozíciójának elemei. A lírai formanyelv jellemzői: képiség, ritmus, szerkezet. Rím. Költött és szabad vers. Szóképek és stíluseszközök: hasonlat, megszemélyesítés, metafora, ellentét, fokozás, költői jelző, ismétlés, hangutánzás és hangulatfestés. Költői kérdés. EPIKA Feldolgozásra szánt szövegekKötelező szövegek 1. Tersánszky Józsi Jenő: Ákombákom tanár úr(részlet) 2. Gárdonyi Géza: Apám 3. Karinthy Frigyes: Röhög az egész osztály / Magyarázom a bizonyítványom 4. Németh István: Faliórák 5. Csáth Géza: Szombat este 6. Darvasi László: Trapiti, avagy a nagy tökfőzelékháború (részlet) 7. Tóth Krisztina: A Mikulás három életeMitológia: 8. Kalevala: A világ keletkezése 9. Daidalos és Ikarosz (görög mítosz) – Ikarosz akortárs irodalomban Kiegészítő és ajánlott szövegek 1. Gyurkovics Tibor: A tanár úr notesza 2. Fox: Majom-sziget (részlet) 3. Domonkos István: Via Italia! (részlet)
---	--	---

kifogástalan mondatokat szerkeszt; Írásban tudja a szöveget tagolni (cím, bekezdések) és makroszerkezeti egységekre osztani (bevezetés, tárgyalás, befejezés). A szövegben felfedezett hibákat képes kijavítani. – Ismeri a magánhangzók felosztását a nyelv vízszintes mozgása alapján, a hangrend és illeszkedés törvényszerűségeit; – Ismeri és alkalmazza a szótagolás és elválasztás szabályait; – Fel tudja osztani a mássalhangzókat a zöngéesség szempontja szerint, felismeri a részleges hasonulás, a teljes hasonulás és az összeolvadás egyszerűbb eseteit; – Ismeri és alkalmazza a betűrend szabályait; – Felismeri, megnevezi, alkalmazza a helyesírási alapelveket; – Alkalmazza a helyesírás-ellenőrző programot; – Felismeri, megnevezi az egyjelentésű, többjelentésű, rokon-és ellentétes jelentésű, azonos alakú, hasonló alakú valamint a hangutánzó és a hangulatfestő szavakat; – Felismeri, megnevezi, csoportosítja a szavakat szerkezetük alapján; – Felismeri és megnevezi a szóelemek fajtáit (szótő,	4. Mirnics Zsuzsa: Órásköz 12 (részlet) 5. Nógrádi Gábor: Hogyan neveljünk? 6. Kosztolányi Dezső: Petőfi Sándorka 7. Majtényi Mihály: Megy a juhász a számaron (novella) Irodalmi alapfogalmak Szerző és elbeszélő. Epikai műfajok. Az elbeszélésmód sajátosságai: egyes szám harmadik személyű és egyes szám első személyű elbeszélés; jellemzés; párbeszéd. Leírások (táj-, személy-, tárgyleírás). Az epikai művek szerkezeti egységei. A szereplők jellemzésének eszközei: beszéd, tettek, külső tulajdonságok, életfelfogás, erkölcsiség. DRÁMA Feldolgozásra szánt szövegekKötelező szövegek 1. Szabó Palócz Attila: Zöldlevéi Kótyonfitty, a kalandor béka legnagyobb szerelme, mesejáték 2. Berg Judit: Üdv néked, Arthur, nagy királyKiegészítő és ajánlott szövegek 1. Kítrikoty Mészöly Miklós dramatizált meséje 2. Horváth Péter: Bendegúz iskolába megy /azIndul a bakterház nyomán/ Projektmunka-javaslatok irodalomból: – óriások és törpék a mesékben, – kígyó az irodalomban (pl. Biblia, Kis herceg, magyar hitvilág, mesék, mondák stb.), – a ló motívuma a különböző népek kultúrájában (kapcsolódva ősi temetkezési szokásunkhoz, Attila, országvásárlás stb.) és az irodalomban, – kortárs gyermekirodalmi projekt, – a repulse diskurzusa az irodalomban, – apa szövegek, – a folyó vagy a hajó szerepe az irodalomban, – tanár–diák viszony az irodalomban, – évszakok az irodalomban, – boszorkányszótár, – Petőfi-szótár, – 12 legszebb magyar versem magyarázatokkal, – a szöveg és a kép összefüggéseinek feltárása, – a régió és a lakóhely irodalmi emlékei stb. Irodalmi alapfogalmak Drámai műfajok: komédia, tragédia; egyfelvonásos; rádiódráma. A dráma jellemzői: felvonás, jelenet, szereplők, monológ, dialógus. Népi dramatikus játékok /farsang, betlehemezés stb./
---	---

toldalék); – Felismeri és megnevezi a nyomtatott és elektronikus média fajtáit; – Tájékozódik, információkat talál a különféle dokumentumtípusokban, korosztálynak szóló kézikönyvekben; – Képes nyelvilag kifejtett (explicit) és nem kifejtett (implicit) információkat kiszűrni a szövegből; – Képes az alapinformációk és eszmék összehasonlítására két vagy több rövid, egyszerű szövegben; – A rendelkezésére álló információkat értékeli, tárolja, rendszerezi; – Képes az interneten való kommunikációra és együttműködésre; – Ismeri a helyesírási alapelveket és A magyar helyesírás szabályainak használati módját; – Felismeri és alkalmazza az állandósult szókapcsolatokat; – Képes olyan szövegeket létrehozni, amelyekben atéma, a kompozíció, a tartalom és a stílus megfelelnek a feladatnak, a szöveg rendeltetésének és a címzettnek (célközönségnek); – Értelmes és szabatos beszédre, helyes artikulációra törekszik, igyekszik betartani az igényes nyelvhasználat szabályait és elsajátítani a kódváltás alapvető képességét;		ISMERETTERJESZTŐ ÉS INFORMATÍV SZÖVEGEK (2 mű kiválasztása) 1. Egy szabadon választott tanulmány a mese és a hiedelemvilág kapcsolatáról (pl. Dömötör Tekla, Nagy Olga, Voigt Vilmos, Penavin Olga, Raffai Judit) 2. Illyés Gyula: Petőfi Sándor (részletek, főként diákéveiből) vagy Margócsy István: Petőfi-kísérletek (részlet). / Válogatás a Petőfi-kultusszal, a reformkori kávéházakkal és öltözködéssel (huszárok, fegyverek, divat) kapcsolatos szövegekből. 3. A világ keletkezése (bibliai történet) – ismeretterjesztő szöveg /Bibliai szövegek: júdascsök, bábeli zűrzavar, matuzsálemi kor, hétpecsétetes titok, pálfordulás, tamáskodik stb./ 4. Fej fej mellett (nyest.hu) – szótörténetkérdések 5. Válogatás könyvekből, enciklopédiákból és gyermeklapokból HÁZI OLVASMÁNY Kötelező közös olvasmányok 1. Petőfi Sándor: János vitéz 2. Lázár Ervin: Szegény Dzsóni és Árnika 3. Egy szabadon választott vagy ajánlott mű feldolgozása a kortárs irodalomból olvasónapló vagy portfólió formájában Ajánlott közös olvasmányok 1. Lengyel Dénes: Régi Magyar mondák 2. Volt egyszer egy... 3. Janikovszky Éva: Égig érő fű 4. Astrid Lindgren: Juharalvi Emil / Juharalvi Emil újabb csínyei / Harisnyás Pippi 5. Mándy Iván: Csutak színrelép / Csutak és aszürke ló 6. Macskamenyasszony – határon túli magyarnépmesék és mondák 7. Erich Kästner: A repülő osztály / Emil és adetekтивek 8. Varró Dániel: Túl a Maszat-hegyen 9. Békés Pál: A kétbalkezes varázsló/ A Féllőlyén 10. Luis Sachar: Stanley, a szerencse fia 11. Renè Goscinny: A kis Nicolas 12. Jules Verne: Kétévi vakáció 13. Nógrádi Gábor: Petepite 14. J. K. Rowling: Harry Potter és a Bölcsek Köve 15. George Lucas: Csillagok háborúja 16. William Kotzwinkle: E. T. a földönkívüli. Egy aktuális kortárs mű beépítése. Projektmunka vagy portfólió: – A feldolgozott művek filmes kapcsolata stb.
--	--	---

–Egyszerű szerkezetű szóbeli vagy írásbeli szövegeket tud alkotni a leírás, az elbeszélés és a kifejtés eszközeit alkalmazva (és a célközönség összetételét szem előtt tartva); – Képes egyszerű szöveget alkotni szóban vagy írásban, amelyben valamely irodalmi élményét írja le, vagy egy valós, hétköznapi, illetve képzeletbeli témát fejt ki; – Különböző céllal (pl; informálódás, tanulás, önfejlesztés, esztétikai élmény átélése, szórakozás) képes rövidebb, egyszerűbb szépirodalmi és nem szépirodalmi szövegeket (pl; egyszerű szakszövegeket, tudománypopularizáló ismeretterjesztő szövegeket stb;) olvasni és saját szavaival elmondani; – Meg tudja fogalmazni véleményét, és igényes nyelvhasználatra törekedve (kódváltási képességéhez mérten a sztenderd nyelvváltozat –vagy legalább a regionális köznyelv – normájához igazodva) nyilvános beszédhelyzetben képes kifejtetni gondolatait; – Ismeri és készség szinten használja a kibővített magyar ábécé nyomtatott és írott betűit, valamint az írásjeleket, egyszerűbb példákban alkalmazni; – Törekszik értelmes, nyelvtanilag helyes mondatokat alkotni; – Írásban tudja a szöveget tagolni (cím, bekezdések) és makroszerkezeti egységekre osztani (bevezetés, tárgyalás, befejezés); – A szövegben felfedezett hibákat képes kijavítani; – Tud levelet írni, s képes különféle űrlapokat és formanyomtatványokat kitölteni, amelyekkel a mindennapi életben találkozik; Ezek elektronikus éspapír alapú változatait is elsajátítja; – Képes figyelemmel követni és megérteni a nyelvet, az irodalom	NYELVI ISMERETEK	– A mondatfajták és kifejezőeszközeik; helyes használatuk. – A névszói és névszói-igei állítmány; birtokosjelző. – Írásjelek az egyszerű mondat végén. – Nyelvhelyességi hibák: suksükölés, nákolás. A kódváltás tudatosítása. – Az -e kérdőszó, félrecsúszott toldalékok stb. – Az egyes mondatfajták helyes kiejtése. – Nyelvünk szóbeli és írásbeli öröksége, frazeológiai egységek (szólások, közmondások, szállóigék). – A beszédhangok keletkezése, hangképzésifolyamat. – A köznyelvi normához alkalmazkodó szabatos kifejezőmód. – A magánhangzókról: rövid-hosszú, magas-mély magánhangzók. – A magánhangzók illeszkedése, helyesírási és helyes ejtési gyakorlatok. – Mássalhangzók: a rövid-hosszú, zöngés és zöngétlen mássalhangzók. – A mássalhangzók egymás mellé kerülésekor létrejövő hangtani változások-hasonulások (teljes és részleges hasonulás, összeolvadás, rövidülés és kiesés) a szavakban, ezek felismerése révén a helyesírás megerősítése. – Az egység keretén belül a j hang kétféle jelölésére vonatkozó helyesírási gyakorlatok. – A magyar helyesírás négy alapelvének alkalmazása. – Az alapvető helyesírási szabályok készség szintű alkalmazása. Az egyjelentésű, többjelentésű, azonos alakú, rokon-és ellentétes jelentésű, hasonló alakú, hangutánzó és hangulatfestő szavak. – A szavak szerkezete (egyszerű és összetett szavak, többszörösen összetett szavak). – Képző: -i, -ság/-ség, -ó/-ő. – Jel: a közép- és felsőfok jele: -bb, leg/ – bb, amúlt idő jele: -t, -tt, a többes szám jele: -k, felszólító mód jele: -j, feltételes mód jele: -na/-ne, -ná/-né. – Rag: tárgy-, birtokos-, idő-, mód- és helyhatározó ragok. – A szótő és toldalék határa, a kötőhang(zó) szerepe. –A toldalékos szavak helyesírása. – A média: nyomtatott és elektronikus médiumok (újságok, televízió, rádió, világháló –honlapok, hírportálok). – A hír fogalma és jelentősége. – Közösségi média. – Tájékozódás, információkeresés (betűrend, tartalomjegyzék, utalók használatával) a különféle dokumentumtípusokban (könyv, folyóirat, AV és online dokumentum), korosztálynak szóló kézikönyvekben (szótár, lexikon, enciklopédia), ismeretterjesztő forrásokban. – Írói szótárak. – A mondatvégi írásjelek, az összetett mondatok tagolása. – A magyar helyesírás alapelvei. – A toldalékok helyes kapcsolása a szavakhoz, azöngés és zöngétlen mássalhangzók. – Szótőkeresési gyakorlatok néhány gyakorihasonulás megfigyeltetésével. – Szóelemző, szótagoltató, toldalékoló toldaléktanító, válogató, másoló tollbamondásvalamint
--	-------------------------	--

vagy valamely egyéb művelődési területtárgyköréből tartott előadásokat, s tud jegyzetet készíteni; – Meghatározott műfajokban témának, kommunikációs alkalomnak megfelelő kritikus, egyéni szemléletű, nyelvi-stilisztikai szempontból példás szövegeket, beszámolókat alkot; – Beszámolóját prezentációval/poszterrel tesziszemléletesebbé; – Valós vagy képzeletbeli tapasztalatokat, szereplőket, illetve eseményeket bemutató fogalmazást tud írni.		komplex emlékezetből írás. – Helyesírási táblázatok, fürtábrák, folyamatábrák stb. – A régies írású tulajdonnevek helyes ejtése és írása, a j hang kétféle jelölése. – Az elválasztás szabályai. – Digitális írástudás, e-nyelvhelyesség: az e-dokumentumok létrehozásához szükséges nyelvi és szerkesztési szabályrendszerek együttese, elektronikus szövegek létrehozása (pl. beszámoló, könyvismertetők, vázlatok, saját könyv, eseményre invitáló meghívók, listák, e-mail, egyszerűbb úrlapok kitöltése). – A magyar és valamely tanult, ismert idegennyelv szerkezete közötti hasonlóságok és különbségek. – A helyesírást segítő kézikönyvek (helyesírási szabályzat, szótár, digitális szótárak stb.) önálló használata Az egyes mondatfajták helyes kiejtése. A hosszú és rövid hangok (mássalhangzók és magánhangzók) helyes ejtése (gyakorlatok). – Az állandósult szókapcsolatok (szólások, közmondások, szállóigék) az írásban és a beszédben.
	NYELVKULTÚRA	– Események és élmények időrendi sorrendbentörténi elmondása közös, illetve egyéni vázlat alapján. – A természetben levő tárgyak és jelenségek, a mozgásban levő állatok és személyek bemutatása. – Sikereiből irodalmi portrék és a megírásukhoz felhasznált nyelvi kifejezőeszközök. A közvetlen környezetből választott egyén bemutatása. – Rövidebb szövegek tartalmának összefoglalása szem előtt tartva az esemény időrendjét és mozzanatait (bevezetés, a cselekmény kezdete, cselekménymozzanatok kiemelése, a tetőpont és a befejezés). – A szóbeli elbeszélés: film, tévéadás, szabadon választott dinamikus jelenetek elmondása. – A nyelvi-stilisztikai kifejezőeszközök a leírójellegű részletekben (versben és prózában egyaránt). – A retorika alapelvei (a konkrét fogalmak megnevezése nélkül). – Önálló elbeszélő fogalmazás készítése a tanult nyelvi és helyesírási tudnivalók alkalmazásával, felhasználva az anyaggyűjtés módjait. Az írás folyamatának megtapasztalása, folytonos ön- és társreakció. Az írásmű üzenetének, céljának, befogadójának megfelelő szóhasználat. – Önálló vázlatkészítés elolvasott irodalmi vagy ismeretterjesztő szövegről. – Kérdések és írásbeli válaszok megfogalmazása a tanult olvasmányok, megnézett filmek, színházi előadások, meghallgatott zeneművek alapján. – Szövegszerkesztés: elbeszélés, leírás, levél. – Élménybeszámoló közösen elkészített vázlat alapján, különös tekintettel a párbeszéd helyes alkalmazására – A leírás megadott vázlat alapján (A tájleírás sorrendjének megoldása a távolitól közeli felé, vagy fordítva. Részegész viszonya valamilyen sorrend szerint. Tárgy- és személyleírás, jellemzés. Nem felsoroljuk a tulajdonságokat, hanem megelevenítjük. Lehetséges témák: falutól, az én szobám, a gyümölcsös tavasszal, a rét stb.). – A fogalmazási ismeretek (a téma meghatározása, az anyag kiválasztása és elrendezése, a legfontosabb szerkezeti részek megjelölése és az anyag szerkezeti részek szerinti csoportosítása). – Szövegalkotás az internetes műfajokban (pl. e-mail,

		komment). Az írás nem nyelvi jeleinek (betűforma, nagyság, sorköz, margó, távolság, színek, kiemelések stb.) megismerése. A kézzel írt és a számítógépes szövegek különbözőségei és hasonlóságai. – Az önálló és a tanári segítséggel történő anyaggyűjtés módjai. – Nyolc házi írásbeli feladat a tanév folyamán, melyeket az órán elemeznek. – Négy iskolai dolgozat – kettő félévente (az írásmű kidolgozása egy óra, elemzés és javítás két óra).
--	--	---

Kulcsfogalmak: beszédművelés, artikulált nyelvi magatartás, irodalomolvasás, szövegértés, szóbeli és írásbeli szövegalkotás, ismeretek az anyanyelvről, helyesírás, íráskészség, médiaismeret, kommunikáció.

A MEGVALÓSÍTÁS MÓDJA – TANTERVI UTASÍTÁS

A magyar nyelv tanterve három tárgykört ölel fel: az irodalmat, a nyelvet és a beszédkultúrát. Az órák tárgykör szerinti ajánlott felosztása a következő: irodalom – 70 óra, nyelvtan – 70 óra és beszédkultúra – 40 óra. Mindhárom tárgykör szorosan összefüggés egyiket sem lehet magában, a többitől elkülönítve tanítani.

Az irodalomoktatás tanterve kétpólusú. Egyrészt a népköltészeti alkotásokat tárgyalja, másrészt a szépirodalmi szövegek műfajigazdagságát mutatja be. Középpontban az élményközpontú irodalomtanítás áll. Célunk a szövegértés fejlesztése és a kreatív szövegalkotás.

Az ajánlott szövegekből a tanár választja ki a feldolgozásra kerülő olvasmányokat, ezeket kiegészítheti más szövegekkel, amelyekbe bevonja a kortárs irodalmat is. Az ünnepekhez (karácsony, húsvét) kapcsolódó helyi szokások megbeszélése, gyűjtése is szerepeljen a tananyagban! A korszerű irodalomtanítás interdiszciplináris távlatokat nyit meg a tanulók számára. Lehetővé kell tenni az iskola és más intézmények közötti interaktív kapcsolat kialakítását (múzeumlátogatás, kiállítások és színházi előadások megtekintése, jelenlét a település kulturális életében).

A népköltészeti olvasmányokat követően Petőfi Sándor műveivel foglalkozik a tanterv részletesebben és sokrétűen. A korszerű Petőfi-kép és Petőfi lírájának mai továbbélése rávezeti a tanulót irodalomtörténeti értékeink megbecsülésére, az életmű megítélésének változására.

A lírai művek sokszínűsége lehetővé teszi a verstani ismeretek gazdagítását: a rím, szabad vers, leírások, megsemmélyesítés, hasonlat, metafora, költői jelző, a versforma, a dal, a tájleíró költemény stb.

Az epikus alkotások egyrészt a kifejező olvasás céljait szolgálják, másrészt a szövegértés lehetőségeire összpontosítanak. Fontosszerepet tölt be a műfajismeret, a műfajok felismerése és meghatározása.

Az irodalmi tananyag gazdag szövegtára nem kötelezi a tanárt minden alkotás elemzésére, de olvasásra, ismeretszerzésre mindenképp ajánlott. Ez az alapvető készség befolyásolja a tanulók előrehaladását minden tantárgyban. A tanterv olvasmányaitörzs- és kiegészítő anyagokra tagozódnak. A törzsanyag a kötelezően feldolgozandó műveket tartalmazza; a kiegészítő anyag olyan szemelvényeket ajánl, amelyek tanításáról vagy elhagyásáról, illetőleg más kiegészítő anyaggal való helyettesítéséről a tanár dönt. Ugyanez a helyzet az ajánlott olvasmányok esetében is. A tanárnak a tanmenet megtervezésekor ahhoz is joga van, hogy a tantervben szereplő ajánlott olvasmányok némelyike helyett más szövegeket javasoljon elolvasásra. Az is kívánatos, hogy az ajánlott olvasmányok köréből a tanuló saját ízlése, érdeklődése szerint is választhasson. A szövegek megbeszélésében, értelmezésében erősen építenünk kell a tanulók fantáziatevékenységére, lehetőséget kell nyújtanunk szemléletes képek felidézésére, a történetek dramatizálására, folytatására, a cselekmény kreatív továbbpergetésére.

A tanítási órákon változatos formában gyakoroltassuk az olvasást, legyen szerves része a művek feldolgozásának, végeztessünk válogató olvasást, az órák összefoglaló részében is gyakoroltassunk. A tanuló tudja magyarázni a világos szerkezetű olvasmányok cselekményének előzményeit és következményeit, tudjon összehasonlítani több hasonló alkotást. Mondjon véleményt a szereplők viselkedéséről, és indokolja tetteiket. A szövegek olvasása során fel kell ismernie a tanult irodalomelméleti ismereteket.

A magyar nyelv tanterve a kimeneteken, illetve a tanulási folyamaton és a tanulók eredményein alapul. A kimenetek annak az integrált tudásnak, készségeknek, magatartásnak és értékeknek a leírását jelentik, amelyeket a tanuló a tantárgy három tárgykörén keresztül felépít, kibővít és elmélyít magának.

A nyelvtan tanítása egységes folyamat az Általános iskolai tanításban. 5. osztályban folytatjuk a alsó osztályokban szerzett nyelvi ismeretek bővítését és a kompetenciafejlesztést. A nyelvtani definíciók és a helyesírási szabályok tudatosítása hozzájárul a tanulók logikus gondolkodásának és kifejezőképességének fejlesztéséhez.

A nyelvtantanítás feladatának megvalósítása érdekében szilárd ismereteket kell nyújtunk a leíró nyelvtan egyes elemeiről és rendszerének alapvető sajátosságairól, ugyanakkor figyelembe kell vennünk az újabb pragmatikai, szövegnyelvészeti, szociolingvisztikai, kommunikációelméleti kutatások eredményeit is. Biztosítunk kell az ismeretek kompetenciává való alakulását.

Az alsó tagozatban elsajátított nyelvtani anyag új ismeretekkel bővül. Morfológiából a szavak hangalakjával és jelentésével részletesebben foglalkozik a tanterv, valamint rendszerezi a toldalékok fajtáit. Végeztessünk helyesírási gyakorlatokat a toldalékok megnevezésével (képző, jel, rag). A toldalékok közül csak az alaptípusokat tanulják meg a tanulók. A hangtani tananyag az eddigi ismeretek rendszerezése mellett, a mássalhangzók egymáshatásával foglalkozik részletesen. A mondattani rész ugyancsak kiegészül. Új tananyagként jelenik meg a sajtó nyelve, a medialitás problémaköre. A logikus gondolkodás fejlesztésének elengedhetetlen feltétele, hogy minden absztrakt ismeret szoros kapcsolatban legyen a valósággal. A nyelvet mint élő és változó jelenséget vizsgáltsuk a tanulókkal. A nyelvtan tanításának lényege a szövegek által történő gyakorlás. Célunk, hogy a tanulók önállóan ismerjék fel a szabályokat a példasorok alapján.

A helyesírás szervesen beépül a tananyagba. Ahhoz, hogy a tanulók a készség fokán alkalmazzák a helyesírási szabályokat, szükséges, hogy a helyesírási szempontból legfontosabb problémákat felismerjék. A tanulók folyamatosan gyakorolják az írásjelek helyes használatát, az összetett szavak helyesírását, a toldalékok helyes kapcsolását a szótőhöz a hangtörvényeken keresztül. A tananyag tovább gyakoroltatja a j hang kétféle jelölését, valamint a hagyományos családnevek helyesírását és toldalékolását. A nyelvtani szabályok felismeréséig szövegeken alkalmazott gyakorlatokkal jussanak el. A magyar helyesírás alapelvei is megjelennek a gyakorlatok sorában, rámutatásként a szabályokra: a kiejtés, az egyszerűsítés, a hagyományos írásmód és a szóelemzés elve. Az új helyesírási szabályzat megjelenése megköveteli az eltérésekre való fókuszálást, illetve ezekbegyakorlását. A nyelvtantanítás során kiaknázzuk a játékos módszerek lehetőségeit.

Az íráskészség fejlesztése szintén folytatódik az 5. osztályban. Az írásbeli dolgozatokon kívül fogalmazásokat íratunk a tanulókkal, amelyekben önálló véleményformálásra, egyéni látásmód kialakítására törekszünk. Az elbeszélő fogalmazás mellett ajánlatos gyakoroltatni a jellemzést és a leíró fogalmazást is. Ezekre (jellemek, leírások) külön rámutatunk az irodalmi alkotások elemzése során. A tanulókkal megismertetjük a vázlatkészítést, valamint az irodalmi kézikönyvek tartalmát és használatát, ugyanakkor a kommunikáció új lehetőségeiről is tájékozódunk. A tanulók figyeljék meg a kor technikai fejlődésének nyelvi vetületeit a világhálón, valamint az SMS-ek nyelvét, rövidítéseit. Digitális kompetenciájukat néhány internetes

szövegtípus/műfaj formai és tartalmi jellemzőinek megfigyelésével fejlesztjük.

Школски програм 2021-2025.

Назив предмета	СРПСКИ КАО НЕМАТЕРЊИ ЈЕЗИК
ПРОГРАМ А - за ученике чији матерњи језик припада несловенским језицима и који живе у хомогеним срединама	
Циљ	Циљ наставе и учења <i>српског као нематерњег језика</i> јесте оспособљавање ученика да се служи српским језиком на основном нивоу у усменој и писаној комуникацији ради каснијег успешног укључивања у живот заједнице и остваривања грађанских права и дужности, као и уважавање српске културе и развијање интеркултуралности као темељне вредности демократског друштва.
Разред	пети
Годишњи фонд часова	108

ОБЛАСТ/ТЕМА	ИСХОДИ По завршеној области/теми ученик ће бити у стању да:	САДРЖАЈИ
ЈЕЗИК	- употребљава 100-150 нових речи и исказа - именује предмете и бића и приписује им карактеристичне особине - у писменом и усменом исказу употреби просте реченице с граматичким субјектом и глаголским предикатом у презенту, перфекту и футуру И; реченице с правим и неправим објектом, фреквентним прилошким одредбама за место, време и начин; императив са значењем молбе и заповести - исказе потребу, могућност и жељу - уочава род и број именица, конгруенцију атрибута с именицом у типичним примерима - разуме реченице са одредбом за узрок, средство и друштво, квантификативне конструкције исказане основним бројем и именицом	Основни садржаји: Лексика: 100-150 нових речи (именице, глаголи, придеви, прилози за време и начин, најфреквентнији повратни глаголи, основни бројеви до 100, редни бројеви) Просте реченице с исказаним граматичким субјектом (именице сва три рода и оба броја, личне заменице) и глаголским предикатом у презенту, перфекту и футуру И (сва три лица уједини и множини) Императив (2. лице једине и множине најфреквентнијих глагола) у функцији молбе изаповести Персоналне просте реченице с копулативним предикатом (фреквентне именице и придеви у функцији лексичког дела предиката) Именица у акузативу у функцији директног/правог објекта (у једини и множини) Именица у дативу у функцији индиректног/неправог објекта (објекта намене) уз глаголе давања и говорења Прилошке одредбе за место исказане генитивом именица с предлозима <i>испред, иза, изнад, испод, поред</i> Казивање пуних сати Прилошке одредбе за време: називи месеци улокативу с предлогом у Прилошке одредбе за начин исказане начинским прилозима Сложени глаголски предикат с модалним глаголима: <i>треба, морати, моћи, смети, желети</i> Проширени садржаји: Персоналне просте реченице с неисказаним граматичким субјектом (именице сва три рода и оба броја, личне заменице) и глаголским предикатом у презенту, перфекту и футуру И (сва три лица у једини и множини) Лична заменица у акузативу у функцији директног/правог објекта (у једини и множини), наглашени и ненаглашени облици личних заменица у акузативу Лична заменица у дативу у функцији индиректног/неправог објекта (објекта намене) уз глаголе давања и говорења; наглашени и ненаглашени облици личних заменица у дативу Конгруентни атрибут исказан описним придевом и

		присвојном заменицом уз именице у функцији субјекта, објекта и лексичког дела копулативног предиката Прилошке одредбе за место исказане генитивом личних заменица с предлозима <i>испред, иза, изнад, испод, поред</i> Прецизно одређивање времена речима којеозначавају временске јединице (<i>сат, час, минут</i>) Именице у инструменталу за исказивањесредства и друштва Прилошка одредба за узрок исказанагенитивом с предлогом <i>због</i>; узрочне реченице с везницима <i>јер</i> и <i>зато што</i> Квантификација исказана основним бројем и именицом Лексика (типични видски глаголски парови, основни бројеви до 1000, редни бројеви)
КЊИЖЕВНОСТ	- разуме садржај кратког књижевног адаптираног текста - формулише кратке одговоре на једноставна питања опрочитаном тексту (ко, шта, где, када, како) - примени кратке реченичне моделе из књижевних текстова у свакодневном животу - репродукује казујући или певајући кратке одломке из одабраних књижевноуметничких и других текстова	Адаптирани текстови: Владимир Личина: <i>Весна и торба</i> Л. Камински: <i>Закаснио сам</i> Душица Лукић: <i>У библиотеци</i> Весна Видојевић Гајовић: <i>Споменици</i> Драган Лукић: <i>Трговина</i> Јованка Јоргачевић <i>Како је настао ђувеч урерни</i> "Политика за децу": <i>Пријатељи</i> Мира Алечковић: <i>Пас у солитеру</i> Раде Обреновић: <i>Пожурите, опет ћемозакасни</i> Драгомир Ђорђевић: <i>Опет школа</i> Драган Лукић: <i>Смеха деци</i> Алекса Микић: <i>Храбар дечак</i> Весна Видојевић Гајовић: <i>Кишна прича</i> Из "Полетарца" Душана Радовића: <i>Јуче, данас, сутра</i> Ратомир Дамјановић: <i>Слепи Јован пуца пенале</i> Шаљива народна прича: <i>Зеца на спавању</i> Драган Лукић: <i>Јабука</i> Олга Станковић: <i>Јунак дана</i> Са списка наставник бира 10 текстова за обраду. По слободном избору (узимајући у обзир квалитет групе и састав), наставник бира још два текста која нису на овој листи.
ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	- разуме једноставна питања, кратке јасне налоге и информације битне за задовољење свакодневних животних потреба (нпр. у породици, школи итд.); - разуме садржај кратког континуираног говореног текста (до 5-6 простих реченица) саопштеног стандардним језиком, изговореног разговетно, спорим темпом¹ - искаже молбу, извињење, честитање, захвалност, користећи форме учтивог обраћања - исприча догађај у којем је учествовао у неколико реченица - преприча кратак једноставан наративни текст² - учествује у кратком дијалогу о темама из свакодневног живота,	Основни садржаји тематских области: 1. Лично представљање: <i>датум свог рођења</i> 2. Породица: <i>породични статус: ожењен, удата</i> 3. Место за живот: <i>називи просторија; делови намештаја</i> 4. Живот у кући: <i>прибор за личну хигијену; свакодневне активности у кухињи, соби, купатилу; славити</i> 5. Људи: <i>односи међу људима; врсте осећања; физичке карактеристике; психичке карактеристике; професије у окружењу</i> 6. Здравље: <i>најчешће болести; разболети се, оздравити</i> 7. Образовање: <i>(омиљени) школски предмети; школски намештај; школски прибор; игре; (омиљени) спорт</i> 8. Храна и пиће: <i>гладан, жедан; (омиљена) храна и пиће; врсте воћа и поврћа</i> 9. Одећа и обућа: <i>имати на себи, носити</i> 10. Куповина: <i>цене; плаћање</i> 11. Саобраћај и живот у граду: <i>начини кретања; оријентација (лево, десно, право); циљ путовања; важни објекти</i> 12. Природа: <i>(омиљене) домаће и дивље животиње; кућни љубимци; временске прилике</i> 13. Време: <i>прецизно исказивање времена (сат и минут)</i>

	поштујући основна начела вођења разговора - чита наглас и разуме краћи познат текст³ писан ћирилицом или латиницом издваја експлицитне информације и изводи једноставне закључке на основу прочитаног текста - пише кратак једноставан наративан и експозиторни текст⁴ - пише кратку поруку, честитку, позивницу, обавештење, поштујући језичку и ортографску норму.	14. Несемантизована лексика: <i>основни бројеви до 1000; редни бројеви; модални глаголи; предлози (изнад, испод, иза, поред, због)</i> Проширени садржаји тематских области: 1. Лично представљање: <i>датум рођења</i> 2. Породица: <i>шира породица</i> 3. Место за живот: <i>називи просторија; делови намештаја; кућни апарати; двориште; башта</i> 4. Живот у кући: <i>активности у кухињи, у соби, у купатилу; прибор за личну хигијену; празници</i> 5. Људи: <i>односи међу људима; врсте осећања; физичке карактеристике; психичке карактеристике; професије у окружењу</i> 6. Здравље: <i>стање; најчешће болести</i> 7. Образовање: <i>(омиљени) школски предмети; школски намештај; школски прибор; активности на часу и на одмору; игре; (омиљени) спорт</i> 8. Храна и пиће: <i>гладан, жедан; (омиљена) храна и пиће</i> 9. Одећа и обућа: <i>обући, скинути, имати насеби, одевање према годишњим добима</i> 10. Куповина: <i>цене; плаћање</i> 11. Саобраћај и живот у граду: <i>превозна средства, начини кретања, град, важни објекти: оријентација у простору; циљ путовања; делови града; важни објекти</i> 12. Природа: <i>(омиљене) домаће и дивље животиње; кућни љубимци; зоолошки врт; временске прилике</i> 13. Време: <i>прецизно исказивање времена (сат и минут); прилози за време</i> 14. Несемантизована лексика: <i>основни бројеви до 1000; редни бројеви; модални глаголи; предлози (изнад, испод, иза, поред, због); везници (јер, зато што)</i> Кратки адаптирани књижевноуметнички и неуметнички текстови усклађени с потребама и интересовањима ученика и темама из програма (породица, школа, свакодневне активности...) или звучни записи
--	--	--

УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Предмет *српски као нематерњи језик* похађају ученици који наставу слушају на неком од језика националних мањина. Међу тим ученицима постоје изразите разлике у степену овладаности српским језиком приликом поласка у школу и у темпу и обиму којим могу напредовати током школовања. Ова разлика условљена је различитим матерњим језицима од којих су једни блиски српском језику (разлике међу њима су такве да не морају ометати комуникацију, или се комуникација може остваривати уз нешто напора и труда) док су други структурно толико различити да, без елементарног познавања једног од њих, комуникација међу говорницима није остварива. Осим тога, на ниво којим ученици реално могу овладати српским језиком утиче и средина у којој живе (претежно хомогена или хетерогена средина).

Имајући ово у виду, за предмет *српски као нематерњи језик* сачињена су два програма. Према постављеном циљу, очекиваним исходима и датим садржајима, први програм (А) примерен је ученицима чији се матерњи језици изразито разликују од српског, живе у претежно хомогеним срединама, имају мало контаката са српским језиком и у школу полазе готово без икаквог предзнања српског језика. И у овом програму постоји диференцијација програмских садржаја и исхода по тежини и обиму, што је видљиво у разликовању општих и проширених садржаја. Други програм (Б) предвиђен је да се остварује у мешовитим срединама и намењен је ученицима који могу брже и у већем обиму да савладавају српски језик, односно да, у складу с узрастом, достигну виши ниво владања српским језиком.

Оба програма за предмет *српски као нематерњи језик* садрже три области: Језик, Књижевност и Језичку културу. Оне су функционално повезане, прожимају се и међусобно допуњују. Стога их треба

разумети као делове комплексне целине који, сваки са својим специфичностима, доприносе остваривању исхода овог предмета.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставни програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује овај дати програм потребама конкретnog одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи - глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише пирамиду исхода на три нивоа: оне које би сви ученици требало да достигну, оне које би већина ученика требало да достигне и оне које би требало само неки ученици да достигну.

На овај начин постиже се индиректна веза са стандардима на три нивоа постигнућа ученика. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода (посебно за предметну област књижевност) потребно више времена, више различитих активности и рад на различитим текстовима. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он неодређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Поред стандардног, сумативног вредновања које још увек доминира у нашем систему образовања (процењује знање ученика на крају једне програмске целине и спроводи се стандардизованим мерним инструментима - писменим и усменим проверама знања, есејима, тестовима, што за последицу има кампањско учење оријентисано на оцелу), савремени приступ настави претпоставља **формативно вредновање** - процену знања **током** савладавања наставног програма и стицања одговарајуће компетенције. Резултат оваког вредновања даје повратну информацију и ученику и наставнику о томе које компетенције су добро савладане, а које не (нпр. ученик задовољавајуће разуме прочитани текст, али слабо разуме говорени текст: задовољавајуће пише у складу са правилима, али у говору не поштује правилу конгруенције итд.), као и о ефикасности одговарајућих метода које је наставник применио за остваривање циља.

Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, а најчешће технике су: реализација практичних задатака, посматрање и бележење ученичких активности током наставе, непосредна комуникација између ученика и наставника, регистар за сваког ученика (мапа напредовања) итд. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказана и сумативно - бројчаном оцелу. Оваква оцелу има смисла ако су у њој садржана сва постигнућа ученика, редовно праћена и објективно и професионално бележена.

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасним и ефективним требало би унапредити.

Школски програм 2021-2025.

Назив предмета	СТРАНИ ЈЕЗИК – ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК
Циљ	Циљ наставе и учења страног језика је да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну писмену и усмену комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.
Разред	пети
Годишњи фонд часова	72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да у усменој и писаној комуникацији:	ОБЛАСТ / ТЕМА Комуникативне функције	САДРЖАЈИ
– разуме краће текстове који се односе на поздрављање, представљање и тражење / давање информација личне природе; – поздрави и отпоздрави, представи себе и другог користећи једноставна језичка средства; – постави и одговори на једноставнија питања личне природе; – у неколико везаних исказа саопшти информације о себи и другима;	ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ / ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА У ШИРЕМ ДРУШТВЕНОМ КОНТЕКСТУ	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање краћих, једноставнијих текстова који се односе на дате комуникативне ситуације (дијалози, наративни текстови, формулари и сл.); реаговање на усмени или писани импулс саговорника (наставника, вршњака и сл.) и иницирање комуникације; усмено и писано давање информација о себи и тражење и давање информација о другима (СМС, имејл, формулари, чланске карте, опис фотографије и сл.). Садржаји Hello. Hi. I'm Maria. What's your name? I'm / My name is... Tony is 11. How old are you? I live in (town, city, village). Where do you live? I live at number 46 Black Street. My best friend lives next door. What's your address? What's your phone number? Have you got/Do you have an email address? These are my parents. Their names are ... I can't play tennis, but I can do karate. Can you play the guitar? My birthday is on the 21st of May. When is your birthday? This is Miss May. She's my teacher. This is Mr Crisp. He's my tennis coach. The Present Simple Tense за изражавање сталних радњи . Have got/Have за изражавање поседовања. Личне заменице у функцији субјекта – I, you ... Присвојни придеви – my, your... Показне заменице – this/these, that/those Питања са Who/What/Where/When/How(old)... Основни бројеви (1-1000). Предлози за изражавање места – in, at... Предлози за изражавање времена – in, on, at... Употреба неодређеног члана са именицама у једнини. Изостављање члана испред назива спортова.

		Употреба одређеног члана уз називе музичких инструмената. (Интер)културни садржаји: устаљена правила учтивости; титуле уз презимена особа (Mr, Miss, Mrs, Ms, Sir); имена и надимци; начин писања адресе.
– разуме једноставнији опис особа, биљака, животиња, предмета, појава или места; – упоређи и опише карактеристике живих бића, предмета, појава и места, – користећи једноставнија језичка средства;	ОПИСИВАЊЕ КАРАКТЕРИСТИКА ЖИВИХ БИЋА, ПРЕДМЕТА, ПОЈАВА И МЕСТА	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање једноставнијих описа живих бића, предмета, појава и места и њиховог поређења; усмено и писано описивање / поређење живих бића, предмета, појава и места; израда презентација пројеката (постера, стрипова, ППТ-а, кратких аудио / видео записа, радио емисија и слично). Садржаји Who's the boy with short fair hair and a black jacket? What's Maria wearing? She's wearing a nice white T-shirt and dark blue jeans. My brother is clever, but lazy. My best friend is kind and fiendly. There is / isn't a cinema / hospital in my town. There are two big bookshops in my town. What's this / that over there? It's a sports centre. How far is it? Zebras are white wild animals with black and white stripes. A cheetah is a fast, dangerous animal. How deep is the Adriatic Sea/the Pacific Ocean? How long is the Danube/the Thames River? Layla is prettier than Susan. Who's the best student in your class? This car is more expensive than that one. London is larger than Belgrade. About eight million people live there. Belgrade is much smaller, but... The Present Simple Tense и The Present Continuous Tense за изражавање радњи и стања у садашњости Глаголи have got, to be за давање описа Питања са Who/What/Where/When/Which/How (old, far, deep, long...) Егзистенцијално There is / are... Употреба одређеног члана са именицама које означавају лица и предмете који су познати саговорнику, као и уз имена река, мора и океана. Употреба/изостављање одређеног члана уз имена градова и држава. Поређење придева (правилно и неправилно поређење). (Интер)културни садржаји: географске карактеристике Велике Британије; биљни и животињски свет.

– разуме једноставније предлоге и одговори на њих; – упути једноставан предлог; – пружи одговарајући изговор или одговарајуће оправдање;	ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање једноставнијих текстова који садрже предлоге; усмено и писано преговарање и договарање око предлога и учешћа у заједничкој активности; писање позивнице за прославу / журку или имејла / СМС-а којим се уговара заједничка активност; прихватање /одбијање предлога, усмено или писано, уз поштовање основних норми учтивости и давање одговарајућег оправдања / изговора. Садржаји I think we can go out this afternoon. Why not? Let's do it. Sorry. I can't. I must do my homework. Sorry, I think that's boring. Let's do something else. How about going to the cinema? Great. Whattime? See you then. Let's make pancakes. That's a good idea. What shall we do? Let's play Monopoly. Why don't we meet at the sports centre? What time? Half past two. Fine. I'll see you at the sports centre at half past two. Would you like to come to my birthday party on Sunday? I'm sorry, but I can't make it. I'd love to, thanks. Императив How about + глаголска именица Why don't we + инфинитивна основа глагола Would you like + инфинитив глагола Модални глаголи за изражавање предлога – can/could/shall Глагол will за изражавање одлука (Интер)културни садржаји: прикладно позивање и прихватање/одбијање позива.
– разуме и једноставне молбе и захтеве и реагује на њих; – упути једноставне молбе и захтеве; – затражи и пружи кратко обавештење; – захвали и извине се на једноставан начин; – саопшти кратку поруку (телефонски разговор, дијалог уживо, СМС, писмо, имејл) којом се захваљује;	ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, И ЗАХВАЛНОСТИ	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање једноставнијих исказа којима се тражи /нуди помоћ, услуга, обавештење или се изражава жеља, извињење, захвалност; усмено и писано тражење и давање обавештења, упућивање молбе за помоћ / услугу и реаговање на њу, изражавање жеља, извињења и захвалности. Садржаји Can I help you? It's OK, I can do it. May I ask a question? Sure. What do you want? Do you want an orange? Yes, please. No, thank you. Can you pass me an orange, please? Of course, here you are. Thank you very much / so much. I want an apple. Can I have this one? Anything else? Can I borrow your pen? Sorry, you can't. I want to go home. Can we buy lemonade there? No, we can't. Oh no. I'm sorry. When does the movie start? It starts at 8. Модални глаголи за изражавање молбе и захтева – can/could/may.

		(Интер)културни садржаји: правила учтивих комуникација.
– разуме и следи једноставнија упутства увези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота (правила игре, рецепт за припремање неког јела и сл.) са визуелном подршком без ње; – да једноставна упутства (нпр. може да опише како се нешто користи / прави, – напише рецепт и сл.);	РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање текстова који садрже једноставнија упутства (нпр. за компјутерску или обичну игру, употребу апарата, рецепт за прављење јела и сл.) са визуелном подршком и без ње; усмено и писано давање упутстава. Садржаји Drag (the word) and drop it in the correct place. Throw the dice. Move your token... Press the button and wait. Insert the coin in the slot. Peel the onions and chop them. Put the saucepan on the stove. Императив Личне заменице у функцији објекта – me, her, him... (Интер)културни садржаји: традиционалне / омиљене врсте јела.
– разуме честитку и одговори на њу; – упуту прикладну честитку; – разуме и, примењујући једноставнија језичка средства, опише начин прославе рођендана, празника и важних догађаја;	ОПИСИВАЊЕ И ЧЕСТИТАЊЕ ПРАЗНИКА, РОЂЕНДАНА И ЗНАЧАЈНИХ ДОГАЂАЈА, ЧЕСТИТАЊЕ НА УСПЕХУ И ИЗРАЖАВАЊЕ ЖАЉЕЊА	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање једноставнијих текстова у којима се описују и честитају празници, рођендани и значајни догађаји; описивање празника, рођендана и значајних догађаја; реаговање на упућену честитку у усменом и писаном облику; упућивање пригодних честитки у усменом и писаном облику; израда и презентација пројеката у вези са прославом празника, рођендана и значајних догађаја. Садржаји Children in Britain usually have their birthday parties at home. Everybody sings Happy Birthday! In Britain, people open their presents on Christmas Day. On Easter Sunday children often hunt for eggs. Happy Valentine's Day! Same to you! Roses are red, violets are blue, my heart is full of love for you. In my country we celebrate a lot of different festivals, but my favourite is... Good luck! Congratulations! Well done! Lucky you! I'm so happy for you! I'm sorry to hear that/about that! It's a pity! The Present Simple Tense за изражавање уобичајених радњи. Изостављање члана испред назива празника. Изостављање члана испред именица употребљених у општем смислу. (Интер)културни садржаји: значајни празници и догађаји и начин обележавања / прославе; честитање.
– разуме једноставније текстове у којима се описују сталне, уобичајене и тренутне радње и способности; – размени информације које се односе на	ОПИСИВАЊЕ ДОГАЂАЈА И СПОСОБНОСТИ У САДАШЊОСТИ	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање описа и размењивање исказа у вези са сталним, уобичајеним и тренутним

– дату комуникативну ситуацију; – опише сталне, уобичајене и тренутне догађаје / активности и способности – користећи неколико везаних исказа;		догађајима / активностима и способностима; усмено и писано описивање сталних, уобичајених и тренутних догађаја / активности и способности (разговор уживо или путем телефона, разгледница, СМС порука, имејл и сл.). Садржаји I live in a flat on the first floor. What do you usually do on Sundays? Do you live in a house or in a flat? My sister doesn't go to school. What time do you go to bed / does she get up? He never tidies his room. I can clean my dad's car. When do Americans celebrate Halloween? When does winter start? Where do penguins live? What are you doing at the moment? I'm feeding my cat. We're going on a school trip today. They're having dinner now. I normally go to school by bus, but today I'm going on foot. I'm doing my homework. I always do it after dinner. I can speak three languages, but now I'm speaking English. I am good at maths. The Present Simple Tense за изражавање уобичајених и сталних радњи The Present Continuous Tense за изражавање тренутних и привремених радњи Модални глагол can за изражавање способности Прилози за учесталост – usually, often... Предлози за изражавање правца кретања – to, from... Предлози за описивање начина кретања – by (car), on (foot)... (Интер)културни садржаји: породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања.
– разуме краће текстове у којима се описују догађаји и способности у прошлости; – размени информације у вези са догађајима и способностима у прошлости; – опише у неколико краћих, везаних исказа догађај у прошлости; – опише неки историјски догађај, историјску личност и сл.;	ОПИСИВАЊЕ ДОГАЂАЈА И СПОСОБНОСТИ У ПРОШЛОСТИ	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање описа и усмено и писано размењивање исказа у вези са догађајима / активностима и способностима у прошлости; усмено и писано описивање догађаја / активности и способности у прошлости; израда и презентација пројеката о историјским догађајима, личностима и сл. Садржаји Where were you at eight o'clock last Saturday? I was at home. What was on TV last night? What time was it on? I watched / didn't watch TV last night. I played volleyball on Monday. What did you do? We went to Paris in July. We travelled by plane. Where did you spend your summer holiday? How did you travel? I lost my passport yesterday. Did you have a good time on holiday? Yes, we did. / No, we didn't. I could swim when I was five. I couldn't ski last year.

		The Past Simple Tense правилних и најчешћих неправилних глагола Модални глагол could за изражавање способности у прошлости (Интер)културни садржаји: историсјки догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости (историјска личност, писац
– разуме жеље планове и намере иреагује на њих; – размени једноставне исказе у вези сасвојим и туђим жељама, плановима и намерама; – саопшти шта он/ она или неко другижели, планира, намерава;	ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ПЛАНОВА И НАМЕРА	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање краћих текстова у вези са жељама, плановима и намерама; усмено и писано договарање о жељама, плановима и намерама (телефонски разговор, разговор уживо, СМС, имејл и сл.). Садржаји I would like/want to be a doctor when I grow up. He would like a new mobile phone/to go out with his friends. I'm going to do my homework in the afternoon. What are you going to do thisafternoon? My parents are going to visit their friends this evening, so I'm going toplay all my favourite computer games. Oh! Are you? The Present Simple Tense (want) Would like + именица/инфинитив глагола. Going to за изражавање будућих планова. Употреба неодређеног члана уз називе занимања. (Интер)културни садржаји: свакодневни живот и разонода;породични односи.
– разуме и реагује на свакодневне изразе у вези са непосредним и конкретним потребама, осетима и осећањима; – изрази, основне потребе, осете и осећања једноставнијим језичким средствима;	ИСКАЗИВАЊЕ ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање исказа у вези са потребама, осетима и осећањима; усмено и писано договарање у вези са задовољавањем потреба; предлагање решења у вези са осетимаи потребама; усмено и писано исказивање, својих осећања и реаговање на туђа. Садржаји I'm hot / cold / hungry / thirsty... Take off / Put on your coat. Why don't you take a sandwich / a glass of water? Do you want some juice/biscuits too? Yes, please. Would you like some fruit? I'm tired. What shall we do? Why don't we stop and take some rest? How about going home? I'm happy to see you. I'm glad /sorry to hear that. Oh dear! It's a pity! The Present Simple Tense (be, want) Императив Why don't we /you + инфинитивна основа глагола How about + глаголска именица Would like + именица/инфинитив глагола (Интер)културни садржаји: мимика и гестикулација;употреба емотикона.

– разуме једноставнија питања и одговори на њих; – разуме обавештења о простору и величинама; – опише специфичније просторне односе и величине једноставним, везаним исказима;	ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И ВЕЛИЧИНА	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање краћих текстова у вези са специфичнијим просторним односима и величинама; усмено и писано размењивање информација у вези са просторним односима и величинама; усмено и писано описивање просторних односа и величина. Садржаји Which room is it in? Where's the library? It's on the left / right. Is the sofa by the door? What's next to/ near the table? Where are the (books)? They're on the top / bottom shelf. It's in front of / behind the wardrobe. Where do you do your homework? Where is she? She's at the supermarket / in / at the park... The bakery is between the school and the supermarket. How wide / long / deep is the river? It's 45 metres wide / 2 kilometres long. An elephant is bigger than a hippo. The Blue whale is the biggest animal in the world. What is the largest room in your house / flat? The room above / below. My town is in the north-east of Serbia. Предлози за изражавање положаја и просторних односа – in front of, behind, between, opposite... Питања са What/Where/Which/How (far, deep, long...) Поређење придева (правилно и неправилно поређење). Употреба одређеног члана са суперлативом придева. (Интер)културни садржаји: јавни простор; типичан изглед школског и стамбеног простора; локалне мерне јединице (инч, стопа...); природа.
– разуме, тражи и даје једноставнија обавештења о хронолошком времену и метеоролошким приликама у ширем комуникативном контексту; – опише дневни / недељни распоред активности; – опише метеоролошке прилике и – климатске услове у својој земљи и једној од земаља циљне културе једноставним језичким средствима;	ИСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА (ХРОНОЛОШКОГ И МЕТЕОРОЛОШКОГ)	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са хронолошким временом, метеоролошким приликама и климатским условима; усмено и писано тражење и давање информација о времену дешавања неке активности, метеоролошким приликама и климатским условима у ширем комуникативном контексту; израда и презентација пројеката (нпр. очасовним зонама, упоређивање климатских услова у својој земљи са климатским условима једне од земаља циљне културе и сл.). Садржаји What time is it? It's five o'clock. It is half past six. It's (a) quarter to/past seven. It's ten past/to eleven. When do your lessons start? At (a) quarter to nine. When do you have your dance classes? On Monday and

		Wednesday. I was born in January/on the first of January/ January the first... ..on Christmas/Easter Day... Columbus discovered America in 1492 / in the 15th century. What is the weather like? It's cold/ sunny... The wind is blowing. What was the weather like yesterday? It was foggy /cloudy/windy... It didn't rain, it snowed. It is usually warm in spring/hot in summer/freezing in winter. It's wetter in the west than in the east. It is much drier in Australia than in Serbia. The Present Simple Tense за изражавање утврђених програма, планова и распореда (ред вожње, ТВ/ биоскопски програм и сл.) и уобичајених радњи. The Present Continuous Tense за изражавање тренутних и привремених радњи The Past Simple Tense Предлози за изражавање времена – in, on, at, to, past, after... Питања са When, What (time/day)... Редни бројеви до 100. (Интер)културни садржаји: климатски услови у Великој Британији; разлика у часовној зони (Београд – Лондон)
– разуме и реагује на једноставније забране, своје и туђе обавезе; – размени једноставније информације које се односе на забране и правила понашања у школи и на јавном месту (у превозном средству, спортском центру, биоскопу, зоолошком врту и сл.) као и на своје и туђе обавезе; – представи правила понашања, забране и листу својих и туђих обавеза користећи одговарајућа језичка средства;	ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање исказа у вези са забранама, правилима понашања и обавезама; постављање питања у вези са забранама, правилима понашања и обавезама и одговарање на њих; усмено и писано саопштавање забрана, правила понашања и обавеза (нпр. креирање постера са правилима понашања, списка обавеза и сл.). Садржаји Remember to bring your membership card. You can't sit here, the seat isn't free. Can you use your phone in class? No, we can't. You mustn't use your phone in class. You must write in ink. Do you have to wear uniforms at school? They have to/don't have to wear uniforms at school. I must study today. I have to feed our dog every morning. I must/ have to go now. Модални глаголи за изражавање дозволе, забране, правила понашања и обавезе – can/can't, must/mustn't (Not) Have to за изражавање обавезе и одсуства обавезе (Интер)културни садржаји: понашање на јавним местима; значење знакова и симбола.
– разуме и формулише једноставније изразе који се односе на поседовање и припадност; – пита и каже шта неко има / нема и чије је нешто;	ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање једноставнијих текстова с исказима у којима се говори шта неко има/нема или чије је нешто; постављање питања у вези са датом комуникативном ситуацијом и одговарање на њих.

		Is this your dog? No, it's Steve's dog. Whose house is this? It's Jane and Sally's house. They're Jane's and Sally's bags. These are the children's toys. That's my parents' car. This is my blanket. This blanket is mine. This isn't your card. It's hers. I've got/I have a ruler. Have you got/Do you have a pen? Sally hasn't got /doesn't have an umbrella. Садржаји Саксонски генитив са именицом у једнини и множини (правилна и неправилна множина) – my friend's/friends' / children's books Присвојни придеви my, your... Присвојне заменице mine, yours... Have got/Have за изражавање поседовања Питања са Whose (Интер)културни садржаји: породица и пријатељи; однос према својој и туђој имовини.
– разуме и реагује на једноставније исказе који се односе на описивање интересовања, хобија и изражавање допадања и недопадања; – опише своја и туђа интересовања и – хобије и изрази допадање и недопадање уз једноставно образложење;	ИЗРАЖАВАЊЕ ИНТЕРЕСОВАЊА, ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са нечијим интересовањима, хобијима и стварима које воли / не воли, које му / јој се свиђају / не свиђају; размена информација о својим и туђим интересовањима, хобијима, допадању и недопадању (телефонски разговор, интервју, обичан разговор са пријатељима у школи и сл.); усмено и писано описивање интересовања, допадања и недопадања (писање имејла о личним интересовањима, хобијима, допадању и недопадању, листе ствари које му / јој се свиђају / не свиђају и сл.); истраживачке пројектне активности (нпр. колики број ученика у одељењу воли / не воли пливање, скијање, тениси сл.) графичко приказивање и тумачење резултата. Садржаји I'm interested in (swimming). What (sports) are you interested in? My hobby is (collecting badges). What's your hobby? I love swimming because I'm good at it. I don't like skiing. I'm bad at it. What do you like doing? Peter doesn't like football. Sally is crazy about dancing. My favourite sport is tennis. What's your favourite sport? What are your hobbies and interests? Fifteen out of thirty people like tennis – eight boys and seven girls. Придевско-предлошке фразе – interested in, good/bad at, crazy about... Глаголи like/love/hate + глаголска именица Питања са What, Who, Why ... (Интер)културни садржаји: интересовања, хобији, забава, разонода, спорт и рекреација; уметност

		(књижевност за младе, стрип, музика, филм).
– разуме и формулише једноставније исказе којима се тражи мишљење, изражава слагање/неслагање;	ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА (СЛАГАЊА И НЕСЛАГАЊА)	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са тражењем мишљења и изражавањем слагања/неслагања; усмено и писано тражење мишљења и изражавање слагања и неслагања. Садржаји What do you think of / about...? How do you like it? Please tell me about... Do you agree with (me)? I think / feel it's OK/Okay. You're right / wrong! That's true. Exactly. That's not true. I'm not sure. I like / don't like it because it's boring. The Present Simple Tense (think, like, agree...) Питања са What, Why, How ... (Интер)културни садржаји: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима.
– разуме једноставније изразе који се односе на количину нечега; – пита и каже колико нечега има/ нема, користећи једноставна језичка средства; – на једноставан начин затражи артикле у продавници једноставним изразима за количину, наручи јело и/или пиће у ресторану и пита/каже/ израчуна колико нешто кошта; – састави списак за куповину – намирнице и количина намирница (двевекне хлеба, пакет тестенине, три конзерве туњевине и сл.) – изрази количину у мерама – 100 гр шећера, 300 гр брашна и сл.	ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, БРОЈЕВА И ЦЕНА	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање једноставнијих текстова који говоре о количини нечега; постављање питања у вези са количином и одговарање на њих, усмено и писано; слушање и читање текстова на теме поруџбине у ресторану, куповине, играње улога (у ресторану, у продавници, у кухињи ...); писање списка за куповину; записивање и рачунање цена. Садржаји How many people are there in the park? There are two men/women and three children in the park. How much milk does she need? Is there any butter in the fridge? No, there isn't any butter, but there's some margarine. I haven't got any food for you. I've got some lemonade / strawberries. There isn't much fruit in the bowl. There aren't many biscuits left in the cupboard. There are a lot of spoons and forks and some / six knives on the table. I need a hundred grams of sugar (100 g) / a bottle of (fizzy) water / 2 kilos of potatoes. Can I have a sandwich and a glass of juice please? That's £7.80. Shopping list: a packet of butter, two loaves of bread, three pots of yoghurt, a bunch of bananas... Основни бројеви до 1000. Правилна множина именица. Множина именица које се завршавају на -y, -f/fe: strawberries, shelves, knives... Множина именица које се завршавају на -o: kilos, potatoes... Синкретизам једине и множине: sheep, fish... Најчешћи облици неправилне множине

		(men, women, children, people, feet, teeth, mice.) Бројиве и небројиве именице – pounds, money... Детерминатори – some, any, no. Квантификатори – much, many, a lot of. Питања са How much / many. (Интер)културни садржаји: друштвено окружење; локална мерна јединица за тежину (фунта); валута, намирнице и производи специфични за циљну културу.
--	--	--

КОРЕЛАЦИЈА СА ДРУГИМ ПРЕДМЕТИМА Други страни језик, Српски језик и књижевност, Српски као нематерњи језик, Матерњи језик

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда другог циклуса основне школе. Аутори уџбеника и наставници обрађују их у складу са интересовањима ученика и актуелним збивањима у свету.

- 1) Лични идентитет
- 2) Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)
- 3) Географске особености
- 4) Становање - форме, навике
- 5) Живи свет - природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест
- 6) Историја, временско искуство и доживљај времена (прошлост - садашњост - будућност)
- 7) Школа, школски живот, школски систем, образовање и васпитање
- 8) Професионални живот (изабрана - будућа струка), планови везани за будуће занимање
- 9) Млади - деца и омладина
- 10) Животни циклуси
- 11) Здравље, хигијена, превентива болести, лечење
- 12) Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи
- 13) Транспорт и превозна средства
- 14) Клима и временске прилике
- 15) Наука и истраживања
- 16) Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; савремена музика)
- 17) Духовни живот; норме и вредности (етички и верски принципи); ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпатија; брига о другоме
- 18) Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници)
- 19) Слободно време - забава, разонода, хобији
- 20) Исхрана и гастрономске навике
- 21) Путовања
- 22) Мода и облачење
- 23) Спорт
- 24) Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења
- 25) Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже
- 26) Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија

УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставни програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује програм према потребама конкретног одељења имајући у виду састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, као и ресурсе и могућности локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода, садржаја и препоручених језичких активности у комуникативним ситуацијама наставник креира свој годишњи (глобални) план рада на основу кога ће касније развити оперативне планове. Исходи дефинисани по областима, тј. комуникативним функцијама, усмеравају наставника да операционализује исходе на

нивоу једне или више наставних јединица. Наставник за сваку област има дефинисане исходе и од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и припреме часа, дефинише исходе имајући у виду ниво постигнућа ученика. То значи да исходе треба класификовати од оних које би сви ученици требало да достигну, преко оних које остварује већина па до оних које достиже мањи број ученика са високим степеном постигнућа.

При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета и зато се садржајима у уџбенику приступа селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упуту ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како биперманентно унапређивао наставни процес.

Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања.

Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалуација, језички портфолио, пројектни задаци и др.), сумативним оцењивањем (писмени задаци, завршни тестови, тестови језичког нивоа) прецизније се процењује оствареност исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава наставнику да у току наставног процеса мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа.

Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, примена правописа, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега, примена социolingвистичких норми. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик - наставник, као и ученик - ученик.

Назив предмета	ИСТОРИЈА
Циљ	Циљ учења Историје је да ученик, изучавајући историјске догађаје, појаве, процесе и личности, стекне основна историјска знања и компетенције неопходне за разумевање савременог света, развије вештине критичког мишљења и одговоран однос према себи, сопственом и националном идентитету, културно- историјском наслеђу, друштву и држави у којој живи.
Разред	Пети
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– разликује основне временске одреднице (годину, деценију, век, миленијум, еру); – лоцира одређену временску одредницуну временској ленти; – разликује начине рачунања времена у прошлости и садашњости; – именује периоде прошлости и историјске периоде и наведе граничне догађаје; – разврста историјске изворе према њиховој основној подели; – повеже врсте историјских извора са установама у којима се чувају (архив, музеј, библиотека); – наведе главне проналаске и опише њихов утицај на начин живота људи у праисторији; – разликује основне одлике каменог и металног доба; – лоцира на историјској карти најважније цивилизације и државе Старог истока; – користећи историјску карту, доведе у везу особине рељефа и климе са настанком цивилизација Старог истока; – одреди место припадника друштвене групе на графичком приказу хијерархије заједнице; – пореди начин живота припадника различитих друштвених слојева на Старом истоку; – наведе најважније одлике државног уређења цивилизација Старог истока; – идентификује основна обележја и значај религије у цивилизацијама Старог истока; – разликује врсте писама цивилизација	ОСНОВИ ПРОУЧАВАЊА ПРОШЛОСТИ	Основни садржаји Појам прошлости и историја као наука о прошлости људског друштва. Хронологија – рачунање времена. Подела прошлости и периодизација историје. Историјски извори – дефиниција, основна подела и установе у којима се чувају. Проширени садржаји Сродне науке и помоћне историјске науке. Историја око нас. Историјско наслеђе – тековине.
	ПРАИСТОРИЈА	Основни садржаји Основне одлике праисторије (начин живота људи, проналасци). Подела праисторије (камено, метално доба). Проширени садржаји Најважнији праисторијски локалитети у Европи и Србији (Ласко, Алтамира, Лепенски Вир, Винча...).
	СТАРИ ИСТОК	Основни садржаји Појам Старог истока – географске одлике, најзначајније цивилизације (Месопотамија, Египат, Јудеја, Феникија). Друштвени односи (робовласничко и теократско друштво) и државно уређење (монархија – царства/краљевства) у цивилизацијама Старог истока. Основне одлике привреде и свакодневни живот – обичаји, занимања, култура исхране и становања. Култура и историјско наслеђе народа Старог истока – религија (монотеизам и политеизам), писмо, књижевност, уметност, наука, цивилизацијске тековине (математика, архитектура, календар, иригациони систем, саобраћајна средства, медицина, закони...). Проширени садржаји Специфичности египатске религије. Специфичности религија цивилизација Месопотамије. Основне одлике јудаизма. Најважније цивилизације Далеког истока (Индија, Кина).

Школски програм 2021-2025.

Старог истока; – илуструје примерима важност утицаја привредних, научних и културних достигнућа народа Старог истока на савремени свет; – користећи дату информацију или ленту времена, смести историјску појаву, догађај и личност у одговарајући миленијум или век; – изложи, у усменом или писаном облику, историјске догађаје исправним	АНТИЧКА ГРЧКА	Основни садржаји Појам античке Грчке – географске одлике. Најстарији период грчке историје (Критска и Микенска цивилизација). Грчки митови (појам, примери) и хомерски епови. Колонизација и основне одлике привреде. Полиси – Спарта и Атина (појам полиса, структура друштва, државно уређење). Грчко-персијски ратови. Пелопонески рат – узроци и последице.
--	---------------	--

хронолошким редоследом; – прикупи и прикаже податке из различитих извора информација везаних за одређену историјску тему; – визуелне и текстуалне информације повеже са одговарајућим историјским периодом или цивилизацијом; – опише особености природних услова и географског положаја античке Грчке; – лоцира на историјској карти најважније цивилизације и државе античке Грчке; – приказује друштвену структуру и државно уређење грчких полиса на примеру Спарте и Атине; – пореди начин живота припадника различитих друштвених слојева у античкој Грчкој, – идентификује узроке и последице грчко-персијских ратова и Пелопонеског рата; – истражи основна обележја и значај религије старих Грка; – разликује легенде и митове од историјских чињеница; – наведе значај и последице освајања Александра Великог; – илуструје примерима важност утицаја привредних, научних и културних достигнућа античке Грчке и хеленистичког доба на савремени свет; – користећи дату информацију или ленту времена, смести историјску појаву, догађај и личност из историје античке Грчке и хеленизма у одговарајући миленијум, век или деценију; – израчуна временску удаљеност између појединих догађаја; – користи основне историјске појмове; – лоцира на историјској карти простор настанка и ширења Римске државе; – наведе основне разлике између античке римске републике и царства; – разликује узроке од последица најзначајнијих догађаја у историји античког Рима; – истражи основна обележја и значај религије античког Рима; – илуструје примерима важност утицаја привредних, научних и културних достигнућа античког Рима на савремени свет; – пореди начин живота припадника различитих друштвених слојева у античком Риму; – наведе најзначајније последице настанка и ширења хришћанства; – лоцира на карти најважније римске локалитете на територији Србије;		Култура и свакодневни живот (религија, олимпијске игре, митологија, уметност, наука, обичаји, занимања). Хеленистичко доба и његова култура. Историјско наслеђе (институције, закони, књижевност, позориште, филозофија, демократија, медицина, уметност, архитектура, беседништво, олимпијске игре). Проширени садржаји Пелопонески рат (ток рата, најважнији догађаји и личности). Најистакнутије личности: Драконт, Перикле, Филип II, Аристотел, Архимед... Грчка митологија, пантеон. Седам светских чуда античког доба.
– користећи дату информацију или ленту времена, смести историјску појаву, догађај и личност из историје античког Рима у одговарајући миленијум, век или деценију.	АНТИЧКИ РИМ	Основни садржаји Појам античког Рима – географске одлике и периодизација. Оснивање Рима (легенда о Ромулу и Рему). Структура друштва и уређење Римске републике. Ширење Римске државе (освајања и провинције,

		привреда). Рим у доба царства – принципат и доминат. Култура и свакодневни живот (религија, уметност, наука, обичаји, занимања). Хришћанство – појава и ширење. Пад Западног римског царства (почетак Велике сеобе народа, подела царства и пад Западног царства). Историјско наслеђе (абецеда, календар, медицина, уметност, архитектура, путеви, водовод, канализација, терме, римски бројеви, хришћанство, римско наслеђе на територији Србије). Проширени садржаји Етрурци. Римска војска. Римски градови на територији Србије. Најистакнутије личности: Ханибал, Цицерон, Јулије Цезар, Клеопатра, Октавијан Август, Константин Велики... Римски пантеон. Гладијаторске борбе.
--	--	---

Кључни појмови садржаја: историјски извори, хронологија, друштво, држава, стари век.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења је конципиран тако да су за сваку од пет тематских целина (Основи проучавања прошлости, Праисторија, Стари исток, Античка Грчка и Антички Рим), дати исходи, основни и проширени садржаји.

Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи историју. Они омогућавају да се циљ наставе историје достигне у складу са предметним и међупредметним компетенцијама и стандардима постигнућа.

Тако дефинисани исходи помажу наставнику у планирању и реализовању непосредног рада са ученицима, олакшавајући му одређивање обима и дубине обраде појединих наставних садржаја. Основне и проширене садржаје чине најважнији догађаји, појаве и процеси, као и знамените личности које су обележиле најстарији период историје. Обим проширених садржаја прилагођава се могућностима и интересовањима ученика. Програм се може допунити и садржајима из прошлости завичаја, чиме се код ученика постиже јаснија представа о историјској и културној баштини у њиховом крају (археолошка налазишта, музејске збирке). Сви садржајису у функцији остваривања исхода предвиђених програмом.

Главна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода је та да је фокусирана на учење у школи, што значи да ученик треба да учи:

- смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из историје и других предмета;
- проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;
- дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;
- критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;
- кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе,

могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи омогућавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Наставник за сваки час планира и припрема средства и начине провере остварености пројектованих исхода. Препорука је да планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама због успостављања корелација међу предметима. У планирању и припремању наставе, наставник планира не само своје, већ и активности ученика на часу. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања започиње иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази и у односу на шта ће се процењивати његов даљи рад. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика. Сваки наставни час и свака активност ученика су, у том смислу, прилика за регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности. Наставник треба да подржи саморефлексију (промишљање ученика о томе шта зна, уме, може) и подстакне саморегулацију процеса учења кроз постављање личних циљева напредовања.

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се процес и продукти учења. Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое циљева учења и начине оцењивања. Потребно је, такође, ускладити оцењивање са његовом сврхом. У вредновању научног, поред усменог испитивања, користе се и тестови знања. У формативном оцењивању се користе различити инструменти, а избор зависи од врсте активности која се вреднује. Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, може се обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање).

Како ниједан од познатих начина вредновања није савршен, потребно је комбиновати различите начине оцењивања. Једино тако наставник може да сагледа слабе и јаке стране сваког свог ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

Потребно је да наставник резултате вредновања постигнућа својих ученика континуирано анализира и користи тако да унапреди део своје наставне праксе. Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад.

ДОДАТНИ САДРЖАЈИ КОЈИ ИЗРАЖАВАЈУ ПОСЕБНОСТ НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ - МАЂАРСКА НАЦИОНАЛНА МАЊИНА

Праисторијска налазишта у Панонској низији (на територији данашње Мађарске)
Панонска низија у антици – значајни остаци римске власти у Панонској низији

Школски програм 2021-2025.

Назив предмета	ГЕОГРАФИЈА
Циљ	Циљ учења Географије је да ученик појмовно и структурно овлада природно-географским, демографским, насеобинским, политичко-географским, економско-географским, интеграционим и глобалним појавама и процесима у Србији и свету уз неговање вредности мултикултуралности и патриотизма.
Разред	Пети
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
– повеже постојећа знања о природи и друштву са географијом као науком; – повеже географска знања о свету са историјским развојем људског друштва и научно-техничким прогресом; – на примерима покаже значај учења географије за свакодневни живот човека; – разликује одговорно од неодговорног понашања човека према природним ресурсима и опстанку живота на планети Земљи; – разликује појмове васиона, галаксија, Млечни пут, Сунчев систем, Земља; – објасни и прикаже структуру Сунчевог система и положај Земље у њему; – разликује небеска тела и наводи њихове карактеристике; – одреди положај Месеца у односу на Земљу и именује месечеве мене; – помоћу глобуса опише облик Земље и наведе доказе о њеном облику; – помоћу карте опише распоред копна и воде на Земљи и наведе називе континентата и океана; – примерима објасни деловање Земљинетеже на географски омотач; – разликује и објасни Земљина кретања и њихове последице; – повеже смер ротације са сменом дана и ноћи; – повеже нагнутост земљине осе са различитом осветљеношћу површине Земље; – повеже револуцију Земље са сменом годишњих доба на северној и јужној полулопти и појавом топлотних појасава; – разликује деловање унутрашњих сила (сила Земљине теже, унутрашња топлота Земље); – разликује основне омотаче унутрашњеграђе Земље; – наведе спољашње силе (ветар, вода) Земље; – помоћу карте и цртежа опише начине и последице кретања литосферних плоча	ЧОВЕК И ГЕОГРАФИЈА	Ширење географских хоризоната и велика географска открића. Одговорност човека према планети Земљи.
	ВАСИОНА	Васиона, галаксија, Млечни пут, звезде, сазвежђа. Сунчев систем: Сунце, планете, сателити, Месец, месечеве мене, астероиди, комете, метеори.
	ПЛАНЕТА ЗЕМЉА	Облик Земље и структура њене површине Облик и димензије Земље, распоред копна и воде на Земљи Сила Земљине теже, глобус, екватор, полови.
		Земљина кретања Ротација Земље и последица ротације: смена обданице и ноћи, привидно кретање Сунца, локално време. Револуција Земље и последице револуције: неједнака дужина обданице и ноћи током године, смена годишњих доба, календар, топлотни појасеви.
		Унутрашња грађа и рељеф Земље Постанак и унутрашња грађа Земље, литосферне плоче: кретање плоча, промена положаја континентата. Вулканизам и земљотреси: елементи, настанак, зоне појава у свету и Србији, последице и шта радити у случају земљотреса. Стене: магматске, седиментне, метаморфне. Постанак рељефа процесима набирања и раседања, планине, низије, надморска и релативна висина. Обликовање рељефа дејством воде (радом река, таласа, леда, растварање стена) и ветра. Човек и рељеф (позитивни и негативни утицаји).
		Ваздушни омотач Земље Атмосфера (састав, структура и значај). Време и клима: климатски елементи и појаве (температура, притисак, влажност ваздуха, падавине, облачност, ветар). Климатски чиниоци, основни типови климе. Човек и клима (атмосферске непогоде, утицај човека на климу).

(вулканизам, земљотреси, набирање и раседање); разликује хипоцентар и епицентар и наведе трусне зоне у свету и у Србији; – наведе поступке које ће предузети за време земљотреса ; – опише процес вулканске ерупције и њене последице; – помоћу фотографија или узорка стена разликује основне врсте стена, описује њихов настанак и наводи примере за њихово коришћење; – помоћу карте, цртежа и мултимедија објашњава настанак планина и низија и разликује надморску и релативну висину; – разликује ерозивне и акумулативне процесе; – наведе примере деловања човека на промене у рељефу (броне, насипи, копови); – опише структуру атмосфере; – наведе временске промене које се дешавају у тропосфери (ветрови, падавине, облаци, загревање ваздуха...); – разликује појам времена од појма клима; – наведе климатске елементе и чиниоце и основне типове климе; – графички представи и чита климатске елементе (климадијаграм) користећи ИКТ; – користи дневне метеоролошке извештаје из медија и планира своје активности у складу са њима; – наводи примере утицаја човека на загађење атмосфере и предвиђа последице таквог понашања; – наводи примере о утицају атмосферских непогода на човека (екстремне температуре и падавине, град, гром, олуја); – уочава и разликује на географској карти океане, већа мора, заливе и мореузе; – наведе и опише својства морске воде; – помоћу карте прави разлику измеђуречне мреже и речног слива; – наведе и опише елементе реке (извор, ушће, различити падови на речном току); – разликује типове језерских басена према начину постанка; – наведе узроке настанка поплава и бујица и објасни последице њиховог дејства; – наведе поступке које ће предузети за време поплаве и након ње; – наведе примере утицаја човека на загађивање вода и предвиђа последице таквог понашања; – помоћу карте повеже климатске условеса распрострањеношћу живог света на Земљи; – помоћу карте наведе природне зоне и карактеристичан живи свет у њима; – опише утицај човека на изумирање одређених биљних и животињских врста; – наведе примере за заштиту живог света на Земљи.		Воде на Земљи Биљни и животињски свет на Земљи	Светско море и његова хоризонтална подела, својства морске воде (сланост, температура, боја, провидност), кретање морске воде (таласи, цунами, плима и осека, морске струје). Воде на копну: подземне воде и извори, реке, језера и ледници. Човек и вода – поплаве и бујице, заштита вода од загађења Распрострањење биљног и животињског света на Земљи. Угроженост и заштита живог света.
--	--	--	--

Програм наставе и учења географије који је пред вама представља програм оријентисан на исходе. Суштинска промена овог програма, у односу на претходни, је у томе да је он оријентисан на процес учења и ученичка постигнућа, а не на наставне садржаје. Исходи дефинисани програмом представљају ученичка постигнућа и као такви су основна водила наставнику који креира наставу и учење. Програм наставе и учења је тематски конципиран. За сваку област/тему дати су садржаји. Како је сада у први план стављен исход, а не садржај предмета, наставни садржаји дати у програму представљају само препоручене садржаје наставнику. Наставник је креатор наставе и учења и он има пуну слободу у планирању, осмишљавању и коришћењу садржаја којима ће остварити дефинисане исходе.

Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи географију. Они омогућавају да се циљ наставе географије достигне у складу са предметним и међупредметним компетенцијама и стандардима постигнућа.

Тако дефинисани исходи помажу наставнику у планирању и реализовању непосредног рада са ученицима, олакшавајући му одређивање обима и дубине обраде појединих наставних садржаја. Сви препоручени садржаји су у функцији остваривања исхода предвиђених програмом.

Главна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода је та да је фокусирана на учење у школи, што значи да ученик треба да учи:

- смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем онога што учи са оним што је већ учио из других предмета;
- проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;
- дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;
- критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;
- кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи (глобални) план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Јако је важно да при планирању за конкретан час наставник, поред својих, испланира и активности ученика.

У фази планирања наставе и учења треба имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања ученика је у функцији развоја ученика у достизању исхода. Праћење и вредновање ученика започиње иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази и у односу на то ће се процењивати његов даљи ток напредовања. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика. У ту сврху, сваки наставни час и свака активност ученика је прилика за формативно оцењивање, односно регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности. Наставник треба да подржи

саморефлексију (промишљање ученика о томе шта зна, уме, може) и подстицање саморегулације процеса учења кроз постављање личних циљева напредовања и планирања како да их остваре. Оцењивање је саставни део процеса наставе и учења којим се обезбеђује стално праћење остваривања прописаних циљева, исхода и стандарда постигнућа ученика у току савладавања школског програма. Ученик се оцењује на основу усмене провере постигнућа, писмене провере и практичног рада. Ученик се оцењује и на основу активности и његових резултата рада: писању и излагању презентација, различитим облицима групног рада, рад на пројектима и сл. Критеријуми бројчаног оцењивања (сумативно оцењивање) су дефинисани Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању.

Од ученика не захтевати меморисање фактографског и статистичког материјала како би знања била применљива, а ученици оспособљени да сами истражују и анализирају одређене географске објекте, појаве и процесе.

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад.

Назив предмета	БИОЛОГИЈА
Циљ	Циљ учења Биологије је да ученик изучавањем живих бића у интеракцији са животном средином развије одговоран однос према себи и природи и разумевање значаја биолошке разноврсности и потребе за одрживим развојем.
Разред	Пети
Годишњи фонд часова	72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ ПРЕПОРУЧЕНИ
– истражује особине живих бића према упутствима наставника и води рачуна о безбедности током рада; – групише жива бића према њиховим заједничким особинама; – одабира макро-морфолошки видљиве особине важне за класификацију живих бића; – идентификује основне прилагођености спољашње грађе живих бића на услове животне средине, укључујући и основне односе исхране и распрострањење; – једноставним цртежом прикаже биолошке објекте које посматра и истражује и означи кључне детаље; – прикупља податке о варијабилности организама унутар једне врсте, табеларно и графички их представља и изводи једноставне закључке; – разликује наследне особине и особине које су резултат деловања средине, на моделима из свакодневног живота; – поставља једноставне претпоставке, огледом испитује утицај срединских фактора на ненаследне особине живих бића и критички сагледава резултате; – користи доступну ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података и приказу резултата; – доведе у везу промене у спољашњој средини (укључујући утицај човека) са губитком разноврсности живих бића на Земљи; – направи разлику између одговорног и неодговорног односа према живим бићима у непосредном окружењу; – предлаже акције бриге о биљкама и животињама у непосредном окружењу, учествује у њима, сарађује са осталим учесницима и решава конфликте на ненасиљан начин;	ПОРЕКЛО И РАЗНОВРСНОСТ ЖИВОТА	Жива бића, нежива природа и биологија. Особине живих бића: ћелијска грађа, исхрана, дисање, излучивање, надражљивост, покретљивост, размножавање, раст и развиће. Једноћелијски и вишећелијски организми. Основе класификације: главни (морфолошки) карактери и особине важне за класификацију. Формирање скупова карактера који се уклапају једни у друге (груписање живих бића). Исхрана. Храна као извор енергије и градивних супстанци потребних за обављање свих животних процеса. Дисање као замена гасова у различитим срединама. Излучивање. Надражљивост. Покретљивост – кретање. Размножавање: бесполно и полно. Раст и развиће. Дужина живота. Промене које човек пролази током развића; пубертет и полна зрелост.
	ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА	Живот у воденој и копненој средини – изглед, прилагођености на начин живота Живот у води – изглед, прилагођености на начин живота. Живот на копну – изглед, прилагођености на начин живота. Живот под земљом – изглед, прилагођености на начин живота.
	НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА	Преношење особина са родитеља на потомке. Разлике родитеља и потомака. Разлике полног и бесполног размножавања у настанку варијабилности. Јединке унутар једне врсте се међусобно разликују (варијабилност) – узроци варијабилности: наслеђивање и утицај средине на развиће сваке јединке. Варијабилност организама унутар врсте је предуслов за еволуцију.
	ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ	Жива бића из непосредног окружења. Позитиван и негативан утицај људи на жива бића и животну средину.. Заштита живих бића и животне средине. Пројекат очувања природе у мом крају. Дивље животиње као кућни љубимци – да или не. Значај врста за човека (самоникло јестиво, лековито, отровно биље; животиње као храна и могући преносиоци болести, отровне животиње).
	ЧОВЕК И ЗДРАВЉЕ	Здрава исхрана и унос воде. Енергетски напаци. Штетност дуванског дима и психоактивних супстанци. Физичка активност и здравље. Промене у пубертету и последице прераног ступања у сексуалне односе.

– илуструје примерима деловање људи на животну средину и процењује последице таквих дејстава; – идентификује елементе здравог начина живота и у односу на њих уме да процени сопствене животне навике и избегава ризична понашања.		
---	--	--

Кључни појмови садржаја: истраживање, разноврсност живих бића, прилагођеност на услове животне средине, варијабилност у оквиру врсте, наследне особине, брига о живим бићима и животној средини.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења Биологије за пети разред је део спиралног програма Биологије за основну школу и оријентисан је на остваривање исхода.

Спирални програм подразумева да у сваком разреду из сваке области ученик усваја мању количину информација, до којих долази самостално уз подршку наставника. У сваком наредном разреду количина информација – знања се по мало повећава, при чему се ново знање повезује са знањем и искуством стеченим у претходном разреду, уз постепено појачавање захтева, у смислу логичких и методолошких операција. На тај начин се знање постепено проширује и продубљује, односно гради.

Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи биологију. Представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика у пет области предмета: порекло и разноврсност живота, јединство грађе и функције као основа живота, наслеђивање и еволуција, живот у екосистему и човек и здравље. (Исходи за шесту област посматрање, мерење и експеримент у биологији су распоређени у претходних пет, сходно планираним активностима.) Исходи омогућавају да се циљ наставе биологије достигне у складу са предметним и међупредметним компетенцијама и ревидираним стандардима. Они не прописују структуру, садржаје и организацију наставе, као ни критеријуме и начин вредновања ученичких постигнућа. За израду исхода коришћена је ревидирана Блумова таксономија. Исходи су формулисани на нивоу примене.

Главна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода Биологије је настава усмерена на учење у школи, што значи да ученик треба да учи:

- смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из биологије и других предмета;
- проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;
- дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;
- критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;
- кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

Учећи на овај начин, ученик стиче нове вредности јер наставник поставља другачије захтеве. Нове вредности

- Употреба знања
- Анализа знања
- Синтеза знања (стваралачко мишљење)
- Вредновање знања (критичко мишљење)

Захтеви које наставник поставља ученику у настави

- Искористи у новој ситуацији
- Уреди по задатом критеријуму
- Планирај решење
- Реши проблем
- Смисли нову примену
- Какав је твој став
- Наведи аргументе за свој став

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се процес и продукти учења. Да би вредновање било објективно у функцији учења, потребно је ускладити нивое циљева учења и начине оцењивања.

Ниво циља учења	Одговарајући начин оцењивања
Памтити (навести, препознати, идентификовати...)	Објективни тестови са допуњавањем кратких одговора, задаци са означавањем, задаци вишеструког избора, спаривање појмова.
Разумети (навести пример, упоредити, објаснити, препричати...)	Дискусија на часу, мапе појмова, проблемски задаци, есеји.
Применити (употребити, спровести, демонстрирати...)	Лабораторијске вежбе, проблемски задаци, симулације.
Анализирати (систематизовати, приписати, разликовати...)	Дебате, истраживачки радови, есеји, студије случаја, решавање проблема
Евалуирати (проценити, критиковати, проверити...)	Дневници рада, студије случаја, критички прикази, проблемски задаци.
Креирати (поставити хипотезу, конструисати, планирати...)	Експерименти, истраживачки пројекти.

Такође, потребно је ускладити оцењивање са његовом сврхом.

Сврха оцењивања	Могућа средства оцењивања
Оцењивање наученог (сумативно)	Тестови, писмене вежбе, извештаји, усмено испитивање, есеји.
Оцењивање за учење (формативно)	Посматрање, контролне вежбе, дијагностички тестови, дневници рада, самоевалуација, вршњачко оцењивање, практичне вежбе.

У вредновању наученог, поред усменог испитивања, најчешће се користе тестови знања. На интернету, коришћењем кључних речи outcome assessment (testing, forms, descriptiv/numerical), могу се наћи различити инструменти за оцењивање и праћење.

У формативном оцењивању се користе различити инструменти, а избор зависи од врсте активности која се вреднује. Када је у питању нпр. практичан рад (тимски рад, пројектна настава, теренска настава и слично) може се применити табела у којој су приказани нивои постигнућа ученика са показатељима испуњености. Наставник треба да означи показатељ који одговара понашању ученика.

Групни рад	Елементи процене задатка са показатељима		
Ниво постигнућа	1. рад у групи	2. познавање тематике	3. размена, повезивање и примена идеја
комплетно	Ученик сарађује са члановима групе, уважава њихове потребе како би се задатак што успешније обавио	Ученик поседује знања, активно подстиче размену идеја и знања са члановима групе и уважава њихове идеје.	Ученик размењује идеје са другима и примењује идеје за решавање задатка
делимично	Ученику је потребна помоћ како би сарађивао са члановима групе	Ученик поседује извесна знања и малосуделује у размени идеја	Ученику је потребна помоћ у примени идеја у решавању задатка
ништа	Ученик је неуспешан кад ради у групи	Ученик омаловажава мишљење осталих чланова у тиму	Ученик не доприноси заједничком раду

Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, се може обавити са групом тако да се од сваког чланатражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана по наособ (тзв. вршњачко оцењивање).

У процесу оцењивања добро је користити портфолио (збирка докумената и евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења портфолија су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, подстиче развој ученика, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика. Употребу портфолија отежавају недостатак критеријума за одабир продуката учења, материјално-физички проблеми, време, финансијска средства и велики број ученика. Већи број ометајућих фактора је решио успостављањем сарадње наставника са стручним сарадником у прикупљању прилога и успостављању критеријума оцењивања, уз коришћење Блумове таксономије.

Како ни један од познатих начина вредновања није савршен, потребно је комбиновати различите начине оцењивања.

Једино тако наставник може да сагледа слабе и јаке стране сваког свог ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Свешто се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасним и ефективним требало би унапредити.

Назив предмета	МАТЕМАТИКА
Циљ	Циљ учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.
Разред	Пети
Годишњи фонд часова	144

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– израчуна вредност једноставнијег бројевног израза и реши једноставну линеарну једначину или неједначину (у скупу природних бројева) – реши једноставан проблем из свакодневног живота користећи бројевни израз, линеарну једначину или неједначину (у скупу природних бројева) – примени правила дељивости са 2, 3, 4, 5, 9, 25 и декадним јединицама – разликује просте и сложене бројеве и растави број на просте чиниоце – одреди и примени НЗС и НЗД – изводи скуповне операције уније, пресека, разлике и правилно употребљава одговарајуће скуповне ознаке – правилно користи речи и, или, не, сваки у математичко-логичком смислу – анализира односе датих геометријских објеката и запише их математичким писмом – опише основне појмове у вези са кругом (центар, полупречник, тангента, тетива) и одреди положај тачке и праве у односу на круг – нацрта праву паралелну датој правој користећи геометријски прибор – упореди, сабира и одузима дужи, конструктивно и рачунски – преслика дати геометријски објекат централном симетријом и трансляцијом – правилно користи геометријски прибор – идентификује врсте и опише својства углова (суседни, упоредни, унакрсни, углови на трансверзали, углови са паралелним крацима) и примени њихове узајамне односе – нацрта праву нормалну на дату праву користећи геометријски прибор – измери дати угао и нацрта угао задате мере – упореди, сабере и одузме углове рачунски и конструктивно – реши једноставан задатак применом основних својстава паралелограма	ПРИРОДНИ БРОЈЕВИ И ДЕЉИВОСТ	Први део Својства операција сабирања, множења, одузимања и дељења у скупу $\mathbb{N}_0$. Дељење са остатком у скупу $\mathbb{N}_0$ (једнакост $a = bq + r$, $0 \leq r < b$). Својства дељивости; чиниоци и садржаоци природног броја. Дељивост са 2, 5 и декадним јединицама. Дељивост са 4 и 25. Дељивост са 3 и 9. Скупови и скуповне операције: унија, пресек и разлика. Други део Прости и сложени бројеви. Ератостеново сито. Растављање природних бројева на просте чиниоце. Заједнички делилац и највећи заједнички делилац. Еуклидов алгоритам за налажење НЗД. Заједнички садржалац и најмањи заједнички садржалац. Веза између НЗД и НЗС.
	ОСНОВНИ ПОЈМОВИ ГЕОМЕТРИЈЕ	Тачке и праве; односи припадања и распореда. Однос правих у равни; паралелност. Мерење дужине и једнакост дужи. Кружница и круг. Кружница и права. Преношење и надовезивање дужи. Централна симетрија. Вектор и трансляција.
	УГАО	Угао, централни угао; једнакост углова. Надовезивање углова (суседни углови, конструктивно упоређивање, сабирање и одузимање углова). Упоредни углови; врсте углова. Мерење углова, сабирање и одузимање мере углова. Угао између две праве; нормалне праве; унакрсни углови. Углови на трансверзали. Транслација и углови.

(једнакост наспрамних страница и наспрамних углова)		
– прочита, запише, упореди и представи на бројевној полуправој разломке у оба записа и преводи их из једног записа у други – одреди месну вредност цифре у запису децималног броја – заокругли број и процени грешку заокругљивања; – израчуна вредност једноставнијег бројевног израза и реши једноставну линеарну једначину и неједначину – реши једноставан проблем из свакодневног живота користећи бројевни израз, линеарну једначину или неједначину – одреди проценат дате величине – примени размеру у једноставним реалним ситуацијама – примени аритметичку средину датих бројева – сакупи податке и прикаже их табелом и кружним дијаграмом и по потреби користи калкулатор или расположиви софтвер – идентификује основну симетричну фигуру и одреди њен осу симетрије – симетрично преслика тачку, дуж и једноставнију фигуру користећи геометријски прибор – конструише симетралу дужи, симетралу угла и примењује њихова својства конструише праву која је нормална на дату праву или паралелна датој правој	РАЗЛОМЦИ	Први део Појам разломка облика a/b ($a, b \in \mathbb{N}$). Придруживање тачака бројевне полуправе разломцима. Проширивање, скраћивање и упоређивање разломака. Децимални запис разломка и превод ње у запис облика a/b ($b \neq 0$). Упоредивање бројева у децималном запису. Заокругљивање бројева. Други део Основне рачунске операције с разломцима (у оба записа) и њихова својства. Изрази. Једначине и неједначине у скупу разломака. Трећи део Примене разломака (проценти, аритметичка средина, размера. Основна неједнакост $p < (p+q)/2 < q$.
	ОСНА СИМЕТРИЈА	Осна симетрија у равни и њене особине. Оса симетрије фигуре. Симетрала дужи и конструкција нормале. Симетрала угла.

Кључни појмови садржаја: операције са природним бројевима, скуповне операције, НЗС и НЗД, врсте углова и операције са угловима, операције са разломцима, проценат, симетрије и трансформација.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Основне карактеристике програма математике су: усклађеност са програмом математике за први циклус основног образовања и васпитања, логичка повезаност садржаја и настојање, где год је то могуће, да садржаји претходе садржајима других предмета у којима се примењују. При избору садржаја и писању исхода за предмет математика узета је у обзир чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичким језиком, математичко резоновање и доношење закључака и одлука. Такође, у обзир је узета и чињеница да сам процес учења математике има своје посебности које се огледају броју година изучавања и недељног броја часова предмета и неопходности стицања континуираних знања.

Наставници у својој свакодневној наставној пракси, треба да се ослањају на исходе, јер они указују шта је оно за шта ученици треба да буду оспособљени током учења предмета у једној школској години. Исходи представљају очекиване и дефинисане резултате учења и наставе. Остваривањем исхода, ученици усвајају основне математичке концепте, овладавају основним математичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање и међупредметних компетенција као што су комуникација, рад са подацима и информацијама, дигитална компетенција, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

Предлог за реализацију програма

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број часова за обраду новог градива + број часова за утврђивање и систематизацију

градива). Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација знања), водећи рачуна о циљу предмета и исходима.

Природни бројеви и дељивост (34; 16+18)

Основни појмови геометрије (17; 7+10)

Угао (17; 7+10)

Разломци (55; 23+32)

Осна симетрија (13; 5+8)

У програму су садржаји појединих тема подељени на два или три дела, због тога што је пожељно комбиновати алгебарске и геометријске садржаје. Предложени редослед реализације тема:

1. Природни бројеви и дељивост – први део;
2. Основни појмови геометрије;
3. Природни бројеви и дељивост – други део;
4. Разломци – први део;
5. Угао;
6. Разломци – други део;
7. Осна симетрија;
8. Разломци – трећи део.

Предложена подела тема и редослед реализације нису обавезни за наставнике, већ само представљају један од могућих модела.

Напомена: за реализацију 4 писмена задатака (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је 8 часова.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици остваре планиране исходе, које методе и технике да примени, као и које активности ће за то одабрати. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, исходе предвиђене програмом треба разложити на мање који одговарају активностима планираним за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за друге потребно више времена, више различитих активности и рад на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљ коме се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција, и не треба је усмерити само на остваривање појединачних исхода.

При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче, организује и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе треба да буде и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање развоја и напредовања ученика. Тај процес треба започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета

Школски програм 2021-2025.

Назив предмета	ИНФОРМАТИКА И РАЧУНАРСТВО
Циљ	Циљ учења Информатике и рачунарства је оспособљавање ученика за управљање информацијама, безбедну комуникацију у дигиталном окружењу, производњу дигиталних садржаја и креирање рачунарских програма за решавање различитих проблема у друштву које се развојем дигиталних технологија брзо мења.
Разред	Пети
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
– наведе примену информатике и рачунарства у савременом животу; – правилно користи ИКТ уређаје; – именује основне врсте и компоненте ИКТ уређаја; – прави разлику између хардвера, софтвера и сервиса; – прилагоди радно окружење кроз основна подешавања; – креира дигитални слику и примени основне акције едитовања и форматирања (самостално и сараднички); – креира текстуални документ и примени основне акције едитовања и форматирања (самостално и сараднички); – примени алате за снимање и репродукцију аудио и видео записа; – креира мултимедијалну презентацију и примени основне акције едитовања и форматирања (самостално и сараднички); – сачува и организује податке; – разликује основне типове датотека; – реагује исправно када дође у потенцијално небезбедну ситуацију у коришћењу ИКТ уређаја; – доводи у везу значај правилног одлагања дигиталног отпада и заштиту животне средине; – разликује безбедно од небезбедног, пожељно од непожељног понашања на Интернету; – реагује исправно када дођу у контакт са непримереним садржајем или са непознатим особама путем Интернета; – приступа Интернету, самостално претражује, проналази информације у дигиталном окружењу и преузима их на свој уређај; – информацијама на интернету приступи критички; – спроводи поступке за заштиту личних података и приватности на Интернету; – разуме значај ауторских права; – препознаје ризик зависности од технологије и доводи га у	ИКТ	Предмет изучавања информатике и рачунарства. ИКТ уређаји, јединство хардвера и софтвера. Подешавање радног окружења. Организација података. Рад са сликама. Рад са текстом. Рад са мултимедијом. Рад са презентацијама.
	ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ	Употреба ИКТ уређаја на одговоран и сигуран начин. Правила безбедног рада на Интернету. Претраживање Интернета, одабир резултата и преузимање садржаја. Заштита приватности личних података. Заштита здравља, ризик зависности од технологије и управљање временом.
	РАЧУНАРСТВО	Увод у логику и скупове: унија, пресек, разлика; речи „и“, „или“, „не“, „сваки“, „неки“, „ако...онда“ Увод у алгоритме аритметике: писмено сабирање, множење, дељење с остатком, Еуклидов алгоритам. Увод у тему програмирања. Радно окружење изабраног софтвера за визуелно програмирање. Алати за рад са графичким објектима, текстом, звуком и видеом. Програм – категорије, блокови наредби, инструкције. Програмске структуре (линијска, циклична, разграната).

везу са својим здрављем; – рационално управља временом које проводи у раду са технологијом и на Интернету; – изводи скуповне операције уније, пресека, разлике и правилно употребљава одговарајуће скуповне ознаке; – схвати математичко-логички смисао речи „и“, „или“, „не“, „сваки“, „неки“, израза „ако...онда“; – зна алгоритме аритметике (сабирања, множења, дељења с остатком, Еуклидов алгоритам) и интерпретира их алгоритамски; – наведе редослед корака у решавању једноставног логичког проблема; – креира једноставан рачунарски програм у визуелном окружењу; – сврсисходно примењује програмске структуре и блокове наредби; – користи математичке операторе за израчунавања; – објасни сценарио и алгоритам пројекта; – анализира и дискутује програм; – проналази и отклања грешке у програму; – сарађује са осталим члановима групе у одабиру теме, прикупљању и обради материјала у вези са темом, формулацији и представљању резултата и закључака; – одабира и примењује технике и алате у складу са фазама реализације пројекта; – наведе кораке и опише поступак решавања пројектног задатка; – вреднује своју улогу у групи при изради пројектног задатка и активности за које је био задужен; поставља резултат свог рада на Интернет, ради дељења са другима, уз помоћ наставника		Фазе пројектног задатка од израде плана до представљања решења. Израда пројектног задатка у групи у корелацији са другим предметима. Представљање резултата пројектног задатка.
--	--	--

Кључни појмови садржаја: ИКТ, ИКТ уређаји, датотека, мултимедијална презентација, дигитална писменост, Интернет, рачунарство, алгоритам.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм предмета Информатика и рачунарство, у другом циклусу основног образовања и васпитања, организован је по спиралном моделу и оријентисан је на остваривање исхода. Исходи говоре о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи овај предмет. Представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика у три тематске целине: ИКТ, Дигитална писменост и Рачунарство.

У настави оријентисаној на постизање исхода потребно је уважити стечене дигиталне вештине ученика. У планирању и припремању наставе, наставник полази од исхода које треба остварити и планира, не само своје, већ, превасходно активности ученика на часу. Наставник треба да буде више оријентисан ка менторској улози, а мање ка предавачкој. Потребно је да наставник програмске исходе, који треба да се достигну до краја петог разреда, разложи на исходе – кораке за сваки час, било да се ради о часовима обраде или утврђивања, а које треба да оствари сваки ученик. Такође, треба да за сваки час планира и припреми средства и начине провере остварености пројектованих исхода. Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама из разредног већа због успостављања корелација међу предметима.

Потребно је радити на развоју алгоритамског начина мишљења у поступку решавања проблема и задатака, развоју логичког мишљења и изградњи личних стратегија за учење уз примену ИКТ-а.

Да би сви ученици достигли предвиђене исходе, потребно је активности осмислити тако да укључују практичан рад, уз примену ИКТ-а, повезивање различитих садржаја из других тема унутар самог предмета, као и са другим предметима. Пожељно је да планиране активности на часу прати сажето и јасно упутство ученику за реализацију задатка, уз демонстрацију поступка. Оставити простор за ученичку иницијативу и креативност, односно да се кроз дискусију са ученицима одаберу најадекватнији алати, концепти и стратегије за реализацију одређених активности. У току реализације

планираних активности радити на успостављању и неговању навика и понашања као што су поступност, истрајност, аналитичност, самосталност у раду и спремност на сарадњу.

Достизање дефинисаних исхода може се остварити уз одређени степен слободе наставника како у избору метода рада, програмских алата и технологија (рачунар, дигитални уређај...), тако и у редоследу и динамици реализације елемената различитих тематских области. На интернету се могу се наћи примери добре праксе који се, уз прилагођавање условима рада и поштовањем ауторских права, могу користити.

С обзиром да је настава овог предмета теоријско-практичног карактера изводи се са половином одељења (одељења која имају до 30, а не мање од 25 ученика се деле на групе). Школе које не поседују просторне и техничке могућности и чији је број ученика у одељењу мањи од 25, могу да изврше поделу одељења на групе уз сагласност Министарства, односно надлежне Школске управе.

Настава се реализује у рачунарском кабинету/дигиталној учионици.

Информационо-комуникационе технологије (9)

Реализацију ове тематске целине започети навођењем примера примене ИКТ-а. Мотивисати ученике да дискутују о могућности примене ИКТ-а из њихове перспективе, да опишу искуства у коришћењу дигиталних уређаја и наведу оно шта је њима важно код дигиталних уређаја: добар звук, боља фотографија, интернет, игрице, запажања како њихови родитељи користе ИКТ уређаје и слично.

Ученике информативно упознати са предметом изучавања информатике и рачунарства и то навођењем примера који би њима били познати. Објаснити појам информационо-комуникационе технологије (ИКТ). Увести појмове хардвер и софтвер.

Навести врсте рачунара и дигиталних уређаја које ученици користе, делове из којих се састоје: тастатура, миш, екран, екран осетљив на додир, кућиште, звучници и сл., наводећи њихову функцију. Дискутовати са ученицима о њиховом искуству са хардвером и ИКТ уређајима. Циљ је да ученици буду у стању да разумеју намену основних делова дигиталних уређаја које користе. Напоменути да у рачунару постоји меморија у којој се памте бројеви којима су описани текст, слика, звук... Показати на примеру како би се нека слика кодирала бројевима. Скренути пажњу на правилно руковање ИКТ уређајима.

Појам оперативни систем увести кроз повезивање претходног искуства ученика у коришћењу различитих дигиталних уређаја (кроз дискусију: нпр. који ОС користи мобилни телефон, навести примере: Android, Windows...). Нагласити који оперативни систем користе рачунари на којима ће радити у школи. Описати укратко улогу ОС, нагласити да препознаје и повезује делове рачунара и омогућава да користимо рачунар и друге дигиталне уређаје. На сличан начин увести и појам кориснички програми.

Кроз демонстрацију и личну активност ученика, скренути пажњу на правила која важе у кабинету и у раду са рачунарима и опремом (правилно укључивање, пријављивање, коришћење, одјављивање и искључивање рачунара). Увести појам „радна површина“ оперативног система (направити паралелу код рачунара и других дигиталних уређаја). Објаснити појмове икона, пречица, трака са задацима (навести елементе и њихову намену).

Увести појам „Контролна табла“, појаснити намену и начин покретања. Без улажења у све детаље контролне табле, са ученицима у овом разреду урадити само најосновнија подешавања уређаја (миша, монитора...) и радног окружења (регионална језичка подешавања ОС-а, језик тастатуре CP ћирилица и латиница, јачина звука...). Овде паралелно урадити све активности, према могућностима, и кроз основна подешавања на телефону јер су такви уређаји ученицима блиски.

Кроз конкретне примере објаснити појам датотеке и неопходност организације датотека у рачунару: чување и проналажење, премештање или брисање (поменути „Корпу за отпатке“). Дискутовати са ученицима о врстама датотека (текст, бројеви, слике, звук, видео и мултимедија).

За креирање, измене, чување и приказивање резултата рада у форми датотека, одабрати доступне корисничке програме (лиценциране или бесплатне), као што су програми за: цртање, обраду текста,

израду мултимедијалних презентација, снимање звука и видео-записа помоћу других уређаја (мобилни телефон, камера, микрофон...), репродукцију звука и видео материјала који могу бити инсталирани у рачунару или на „облаку“. Наставник може по својој процени одабрати и друге програме који ће такође утицати на стицање жељеног, функционалног ИКТ знања и вештина у раду са наведени мултимедијалним елементима.

У петом разреду ученик треба да креира и уреди дигиталне слике/цртеже коришћењем расположивих алата изабраног програма (селектовање, копирање, лепљење, промену величине слике, додавање и брисање облика, одсецање дела слике, чување, затварање, проналажење, дораду и чување продукта, као и алате за зумирање, унос текста, употребу „четкице“, „гумице“ и сл.).

При раду са текстом применити основне алате за уређивање и обликовање текста (унос текста, додавање, брисање, копирање, селектовање, поравнање, промена фонта, боје, величине слова, уметање слика...). Наглашавати потребу одабира одговарајућег писма (кодног распореда: ћирилица, латиница...) и инсистирати на примени правописа. Увежбати чување и штампање документа. Рад са табелама и сложенијим алатима обрадити у старијим разредима.

Паралелно са српском терминологијом поменути и изворне енглеске термине.

Снимање звука и видео-записа, сходно могућностима, започети демонстрацијом употребе уређаја: камера, микрофон, звучници, мобилни телефони, итд. Обухватити најосновније технике у процесу снимања (покрени, заустави, сачувај, обриши) и репродукције (покрени, паузирај, заустави, пусти од почетка, подеси јачину звука). У вежби чувања аудио/видео записа скренути пажњу на различите типове датотека у конкретном програму (нпр. mp3, mp4, avi, midi...).

При изради мултимедијалних презентација применити основне алате за уређивање и обликовање садржаја. У програму за израду мултимедијалних презентација користити раније креиране звучне и видео записе. Прилагодити тип датотеке изабраном програму (користити неки од расположивих програма за конверзију података). Кроз разговор са ученицима и кроз примере развити појам добре презентације и начине представљања (колико је битан садржај а не само форма).

Дигитална писменост (5)

При реализацији тематске целине Дигитална писменост појаснити ученицима шта значи коришћење ИКТ уређаја на одговоран и сигуран начин, и нагласити да то није обавеза само ИТ стручњака већ свих корисника. Демонстрирати функције антивирусног програма и заштитног зида. Анализирати са ученицима од каквог су материјала направљени ИКТ уређаји, да ли се такви материјали могу рециклирати и на које све начине се могу одлагати дигитални уређаји који нису у употреби, у циљу заштите животне средине.

Проверити са ученицима њихова досадашња искуства у коришћењу веб-прегледача (читача, браузерa). Разговарати о сајтовима претраживачима и начинима претраге, увести појмове аутор и ауторска права и навести основне лиценце. Претрагу интернета и одабир релевантних страница из приказаних резултата претраге. (Како проналазимо, бирамо и преузимамо информације? Како стварамо (онлајн апликације)? Како размењујемо информације и сарађујемо на интернету?)

На унапред припремљеном скупу веб-страница кроз дискусију о процени информација пронађених на интернету (публика којој је сајт намењен, аутор, тачност/прецизност, објективност, актуелност и интернет адреса) подстицати развој критичког мишљења ученика.

Упознати ученике са правилима понашања на интернету (енг. Netiquette). За утврђивање и појашњавање ове теме, организовати квизове и радионице (на теме безбедно– небезбедно, пожељно – непожељно понашање на интернету) као и симулације небезбедних ситуација са акцентом на то како је пожељно реаговати у датим ситуацијама (кроз играње улога и сл.). Једна од активности за ученике, ради повезивања знања, може бити израда текстуалних докумената на тему: Моја правила понашања на интернету, Пет најважнијих правила за безбедан интернет, Како да интернет постане сигурнији за децу, и сл.

У корелацији са другим предметима (физичко и здравствено васпитање) велику пажњу посветити томе како уређаји које свакодневно користе (рачунар, телефон, таблет...) могу лоше да утичу на њихово здравље при чему их треба водити ка ситуацијама на које их родитељи свакодневно подсећају (лоше држање, дуго гледање у екран,.....). Посебну пажњу посветити развоју свести код ученика о времену у току дана, утрошеном на рад са технологијом и могућим развојем зависности од технологије.

Рачунарство (16)

Реализација теме може се започети приказивањем мотивационих филмова о програмирању. Увести појмове: програм и програмирање. Демонстрирати готове анимације и рачунарске игре ради развијања свести и побуђивања мотивације да ученици сами могу да креирају своје игрице. Одабрати пример игрице за анализу (на пример са портала www.code.org), као и друге мотивационе материјале из сличних образовних извора) са циљем упознавања ученика са корацима у решавању једноставних проблемских задатака. Увести појам алгоритма при решавању најједноставнијег проблема. Искористити искуство које ученици имају као корисници технологије (рачунара, паметних телефона...) да би се направила јасна веза између процеса програмирања и коначног производа, игрица или анимација. Поред тога, истичати да се кроз учење програмирања и алгоритама, развијају стратегије за решавања животних проблема, сваки задатак који себи постављамо у свакодневном животу се решава корак по корак, тј. алгоритамски.

У међупредметној координацији са предметом математика, увести математичко-логичке појмове које леже у основи информатике и рачунарства: скуп, елементи, подскуп, једнакост скупова, празан скуп (са одговарајућим знацима); Венови дијаграми; скуповне операције: унија, пресек, разлика и одговарајуће ознаке; речи: „и“, „или“, „не“, „сваки“, „неки“; одговарајуће логичке везнике и њихову интерпретацију скуповним операцијама и релацијама. Коришћењем примера из текућих садржаја, даље се осмишљава појам скупа, изграђује математичко-информатички језик и уноси прецизност у изражавању. Потребно је на разноврсним примерима користити одговарајуће симболе (знаке) и уочавати законитости скуповних и логичких операција. На подесним примерима илустровати математичко-логичку употребу речи: сваки, неки, или, и, не, следи (ако...онда). Ученици усвајају елементе дедуктивног закључивања (правилно формулисање тврђења; правилно закључивање, правилно коришћење везника „и“, „или“, а нарочито „ако...онда“). Наставити са даљим изграђивањем појмова: бројевни израз, променљива, израз с променљивом и придруживање, користећи при томе и термине израз, формула, исказ, алгоритам. Уочавати примере једноставнијих (функцијских) зависности у разним областима (придруживање по датом правилу бројева – бројевима, бројева – дужима, бројева – површинама и др.), као и једноставнијих алгоритамских процедура (основни алгоритми за извођење рачунских операција сабирања, множења, дељења с остатком, Еуклидовог алгоритма). При томе је важно коришћење дијаграма и табела (дијаграм тока алгоритма, табела резултата неког пребројавања или мерења и др.).

Објаснити проблем речима, дефинисати сваку појединачну инструкцију (корак) и поступак ређања блокова, представити дејство наредбе „покрени“ и описати какво дејство има на понашање објекта. Напоменути да се једном поређани блокови инструкција могу више пута покренути. Преласком на наредне нивое сложености објаснити зашто је погодено заменити кораке који се понављају одговарајућом блок наредбом (петља–блок „понављај“) или ако проблемски задатак садржи неки задати услов, објаснити потребу раздвајања (гранање–блок „ако је“) на наредбе које ће се извршити ако је испуњен услов.

Изабрати програмско окружење за визуелно програмирање (Scratch, Stencyl, AppInventor, Alice, ...) које треба да омогући алгоритамско решавање проблема и основе програмирања. Програмско окружење бирати тако да омогућава једноставну анимацију објеката, односно, да алати омогућавају ученицима да се одмах, без много теоријског увода и објашњења сложених програмерских концепата, активно укључе у програмирање.

У зависности од изабраног програмског окружења прилагодити сва следећа објашњења специфичностима тог алата.

Кроз активну наставу и укљученост у процес креирања програма од првих часова, ученици ће поступно усвојити потребне појмове, знања и вештине. Указати на сличности и разлике са примерима и радним окружењем приказаним на првом часу, као што су ограничења у избору објеката, ограничења у инструкцијама у задатку и навести које могућности нуди изабрано програмско окружење.

Погодан пример, приликом упознавања са радним окружењем, је да ученици за конкретан лик и конкретну сцену, поређају блокове наредби тако да се кликом на лик појави нека порука (нпр. „Здраво ја сам...“). Демонстрирати поступке: избор објеката (нагласак на библиотеке), слагање блокова по принципу „превуци–и–пусти“ и покретање програма. Указати ученицима на могућност измене

појединачних особина објеката који су доступни у библиотекама и галеријама одабраног софтвера у форми 2Д односно 3Д модела. Упознати ученике кроз овај једноставни пример са појмом наредбе и концептом писања програма кроз ређање блок–наредби. Подизати ниво сложености у складу са појмовима који се уводе: пројекат и сценарио и направити везу са појмовима задатак и писање приче. Довести у везу поступак решавања задатка са писањем програма, и повезати појмове сценарио и алгоритам. Увести појмове: Објекат–лик (библиотека објеката, подешавање особина и својства за изабрани објекат), Објекат–позорница (библиотека позорница, подешавање позадине позорнице, координатни систем сцене), алати (умножи, исеци–обриши, увећај, умањи) и датотека програма (најчешће се користи термин – пројекат). За изабрано радно окружење за визуелно програмирање (за рад код куће) пожељно је припремити кратко писано упутство (проналажење, преузимање, инсталирање...), демонстрирати и појаснити (поступак: преузимања, чувања и инсталирања изабраног програмског окружења, напоменути могућност коришћења онлајн апликације, уколико таква могућност постоји). Сваки од објеката ученик може креирати самостално, уместо да користи предефинисане објекте из библиотека.

Демонстрирати на сваком примеру следеће технике: креирање пројекта (нови пројекат, изабрати објекат чије се активности дефинишу, као и објекте који дефинишу његову околину, дефинисати почетни положај објекта и својства објекта – у неким окружењима информација о објекту), једноставна подешавања (употребу алата: увећај, умањи, умножи, исеци, окрени, промени боју...), задавање изабраног кретања или понашања (из палете блокова: управља догађајем, за задате акције одговарајући догађај...), чување пројекта (именовање, избор локације), поновно отварање (затварање, проналажење, покретање) и модификацију пројекта (измену неког елемента: оријентацију, боју, величину и сл., проналажење и исправљање грешака, чување измена у пројекту). Демонстрирати и указивати на разноврсне функционалности доступне у палетама блокова, за: кретања, изглед и активности коју објекат треба да реализује (предвиђених сценаријом) преко примера као што су: кретање објеката да се избегну препреке, разговор два лика о појмовима које су учили у претходној лекцији и сл.

Упознати ученике са категоријама блокова и начином задавања параметара (трајање догађаја, број понављања, промену угла, промену положаја...). Унос података преко тастатуре користити за промену параметара у оквиру блок-наредбе. Применом различитих функционалности објеката ученици треба да уоче информације о близини објеката, њиховој величини и просторним односима. На конкретном примеру демонстрирати утицај промене параметара на извршавање програма. Демонстрирати функције едитовања објеката, едитовања и управљања програмом (измене у редоследу блокова, обједињавање блокова који се понављају у петље или гранање), тестирање и праћење сваког корака приликом извршавања програма.

Појам променљиве увести на конкретном примеру који једноставним рачунским операцијама и њиховим извршавањем доводи до решавања конкретне проблеме. Обухватити појмове и поступке за креирање променљивих, доделу вредности и коришћење оператора. Нпр. сходно узрасту и у корелацији са математиком за пети разред креирати програм за израчунавање обима и површине правоугаоника. При томе креирати променљиве: дужина, ширина, обим и површина и скренути пажњу да су оператори који се користе у овом примеру основне рачунске операције (сабирање, множење).

Поступно кроз примере увести појмове: линијска, циклична и разграната структура, као што су: промена позадине или лика у односу на догађај, креирање реченице од речи и слика, разврставање објеката у скупове (жива и нежива природа, планете, реке...), упоређивање вредности две променљиве, понављање кретања и мелодије док се не додирне други објекат, одређивање просечне температуре на основу пет бројева који представљају измерене температуре од понедељка до петка, налажење најлакшег ранца од дата три, одређивање просечне висине или тежине дечака и девојчица у групи (за напредније...) и слично.

Без обзира на примере који се одаберу требало би свакако обавезно обрадити мале серије од коначно много елемената и за њих израчунати: број, збир, просек, минимум, максимум.

Анализирају са ученицима карактеристике појединих структура и оправданост примене у појединим ситуацијама.

Поступак корак по корак до решења проблема, треба да послужи за систематизацију поступка израде пројекта. Она треба да обухвати разумевање појма пројекта, израду сценарија и алгорита, ређање блок-наредби, проверу грешака, исправљање програма, дељење са другима преко Интернета. Нагласити да се алгоритми могу описати на разне начине: дијаграмом тока, псеудокодом, препричано обичним језиком, као и кроз програм креиран у једном од визуелно оријентисаних програмерских алата. Демонстрирати поступак постављања пројекта на Интернет. Указати на могућност преузимања готових пројеката са Интернета, ради проналажења најбољег решења за сопствени пројекат, уочавање туђих и својих грешака, као и за добијање идеја и развијања креативности.

Пројектна настава (6)

Наставницима се препоручује да у току петог разреда, ради развијања међупредметних компетенција и остваривања корелације са другим предметима, реализују са ученицима најмање два пројектна задатка. Време реализације пројектних задатака од којих је један из области ИКТ и Дигитална писменост и други из области Рачунарство одређује наставник у договору са ученицима и са наставницима других предмета, који покривају област изабране теме. При избору тема, сходно интересовањима извршити поделу ученика на групе/парове.

При реализацији првог пројектног задатка ставити нагласак на разради пројектног задатка – од израде плана до представљања решења. Наставник планира фазе пројектног задатка у складу са временом, сложености теме, расположивим ресурсима (знања, вештине и ставови које су ученици усвојили након тематских целина ИКТ и Дигитална писменост, техничке опремљености школе и других релевантних фактора). Ученици заједно са наставником пролазе кроз све фазе рада на пројектном задатку, при чему наставник наглашава сваки корак, објашњава, иницира дискусију и предлаже решења.

При представљању фаза пројекта може послужити следећи пример: Фаза 1: представљање тема, формирање група и одабир теме; Фаза 2: Одабир материјала и средстава, разматрање додатне подршке предметног наставника у зависности од теме; Фаза 3: Планирање времена и избор стратегије за решавање задатка у складу са роком за предају рада; Фаза 4: Прикупљање и проучавање материјала, израда задатка и припрема за излагање; Фаза 5: Представљање резултата пројектног задатка, дискусија и процена/самопроцена урађеног (наставник обезбеђује услове за што успешније излагање, усмерава дискусију и врши евалуацију урађеног са прецизном повратном информацијом). Пројектни задаци се баве реалним темама из школског или свакодневног живота. За предвиђени број часова ове тематске целине и са добро испланираним активностима, може се очекивати да ученици успешно израде и представе решење пројектног задатка. Акценат је на подстицању иницијатива и креативности, успостављању сарадничких и вредносних ставова код ученика. Циљ је развијање и неговање: поступности, повезивања и изградње сопствених стратегија учења, вршњачког учења, вредновања и самовредновања постигнућа.

Пројектни задаци подразумевају корелацију и сарадњу са наставницима осталих предмета, која се може остварити на оваквим и сличним примерима:

- израда интервју-а или чланака (на теме: занимљивости из света спорта, уметности, науке, ...);
- израда упутства или туторијала (типа: „како да подесите”, „како да измените”, „како да решите овај задатак”, „како да користите програм ...”);
- израда правилапонашања (на теме: у спортској сали, у кабинету..., за безбеднији рад на интернету, за креирање сигурне лозинке, заштите рачунара од злонамерних програма, заштите здравља...).

Додатна мотивација за ученике може бити избор најбољих радова за: школски часопис, сајт школе, огласну таблу (одељење гласа – вредновање, самовредновање) а да остале радове постављају на пано у кабинету информатике и рачунарства...

Добар пример сумирања научених поступака је израда пратеће документације у виду фајлова различитог типа, као што су: текстуални фајлови, слике, видео материјали и сл.

Други пројектни задатак се реализује по фазама које су већ описане.

За пример могу послужити следеће теме: Направи калкулатор или Креирај програм за израчунавање...(математика), Прича из космоса, Испричај причу о месту у коме живиш или Туристички водич кроз... (географија), Интервјуиши другаре о будућим занимањима (у форми стрипа), Замеси хлеб (од њиве до трпезе). Ученици такође, могу позајмити већ урађени пројекат, преузети га са интернета

и прилагодити свом сценарију. Идеја за пројектни задатак може бити и израда квиза и теста за проверу знања, понављање, утврђивање, систематизацију градива из целог предмета.

Ученици пре прикупљања материјала израђују сценарио (причу или алгоритам за конкретан задатак), разрађују кораке и описују поступак решавања пројектног задатка. Део задатка је и чување материјала употребљеног за решавање пројектног задатка. Очекивани продукт пројектног задатка је мултимедијални садржај у форми: стрипа, анимације, игрице и сл., а напреднији ученици могу израдити алгоритам и програм за решавање конкретног проблемског задатка.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У процесу вредновања потребно је континуирано пратити рад ученика.

Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, се може обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање).

Препоручује се и оцењивање базирано на практичним радовима и вежбањима. Квизове, тестове знања и слично користити за увежбавање и утврђивање појмова и чињеничних знања, као и за формирање коначних оцена. Препоручено је комбиновање различитих начина оцењивања да би се сагледале слабе и јаке стране сваког свог ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Потребно је да наставник резултате вредновања постигнућа својих ученика континуирано анализира и користи своје наставне праксе.

У оквиру плана рада наставника, у делу ваннаставних активности, поред додатне и допунске наставе, планирати секцију и време за менторски рад са ученицима који учествују на такмичењима из овог предмета. Препоручује се да се избор тема за рад на секцији изврши у сарадњи са другим наставницима, а да се почетна иницијатива препусти ученицима и њиховим интересовањима. Теме као што су израда и одржавање школског сајта, блога или неке друге школске веб странице, креирање и израда школског електронског часописа или летописа школе могу бити добре почетне идеје које ће повезати знања и вештине стечене у овом предмету са другим знањима, уз активно учешће у животу школе.

Назив предмета	ТЕХНИКА И ТЕХНОЛОГИЈА
Циљ	Циљ учења Технике и технологије је да ученик развије техничко-технолошку писменост, да изгради одговоран однос према раду и производњи, животном и радном окружењу, коришћењу техничких и технолошких ресурса, стекне бољи увид у сопствена професионална интересовања и поступа предузимљиво и иницијативно
Разред	Пети
Годишњи фонд часова	72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
описује улогу технике, технологије и иновација у развоју заједнице и њиховоповезивање; разликује основна подручја човековог рада, производње и пословања у техничко-технолошком подручју; наводи занимања у области технике и технологије; процењује сопствена интересовања у области технике и технологије; организује радно окружење у кабинету; правилно и безбедно користи техничке апарате и ИКТ уређаје у животном и радном окружењу; процени како би изгледао живот људи без саобраћаја; класификује врсте саобраћаја и саобраћајних средстава према намени; наводи професије у подручју рада саобраћај; направи везу између савременог саобраћаја и коришћења информационих технологија; разликује безбедно од небезбедног понашања пешака, возача бицикла и дечијих возила у саобраћају; користи заштитну опрему за управљање бициклом и дечијим возилима; аргументује неопходност коришћења сигурносних појасева на предњем и задњем седишту аутомобила и увек их користи као путник; повеже место седења у аутомобилу са узрастом ученика; одговорно се понаша као путник у возилу; показује поштовање према другим учесницима у саобраћају; анализира симулирану саобраћајну незгоду на рачунару и идентификује ризично понашање пешака и возача бицикла; самостално црта скицом и техничким цртежом једноставан предмет; правилно чита технички цртеж бицикла и дечијих возила у саобраћају; користи заштитну опрему за управљање бициклом и дечијим возилима; аргументује неопходност коришћења сигурносних појасева на предњем и задњем седишту аутомобила и увек их користи као путник;	ЖИВОТНО И РАДНО ОКРУЖЕЊЕ	Појам, улога и значај технике и технологије на развој друштва и животног окружења. Подручја човековог рада и производње, занимања и послови у области технике и технологије. Правила понашања и рада у кабинету. Организација радног места у кабинету и примена мера заштите на раду. Коришћење техничких апарата и ИКТ уређаја у животном и радном окружењу.
	САОБРАЋАЈ	Улога, значај и историјски развој саобраћаја. Врсте саобраћаја и саобраћајних средстава према намени. Професије у подручју рада саобраћај. Употреба информационих технологија у савременом саобраћају Саобраћајна сигнализација – изглед и правила поступања. Правила и прописи кретања пешака, возача бицикла и дечијих возила (ролери, скејт, тротинет) у саобраћају – рачунарска симулација и саобраћајни полигон. Обавезе и одговорност деце као учесника у саобраћају. Заштитна опрема потребна за безбедно управљање бициклом и дечијим возилима.
	ТЕХНИЧКА И ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ	Прибор за техничко цртање (оловка, гумица, лењир, троугаоници, шестар). Формати цртежа (А3, А4). Размера. Типови и дебљине линија (пуна дебела линија; пуна танка линија; пуна танка линија извучена слободном руком; испрекидана танка линија; црта-тачка-црта танка линија). Геометријско цртање (цртање паралелних правих, цртање нормале на дату праву, цртање углова помоћу лењира и троугаоника). Елементи котирања (помоћна котна

повеже место седења у аутомобилу саузрастом ученика; одговорно се понаша као путник у возилу; показује поштовање према другима; учесницима у саобраћају; анализира симулирану саобраћајну незгоду на рачунару и идентификује ризично понашање пешака и возача бицикла; самостално црта скицом и техничким цртежом једноставан предмет; правилно чита технички цртеж; преноси податке између ИКТ уређаја; примењује основне поступке обраде дигиталне слике на рачунару; користи програм за обраду текста за креирање документа са графичким елементима; користи Интернет сервисе за претрагу и приступање online ресурсима; преузима одговорност за рад; представи идеје и планове за акције које предузима користећи савремену информационо-комуникациону технологију софтвер; повезује својства природних материјала са применом; објасни технологије прераде и обраде дрвета, производњу папира, текстила и коже; сече, спаја и врши заштиту папира, текстила, коже и дрвета; правилно и безбедно користи алате и прибор за ручну механичку обраду (маказе, моделарска тестера, брусни папир, стега); направи план израде једноставног производа и план управљања отпадом; самостално израђује једноставан модел; самостално проналази информације потребне за израду предмета/модела користећи ИКТ и Интернет сервисе; одабира материјале и алате за израду предмета/модела; мери и обележава предмет/модел; ручно израђује једноставан предмет/модел користећи папир и/или дрво, текстил, кожу и одговарајуће технике, поступке и алате; користи програм за обраду текста за креирање документа реализованог решења; самостално представља пројектну идеју, поступак израде и решење/производ; показује иницијативу и јасну оријентацију ка остваривању циљева и постизању успеха; планира активности које доводе до остваривања циљева укључујући оквирну процену трошкова; активно учествује у раду пара или мале групе у складу са улогом и показује поштовање према сарадницима; пружи помоћ у раду другим ученицима; процењује остварен резултат и развија предлог унапређења.		линија, котна линија, показна линија, котни завршетак, котни број – вредност). Цртање техничког цртежа са елементима (типична линија, размера и котирање). Пренос података између ИКТ уређаја (рачунар, таблет, smartphone, дигитални фотоапарат). Апликација за дигиталну обраду слике. Операције подешавања осветљености и контраста слике. Промена величине/резолюције слике, издвајање дела слике. Креирање документа у програму за обраду текста. Форматирање текста, уметање слике и графике. Интернет претрага и приступ online ресурсима.
	РЕСУРСИ И ПРОИЗВОДЊА	Природни ресурси на Земљи: енергија и материјали. Управљање отпадом (рециклажа; заштита животне средине). Врсте, својства и примена природних материјала. Технологија прераде и обраде дрвета. Технологија прераде и обраде коже. Текстилна технологија. Технологија производње папира. Поступци ручне обраде и спајања папира, текстила, коже и дрвета – сечење/резање, спајање (лепљење) и заштита (лакирање). Коришћење алата и прибора за ручну обраду и спајање наведених материјала – маказе, моделарска тестера, брусни папир, стега.
	КОНСТРУКТОРСКО МОДЕЛОВАЊЕ	Израда предмета/модела ручном обрадом и спајањем папира и/или дрвета, текстила, коже коришћењем одговарајућих техника, поступака и алата. Приказивање идеје, поступка израде и решења/производа. Тимски рад и подела задужења у тиму.

Кључни појмови садржаја: техничко цртање, технички апарати и ИКТ уређаји, природни ресурси на Земљи, безбедност у саобраћају, предузимљивост и иницијатива.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Предмет техника и технологија намењен је развоју основних техничких компетенција ученика ради његовог оспособљавања за живот и рад у свету који се технички и технолошки брзо мења. Један од најважнијих задатака је да код ученика развија свест о томе да примена стечених знања и вештина у реалном окружењу подразумева стално стручно усавршавање и целоживотно учење, као и да је развијање предузимљивости један од важних предуслова личног и професионалног развоја.

Програм наставе и учења за пети разред оријентисан је на остваривање исхода.

Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи предмет техника и технологија. Представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика у пет наставних тема: животно и радно окружење, саобраћај, техничка и дигитална писменост, ресурси и производња и конструкторско моделовање.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи-глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

С обзиром да је настава теоријско-практичног карактера, часове треба реализовати поделом одељења на 2 (две) групе. Наставник је у планирању, припреми и остваривању наставе и учења аутономан. За сваки час треба планирати и припремити средства и начине провере остварености пројектованих исхода.

Посете музејима технике, сајмовима и обиласке производних и техничких објеката треба остваривати увек када за то постоје услови, ради показивања савремених техничких достигнућа, савремених уређаја, технолошких процеса, радних операција и др. Када за то не постоје одговарајући услови, ученицима треба обезбедити мултимедијалне програме у којима је заступљена ова тематика.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се процес и продукти учења.

У процесу оцењивања потребно је узети у обзир све активности ученика (уредност, систематичност, залагање, самоиницијативност, креативност и др).

Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, може се обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање).

Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

Назив предмета	ЛИКОВНА КУЛТУРА
Циљ	Циљ учења Ликовне културе је да се ученик развијајући стваралачко и креативно мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и решавање проблема и да изграђује позитиван однос према уметничком наслеђу и културној баштини свог и других народа.
Разред	Пети
Годишњи фонд часова	72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– опише ритам који уочава у природи, окружењу и уметничким делима; – пореди утисак који на њега/њу остављају различите врсте ритма; – гради правилан, неправилан и слободан визуелни ритам, спонтано или с одређеном намером; – користи, у сарадњи са другима, одабране садржаје као подстицај за стварање оригиналног визуелног ритма; – разматра, у групи, како је учио/ла о визуелном ритму и гдета знања може применити; – направи, самостално, импровизовани прибор од одабраног материјала; – искаже своје мишљење о томе зашто људи стварају уметност; – опише линије које уочава у природи, окружењу и	РИТАМ	Поступци за безбедно и одговорно коришћење и одржавање прибора и радне површине. Материјал из природе, вештачки материјал, материјал за рециклажу, рециклирани материјал, импровизовани прибор, школски прибор и материјал, професионални прибор. Ритам у природи (смена дана и обданице, смена годишњих доба, таласи, падавине...). Ритам у простору (распоред тродимензионалних облика у природи, урбаним срединама и у ближем окружењу ученика). Ритам у структури (грађи) облика. Ритам у текстури природних и вештачких материјала. Врсте ритма. Правилан и неправилан ритам. Слободан ритам. Спонтани ритам (ритам линија, облика, мрља). Функције ритма – понављање боја, линија и/или облика да би се постигла динамичност (живост) или ред. Утисак који различите врсте ритма остављају на посматрача. Субјективни утисак кретања и оптичка илузија кретања. Ритам као принцип компоновања у делима ликовних уметности. Ритам у другим врстама уметности. Примена визуелног ритма у свакодневном животу. Различити ритмови као подстицај за стваралачки рад – звуци из природе и окружења, музика, кретање у природи и окружењу, плес.... Уметничко наслеђе – значај праисторијског наслеђа на простору Србије и у свету.

уметничким делима; – пореди утисак који на њега/њу остављају различите врсте линија; – гради линије различитих вредности комбинујући материјал, угао и притисак прибора/материјала; – користи одабране садржаје као подстицај за стварање оригиналних цртежа; – црта разноврсним прибором и материјалом изражавајући замисли, машту, утиске и памћење опаженог; – разматра, у групи, како је учио/ла о изражајним својствима линија и где се та знања примењују; – искаже своје мишљење о томе како је развој цивилизације утицао на развој уметности; – пореди облике из природе, окружења и уметничких дела према задатим условима; – гради апстрактне и/или фантастичне облике користећи одабране садржаје као подстицај за стваралачки рад; – наслика реалне облике у простору самостално мешајући боје да би добио/ла жељени тон; – обликује препознатљиве тродимензионалне облике одабраним материјалом и поступком; – преобликује предмет за рециклажу дајући му нову употребну вредност; – комбинује ритам, линије и облике стварајући оригиналан орнамент за одређену намену; – објасни зашто је дизајн важан ико дизајнира одређене производе; – разматра, у групи, како је учио/ла о облицима и где та знања примењује; – искаже своје мишљење о томе зашто је уметничко наслеђе важно; – пореди различите начине комуникарања од праисторије до данас; – обликује убедљиву поруку примењујући знања о ритму, линији, облику и материјалу; – изрази исту поруку писаном, вербалном, невербалном и визуелном комуникацијом; – тумачи једноставне визуелне информације; – објасни зашто је наслеђе културе важно.	ЛИНИЈА	Врсте линија и изражајна својства линија. Линије у природи и окружењу. Линија као ивица тродимензионалних облика. Изражајна својства линија у односу на прибор, материјал, притисак и угао под којим се држи прибор/материјал. Савремена средства за цртање – дигитална табла и оловка за цртање, 3Д оловка, апликативни програми за цртање...Својства линије у апликативном програму за цртање. Цртање светлом; Уметнички цртеж, аматерски цртеж, дејчи цртеж, схематски цртеж, технички цртеж, научне илустрације... Врсте уметничког цртежа – скица, студија, илустрација, стрип, карикатура, графити... Занимања у којима је неопходна вештина слободоручног цртања. Поступци грађења цртежа додавањем и одузимањем линија. Лавирани цртеж. Линеарни цртеж. Цртеж у боји. Текстура (ликовни елемент). Поступци грађења текстуре линијама. Ритам линија. Различити садржаји као подстицај за стваралачки рад (облици из природе и окружења, звуци из природе и окружења, музика, кретање у природи и окружењу, текст, писмо...). Читање (декодирање) цртежа, стрипа, карикатуре, графита, рекламних порука... Уметничко наслеђе – значај наслеђа првих цивилизација. Дводимензионални и тродимензионални облици. Правилни геометријски облици (геометријске фигуре и тела). Правилни облици у природи и у ликовној уметности. Неправилни облици. Својства облика. Величина облика. Боја облика. Реална и имагинарна функција облика. Карактеристични детаљи и својства по којима је облик препознатљив. Светлост као услов за опажање облика. Изглед облика посматраног из различитих углова. Стилизовање облика. Статични облици. Кретање облика (кретање статичних облика помоћу ветра и воде, карактеристично кретање бића и машина). Распоред облика у простору и њихово дејство на посматрача. Положај облика у равни – линија хоризонта, планови и величина облика у односу на растојање од посматрача. Преклапање, прожимање, додиривање облика. Поступци грађења апстрактних и фантастичних облика (превођење реалних облика у апстрактне одузимањем карактеристичних детаља, превођење реалних облика у фантастичне додавањем неочекиваних детаља, грађење имагинарних и апстрактних облика на основу једне, две и три информације...). Луминообјекти. ЛЕД технологија у савременој уметности. Обликовање простора светлом. Обликовање (дизајн) употребних предмета. Преобликовање материјала и предмета за рециклажу. Различити садржаји као подстицај за стваралачки рад (облици из природе и окружења, кретање у природи и окружењу, уметничка дела, етно наслеђе, садржаји других наставних предмета...). Орнамент и орнаментика. Функција орнамента. Симетрија. Ритам линија, боја и облика у орнаменту. Уметничко наслеђе – наслеђе етно културе. Значајни римски споменици на тлу Србије. Различите врсте комуникације од праисторије до данас. Невербална комуникација – читање информација. израз лица и карактеристичан положај тела. Читање визуелних информација (декодирање). Визуелно изражавање. Уметничко наслеђе – значај наслеђа за туризам и за познавање сопственог порекла.
	ОБЛИК	
	ВИЗУЕЛНО СПОРАЗУМЕВАЊЕ	

Кључни појмови садржаја: простор, облик, линија.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Имајући у виду специфичност наставног предмета Ликовна култура, програм је оријентисан на процес (учења) и на исходе. Под учењем се подразумевају сва дешавања на часу која воде ка стицању функционалних знања и умења и развијању способности, навика и вредносних ставова, а који омогућавају целовит развој ученика и припремају их за живот у савременом свету. Осим у наставном програму, очекивана знања, умења, навике и ставови одређени су и: стандардима постигнућа за крај основног образовања и васпитања; међупредметним компетенцијама; циљевима образовања и васпитања и општим исходима и стандардима образовања и васпитања (Закон о основама система образовања и васпитања).

Часови се одржавају у специјализованој учионици (кабинету намењеном настави предмета ликовна култура, информатика и рачунарство, техника и технологија или другог наставног предмета, а у зависности од опреме која је потребна за реализацију часа), учионици опште намене, простору школе, установама културе, локалном окружењу... Место реализације часова одређује се у складу са могућностима и потребама школе и локалне заједнице, као и са планираним начином реализације часа или наставне јединице.

Садржаји програма од петог до осмог разреда нису промењени, већ су организовани у четири тематске целине и допуњени. Груписање садржаја у четири тематске целине (по две за свако полугодиште) неопходно је да би сви ученици, у мањој или већој мери, достигли исходе теме. Четири тематске целине омогућавају и тимско планирање интегрисане тематске наставе. Оваква организација садржаја омогућава и коришћење постојећих уџбеника, без потребе за реорганизацијом или допуном њихових садржаја (кључни садржаји су обрађени у свим одобреним уџбеницима). Садржаји уџбеника не треба да буду водила за формирање месечног и индивидуалног плана рада наставника, већ неопходно средство и ослонац у раду (имајући у виду и то да су приступачан извор репродукција уметничких дела). Исходи теме су искази о томе за шта је сваки ученик (у мањој или већој мери) оспособљен по завршетку учења теме. Исходе тема не треба изједначавати са исходима задатака, активности или наставне јединице, који се дефинишу прецизније (уобичајено их дефинише наставник како би могао лакше да процењује и прилагођава сопствену праксу). Један исход задатка достиже се по завршетку једног задатка/активности. Један исход теме достиже се по завршетку више разноврсних активности, односно тек по завршетку теме. Приликом планирања активности и задатака пожељно је да сваки води ка достизању више од једног исхода теме.

У моделу курикулума који је усмерен на процес, фокус није на садржајима, па су сви садржаји програма препоручени. Програм је осмишљен тако да уважава и образовање, искуство, креативност и интегритет наставника. Наставник, самостално или у тиму, планира наставне јединице и одређује број часова за њихову реализацију, место и начин реализације, односно бира наставне методе, технике и поступке. Приликом планирања наставних јединица, наставник прави избор и редослед садржаја водећи рачуна да се одабрани садржаји постепено и логично надовезују. Фокус је на процесу, односно наставним методама, техникама и поступцима који на најефикаснији начин воде ученике ка развоју индивидуалних способности и достизању исхода.

У колони Садржаји нема предложених задатака, активности, материјала, ликовних техника, наставних метода и поступака. Ова колона садржи само предложене теоријске садржаје које наставник може да одабере и објасни. На пример, ако је предложен садржај материјал за рециклажу, не ради се о препорученом материјалу за рад, већ о теми за разговор (коришћење материјала за рециклажу у практичном раду прописано је исходима, а у складу са Националном стратегијом одрживог развоја, тако да није потребно и у садржајима истицати материјал који ученици користе). Наставник може да одлучи да ученицима објасни значај рециклирања у савременом свету или да говори о уметности рециклирања и доприносу уметника одрживом развоју или да говори о безбедности, хигијени и очувању здравља приликом обликовања употребљене амбалаже... Наставник није у обавези да поведе разговор о овој теми, могуће је да зада ученицима да преобликују материјал за рециклажу, без

пратећег објашњења. Међутим, треба имати у виду да такав приступ не омогућава смислено учење и развој компетенција. Уколико ученици не знају због чега раде неки задатак, мало је вероватно да ће у овом узрасту сами закључити где све могу да примене стечено знање и искуство.

Наставник са положеном лиценцом зна да се теоријски садржаји могу обрадити кроз пар реченица (информативно), кроз дијалог (питања која наводе ученика на размишљање), кроз мотивациони разговор, кроз необавезан разговор током рада на задатку, кроз игру...; уме да испланира време за објашњења тако да се не губи драгоцено време за стваралачки рад и зна да процени важност садржаја. Наставници који немају потребно искуство пролазе кроз менторски рад са искусним колегама и могу да добију помоћ од колега и на обукама. Очекује се и да се наставник самостално усавршава, у установи и ван ње, да чита стручне текстове и литературу и са колегама размењује искуства из праксе. Имајући у виду да садржаји нису прописани, садржаји програмских тема које су се до сада обрађивале допуњени су предлозима који треба да послуже као почетни подстицај, подршка наставнику да самостално обогатује програм. Предложени садржаји нису организовани као предлог наставних јединица, нити по утврђеној структури (редоследу), јер се водило рачуна о томе да се избегне нуђење готовог решења које би усмерило фокус на садржаје. Овај приступ је проверен у пракси и искуство је показало да је наставницима потребно извесно време да се навикну на већу самосталност у креирању програма. Из тог разлога се наставницима препоручује да приликом планирања наставних јединица по новом програму у почетку не одступају значајно од досадашње праксе и да у наредним годинама постепено уводе само оне измене које су претходно испитали у пракси.

Програм садржи и две новине. Једна се односи на употребу савремене технологије, посебно апликативних програма. У петом разреду ова новина није видљива у исходима, јер се водило рачуна о томе да ученици претходно треба да савладају програм новог предмета информатика и рачунарство, али и основе ликовног језика у оквиру наставе предмета ликовна култура. Наставник може да потражи на интернету примере употребе савремене технологије у уметности и да о томе кратко информише ученике, како би ученици постепено развијали свест о томе да је напредак технологије утицао и на уметност (на пример, 3Д оловка, <https://www.youtube.com/watch?v=AQgl2-h7uUQ>, сликање помоћу Google's Tilt Brush, интерактивне ЛЕД скулптуре, као што је Fish Bellies у кампусу Државног универзитета Тексас и сл.). Затим, може да планира виртуелну посету пећини Ласко (http://www.lascaux.culture.fr/?lng=en#/fr/02_00.xml) или неком музеју. Уколико жели, наставник може да планира и стваралачки рад (цртање, сликање) на рачунару, а у договору са наставником информатике и рачунарства. Друга новина је да програм не садржи препоручена уметничка дела и споменике културе. Приликом избора дела наставник може да се ослони на претходни програм, на уџбенике и на друге изворе.

Свака тематска целина садржи и посебан део, Уметничко наслеђе. Препоручени садржаји овог дела нису прецизирани, јер се водило рачуна о специфичностима наслеђа свих националних мањина. Садржаје овог дела одређује наставник, односно савети националних мањина.

Исходи тема су дефинисани уопштено како би наставник имао могућност да осмисли разноврсне задатке и активности. Од бројних могућих исхода теме одабрани су они које сваки ученик може да достигне. Уколико наставник жели да приликом планирања наставне јединице, активности или задатка дефинише прецизније исходе може да користи следећу схему: Уводни исказ (по завршетку задатка/наставне јединице ученик ће бити у стању да/умети да) + један глагол (наслика) + објекат (пејзаж) + критеријум (на основу имагинације). Исход задатка се формулише на основу циљева задатка. У наведеном примеру циљ би био да ученици на основу сопствене имагинације креирају оригиналан ликовни рад. Један задатак по правилу има више циљева и исхода. На пример, наставник може да очекује од ученика и да по завршетку рада вербално опишу свој рад, да упореде радове осталих ученика (на пример, да анализирају композицију према задатим критеријумима).

Коначно, треба имати у виду да је програм, укључујући и упутство, само помоћ наставнику у процесу осамостаљивања. Већа количина информација у програму не подразумева и већу оптерећеност ученика и наставника. Напротив, наставник треба да испланира наставне јединице тако да предвиди довољно времена да ученици реализују своје идеје и уживају у раду, као и да рачуна на неочекиване прилике и могућности које се јављају у пракси.

Оцењивање се врши према Правилнику о оцењивању.

Процењивање напредовања ученика и оствареност исхода врши се такозваном алтернативном (или аутентичном) методом, која се и до сада користила у пракси. Напредак ученика се прати да би наставник подржао развој потенцијала сваког ученика. Наставник може и да састави чек-листе за процену и самопроцену напретка. Међутим, ако се има у виду однос фонда часова и неопходног времена за неспутани развој ученика, као и искуство из света, пожељно је да се чек-листе не користе често. Уколико их наставник користи, препорука је да се користе на тромесечју и да садрже мањи број индикатора, кратко и јасно формулисаних (детаљнија објашњења могу се наћи у стручној литератури и на интернету). Треба имати у виду да су се до сада као најефикаснији вид подршке напредовању ученика показали савети које наставник даје у току практичног рада, као и питања која наводе ученике на промишљање и развијање идеја. Други вид ефикасне подршке је одељенска изложба (по завршетку задатка) на којој су заступљени сви радови ученика. Поређењем свих решења истог ликовног проблема ученици ефикасно уче на разликама и умеју да процене сопствени напредак. Коначно, ученички портфолио (мапа радова) омогућава ученику да и ван наставе самостално процењује сопствени напредак.

Програм подржава индивидуални развој ученика. По завршетку прве теме, Ритам, не завршава се учење о ритму. У наредним темама и разредима ученици ће примењивати стечено искуство и знања о ритму у различитим контекстима, прошириваће и продубљивати знања и искуства на различите начине. То значи да ће многи ученици по завршетку прве теме достићи исходе теме на основном нивоу, а да ће до краја године напредовати и исте исходе остварити на средњем или напредном нивоу. Због тога је за закључну процену најважније сагледати целокупни напредак и крајњи резултат, односно доказ о томе да је ученик напредовао.

Назив предмета	МУЗИЧКА КУЛТУРА
Циљ	Циљ учења Музичке културе је да код ученика, развијајући интересовања за музичку уметност, стваралачко и критичко мишљење, естетске критеријуме, формира естетску перцепцију и музички укус, као и одговоран однос према очувању музичког наслеђа и култури свога и других народа.
Разред	Пети
Годишњи фонд часова	72

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:		
– наведе начине и средства музичког изражавања у праисторији и античком добу; – објасни како друштвени развој утиче на начине и облике музичког изражавања; – искаже своје мишљење о значају и улози музике у животу човека; – реконструише у сарадњи са другима начин комуникације кроз музику у смислу ритуалног понашања и пантеизма ; – идентификује утицај ритуалног понашања у музици савременог доба (музички елементи, наступ и сл.); – класификује инструменте по начину настанка звука; - описује основне карактеристике удараљки; - препозна везу између избора врсте инструмента и догађаја, односно прилике кадасе музика изводи; – изражава се покретима за време слушања музике; - вербализује свој доживљај музике; - идентификује ефекте којима различити елементи музичке изражајности (мелодија, ритам, темпо, динамика) утичу на тело и осећања; – анализира слушано дело у односу на извођачки састав и инструменте; - илуструје примере коришћења плесова и музике према намени у свакодневном животу (војна музика, обредна музика, музика за забаву...); – критички просуђује лош утицај прегласне музике на здравље; – понаша се у складу са правилима музичког бонтона; - пева и свира самостално и у групи; – примењује правилну технику певања (правилно дисање, држање тела, артикулација); – кроз свирање и покрет развија сопствену координацију и моторику; – користи различита средства изражајног	ЧОВЕК И МУЗИКА	Човек у праисторији Улога музике у првобитном друштву. Човек и ритуал: улога музике у ритуалу (музичко-антрополошка истраживања). Магијска моћ музике. Елементи музичког тока: покрет, ритам (ритам као основа ритуала), коло/групни плес. Покрет: порекло плеса. Слушање/доживљај ритмателом. Најстарија фолклорна музичка традиција у Србији и светске баштине. Човек Антике Божанска природа музике: митолошка свест античког човека; музички атрибути богова; музика и држава. Музика у храму и музика на двору; Примери различитих инструмената и музичких облика у античким цивилизацијама. Улога и место музике у античким цивилизацијама: Индија, Сумер/Вавилон, Кина, Египат, Грчка, Рим. Појава првих нотација, пентатоника.
	МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ	Најстарији инструменти: тело, удараљке, дувачки, жичани. Удараљке – настанак, првобитни облик и развој. Ритмичке удараљке као најједноставнија група инструмената. Мелодијске удараљке.
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Елементи музичке изражајности – темпо, динамика, тонске боје различитих гласова и инструмената. Слушање вокалних, вокално-инструменталних и кратких инструменталних композиција, домаћих и страних композитора. Слушање дела најстарије фолклорне традиције српског и других народа. Слушање народних и уметничких дела инспирисаних фолклором народа и народности, различитог садржаја, облика и расположења, као и музичких прича.

певања и свирања у зависности од врсте, намене и карактера композиције; – искаже своја осећања у току извођења музике; – примењује принцип сарадње и међусобног подстицања у заједничком музицирању;	ИЗВОЂЕЊЕМУЗИКЕ	Певање песама по слуху самостално и у групи. Певање песама из нотног текста солмизацијом. Извођење једноставних ритмичких и мелодијских мотива (у стилу) музике старих цивилизација певањем. Певање песама у комбинацији са покретом. Свирање песама и лакших инструменталних дела послушу на инструментима Орфовог инструментарија
--	----------------	---

– учествује у школским приредбама и манифестацијама; – користи могућности ИКТ-а за слушање музике и извођење; – користи музичке обрасце у осмишљавању музичких целина кроз певање, свирање и покрет; – изражава своје емоције осмишљавањем мањих музичких целина; – комуницира у групи импровизујући мање музичке целине гласом, инструментом или покретом; – учествује у креирању школских приредби, догађаја и пројеката.		и/или на другим инструментима. Свирање дечјих, народних и уметничких композиција из нотног текста. Извођење дечијих, народних и уметничких игара. Извођење једноставних ритмичких и мелодијских мотива (у стилу) музике старих цивилизација на инструментима или покретом.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Креирање пратње за песме ритмичким и звучним ефектима, користећи притом различите изворе звука. Креирање покрета уз музику коју ученици изводе. Осмишљавање музичких питања и одговора, ритмичка допуњалка, мелодијска допуњалка са потписаним текстом, састављање мелодије од понуђених мотива. Импровизација мелодије на задати текст; Импровизација дијалога на инструментима Орфовог инструментарија и другим инструментима. Израда једноставних музичких инструмената. Реконструкција музичких догађаја у стилу старих цивилизација.

Кључни појмови садржаја: покрет, ритам, мелодија, темпо, динамика.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Природа саме музике, па и предмета музичка култура указује на стално прожимање и садејство свих области и тема које су предвиђене наставним програмом. Све области се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима.

Настава је усмерена на остваривање исхода и даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање ученика и музичко стваралаштво у оквиру којих ученик користи теоријска знања као средства за партиципацију у музици. У том смислу основни методски приступ је од звука ка теорији.

Исходи по холистичком принципу обухватају различите сфере феномена музике и заједно рефлектују музичко биће у нама, те као такви јесу остварљиви за сваког ученика. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Да би постигао очекиване исходе васпитно-образовног процеса, наставник остварује наставу и учење користећи глас и покрет, музичке инструменте, елементе информационих технологија као и развијених модела мултимедијалне наставе. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којим ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања и коришћења информација (интернет, књиге...), сараднички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајнијег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премошћавања стидљивости или анксиозности.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује овај дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и

садржаја наставник најпре креира свој годишњи–глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава музичке културе подразумева учешће свих ученика, а не само оних који имају музичке предиспозиције. Како је предмет музичка култура синтеза вештина и знања, полазна тачка у процесу оцењивања треба да буду индивидуалне музичке способности и ниво претходног знања сваког ученика. Битни фактори за праћење музичког развоја и оцењивање сваког ученика су ниво његових постигнућа у односу на дефинисане исходе као и рад, степен ангажованости, кооперативност, интересовање, став, умешност и креативност. Тако се у настави музичке културе за исте васпитно-образовне задатке могу добити различите оцене, као и за различите резултате исте оцене, због тога што се конкретни резултати упоређују са индивидуалним ученичким могућностима.

Начин провере и оцена треба да подстичу ученика да напредује и активно учествује у свим видовима музичких активности. Главни критеријум за процес праћења и процењивања је начин ученичке партиципације у музичком догађају, односно да ли је у стању да прати музичко дело при слушању и како односно, да ли и како изводи и ствара музику користећи постојеће знање.

У зависности од области и теме, постигнућа ученика се могу оценити усменом провером, краћим писаним проверама (до 15 минута) и проценом практичног рада и уметничког и стваралачког ангажовања. Поред ових традиционалних начина оцењивања, треба користити и друге начине оцењивања као што су:

1. допринос ученика за време групног рада,
2. израда креативних задатака на одређену тему,
3. рад на пројекту (ученик даје решење за неки проблем и одговара на конкретне потребе),
4. специфичне вештине.

У процесу вредновања резултата учења наставник треба да буде фокусиран на ученичку мотивацију и ставове у односу на извођење и стваралаштво, способност концентрације, квалитета перцепције и начин размишљања приликом слушања, као и примену теоретског знања у музицирању.

Наставник треба да мотивише ученика на даљи развој, тако да ученик осети да је кроз процес вредновања виђен и подржан, као и да има оријентацију где се налази у процесу развоја у оквиру музике и музичког изражавања. Важно је укључити самог ученика у овај процес у смислу дијалога и узајамног разумевања у вези са тим шта ученик осећа као препреке (вољне и невољне) у свом развоју, као и на које начине се, из ученикове перспективе, оне могу пребродити.

Када је у питању вредновање области Музичко стваралаштво, оно треба вредновати у смислу стваралачког ангажовања ученика, а не према квалитету насталог дела, јер су и најскромније музичке импровизације, креативно размишљање и стварање, педагошки оправдане.

Узимајући у обзир циљ предмета неопходно је имати на уму да се оквир вредновања процеса и резултата учења одвија највише у учениковом живом контакту са музиком, тј. извођењу и стваралаштву, а такође и слушању музике. Теоретско знање треба да има своју примену и функцију у ученичком изражавању кроз музику и у контакту са музиком. Како процес учења у оквиру сваког часа треба да обухвати све области, посматрање ученика у живом контакту са музиком је истовремено показатељ квалитета процеса учења, као и идеална сцена за вредновање остварености исхода. Сумативно вредновање треба да буде осмишљено кроз задатке и активности које захтевају креативну примену знања. Диктате не треба практиковати, ни задавати.

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и

себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасним и ефективним требало би унапредити.

ДОДАТНИ САДРЖАЈИ КОЈИ ИЗРАЖАВАЈУ ПОСЕБНОСТ НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ - МАЂАРСКА НАЦИОНАЛНА МАЊИНА

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА ПЕВАЊЕ У ПЕТОМ РАЗРЕДУ (допуна)

Народне песме и игре

1. Zálogosdi – népdal
2. Erdő, erdő, de magas a teteje
3. Rengesd, uram – táncdallam
4. Megyen már a hajnalcsillag lefelé – népdal
5. Érik a szőlő – népdal
6. Béreslegény – népdal
7. Felülről fúj az őszi szél
8. Nem vagyok én
9. Aki dudás akar lenni – dudanóta
10. Sőnyi: Sárga csikó
11. Nincs Szentesen olyan asszony
12. Sej, a szakcsi utca
13. A szennai lipisen-laposon
14. Megkötöm lovamat
15. Csillagok, csillagok
16. Kimegyek a doberdói hartérre
17. A karádi falu végen
18. A ratóti legények
19. A jó lovas katonának
20. Hopp ide, tisztán
21. Császárné pávája
22. Luca, Luca, Kitty-kotty
23. Ó, jöjj, ó, jöjj

24. A kis Jézus aranyalma
25. Az ünnep előtt zeng a dal
26. A, a, a, a farsangi napokban
27. Kit kéne elvenni?
28. Régi táncdal
29. Jajj, de sokat arattam a nyáron
30. Apámért s anyámért
31. Szárnya, szárnya
32. Jól van dolga
33. Erkel – Kölcsey: Himnusz
34. Krisztus feltámad
35. Ez ki háza, ki háza?
36. Este jó, szürkül bé
37. Kodály: Leveleken
38. A pünkösdek jeles napján
39. Szánt a babám
40. Már minálunk babám
41. resteknek nótája
42. Vettem majorannát

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА СЛУШАЊЕ У ПЕТОМ РАЗРЕДУ (допуна)

1. Bartók: Cipósütés – gyermekkar
2. Bartók: Este a székelyeknél
3. Bartók: Gyermeknek – Csillagok, csillagok /zongorán/
4. Kodály: Hány János
5. Bárdos: Régi táncdal /vegyeskar/
6. Liszt: Magyar rapszódia
7. Bakfark Bálint: Lantfantázia
8. Arany János – Amádé Zoltán: Toborzó
9. Magyar Köztársaság himnusa vegyeskar előadásában

ТЕМЕ ЗА ОБРАДУ

1. Kodály és Bartók jelentősége a magyar népzeneben – Значај Кодал-а и Барток-а у мађарској народној музици
2. A magyar népzene: népdalok stílusa, népi hangszerek, előadásmód, népi táncok – Мађарска народна музика: музичка структура мађарских народних песама, народни инструменти, народне игре
3. Népi húros-, népi fúvós hangszerek – кордофони и аерофони народни инструменти
4. Vajdasági népi hangszerek – народни инструменти у Војводини
5. Kórusfajták, hangfajok – Хорови – врсте
6. Kodály: Kállai kettős /vegyeskar és a népi zenekar fogalma/ – Појам мешовитог хора и народног оркестра
7. A verbunkos – Народна игра – вербунк
8. Régi magyar táncok /ungaresca, hajdútánc/ – Стари мађарски плесови
9. Bartók Béla: Este a székelyeknél – Бела Барток: Вече код секеља
10. Kodály: Hány János – daljáték
11. Jeles napok, ünnepi szokások /Luca napja, Advent, Karácsony, A regölés, Újév, farsang, Húsvét, Pünkösöd/ - Обичаји, песме и игре из периода око Божића и Ускрса
12. Liszt Ferenc élete és munkássága – Животно дело Лист-а
13. A lant és a lantosok: Tinódi Lantos Sebestyén és Bakfark Bálint – Лаута и познати лаутисти на тлу Мађарске
14. Király Ernő vajdasági zeneszerző és népdalgyűjtő – Ерне Кираљ композитор и истраживач мађарске народне музике у Војводини
15. Erkel Ferenc és Kölcsey Ferenc élete és munkássága – Животно дело Еркел-а и Келчеи-а

Школски програм 2021-2025.

Назив предмета	ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ
Циљ	Циљ учења Физичког и здравственог васпитања је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.
Разред	Пети
Годишњи фонд часова	72 часа + 54 часа (обавезне физичке активности ученика)

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА		САДРЖАЈИ
– примени једноставне комплексе простих и општеприпремних вежби; – изведе вежбе (разноврсна природна и изведена кретања) и користи их у спорту, рекреацији и различитим животним ситуацијама; – упореди резултате тестирања са вредностима за свој узраст и сагледа сопствени моторички напредак; – комбинује и користи достигнути ниво усвојене технике кретања у спорту и свакодневном животу; – доводи у везу развој физичких способности са атлетским дисциплинама; – одржава стабилну и динамичку равнотежу у различитим кретањима, изводи ротације тела; – користи елементе гимнастике у свакодневним животним ситуацијама и игри; – процени сопствене могућности за вежбање у гимнастици; – користи елементе технике у игри; – примењује основна правила рукомета у игри; – учествује на унутародељенским такмичењима; – изведе кретања, вежбе и кратке саставе уз музичку пратњу; – игра народно коло; – изведе кретања у различитом ритму; – изведе основне кораке плеса из народне традиције других култура; – контролише и одржава тело у води; – преплива 25m слободном техником; – скочи у воду на ноге; – поштује правила понашања у и око водене средине; – објасни својим речима сврху и значај вежбања; – користи основну терминологију вежбања;	ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ		Обавезни садржаји Вежбе за развој снаге. Вежбе за развој покретљивости. Вежбе за развој аеробне издржљивости. Вежбе за развој брзине. Вежбе за развој координације. Примена националне батерије тестова за праћење физичког развоја и моторичких способности
			Обавезни садржаји Техника истрајног трчања. Истрајно трчање – припрема за крос. Техника спринтерског трчања. Техника високог и ниског старта. Скок увис (прекорачна техника). Бацање лоптице (до 200 г). Препоручени садржаји Техника штафетног трчања. Скок удаљ. Бацања кугле 2 kg. Бацање „вортекс-а”. Тробој.
	МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ, СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ	Атлетика	Обавезни садржаји Вежбе на тлу. Прескоци и скокови. Вежбе у упору. Вежбе у вису. Ниска греда. Гимнастички полигон. Препоручени садржаји Вежбе на тлу (напредне варијанте). Висока греда. Трамболина. Прескок. Коњ са хватаљкама. Вежбе у упору (сложенији састав). Вежбе у вису (сложенији састав)
		Спортска гимнастика	Обавезни садржаји Вежбе на тлу. Прескоци и скокови. Вежбе у упору. Вежбе у вису. Ниска греда. Гимнастички полигон. Препоручени садржаји Вежбе на тлу (напредне варијанте). Висока греда. Трамболина. Прескок. Коњ са хватаљкама. Вежбе у упору (сложенији састав). Вежбе у вису (сложенији састав)
		Основе тимских спортих игара	Обавезни садржаји Рукомет/минирукомет: Основни елементи технике и правила; – вођење лопте, – хватања и додавања лопте,

– поштује правила понашања у и на просторима за вежбање у школи и ван ње, као и на спортским манифестацијама; – примени мере безбедности током традиције других култура; – контролише и одржава тело у води; – преплива 25m слободном техником; – скочи у воду на ноге; – поштује правила понашања у и око водене средине; – објасни својим речима сврху и значај вежбања; – користи основну терминологију вежбања; – поштује правила понашања у и на просторима за вежбање у школи и ван ње, као и на спортским манифестацијама; примени мере безбедности током вежбања; – одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима у просторима за вежбање; – примени и поштује правила тимске и спортске игре у складу са етичким нормама; – навија и бодри учеснике на такмичењима и решава конфликте на социјално прихватљив начин; – користи различите изворе информација за упознавање са разноврсним облицима физичких и спортско-рекреативних активности; – прихвати сопствену победу и пораз у складу са „ферплејом“; – примењује научено у физичком и здравственом васпитању у ванредним ситуацијама; – препозна лепоту покрета и кретања у физичком вежбању и спорту; – направи план дневних активности; – наведе примере утицаја физичког вежбања на здравље; – разликује здраве и нездраве начине исхране; – направи недељни јеловник уравнотежене исхране уз помоћ наставника; – примењује здравствено-хигијенске мере пре, у току и након вежбања; – препозна врсту повреде; – правилно реагује у случају повреде; – чува животну средину током вежбања.			– шутирања на гол, – финтирање, – принципи индивидуалне одбране – основна правила рукомета/минирукомета Спортски полигон. Препоручени садржаји Напредни елементи технике, тактике и правила игре: – хватања котрљајућих лопти, – дриблинг, – шутирања на гол, – финтирање, основни принципи колективне одбране.
			Плес и ритмика Обавезни садржаји Покрети уз ритам и уз музичку пратњу. Ритмичка вежба без реквизита. Скокови кроз вијачу. Народно коло „Моравац“. Народно коло из краја у којем се школа налази. Основни кораци друштвених плесова. Препоручени садржаји Вежбе са обручем. Вежбе са лоптом. Сложенији скокови кроз вијачу.
			Пливање Обавезни садржаји Предвежбе у обучавању пливања. Игре у води. Самопомоћ у води. Препоручени садржаји Плива једном техником. Роњење у дужину.
	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА (Реализује се кроз све наставне области и теме уз практичан рад)	Физичко вежбање испорт	Циљ и сврха вежбања у физичком и здравственом васпитању. Основна правила. Рукомета/минирукомета и Малог фудбала. Понашање према осталим субјектима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе). Чување и одржавање материјалних добара која се користе у физичком и здравственом васпитању. Уредно постављање и склањање справа и реквизита неопходних за вежбање. Упознавање ученика са најчешћим облицима насиља у физичком васпитању и спорту. „Ферплеј“ (навијање, победа, пораз решавање конфликтних ситуација). Писани и електронски извори информација из области физичког васпитања и спорта. Значај развоја физичких способности за снажање у ванредним ситуацијама (земљотрес, поплава, пожар...).

			Физичко вежбање и естетика(правилно обликовање тела). Планирање дневних активности.
		Здравствено васпитање	Физичка активност, вежбање из здравље. Основни принципи вежбања и врсте физичке активности. Одржавање личне опреме за вежбање и поштовање здравствено-хигијенских мера пре и после вежбања. Лична и колективна хигијена пре и после вежбања. Утицај правилне исхране на здравље и развој људи. Исхрана пре и после вежбања Прва помоћ: значај прве помоћи, врсте повреда. Вежбање и играње на чистом ваздуху – чување околине приликом вежбања

Кључни појмови садржаја: физичко вежбање, рукомет, игра, здравље, васпитање.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Достизање циља и исхода наставе и учења физичког и здравственог васпитања заснива се на јединству наставних и ваннаставних организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља кроз достизање исхода и стандарда овог васпитно-образовног подручја.

Главна промена у савременој концепцији и пракси образовања и васпитања, па тако и у програму предмета физичко и здравствено васпитање, је померање тежишта са наставних садржаја на јасно дефинисане исходе, односно са наставних садржаја на процес учења и његове резултате.

Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли у предмету физичко и здравствено васпитање, и учешћем у обавезним физичким активностима. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика у три предметне области:

- физичке способности,
- моторичке вештине, спорт и спортске дисциплине и
- физичка и здравствена култура.

Они омогућавају да се циљ учења овог предмета достигне у складу са предметним и међупредметним компетенцијама и стандардима постигнућа. Исходи не прописују структуру, садржаје и организацију наставе, као ни критеријуме и начин вредновања ученичких постигнућа.

Циљ и исходи предмета се остварују кроз наставу физичког и здравственог васпитања (у трајању од 2 школска часа недељно) и обавезне физичке активности сваког ученика (у трајању од 1,5 школски час недељно). Програм петог разреда базиран је на континуитету усвојених знања, вештина, ставова и вредности из првог циклуса основног образовања и васпитања.

Настава физичког и здравственог васпитања усмерена је према индивидуалним разликама ученика, које се узимају као критеријум у диференцираном приступу, па самим тим неопходно је упутити ученика или групу ученика, на олакшане или проширене садржаје у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада.

Где је неопходно, програмске садржаје потребно је реализовати према полу.

Обавезни организациони облици рада:

А. часови физичког и здравственог васпитања;

А1. обавезне физичке активности ученика;

Остали облици рада (ванчасовне и ваншколске активности):

Б. слободне активности – секције,

В. недеља школског спорта,

Г. активности у природи (кросеви, зимовање, летовање – камповање...),

Д. школска и ваншколска такмичења

Б. корективно-педагошки рад.

ПЛАНИРАЊЕ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА

Дефинисани исходи су важан део и незаобилазан елемент процеса планирања наставе и учења. Дефинисани као резултати учења на крају сваког разреда, током планирања рада потребно је одредити временску динамику у односу на бављење појединим исходима током школске године. Неопходно је посебну пажњу обратити на исходе које није могуће достићи током једног или више часова, већ је у ту сврху потребно реализовати различите активности током године.

Облици наставе

Предмет се реализује кроз следеће облике наставе:

- теоријска настава
- практична настава

Теоријска настава

Посебни теоријски часови могу се организовати само у оним ситуацијама када не постоје услови за реализацију наставе у просторима за вежбање или алтернативним објектима, и као први час у полугодишту. На тим часовима детаљније се обрађују садржаји предвиђени темема Физичко вежбање и спорт и Здравствено васпитање уз могући практичан рад у складу са условима.

Максималан број часова без практичног рада не би требало да буде већи од четири (4) у току школске године.

При планирању теоријских садржаја неопходно је узети у обзир: садржај програма, претходна искуства ученика, садржаје других предмета (корелацију – међупредметне компетенције).

ПРАЋЕЊЕ И ОЦЕЊИВАЊЕ

Исходи представљају добру основу за праћење и процену постигнућа ученика, односно креирање захтева којима се може утврдити да ли су ученици достигли оно што је описано одређеним исходом. Исходи помажу наставницима у праћењу, прикупљању и бележењу постигнућа ученика. Како ће у процесу вредновања искористити исходе наставник, сам осмишљава у односу на то који се начин праћења и процене њему чини најрационалнијим и најкориснијим. Поред тога, постојање исхода олакшава и извештавање родитеља о раду и напредовању ученика.

У процесу оцењивања пожељно је користити лични картон ученика (евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења личног картона ученика су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика.

У циљу сагледавања и анализирања ефеката наставе физичког и здравственог васпитања, препоручује се да наставник подједнако, континуирано прати и вреднује:

- Активност и однос ученика према физичком и здравственом васпитању који обухвата:
- вежбање у адекватној спортској опреми;
- редовно присуствовање на часовима физичког и здравственог васпитања и обавезним физичким активностима;
- учествовање у ванчасовним и ваншколским активностима и др.
- Приказ једног од усвојених комплекса општеприпремних вежби (вежби обликовања),
- Достигнут ниво постигнућа моторичких знања, умења и навика (напредак у усавршавању технике):

ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ

Назив предмета	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ
Циљ	Циљ наставе и учења програма <i>Грађанског васпитања</i> је да ученик изучавањем и практиковањем основних принципа, вредности и процедура грађанског друштва постане свестан својих права и одговорности, осетљив за потребе појединаца и заједнице и спреман да активно делује у заједници уважавајући демократске вредности.
Разред	Пети
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ /ТЕМА	САДРЖАЈИ
– разликује жеље од потреба и наведе примере везе између потреба и људских права; – штити своја права на начин којине угрожава друге и њихова права; – аргументује потребу посебне заштите права детета; – на примеру препозна уграђеност права детета у основним документима која уређују рад школе; – наведе чиниоце који утичу на остваривање дечијих права; – препозна ситуације кршења дечијих права у свакодневном животу и на примерима историјских догађаја; – искаже свој став о значају поштовања правила у функционисању заједнице; – учествује у доношењу правиларада групе и поштује их; – понаша се у складу са правилима и дужностима у школи; – наведе начине демократског одлучивања; – објасни улогу појединца и групу заштити дечијих права; – реално процени сопствену одговорност у ситуацији кршења нечијих права и зна коме да се обрати за помоћ; – прихвата друге ученике и уважава њихову различитост; – у медијима и књигама које чита проналази примере предрасуда, стереотипа, дискриминације, нетолеранције по различитим основама као и примере	ЉУДСКА ПРАВА	Потребе и права Потребе и жеље.Потребе и права. Права и правила у учионици. Правила рада у учионици, доношење групних правила. Права детета у документима о заштити права Посебност права детета и људска права.Конвенција о правима детета. Врсте права. Показатељи остварености и кршења дечијих права . Конвенција о правима детета у документима која се односе на школу.
	ДЕМОКРАТСКО ДРУШТВО	Права и функционисање заједнице Моје заједнице. Школа као заједница. Одлучивање у учионици и школи. Гласање и консензус као демократски начини одлучивања. Одговорности и обавезе у заједници Одговорност деце. Одговорности одраслих (родитеља, наставника). Кршење и заштита права Понашање ученика у ситуацијама кршења права детета. Које се могу обратити за помоћ.
	ПРОЦЕСИ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ	Наши идентитети Наше сличности и разлике (раса, пол, национална припадност, друштвено порекло, вероисповест, политичка или друга уверења, имовно стање, култура, језик, старост и инвалидитет). Стереотипи и предрасуде. Дискриминација. Толеранција. Сукоби и насиље Сукоби и начини решавања сукоба. Предности конструктивног решавања сукоба. Врсте насиља: физичко, активно и пасивно, емоционално, социјално, сексуално, дигитално. Реаговање на насиље. Начини заштите од насиља.

поштовања различитости; – наведе врсте насиља; – анализира сукоб из различитих углова учесника и налази конструктивна решења прихватљива за све стране у сукобу; – аргументује предности конструктивног начина решавања сукоба; – учествује у идентификацији проблема у вези са остварењем права детета у својој школи; – учествује у осмишљавању акције, процењивању њене изводљивости и предвиђању могућих ефеката; – учествује у извођењу акције, прикупљању и обради података о изабраном проблему користећи различите изворе и технике; – презентује, образлаже и аргументује изабрану акцију и добијене резултате; – у дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима, комуницира на неугрожавајући начин	ГРАЂАНСКИ АКТИВИЗАМ	Планирање и извођење акција у школи у корист права детета Избор проблема. Тражење решења проблема. Израда плана акције. Анализа могућих ефеката акције. Планирање и извођење акције. Завршна анализа акције и вредновање ефеката. Приказ и анализа групних радова.
--	---------------------	--

Кључни појмови садржаја: потребе и права, одговорности и обавезе, идентитет, сукоби и насиље, грађански активизам.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Изборни програм *Грађанско васпитање*, у другом циклусу основног образовања и васпитања, организован је по моделу спирале и оријентисан је на остваривање исхода. Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу онога што су стекли проучавајући овај програм. Они представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика у четири области (*Људска права, Демократско друштво, Процеси у савременом свету и Грађански активизам*) које се налазе у свим програмима другог циклуса. Теме по областима се спирално развијају што значи да се постојећи садржаји из разреда у разред проширују и продубљују, а многи исходи се надограђују или се, ако је у питању вештина, унапређују. Типичан пример таквог исхода су они који се односе на комуникацију. Активно слушање и конструктивно реаговање су исходи који се постепено унапређују кроз бројне активности и садржаје. Слично је и са јачањем осетљивости за потребе и права других, препознавање дискриминације и многе друге исходе који се не могу брзо и лако остварити обрадом само једног програмског садржаја. Све четири области су једнако важне, а наставник их, у непосредном раду са ученицима, интегрише јер између њих постоји природна веза.

У програму су наведени садржаји које наставник може да допуњује, проширује и мења према конкретним потребама и плану сопственог рада али увек имајући у виду исходе које треба остварити. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање општег циља предмета и развој међупредметних компетенција, пре свега *одговорно учешће у демократском друштву*. Између исхода, како у оквиру једне, тако и више области, постоји повезаност. Остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Многи исходи су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског периода. Посебност грађанског васпитања је у томе што је оно део ширег концепта образовања за демократију и грађанско друштво и у том смислу је тесно повезано са другим предметима, ваннаставним активностима и уопште етосом школе.

По врсти, исходи могу бити:

- а) сазнајни (нпр. *објасни улогу појединца и група у заштити дечијих права*);
- б) емоционални (нпр. *препозна туђе емоције*);

в) вољни (нпр. учествује у извођењу акције).

Сазнајни исходи се најлакше остварују, али тек кад су исходи све три врсте остварени општи циљ предмета је достигнут у потпуности. Зато није довољно познавати принципе конструктивне комуникације већ и комуницирати на такав начин. У овом програму постоје многи исходи који су вољни и манифестују се у понашању ученика али треба имати у виду да је за њихово остварење потребно више времена и више прилика да се научено непосредно практикује. Образовање за демократију није исто што и образовање о демократији. Зато овај програм тежиште не ставља на знања, већ на вештине применљиве у свакодневном животу у демократској заједници, на демократске ставове и вредности о универзалности права, једнакости, слободи и одговорности, социјалној осетљивости и припадности заједници, уз спремност да се активно делује за сопствену добит као и добит других.

Остваривање овако постављених исхода захтева примену различитих интерактивних облика рада као и одабир и коришћење одговарајућих метода и техника рада са ученицима. Наставници су у прилици да користе: радионице, симулације, играње улога, студије случаја, дебате, дискусије, пројекте, истраживања, промоције, покретање акција као и да сами осмисле неке друге активности. За ученике петог разреда неке од ових техника рада су новина те их треба постепено навикавати на начин рада где су и они активни креатори наставе.

Програм *Грађанског васпитања* има природну везу са другим наставним предметима. То се види у исходима који се односе на препознавање добрих примера, као и кршења људских права у садржајима који се обрађују у оквиру предмета *Историја* или у књижевним делима која ученици читају у оквиру *Српског језика и књижевности*, односно *Матерњег језика*. Из тог разлога, међупредметно планирање је велика подршка остварењу циља овог програма.

Посебну пажњу треба обратити на последњу област програма где се претходно стечена знања и вештине интегришу и практикују. Акције треба да буду мале и изводљиве али да имају све неопходне кораке. Ученике треба охрабрити када наиђу на тешкоће и јасно указивати да су и неуспеле акције такође добре, јер њиховом анализом долазимо до увида који су кораци били погрешни. Бројни су примери тема у оквиру којих се могу осмислити акције у школи у корист права детета. На пример, вршњачка подршка је важан сегмент укупне подршке инклузивног образовања, тако да је укљученост младих људи у овај сегмент живота и рада школе веома зачајан. Он се огледа управо у заједничком промишљању наставника и ученика на тему како осмислити план подршке, како га најуспешније реализовати, водећи рачуна о потребама сваког ученика као бухваћеног инклузивним образовањем.

У програму *Грађанско васпитање* продукти ученичких активности имају посебан значај. Они могу бити различите врсте као што су постери, аудио-визуелни записи, презентације, прикази резултата истраживања, представе и друго. Они се могу користити при интеграцији или рекапитулацији обрађених садржаја, процени напредовања ученика, као и самопроцени наставника колико успешно ради. Продукти се могу користити и ван групе, на пример на изложби у холу школе, у школским новинама, сајту школе, у локалној заједници или локалним медијима.

За реализацију наставе овог програма и остваривање дефинисаних исхода, врло је важна улога наставника. Он је модел који својим понашањем даје пример и доприноси стварању демократске атмосфере која је погодна за размену и аргументовање идеја и мишљења међу ученицима; он је тај који даје повратне информације и подстиче ученике на разумевање односа у групи. Конструктивна комуникација и демократске процедуре нису само циљ већ и начин да се остваре жељени исходи. Битно је да наставник обезбеди равноправну укљученост сваког ученика (уважавајући различитост како у стилевима учења тако и у типу личности). Реализација програма треба да се одвија у складу са принципима интерактивних односа (активне, проблемске и истраживачке наставе), са сталним рефлексијама на одговарајуће појаве из друштвеног контекста (прошлости и још више садашњости). Посебан захтев за наставнике представља потреба за припремом нових, актуелних материјала који најбоље одговарају садржају и исходима. Они се могу наћи у различитим изворима информација. За реализацију појединих тема могу се користити филмови јер активирају когнитивну и афективну страну личности и подстицају деловање на ученике да искажу мисли, осећања и ставове. Не треба занемарити ни интернет и различите социјалне мреже јер су то облици комуникације који су блиски младима и на којима се могу препознати и анализирати многи проблеми живота у савременом свету, али и

разговарати о говору мржње, нетолеранцији, другим облицима кршења права, као и дигиталном насиљу. Подразумева се да наставник има потпуни увид у материјале који се користе у раду са ученицима (филмови, видео клипови, текстови из новина и др.) како би се заштитили од неодговарајућих садржаја.

Наставник треба да обезбеди да се на часу сваки ученик осећа уважено, прихваћено и добродошло у својој различитости, уз обавезу да поштује и уважи друге и другачије погледе и мишљења. Наставник треба да подстиче код ученика способност да разумеју сопствену одговорност у ситуацијама дискриминације и насиља, као и да бирају конструктивне начине реаговања на њих.

Због изборног статуса програма сасвим је извесно да ће група у петом разреду бити хетерогена по искуству у области грађанског васпитања (најчешће промене изборног програма дешавају се на преласку у други циклус). Зато је важно на почетку школске године пажљиво и уз поштовање процедура донети правила рада јер група без реда и основних правила не може бити демократска. Битно је и да сви ученици учествују у доношењу правила како би свима била разумљива њихова функција. А да би се поштовала правила важно је да се договоре и прихвате начини њихове контроле (ученици одлучују о мерама за њихово непоштовање). Неколико првих часова су прилика да се ученици подсети шта су научили, да размене сопствена знања, ставове, вредности и вештине као и да се уведу у садржаје којима ће се бавити. Посебну пажњу треба обратити на ученике који се по први пут у петом разреду сусрећу са овим предметом. На основу утврђених потреба ученика, наставник ће планирати реализацију наставе за сваку конкретну групу. Таква ситуација неуједначеног предзнања је прилика за вршњачко учење јер током часа *Грађанског васпитања* ученици уче једни од других и доприносе активностима својим искуствима, знањима и способностима.

Значај програма налази се и у чињеници да исходи *Грађанског васпитања* у великој мери доприносе развоју неколико међупредметних компетенција и да се његови садржаји врло добро уклапају у различите ваннаставне активности. Посебно је значајан допринос развоју међупредметне компетенције *комуникација* јер се при раду на свим садржајима инсистира на исказивању сопственог мишљења, осећања, ставова и то на начин који не угрожава друге, као и међупредметне компетенције *решавање проблема* јер се ученици у свакој тематској целини оснажују да препознају проблеме али и да активно траже решења.

Чињеница да се програм описно оцењује не умањује потребу да се континуирано прати напредовање ученика у достизању исхода које започиње иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази и у односу на шта ће се процењивати његово даље напредовање. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика. *Грађанско васпитање* пружа изузетну могућност за неговање саморефлексије (промишљање ученика о томе шта зна, уме, може) и подстицање саморегулације процеса учења кроз постављање личних циљева напредовања и планирања како да се остваре.

Назив предмета	ВЕРСКА НАСТАВА - православна
Циљ	Циљеви верске наставе јесу да се њоме посведоче садржај вере и духовно искуство традиционалних цркава и религијских заједница које живе и делују на нашем животном простору, да се ученицима пружи целовит религијски поглед на свет и живот и да им се омогући слободно усвајање духовних и животних вредности Цркве или заједнице којој историјски припадају, односно чување и неговање сопственог верског и културног идентитета. Упознавање ученика са вером и духовним искуствима сопствене, историјски дате Цркве или верске заједнице треба да се остварује у отвореном и толерантном дијалогу, уз уважавање других религијских искустава и филозофских погледа, као и научних сазнања и свих позитивних искустава и достигнућа човечанства.
Разред	Пети
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
- Православни катихизис (веронаука) јесу да код ученика: - развије способност уочавања да су грех и зло у свету последица погрешног изражавања човекове слободе; - развије способност уочавања да Бог поштује човекову слободу али да не одустаје да свет доведе у вечно постојање; - изгради свест о томе да Бог воли човека и свет и да их никад не напушта, али вечни живот зависи и од слободе човека и његове заједнице с Богом; - развије способност спознавања да Бог није одустао од првобитног циља због кога је створио свет, а то је да се свет сједини с Њим посредством човека и да тако живи вечно; - развије способност уочавања сличности у структури старозаветне и новозаветне Цркве.	ПРИПРЕМА СВЕТА ЗА ДОЛАЗАК СИНА БОЖИЈЕГ У СВЕТ	Први човек је прекинуо заједницу с Богом и на тај начин је осудио себе и сву творевину на смрт; Бог није одустао од свог плана да створени свет живи вечно иако је први човек одбио да има заједницу с Богом; Бог је променио начин остварења тог плана, али не и сам план да се преко човека оствари јединство Бога и створене природе; Једини начин да се то оствари у новонасталим условима када су сви људи самим рођењем постајали смртни и зато нису могли да буду посредници између света и Бога јесте да Бог постане човек.
	СТАРИ ЗАВЕТ ИЗМЕЂУ БОГА И СВЕТА КРОЗ ИЗАБРАНИ НАРОД	Избор Аврама и његових потомака као почетак Цркве, Тајне Христове; Историја жртвовања Исака од стране Аврама као праслика страдања Божијег Сина за спасење света; Старозаветни догађаји и пророчка сведочанства о рођењу, страдању и васкрсењу Сина Божијег као човека за спасење света.
	АВРАМ РОДОНАЧЕЛНИК ЈЕВРЕЈСКОГ НАРОДА, ПРАСЛИКА ХРИСТА КАО ГЛАВЕ ЦРКВЕ	Обрезање као израз заједништва Аврама и његових потомака с Богом као праслика крштења у Христу; Сваки који се роди од смртног човека Адама рађа се за смрт, а сваки рођен од Христа Сина Божијег рађа се за живот; Разлика између јеврејског народа и старозаветне Цркве од незнабожачких народа као праслика разлике између Христове Цркве и осталог света; Људски напори у циљу проналажења спасења од смрти мимо остварења личне заједнице с Богом који је личност и који се открива у старозаветној Цркви.

	МОЈСИЈЕВ ЗАКОН КАО ПРИПРЕМА И ВОДИЧ КА ХРИСТУ	Циљ давања закона људима јесте да се покаже да је слобода човека избор између Бога и природе и да од тог избора зависи постојање или непостојање човека; Кроз http://serpomdoosmeha.org.rs/тарозаветни закон се открива Христос, тј. Тајна Христова као заједница слободе Бога и човека; Погрешно схватање закона као да је он довољан за спасење; Спасење света је у оваплоћењу Сина Божијег као човека, а не у испуњењу закона
	СТАРОЗАВЕТНИ МОТИВИ У ПРАВОСЛАВНОЈ ИКОНОГРАФИЈИ	Православна иконографија показује јединство старозаветне и новозаветне Цркве; Спасење света и људи ће бити на крају историје кад Христос поново дође у сили и слави и кад васкрсну сви људи у Христу, а природа се преобрази из смртне у бесмртну.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Циљ наставе у 5. разреду јесте да ученици на примеру старозаветне историје уоче да Бог није одустао од остварења свог првобитног плана о свету, који се огледа у сједињењу свих створених бића са Богом преко човека, и поред тога што је то први човек Адам одбио да испуни. Бог је после греха првог човека променио начин остварења тог циља, али је циљ због кога је свет створен остао исти. Конкретна реализација тога циља почиње од избора Аврама и благосиљања јеврејског народа у њему, што означава почетак Цркве која има исту структуру као будуће Царство Божије.

Ови старозаветни догађаји, којима почиње остварење Царства Божијег у историји, показују, међутим, и то да се и у новом начину остварења Царства Божијег не заобилази човек и да Бог такође остаје при томе да апсолутно поштује слободу човека, да се преко њега и његовом сарадњом то Царство и оствари, као што је то био случај и са првим човеком Адамом.

Кроз старозаветну историју почиње, међутим, да се назире и то коју је личност одабрао Бог да уместо првог Адама буде та спона између Њега и света како би се тај план испунио, као и то на који ће се начин то сада остварити. Старозаветни догађаји и старозаветна Црква типови су и праслика оваплоћења Сина Божијег који ће постати нови Адам, његовог страдања и васкрсења, као и новозаветне Христове Цркве. Десет Божијих заповести дате су јеврејском народу да би регулисале однос старозаветне Цркве са Богом, као и односе међу члановима Цркве.

На основу позива Божијег Авраму и оснивања старозаветне Цркве, треба показати да се и старозаветна Црква, као новозаветна, темељи на вери у Христа и будући догађај сабрања око Њега и сједињења с Богом у њему, што ће донети бесмртност свима и целој природи.

Овај програм треба реализовати читајући кључне одломке из Старог Завета и тумачећи их из перспективе будућег Царства Божијег, односно из перспективе новозаветних догађаја, као што и новозаветне догађаје треба тумачити из перспективе другог доласка Христовог и Царства Божијег. На овај начин ћемо указати ученицима на спасење као историјски процес: Стари завет је сенка, Нови је икона, а истина је стање света у будућем веку (Св. Максим Исповедник).

Тему Припрема свеша за долазак Сина Божијег треба реализовати препричавањем библијске историје од пада Адама до позива Авраму да напусти родитељски дом и пође за Богом. Овде треба указати ученицима на то да се Бог не пројављује у свету као индивидуа, већ кроз историјске догађаје и да су то они догађаји који својом структуром и елементима указују на будуће Царство Божије.

Теме: Избор Аврама... и Аврам и јеврејски народ као праслика Христа и Цркве, треба, такође, реализовати препричавањем библијске историје везане за Аврама и упућивањем на следеће моменте: да је Аврам, на основу веровања обећању Божијем, пошао за Њим, без обзира на то што су многи догађаји могли указивати на то да се то обећање неће испунити; да је покушај Аврама да жртвује свог

сина Исака израз апсолутне везаности Аврама за Бога, односно вере у Бога и његово обећање; да Бог не жели жртву Исакову (из чега би требало извести закључак да се ниједно дело, уперено против човека и његовог живота, не може оправдати Богом), као и на моменат да је Исаак праслика Сина Божијег и његове жртве за спасење људи, која подвлачи Божију љубав према нама.

Треба указати, такође, и на то да библијска историја под избором Аврама подразумева многе, читав један народ, као и на то да имена "Израиљ", "слуга Божији" истовремено означавају једног и многе. Ово треба довести у везу са Христом и Литургијом, Црквом где се под Христом подразумевају истовремено један и многи. Та знања ће послужити ученицима да касније лакше разумеју онтологију личности - један као заједница многих.

Тему Десет Божијих заповести треба реализовати на основу старозаветног описа давања заповести Мојсију на гори Синају, указујући да суштина овог закона није његово индивидуално упражњавање и испуњење, већ да он има смисао у односу човека према Богу и другом човеку, односно да прописује шта не треба учинити другом човеку, на основу чега се подвлачи значај другог, Бога и човека, за живот нас самих.

Упоредо с библијском историјом, глобална светска историја показује да људи, будући да су иконе Божије, не престају да теже бесмртности. То се види кроз стварање разних религија, митова, али и философије и науке, као и културе и уопште цивилизације, које све имају као крајњи циљ налажење начина да се превазиђе смрт. Ово треба искористити и покренути у настави дијалог између хришћанског виђења истинског постојања света, односно начина на који се може остварити бесмртност за све људе и за сву природу, и савремених религијских и научних теорија о решењу проблема смрти. Нагласак треба ставити на литургијско искуство превазилажења смрти, с назнаком да хришћанство остварење ове тежње види у слободи Бога и слободи човека и њиховом личном јединству, док нехришћанске теорије нуде решење утемељено или на свемогућству Божијем и нужности, или на створеној природи, односно на тражењу лека против смрти у природи.

Назив предмета	ВЕРСКА НАСТАВА - католичка
Циљ	Циљ предмета Верска настава - Католички вјеронаук је да дијете упозна Библију, али као књигу Божје објаве у коју ништа није ушло случајно. За нас Библија није само књижевно и културно благо него норматив дјеловања. У Библију ни један детаљ није ушао случајно уколико је она за нас религијска књига. Ученик петог разреда се сналази у новој средини. Упознаје своје ново друштво. Нови је начин наставе. Све је сложено од других и другачијих. Нисмо се одлучили за библијске приче, јер ова доб надмашује тај начин предавања, али смо се тим више одлучили за велике библијске ликове, јер се у њима типски да препознати друго и другачије. У исто вријеме дијете овог узраста се радо поистовјећује с одраслим. Библија даје велико богатство великих и разноликих. Нудимо уз сваку особу и вредноту за коју вјера сматра да је Бог поставио своју поруку - објаву у догађај и живот тих појединаца.
Разред	Пети
Годишњи фонд часова	36

исходи По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
Католички вјеронаук у петом разреду основне школе је тражење идеала у Библији и привикавање на живот са другима и другачијима, али у свијести да и њега - ученика Бог радо има као јединственога и с њиме план, јер сада почиње фаза не само одгоја него и самоодгоја, па мора на план Божји одговорити.	УВОД ВЕЛИКИ БИБЛИЈСКИ ЛИКОВИ	- Упознавање ученика са садржајима програма католичког вјеронаука
	БОГ ЈЕ ПРОГОВОРИО У ПОВИЈЕСТИ - ПРАОЦИ	Бог нам говори (Како је добар Бог кад с нама разговара) Стигла нам је писана порука (Праобјава и Објава) Праотац наше вјере (Желим вјеровати као Абрахам) Човјек у Божјем плану (Поуздајем се у Бога) У земљи ропства (И у тешким тренуцима Бог је с нама) Из воде извађени (Мојсије) Божји противници (Примам Божји план) Прва Пасха (Дивим се Божјој вјерности)
	КРАЉЕВИ ИЗАБРАНОГ НАРОДА	Савез с Богом (Бит ћу вјеран Савезу) Побуна и гријех (Нећу се противити Богу) Божји народ стиже кући (Моја домовина је Црква) Божји повјереници у заједници (Имам поуздање у Божје повјеренике) Праведни краљ - Давид и Шаул (Мој узор у доброти) Покорнички краљ - Давид (Не желим остати у гријеху) Мудри краљ - Саломон (Марљиво ћу учити) Подијељена држава (Моја задаћа у слози)
	ПРОРОЧКА СЛУЖБА У ЗАЈЕДНИЦИ	Пророк Самуел (Желим слиједити Божји позив) Бранилац Божјих права Илија (Храбро ћу издржати уз Бога) "Пети Еванђелиста" - Изаја (Дивим се величини пророка) Тјешитељ прогоњених - Јеремија (Тјешит ћу у невољи)

		Пророк Духа - Езекијел (Вјерујем у дјело Духа Светога) Пророк наде - Данијел ("Ако је Бог са мном, то ће против мене!")
	ЖЕНЕ У СТАРОМ ЗАВЈЕТУ И МУДРОСНА КЊИЖЕВНОСТ	Жена у служби Божјег народа - Јудита и Естера (Сватко има властити задатак) Изнова подигнути храм (Стрпљиво ћу чекати Божје одлуке) Храбри мужеве Макабејци (Увијек ћу бити на Божјој страни) Мудрост у Божјем народу (Мудросне књиге)
	СВЕТЕ КЊИГЕ ДРУГИХ ВЈЕРСКИХ ЗАЈЕДНИЦА	Свете књиге других вјерских заједница - Бог говори народима на разне начине и у разна времена. Света књига Јудаизма - Тора - Почети објаве, чување традиције, преношење до данас. Начин читања и штовања Торе. Света књига Ислама - Кур'ан Божји Пророк у Исламу.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Вјерска поука је заједничко дјело катехете (вјероучитеља) и катехизаната (вјероученика). Полазиште је конкретна стварност - овај пута записана у светим књигама - Библији. Из доживљених искустава са читања Библије прелази се на истине, из којих се потом враћа на свакодневну њихову примјену. Овакав начин спознаје има властити ред: упознавање (обрада нових садржаја), сређивање (систематизација), понављање, примјена и провјеравање. То је макроструктура оваког начина спознаје. Међутим, и ови дијелови имају своју микроструктуру. Тако на примјер: начин спознаје посједује слиједеће ступњеве: постављање циља, мотивирање, обрада нових наставних садржаја, учење, индуктивни и дедуктивни закључци, изравни и неизравни докази, формулирање запамћених чињеница... Или, садржај примјене има ове дијелове: проблем, постављање циља, библијски лик из овога циклуса, задаћа, упознавање прилика и увјежбавање. Код спознавања треба имати пред очима физиономију групе и појединаца, но у оквиру сата под којим се обрађују нови наставни садржаји врши се примјена, понављање и вредновање обрађеног градива. Имајући на уму горе истакнуто, поједини сат вјеронаука би требао изгледати овако: кратко понављање садржаја претходног сата, и посебно освјетљавање онога што ће послужити као темељ за актуални сат. Након постављања циља (што? и како?), прелази се на обраду нових наставних садржаја, гдје се заправо објашњава ученику да нам Бог говори не само у поуци него и у примјерима живота. То је особито за младе надахнуће и жеља за насљедовањем. Закључци се могу истаћи на плочи. Након овога се већ познати садржаји продубљују, уче, тј. разговара се о помирењу (што? како? и зашто?). Овако усвојено градиво, у складу са одгојним циљем, мора наћи своју примјену у животу ученика. Разговара се зашто и како треба захвалити Богу за родитеље, браћу и пријатеље. Оваква спознаја и дјечје искуство се ослањају на његов доживљај и на поновљени текст Светог Писма. Прозивку и домаћу задаћу обавимо у прикладно вријеме.

Назив предмета	ВЕРСКА НАСТАВА - исламска
Циљ	Циљ предмета Верска настава - Исламска вјеронаука (илмудин) у основном образовању и васпитању је да пружи ученику основни вјернички поглед на свет, са посебним нагласком на вјернички практични део, а такође и будући вјечни живот. Циљ наставе исламске вјеронауке у петом разреду јесте да ученике упозна са основним постулатима (темељним дужностима) вјере ислама, те да ученике упозна са важношћу и садржајем намаза (молитве) и његовом улогом у животу сваког појединца и заједнице у цјелини. То значи да дјеца на начин примјерен њиховом узрасту упознају властиту вјеру у њеној духовној, моралној, социјалној, мисионарској и другим димензијама.
Разред	Пети
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:		
познавање основних принципа вјере ислама; - познавање вриједности молитве; - познавање саставних дијелова молитве; - упознавање са међусобним правима и дужностима појединца и заједнице; - развије свијест о Богу као Створитељу и однос према људима као најсавршенијим божијим створењима; - развија способност (на начин примјерен узрасту ученика) за постављање питања о цјелини и најдубљем смислу постојања човјека и свијета, о људској слободи, животу у заједници, смрти, односу с природом која нас окружује, као и за размишљање о тим питањима у свијетлу вјере ислама; - развија способност за одговорно обликовање заједничког живота са другима, за налажење равнотеже између властите личности и заједнице, за остваривање сусрета са свијетом (са људима различитих култура, религија, погледа на свијет, с друштвом, природом) и с Богом изгради увјерење да је његов живот на овом свијету само припрема за вјечност, да су сви створени да буду судионици вјечног живота, да се из те перспективе, код ученика развија способност разумијевања, преиспитивања и вриједновања властитог односа према другом човјеку као божјем створењу и изгради спремност за покајање.	ТЕМЕЉНЕ ИСЛАМСКЕ ДУЖНОСТИ	- келимеи-шехаде, садржај и значење Имански шарти: - први имански шарт, обрада пјесме “Аллах” - други и трећи имански шарт - четврти, пети и шести имански шарт
	НАМАЗ (молитва)	- појам, значење и важност намаза - како треба, а како не треба обављати намаз - посљедице напуштања намаза Основни увјети за исправност намаза: 1. чистоћа тијела, одијела и мјеста гдје ће се клањати 2. абдест (вјерско прање прије намаза-молитве) - намаз и хигијена - месх, гусул и тејемум 3. прописна одјеვენост у намазу 4. намаско вријеме, езан и икамет 5. и 6. намаски шарт - обрада Кур'анског поглавља ел-фелек Саставни дијелови намаза: - почетни текбир, стајање и учење у намазу, - руку' (прегибање), сеџда и посљедње сједење у намазу - Ет-техијат и салавати, - обрада кур'анских сура ел-Ихлас и ел-Лехеб - Сабах намаз - упознавање са бројем реката и начином обављања - Подне намаз - упознавање са бројем реката и начином обављања - Икиндија и акшам намаз - упознавање са начином обављања - Јација намаз - упознавање са бројем реката и начином обављања - Значај намаза са физичког гледишта - Намаз у различитим приликама - обрада поглавља Ен-Нас

		- завршавање намаза (зикр и тесбих) - Намаски ваџиби (радње које се не смију изостављати у току намаза) - намаски сунети (радње које је Посланик а.с. практицирао у току намаза) - намаски мустехаби (радње које је лијепо практицирати у намазу) - радње које утичу на исправност намаза - заједничко обављање намаза и приспијевање у џемат - важност џамије
	ДУЖНОСТИ МУСЛИМАНА ПРЕМА СЕБИ И ПОРОДИЦИ	- чување здравља и живота - алкохол и друге нечисти којих се муслиман мора клонити - међусобна права и дужности дјеце и родитеља - дужности према комшијама и околини - дужности према исламској заједници - склапање брака (женидба и удаја) - рад и привређивање

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Вјерска настава је заједничко дјело вјероучитеља и ученика. Полазиште је конкретна стварност. Из доживљених искустава прелази се на истине из којих се потом враћа на њихову свакодневну примјену. Овакав начин сазнања има свој ред: упознавање (обрада нових садржаја), понављање, примјена и провјеравање, сређивање (систематизација).

Вјероучитељ ће укупан број предвиђених часова за вјеронауку (36) искористити тако што ће сваки час предвидети кратко понављање садржаја са претходног часа, а затим прећи на тему планирану за актуелни час, уз обавезни међусобни разговор након обраде дате теме, из којег ће се закључити да ли је садржај усвојен од стране ученика и да ли је нашао мјесто у њиховом практичном животу.

Назив предмета	ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК – НЕМАЧКИ ЈЕЗИК
Циљ	Циљ учења Страног језика је да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну усмену и писану комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.
Разред	Пети
Годишњи фондчасова	72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да у усменој и писаној комуникацији:	ОБЛАСТ/ ТЕМА Комуникативне функције	САДРЖАЈИ
– поздрави и отпоздрави, примењујући најједноставнија језичка средства;	Поздрављање	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Реаговање на усмени или писани импулс саговорника (наставника, вршњака, и слично) и иницирање упознавања; успостављања контакта (нпр. при сусрету, на разгледници, у имејлу, СМС-у). Садржаји <i>Guten Morgen / Guten Tag / Guten Abend / Hallo!</i> <i>Gute Nacht / Auf Wiedersehen / Auf Wiederschauen/ Tschüs!</i> <i>Bis dann. Bis später.</i> <i>Wie geht's? Wie geht es Ihnen?</i> <i>Danke, gut. Und dir? / Und Ihnen? / Und selbst/selber?</i> (Интер)културни садржаји: формално и неформално поздрављање; устаљена правила учтивости, име и презиме, надимци.
– представи себе и другог; – разуме јасно постављена једноставна питања личне природе и одговара на њих;	Представљање себе и других; давање основних информација о себи; давање и тражење основних информација о другима	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Иницирање упознавања, посредовање у упознавању и представљање других особа, присутних и одсутних, усмено и писано; слушање и читањекратких и једноставних текстова којим се неко представља; попуњавање формулара основним личним подацима (пријава на курс, претплата на дечји часопис, налепница за пртљаг, чланска карта и слично). Садржаји <i>Mein Name ist Petra Novak. Ich heiße Petra (Novak). Ich bin Petra (Novak).</i> <i>Wie heißt du? Wie heißen Sie? Wie heißt ihr? Wer ist das?</i> <i>Das ist Markus. Das ist meine Lehrerin, Frau Simin. /Freut mich.</i> <i>Meine Eltern heißen Zorica und Drago.</i> <i>Woher kommst du? Woher kommt ihr? Woher kommen Sie?</i> <i>Ich komme aus Serbien.</i> <i>Ich wohne in Smederevo. Wo wohnst du?</i> <i>Wie ist deine Adresse/Telefonnummer?</i> Презент слабих глагола и најфреквентнијих јаких глагола (<i>schlafen, fahren, essen, lesen, geben, nehmen, sprechen</i>). Употреба одређеног, неодређеног, негационог, присвојног члана у номинативу и акузативу. Употреба нултог члана. Употреба упитних заменица и прилога (<i>wer, was, wo, wie, wann</i>). Употреба показне заменице <i>das</i> . Исказна и упитна реченица – положај глагола/ред речи. (Интер)културни садржаји: формално и неформално представљање, именовање сродства, име и презиме, земље немачког говорног подручја.
– разуме упутства и налоге и реагује на њих;	Разумевање издавање једноставних	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање налога и упутстава и реаговање на њих (комуникација у учионици – упутства и налози које

	упутстава и налога	размењују учесници у наставном процесу, упутства за игру и слично). Садржаји Komm her! Kommt an die Tafel! Setz dich! Setzt euch! Mach(t) das Buch auf/zu! Lies/Lest vor! Hör(t) zu! Sing(t) mit! Sprich/Sprecht nach! Hör/Hört zu! Steh(t) auf! Pass(t) auf! Gib dein Buch an Petra! Gebt mir eure Hausaufgaben! Kannst du mir dein Heft geben? Kann ich dein Heft bekommen? Императив – потврдни и одрични облици 2. лица јединине и множине. Употреба негационе партикуле nicht. Императив глагола са наглашеним префиксом. (рецептивно) Модални глаголи у љубазно формулисаним молбама, упутствима и предлозима.(рецептивно) Ред речи у реченицама са императивом. (Интер)културни садржаји: поштовање основних норми учтивости, песме.
- разуме једноставна и пажљиво исказана правила понашања (сугестије, препоруке, забране) и реагује на њих, уз визуелну подршку (знакови, симболи и слично) и без ње;	Исказивање правила понашања	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање једноставних исказа у вези са правилима понашања. Садржаји Kann ich mich hier hinsetzen? Leider nicht, es ist besetzt. Hier darf man nicht sprechen. Du musst dein Handy ausschalten. Die Teire darf man nicht füttern. Неодређена заменица man у номинативу и акузативу. Презент модалних глаголи у формулисаним молбама, упутствима и предлозима.(рецептивно) Ред речи у реченицама са императивом. (Интер)културни садржаји: понашање на јавним местима, значење симбола.
– разуме позив и реагује на њега; – упуту позив на заједничку активност;	Позив и реаговање на позив за учешће у заједничкој активности	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање кратких једноставних позива на заједничку активност и реаговање на њих, усмено или писано (позив на рођендан, журку, на игру, у биоскоп...); упућивање и прихватање /одбијање позива на заједничку активност, усмено или писано, користећи најједноставније изразе молби, захвалности, извињења. Садржаји Spielen wir Fußball/Tischtennis/ Monopoly? Komm, wir spielen Schach! Wir spielen Basketball. Spielst du mit? Möchtest du zu meiner Party kommen? Komm zu mir! Gehen wir ins Kino? Ja, gerne. /Leider kann ich nicht. Ich muss lernen. /Nien, ich habe keine Lust. Употреба глагола кретања са акузативом. Употреба предлога (an, in, auf). (Интер)културни садржаји: прикладно прихватање и одбијање позива, рођендани, прослава рођендана, игре.
– разуме кратке и једноставне молбе и захтеве и реагује на њих; – упуту кратке и једноставне молбе и захтеве; – исказе и прихвати захвалност на једноставан начин;	Исказивање молбе, захтева и захвалности	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање једноставних исказа којима се тражи помоћ, услуга или обавештење; давање једноставног, усменог и писаног одговора на исказану молбу или захтев; изражавање и прихватање захвалности у усменом и писаном облику. Садржаји Kann ich dir/Ihnen helfen?/ Ich habe eine Bitte. Möchtest du eine Orange? Kannst du mir bitte eine Orange geben? Ich möchte eine Tasse Tee.Kannst du mir ein Stück Torte geben?Danke. Vielen Dank. Ich danke dir. / Bitte. Nichts zu

– разуме једноставно исказане честитке и одговара на њих; – упуту једноставне честитке;	Честитање	danken./Gern geschehen. Употреба неодређеног члана у номинативу и акузативу. Употреба модалних глагола у презенту. (Интер)културни садржаји: правила учтиве комуникације. Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање кратких и једноставних устаљених израза којима се честита празник, рођендан или неки други значајан догађај; реаговање на упућену честитку у усменом и писаном облику; упућивање кратких пригодних честитки у усменом и писаном облику. Садржаји Alles Gute zum Geburtstag! Liebe Lina, zum Geburtstag Viel Glück ... Ich gratuiere dir/Ihnen zum Jubiläum. Frohe Weihnachten/Ostern. Употреба личних заменица у номинативу, дативу и акузативу. (Интер)културни садржаји: најзначајнији празници и начин обележавања / прославе.
– Разуме једноставан опис живих бића, предмета, места и појава; – опише жива бића, предмете и места и појаве једноставним језичким средствима;	Описивање живих бића, предмета, места и појава	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање краћих једноставних описа живих бића, предмета, места и појава у којима се појављују информације о спољном изгледу, појавним облицима, димензијама и осталим најједноставнијим карактеристикама; давање кратких усмених и писаних описа живих бића, предмета, места и појава. Садржаји Meine Schwester ist groß und schlank. Wie sind deine Augen?Blau oder grün Ihr Hund ist 2 Jahre alt, klein und schwarz. Er frisst gern Kekse. Das ist mein Zimmer. Es ist klein aber schön. Es gefällt mir sehr. Anna ist meine beste Freundin. Sie ist nett und freundlich. Sie hilft mir gern. Ich wohne in Bonn. Bonn ist eine schöne Stadt am Rhein. Употреба придева и прилога као именског дела предиката уз глагол sein. Присвојни детерминативи у номинативу, дативу и акузативу. Ред речи у исказној упитној реченици. Предлози уз глаголе мировања. (Интер)културни садржаји:култура становања, однос према живој и неживој природи.
– разуме једноставне исказе о уобичајеним и тренутним активностима и способностима и реагује на њих; – опише и планира уобичајене и тренутне активности кратким једноставним језичким средствима; – опише шта уме/не уме да (у)ради;	Описивање уобичајених и тренутних активности, планова и способности	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање описа у вези са уобичајеним и тренутним активно-стима, плановима и способностима у породичној и школској средини; састављање порука и спискова у вези са уобичајеним и тренутним активностима, плановима и способностима. Садржаји Was machst du jetzt/heute Nachmittag? Ich mache meine Hausaufgaben. Ich wohne ganz oben im Haus/im fünften Stock. Hast du eine Wohnung oder ein Haus? Wann gehst du schlafen? Hast du freitags immer Deutsch. Ich gehe dreimal der Woche zum Training. Употреба прилога за време и место (donnerstags/da, dort, hier) . Ред речи у исказној, упитној и узвичној реченици. (Интер)културни садржаји: радно време, разонода, живот породице.

– разуме свакодневне исказе у вези с непосредним потребама, осетима и осећањима и реагује на њих; – изрази основне потребе, осете и осећања кратким и једноставним језичким средствима;	Исказивање потреба, осета и осећања	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање исказа у вези са потребама, осетима, осећањима; саопштавање потреба и осета и предлагање решења у вези с њима; усмено и писано исказивање својих осећања и (емпатично) реаговање на туђа. Садржаји <i>Ich bin durstig. Ich habe Hunger. Mir ist kalt/heiß. Ich bin müde/tautrig/froh.</i> <i>Möchtest du schlafen? Etwas Wasser trinken? Möchtest du ein Käsebrötchen?</i> Личне заменице у номинативу, дативу и акузативу. (Интер)културни садржаји: мимика и гестикулација; употреба емотикона
– разуме једноставна обавештења о простору и оријентацији у простору и реагује на њих; – тражи и пружи кратка и једноставна обавештења о оријентацији у простору; – опише непосредни простор у којем се креће;	Исказивање просторних односа и величина	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање краћих текстова у којима се на једноставан начин описују просторни односи и оријентација у простору; усмено и писано тражење и давање информација о сналажењу / оријентацији у простору; усмено и писано описивање просторних односа у приватном и јавном простору (соба, стан, кућа, учионица, школа, музеј, биоскоп). Садржаји <i>Wo ist dein Sportzeug? Wo liegt die Schweiz auf der Landkarte? Wo ist die Bank?</i> <i>Ich bin vor /neben / hinter der Garage. Meine Mutter ist auf dem Markt/ im Supermarkt / bei ihrer Frisörin. Die Bäckerei ist neben der Schule. Meine Stadt ist in Nordserbien.</i> <i>Entschuldigung, wie kommen ich zum Theater? – Gehen Sie nur geradeaus, etwa 50m.</i> Употреба датива и акузатива уз глаголе мировања и кретања у простору. Прилози за место: geradeaus, links, rechts. (Интер)културни садржаји: јавни простор, култура становања.
– разуме једноставна обавештења о хронолошком/метеоролошком времену и реагује на њих; – тражи и даје кратка и једноставна обавештења о хронолошком /метеоролошком времену;	Исказивање времена (хронолошког и метеоролошког)	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање кратких текстова који се односе на тачно време, дан, месец или део дана (разглас/план вожње на аутобуској/железничкој станици, аеродрому; биоскопски програм, договор за неку активност) или на метеоролошко време (тренутне или уобичајене временске прилике); усмено и писано тражење и давање информација о времену дешавања неке активности или метеоролошким приликама. Садржаји <i>Wie spät ist es? Es ist Viertel nach neun. Es ist einundzwanzig Uhr fünfzehn. Wann beginnt die Schule? Am ersten September. Am Donnerstag. Um 8 Uhr.</i> <i>Wie ist das Wetter? Es regnet/schneit.</i> <i>Die Sonne scheint. Es ist kalt/warm/heiß.</i> Употреба фразе за званично и незванично исказивање датума. Употреба предлога (am, um, nach, vor). Безлични глаголи (рецептивно). (Интер)културни садржаји: клима, разговор о времену, географске дестинације.
– Разуме једноставне исказе којима се изражава припадање/неприпадање, поседовање/непоседовање и реагује на њих; – тражи и да једноставне исказе	Изражавање припадања/неприпадања и поседовања/непоседовања	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање краћих текстова с једноставним исказима за изражавање припадања / неприпадања и поседовања / непоседовања и реаговање на њих; усмено и писано, исказивање припадања / неприпадања и поседовања / непоседовања. Садржаји <i>Ist das deine Katze? Nein, das ist Marias Katze. Mein Hund ist</i>

којима се изражава припадање/неприпадање, поседовање/непоседовање;		nicht da. Das ist das Haus von meinen Eltern. Mimi ist die Katze von Barbara. Hast du einen Kugelschreiber? Ich brauche einen Regenschirm. – Hier ist mein Kugelschreiber. Употреба присвојних чланова. Изражавање припадности предлогом von + датив. (Интер)културни садржаји: породица и пријатељи, однос према животињама, кућни љубимци.
– разуме једноставне исказе за изражавање допадања/недопадања, слагања/неслагања и реагује на њих; – тражи мишљење и изражава допадање/недопадање једноставним језичким средствима;	Изражавање допадања/недопадања	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање краћих текстова с једноставним исказима за изражавање допадања / недопадања и реаговање на њих; усмено и писано исказивање слагања / неслагања, допадања / недопадања. Садржаји Ich mag Rockmusik. Ich liebe meine Familie und meine Freunde. Ich schwimme gern. Mein Lieblingssport ist Volleyball. Skifahren finde ich doof. Wie findest du die neue Mathelehrerin? Ich finde sie nett. Презент модалног глагола mögen Сложенице – род и грађење: (рецептивно). Глагол finden за изражавање допадања/недопадања. (Интер)културни садржаји: уметност (књижевност за младе, стрип, филм, музика...), храна, спорт.
– разуме једноставне изразе који се односе на количину (број особа, животиња и предмета количина приликом куповине и сл.) и реагује на њих; – тражи и пружи основне информације у вези са количинама и бројевима; – изрази присуство и одсуство некога или нечега;	Изражавање количине и бројева	Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање једноставних исказа које садрже информације у вези са количином и бројевима (новчани износ, узраст, време, број телефона и слично); усмено и писано коришћење једноставних исказа са бројевима до 100. Садржаји Wie viele Menschen stehen da? Wieviel Butter brauchst du für den Kuchen? 200 Gramm. Gibt es etwas Butter im Kühlschrank? Nein, wir brauchen Butter. Ich kaufe vier Flaschen Öl, eine Packung Salz, einen Becher Joghurt, zwei Schachteln Pralinen. Was kostet das? Das macht 15,50 Euro. Meine Einkaufsliste: zwei Kilo Äpfel, drei Liter Milch, ein Pfund Kaffee. Употреба језичких средстава квантификације. Употреба лексике којом се именује амбалажа. Исказивање количине и цене. Бројеви до 100. (Интер)културни садржаји: друштвено окружење, путовања.

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда другог циклуса основног образовања и васпитања – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језик.

1. Лични идентитет
2. Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)
3. Географске особености
4. Србија – моја домовина
5. Становање – форме, навике
6. Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест
7. Историја, временско искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност)
8. Школа, школски живот, школски систем, образовање и васпитање

9. Професионални живот (изабрана – будућа струка), планови везани за будуће занимање
10. Млади – деца и омладина
11. Животни циклус
12. Здравље, хигијена, превентива болести, лечење
13. Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи
14. Транспорт и превозна средства
15. Клима и временске прилике
16. Наука и истраживања
17. Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; савремена музика, визуелне и драмске уметности итд.)
18. Етички принципи; ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпатија; брига о другоме
19. Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници)
20. Слободно време – забава, разонода, хобији
21. Исхрана и гастрономске навике
22. Путовања
23. Мода и облачење
24. Спорт
25. Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења
26. Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже
27. Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога

наставника је да контекстуализује програм према потребама конкретног одељења имајући у виду састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, као и ресурсе и могућности локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода, садржаја и препоручених језичких активности у комуникативним ситуацијама наставник креира свој годишњи

(глобални) план рада на основу кога ће касније развити оперативне планове. Исходи дефинисани по областима, тј.

комуникативним функцијама, усмеравају наставника да операционализује исходе на нивоу једне или више наставних јединица. Наставник за сваку област има дефинисане исходе и од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и припреме часа, дефинише исходе имајући у виду ниво постигнућа ученика. То значи да исходе треба

класификовати од оних које би сви ученици требало да достигну, преко оних које остварује већина па до оних које достиже мањи број ученика са високим степеном постигнућа.

При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета и зато се садржајима у

уџбенику приступа селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упути ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина.

Напомена: Све евентуалне корекције програма наставе биће праћене и евидентирани кроз месечне планове и дневне припреме или на неки други одговарајући начин у складу са природом корекције.

Назив предмета	ЧУВАРИ ПРИРОДЕ
Циљ	Циљ изучавања предмета је да се код ученика развије функционална писменост из области животне средине и да се усвоје и примене концепти одрживог развоја.
Разред	Пети
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
Развијање значаја образовања за животну средину Развијање вредности, ставова, вештина и понашања у складу са одрживим развојем Развијање здравог односа према себи и другима Умеће да се на основу стечених знања изабере квалитетни и здрави стилови живота Стицање способности за уочавање, формулисање, анализирање и решавање проблема везаних за животну средину	ПОЛОЖАЈ И УЛОГА ЧОВЕКА У ПРИРОДИ	Основни појмови из области животне средине Утицај човека на животну средину Концепт одрживог развоја Природна равнотежа
Примењивање рационалног коришћења природних ресурса	ПРИРОДНА БОГАТСТВА (РЕСУРСИ) И ОДРЖИВО КОРИШЋЕЊЕ	Природни ресурси (богатства) – дефиниција, подела и значај Обновљиви и необновљиви природни ресурси Жива бића као природни ресурс Одрживо коришћење ресурса
Препознавање извора загађивања и уочавања последица	ИЗВОРИ И ПОСЛЕДИЦЕ ЗАГАЂИВАЊА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ	Појам, извори и врсте загађивања животне средине Глобално загревање и последице Озонске рупе и последице Смањење загађења и отпада. Рециклажа
Подизање нивоа свести о личном ангажовању у заштити и очувању животне средине, природе и биодиверзитета. Развијање радозналости, активног учешћа и одговорности	БИОДИВЕРЗИТЕТ – БИОЛОШКА РАЗНОВРСНОСТ	Дефиниција и појам биодиверзитета Угрожавање биодиверзитета Нестајање врста и заштита

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У реализацији планираних садржаја полази се од развоја међупредметних компетенција кроз активне позиције ученика и њихово активно учешће. Користе се задаци који од ученика захтевају примену наученог, а концепција програма заснована је на интересовањима ученика. Поред основног теоријског приступа настава поседује и активни приступ који је усмерен ка практичној реализацији ван учионице и ка изради малих пројеката.

Корелација: остварује се са следећим предметима: биологија, историја, географија, информатика и рачунарство, техника и технологија, ликовна култура

Праћење остваривања програма: процене од стране наставника и ученика о ангажовању, учешћу, познавању садржаја, презентовању идеја и њихове реализације, мотивисаност за тимски рад и квалитет комуникације са свим актерима у настави.

Назив предмета	ЦРТАЊЕ, СЛИКАЊЕ И ВАЈАЊЕ
Циљ	Циљ васпитно-образовног рада овог изборног предмета јесте да додатно подстиче развој и практичних и теоријских знања ученика која су важна за њихово слободно, спонтано и креативно комбиновање ликовних елемената у области: цртања, сликања, вајања, графике, примењених уметности и визуелних комуникација, а у циљу развоја њиховог креативног мишљења.
Разред	пети
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
Ова изборна настава такође: омогућава и подстиче развој учениковог спонтаног и креативног мишљења у областима ликовне културе; омогућава и подстиче ученике на савладавање технолошких поступака ликовног рада у оквиру одређених средстава и медијума; мотивише ученике на упознавање основних елемената и закономерности ликовног језика; развија способности и веће осетљивости ученика за опажање квалитета свих ликовних елемената: линија, облика, боја; ствара услове да ученици на часовима у процесу реализације садржаја користе различите технике и средства и да креативним изражавањем боље упознају њихова визуелна и ликовна својства; развија способности ученика за визуелно памћење, за повезивање опажених информација као основе увођења у креативно визуелно мишљење; развија већу осетљивост за ликовне и визуелне вредности које се стичу у настави, а примењују у раду и животу; развија моторичке способности ученика и навике за лепо писање; континуирано подстиче и прати интересовања за посеђивањем музеја, изложби и јача потребе код ученика за чување културних добара и естетског изгледа средине у којој ученици живе и раде; ствара услове да се упознавањем ликовних	ЦРТАЊЕ	Врсте и својства линије (2) Стварање различитих вредности линија. Цртање, цртачки материјали, меке оловке, креде, перо, трска, разни цртачки материјали. Линија као средство за стварање различитих квалитета површина (2) Перцепција, стварање различитих вредности квалитета површина. Цртање, цртачки материјали, меке оловке, креде, перо, трска, разни цртачки материјали. Естетско процењивање (1) Односи величина (2) Перцепција, опажање ритма линија, боја, облика. Цртање, цртачки материјали, меке оловке, креде, перо, трска, разни цртачки материјали. Лепо писање са калиграфијом (2) Перцепција, опажање ритма линија, боја, облика. Цртање, цртачки материјали, обичне оловке са ознаком "Б" пласнато заострене оловке, метално перо, туш и перо и пенкало, разни цртачки материјали. Компоновање више ритмичких целина у простору (2) Перцепција, опажање ритма линија, боја, облика. Цртање, сликање и вајање. Естетско процењивање (1)
	СЛИКАЊЕ	Својства сликарских материјала и подлога (2) Перцепција. Сликање и цртање разним сликарским и цртачким материјалима. Ритмичко компоновање боја и облика (2) Перцепција, опажање ритма линија, боја, облика. Сликање, цртање и вајање, одговарајућа средства и материјали. Коришћење разних материјала за компоновање (2) Перцепција. Сликање, цртање и колаж; одговарајућа средства и материјали. Визуелно споразумевање (2) Перцепција линија, боја и облика. Сликање, цртање и вајање; одговарајућа средства и материјали. Временски и просторни низови (цртани филм, стрип) (2+1) Аперцепција, перцепција - асоцијације у низу покретне слике; боје, мрље, цртежи, облици. Сликање, цртање и вајање; одговарајућа средства и

уметности боље разумеју природне законитости и друштвене појаве; омогући разумевање позитивног емоционалног става према вредностима израженим у делима различитих подручја уметности; развија способности за препознавање основних својстава традиционалне, модерне и савремене уметности.		материјали Сликање, естетско процењивање (1)
	ВАЈАЊЕ	Вајање, врсте вајарског материјала (4) Перцепција и аперцепција, стварање различитих вредности форме (конвексно, конкавно; отворено, затворено) и чврсти материјали. Вајање, глина, гипс и остала одговарајућа средства и чврсти материјали. Везивање тродимензионалних облика у простору (2) Перцепција и аперцепција. Вајање, глина, керамичка глина и остала одговарајућа средства и материјали. Слободно компоновање (2) Перцепција и аперцепција. Вајање, глина, керамичка глина, гипс и остала одговарајућа средства и материјали. Обликовање употребних предмета (ситна пластика, накит) (2+1) Аперцепција, перцепција. Вајање, глина, керамичка глина, пластелин, гипс и остала одговарајућа средства и материјали. Вајање, естетска анализа (1).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Основни разлог за увођење наставног предмета цртање, сликање и вајање је недовољан фонд часова на којима даровити и заинтересовани ученици могу да у целости изразе своје креативне потенцијале и тако у потпуности искористе планиране садржаје програма ликовне културе.

Изборна настава одмереним задацима систематично развија различите психичке и ликовне способности ученика, а нарочито оне способности које подстичу њихово индивидуално и креативно изражавање.

Она додатно мотивише ликовне педагоге на усавршавање и примену савремених метода учења (ослањајући се и на савремена искуства дечије психологије) ради подстицања спонтаног и слободног изражавања ученика.

Због тога ова настава омогућава препознавање и развој даровитости ученика и њихових индивидуалних способности и омогућава постепено увођење ученика у област професионалне оријентације ка широком пољу ликовних делатности.

С обзиром да постоје иницијативе за већом подршком даровите деце овим предметом, остварена је могућност да се на време подстиче препознавање ове деце у чему би учествовали родитељи и васпитачи (педагози, психолози) у складу са индивидуалним способностима и њиховом дидактичко-методичком третману.

Изванредна постигнућа или могућности за велика постигнућа углавном се користе под називом даровитост (општи потенцијал) и талентованост (манифестована даровитост), под којима се подразумева бистрина, изузетност, супериорност, бриљантност, способност лаког и брзог учења. У редовним васпитно-образовним институцијама наставник има равноправан дидактичко-методички однос према заинтересованим и талентованим ученицима, ослањајући се на савремена искуства психологије која инсистира на развоју индивидуалних способности, што се односи и на образовање даровите деце.

Концепција овог изборног предмета посебан нагласак ставља на подршку даровитој деци која имају могућност да продубе знања у оним садржајима који се не могу реализовати у редовно-часовном систему. Стога је за израду овог програма стручна комисија ослонце тражила пре свега у програму обавезног предмета ликовна култура, како би се наставила корелација и продубила започета реализација садржаја. У реализацији ове наставе треба у складу са могућностима школе и

креативностима наставника, инсистирати на већој афирмацији примењених уметности и визуелних комуникација.

Наставници су дужни да прате даровито дете и да га подржавају у раду инсистирајући на формирању збирке радова (мапе) и у сарадњи са родитељима у време наставе воде дневник и прате развој детета. Очувањем тежње даровитих ученика ка креативном изражавању заједно са овладавањем материјалима (развој техничке спретности и сензибилитета) доприноси се даљем ликовном образовању.

Смисао планирања садржаја програма изборног предмета цртање, сликање и вајање је да се утврде задаци на сваком часу који би најпотпуније развијали све ликовне способности ученика, нарочито способности које подстичу стварање, као и оне које омогућују стварање. Стога, градиво треба планирати тако да се постигне:

виши ниво опажања;

оспособљеност примања;

одговарајући ниво разумевања;

способност поступања;

Врсте плана:

годишњи план;

оперативни план рада (полугодишњи, месечни).

Годишњи план рада треба да садржи преглед ликовних целина и број часова предвиђених за одређене садржаје.

Оперативни полугодишњи план рада треба да буде детаљно разрађен и да садржи следеће рубрике: месец; основни циљ и задатак (васпитни и образовни) наставни садржај; облик рада; корелацију са другим предметима; средства и медије и примедбе у које се убележавају промене.

Остваривање садржаја:

Садржаје програма ликовне културе треба остварити:

1. примањем (учењем), тако што ће ученицима бити омогућено да стичу знања из области ликовне културе, савладавају технолошке поступке ликовног рада у оквиру одређених средстава и медијума и да упознају законитости и елементе ликовног језика;

2. давањем (стварањем) путем подстицања ученика да се изражавају у оквиру ликовних активности и остварују резултате (увек на вишем нивоу култивисања и јачања ликовне осетљивости).

За наставу ликовне културе, на основу садржаја и методичких облика усмерености васпитно-образовног процеса у правцу богаћења дечијег естетског искуства, одређени циљеви и задаци произашли су из ликовне уметности теорије стваралаштва и развојне психологије.

Овако конципираним програмом цртања, сликања и вајања наглашена је усмереност васпитно-образовног процеса у свим његовим временским сегментима-поједини часови, циклуси часова, проблемски кругови оперативних задатака и целине програма узрасних захтева - ка јачању ликовних способности ученика, затим ка богаћењу ликовног језика, а такође ка формирању позитивних навика и богаћењу властите сфере естетског искуства.

Претпоставка креативности ученика у домену ликовних активности подразумева да мотивациони садржаји буду разноврсни, примерени узрасту и интересовањима ученика. Методске поступке и облике рада наставник конципира усаглашавајући васпитно-образовне задатке (ликовне проблеме) са побуђеним интересовањем ученика да ове задатке прихвати на нивоу самоиницијативе, односно формираној властитој израженој потреби. У том смислу улога наставника наглашена је у фази избора и дидактичке припреме мотивационог садржаја, док избор теме зависи од суштине ликовног задатка, односно конкретног садржаја којим се ученик мотивише у правцу одређеног ликовног проблема.

Проблемски захтеви овог програма имају карактер наставног садржаја, а теме су у служби реализације предвиђених задатака. У процесу припремања за рад темама треба посветити посебну пажњу како не би овладале садржајима (што је до сада показала наставна пракса). Као и у многим другим приступима и у овом случају се очекује креативан однос наставника приликом избора тема, зависно од ликовног

проблема. Теме треба проналазити у повезивању са другим областима и то помоћу разговора са ученицима.

У структури садржаја наставног рада које се односе на практичне ликовне активности ученика подразумева се ослањање на шири избор ликовних средстава и медијума, односно савремених ликовно-поетских садржаја и искустава. У том смислу, ликовна осетљивост ученика остваривала би се и као припремљеност за активно учествовање у стварању естетских вредности које захтева наше време и као способност вредновања и критичког односа савременог тренутка. Овакав приступ доприноси непосредности доживљаја ликовног чина и поспешивању имагинативних и креативних могућности ученика те је од три елемента у структури програма, креативност, која у ствари значи способност да се нађу нова решења за један проблем или нови начини уметничког израза.

Структуру програма чине:

1. наставни садржаји који се односе на савладавање ликовног језика и упознавања садржаја ликовне културе, познавање дела ликовних уметности и елемената ликовне писмености;

2. креативност - способност да се нађу нова решења за један проблем или нови начини уметничког израза и остварење производа новог за индивидуу (не нужно новог и за друге), за коју је претпоставка за подстицање, мотивациони садржаји практичних ликовних активности ученика који обухватају:

домен ученичких доживљаја;

домен корелације са другим васпитно-образовним подручјима.

3. ликовни медијуми и средства - коришћење ликовних дисциплина и употреба одређених материјала у обликовању, проширени медијуми.

У структури садржаја наставног рада које се односе на практичне ликовне активности ученика подразумева се ослањање на шири избор савремених ликовних средстава и медијума, односно савремених ликовно-поетских садржаја и искустава. У том смислу, ликовна осетљивост ученика остваривала би се и као припремљеност за активно учествовање у стварању естетских вредности које захтева наше време и као способност вредновања и критичког односа савременог тренутка. Овакав приступ доприноси непосредности доживљаја ликовног чина и поспешивању имагинативних и креативних могућности ученика, као и методички квалитет у погледу опредељења комисије за измену и допуну програма ликовне културе у основној школи смањењем оптерећености ученика наглашавањем савремених медијума у ликовној и визуелној уметности у складу са савременим кретањима уметности.

Цртање: коришћење свих врста линија како би се постепено обогаћивало линеарно графичко изражавање и богатство појединоста на основу опсервирања или претходним вежбама рада по природи. Неопходно је анализирати перспективе, птичје, жабље, линеарне и инсистирање на прецизносима и детаљу са нагласком на односе величина, пропорције.

Сликање: обогаћивање скале појединих боја и њиховог композиционог односа и увођење у бојене вредности процесом рада по природи и илустровању. Сликарске технике и подлоге.

Графика: обогаћивање линеарног израза графичких површина, са постепеним свеснијим композиционим решењима. Обрада простора, врсте графичких техника, линорез, дрворез итд.

Вајање: тродимензионално обликовање, основни тродимензионални облици. Волумен и простор, општа оријентација у вајарским областима. Конвексно, конкавно, отворено и затворено, напрегнута и затегнута форма, продор, расцеп, тврда и мека форма. Функција пластике у архитектури, екстеријеру и ентеријеру, примењено вајарство, ситна пластика. Декоративна скулптура, орнамент. Вајарски материјали, чврсти материјали. Алати и процес рада при изради вајарског рада. Облици и умножавање вајарских радова. Садржаји и идеје у вајарским делима у историји уметности.

У реализацији ове наставе треба у складу са могућностима школе и креативностима наставника, инсистирати на већој афирмацији примењених уметности и визуелних комуникација. У овој настави садржаји наставног рада се односе на практичне ликовне активности ученика која подразумева се ослањање на шири избор савремених ликовних средстава и медијума, односно савремених ликовно-поетских садржаја и искустава из области примењених уметности. У том смислу, ликовна осетљивост ученика остваривала би се и као припремљеност за активно учествовање у стварању естетских

вредности које захтева наше време и као способност вредновања и критичког односа према савременом тренутку. Стога се препоручују садржаји из области примењене графике и керамике.

Примењена графика: Основи примењене графике. Коришћење репродуктивне графике у индустрији. Графика у једној боји - нацрт за етикету. Графика у две боје - нацрт за плакат. Графика у више боја - нацрт за насловну страну књиге (скица у колажу).

Графика и графички слог (коришћење графике летрасет-слова). Графика-скица за поштанску марку. Графика и амбалажа (кутије-нацрт и финални рад).

Плакат-извођење високом штампом. Плакат - нацрт - скица колажом.

Керамика: Увод у керамику. Историја керамике, керамички производи, технологија керамике. Стицање првог искуства у раду са глином. Мешање, гњечење, додавање и одузимање масе глине. Пластичне форме. Конкавне и конвексне форме, пуни и празни простори у разним функцијама (опека са шупљинама и слично).

ОБАВЕЗНИ И ПРЕПОРУЧЕНИ САДРЖАЈИ ОБАВЕЗНИХ И ИЗБОРНИХ ПРОГРАМА

ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ

Назив предмета	СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ
Циљ	Циљеви учења Српског језика и књижевности јесу да се ученик оспособи да правилно користи српски језик у различитим комуникативним ситуацијама, у говору и писању; да кроз читање и тумачење књижевних дела развија читалачке компетенције које, уз књижевно знање, обухватају емоционално и фантазијско уживљавање, живо памћење, истраживачко посматрање; подстичу имагинацију и уметнички сензибилитет, естетско доживљавање и критичко мишљење, морално просуђивање и асоцијативно повезивање; да се одговарајућим врстама читања оспособљава да усмерено приступа делу и приликом тумачења открива различите слојеве и значења; да стиче основна знања о месту, улози и значају језика и књижевности у култури, као и о медијској писмености; да стиче и развија најшира хуманистичка знања и да научи како функционално да повезује садржаје предметних области.
Разред	Шести
Годишњи фонд часова	144

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ ТЕМА	САДРЖАЈИ
– повеже књижевне термине и појмове обрађиване у претходним разредима са новим делима која чита; – чита са разумевањем; парафразира прочитано и описује свој доживљај различитих врста књижевних дела и научно-популарних текстова; – одреди род књижевног дела и књижевну врсту; – прави разлику између дела лирског, епског и драмског карактера; – разликује ауторску приповетку од романа; – анализира структуру лирске песме (строфа, стих, рима); – уочава основне елементе структуре	КЊИЖЕВНОСТ	ЛИРИКА Лектира 9. Обредне лирске народне песме (избор) 10. Ђура Јакшић: <i>Вече</i> 11. Јован Дучић: <i>Село</i> 12. Мирослав Антић: <i>Плава звезда</i> 13. Вељко Петровић: <i>Ратар</i> / Алекса Шантић: <i>О, класје моје</i> 14. Десанка Максимовић: <i>Грачаница</i> / Војислав Илић: <i>Свети Сава</i> 15. Стеван Раичковић: <i>Хвала сунцу, земљи, трави</i> 16. Милован Данојлић: <i>Овај дечак зове се Пепо Крста</i> 17. Сергеј Јесењин: <i>Песма о керуши</i> Књижевни термини и појмови Врста строфе према броју стихова у лирској песми: дистих; терчет; врста стиха по броју слогова (лирски и епски десетерац). Одлике лирске поезије: нагласак речи и ритам; рима – парна, укрштена, обгрљена; улога риме у обликовању стиха. Стилске фигуре: контраст, хипербола. Врсте ауторске и народне лирске песме: социјалне песме, дитирамб, елгија; обредне песме (коледарске, краљичке, додолске, божићне). ЕПИКА Лектира 12. Народна песма: <i>Смрт Мајке Југовића</i> 13. Народна песма: <i>Марко Краљевић укида свадбарину</i> 14. Петар Кочић: <i>Јаблан</i> 15. Исидора Секулић: <i>Буре (одломак)</i> / Бранко Ћопић: <i>Чудесна справа</i>

књижевноуметничког дела: тема, мотив; радња, време и месторадње; – разликује заплет и расплет као етапе драмске радње; – разликује појам песника и појам лирског субјекта; - појам приповедача у односу на писца; – разликује облике казивања; – увиђа звучне, визуелне, тактилне, олфакторне елементе песничке слике; – одреди стилске фигуре и разуме њихову улогу у књижевноуметничком контексту; – анализира узрочно-последичне односе утексту и вреднује истакнуте идеје које текст нуди; – анализира поступке ликова у књижевноуметничком делу, служећи се аргументима из текста; – уочава хумор у књижевном делу; – разликује хумористички и дитирамбски тон од елегичног тона;		16. Иво Андрић: <i>Аска и вук</i> 17. Антон Павлович Чехов: <i>Вањка</i>/Италио Калвино: <i>Шума на ауто-путу</i> (из збирке прича <i>Марковалдо или годишња доба у граду</i>) 18. Светлана Велмар Јанковић: <i>Сирото ждребе</i> (из <i>Књиге за Марку</i>) Књижевни термини и појмови Основна тема и кључни мотиви. Облици казивања: наратив (хронолошко приповедање), описивање, дијалог, монолог. Фабула/радња, редослед догађаја. Врсте епских дела: приповетка, роман. Културно-историјско предање (нпр. <i>Смрт Марка Краљевића</i>) ДРАМА Лектира 6. Коста Трифковић: <i>Избирачица</i> (одломак) 7. Миодраг Станисављевић: <i>И ми трку за коњима</i> (одломак) 8. Бранислав Нушић: <i>Аналфабета</i> (одломак) Књижевни термини и појмови Драмске врсте: комедија – основне одлике. Монолог и дијалог удрами. Дијаскалије, реплика. Етапе драмске радње (заплет и расплет). НАУЧНОПОПУЛАРНИ И ИНФОРМАТИВНИ ТЕКСТОВИ (бирати 2 дела) 1. Вук Караџић: <i>Живот и обичаји народа српског: Божић</i> (одломак); <i>Ђурђевдан</i> (одломак); <i>Додоле, прпоруше и чаролице</i> (одломци) 2. Владимир Хулпах: <i>Легенде о европским градовима</i> (избор) 3. Никола Тесла: <i>Моји изуми</i> (поглавље по избору) 4. Жан-Бернар Пиј, Серж Блок, Ан Бланшар: <i>Енциклопедијалоских ђака, бунтовника и осталих генијалаца</i> (избор) Гроздана Олујић: <i>Били су деца као и ти</i> (избор)
– илуструје веровања, обичаје, начин живота и догађаје у прошлости описане у књижевним делима; – уважава националне вредности и негује културноисторијску баштину; – препоручи књижевно дело уз кратко образложење; – упореди књижевни филмско дело, позоришну представу и драмски текст; – повеже граматичке појмове обрађене у претходним разредима са новим наставним садржајима; – препозна деловечери у вези са њиховим грађењем; - разликује гласовесрпског језика по звучности и месту изговора; – разликује врсте		ДОМАЋА ЛЕКТИРА 1. Епске народне песме о Косовском боју (избор) 2. Епске народне песме о Марку Краљевићу (избор) 3. Бранислав Нушић: <i>Аутобиографија</i> 4. Анђела Нанети: <i>Мој дека је био трешиња</i> 5. Весна Алексић: <i>Каљави коњ</i> (Прича о богињи Лади – <i>Звезданавода</i>; Прича о богу Сварогу – <i>Небески ковач</i> и Прича о богу Стрибору – <i>Сеченско светло</i>) 6. Бранко Ћопић: <i>Орлови рано лете</i> 7. Ференц Молнар: <i>Дечац Павлове улице</i> Допунски избор лектире (бирати 3 дела) 1. Добрица Ерић: <i>Месечеви миљеници</i> (песме о свицима) (избор) 2. Бранислав Петровић: избор из антологија песама за децу (<i>Морава, Влашићи, Дунав, Говор дрвећа, Грађење куће, Па шта, па шта</i> и друге) 3. Владимир Стојиљковић: <i>Писмописац</i> (Писмо Бранку Ћопићу) 4. Владимир Андрић: <i>Пустолов</i> 5. Тиодор Росић: <i>Приче старог чаробњака</i> (једна прича по избору) 6. Борислав Пекић: <i>Сентиментална повест Британског царства</i> („Велика повеља слободе у земљи без устава” – одломци) 7. Вилијам Саројан: <i>Зовем се Арам</i> 8. Хенрик Сјенкијевич: <i>Кроз пустињу и прашуму</i> 9. Џејмс Крис: <i>Тим Талир или Продати смех</i> 10. Џек Лондон: <i>Зов дивљине/Бели очњак</i> 11. Реј Бредбери: <i>Маслачково вино</i> (избор) 12. Ивана Брлић Мажуранић: <i>Приче из давнина</i> (избор)

гласовних промена у једноставним примерима и примењује књижевнојезичку норму; – одреди врсте и подврсте заменица, као и њихов облик; – препознаје глаголска времена и употребљава их у складу са нормом; – разликује реченице по комуникативној функцији; – доследно примењује правописну норму; – користи правопис (школско издање); разликује дуги и кратки акценат у изговореној речи; – употребљава различите облике усменог и писменог изражавања: препричавање различитих типова текстова, без сажимања и са сажимањем, причање (о догађајима и доживљајима) и описивање; – разликује и гради аугментативе и деминутиве; – саставља обавештење, вест и кратак извештај; – разуме основна значења књижевног и неуметничког текста; – проналази, повезује и тумачи експлицитно и имплицитно садржане информације у краћем, једноставнијем књижевном и неуметничком тексту; – драматизује одломак одабраног књижевноуметничког текста; говори јасно, поштујући стандарднојезичку норму; – изражајно чита обрађене књижевне текстове			13. Владислава Војновић: <i>Приче из главе</i> (прича <i>Позориште – одломци</i>) 14. Јасминка Петровић: <i>Ово је најстрашнији дан у мом животу</i> 15. Александар Поповић: <i>Снежана и седам патуљака</i>, драмска бајка
	ЈЕЗИК	Граматика	Подела речи по настанку: просте речи и творенице; породицаречи, уочавање корена речи. Саставни делови твореница (творбене основе, префикси и суфикси). Граматичка основа и граматички наставци у поређењу са творбеном основом и суфиксима. Настанак гласова и говорни органи; подела гласова: самогласници и сугласници (прави сугласници и сонанти); Подела сугласника по звучности и по месту изговора. Подела речи на слоге; слоготворно <i>р</i>. Гласовне промене – уочавање у грађењу и промени речи: непостојано <i>а</i>; промена <i>л</i> у <i>о</i>; палатализација; сибиларизација; јотовање; једначење сугласника по звучности; једначење сугласника по месту изговора; губљење сугласника. Заменице: неличне именичке заменице (односно-упитне, неодређене, опште, одричне); придевске заменице: присвојне (снагласком на употребу заменице <i>свој</i>, показне, односно-упитне, неодређене, опште, одричне). Граматичке категорије заменица: род, број, падеж и лице. Грађење и основна значења глаголских времена: аорист, имперфекат (само на нивоу препознавања; имперфекат глагола <i>бити</i>); плусквамперфекат. Независне предикатске реченице – појам комуникативне функције; подела на обавештајне, упитне, заповедне, жељне и узвичне реченице.
		Правопис	Писање имена васионских тела. Растављање речи на крају реда (основна правила). Правописна решења у вези са гласовним променама. Писање именичких и придевских одричних заменица са предлозима. Писање заменице <i>Ваш</i> великим почетним словом. Правописна решења у вези са писањем обрађених глаголских облика.
		Ортоегија	Правилан изговор гласова <i>ч, ћ, џ, ђ, р</i>. Дуги и кратки акценат
	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА		Текстови у функцији унапређивања језичке културе. Анализирање снимљених казивања и читања (звучна читанка). Говорне вежбе на унапред одређену тему. Учитиве форме обраћања. Лексикологија: аугментативи (са пејоративима), деминутиви (са хипокористима). Правописне вежбе: диктат; допуњавање текста; уочавање и објашњавање научених правописних правила у тексту. Богаћење речника: <i>лексичко-семантичке вежбе</i> (нпр. избегавање сувишних речи и туђица; фигуративна значења речи; проналажење изостављених реченичних делова); <i>стилске вежбе</i>: (нпр. текст као подстицај за сликовито казивање; ситуациони предлог за тражење погодног израза). Писмене вежбе и домаћи задаци и њихова анализа на часу. Четири школска писмена задатка – по два у сваком полугодишту (један час за израду задатка и два за анализу и писање унапређене верзије састава).

Кључни појмови садржаја: књижевност, језик, језичка култура.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења Српског језика и књижевности чине три предметне области: Књижевност, Језик и Језичка култура. Препоручена дистрибуција часова по предметним областима је следећа: Књижевност – 54 часа, Језик – 52 часа и Језичка култура – 38 часова. Укупан фонд часова, на годишњем нивоу, износи 144 часа. Све три области програма наставе и учења се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима.

Програм наставе и учења Српског језика и књижевности заснован је на исходима, односно на процесу учења и ученичким постигнућима. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности које ученик гради, проширује и продубљује кроз све три предметне области овог предмета.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника јесте да начине реализације подучавања и учења прилагоди потребама сваког одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој годишњи, тј. глобални план рада, из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на нивоу конкретних наставних јединица. Од наставника се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час прилагоди исходима учења. Током планирања треба, такође, имати у виду да се неки исходи остварују брже и лакше, али је за већину исхода (посебно за предметну област Књижевност) потребно више времена, више различитих активности и рад на различитим текстовима. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред тога што ученике треба да оспособи за коришћење уџбеника, као једног од извора знања, наставник ваља да их упути у начине и облике употребе других извора сазнавања.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

- Праћење и вредновање резултата напредовања ученика је у функцији остваривања исхода, а започиње иницијалном проценом достигнутог нивоа знања, у односу на који ће се одмеравати даљи напредак и формирати оцена. Сваки наставни час и свака активност ученика је прилика за формативно оцењивање, односно регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности.

Формативно вредновање је саставни део савременог приступа настави и подразумева процену знања, вештина, ставова и понашања, као и развијања одговарајуће компетенције током наставе и учења. Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, при чему се најчешће примењују следеће технике: реализација практичних задатака, посматрање и бележење ученикових активности током наставе, непосредна комуникација између ученика и наставника, регистар за сваког ученика (мапа напредовања) итд. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказани и бројчаном оценом.

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања, праћења и вредновања. Важно је да наставник, поред постигнућа ученика, континуирано прати и вреднује властити рад. Све што се покаже добрим и ефикасним, наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а оно што буде процењено као недовољно делотворно, требало би унапредити.

Назив предмета	MAGYAR NYELV / МАЂАРСКИ ЈЕЗИК
Циљ / Cél	A tantárgy tanításának céljai és feladatai A magyar nyelv tanításának feladata a VI. osztályban: - a leíró nyelvtan (szófajok) alapvető fogalmainak és összefüggéseinek megtanítása, - a helyesírás és helyes, tiszta beszéd fejlesztése, - a szóbeli és szövegbeli szövegszerkesztés (fogalmazás) szabályainak megtanítása.
Разред / Osztály	Шести / Hatodik
Годишњи фонд часова / Évi óra szám	144

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
- a tanulók önállóan ismerjék fel és határozzák meg a tanult szófajokat, - az eddig megszerzett helyesírási ismeretek elmélyítésére és új nyelvtani ismeretek alkalmazására, - önálló beszámoló, vélemény kialakítására az irodalmi művekről valamint színházi előadásokról, filmről, - szerezzon jártasságot a vázlatkészítésben, tudja kiemelni az olvasottak/ hallottak lényegét, - önálló véleményalkotásra, valamint a nézőpont megvédésének képességére, - a lexikonok, szótárak, kézikönyvek, monográfiák, a könyvtár önálló használatára, s ennek megfelelően egy-egy felmerülő problémához tudjon akár önállóan is kellő mennyiségű és színvonalas szakirodalmat összegyűjteni, - a műköltészeti alkotások különböző műfajainak és ezek sajátosságainak felismerésére, - irodalomelméleti ismereteik bővítésére, - irodalmi élményei más művészeti ágakkal kapcsolatot találjonak, - a beszédképesség, írásképesség, önellenőrzés kialakítására.	A TANTERV TARTALMA	I. Nyelvtan (évi óraszám 64) Az ötödik osztályban tanult nyelvtani tananyag ismétlése. (4 óra) I. A szavak és szófajok (2 óra) Alsó tagozatban már tanultak a diákok a szófajokról. Felvezetjük az évi témát, átismétljük a már tanultakat. II. Ige (8 óra) Az ige fogalmának ismertetése mellett visszautalva a 3. osztályos tananyagra felelevenítjük, hogy mit fejezünk ki az igealakokkal, gyakoroltatjuk az igemódokat és igeidőket, valamint az ige ragozását. Az ige igék. Itt tanítjuk az igekötőket illetve a segédigét. A feladatokban az ige helyesírása is fontos szerepet kap. III. Névszók (18 óra) A névszókra már tanultak a gyerekek alsó tagozatban, valójában ismétlés az anyag rész, azzal, hogy a nyelvtan rendszerében most már megtanulják elhelyezni a fogalmakat, a feladatok nehézsége (részletessége) pedig az adott korcsoportot célozza meg. Itt tanulják (ismétlik): a főnevet (6 óra) (köznév és tulajdonnév, valamint a tulajdonnév alfajai), illetve a főnevek helyesírását gyakoroljuk be. A melléknév (2 óra) fogalma, a melléknév fokozása, helyesírása a tananyag, emellett mutassunk rá a melléknévek sokszínűségére az irodalmi olvasmányokon keresztül. A tanulókat különböző nyelvi gyakorlatok elvégzése és feladatlapok kitöltése által sarkalljuk a szabatos, a nyelvi kifejezőmódot melléknévekkel színesebbé tevő élőbeszédre és írásra. A számnév (2 óra) foglamlma, a számnév felosztása (határozott, ezen belül a tőszámnév, törtszámnév valamint a sorszámnév fogalma/ és a határozatlan számnév), helyesírása. A névmások (6 óra) A névmás fogalma. A személyes névmás, visszaható névmás, kölcsönös névmás, birtokos névmás, mutató névmás, kérdő névmás, vonatkozó névmás, az általános és a határozatlan névmás fogalma, szabályai, helyesírási tudnivalók. IV. Igenevek (2 óra) A főnévi-, melléknévi- és számnévi igenevek. V. Határozószók (2 óra) A hely-, idő-, mód- és állapothatározószók. VI. Viszonyzó (2 óra) A névelő, névutó, kötőszó és módosítószó (szóértékű) már tanult anyag rész az alsó tagozatból. Akár év közben is csatolni tudjuk egy-egy témához a viszonyzókat valamelyikét. Az igekötőket és segédigéket eleve az ige tanításakor vesszük át. Minden viszonyzó átvételekor nyelvi gyakorlatokkal tudatosítsuk használati körüket és szerepüket. VII. Mondatszók (1 óra) Az indulatszók (mondatértékűek). Félévi és évvégi összefoglalások+4 óra

		Ellenőrzés+5 óra Helyesírás Az általános iskolában eddig szerzett jártasságok és készségek birtokában a tanulóknak további jártasságra kell szert tenniük helyesírási alapelveink érvényesítésében. A közkeletű szókészlet leírásakor a készség fokára kell eljutniuk a tanulóknak a főnevek, melléknevek, számnevek, névmások, határozószók, igekötők, névutók, kötőszók és indulatszók írásában; a vessző használatában kötőszók előtt és indulatszók után. A nyelvtani szabályok felismeréséig szövegeken alkalmazott gyakorlatokkal jussanak el a tanulók a fokozatosság elvét érvényesítve
	IRODALOM	Irodalmi olvasmányok Az irodalmi olvasmányok jegyzékében kiemelten megjelenő szövegek feldolgozása kötelező, a többi szöveg feldolgozásra, olvasásra, ismeretszerzésre javasolt. I. Az első csoportba tartozó olvasmányok átmenetet képeznek az V. osztályos népköltészeti tananyag és a VI. osztályos olvasmányanyag között. Arany János balladái Legendák a Képes Krónika nyomán Helytörténeti monda (vidékünkéről) Monda Kinizsi Pálról (egyéb történelmi személyről szóló monda is lehetséges Toldi alakjának összehasonlításához) Arany János: Toldi (a mű részletesebb feldolgozásával) Jókai Mór: A legvitézesebb huszár/ Székely asszonyok/ A két menyasszony Heltai Gáspár fabulái II. A második csoportot Kosztolányi Dezső az adott korcsoportnak értelmezhető és elemezhető olvasmányai alkotják. Kosztolányi Dezső: Aranyárpány (regényrészlet), A kulcs/ Házi dolgozat/ Esti Kornél novella Nyelv és lélek c. kötetből válogatás Bölcstől a koporsóig (akár mind a 4 fejezetéből) A Kosztolányi család levelezéseiből Versek: A szegény kisgyermek panaszai (A doktor bácsi, Már néha gondolok a szerelemre, Az iskolában hatvanan vagyunk, Este, este..., A játék, stb.; Pasztellek (Faszi); Magyar szonettek (a szonett forma). Csacsi rímek (válogatás) Esti Kornél rímek (válogatás) Zsivajgó természetből: Fák beszéde, Állatok beszéde, Madarak beszéde. III. Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk (a mű részletes feldolgozásával, a filmhez kapcsolódó címszavak tárgyalására is alkalmas) Lázár Ervin: Csapda Danilo Kiš: Korai bánat című kötetéből (részletek) Mándy Iván: Kék dívány Kinőttelek (versek kamaszoknak: Kányádi Sándor, Szabó Lőrinc, Tamkó Sirató Károly, Zelk Zoltán, Csorba Piroska...) Szabó Lőrinc: Tücsökgöze (részletek) Szűcs Imre: Szerelmemről komolyan Böndör Pál: Regina és a szemtelen fiúk Dušan Radović Kortárs magyar gyermekirodalomból (pl. Friss tinta! c. antológiából) Tandori Dezső, Kiss Ottó, Kukorelly Endre gyerekversei Varró Dániel: Túl a Maszat-hegyen (Naptárvers) Babits Mihály: Aranygaras (részlet) Fekete István: A három uhu és más történetek (más természetleírás is lehetséges) Tordon Ákos: Körülöttem forgott a világ (részlet) Mészöly Miklós: Gyigymóka (novella) Gobgy Fehér Gyula: Az ujjak mozgása (novella)

	Németh István: Színötös (novella) Molnár Ferenc/ Karinthy Frigyes/ Szép Ernő/ Heltai Jenő/ Fehér Klára karcolatai közül Mikszáth Kálmán: A néhai bárány/ Az aranykisasszony Lengyel József: A könyv, a kert és a gyermek Juhász Gyula: Tiszai csönd Ivo Andrić: Aska és a farkas A tankönyv az illusztrációs anyag mellett tartalmazzon még: - Életrajzi lexikont a szerzőkről - Irodalmi és irodalomelméleti fogalomtárat - Kézikönyv ismertetőt - Ismeretterjesztő olvasmányokat. Kötelező olvasmány(2): Arany János: Toldi Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk A tanuló a felajánlott olvasmányok közül szabadon választhat 3-at: Móra Ferenc: A rab ember fiai Szász Imre: Kisanna Erdőországban Németh István: Bűhüm meg a lotyogi Fekete István: A koppányi aga testamentuma/ Csutak/Bogáncs/ Téli berek Janikovszky Éva: Velem mindig történik valami/ Égig érő fű Erich Kästner: A két Lotti Kontra Ferenc: A halász fiai Babits Mihály: Aranygaras Bálint Ágnes: Hajónapló/ Szeleburdi család Nagy Katalin: Szív a kerítésen/ Intőkönyvem története Twain, Mark: Huckleberry Finn kalandjai/ Tom Sawyer kalandjai Böszörmény Gyula: Gergő és az álmofogók Varró Dániel: Szívdezzert Ende, Michael: Momo/ A varázslóiskola Karinthy Frigyes: Tanár úr kérem... Lamb, Charles-Lamb, Mary: Shakespeare mesék Fazekas Mihály: Lúdas Matyi Irodalomelméleti ismeretek: - a műfaji ismeretek megerősítése, szonett, karcolat, mint új műfaj, - szóképek:metafora, szimbólum, illetve az 5. osztályban tanultak megerősítése, - a költői nyelv sajátosságainak ismertetése (műelemzés), - az ellentét és fokozás, - a lírai én fogalma, - az elbeszélő fogalma, - tér és idő fogalma, - a motívum, - irónia, - az irodalmi hős tulajdonságai, jellemzés. Tanesszközök: Magyar irodalmi lexikon Magyar értelmező kéziszótár Rokon értelmű szavak szótára Idegen szavak és kifejezések szótára Irodalmi fogalomtárak Enciklopédiák Aktuális könyvajánlatok A világháló Napilapok, folyóiratok, a diákok által is olvasott magazinok Oktató jellegű televíziós műsorok stb. Fogalmazási gyakorlatok: A fogalmazás szóban és írásban is világos mondszerkesztésű, célratoró legyen. Az olvasott művekről értelmesen, világosan és összefüggően kell beszámolnia a tanulóknak. - 4 írásbeli dolgozat- 4 óra megírásra, 8 óra javítás (4-közös, 4-egyéni) Írásgyakorlatot bármikor végezhetünk iskolai óra ill. házi feladat keretében is.
--	---

		Feladatok: - a vázlatkészítés a hallott olvasmányról illetve az írandó fogalmazás vázlatának elkészítése. - egy kiválasztott tanítási egység keretében ismertessük meg a tanulókat a filmkészítés szakszávaival. Nézzünk és elemezzünk közösen filmet! Megtanulandó: 2 vers és egy epikus alkotás részlete. Várható eredmények: - a tanuló felismeri a szófajok fajtáit, helyesen használja őket szóban és írásban, - a tanuló az ismeretlen szövegeket is folyamatosan tudja olvasni, ki tudja emelni a lényegi tartalmát, az epikus művek hőseit jellemezni tudja, - következetesen tudja használni a megszerzett stilisztikai, verstani, műfajelméleti ismereteit, - véleményt tud nyilvánítani a látott/halott/ olvasottakról, - a tanuló önállóan is információkat tud szerezni a tananyaghoz, igazolva ezzel, hogy jártas a kézikönyvek, lexikonok, enciklopédiák és az internet világában, - megtudja különböztetni az irodalmi alkotásokat formájuk és műnemük szerint, valamint a tanult műfajok jellemzőit, - a tanuló továbbra is aktívan részt vesz az alkotás folyamatában (elemzésével, gyűjtéssel, párbeszédbe való bekapcsolódással, véleményének nyilvánításával, fogalmazásával).
--	--	--

A MEGVALÓSÍTÁS MÓDJA-TANTERVI UTASÍTÁS

Az 6. osztályos tanterv (az 5. osztályos tantervvel összhangban) magába foglalja a Magyar nyelv és irodalom tantárgy oktatási céljait, operatív feladatait, várható eredményeit. A tanterv különválasztja az irodalom és nyelvtan feladatrendszerét, ami nem jelenti az egységes kapcsolat gyengítését nyelvtan és irodalom között, csak lehetővé teszi a konkrétabb és részletesebb feladatok ismertetését.

A *nyelvtan* egységes folyamatként kapcsolódik az eddig tanultakhoz. A 6. osztályos nyelvtani tananyagot a szófajok rendszere alkotja. A szófajok tanítását-tanulását az igékkel kezdjük. Az igékről a tanulók már sok mindent megtanultak alsóban, nem jelent számukra nehézséget a személyragok felismerése, s az igemódok és igeidők megkülönböztetése, ezért a helyesírásra és a nyelvhelyességre helyezhetjük a fő hangsúlyt.

A névszók, mint nyelvtani fogalom sem ismeretlenek a tanulók számára. A főnév, melléknév, számnév rendszerezése, ismertetése mellett, itt is a helyesírásra fektethetjük a fő hangsúlyt.

A névmások, mint nyelvtani fogalom nem új a gyerekeknek, viszont rendszerezésük és felismerésük, begyakoroltatásuk, helyesírásuk megerősítése a 6. osztályos nyelvtan tanterv része.

A főnévi igenévvel már alsóban találkoztak a gyerekek a főnév tanításakor. A melléknévi igenevekkel és határozói igenevekkel most egészítjük ki ismereteiket.

A határozószók megismertetése talán a legnehezebb feladat, azonban minél több határozószót tanítunk meg velük, hozzájárulunk a tanulók szókincsének gyarapításához.

A viszonyzószók rendszerében feltétlen említsük rendszerezéskor az igekötőt és a segédigét is, habár az igék tanításakor már gyakoroltathatjuk a tanulókkal, mert nem új ismereteket tartalmazó tananyagról van szó.

A mondatszók közül az indulatszókát tanítjuk, hiszen ezzel találkozhatnak leggyakrabban a mindennapi életben. A helyesírás tanítására nincs külön tananyag előírva, de értelemszerűen minden szófaj tanításakor kitérünk a helyesírási szabályokra.

Az *irodalmi* tananyag törzs - és kiegészítő tananyagra tagolódik. A tanár tehát szabadon választhat, kiegészíthet, behelyettesíthet más szövegeket a kiegészítő irodalomjegyzékből. A kiválasztásnál figyelembe kell vennie az osztály fejlettségi szintjét, valamint ügyelnie kell, hogy a választott olvasmányok hatékonyan járuljon hozzá a tantervben megjelölt cél és feladatrendszer eléréséhez. Az is fontos, hogy a tanuló szabadon is választhasson a felkínált ajánlott és házi olvasmányok köréből.

Nem minden olvasmány szorítkozik teljes elemzésre, ragadjunk meg egy-egy lehetséges megközelítési szempontot, s csak néhány mű részletes elemzésébe bocsátkozzunk. Tegyük lehetővé a tanulók számára, hogy kifejtsék saját véleményüket az adott olvasmánnyal kapcsolatban, ily módon fejlesszék

érvelésmódjukat. A tanuló inkább legyen képes összefüggések rendszerében gondolkodni, párhuzamokat vonni a hősök/művek között, tudja a mű lényegét kiemelni. Mindezek elsajátítása mellett meg kell tanítanunk a diákokat, hogy hogyan tudják ezen készségeiket más tantárgyak keretén belül kamatoztatni.

Назив предмета	СРПСКИ КАО НЕМАТЕРЊИ ЈЕЗИК ПРОГРАМ А ЗА УЧЕНИКЕ ЧИЈИ МАТЕРЊИ ЈЕЗИК ПРИПАДА НЕСЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА И КОЈИ ЖИВЕ У ХОМОГЕНИМ СРЕДИНАМА
Циљ	Циљ учења Српског као нематерњег језика јесте оспособљавање ученика да се служи српским језиком на основном нивоу у усменој и писаној комуникацији ради каснијег успешног укључивања у живот заједнице и остваривања грађанских права и дужности, као и уважавање српске културе и развијање интеркултуралности као темељне вредности демократског друштва.
Разред	Шести
Годишњи фонд часова	108

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– разуме и користи предвиђени лексички фонд; – разуме и користи граматичке конструкције усвајане у претходним разредима и проширује их новим језичким садржајима; – примени у говору и писању правила: род и број именица у одговарајућем падежу, конгруенцију атрибута с именицом у типичним примерима; – састави реченице са одредбом за средство и друштво; – искаже особине појма и начин вршења радње у различитом степену;	ЈЕЗИК	Око 100 пунозначних и помоћних речи. Граматички садржаји из претходних разреда (понављање и увежбавање на познатој и новој лексици). Именице у генитиву с предлозима од и до у функцији одредби за место и време. Прилози рано, касно, увек, никад, често, ретко, дуго, зими, лети. Конгруенција атрибута и именице у номинативу и акузативу. Именица у инструменталу са значењем средства и друштва. Компаратив и суперлатив придева и прилога. Називи земаља и регија изведени суфиксима -ија, -ска
– савладане (већ усвојене) садржаје из књижевности повезује са новим књижевноуметничким текстовима и користи их у њиховом тумачењу; – искаже сопствени доживљај књижевног дела; – одреди тему, главни мотив иликове; – преприча (уз помоћ наставника и постављених питања) кратак наративни текст; – препозна и именује осећањалирског јунака; – драматизује (уз помоћ наставника) одломак прозног текста у кратким дијалозима; – препозна сличне мотиве у књижевним делима на матерњем језику;	КЊИЖЕВНОСТ	Милан Шипка: „Речи којима се поздрављамо“ (из књиге „Приче оречима“) Народна басна: „Бик и зец“ Народна лирска песма: „Мајка Јову у ружи родила“ Владимир Андрић: „Кошаркаш“, „Дај ми крила један круг“ Народна прича: „Свијету се не може угодити“ Народна бајка: „Биберче“ (или стрип Ђ. Лобачева) Драган Лукић: „Где је торба“, „Шапутање“ Никола Тесла: „Прича о детињству“ (одломак) Гвидо Тартаља: „Милица иде на излет“ Војислав Донић: „Школске речи“ Игор Коларов: „СМС приче: упутство за употребу књиге“ Избор из часописа за децу По слободном избору (у складу са интересовањима ученика), наставник бира још два текста која нису на овој листи. Наставник бира 8 текстова за обраду.
– разуме питања, налоге и информације у вези са свакодневним активностима, људским особинама и поступцима;	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	I. Лично представљање: основне информације о себи – омиљенеличне активности II. Породица и људи у окружењу: опис чланова породице и људи у окружењу

– исприча догађај у којем је учествовао у неколико реченица – преприча кратак једноставан наративни текст; – учествује у кратком дијалогу о темама из свакодневног живота, поштујући основна начела вођења разговора; – искаже молбу, извињење, честитање, захвалност, користећи форме учтивог обраћања; – чита краће текстове са познатом граматику и углавном познатом лексиком, а значење непознатих речи одређује на основу контекста; – пише кратак једноставан наративни и експозиторни текст; – пише кратку поруку, честитку, позивницу, обавештење, поштујући језичку и ортографску норму.	(физичке и психичке карактеристике) III. Живот у кући: покућство (постељина, посуђе, кућни апарати); уобичајене дневне активности током радне недеље и викенда; празници и прославе у породици IV. Храна и пиће: омиљена храна и пиће; зачини; врсте меса V. Одећа и обућа: опис одеће и обуће; одржавање одеће и обуће VI. Здравље: активности за очување здравља VII. Образовање: омиљени школски предмети; дан школе; активности на часу и на одмору; основни појмови из биологије VIII. Природа: чување природе; географски појмови и називи држава IX. Спорт и игре: спортски реквизити и основна спортска терминологија X. Куповина: цене; место куповине; плаћање XI. Насеља, саобраћај и јавни објекти: оријентација у простору, начин кретања; делови града; циљ путовања; болница, библиотека XII. Време: исказивање времена устајања, одласка у кревет и узимања основних оброка XIII. Комуникативни модели: расположење; предлагање; прихватање/неприхватање предлога
--	--

Кључни појмови садржаја: српски као нематерњи језик, слушање, разумевање, говор, читање, писање.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Предмет Српски као нематерњи језик похађају ученици који наставу слушају на неком од језика националних мањина. Међу тим ученицима постоје изразите разлике у степену овладаности српским језиком приликом поласка у школу и у темпу и обиму којим могу напредовати током школовања. Ова разлика условљена је различитим матерњим језицима од којих су једни блиски српском језику (разлике међу њима су такве да не морају ометати комуникацију), док су други структурно толико различити да, без елементарног познавања једног од њих, комуникација међу говорницима није остварива. Осим тога, на ниво којим ученици реално могу овладати српским језиком утиче и средина у којој живе (претежно хомогена или хетерогена средина).

Имајући ово у виду, за предмет Српски као нематерњи језик сачињена су два програма.

Према постављеном циљу, очекиваним исходима и датим садржајима, први програм (А) примерен је ученицима чији се матерњи језици изразито разликују од српског, који живе у претежно језички хомогеним срединама и имају мало контаката са српским језиком, а у школу полазе готово без икаквог предзнања српског језика.

Оба програма за предмет Српски као нематерњи језик садрже три области: Језик, Књижевност и Језичку културу. Оне су функционално повезане, прожимају се и међусобно допуњују. Стога их треба

разумети као делове комплексне целине који доприносе остваривању исхода овог предмета, сваки са својим специфичностима.

Наставник је обавезан да се упозна са исходима и програмским садржајима првог циклуса образовања или претходних разреда.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставни програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и могућности ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој глобални план рада, на основу кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. На овај начин, постиже се индиректна веза са стандардима. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена, више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно да наставник приступи уџбенику као једном од наставних средстава које је пожељно обогатити и проширивати додатним, самостално израђеним наставним материјалима. Поред уџбеника, као једног од извора информација, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На почетку процеса учења, односно на почетку школске године, неопходно је спровести дијагностичко вредновање компетенција ученика. Ово је изузетно важан задатак наставника, будући да постоје велике разлике у владању српским језиком ученика једног одељења. Дијагностичко оцењивање се може реализовати помоћу иницијалног тестирања које служи да се установе вештине, способности, интересовања, искуства, нивои постигнућа или потешкоће појединачног ученика или читавог одељења. Иницијално тестирање осмишљава наставник на основу исхода и садржаја програма из претходних разреда. На основу тога, могуће је ефикасно планирати и организовати процес учења и индивидуализовати приступ учењу.

Поред стандардног, сумативног вредновања које још увек доминира у нашем систему образовања (процењује знање ученика на крају једне програмске целине и спроводи се стандардизованим мерним инструментима – писменим и усменим проверама знања, есејима, тестовима, што за последицу има кампањско учење оријентисано на оцену), савремени приступ настави претпоставља формативно вредновање – процену знања током савладавања програма и стицања одговарајуће компетенције. Резултат оваквог вредновања даје повратну информацију и ученику и наставнику о томе које компетенције су добро савладане, а које не (нпр. ученик задовољавајуће разуме прочитани текст, али слабо разуме говорени текст; задовољавајуће пише у складу с правилима, али у говору не поштује правила конгруенције итд.), као и о ефикасности одговарајућих метода које је наставник применио за остваривање циља. Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, а најчешће технике су: реализација практичних задатака, посматрање и бележење ученикових активности током наставе, непосредна комуникација између ученика и наставника, регистар за сваког ученика (мапа напредовања) итд. Резултати формативног вредновања на крају

наставног циклуса треба да буду исказани и сумативно – бројчаном оценом. Оваква оцена има смисла ако су у њој садржана сва постигнућа ученика, редовно праћена и објективно и професионално бележена.

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања, праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасно и ефективно, требало би унапредити. При вредновању ученичких постигнућа наставник се руководи исходима дефинисаним за сваки разред водећи рачуна о индивидуалном напредовању ученика у складу са њиховим могућностима и способностима. При оцењивању, пажња треба да буде усмерена на ниво развоја репродуктивних способности ученика, обим проширивања лексичког фонда, ниво смањивања различитих типова грешака.

Треба имати у виду ниво познавања језика: ученици хомогене средине спорадично остварују директан контакт с говорницима којима је српски матерњи језик, са српским језиком се срећу само на часовима српског као нематерњег језика. Резултат је да ученици српски језик користе на елементарном нивоу. Језичке моделе усвајају спорије, граматичке категорије користе уз много грешака, имају проблема при слушању, односно разумевању српског језика чак и онда када су им све речи говорног текста познате.

Назив предмета	СТРАНИ ЈЕЗИК – ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК
Циљ	Циљ учења Страног језика је да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и културии развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну писмену и усмену комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.
Разред	Шести
Годишњи фонд часова	72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ЈЕЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ (у комуникативним функцијама)
разуме једноставније текстове који се односе на поздрављање, представљање и тражење/давање информација личне природе; поздрави и отпоздрави, представи себе и другог користећи једноставнија језичка средства; размени једноставније информације личне природе; у неколико везаних исказа саопшти информације о себи и другима; разуме једноставније текстове који се односе на опис особа, биљака, животиња, предмета, места, појава, радњи, стања избијања; опише и упоређи жива бића, предмете, места, појаве, радње, стања и збивања користећи једноставнија језичка средства; разуме једноставније предлоге, савете и позиве на заједничке активности и одговори на њих уз одговарајуће образложење; упути предлоге, савете и позивена заједничке активности користећи ситуационо прикладне комуникационе моделе; затражи и пружи додатне информације у вези са предлозима, саветима и позивима на заједничке активности; разуме уобичајене молбе изахтеве и реагује на њих; упути уобичајене молбе изахтеве; честита, захвали се и извини се користећи једноставнија језичка средства; разуме и следи једноставнија упутства у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота; пружи једноставнија упутства у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота; разуме једноставније текстове у којима се описују радње и ситуације у садашњости; разуме једноставније текстове у којима се описују способности и умећа;	ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	Слушање и читање једноставнијих текстова који се односе на поздрављање и представљање (дијалози, наративни текстови, формулари и сл.); реаговање на усмени или писани импулс саговорника (наставника, вршњака и сл.) и иницирање комуникације; усмено и писано давање информација о себи и тражење и давање информација о другима.
	ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	Слушање и читање једноставнијих текстова који се односе на опис бића, предмета, места, појава, радњи, стања и збивања; усмено и писано описивање/поређење бића, предмета, појава и места.
	ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	Слушање и читање једноставнијих текстова који садрже предлоге; усмено и писано преговарање и договарање око предлога и учешћа у заједничкој активности; писање позивнице за прославу/журку или имејла/СМС-а којим се уговара заједничка активност; прихватање/одбијање предлога, усмено или писано, уз поштовање основних норми учтивости и давање одговарајућег оправдања/зговора.
	ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	Слушање и читање једноставнијих исказа којима се нешто честита, тражи/нуди помоћ, услуга, обавештење или се изражава извињење, захвалност; усмено и писано честитање, тражење и давање обавештења, упућивање молбе за помоћ/услугу и реаговање на њу, изражавање извињења и захвалности.

размени појединачне информације и/или неколико информација у низу које се односе на радње у садашњости; опише радње, способности и умећа користећи неколико везаних исказа; разуме једноставније текстове у којима се описују искуства, догађаји и способности у прошлости; размени појединачне информације и/или неколико информација у низу о искуствима, догађајима и способностима у прошлости; описује у неколико краћих, везаних исказа искуства, догађај из прошлости; описује неки историјски догађај, историјску личност и сл. разуме једноставније исказе који се односе на одлуке, обећања, планове, намере и предвиђања и реагује на њих; размени једноставније исказе увези са обећањима, одлукама, плановима, намерама и предвиђањима; саопшти шта он/она или неко други планира, намерава, предвиђа; разуме уобичајене изразе у вези са жељама, интересовањима, потребама, осетима и осећањима и реагује на њих; изрази жеље, интересовања, потребе, осете и осећања једноставнијим језичким средствима; разуме једноставнија питања која се односе на оријентацију/положај предмета и бића у простору и правац кретања и одговори на њих; затражи и разуме обавештења о оријентацији/положају предмета и бића у простору и правцу кретања; описује правац кретања и просторне односе једноставним, везаним исказима; разуме једноставније забране, правила понашања, своје и туђе обавезе и реагује на њих; размени једноставније информације које се односе на забране и правила понашања у школи и на јавном месту, као и на своје и туђе обавезе; саопшти правила понашања, забране и листу својих и туђих обавеза користећи одговарајућа језичка средства; разуме једноставније изразе који се односе на поседовање и припадност; формулише једноставније исказе који се односе на	РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	Слушање и читање текстова који садрже једноставнија упутства (нпр. за израду задатака, пројеката и сл.) с визуелном подршком и без ње; усмено и писано давање упутстава.
	ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	Слушање и читање описа и размењивање исказа у вези са сталним, уобичајеним и тренутним догађајима/активностима и способностима; усмено и писано описивање сталних, уобичајених и тренутних догађаја/активности и способности.
	ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	Слушање и читање описа и усмено и писано размењивање исказа у вези са искуствима, догађајима/активностима и способностима у прошлости; усмено и писано описивање искустава, догађаја/активности и способности у прошлости; израда и презентација пројеката о историјским догађајима, личностима и сл.
	ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	Слушање и читање краћих текстова у вези са одлукама, плановима, намерама и предвиђањима; усмено и писано договарање/извештавање о одлукама, плановима, намерама и предвиђањима
	ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са смером кретања и специфичнијим просторним односима; усмено и писано размењивање информација у вези са смером кретања и просторним односима; усмено и писано описивање смера кретања и просторних односа.
	ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са смером кретања и специфичнијим просторним односима; усмено и писано размењивање информација у вези са смером кретања и просторним односима; усмено и писано описивање смера кретања и просторних односа.
	ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	Слушање и читање једноставнијих текстова с исказима у којима се говори шта неко има/нема или чије је нешто; постављање питања у вези са припадањем и одговарање на њих.
	ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са тражењем мишљења и изражавањем слагања/неслагања; усмено и писано тражење мишљења и изражавање слагања и неслагања.

поседовање и припадност; пита и каже шта неко има/немаи чије је нешто; разуме једноставније исказекоји се односе на изражавање допадања и недопадања и реагујена њих; изрази допадање и недопадањеуз једноставно образложење; разуме једноставније исказекојима се тражи мишљење и реагује на њих; изражава мишљење, слагање/неслагање и даје краткообразложење; разуме једноставније изразекоји се односе на количину и цену; пита и саопшти колико нечегаима/нема, користећи једноставнија језичка средства; пита/каже/израчуна коликонешто кошта.	ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, БРОЈЕВА И ЦЕНА	Слушање и читање једноставнијих текстова који говорео количини и цени; постављање питања у вези с количином и ценом и одговарање на њих, усмено и писано; слушање и читање текстова на теме поруџбинеу ресторану, куповине, играње улога (у ресторану, у продавници, у кухињи ...); записивање и рачунање цена.
---	--	--

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ – ДРУГИ ЦИКЛУС

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда другог циклуса основног образовања и васпитања – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима

ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језика, тако да свака тема представља одређени ситуацијски комплекс.

- 1) Лични идентитет
- 2) Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)
- 3) Географске особености
- 4) Србија – моја домовина
- 5) Становање – форме, навике
- 6) Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест
- 7) Историја, временско искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност)
- 8) Школа, школски живот, школски систем, образовање и васпитање
- 9) Професионални живот (изабрана – будућа струка), планови везани за будуће занимање
 - 10) Млади – деца и омладина
 - 11) Животни циклуси
 - 12) Здравље, хигијена, превентива болести, лечење
 - 13) Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи
 - 14) Транспорт и превозна средства
 - 15) Клима и временске прилике
 - 16) Наука и истраживања
- 17) Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; савремена музика)
- 18) Духовни живот; норме и вредности (етички и верски принципи); ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпатија; брига о другоме
- 19) Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници)
- 20) Слободно време – забава, разонода, хобији
- 21) Исхрана и гастрономске навике
- 22) Путовања
- 23) Мода и облачење
- 24) Спорт
- 25) Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења
- 26) Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже
- 27) Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе, наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује програм према потребама конкретног одељења, имајући у виду састав одељења и карактеристике ученика, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, уџбенике и друге наставне материјале, као и

ресурсе и могућности локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода, комуникативних функција и препоручених језичких активности, наставник креира свој годишњи (глобални) план рада на основу кога ће касније развити оперативне планове. Исходи су дефинисани за крај разреда и усмеравају наставника да их операционализује на нивоу једне или више наставних јединица имајући у виду ниво постигнућа ученика. Исходи се разликују, тако да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета и зато се садржајима у уџбенику приступа селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упуту ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како биперманентно унапређивао наставни процес.

Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања.

Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалуација, језички портфолио, пројектни задаци и др.), сумативним оцењивањем (писмени задаци, завршни тестови, тестови језичког нивоа) прецизније се процењује оствареност исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава наставнику да у току наставног процеса мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа. Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, примена правописа, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега, примена социолингвистичких норми. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик, а уједно помажу ученику да разуме важност и смисленост вредновања и подстичу га на преузимање одговорности за властито планирање и унапређивање процеса учења.

Назив предмета	ИСТОРИЈА
Циљ	Циљ учења Историје је да ученик, изучавајући историјске догађаје, појаве, процесе и личности, стекне знања и компетенције неопходне за разумевање савременог света, развије вештине критичког мишљења и одговоран однос према себи, сопственом и националном идентитету, културно-историјском наслеђу, друштву и држави у којој живи.
Разред	Шести
Годишњи фонд часова	72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– образложи узроке и последице историјских догађаја на конкретним примерима; – пореди историјске појаве; – наведе најзначајније последице настанка и развоја држава у Европи и Средоземљу у средњем и раном новом веку; – на основу датих примера, изводи закључак о повезаности националне историје са регионалном и европском (на плану политике, економских прилика, друштвених и културних појава); – сагледа значај и улогу истакнутих личности у датом историјском контексту; – приказује на историјској карти динамику различитих историјских појава и промена; – на историјској карти лоцира правце миграција и простор насељен Србима и њиховим суседима у средњем и раном новом веку; – идентификује разлике између типова државног уређења у периоду средњег и раног новог века; – изводи закључак о значају српске средњовековне државности и издваја најистакнутије владарске породице; – пореди положај и начин живота жена и мушкараца, различитих животних доби, припадника постојећих друштвених слојева, у средњем и раном новом веку; – разликује основна обележја и идентификује најзначајније последице настанка и ширења различитих верских учења у средњем и раном новом веку; – на понуђеним примерима, разликује легенде и митове од историјских чињеница, као и историјске од легендарних личности; – образлаже најважније последице научно-техничких открића у периоду средњег и раног новог века; – идентификује основне одлике и промене у начину производње у средњем и раном новом веку;	ОСНОВИ ПРОУЧАВАЊА ПРОШЛОСТИ	Основне одлике периода средњег века и новог века (појмови <i>средњи век</i> , <i>нови век</i> , <i>прединдустријско доба</i> , хронолошки и просторни оквири). Историјски извори за историју средњег века и раног новог века и њихова сазнајна вредност (писани и материјални).
	ЕВРОПА, СРЕДОЗЕМЉЕ И СРПСКЕ ЗЕМЉЕ У РАНОМ СРЕДЊЕМ ВЕКУ	Велика сеоба народа и стварање нових држава у Европи (германска и словенска племена, Бугари, Мађари, Викинзи). Најзначајније државе раног средњег века (Франачка држава, Византијско царство, Арабљани). Религија у раном средњем веку (христијанизација и хришћанска црква, Велики раскол, ислам). Феудално друштво (структура, друштвене категорије, вазални односи). Српске земље и Балканско полуострво (досељавање Срба и Хрвата, односи са староседеоцима и суседима, формирање српских земаља, христијанизација, ширење писмености). Истакнуте личности: Јустинијан, Карло Велики, кнез Властимир, цар Симеон, Јован Владимир, Василије II, краљ Михаило, Ћирило и Методије.
	ЕВРОПА, СРЕДОЗЕМЉЕ И СРПСКЕ ЗЕМЉЕ У ПОЗНОМ СРЕДЊЕМ ВЕКУ	Државно уређење (типови европских монархија; република). Сусрети и прожимања цивилизација и народа (хришћанство, ислам, јудаизам, Крсташки ратови, најзначајнији путописци и њихова путовања – Марко Поло, Ибн Батута и др). Српске земље и суседи (краљевина и царство, деспотовина, аутокефална црква, односи са Византијом, Угарском, Бугарском, Венецијом, османска освајања у југоисточној Европи). Свакодневни живот у Европи и српским земљама (двор и дворски живот, живот на селу и граду – занимања, родни односи, правоверје и јереси, куга). Опште одлике средњовековне културе

– илуструје примерима значај прожимања различитих цивилизација; – разликује споменике различитих епоха, са посебним освртом на оне у локалној средини; – илуструје примерима важност утицаја политичких, привредних, научних и културних тековина средњег и раног новог века у савременом друштву; – користећи ИКТ, самостално или у групи, презентује резултате елементарног истраживања заснованог на коришћењу одабраних историјских извора и литературе; – повеже визуелне и текстуалне информације са одговарајућим историјским контекстом (хронолошки, политички, друштвени, културни); – учествује у организовању и спровођењу заједничких школских активности везаних за развој културе сећања	ЕВРОПА, СВЕТ И СРПСКЕ ЗЕМЉЕ У РАНОМ НОВОМ ВЕКУ (Прединдустријско доба)	(верски карактер културе, витешка култура, културне области, школе и универзитети, проналасци; писана и визуелна култура код Срба, легенде – Косовска, о краљу Артуру...). Истакнуте личности: Фридрих Барбароса, Ричард Лавље Срце, Саладин, Стефан Немања, Стефан Првовенчани, Сава Немањић, краљ Милутин, Стефан Душан, кнез Лазар и кнегиња Милица, Твртко I Котроманић, Стефан Лазаревић, деспот Ђурађ, султанија Мара, Ђурађ Кастриот Скендербег, Балшићи, Црнојевићи, Мехмед II Освајач. Прединдустријско доба (хронолошки оквири, научна и техничка открића, штампа, промене у начину производње, банкарство, успон градова – примери Фиренце, Венеције, Антверпена...). Велика географска открића и колонизација (истакнути морепловци и њихова путовања, сусрет са ваневропским цивилизацијама – Северна и Јужна Америка, Индија, Африка, Кина, Јапан, Аустралија; последице). Опште одлике културе раног новог века (основна обележја хуманизма и ренесансе; књижевност, политичка мисао, промене у свакодневном животу, обичаји и веровања – прогон „вештица“...). Реформација и противреформација (узроци, протестантизам, католичка реакција – улога језуита; верски сукоби и ратови). Појава апсолутистичких монархија (промене у државном уређењу, централизација државе, положај владара). Врхунац моћи Османског царства (освајања, држава и друштво). Живот Срба под османском, хабзбуршком и млетачком влашћу (обнова Пећке патријаршије; мењање верског и културног идентитета – исламизација, покатоличавање, унијаћење; учешће у ратовима, отпори и сеобе, положај и привилегије, Војна крајина). Истакнуте личности: Јохан Гутенберг, Изабела Кастиљска, Кристифор Колумбо, Фернандо Магелан, Леонардо да Винчи, Микеланђело Буонароти, Николо Макијавели, Никола Коперник, Исак Њутн, Мартин Лутер, Карло V и Филип II Хабзбуршки, Елизабета I, Вилијам Шекспир, Луј XIV, Сулејман Величанствени, Мехмед-паша Соколовић, Арсеније III Црнојевић, Арсеније IV Јовановић.
--	---	--

Кључни појмови садржаја: феудализам, прединдустријско доба, монархија, градска комуна, Црква, религија, хуманизам и ренесанса, географска открића, научна открића и технички проналасци, сеобе, прожимање цивилизација, индивидуални и колективни идентитети.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм је конципиран тако да су уз дефинисане исходе за крај разреда и кључне појмове, за сваку од четири тематске целине (*Основи проучавања прошлости; Европа, Средоземље и српске земље у раном средњем веку; Европа, Средоземље и српске земље у позном средњем веку и Европа, свет и српске земље у раном новом веку – прединдустријско доба*), дати и садржаји.

Приступ настави заснован на процесу и исходима учења подразумева да ученици развијају не само основна знања, већ да их искористе у развоју вештина историјског мишљења и изградњи ставова и вредности. Програм, у том смислу, нуди садржински оквир, а наставник има могућност да изабере и неке додатне садржаје уколико сматра да су примерени средини у којој ученици живе, или да одговарају њиховим интересовањима (програм се, на пример, може допунити и садржајима из прошлости завичаја, чиме се код ученика постиже јаснија представа о историјској и културној баштини у њиховом крају – археолошка налазишта, музејске збирке). Сви садржаји су дефинисани тако да буду у функцији остваривања исхода предвиђених програмом. Наставник има значајан простор за избор и повезивање садржаја, методанаставе и учења и активности ученика.

Важна карактеристика наставе и учења усмерених на остваривање исхода је та да су фокусирани на учење у школи. Ученик треба да учи:

- *смислено*: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из Историје и других предмета;
- *проблемски*: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;
- *дивергентно*: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;
- *критички*: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;
- *кооперативно*: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на процес и исходе учења наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Од њега се очекује и да, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише исходе за сваку наставну јединицу. При планирању треба имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Наставник за сваки час планира и припрема средства и начине провере остварености пројектованих исхода. У планирању и припремању наставе и учења, наставник планира не само своје, већ и активности ученика на часу. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања започиње иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази и у односу на шта ће се процењивати његов даљи рад. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика. Сваки наставни час и свака активност ученика су, у том смислу, прилика за регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности.

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се и процес и продукти учења. У вредновању наученог, поред усменог испитивања, користе се и тестови знања. У формативном оцењивању се користе различити инструменти, а избор зависи од врсте активности која се вреднује. Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, можесе обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање).

Назив предмета	ГЕОГРАФИЈА
Циљ	Циљ учења Географије је да ученик појмовно и структурно овлада природно-географским, демографским, насеобинским, политичко-географским, економско-географским, интеграционим и глобалним појавама и процесима у Србији и свету уз неговање вредности мултикултуралности и патриотизма.
Разред	Шести
Годишњи фонд часова	72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
– успоставља везе између физичко-географских и друштвено-географских објеката, појава и процеса; – одређује математичко географски положај на Земљи; – анализира, чита и тумачи општегеографске тематске карте; – оријентише се у простору користећи компас, географску карту и сателитске навигационе системе; – доводи у везу размештај светског становништва са природним карактеристикама простора; – анализира компоненте популационе динамике и њихов утицај на формирање укупних демографских потенцијала на примерима Србије, Европе и света; – анализира различита обележја светског становништва и развија свест о солидарности између припадника различитих социјалних, етничких и културних група; – анализира географски положај насеља; – објашњава континуиране процесе у развоју насеља и даје примере у Србији, Европи и свету; – доводи у везу типове насеља и урбане и руралне процесе са структурама становништва, миграцијама, економским и глобалним појавама и процесима; – уз помоћ географске карте анализира утицај природних и друштвених фактора на развој и размештај привредних делатности; – доводи у везу размештај привредних објеката и квалитет животне средине; – вреднује алтернативе за одрживи развој у својој локалној средини, Србији, Европи и свету; – објасни политичко-географску структуру државе; – представи процесе који су довели до	ДРУШТВО И ГЕОГРАФИЈА	Друштвена географија, предмет проучавања и подела.
	ГЕОГРАФСКА КАРТА	Географска/картографска мрежа. Географска ширина и географска дужина, часовне зоне. Појам карте и њен развој кроз историју. Елементи карте (математички, географски допунски). Картографски знаци и методе за представљање рељефа на карти. Подела карата према садржају и величини размера. Оријентација у простору и оријентација карте, мерење на карти, сателитски навигациони системи.
	СТАНОВНИШТВО	Основни појмови о становништву: демографски развој и извори података о становништву. Број и распоред становништва на Земљи. Природно кретање становништва. Миграције становништва. Структуре становништва: биолошке и друштвено-економске. Савремени демографски процеси у Србији, Европи и свету.
	НАСЕЉА	Појам и настанак првих насеља. Положај и географски размештај насеља. Величина и функције насеља. Типови насеља. Урбанизација. Град – унутрашња структура и односи са околним простором. Село и рурални процеси.
	ПРИВРЕДА	Привреда, привредне делатности и сектори привреде. Пољопривреда и географски простор. Индустрија и географски простор. Саобраћај, туризам и географски простор. Ванпривредне делатности. Развијени и неразвијени региони и државе и савремени геоекономски односи у свету. Концепт одрживог развоја.

формирања савремене политичко-географске карте света; – објасни како се издвајају географске регије; – илуструје уз помоћ карте најважније географске објекте, појаве и процесе на простору Европе.	ДРЖАВА И ИНТЕГРАЦИОН ПРОЦЕСИ	Појам и настанак првих држава. Географски положај државе. Величина и компактност територије државе. Појам и функција државних граница. Главни град. Облик владавине. Политичко-географска карта Европе после Другог светског рата. Политичко-географска карта света после Другог светског рата. Територијални интегритет и спорови. Интеграциони процеси.
	ГЕОГРАФИЈА ЕВРОПЕ	Географске регије и регионална географија. Положај и границе Европе. Природне карактеристике Европе. Становништво Европе. Насеља Европе. Привреда Европе. Географске регије Европе.

Кључни појмови садржаја: географска карта, становништво, насеља, привреда, држава, регије, Европа.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на процес и исходе учења наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању процеса наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и препоручених садржаја, образовних стандарда за крај обавезног образовања, циљева и исхода образовања и васпитања, кључних компетенција за целоживотно учење, предметних и општих међупредметних компетенција наставник најпре креира свој годишњи (глобални) план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Наставник има слободу да сам одреди број часова за дате теме у годишњем плану.

Предметни исходи су дефинисани у складу са ревидираном Блумовом таксономијом и највећи број њих је на нивоу примене. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета. Од наставника се очекује да рационализује дате исходе у својим оперативним плановима за конкретну тему, тако да тема буде једна заокружена целина која укључује могућа међупредметна повезивања. У фази планирања и писања припреме за час наставник дефинише циљ и исходе часа.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Оцењивање је саставни део процеса наставе и учења којим се обезбеђује стално праћење и процењивање резултата постигнућа ученика, а у складу са Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању. Праћење и вредновање ученика започиње иницијалном проценом нивоа знања на коме се ученик налази. Свака активност на часу служи за континуирану процену напредовања ученика. Неопходно је ученике стално оспособљавати за процену сопственог напредка у остваривању исхода предмета.

Како ниједан од познатих начина вредновања није савршен, потребно је комбиновати различите начине оцењивања.

Једино тако наставник може да сагледа слабе и јаке стране сваког свог ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе

шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

На почетку школске године наставници географије треба да направе план временске динамике и садржаја оцењивања знања и умења (процењивања постигнућа) ученика водећи рачуна о адекватној заступљености сумативног и формативног оцењивања. Будући да се у новим програмима наставе и учења инсистира на функционалним знањима, развоју међупредметних компетенција и пројектној настави, важно је да наставници на почетку школске године добро осмисле и са ученицима договоре како ће се обављати формативно оцењивање. Оно за циљ има да укаже ученику на чему треба и колико додатно да ради, као и да развија мотивацију код ученика. У том смислу препоручује се наставницима да на нивоу стручних већа договоре критеријуме и елементе формативног оцењивања (активност на часу, допринос групном раду, израда домаћих задатака, кратки тестови, познавање географске карте,...).

Потребно је да наставник резултате вредновања постигнућа својих ученика континуирано анализира и користи тако да унапреди део своје наставне праксе. Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад.

Назив предмета	БИОЛОГИЈА
Циљ	Циљ учења Биологије је да ученик, изучавањем биолошких процеса и живих бића у интеракцији са животном средином, развије одговоран однос према себи и природи и разумевање значаја биолошке разноврсности и потребе за одрживим развојем.
Разред	Шести
Годишњи фонд часова	72

ИСОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ ПРЕПОРУЧЕНИ
– упореди грађу животиња, биљака и бактерија на нивоу ћелија и нивоу организма; – повеже грађу и животне процесе на нивоу ћелије и нивоу организма; – одреди положај органа човека и њихову улогу; – цртежом или моделом прикаже основне елементе грађе ћелије једноћелијских и вишећелијских организама; – користи лабораторијски прибор и школски микроскоп за израду и посматрање готових и самостално израђених препарата; – хумано поступа према организмима које истражује; – направи разлику између животне средине, станишта, популације, екосистема и еколошке нише; – размотри односе међу члановима једне популације, као и односе између различитих популација на конкретним примерима; – илуструје примерима међусобни утицај живих бића и узајамни однос са животном средином; – истражи утицај средине на испољавање особина, поштујући принципе научног метода; – идентификује примере природне и вештачке селекције у окружењу и у задатом тексту/илустрацији; – повеже еволутивне промене са наследном варијабилношћу и природном селекцијом; – групише организме према особинама које указују на заједничко порекло живота на Земљи; – одреди положај непознате врсте на „дрвету живота”, на основу познавања општих карактеристика једноћелијских и вишећелијских организама; – прикупи податке о радовима научника који су допринели изучавању људског здравља и изнесе свој став о значају њихових истраживања; – одржава личну хигијену и хигијену животног простора у циљу спречавања инфекција;	ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА	Грађа живих бића – спољашња и унутрашња. Грађа људског тела: хијерархијски низ од организма до ћелије. Једноћелијски организми – бактерија, амеба, ћелија квасца. Удруживање ћелија у колоније. Вишећелијски организми – одабрани примери гљива, биљака и животиња. Основне животне функције на нивоу организма: исхрана, дисање, транспорт и елиминација штетних супстанци, размножавање. Разлике у грађи биљака, гљива и животиња и начину функционисања, као и сличности и разлике у обављању основних животних процеса. Откриће ћелије и микроскопа. Основна грађа ћелије (мембрана, цитоплазма, једро, митохондрије, хлоропласти). Разлика између бактеријске, и биљне и животињске ћелије. Ћелијско дисање, стварање енергије, основне чињенице о фотосинтези.
	ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ	Популација, станиште, екосистем, еколошке нише, адаптације, животне форме, трофички односи – ланци исхране. Абиотички и биотички фактори. Значај абиотичких и биотичких фактора. Антропогени фактор и облици загађења. Угрожавање живих бића и њихова заштита.
	НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА	Наследни материјал (ДНК, гени). Телесне и полне ћелије. Пренос наследног материјала. Наследне особине (веза између гена и особина, утицај спољашње средине). Индивидуална варијабилност. Природна селекција на одабраним примерима. Вештачка селекција. Значај гајених биљака и припитомљених животиња за човека.
	ПОРЕКЛО И РАЗНОВРСНОСТ ЖИВОТА	Постанак живота на Земљи (прве ћелије без једра, постанак ћелија са једром и појава вишећелијности). „Дрво живота” (заједничко порекло и основни принципи филогеније, сродност и сличност). Организми без једра. Организми са једром. Положај основних група једноћелијских и вишећелијских организама на „дрвету живота”.

– доведе у везу измењено понашање људи са коришћењем психоактивних супстанци; – збрине површинске озледе коже, укаже прву помоћ у случају убода инсеката, сунчанице и топлотног удара и затражи лекарску помоћ кад процени да је потребна; – повеже узроке нарушавања животне средине са последицама по животну средину и људско здравље и делује личним примером у циљу заштите животне средине; – користи ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података и приказу резултата. – табеларно и графички представи прикупљене податке и изведе одговарајуће закључке; разматра, у групи, шта и како је учио/учила и где та знања може да примени.	ЧОВЕК И ЗДРАВЉЕ	Обољења која изазивају, односно преносе бактерије и животиње. Бактерије и антибиотици. Путеви преношења заразних болести. Повреде и прва помоћ: повреде коже, убоди инсеката и других бескичмењака, тровање храном, сунчаница, топлотни удар. Превенција и понашање у складу са климатским параметрима. Последице болести зависности – алкохолизам.
--	-----------------	--

Кључни појмови садржаја: научни метод, грађа живих бића, животне функције, популација, екосистем, еколошки фактори, еколошка ниша, наследни материјал, селекција, „дрво живота“, хигијена, болести зависности, здравље, заштита животне средине.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм Биологије за шести разред је део спиралног програма Биологије за основну школу и оријентисан је на достизање исхода.

Спирални програм подразумева да у сваком разреду из сваке области ученик усваја мању количину информација, до којих долази самостално уз подршку наставника. У сваком наредном разреду количина информација – знања се помало повећава, при чему се ново знање повезује са знањем и искуством стеченим у претходном разреду, уз постепено појачавање захтева. На тај начин се знање постепено проширује и продубљује, односно гради.

Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи Биологију и друге предмете. Представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика у пет области предмета: Јединство грађе и функције као основа живота, Живот у екосистему, Наслеђивање и еволуција, Порекло и разноврсност живота и човек из здравље. (Исходи за шесту област Посматрање, мерење и експеримент у биологији су распоређени у претходних пет, сходно планираним активностима.) Достизање исхода води развоју предметних, свих кључних, општих међупредметних компетенција и остваривању образовних стандарда. Исходи не прописују структуру, садржаје и организацију наставе, као ни критеријуме и начин вредновања ученичких постигнућа. За израду исхода коришћена је ревидирана Блумова таксономија. Исходи су формулисани на нивоу примене као минимуму.

Важна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода је да је настава усмерена на учење у школи. Ученик треба да учи:

- смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из Биологије и других предмета;
- проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;
- дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;
- критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;
- кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм према потребама конкретнoг одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази.

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи-глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Потребно је да наставник за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања као нпр. сајтове релевантних институција, писану научно популарну литературу, мапе, шеме, енциклопедије... Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама због успостављања корелација међу предметима (нпр. представљање група организама Веновим дијаграмима, одређивање климатских услова у зависности од географског положаја, писање есеја, тј. приказ података /малих истраживања на матерњем и страном језику који уче, цртање итд.).

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној ка достизању исхода прате се и вреднују процес наставе и учења, постигнућа ученика (продукти учења) и сопствени рад. Наставник треба континуирано да прати напредак ученика, који се огледа у начину на који ученици партиципирају, како прикупљају податке, како аргументују, евалуирају, документују итд.

Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое исхода и начине оцењивања. За сумативно оцењивање разумевања и вештина научног истраживања ученици би требало да решавају задатке који садрже неке аспекте истраживачког рада, да садрже новине тако да ученици могу да примене стечена знања и вештине, а не само да се присете информација и процедура које су запамтили, да садрже захтеве за предвиђањем, планирањем, реализацијом неког истраживања и интерпретацијом задатих података. У вредновању научног, поред усменог испитивања, најчешће се користе тестови знања. На интернету, коришћењем кључних речи outcome assessment (testing, forms, descriptiv/numerical), могу се наћи различити инструменти за оцењивање и праћење.

У формативном вредновању наставник би требало да промовише групни дијалог, користи питања да би генерисао податке из ђачких идеја, али и да помогне развој ђачких идеја, даје ученицима повратне информације, а повратне информације добијене од ученика користи да прилагоди подучавање, охрабрује ученике да оцењују квалитет свог рада. Избор инструмента за формативно вредновање зависи од врсте активности која се вреднује. Када је у питању нпр.

практичан рад (тимски рад, пројектна настава, теренска настава и слично) може се применити чек листа у којој суприказани нивои постигнућа ученика са показатељима испуњености, а наставник треба да означи показатељ који одговара понашању ученика.

У процесу оцењивања добро је користити портфолио (збирка докумената и евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења портфолија су вишеструке: омогућава континуирано и систематско праћење напредовања, подстиче развој ученика, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији и поузданији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика.

Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, а који су у складу са Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили.

Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а свешто се покаже као недовољно ефикасно требало би унапредити.

Назив предмета	МАТЕМАТИКА
Циљ	Циљ учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.
Разред	Шести
Годишњи фонд часова	144

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ ТЕМА	САДРЖАЈИ
– прочита, запише, упореди и представи на бројевној правој целе и рационалне бројеве (записане у облику разломка или у децималном запису); – одреди супротан број, апсолутну вредност и реципрочну вредност рационалног броја; – израчуна вредност једноставнијег бројевног израза и реши једноставну линеарну једначину и неједначину у скупу рационалних бројева; – реши једноставан проблем из свакодневног живота користећи бројевни израз, линеарну једначину или неједначину; – примени пропорцију и проценат у реалним ситуацијама; – прикаже податке и зависност између две величине у координатном систему (стубчасти, тачкасти и линијски дијаграм); – тумачи податке приказане табелом и графички; – класификује троуглове односно четвороугловена основу њихових својстава; – конструише углове од 90° и 60° и користи њихове делове за конструкције других углова; – уочи одговарајуће елементе подударних троуглова; – утврди да ли су два троугла подударна на основу ставова подударности; – конструише троугао, паралелограм и трапез на основу задатих елемената (странице и углови троуглова и четвороуглова и дијагонала четвороугла); – примени својства троуглова и четвороуглова у једноставнијим проблемским задацима; – сабира и одузима векторе и користи их у реалним ситуацијама; – одреди центар описане и уписане кружнице троугла; – примењује особине централне и осне симетрије и транслације у једноставнијим задацима; – израчуна површину троугла и четвороугла користећи обрасце или разложиву једнакост.	ЦЕЛИ БРОЈЕВИ	Скуп целих бројева ($\mathbb{Z}$). Супротан број. Апсолутна вредност целог броја. Приказ целих бројева на бројевној правој. Упоредивање целих бројева. Основне рачунске операције у скупу $\mathbb{Z}$ и њихова својства. Изрази са целим бројевима.
	РАЦИОНАЛНИ БРОЈЕВИ	Први део Скуп рационалних бројева. Супротан број. Апсолутна вредност рационалног броја. Приказ рационалних бројева на бројевној правој. Упоредивање рационалних бројева. Основне рачунске операције у скупу $\mathbb{Q}$ и њихова својства. Изрази са рационалним бројевима. Једначине и неједначине: $ax + b = c$; $ax + b \leq c$; $ax + b < c$; $ax + b \geq c$; $ax + b > c$ ($a, b, c \in \mathbb{Q}, a \neq 0$). Други део Координатни систем. Приказ података у координатном систему. Приказ зависности међу величинама. Размере, пропорције и проценти. Директна пропорционалност. Обрнута пропорционалност.
	ТРОУГАО	Први део Појам троугла. Обим троугла. Једнакокраки и једнакостранични троуглови. Висина троугла. Углови троугла. Збир углова троуглова. Врсте троуглова према угловима. Однос између страница и углова троугла. Неједнакост троугла. Конструкције неких углова (60° , 120° , 30° , 45° , 75° , 135°) Други део Основне конструкције троуглова. Појам подударности и ставови подударности. Централна симетрија и подударност. Осна симетрија и подударност. Центар описане и уписане кружнице троугла.

	ЧЕТВОРОУГАО	Четвороугао. Углови четвороугла. Збир углова четвороугла. Паралелограм. Особине паралелограма. Услови да четвороугао буде паралелограм. Ромб, правоугаоник и квадрат. Конструкција паралелограма. Сабирање и одузимање вектора. Множење вектора бројем. Трапез. Особине трапеза. Средња линија троугла и трапеза. Конструкције трапеза. Делтоид
	ПОВРШИНА ЧЕТВОРОУГЛА И ТРОУГЛА	Појам површине фигуре, површина правоугаоника и квадрата. Једнакост површина подударних фигура. Површина паралелограма, троугла, трапеза. Површина четвороугла с нормалним дијагоналама.

Кључни појмови садржаја: цео број, апсолутна вредност, рационалан број, изрази, једначине и неједначине, координатни систем, пропорција, конструкције углова, троуглова и четвороуглова, паралелограм, ромб, трапез, делтоид, центар описаног и уписаног круга, површине троуглова и четвороуглова.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

При избору садржаја и писању исхода за предмет Математика узета је у обзир чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичким језиком, математичко резонување и доношење закључака и одлука. Такође, у обзир је узета и чињеница да сам процес учења математике има своје посебности које се огледају у броју година изучавања и недељног броја часова предмета и неопходности стицања континуираних знања.

Наставници у својој свакодневној наставној пракси, треба да се ослањају на исходе, јер они указују шта је оно за шта ученици треба да буду оспособљени током учења предмета у једној школској години. Исходи представљају очекиване и дефинисане резултате учења и наставе. Остваривањем исхода, ученици усвајају основне математичке концепте, овладавају основним математичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање и међупредметних компетенција као што су комуникација, рад са подацима и информацијама, дигитална компетенција, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици остваре исходе, и да изабере одговарајуће методе, активности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, исходе предвиђене програмом треба разложити на мање и на основу њих планирати активности за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за одређене исходе потребно више времена, активности и рада на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљеве којима се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција, и не треба је усмерити само на остваривање појединачних исхода.

При обради нових садржаја, треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче и усмерава активност

ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе је и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање развоја и напредовања ученика. Тај процес започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу.

Назив предмета	ИНФОРМАТИКА И РАЧУНАРСТВО
Циљ	Циљ учења <i>информатике и рачунарства</i> је оспособљавање ученика за управљање информацијама, безбедну комуникацију у дигиталном окружењу, креирање дигиталних садржаја и рачунарских програма за решавање различитих проблема у друштву које се развојем дигиталних технологија брзо мења.
Разред	шести
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– правилно користи ИКТ уређаје; – креира, уређује и структурира дигиталне садржаје који садрже табеле у програму за рад са текстом и програму за рад са мултимедијалним презентацијама; – креира и обрађује дигиталну слику; – самостално снима и врши основну обраду аудио и видео записа; – уређује мултимедијалну презентацију која садрживидео и аудио садржаје; – чува и организује податке локално и у облаку; – одговорно и правилно користи ИКТ уређаје у мрежном окружењу; – разликује основне интернет сервисе; – примењује поступке и правила за безбедно понашање и представљање на мрежи; – приступа Интернету, самостално претражује, проналази и процењује информације и преузима их на свој уређај поштујући ауторска права; – објасни поступак заштите дигиталног производа/садржаја одговарајућом СС лиценцом; – објасни поступак прикупљања података путем онлајн упитника; – креира једноставан програм у текстуалном програмском језику; – користи математичке изразе за израчунавања у једноставним програмима; – објасни и примени одговарајућу програмску структуру (наредбе доделе, гранања, петље); – користи у оквиру програма нумеричке, текстуалне и једнодимензионе низовске вредности; – разложи сложени проблем на једноставније функционалне целине (потпрограме); – проналази и отклања грешке у програму; – сарађује са осталим члановима групе у одабирутеме, прикупљању и обради материјала, представљању пројектних резултата и закључака; – користи могућности које пружају рачунарске мрежеу сфери комуникације и сарадње; – креира, објављује и представља дигиталне садржаје користећи расположиве алате; – вреднује процес и резултате пројектних активности.	ИКТ	Дигитални уређаји и кориснички програми. Управљање дигиталним документима. Рад са сликама. Рад са текстом. Рад са мултимедијалним презентацијама које садрже видео и аудио садржаје.
	ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ	Употреба ИКТ уређаја на одговоран и сигуран начин у мрежном окружењу. Интернет сервиси. Правила безбедног рада на Интернету. Претраживање Интернета, одабир резултата и преузимање садржаја. Заштита приватности личних података и ауторских права.
	РАЧУНАРСТВО	Основе изабраног програмског језика. Основне аритметичке операције. Уграђене функције. Ниске (стрингови). Структуре података. Гранање. Понављање. Основни алгоритми.
	ПРОЈЕКТНИ ЗАДАТАК	Фазе пројектног задатка од израде плана до представљања решења. Израда пројектног задатка у корелацији са другим предметима. Вредновање резултата пројектног задатка.

Кључни појмови садржаја: обрада текста, табела, слајд презентације, интернет сервиси, безбедност на интернету, текстуални програмски језик

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења информатике и рачунарства, у другом циклусу основног образовања и васпитања, организован је по спиралном моделу и оријентисан је на остваривање исхода. Исходи су јасни и прецизни искази о томе шта ученик зна, да уради и вредносно процени по завршетку процеса учења. Наставни програм предмета информатика и рачунарство се састоји из три тематске целине: Информационо-комуникационе технологије (скр. ИКТ), Дигитална писменост и Рачунарство.

Да би сви ученици остварили предвиђене исходе, потребно је да наставник упозна специфичности начина учења својих ученика и према њима планира и прилагођава наставне активности. Наставник треба да осмисли активности тако да укључују практичан рад уз примену ИКТ-а, повезивање различитих садржаја из других тема унутар самог предмета, као и са другим предметима. Пожељно је да планиране активности ученика на часу прати сажето и јасно упутство за реализацију задатка, уз евентуалну претходну демонстрацију поступка од стране наставника. Оставити простор за ученичку иницијативу и креативност – кроз дискусију са ученицима одабирати адекватне алате, концепте и стратегије за реализацију одређених активности. У току реализације планираних активности радити на успостављању и неговању навика и понашања као што су поступност, аналитичност, истрајност, самосталност у раду, али и спремност на сарадњу и одговоран приступ тимском раду.

Достизање дефинисаних исхода може се остварити уз одређени степен слободе наставника како у избору метода рада, програмских алата и технологија (рачунар, дигитални уређај...), тако и у редоследу и динамици реализације елемената различитих тематских области. На интернету и у литератури се могу се наћи примери добре праксе које, уз прилагођавање условима рада и поштовање ауторских права, треба користити у настави и учењу.

С обзиром на то да је настава овог предмета теоријско-практичног карактера часове треба остваривати са одељењем подељеним на групе, односно са највише 20 ученика. Програм наставне и учења треба остваривати на спојеним часовима. Подсетити ученике на значај поштовања правила која важе у кабинету и у раду са рачунарима и опремом, кроз демонстрацију и личну активност ученика (правилно укључивање, пријављивање, коришћење, одјављивање и искључивање рачунара).

Наставницима се препоручује да у току шестог разреда, ради развијања међупредметних компетенција и остваривања корелације са другим предметима, реализују са ученицима најмање два пројектна задатка који обухватају теме и из других предмета. Време реализације пројектних задатака (једног из области ИКТ и Дигитална писменост и другог из области Рачунарство) одређује наставник у договору са ученицима и са наставницима других предмета, који обухватају област изабране теме. При избору тема, понудити неколико пројектних тема и омогућити тимовима ученика да одаберу ону која највише одговара њиховим интересовањима.

Назив предмета	ТЕХНИКА И ТЕХНОЛОГИЈА
Циљ	Циљ учења технике и технологије је да ученик развије техничко-технолошку писменост, да изгради одговоран однос према раду и производњи, животном и радном окружењу, коришћењу техничких и технолошких ресурса, стекне бољи увид у сопствена професионална интересовања и поступа предузимљиво и иницијативно.
Разред	шести
Годишњи фонд часова	72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
- повеже развој грађевинарства и значај урбанизма у побољшању услова живљења; - анализира карактеристике савремене културе становања; - класификује кућне инсталације на основу њихове намене; - класификује врсте саобраћајних објеката према намени; - повезује неопходност изградње прописне инфраструктуре са безбедношћу учесника у саобраћају; - повезује коришћење информационих технологија у саобраћајним објектима са управљањем и безбедношћу путника и робе; - демонстрира правилно и безбедно понашање и кретање пешака и возача бицикла на саобраћајном полигону и/или уз помоћ рачунарске симулације; - скицира просторни изглед грађевинског објекта; - чита и црта грађевински технички цртеж уважавајући фазе изградње грађевинског објекта уз примену одговарајућих правила и симбола; - користи рачунарске апликације за техничко цртање, 3Д приказ грађевинског објекта и унутрашње уређење стана уважавајући потребе савремене културе становања; - самостално креира дигиталну презентацију и представља је; - класификује грађевинске материјале према врсти и својствима и процењује могућности њихове примене; - повезује коришћење грађевинских материјала са утицајем на животну средину; - повезује алате и машине са врстама грађевинских и пољопривредних радова; - реализује активност која указује на важност рециклаже; - образложи на примеру коришћење обновљивих извора енергије и начине њиховог претварања у	ЖИВОТНО И РАДНО ОКРУЖЕЊЕ	Значај и развој грађевинарства. Просторно и урбанистичко планирање. Култура становања у: урбаним и руралним срединама, објектима за индивидуално и колективно становање, распоред просторија, уређење стамбеног простора. Кућне инсталације.
	САОБРАЋАЈ	Саобраћајни системи. Саобраћајни објекти. Управљање саобраћајном сигнализацијом. Правила безбедног кретања пешака и возача бицикла у јавном саобраћају.
	ТЕХНИЧКА И ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ	Приказ грађевинских објеката и техничко цртање у грађевинарству. Техничко цртање помоћу рачунара. Представљање идеја и решења уз коришћење дигиталних презентација
	РЕСУРСИ И ПРОИЗВОДЊА	Подела, врсте и карактеристике грађевинских материјала. Техничка средства у грађевинарству и пољопривреди. Организација рада у грађевинарству и пољопривреди. Обновљиви извори енергије и мере за рационално и безбедно коришћење топлотне енергије. Рециклажа материјала у грађевинарству и пољопривреди и заштита животне средине. Моделовање машина и уређаја у грађевинарству, пољопривреди или модела који користи обновљиве изворе енергије

корисне облике енергије; - правилно и безбедно користи уређаје за загревање и климатизацију простора; - повезује значај извођења топлотне изолације са уштедом енергије; - повезује гране пољопривреде са одређеном врстом производње хране; - описује занимања у области грађевинарства, пољопривреде, производње и прераде хране; - изради модел грађевинске машине или пољопривредне машине уз примену мера заштите на раду; - самостално/тимски врши избор макете/модела грађевинског објекта и образлажи избор; - самостално проналази информације о условима, потребама и начину реализације макете/модела користећи ИКТ; - креира планску документацију (листу материјала, редослед операција, процену трошкова) користећи програм за обраду текста; - припрема и организује радно окружење одређујући одговарајуће алате, машине и опрему у складу са захтевима посла и материјалом који се обрађује; - израђује макету/модел поштујући принципе економичног искоришћења материјала и рационалног одабира алата и машина примењујући процедуре у складу са принципима безбедности на раду; - учествује у успостављању критеријума за вредновање, процењује свој рад и рад других и предлаже унапређења постојеће макете/модела; - одреди реалну вредност израђене макете/модела укључујући и оквирну процену трошкова.	КОНСТРУКТОРСКО МОДЕЛОВАЊЕ	Израда техничке документације. Израда макете/модела у грађевинарству, пољопривреди или модела који користи обновљиве изворе енергије. Представљање идеје, поступка израде и решења производа. Одређивање тржишне вредности производа укључујући и оквирну процену трошкова. Представљање производа и креирање дигиталне презентације.
--	---	--

Кључни појмови садржаја: грађевинарство, пољопривреда, саобраћај, техничка документација, енергетика, предузимљивост и иницијатива

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења *технике и технологије* захтева разноврстан методички приступ с обзиром на различитост функција и карактера појединих делова програмских садржаја, као и психофизичке могућности ученика. За успешно остваривање програма, односно циља учења, потребно је организовати наставу у складу са следећим захтевима:

- уводити ученике у свет технике и савремене технологије на занимљив и атрактиван начин, чиме се подстиче њихово интересовање за техничко стваралаштво;
- омогућити ученицима да исказују властите креативне способности, да траже и налазе сопствена техничка решења и да се доказују у раду;
- систематизовано излагати ученике проблемским ситуацијама - расподела комплексних задатака на низ једноставнијих захтева, идентификовање елемента који ученик мора узети у разматрање приликом решавања проблемских ситуација, као и подстицање ученика на коришћење различитих когнитивних процеса као што су индуктивно и дедуктивно закључивање, поређење, класификација, предвиђање резултата, трансфер знања од познатог на непознато;
- обезбедити услове да ученици на најефикаснији начин стичу трајна и применљива научно-технолошка знања и да се навикавају на правилну примену техничких средстава и технолошких поступака;
- не инсистирати на запамћивању података, поготову мање значајних чињеница и теоријских садржаја који немају директну примену у свакодневном животу;

- ради што успешније корелације одговарајућих садржаја, усклађивања терминологије, научног осмишљавања садржаја и рационалног стицања знања, умења и навика, неопходна је стална сарадња са наставницима *информатике и рачунарства, физике, математике, хемије, биологије и ликовне културе* у циљу развоја међупредметних компетенција;

- приликом конкретизације појединих садржаја, нарочито упознавања нових и савремених технологија, у обзир узимати специфичности средине и усклађивати их са њеним потребама.

С обзиром да је настава *технике и технологије* теоријско-практичног карактера, часове треба остваривати са одељењем подељеним на групе, односно са највише 20 ученика. Програм наставне и учења треба остваривати на спојеним часовима.

Назив предмета	ЛИКОВНА КУЛТУРА
Циљ	Циљ учења Ликовне културе је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме, кроз практични рад оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа.
Разред	Шести
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– користи одабране информације као подстицај за стваралачки рад; – прави разноврсне текстуре на подлогама, облицима или у апликативном програму; – користи изражајна својства боја у ликовном раду и свакодневном животу; – обликује, самостално, или у сарадњи са другима, употребне предмете од материјала за рециклажу; – изрази своје замисли и позитивне поруке одабраном ликовном техником; – опише свој рад, естетски доживљај простора, дизајна и уметничких дела; – идентификује теме у одабраним уметничким делима и циљеве једноставних визуелних порука; – повезује карактеристичан експонат и одговарајући музеј; – разматра са другима шта и како је учио и где та знања може применити.	БОЈА	Пигментне боје (хроматске и ахроматске боје; основне и изведене боје). Дејство боја (утисак који боја оставља на посматрача; топле и хладне боје; комплементарне боје). Светлост и боја (светлост као услов за опажање боје, разлике у опажању боја; валер; градација и контраст). Примена боја (технике и средства: акварел, темпера, мозаик, витраж, апликативни програми...; изражајна својства боја у керамици, скулптури, графици, таписерији, дизајну одеће и обуће, индустријском дизајну...; примена у свакодневном животу ученика). Уметничко наслеђе (музеји и експонати).
	КОМУНИКАЦИЈА	Комуникативна улога уметности (теме, мотиви и поруке у визуелним уметностима; улога уметности у свакодневном животу). Уметничко наслеђе (уметност некад и сад).
	ТЕКСТУРЕ	Текстура (врсте текстура – тактилна и визуелна; текстуре у природи и уметничким делима, материјали и текстура, облик и текстура, линија и текстура, ритам и текстура). Уметничко наслеђе (грађевине, скулптуре и паркови).
	УОБРАЗИЉА	Стваралачка уобразиља (стварност и машта, значај маште; разноврсне информације као подстицај за стварање – снови, бајке, митови, легенде...).
	ПРОСТОР	Уметничко наслеђе (необична уметничка остварења).
		Амбијент (елементи који чине амбијент – дизајн ентеријера, атмосфера, корисници; утицај амбијента на расположење, активност и учење; обликовање школског простора; поставка изложбе).

Кључни појмови садржаја: простор, боја, текстура

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Кључни појмови су међусобно чврсто повезани и чине конструкцију, основу за развијање програма. Централни појам је простор, јер се све што видимо и доживљавамо налази у простору. Из овог појма су изведени остали кључни појмови. У првом разреду их има три: простор – облик, линија; у другом разреду четири: простор – облик, линија, боја; у трећем пет: простор – облик, линија, боја, текстура и од четвртог шест: простор – облик, линија, боја, текстура, светлина.

Понављање истих кључних појмова из разреда у разред не подразумева понављање истих садржаја и активности. У сваком разреду кључни појмови се разматрају из другог угла и надограђују новим појмовима и подпојмовима. У програму су назначени кључни појмови који се нарочито надограђују у датом разреду (испод табеле).

Централни појам, простор, указује на то да програм није усмерен на ускостручне садржаје, већ на свет у коме ученик живи и одраста и који треба свесно да опажа, доживљава и истражује из различитих углова. Сви садржаји везани за визуелну уметност (укључујући и уметничка остварења из ближе и даље прошлости) у блиској су вези са савременим светом и ученици треба постепено, до краја школовања, да истражују и откривају те везе.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У првој колони табеле дати су исходи који се достижу до краја школске године. Исходи воде ка постепеном развијању компетенција. Достижни су за сваког ученика, у мањој или већој мери. Наставник у току године прати, процењује и подстиче развијање индивидуалних потенцијала сваког ученика. Да би се омогућили услови за напредовање ученика, у настави треба да доминирају задаци (ликовни, пројектни, истраживачки), који циљају више исхода и међупредметних компетенција.

У другој колони табеле предложени су називи целина, а у трећој појмови, подпојмови и теме за разговор и истраживање. Нови модел наставе и учења није усмерен на садржаје, па структура програма није прописана. Наставник има слободу да осмисли називе, број и редослед наставних тема и наставних јединица, а у складу са дидактичким принципима и условима у школи.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Исходи су формулисани тако да до краја разреда сви ученици могу да их достигну (у мањој или већој мери) уколико су радили разноврсне задатке од којих сваки циља више исхода и међупредметних компетенција.

Могући елементи за процењивање напредовања и оцењивање постигнућа су:

- Однос према раду (припремљен је за час; одговорно користи материјал, прибор и алатке; одржава прибор и радни простор; потписује радове; чува радове у мапи...);
- Однос према себи (истражује информације; поставља питања; предлаже; истражан је у раду, труди се; преузима одговорност; поштује себе и своје радове; учи на грешкама; спреман је да испроба своје способности у новим активностима...)
- Однос према другима (довршава рад у договореном року; поштује договорена правила понашања; спреман је да помогне и да сарађује; уважава туђу културу, радове, начин размишљања, доживљавања, опажања, изражавања...)
- Разумевање (разуме задатак; разуме појмове; разуме процес; разуме концепт; разуме визуелне информације...; раздваја битно од небитног...)
- Повезивање (повезује и пореди познате и нове информације, људе, места, догађаје, феномене, идеје, дела...)
- Оригиналност (оригиналан је у односу на туђе радове; оригиналан је у односу на своје претходне радове...)
- Организација композиције (примењује одговарајуће принципе компоновања, знања о перспективи, правцу, смеру...)
- Вербално изражавање (учтиво комуницира; аргументовано, кратко и јасно образлаже свој рад, идеју, доживљај, опажање, емоције...)
- Употреба техника (бира одговарајућу технику у односу на идеју; примењује одговарајући процес; бира одговарајући материјал/подлогу; истражује могућности технике и материјала)...

Елементи могу и другачије да се формулишу. Бирају се према типу ликовног задатка и циљевима задатка.

Самопроцена радова је вербална и писана, а захтеви се уводе постепено. Најефикаснија је метода 3, 2, 1. Ученик сам припрема листић на коме уписује име, презиме, датум. Затим кратко наводи: 3 ствари које сам научио на часу, 2 примера која илуструју то што сам научио, 1 ствар која ми није јасна или питање које бих поставио. Када се разговара о ликовним делима, ученик пише: 3 речи којима бих описао дело, 2 ствари које ми се највише допадају на делу, 1 ствар коју не разумем. Када се разговара

о уметнику: 3 ствари због којих је уметник значајан, 2 дела која ми се највише свиђају, 1 питање које бих поставио уметнику. Листићи се предају наставнику, да би имао потпунији увид у напредовање ученика, а наставник их враћа ученику следећег часа. Листићи могу да се лепе у свеску (ликовни дневник) или чувају у блоку. Када се ученик ликовно изражава: 3 ствари о којима сам размишљао током рада, 2 ствари које ми се свиђају на мом раду, 1 ствар коју бих променио. Или: 3 речи којима бих описао свој рад, 2 разлога због којих је мој рад оригиналан, 1 ствар коју бих урадио другачије. Листићи се лепе на полеђину рада, а садрже и назив рада. Важно је да ученик не наводи више од једне нејасноће или грешке, ни у случају када му ништа није јасно или сматра да је рад упропашћен. Издвајање само једне нејасноће или грешке постепено оспособљава ученика да идентификује најважнији пропуст и да се фокусира на његово уклањање или да дође до бољих идеја. Ученике је потребно навикавати да листиће попуњавају брзо. Понекад је најважније оно чега се првог сете. Вербална самопроцена подразумева излагање свих радова и поређење ликовних решења.

Назив предмета	МУЗИЧКА КУЛТУРА
Циљ	Циљ учења Музичке културе је да код ученика, развијајући интересовања за музичку уметност, стваралачко и критичко мишљење, формира естетску перцепцију и музички укус, као и одговоран односпрема очувању музичког наслеђа и култури свога и других народа.
Разред	Шести
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ У оквиру области/теме ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– повеже различите видове музичког изражавања са друштвено-историјским амбијентом у коме су настали; – наведе изражајна средства музичке уметности карактеристична за период средњег века и ренесансе; – уочи основне карактеристике музичког стваралаштва у средњем веку и ренесанси; – опише улогу музике у средњовековној Србији; – уочи разлике између духовних и световних вокалних композиција средњег века и ренесансе; – издвоји начине коришћења изражајних средстава у одабраним музичким примерима; – објасни како је музика повезана са другим уметностима и областима ван уметности (музика и религија; технологија записивања, штампања нота; извођачке и техничке могућности инструмената; – одреди врсту музичког инструмента са диркама по изгледу и звуку; – опише разлику у начину добијања звука код инструмената са диркама; – препозна инструмент или групу према врсти композиције у оквиру датог музичког стила; – разликује вокално-инструменталне и инструменталне облике средњег века и ренесансе; – коментарише слушано дело у односу на извођачки састав и инструменте ; – идентификује репрезентативне музичке примере најзначајнијих представника средњег века и ренесансе; – уочи сличности и разлике између православне и (римо)католичке духовне музике; – идентификује елементе средњовековне музике као инспирацију у музици савременог доба; – изводи музичке примере користећи глас, покрет и традиционалне и/или електронске инструменте, самостално и у групи; – примењује правилну технику певања; – примењује различита средства изражајног певања и свирања у зависности од врсте, намене и карактера композиције; – развије координацију и моторику кроз свирање и покрет; – примењује принцип сарадње и међусобног подстицања у заједничком музицирању; – користи музичке обрасце у осмишљавању музичких целина кроз певање, свирање и покрет; – комуницира у групи импровизујући мање музичке целине гласом, инструментом или покретом; – учествује у креирању школских приредби, догађаја и пројеката;	ЧОВЕК И МУЗИКА	Средњи век: Ранохришћанска музика. Византијско певање. Грегоријански корал. Рани облици вишегласја – мотет. Световна музика средњег века: трубадури, трувери минезенгери. Духовна и световна музика у средњовековној Европи и Србији. Музика средњег века као инспирација за уметничку и популарну музику. Ренесанса Развој духовног и световног вишегласја. Мотет, миса, мадригал. Највећи представници ренесансне вокалне музике: Ђ. П. да Палестрина, О. ди Ласо. Инструментална музика ренесансе.
	МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ	Инструменти са диркама: оргуље, чембало, клавир, хармоника, челеста. Народни инструменти.
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Елементи музичке изражајности: темпо, динамика, тонске боје различитих гласова и инструмената. Слушање световне и духовне средњовековне и ренесансне музике. Слушање вокалних, вокално-инструменталних и инструменталних композиција, домаћих и страних композитора. Слушање дела традиционалне народне музике. Слушање дела инспирисаних фолклором.
	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Певање песама по слуху самостално и у групи. Певање песама из нотног текста солмизацијом. Извођење (певање или свирање) једноставних ритмичких и мелодијских мотива у стилу музике средњег века и ренесансе. Певање песама у комбинацији са покретом. Свирање по слуху децијих, народних и уметничких композиција на инструментима Орфовог инструментарија и/или на другим инструментима. Свирање из нотног текста децијих, народних и уметничких композиција на

изрази доживљај музике језиком других уметности (плес, глума, писана или говорна реч, ликовна уметност); – учествује у школским приредбама и манифестацијама; – понаша се у складу са правилима музичког бонтона у различитим музичким приликама; – критички просуђује лош утицај прегласне музике на здравље; – користи могућности ИКТ-а за самостално истраживање, извођење и стваралаштво		инструментима Орфовог инструментарија и/или на другим инструментима Извођење једноставнијих музичких примера у вези са обрађеном темом
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Креирање пратње за песме ритмичким и звучним ефектима, користећи притом различите изворе звука. Креирање покрета уз музику коју ученици изводе. Стварање мелодије на задати текст. Импровизација дијалога на инструментима Орфовог инструментарија и другим инструментима. Реконструкција музичких догађаја у стилу средњег века и ренесансе.

Кључни појмови садржаја: световна музика, духовна музика, вишегласје, народна музичка традиција, музички инструменти.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Природа саме музике, па и предмета Музичка култура указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене програмом наставе и учења. Ниједна област се не може изучавати изоловано од друге и бити сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике. Музику од почетка треба повезивати са што више догађаја из живота ученика. Паралелно одвијање различитих музичких активности подстиче мисаону активност, драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика, и представља одличну основу за интеграцију са другим предметима.

Настава усмерена на остваривање исхода даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање (певање и свирање) ученика и музичко стваралаштво у оквиру којих ученик користи теоријска знања као средства за партиципацију у музици. Основни методски приступ се темељи на звучном утиску, по принципу од звука ка нотној слици и тумачењу.

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Настава Музичке културе остварује се кроз следеће области:

- Човек и музика,
- Музички инструменти,
- Слушање музике,
- Извођење музике,
- Музичко стваралаштво.

Да би постигао очекиване исходе наставе и учења, наставник користи глас и покрет, музичке инструменте, елементе информационих технологија као и развијене моделе мултимедијалне наставе. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којим ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања и коришћења информација (интернет, књиге...), сараднички рад у групама, као и

комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајнијег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премошћавања стидљивости или анксиозности.

Програм наставе и учења омогућава да се, поред наведених композиција за слушање и извођење, могу користити и композиције које нису наведене, односно, наставник има могућност да максимално до 30%, по слободном избору, одабере композиције за слушање и извођење водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим могућностима и интересовањима, естетским захтевима, исходима и локалитету на коме се налази школа. Однос између понуђених композиција и примера из друге литературе треба да буде најмање 70% у корист понуђених. Из поменутог разлога, у програму наставе и учења се налази већи избор наставног материјала (за слушање и извођење) у односу на годишњи фонд часова предмета Музичка култура.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

Поред пажљивог избора што квалитетнијих музичких садржаја, ученике треба стално упућивати на неопходност неговања гласовног и слушног апарата. Упозорења да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма, треба да се спроводе у континуитету.

Упућивање ученика на правила понашања при слушању музике и извођењу музике чини део васпитног утицаја који наставник има у обликовању опште културе понашања. Овај модел понашања ученик треба да пренесе касније на концерте и различите музичке приредбе.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм имајући у виду: састав и карактеристике ученика у одељењу, уџбенике и остали дидактички материјал који користи за реализацију наставних садржаја, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже као и потребе локалне средине у којој се школа налази.

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи-глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима).

На часу треба да преовлађује активност којом се савладава нови музички садржај, али је она увек повезана и са другим музичким активностима. Специфичност предмета се огледа у томе што се музичке активности одвијају паралелно или једна музичка активност логично води ка другој.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава Музичке културе подразумева учешће свих ученика, а не само оних који имају музичке предиспозиције. Како је предмет Музичка култура синтеза вештина и знања, полазна тачка у процесу оцењивања треба да буду индивидуалне музичке способности и ниво претходног знања сваког ученика. Битни фактори за праћење музичког развоја и оцењивање сваког ученика су његово знање, рад, степен ангажованости, кооперативност, интересовање, став, умешност и креативност, али и напредовање у односу на претходна постигнућа. Тако се у настави Музичке културе за исте васпитно-образовне задатке могу добити различите оцене, као и за различите резултате исте оцене, због тога што се конкретни резултати упоређују са индивидуалним ученичким могућностима.

Начин провере и оцена треба да подстичу ученика да напредује и активно учествује у свим видовима музичких активности. Главни критеријум за процес праћења и процењивања је начин ученичке

партиципације у музичком догађају, односно да ли је у стању да прати музичко дело при слушању и како односно, да ли и како изводи и ствара музику користећи постојеће знање.

У зависности од области и теме, постигнућа ученика се могу оценити усменом провером, краћим писаним проверама (до 15 минута) и проценом практичног рада и стваралачког ангажовања. Поред ових традиционалних начина оцењивања, треба користити и друге начине оцењивања као што су:

- допринос ученика за време групног рада,
- израда креативних задатака на одређену тему,
- рад на пројекту (ученик даје решење за неки проблем и одговара на конкретне потребе),
- специфичне вештине.

У процесу вредновања резултата учења, наставник треба да буде фокусиран на ученичку мотивацију и ставове у односу на извођење и стваралаштво, способност концентрације, квалитет перцепције и начин размишљања приликом слушања, као и примену теоретског знања у музицирању.

Наставник треба да мотивише ученика на даљи развој, тако да ученик осети да је кроз процес вредновања виђен и подржан, као и да има оријентацију где се налази у процесу развоја у оквиру музике и музичког изражавања. Важно је укључити самог ученика у овај процес у смислу дијалога и узајамног разумевања у вези са тим шта ученик осећа као препреке (вољне и невољне) у свом развоју, као и на које начине се, из ученикове перспективе, оне могу пребродити.

Када је у питању вредновање области Музичко стваралаштво, њу треба вредновати у смислу стваралачког ангажовања ученика, а не према квалитету насталог дела, јер су и најскромније музичке импровизације, креативно размишљање и стварање педагошки оправдане.

Узимајући у обзир све циљеве које процес учења, краткорочно и дугорочно, треба да постигне, неопходно је имати на уму да се оквир вредновања процеса и резултата учења одвија највише у учениковом живом контакту са музиком, тј. извођењу и стваралаштву, а такође и слушању музике. Теоретско знање треба да има своју примену и функцију у ученичком изражавању кроз музику и у контакту са музиком. Како процес учења у оквиру сваког часа треба да обухвати све области, посматрање ученика у живом контакту са музиком је истовремено показатељ квалитета процеса учења, као и идеална сцена за вредновање резултата учења. Сумативно вредновање треба да буде осмишљено кроз задатке и активности које захтевају креативну примену знања. Диктате не треба практиковати ни задавати.

Назив предмета	ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ
Циљ	Циљ учења <i>Физичког и здравственог васпитања</i> је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.
Разред	Шести
Годишњи фонд часова	72 + 54 (обавезне физичке активности ученика)

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА		САДРЖАЈИ
– примени једноставне комплексности и општеприпремних вежби; – изведе вежбе (разноврсна природна и изведена кретања) и користи их у спорту, рекреацији и различитим животним ситуацијама; – упореди резултате тестирања савременим за свој узраст и сагледа сопствени моторички напредак; – комбинује и користи достигнуто усвојене технике кретања у спорту и свакодневном животу; – доводи у везу развој физичких способности са атлетским дисциплинама; – одржава стабилну и динамичку равнотежу у различитим кретањима, изводи ротације тела; – користи елементе гимнастике у свакодневним животним ситуацијама и игри;	ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ		Обавезни садржаји Вежбе за развој снаге. Вежбе за развој покретљивости. Вежбе за развој аеробне издржљивости. Вежбе за развој брзине. Вежбе за развој координације. Примена националне батерије тестова за праћење физичког развоја и моторичких способности
	МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ, СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ	Атлетика	Обавезни садржаји Техника истрајног трчања. Истрајно трчање – припрема за крос. Техника спринтерског трчања. Техника високог и ниског старта. Скок увис (прекорачна техника). Бацање лоптице (до 200 г). Препоручени садржаји Техника штафетног трчања. Скок удаљ. Бацања кугле 2 kg. Бацање „вортекс-а”. Тробој.
		Спортска гимнастика	Обавезни садржаји Вежбе на тлу. Прескоци и скокови. Вежбе у упору. Вежбе у вису. Ниска греда. Гимнастички полигон. Препоручени садржаји Вежбе на тлу (напредне варијанте). Висока греда. Трамболина. Прескок. Коњ са хватаљкама. Вежбе у упору (сложенији састав). Вежбе у вису (сложенији састав).
– процени сопствене могућности за вежбање у гимнастички; – користи елементе технике у игри; – примењује основна правила рукомета у игри; – учествује на	МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ, СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ	Спортска гимнастика	Обавезни садржаји Вежбе на тлу. Прескоци и скокови. Вежбе у упору. Вежбе у вису. Ниска греда. Гимнастички полигон. Препоручени садржаји Вежбе на тлу (напредне варијанте).

унутародељенским такмичењима; – изведе кретања, вежбе и краткесаставе уз музичку пратњу; – игра народно коло; – изведе кретања у различитом ритму; – изведе основне кораке плеса из народне традиције других култура; – контролише и одржава тело уводи; – преплива 25m слободном техником; – скочи у воду на ноге; – поштује правила понашања у око водене средине; – објасни својим речима сврху значај вежбања; користи основну терминологију вежбања; – поштује правила понашања у ина просторима за вежбање у школи и ван ње, као и на спортским манифестацијама; – примени мере безбедности током вежбања; – одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима у просторима за вежбање; – примени и поштује правила тимске и спортске игре у складу са етичким нормама; – навија и бодри учеснике такмичењима и решава конфлике на социјално прихватљив начин; – користи различите изворе информација за упознавање са разноврсним облицима физичких спортско-рекреативних активности; – прихвати сопствену победу и пораз у складу са „ферплејом“; – примењује научено у физичко-здравственом васпитању у ванредним ситуацијама; – препозна лепоту покрета и кретања у физичком вежбању и спорту; – направи план дневних активности; – наведе примере утицаја физичког вежбања на здравље; – разликује здраве и			Висока греда. Трамболина. Прескок. Коњ са хватаљкама. Вежбе у упору (сложенији састав). Вежбе у вису (сложенији састав).
		Основе тимских и спортских игара	Обавезни садржаји Рукомет/минирукомет: Основни елементи технике и правила; – вођење лопте, – хватања и додавања лопте, – шутирања на гол, – финтирање, – принципи индивидуалне одбране – основна правила рукомета/минирукомета Спортски полигон. Препоручени садржаји Напредни елементи технике, тактике и правила игре: – хватања котрљајућих лопти, – дриблинг, шутирања на гол, – финтирање, основни принципи колективне одбране
		Плес и ритмика	Обавезни садржаји Покрети уз ритам и уз музичку пратњу. Ритмичка вежба без реквизита. Скокови кроз вијачу. Народно коло „Моравац“. Народно коло из краја у којем се школа налази. Основни кораци друштвених плесова. Препоручени садржаји Вежбе са обручем. Вежбе са лоптом. Сложенији скокови кроз вијачу.
		Пливање	Обавезни садржаји Предвежбе у обучавању пливања. Игре у води. Самопомоћ у води. Препоручени садржаји Плива једном техником. Роњење у дужину.
	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА (Реализује сектор све наставне области и теме уз практичан рад)	Физичко вежбање и спорт	Циљ и сврха вежбања у физичком и здравственом васпитању. Основна правила. Рукомета/минирукомета и Малог фудбала. Понашање према осталим субјектима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе). Чување и одржавање материјалних добара која се користе у физичком и здравственом васпитању. Уредно постављање и склањање справа и реквизита неопходних за вежбање. Упознавање ученика са најчешћим облицима насиља у физичком васпитању и спорту. „Ферплеј“ (навијање, победа, пораз решавање конфликтних ситуација). Писани и електронски извори информација из области физичког васпитања и спорта. Значај развоја физичких способности за снажање у ванредним ситуацијама (земљотрес, поплава, пожар...).

нездравена чине исхране; – направи недељни јеловник уравнотежене исхране уз помоћ наставника; – примењује здравствено-хигијенске мере пре, у току и након вежбања; – препозна врсту повреде; – правилно реагује у случају повреде; – чува животну средину током вежбања.			обликовање тела). Планирање дневних активности. Физичка активност, вежбање и здравље. Основни принципи вежбања и врсте физичке активности. Одржавање личне опреме за вежбање и поштовање здравствено-хигијенских мера пре и после вежбања. Лична и колективна хигијена пре и после вежбања. Утицај правилне исхране на здравље и развој људи. Исхрана пре и после вежбања Прва помоћ: – значај прве помоћи, – врсте повреда. Вежбање и играње на чистом ваздуху – чување околине приликом вежбања.
---	--	--	---

Кључни појмови садржаја: физичко вежбање, рукомет, игра, здравље, васпитање.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Достизање циља и исхода наставе и учења *физичког и здравственог васпитања* заснива се на јединству наставних и ваннаставних организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља кроз достизање исхода и стандарда овог васпитно-образовног подручја.

Главна промена у савременој концепцији и пракси образовања и васпитања, па тако и у програму предмета *физичко и здравствено васпитање*, је померање тежишта са наставних садржаја на јасно дефинисане исходе, односно са наставних садржаја на процес учења и његове резултате.

Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли у предмету *физичко и здравствено васпитање*, и учешћем у *обавезним физичким активностима*. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика у три предметне области:

- физичке способности,
- моторичке вештине, спорт и спортске дисциплине и
- физичка и здравствена култура.

Они омогућавају да се циљ учења овог предмета достигне у складу са предметним и међупредметним компетенцијама и стандардима постигнућа. Исходи не прописују структуру, садржаје и организацију наставе, као ни критеријуме и начин вредновања ученичких постигнућа.

Циљ и исходи предмета се остварују кроз наставу *физичког и здравственог васпитања* (у трајању од 2 школска часа недељно) и *обавезне физичке активности* сваког ученика (у трајању од 1,5 школски час недељно). Програм петог разреда базиран је на континуитету усвојених знања, вештина, ставова и вредности из првог циклуса основног образовања и васпитања.

Настава *физичког и здравственог васпитања* усмерена је према индивидуалним разликама ученика, које се узимају као критеријум у диференцираном приступу, па самим тим неопходно је упутити ученика или групу ученика, на олакшане или проширене садржаје у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада.

Где је неопходно, програмске садржаје потребно је реализовати према полу.

Обавезни организациони облици рада:

- А. часови физичког и здравственог васпитања;
- А1. обавезне физичке активности ученика;

Остали облици рада (ванчасовне и ваншколске активности):

- Б. слободне активности – секције,
- В. недеља школског спорта,
- Г. активности у природи (кросеви, зимовање, летовање – камповање...),
- Д. школска и ваншколска такмичења
- Ђ. корективно-педагошки рад.

Планирање васпитно-образовног рада

Дефинисани исходи су важан део и незаобилазан елемент процеса планирања наставе и учења. Дефинисани као резултати учења на крају сваког разреда, током планирања рада потребно је одредити временску динамику у односу на бављење појединим исходима током школске године. Неопходно је посебну пажњу обратити на исходе које није могуће достићи током једног или више часова, већ је у ту сврху потребно реализовати различите активности током године.

Облици наставе

Предмет се реализује кроз следеће облике наставе:

- теоријска настава (до 4 часа);
- практична настава (68–72 часа).

Педагошка документација

- Дневник рада за физичко и здравствено васпитање;
 - Планови рада физичког и здравственог васпитања и обавезних физичких активности ученика: план рада стручног већа, годишњи план (по темама са бројем часова), месечни оперативни план, план ваннаставних активности и праћење њихове реализације.
 - Писане припреме: форму и изглед припреме сачињава сам наставник уважавајући: временску артикулацију остваривања, циљ часа, исходе који се реализују, конзистентну дидактичку структуру часова, запажања након часа;
 - Радни картон: наставник води за сваког ученика. Радни картон садржи: податке о стању физичких способности са тестирања, оспособљености у вештинама напомене о специфичностима ученика и остале податке неопходне наставнику.
- Педагошку документацију наставник сачињава у писаној, а по могућности и електронској форми.

Назив предмета	ФИЗИКА
Циљ	Циљ учења Физике јесте упознавање ученика са природним појавама и основним законима природе, стицање основе научне писмености, оспособљавање за уочавање и распознавање физичких појава и активно стицање знања о физичким феноменима кроз истраживање, усвајање основа научног метода и усмеравање према примени физичких закона у свакодневном животу и раду.
Разред	шести
Годишњи фонд часова	72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– разликује врсте кретања према облику путање и према промени брзине и одређује средњу брзину; – објашњава узајамно деловање тела у непосредном додиру (промена брзине, правца исмера кретања, деформација тела) и узајамно деловање тела која нису у непосредном додиру (гравитационо, електрично и магнетно деловање); – разликује деловање силе Земљине теже од тежине тела; – повезује масу и инерцију, разликује масу и тежину тела, препознаје их у свакодневном животу и решава различите проблемске задатке (проблем ситуације); – демонстрира утицај трења и отпора средине на кретање тела и примењује добре и лоше стране ових појава у свакодневном животу; – демонстрира појаву инерције тела, деформације тела под дејством силе, узајамноделовање наелектрисаних тела и узајамно деловање магнета, притисак чврстих тела и течности; – разликује преношење силе притиска кроз чврста тела и течности и наводи примере	УВОД У ФИЗИКУ	Физика као природна наука. Физика и математика. Физика и техника. Физика и медицина. Методе истраживања у физици (посматрање, мерење, оглед...). Огледи који илуструју различите физичке појаве (из свакодневног живота). Демонстрациони огледи: – Како савити млаз воде? – Мехури од сапунице имају облик сфере, зашто? – Када настаје електрично пражњење? – Направи дугу. – Опишимо лик предмета у равном и сферном огледалу. Улога мерења у физици и у свакодневном животу (мерење времена, дужине, површине и запремине...).
	КРЕТАЊЕ	Кретање у свакодневном животу. Релативност кретања. Појмови и величине којима се описује кретање (путања, пут, време, брзина, правац и смер кретања). Векторски карактер брзине. Подела кретања према облику путање и брзине тела. Зависност пређеног пута и брзине од времена код равномерног праволинијског кретања. Променљиво праволинијско кретање. Средња брзина. Демонстрациони огледи: – Кретање куглице по Галилејевом жљебу. – Кретање мехура ваздуха (или куглице) кроз вертикално постављену дугу провидну цев са течношћу. Лабораторијска вежбе 1. Одређивање средње брзине променљивог кретања тела и сталне брзине равномерног кретања помоћу стаклене цеви са мехуром (или куглицом).

примене (хидраулична преса, кочница аутомобила, ходање по снегу...); – познаје примену хидростатичког притисака (принцип рада водовода, фонтане); – изражава физичке величине у одговарајућим мерним јединицама међународног система (SI) и разликује основне и изведене физичке величине, претвара веће јединице у мање и обрнуто (користи префиксе микро, мили, кило, мега); – процењује вредност најмањег подеока код мерних инструмената (односно, тачност мерења); – мери тежину, дужину, време, запремину у и масу и на основу мерених вредности одређује густину и притисак; – одређује средњу вредност мерене величине игреску мерења; – решава квалитативне, квантитативне и графичке задатке (брзина, тежина, густина, притисак чврстих тела и течности...).	СИЛА	Узајамно деловање два тела у непосредном додиру и последице таквог деловања: покретање, заустављање и промена брзине тела, деформација тела (истезање, сабијање, савијање), трење при кретању тела по хоризонталној подлози и отпор при кретању тела кроз воду и ваздух. Узајамно деловање два тела која нису у непосредном додиру (гравитационо, електрично, магнетно). Сила као мера узајамног деловања два тела, правац и смер деловања. Векторски карактер силе. Слагање сила истог правца. Процена интензитета силе демонстрационим динамометром. Сила Земљине теже. Тежина тела као последица деловања силе Земљине теже. Демонстрациони огледи. – Истезање и сабијање еластичне опруге. Трење при клизању и котрљању. Слободно падање. – Привлачење и одбијање наелектрисаних тела. Привлачење и одбијање магнета.
	МЕРЕЊЕ	Основне и изведене физичке величине и њихове јединице (префикси микро, мили, кило, мега). Међународни систем мера. Мерила и мерни инструменти (опсег и тачност). Директно и индиректно мерење. Појам средње вредности мерене величине и грешке мерења при директним мерењима. Демонстрациони огледи. – Мерење дужине (метарска трака, лењир), запремине (мензура) и времена (часовник, хронометар). – Приказивање неких мерних инструмената (вага, термометри, електрични инструменти). Лабораторијске вежбе - Мерење димензија тела лењиром са милиметарском поделом. - Мерење запремине чврстих тела неправилног облика помоћу мензуре. - Мерење еластичне силе при истезању и сабијању опруге. Мерење силе трења при клизању или котрљању тела по равној подлози.
	МАСА И ГУСТИНА	Инертност тела. Закон инерције (Први Њутнов закон механике). Маса тела на основу појма о инертности и о узајамном деловању тела. Маса и тежина као различити појмови. Мерење масе тела вагом. Густина тела. Средња густина тела. Одређивање густине чврстих тела. Одређивање густине течности мерењем њене масе и запремине. Демонстрациони огледи. – Илустровање инертности тела. – Судари двеју кугли (а) исте величине, истог материјала, (б) различите величине, истог материјала, (в) исте величине, различитог материјала. – Мерење масе вагом. – Течности различитих густина у истом суду – „течни сендвич“ – Суво грожђе у газираној води. – Мандарина са кором и без коре у води. Лабораторијске вежбе Одређивање густине чврстих тела правилног и неправилног облика.

		2. Одређивање густине течности мерењем њене масе и запремине. Калибрисање еластичне опруге и мерење тежине тела динамометром.
	ПРИТИСАК	Притисак чврстих тела. Притисак у мирној течности. Хидростатички притисак. Спојени судови. Атмосферски притисак. Торичелијев оглед. Зависност атмосферског притиска од надморске висине. Барометри. Преношење спољњег притиска кроз течности и гасове у затвореним судовима. Паскалов закон и његова примена. Демонстрациони огледи. – Зависност притиска чврстих тела од величине додирне површине и од тежине тела. Стаклена цев са покретним дном за демонстрацију хидростатичког притиска. – Преношење притиска кроз течност (стаклена цев с мембраном, Херонова боца, спојени судови). – Хидраулична преса (нпр. два медицинска инјекциона шприца различитих попречних пресека спојена силиконским цревом). – Огледи који илуструју разлику притисака ваздуха (како се ваздух може „видети“, како свећа може да гори под водом). – Огледи који илуструју деловање атмосферског притиска. Лабораторијска вежба 1. Одређивање зависности хидростатичког притиска од дубине воде

Кључни појмови садржаја: кретање, мерење, сила, маса, густина, притисак

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Полазна опредељења при дефинисању исхода и конципирању програма наставе и учења Физике били су усвојени стандарди постигнућа ученика у основној школи.

Ученици шестог разреда треба да науче основне појмове и законе физике на основу којих ће разумети појаве у природи и значај Физике у образовању и свакодневном животу. Они треба да стекну основу за праћење програма Физике у следећим разредима.

Полазна опредељења утицала су на избор програмских садржаја и метода логичког закључивања, демонстрационих огледа и лабораторијских вежби, оријентисаних на очекиване исходе.

Из физике као научне дисциплине одабрани су они садржаји које на одређеном нивоу, у складу са образовним стандардима и исходима, могу да усвоје сви ученици шестог разреда.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

При планирању наставног процеса наставник, на основу дефинисаног циља предмета и исхода, самостално планира број и редослед часова обраде и осталих типова часова, као и методе и облике рада са ученицима. Наставник може у одређеној мери (водећи рачуна да се не наруши логичан след учења Физике) прерасподелити садржаје према својој процени.

Улога наставника је да при планирању наставе води рачуна о саставу одељења и резултатима иницијалног теста, степену опремљености кабинета за Физику, степену опремљености школе (ИТ опрема, библиотека,...), уџбенику и другим наставним материјалима које ће користити.

Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој годишњи/глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности.

Од метода логичког закључивања, које се користе у физици као научној дисциплини (индуктивни, дедуктивни, закључивање по аналогији, итд.), ученицима шестог разреда најприступачнији је индуктивни метод (од појединачног ка општем) при проналажењу и формулисању основних закона физике. Зато програм предвиђа да се при проучавању макрофизичких појава претежно користи индуктивни метод.

Увођење једноставних експеримената за демонстрирање физичких појава има за циљ развијање радозналости и интересовања за физику и истраживачки приступ у природним наукама. Једноставне експерименте могу да изводе и сами ученици на часу или да их понове код куће, користећи многе предмете и материјале из свакодневног живота.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се остварени ниво постигнућа и напредовање током процеса учења. Да би вредновање било објективно, потребно је да буде усклађено са принципима оцењивања (Правилник о оцењивању у основној школи из 2013. године).

Наставник је дужан да континуирано прати рад сваког ученика кроз непрекидно проверавање његових усвојених знања, стечених на основу свих облика наставе: демонстрационих огледа, предавања, решавања квантитативних, квалитативних и графичких задатака, лабораторијских вежби, пројеката...

У сваком разреду треба континуирано пратити и вредновати знања, вештине и ставове ученика помоћу усменог испитивања, кратких писмених провера, тестова на крају већих целина, контролних вежби и провером експерименталних вештина. Наставник треба да омогући ученицима да искажу сопствена размишљања о неким физичким појавама и да то адекватно вреднује.

На почетку школске године, потребно је спровести иницијални тест. Овај тест је инструмент провере предзнања и потенцијала ученика. На крају школске године, такође, треба спровести часове систематизације градива и проверити ниво постигнућа ученика.

ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ

Назив програма	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ
Циљ	Циљ учења Грађанског васпитања је да ученик изучавањем и практиковањем основних принципа, вредности и процедура грађанског друштва постане свестан својих права и одговорности, осетљив за потребе појединца и заједнице и спреман да активно делује у заједници уважавајући демократске вредности.
Разред	Шести
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ /ТЕМА	САДРЖАЈИ
– образложи везу права и одговорности на примеру; – наведе примере за групу права <i>слобода</i> и <i>заштита</i> од; – аргументује значај инклузивног образовања, права и потребе за образовањем свих ученика; – штити своја права на начин који не угрожава друге и њихова права; – идентификује показатеље кршења права детета у свакодневном животу, примерима из прошлости, литературе; – сврсисходно користи кључне појмове савременог демократског друштва: демократија, грађанин, власт; – образложи улогу грађана у друштвеном систему и систему власти на примеру; – разликује стварну партиципацију ученика у одељењу и школи од симболичке и декоративне; – позитивно користи интернет и мобилни телефон за учење, информисање, дружење, покретање акција; – образложи могући утицај друштвених мрежа на ставове и деловање појединца; – примени 7 правила за сигурно четовање и коришћење СМС порука; – препознаје ситуације дигиталног насиља и зна како да реагује и коме да се обрати за помоћ; – учествује у избору теме, узорка и инструмената истраживања; – учествује у спровођењу истраживања, прикупљању и обради добијених података и извођењу закључака; – презентује спроведено истраживање и добијене резултате;	ЉУДСКА ПРАВА	Права и одговорности Моја и твоја права – наша су права. Права и одговорности. Посебна група права: <i>слобода</i> да и припадајуће одговорности. Посебна група права: <i>заштита</i> од и припадајуће одговорности. Право на очување личног, породичног, националног, културног и верског идентитета и припадајуће одговорности. Право на квалитетно образовање и једнаке могућности за све и припадајуће одговорности. Инклузивно образовање – квалитетно образовање за све.
	ДЕМОКРАТСКО ДРУШТВО	Демократско друштво и партиципација грађана Демократско друштво – појам, карактеристике. Грађанин. Дете као грађанин. Процедуре којима се регулише живот у заједници: ко је овлашћен да доноси колективне одлуке и на основу којих процедура. Власт. Нивои и гране власти. Лествица партиципације ученика у школи: манипулација, декоративна употреба, симболичка употреба, стварна партиципација. Партиципација ученика на нивоу одељења и школе.
	ПРОЦЕСИ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ	Употреба и злоупотреба интернета и мобилних телефона Позитивно коришћење интернета и мобилног телефона. Шта је дозвољено, а шта није на интернету. Утицај друштвених мрежа на мишљење и деловање појединца. Опасности у коришћењу интернета и мобилног телефона. Дигитално насиље и веза са Конвенцијом о правима детета. Карактеристике и последице дигиталног насиља. Седам правила

– процењује ефекте спроведеног истраживања и идентификује пропусте и грешке; – у дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима, комуницира на конструктиван начин; – учествује у доношењу правила рада групе и поштује их; – проналази, критички разматра и користи информације из различитих извора.		за сигурно четовање и коришћење СМС порука. Реаговање у ситуацијама дигиталног насиља. Одговорности ученика и школе.
	ГРАЂАНСКИ АКТИВИЗАМ	Планирање и извођење истраживања о понашању ученика у школи и њиховим ставовима о употреби/злоупотреби интернета и мобилних телефона. Шта су ставови, на чему се заснивају и каква је њихова веза са понашањем. Избор теме, узорка и инструмента истраживања. Спровођење истраживања. Обрада података. Тумачење резултата. Припрема и презентација добијених резултата. Евалуација истраживања.

Кључни појмови садржаја: права и одговорности, демократско друштво, партиципација, дигитално насиље, ставови.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Изборни програм Грађанско васпитање за шести разред основног образовања и васпитања организован је, као и програм за претходни разред, по моделу спирале, што значи да су садржаји дати у исте четири области (*Људска права, Демократско друштво, Процеси у савременом свету и Грађански активизам*), али се они проширују и продубљују, а исходи се надограђују или се, ако је у питању вештина, даље развијају. Све четири области су једнако важне, а наставник их, у непосредном раду са ученицима, интегрише, јер између њих постоји природна веза.

У програму су наведени садржаји које наставник може да допуњује, проширује и мења према конкретним потребама и плану сопственог рада, али увек имајући у виду исходе које треба остварити. Они су тако дати да одговарају узрасту ученика, мерљиви су, проверљиви, односно наставник може, пратећи активности ученика, да лако утврди да ли их они остварују и у којој мери. Најчешће су исходи дати на нивоу примене, што значи да се знање и разумевање подразумевају као предуслови примене. Такав приступ одговара концепту Грађанског васпитања од кога се очекује да код ученика развија вољну компоненту која долази до изражаја на нивоу понашања. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер сви они доприносе постизању општег циља овог програма и развоју међупредметних компетенција. Између исхода постоји повезаност. Остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Многи исходи су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада током дужег временског периода, што се препознаје у томе да се неки исходи у истој или сличној формулацији налазе у програмима и за пети и за шести разред.

Посебност Грађанског васпитања је у томе што је оно део ширег концепта образовања за демократију и грађанско друштво и у том смислу је повезано са другим предметима, ваннаставним активностима и, уопште, етосом школе.

У процесу планирања наставе и учења, наставник се руководи, преваходно, исходима које ученици треба да остваре. Приликом осмишљавања активности, како наставника тако и ученика, треба имати у виду да свака од њих може да се вишеструко искористи. На пример, у оквиру скоро свих активности на различитим садржајима могућ је допринос остваривању исхода који се односе на комуникацију, осетљивост за различитост, емпатичност и др. То значи да за такве исходе нису потребни посебни садржаји, активности и часови. Њихово остваривање одвија се постепено и спонтано са тенденцијом да ученици аутентично развијају пожељне облике понашања.

У остваривању програма Грађанског васпитања, продукти ученичких активности имају посебан значај. Они могу бити различите врсте као што су постери, аудио-визуелни записи, презентације, прикази резултата истраживања, представе и друго. Они се могу користити при интеграцији или

рекапитулацији обрађених садржаја, процени напредовања ученика, као и самопроцени наставника колико успешно ради. Продукти се могу користити и ван групе, на пример на изложби у холу школе, у школским новинама, сајту школе, у локалној заједници или локалним медијима.

За реализацију наставе овог програма и остваривање дефинисаних исхода, врло је важна улога наставника. Он је модел који својим понашањем даје пример и доприноси стварању демократске атмосфере која је погодна за размену и аргументовање идеја и мишљења међу ученицима; он је тај који даје повратне информације и подстиче ученике на разумевање односа у групи. Конструктивна комуникација и демократске процедуре нису само циљ већ и начин да се остваре жељени исходи. Битно је да наставник обезбеди равноправну укљученост сваког ученика (уважавајући различитост како у стиловима учења тако и у типу личности). Реализација програма треба да се одвија у складу са принципима интерактивних односа (активне, проблемске и истраживачке наставе), са сталним рефлексјама на одговарајуће појаве из друштвеног контекста (прошлости и још више садашњости). Посебан захтев за наставнике представља потреба за припремом нових, актуелних материјала који најбоље одговарају садржају и исходима. Они се могу наћи у различитим изворима информација. За реализацију појединих тема могу се користити филмови јер активирају когнитивну и афективну страну личности и подстицајно делују на ученике да искажу мисли, осећања и ставове. Не треба занемарити ни интернет и различите социјалне мреже јер су то облици комуникације који су блиски младима и на којима се могу препознати и анализирати многи проблеми живота у савременом свету, али и разговарати о говору мржње, нетолеранцији, другим облицима кршења права, као и интернет насиљу. Подразумева се да наставник има потпуни увид у материјале који се користе у раду са ученицима (филмови, видео-клипови, текстови из новина и сл.) како би се заштитили од неодговарајућих садржаја.

Наставник треба да обезбеди да се на часу сваки ученик осећа уважено, прихваћено и добродошло у својој различитости, уз обавезу да поштује и уважи друге и другачије погледе и мишљења. Наставник треба да подстиче код ученика способност да разумеју сопствену одговорност у ситуацијама дискриминације и насиља, као и да бирају конструктивне начине реаговања на њих.

Чињеница да се програм описно оцењује, не умањује потребу да се континуирано прати напредовање ученика у достизању исхода које започиње иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази и у односу на шта ће се процењивати његово даље напредовање. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика. Грађанско васпитање пружа изузетну могућност за неговање саморефлексије (промишљање ученика о томе шта зна, уме, може) и подстицање саморегулације процеса учења кроз постављање личних циљева напредовања и планирања како да се остваре. Кључни показатељи напредовања у овом изборном програму, из разреда у разред, јесу све правилнија употреба термина који се односе на демократске појаве и процесе, исказивање ставова аргументацијом, ненасилна комуникација, прихватање различитости, показивање емпатије, све чешће испољавање иницијативе, већи степен сарадљивости.

Назив предмета	ВЕРСКА НАТАВА - православна
Циљ	Циљ верске наставе јесте да се њоме посведоче садржај вере и духовно искуство традиционалних цркава и религијских заједница које живе и делују на нашем животном простору, да се ученицима пружи целовит религијски поглед на свет и живот и да им се омогући слободно усвајање духовних и животних вредности цркве или заједнице којој историјски припадају, односно чување и неговање сопственог верског и културног идентитета. Ученици треба да упознају веру и духовне вредности сопствене, историјски дате цркве или верске заједнице у отвореном и тоерантном дијалогу, уз уважавање других религијских искустава и филозофских погледа, као и научних сазнања и свих позитивних искустава и достигнућа овечанства.
Разред	Шести
Годишњи фонд часова	36 часова

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
- Православни катихизис (веронаука) јесу да код ученика: - развије способност уочавања да су грех и зло у свету последица погрешног изражавања човекове слободе; - развије способност уочавања да Бог поштује човекову слободу али да не одустаје да свет доведе у вечно постојање; - изгради свест о томе да Бог воли човека и свет и да их никад не напушта, али вечни живот зависи и од слободе човека и његове заједнице с Богом; - развије способност спознавања да Бог није одустао од првобитног циља због кога је створио свет, а то је да се свет сједини с Њим посредством човека и да тако живи вечно; - развије способност уочавања сличности у структури старозаветне и новозаветне Цркве.	ПРИПРЕМА СВЕТА ЗА ДОЛАЗАК СИНА БОЖИЈЕГ У СВЕТ	Први човек је прекинуо заједницу с Богом и на тај начин је осудио себе и сву творевину на смрт; Бог није одустао од свог плана да створени свет живи вечно иако је први човек одбио да има заједницу с Богом; Бог је променио начин остварења тог плана, али не и сам план да се преко човека оствари јединство Бога и створене природе; Једини начин да се то оствари у новонасталим условима када су сви људи самим рођењем постајали смртни и зато нису могли да буду посредници између света и Бога јесте да Бог постане човек.
	УВОД У НОВИ ЗАВЕТ	Нови Завет је испуњење Старог Завета Новозаветни списи Јеванђељисти
	БОГОЧОВЕК – ИСУС ХРИСТОС	Пресвета Богородица – Благовести Богородичини празници Рођење Христово Христос је Богочовек Крштење Христово Христова чуда Новозаветне заповести и Беседа На гори Христос – „пут, истина и живот” Лазарева Субота и Цвети Тајна Вечера – прва Литургија Страдање Христово Васкрсење Христово
	ЦРКВА ДУХА СВЕТОГА	Вазнесење и Педесетница Црква у Јерусалиму Павле – апостол незнабожаца Прогони хришћана Свети цар Константин и крштење царства

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Циљ наставе у 6. разреду јесте да ученици на примеру старозаветне историје уоче да Бог није одустао од остварења свог првобитног плана о свету, који се огледа у сједињењу свих створених бића са Богом преко човека, и поред тога што је то први човек Адам одбио да испуни. Бог је после греха првог човека променио начин остварења тог циља, али је циљ због кога је свет створен остао исти. Конкретна реализација тога циља почиње од избора Аврама и благосиљања јеврејског народа у њему, што означава почетак Цркве која има исту структуру као будуће Царство Божије.

Ови старозаветни догађаји, којима почиње остварење Царства Божијег у историји, показују, међутим, и то да се и у новом начину остварења Царства Божијег не заобилази човек и да Бог такође остаје при томе да апсолутно поштује слободу човека, да се преко њега и његовом сарадњом то Царство и оствари, као што је то био случај и са првим човеком Адамом.

Кроз старозаветну историју почиње, међутим, да се назире и то коју је личност одабрао Бог да уместо првог Адама буде та спона између Њега и света како би се тај план испунио, као и то на који ће се начин то сада остварити. Старозаветни догађаји и старозаветна Црква типови су и праслика оваплоћења Сина Божијег који ће постати нови Адам, његовог страдања и васкрсења, као и новозаветне Христове Цркве. Десет Божијих заповести дате су јеврејском народу да би регулисале однос старозаветне Цркве са Богом, као и односе међу члановима Цркве.

На основу позива Божијег Авраму и оснивања старозаветне Цркве, треба показати да се и старозаветна Црква, као новозаветна, темељи на вери у Христа и будући догађај сабрања око Њега и сједињења с Богом у њему, што ће донети бесмртност свима и целој природи.

Овај програм треба реализовати читајући кључне одломке из Старог Завета и тумачећи их из перспективе будућег Царства Божијег, односно из перспективе новозаветних догађаја, као што и новозаветне догађаје треба тумачити из перспективе другог доласка Христовог и Царства Божијег. На овај начин ћемо указати ученицима на спасење као историјски процес: Стари завет је сенка, Нови је икона, а истина је стање света у будућем веку (Св. Максим Исповедник).

Тему Припрема свешта за долазак Сина Божијег треба реализовати препричавањем библијске историје од пада Адама до позива Авраму да напусти родитељски дом и пође за Богом. Овде треба указати ученицима на то да се Бог не пројављује у свету као индивидуа, већ кроз историјске догађаје и да су то они догађаји који својом структуром и елементима указују на будуће Царство Божије.

Теме: Избор Аврама... и Аврам и јеврејски народ као праслика Христа и Цркве, треба, такође, реализовати препричавањем библијске историје везане за Аврама и упућивањем на следеће моменте: да је Аврам, на основу веровања обећању Божијем, пошао за Њим, без обзира на то што су многи догађаји могли указивати на то да се то обећање неће испунити; да је покушај Аврама да жртвује свог сина Исака израз апсолутне везаности Аврама за Бога, односно вере у Бога и његово обећање; да Бог не жели жртву Исакову (из чега би требало извести закључак да се ниједно дело, уперено против човека и његовог живота, не може оправдати Богом), као и на моменат да је Исак праслика Сина Божијег и његове жртве за спасење људи, која подвлачи Божију љубав према нама.

Треба указати, такође, и на то да библијска историја под избором Аврама подразумева многе, читав један народ, као и на то да имена "Израиљ", "слуга Божији" истовремено означавају једног и многе. Ово треба довести у везу са Христом и Литургијом, Црквом где се под Христом подразумевају истовремено један и многи. Та знања ће послужити ученицима да касније лакше разумеју онтологију личности - један као заједница многих.

Тему Десет Божијих заповести треба реализовати на основу старозаветног описа давања заповести Мојсију на гори Синају, указујући да суштина овог закона није његово индивидуално упражњавање и испуњење, већ да он има смисао у односу човека према Богу и другом човеку, односно да прописује шта не треба учинити другом човеку, на основу чега се подвлачи значај другог, Бога и човека, за живот нас самих.

Упоредо с библијском историјом, глобална светска историја показује да људи, будући да су иконе Божије, не престају да теже бесмртности. То се види кроз стварање разних религија, митова, али и философије и науке, као и културе и уопште цивилизације, које све имају као крајњи циљ налажење начина да се превазиђе смрт. Ово треба искористити и покренути у настави дијалог између хришћанског виђења истинског постојања света, односно начина на који се може остварити бесмртност за све људе и за сву природу, и савремених религијских и научних теорија о решењу проблема смрти. Нагласак треба ставити на литургијско искуство превазилажења смрти, с назнаком да хришћанство остварење ове тежње види у слободи Бога и слободи човека и њиховом личном јединству, док нехришћанске теорије нуде решење утемељено или на свемогућству Божијем и нужности, или на створеној природи, односно на тражењу лека против смрти у природи.

Назив предмета	ВЕРСКА НАСТАВА - католичка
Циљ	Сврха католичког вјеронаука у основној школи суставно је складно теолошко-еклезиолошко и антрополошко педагошко повезивање Божје објаве и црквене традиције са животним искуством ученика с циљем остваривања суставног и цијеловитог, екуменски и дијалошки отвореног упознавања католичке вјере на информативно-спознајној, доживљајној и дјелатној разини ради постигнућа зрелости кршћанске вјере и постигнућа цијеловитог опћељудског и вјерског одгоја ученика који живе у својем религиозном и црквеном, културном и друштвеном простору.
Разред	Шести
Годишњи фонд часова	36

Опћи циљеви вјеронаучне наставе у основној школи

- Изградити став отворености према трансценденцији, за постављање питања о најдубљем смислу човјекова живота и свијета у односу према временитости и вјечности
- Остварити зrelu људску и вјерничку особност, на индивидуалној и друштвеној разини, у свим димензијама човјекова живота: тјелесној, душевној и духовној
- Постићи људски и кршћански одгој савјести у односу према себи, према другима, према друштву и свијету опћенитога на темељу Божје објаве, кршћанске традиције и црквеног учитељства
- Бити способан схватити и повезати библијске поруке са свакодневним особним и друштвеним животом – Развити спознају и став да је Бог позвао људе на међусобну љубав и заједништво и на живот у складу с тим позивом - Развити спознају да Дух Свети испуња људе духовном снагом како би могли свједочити вјеру и несебичну љубав према Богу и једни према другима
- Упознати, сусрести и прихватити тројединога Бога, Оца, Сина и Духа Светога, Бога који се човјеку објавио, откупио га и понудио му вјечно спасење
- Упознати и прихватити Исуса Христа као навјеститеља Радосне вијести човјеку, јединога и коначнога ослободитеља и спаситеља свих људи
- У отајству Пресветога Тројства открити отајство Божје љубави, близине и дјеловања у особном животу вјерника, у животу кршћанске заједнице и у цијелој повијести људског рода
- Открити и упознати снагу јединства, заједништва и служења Крстове Цркве, која је сакрамент спасења међу људима и оспособити их за квалитетно живљење својега послања и служења у Цркви
- Открити и упознати значење повијести спасења и повијести Католичке Цркве, која извршава Крстов налог евангелизације и служења на различитим подручјима црквеног и друштвеног: социјалном, културном, зnanственом, просвјетном, итд.
- Развијати осјећај и особни став захвалности за Божју бескрајну љубав и доброту и оспособити ученике за узајамно братско служење, доброту, социјалну правду, солидарност и помоћ, те за осјећај захвалности једних према другима - Упознати и уцјепити у властити живот цијеловити кршћански морал, тј. Исусов закон љубави и служења као истински начин кршћанског живота
- Упознати и искусити духовну снагу и спасењску вриједност литургијских и црквених славља, сакрамената, побожности и вјерничког живота, који је проткан свједочанством захваљивања и слављења Бога
- Упознати друге и различите од себе, те изградити осјећај поштовања према другима (различитим) културама, конфесијама, и религијама (екуменска и дијалошка димензија)
- Открити узроке сукоба и неразумијевања између родитеља и дјеце, међу одраслима, међу људима и народима и оспособити их за превладавање сукоба и неразумијевања да би изградили складан особни и друштвени живот - Упознати улогу обитељи у развоју осјећајно-друштвеног живота и развити осјећај и став властите одговорности у својој обитељи и широј друштвеној заједници
- У кршћанској понуди Еванђеља, у вјери, нади и љубави, упознати пут и начин одупирања негативним животним искушењима, особито у доба сазријевања и младости, како би постигли пуну људску и вјерничку зрелост - Развити

духовне и друге стваралачке способности истинским „говором вјере— и свеобухватним приступима у заједничком раду да се оствари цијелост вјерског одгоја и образовања (писмено, усмено, ликовно, гласно, сценско и молитвено изражавање).

задачи- које треба остварити да би се циљ постигло

ВЈЕРОНАУЧНИ ПРОГРАМ ЗА ШЕСТИ РАЗРЕД

Образовни	стјецање знања - „знати“	присјећања, препознавања репродукције- досјаћања рјешавање проблема	чињенице и генерације (дефиниције, закључци... по којима се дјелује)	Упознати, показати, указати, уочити, разумјети, поучити, научити
Функционални	развијање/формирање способности, вјештине, умијећа - „умјети“	менталне- интелектуалне, психомоторне, сензорне, тјелесне	способност изражавања, повезивања, вјештина руковања, снага, снаженја у новим приликама, разборитост	развијати, оспособити, усавршити, јачати, формирати, увјештати, навивати, изграђивати, изоштрити, изражавати, мислити
Одгојни	развијање/формирање ставова, интереса, навика (понашања), усвајање одгојних вриједности - „хмјети“	психомоторне, мисаоне вербалне, социјалне, сензоре	развијање позитивних особина, тачност, уредност, савјесност, марљивост, култура рада /навика, осјећај особне вриједности, одлучивање, прихваћање других или аргументација, однос према имовини	развијати, формирати, односити се, мотивирати

О ситуацији дјеча шестог вјеронаучног годишта

У шестом разреду (између 11./12. и 12./13. године) очитују се још веће индивидуалне разлике међу ученицима него у претходна два разреда. Посебно се све веће развојне разлике очитују између дјечака и дјевојчица. Међутим, у другој половини, а особито при крају шестог разреда, нема више готово ни једног ученика који није прешао из дјетињства у раздобље предадолесценције, јер је у то вријеме већина ученика шестог разреда већ навршила 12 година. Изласком из дјетињства те уласком у предадолесценцију остварује се одређени пријелаз из вањског (—објективног) свијета према унутарњем, субјективном свијету. Ријеч је о фази одређеног унутарњег немира, али и о фази све дубљег разумског промишљања и интереса за ангажман у вањском свијету. Ученици те доби постају способни за све сложеније конкретно мишљење, али исто тако и за апстрактно мишљење. То је главни узрок њихове све наглашеније склоности —филозофирању те њихове све веће способности за повијесно размишљање.

То је такођер вријеме у којему је све наглашенија склоност и способност критичког мишљења у односу на друге, особито према родитељима и другим носитељима ауторитета. Исто је тако посве разумљиво њихово све снажније дистанцирање од обитељи те ослањање на групу (заједницу) вршњака и истомишљеника, која поприма све већу улогу у њихову животу.

Сврха вјеронаучне наставе шестог годишта

Сврха католичког вјеронаука шестог вјеронаучног годишта јест да ученици на крају својега дјетињства упознају кршћанску вјеру, да се вјери отворе и по њој живе. Живот по вјери и кршћанским вриједностима посебно је повезан с искуством слободе. Истинска слобода, повезана с истином, с правдом, с миром и с љубављу, обједињује целокупни програм шестог вјеронаучног годишта. У

њему се Исус Крист као врховни учитељ вјере читује и као Ослободитељ човјека. Исус Крист позива све људе на излазак из ропства зла, гријеха и смрти, и улазак у ослобођени и откупљени нови Божји народ.

Опћи циљеви вјеронаучне наставе шестогa годишта

- Доживјети тајну утјеловљења и Божји наум да човјеку проговори кроз Исуса Христа
 - Спознати синовство Исуса Христа и његов однос према Богу Оцу
 - Упознати се са Исусовим науком и његовим симболичним говором, присподобама
 - Доживјети Исуса који одговара на људске потребе, тешкоће и грешност
 - Уочити, упознати и искусити снагу кршћанске вјере која води до потпуне и праве слободе
- Изградити озбиљан и одговоран став према животним чињеницама, као што су ропство гријеха, зло у свијету, неправда и патња, осама и безнађе, које су запрека постигнућу слободе и догађају се у различитим подручјима особног и друштвеног живота.
- Открити, упознати и искусити да права и потпуна слобода извире из љубави према Богу и ближњему -
- Упознати, сусрести и прихватити Христа као коначног човјека Ослободитеља и Спаситеља, као јединог који је, и то једном заувјек, побиједио ропство, зло, гријех и смрт.
- Ослушкивати и прихватити Исусов позив свим својим ученицима, да буду нови Божји народ, потпуно слободни и одговорни чланови његове заједнице, Цркве, и да ту слободу одговорно живе у друштву, у свијету - Упознати различите службе у заједници, Цркви

Назив предмета	ВЕРСКА НАСТАВА - исламска
Циљ	Циљ предмета Верска настава - Исламска вјеронаука (илмудин) у основном образовању и васпитању је да пружи ученику основни вјернички поглед на свет, са посебним нагласком на вјернички практични део, а такође и будући вјечни живот. Циљ наставе исламске вјеронауке у петом разреду јесте да ученике упозна са основним постулатима (темељним дужностима) вјере ислама, те да ученике упозна са важношћу и садржајем намаза (молитве) и његовом улогом у животу сваког појединца и заједнице у цјелини. То значи да дјеца на начин примјерен њиховом узрасту упознају властиту вјеру у њеној духовној, моралној, социјалној, мисионарској и другим димензијама.
Разред	Шести
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
познавање основних принципа вјере ислама; - познавање вриједности молитве; - познавање саставних дијелова молитве; - упознавање са међусобним правима и дужностима појединца и заједнице; - развије свијест о Богу као Створитељу и однос према људима као најсавршенијим божјим створењима; - развија способност (на начин примјерен узрасту ученика) за постављање питања о цјелини и најдубљем смислу постојања човјека и свијета, о људској слободи, животу у заједници, смрти, односу с природом која нас окружује, као и за размишљање о тим питањима у свијетлу вјере ислама; - развија способност за одговорно обликовање заједничког живота са другима, за налажење равнотеже између властите личности и заједнице, за остваривање сусрета са свијетом (са људима различитих култура, религија, погледа на свијет, с друштвом, природом) и с Богом изгради увјерење да је његов живот на овом свијету само припрема за вјечност, да су сви створени да буду судионици вјечног живота, да се из те перспективе, код ученика развија способност разумијевања, преиспитивања и вриједновања властитог односа према другом човјеку као божјем створењу и изгради спремност за покајање.	ТЕМЕЉНЕ ИСЛАМСКЕ ДУЖНОСТИ	- келимеи-шехаде, садржај и значење Имански шарти: - први имански шарт, обрада пјесме "Аллах" - други и трећи имански шарт - четврти, пети и шести имански шарт
	НАМАЗ (молитва)	- појам, значење и важност намаза - како треба, а како не треба обављати намаз - посљедице напуштања намаза - Основни увјети за исправност намаза: 1. чистоћа тијела, одијела и мјеста гдје ће се клањати 2. абдест (вјерско прање прије намаза-молитве) - намаз и хигијена - месх, гусул и тејемум 3. прописна одјећеност у намазу 4. намаско вријеме, езан и икамет 5. и 6. намаски шарт - обрада Кур'анског поглавља ел-фелек - Саставни дијелови намаза: - почетни текбир, стајање и учење у намазу, - руку' (прегибање), сеџда и посљедње сједење у намазу - Ет-техијат и салавати, - обрада кур'анских сура ел-Ихлас и ел-Лехеб - Сабах намаз - упознавање са бројем реката и начином обављања - Подне намаз - упознавање са бројем реката и начином обављања - Икиндија и акшам намаз - упознавање са начином обављања - Јација намаз - упознавање са бројем реката и начином обављања - Значај намаза са физичког гледишта - Намаз у различитим приликама - обрада поглавља Ен-Нас

		- завршавање намаза (зикр и тесбих) - Намаски ваџиби (радње које се не смију изостављати у току намаза) - намаски сунети (радње које је Посланик а.с. практицирао у току намаза) - намаски мустехаби (радње које је лијепо практицирати у намазу) - радње које утичу на исправност намаза - заједничко обављање намаза и приспијевање у џемат - важност џамије
	ДУЖНОСТИ МУСЛИМАНА ПРЕМА СЕБИ И ПОРОДИЦИ	- чување здравља и живота - алкохол и друге нечисти којих се муслиман мора клонити - међусобна права и дужности дјеце и родитеља - дужности према комшијама и околини - дужности према исламској заједници - склапање брака (женидба и удаја) - рад и привређивање

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Вјерска настава је заједничко дјело вјероучитеља и ученика. Полазиште је конкретна стварност. Из доживљених искустава прелази се на истине из којих се потом враћа на њихову свакодневну примјену. Овакав начин сазнања има свој ред: упознавање (обрада нових садржаја), понављање, примјена и провјеравање, сређивање (систематизација).

Вјероучитељ ће укупан број предвиђених часова за вјеронауку (36) искористити тако што ће сваки час предвидети кратко понављање садржаја са претходног часа, а затим прећи на тему планирану за актуелни час, уз обавезни међусобни разговор након обраде дате теме, из којег ће се закључити да ли је садржај усвојен од стране ученика и да ли је нашао мјесто у њиховом практичном животу.

Школски програм 2021-2025.

Назив предмета	ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК – НЕМАЧКИ ЈЕЗИК
Циљ	Циљ учења Страног језика је да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну усмену и писану комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и Културном наслеђу.
Разред	Шести
Годишњи фонд часова	72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ЈЕЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ (у комуникативним функцијама)
– разуме краће текстове којима се односе на поздрављање, представљање и тражење/ давање информација личне природе; – поздрави и отпоздрави, представи себе и другог користећи једноставна језичка средства; – постави и одговори на једноставна питања личне природе; – у неколико везаних исказа саопшти информације о себи и другима; – разуме једноставан опис особа, биљака, животиња, предмета, појава или места; – опише карактеристике бића, предмета, појава и места користећи једноставна језичка средства; – разуме једноставне предлоге и одговори на њих; – упути једноставан предлог; – пружи одговарајући изговорили одговарајуће оправдање; – разуме једноставне молбе изахтеве и реагује на њих; – упути једноставне молбе изахтеве; – затражи и пружи кратко обавештење; – захвали се и извини се користећи једноставна језичка средства; – саопшти кратку поруку којом се захваљује; – разуме и следи једноставна упутства у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота; – даје једноставна упутства из домена свакодневног живота и личних интересовања; – разуме честитку и одговорина њу;	ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	Слушање и читање краћих, једноставних текстова који се односе на поздрављање, представљање и тражење/ давање информација личне природе; реаговање на усмени или писани импулс саговорника и иницирање комуникације; усмено и писано давање информације о себи и другима; усмено и писано тражење информације о другима.
	ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, ПОЈАВА И МЕСТА	Слушање и читање једноставних описа бића, предмета, појава и места; усмено и писано описивање бића, предмета, појава и места.
	ПОЗИВ И РЕАГОВАЊЕ НА ПОЗИВ ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ	Слушање и читање једноставних текстова који садрже предлоге; усмено и писано договарање око предлога за учешће у заједничкој активности; писање позива за заједничку активност (нпр. прославу рођендана, спортску активност и сл.); прихватање/ одбијање предлога, усмено или писано, уз поштовање основних норми учтивости и давање одговарајућег оправдања.
	ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	Слушање и читање једноставних исказа којима се нуди/ тражи помоћ, услуга, обавештење или се изражава жеља, извињење, захвалност; усмено и писано тражење и давање обавештења; усмено и писано упућивање молбе за помоћ/услугу и реаговање на њу; усмено и писано изражавање захвалности и извињења.
	РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	Слушање и читање текстова који садрже једноставнија упутства (нпр. за наставну активност, за компјутерску или обичну игру, за употребу апарата/апликација, рецепт за прављење јела и сл.) са визуелном подршком и без ње; усмено давање једноставних упутстава уз адекватну гестикулацију или без ње; писано давање једноставних упутстава.

– упуту пригодну честитку; разуме једноставне текстове у којима се описују сталне, уобичајене и тренутне радње; – размени информације које се односе на опис догађаја и радњи у садашњости; – опише сталне, уобичајене и тренутне догађаје/ активности користећи неколико везаних исказа; – разуме краће текстове у којима се описују догађаји у прошлости; – размени информације увези са догађајима у прошлости; – опише у неколико краћих, везаних исказа догађај из прошлости; – разуме планове и намере и реагује на њих; – размени једноставне исказе у вези са својим и туђим плановима и намерама; – саопшти шта он/она или неко други планира, намерава; – разуме свакодневне изразе у вези са непосредним и конкретним жељама, потребама, осетима и осећањима и реагује на њих; – изрази основне жеље, потребе, осете и осећања користећи једноставна језичка средства; – разуме једноставна питања која се односе на положај предмета и бића у простору и правцу кретања, и одговори на њих; – разуме обавештења о положају предмета и бића у простору и правцу кретања; опису специфичније просторне односе и величине једноставним, везаним исказима; разуме једноставна обавештења о хронолошком времену и метеоролошким приликама; тражи и даје информације о хронолошком времену и метеоролошким приликама користећи једноставна језичка средства; опису дневни/недељни распоред активности; разуме једноставне изразе који се односе на поседовање и припадност; формулише једноставне исказе који се односе на поседовање и припадност;	УПУЋИВАЊЕ ЧЕСТИТКИ И ИЗРАЖАВАЊЕ ЗАХВАЛНОСТИ	Слушање и читање једноставних текстова у којима се честитају празници, рођендани и значајни догађаји или се изражава жаљење; реаговање напућену честитку у усменом и писаном облику; упућивање пригодних честитки у усменом и писаном облику.
	ОПИСИВАЊЕ ДОГАЂАЈА И РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	Слушање и читање описа у вези са сталним, уобичајеним и тренутним догађајима, активностима и способностима; тражење и давање информација о сталним, уобичајеним и тренутним догађајима, активностима и способностима, у усменом и писаном облику;
	ИСКАЗИВАЊЕ ПЛАНОВА И НАМЕРА	Слушање и читање краћих, једноставних текстова у вези са плановима и намерама; усмено и писано договарање о планираним активностима
	ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	Слушање и читање исказа у вези са потребама, осетима и осећањима; усмено и писано договарање у вези са задовољавањем потреба; усмено и писано исказивање интересовања за туђа осећања; усмено и писано исказивање својих осећања и реаговање на туђа.
	ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И ВЕЛИЧИНА	Слушање и читање краћих и једноставних текстова у вези са просторним односима и величинама уз визуелну подршку или без ње; усмено и писано размењивање информација у вези са просторним односима и величинама; усмено и писано описивање просторних односа и величина.
	ИСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА	Слушање и читање једноставних текстова у вези са хронолошким временом, метеоролошким приликама и климатским условима; усмено и писано тражење и давање информација о времену дешавања неке активности, метеоролошким приликама и климатским
	ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	Слушање и читање једноставних текстова у којима се саопштава шта неко има/нема или чије је нешто; тражење и давање информација у вези са поседовањем и припадањем.
	ИЗРАЖАВАЊЕ ИНТЕРЕСОВАЊА, ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	Слушање и читање једноставних текстова у вези са нечијим интересовањима, хобијима, активностима и стварима које му/јој се свиђају/не свиђају; размена информација у вези са својим и туђим интересовањима, хобијима, активностима и стварима које му/јој се допадају/не допадају; усмено и писано описивање интересовања, хобија, активности и ствари које му/јој се допадају/не допадају.

пита и каже шта неко има/нема и чије је нешто; разуме једноставне исказе који се односе на описивање интересовања, изражавање допадања и недопадања и реагује на њих; описује своја и туђа интересовања и изрази допадање и недопадање уз једноставно образложење; разуме једноставне изразе који се односе на количину нечега; пита и саопшти колико нечега има/нема, користећи једноставна језичка средства; пита/каже/израчуна колико нешто кошта; састави списак за куповину; на једноставан начин затражи артикле у продавници и наручи јело и/или пиће у ресторану; изрази количину у најшире заступљеним мерама (грами, килограми...).	ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, БРОЈЕВА И ЦЕНА	Слушање и читање једноставних текстова којима говоре о количини нечега; усмено и писано постављање питања и давање одговора у вези са количином; слушање и читање текстова на тему куповине и поруџбине у ресторану; играње улога ради симулације ситуација у којима се нешто купује, наручује; писање списка за куповину; размена информација о ценама производа и рачунање цена; изражавање количине у мерама.
---	-------------------------------------	---

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе, наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује програм према потребама конкретне одељења, имајући у виду састав одељења и карактеристике ученика, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, учбенике и друге наставне материјале, као и ресурсе и могућности локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода, комуникативних функција и препоручених језичких активности, наставник креира свој годишњи (глобални) план рада на основу кога ће касније развити оперативне планове. Исходи су дефинисани за крај разреда и усмеравају наставника да их операционализује на нивоу једне или више наставних јединица имајући у виду ниво постигнућа ученика. Исходи се разликују, тако да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је учбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета и зато се садржајима у учбенику приступа селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да учбеник није једини извор знања, наставник треба да упутује ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како би перманентно унапређивао наставни процес.

Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалуација, језички портфолио, пројектни задаци и др.), сумативним оцењивањем (писмени задаци, завршни тестови, тестови језичког нивоа) прецизније се процењује оствареност исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава наставнику да у току

наставног процеса мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа.

Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, примена правописа, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега, примена социolingвистичких норми. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик, а уједно помажу ученику да разуме важност и смисленост вредновања и подстичу га на преузимање одговорности за властито планирање и унапређивање процеса учења.

Назив предмета	ЧУВАРИ ПРИРОДЕ
Циљ	Циљ изучавања предмета је да се код ученика развије пожељно понашање у складу са принципима одрживости, етичности и права будућих генерација на очувану животну средину, природу и биодиверзитет.
Разред	Шести
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
Развијање вредности, ставова, вештина и понашања у складу са одрживим развојем Развијање способности за уочавање, формулисање, анализирање и решавање проблема везаних за животну средину Развијање радозналости, и личне иницијативе за активно учешће и одговорности према животној средини	ОДРЖИВОСТ, ЖИВОТНА СРЕДИНА И УТИЦАЈ ЧОВЕКА	Узајамна повезаност живог света Утицај човека на одрживост животне средине Понашања која не нарушавају одрживост животне средине Глобалне промене у животној средини и њихове последице
Умеће да се на основу стечених знања примењују и рационално користе природни ресурси Препознавање извора загађивања и уочавања последица	ОДГОВОРАН ОДНОС ПРЕМА ОДРЖИВОСТИ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ	Заштита од буке Правила понашања која доприносе очувању здравља
Развијање способности да на основу стечених знања препознају и изабере квалитетан и здрав стил живота Развијање здравог односа према себи и другима	ОДГОВОРАН ОДНОС ПРЕМА ЗДРАВЉУ	Органска храна. Брза храна
Подизање нивоа свести о личном ангажовању у заштити животиња	ОДГОВОРАН ОДНОС ПРЕМА ЖИВОТИЊАМА	
Подизање нивоа свести о личном ангажовању у заштити и очувању животне средине, природе и биодиверзитета.	ОДГОВОРАН ОДНОС ПРЕМА РАЗНОВРСНОСТИ ЖИВОГ СВЕТА	

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У реализацији планираних садржаја полази се од развоја међупредметних компетенција кроз активне позиције ученика и њихово активно учешће. Користе се задаци који од ученика захтевају примену наученог, а концепција програма заснована је на интересовањима ученика. Поред основног теоријског приступа настава поседује и активни приступ који је усмерен ка практичној реализацији ван учионице и ка изради малих пројеката.

Корелација: остварује се са следећим предметима: биологија, историја, географија, информатика и рачунарство, техника и технологија, ликовна култура

Праћење остваривања програма: процене од стране наставника и ученика о ангажовању, учешћу, познавању садржаја, презентовању идеја и њихове реализације, мотивисаност за тимски рад и квалитет комуникације са свим актерима у настави.

Назив предмета	ЦРТАЊЕ, СЛИКАЊЕ И ВАЈАЊЕ
Циљ	Циљ васпитно-образовног рада овог изборног предмета јесте да додатно подстиче развој и практичних и теоријских знања ученика која су важна за њихово слободно, спонтано и креативно комбиновање ликовних елемената у области: цртања, сликања, вајања, графике, примењених уметности и визуелних комуникација, а у циљу развоја њиховог креативног мишљења.
Разред	Шести
Годишњи фонд часова	180

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
Ова изборна настава такође: - омогућава и подстиче развој учениковог спонтаног и креативног мишљења у областима ликовне културе; - омогућава и подстиче ученике на савладавање технолошких поступака ликовног рада у оквиру одређених средстава и медијума; - мотивише ученике на упознавање основних елемената и закономерности ликовног језика; - развија способности и веће осетљивости ученика за опажање квалитета свих ликовних елемената: линија, облика, боја; - ствара услове да ученици на часовима у процесу реализације садржаја користе различите технике и средства и да креативним изражавањем боље упознају њихова визуелна и ликовна својства; - развија способности ученика за визуелно памћење, за повезивање опажених информација као основе увођења у креативно визуелно мишљење; - развија већу осетљивост за ликовне и визуелне вредности које се стичу у настави, а примењују у раду и животу; - развија моторичке способности ученика и навике за лепо писање; - континуирано подстиче и прати интересовања за посећивањем музеја, изложби и јача потребе код ученика за чување културних добара и естетског изгледа средине у којој ученици живе и раде; - ствара услове да се упознавањем ликовних уметности боље разумеју природне законитости и друштвене појаве; - омогући разумевање позитивног емоционалног става према вредностима израженим у делима различитих подручја уметности; - развија способности за препознавање основних својстава традиционалне, модерне и савремене уметности.	ЦРТАЊЕ	Тачка, линија, смер (3ч)-обрада Слободан ритам маса и волумена, бојених мрља, линија, светлина (2ч)-обрада Компоновање основних тродимензионалних облика (3ч)-обрада Компоновање више ритмичких целина у простору (употребни предмети) (3ч)-обрада Естетско процењивање (1ч)
	СЛИКАЊЕ	Хроматски и ахроматски скуп (2ч) обрада Интензивне (јарке, чисте) боје и боје ослабљеног интензитета (замућене боје) (2ч) обрада -Топле и хладне боје (2ч) обрада -Визуелно споразумевање (3ч) обрада -Пантомима, говор тела (1ч) обрада -Амбијент-сценски простор (1ч) обрада -Амбијент-сценски простор (1ч) ест. анализа
	ВАЈАЊЕ	Тактилне вредности површине и облика (2ч) обрада -Чврста и мека форма (2ч) обрада -Моделовање геометријских и неправилних форми (2ч) обрада -Конвексна и конкавна форма (2ч) обрада -Односи маса и волумена (2ч) обрада -Естетска анализа (2ч)

Основни разлог за увођење наставног предмета цртање, сликање и вајање је недовољан фонд часова на којима даровити и заинтересовани ученици могу да у целости изразе своје креативне потенцијале и тако у потпуности искористе планиране садржаје програма ликовне културе.

Изборна настава одмереним задацима систематично развија различите психичке и ликовне способности ученика, а нарочито оне способности које подстичу њихово индивидуално и креативно изражавање.

Она додатно мотивише ликовне педагоге на усавршавање и примену савремених метода учења (ослањајући се и на савремена искуства дечије психологије) ради подстицања спонтаног и слободног изражавања ученика.

Због тога ова настава омогућава препознавање и развој даровитости ученика и њихових индивидуалних способности и омогућава постепено увођење ученика у област професионалне оријентације ка широком пољу ликовних делатности.

С обзиром да постоје иницијативе за већом подршком даровите деце овим предметом, остварена је могућност да се на време подстиче препознавање ове деце у чему би учествовали родитељи и васпитачи (педагози, психолози) у складу са индивидуалним способностима и њиховом дидактичко-методичком третману.

Изванредна постигнућа или могућности за велика постигнућа углавном се користе под називом даровитост (општи потенцијал) и талентованост (манифестована даровитост), под којима се подразумева бистрина, изузетност, супериорност, бриљантност, способност лаког и брзог учења. У редовним васпитно-образовним институцијама наставник има равноправан дидактичко-методички однос према заинтересованим и талентованим ученицима, ослањајући се на савремена искуства психологије која инсистира на развоју индивидуалних способности, што се односи и на образовање даровите деце.

Концепција овог изборног предмета посебан нагласак ставља на подршку даровитој деци која имају могућност да продубе знања у оним садржајима који се не могу реализовати у редовно-часовном систему. Стога је за израду овог програма стручна комисија ослонце тражила пре свега у програму обавезног предмета ликовна култура, како би се наставила корелација и продубила започета реализација садржаја. У реализацији ове наставе треба у складу са могућностима школе и креативностима наставника, инсистирати на већој афирмацији примењених уметности и визуелних комуникација.

Наставници су дужни да прате даровито дете и да га подржавају у раду инсистирајући на формирању збирке радова (мапе) и у сарадњи са родитељима у време наставе воде дневник и прате развој детета. Очувањем тежње даровитих ученика ка креативном изражавању заједно са овладавањем материјалима (развој техничке спретности и сензибилитета) доприноси се даљем ликовном образовању.

Смисао планирања садржаја програма изборног предмета цртање, сликање и вајање је да се утврде задаци на сваком часу који би најпотпуније развијали све ликовне способности ученика, нарочито способности које подстичу стварање, као и оне које омогућују стварање. Стога, градиво треба планирати тако да се постигне:

виши ниво опажања;

оспособљеност примања;

одговарајући ниво разумевања;

способност поступања;

Врсте плана:

годишњи план;

оперативни план рада (полугодишњи, месечни).

Годишњи план рада треба да садржи преглед ликовних целина и број часова предвиђених за одређене садржаје.

Оперативни полугодишњи план рада треба да буде детаљно разрађен и да садржи следеће рубрике: месец; основни циљ и задатак (васпитни и образовни) наставни садржај; облик рада; корелацију са другим предметима; средства и медије и примедбе у које се убележавају промене.

Остваривање садржаја:

Садржаје програма ликовне културе треба остварити:

1. примањем (учењем), тако што ће ученицима бити омогућено да стичу знања из области ликовне културе, савладавају технолошке поступке ликовног рада у оквиру одређених средстава и медијума и да упознају законитости и елементе ликовног језика;
2. давањем (стварањем) путем подстицања ученика да се изражавају у оквиру ликовних активности и остварују резултате (увек на вишем нивоу култивисања и јачања ликовне осетљивости).

За наставу ликовне културе, на основу садржаја и методичких облика усмерености васпитно-образовног процеса у правцу богаћења дечијег естетског искуства, одређени циљеви и задаци произашли су из ликовне уметности теорије стваралаштва и развојне психологије.

Овако конципираним програмом цртања, сликања и вајања наглашена је усмереност васпитно-образовног процеса у свим његовим временским сегментима-поједини часови, циклуси часова, проблемски кругови оперативних задатака и целине програма узрасних захтева - ка јачању ликовних способности ученика, затим ка богаћењу ликовног језика, а такође ка формирању позитивних навика и богаћењу властите сфере естетског искуства.

Претпоставка креативности ученика у домену ликовних активности подразумева да мотивациони садржаји буду разноврсни, примерени узрасту и интересовањима ученика. Методске поступке и облике рада наставник конципира усаглашавајући васпитно-образовне задатке (ликовне проблеме) са побуђеним интересовањем ученика да ове задатке прихвати на нивоу самоиницијативе, односно формираној властитој израженој потреби. У том смислу улога наставника наглашена је у фази избора и дидактичке припреме мотивационог садржаја, док избор теме зависи од суштине ликовног задатка, односно конкретног садржаја којим се ученик мотивише у правцу одређеног ликовног проблема.

Проблемски захтеви овог програма имају карактер наставног садржаја, а теме су у служби реализације предвиђених задатака. У процесу припремања за рад темама треба посветити посебну пажњу како не би овладале садржајима (што је до сада показала наставна пракса). Као и у многим другим приступима и у овом случају се очекује креативан однос наставника приликом избора тема, зависно од ликовног проблема. Теме треба проналазити у повезивању са другим областима и то помоћу разговора са ученицима.

У структури садржаја наставног рада које се односе на практичне ликовне активности ученика подразумева се ослањање на шири избор ликовних средстава и медијума, односно савремених ликовно-поетских садржаја и искустава. У том смислу, ликовна осетљивост ученика остваривала би се и као припремљеност за активно учествовање у стварању естетских вредности које захтева наше време и као способност вредновања и критичког односа савременог тренутка. Овакав приступ доприноси непосредности доживљаја ликовног чина и поспешивању имагинативних и креативних могућности ученика те је од три елемента у структури програма, креативност, која у ствари значи способност да се нађу нова решења за један проблем или нови начини уметничког израза.

Структуру програма чине:

1. наставни садржаји који се односе на савладавање ликовног језика и упознавања садржаја ликовне културе, познавање дела ликовних уметности и елемената ликовне писмености;
2. креативност - способност да се нађу нова решења за један проблем или нови начини уметничког израза и остварење производа новог за индивидуу (не нужно новог и за друге), за коју је претпоставка за подстицање, мотивациони садржаји практичних ликовних активности ученика који обухватају:

домен ученичких доживљаја;

домен корелације са другим васпитно-образовним подручјима.

3. ликовни медијуми и средства - коришћење ликовних дисциплина и употреба одређених материјала у обликовању, проширени медијуми.

У структури садржаја наставног рада које се односе на практичне ликовне активности ученика подразумева се ослањање на шири избор савремених ликовних средстава и медијума, односно савремених ликовно-поетских садржаја и искустава. У том смислу, ликовна осетљивост ученика остваривала би се и као припремљеност за активно учествовање у стварању естетских вредности које захтева наше време и као способност вредновања и критичког односа савременог тренутка. Овакав приступ доприноси непосредности доживљаја ликовног чина и поспешивању имагинативних и креативних могућности ученика, као и методички квалитет у погледу опредељења комисије за измену и допуну програма ликовне културе у основној школи смањењем оптерећености ученика наглашавањем савремених медијума у ликовној и визуелној уметности у складу са савременим кретањима уметности.

Цртање: коришћење свих врста линија како би се постепено обогаћивало линеарно графичко изражавање и богатство појединоста на основу опсервирања или претходним вежбама рада по природи. Неопходно је анализирати перспективе, птичје, жабље, линеарне и инсистирање на прецизносима и детаљу са нагласком на односе величина, пропорције.

Сликање: обогаћивање скале појединих боја и њиховог композиционог односа и увођење у бојене вредности процесом рада по природи и илустровању. Сликарске технике и подлоге.

Графика: обогаћивање линеарног израза графичких површина, са постепеним свеснијим композиционим решењима. Обрада простора, врсте графичких техника, линорез, дрворез итд.

Вајање: тродимензионално обликовање, основни тродимензионални облици. Волумен и простор, општа оријентација у вајарским областима. Конвексно, конкавно, отворено и затворено, напрегнута и затегнута форма, продор, расцеп, тврда и мека форма. Функција пластике у архитектури, екстеријеру и ентеријеру, примењено вајарство, ситна пластика. Декоративна скулптура, орнамент. Вајарски материјали, чврсти материјали. Алати и процес рада при изради вајарског рада. Облици и умножавање вајарских радова. Садржаји и идеје у вајарским делима у историји уметности.

У реализацији ове наставе треба у складу са могућностима школе и креативностима наставника, инсистирати на већој афирмацији примењених уметности и визуелних комуникација. У овој настави садржаји наставног рада се односе на практичне ликовне активности ученика која подразумева се ослањање на шири избор савремених ликовних средстава и медијума, односно савремених ликовно-поетских садржаја и искустава из области примењених уметности. У том смислу, ликовна осетљивост ученика остваривала би се и као припремљеност за активно учествовање у стварању естетских вредности које захтева наше време и као способност вредновања и критичког односа према савременом тренутку. Стога се препоручују садржаји из области примењене графике и керамике.

Примењена графика: Основи примењене графике. Коришћење репродуктивне графике у индустрији. Графика у једној боји - нацрт за етикету. Графика у две боје - нацрт за плакат. Графика у више боја - нацрт за насловну страну књиге (скица у колажу).

Графика и графички слог (коришћење графике летрасет-слова). Графика-скица за поштанску марку. Графика и амбалажа (кутије-нацрт и финални рад).

Плакат-извођење високом штампом. Плакат - нацрт - скица колажом.

Керамика: Увод у керамику. Историја керамике, керамички производи, технологија керамике. Стицање првог искуства у раду са глином. Мешање, гњечење, додавање и одузимање масе глине. Пластичне форме. Конкавне и конвексне форме, пуни и празни простори у разним функцијама (опека са шупљинама и слично).

ОБАВЕЗНИ И ПРЕПОРУЧЕНИ САДРЖАЈИ ОБАВЕЗНИХ И ИЗБОРНИХ ПРОГРАМА

ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ

Назив предмета	СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ
Циљ	Циљеви учења Српског језика и књижевности јесу да се ученик оспособи да правилно користи српски језик у различитим комуникативним ситуацијама, у говору и писању; да кроз читање и тумачење књижевних дела развија читалачке компетенције које, уз књижевно знање, обухватају емоционално и фантазијско уживљавање, живо памћење, истраживачко посматрање; подстичу имагинацију и уметнички сензибилитет, естетско доживљавање и критичко мишљење, морално просуђивање и асоцијативно повезивање; да се одговарајућим врстама читања оспособљава да усмерено приступа делу и приликом тумачења открива различите слојеве и значења; да стиче основна знања о месту, улози и значају језика и књижевности у култури, као и о медијској писмености; да стиче и развија најшира хуманистичка знања и да научи како функционално да повезује садржаје предметних области.
Разред	Седми
Годишњи фонд часова	144

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ ТЕМА	САДРЖАЈИ
– користи књижевнотермине и појмове обрађиване у претходним разредима и повезује их са новим делима која чита; – истакне универзалне вредности књижевног дела и повеже их са сопственим искуствима околностима у којима живи; – чита са разумевањем различите врсте текстова и коментарише их, у складу са узрастом; – разликује народну одауторске књижевности и одлике књижевних родова и основних књижевних врста; – разликује основне одлике стиха и строфе; – укрштено, обгрљено и парну риму; слободни и везани стих; рефрен; – тумачи мотиве (према њиховом садејству или контрастивности) и песничке слике у одабраном лирском тексту; – локализује књижевно дело из обавезног школског програма; – разликује етапедрамске радње;	КЊИЖЕВНОСТ	ЛЕКТИРА ЛИРИКА 1. Јован Дучић: Подне 2. Милан Ракић: Божур 3. Владислав Петковић Дис: Међу својима 4. Милутин Бојић: Плава гробница 5. Десанка Максимовић: Крвава бајка 6. Стеван Раичковић: После кише 7. Јован Јовановић Змај: Јутутунска јухахаха 8. Рабиндранат Тагоре: Папирни бродови 9. Вислава Шимборска: Облаци ЕПИКА 1. Народна бајка (једна по избору): Међедовић / Чудотворни прстен / Златоруни ован 2. Стефан Митров Љубиша: Кањош Маце доновић (одломак) 3. Радоје Домановић: Вођа (одломак) 4. Петар Кочић: Кроз међаву 5. Иво Андрић: Јелена, жена које нема (одломак) 6. Данило Киш: Прича о печуркама / Еолска харфа 7. Алфонс Доде: Последњи час / Владимир Набоков: Лош дан 8. Дневник Ане Франк (одломак) 9. Ефраим Кишон: Код куће је најгоре (једна

– разликује аутора књижевноуметничког текста од наратора, драмског лица или лирског субјекта; – разликује облике казивања (форме приповедања); – идентификује језичко-стилска изражајна средства и разуме њихову функцију; – анализира идејни слој књижевног дела служећи се аргументима из текста; – уочи разлике у карактеризацији ликова према особинама: физичким, говорним, психолошким, друштвеним и етичким; – разликује хумористички одироничног и сатиричног тона књижевног дела; – критички промишља о смислу књижевног текста и аргументовано образложи свој став; – доведе у везу значење пословица и изрека са идејним слојем текста – препозна националне вредности и негује културно историјску баштину; – размотри аспекте родне равноправности у вези са ликовима књижевно-уметничких текстова; – препоручи књижевно дело уз кратко образложење; – упоређи књижевно и филмско дело настало по истом предлошку, позоришну представу и драмски текст; – разликује глаголске начине и неличне глаголске облике и употреби их у складу са нормом; – одреди врсте непроменљивих речи у типичним случајевима; – уочи делове именичке синтагме; – разликује граматички и логички субјекат; – разликује сложени глаголски предикат од зависне реченице са везником да; – препозна врсте напоредних односа међу реченичним члановима и независним реченицама; – идентификује врсте зависних реченица; – искаже реченични члан речју, предлошко-падежном конструкцијом, синтагмом и реченицом; – примени основна правила конгруенције у реченици; – доследно примени правописну норму; – разликује дугосилазни и дугоулазни акценат; – говори на задату тему поштујући књижевнојезичку норму; – разликује књижевноуметнички од публицистичког			прича по избору) 10. Афоризми (Душан Радовић и други) ДРАМА 1. Бранислав Нушић: Власт (одломак) 2. Вида Огњеновић: Кањош Мацејеновић (одломак о сусрету Кањоша и Фурулана)
	ЈЕЗИК	Граматика	Грађење и основна значења глаголских облика: футур II, императив, потенцијал; трпни гл. придев, гл. прилог садашњи и гл. прилог прошли. Подела глаголских облика на просте и сложене и на личне (времена и начини) и неличне. Непроменљиве врсте речи: везници, речце, узвици. Појам синтагме (главни члан и зависни чланови); врстесинтагми: именичке, придевске, приложке и глаголске. Атрибут у оквиру синтагме. Логички субјекат. Сложени глаголски предикат. Напоредни односи међу реченичним члановима – саставни, раставни и супротни. Појам комуникативне и предикатске реченице. Независне предикатске реченице – напоредни односи међу независним реченицама (саставни, раставни, супротни). Зависне предикатске реченице (изричне, односне, месне, временске, узрочне, условне, допусне, намерне, последичне и поредбене). Реченични чланови исказани речју, предлошко-падежном конструкцијом, синтагмом и реченицом. Конгруенција – основни појмови.
		Правопис	Правописна решења у вези са обрађеним глаголским облицима. Интерпункција у вези са зависним реченицама (запета, тачка и запета). Писање скраћеница, правописних знакова
		Ортоепија	Дугоулазни и дугосилазни акценат
	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА		Књижевни и остали типови текстова у функцији унапређивања језичке културе. Књижевноуметнички и публицистички текстови. Усмени и писмени састави према унапред задатим смерницама (ограничен број речи; задата лексика; одређени граматички модели исл.). Текст заснован на аргументима. Технички и сугестивни опис. Репортажа.

функционалног стила; – састави кохерентанписани текст у складу са задатом темом - наративног и дескриптивног типа; – напише једноставнији аргументативни текстпозивајући се на чињенице; – користи технички исугестивни опис у изражавању; – препозна цитат ифусноте и разуме њихову улогу; - пронађе потребне информације у нелинеарном тексту; – напише електронску(имејл, SMS) поруку поштујући нормативнаправила; – примени различитестратегије читања (информативно, доживљајно, истраживачко и др.); – састави текст репортажног типа (искуствени или фикционални); – правилно употребифразеологизме и устаљене изразе којисе јављају у литерарним и медијским текстовима намењеним младима.		Цитати и фусноте из различитих књижевних и неуметничких текстова.Нелинеарни текстови: табеле, легенде, графикони, мапе ума и друго. Говорне вежбе: интерпретативно-уметничке (изражајно читање, рецитовање); вежба аргументовања (дебатни разговор). Правописне вежбе: диктат, исправљање правописних грешака у тексту; запета у зависнослуженим реченицама; глаголски облици; електронске поруке. Језичке вежбе: допуњавање текста различитим облицима променљивихречи; допуњавање текста непроменљивим речима; обележавање комуникативне реченице у тексту; исказивање реченичног члана на више начина (реч, синтагма, предлошко-падежна конструкција, реченица); фразеологизми (разумевање и употреба) и друге. Писмене вежбе и домаћи задаци и њихова анализа на часу. Четири школска писмена задатка – по два у сваком полугодишту.
--	--	---

Кључни појмови садржаја: књижевност, језик, језичка култура.

Поједини наставни садржаји за које наставник процени да се током године не могу реализовати на редовним часовима, могу се планирати за обраду на часовима пројектне наставе, амбијенталне, као и на часовима додатног рада и рада у секцијама.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења Српског језика и књижевности чине три предметне области: Књижевност, Језик и Језичка култура. Препоручена дистрибуција часова по предметним областима је следећа: Књижевност – 54 часа, Језик – 52 часа и Језичка култура – 38 часова. Укупан фонд часова, на годишњем нивоу, износи 144 часа. Све три области програма наставе и учења се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима.

Програм наставе и учења Српског језика и књижевности заснован је на исходима, односно на процесу учења и ученичким постигнућима. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности које ученик гради, проширује и продубљује кроз све три предметне области овог предмета.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника јесте да начине реализације подучавања и учења прилагоди потребама сваког одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој годишњи, тј. глобални план рада, из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на нивоу конкретних наставних јединица. Од наставника се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час прилагоди исходима учења. Током планирања треба, такође, имати у виду да се неки исходи остварују брже и лакше, али је за већину исхода (посебно за предметну област Књижевност) потребно више времена, више различитих активности и рад на различитим текстовима. Препоручени исходи нису диференцирани према нивоима ученичких постигнућа. Они представљају обавезне делове описа стандарда и могу се уситњавати или ширити, у зависности од ученичких индивидуалних могућности и других наставних потреба.

У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред тога што ученике треба да оспособи за коришћење уџбеника, као једног од извора знања, наставник ваља да их упуту у начине и облике употребе других извора сазнавања.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење и вредновање резултата напредовања ученика је у функцији остваривања исхода, а започиње иницијалном проценом достигнутог нивоа знања, у односу на који ће се одмеравати даљи напредак и формирати оцена. Сваки наставни час и свака активност ученика је прилика за формативно оцењивање, односно регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности.

Формативно вредновање је саставни део савременог приступа настави и подразумева процену знања, вештина, ставова и понашања, као и развијања одговарајуће компетенције током наставе и учења. Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, при чему се најчешће примењују следеће технике: реализација практичних задатака, посматрање и бележење ученикових активности током наставе, непосредна комуникација између ученика и наставника, регистар за сваког ученика (мапа напредовања) итд. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказани и бројчаном оценом.

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања, праћења и вредновања. Важно је да наставник, поред постигнућа ученика, континуирано прати и вреднује властити рад. Све што се покаже добрим и ефикасним, наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а оно што буде процењено као недовољно делотворно, требало би унапредити.

Назив предмета: Magyar nyelv – МАЂАРСКИ ЈЕЗИК	
Циљ / Цел	A magyar nyelv oktatásának és tanulásának célja, hogy a tanuló ápolja a magyar nyelvet, helyesen használja a különféle kommunikációs szituációkban, beszédben és írásban; az irodalmi művek olvasása és értelmezése révén fejlessze képzelőerejét, esztétikai-művészeti tudatosságát és kifejezőképességét, kritikai és erkölcsi ítélőképességét; alapvető tájékozottságot szerezzen az irodalomtörténet és -elmélet, az általános és magyar nyelvészet, valamint a mediális írásbeliség terén; az interdiszciplinaritás jegyében összefüggésbe hozza a nyelvet és irodalmat más művészeti ágakkal és tudományterületekkel; bevezesse a tanulót a tudományos gondolkodásmódba; értékelje és becsülje a nemzeti értékeket és hagyományokat, fogadja el a különböző kultúrákat és fejlessze az interkulturális kommunikációt; alapozza meg és bővítsa a kulcskompetenciákat, amelyek képessé teszik őt a minőségi életvitelre, a munkára, az önmegértésre és az élethosszig tartó tanulásra.
Разред / Osztály	Hetedik
Годишњи фонд / Évi óraszám	144

KIMENET A tematikai egység/terület feldolgozását követően a diák képes lesz:	TERÜLET/ TEMATIKAI EGYSÉG	TARTALOM
– Felismeri a tantervben előírt alpművek címét és szerzőjét. – Felismeri az irodalmi mű jellemző vonásait. – Meghatározza az irodalmi mű témáját, fő motívumait és szereplőit; összefoglalja, reprodukálja a cselekményt. – Felismeri és megkülönbözteti a prózai és verses formákat, a műnemeket: líra, epika, dráma. – Az irodalmi művekben a szövegrészletek, a hősök és a helyzetek alapján felismeri a műnemet és a műfajt. – Megkülönbözteti a népköltészetet a műköltészettől, a szépirodalmi szöveget a nem szépirodalmi szövegektől. – Felismeri az epikai, drámai és lírai szövegek beszélőjét. Különbséget tesz szerző (költő, író) és a lírai én/elbeszélő között. – Különbséget tesz az epikus közlés alapformái, az elbeszélés (narráció), a leírás, az elbeszélői reflexió és a dialógus között. – Meg tudja állapítani az irodalmi művek cselekményének helyét és idejét, megnevezi a főszereplőket, a mellékszereplőket. – Felismeri az idézetet a szövegben. – Felismeri és megnevezi az ismétlés különböző formáit, a hasonlatot, szóhalmazt, felsorolást, ellentétet, fokozást, túlzást, iróniát, felkiáltást, költői kérdést, megszólítást, a szokatlan szórendet, az áthajlást, a költői jelzést, az állandó jelzést. – Felismeri és megnevezi a megszemélyesítést, a jelentésátvitelt, a metaforát, a szimbólumot, a toposzt, a szinesztéziát, az allegóriát. – Felismeri és megmagyarázza a hangutánzást és hangulatfestést, az impresszionista kifejezésmódot, a denotatív és konnotatív jelentést. – Ismeri és megnevezi a következő fogalmakat: versciklus, műza, hangulatkép, életkép, idill, látomás, (nép)dal, elégia, óda, himnusz, tájleíró	IRODALMI ISMERETEK	• ÚT A) A szülőföldről a nagyvilágigKötelező szövegek - Elmegyek, elmegyek, hosszú útra megyek... (a népköltészet és jellegzetességei: szóbeliség, szájhagyomány, változatképződés, egyéni-közösségi szerzőség, fokozott hagyománytiszteltet, népdal és popzene, újfoklór elemek: pl. Lokomotív GT: Nekedírom e dalt). - Johann Wolfgang Goethe: Vándor éji dala (műnem: líra, lírai én, dal, motívum, megszemélyesítés, metafora, toposz). - Szabó T. Anna: Útravaló (népies motívumok, népiesség, jelentésátvitel, metafora). - Szövegek és kapcsolódási pontok - Őszi harmat után... (bújdósóének, búcsúének, kurucköltészet, változatok, népivé válás, népiesség: folklorizáció és folklorizmus). - Nemes Nagy Ágnes: Madarak (A madár mint toposz a világ- és a magyar irodalomban. Holló. Albatrosz. Daru. Edgar Allan Poe, Samuel Taylor Coleridge, Charles Baudelaire; Ballada, balladás dal: Gulyás József: Várakozás. Fehér Ferenc: Daru-ballada). B) Idegen világok felfedezéseKötelező szövegek - Amerika felfedezése: Kolumbusz útinaplója/ Kolumbuszhajónaplója (részletek) - Szövegek és kapcsolódási pontok - Projekt munka vagy portfólió (javaslatok): - Az Újvilág hajósai. Kolumbusz, Vespucci, Magellán (ismeretterjesztő irodalom – részletek). Kolumbusz az

költemény, a szonett. – Felismeri és megnevezi a rímfajtaikat, a refrént, az alliterációt, az asszonáncot. – Megkülönbözteti a kötött és a szabad verset. – Felismeri a különböző verselési formákat: az ütemhangsúlyos verselést, az időmértékes verselés alapjait (rövid és hosszú szótag). – Ismeri és megnevezi a következő fogalmakat: ballada, novella, filmnovella, elbeszélés, interjú, riport, regény, napló, önarckép, rövidtörténet, karcolat, útleírás, tudományos-fantasztikus mű, tanulmány, esszé. – Meg tudja állapítani az elbeszélésmód sajátosságait (egyes szám harmadik személyű és én-elbeszélés). – Felismeri és megnevezi az epikai közlésformákat: elbeszélés, párbeszéd, monológ, leírások (táj-, személy-, környezet-, tárgy-leírás). – Meg tudja fogalmazni az epikai művek szerkezeti egységeit (bevezetés, kibontakozás, bonyodalom, tetőpont, megoldás). – Felismeri, megnevezi a szereplők jellemzésének eszközeit: cselekmény, beszéd, külső tulajdonságok, írói közlés, környezetrajz. Belső történések. – Felismeri és megnevezi a paródiát, a komikum változatait, a groteszk ábrázolásmódot. – Felismeri és megmagyarázza a plánokat, az irodalmi és a technikai forgatókönyvet. – Ismeri és megmagyarázza a következő fogalmakat: színház, színművészet, katarzis, drámai műnem, drámai műfajok (tragédia, komédia, színmű), felvonás, jelenet, drámai szereplők, monológ, dialógus. – Felismeri és értelmezi a szövegek konfliktushelyezeteit, a hősök jellemvonásait, s velük kapcsolatban megállapít, véleményt formál. – Elhelyezi a tantervben előírt kötelező irodalmi műveket az alapvető irodalmi kontextusokban (magyar irodalom/világirodalom, régi/újabb/kortárs, szóbeli/szerzői). – Képes az irodalmi művek összehasonlító vizsgálatára. – Változatos olvasási stratégiákat alkalmaz.		irodalomban és a filmművészetben (pl. Radnóti Miklós: Kolumbusz; Nagy Abonyi Árpád Kolumbusz és én; Karinthy Frigyes: A másik Kolumbusz stb.; pl. 1492 – A Paradicsom meghódítása (1992) és egyéb aktuális filmek (filmkultúra, filmnyelv, filmforgatókönyv, filmzene, életrajzi film, filmdráma). Kolumbusz tojása (szólás). Utazók, felfedezők. Kenneth Roberts: Északnyugati átjáró (regény és film: Északnyugati átjáró, 1940. Rendezte: King Vidor; a sarkkutatók története, dokumentumfilm: James Cook kapitány utolsó utazása). Indiánregények és -történetek (James F. Cooper-regények. A westernfilm: pl. Farkasokkal táncoló. 1990. Rendezte: Kevin Costner). Híres magyar utazók szövegei(Kőrösi Csoma Sándortól Székely Tiborig). Az indián mintmetafora. Vikingek az irodalomban és a filmművészetben. pl. Viking (2016). Rendezte: Andrei Kravchuk. Mátyás Iván:A viking sisak. Párizs mint a művészvilág és a bohém életmód központja. Ady Endre Párizs-versei. Radnóti MiklósPárizs-képe (Páris, lkrek hava (részletek) stb.). C) Műfaj és műfajköziség Kötelező szövegek Orbán Ottó: Óda a népdalhoz (óda műfajok, a klasszikusóda) Szövegek és kapcsolódási pontok
– A szépirodalmi művek tudatos, igényes olvasója. – Tiszteli a nemzeti irodalom és kultúra hagyományait. – Képes esztétikai élmény átélésére, befogadására. – Tudatosan gyűjt információkat (nyomtatott, audiovizuális, elektronikus forrásokból) iskolai feladataihoz. – Könyvtárba jár, és önállóan választ irodalmi alkotást, képes naplót vezetni vagy portfóliót összeállítani olvasmányairól.		Petőfi Sándor: Nemzeti dal – újraolvasás, újraértelmezés(műfaji értelmezés, rapszódia, szimbólumok, forradalmi líra, Petőfi utóélete. Petőfi-epigonok, -palimpszesztek. Parti Nagy Lajos: Grafitnesz. Orbán Ottó és Petri György Petőfi-versei). Kölcsey Ferenc: Hymnus (himnusz, a nemzeti himnusz, aMarseillaise története: Allonsanfan, 1974. Rendezte: Vittorio Taviani, Paolo Taviani; Friedrich Schiller: Az örömhöz/ Ludwig van Beethoven: IX. szimfónia. Örömdó. Vörösmarty Mihály: Szózat. A Szózat megzenésítése. Kölcsey- és Vörösmarty-átírások).Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): Az Amazing Grace (Csodálatos kegyelem) története,kultusza, zenéje. Rabszolgakereskedelelem az irodalomban és a filmkultúrában. Kultuszfilmek és filmsorozatok. Az Amazing Grace a mai

		zenei kultúrában. Popzene és népköltészet. Énekelt versek. Fesztiválok, fesztivalizáció. Freddie Mercury és a Tavaszi szél vizet áraszt..., Bohém rapszódia (Bohemian Rhapsody), 2018. Rendezte: Bryan Singer és más aktuális zeneszámok, énekelt versek. D) A Titanic-legenda Kötelező szövegek Kötelező szövegek Petőfi Sándor: Föltámadott a tenger (az allegória: fokozás és ellentét). Fenyvesi Ottó: Blues az óceán felett(zene és irodalom, a tenger/óceán mint toposz). Szövegek és kapcsolódási pontok Az utazás kellékei, tárgyai, utazó hősök. Szindbád azutazó. Jonathan Swift: Gulliver utazásai (ismétlés és újabb részletek). Jókai Mór: A jövő század regénye (részlet). Antoine De Saint-Exupéry: A kis herceg. Szenteleky Kornél: Útitárisznya. Weöres Sándor: A teljesség felé (részletek). Karinthy Frigyes: Utazás akoponyám körül. Kulcsfogalmak/fogalmak és jelenségek: • utazás, vándor, kereső/archetipikus hős, hajózás és felfedezések, Argonauták, Odüsszeia, mitikus világgép;irodalmi térképek, útinapló, útleírás; műnem: epikus beszédmód, elbeszélés/elbeszélő, az elbeszélés változatai: regény, napló, filmfeldolgozások; • a líra, a líra nyelve, a lírai beszélő: népköltészet, népdal, ütemhangsúlyos verselés: felező tizenkettes,énekelt versek, vers és dallam, vers és ritmus; • valóság és fikció, regény és referenciális mozzanatok,a dokumentum változatai és megjelenési formái (dokumentumregény, -film), urbánus legendák, bestseller, szakirodalom. • KALAND A) Határok és határátlépések Kötelező szövegek Móricz Zsigmond: Hét krajcár (a novella és változatai, műfaji és szerkezeti sajátosságok, az elbeszélő és a hős;a játék és a valóság kettőssége). Szövegek és kapcsolódási pontok Szirmai Károly: A holló (a rövidtörténet, műfaji és szerkezeti sajátosságok, látomásosság, metaforikuselbeszélésmód, toposzok és szimbólumok). Juhász Erzsébet: Határregény (a regény egyik fejezete);(a novellai kiképzésű regény, műfajköziség; határ, idegenség, a vonat mint szimbólum, Közép-Európa és Monarchia-élmény).
		B) Kettős tükör Kötelező szövegek Kettős tükör: Dragomán György: A fehér király (részlet) (az elbeszélői látószög – fiú). Dragomán György: Máglya(részlet) (az elbeszélői látószög –

		lány). (A gyermek perspektívájából láttatott valóság, történelem: egy fiú és egy lány beszél a világról, a megélt traumákról. Lehetőség a párhuzamos és csoportmunkára; a többszólamúság, az eltérő látószög elfogadtatása, a hasonlóságok felismerése stb.). Szövegek és kapcsolódási pontok Kontra Ferenc: Gimnazisták (részlet) – iskolatörténet, iskolaregény, korkép, történelem. (Iskolaregények (részletek): A debreceni kollégium a magyar irodalomban: Jókai Mór: És mégis mozog a föld..., Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig, Perjéssy-Horváth Barnabás: Kollégium-blues stb.; Kaffka Margit: Hangyaboly, Szabó Magda: Abigél, Ottlik Géza: Iskola a határon, Buda). Sirbik Attila: St. Euphemia (részlet) (kamaszkor, lázadás, kópé-öntudat). Legendák, összehasonlítás: Kontra Ferenc: Angyalok regénye. Gion Nándor ifjúsági regényei (bandázás, felnőtté válás). C) Az utazás-élmény megörökítése Kötelező szövegek Kosztolányi Dezső: Apámmal utazunk a vonaton (interpretációs gyakorlat). Szövegek és kapcsolódási pontok Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): Kosztolányi Dezső: A vonaton. Esti Kornél mint utazóhős. Nagy Abonyi Árpád: Budapest, retour. Szirmai Károly: Veszteglő vonatok a sötétben. Juhász Erzsébet: Határregényének vonatkozó részletei. Agatha Christie: Gyilkosság az Orient-expresszen – a bűnügyi történet mint irodalmi műfaj, bestseller, a leghíresebb krimiíró és leghíresebb regénye – filmfeldolgozások (pl. Gyilkosság az Orient-expresszen, 2017, Rendezte: Kenneth Branagh, videojátékok (Agatha Christie: Murder on the Orient Express, 2006), sorozatok (pl. Poirot). Ismeretterjesztő szöveg az Orient Express útvjáról. D) Ez is irodalom Kötelező szövegek A szórakoztató irodalom: Rejtő Jenő: Pizkos Fred, a kapitány. A Rejtő-kultusz: a kaland, a légiós és a háborúsregény; Rejtő Jenő–Korcsmáros Pál: Pizkos Fred, a kapitány – képregényváltozat, hangoskönyv, társasjáték (pl. Aczél Zoltán–Árvai Péter, 2005). Szövegek és kapcsolódási pontok Charles Lorre: Az ellopott legionista (a légiós regény, a Koczás Pierre-történetek, a digitális könyv). Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): Regények és történetek filmen. A
--	--	---

		filmadaptáció. Háromtestőr Afrikában, filmvígjáték (1996). Rendezte: Bujtor István. Kulcsfogalmak/fogalmak és jelenségek: • kaland, játék, utazás, vándorlás, küzdelem, harc, háború; elbeszélés, elbeszélő, az elbeszélés változatai, kispikái prózaműfajok: klasszikus elbeszélés, novella, rövidtörténet (short story), karcolat, tárca/újságnovella; a kalandregény és típusai; kalóregény. • FANTASZTIKUM A) Fikció, fantasztikum és valóság Kötelező szövegek Karinthy Frigyes: A fotográfált gondolat. Karinthy és a fantasztikum. Michael Crichton: Őslénypark (Jurassic Park) – részlet (a tudományos–fantasztikus irodalom/sci-fi, műfajalkotó sajátosságok, filmfeldolgozások / kultuszfilmek, -sorozatok, videojátékok; őstörténet). Szövegek és kapcsolódási pontok Hász Róbert: Ígéretföld – részlet (negatív utópia, világirodalmi összefüggések: Orwell, Huxley, westernfilm-áthallások, -utalások: Déliedő, 1952. Rendezte: Fred Zinnemann; zenei áthallások a regényben: Yves Montand; Hulló levelek / Lexfeuilles; nagy filmzenék és -slágerek, slágerszövegek: pl. Dimitri Tiomkin, Ennio Morricone, Vangelis). A fantasztikum néhány aktuális filmművészeti alkotásában (pl. Suzanne Collins: Az éhezők viadala – részlet. Az éhezők viadala/The Hunger Games, 2012. Rendezte: Garry Ross; küzdelem, áldozat, lehetetlenküldetés, rossz világ, igazságtalanság, kegyetlenség, horror stb.).
		B) Tudomány és fantasztikum Kötelező szövegek Tudomány és fantasztikum: Ottlik Géza: A Valencia- rejtély (részlet). A csillagok háborúja (Star Wars) 1977–, George Lucas at al. (ismeretterjesztő szöveg, részletek). (űropera/űrodüsszeia, regény, filmforgatókönyv, filmtörténet, filmkritika, médiafranchise). Szövegek és kapcsolódási pontok Hősök és hősiesség a magyar irodalomban: Kinizsi Pál, Mátyás király, Zrínyi Miklós, Dobó István stb. Az egri hősök és az egri nők: Gárdonyi Géza: Egri csillagok (részlet). Hős és vándormotívum kapcsolata. Szuperhősök és szuperemberek: pl. Terminátor 2. – Az ítélet napja (Terminator 2 – Judgment Day), 1991. Rendezte: James Cameron (akciófilm, thrillerfilm, sci-fifilm, posztapokaliptikus film, disztópikus film; a magányos hős: egy 14. századi terminátor, Toldi, westernhősök, revolverhősök: Wyatt Earp, Doc Holliday – filmfeldolgozások 1946-tól napjainkig); Góliát, Akhilleusz és a legújabb, a diákok által kedvelt

		szuperhősök az irodalomban és más művészeti ágakban. Jules Verne és a tudományos-fantasztikus regény. Virtuális valóság: Ready Player One, 2018. Rendezte: Steven Spielberg. (sci-film, disztópikus film; könyvadaptáció: Ernest Cline: Ready Player One – magyarul: Roboz Gábor fordítása, virtuális valóság). Számítógépes játék és irodalom: Assassin's Crade- játékok, Jade Raymond és Patrice Désilets (videójáték- sorozat, tudományos fantasztikum, sci-fi, film- és könyvfeldolgozások). Halálos iramban (The Fast and the Furious), 2001. Rendezte: Rob Cohen. Wiz Khalifa: See you again (Újra látni foglak) (thriller/akciófilm, slágerszöveg). Kilépés a képregényből: Képregényhősök (szuperhősképregények). Marvel- képregények. Avajdaságban kiadott képregények. Publicisztikai szöveg egy tudományos felfedezésről, kiállításról, ismert tudósokról, kísérletekről (hír, interjú, riport vagy tárcsa). Fogalmak/ kulcsfogalmak és jelenségek: • sci-fi irodalom: fantázia, utópia/negatív utópia (disztópia), virtuális valóság, katasztrófafilm, horror; abszurd, fantasztikum; interjú, riport. • A SZERELEM NYELVE A) Szerelem és szubjektum Kötelező szövegek Szerelem, szerelem... (szerelmi dal: a vágyakozás, a magány kifejezése, a metaforikus beszéd eszközei és alakzatai). Szövegek és kapcsolódási pontok Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): A modern folklór jelenségei: népdalfeldolgozások, Sebestyén Márta és a Deep Forest; a Csík zenekar, a Parno Graszt és más folklór együttesek tevékenysége; anépies rockzene: Bijelo Dugme; a népies giccs: a műnépdal, a giccsparódia: MC Hawer és a Tekknő: Utcára nyílik a kocsmaajtó – rapzene, videoklip). B) A babonától a frivol történetig Kötelező szövegek Sári bíróné (A halálra táncoltatott lány...) – a népballada: lírai, epikai és drámai elemei, a ballada konstruktív jegyei. Szövegek és kapcsolódási pontok Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): Arany János: Tetemre hívás (az értelmezés lehetőségei: a babonától a frivol történetig; műballada; Arany János megzenésített versei, a hangoskönyvek, az Arany János- év pályázatainak multimédiális anyagai). A magyar film hőskora: Körhinta, 1956. Rendezte: Fábri Zoltán. Szövegalapja: Sarkadi Imre: A kútban (novella). C) Szerelem és
--	--	--

		intertextusok Kötelező szövegek Csokonai Vitéz Mihály: Az éj és a csillagok(jelentésátvitel, metafora, szimbólumok). Szövegek és kapcsolódási pontok Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): Csokonai-versek, -átírások. Petőfi Sándortól a Halottpénzig. A Red Bull Pilvaker – A Szavak Forradalma- jelenség. D) Múza és magány Kötelező szövegek Juhász Gyula: Milyen volt... (az elégia: sajátosságai és nyelve, az Anna-versek története és jelentései, a ciklus, a múza stb.). Műfaji gazdagság József Attila szerelmi költszetében: József Attila: Mikor az uccán átment a kedves... (idill, életkép: pillanatok, mozzanatok, jelképek). József Attila: Tedd a kezéd... Szövegek és kapcsolódási pontok
		A magány élményének megjelenítései a magyar költészetben. Három változat elemzése és értelmezése: József Attila: Tél. Tóth Árpád: Lélektől lélekig. Balázs Imre József: Saját világok (nyelvi jelenségek, mondattípusok, igeidők- és módok a jelentésalkotásban). E) Szonett és szonett-átírások Kötelező szövegek A szonett. Nemes Nagy Ágnes: Rózsafa (a szonett és változatai: petrarcai, shakespeare-i szonett, szonettkoszorú, mesterszonett; az idő-élmény) Szövegek és kapcsolódási pontok Varró Dániel: Őszi szonett. Lackfi János: Szőszonett. Kovács András Ferenc: József Attila szonettje stb. F) Sokszínű szerelem Kötelező szövegek Tolnai Ottó: Mi volt kérdés a legszebb Dániában? (objektív líra, leíró vers, gondolatritmus). GreCsó Krisztián: Megyek utánad – részlet(szerelemtörténet és családragény). Szövegek és kapcsolódási pontok A tizenévesek szerelme az irodalomban és más művészeti ágakban (pl. Janikovszky Éva: Milyen színű a Móni haja?) Lovagi szerelem: Walter Scott: Ivanhoe (részlet) és más kapcsolódási pontok: Ivanhoe, 1958, Rendezte: Richard Thrope. Fogalmak/kulcsfogalmak és jelenségek: • szerelmi líra, képi és nyelvi alakzatok a versben, magány a szonett mint versforma; elégia, életkép, pillanatkép, a

		szeralem tematikája a balladában; szerelmes regény és film; a szubjektum magánya, az időmint élmény; impressziók. • NAPLÓ A) Napló és önreprezentáció Kötelező szövegek Csáth Géza: Egy gimnazista naplójából. Karinthy Frigyesgyerekkori naplója (a napló mint átmeneti műfaj, rokonműfajai: önéletrajzi regény, emlékirat, úti jegyzet, irodalmi levél, vallomás). Szövegek és kapcsolódási pontok Anna Frank naplója és feldolgozásai: képregény, filmek, múzeum, új kutatások. Sue Townsend: A 13 és 3/4-ed éves Adrian Mole titkos naplója – részlet (a fiktív napló, a gyermeki látszószög és irodalmi beszédmód, humor és ironia). Kötelező szövegek Janikovszky Éva: Kire ütött ez a gyerek? (önarckép, ahumor változatai: groteszk; az önjellemzés irodalmi változatai, a jellemábrázolás: jellemregény, jellemvígjáték stb.) Tini-írás: Békés Pál: Vattacukor (társadalombírálat a gyermek látószögén keresztül, utalások, allúziók irodalmi szövegekben, Garaczi László Leműr-sorozata I–IV. Szövegek és kapcsolódási pontok Leiner Laura: Szent Johanna gimi (részlet) (szórakoztatóirodalom, regénysorozat) és egyéb kortárs szövegek. B) Mozi és irodalom Kötelező szövegek Film, mozi, irodalom: Mátyás Iván: Csutak a mikrofonelőtt (részlet). A plánok (képsíkok), az irodalmi és a technikai forgatókönyv. Szövegek és kapcsolódási pontok Csutak a mikrofon előtt, 1977. Rendezte: Katkics Ilona (afilmfeldolgozások, filmek elektronikus hordozókon és interneten). Mátyás Iván: Régi idők mozija (a film és a mozi hőkora: filmtörténet, moztörténet, a filmművészet sajátosságai és elemei, mozifilm, kultuszfilm, a filmművészet és az irodalom együtt hatása, filmes eszköztár az irodalomban, filmcsillagok, Oscar-díj, Cannes stb.) Kötelező szövegek Babits Mihály: Mozgófénykép / Vasárnapi impresszió, autón (a rögzített pillanat, „filmkockák” versben, az „epikus váz” a versben, impresszió/impresszionizmus, szinesztézia). Fogalmak/kulcsfogalmak és jelenségek: • a naplóírás, a napló mint műforma: változatai, az irodalmi napló sajátosságai: naplóregény, napló és levél (episztola, fiktív levél, misszilis levél), konfesszió; dokumentum és fiktív napló, önarckép. • ÁTÉK
--	--	--

		A) Játék-narratívák Kötelező szövegek William Shakespeare: Ahogy tetszik (részlet) (műnem: a dráma, alpműfajai és műfajváltozatai, színháztörténet, színjátszás, színpad, színészek, sztárok stb.). Örkény István: Tóték (dobozolás). Beregi Tamás: Gladiátorok a számítógépen (ismeretterjesztő szöveg, esszé; virtuális valóság, cyberspace, számítógépes játékok). Szövegek és kapcsolódási pontok Gladiátorok (filmen, irodalomban és a képzőművészetben: Spartacus, 1960. Rendezte: Stanley Kubrick / Howard Fast azonos című könyve, Spartacus- filmek és -sorozatok (2004, 2010, 2016). A korhatáros film kérdése. Harc, vér, bosszú a filmen és a számítógépes játékok világában. Az internet és a közösségi oldalak helyes használata.). Hálózati lények (Ananóvától T-Babe-ig, Transformers- sorozat. 2007 – Rendezte: Michael Bay, Travis Knight, képregények- és rajzfilmsorozat, videojátékok; Mátrix-filmek. 1999. Rendezte: Lilly Wachowski és Lana Wachowski). B) Labdarúgás és irodalom Kötelező szövegek Futballregények és filmek: Nick Hornby: Fociláz (részlet). Szövegek és kapcsolódási pontok Modern „gladiátorok”. Futball a magyar irodalomban. Futballregények: Esterházy Péter, Darvasi László, Kukorelly Endre. Az Aranycsapat legendája. Sport, irodalom és film kapcsolata: Válogatás Tarján Tamás Tizenegy dressz (Focinovellák) című kötetéből; Régi idők focija, 1973. Rendezte: Sándor Pál.; J. K. Rowling: Harry Potter (regény és filmadaptációk) A tudósítás mint műfaj. Fogalmak/kulcsfogalmak és jelenségek: • műnem: a dráma, alpműfajai és műfajváltozatai, színháztörténet, színjátszás, színpad, színészek, sztárok. • ismeretterjesztő szöveg, esszé; virtuális valóság, cyberspace, számítógépes játékok. • modern „gladiátorok”; futball a magyar irodalomban; futballregények. HÁZI OLVASMÁNY Ajánlott közös olvasmányok: Balladaválogatás Anne Frank naplója Csáth Géza ifjúkori naplójából Fekete István egy regénye Antoine de Saint-Exupéry: A kis herceg Németh István:
--	--	---

		Háziorltár Varró Dániel: Bögre azúr Krinthy Frigyes: Tanár úr, kérem Jókai Mór: A jövő század regényeRadnóti Miklós: Ikrek hava Greco Krisztián: Harminc év napsütés Garaczi László: Pompásan buszozunk! Tóth Krisztina: Pixel Tóth Krisztina: Párdúcponpa Az ajánlott olvasmányok közül a tanár kiválaszt 4 olvasmányt (differenciáltan is feladhatja a tanulók érdeklődésének és nemi összetételének megfelelően).
– Felismeri és megnevezi, rendszerezi a tanult szófajokat, megfelelően használja őket az írott és beszélt szövegben. – Felismeri és megnevezi a mondatfajtákat a beszélő szándéka és a logikai minőségük szerint. – Felismeri, megnevezi a mondatfajtákat szerkezetük szerint (egyszerű mondat: tőmondat, bővített, hiányos mondat, összetett mondat). – Mondatátalakítást végez a beszédhelyzetnek és a kommunikációs szándéknak megfelelően szóban és írásban. – Felismeri, megnevezi, jelölni tudja a szó szerkezeteket: a hozzárendelő (alany-állítmányi), az alárendelő és a mellérendelő szó szerkezetet. – Jelölni tudja a mondatrészeket, aláhúzással és szerkezeti ábrával/ágrajzzal tud bővített mondatot elemezni. Felismeri, megnevezi, ábrázolja a halmozott mondatrészeket. – Felismeri, megnevezi az igei, névszói, névszói-igei állítmányt, a határozott, határozatlan, általános alanyt, a megszólítást a mondatban, a tárgy fajtáit (jelölt, jelöletlen, határozott, határozatlan tárgy), a tárgyas szerkezetet, a határozós szerkezetet (hely-, idő-, mód-, eszköz-, társ-, állapot, ok-, cél-, állandó határozó), a jelzős szerkezetet (minőség-, mennyiség-, birtokos jelző), az értelmezőt, az alárendelő és a mellérendelő (halmozott) szintagmát.	NYELVI ISMERETEK	A szófajok ismételése: A 6. osztályban tanult nyelvtan ismételése. - A MONDAT FOGALMA, FAJTÁI A mondatról tanultak ismételése. A mondat fogalma, fajtái a kifejezett tartalom és a beszélő szándéka szerint. A kijelentő, a felkiáltó, a kérdő (kiegészítendő, eldöntendő), a felszólító és az óhajító mondat. A mondatok logikai minősége. Az állító és a tagadó mondat. A mondatok osztályozása szerkezetük szerint. Az egyszerű és az összetett mondat. • A SZÓSZERKEZETEK A mondatrész és a szó szerkezet (szintagma) fogalma. A mondatrészek jelölése. A halmozott mondatrészek. A szó szerkezetek fajtái: a hozárendelő (alany-állítmányi), az alárendelő és a mellérendelő szó szerkezet
– Ábrázolni tudja az egyszerű mondat szerkezetét. Tudja egyeztetni az alanyt és az állítmányt (számbeli, személybeli és értelmi egyeztetés). Helyesen használja a mutató névmási kijelölő jelzős és a mennyiségjelzős szó szerkezeteket. – Érthető, nyelvtanilag kifogástalan mondatokat szerkeszt. A szövegben felfedezett hibákat képes kijavítani. – Felismeri a magyar és valamely tanult, ismert idegen nyelv szerkezete közötti hasonlóságokat és különbségeket.		AZ EGYSZERŰ MONDAT SZERKEZETE A mondat fő részei Az állítvány és az alany. Az állítvány fogalma, fajtái (igei, névszói, névszói-igei állítvány), az állítvány szófaja. Az alany fogalma, fajtái (határozott, határozatlan, általános alany), a megszólítás a mondatban, az alany szófaja, kihagyása. Az alany és az állítvány egyeztetése (számbeli, személybeli és értelmi egyeztetés). A bővítmények A tárgy, a határozó és a jelző. A tárgy fogalma, fajtái (jelölt, jelöletlen, határozott, határozatlan tárgy), kifejezőeszközei. A tárgyas szó szerkezet. A határozók fogalma és rendszere. A határozók leggyakoribb kifejezőeszközei: ragtalan névszó, ragos névszó, névutós névszó, határozós szó. A határozós szó szerkezet. A határozók fajtái:

		helyhatározó, időhatározó, módhatározó, állapothatározó, eszközhatározó, társhatározó, okhatározó, célhatározó, részeshatározó, állandó határozó mint vonzat. Vonzattévesztés. A jelzők fogalma és fajtái. A jelzők kifejezőeszközei. A jelzős szó szerkezetek. A minőségjelző, kijelölő jelző, mennyiségjelző, birtokos jelző. Az értelmező. Kulcsfogalmak/fogalmak és jelenségek: szófaj, mondat, mondatrész, alany, állítmány, tárgy, határozó, jelző, szó szerkezet, halmozott mondatrész, ágrajz, helyesírás, nyelvhelyesség
Felismeri, megnevezi és következetesen alkalmazza a helyesírási alapelveket, valamint a helyesírási szabályok többségét. – Tudja helyesen használni az írásjeleket, az összetett mondatok írásakor jól központos. – Megfigyeli, helyesen jelöli a hosszú és rövid hangokat a tőhangváltást mutató főnevek és igék esetében, a hangkapcsolatokat, helyesen írja a tulajdonneveket, a földrajzi nevek bonyolultabb eseteit, az -i képzős melléknéveket; az igekötős igék, a -t végű igék, a toldalékos igék, a névutós szerkezetek, az alanyos, tárgyas, határozós és birtokos szó szerkezetek, összetételek, az értelmező, az ly-os szavak helyesírásában magabiztos. – Ismeri és alkalmazza a szótagolás és elválasztás, a betűrend, az egybeírás és a különírás szabályait. – Ismeri A magyar helyesírás szabályainak használati módját. – Alkalmazza a helyesírás-ellenőrző programot. – Felismeri és megnevezi a kommunikáció fajtáit, tényezőit és céljait. – Felismeri és megnevezi a nyomtatott és elektronikus média fajtáit. – Ismeri a korosztályának szánt fontosabb sajtótermékek fajtáit, formáit és szerkezeti jellemzőit. – Tájékozódik, információkat talál a különféle dokumentumtípusokban, korosztálynak szóló kézikönyvekben. – Képes nyelvilag kifejtett (explicit) és nem kifejtett (implicit) információkat kiszűrni a szövegből. – Képes az alapinformációk és eszmék összehasonlítására két vagy több rövid, egyszerű szövegben. – A rendelkezésére álló információkat értékeli, tárolja, rendszerezi. – Képes az interneten történő kommunikációra és interakcióra. – Felismeri és alkalmazza az állandósult szókapcsolatokat. – Képes olyan szövegeket létrehozni, amelyekben a téma, a kompozíció, a tartalom és a stílus megfelelnek a feladatnak, a szöveg rendeltetésének és a címzettnek (célközönségnek). – Egyszerű szerkezetű szóbeli vagy írásbeli szövegeket tud alkotni a leírás, az elbeszélés és a kifejtés eszközeit alkalmazva (és a célközönség összetételét szem előtt tartva). – Képes szöveget alkotni szóban vagy írásban, amelyben valamely irodalmi élményét írja le, vagy egy valós, hétköznapi, illetve képzeletbeli témát fejt ki, interjút készít valós vagy képzelt személyekkel.	NYELVKULTÚRA • HELYESÍRÁS ÉS NYELVHELYESSÉG Az egyszerű mondat központosítása, az írásjelek (vessző, kettőspont, idézőjel, gondolatjel, kötőjel) használata, szerepének részletesebb megismerése, gyakoroltatása. Az igekötős igék helyesírása. A -t végű igékkel kapcsolatos nyelvhelyességi tudnivalók. Az igék toldalékolása során előforduló teljes hasonulás gyakorlása. A tulajdonnevek helyesírási szabályainak felelevenítése és alkalmazása. A tanult helyesírási szabályok alkalmazása a határozós szó szerkezetek körében; pl.: -ba, -be, -ban, -ben ragok használata; -val, -vel, -vá, -vé ragok hasonulása. A földrajzi nevek, intézmény- és személynevekből alkotott jelzők/melléknévek helyesírása. A sorszámmal kifejezett jelzők/melléknévek helyesírása. Az értelmező és a vesszőhasználat. A különírás és az egybeírás. Az ly-os szavak helyesírása. A magyar nyelv szerkezetének összehasonlítása a tanult idegen nyelv hangtani, szótani szerkezetével (kontrasztív gyakorlatok). Információk gyűjtése, adatok elrendezése, lexikonhasználat. Helyesírási táblázatok, fűrtábrák, folyamatábrák készítése stb. Nyelvi tudatosság és nyelvi tervezés. • KOMMUNIKÁCIÓ A kommunikáció fogalma és fajtái. Az írásbeli és a szóbeli közlésmód. A kommunikáció tényezői. Kommunikációs célok. Alkalmazkodás a kommunikáció tényezőihez: cél, alkalom, partnerek, a köztük lévő viszony előre tervezett és spontán helyzetekben. A nonverbális kommunikáció. • KÖNYV-, KÖNYVTÁR- ÉS INTERNETISMERET Nyomtatott és elektronikus médiumok (újságok, televízió, rádió, világháló – honlapok, hírportálok, blogok, vlogok). A hír fogalma és jelentősége. Közösségi média. Tájékozódás, információkeresés (betűrend, tartalomjegyzék, utalók használatával) a különféle dokumentumtípusokban (könyv, folyóirat, AV és online dokumentum), korosztálynak szóló kézikönyvekben (szótár,	

– Tud jellemzést, naplót, könyvismertetőt és más típusú szövegeket alkotni (pl. rövid önéletrajz, kérvény, meghívó). – Különböző céllal (pl. informálódás, tanulás, önfejlesztés, esztétikai élmény átélése, szórakozás) képes rövidebb, egyszerűbb szépirodalmi és nem szépirodalmi szövegeket (pl. egyszerű szakszövegeket, tudománynépszerűsítő ismeretterjesztő szövegeket stb.) olvasni és saját szavaival elmondani. – Meg tudja fogalmazni véleményét, értelmes és szabatos beszédre, helyes artikulációra törekszik, figyel a szöveg jó hangzására (beszédhangsúly, szórend, hanglejtés, beszédsszünet). – Meg tudja különböztetni a nemzeti nyelv sztenderd változatát a regionális köznyelvtől és a nyelvjárástól. – Igényes nyelvhasználatra törekedve értelmes, nyelvtanilag helyes mondatokat alkot. Kódváltási képességéhez mérten a sztenderd nyelvváltozat – vagy legalább a regionális köznyelv – normájához igazodva nyilvános beszédhelyzetben (vita, hozzászólás) képes kifejtetni gondolatait. – Ismeri és alkalmazza az írásbeli szövegalkotás követelményeit: az anyaggyűjtés módjait, a szerkesztést (vázlatkészítés), az általános szerkesztési elveket, a kidolgozást. – Írásban tudja a szöveget tagolni (cím, bekezdések) és makroszerkezeti egységekre osztani (bevezetés, tárgyalás, befejezés), illetve ezeket kreatív módon alkalmazni. – A szövegben felfedezett hibákat képes kijavítani.		lexikon, enciklopédia), ismeretterjesztő forrásokban. A kézzel írt és a számítógépes szövegek különbözőségei és hasonlóságai. A számítógépes szövegszerkesztés néhány szabálya. Digitális írástudás, e-nyelvhelyesség: az e-dokumentumok létrehozásához szükséges nyelvi és szerkesztési szabályrendszerek együttese, elektronikus szövegek létrehozása (pl. beszámoló, könyvismertetők, vázlatok, saját könyv, eseményre invitáló meghívók, listák, e-mail, egyszerűbb űrlapok kitöltése). Fórum, blogbejegyzés, komment írás. A helyesírást segítő kézikönyvek (helyesírási szabályzat, szótár, digitális szótárak stb.) és a helyesírási programok önálló használata.
– Tud levelet írni, s képes különféle űrlapokat és formanyomtatványokat kitölteni, amelyekkel a mindennapi életben találkozók. Ezek elektronikus és papír alapú változatait is elsajátítja. – Képes figyelemmel követni és megérteni a nyelv, az irodalom vagy valamely egyéb művelődési terület tárgyköréből tartott előadásokat, s tud jegyzetet készíteni. – Meghatározott műfajokban témának, kommunikációs alkalomnak megfelelő kritikus, egyéni szemléletű, nyelvi-stilisztikai szempontból példás szövegeket, beszámolót alkot. – Beszámolóját prezentációval/poszterrel teszi szemléletesebbé. – Valós vagy képzeletbeli tapasztalatokat, szereplőket, illetve eseményeket bemutató fogalmazást tud írni.		SZÖVEGÉRTÉS, SZÖVEGALKOTÁS, SZÖVEGMONDÁS A szöveg fogalma. Szövegösszefüggés. A szöveg hangzása. Beszédhangsúly, szórend, hanglejtés, beszédsszünet. Mondatrészek, tartalmak kiemelése szórenddel, hangsúllyal. Kifejező olvasás, próza- és versmondás (legalább 3–4 memoriter számonkérés). Anyaggyűjtés, szerkesztés (vázlatkészítés), általános szerkesztési elvek, kidolgozás. Közlésfajták (elbeszélő, leíró közlésfajta, párbeszéd). Szövegfajták (vita, riport, interjú, napló, könyvismertető). Különböző típusú fogalmazások (elbeszélés, leírás, jellemzés, napló, interjú, könyvismertető, meghívó, önéletrajz, kérvény). Rövidebb szövegek tartalmának összefoglalása szem előtt tartva az esemény időrendjét és mozzanatait. A cselekvés, történés lefolyásának módjához kötődő igék, határozók gyűjtése, párhuzamos történetek írása. A nyelvi-stilisztikai kifejezőeszközök a leíró jellegű részletekben (versben és prózában egyaránt). Kreatív írásgyakorlatok: Kortárs írókkal, művészekkel, tudósokkal készült interjúk elemzése. Interjúk íratása. Önálló vázlatkészítés elolvasott irodalmi vagy ismeretterjesztő szövegről. Kérdések és írásbeli válaszok megfogalmazása az olvasmányok, filmek, színházi előadások, zeneművek alapján. A szövegek és képek párhuzamba állítása.

		A jegyzetelési technika kialakítása (kulcsszavas vázlat, tételmondatos vázlat, grafikusan ábrázolt vázlat). Szóbeli elbeszélés a retorika elemeinek alkalmazásával: film, tévéadás, szabadon választott dinamikus jelenetek közlése. Vita. Az érvelés gyakorlása (személyes példán, mások tapasztalatán, oksági viszonyokon alapuló, a kritika és a humor eszközeit felhasználó érvelés). Az állandósult szókapcsolatok (szólások, közmondások, szállóigék) írásban és a beszédben. E-mail, SMS írás. Különféle nyomtatott és elektronikus űrlapok kitöltése. Nyolc házi írásbeli feladat a tanév folyamán és azok órán való elemzése, közös értékelése, elbírálása. Négy iskolai dolgozat – kettő félévente (az írásmű kidolgozása egy óra, elemzés és javítás két óra). Kulcsfogalmak/fogalmak és jelenségek: beszédművelés, artikulált nyelvi magatartás, szóbeli és írásbeli szövegalkotás, szövegértés, szövegmondás, íráskészség, helyesírás, nyelvhelyesség, médiaismeret, kommunikáció
--	--	--

Kulcsfogalmak: beszédművelés, artikulált nyelvi magatartás, irodalomolvasás, szövegértés, szóbeli és írásbeli szövegalkotás, ismeretek az anyanyelvről, helyesírás, íráskészség, médiaismeret, kommunikáció

ÚTMUTATÓ A PROGRAM DIDAKTIKAI-METODIKAI MEGVALÓSÍTÁSÁHOZ

A TANÍTÁS ÉS A TANULÁS TERVEZÉSE

A Magyar nyelv és irodalom tanításának és tanulásának hozzá kell járulnia az alkotói és a kutatói szellem kialakításához, valamint az elméleti tájékozódás gyakorlati alkalmazhatóságához. A tantárgy lehetővé teszi a tanulók anyanyelvi és identitástudatának fejlesztését, ismereteinek gyarapítását, funkcionális készségeik gazdagítását, mindezt pedig majd alkalmazni tudják a választott középiskolában és a mindennapi életben. A tanítási-tanulási folyamat során a hetedik osztályos tanulók kialakítják értékrendjüket, amely a nemzeti és a nemzetközi kulturális örökség megőrzéséhez szükséges, felkészülnek a többnyelvű és többkultúrájú társadalomban való életre, olyan általános és tantárgyközi kompetenciákra tesznek szert, amelyek hozzásegítik őket a pályaválasztáshoz, a későbbi állásinterjúkhoz, társas kapcsolataik kiterjesztéséhez és az élethosszig tartó tanuláshoz.

A tanulók tudásának, képességeinek, jártasságának és álláspontjainak minősége, illetve tartóssága nagymértékben függ a tanítási-tanulási folyamatban alkalmazott stratégiáktól, a választott módszerektől és eszközöktől. A megfelelő oktatási formák, módszerek, eljárások és eszközök kiválasztása elsősorban attól függ, hogy az oktatási folyamatban a magyartanárnak mely kimeneteket kell megvalósítania. A projekt módszer, a drámajátékok és a kiselőadások tudatos alkalmazása lehetővé teszi a tanulók önálló gondolkodásának és kreativitásának fejlesztését. A szövegértés és -alkotás, valamint a kortárs szemléletű irodalomtanítás központi helyet tölt be a hetedik osztályos magyartanításban.

A pedagógus igyekezzon szabadon kezelni a tantervet, olyan tanítási stratégiákat, módszereket, munkaformákat válasszon ki a nyelvtani és irodalmi tananyag tanításához, amelyekkel a szociális kompetenciát és együttműködési szokásokat, valamint a kritikai viszonyulásmódot is fejleszti!

Oktatási módszerek: előadás, magyarázat, elbeszélés, a tanulók kiselőadásai, megbeszélés, vita, szemléltetés, munkáltató módszer, projekt módszer, tanulási szerződés, kooperatív oktatási módszer, szimuláció, drámapedagógia és egyéb játékos módszerek, házi feladat, tanulmányi kirándulás.

Munkaformák: frontális munka, (differenciált) egyéni munka, párban folyó tanulás: páros munka (hasonló szinten levő tanulók oldanak meg közösen valamely feladatot) és tanulópár vagy tutorrendszerű tanulás (a különböző szinten levő tanulók közötti tanulmányi kapcsolat), csoportmunka.

A Magyar nyelv és irodalom oktatásában a hivatalosan jóváhagyott (akkreditált) tankönyvek és kézikönyvek használatosak, továbbá azok a könyvtári-információs és informatikai anyagok, amelyek a tanulók hatékony felkészítését szolgálják. Az oktatási folyamat célja, hogy a tanulók önállóan használják az ismeretszerzés különböző forrásait mind az iskolában, mind pedig életük más területein. A különböző nyomtatott és internetes források, információhordozók (kézikönyvek, szótárak, lexikonok, enciklopédiák, e-könyvek, internetes adatbázisok) használata az önálló ismeretszerzést és a tanulás képességét fejleszti. A könyvtárhasználat gyakorlatának (könyvtárhasználati órák, az iskolai könyvtár folyamatos használata, belépés a világhálón elérhető könyvtárakba, adatbázisokba) elmélyítésével lehetővé tesszük a diákok számára a segédeszközök magabiztos használatát.

A tantárgy oktatása és tanulása az erre a célra kialakított tanteremben, szertárban folyik, amelynek felszerelése összhangban áll a meghatározott követelményrendszerrel. Más tantermekben is tartható tanóra, ez a konkrét iskola körülményeitől függ (pl. osztályterem, iskolai könyvtár-médiatár, olvasóterem, audiovizuális terem, klubhelyiség, informatikaterem, ahol a közvetlen internet-hozzáférés megvalósulhat stb.). A nyílt oktatás (illetve ennek alapfeltétele, az adaptivitás) szintén hangsúlyozott szerepet kap a tanítási-tanulási folyamatban (pl. könyvtár, színház, múzeum, mozi, képtár, irodalmi kirándulás, a szakköri színhelyek változtatása stb.). A tanterv kidolgozása és megvalósítása során figyelembe kell vennünk a digitális világban megváltozott tanulási környezet tényezőit.

II. A TANÍTÁS ÉS A TANULÁS MEGVALÓSÍTÁSA

IRODALMI ISMERETEK

Az általános iskola hetedik osztályos tanterve hat irodalmi témakört tartalmaz, amely összhangban áll az előírt kimenetekkel és tudásszabványokkal, ugyanakkor befogadásközpontú és kompetenciafejlesztő irodalomtanítást irányoz elő. Ezek olyan témakörök, világértési modellek, összefüggések, szövevény-modellek, amelyekben az irodalmi szövegek összefüggésben állnak más művészetekkel, a populáris regiszterrel és egyéb interdiszciplináris utalásokkal. Az irodalmi anyag tehát feldolgozásra szánt szövegekből, kiegészítő szövegekből és kapcsolódási pontokból áll. Feldolgozásukhoz ötletként néhány projektfogalmat javasol a tanterv, a tanár szabadon döntheti el, hogy a felkínált szempontok közül, mely hálózati viszonyokat, lehetőségeket emel ki, ez lehetővé teszi számára, hogy a tanulók befogadási szintjét, érdeklődési körét és motiválhatóságát is figyelembe vegye. A tanár válassza ki, hogy egy-egy tematikus egység kötelező szövegeihez milyen kapcsolódási pontokat emelne ki a felkínáltak közül! Választhat a felsoroltakból, illetve aktuális szövegeket, filmeket, képzőművészeti alkotásokat stb. adhat hozzá az adott témakörhöz.

A tanterv kiegészítő részében szereplő szövegeket a tanár mind a nyelvtani tematikai egységek feldolgozásakor, mind pedig a nyelvkultúra tartalmainak feldolgozásakor felhasználhatja. Azokat a műveket, amelyeket nem fog feldolgozni, ajánlania kell a tanulóknak, hogy a szabadidejükben olvassák el.

Az új tanterv alapját a szépirodalmi és a nem szépirodalmi szövegek közötti különbség észrevétele képezi. A tanulóknak képesnek kell lennie arra, hogy megkülönböztesse a szépirodalmi szöveg sajátosságait (konnotatív jelleg, poétikai műveletek, stílusesszók, ritmikusság stb.) a nem szépirodalmi szövegekben fellelhető denotatív és ismeretterjesztő jellegtől, valamint a tényeken és adatokon alapuló közlésmódtól. A korrelációt a kötelező és a választható művek megfelelő kombinálása teszi lehetővé. Szövegfeldolgozásakor az analitikus és a szintetikus eljárások egyaránt érvényesülnek. A kimenetekkel összhangban a tanulókat arra kell szoktatni, hogy a szépirodalmi műről szerzett benyomásait, véleményüket és ítéletüket részletesebben támasszák alá a szövegből vett tényekkel, ily módon képessé tesszük őket az önálló érvelésre, kutatómunkára és kritikai nézeteik kialakítására. Szövegértelmezéskor arra kell szoktatni a tanulókat, hogy a szépirodalmi műről szerzett benyomásait, véleményüket és ítéletüket részletesebben támasszák alá a szövegből vett tényekkel (főként explicit, és nem implicit információkkal).

A tanulók szövegértését, szókincsük gyarapodását az ajánlott olvasmányokkal még inkább fejlesztjük. A tanár szabadon választhat a felkínált házi olvasmányra szánt szövegekből, ezek az olvasási kedv felébresztését, az olvasás iránti igény felkeltését és fenntartását szolgálják. Az irodalomórák során a tanulók elsajátítják az irodalmi szövegértéshez szükséges műfajelméleti és stilisztikai alapfogalmakat, illetve a mai irodalomtudomány néhány elméleti vonatkozását. A tanítás hermeneutikai situációt teremt, amely lehetővé teszi, hogy a tanulók a szöveg megértésére, többféle interpretációjára, valamint önmegértésre törekedjenek. A tanulási stratégiák közül részesítsük előnyben az RJR-modellt! A régi és újabb szövegek/módszerek révén tudatosul a tanulóknak, hogy az irodalom és a róla szóló beszéd folyamatosan változó jelentésrendszer. Legyenek nyitottak a változó irodalomértékekre, a szövegértelmezés új módszereinek befogadására, az intermediális és interdiszciplináris távlatnyitásra! Az oktatási folyamatban hangsúlyozott szerepet kap a szövegalkotás (kreatív írásgyakorlatok) és a memoriter is.

Azok a szépirodalmi művek, amelyeket színpadra vagy képernyőre alkalmaztak, felhasználhatók összehasonlító értelmezésre és arra, hogy a tanuló megfigyelje, mi a különbség az olvasott szépirodalmi szöveg és a színházi/filmbeli adaptáció, illetve kifejezésmód között. A tanuló levonhatja következtetését a média sajátosságairól, valamint fejlesztheti másodlagos írásbeliségét. Fel kell hívunk a tanuló figyelmét az elolvasott szépirodalmi szövegekhez hasonló témájú filmekre, ezeket is bekapcsol(hat)juk az egyes tanítási egységek feldolgozásába.

A másodlagos írásbeliség egyes elemeit korreláció révén ismertetjük meg a tanulókkal. A gyermeksjajtó és gyermekenciklopédia ismerete ugyancsak bekerül a tantervbe. A gyermeksjajtó olvasásakor olyan szövegekre összpontosítunk, amelyek kapcsolódnak a feldolgozott tanítási egységekhez!

A tanárnak ismernie kell az általános iskola ötödik, hatodik és hetedik osztályában, más tantárgyak keretében tanított ismereteket, amelyek összefüggésben állnak a Magyar nyelv és irodalom tantárggyal. A magyartanár elsősorban a következő tantárgyakkal létesít korrelációt: történelem, képzőművészet, zenekultúra, hitoktatás és polgári nevelés.

Az irodalomtanítás legyen élményközpontú, a tanuló aktívan vegyen részt a szövegek értelmezésében, alakuljon ki valódi dialógus a szöveg és a befogadó között!

NYELVI ISMERETEK

Az általános iskola hetedik osztályos tanterve három nyelvtani témakört tartalmaz, és összhangban áll az előírt kimenetekkel és tudásszabványokkal. A tanterv új fogalmakat és korszerű nyelvészeti nézőpontokat von be a tanítási-tanulási folyamatba. A nyelvtani anyag célja a kompetencia alapú és kimenet-orientált nyelvtanítás. A nyelvtani ismeretek nagyobb részét a mondatalkotás alkotja, egy-egy fejezet tárgyalja a kommunikáció, a szöveg, a helyesírás és a szövegalkotás problematikáját. A mondatrészek közül néhányat már az alsó osztályokban, illetve ötödik osztályban megismerkedtek a tanulók. A szövegfajtákat feldolgozó rész többnyire az olvasókönyvi szövegek feldolgozásához köthető. A nyelvi nevelés, a személyiségformálás szempontjából kiemelkedik a kommunikatív kompetencia fejlesztése, a szótárak és kézikönyvek (e-szótárak, e-kézikönyvek) tudatos alkalmazása, a helyesírási szabályzat és a helyesírás-ellenőrző programok használata. A tanárnak az a feladata, hogy olyan gyakorlatokat, szerepjátékokat alkalmazzon, illetve olyan helyzeteket teremtsen, amelyek felkészítik a diákokat a társas-társadalmi érintkezésre, a megfelelő kódváltásra, segítik őket a gátlások legyőzésében, korrigálják kommunikációs szokásait és elmélyítik nonverbális kommunikációs eszköztárában (tekintet, mimika, vokális kód, proxémika, gesztusok, kulturális szignálok stb.) alkalmazását. A hetedikes tanuló ismereteket szerez a másodlagos írásbeliség legfontosabb sajátosságairól, a digitális környezet nyelvi változásairól.

A nyelvtan oktatásában a tanterv alapvetően megköveteli, hogy a nyelvet mint rendszert mutassák be a tanulóknak és értelmezzék. Egyetlen nyelvi jelenséget sem kellene elszigetelten tanulmányozni, függetlenül a kontextustól, amelyben elnyeri funkcióját. A nyelvtanításban központi szerepet kapnak azok a gyakorlatok, amelyek a nyelvtanítást közelebb hozzák a hétköznapi kommunikációhoz. Így módon tudatosodik a tanulóknak a beszédkultúra/a nyelvhasználat fontossága, amelynek elsajátítása a műveltség részeként elengedhetetlenül szükséges a mindennapi életben, és nem a tanterv része csupán.

NYELVKULTÚRA

A helyesírás megfelelő szabályainak kialakítása elsősorban a nyelvtani ismeretek elsajátításával áll kapcsolatban. A tantervben előtérbe kerül a mondatalkotáshoz kapcsolódó helyesírási és nyelvhelyességi

ismeretek magabiztos alkalmazása. Fontos feladat az egyszerű mondat központosítása, az írásjelek (vessző, kettőspont, idézőjel, gondolatjel, kötőjel) használata, szerepének alaposabb megismerése, gyakoroltatása. Igen fontos kompetencia – amely a szövegértés magasabb szintjeinek alapját képezi – az érvelés készsége. Tekintettel arra, hogy az érvelő gondolkodás fejlesztésének jelentős szerepe van az oktatásban, mivel pozitív hatással lehet az ismeretek elsajátítására, a nyelvkultúra oktatásának folyamán ellenőrizni kellene, milyen mértékben képesek a tanulók megérteni az érvelő szövegeket. Arra kell ösztönözni a tanulókat, hogy érvekkel alátámasztva indokolják meg a szépirodalmi műben található problémával összefüggő vagy más kérdés kapcsán felvállalt álláspontjukat. A különböző olvasási stratégiák alkalmazása összefügg az olvasott szövegek megértésével. Emiatt a nyelvkultúra oktatásában ösztönözni kell a tanulókat, hogy észrevegyék a különbségeket a különböző olvasástípusok között; hogy definiáljanak olyan szituációkat, amelyekben valamely konkrét olvasási stratégia alkalmazható; hogy ügyeljenek az olvasás tempójára, és törekedjenek az adott szövegből rövid idő alatt kiszűrhető információk megértésére.

A helyesírási gyakorlatok során a tanuló elsajátítja a helyesírási szabályokat, ellenőrizni is tudja ezeket, valamint igyekszik az észlelt hiányosságok kiküszöbölésére. A helyesírás tanításának módszerei a következők: tollbamondás, hibajavítás, helyesírási fogalmazás. A szabályok közül kiemeljük a vessző szerepét a mellérendelt mondatokban és az elektronikus üzenetek helyesírását.

A nyelvi gyakorlatok típusait a tanulók érdeklődésének függvényében vagy a tananyag kontextusában kell megválogatnunk.

A nyelvi ismeretek, irodalmi ismeretek és nyelvkultúra területe egységes tantárgyat képez, ezek a területek áthatják és kiegészítik egymást. Emiatt a javasolt óraszám csupán keretszám (a nyelvi ismeretek területéé 36, az irodalomé 72, a nyelvkultúráé pedig 36). A tanítási-tanulási folyamat körültekintő tervezésével el kell jutnunk mindhárom terület előírányzott kimeneteinek megvalósításához. A tanár a tanmenetben önállóan határozza meg az egyes tanítási egységek órászámait, figyelembe veszi a tanulók eddigi eredményeit és képességeit.

A tanév során a tanulók négy iskolai dolgozatot és nyolc házi írásbeli feladatot írnak, amelyeket az órán közösen elemeznek, értékelnek. Félévente legalább két memoriter feladást javasoljuk. A tehetséges tanulók számára lehetővé kell tenni a szakköri és emelt szintű foglalkozásokat, a versenyekre és pályázatokra való felkészítést.

A TANÍTÁSI-TANULÁSI FOLYAMAT ELLENŐRZÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

A szummatív értékelés megvalósításához írásbeli és szóbeli tudásfelmérő, feladatlap, iskolai dolgozat, esszé, teszt alkalmazható. A korszerű didaktika és módszertan megköveteli más értékelési módok, például a formatív értékelés alkalmazását is. Az ilyen jellegű értékelés információt nyújt a tanárnak és tanulónak arról, hogy milyen kompetenciákat fejlesztett ki, illetve sajátított el, és melyeket kevésbé. A formatív értékelés révén a tanár (portfólió, feljegyzések, tanulói napló, visszajelzések, megbeszélések, kérdések, tanulói önértékelés, a társak értékelése, csoportmegbeszélések, példatárak alkalmazása, diagnosztikus teszt stb.) adatokat gyűjt a tanuló teljesítményéről. A szummatív osztályzatnak akkor van értelme, ha magában foglalja a tanuló minden teljesítményét.

A tervezés, megvalósítás, ellenőrzés és értékelés a tanári hivatás részét képezi. Fontos, hogy a tanuló teljesítményének figyelemmel kísérése mellett a tanár folyamatosan kövesse és értékelje a tanítási-tanulási folyamatot, valamint önértékelésre törekedjen. Az önértékelés a közoktatás minőségének javítását szolgálja.

Назив предмета	СРПСКИ КАО НЕМАТЕРЊИ ЈЕЗИК ПРОГРАМ А ЗА УЧЕНИКЕ ЧИЈИ МАТЕРЊИ ЈЕЗИК ПРИПАДА НЕСЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА И КОЈИ ЖИВЕ У ХОМОГЕНИМ СРЕДИНАМА (основни ниво стандарда)
Циљ	Циљ учења Српског као нематерњег језика јесте оспособљавање ученика да се служи српским језиком на основном нивоу у усменој и писаној комуникацији ради каснијег успешног укључивања у живот заједнице и остваривања грађанских права и дужности, као и уважавање српске културе и развијање интеркултуралности као темељне вредности демократског друштва.
Разред	Седми
Годишњи фонд часова	108

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– разуме и користи предвиђени лексички фонд; – разуме и користи граматичку материју усвајану у претходним разредима; – користи нове граматичке моделе и лексичке јединице у функцији одредби и допуна; – саставља синтагме с конгруентним атрибутом у новим граматичким моделима; – савладане (већ усвојене) садржаје из књижевности повезује са новим књижевноуметничким текстовима и користи их у њиховом тумачењу; – искаже сопствени доживљај књижевног дела; – одреди тему, главни мотив, време и место дешавања радње; – разуме односе међу ликовима у тексту; – драматизује (уз помоћ наставника) одломак прозног текста у кратким дијалозима; – уочи кључне појединости у песми; – објасни/каже зашто му се неко књижевно дело свиђа или не; – препозна сличне мотиве у књижевним	ЈЕЗИК	Око 100 нових пунозначних и помоћних речи; Граматички садржаји из претходних разреда (понављање и увежбавање на познатој и новој лексици); Именице у генитиву с предлозима са, из, око, између у функцији одредбе за место; Именице у генитиву с предлозима пре и после у функцији одредбе за време; Локатив у функцији неправог објекта уз глаголе говорења и мишљења; Именичке, бројне и прилошке синтагме са значењем количине; Конгруенција атрибута и именице у дативу, инструменталу и локативу; Најфреквентније збирне именице изведене суфиксом -је; Творба именица за означавање места (простора и просторија) на којем се врширадња изведених суфиксима -иште/-лиште, -оница; Етници (у окружењу);

делима на матерњем језику; – разуме уобичајене информације у вези са свакодневним животним потребама и активностима; – разуме суштину кратког континуираног говореног и писаног текста (до 10 реченица) са познатом лексичком и граматичком структуром изговореног разговетно спорим темпом; – усмено или писмено продукује краћи текст (око 5 реченица), исприча догађај, да налоге или саопшти своје намере, жеље и потребе; – чита споријим темпом краће текстове, писане ћирилицом или латиницом који садрже познату граматичку структуру и лексику; – на основу познатог текста изводи једноставне закључке; – пише кратке и једноставне текстове у вези са предвиђеним темама и садржајима.	КЊИЖЕВНОСТ	Доситеј Обрадовић: „Лав и лисица” Народно предање: „Свети Сава открива прозоре” Народна лирска љубавна песма по избору; Народна епска песма по избору (адаптирани одломак); Избор загонетки и пословица; Душан Радовић: „Зашто људи раде” Воја Царић: „Физика” Бранислав Нушић: „Час географије” (одломак) Милован Данојлић: „Љубавна песма” Јованка Јоргачевић: „Радна навика” Љубивоје Ршумовић: „Домовина се брани лепотом” Слободан Станишић: „Волео сам школу и у школи” Алек Марјано: „На крају крајева дође и крај школске године” Избор из часописа за децу По слободном избору (у складу са интересовањима ученика), наставник бира још два текста која нису на овој листи. Наставник бира 8 текстова за обраду.
	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	I. Лично представљање: основне информације о себи – национална или етничка припадност II. Породица и људи: односи међу члановима породице и пријатељима III. Живот у кући: опис простора у којем се проводи највише времена (лични кутак) – његово одржавање и уређење IV. Храна и пиће: храна биљног и животињског порекла V. Одећа и обућа: материјали од којих се прави одећа и обућа; облачење младих VI. Здравље: здрав начин живота VII. Образовање: специјализоване учионице; писмени задаци, контролни задаци; основни појмови из математике и физике VIII. Природа: разноврсност биљног и животињског света; описивање временских прилика IX. Спорт: тимски и индивидуални спортови, познати спортисти X. Куповина: куповина у тржним центрима XI. Насеља, саобраћај, јавни и услужни објекти: значајни грађевински објекти – културноисторијски споменици; позориште, биоскоп XII. Време: временски распоред дневних активности XIII. Култура, уметност, медији: филм, телевизијска и радио емисија за децу; основни музички инструменти, концерт XIV. Комуникативни модели: пријатност/непријатност; физичке тегобе

Обавезна су два писмена задатка у току школске године (у другом и у четвртм класификационом периоду)

Кључни појмови садржаја: српски као нематерњи језик, слушање, разумевање, говор, читање, писање

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Предмет српски као нематерњи језик похађају ученици који наставу слушају на неком од језика националних мањина. Међу тим ученицима постоје изразите разлике у степену овладаности српским језиком приликом поласка у школу и у темпу и обиму којим могу напредовати током школовања. Ова разлика условљена је различитим матерњим језицима од којих су једни блиски српском језику (разлике међу њима су такве да не морају ометати комуникацију), док су други структурно толико различити да, без елементарног познавања једног од њих, комуникација међу говорницима није остварива. Осим тога, на ниво којим ученици реално могу овладати српским језиком утиче и средина у којој живе (претежно хомогена или хетерогена средина).

Имајући ово у виду, за предмет српски као нематерњи језик сачињена су два програма.

Према постављеном циљу, очекиваним исходима и датим садржајима, први програм (А) примерен је ученицима чији се матерњи језици изразито разликују од српског, који живе у претежно језички хомогеним срединама и имају мало контаката са српским језиком, а у школу полазе готово без икаквог предзнања српског језика.

Други програм (Б) предвиђен је за ученике који живе у језички мешовитим срединама, који могу брже и у већем обиму да савладавају српски језик, односно да, у складу с узрастом, достигну виши ниво владања српским језиком.

Оба програма за предмет српски као нематерњи језик садрже три области: Језик, Књижевност и Језичку културу. Оне су функционално повезане, прожимају се и међусобно допуњују. Стога их треба разумети као делове комплексне целине који доприносе остваривању исхода овог предмета, сваки са својим специфичностима.

Наставник је обавезан да се упозна са исходима и програмским садржајима првог циклуса образовања или претходних разреда.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставни програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и могућности ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој глобални план рада, на основу кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише пирамиду исхода на три нивоа: оне које би сви ученици требало да достигну, оне које би већина ученика требало да достигне и оне које би требало само неки ученици да достигну.

На овај начин постиже се индиректна веза са стандардима на три нивоа постигнућа ученика. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена, више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно да наставник приступи уџбенику као једном од наставних средстава које је пожељно богатити и проширивати додатним, самостално израђеним наставним материјалима. Поред уџбеника, као једног од извора информација, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На почетку процеса учења, односно на почетку школске године, неопходно је спровести дијагностичко вредновање компетенција ученика. Ово је изузетно важан задатак наставника, будући да постоје велике разлике у владању српским језиком ученика једног одељења. Дијагностичко оцењивање се може реализовати помоћу иницијалног тестирања које служи да се установе вештине, способности, интересовања, искуства, нивои постигнућа или потешкоће појединачног ученика или читавог одељења. Иницијално тестирање осмишљава наставник на основу исхода и садржаја програма из

претходних разреда. На основу тога могуће је ефикасно планирати и организовати процес учења и индивидуализовати приступ учењу.

Поред стандардног, сумативног вредновања које још увек доминира у нашем систему образовања (процењује знање ученика на крају једне програмске целине и спроводи се стандардизованим мерним инструментима – писменим и усменим проверама знања, есејима, тестовима, што за последицу има кампањско учење оријентисано на оцену), савремени приступ настави претпоставља формативно вредновање – процену знања током савладавања наставног програма и стицања одговарајуће компетенције. Резултат оваквог вредновања даје повратну информацију и ученику и наставнику о томе које компетенције су добро савладане, а које не (нпр. ученик задовољавајуће разуме прочитани текст, али слабо разуме говорени текст; задовољавајуће пише у складу с правилима, али у говору не поштује правила конгруенције итд.), као и о ефикасности одговарајућих метода које је наставник применио за остваривање циља. Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, а најчешће технике су: реализација практичних задатака, посматрање и бележење ученикових активности током наставе, непосредна комуникација између ученика и наставника, регистар за сваког ученика (мапа напредовања) итд. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказани и сумативно – бројчаном оценом. Оваква оцена има смисла ако су у њој садржана сва постигнућа ученика, редовно праћена и објективно и професионално бележена.

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања, праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасним и ефективним требало би унапредити.

При вредновању ученичких постигнућа наставник се руководи исходима дефинисаним за сваки разред водећи рачуна о индивидуалном напредовању ученика у складу са њиховим могућностима и способностима. При оцењивању пажња треба да буде усмерена на ниво развоја репродуктивних способности ученика, обим проширивања лексичког фонда, ниво смањивања различитих типова грешака.

Треба имати у виду ниво познавања језика: ученици хомогене средине спорадично остварују директан контакт с говорницима којима је српски матерњи језик, са српским језиком се срећу само на часовима српског као нематерњег језика. Резултат је да ученици српски језик користе на елементарном нивоу. Језичке моделе усвајају спорије, граматичке категорије користе уз много грешака, имају проблема при слушању, односно разумевању српског језика чак и онда када су им све речи говорног текста познате.

Назив предмета	ИСТОРИЈА
Циљ	Циљ учења Историје је да ученик, изучавајући историјске догађаје, појаве, процесе и личности, стекне основна историјска знања и компетенције неопходне за разумевање савременог света, развије вештине критичког мишљења и одговоран однос према себи, сопственом и националном идентитету, културно-историјском наслеђу, друштву и држави у којој живи.
Разред	Пети
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– разликује основне временске одреднице (годину, деценију, век, миленијум, еру); – лоцира одређену временску одредницу на временској ленти; – разликује начине рачунања времена у прошлости и садашњости; – именује периоде прошлости и историјске периоде и наведе граничне догађаје; – разврста историјске изворе са установама у којима се чувају (архив, музеј, библиотека); – наведе главне проналаске и опише њихов утицај на начин живота људи у праисторији; – разликује основне одлике каменог и металног доба; – лоцира на историјској карти најважније цивилизације и државе Старог истока; – користећи историјску карту, доведе у везу особине рељефа и климе са настанком цивилизација Старог истока; – одреди место припадника друштвене групе на графичком приказу хијерархије заједнице; – пореди начин живота припадника различитих друштвених слојева на Старом истоку; – наведе најважније одлике државног уређења цивилизација Старог истока; – идентификује основна обележја и значај религије у цивилизацијама Старог истока; – разликује врсте писама цивилизација Старог истока; – илуструје примерима важност утицаја привредних, научних и културних достигнућа народа Старог истока на савремени свет; – користећи дату информацију или ленту времена, смести историјску према њиховој основној подели; – повеже врсте историјских извора са установама у којима се чувају (архив, музеј, библиотека);	ОСНОВИ ПРОУЧАВАЊА ПРОШЛОСТИ	Основни садржаји Појам прошлости и историја као наука о прошлости људског друштва. Хронологија – рачунање времена. Подела прошлости и периодизација историје. Историјски извори – дефиниција, основна подела и установе у којима се чувају. Проширени садржаји Сродне науке и помоћне историјске науке. Историја око нас. Историјско наслеђе – тековине.
	ПРАИСТОРИЈА	Основни садржаји Основне одлике праисторије (начин живота људи, проналасци). Подела праисторије (камено, метално доба). Проширени садржаји Најважнији праисторијски локалитети у Европи и Србији (Ласко, Алтамира, Лепенски Вир, Винча...).
	СТАРИ ИСТОК	Основни садржаји Појам Старог истока – географске одлике, најзначајније цивилизације (Месопотамија, Египат, Јудеја, Феникија). Друштвени односи (робовласничко и теократско друштво) и државно уређење (монархија – царства/краљевства) у цивилизацијама Старог истока. Основне одлике привреде и свакодневни живот – обичаји,

– наведе главне проналаске и опише њихов утицај на начин живота људи у праисторији; – разликује основне одлике каменог и металног доба; – лоцира на историјској карти најважније цивилизације и државе Старог истока; – користећи историјску карту, доведе у везу особине рељефа и климе са настанком цивилизација Старог истока; – одреди место припадника друштвене групе на графичком приказу хијерархије заједнице; – пореди начин живота припадника различитих друштвених слојева на Старом истоку; – наведе најважније одлике државног уређења цивилизација Старог истока; – идентификује основна обележја и значај религије у цивилизацијама Старог истока; – разликује врсте писама цивилизација Старог истока; – илуструје примерима важност утицаја привредних, научних и културних достигнућа народа Старог истока на савремени свет; – користећи дату информацију или ленту времена, смести историјску појаву, догађај и личност у одговарајући миленијум или век; – изложи, у усменом или писаном облику, историјске догађаје исправним хронолошким редоследом; – прикупи и прикаже податке из различитих извора информација везаних за одређену историјску тему; – визуелне и текстуалне информације повеже са одговарајућим историјским периодом или цивилизацијом; – опише особености природних услова и географског положаја античке Грчке; – лоцира на историјској карти најважније цивилизације и државе античке Грчке; – приказује друштвену структуру и државно уређење грчких полиса на примеру Спарте и Атине; – пореди начин живота припадника различитих друштвених слојева у античкој Грчкој, – идентификује узроке и последице грчко-персијских ратова и Пелопонеског рата; – истражи основна обележја и значај религије старих Грка; – разликује легенде и митове од историјских чињеница; – наведе значај и последице освајања Александра Великог; – илуструје примерима важност утицаја привредних, научних и културних		занимања, култура исхране и становања. Култура и историјско наслеђе народа Старог истока – религија (монотеизам и политеизам), писмо, књижевност, уметност, наука, цивилизацијске тековине (математика, архитектура, календар, иригациони систем, саобраћајна средства, медицина, закони...). Проширени садржаји Специфичности египатске религије. Специфичности религија цивилизација Месопотамије. Основне одлике јудаизма. Најважније цивилизације Далеког истока (Индија, Кина).
	АНТИЧКА ГРЧКА	Основни садржаји Појам античке Грчке – географске одлике. Најстарији период грчке историје (Критска и Микенска цивилизација). Грчки митови (појам, примери) и хомерски епови. Колонизација и основне одлике привреде. Полиси – Спарта и Атина (појам полиса, структура друштва, државно уређење). Грчко-персијски ратови. Пелопонески рат – узроци и последице. Култура и свакодневни живот (религија, олимпијске игре, митологија, уметност, наука, обичаји, занимања). Хеленистичко доба и његова култура. Историјско наслеђе (институције, закони, књижевност, позориште, филозофија, демократија, медицина, уметност, архитектура, беседништво, олимпијске игре). Проширени садржаји Пелопонески рат (ток рата, најважнији догађаји и личности). Најистакнутије личности: Драконт, Перикле, Филип II, Аристотел, Архимед... Грчка митологија, пантеон. Седам светских чуда античког доба

достигнућа античке Грчке и хеленистичког доба на савремени свет; – користећи дату информацију или ленту времена, смести историјску појаву, догађај и личност из историје античке Грчке и хеленизма у одговарајући миленијум, век или деценију; – израчуна временску удаљеност између појединих догађаја; – користи основне историјске појмове; – лоцира на историјској карти простор настанка и ширења Римске државе; – наведе основне разлике између античке римске републике и царства; – разликује узроке од последица најзначајнијих догађаја у историји античког Рима; – истражи основна обележја и значај религије античког Рима; – илуструје примерима важност утицаја привредних, научних и културних достигнућа античког Рима на савремени свет; – пореди начин живота припадника различитих друштвених слојева у античком Риму; – наведе најзначајније последице настанка и ширења хришћанства; – лоцира на карти најважније римске локалитете на територији Србије;		
користећи дату информацију или ленту времена, смести историјску појаву, догађај и личност из историје античког Рима у одговарајући миленијум, век или деценију.	АНТИЧКИ РИМ	Основни садржаји Појам античког Рима – географске одлике и периодизација. Оснивање Рима (легенда о Ромулу и Рему). Структура друштва и уређење Римске републике. Ширење Римске државе (освајања и провинције, привреда). Рим у доба царства – принципат и доминат. Култура и свакодневни живот (религија, уметност, наука, обичаји, занимања). Хришћанство – појава и ширење. Пад Западног римског царства (почетак Велике сеобе народа, подела царства и пад Западног царства). Историјско наслеђе (абецеда, календар, медицина, уметност, архитектура, путеви, водовод, канализација, терме, римски бројеви, хришћанство, римско наслеђе на територији Србије). Проширени садржаји Етрурци. Римска војска. Римски градови на територији Србије.

		Најистакнутије личности: Ханибал, Цицерон, Јулије Цезар, Клеопатра, Октавијан Август, Константин Велики... Римски пантеон. Гладијаторске борбе.
--	--	--

Кључни појмови садржаја: историјски извори, хронологија, друштво, држава, стари век.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења је конципиран тако да су за сваку од пет тематских целина (Основи проучавања прошлости, Праисторија, Стари исток, Античка Грчка и Антички Рим), дати исходи, основни и проширени садржаји.

Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи историју. Они омогућавају да се циљ наставе историје достигне у складу са предметним и међупредметним компетенцијама и стандардима постигнућа.

Тако дефинисани исходи помажу наставнику у планирању и реализовању непосредног рада са ученицима, олакшавајући му одређивање обима и дубине обраде појединих наставних садржаја. Основне и проширене садржаје чине најважнији догађаји, појаве и процеси, као и знамените личности које су обележиле најстарији период историје. Обим проширених садржаја прилагођава се могућностима и интересовањима ученика. Програм се може допунити и садржајима из прошлости завичаја, чиме се код ученика постиже јаснија представа о историјској и културној баштини у њиховом крају (археолошка налазишта, музејске збирке). Сви садржајису у функцији остваривања исхода предвиђених програмом.

Главна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода је та да је фокусирана на учење у школи, што значи да ученик треба да учи:

- смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из историје и других предмета;
- проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;
- дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;
- критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;
- кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи омогућавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Наставник за сваки час планира и припрема средства и начине провере остварености пројектованих исхода. Препорука је да планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама због успостављања корелација међу предметима. У планирању и припремању наставе, наставник планира не само своје, већ и активности ученика на часу. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања започиње иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази и у односу на шта ће се процењивати његов даљи рад. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика. Сваки наставни час и свака активност ученика су, у том смислу, прилика за регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности. Наставник треба да подржи саморефлексију (промишљање ученика о томе шта зна, уме, може) и подстакне саморегулацију процеса учења кроз постављање личних циљева напредовања.

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се процес и продукти учења. Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое циљева учења и начине оцењивања. Потребно је, такође, ускладити оцењивање са његовом сврхом. У вредновању наученог, поред усменог испитивања, користе се и тестови знања. У формативном оцењивању се користе различити инструменти, а избор зависи од врсте активности која се вреднује. Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, може се обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање).

Како ниједан од познатих начина вредновања није савршен, потребно је комбиновати различите начине оцењивања. Једино тако наставник може да сагледа слабе и јаке стране сваког свог ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

Потребно је да наставник резултате вредновања постигнућа својих ученика континуирано анализира и користи тако да унапреди део своје наставне праксе. Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад.

ДОДАТНИ САДРЖАЈИ КОЈИ ИЗРАЖАВАЈУ ПОСЕБНОСТ НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ - МАЂАРСКА НАЦИОНАЛНА МАЊИНА

Праисторијска налазишта у Панонској низији (на територији данашње Мађарске)
Панонска низија у антици – значајни остаци римске власти у Панонској низији.

Назив предмета	ГЕОГРАФИЈА
Циљ	Циљ учења Географије је да ученик појмовно и структурно овлада природно-географским, демографским, насеобинским, политичко-географским, економско-географским, интеграционим и глобалним појавама и процесима у Србији и свету уз неговање вредности мултикултуралности и патриотизма.
Разред	седми
Годишњи фонд часова	72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– дефинише границе континента и показује на карти океане и мора којима је проучавани континент окружен и лоцира највећа острва, полуострва, мореузе, земљоузе, пролазе, ртове; – проналази на карти државе проучаване регије и именује их; – приказује на немој карти: континенте, океане, мора, облике разуђености обала, низије, планине, реке, језера, државе, градове; – класификује облике рељефа, водне објекте и живи свет карактеристичан за наведену територију; – анализира утицај географске ширине, рељефа, односа копна и мора, морских струја, вегетације и човека на климу; – објашњава настанак пустиња на територији проучаваног континента; – проналази податке о бројном стању становништва по континентима, регијама и одабраним државама и издваја просторне целине са највећом концентрацијом становништва у свету; – укаже на узроке и последице кретања броја становника, густине насељености, природног прираштаја, миграција и специфичних структура становништва по континентима, регијама и у одабраним државама; – тумачи и израђује тематске карте становништва по континентима, регијама и одабраним државама; – описује узроке и последице урбанизације на различитим континентима, регијама и у одабраним државама; – доведе у везу природне ресурсе са степеном економске развијености појединих регија и одабраних држава; – уз помоћ географске карте објашњава специфичности појединих просторних целина и описује различите начине издвајања регија; – објасни формирање политичке карте света; – објашњава узроке и последице глобалних феномена као што су сиромаштво, унутрашње и спољашње миграције, демографска	РЕГИОНАЛНА ГЕОГРАФИЈА	Регионална географија, принципи регионализације. Хомогеност и хетерогеност географског простора.
	ГЕОГРАФСKE РЕГИЈЕ ЕВРОПЕ	Јужна Европа – културно-цивилизацијске тековине, етничка хетерогеност, туризам, политичка подела. Државе Јужне Европе: државе бивше СФРЈ, Италија, Шпанија и Грчка – основне географске карактеристике. Средња Европа – културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, природни ресурси и економски развој, урбанизација, политичка подела. Немачка – основне географске карактеристике. Западна Европа – културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, природни ресурси и економски развој, урбанизација, политичка подела. Француска и Уједињено Краљевство – основне географске карактеристике. Северна Европа – природни ресурси и економски развој, народи, политичка подела. Норвешка – основне географске карактеристике. Источна Европа – културно-цивилизацијске тековине, етничка хетерогеност, природни ресурси и економски развој, политичка подела. Руска Федерација – основне географске карактеристике. Европска унија – пример интеграционих процеса.
	АЗИЈА	Географски положај, границе и величина Азије. Природне одлике Азије. Становништво Азије. Насеља Азије. Привреда Азије. Политичка и регионална подела. Југозападна Азија – природни ресурси и економски развој, културно-цивилизацијске

експлозија и пренасељеност, болести и епидемије, политичка нестабилност; – доводе у везу квалитет живота становништва са природним, демографским, економским и политичко-географским одликама простора; – препознаје негативне утицаје човека на животну средину настале услед специфичности развоја пољопривреде, рударства, енергетике, индустрије, саобраћаја и туризма на проучаваним континентима,		тековине, савремени демографски процеси, урбанизација, политичка подела. Јужна Азија – културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, етничка хетерогеност, урбанизација, политичка подела. Југоисточна Азија – природни ресурси и економски развој, политичка подела. Источна Азија – културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, етничка хетерогеност, природни ресурси и економски развој, урбанизација, политичка подела. Централна Азија – природни ресурси, политичка подела, насеља и становништво.
	АФРИКА	Географски положај, границе и величина Африке. Природне одлике Африке. Становништво Африке. Насеља Африке. Привреда Африке. Политичка и регионална подела. Афрички Медитеран и Сахарска Африка. Подсахарска Африка.
	СЕВЕРНА АМЕРИКА	Географски положај, границе, величина и регионална подела Северне Америке. Природне одлике Северне Америке. Становништво Северне Америке. Насеља Северне Америке. Привреда Северне Америке. Политичка подела.
	ЈУЖНА АМЕРИКА	Географски положај, границе и величина Јужне Америке. Природне одлике Јужне Америке. Становништво Јужне Америке. Насеља Јужне Америке. Привреда Јужне Америке. Политичка подела.
	АУСТРАЛИЈА И ОКЕАНИЈА	Географски положај, границе и величина Аустралије и Океаније. Природне одлике Аустралије. Колонијални период и становништво Аустралије. Насеља Аустралије. Привреда Аустралије. Океанија – основна географска обележја. Политичка и регионална подела.
	ПОЛАРНЕ ОБЛАСТИ	Основне географске одлике Антарктика – откриће, назив, географски положај, природне одлике, природни ресурси и научна истраживања. Основне географске одлике Арктика – откриће, назив, географски положај, природне одлике, природни ресурси и савремена научна истраживања.

Кључни појмови садржаја: регије Европе, Азија, Африка, Северна Америка, Јужна Америка, Аустралија и Океанија, поларне области.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на процес и исходе учења наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању процеса наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и препоручених садржаја, образовних стандарда за крај обавезног образовања, циљева и исхода образовања и васпитања, кључних компетенција за целоживотно учење, предметних и општих међупредметних компетенција, наставник најпре креира свој годишњи (глобални) план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Наставник има слободу да сам одреди број часова за дате теме у годишњем плану.

Предметни исходи су дефинисани на нивоу разреда у складу са ревидираном Блумовом таксономијом и највећи број њих је на нивоу примене. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета. Од наставника се очекује да операционализује дате исходе у својим оперативним плановима за конкретну тему, тако да тема буде једна заокружена целина која укључује могућа међупредметна повезивања. У фази планирања и писања припреме за час наставник дефинише циљ и исходе часа.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Оцењивање је саставни део процеса наставе и учења којим се обезбеђује стално праћење и процењивање резултата постигнућа ученика, а у складу са Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању. Праћење и вредновање ученика започиње иницијалном проценом нивоа знања на коме се ученик налази. Свака активност на часу служи за континуирану процену напредовања ученика. Неопходно је ученике стално оспособљавати за процену сопственог напретка у остваривању исхода предмета.

Како ниједан од познатих начина вредновања није савршен, потребно је комбиновати различите начине оцењивања. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање на тај начин постаје мотивациони фактор за ученике. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења. На почетку школске године наставници географије треба да направе план временске динамике и садржаја оцењивања знања и умења (процењивања постигнућа) ученика водећи рачуна о адекватној заступљености сумативног и формативног оцењивања. Будући да се у новим програмима наставе и учења инсистира на функционалним знањима, развоју међупредметних компетенција и пројектној настави, важно је да наставници на почетку школске године добро осмисле и са ученицима договоре како ће се обављати формативно оцењивање. У том смислу препоручује се наставницима да на нивоу стручних већа договоре критеријуме и елементе формативног оцењивања (активност на часу, допринос групном раду, израда домаћих задатака, кратки тестови, познавање географске карте...). Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања.

Назив предмета	БИОЛОГИЈА
Циљ	Циљ учења Биологије је да ученик, изучавањем биолошких процеса и живих бића у интеракцији са животном средином, разуме значај биолошке разноврсности и потребу за одрживим развојем и развије одговоран однос према себи и природи.
Разред	седми
Годишњи фонд часова	72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ ПРЕПОРУЧЕНИ
– прикупи и анализира податке о животним циклусима почевши од оплођења; – упоређи бесполно и полно размножавање; – идентификује разлике између митозе и мејозе на основну промене броја хромозома и њихове улоге у развићу и репродукцији; – одреди однос између гена и хромозома и основну улогу генетичког материјала у ћелији; – шематски прикаже наслеђивање пола и других особина према првом Менделовом правилу; – одреди положај организма на дрвету живота на основу прикупљених и анализираних информација о његовој грађи; – упоређи организме на различитим позицијама на „дрвету живота” према начину на који обављају животне процесе; – користи микроскоп за посматрање грађе гљива, биљних и животињских ткива; – разврста организме према задатим критеријумима применом дихотомих кључева; – повеже принципе систематике са филогенијом и еволуцијом на основу данашњих и изумрлих врста – фосила; – идентификује основне односе у биоценози на задатим примерима; – илуструје примерима однос између еколошких фактора и ефеката природне селекције; – упоређи прикупљене податке о изабраној врсти и њеној бројности на различитим стаништима; – повеже утицај абиотичких чинилаца у одређеној животној области – биому са животним формама које га насељавају; – анализира разлику између сличности и сродности организама на примерима	НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА	Улога и значај једра у метаболизму ћелије. Деоба ћелије (хромозоми, настајање телесних и полних ћелија). ДНК и појам гена (алел, генотип, фенотип) Прво Менделово правило, крвне групе, трансфузија и трансплантација. Наслеђивање пола. Наследне болести. Животни циклуси биљака и животиња. Смена генерација. Једнополни и двополни организми. Значај и улога полног размножавања.
	ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА	Основни принципи организације живих бића. Појам симетрије – типични примери код једноћелијских и вишећелијских организама; биолошки значај. Симетрија, цефализација и сегментација код животиња. Присуство/одсуство биљних органа, (симетрија и сегментација код биљака). Ћелије са специфичном функцијом: мишићне, крвне, нервне, ћелије затварачице... Грађа и улога ткива, органа, органских система и значај за функционисање организма. Компаративни преглед грађе главних група биљака, гљива и животиња – сличности и разлике у обављању основних животних процеса на методски одабраним представницима.
	ПОРЕКЛО И РАЗНОВРСНОСТ ЖИВОТА	Основни принципи систематике (Карл Лине, биномна номенклатура). Приказ разноврсности живота кроз основне систематске категорије до нивоа кола и класе. Докази еволуције, фосили и тумачење филогенетских низова (предачке и потомачке форме, прелазни фосили).

конвергенције и дивергенције; – идентификује трофички ниво организма у мрежи исхране; – предложи акције заштите биодиверзитета и учествује у њима; – анализира задати јеловник са аспекта уравнотежене и разноврсне исхране; – идентификује поремећаје исхране на основу типичних симптома (гојазност, анорексија, булимија); – планира време за рад, одмор и рекреацију; – доведе у везу измењено понашање људи са коришћењем психоактивних супстанци; – аргументује предности вакцинације; – примени поступке збрињавања лакших облика крварења; – расправља о различитости међу људима са аспекта генетичке варијабилности, толеранције и прихватања различитости.	ПОРЕКЛО И РАЗНОВРСНОСТ ЖИВОТА	Основни принципи систематике (Карл Лине, биномна номенклатура). Приказ разноврсности живота кроз основне систематске категорије до нивоа кола и класе. Докази еволуције, фосили и тумачење филогенетских низова (предачке и потомачке форме, прелазни фосили).
	ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ	Састав и структура популација. Популациона динамика (природни прираштај и миграције). Абиотички фактори и биотички односи као чиниоци природне селекције (адаптације). Мреже исхране. Животне области. Конвергенција и дивергенција животних форми. Заштита природе. Заштита биодиверзитета
	ЧОВЕК И ЗДРАВЉЕ	Примери наследних болести. Особине и грађа вируса. Болести изазване вирусима. Имуитет, вакцине. Пулс и крвни притисак. Прва помоћ: повреде крвних судова (практичан рад). Принципи уравнотежене исхране и поремећаји у исхрани. Значај правилног чувања, припреме и хигијене намирница; тровање храном. Промене у адолесценцији. Здравни стилови живота (сан, кондиција, итд). Последице болести зависности – наркоманија.

Кључни појмови садржаја: правила наслеђивања особина, принципи грађе и функције, систематика, докази еволуције, структура популације, адаптације, мреже исхране, вируси, уравнотежена исхрана, прва помоћ, адолесценција, животне области, заштита биодиверзитета.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм Биологије за седми разред је део спиралног програма Биологије за основну школу и оријентисан је на достизање исхода.

Спирални програм подразумева да у сваком разреду из сваке области ученик усваја мању количину информација, до којих долази самостално уз подршку наставника. У сваком наредном разреду количина информација – знања се по мало повећава, при чему се ново знање повезује са знањем и искуством стеченим у претходним разредима и знањем стеченим неформалним образовањем, уз постепено подизање захтева. На тај начин се знања постепено проширују и продубљују, односно граде. Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи биологију и друге предмете. Исходи се односе на пет области предмета: наслеђивање и еволуција, јединство грађе и функције као основа живота, порекло и разноврсност живота, живот у екосистему и човек и здравље. (Исходи за шесту област посматрање, мерење и експеримент у биологији су распоређени у претходних пет, сходно планираним активностима.)

Достизање исхода води развоју предметних, свих кључних и општих међупредметних компетенција и остваривању образовних стандарда. Исходи не прописују структуру, садржаје и организацију наставе, као ни критеријуме и начин вредновања ученичких постигнућа. За израду исхода коришћена је Блумова таксономија. Исходи су формулисани на нивоу примене као минимуму.

Важна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода је да је настава усмерена на учење у школи. Ученик треба да учи:

– смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из биологије и других предмета;

- проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;
- дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;
- критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;
- кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм према потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи-глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Потребно је да наставник за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања као нпр. сајтове релевантних институција, писану научно популарну литературу, мапе, шеме, енциклопедије... Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама због успостављања корелација међу предметима (нпр. представљање група организама Веновим дијаграмима, одређивање климатских услова у зависности од географског положаја, писање есеја, тј. приказ података /малих истраживања на матерњем и страном језику који уче, цртање итд.).

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној ка достизању исхода прате се и вреднују процес наставе и учења, постигнућа ученика (продукти учења) и сопствени рад. Наставник треба континуирано да прати напредак ученика, који се огледа у начину на који ученици партиципирају, како прикупљају податке, како аргументују, евалуирају, документују итд.

Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое исхода и начине оцењивања

Ниво исхода	Одговарајући начин оцењивања
Памћење (навести, препознати, идентификовати...)	Објективни тестови са допуњавањем кратких одговора, задаци са означавањем, задаци вишеструког избора, спаривање појмова.
Разумевање (навести пример, упоредити, објаснити, препричати...)	Дискусија на часу, мапе појмова, проблемски задаци, есеји.
Примена (употребити, спровести, демонстрирати...)	Лабораторијске вежбе, проблемски задаци, симулације.
Анализирање (систематизовати, приписати, разликовати...)	Дебате, истраживачки радови, есеји, студије случаја, решавање проблема.
Евалуирање (проценити, критиковати, проверити...)	Дневници рада ученика, студије случаја, критички прикази, проблемски задаци.
Креирање (поставити хипотезу, конструисати, планирати...)	Експерименти, истраживачки пројекти

као и оцењивање са његовом сврхом:

Сврха оцењивања	Могућа средства оцењивања
Оцењивање наученог (сумативно)	Тестови, писмене вежбе, извештаји, усмено испитивање, есеји.
Оцењивање за учење (формативно)	Посматрање, контролне вежбе, дневници рада ученика, самоевалуација, вршњачко оцењивање, практичне вежбе.

За сумативно оцењивање знања и вештина научног истраживања ученици би требало да решавају задатке који садрже неке аспекте истраживачког рада, да садрже новине тако да ученици могу да примене стечена знања и вештине, а не само да се присете информација и процедура које су запамтили, да садрже захтеве за предвиђањем, планирањем, реализацијом неког истраживања и интерпретацијом задатих података. У вредновању наученог, поред усменог испитивања, најчешће се користе тестови знања. На интернету, коришћењем кључних речи outcome assessment (testing, forms, descriptiv/numerical), могу се наћи различити инструменти за оцењивање и праћење.

У формативном вредновању наставник би требало да промовише групни дијалог, користи питања да би генерисао податке из ђачких идеја, али и да помогне развој ђачких идеја, даје ученицима повратне информације, а повратне информације добијене од ученика користи да прилагоди подучавање, охрабрује ученике да оцењују квалитет свог рада. Избор инструмента за формативно вредновање зависи од врсте активности која се вреднује. Када је у питању нпр. практичан рад (тимски рад, пројектна настава, теренска настава и слично), може се применити чек листа у којој су приказани нивои постигнућа ученика са показатељима испуњености, а наставник треба да означи показатељ који одговара понашању ученика.

У процесу оцењивања добро је користити портфолио (збирка докумената и евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења портфолија су вишеструке: омогућава континуирано и систематско праћење напредовања, подстиче развој ученика, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији и поузданији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика.

Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, а који су у складу са Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика и процес наставе и учења, себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасно требало би унапредити.

Назив предмета	МАТЕМАТИКА
Циљ	Циљ учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.
Разред	Седми
Годишњи фонд часова	144

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ ТЕМА	САДРЖАЈИ
– израчуна степен реалног броја и квадратни корен потпуног квадрата и примени одговарајућа својства операција; – одреди бројевну вредност једноставнијег израза са реалним бројевима; – на основу реалног проблема састави и израчуна вредност једноставнијег бројевног израза са реалним бројевима; – одреди приближну вредност реалног броја и процени апсолутну грешку; – нацрта график функције $y = kx$, $k \in \mathbb{R} \setminus \{0\}$; – примени продужену пропорцију у реалним ситуацијама; – примени Питагорину теорему у рачунским и конструктивним задацима; – трансформише збир, разлику и производ полинома; – примени формуле за разлику квадрата и квадрат бинома; – растави полином на чиниоце (користећи дистрибутивни закон и формуле за квадрат бинома и разлику квадрата); – примени трансформације полинома на решавање једначина; – примени својства страница, углова и дијагонала многоугла; – израчуна површину многоугла користећи обрасце или разложиву једнакост; – конструише ортоцентар и тежиште троугла; – примени ставове подударности при доказивању једноставнијих твђења и у конструктивним задацима;	РЕАЛНИ БРОЈЕВИ	Квадрат рационалног броја. Решавање једначине $x^2 = a$, $a \geq 0$; постојање ирационалних бројева (на пример решења једначине $x^2 = 2$). Реални бројеви и бројевна права. Квадратни корен, једнакост. Децимални запис реалног броја; приближна вредност реалног броја; апсолутна грешка. Основна својства операција с реалним бројевима. Функција директне пропорционалности $y = kx$, $k \in \mathbb{R} \setminus \{0\}$. Продужена пропорција.
	ПИТАГОРИНА ТЕОРЕМА	Питагорина теорема (директна и обратна). Важније примене Питагорине теореме. Конструкције тачака на бројевној правој које одговарају бројевима ..., итд. Растојање између две тачке у координатном систему.
	ЦЕЛИ АЛГЕБАРСКИ ИЗРАЗИ	Први део Степен чији је изложилац природан број; степен декадне јединице чији је изложилац цео број; операције са степенима; степен производа, количника и степена. Други део Алгебарски изрази. Полиноми и операције (мономи, сређени облик, трансформације збира, разлике и производа полинома у сређени облик полинома). Квадрат бинома и разлика квадрата. Растављање полинома на чиниоце коришћењем дистрибутивног закона, формуле за квадрат бинома и разлику квадрата. Примене
	МНОГОУГАО	Појам многоугла. Врсте многоуглова. Збир углова многоугла. Број дијагонала многоугла. Правилни многоуглови (појам, својства, конструкције). Обим и површина многоугла. Тежишна дуж троугла. Ортоцентар и тежиште троугла. Сложеније примене ставова подударности.

– примени својства централног и периферијског угла у кругу; – израчуна обим и површину круга и његових делова; – преслика дати геометријски објекат ротацијом; – одређује средњу вредност, медијану и мод.	КРУГ	Централни и периферијски угао у кругу. Обим круга, број π . Дужина кружног лука. Површина круга, кружног исечка и кружног прстена. Ротација.
	ОБРАДА ПОДАТАКА	Средња вредност, медијана и мод.

Кључни појмови садржаја: цео број, апсолутна вредност, рационалан број, изрази, једначине и неједначине, координатни систем, пропорција, конструкције углова, троуглова и четвороуглова, паралелограм, ромб, трапез, делтоид, центар описаног и уписаног круга, површине троуглова и четвороуглова.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

При избору садржаја и писању исхода за предмет Математика узета је у обзир чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичким језиком, математичко резонување и доношење закључака и одлука. Такође, у обзир је узета и чињеница да сам процес учења математике има своје посебности које се огледају у броју година изучавања и недељног броја часова предмета и неопходности стицања континуираних знања.

Наставници у својој свакодневној наставној пракси, треба да се ослањају на исходе, јер они указују шта је оно за шта ученици треба да буду оспособљени током учења предмета у једној школској години. Исходи представљају очекиване и дефинисане резултате учења и наставе. Остваривањем исхода, ученици усвајају основне математичке концепте, овладавају основним математичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање и међупредметних компетенција као што су комуникација, рад са подацима и информацијама, дигитална компетенција, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

І. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици остваре исходе, и да изабере одговарајуће методе, активности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, исходе предвиђене програмом треба разложити на мање и на основу њих планирати активности за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за одређене исходе потребно више времена, активности и рада на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљеве којима се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција, и не треба је усмерити само на остваривање појединачних исхода.

При обради нових садржаја, треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе је и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање развоја и напредовања ученика. Тај процес започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу.

Школски програм 2021-2025.

Назив предмета	ИНФОРМАТИКА И РАЧУНАРСТВО
Циљ	Оспособљавање ученика за учење, живот и рад у друштву које се, развојем дигиталних технологија, брзо мења - Развијање информатичких знања, вештина и ставова неопходних за самосталну, одговорну и примерену употребу рачунара у решавању свакодневних задатака у процесу учења, рада и комуникације - Оспособљавање ученика да одаберу и употребе одговарајућу технологију сходно задатку, области у којој је примењују или проблему који решавају - Развијање креативности и оспособљавање за креативно изражавање применом рачунарске, информационе и комуникационе технологије - Оспособљавање ученика да препознају проблем, реше и по потреби рашчлане проблем на делове и решење представе у виду текста, алгоритамског дијаграма или програма - Оспособљавање ученика да планирају стратегију решавања проблема (претпоставе решења, планирају редослед активности, изаберу извор информација, средстава/опрему коју ће користити, са ким ће сарађивати, кога ће се консултовати) - Оспособљавање ученика за одговорну примену препорука заштите здравља, безбедности, личне и приватности других у свакодневном раду у дигиталном окружењу
Разред	седми
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
- коришћењем текстуалног програмског језика опште намене, формира рачунарске програме који решавају одређене класе проблема уз помоћ одговарајућих програмских библиотека и прилагођених могућности развојног окружења, при чему сам програм не мора бити алгоритамски сложен - користи барем један алат који обухвата програмски језик, програмску библиотеку и развојно окружење и да решава једноставне проблеме типичне за област примена на коју је оријентисан тај алат - за описан задатак из одговарајућег домена примене опише планирано решење и да тако описано решење имплементира - користи документацију и доступне информације са интернета како би на одговарајући начин употребио алат за решавање задатог проблема - проналази и користи слободно доступне садржаје са интернета које укључује у своје решење	РАЧУНАРСТВО	- упознавање са изабраним алатом (уколико се могу обезбедити одговарајућа средства за извођење наставе, алат може обухватити и хардверске односно механичке компоненте, као што су роботи) - избор проблема који ће се решавати треба да је што више оријентисан на домен примене на који је оријентисан изабран алат, са што једноставнијим програмирањем, али да је ипак суштина решења у програмском коду
- прикупља, уноси и приказује податке којима се анализира неки проблем помоћу одговарајућег програма - открива однос између података користећи се визуелизацијом - сараднички реализује наставне пројекте који укључују избор, коришћење и комбиновање више апликација да би досегао изазовне циљеве укључујући прикупљање и анализу података и задовољавање потреба познатих корисника	ИКТ	- програм за табеларне прорачуне (на рачунару и у облаку) - визуелизација података - онлајн анкете
- користи различите врсте технологије на сигуран, етички, одговоран и безбедан начин, водећи рачуна о онлајн идентитету и приватности; - препозна непримерени садржај и/или нежељене контакте и да се од њих заштити	ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ	- поступци и правила за безбедно понашање и представљање на мрежи - ауторска права и симболи који представљају лиценцу - заштита здравља

На почетку теме ученике упознати са циљевима и исходима наставе односно учења, планом рада и начинима оцењивања.

Облици наставе

Предмет се реализује кроз следеће облике наставе:

- теоријске основе у кратким цртама, кроз упутства за реализацију задатака, објашњења основних појмова, концепата, стратегија у циљу развијања поступности, препознавања и установљавања личних стратегија учења код ученика
- практичан рад у групама или индивидуално, индивидуализација је неопходна код конкретног задатка за проверу остварености исхода

Подела одељења на групе

Настава се реализује у групама (оквирно 15 ученика у групи). Годишњи фонд часова је 36.

Место реализације наставе

Часови се реализују у кабинету за информатику- дигиталној учионици

Препоруке за реализацију наставе

- Сложеност задатака треба да прати развојне карактеристике узраста и предзнања са којим долазе у седми разред.
- Инсистирати на прецизности у анализи, провери исправности и нагласити значај исправљања грешка приликом израде задатка.
- Ученици спроводе једноставно акционо истраживање и приказују резултате.

Оцењивање

Вредновање остварености исхода вршити кроз:

- праћење остварености исхода у стицању знања (40%- 50%)
- праћење развоја вештина при изради практичног рада ученика и активност на часу (30-40%)
- пројектни задатак (20-30%)

Оквирни број часова по темама

- Рачунарство (50% часова)
- ИКТ + Дигитална писменост (50% часова)

Назив предмета	ТЕХНИКА И ТЕХНОЛОГИЈА
Циљ	Циљ наставе и учења Технике и технологије је да ученик развије техничко-технолошку писменост, да изгради одговоран однос према раду и производњи, животном и радном окружењу, коришћењу техничких и технолошких ресурса, стекне бољи увид у сопствена професионална интересовања и поступа предузимљиво и иницијативно
Разред	Седми
Годишњи фонд часова	72

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
повеже развој машина и њихов допринос подизању квалитета живота и рада; повеже ергономију са здрављем и комфором људи при употреби техничких средстава; анализира да ли је коришћење одређене познате технике и технологије у складу са очувањем животне средине; истражи могућности смањења трошкова енергије у домаћинству; повеже занимања у области производних техника и технологија са сопственим интересовањем; разликује врсте транспортних машина; повеже подсистеме код возила друмског саобраћаја са њиховом улогом; провери техничку исправност бицикла; демонстрира поступке одржавања бицикла или мопеда; самостално црта скицом и техничким цртежом предмете користећи ортогонално и просторно приказивање; користи CAD технологију за креирање техничке документације; образложи предности употребе 3D штампе у изради тродимензионалних модела и макета; управља моделима користећи рачунар; објасни улогу основних компоненти рачунара, таблета, паметних телефона и осталих савремених ИКТ уређаја; објасни улогу и значај вештачке интелигенције и примену у свакодневном животу аргументује значај рационалног коришћења расположивих ресурса на Земљи; идентификује материјале који се користе у машинству и на основу њихових својстава процењује могућност примене; користи прибор за мерење у машинству водећи рачуна о прецизности мерења; врши операције обраде материјала који се користе у машинству, помоћу одговарајућих алата, прибора и машина и примени одговарајуће мере заштите на раду; објасни улогу одређених елемената машина и механизма на једноставном примеру;	ЖИВОТНО И РАДНО ОКРУЖЕЊЕ	Појам, улога и развој машина и механизма. Потрошња енергије у домаћинству и могућности уштеде. Утицај дизајна и правилне употребе техничких средстава на здравље људи. Зависност очувања животне средине од технологије. Професије (занимања) у области производних техника и технологија.
	САОБРАЋАЈ	Машине спољашњег и унутрашњег транспорта. Подсистеми код возила друмског саобраћаја (погонски, преносни, управљачки, кочиони). Исправан бицикл/мопед као битан предуслов безбедног учешћа у саобраћају.
	ТЕХНИЧКА И ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ	Специфичности техничких цртежа у машинству. Ортогонално и просторно приказивање предмета. Коришћење функција и алата програма за CAD. Употреба 3D штампе у изради тродимензионалних модела и макета. Основне компоненте ИКТ уређаја. Управљање и контрола коришћењем рачунарске технике и интерфејса. Вештачка интелигенција – појмови; примери технологија управљаних вештачком интелигенцијом.
	РЕСУРСИ И ПРОИЗВОДЊА	Рационално коришћење ресурса на Земљи и очување и заштита животне средине. Материјали у машинству (пластика, метали, легуре и др.). Мерење и контрола – појам и примена мерних средстава (мерила). Технологија обраде материјала у машинству (обрада материјала са и без скидања струготине, савремене технологије обраде). Елементи машина и механизма (елементи за везу, елементи за пренос снаге и кретања, специјални елементи). Производне машине: врсте, принцип рада, појединачна и серијска производња. Појам, врсте, намена и конструкција робота (механика, погон и управљање). Погонске машине – мотори (хидраулични, пнеуматски, топлотни). Моделовање погонских машина и/или школског мини робота

образложи значај примене савремених машина у машинској индустрији и предности роботизације производних процеса; објасни основе конструкције робота; класификује погонске машине – моторе и повеже их са њиховом применом; самостално/тимски истражи и реши задати проблем у оквиру пројекта; изради производ у складу са принципима безбедности на раду; тимски представи идеју, поступак израде и производ; креира рекламу за израђен производ; врши е-кореспонденцију у складу са правилима и препорукама са циљем унапређења продаје; процењује свој рад и рад других на основу постављених критеријума (прецизност, педантност и сл.). креира рекламу за израђен производ; врши е-кореспонденцију у складу са правилима и препорукама са циљем унапређења продаје; процењује свој рад и рад других на основу постављених критеријума (прецизност, педантност и сл.).	КОНСТРУКТОРСКО МОДЕЛОВАЊЕ	Проналажење информација, стварање идеје и дефинисање задатка. Самосталан/тимски рад на пројекту. Израда техничке документације изабраног модела ручно или уз помоћ рачунарских апликација. Реализација пројекта - израда модела коришћењем алата и машина у складу са принципима безбедности на раду. Представљање идеје, поступака израде и производа. Процена сопственог рада и рада других на основу постављених критеријума. Употреба електронске кореспонденције са циљем унапређења производа. Одређивање оквирне цене трошкова и вредност израђеног модела. Креирање рекламе за израђен производ.
---	--------------------------------------	---

Кључни појмови садржаја: машинство, саобраћај, техничка документација, енергетика, заштита личне безбедности и животне средине, предузимљивост и иницијатива.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Предмет Техника и технологија намењен је развоју основних техничких компетенција ученика ради његовог оспособљавања за живот и рад у свету који се технички и технолошки брзо мења. Један од најважнијих задатака је да код ученика развија свест о томе да примена стечених знања и вештина у реалном окружењу подразумева стално стручно усавршавање и целоживотно учење, као и да је развијање предузимљивости један од важних предуслова личног и професионалног развоја.

Програм наставе и учења за седми разред оријентисан је на остваривање исхода.

Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи предмет Техника и технологија. Представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика у пет наставних тема: животно и радно окружење, саобраћај, техничка и дигитална писменост, ресурси и производња и конструкторско моделовање.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи-глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Дефинисани исходи олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Настава се не планира према структури уџбеника, јер ученици не треба да уче лекције по реду, већ да истражују уџбеник као један од извора података и информација како би развијали међупредметне компетенције. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

Наставник је у планирању, припреми и остваривању наставе и учења аутономан. За сваки час треба планирати и припремити средства и начине провере остварености пројектованих исхода.

Посете музејима технике, сајмовима и обиласке производних и техничких објеката треба остваривати увек када за то постоје услови, ради показивања савремених техничких достигнућа, савремених уређаја, технолошких процеса, радних операција и др. Када за то не постоје одговарајући услови, ученицима треба обезбедити мултимедијалне програме у којима је заступљена ова тематика.

С обзиром да је настава Технике и технологије теоријско-практичног карактера, часове треба реализовати поделом одељења на 2 (две) групе, уколико одељење има више од 20 ученика. Програм наставе и учења треба остваривати на спојеним часовима.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се процес и продукти учења.

У процесу оцењивања потребно је узети у обзир све активности ученика (уредност, систематичност, залагање, самоиницијативност, креативност и др).

Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, потребно је обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање).

Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је да наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу. На тај начин ученици ће бити подстакнути да промишљају о квалитету свог рада и начинима како га унапредити. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

Школски програм 2021-2025.

Назив предмета	ЛИКОВНА КУЛТУРА
Циљ	Циљ учења Ликовне културе је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа.
Разред	Седми
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ПРОСТОР И КОМПОЗИЦИЈА	Композиција. Боје и емоције, стилизација облика. Композиција линија, композиција боја, композиција облика. Равнотежа, контраст, понављање и степеновање облика, варијације. Орнамент и арабеска. Пропорције. Пропорције главе и тела. Перспектива. Колористичка, ваздушна, линеарна перспектива.
– користи традиционалне технике и одабрана савремена средства за ликовна истраживања; – изражава, одабраним ликовним елементима, емоције, стање или имагинацију; – обликује композиције примењујући основна знања о пропорцијама и перспективи; – користи, сам или у сарадњи са другима, одабране изворе, податке и информације као подстицај за стваралачки рад; – разговара о одабраним идејама, темама или мотивима у уметничким остварењима различитих култура и епоха; – уважава себе и друге када снима, обрађује и дели дигиталне фотографије; – учествује у заједничком креативном раду који обједињује различите уметности и/или уметност и технологију; – прави, самостално или у тиму, презентације о одабраним темама повезујући кључне текстуалне податке и визуелне информације; – представи своје и радове других, кратко, аргументовано и афирмативно; – предлаже идеје за уметничку рециклажу, хуманитарне акције кроз ликовно стваралаштво или обилазак места и установа културе; – разматра своја интересовања и могућности у односу на занимања у визуелним уметностима	КОМУНИКАЦИЈА	Теме. Историјска, религијска и митолошка тема. Оригинал, копија и плагијат. Дигитална фотографија. Кадар, селфи и аутопортрет. Анимација. Процес креирања, стори борд. Сцена. Обједињавање покрета, игре и звука. Презентације
	УМЕТНОСТ ОКО НАС	Уметност и технологија. Уметничка занимања и продукти. Савремена технологија и уметност. Уметност око нас. Уметничка рециклажа, уметнички пројекти, хуманитарне акције... Наслеђе.

Кључни појмови садржаја: простор, облик, линија, боја, текстура, светлина.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Кључни појмови су међусобно чврсто повезани и чине конструкцију, основу за развијање програма. Централни појам је простор, јер се све што видимо и доживљавамо налази у простору. Из овог појма су изведени остали кључни појмови. У седмом разреду их има шест: простор – облик, линија, боја, текстура, светлина. Понављање истих кључних појмова из разреда у разред не подразумева понављање истих садржаја и активности. У сваком разреду кључни појмови се разматрају из другог угла и надограђују новим појмовима и подпојмовима.

Централни појам, простор, указује на то да програм није усмерен на ускостручне садржаје, већ на свет у коме ученик живи и одраста и који треба свесно да опажа, доживљава и истражује из различитих углова. Сви садржаји везани за визуелну уметност (укључујући и уметничка остварења из ближе и даље прошлости) у блиској су вези са савременим светом и ученици треба постепено, до краја школовања, да истражују и откривају те везе.

У првој колони табеле дати су исходи који се достижу до краја школске године. Исходи воде ка постепеном развијању компетенција. Достижни су за сваког ученика, у мањој или већој мери. У другој колони табеле предложени су називи целина, а у трећој појмови, подпојмови и теме за разговор и истраживање. Треба имати у виду да предложени садржаји нису предлози наставних тема и наставних јединица.

У новом моделу наставе и учења фокус није на садржајима. Наставник креира програм на основу компетенција, предметног циља, исхода и кључних појмова. Једна наставна тема траје најмање четири часа. У оквиру теме се повезују појмови које наставник бира из свих целина. Да би се омогућили услови за напредовање ученика, у настави треба да доминирају сложени задаци који циљају више исхода и међупредметних компетенција. Осим стваралачког рада значајан је и разговор. Наставник планира питања која подстичу ученике на размишљање, истраживање и развијање креативних идеја.

Имајући у виду недовољан фонд часова и опремљеност кабинета/учионица у којима се одржава настава Ликовне културе, пожељно је да се настава планира тимски. Поједини задаци/активности могу да се реализују у кабинету за информатику, у интегрисаној настави, у настави других предмета, ван школе (на екскурзији, у музеју...) или као домаћи задатак (индивидуални или тимски пројекти).

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставник у току године прати, процењује и подстиче развијање индивидуалних потенцијала сваког ученика. Могући елементи за процењивање напредовања и оцењивање постигнућа су:

- однос према раду (припремљен је за час; одговорно користи материјал, прибор и алатке; одржава прибор и радни простор; потписује радове; чува радове у мапи...);
- однос према себи (истражује информације; поставља питања; предлаже; истрајан је у раду, труди се; преузима одговорност; поштује себе и своје радове; учи на грешкама; спреман је да испроба своје способности у новим активностима...);
- однос према другима (довршава рад у договореном року; поштује договорена правила понашања; спреман је да помогне и да сарађује; уважава туђу културу, радове, начин размишљања, доживљавања, опажања, изражавања...);
- разумевање (разуме задатак; разуме појмове; разуме процес; разуме концепт; разуме визуелне информације...);
- повезивање (повезује и пореди познате и нове информације, људе, места, догађаје, феномене, идеје, дела...);
- оригиналност (оригиналан је у односу на туђе радове; оригиналан је у односу на своје претходне радове...);
- организација композиције (у складу са својом идејом примењује одговарајуће принципе компоновања, знања о простору, перспективи, пропорцијама, правцу, смеру...);
- вербално изражавање (учтиво комуницира; аргументовано, кратко и јасно образлаже свој рад, идеју, доживљај, опажање, емоције...);
- употреба техника и средстава (бира одговарајућу технику у односу на идеју; примењује одговарајући процес; бира одговарајући материјал/подлогу; истражује могућности технике и материјала; користи дигиталну технологију као помоћно средство у раду; обликује рад у одабраном апликативном програму).

Елементи могу и другачије да се формулишу. Бирају се према типу ликовног задатка и циљевима задатка.

Самопроцена радова је вербална и писана. Најефикаснија је метода 3, 2, 1. Ученик сам припрема листић на коме уписује име, презиме, датум и назив рада. Затим кратко наводи: 3 ствари које сам научио на часу, 2 примера која илуструју то што сам научио, 1 ствар која ми није јасна или питање које бих поставио. Када се разговара о ликовним делима, ученик пише: 3 речи којима бих описао дело, 2 ствари које ми се највише допадају на делу, 1 ствар коју не разумем. Када се разговара о уметнику: 3 ствари због којих је уметник значајан, 2 дела која ми се највише свиђају, 1 питање које бих поставио уметнику. Када се ученик ликовно изражава: 3 ствари о којима сам размишљао током рада, 2 ствари које ми се свиђају на мом раду, 1 ствар коју бих променио. Или: 3 речи којима бих описао свој рад, 2

разлога због којих је мој рад оригиналан, 1 ствар коју бих урадио другачије. Важно је да ученик не наводи више од једне нејасноће или грешке, ни у случају када му ништа није јасно или сматра да је рад упропашћен. Издавање само једне нејасноће или грешке постепено оспособљава ученика да идентификује најважнији пропуст и да се фокусира на његово уклањање или да дође до бољих идеја. Ученике је потребно навикавати да листиће попуњавају брзо. Понекад је најважније оно чега се првог сете. Наставник може да прилагођава методу у складу са типом активности/задатка или да осмисли другачије чек-листе.

Школски програм 2021-2025.

Назив предмета	МУЗИЧКА КУЛТУРА
Циљ	Циљ учења предмета Музичка култура је да код ученика, развијајући интересовања за музичку уметност, стваралачко и критичко мишљење, формира естетску перцепцију и музички укус, као и одговоран однос према очувању музичког наслеђа и култури свога и других народа.
Разред	Седми
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ У оквиру области/теме ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
препозна врсту жичаних инструмента по изгледу и звуку; опише начин добијања тона код жичаних инструмената; повеже различите видове музичког изражавања са друштвено-историјским амбијентом у коме су настали; наведе изражајна средства музичке уметности карактеристична за период барока и класицизма; уочи основне карактеристике музичког стваралаштва у бароку и класицизму; препозна инструмент или групу према врсти композиције у оквиру датог музичког стила; објасни како је музика повезана са другим уметностима и областима ван уметности (музика и религија; технологија записивања, штампања нота; извођачке и техничке могућности инструмената; разликује музичке форме барока и класицизма; идентификује репрезентативне музичке примере најзначајнијих представника барока и класицизма; идентификује елементе музике барока и класицизма као инспирацију у музици савременог доба; изводи музичке примере користећи глас, покрет и инструменте, самостално и у групи; користи музичке обрасце у осмишљавању музичких целина кроз певање, свирање и покрет; комуницира у групи импровизујући мање музичке целине гласом, инструментом или покретом; учествује у креирању школских приредби, догађаја и пројеката; изрази доживљај музике језиком других уметности (плес, глума, писана или говорна реч, ликовна уметност); учествује у школским приредбама и манифестацијама; примењује принцип сарадње и међусобног подстицања у заједничком музицирању;	ЧОВЕК И МУЗИКА	Барок. Рођење опере. Клаудио Монтеверди. Облици вокално-инструменталне музике (ораторијум, кантата). Инструментална музика: солистичко, камерно и оркестарско музицирање. Инструментални облици: свита, концерто гросо. Антонио Вивалди, Јохан Себастијан Бах и Георг Фридрих Хендл. Класицизам Појам сонате и симфоније. Жанрови класичне музике –опера, црквени жанрови, симфонијска, концертантна, камерна (посебно гудачки квартет), солистичка музика. Јозеф Хајдн, Волфганг Амадеус Моцарт и Лудвиг ван Бетовен. Развој српске црквене музике.
	МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ	Жичани: трзачки и гудачки. Градитељске школе. Појам симфонијског оркестра Српски народни музички инструменти.
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Елементи музичке изражајности: темпо, динамика, тонске боје различитих гласова и инструмената. Слушање световне композиција и духовне музике барока и класицизма. Слушање вокалних, вокално-инструменталних и инструменталних, домаћих и страних композитора. Слушање дела традиционалне народне музике.
	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Певање песама по слуху и из нотног текста (солмизацијом) самостално и у групи. Певање песама у комбинацији са покретом. Певање и свирање из нотног текста народних и уметничких композиција на инструментима Орфовог инструментарија и/или на другим инструментима. Извођење једноставнијих музичких примера у вези са обрађеном темом. Извођење (певање или свирање) једноставних ритмичких и мелодијских репрезентативних примера (одломака/тема) у стилу музике барока, класицизма.
	МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ	Жичани: трзачки и гудачки. Градитељске школе. Појам симфонијског оркестра Српски народни музички инструменти.
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Елементи музичке изражајности: темпо, динамика, тонске боје различитих гласова и инструмената. Слушање световне композиција и духовне музике барока и класицизма.

понаша се у складу са правилима музичког бонтона у различитим музичким приликама; критички просуђује утицај музике на здравље; користи могућности ИКТ-а за самостално истраживање, извођење и стваралаштво.		Слушање вокалних, вокално-иструменталних и инструменталних, домаћих и страних композитора. Слушање дела традиционалне народне музике.
	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Певање песама по слуху и из нотног текста (солмизацијом) самостално и у групи. Певање песама у комбинацији са покретом. Певање и свирање из нотног текста народних и уметничких композиција на инструментима Орфовог инструментарија и/или на другим инструментима. Извођење једноставнијих музичких примера у вези са обрађеном темом. Извођење (певање или свирање) једноставних ритмичких и мелодијских репрезентативних примера (одломака/тема) у стилу музике барока, класицизма.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Креирање покрета уз музику коју ученици изводе. Креирање ритмичке пратње. Реконструкција музичких догађаја у стилу барока и класицизма.

Кључни појмови садржаја: барок, ораторијум, кантата, свита, концерто гросо, класицизам, соната, симфонија, камерна музика.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Природа саме музике, па и предмета музичка култура указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене програмом наставе и учења. Ниједна област се не може изучавати изоловано од друге и бити сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике. Музику од почетка треба повезивати са што више догађаја из живота ученика. Паралелно одвијање различитих музичких активности подстиче мисаону активност, драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика, и представља одличну основу за интеграцију са другим предметима.

Настава усмерена на остваривање исхода даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање (певање и свирање) ученика и музичко стваралаштво у оквиру којих ученик користи теоријска знања као средства за партиципацију у музици. Основни методски приступ се темељи на звучном утиску, по принципу од звука ка нотној слици и тумачењу.

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Настава музичке културе остварује се кроз следеће области:

Човек и музика.

Музички инструменти.

Слушање музике.

Извођење музике.

Музичко стваралаштво.

Да би постигао очекиване исходе образовног-васпитног процеса, наставник користи глас и покрет, музичке инструменте, елементе информационих технологија као и развијене моделе мултимедијалне наставе. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којим ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања информацијама и њиховог коришћења (интернет, књиге...), сараднички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајнијег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премошћавања стидљивости или анксиозности.

Програм наставе и учења омогућава да се, поред наведених композиција за слушање и извођење, могу користити и композиције које нису наведене, односно, наставник има могућност да максимално до 30%, по слободном избору, одабере композиције за слушање и извођење водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим могућностима и интересовањима, естетским захтевима, исходима и локалитету на коме се налази школа. Однос између понуђених композиција и примера из друге литературе треба да буде најмање 70% у корист понуђених. Из поменутог разлога, у програму наставе и учења се налази већи избор наставног материјала (за слушање и извођење) у односу на годишњи фонд часова предмета Музичка култура.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

Поред пажљивог избора што квалитетнијих музичких садржаја, ученике треба стално упућивати на неопходност неговања гласовног и слушног апарата. Упозорења да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма, треба да се спроводе у континуитету. Важно је стално указивати на позитиван ефекат музике, у смислу опуштања, подизања пажње, емоционалних и физичких одговора, когнитивне стимулације и развијања меморије.

Упућивање ученика на правила понашања при слушању музике и извођењу музике чини део васпитног утицаја који наставник има у обликовању опште културе понашања. Овај модел понашања ученик треба да пренесе касније на концерте и различите музичке приредбе.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм имајући у виду: састав и карактеристике ученика у одељењу, уџбенике и остали дидактички материјал који користи за реализацију наставних садржаја, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи –глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима).

На часу треба да преовлађује активност којом се савладава нови музички садржај, али је она увек повезана и са другим музичким активностима. Специфичност предмета се огледа у томе што се музичке активности одвијају паралелно или једна музичка активност логично води ка другој.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава музичке културе подразумева учешће свих ученика, а не само оних који имају музичке предиспозиције. Како је предмет музичка култура синтеза вештина и знања, полазна тачка у процесу оцењивања треба да буду индивидуалне музичке способности и ниво претходног знања сваког ученика. Битни фактори за праћење музичког развоја и оцењивање сваког ученика су његово знање, рад, степен ангажованости, кооперативност, интересовање, став, умешност и креативност, али и напредовање у односу на претходна постигнућа. Тако се у настави музичке културе за исте образовне-васпитног задатке могу добити различите оцене, као и за различите резултате исте оцене, због тога што се конкретни резултати упоређују са индивидуалним ученичким могућностима.

Начин провере и оцена треба да подстичу ученика да напредује и активно учествује у свим видовима музичких активности. Главни критеријум за процес праћења и процењивања је начин ученичке партиципације у музичком догађају, односно да ли је у стању да прати музичко дело при слушању и како односно, да ли и како изводи и ствара музику користећи постојеће знање.

У зависности од области и теме, постигнућа ученика се могу оценити усменом провером, краћим писаним проверама (до 15 минута) и проценом практичног рада и стваралачког ангажовања. Поред ових традиционалних начина оцењивања, треба користити и друге начине оцењивања као што су:

допринос ученика за време групног рада;

израда креативних задатака на одређену тему;

рад на пројекту (ученик даје решење за неки проблем и одговара на конкретне потребе);

специфичне вештине.

У процесу вредновања резултата учења наставник треба да буде фокусиран на ученичку мотивацију и ставове у односу на извођење и стваралаштво, способност концентрације, квалитета/перцепције и начин размишљања приликом слушања, као и примену теоретског знања у музицирању.

Наставник треба да мотивише ученика на даљи развој, тако да ученик осети да је кроз процес вредновања виђен и подржан, као и да има оријентацију где се налази у процесу развоја у оквиру музике и музичког изражавања. Важно је укључити самог ученика у овај процес у смислу дијалога и узајамног разумевања у вези са тим шта ученик осећа као препреке (вољне и невољне) у свом развоју, као и на које начине се, из ученикове перспективе, оне могу пребродити.

Када је у питању вредновање области Музичко стваралаштво, оно треба вредновати у смислу стваралачког ангажовања ученика, а не према квалитету насталог дела, јер су и најскромније музичке импровизације, креативно размишљање и стварање педагошки оправдане.

Узимајући у обзир све циљеве које процес учења, краткорочно и дугорочно треба да постигне, неопходно је имати на уму да се оквир вредновања процеса и резултата учења одвија највише у учениковом живом контакту са музиком, тј. извођењу и стваралаштву, а такође и слушању музике. Теоретско знање треба да има своју примену и функцију у ученичком изражавању кроз музику и у контакту са музиком. Како процес учења у оквиру сваког часа треба да обухвати све области, посматрање ученика у живом контакту са музиком је истовремено показатељ квалитета процеса учења, као и идеална сцена за вредновање резултата учења. Сумативно вредновање треба да буде осмишљено кроз задатке и активности које захтевају креативну примену знања. Диктате не треба практиковати ни задавати.

Назив предмета	ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ
Циљ	Циљ учења Физичког и здравственог васпитања је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.
Разред	Седми
Годишњи фонд часова	108

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА		САДРЖАЈИ
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:			
– примени комплексе простих и општеприпремних вежби одговарајућег обима и интензитета у самосталном вежбању; – сврсисходно користи научене вежбе у спорту, рекреацији и различитим ситуацијама; – упоређује и анализира сопствене резултате са тестирања уз помоћ наставника са вредностима за свој узраст; – примени достигнути ниво усвојене технике кретања у игри, спорту и свакодневном животу; – примени атлетске дисциплине у складу са правилима; – развија своје моторичке способности применом вежбања из атлетике; – одржава равнотежу у различитим кретањима, изводи ротације тела; – примени вежбања из гимнастике за развој моторичких способности; – изведе елементе одбојкашке технике; – примени основна правила одбојке; – користи елементе технике у игри; – примени основне тактичке елементе спротских игара; – учествује на такмичењима између одељења; – изведе кретања у различитом ритму; – игра народно коло; – изведе основне кораке плеса из народне традиције других култура; – изведе кретања, вежбе и саставе уз музичку пратњу; – преплива 25 m техником краула, леђног краула и прсном техником; – процени своје способности и вештине у води; – скочи у воду на ноге и на главу; – рони у дужину у складу са својим могућностима; – поштује правила понашања у води, и око водене средине; – уочи ризичне ситуације у води и око ње; вреднује утицај примењених вежби на организам; – процени ниво сопствене дневне физичке активности; – користи различите вежбе за побољшање својих физичких способности; – процени последице недовољне физичке активности; – примени мере безбедности у вежбању у школи и ван ње;	ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ		Основни садржаји Вежбе за развој снаге. Вежбе за развој гипкости. Вежбе за развој аеробне издржљивости. Вежбе за развој брзине. Вежбе за развој координације. Примена националне батерије тестова за праћење физичког развоја и моторичких способности.
	МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ, СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ	Атлетика	Основни садржаји Техника спринтерског трчања. Истрајно трчање – припрема за крос. Техника штафетног трчања Скок удаљ. Бацања кугле. Скок увис. Бацање „вортекс-а”. Проширени садржаји Скок увис (леђна техника). Тробој.
		Спортска гимнастика	Основни садржаји: Вежбе и комбинације вежби карактеристичних за поједине справе: Тло Прескок Трамполина Вратило Двовисински разбој Паралелни разбој Кругови Коњ са хваталкама Греда. Проширени садржаји: На тлу и справама сложеније вежбе и комбинације вежби.
		Основе тимских и спортских игара	Одбојка: Основни елементи технике, тактике и правила игре. Футсал: Игра уз примену правила. Рукомет: Игра уз примену правила. Кошарка:
			Сложенији елементи технике, тактике и правила игре. Активност по избору.

– одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима; – примени и поштује правила игара у складу са етичким нормама; – примерено се понаша као учесник или посматрач на такмичењима; – решава конфликте на друштвено прихватљив начин; – пронађе и користи различите изворе информација за упознавање са разноврсним облицима физичких и спортско-рекреативних активности; – прихвати победу и пораз; – уважи различите спортове без обзира на лично интересовање; – примени усвојене моторичке вештине у ванредним ситуацијама; – повеже значај вежбања за одређене професије; – вреднује лепоту покрета у физичком вежбању и спорту; – подстиче породицу на редовно вежбање; – повеже врсте вежби, игара и спорта са њиховим утицајем на здравље; – коригује дневни ритам рада, исхране и одмора у складу са својим потребама; – користи здраве намирнице у исхрани; – разликује корисне и штетне додатке исхрани; – примењује здравствено-хигијенске мере у вежбању; – правилно реагује и пружи основну прву помоћ приликом повреда; – чува животну средину током вежбања; – препозна последице конзумирања дувана, алкохола и штетних енергетских напитака; – води рачуна о репродуктивним границама приликом вежбања.	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА	Плес и ритмика	Основни садржаји Вежбе са вијачом. Вежбе са обручем. Вежбе са лоптом. Народно коло „Моравац”. Народно коло из краја у којем се школа налази. Енглески валцер. Проширени садржаји Састав са обручем. Састав са лоптом. Састав са вијачом. Основни кораци rock n roll.
		Пливање и ватерполо	Основни садржаји Пливање Техника краула. Техника прсног пливања. Одржавање на води на разне начине и самопомоћ. Роњење у дужину до 10 m. Пливање 25 m одабраном техником на време. Проширени садржаји Мешовито пливање (две технике). Ватерполо Пливање са лоптом. Хватање и додавање. Шут на гол. Проширени садржаји Пливање Мешовито пливање. Игре у води. Ватерполо Основни елементи тактике и игра.
		Полигони	Полигон у складу са реализованим моторичким садржајима
		Физичко вежбање и спорт	Основни садржаји Основна подела вежби. Функција скелетно-мишићног система. Основна правила одбојке. Понашање према осталим субјектима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе). Чување и одржавање материјалних добара која се користе у вежбању. Облици насиља у физичком васпитању и спорту. Навијање, победа, пораз решавање спорних ситуација. Писани и електронски извори информација из области физичког васпитања и спорта. Вежбање у функцији сналажења у ванредним ситуацијама. Значај вежбања за одбрамбено-безбедносне потребе. Повезаност физичког вежбања и естетике. Породица и вежбање. Планирање вежбања.
		Здравствено васпитање	Основни садржаји

			Утицај аеробног вежбања (ходања, трчања и др.) на кардио-респираторни систем. Здравствено-хигијенске мере пре и после вежбања. Значај употребе воћа и поврћа и градивних материја (протеини и беланчевине) у исхрани. Подела енергетских напитака и последице њиховог прекомерног конзумирања. Прва помоћ након површинских повреда (посекотина и одеротина). Вежбање у различитим временским условима. Чување околине при вежбању. Последице конзумирања дувана и алкохола. Додаци исхрани – суплементи. Вежбање и менструални циклус. Значај заштите репродуктивних органа приликом вежбања.
--	--	--	---

Кључни појмови садржаја: физичко вежбање, плес, одбојка, здравље, васпитање.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Циљ и исходи предмета се остварују кроз јединство наставе Физичког и здравственог васпитања, ваннаставних и ваншколских активности у складу са програмом. Програм седмог разреда базиран је на континуитету усвојених знања, вештина, ставова и вредности из претходних разреда.

Настава Физичког и здравственог васпитања усмерена је према индивидуалним разликама ученика, које се узимају као критеријум у диференцираном приступу, па самим тим неопходно је упутити ученика или групу ученика, на олакшане или проширене садржаје у часовној, ваннаставној и ваншколској организацији рада.

Где је неопходно, програмске садржаје је потребно реализовати према полу.

Организациони облици рада

Концепција Физичког и здравственог васпитања заснива се на јединству наставних и ваннаставних организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља кроз достизање исхода и стандарда овог васпитно-образовног подручја.

А. Часови физичког и здравственог васпитања.

Б. Секције.

В. Недеља школског спорта.

Г. Активности у природи (кросеви, зимовање, летовање – камповање...).

Д. Школска и ваншколска такмичења.

Ђ. Корективно-педагошки рад.

НАСТАВНЕ АКТИВНОСИ

А. Часови физичког и здравственог васпитања

Наставне области:

І. Физичке способности

На свим часовима као и на другим организационим облицима рада, посебан акценат се ставља на:

– развијање физичких способности које се континуирано реализује у уводном и припремном делу часа путем вежби обликовања. Део главне фазе часа користи се за развој основних физичких способности узимајући у обзир утицај који наставна тема има на њихов развој. Методе и облике рада наставник бира у складу са потребама и могућностима ученика и материјално-техничким условима за рад;

– подстицање ученика на самостално вежбање;

– правилно држања тела.

Програм развоја физичких способности је саставни део годишњег плана рада наставника.

Праћење, вредновање и евидентирање физичких способности ученика спроводи се на основу Приручника за праћење физичког развоја и развоја моторичких способности ученика у настави физичког васпитања, (Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, 2016).

II. Моторичке вештине, спорт и спортске дисциплине

Усвајање моторичких знања, умења и навика, остварује се кроз примену основних и проширених програмских садржаја атлетике, гимнастике, спортских игара, плеса, ритмичке гимнастике, пливања и ватерпола, примењујући основне дидактичко- методичке приципе и методе рада неопходне за достизање постављених исхода.

Усвојена знања, умења и навика треба да омогуће ученицима њихову примену у спорту, рекреацији, свакодневним и специфичним ситуацијама.

Стицање знања, умења и навика је континуирани процес индивидуалног напредовања ученика у складу са њиховим психофизичким способностима.

Ученицима који нису у стању да усвоје неке од садржаја, задају се вежбања слична али лакша од предвиђених или предвежбе.

Уколико ученик не достигне предвиђени исход, оставља се могућност да исти достигне у наредном периоду.

Усаваршавање неких моторичких задатака је континуирани процес без обзира на садржаје програма (техника ходања, трчања, примена научене игре итд.).

У раду са напреднијим ученицима реализују се проширени садржаји или садржаји из наредних разреда. Кроз процес реализације програма неопходно је пратити способности ученика за поједине спортове.

III. Физичка и здравствена култура

Достизањем исхода ове наставне области, ученици стичу знања, вештине, ставове и вредности о вежбању (основним појмовима о вежби, како се неко вежбање изводи и чему конкретна вежба и вежбање служи), физичком васпитању, спорту, рекреацији и здрављу.

Посебно планиране и осмишљене информације о вежбању и здрављу преносе се непосредно пре, током и након вежбања на часу.

Ова наставна област остварује се кроз све организационе облике рада у Физичком и здравственом васпитању уз практичан рад и обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању, здрављу и раду; развијање и неговање фер-плеја; препознавање негативних облика понашања у спорту и навијању; вредновање естетских вредности у физичком вежбању, рекреацији и спорту; развијање креативности у вежбању; очување животне средине, као и развијање и неговање здравствене културе ученика.

Поред наведеног у овој области потребно је радити на: неговању патриотских вредности (народне традиције и мултикултуралности); формирању правилног односа према различитостима, чувању материјалних добара, неговању друштвених вредности итд.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Дефинисани исходи су основни и незаобилазни елементи процеса планирања наставе и учења. Дефинисани као резултати учења на крају сваког разреда, током планирања рада потребно је одредити временску динамику у односу на бављење појединим исходима током школске године. Неопходно је посебну пажњу обратити на исходе које није могуће достићи током једног или више часова, већ је у ту сврху потребно реализовати различите активности током школске године.

Облици наставе

Предмет се реализује кроз следеће облике наставе:

- теоријска настава (до 5 часова);
- практична настава (103–108 часова).

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ

Исходи представљају добру основу за праћење и процену постигнућа ученика, односно креирање захтева којима се може утврдити да ли су ученици достигли оно што је описано одређеним исходом. Исходи помажу наставницима у праћењу, прикупљању и бележењу постигнућа ученика. Како ће у процесу вредновања искористити исходе наставник, сам осмишљава у односу на то који се начин

праћења и процене њему чини најрационалнијим и најкориснијим. Поред тога, постојање исхода олакшава и извештавање родитеља о раду и напредовању ученика.

У процесу праћења и оцењивања пожељно је користити лични картон ученика (евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења личног картона ученика су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика.

У циљу сагледавања и анализирања ефеката наставе Физичког и здравственог васпитања, препоручује се да наставник подједнако, континуирано прати и вреднује:

1. Активност и однос ученика према физичком и здравственом васпитању који обухвата:

- вежбање у адекватној спортској опреми;
- редовно присуствовање часовима Физичког и здравственог васпитања;
- учествовање у ваннаставним и ваншколским активностима и др.

2. Приказ три комплекса усвојених општеприпремних вежби (вежби обликовања), са и без реквизита.

3. Достигнут ниво постигнућа моторичких знања, умења и навика (напредак у усавршавању технике):

Педагошка документација

– Дневник рада за Физичко и здравствено васпитање.

– Планови рада Физичког и здравственог васпитања и обавезних физичких активности ученика: план рада стручног већа, годишњи план (по темама са бројем часова), месечни оперативни план, план ванчасовних и ваншколских активности и праћење њихове реализације.

– Писане припреме: форму и изглед припреме сачињава сам наставник уважавајући: временску артикулацију остваривања, циљ часа, исходе који се рализују, конзистентну дидактичку структуру часова, запажања након часа.

– Радни картон: наставник води за сваког ученика. Радни картон садржи: податке о стању физичких способности са тестирања, оспособљености у вештинама напомене о специфичностима ученика и остале податке неопходне наставнику.

Педагошку документацију наставник сачињава у електронској или писаној форми.

Назив предмета	ФИЗИКА
Циљ	Циљ учења Физике јесте да ученици стекну базичну језичку и научну писменост, оспособе се да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, образложе своје мишљење у оквиру дискусије, упознају природне појаве и основне природне законе и њихову примену у свакодневном животу, развију мотивисаност за учење и напредују ка достизању одговарајућих образовних стандарда.
Разред	седми
Годишњи фонд часова	72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ ТЕМА	САДРЖАЈИ
разликује скаларне и векторске физичке величине; користи и анализира резултате мерења различитих физичких величина и приказује их табеларно и графички; анализира зависност брзине и пређеног пута од времена код праволинијских кретања са сталним убрзањем; примени Њутнове законе динамике на кретање тела из окружења; покаже од чега зависи сила трења и на основу тога процени како може променити њено деловање; демонстрира појаве: инерције тела, убрзаног кретања, кретање тела под дејством сталне силе, силе трења и сила акције и реакције на примерима из окружења; самостално изведе експеримент из области кинематике и динамике, прикупи податке мерењем, одреди тражену физичку величину и објасни резултате експеримента; покаже врсте и услове равнотеже чврстих тела на примеру из окружења; наводи примере простих машина које се користе у свакодневном животу; прикаже како сила потиска утиче на понашање тела потопљених у течност и наведе услове пливања тела на води; повеже појмове механички рад, енергија и снага и израчуна рад силе теже и рад силе трења; разликује кинетичку и потенцијалну енергију тела и повеже њихове промене са извршеним радом; демонстрира важење закона одржања енергије на примерима из окружења;	СИЛА И КРЕТАЊЕ	Сила као узрок промене брзине тела. Појам убрзања. Успостављање везе између силе, масе тела и убрзања. Други Њутнов закон. Динамичко мерење силе. Међусобно деловање два тела – силе акције и реакције. Трећи Њутнов закон. Примери Равномерно променљиво праволинијско кретање. Интензитет, правац и смер брзине и убрзања. Тренутна и средња брзина тела. Зависност брзине и пута од времена при равномерно променљивом праволинијском кретању. Графичко представљање зависности брзине тела од времена код равномерно променљивог праволинијског кретања. Демонстрациони огледи: Илустровање инерције тела помоћу папира и тега. Кретање куглице низ Галилејев жљеб. Кретање тела под дејством сталне силе. Мерење силе динамометром. Илустровање закона акције и реакције помоћу динамометара и колица, колица са опругом и других огледа (реактивно кретање балона и пластичне боце). Лабораторијске вежбе 1. Одређивање сталног убрзања при кретању куглице низ жљеб. 2. Провера Другог Њутновог закона помоћу покретног тела (колица) или помоћу Ативудове машине.
	КРЕТАЊЕ ТЕЛА ПОД ДЕЈСТВОМ СИЛЕ ТЕЖЕ. СИЛЕ ТРЕЊА	Убрзање при кретању тела под дејством силе теже. Галилејев оглед. Слободно падање тела, бестежинско стање. Хитац навише и хитац наниже. Силе трења и силе отпора средине (трење мировања, клизања и котрљања). Утицај ових сила на кретање тела. Демонстрациони огледи: Слободно падање тела различитих облика и маса (Њутнова цев, слободан пад везаних новчића...) Падање тела у разним срединама. Бестежинско стање тела (огледи са динамометром, с два тега и папиром између њих, са пластичном чашом која има отвор на дну и напуњена је водом).

решава квалитативне, квантитативне и графичке задатке (кинематика и динамика кретања тела, трење, равнотежа полуге, сила потиска, закони одржања...); разликује појмове температуре и количине топлоте и прикаже различите механизме преноса топлоте са једног тела на друго; анализира промене стања тела (димензија, запремине и агрегатног стања) приликом грејања или хлађења; наведе методе добијања топлотне енергије и укаже на примере њеног рационалног коришћења		Трење на столу, косој подлози и сл. Мерење силе трења помоћу динамометра. Лабораторијске вежбе 1. Одређивање убрзања тела које слободно пада. 2. Одређивање коефицијента трења клизања.
	РАВНОТЕЖА ТЕЛА	Деловање две силе на тело, појам резултујуће силе кроз различите примере слагања сила. Разлагање сила. Појам и врсте равнотеже тела. Полуга, момент силе. Равнотежа полуге и њена примена. Сила потиска у течности и гасу. Архимедов закон и његова примена. Пливање и тоњење тела. Демонстрациони огледи: Врсте равнотеже помоћу лењира или штапа. Равнотежа полуге. Услови пливања тела (тегови и стаклена посуда на води, Картезијански гњурац, суво грождје у минералној води, свеже јаје у води и воденом раствору соли, мандарина са кором и без коре у води, пливање коцке леда на води...). Лабораторијска вежба 1. Одређивање густине чврстог тела применом Архимедовог закона.
	МЕХАНИЧКИ РАД И ЕНЕРГИЈА СНАГА	Механички рад. Рад силе. Рад силе теже и силе трења. Квалитативно увођење појма механичке енергије тела. Кинетичка енергија тела. Потенцијална енергија. Гравитациона потенцијална енергија тела. Веза између промене механичке енергије тела и извршеног рада. Закон о одржању механичке енергије. Снага. Коефицијент корисног дејства. Демонстрациони огледи: Илустровање рада утрошеног на савладавање силе трења при клизању тела по различитим подлогама, уз коришћење динамометра. Коришћење потенцијалне енергије воде или енергије надуваног балона за вршење механичког рада. Примери механичке енергије тела. Закон о одржању механичке енергије (Галилејев жљеб; математичко клатно; тег са опругом) Лабораторијске вежбе 1. Одређивање рада силе под чијим дејством се тело креће по различитим подлогама. 2. Провера закона одржања механичке енергије помоћу колича.
	ТОПЛОТНЕ ПОЈАВЕ	Честични састав супстанције: молекули и њихово хаотично кретање. Топлотно ширење тела. Појам и мерење температуре. Унутрашња енергија и температура. Количина топлоте. Специфични топлотни капацитет. Топлотна равнотежа. Агрегатна стања супстанције. Демонстрациони огледи: Дифузија и Брауново кретање. Ширење чврстих тела, течности и гасова (надувани балон на стакленој посуди - флаши и две посуде са хладном и топлим водом, Гравесандов прстен, издужење жице, капилара...). Лабораторијска вежба 1. Мерење температуре мешавине топле и хладне воде после успостављања топлотне равнотеже.

Кључни појмови садржаја: кретање, сила, убрзање, Њутнови закони, сила теже, трење, равнотежа тела, механички рад, енергија, снага, топлотне појве, температура

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Полазна опредељења при дефинисању исхода и конципирању програма физике били су усвојени Стандарди образовних постигнућа ученика у основној школи.

Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина и ставова које ученик стиче у процесу остваривања наставе у пет области предмета: Сила и кретање, Кретање тела под дејством силе теже. Силе трења, Равнотежа тела, Механички рад и енергија. Снага, Топлотне појаве.

Обнављање дела градива из шестог разреда, које се односи на равномерно праволинијско кретање, силу као узрок промене стања тела и инертност тела, треба да послужи као увод и обезбеди континуитет.

Ученици седмог разреда треба да наставе са учењем основних појмова и закона физике на основу којих ће разумети појаве у природи и значај физике у образовању и свакодневном животу. Они треба да стекну основу за праћење програма физике у следећим разредима.

Полазна опредељења утицала су на избор програмских садржаја и метода логичког закључивања, демонстрационих огледа и лабораторијских вежби, оријентисаних на очекиване исходе.

Из физике као научне дисциплине одабрани су они садржаји које на одређеном нивоу, у складу са образовним стандардима и исходима, могу да усвоје сви ученици седмог разреда.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

При планирању наставног процеса наставник, на основу дефинисаног циља предмета, исхода и образовних стандарда, самостално планира број и редослед часова обраде и осталих типова часова, као и методе и облике рада са ученицима. Редослед проучавања појединих тема није потпуно обавезујући. Наставник може у одређеној мери (водећи рачуна да се не наруши логичан след учења физике) прерасподелити садржаје према својој процени.

Улога наставника је да при планирању наставе води рачуна о саставу одељења и резултатима иницијалног теста, степену опремљености кабинета за физику, степену опремљености школе (ИТ опрема, библиотека,...), уџбенику и другим наставним материјалима које ће користити.

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију истих на ниво конкретне наставне јединице. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за остале исходе потребно више времена и више различитих активности.

Од метода логичког закључивања, које се користе у физици као научној дисциплини (индуктивни, дедуктивни, закључивање по аналогији итд.), ученицима седмог разреда најприступачнији је индуктивни метод (од појединачног ка општем) при проналажењу и формулисању основних закона физике. Зато програм предвиђа да се при проучавању макрофизичких појава претежно користи индуктивни метод.

Увођење једноставних експеримената за демонстрирање физичких појава има за циљ развијање радозналости и интересовања за физику и истраживачки приступ у природним наукама. Једноставне експерименте могу да изводе и сами ученици на часу или да их понове код куће, користећи многе предмете и материјале из свакодневног живота. Одређени садржаји и тематске целине се могу реализовати и преко пројектне наставе.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се остварени ниво постигнућа и напредовање током процеса учења. Да би вредновање било објективно, потребно је да буде усклађено са принципима оцењивања (Правилник о оцењивању у основној школи).

Наставник је дужан да континуирано прати рад сваког ученика кроз непрекидно проверавање његових усвојених знања, стечених на основу свих облика наставе: демонстрационих огледа, предавања, решавања квантитативних и квалитативних задатака, лабораторијских вежби, и пројеката...

У сваком разреду треба континуирано проверавати и вредновати компетенције (знања, вештине и ставове) ученика помоћу усменог испитивања, кратких писмених провера, тестова на крају већих целина, контролних вежби и провером експерименталних вештина. Наставник физике треба да омогући ученицима да искажу сопствена размишљања о неким физичким појавама и да то адекватно вреднује.

На почетку школске године потребно је спровести иницијални тест. Овај тест је инструмент провере предзнања ученика. На крају школске године, такође, треба спровести часове систематизације градива и проверити ниво постигнућа ученика и степен остварености образовних исхода.

Назив предмета	ХЕМИЈА
Циљ	Циљ учења Хемије је да ученик развије систем основних хемијских појмова и вештине за правилно руковање лабораторијским посуђем, прибором и супстанцама, да се оспособи за примену стеченог знања и вештина за решавање проблема у свакодневном животу и наставку образовања, да развије способности апстрактног и критичког мишљења, способности за сарадњу и тимски рад, и одговоран однос према себи, другима и животној средини.
Разред	Седми
Годишњи фонд часова	72

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– идентификује и објашњава појмове који повезују хемију са другим наукама и различитим професијама, и принципима одрживог развоја	ХЕМИЈА КАО ЕКСПЕРИМЕНТАЛНА НАУКА И ХЕМИЈА У СВЕТУ ОКО НАС	Предмет изучавања хемије. Везе између хемије и других наука. Примена хемије у различитим делатностима и
правилно рукује лабораторијским посуђем, прибором и супстанцама, и показује одговоран однос према здрављу и животној средини; експериментално појединачно и у групи испита, опише и објасни физичка и хемијска својства супстанци, и физичке и хемијске промене супстанци; повезује физичка и хемијска својства супстанци са применом у свакодневно животу и различитим професијама; налази потребне информације у различитим изворима користећи основну хемијску терминологију и симболику; објашњава основну разлику између хемијских елемената и једињења, и препознаје примере хемијских елемената и једињења у свакодневном животу; објашњава по чему се разликују чисте супстанце од смеша и илуструје то примерима; разликује хомогене и хетерогене смеше, наводи примере из свакодневног живота и раздваја састојке смеша;	ХЕМИЈСКА ЛАБОРАТОРИЈА	Супстанца. Врсте супстанци: хемијски елементи, хемијска једињења и смеше. Демонстрациони огледи: демонстрирање узорака елемената, једињења и смеша. Хемијска лабораторија и експеримент. Лабораторијско посуђе и прибор. Физичка и хемијска својства супстанци. Физичке и хемијске промене супстанци. Демонстрациони огледи: демонстрирање правилног руковања лабораторијским посуђем и прибором, и правилног извођења основних лабораторијских техника рада; испитивање физичких и хемијских својстава и промена супстанци. Лабораторијска вежба I: основне лабораторијске технике рада: мешање, уситњавање и загревање супстанци Лабораторијска вежба II: физичка својства супстанци, мерење масе, запремине и температуре супстанце. Лабораторијска вежба III: физичке и хемијске промене супстанци.
представља структуру атома, молекула и јона помоћу модела, хемијских симбола и формула; повезује распоред електрона у атому елемента с положајем елемента у Периодном систему елемената и својствима елемента;	АТОМИ И ХЕМИЈСКИ ЕЛЕМЕНТИ	Атоми хемијских елемената. Хемијски симболи. Грађа атома: атомско језгро и електронски омотач. Атомски и масени број, изотопи. Распоред електрона по нивоима у атомима елемената. Периодни систем елемената (ПСЕ), закон периодичности и веза између броја и распореда електрона по нивоима у атомима елемената и положаја елемената у ПСЕ. Племени гасови. Својства и примена. Демонстрациони огледи: формулисање претпоставке о честичној грађи супстанци. Вежба IV: одређивање валентног нивоа и броја валентних електрона
представља структуру атома, молекула и јона помоћу модела, хемијских симбола и формула;	МОЛЕКУЛИ ЕЛЕМЕНАТА И ЈЕДИЊЕЊА, ЈОНИ И ЈОНСКА ЈЕДИЊЕЊА	Ковалентна веза: молекули елемената и молекули једињења. Атомска и молекулска кристална решетка. Јонска веза и јонска кристална решетка.

повезује распоред електрона у атому елемента с положајем елемента у Периодном систему елемената и својствима елемента; разликује хемијске елементе и једињења на основу хемијских симбола и формула; разликује типове хемијских веза, препознаје тип хемијске везе у супстанцама и повезује са својствима тих супстанци		Валенца. Хемијске формуле и називи. Демонстрациони огледи: својства супстанци са ковалентном и јонском везом. Лабораторијска вежба V: упоређивање својстава супстанци са јонском и супстанци са ковалентном везом.
објасни процес растварања супстанце и квантитативно значење растворљивости супстанце; изводи израчунавања у вези с масеним процентним саставом раствора;	ХОМОГЕНЕ И ХЕТЕРОГЕНЕ СМЕШЕ	Смеше: хомогене и хетерогене. Раствори – хомогене смеше. Растварање и растворљивост. Вода и ваздух – хомогене смеше у природи. Масени процентни састав смеша. Раздвајање састојака смеша: декантовање, цеђење и одвајање помоћу магнета. Демонстрациони огледи: састав и својства смеша; раствори и њихова својства; растворљивост; незасићени, засићени и презасићени раствори; раздвајање састојака смеша. Лабораторијска вежба VI: испитивање растворљивости супстанци. Лабораторијска вежба VII: раздвајање састојака смеша: декантовање, цеђење и одвајање помоћу магнета.
напише једначине хемијских реакција и објасни њихово квалитативно и квантитативно значење;	ХЕМИЈСКЕ РЕАКЦИЈЕ И ХЕМИЈСКЕ ЈЕДНАЧИНЕ	Хемијске реакције. Закон о одржању масе. Хемијске једначине. Демонстрациони огледи: мерење и упоређивање укупне масе супстанци пре и после хемијске реакције у отвореном и затвореном реакционом систему Вежба VIII: састављање једначина хемијских реакција.
квантитативно тумачи хемијске симболе и формуле користећи појмове релативна атомска и молекулска маса, количина супстанце и моларна маса;	ИЗРАЧУНАВАЊА У ХЕМИЈИ	Релативна атомска и релативна молекулска маса. Количина супстанце и мол. Моларна маса. Закон сталних односа маса. Масени процентни састав једињења. Израчунавања на основу једначина хемијских реакција. Лабораторијска вежба IX: мерење масе супстанце и израчунавање моларне масе и количине супстанце.
описује и објасни физичка и хемијска својства водоника и кисеоника; разликује оксиде, киселине, хидроксиде и соли на основу хемијске формуле и назива, и описује основна својства ових класа једињења; индикаторима испита и на рН скали процени киселост раствора; тумачи ознаке са амбалаже супстанци/комерцијалних производа.		Водоник. Кисеоник. Оксидација, сагоревање и корозија. Оксиди: хемијске формуле, називи и основна својства. Киселине: хемијске формуле, називи и основна својства. Хидроксиди (базе): хемијске формуле, називи и основна својства. Мера киселости раствора: рН- скала. Неутрализација – хемијска реакција киселина и хидроксида (база). Соли: формуле и називи. Демонстрациони огледи: испитивање кисело-базних својстава раствора помоћу индикатора; реакција неутрализације. Лабораторијска вежба X: испитивање кисело-базних својстава раствора помоћу индикатора.

Кључни појмови садржаја: хемија, супстанца, елемент, једињење, смеша, хемијска лабораторија, оглед, хемијско својство, хемијска промена/хемијска реакција, атом, молекул, јон, ковалентна веза, јонска веза, хемијски симбол, хемијска формула, хемијска једначина, Периодни систем елемената, масени процентни састав, количина супстанце, оксид, киселина, хидроксид, со, рН вредност.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења Хемије првенствено је оријентисан на процес учења и остваривање исхода. Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи хемију. Они омогућавају да се циљ наставе хемије достигне у складу са предметним и међупредметним компетенцијама и стандардима постигнућа. Исходи представљају ученичка постигнућа и као такви су основна водила наставнику који креира наставу и учење. Програм наставе и учења хемије је тематски конципиран. За сваку област/тему предложени су садржаји, а ради лакшег планирања наставе предлаже се оријентациони број часова по темама.

Главна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода Хемије је настава усмерена на учење у школи, што значи да ученик треба да учи:

смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из хемије и других предмета;

проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;

дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;

критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;

кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. При планирању наставе и учења важно је имати у виду да се исходи разликују по потребном времену за њихово постизање. Неки се лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Потребно је да наставник за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама због успостављања корелација са предметима. У фази планирања наставе и учења треба имати у виду да је удџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Препоручен је број часова за реализацију сваке теме који укључује и предвиђене лабораторијске вежбе, вежбе и демонстрационе огледе. Формирање појмова треба базирати на демонстрационим огледима и лабораторијским вежбама. Ако у школи не постоје супстанце предложене за извођење демонстрационих огледа и лабораторијских вежби, огледи се могу извести са доступним супстанцама.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднује се процес и продукти учења. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша учење и резултат. Свака активност је прилика за процену напредовања и давања повратне информације (формативно проверавање), а ученике треба оспособљавати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета. Тако, на пример, питања у вези с демонстрацијом огледа, ученичка запажања, објашњења и закључци, могу бити један од начина формативног проверавања. Анализа ученичких одговора пружа увид у то како они примају информације из огледа и издвајају битне, анализирају ситуације, повезују хемијске појмове и појмове формиране у настави других предмета у формулисању објашњења и извођењу закључака о својствима и променама супстанци. Таква пракса праћења напредовања ученика поставља их у позицију да повезују и примењују научне појмове у контекстима обухваћеним демонстрираним огледима, доприноси развоју концептуалног разумевања и критичког мишљења, и припрема ученике да на тај начин разматрају својства и промене супстанци с којима су у контакту у свакодневном животу.

Праћење напредовања ученика требало би да обухвати све нивое презентовања хемијских садржаја: макроскопски, честични и симболички ниво. Питањима би требало подстицати ученике да предвиде шта ће се десити, да оправдају избор, објасне зашто се нешто десило и како се десило, повежу различите области садржаја, препознају питања постављена на нови начин, извуку корисне податке, али и да процењују шта нису разумели. Ученике би требало охрабривати да презентују, објашњавају и

бране стратегије које користе у решавању проблема. Тиме се они подстичу да реструктурирају и организују садржај на нов начин, издвајају релевантан део садржаја за решавање проблема, цртају дијаграме, анализирају везе између компоненти, објашњавају како су решили проблем или трагају за различитим начинима решавања проблема.

Улога наставника је да води питањима или сугестијама резонување ученика, као и да пружа повратне информације. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења.

Оцењивање (сумативно проверавање) је саставни део процеса наставе и учења којим се обезбеђује стално праћење остваривања циља, исхода и стандарда постигнућа. Ученик се оцењује на основу усмене провере постигнућа, писмене провере и практичног рада. Важно је да активности ученика у процесу наставе и учења буду усаглашени са очекиваним исходима, и да се од ученика не очекују знања и вештине које у настави нису имали прилике да развију.

Наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Преиспитивање наставе према резултатима које постижу ученици је важна активност наставника и подразумева промену у методама наставе и учења, активностима и задацима ученика, изворима за учење, наставним средствима, тако да се ученицима обезбеди напредовање ка бољим постигнућима.

ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ

Назив програма	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ
Циљ	Циљ учења Грађанског васпитања је да ученик изучавањем и практиковањем основних принципа, вредности и процедура грађанског друштва постане свестан својих права и одговорности, осетљив за потребе других и спреман да активно делује у заједници.
Разред	Седми
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
– наведе и опише основне карактеристике људских права; – својим речима опише везу између права појединца и општег добра; – дискутује о односу права и правде и о сукобу права; – образложи личну одговорност у заштити свог здравља; – штити своја права на начин који не угрожава друге и њихова права; – образложи сврху постојања политичких странака; – аргументује потребу ограничења и контролу власти; – наведе кораке од предлагања до усвајања закона; – образложи на примеру могућност утицаја грађана на одлуке Народне скупштине; – препозна и одупре се различитим облицима вршњачког притиска; – препозна опасност када се нађе у великој групи људи и заштити се; – учествује у организацији, реализацији и евалуацији симулације Народне скупштине; – у дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима, комуницира на конструктиван начин; – проналази, критички разматра и користи информације из различитих извора.	ЉУДСКА ПРАВА	Карактеристике људских права – урођеност, универзалност, неотуђивост, недељивост. Опште добро. Права појединца и опште добро. Сукоб појединачних права и општег добра. Права и правда. Социјална правда.
	ДЕМОКРАТСКО ДРУШТВО	Политичке странке у вишепартијском систему – владајуће и опозиционе. Народна скупштина – сврха и надлежности. Народни посланици, посланичке групе. Процедуре у раду Народне скупштине. Скупштинске дебате. Предлагање и доношење закона.
	ПРОЦЕСИ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ	Припадност групи. Групни идентитет као део идентитета младих. Односи у вршњачкој групи и њен утицај на појединца. Вршњачки притисак. Конформизам. Приватност – обим и границе. Понашање људи у маси и угроженост права појединца.
	ГРАЂАНСКИ АКТИВИЗАМ	Симулација Народне скупштине Одређивање улога и процедура у скупштини. Формирање посланичких група. Избор председника скупштине. Формулисање предлога закона. Скупштинска дебата. Гласање. Евалуација симулације.

Кључни појмови садржаја: социјална правда, Народна скупштина, конформизам, вршњачки притисак.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Изборни програм Грађанско васпитање за седми разред организован је, као и претходни програми, по моделу спирале што значи да су садржаји дати у исте четири области (Људска права, Демократско друштво, Процеси у савременом свету и Грађански активизам) али се они проширују и продубљују, а исходи се надограђују или се, ако је у питању вештина, даље развијају. Све четири области су једнако важне, а наставник их, у непосредном раду са ученицима, интегрише јер између њих постоји природна веза.

У програму су наведени садржаји које наставник може да допуњује, проширује и мења према конкретним потребама и плану сопственог рада али увек имајући у виду исходе које треба остварити. Они су тако дати да одговарају узрасту ученика и да су мерљиви, проверљиви, односно наставник

може, пратећи активности ученика, да утврди да ли их они остварују и у којој мери. Најчешће су исходи дати на нивоу примене што значи да се знање и разумевање подразумевају јер без тога нема примене. Такав приступ одговара концепту Грађанског васпитања од кога се очекује да код ученика развија конативну, вољну компоненту која долази до изражаја у понашању. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање општег циља програма и развој међупредметних компетенција. Између исхода постоји повезаност. Остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Многи исходи су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада током дужег временског периода, што се препознаје у томе да се неки исходи у истој или сличној формулацији налазе у програмима и за претходне разреде.

Посебност Грађанског васпитања је у томе што је оно део ширег концепта образовања за демократију и грађанско друштво и у том смислу је тесно повезано са другим предметима, ваннаставним активностима и уопште етосом школе. Садржај овог програма у великој мери корелира са предметом Историја у оквиру ког се проучава развој уставности, парламентаризма, грађанских права и слобода. У оквиру Српског језика и књижевности ученици имају прилику да упознају више књижевних дела која се односе на развој политичког живота у модерној српској држави што омогућава повезивање са садржајима Грађанског васпитања. Погодна књижевна дела из програма су: сатирична поезија Јована Јовановића Змаја Јутутунска јухахаха, сатирично иронична проза Радоја Домановића Вођа, драма Бранислава Нушића Власт. Овако богата корелација између ова три предмета пружа одличне могућности за тематско планирање.

У процесу планирања наставе и учења наставник се руководи, превасходно, исходима које ученици треба да достигну. Приликом осмишљавања активности, како наставника тако и ученика, треба имати у виду да свака од њих се може вишеструко искористити. На пример, у оквиру скоро свих активности на различитим садржајима могућ је допринос достизању исхода који се односе на комуникацију, осетљивост за различитост, емпатичност, улогу медија и др. То значи, да за такве исходе нису потребни посебни садржаји, активности и часови. Њихово остваривање одвија се постепено и спонтано са тенденцијом да ученици аутенично развијају пожељне облике понашања.

И у овом програму Грађанског васпитања, као и код претходних, продукти ученичких активности имају посебан значај. Они могу бити различите врсте, с тим да је посебно пригодно да продукт буде снимак симулације рада скупштине који се може касније користити у различите сврхе. Драгоцен је у евалуацији урађене симулације али и у интеграцији и рекапитулацији обрађених садржаја.

За остваривање овог програма, као и свих претходних, наставник је врло важан. Он је модел који својим понашањем и организацијом рада на часу даје пример и доприноси стварању демократске атмосфере која је погодна за размену и аргументовање идеја и мишљења међу ученицима; он је тај који даје почетни подстицај за садржај који се обрађује, ко и повратне информације о активности. Коструктивна комуникација и демократске процедуре нису само циљ већ и начин да се остваре жељени исходи. Наставник је тај који обезбеђује равноправну укљученост сваког ученика (уважавајући различитост у типу личности и стиливима учења). Реализација програма треба да се одвија у складу са принципима интерактивних односа (активне, проблемске и истраживачке наставе), са сталним рефлексима на одговарајуће појаве из друштвеног контекста (прошлости и још више садашњости). Посебан захтев за наставнике представља потреба за припремом нових, актуелних материјала који најбоље одговарају садржају и исходима. Они се могу наћи у различитим изворима информација. За реализацију појединих тема могу се користити филмови јер активирају когнитивну и афективну страну личности и подстицајно делују на ученике да искажу мисли, осећања и ставове. Не треба занемарити ни интернет и различите социјалне мреже јер су то облици комуникације који су блиски младима и на којима се могу препознати и анализирати многи проблеми живота у савременом свету, али и разговарати о говору мржње, нетолеранцији, облицима кршења права (на пример у самој Народној скупштини). Подразумева се да наставник има потпуни увид у материјале који се користе у раду са ученицима (филмови, видео клипови, текстови из новина и сл.) како би се заштитили од неодговарајућих садржаја.

Наставник треба да обезбеди да се на часу сваки ученик осећа уважено, прихваћено и добродошло у својој различитости, уз обавезу да поштује и уважи друге и другачије погледе и мишљења.

Чињеница да се програм описно оцењује не умањује потребу да се континуирано прати напредовање ученика у достизању исхода, посебно оних који су кумулативни и који се не наводе у програму за седми разред, већ су у претходним програмима, али се подразумева да се они и даље подржавају и развијају. Како се ближи крај основног образовања и другог циклуса у оквиру њега, потребно је што чешће повезивати све оно што је рађено. Највећи број ученика похађа Грађанско васпитање континуирано током циклуса, многи од њих и свих осам разреда и зато је важан процес интегрисања обрађиваних садржаја и провера остварености исхода. Кључни показатељи напредовања у овом изборном програму, из разреда у разред, су све правилнија употреба термина који се односе на демократске појаве и процесе, исказивање ставова аргументацијом, ненасилна комуникација, прихватање различитости, емпатија, све чешће испољавање иницијативе, већа сарадљивост.

Школски програм 2021-2025.

Назив програма	ВЕРСКА НАСТАВА - православна
Циљ	Циљ наставе православног катихизиса (веронауке) у основном образовању и васпитању јесте да пружи целовит православни поглед на свет и живот, уважавајући две димензије: историјски хришћански живот (историјску реалност Цркве) и есхатолошки живот (будућу димензију идеалног). То значи да ученици систематски упознају православну веру у њеној доктринарној, литургијској, социјалној и мисионарској димензији, при чему се хришћанско виђење живота и постојања света излаже у веома отвореном, толерантном дијалогу са осталим наукама и теоријама о свету, којим се настоји показати да хришћанско виђење (литургијско, као и подвижничко искуство Православне цркве) обухвата сва позитивна искуства људи, без обзира на њихову националну припадност и верско образовање. Све то остварује се како на информативно-сазнајном тако и на доживљајном и делатном плану, уз настојање да се доктринарне поставке спроведу у свим сегментима живота (однос с Богом, са светом, с другим људима и са собом).
Разред	Седми
Годишњи фонд часова	36 часова

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
- запазе да природа не постоји без личности; - науче да личност у Богу претходи природи у онтолошком смислу; - уоче да у стварном свету људска природа претходи човеку као личности у онтолошком смислу; - запазе да се код створених бића, тј. код људи слобода може изразити и као негација, што није случај у Богу; - запазе да је слобода Божија онтолошка, тј. да се изражава само као љубав према другој личности; - запазе разлику између иконографског приказивања Св. Тројице у православној и римокатоличкој традицији.	БОГ У КОГА ХРИШЋАНИ ВЕРУЈУ ЈЕСТЕ СВ. ТРОЈИЦА: ОТАЦ, СИН И СВЕТИ ДУХ. (БОГОСЛУЖБЕНА СВЕДОЧАНСТВА КРШТЕЊЕ И ЕВХАРИСТИЈА; БИБЛИЈСКА И СВЕТООТАЧКА СВЕДОЧАНСТВА). ОТАЦ, СИН И СВ. ДУХ СУ ТРИ ВЕЧНЕ, КОНКРЕТНЕ ЛИЧНОСТИ. СВЕТА ТРОЈИЦА ЈЕ ЈЕДАН БОГ (НЕРАЗДЕЉИВОСТ БОЖАНСКЕ ПРИРОДЕ И НЕСЛИВЕНОСТ БОЖАНСКИХ ЛИЧНОСТИ). УЗРОК БОЖИЈЕГ ПОСТОЈАЊА ЈЕ ОТАЦ (БИБЛИЈСКА, СВХАРИСТИЈСКА, СВЕТООТАЧКА И ДРУГА СВЕДОЧАНСТВА). БОГ ОТАЦ ИЗРАЖАВА СВОЈЕ СЛОБОДНО ПОСТОЈАЊЕ КАО ЉУБАВ ПРЕМА ДРУГОЈ ЛИЧНОСТИ - ПРЕМА СИНУ И СВ. ДУХУ. ХРИШЋАНСКА ОНТОЛОГИЈА (БИЋЕ КАО ЗАЈЕДНИЦА СЛОБОДЕ). АНТРОПОЛОШКЕ ПОСЛЕДИЦЕ ВЕРЕ У СВ. ТРОЈИЦУ. КРОЗ ЛИТУРГИЈУ СЕ ПОЈАВЉУЈЕ СВ. ТРОЈИЦА (ОТАЦ ПРИМА ЛИТУРГИЈСКИ ПРИНОС, СИН, ИСУС ХРИСТОС, ПРИНОСИ, А СВ. ДУХ САБИРА СВЕ ОКО ХРИСТА И СЈЕДИЊУЈЕ С ЊИМ).	1. Упознавање ученика са садржајима програма и начином рада 2. Бог је Света Тројица (увођење, обрада, примарно утврђивање) 3. Бог је Света Тројица (обнављање и дубља разрада појединих аспеката теме; дијалогизација уз подстицање иницијативе, размишљања и креативне активности ученика) 4. Библијска и светоотачка сведочанства о Богу као Светој Тројици (увођење, обрада, примарно утврђивање) 5. Библијска и светоотачка сведочанства о Богу као Светој Тројици (обнављање и дубља разрада појединих аспеката теме; дијалогизација уз подстицање иницијативе, размишљања и креативне активности ученика) 6. Богослужбена сведочанства о Богу као Светој Тројици (крштење, евхаристија) (увођење, обрада, примарно утврђивање) 7. Богослужбена сведочанства о Богу као Светој Тројици (крштење, евхаристија) (обнављање и дубља разрада појединих аспеката теме; дијалогизација уз подстицање иницијативе, размишљања и креативне активности ученика) 8. Бог је Света Тројица (Отац, Син и Дух Свети су три вечне, конкретне личности) (увођење, обрада, примарно утврђивање) 9. Бог је Света Тројица (Отац, Син и Дух Свети су три вечне, конкретне личности) (обнављање и дубља разрада појединих аспеката теме; дијалогизација уз подстицање иницијативе, размишљања и креативне активности ученика) 10. Света Тројица је један Бог (нераздељивост Божанске природе и несливеност Божанских личности) (увођење, обрада, примарно утврђивање)

	КРШТЕЊЕ И ЛИТУРГИЈА КАО ПРАКТИЧНО ИСПОВЕДАЊЕ ВЕРЕ У БОГА КОЈИ ЈЕ СВ. ТРОЈИЦА. СВ. ТРОЈИЦА У ПРАВОСЛАВНОЈ ИКОНОГРАФИЈИ.	11. Систематизација; разговор о претходној наставној целини уз подстицање питања и запажања ученика 12. Љубав као израз слободе (увођење, обрада, примарно утврђивање) 13. Љубав као израз слободе (обнављање и дубља разрада појединих аспеката теме; дијалогизација уз подстицање иницијативе, размишљања и креативне активности ученика) 14. Слобода се изражава као љубав (увођење, обрада, примарно утврђивање) 15. Слобода се изражава као љубав (обнављање и дубља разрада појединих аспеката теме; дијалогизација уз подстицање иницијативе, размишљања и креативне активности ученика) 16. Бог Отац изражава своје слободно постојање као љубав према Сину и Светоме Духу (увођење, обрада, примарно утврђивање) 17. Бог Отац изражава своје слободно постојање као љубав према Сину и Светоме Духу (обнављање и дубља разрада појединих аспеката теме; дијалогизација уз подстицање иницијативе, размишљања и креативне активности ученика) 18. Личност може постојати само у слободном односу љубави према другој личности (увођење, обрада, примарно утврђивање) 19. Имена Свете Тројице показују да су то имена за однос (увођење, обрада, примарно утврђивање) 20. Систематизација; разговор о претходној наставној целини уз подстицање питања и запажања ученика 21. Постојање као заједница слободе (увођење, обрада, примарно утврђивање) 22. Постојање као заједница слободе (обнављање и дубља разрада појединих аспеката теме; дијалогизација уз подстицање иницијативе, размишљања и креативне активности ученика) 23. Антрополошке последице вере у Свету Тројицу (увођење са позивањем на непосредно ученичко искуство - шта учење о Св. Тројици значи за ученике) 24. Антрополошке последице вере у Свету Тројицу (обрада, примарно утврђивање) 25. Антрополошке последице вере у Свету Тројицу (обнављање и дубља разрада појединих аспеката теме; дијалогизација уз подстицање иницијативе, размишљања и креативне активности ученика) 26. Систематизација; разговор о претходној наставној целини уз подстицање питања и запажања ученика 27. Пројављивање Свете Тројице кроз Литургију (увођење, обрада, примарно утврђивање) 28. Пројављивање Свете Тројице кроз Литургију (обнављање и дубља разрада појединих аспеката теме; дијалогизација уз подстицање иницијативе, размишљања и креативне активности ученика) 29. Пројављивање нашег истинског постојања у будућности кроз Литургију (увођење, обрада, примарно утврђивање) 30. Пројављивање нашег истинског постојања у будућности кроз Литургију (обнављање и дубља разрада појединих аспеката теме; дијалогизација уз подстицање иницијативе, размишљања и креативне активности ученика) 31. Крштење и Литургија као практично исповедање вере у Свету Тројицу (увођење, обрада, примарно утврђивање)
--	--	---

		32. Крштење и Литургија као практично исповедање вере у Свету Тројицу (обнављање и дубља разрада појединих аспеката теме; дијалогизација уз подстицање иницијативе, размишљања и креативне активности ученика) 33. Света Тројица у православној иконографији (са скретањем пажње ученицима и на погрешно приказивање) (увођење, обрада, примарно утврђивање) 34. Света Тројица у православној иконографији (са истицањем икона из српске баштине) (увођење, обрада, примарно утврђивање) 35. Света Тројица у православној иконографији (обнављање и дубља разрада појединих аспеката теме; дијалогизација уз подстицање иницијативе, размишљања и креативне активности ученика) 36. Систематизација наставних целина обрађених током школске године и резимирање резултата рада
--	--	--

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Реализацијом наставног програма за седми разред треба да се постигну следећи циљеви:

- да се код ученика изгради свест о томе да је носилац постојања природе личност;
- да је личност израз заједнице слободе с другом личношћу;
- да је Црква у својој литургијској пројави икона начина постојања Св. Тројице, односно постојања човека као личности - као иконе Божије.

Да би се ово постигло, потребно је најпре детаљно изложити православно учење о Богу као Св. Тројици, а затим и саму структуру Литургије.

Тема Бог у кога хришћани верују јесте Св. Тројица... треба да има следећу садржину: Бог у кога хришћани верују јесте Св. Тројица: Отац, Син и Свети Дух, односно Бог је конкретна личност, Отац, Син и Св. Дух, а не безлична виша сила, или пак, безлична природа. Божанска природа не постоји безлично, већ као конкретне личности: Отац, Син и Св. Дух. Да бисмо ово показали, треба се позвати на реалност нашег постојања, односно људске природе, која једино постоји као конкретна личност: Милан, Марко, Милица итд.

Међутим, кад говоримо о Божанским личностима, Оцу, Сину и Св. Духу, не говоримо о три Бога, о три Божанске индивидуе, које су међусобно раздвојене по природи, као што је то случај с нама људима, где кад говоримо о човеку, говоримо о многим људима. Божанске личности су неразделиве међу собом по природи. Зато што нису створене, односно зато што Божанска природа није створена, не постоји ни временско-просторна дистанца између постојања Оца и постојања Сина и Духа. (Примера ради, не постоји прво Отац као јединка, као индивидуа, који је касније родио Сина као јединку да би њихове природе биле раздвојене, као што је случај с нама људима, већ су обојица исте природе и савечни су). Једна Божанска природа постоји цела, неразделива, у свакој од три личности: у личности Оца, у личности Сина и у личности Св. Духа, односно то су три личности, три савечна конкретна бића. Узрок Божијег постојања, односно постојања Св. Тројице, јесте Отац. То значи да у Богу не претходи природа у односу на личност, односно не постоји прво једна безлична заједничка природа из које се рађају Отац, Син и Св. Дух као конкретна бића, већ личност Оца чини божанску природу постојећом и Он рађа Сина и исходи Св. Духа. (Слично људима који се не рађају из једне безличне људске природе, већ од конкретних личности које су носиоци постојања те природе.)

Овим се подвлачи да је постојање божанске природе слободно постојање, због тога што је њено постојање израз слободе личности Оца. Јер, мимо личности Оца не постоји божанска природа. Отац слободно постоји, жели и постоји, и зато је Један Бог Отац, једна конкретна личност, а не безлична божанска природа.

Што се, пак, тиче личности, она не може да постоји сама, без заједнице с другом личношћу. Отац је Отац у заједници са Сином. Ако нема Сина, нема ни Оца. Божија слобода постојања као Оца изражава се као љубав према другој личности, односно изражава се на тај начин што Отац вечно рађа Сина и

исходи Св. Духа. Један Бог је Отац који је истовремено и Св. Тројица као заједница љубави Оца са Сином и Св. Духом. Постојање личности Оца, која је носилац постојања природе у Богу, претпоставља постојање Св. Тројице. То има за последицу да се у Богу личност поистовећује са слободом, односно с љубављу према другој личности, и стога је Бог љубав зато што је Св. Тројица, као и то да постојање једне конкретне личности не искључује многе, већ напротив, постојање многих је претпоставка постојања једне конкретне личности.

Теме Антрополошке последице вере у Бога као Св. Тројицу и Кроз Литургију се пројављује Св. Тројица треба реализовати тумачењем одељка Св. Писма Старог завета који говори о стварању човека као иконе Божије и опис Литургије.

За Оце Цркве човек је икона (слика) Божија. По природи човек је створен и зато његова природа подлеже ограничењима и на крају смрти. Но, и поред тога, човек је створен слободан. То значи да је призван да постоји не на начин на који постоји његова природа, већ слободно у односу на своју природу, односно, човек је позван да своју слободу изрази као љубав према другој личности, односно према Богу, и да тако постоји слично Богу. На овај начин човек би ослободио своју природу последица њене створености, односно детерминисаности постојања, и обожио би се. Слично Христовом начину постојања. Литургија указује на то да се у литургијском искуству Бог открива као Отац, Син и Св. Дух, као три конкретне личности, које се познају и пројављују односом који имају једна према другој. Христос, Син Божији, јесте онај који приноси дарове. Он их приноси Богу Оцу, док је Дух Свети онај који сабира многе људе око Христа, односно, Дух се пројављује као онај који конституише Литургију кроз Крштење, Миропомазање и Рукоположење. Истовремено треба указати ученицима на то да се Св. Тројица овде пројављује преко људи и њихових служби које они пројављују у односу један према другом. Овим се показује да је човек икона Божија и да се Бог не среће другачије осим преко човека у литургијском догађају.

За остваривање овог програма треба користити: Св. Писмо Старог и Новог завета, литургијско искуство откривења Бога, литургијски начин постојања човека, као и помоћну литературу: Св. Григорије Ниски, О стварању човека; Св. Максим Исповедник, Тумачење 14. беседе Св. Григорија Богослов; И. Мидић, Сећање на будућност, Београд, 1994; Ј. Зизијулас, Допринос Кападокије хришћанској мисли; А. Шмеман, За живот света, Београд, 1981. и др.

Школски програм 2021-2025.

Назив програма	ВЕРСКА НАСТАВА - католичка
Циљ	Циљ наставе вјеронаука је упознавање властите Цркве кроз привлачне ликове повијести. И ова доб је вријеме идеала, али и критичности. Стога је врховни идеал: слобода. Но слобода није напосто избор између добра и зла него ослобођење и способност чинити добро. За нас кршћане су свеци ти ликови који су били заправо слободни до те мјере да су оставили тако дубок траг те се у остварење слободе можемо на њиховим примјерима потакнути на изградњу. Седми разред ради својег критичког менталитета је прикладан да се о повијести, па и о негативностима слободно разговара. Јединице су тако изабране да слиједе ритам и теолошке мисли и одгојног циља - слободе.
Разред	Седми
Годишњи фонд часова	36 часова

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ /ТЕМА	САДРЖАЈИ
тражење идеала у Библији и привикавање на живот с другима и другачијима, али у свијести да и њега - ученика Бог радо има као јединственога и с њиме план, јер сада почиње фаза не само одгоја него и самоодгоја, па мора на план Божји одговорити.	УВОД	Упознавање ученика са садржајима програма католичког вјеронаука за 7. разред
	АПОСТОЛСКО ВРИЈЕМЕ	Ступови Цркве, апостоли Петар и Павао (Чврсто ћу настојати око своје вјере) Апостолски оци: Поликарп, Игнације (Бит ћу вјеран предаји апостола) Свједочанство у животу и смрти (Ловро и Цецилија) - (Поносан сам на ученике) Црквени оци (Атаназије и Иренеј) - (Проучават ћу вјеру) Свједоци еванђејских савјета (Антун и Бенедикт) - (Настојат ћу да ни у раду не заборавим на молитву) Црквени научитељи (Амброзије, Аугустин, Гргур Велики) - (Слиједим упутства Цркве) Понављање
	ЕВАНГЕЛИЗАЦИЈА НАРОДА	Нове младице на стаблу Цркве (Радостан сам што смо постали Божји народ) Кршћанска Европа (Карло Велики) - (И у друштвеном животу сам Божји слуга) Источна Црква (Патријарх Игнације) - (Поштујем и чланове друге Цркве) Ширитељи западне културе (Клуни, Гргур ВИИ, Иноћент ИИИ) - (Култура и вјера иду заједно) Борбе за Крстову домовину (Буилон, Готфрид) - (Поштујем кршћанске вредноте) Насљедници Исусова сиромаштва (Желим бити једноставан) Свјетлост у тами (Катарина Сијенска, Бригита, Иван Капистран) - (Вјерујем да ми је животни пут у Божјим рукама) Знаност као пут к Богу (Тома, Бонавентура, Алберт Велики) - (Вјерујем да права знаност води к Богу) Понављање
	ВЕЛИКЕ РЕФОРМЕ	Црква која се мора увијек обнављати (Карло В, Лутер, Тридентски сабор) - (И ја морам поправљати своје погрешке) Црква која се непрестано обнавља (Игнације Лојола) - (Обнова Цркве овиси и о мени) Црква у мисијском замаху (Фрањо Ксаверски) - (Молит ћу за обраћење погана) Понављање

	ЦРКВА У НОВОМ ВИЈЕКУ	Искушење у новом вијеку (Иван Ванеј) - (У свим ћу околностима бити вјеран Крстовој Цркви) Почетак модерног свијета (Пио I X) - (Штујем Марију) Пламтећи огањ (Леон XII и Пио X) - (Љубит ћемо се узајамним помагањем) Понављање
	РЕФОРМА II ВАТИКАНСКОГ САБОРА	Нови Духови - (Својим кршћанством ћу служити савременом свијету) Укључење нашег народа у опћу Цркву: (1. Иван IV и Хрвати - Крштење; 2. Св. Стјепан и његово вријеме) - (Бит ћу вјерни члан Божјега народа) 1. Мајка удовица, краљица Јелена; 2. Узор кршћанског витеза - св. Ладислав - (Настојат ћу живјети своје кршћанство) Народ смо светаца: Кажотић, Тавелић, Маргита, Елизабета - (Поштујем наше свеце) Великани новог свијета: Штротмајер, Ланг, Мандић, Мерз, Прохаска, Тот, Богнер итд. - (Желим бити савремени кршћанин) Понављање
	ДИЈАЛОГ СА КРШЋАНСКИМ ЦРКВАМА	Православне Цркве - упознавање са оним што нас повезује (Позитиван приступ) Хисторијске Цркве Реформације (Црква као заједница окупљена око Божје Ријечи) Понављање и систематизација

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Вјерска поука је заједничко дјело катехете (вјероучитеља) и катехизаната (вјероученика). Полазиште је конкретна стварност - овај пута записана у светим књигама - Библији. Из доживљених искустава са читања Библије прелази се на истине, из којих се потом враћа на свакодневну њихову примјену. Овакав начин спознаје има властити ред: упознавање (обрада нових садржаја), сређивање (систематизација), понављање, примјена и провјеравање. То је макро структура оваког начина спознаје. Међутим, и ови дијелови имају своју микро структуру. Тако на примјер: начин спознаје посједује слиједеће ступњеве: постављање циља, мотивирање, обрада нових наставних садржаја, учење, индуктивни и дедуктивни закључци, изравни и неизравни докази, формулирање запамћених чињеница... Или, садржај примјене има ове дијелове: проблем, постављање циља, библијски лик из овога циклуса, задаћа, упознавање прилика и увјежбавање. Код спознавања треба имати пред очима физиономију групе и појединаца, но у оквиру сата под којим се обрађују нови наставни садржаји врши се примјена, понављање и вредновање обрађеног градива.

ОПЋЕ НАПОМЕНЕ

Имајући на уму горе истакнуто, поједини сат вјеронаука би требао изгледати овако: кратко понављање садржаја претходног сата, и посебно освјетљавање онога што ће послужити као темељ за актуални сат. Након постављања циља (што? и како?), прелази се на обраду нових наставних садржаја (нпр. код петог разреда, свака тематска цјелина), гдје се заправо објашњава ученику да нам Бог говори не само у поуци него и у примјерима живота. То је особито за младе надахнуће и жеља за насљедовањем. Закључци се могу истаћи на плочи. Након овога се већ познати садржаји продубљују, уче, тј. разговара се о помирењу (што?, како? и зашто?). Овако усвојено градиво, у складу са одгојним циљем, мора наћи своју примјену у животу ученика. Разговара се зашто и како треба захвалити Богу за родитеље, браћу и пријатеље. Оваква спознаја и дјечје искуство се ослањају на његов доживљај и на поновљени текст Светог Писма.

Прозивку и домаћу задаћу обавимо у прикладно вријеме.

Назив програма	БЕРСКА НАСТАВА - исламска
Циљ	Циљ наставе исламски вјеронаук у седмом разреду јесте да ученике упозна са основним постулатима (темељним дужностима) вјере ислама, те да ученике упозна са важношћу и садржајем намаза (молитве) и његовом улогом у животу сваког појединца и заједнице у цјелини. То значи да дјеца на начин примјерен њиховом узрасту упознају властиту вјеру у њеној духовној, моралној, социјалној, мисионарској и другим димензијама.
Разред	Седми
Годишњи фонд часова	36 часова

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ /ТЕМА	САДРЖАЈИ
познавање основних принципа вјере ислама; - познавање вриједности молитве; - познавање саставних дијелова молитве; - упознавање међусобних права и дужности појединца и заједнице; - развијање свијести о Богу као Створитељу и однос према људима као најсавршенијим божјим створењима; - развијање способности (на начин примјерен узрасту ученика) за постављање питања о цјелини и најдубљем смислу постојања човјека и свијета, о људској слободи, животу у заједници, смрти, односу с природом која нас окружује, као и за размишљање о тим питањима у свијетлу вјере ислама; - развијање способности за одговорно обликовање заједничког живота са другима, за налажење равнотеже између властите личности и заједнице, за остваривање сусрета Иса свијетом (са људима различитих култура, религија, погледа на свијет, с друштвом, природом) и с Богом, у изграђивање увјерења да је човеков живот на овом свијету само припрема за вјечност, да су сви створени да буду судионици вјечног живота, да се из те перспективе, код ученика развија способност разумијевања, преиспитивања и вриједновања властитог односа према другом човјеку као божјем створењу и изгради спремност за покајање.	ИСЛАМСКЕ ДУЖНОСТИ	- Сведочење вере
	НАМАЗ	- Тајне намаза - Абдест - Намаз – мирадџ сваког муслимана - користи намаза
	ПОСТ	- уопштено о Рамазанском посту
	ЗАКАТ	- подстицање на добра дела
	ХАДѢ	- историја ходочашћа
	ИЗГРАДЊА ЗДРАВЕ ЛИЧНОСТИ	- искреност у речима и делима, склад у међурелигијским односима, здравље, пружање прве помоћи другима, чување од греха
	ТЕМЕЉИ ВЕРОВАЊА – ИМАНСКИ ШАРТИ	- веровање у Бога – Алаха - веровање у Алахове мелеке (анђеле) - Алахове књиге - Веровање у Алахове посланике
	ИСЛАМСКИ МУБАРЕК ДАНИ	- Мубарек (благословљени) дани, хиџретска година
	ВАКУФ (ЗАДУЖБИНА)	- Појам задужбине у Исламу, Џамија
	ПОБОЖНЕ ПЕСМЕ	- Појам побожне песме, Бајрам дође
	АЛАХОВЕ НАРЕДБЕ И ЗАБРАНЕ	- Мудрости Божијег наређивања добра и одвраћања од зла
	ЏЕНАЗ НАМАЗ	- Појам џеназе намаза - Намаз кроз живот човека
	ГРЕСИ	- Утицај грешења на људско срце
	КУРБАН – ЖРТВА	- Поуке жртве и пожртвовања Исламу - Историја курбана, хадѢ
	ТЕУБА – ПОКАЈАЊЕ	- Појам покајања, теубе – и – несух
	УОПШТЕНО О ДОВИ - МОЛИТВИ	- Појам дове, дова смирује срце - Врсте дова, после јела, пред спавање
	АЛАХОВА МУДРОСТ У СТВАРАЊУ	- Примери величанствености Алаховог стварања - Примери из Курана - Алах као творац свега

Дјеца на начин примјерен њиховом узрасту упознају властиту вјеру у њеној духовној, моралној, социјалној, мисионарској и другим димензијама.

Излагање вјерског виђења и постојања света обавља се у отвореном и толерантном дијалогу са осталим наукама и теоријама.

Начин приступа је исламско виђење које обухвата сва позитивна искуства људи, без обзира на њихову националну припадност.

Назив предмета	ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК – НЕМАЧКИ ЈЕЗИК
Циљ	Циљ учења Страног језика је да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну усмену и писану комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.
Разред	Седми
Годишњи фонд часова	72

КОМУНИКАТИВНА ФУНКЦИЈА	ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ
ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	Wie ist dein/Ihr Name/Vorname/Nachname? Das ist Herr/Frau... Ich möchte dir/Ihnen meine Mutter vorstellen. Darf ich vorstellen? Das ist Robert, der neue Schüler in unserer Klasse. – Willkommen. Wo wohnst du? Ich wohne in der Goethestraße 34. Ist das ein Einfamilienhaus oder ein Mehrfamilienhaus? – Eigentlich ein Reihenhäus. Was ist deine Mutter von Beruf? Sie ist Ärztin. Hast du Geschwister? – Ja, einen älteren Bruder. Er heißt Martin und ist verheiratet/ studiert Geografie/ wohnt in Wien. Презент јаким и слабим, помоћних и модалних глагола Упитне реченице Личне заменице Присвојни придеви Бројеви (основни и редни) (Интер)културни садржаји: устаљена правила учтиве комуникације; имена, презимена и надимци; родбина и родбинске везе; адреса; формално и неформално представљање; степени сродства и родбински односи; већи градови у земљама циљне културе.
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	Freiburg ist eine wunderschöne Stadt in Baden-Württemberg. Es liegt an der Grenze zu Frankreich. Freiburg ist eine Studentenstadt, weil dort sehr viele Studenten aus der ganzen Welt studieren. Wie sieht deine Schwester aus? Sie ist ein hübsches Mädchen mit grünen Augen und roten, lockigen Haaren. Sie sieht wie eine Irin aus. Elefanten sind die größten Tiere der Welt. Die können mehrere Tonnen wiegen, obwohl sie nur Pflanzen fressen. Описни придеви. Поређење придева. Придевска деklinација – основни облици слабе и мешовите деklinације (уз конкретне именице). Презент (Интер)културни садржаји: особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл.)
ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	Möchtest du mit mir morgen ins Konzert gehen? Es beginnt um 20 Uhr. Ich weiß, dass du diese Sängerin magst. Komm zu mir und bring deine CDs mit. Du solltest mehr Obst und Gemüse essen, wenn du fit bleiben möchtest. Sport ist wichtig. Ich gehe morgen einkaufen. Kommst du mit? – Ja, gerne./ Einverstanden./ Abgemacht. Leider kann ich nicht. Ich muss meiner Mutter helfen. Kommst du nicht mit? – Doch, das habe ich dir schon gesagt. Питање се негацијом и афирмативан одговор Doch. Императив. Облик sollte за давање савета и препорука. Презент. (Интер)културни садржаји: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве.

ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	Guten Tag, kann ich Ihnen helfen ? – Ja, ich suche ein T-Shirt aus Baumwolle in Größe XL./ Entschuldigung, wann fährt der ICE nach Hamburg ab? Um 23.45 von Gleis 5. – Danke schön. Wie komme ich zum Gleis 5? – Gehen Sie drüben und dann noch etwa 50 Meter geradeaus, da ist der Gleis 5. Liebe Fahrgäste, wir machen eine Pause an der Tankstelle, steigen Sie bitte in 15 Minuten wieder in den Bus ein. Ich habe gehört, dass du an der Deutscholympiade den ersten Preis gewonnen hast. Ich gratuliere dir zum Erfolg. – Danke schön. Ich bedanke mich. Упитне реченице. Прилози за место. Предлози за правац. Основни бројеви (Интер)културни садржаји: правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања
РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ УПУТСТАВА	Lest den Text und macht dann die Übung 3! Während der Klassenarbeit darf man kein Wörterbuch benutzen. Wähle die richtige Antwort aus und kreuze sie an. Du sollst alle Geräte vor der Reise ausschalten. Glasmüll kommt hier rein, in den Glascontainer. In Deutschland trennt man den Müll. Императив. Презент. (Интер)културни садржаји: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом.
ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	Ich trainiere Basketball seit 5 Jahren. Ich gehe zum Training jeden Abend von 20 bis 22 Uhr. Ich sehe jeden Morgen fern und zwar nur den Wetterbericht. Maria schwimmt gern, deshalb geht sie freitags ins Schwimmbad. Er fastet mittwochs und freitags. Предлози за време Прилози за време. Презент. (Интер)културни садржаји: породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања.
ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	Was möchtest du werden? Heute Nachmittag gehe ich mit Anna aus. Nächste Woche werde ich nach Berlin fahren. Am Sonntag werde ich 15. Dann organisiere/mache ich eine Party. Презент Футур Упитне реченице (Интер)културни садржаји: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом
ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	Ich habe starke Halsschmerzen. – Schade. Tut mir leid. Bist du müde? – Ja, ich muss jetzt ins Bett gehen. Meine Schwester interessiert sich für Musik/ hat Interesse an Musik. Sei/Seid vorsichtig. Das macht mir Spaß. Императив. Презент. (Интер)културни садржаји: мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација.
ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	Ich bin bei Marcus. Peter wohnt direkt gegenüber meinem Haus. Wenn du zu mir kommen willst, musst du die U-Bahn nehmen. Die U-Bahn Station heißt „Tiergarten“

	und ist nicht weit von meinem Haus (entfernt). Von da aus gehst du nur geradeaus, nach der Ampel die dritte Straße links. Wo ist sie? – Ich denke, sie ist in der Apotheke. – In welcher? – In der Apotheke zwischen der Post und dem Museum. Упитне реченице. Употреба придева и предлога који описују просторне односе. Презент. (Интер)културни садржаји: јавни простор; типичан изглед места.
ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	Ist der Platz hier frei? – Ja, nehmen Sie Platz, bitte./ Ja, setz dich bitte hin. Diese Strasse ist gesperrt. Sie müssen einen Umweg machen. Darf ich denn meinen Koffer bis zur Abreise an der Rezeption stehen/liegen lassen? In der Klinik muss man das Handy ausmachen. Wenn du in die Kirche gehst, musst du eine lange Hose anziehen. Упитне реченице Презент модалних глагола Императив (Интер)културни садржаји: понашање на јавним местима; значење знакова и симбола.
ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	Unsere Nachbarn leben in der Schweiz. Wir haben viele Poster in unserem Klassenzimmer. Susis Hund ist ein Rottweiler. Wessen Regenschirm ist das, deiner oder von deiner Mutter? Присвојни детерминативи. Присвојни придеви. Конструкције за изражавање припадања (ein Freund von mir). (Интер)културни садржаји: породица и пријатељи; однос према својој и туђој имовини.
ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	Was ist deine Lieblingsfreizeitbeschäftigung? Was machst du in deiner Freizeit am liebsten? Was trinkst du lieber, Apfelsaft oder Orangensaft? – Orangensaft trinke ich am liebsten. London gefällt mir nicht, weil es zu viele Menschen auf den Straßen gibt. Ich finde das Leben in Wien sehr sicher. Ich verbringe meinen Urlaub am liebsten am Meer, denn ich mag Wasser und Schwimmen. Компарација придева. Деклинација именица. (Интер)културни садржаји: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм.
ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	Ich denke, wir müssen ihm helfen. – Du hast recht. Natürlich. Selbstverständlich. Meiner Meinung nach ist diese Reise zu teuer. Bist du auch dieser Meinung? Denkst du auch so? Was denkst du darüber? Was hältst du davon? Bist du damit einverstanden? – Ich denke/meine, ... Презент. Глаголи с предложном допуном (најфреквентнији за ову комуникативну функцију) Зависно-сложене реченице (dass, ob, w-?, weil) (Интер)културни садржаји: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима
ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, БРОЈЕВА И ЦЕНА	Wieviele Schüler sind in deiner Klasse? Es gibt 12 Schülerinnen und 15 Schüler. Diese Jacke kostet jetzt 45 Euro, aber ihr Preis war 98,50 Euro. Jetzt ist sie stark reduziert, mehr als 50%. Er wohnt im dritten Stock. Sein Gebäude hat 12 Stockwerke. Columbus hat 1492 Amerika entdeckt. Mein Vater ist 1978 geboren und ich 2009. Für diese Torte brauche ich 5 Eier und 250 Gramm Butter. Основни бројеви преко 1.000. Редни бројеви до 100. Изражавање година до 2000 и касније. Употреба члана. (Интер)културни садржаји: друштвено окружење; валуте циљних култура.

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ – ДРУГИ ЦИКЛУС

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда другог циклуса основног образовања и васпитања – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језик.

1. Лични идентитет
2. Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)
3. Географске особености
4. Србија – моја домовина
5. Становање – форме, навике
6. Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест
7. Историја, временско искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност)
8. Школа, школски живот, школски систем, образовање и васпитање
9. Професионални живот (изабрана – будућа струка), планови везани за будуће занимање
10. Млади – деца и омладина
11. Животни циклус
12. Здравље, хигијена, превентива болести, лечење
13. Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи
14. Транспорт и превозна средства
15. Клима и временске прилике
16. Наука и истраживања
17. Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; савремена музика, визуелне и драмске уметности итд.)
18. Етички принципи; ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпатија; брига о другоме
19. Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници)
20. Слободно време – забава, разонода, хобији
21. Исхрана и гастрономске навике
22. Путовања
23. Мода и облачење
24. Спорт
25. Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења
26. Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже
27. Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује програм према потребама конкретног одељења имајући у виду састав одељења и карактеристике ученика, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, уџбенике и друге наставне материјале, као и ресурсе и могућности локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода, комуникативних функција и препоручених језичких активности, наставник креира свој годишњи (глобални) план рада на основу кога ће касније развити оперативне планове. Исходи су дефинисани за крај разреда и усмеравају наставника да их операционализује на нивоу једне или више наставних јединица имајући у виду ниво постигнућа ученика. Исходи се разликују, тако да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета и зато се садржајима у уџбенику приступа селективно и у складу

са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упути ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како би перманентно унапређивао наставни процес.

Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалуација, језички портфолио, пројектни задаци и др.), сумативним оцењивањем (писмени задаци, завршни тестови, тестови језичког нивоа) прецизније се процењује оствареност исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава наставнику да у току наставног процеса мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа. Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, примена правописа, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега, примена социолингвистичких норми. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик–наставник, као и ученик–ученик, а уједно помажу ученику да разуме важност и смисленост вредновања и подстичу га на преузимање одговорности за властито планирање и унапређивање процеса учења.

Назив предмета	ЧУВАРИ ПРИРОДЕ
Циљ	Циљ изучавања предмета је да се развије функционална писменост из области животне средине и да се усвоје и примене концепти одрживог развоја.
Разред	Седми
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
Развијање значаја образовања за животну средину Идентификује начине на које човек позитивно утиче на жива бића и животну средину Идентификује начине на које човек негативно утиче на жива бића и животну средину Развијање вредности, ставова, вештина и понашања у складу са одрживим развојем Стицање способности за уочавање, формулисање, анализирање и решавање проблема везаних за животну средину	ПОЛОЖАЈ И УЛОГА ЧОВЕКА У ПРИРОДИ	Основни појмови из области животне средине Позитиван и негативан утицај човека на животну средину Концепт одрживог развоја Климатске промене – последице Еколошка култура живљења Положај и улога човека у природи
Развијање вредности, ставова, вештина и понашања у складу са одрживим развојем	ПРИРОДНА БОГАТСТВА (РЕСУРСИ) И ОДРЖИВО КОРИШЋЕЊЕ	Природни богатства Србије Обновљиви природни ресурси Жива бића као природни ресурс Еколошки отисак
Препознавање извора загађивања и уочавања последица	ИЗВОРИ И ПОСЛЕДИЦЕ ЗАГАЂИВАЊА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ	Извори загађивања животне средине Глобално промене и последице Оштећење озонског омотача
Стицање способности за уочавање, формулисање, анализирање и решавање проблема везаних за животну средину Развијање радозналости, активног учешћа и одговорности Подизање нивоа свести о личном ангажовању у заштити и очувању животне средине, природе и биодиверзитета.	БИОДИВЕРЗИТЕТ – БИОЛОШКА РАЗНОВРСНОСТ	Биодиверзитет Угрожавање биодиверзитета Србије Заштита биодиверзитета

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У реализацији планираних садржаја полази се од развоја међупредметних компетенција кроз активне позиције ученика и њихово активно учешће. Користе се задаци који од ученика захтевају примену наученог, а концепција програма заснована је на интересовањима ученика. Поред основног теоријског приступа настава поседује и активни приступ који је усмерен ка практичној реализацији ван учионице и ка изради малих пројеката.

Корелација: остварује се са следећим предметима: биологија, историја, географија, информатика и рачунарство, техника и технологија, ликовна култура

Праћење остваривања програма: процене од стране наставника и ученика о ангажовању, учешћу, познавању садржаја, презентовању идеја и њихове реализације, мотивисаност за тимски рад и квалитет комуникације са свим актерима у настави.

Назив предмета	ЦРТАЊЕ, СЛИКАЊЕ И ВАЈАЊЕ
Циљ	Циљ васпитно-образовног рада овог изборног предмета јесте да додатно подстиче развој и практичних и теоријских знања ученика која су важна за њихово слободно, спонтано и креативно комбиновање ликовних елемената у области: цртања, сликања, вајања, графике, примењених уметности и визуелних комуникација, а у циљу развоја њиховог креативног мишљења.
Разред	Седми
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
Ова изборна настава такође: омогућава и подстиче развој учениковог спонтаног и креативног мишљења у областима ликовне културе; омогућава и подстиче ученике на савладавање технолошких поступака ликовног рада у оквиру одређених средстава и медијума; мотивише ученике на упознавање основних елемената и закономерности ликовног језика; развија способности и веће осетљивости ученика за опажање квалитета свих ликовних елемената: линија, облика, боја; ствара услове да ученици на часовима у процесу реализације садржаја користе различите технике и средства и да креативним изражавањем боље упознају њихова визуелна и ликовна својства; развија способности ученика за визуелно памћење, за повезивање опажених информација као основе увођења у креативно визуелно мишљење; развија већу осетљивост за ликовне и визуелне вредности које се стичу у настави, а примењују у раду и животу; развија моторичке способности ученика и навике за лепо писање; континуирано подстиче и прати интересовања за посећивањем музеја, изложби и јача потребе код ученика за чување културних добара и естетског изгледа средине у којој ученици живе и раде; ствара услове да се упознавањем ликовних уметности боље разумеју	ЦРТАЊЕ	Пропорција (2ч)обрада -Пропорција, вежбање и естетска анализа (2ч) -Компоновање величина у простору(2ч)обрада -Компоновање и степеновање облика у простору (2ч)обрада -Арабеска (2ч)обрада -Арабеска (1ч)вежбање -Естетска анализа (1ч)
	СЛИКАЊЕ	Равнотежа облика и боје у простору(3ч)обр. (1ч)вежба -Контраст светлина,површина и облика у одређеном простору(2ч)обр. (1ч)вежба -Сродност ликовних вредности у одређеном простору(3ч)обр. (1ч)вежба (1ч)естетска ан.
	ВАЈАЊЕ	-Обликовање маса и волумена додавањем и одузимањем (3ч)обрада -Орнаменти(тродимензионални) (2ч)обрада -Вајарски материјали,одливање(негатив,позитив)(2ч)обрада (1ч)вежба -Вајање-гипс и одговарајућа средства и материјали(2ч)обр. (1ч)вежба -Перформанс (2ч)обрада -Естетска анализа (1ч)

природне законитости и друштвене појаве; омогући разумевање позитивног емоционалног става према вредностима израженим у делима различитих подручја уметности; развија способности за препознавање основних својстава традиционалне, модерне и савремене уметности.		
--	--	--

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Основни разлог за увођење наставног предмета цртање, сликање и вајање је недовољан фонд часова на којима даровити и заинтересовани ученици могу да у целости изразе своје креативне потенцијале и тако у потпуности искористе планиране садржаје програма ликовне културе.

Изборна настава одмереним задацима систематично развија различите психичке и ликовне способности ученика, а нарочито оне способности које подстичу њихово индивидуално и креативно изражавање.

Она додатно мотивише ликовне педагоге на усавршавање и примену савремених метода учења (ослањајући се и на савремена искуства дечије психологије) ради подстицања спонтаног и слободног изражавања ученика.

Због тога ова настава омогућава препознавање и развој даровитости ученика и њихових индивидуалних способности и омогућава постепено увођење ученика у област професионалне оријентације ка широком пољу ликовних делатности.

С обзиром да постоје иницијативе за већом подршком даровите деце овим предметом, остварена је могућност да се на време подстиче препознавање ове деце у чему би учествовали родитељи и васпитачи (педагози, психолози) у складу са индивидуалним способностима и њиховом дидактичко-методичком третману.

Изванредна постигнућа или могућности за велика постигнућа углавном се користе под називом даровитост (општи потенцијал) и талентованост (манифестована даровитост), под којима се подразумева бистрина, изузетност, супериорност, бриљантност, способност лаког и брзог учења. У редовним васпитно-образовним институцијама наставник има равноправан дидактичко-методички однос према заинтересованим и талентованим ученицима, ослањајући се на савремена искуства психологије која инсистира на развоју индивидуалних способности, што се односи и на образовање даровите деце.

Концепција овог изборног предмета посебан нагласак ставља на подршку даровитој деци која имају могућност да продубе знања у оним садржајима који се не могу реализовати у редовно-часовном систему. Стога је за израду овог програма стручна комисија ослонце тражила пре свега у програму обавезног предмета ликовна култура, како би се наставила корелација и продубила започета реализација садржаја. У реализацији ове наставе треба у складу са могућностима школе и креативностима наставника, инсистирати на већој афирмацији примењених уметности и визуелних комуникација.

Наставници су дужни да прате даровито дете и да га подржавају у раду инсистирајући на формирању збирке радова (мапе) и у сарадњи са родитељима у време наставе воде дневник и прате развој детета. Очувањем тежње даровитих ученика ка креативном изражавању заједно са овладавањем материјалима (развој техничке спретности и сензибилитета) доприноси се даљем ликовном образовању.

Смисао планирања садржаја програма изборног предмета цртање, сликање и вајање је да се утврде задаци на сваком часу који би најпотпуније развијали све ликовне способности ученика, нарочито способности које подстичу стварање, као и оне које омогућују стварање. Стога, градиво треба планирати тако да се постигне:

виши ниво опажања;
оспособљеност примања;
одговарајући ниво разумевања;
способност поступања;

Врсте плана: годишњи план;
оперативни план рада (полугодишњи, месечни).

Годишњи план рада треба да садржи преглед ликовних целина и број часова предвиђених за одређене садржаје.

Оперативни полугодишњи план рада треба да буде детаљно разрађен и да садржи следеће рубрике: месец; основни циљ и задатак (васпитни и образовни) наставни садржај; облик рада; корелацију са другим предметима; средства и медије и примедбе у које се убележавају промене.

Остваривање садржаја:

Садржаје програма ликовне културе треба остварити:

1. примањем (учењем), тако што ће ученицима бити омогућено да стичу знања из области ликовне културе, савладавају технолошке поступке ликовног рада у оквиру одређених средстава и медијума и да упознају законитости и елементе ликовног језика;
2. давањем (стварањем) путем подстицања ученика да се изражавају у оквиру ликовних активности и остварују резултате (увек на вишем нивоу култивисања и јачања ликовне осетљивости).

За наставу ликовне културе, на основу садржаја и методичких облика усмерености васпитно-образовног процеса у правцу богаћења дечијег естетског искуства, одређени циљеви и задаци произашли су из ликовне уметности теорије стваралаштва и развојне психологије.

Овако конципираним програмом цртања, сликања и вајања наглашена је усмереност васпитно-образовног процеса у свим његовим временским сегментима-поједини часови, циклуси часова, проблемски кругови оперативних задатака и целине програма узрасних захтева - ка јачању ликовних способности ученика, затим ка богаћењу ликовног језика, а такође ка формирању позитивних навика и богаћењу властите сфере естетског искуства.

Претпоставка креативности ученика у домену ликовних активности подразумева да мотивациони садржаји буду разноврсни, примерени узрасту и интересовањима ученика. Методске поступке и облике рада наставник конципира усаглашавајући васпитно-образовне задатке (ликовне проблеме) са побуђеним интересовањем ученика да ове задатке прихвати на нивоу самоиницијативе, односно формираној властитој израженој потреби. У том смислу улога наставника наглашена је у фази избора и дидактичке припреме мотивационог садржаја, док избор теме зависи од суштине ликовног задатка, односно конкретног садржаја којим се ученик мотивише у правцу одређеног ликовног проблема.

Проблемски захтеви овог програма имају карактер наставног садржаја, а теме су у служби реализације предвиђених задатака. У процесу припремања за рад темама треба посветити посебну пажњу како не би овладале садржајима (што је до сада показала наставна пракса). Као и у многим другим приступима и у овом случају се очекује креативан однос наставника приликом избора тема, зависно од ликовног проблема. Теме треба проналазити у повезивању са другим областима и то помоћу разговора са ученицима.

У структури садржаја наставног рада које се односе на практичне ликовне активности ученика подразумева се ослањање на шири избор ликовних средстава и медијума, односно савремених ликовно-поетских садржаја и искустава. У том смислу, ликовна осетљивост ученика остваривала би се и као припремљеност за активно учествовање у стварању естетских вредности које захтева наше време и као способност вредновања и критичког односа савременог тренутка. Овакав приступ доприноси непосредности доживљаја ликовног чина и поспешивању имагинативних и креативних могућности ученика те је од три елемента у структури програма, креативност, која у ствари значи способност да се нађу нова решења за један проблем или нови начини уметничког израза.

Структуру програма чине:

1. наставни садржаји који се односе на савладавање ликовног језика и упознавања садржаја ликовне културе, познавање дела ликовних уметности и елемената ликовне писмености;

2. креативност - способност да се нађу нова решења за један проблем или нови начини уметничког израза и остварење производа новог за индивидуу (не нужно новог и за друге), за коју је претпоставка за подстицање, мотивациони садржаји практичних ликовних активности ученика који обухватају:

домен ученичких доживљаја;

домен корелације са другим васпитно-образовним подручјима.

3. ликовни медијуми и средства - коришћење ликовних дисциплина и употреба одређених материјала у обликовању, проширени медијуми.

У структури садржаја наставног рада које се односе на практичне ликовне активности ученика подразумева се ослањање на шири избор савремених ликовних средстава и медијума, односно савремених ликовно-поетских садржаја и искустава. У том смислу, ликовна осетљивост ученика остваривала би се и као припремљеност за активно учествовање у стварању естетских вредности које захтева наше време и као способност вредновања и критичког односа савременог тренутка. Овакав приступ доприноси непосредности доживљаја ликовног чина и поспешивању имажинативних и креативних могућности ученика, као и методички квалитет у погледу опредељења комисије за измену и допуну програма ликовне културе у основној школи смањењем оптерећености ученика наглашавањем савремених медијума у ликовној и визуелној уметности у складу са савременим кретањима уметности.

Цртање: коришћење свих врста линија како би се постепено обогаћивало линеарно графичко изражавање и богатство појединоста на основу опсервирања или претходним вежбама рада по природи. Неопходно је анализирати перспективе, птичје, жабље, линеарне и инсистирање на прецизносима и детаљу са нагласком на односе величина, пропорције.

Сликање: обогаћивање скале појединих боја и њиховог композиционог односа и увођење у бојене вредности процесом рада по природи и илустровању. Сликарске технике и подлоге.

Графика: обогаћивање линеарног израза графичких површина, са постепеним свеснијим композиционим решењима. Обрада простора, врсте графичких техника, ланорез, дрворез итд.

Вајање: тродимензионално обликовање, основни тродимензионални облици. Волумен и простор, општа оријентација у вајарским областима. Конвексно, конкавно, отворено и затворено, напрегнута и затегнута форма, продор, расцеп, тврда и мека форма. Функција пластике у архитектури, екстеријеру и ентеријеру, примењено вајарство, ситна пластика. Декоративна скулптура, орнамент. Вајарски материјали, чврсти материјали. Алати и процес рада при изради вајарског рада. Облици и умножавање вајарских радова. Садржаји и идеје у вајарским делима у историји уметности.

У реализацији ове наставе треба у складу са могућностима школе и креативностима наставника, инсистирати на већој афирмацији примењених уметности и визуелних комуникација. У овој настави садржаји наставног рада се односе на практичне ликовне активности ученика која подразумева се ослањање на шири избор савремених ликовних средстава и медијума, односно савремених ликовно-поетских садржаја и искустава из области примењених уметности. У том смислу, ликовна осетљивост ученика остваривала би се и као припремљеност за активно учествовање у стварању естетских вредности које захтева наше време и као способност вредновања и критичког односа према савременом тренутку. Стога се препоручују садржаји из области примењене графике и керамике.

Примењена графика: Основи примењене графике. Коришћење репродуктивне графике у индустрији. Графика у једној боји - нацрт за етикету. Графика у две боје - нацрт за плакат. Графика у више боја - нацрт за насловну страну књиге (скица у колажу).

Графика и графички слог (коришћење графике летрасет-слова). Графика-скица за поштанску марку. Графика и амбалажа (кутије-нацрт и финални рад).

Плакат-извођење високом штампом. Плакат - нацрт - скица колажом.

Керамика: Увод у керамику. Историја керамике, керамички производи, технологија керамике. Стицање првог искуства у раду са глином. Мешање, гњечење, додавање и одузимање масе глине. Пластичне форме. Конкавне и конвексне форме, пуни и празни простори у разним функцијама (опека са шупљинама и слично).

Назив предмета	ДОМАЋИНСТВО
Циљ	Циљ: наставе изборног предмета домаћинство јесте да ученици стекну нова знања о улози породице у формирању културе понашања, становања, исхране, одевања и рада, као и да интегришу и унапреде претходно стечена знања и вештине, усвоје вредности и формирају навике у вези с важним активностима у свакодневном животу. Циљ се реализује кроз низ међупредметних корелација.
Разред	Седми
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
- зна шта се подразумева под појмом домаћинство - зна значење појма породица; - зна значење појма култура - разуме улогу породице у формирању културних потреба као и формирању навика и интересовања које имају суштинску улогу у развоју културних потреба, креативног понашања и самоактуализације - разуме односе породице и друштва кроз односе "ми" и "други" - разуме фазе породичног живота, односе у породици и потребе савремене породице.	САВРЕМЕНО ДОМАЋИНСТВО И ПОРОДИЦА	- Организација домаћинства - Односи у породици - Услови за формирање - фазе развоја - усклађивање
- развије способност разумевања односа између културних потреба, навика и интересовања и културе становања којом се поред функционалних испољавају и естетске потребе у свакодневном животу (кроз архитектуру објеката за становање, дизајн намештаја и покућства, уметничке предмете у домаћинству: слике, фотографије, занатске предмете итд) - разуме да постоје различите врсте стамбеног простора, могућности за његово економично и целисходно коришћење, као и могућности прилагођавања потребама чланова породице - разуме сличности и разлике између традиционалног и савременог начина становања - развија навике хигијенског одржавања стамбеног простора и околине - формира ставове о естетским вредностима у области уређења стана и околине - разуме потребу за коришћењем различитог прибора и средстава за одржавање стана и околине - разуме потребу за рационалном организацијом и расподелом послова у домаћинству - развија позитивни став према раду на заштити животне околине, укључујући и стан и школу - разуме конвенционалне ознаке на техничким уређајима у домаћинству и планира њихову безбедну примену.	КУЛТУРА СТАНОВАЊА	- архитектура - грађевинарство - дизајн - занати - примењена уметност - функционалне целине стана - технички апарати у домаћинству - уређење стана и куће - уређење школе и околине - прикупљање и одлагање отпада у домаћинству
- развије способност разумевања односа између културних потреба, навика и интересовања и културе одевања којом се поред функционалних испољавају и естетске потребе у свакодневном животу (кроз дизајн одевних предмета, модну индустрију итд) - разуме функционалну и естетску улогу одеће и обуће - разуме сличности и разлике између традиционалног (ношња) и савременог одевања - зна разлике у својствима између природних и вештачких материјала - оспособи се да према својствима материјала бира одговарајући материјал у складу са наменом одеће и обуће - оспособи се за одговарајући избор средстава за одржавање одеће и обуће и њихово правилно коришћење.	КУЛТУРА ОДЕВАЊА	- улога одеће и обуће - материјали за израду одеће и обуће - одржавање одеће - сезонско одлагање - тумачење декларација на етикетама - понашање природних и вештачких материјала - уклањање мрља

- развије способност разумевања односа између kulturnih potreba, navika i interesovanja i kulture ponašanja - да разуме значење појмова: средства/медији изражавања, информисања и комуникације - да разуме везу између појмова "медијско" и "вишемедијско" у контексту са "вишемедијским" изражавањем и "мултимедијама" - интегрише знања добијена у оквиру овог предмета интегришу са знањима стеченим у оквиру других предмета као нпр: Техничко и информатичко образовање (нарочито у делу који се односи на Информационо-комуникационе технологије), Информатика и рачунарство, Језик и књижевност, Ликовна култура, веронаука итд. - оспособи се за планирање набавке према расположивим средствима - оспособи се да избор артикала изводи на основу односа квалитета производа и цене, користећи при томе различите изворе података о квалитету производа - оспособи се за планирање и реализацију путовања - оспособи се за ефикасно коришћење савремених средстава комуникације.	КУЛТУРА ПОНАШАЊА	- изражавање, информисање и комуникација - планирање буџета - примена ИКТ при куповини и путовању
---	---------------------	---

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Настава изборног предмета Домаћинство реализује се у седмом разреду са једним часом недељно. Препоручује се реализација наставе у групи од 10 до највише 15 ученика, у специјализованој учионици, опремљеној потребним наставним средствима, или у учионици која поседује рачунар. Ради стицања увида у предзнања ученика, препоручује се да наставници који реализују наставу овог изборног предмета размотре садржаје наставних програма следећих предмета: Свет око нас, Природа и друштво, Српски језик, Ликовна култура, Техничко и информатичко образовање, Биологија, Физика, Хемија. Настава овог предмета треба да пружи услове за стицање знања, умења и формирање навика потребних за унапређивање квалитета живота, заштите, како сопственог здравља, тако и здравља других људи и очувања животне околине. У циљу развијања сарадничких способности и формирања вештина потребних у свакодневном животу, препоручује се да се настава реализује применом метода кооперативног учења у групама.

Наставник има потпуну слободу да прилагоди наставу специфичностима друштвене заједнице и природног окружења у коме се школа налази. Такође, ученици могу у складу са својим интересовањима, разматрати нека питања, истраживати, правити презентације, мале пројекте итд.

У наставном програму изборног предмета домаћинство постоје четири наставне теме: Савремено домаћинство и породица, Култура становања, Култура одевања, Култура понашања (куповина, путовање, комуникација)

У оквиру наставне теме Савремено домаћинство и породица ученици уче значење појма породица, породица у ужем и ширем смислу, о фазама породичног живота, односима у породици и потребама савремене породице. У оквиру стицања знања о породици ученици уче о њеној улози у формирању културних потреба, навика и интересовања и развоју културног идентитета и припадности одређеној

групи. Овакав приступ доприноси успостављању односа између појединца, породице и друштва, као и у успостављању релације "ми" и "други" што знања добијена у оквиру овог предмета доводи у везу са знањима која се добијају у оквиру других предмета (српски језик и књижевност, географија, свакодневни живот у прошлости, грађанско васпитање, веронаука итд). Такође се објашњава појам културно наслеђе тако да ученици разумеју да се култура као начин живота (култура становања, одевања, исхране, понашања, рада) у прошлости испољава кроз наслеђе (материјално и нематеријално), а савремена култура - кроз савремени начин живота.

На крају изучавања ове наставне теме уводи се појам домаћинство.

У наставној теми Култура становања ученици треба да науче да постоје различите врсте стамбеног простора, о могућностима за економично и целисходно коришћење тог простора, као и о могућностима прилагођавања стамбеног простора функционалним и естетским потребама чланова породице. Треба указати на важност и улогу стамбеног простора у нормалном функционисању и различитим фазама развоја једне породице. Стан треба разматрати као сложени скуп његових функционалних целина. Ученик треба да зна који су функционални, хигијенски и естетски захтеви које стамбени простор треба да испуни.

У овој теми треба размотрити начине уређења и одржавања стана према потребама чланова породице/домаћинства и према односу стан околина/окружење. У оквиру практичних вежби различите групе ученика треба да израде предлоге уређење стана у коме живе, поштујући потребе, склоности и активности особа које у њему живе (спортисти, музичари, писци, лица са специјалним потребама, деца, старе особе) и да међусобним извештавањем кроз дискусију одобре или унапреде предлоге. Утицај породице и појединца на уређење околине треба размотрити из угла градска/сеоска средина, асфалтирана/неасфалтирана улица и сл. Такође, треба размотрити уређење стана са различитих аспеката: функционално/ модерно/ практично/.

Кроз искуства деце треба указати на значај савремених апарата у домаћинству. У оквиру ове теме ученици се обучавају за њихову безбедну примену и разумевање конвенционалних ознака на апаратима у домаћинству. Такође, уче и о важности правилног избора и примене прибора и средстава за одржавање стамбеног простора и околине као и о селективном прикупљању отпада у домаћинству (класификација, рециклирање, разградивост отпада).

У овим наставним темама Култура одевања ученици треба да науче: које улоге имају одећа и обућа у животу савременог човека (физиолошка, психолошка, естетска, функционална), да одећа и обућа могу бити направљени од природних и вештачких материјала, разлике у својствима природних и вештачких материјала, да врше избор тканине према својствима тканине и намени одеће, да на основу својстава тканине бирају начине за чишћење и чување одеће и обуће, значење ознака на декларацији одевних предмета.

Важно је да ученици науче о избору материјала из угла улоге/намене одеће.

Кроз практични рад треба овладати вештинама одржавања одеће направљене од различитих материјала (прање, уклањање флека, пеглање, одлагање).

Четврта тема треба да омогући ученицима да стекну/унапреде вештине у важним и свакодневним активностима у области културе понашања: куповини, комуникацији и путовањима. У области куповине мисли се на правилан избор потребних (не сувишних) артикала, планирање и правилну расподелу кућног буџета. Информисање о квалитету артикала путем информационих и комуникационих технологија, поред тога што омогућава правилан/најбољи избор, омогућава и уштеду новца и времена. Такође, примена информационих и комуникационих технологија омогућава и

успешно планирање и реализацију путовања. Одабир дестинације, резервација и куповина карата се, на пример, данас много лакше обављају уз помоћ информационих технологија.

Савремена средства комуникације данас омогућавају бољу информисаност и лакшу комуникацију са пријатељима, члановима друштвених група којима припадају као и са члановима уже и шире породице. Ученици треба да кроз практичне примере и реализацију науче о употреби (техничкој примени) ових средстава, али и о састављању сажетка разговора, писма, поруке, тако да не изоставе суштину (зашто некога зову или шта је предмет поруке или писма, е-маил-а).

У оквиру ове теме ученици треба да овладају вештином писања и упућивања једноставних писаних форми биографије, захтева, молби и жалби. Ово подразумева податке: коме је намењено, истицање предмета, неопходних/релевантних информација и потребне податке о подносиоцу (име и презиме, адреса, контакт телефон и други биографски подаци).

ОБАВЕЗНИ И ПРЕПОРУЧЕНИ САДРЖАЈИ ОБАВЕЗНИХ И ИЗБОРНИХ ПРОГРАМА

ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ

Назив предмета	СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ
Циљ	Циљеви учења предмета <i>Српски језик и књижевност</i> јесу да се ученик оспособи да правилно користи српски језик у различитим комуникативним ситуацијама, у говору и писању; да кроз читање и тумачење књижевних дела развија читалачке компетенције које, уз књижевно знање, обухватају емоционално и фантазијско уживљавање, живо памћење, истраживачко посматрање; подстичу имажинацију и уметнички сензибилитет, естетско доживљавање и критичко мишљење, морално просуђивање и асоцијативно повезивање; да се одговарајућим врстама читања оспособљава да усмерено приступа делу и приликом тумачења открива различите слојеве и значења; да стиче основна знања о месту, улози и значају језика и књижевности у култури, као и о медијској писмености; да стиче и развија најшира хуманистичка знања и да научи како функционално да повезује садржаје предметних области.
Разред	Осми
Годишњи фонд часова	136

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– чита са разумевањем књижевноуметничке текстове и остале типове текстова, примењујући различите стратегије читања; – тумачи значења, језичке, естетске и структурне особине уметничких текстова, користећи књижевне термине и појмове; – критички промишља о стварности на основу прочитаних дела; – истакне универзалне вредности књижевног дела и повеже их са сопственим искуством и околностима у којима живи; – повеже писце и дела из обавезног дела програма од 5. до 8. разреда; – издвоји основне одлике књижевног рода и врсте у конкретном тексту, као и језичко-стилске карактеристике текста у склопу интерпретације; – уочи слојевитост књижевног дела и међужанровско прожимање; – повеже књижевна дела са историјским или другим одговарајућим контекстом; – одреди временски оквир у којем је писац стварао; – разликује аутора књижевноуметничког текста од	КЊИЖЕВНОСТ	ЛЕКТИРА ЛИРИКА 1. Ђура Јакшић: „Отаџбина“ 2. Јован Јовановић Змај: „Светли гробови“ 3. Јован Јовановић Змај: „Ђулићи“ (избор) 4. Десанка Максимовић: „Пролетња песма“ / „Опомена“ 5. Момчило Настасијевић: „Труба“ 6. Иван В. Лалић: „Ветар“ 7. Марина Цветајева: „Месечев сјај“ ЕПСКО-ЛИРСКЕ ВРСТЕ 1. Бранко Радичевић: <i>Ђачки растанак</i> (одломак „Ој Карловци, место моје драго...“) 2. Народна епско-лирска песма: <i>Женидба Милића Барјактара</i> ЕПИКА 1. Вук Стефановић Караџић: <i>О народним певачима</i> 2. Вук Стефановић Караџић: <i>Житије Ајдук Вељка Петровића</i> (одломак) 3. Доситеј Обрадовић: <i>Живот и прикљученија</i> (одломак) 4. Прота Матеја Ненадовић: <i>Мемоари</i> (одломак) 5. Петар Петровић Његош: <i>Горски вијенац</i> (одломак „Бадње вече“) 6. Симо Матавуљ: „Пилипенда“ 7. Лаза Лазаревић: „Све ће то народ позлатити“ 8. Милош Црњански: <i>Сеобе</i> (одломак) / <i>Роман о Лондону</i> („Пролеће је стигло у Лондон“)

наратора, драмског лица или лирског субјекта; – препозна националне вредности и негује културноисторијску баштину, поштујући особености сопственог народа и других народа; – учествује у избору књижевних дела и начина њихове обраде и представљања; – објасни настанак и развој српског књижевног језика; – разуме значај књижевног језика за културу и историју српског народа; – сврста српски језик у одговарајућу језичку групу у Европи; – именује дијалекте српског језика; – разуме постојеће језичке прилике у Србији; – издвоји делове творенице и препозна основне моделе њиховог грађења; – користи садржаје из граматике обрађене у претходним разредима и повеже их са новим градивом; – доследно примени правописну норму; – примени основна правила о распореду акцената; – уочи разлику између научног, административног и разговорног функционалног стила; – пише и говори поштујући карактеристике различитих функционалних стилова; – уочи разлику између речи и лексеме; – препозна метафору и метонимију као лексичке механизме и разуме значење вишезначних речи карактеристичних за свакодневну комуникацију; – разуме значење застарелих речи и неологизама; – користи речник, енциклопедију и лексикон; – уочи манипулацију у пропагандним текстовима; – напише приказ, расправу и краћи есеј; – разликује делове текста и књиге – укључујући индекс, појмовник, библиографију – и уме да их користи; – повезује информације и идеје изнесене у тексту, уочава јасно исказане односе и изводи закључак заснован на тексту.		9. Бранимир Ћосић: <i>Покошено поље</i> (одломак из прве књиге „Читава једна младост“) 10. Дино Буцати: „Колумбар“ 11. Херман Хесе: „Магија књиге“ / Нил Гејмен: „Зашто наша будућност зависи од библиотека, читања и сањарења“ / Милорад Павић: <i>Роман као држава</i> (избор одломака из огледа: „Кратка историја читања“, „Последњих сто читалаца“, „Нова генерација електронске књиге“, „Скакутаво читање или повратак фусноте“, „Романи без речи“) ДРАМА 1. Данило Киш: <i>Ноћ и магла</i> 2. Петар Кочић: <i>Јазавац пред судом</i> (одломак) 3. Жан Батист Поклен Молијер: <i>Грађанин племић</i> (одломак) НАУЧНОПОПУЛАРНИ И ИНФОРМАТИВНИ ТЕКСТОВИ 1. Веселин Чајкановић: „О ускршњим обичајима“ 2. Милутин Миланковић: <i>Кроз васиону и векове</i> (одломак) 3. Хилда Дајч: <i>Листа</i> – одломак, (обавезна напомена о власнику права: © Јеврејски историјски музеј) 4. Споменка Крајчевић: <i>Кругом двојке</i> (избор одломака: „Унутрашња пруга“, „Станица пристаниште“ – „Почетак и крај“, „Одлазак“, „Станица Калемегдан“ – „Гозбе“, „Теорија“, „Станица Браће Барух“ – „Извесност“, „Тајна“, „Станица Вуков споменик“ – „Простор“, „Булеварска бајка“) 5. Герман Титов: „25 сати у свемиру“ Са наведеног списка, обавезан је избор два дела за обраду. ДОМАЋА ЛЕКТИРА 1. Народне епске песме новијих времена (тематски круг о ослобођењу Србије: „Почетак буне против дахија“, „Бој на Мишару“, „Бој на Чокешини“...) 2. Љубавне народне лирске песме („Српска дјевојка“, „Љубавни растанак“...); обичајне народне лирске песме (избор) 3. Избор из савремене српске поезије (нпр. Васко Попа: „Очију твојих да није“, Бранко Миљковић: „Критика метафоре“, Војислав Карановић: „О читању поезије“, Момчило Мошо Одаловић: „Ршуме, јеси ли знао Црњанског“, Ана Ристовић: „Гледајући у дрвеће“...) 4. Иво Андрић: <i>Деца</i> („Деца“, „Књига“ и „Панорама“) 5. Бранислав Нушић: <i>Сумњиво лице</i> 6. Клод Кампањ: <i>Збогом мојих петнаест година</i> 7. Давид Албахари, <i>Мамац</i> ДОПУНСКИ ИЗБОР ЛЕКТИРЕ (бирати 3–6 дела) 1. Милош Црњански: „Ја, ти и сви савремени парови“
--	--	---

		2. Оскар Давичо: „Србија” / „Детињство” (избор) 3. Бранко Ћопић: <i>Мала моја из Босанске Крупе</i> 4. Станислав Винавер: <i>Ратни другови</i> („Аритон”) 5. Народна приповетка: <i>Усуд</i> 6. Вук Стефановић Караџић: <i>Српски рјечник</i> (избор, нпр. „Отмица” ...); 7. Растко Петровић: <i>Африка</i> (одломци) 8. Радослав Братић: <i>Мајсторова рука</i> (одломак) 9. Милорад Павић: <i>Хазарски речник</i>, одреднице о Ћирилу и Методију (одломци) 10. Душан Ковачевић: <i>Ко то тамо пева</i> 11. Гроздана Олујић: <i>Гласам за љубав</i> 12. Џон Селинџер: <i>Ловац у житу</i> 13. Ричард Бах: <i>Галеб Џонатан Ливингстон</i> 14. Кајо Ритер: <i>Дечко који није био из Ливерпула</i> 15. Џон Бојн: <i>Дечак у пругастој пиџами</i> 16. Сју Таузенд: <i>Дневник Адријана Мола</i>. КЊИЖЕВНИ ТЕРМИНИ И ПОЈМОВИ Стилска средства: анафора и епифора,
ЈЕЗИК	Граматика	Језик Словена у прапостојбини; сеобе Словена и стварање словенских језика. Мисија Ћирила и Методија. Почетак писмености код Срба. Старословенски језик и писма (глагољица и ћирилица). Развој српског књижевног језика: српскословенски, рускословенски, славеносрпски језик. Вук Караџић – реформа језика, писма и правописа. Књижевни језик код Срба од Вука до данас (основни подаци). Основне језичке групе у Европи и место српског језика у породици словенских језика. Дијалекти српског језика: екавски (призренско-тимочки, косовско-ресавски, шумадијско-војвођански) и ијекавски (зетско-рашки и источнохерцеговачки). Народни језик (језик као скуп дијалеката) и књижевни (нормирани) језик. Службена употреба језика и писма према Уставу. Језици националних мањина (основни подаци). Језик – основне особине говорног и писаног језика. Грађење речи: основни модели: извођење, слагање, префиксација; – просте речи и творенице (изведенице, сложенице, префиксалне творенице); – састав твореница: корен, творбена основа, префикс, суфикс. Систематизација претходно обрађених садржаја из фонетике, морфологије и синтаксе. Фонетика: подела гласова и гласовне промене. Морфологија: врсте и подврсте речи и њихове категорије.

			Синтакса: реченични чланови (састав и функција); независне и зависне реченице; слагање реченичних чланова.
		Правопис	Писање имена из страних језика са акцентом на њихову промену. Спојено и одвојено писање речи (сложенице, полусложенице, синтагме). Генитивни знак. Црта и цртица; други интерпункцијски и правописни знаци.
		Ортоегија	Краткоузлазни и краткосилазни акценат; правила о распореду акцената и неакцентованих дужина (основни појмови).
		Књижевни и остали типови текстова у функцији унапређивања језичке културе. Текстови писани различитим функционалним стилима: публицистички стил (репортажа, интервју); административни стил (молба, жалба, уплатница, обрасци, радна биографија; бирократски језик); научни стил (примери из текстова у уџбеницима других наставних предмета; употреба термина). Лексикологија: – једнозначност и вишезначност речи; – лексичка метафора и лексичка метонимија као механизми остваривања вишезначности; – синонимија, антонимија и хомонимија; – застареле речи; нове речи – неологизми; – речник, лексикон, енциклопедија. Пропагандни текстови (рекламе и слично). Расправа и есеј на задату тему. Приказ (књиге, филма, позоришне представе и сл.). Говорне вежбе: интерпретативно-уметничке (изражајно читање, рецитовање); анализа снимљеног разговора; интервју; расправа (дискусија); презентовање чињеница и коментара. Правописне вежбе: диктат, уочавање и објашњавање правописних грешака у тексту; писање имена из страних језика; писање позајмљеница (информатички термини, мејл и сл.); писање сложеница, полусложеница и синтагми; писање црте и цртице; запета у независносложеним реченицама. Језичке вежбе: уочавање и исправљање грешака у неправилно маркираном тексту; попуњавање текста са празнинама; тражење грешака у тексту и исправљање. Лексичко-семантичке вежбе: допуњавање реченица хомонимима (хомоними и акценти); проналажење одговарајућег синонима; антонимски ланац; одређивање значења метафоре и метонимије у тексту; тумачење застарелих речи и неологизама; дефинисање лексема. Писмене вежбе и домаћи задаци и њихова анализа на часу. Четири школска писмена задатка – по два у сваком полугодишту	

Кључни појмови садржаја: књижевност, језик, језичка култура.

Поједини наставни садржаји за које наставник процени да се током године не могу реализовати на редовним часовима, могу се планирати за обраду на часовима пројектне наставе, амбијенталне, као и на часовима додатног рада и рада у секцијама.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења Српског језика и књижевности чине три предметне области: Књижевност, Језик и Језичка култура. Препоручена дистрибуција часова по предметним областима је следећа: Књижевност – 52 часа, Језик – 50 часова и Језичка култура – 34 часа. Укупан фонд часова, на годишњем нивоу, износи 136 часова. Све три области програма наставе и учења се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима. Предвиђени часови у оквиру области

Језичка култура у одређеном обиму изједначени су са часовима утврђивања садржаја из подобласти Књижевност, што доприноси преливању и функционалном повезивању наставног градива.

Програм наставе и учења Српског језика и књижевности заснован је на исходима, односно на процесу учења и ученичким постигнућима. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности које ученик гради, проширује и продубљује кроз све три предметне области овог предмета. На крају осмог разреда исходи досегнути у разредима од петог до осмог здружују се у стандарде, дефинисане у различитим областима предмета, на три нивоа ученичких постигнућа.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника јесте да начине реализације подучавања и учења прилагоди потребама сваког одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој годишњи, тј. глобални план рада, из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију на нивоу конкретних наставних јединица. Током планирања треба, такође, имати у виду да се неки исходи остварују брже и лакше, али је за већину исхода (посебно за предметну област Књижевност) потребно више времена, више различитих активности и рад на различитим текстовима. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред тога што ученике треба да оспособи за коришћење уџбеника, као једног од извора знања, наставник ваља да их упутује у начине и облике употребе других извора сазнавања.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење и вредновање резултата напредовања ученика је у функцији остваривања исхода, а започиње иницијалном проценом достигнутог нивоа знања, у односу на који ће се одмеравати даљи напредак и формирати оцена. Сваки наставни час и свака активност ученика је прилика за формативно оцењивање, односно регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности.

Формативно вредновање је саставни део савременог приступа настави и подразумева процену знања, вештина, ставова и понашања, као и развијања одговарајуће компетенције током наставе и учења. Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, при чему се најчешће примењују следеће технике: реализација практичних задатака, посматрање и бележење ученикових активности током наставе, непосредна комуникација између ученика и наставника, регистар за сваког ученика (мапа напредовања) итд. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказани и бројчаном оценом.

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања, праћења и вредновања. Важно је да наставник, поред постигнућа ученика, континуирано прати и вреднује властити рад. Све што се покаже добрим и ефикасним, наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а оно што буде процењено као недовољно делотворно, требало би унапредити.

Назив предмета	MAGYAR NYELV / МАЂАРСКИ ЈЕЗИК
Циљ Циљ	8. osztály nyelvtanának törzsanyagát az összetett mondat fajtáinak megismertetése, megtanítása és helyes használata képezi. A mondat felépítésének a rendszerszerűségét úgy kell tudatosítanunk, hogy a tanulók a mondatrészeket ne a mondatnak egymástól független elemeiként lássák, hanem mint a mondanivaló egységének kifejezőeszközeit. A 7. osztályos tananyag szerves folytatása ez, hiszen a tanuló eddigi ismereteire alapozhatunk a mondatfajták és mondatrészek terén, s egyben lehetőséget ad a 6. osztályos szófajok felelevenítésére is. Mindig szem előtt kell tartanunk az eddig tanultunkat, s lehetőség szerint ismétetni, ami a 8. osztályban külön jelentőséget kap, hiszen az új tananyag mellett fel kell készítenünk a tanulókat a felvételi vizsgára. Az összetett mondat mellett a tömegkommunikáció rendszerező összefoglalása, s az eddigi ismeretek kibővítése, elmélyítése a cél. Feladatunk, hogy a szókészlet gyarapításának módjait: a szóösszetételt és szóképzést, valamint ezek helyesírását elsajátíttassuk és gyakoroltassuk a tanulókkal. A magyar nyelv történetének rövid felvázolására is a 8. osztályban kerül sor. A nyelvtani jártasság megszerzését ne definíciók megtanítására alapozzuk, hanem az irodalmi szövegek, illetve az élőbeszéd szövegeinek értelmezésére. Tudatosítanunk kell a tanulóknak, hogy a nyelv nem egy különálló ismerethalmaz, hanem beszédünk szerves része, alkotóeleme, mozgatója. Az irodalom tanításának a 8. osztályban nem feladata irodalomtörténeti ismeretek elsajátíttatása. Olyan ismeretek, elemzőképesség, illetve olvasmányélmények megszerzése a cél, amelyek révén a tanulók megszeretik az irodalmat, olvasókká, élmények befogadóivá válnak. A szövegek megközelítése értelmező jellegű: a tanult irodalmi/irodalomelméleti ismeretek alapján egy-egy lírai, epikai vagy drámai alkotás elemzése a cél (nem kell minden kötelező vagy ajánlott szöveget komplex elemezni). Az irodalmi szövegkorpusz törzsanyagból és kiegészítő/ajánlott olvasmányjegyzékből áll. A tankönyv mellett a tanár tetszőlegesen válogathat ismeretterjesztő, illetve a kortárs szerzők műveiből is olyan szövegeket, amelyek a tanulók képességeinek megfelelőek, s alkalmasak egy-egy új fogalom/ismeret bemutatására, illetve a már megszerzett jártasságok begyakorlására. A tanulók tegyenek szert megfelelő jártasságra a szövegértelmezésben, mely során bátran használják a tanár által prezentált új irodalomértelmezéseket, váljanak nyitottá a szövegértelmezés új módszerei iránt. A magyar irodalom tanításának feladata az is, hogy a tanulót nyitottá, fogékonnyá és érdeklődévé tegye az információszerzés módjai és forrásai iránt (Internet, napi sajtó, televíziós ismeretszerzés, rádióműsorok, lexikonok), valamint a kulturális intézmények működése iránt (múzeumok, színházi előadások, könyvismertető, egyéb művelődési rendezvények). Az irodalmi anyag elsajátítása lehetővé teszi, hogy más tárgyakkal és művészeti ágakkal összefüggéseket fedezzenek fel, sőt ezeknek a korrelációknak felfedezésére serkenteni kell a tanulókat.
Разред Osztály	Осми
Годишњи фонд часова	136

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
A tanuló legyen képes: - a tömegkommunikáció fogalmának, formáinak, műfajainak, szerepének és befolyásának felismerésére, - az összetett mondat fajtáinak megkülönböztetésére (ezen belül az alá- és mellérendelések megnevezésére), - a szóösszetétel fajtáinak felismerésére, valamint a szóképzés formáinak meghatározására, - a magyar nyelv (vázlatos) történeti áttekintésére, - az eddig megszerzett és új helyesírási ismeretek alkalmazására (szóbeli és írásbeli kifejezés során), - az elsajátított műfaji és stilisztikai fogalmak felismerésére és feltárására, - önálló és kreatív szövegértelmezésre, - korrelatív viszonyrendszerben való gondolkodásra.	A TANTERV TARTALMA I. NYELVTAN	A 7. osztályban tanult nyelvtani anyag ismétlése Tömegkommunikáció A tömegkommunikáció fogalma és formái. A tömegkommunikáció műfajai: sajtó-, rádiós és televíziós műfajok. A tömegkommunikáció szerepe és hatása. A tömegkommunikáció befolyásának a felismerése. Az összetett mondat. Az összetett mondat fogalma. Az összetett mondat fajtái: az alárendelő és a mellérendelő összetett mondat. Az alárendelő összetett mondat fajtái: – állítmányi alárendelő összetett mondat; – alanyi alárendelő összetett mondat; – tárgyi alárendelő összetett mondat; – határozói alárendelő összetett mondat; – jelzői alárendelő összetett mondat. Az idézés fogalma. A mondatrend. A sajátos jelentéstartalmú mellékmondatok. A mellérendelő összetett mondat fajtái: – kapcsolatos mellérendelő összetett mondat; – ellentétes mellérendelő összetett mondat; – választó mellérendelő összetett mondat; – következtető mellérendelő összetett mondat; – magyarázó mellérendelő összetett mondat. A többszörösen összetett mondat. Az összetett mondatok központozása. A szóalkotás. A szóképzés gyarapodásának módjai: a szóösszetétel és a szóképzés. A szóösszetétel fajtái: az alárendelő és a mellérendelő szóösszetételek. A többszörös összetételek. Előtag és utótag. A szóképzés. A szóelem fogalma. Az alapszó és a származékszó fogalma. Az igék és a névszók képzésének lehetőségei. A továbbképzett szavak. A ritkábban használt szóalkotási módok: mozaikszó-alkotás, szóelvonás, szórövidítés. A mai magyar nyelv rendszere. A magyar nyelvtani rendszer felépítése, elemei. A hang és a betű, a szó, a szó szerkezet, a mondat és a szöveg rendszerező áttekintése. A magyar nyelv története. A magyar nyelv eredete. Nyelvrokonaink. A legfontosabb nyelvtörténeti korszakok (megfelelő korabeli szövegek bemutatásával). A magyar szókincs eredete. Helyesírásunk története. A mai magyar nyelv rétegzettség: a nyelvváltozatok.
	HELYESÍRÁS ÉS NYELVHELYESSÉG	Az összetett mondatok helyesírása: a tagmondatok meghatározása. Az összetett mondatok központozásának a gyakoroltatása. Az írásjelek használata. Az idézés és a párbeszéd írásmódjának helyes alkalmazása. Az idézőjel használata. Az összetett szavak helyesírása: egybeírás és kötőjelhasználat. Az egybe- és különírás alkalmazásának a gyakorlása. A mozaikszók helyesírása. A tulajdonnevek helyesírási ismereteinek bővítése.

	II. IRODALOM	Feldolgozásra szánt szövegek: Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde (Részlet)- a romantika irodalma - a dráma Arany János: Tengeri-hántás- a műballada: a szégyenbe esett lány témája Sári bíróné (A halálra táncoltatott leány)- a műballada és a népballada összehasonlítása Mikszáth Kálmán: Bede Anna tartozása- a novella és a ballada: epikoballada Orbán Ottó: Hallod-e te sötét árnyék...- a mai balladás dal Ady Endre: A Tűz csíholója- a szimbolizmus - a Prométheusz-legenda Ady Endre: Önéletrajz- az önéletrajz Kosztolányi Dezső: Aranysárkány (Részlet)- a regény változatai - a műfajról tanultak kibővítése Herceg János: Módosulások (Részlet)- az önéletrajzi regény - a szülőváros mint tér Garaczi László: Pompásan buszozunk! (Részlet)- az iskola mint tér: iskolanarratívák Karinthy Frigyes: A rossz tanuló felel- a humor - a humoreszk - a humor változatai Nagy Lajos: A bogár; A gólya- a karcolat Örkény István: Hírek és álhírek- az abszurd és az ironia Esterházy Péter: Akartok-e rabok lenni?- a groteszk humor Tóth Árpád: Körúti hajnal- az impresszionista kifejezés mód: metafora és szinesztézia Szirmai Károly: Veszteglő vonatok a sötétben- a látomás - a világ "sötét oldala" Vida Ognjenović: Gyermekláncfű (Részlet)- az elbeszélés Tersánszky Józsi Jenő: Kakuk Marci ifjúsága (Részlet)- a próza jellegzetességei; realizmus és naturalizmus Nemes Nagy Ágnes: Mesterségemről- az önreflexív líra: ars poetica József Attila: Karóval jöttél- a gondolati líra; önreflexió, ars poetika Nagy László: Ki viszi át a szerelmet?- a szubjektív versbeszéd Lázár Ervin: Berzián és Dideki (Részlet)- a műmese - a meseregény Mándy Iván: Csutak és a szürke ló (Részlet)- az ifjúsági regény Anne Frank naplója (Részlet)- a háborús napló Pilinszky János: Terek/Egy szenvedély margójára/ Intellem/Azt hiszem- a lírai én Kertész Imre: Sorstalanság (Részlet)- a "lágerregény" - holokauszt-téma Nagy László: Himnusz minden időben- a líra műfajai - összefoglalás Nagy László: Tűz- a képvers Ács Károly: Neked mondom, Szabadka- a tékozló fiú-téma Székely Tibor: A lármás szellemek éjszakája (Részlet)- az útleírás Nádas Péter: Évkönyv (Részlet)- a próza jellegzetességei - a prózaformák Spiró György: Esti műsor- a párbeszéd és a közlés Háy János: Dzsigerdilen (Részlet)- az áltörténelmi regény és az intertextualitás Kiegészítő és ajánlott szövegek: Örkény István: Tóték (Részlet)- dráma - a tragikomikus láttatás Babits Mihály: Héphaisztosz- a művészlét szimbólumai - a Héphaisztosz-történet Ady Endre: Az eltévedt lovas- látomás és szimbólum Mészöly Miklós: Fakó foszlányok nagy esők évadján- az elbeszélő és az elbeszélés metaforái Németh István: Öregapa, porcukorban- novella - önéletrajzi ihlet Lovas Ildikó: Meztelenül a történetben (Részlet)- a "városregény" - a metanarratív/reflexív próza Szathmári István: Gépek, kertek és Pacsirta párnája- rövidtörténet - városkép, emlékkép Gobby Fehér Gyula: Mikor megérkeztem Újvidékre- rövidtörténet -
--	--------------	---

	groteszk és irónia Esterházy Péter: Akartok-e rabok lenni?- a groteszk humor Tóth Árpád: Körúti hajnal- az impresszionista kifejezőmód: metafora és szinesztézia Szirmai Károly: Veszteglő vonatok a sötétben- a látomás - a világ "sötét oldala" Vida Ognjenović: Gyermekláncfű (Részlet)- az elbeszélés Tersánszky Józsi Jenő: Kakuk Marci ifjúsága (Részlet)- a próza jellegzetességei; realizmus és naturalizmus Nemes Nagy Ágnes: Mesterségemről- az önreflexív líra: ars poetica József Attila: Karóval jöttél- a gondolati líra; önreflexió, ars poetika Nagy László: Ki viszi át a szerelmet?- a szubjektív versbeszéd Lázár Ervin: Berzsián és Dideki (Részlet)- a műmese - a meseregény Mándy Iván: Csutak és a szürke ló (Részlet)- az ifjúsági regény Anne Frank naplója (Részlet)- a háborús napló Pilinszky János: Terek/Egy szenvedély margójára/ Intellem/Azt hiszem- a lírai én Kertész Imre: Sorstalanság (Részlet)- a "lágerregény" - holokauszt-téma Nagy László: Himnusz minden időben- a líra műfajai - összefoglalás Nagy László: Tűz- a képvers Ács Károly: Neked mondom, Szabadka- a tékozló fiú-téma Székel Tibor: A lármás szellemek éjszakája (Részlet)- az útleírás Nádas Péter: Évkönyv (Részlet)- a próza jellegzetességei - a prózaformák Spiró György: Esti műsor- a párbeszéd és a közlés Háy János: Dzsigerdilen (Részlet)- az áltörténelmi regény és az intertextualitás Kiegészítő és ajánlott szövegek: Örkény István: Tóték (Részlet)- dráma - a tragikomikus láttatás Babits Mihály: Héphaisztosz- a művészlét szimbólumai - a Héphaisztosz-történet Ady Endre: Az eltévedt lovas- látomás és szimbólum Mészöly Miklós: Fakó foszlányok nagy esők évadján- az elbeszélő és az elbeszélés metaforái
	Németh István: Öregapa, porcukorban- novella - önéletrajzi ihlet Lovas Ildikó: Meztelenül a történetben (Részlet)- a "városregény" - a metanarratív/reflexív próza Szathmári István: Gépek, kertek és Pacsirta párnája- rövidtörténet - városkép, emlékkép Gobby Fehér Gyula: Mikor megérkeztem Újvidékre- rövidtörténet - groteszk és irónia Domonkos István: Újvidék- a humor és a groteszk versnyelve Parti Nagy Lajos: Petőfi Barguzinban- irónia és nyelvi humor - a "rontott nyelv" Böndör Pál: Eleai tanítvány- az önreflexív líra Jung Károly: Télvíz idején- gondolati líra - háborús tematika Mészöly Miklós: Kökény kisasszony- mese-metaforikus láttatás Závada Pál: A fényképész utókora- a gyermek- és ifjúkor elbeszélése Alföldy Jenő: A Nobel-díj- az ismeretterjesztő szöveg Tihanyi Péter: Igen, én viselkedem- interjú Szabó István filmrendezővel Alföldy Jenő: A sajtó története- ismeretterjesztő szöveg Kötelező házi olvasmány: Hemingway: Az öreg halász és a tenger Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig Szabó Magda: Régimódi történet Domonkos István: Via Itália v. Tolnai Ottó: Ördögfej Ajánlott házi olvasmány: Charles Dickens: Twist Olivér Mikszáth Kálmán: A két koldusdiák Mándy Iván: Robin Hood v. A locsolókocsi Békés Pál: Bélyeggyűjtemény Tandori Dezső: Madárlátta tollaslabda Háy János: A gyerek v. A bogyógyümölcskertész fia Tóth Krisztina: Porhó

	OLVASÁS	Célunk, hogy a tanuló általános iskolai tanulmányai végén kifejezően, szabatosan, az érzelmi, hangulati elemek érzékeltesével tudjon felolvasni. A néma és hangosolvasás is legyen értő olvasás. A tanár bemutató olvasásának ezért is van jelentős szerepe; a tanulókra gyakorol érzelmi-esztétikai hatást.
	SZÖVEGÉRTELMEZÉS	A tantervbe foglalt műfajok sokszínűsége lehetővé teszi, hogy felelevenítsük, illetve kiegészítsük a tanulók eddig szerzett irodalomelméleti ismereteit. Az irodalmi műfajok komplexebb formáit is bevezethetjük az értelmezésbe, olvasási stratégiákba; pl. a regény változatai (önéletrajzi, iskolaregény, háborús regény, áltörténelmi regény, ifjúsági regény, meseregény), az átmeneti műfajok: az epikoballada vagy a balladás dal. Habár nem a történeti szempont alapján közelítjük meg a szövegeket, elkerülhetetlen, hogy a naturalista, realista, impresszionista vagy szimbolista kifejezőmódok ismertetése által eljussunk egy-egy irodalmi irányzat, kor, korstílus jellemzőinek, irodalmi beszédmódjainak megértéséhez.
		A lírai, epikai, drámai alkotások értelmezése során a tanulók ismerkedjenek meg a lírai én (lírai beszélő) fogalmával, értsék meg szerepét és megszólalásmódjának lehetőségeit. Különböztessék meg a költő mindennapi személyiségétől. Ismerjék meg az egyes lírai műfajok/kifejezésformák és a lírai én beszédmódja/hangvétele közötti összefüggéseket. Az irodalom értelmezése során határozzuk meg az epikai beszédmód lényegjegyeit. Világosan különítsük el az elbeszélő (narrátor) fogalmát az író személyétől. Vizsgáljuk szövegértelmezés során az elbeszélői pozíciókat, az elbeszélőnek az elbeszélő történethez való viszonyát (az elbeszélő változatait). A tanulók fedezzék fel és vázolják fel az egyes epikai műfajok (novella, rajz, regény, napló, memoár stb.) karakterjegyeit, konstruktív elemeit, az elbeszélésformák szerkezeti elemeit (szerveződését). A drámai alkotások értelmezése során mutassunk rá a műnem társművészeti kapcsolataira. Kerüljük az elavult nyelvi/módszertani formákat, vizsgáljuk meg az elbeszélői pozíciókat, a tanulók fedezzék fel egyes műnemek/műfajok karakterjegyeit stb. A szövegértelmezés során tárjuk fel a stilisztikai eszközök és alakzatok szövegszervező funkcióját, jelentésalkotó szerepét, ne szabályokat és törvényszerűségeket tanítsunk
	A KIFEJEZŐKÉSZSÉG FEJLESZTÉSE	A tanulók alkalmazzák az irodalmi beszédmódokról tanultakat szóbeli és írásbeli gyakorlataik során. Gyakoroltassuk a tanulókkal a különböző élethelyzetekben felhasználható szövegek megfogalmazását: különféle kérvények, úrlapok kitöltésének módjait, írassunk önéletrajzot (az iskolai eredmények, szereplések feltüntetésével, iskolán kívüli tevékenységek felsorolásával, érdeklődési kör stb. bemutatásával). Írásbeli gyakorlatokban fogalmazzanak a tanulók képtelen (nonszensz) apróhirdetéseket. Rendezzünk "vitaórákat", ahol értékeljük a felszólalók hangnemét, a megnyilatkozások céltudatosságát stb. Nézzünk meg (lehetőségekhez mérten) színházi előadásokat, majd beszéljünk a színpadi nyelvről, az előadás menetéről, díszletről, gesztusokról, kiemelt jelenetekről, színészi alakításokról, jelmezekről stb. Szóban vagy írásban mutassunk be egy-egy várost, készítsünk belföldi útitervet. A fogalmazás írását előzze meg vázlatkészítés. Nem feltétlenül kell hosszú fogalmazásokba bocsátkoznunk, egy-egy óra keretén belül a

		szöveghez kapcsolódóan kitérhetünk egy szegmens részletes leírására, párbeszéd szerkesztésére, egy mozzanat részletezésére, egy humoros jelenet leírására, egypercesek létrehozására, ismeretterjesztő szöveg megírására (képtelen dolgokról), egy groteszk, abszurd vagy ironikus szituáció megfogalmazására. Megjegyzés: Nyolc írásbeli feladat és azok órán történő megbeszélése, értékelése. Négy iskolai dolgozat.
	VÁRHATÓ EREDMÉNYEK AZ ÁLTALÁNOS ISKOLA VÉGÉN	A tanuló: - felismeri a szófajok fajtáit, helyesen használja őket szóban és írásban, - az ismeretlen szövegeket is folyamatosan tudja olvasni, ki tudja emelni a lényegi tartalmát, az epikus művek hőseit jellemezni tudja, - következetesen tudja használni a megszerzett stilisztikai, verstani, műfajelméleti ismereteit, - véleményt tud nyilvánítani a látott/halott/ olvasottakról, - a tanuló önállóan is információkat tud szerezni a tananyaghoz, igazolva ezzel, hogy jártas a kézikönyvek, lexikonok, enciklopédiák és az internet világában, - képes felismerni és megkülönböztetni a mondatfajtákat, - képes az egyszerű mondatok önálló elemzésére (fő mondatrészek és bővítmények felismerése, jelölése, megnevezése), - felkészült az írásjelek helyes használatára mondatvégen és az összetett mondat tagmondatainak határán, - képes a koordinált, de lényegében önálló irodalmi szövegértelmezésre, - alkalmas az elsajátított műfaji és stilisztikai fogalmak szövegben való felismerésére és jelentéseik feltárására, - képes értelmezésének és véleményének szabatos írásbeli és szóbeli kifejezésére, - képes az irodalmi műformák és alakzatok, témák, tartalmak tehetségéhez mért egyéni alkalmazására, újraalkotására, megformálására, kreatív elképzeléseinek kifejtésére, - jártas az önálló szótár- és lexikonhasználatban, az interneten történő ismeretszerzésben, - felismeri és meghatározza a tömegkommunikáció fogalmát és jelentőségét, - megkülönbözteti és felismeri az összetett mondatok fajtáit, helyesen használja a kötőszavakat, felismeri a tagmondatok határait, - felismeri a szóösszetételek fajtáit, meghatározza a szóképzés formáit, - nyelvtörténeti jártasságra tesz szert, - a helyesírási szabályokat tudatosan alkalmazza, - ismeretlen szöveget önállóan tud értelmezni, - felismeri az irodalmi műnemeket, meg tudja határozni a műfajokat.

A MEGVALÓSÍTÁS MÓDJA - TANTERVI UTASÍTÁS

A 8. osztályos tanterv magában foglalja a Magyar nyelv és irodalom tantárgy oktatásának céljait, operatív feladatait, a törzs- és kiegészítő ismeretanyagot, a tananyag részterületeinek céljait és feladatait, illetve rögzíti a 8. osztály végére elérendő teljesítményeket. A tananyag egy része magasabb szinten, bővebb tartalommal és más/újabb aspektusokból megismétli az előző osztályokban elsajátított irodalmi és nyelvtani ismereteket. A nyelvtan anyagának az egyszerű mondatot és fajtáit, a mondatrészeket, a szófajokat és a hangokat feldolgozó része az ötödikes, hatodikos és hetedikos tananyag ismételését, az ismeretek szintézisét teszi lehetővé. Új ismeretanyag az összetett mondat és fajtái, az alárendelt és mellérendelt mondatok, a tömegkommunikáció, a szóképzés és a magyar nyelv eredetét és rokonait tárgyaló témakör. Az összetett mondatok tanításán belül az idézésnél lehetőségünk adódik beszélni a szakdolgozatról is, és röviden ismertetni a szakdolgozat korszerű kritériumait (jegyzékek, idézés, lábjegyzet, bibliográfia stb.). A tanulókat meg kell tanítanunk a különböző információs források (folyóiratok, kézikönyvek, lexikonok, enciklopédiák, szótárak stb.) használatára és helyes, célnak megfelelő idézésére (a források megjelölése). A *Tömegkommunikáció* című témakör célja a tájékozódás az alapvető tömegkommunikációs műfajokban, a tömegkommunikáció szerepének és hatásának fölismerése, a média nyelvének megismerése. A diákok

elemezzenek és alkossanak tömegkommunikációs műfajokat szóban és írásban, különítsék el a tájékoztató és a véleményt közlő szövegműfajokat. Az anyanyelvi műveltség fontos összetevője a tájékozottság a nyelv és társadalom viszonyáról, a magyar nyelv eredetéről, rokonairól, helyéről a világ nyelvei között. A nyelvtörténeti témakör feldolgozásánál a diákok tájékozódjanak nyelvközösségünk és nyelvi rendszerünk történetének fontosabb periódusairól, figyeljék meg a korábbi évszázadokban íródott szövegek nyelvállapotát, és vessék össze a mai nyelvállapottal (nyelvi állandóság és változás a szókincs és a nyelvtani jelenségek szintjén).

A tanterv irodalmi anyaga törzs- és kiegészítő/ajánlott tananyagra tagolódik. Műfaji sokféleség jellemzi. A szöveganyagban kortárs írók művei is bekerültek. Értelmezésükkel hozzuk közelebb a kortárs irodalom jeles alkotásait a diákokhoz, alakítsunk ki olyan befogadói magatartást náluk, hogy értő olvasóivá váljanak a mai irodalomnak, és a művekkel párbeszédet kezdhessenek. Az irodalmi művek elemzésénél figyeltessük meg az eddig tanult és számukra új költői képeket, alakzatokat, a korszakjellemező beszédmódokat, tér- és időmegjelöléseket, motívumokat, rámutathatunk a szövegközi utalásokra, kapcsolatokra (intertextualitás, intermedialitás), kezdeményezzünk beszélgetést, alakítsunk ki vitát. Az ismeretterjesztő szövegek az egyetemes és magyar művelődéstörténettel teremtenek kapcsolatot, és hozzájárulnak a tanulók **alpműveltségének** fejlesztéséhez. A népballada, műballada, dal feldolgozása alkalmat ad a népköltészetről és a műköltészetről tanultak ismételtesére és rendszerezésére. A diákoknak ezen a fokon meg kell különböztetniük a műnemeket és műfajokat a népköltészetben és az irodalomban, ismerniük kell az irodalmi műfajok sajátosságait, és alkalmazniuk saját írásműveikben. Az irodalmi tanulmányok folyamán tájékozódjanak az emlékhelyekről, különösen a régió és a lakóhely irodalmi vonatkozásairól. Tartsanak kiselőadást egy-egy korstílusról, írók, költők pályaképéről, magyarországi és vajdasági folyóiratokról, napilapokról stb. (jártasság az önálló könyvtári munkában, az internet és más források használatában).

A szövegalkotási készséget különböző szövegtípusokban és műfajokban fejlesszük. Az írásbeli feladatok órán történő megbeszélésekor hívjuk fel a diákok figyelmét a nyelvtórákon tanult szabályokra, a helyesírási és nyelvhelyességi ismeretekre, a nyelvi elemek stílusértékére, és figyeltessük meg azoknak a gyakorlati alkalmazását. A diákok legyenek gyakorlottak a helyesírási szabályzat használatában.

Школски програм 2021-2025.

Назив предмета	СРПСКИ КАО НЕМАТЕРЊИ ЈЕЗИК - ПРОГРАМ А ЗА УЧЕНИКЕ ЧИЈИ МАТЕРЊИ ЈЕЗИК ПРИПАДА НЕСЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА И КОЈИ ЖИВЕ У ХОМОГЕНИМ СРЕДИНАМА (основни ниво стандарда)
Циљ	Циљ учења <i>српског као нематерњег језика</i> јесте оспособљавање ученика да се служи српским језиком на основном нивоу у усменој и писаној комуникацији ради каснијег успешног укључивања у живот заједнице и остваривања грађанских права и дужности, као и уважавање српске културе и развијање интеркултуралности као темељне вредности демократског друштва.
Разред	Осми
Годишњи фонд часова	68 часова

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– разуме и користи предвиђени лексички фонд; – разуме и користи граматичку материју усвајану у претходним разредима; – користи основне врсте зависних реченица; – саставља сложеније синтагме;	ЈЕЗИК	Око 100 нових пунозначних и помоћних речи; Граматички садржаји из претходних разреда (понављање и увежбавање на познатој и новој лексици); Зависне реченице: временска (с везником <i>кад</i>), намерна (с предикатом у презенту), изрична (с везником <i>да</i>) и односна (са заменицом <i>који</i> у функцији субјекта); Творба најфреквентнијих придева изведених суфиксима -ски и -(и)ји;
– савладане (већ усвојене) садржаје из књижевности повезује са новим књижевноуметничким текстовима и користи их у њиховом тумачењу; – исказе сопствени доживљај књижевног дела уз образложење; – одреди тему, мотиве и ликове, главни догађај, време и место дешавања радње; – разуме и именује односе међу ликовима у тексту; – разуме улогу хумора у делу; – разликује приповедање у првом и трећем лицу; – драматизује (уз помоћ наставника) одломак прозног текста у кратким дијалозима; – изнесе један аргумент због чега би књижевно дело препоручио другу; – препозна сличне мотиве у књижевним делима на матерњем језику;	КЊИЖЕВНОСТ	Народна бајка по избору (адаптирана) Народна прича: „Тамни вилајет“ (адаптирана) Народна лирска обредна песма по избору Народна епска песма по избору (адаптирани одломак) Стеван Раичковић: „Селидба“ (одломак) Мирослав Антић: „Плава звезда“ Јасминка Петровић: „Моја породица“ (одломак из романа „Ово је најстрашнији дан у мом животу“) Милан Шипка: „Вежба“ (из књиге „Приче о речима“) Добрица Ерић: „Вашар у Тополи“ (одломци) Јасминка Петровић: „Кроз трње до звезда“ (одломак из књиге „Кажи тети 'Добар дан'“) Станислав Живковић: „Чудесни живот слике“ (одломак из књиге „Живот слика“) Избор из часописа за младе Конструисани текстови о Бавољој вароши или Винчи По слободном избору (у складу са интересовањима ученика), наставник бира још два текста која нису на овој листи. Наставник бира 6 текстова за обраду.
- разуме информације битне за задовољење свакодневних животних потреба; – разуме садржај кратког говореног или писаног текста; прати главну идеју у свакодневној комуникацији и повезује узрок и последицу; – у неколико континуираних реченица опише себе и људе из окружење; исприча неки догађај; саопшти своје намере, жеље и	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	I. Лично представљање: основне информације о себи – кратка биографија II. Породица и људи: људске врлине и мане III. Живот у кући: одржавање стамбеног простора (кречење, поправке); планирање и организација послова и обавеза у кући; породична окупљања IV. Храна и пиће:

потребе; адекватно користи комуникативне моделе за најчешће говорне чинове; – писмено или усмено пренесе кратке информације добијене од других; – нормалним темпом чита и разуме лексички и граматички познат текст писан ћирилицом или латиницом, а појединачне непознате речи одређује на основу контекста; – пише краће текстове у складу са ортографском нормом на задате теме и организује их у смисаоне целине.		припремање хране; здраве навике у исхрани V. Одећа и обућа: естетска компонента изгледа, накит и модни детаљи VI. Здравље: адолесценција, опасности од болести зависности VII. Образовање: могућности даљег школовања, врсте средњих школа, занимања; основни појмови из хемије VIII. Природа: екологија, заштита природе IX. Спорт: актуелне и традиционалне спортске манифестације; понашање на спортским манифестацијама X. Куповина: куповина у специјализованим продавницама (продавница спортске опреме, књижара...) XI. Насеља саобраћај, јавни и услужни објекти: културноисторијски споменици; коришћење јавног превоза, понашање у саобраћају; музеј, галерија XII. Време: временски распоред недељних активности XIII. Култура, уметност, медији: позоришна представа; интернет и друштвене мреже (предности и мане) XIV. Комуникативни модели: психолошка стања и расположења; давање савета
--	--	---

Кључни појмови садржаја: српски као нематерњи језик, слушање, разумевање, говор, читање, писање

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Предмет *српски као нематерњи језик* похађају ученици који наставу слушају на неком од језика националних мањина. Међу тим ученицима постоје изразите разлике у степену овладаности српским језиком приликом поласка у школу и у темпу и обиму којим могу напредовати током школовања. Ова разлика условљена је различитим матерњим језицима од којих су једни блиски српском језику (разлике међу њима су такве да не морају ометати комуникацију), док су други структурно толико различити да, без елементарног познавања једног од њих, комуникација међу говорницима није остварива. Осим тога, на ниво којим ученици реално могу овладати српским језиком утиче и средина у којој живе (претежно хомогена или хетерогена средина).

Имајући ово у виду, за предмет *српски као нематерњи језик* сачињена су два програма.

Према постављеном циљу, очекиваним исходима и датим садржајима, први програм (А) примерен је ученицима чији се матерњи језици изразито разликују од српског, који живе у претежно језички хомогеним срединама и имају мало контаката са српским језиком, а у школу полазе готово без икаквог предзнања српског језика.

Други програм (Б) предвиђен је за ученике који живе у језички мешовитим срединама, који могу брже и у већем обиму да савладавају српски језик, односно да, у складу с узрастом, достигну виши ниво владања српским језиком.

Оба програма за предмет *српски као нематерњи језик* садрже три области: Језик, Књижевност и Језичку културу. Оне су функционално повезане, прожимају се и међусобно допуњују. Стога их треба разумети као делове комплексне целине који доприносе остваривању исхода овог предмета, сваки са својим специфичностима.

Наставник је обавезан да се упозна са исходима и програмским садржајима првог циклуса образовања или претходних разреда.

Наставни програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и могућности ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој глобални план рада, на основу кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише пирамиду исхода на три нивоа: оне које би сви ученици требало да достигну, оне које би већина ученика требало да достигне и оне које би требало само неки ученици да достигну.

На овај начин постиже се индиректна веза са стандардима на три нивоа постигнућа ученика. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена, више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно да наставник приступи уџбенику као једном од наставних средстава које је пожељно богатити и проширивати додатним, самостално израђеним наставним материјалима. Поред уџбеника, као једног од извора информација, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На почетку процеса учења, односно на почетку школске године, неопходно је спровести дијагностичко вредновање компетенција ученика. Ово је изузетно важан задатак наставника, будући да постоје велике разлике у владању српским језиком ученика једног одељења. Дијагностичко оцењивање се може реализовати помоћу иницијалног тестирања које служи да се установе вештине, способности, интересовања, искуства, нивои постигнућа или потешкоће појединачног ученика или читавог одељења. Иницијално тестирање осмишљава наставник на основу исхода и садржаја програма из претходних разреда. На основу тога могуће је ефикасно планирати и организовати процес учења и индивидуализовати приступ учењу.

Поред стандардног, сумативног вредновања које још увек доминира у нашем систему образовања (процењује знање ученика на крају једне програмске целине и спроводи се стандардизованим мерним инструментима – писменим и усменим проверама знања, есејима, тестовима, што за последицу има кампањско учење оријентисано на оцену), савремени приступ настави претпоставља формативно вредновање – процену знања током савладавања наставног програма и стицања одговарајуће компетенције. Резултат оваквог вредновања даје повратну информацију и ученику и наставнику о томе које компетенције су добро савладане, а које не (нпр. ученик задовољавајуће разуме прочитани текст, али слабо разуме говорени текст; задовољавајуће пише у складу с правилима, али у говору не поштује правила конгруенције итд.), као и о ефикасности одговарајућих метода које је наставник применио за остваривање циља. Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, а најчешће технике су: реализација практичних задатака, посматрање и бележење ученикових активности током наставе, непосредна комуникација између ученика и наставника, регистар за сваког ученика (мапа напредовања) итд. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказани и сумативно – бројчаном оценом. Оваква оцена има смисла ако су у њој садржана сва постигнућа ученика, редовно праћена и објективно и професионално бележена.

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања, праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасним и ефективним требало би унапредити.

При вредновању ученичких постигнућа наставник се руководи исходима дефинисаним за сваки разред водећи рачуна о индивидуалном напредовању ученика у складу са њиховим могућностима и способностима. При оцењивању пажња треба да буде усмерена на ниво развоја репродуктивних способности ученика, обим проширивања лексичког фонда, ниво смањивања различитих типова грешака.

Треба имати у виду ниво познавања језика: ученици хомогене средине спорадично остварују директан контакт с говорницима којима је српски матерњи језик, са српским језиком се срећу само на часовима српског као нематерњег језика. Резултат је да ученици српски језик користе на елементарном нивоу. Језичке моделе усвајају спорије, граматичке категорије користе уз много грешака, имају проблема при слушању, односно разумевању српског језика чак и онда када су им све речи говорног текста познате.

Назив предмета	СТРАНИ ЈЕЗИК – ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК
Циљ	Циљ учења Страног језика јесте да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну писану и усмену комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.
Разред	Осми
Годишњи фонд часова	68

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ	ЈЕЗИЧКЕ АКТИВНОСТИ (у комуникативним функцијама)
– разуме општи смисао и главне информације из уобичајених текстова који се односе на представљање и тражење/ давање информација личне природе; – тражи, саопшти, пренесе информације личне природе или податке о себи и другима; – у неколико повезаних исказа представи себе, своју ужу/ширу породицу и пријатеље користећи једноставнија језичка средства; – разуме општи смисао и главне информације из текстова који се односе на опис бића, предмета, места, појава, радњи, стања и збивања; – размени информације које се односе на опис бића, предмета, места, појава, радњи, стања и збивања; – повеже неколико исказа у краћи текст којим се описују и пореде бића, предмети, места, појаве, радње, стања и збивања; – разуме краће низове исказа који се односе на предлоге, савете и позиве на заједничке активности и одговори на њих уз одговарајуће образложење; – упути предлоге, савете и позиве на заједничке активности користећи ситуационо прикладне комуникационе моделе; – затражи и пружи детаљније информације у вези са предлозима, саветима и позивима на заједничке активности; – разуме краће низове обавештења, молби и захтева који се односе на потребе и интересовања и реагује на њих; – саопшти краће низове обавештења, молби и захтева који се односе на потребе и интересовања; – разуме и на прикладан начин одговори на честитку, захвалност и извињење; – упути честитку, захвалност и извињење користећи ситуационо прикладне комуникационе моделе; – разуме и следи краће низове упутстава у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота; – тражи и пружи неколико везаних једноставнијих упутстава у вези с	ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	Слушање и читање једноставнијих текстова који се односе на представљање (дијалози, наративни текстови, формулари и сл.); реаговање на усмени или писани импулс саговорника (наставника, вршњака и сл.) и иницирање и проширивање комуникације; усмено и писано давање информација о себи и тражење и давање информација о другима (подаци о личности, приватним и школским активностима, друштвеним улогама и сл.).
	ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	Слушање и читање једноставнијих текстова у којима се описују бића, предмети, места, појаве, радње, стања и збивања; усмено и писано описивање/ поређење бића, предмета, појава, места из искуственог света и фикционалног спектра.
	ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	Слушање и читање једноставнијих текстова који садрже предлоге и савете; усмено и писано договарање у вези са предлозима и учешћем у заједничким активностима; писање позивнице за прославу/ журку или имејла/ СМС-а којим се договарају заједничке активности; прихватање/ одбијање предлога и савета, усмено или писано, уз поштовање основних норми учтивости, и давање одговарајућег оправдања/ изговора; образлагање спремности за прихватање предлога и савета, уз исказивање емотивних и експресивних реакција (радости, ускићености и сл.).
	ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ	Слушање и читање једноставнијих исказа којима се нешто честита, тражи/ нуди помоћ, услуга, обавештење или се изражава извињење, захвалност; усмено и писано честитање, тражење и давање обавештења, упућивање молбе за помоћ/ услугу и реаговање на њу; изражавање извињења и захвалности.

уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота; – разуме општи смисао и главне информације из текстова који се односе на описивање радњи и ситуација у садашњости; – разуме општи смисао и главне информације из текстова који се односе на описивање способности и умећа у садашњости; – размени неколико информација у низу које се односе на радње у садашњости; – опише радње, способности и умећа користећи неколико везаних исказа; – разуме општи смисао и главне информације из текстова који се односе на описивање искустава, догађаја и способности у прошлости; – размени неколико информација у низу о искуствима, догађајима и способностима у прошлости; – опише искуства, догађаје и способности из прошлости повезујући неколико краћих исказа у смислену целину; – разуме општи смисао и главне информације из текстова који се односе на одлуке, обећања, планове, намере и предвиђања у будућности; – размени неколико исказа у вези са обећањима, одлукама, плановима, намерама и предвиђањима у будућности; – саопшти планове, намере и предвиђања; – разуме општи смисао и главне информације из текстова који се односе на жеље, интересовања, потребе, осете и осећања; – размени неколико повезаних информација у вези са жељама, интересовањима, осетима и осећањима; – исказе и образложи жеље, интересовања, потребе, осете и осећања; – разуме краће низове исказа који описују просторне односе, оријентацију и правац кретања; – затражи и пружи обавештења о просторним односима, оријентацији и правцу кретања; – разуме једноставније текстове који се односе на дозволе, забране, упозорења, правила понашања и обавезе и реагује на њих; – размени неколико информација које се односе на дозволе, забране, упозорења, правила понашања и обавезе; – разуме општи смисао и главне информације из краћих текстова који се односе на поседовање и припадање; – размени неколико краћих, везаних исказа који се односе на поседовање и припадање; – разуме општи смисао и главне информације из краћих текстова који се односе на изражавање допадања и недопадања;	РАЗУМЕВАЊЕ, ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ УПУТСТАВА	Слушање и читање текстова који садрже једноставнија упутства с визуелном подршком и без ње; усмено и писано давање и тражење упутстава.
	ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ	Слушање и читање описа и размењивање исказа у вези са догађајима/ активностима и способностима; усмено и писано описивање активности, радњи и способности у
	ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ	ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ
	ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА)	Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са одлукама, плановима, намерама и предвиђањима; усмено и писано договарање/ извештавање о одлукама, плановима, намерама и предвиђањима.
	ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА	Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са жељама, интересовањима, потребама, осетима и осећањима; усмено и писано договарање у вези са задовољавањем жеља и потреба; предлагање решења у вези са осетима и потребама; усмено и писано исказивање својих осећања и реаговање на туђа.
	ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ	Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са смером кретања и специфичнијим просторним односима; усмено и писано размењивање информација у вези са смером кретања и просторним односима; усмено и писано описивање смера кретања и просторних односа.
	ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, УПОЗОРЕЊА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА	Слушање и читање једноставнијих исказа у којима се изражавају дозволе, забране, упозорења, правила понашања и обавезе; постављање питања у вези са забранама, дозволама, упозорењима, правилима понашања и обавезама и одговарање на њих; усмено и писано саопштавање забрана, дозвола, упозорења, правила понашања и обавеза.
	ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА	Слушање и читање једноставнијих текстова у којима се говори о томе шта неко има/ нема или чије је нешто; постављање питања у вези са припадањем и одговарање на њих
	ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА	Слушање и читање једноставнијих текстова којима се изражава допадање/ недопадање; усмено и писано изражавање допадања/ недопадања.

– размени неколико краћих, везаних исказа који се односе на изражавање допадања и недопадања и даје кратка образложења; – разуме општи смисао и главне информације из краћих текстова који се односе на изражавање мишљења; – тражи и саопшти мишљење, слагање/ неслагање и даје кратка образложења; – разуме краће низове исказа који се односе на количину, димензије и цене; – размени информације у вези са количином, димензијама и ценама.	ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА	Слушање и читање једноставнијих текстова у којима се тражи и износи мишљење и изражава слагање/ неслагање; усмено и писано тражење и изношење мишљења и изражавање слагања и неслагања.
	ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, ДИМЕНЗИЈА И ЦЕНА	Слушање и читање једноставнијих текстова у којима се наводе количине, димензије и цене; размењивање информација у вези с количином, димензијама и ценама, усмено и писано.

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ – ДРУГИ ЦИКЛУС

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда другог циклуса основног образовања и васпитања – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језика.

- 1) Лични идентитет
- 2) Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)
- 3) Географске особености
- 4) Србија – моја домовина
- 5) Становање – форме, навике
- 6) Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест
- 7) Историја, временско искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност)
- 8) Школа, школски живот, школски систем, образовање и васпитање
- 9) Професионални живот (изабрана – будућа струка), планови везани за будуће занимање
- 10) Млади – деца и омладина
- 11) Животни циклуси
- 12) Здравље, хигијена, превентива болести, лечење
- 13) Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи
- 14) Транспорт и превозна средства
- 15) Клима и временске прилике
- 16) Наука и истраживања
- 17) Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; савремена музика; визуелне уметности; драмске уметности)
- 18) Духовни живот; норме и вредности (етички и верски принципи); ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпатија; брига о другоме
- 19) Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници)
- 20) Слободно време – забава, разонода, хобији
- 21) Исхрана и гастрономске навике
- 22) Путовања
- 23) Мода и облачење
- 24) Спорт
- 25) Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења
- 26) Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже
- 27) Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује програм према потребама конкретног одељења имајући у виду састав одељења и карактеристике ученика, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, уџбенике и друге наставне материјале, као и ресурсе и могућности локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода, комуникативних функција и препоручених језичких активности, наставник креира свој годишњи (глобални) план рада на основу кога ће касније развити оперативне планове. Исходи су дефинисани за крај разреда и усмеравају наставника да их операционализује на нивоу једне или више наставних

јединица имајући у виду ниво постигнућа ученика. Исходи се разликују, тако да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета и зато се садржајима у уџбенику приступа селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упуту ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како би перманентно унапређивао наставни процес.

Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалуација, језички портфолио, пројектни задаци и др), сумативним оцењивањем (писмени задаци, завршни тестови, тестови језичког нивоа) прецизније се процењује оствареност исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава наставнику да у току наставног процеса мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа. Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, примена правописа, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега, примена социолингвистичких норми. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик, а уједно помажу ученику да разуме важност и смисленост вредновања и подстичу га на преузимање одговорности за властито планирање и унапређивање процеса учења.

Назив предмета	ИСТОРИЈА
Циљ	Циљ учења Историје је да ученик, изучавајући историјске догађаје, појаве, процесе и личности, стекне знања и компетенције неопходне за разумевање савременог света, развије вештине критичког мишљења и одговоран однос према себи, сопственом и националном идентитету, културно-историјском наслеђу, друштву и држави у којој живи.
Разред	Осми
Годишњи фонд часова	68

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– смешта кључне догађаје, појаве и процесе из савремене историје на временској ленти; – уочи динамику различитих историјских појава и промена на историјској карти; – пореди различите историјске изворе и рангира их на основу њихове сазнајне вредности; – анализира и процени ближе хронолошко порекло извора на основу садржаја; – поредећи различите изворе о истој историјској појави или догађају, анализира позицију аутора; – доведе у везу узроке и последице историјских догађаја, појава и процеса на конкретним примерима; – наведе специфичности друштвених појава, процеса, политичких идеја, ставова појединаца и група у историјском периоду савременог доба; – образложи значај и улогу истакнутих личности у датом историјском контексту; – уочи елементе континуитета и дисконтинуитета српске државности; – изведе закључак о повезаности националне историје са регионалном и светском, на основу датих примера; – образложи утицај историјских догађаја, појава и процеса на савремено друштво; – идентификује основне карактеристике тоталитарних идеологија и наводи њихове последице у историјском и савременом контексту;	ОСНОВИ ПРОУЧАВАЊА ПРОШЛОСТИ	Основне одлике периода од завршетка Првог светског рата до наших дана. Историјски извори за изучавање периода од завршетка Првог светског рата до наших дана и њихова сазнајна вредност (материјални, писани, аудио, визуелни, усмена сведочанства, дигитални).
	ЕВРОПА, СВЕТ И СРПСКИ НАРОД У ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ ДРЖАВИ У ПЕРИОДУ ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА	Последице Великог рата (демографски и материјални губици, одраз рата у друштвеном и културном животу, Мировна конференција у Паризу – нова карта Европе и света). Револуције у Русији и Европи (узроци, ток и последице). Стварање југословенске државе (југословенска идеја, процес и носиоци уједињења, међународно признање и границе). Политичке и друштвено-економске прилике у Европи и свету (либералне демократије, тоталитарне идеологије, економске кризе; култура, наука и уметност, свакодневни живот). Југословенска краљевина (простор, становништво и друштво; конституисање државе, политички живот; међународни положај; економске прилике; култура, улога двора; национално и верско питање). Истакнуте личности: Николај II Романов, Владимир Иљич Лењин, Роза Луксембург, Александар Флеминг, Пабло Пикасо, Волт Дизни, Чарли Чаплин, Сергеј Ејзенштајн, Бенито Мусолини, Адолф Хитлер, Јосиф Стаљин, Френклин Рузвелт, Александар I, Марија, Петар II и Павле Карађорђевић, Никола Пашић, Стјепан Радић, Милан Стојадиновић, Драгиша Цветковић, Влатко Мачек, Слободан Јовановић, Милутин Миланковић, Исидора Секулић, Ксенија Атанасијевић, Милена Павловић Барили, Иван Мештровић.

– препозна, на примерима из савремене историје, важност поштовања људских права; – наведе примере како су идеје о родној, верској и етничкој равноправности утицале на савремене политичке прилике и развој друштва; – пореди положај и начин живота припадника различитих друштвених група у историјском периоду савременог доба; – илуструје примерима утицај научно-технолошког развоја на промене у друштву, економији и природном окружењу; – образложи утицај различитих друштвено-економских система на свакодневни живот људи, анализирајући дате примере; – препозна како су културне интеракције, и сарадња различитих етничких и социјалних група утицали на политички, друштвени и привредни живот; – наведе примере утицаја спортских и уметничких достигнућа на обликовање савременог друштва; – идентификује узроке, елементе и последице историјских сукоба и ратова и дискутује о могућим начинима превенције конфликта; – објасни значење појмова геноцид и Холокауст; – изведе закључке о узроцима, току и последицама ратова условљених распадом СФРЈ користећи изворе различитог порекла и сазнајне вредности; – изрази ставове, засноване на историјским аргументима, уважавајући мишљење саговорника; – препозна пропаганду, стереотипе и идеолошку позицију у историјском извору и формулише став који се супротставља манипулацији; – критички се односи према информацијама из медија користећи се историјским знањима и вештинама; – анализира историјске догађаје и појаве на основу доступног аудио-визуелног изворног материјала; – осмисли, спроведе и презентује резултате истраживања заснованог на одабраним историјским изворима и литератури, користећи ИКТ; – образложи смисао неговања сећања на важне догађаје и личности из историје савременог доба; – истражи меморијалне споменике у локалној средини и учествује у организовању и спровођењу заједничких школских активности везаних за развој културе сећања;	ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ	Свет у рату – узроци, међународне кризе, сукоби и освајачка политика тоталитарних држава; почетак и ток рата, зарађене стране, савезништва, фронтови, најважније операције, нови начини ратовања; ратна свакодневица; страдање цивила и ратни злочини; крај рата, победа антифашистичке коалиције. Југославија и српски народ у рату – улазак у рат, војни пораз, окупација, подела, квислиншке творевине; геноцид и злочини; устанак, антифашистичка борба и грађански рат; војне операције, живот у рату. Последице рата – људски и материјални губици; демографске и друштвене промене, миграције; уништавање културног наслеђа; суђења за ратне злочине; стварање ОУН. Истакнуте личности: Френклин Рузвелт, Винстон Черчил, Јосиф Стаљин, Адолф Хитлер, Бенито Мусолини, цар Хирохито, Франциско Франко, Мао Цедунг, Ана Франк, Петар II Карађорђевић, Драгољуб Михаиловић, Јосип Броз, Милан Недић, Анте Павелић, Диана Будисављевић.
	СВЕТ, ЕВРОПА И СРПСКИ НАРОД У ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ ДРЖАВИ У ПЕРИОДУ ХЛАДНОГ РАТА	Свет после Другог светског рата – блоковска подела, трка у наоружању, глобална димензија хладног рата, ратна жаришта и кризе, деколонизација, европске интеграције, покрети еманципације – покрети за женска и мањинска права, антиратни и антирасни покрети; научна достигнућа, освајање свемира, медији, популарна култура. Југославија и српски народ после Другог светског рата – изградња новог државног и друштвеног уређења, једнопартијски систем, однос власти према политичким противницима, међународни положај, економске и културне прилике, самоуправљање, несврстаност; свакодневица, популарна култура, нове тенденције у култури. Истакнуте личности: Џон Кенеди, Никита Хрушчов, Махатма Ганди, Мартин Лутер Кинг, Роза Паркс, Нелсон Мандела, Голда Меир, Енди Ворхол, Јосип Броз, Александар Ранковић, Милован Ђилас, Иво Андрић, Милош Црњански, Александар Петровић, Мира Траиловић, Душан Ковачевић.
	СВЕТ, ЕВРОПА, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД У САВРЕМЕНИМ ПРОЦЕСИМА	Свет после хладног рата – пад Берлинског зида; слом комунизма у Европи, распад СССР-а, нова политичка карта Европе, стварање Европске уније, доминација САД, локални конфликти и интервенције великих сила, процеси глобализације, Четврта индустријска револуција (дигитални медији, интернет, друштвене мреже и мобилна телефонија), претња тероризма, миграције, савремени културни покрети. Српски народ на крају 20. и почетком 21. века – криза СФРЈ 80-тих година, међунационалне тензије, увођење вишестраначког политичког система, распад СФРЈ, грађански рат и стварање нових држава, интернационализација сукоба и међународне интервенције, економске прилике и свакодневни живот, ратни злочини, страдање цивилног становништва, разарање културног наслеђа, НАТО агресија на СРЈ, последице ратова,

– покаже одговоран однос према културно-историјском наслеђу сопственог и других народа; – уочи одраз историјских догађаја и појава у књижевним и уметничким делима; – препозна историјску димензију политичких, културних и технолошких промена у савременом свету и Републици Србији.		политичке промене 2000. године, Република Србија као самостална држава, питање статуса Косова и Метохије, односи у региону, српски народ у дијаспори и региону, процес придруживања Европској унији, култура и спорт. Истакнуте личности: Роналд Реган, Михаил Горбачов, Маргарет Тачер, Бил Гејтс, Владимир Путин, Ангела Меркел, Слободан Милошевић, Фрањо Туђман, Алија Изетбеговић, Зоран Ђинђић, Војислав Коштуница.
---	--	--

Кључни појмови садржаја: Октобарска револуција, Версајски уговор, Друштво народа, тоталитаризам, диктатуре, комунизам, фашизам, нацизам, социјализам, антифашизам, антисемитизам, милитаризам, Други светски рат, гето, Холокауст, геноцид, Аушвиц, Јасеновац, Организација Уједињених нација, феминизам, шовинизам, ксенофобија, репресија, пацифизам, деколонизација, људска права, националне мањине, дискриминација, демократија, тероризам, хладни рат, атомска енергија, глобализација, миграције, југословенска идеја, југословенска држава, Република Србија, транзиција, дигитална револуција, популарна култура.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм је конципиран тако да су уз дефинисане исходе за крај разреда и кључне појмове, за сваку од пет тематских целина (ОСНОВИ ПРОУЧАВАЊА ПРОШЛОСТИ; ЕВРОПА, СВЕТ И СРПСКИ НАРОД У ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ ДРЖАВИ У ПЕРИОДУ ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА; ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ; СВЕТ, ЕВРОПА И СРПСКИ НАРОД У ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ ДРЖАВИ У ПЕРИОДУ ХЛАДНОГ РАТА И СВЕТ, ЕВРОПА, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД У САВРЕМЕНИМ ПРОЦЕСИМА), дати и садржаји.

Приступ настави заснован на процесу и исходима учења подразумева да ученици развијају не само основна знања, већ да их искористе у развоју вештина историјског мишљења и изградњи ставова и вредности. Програм наставе и учења, у том смислу, нуди садржински оквир, а наставник има могућност да изабере и неке додатне садржаје уколико сматра да су примерени средини у којој ученици живе, или да одговарају њиховим интересовањима (програм се, на пример, може допунити и садржајима из прошлости завичаја, чиме се код ученика постиже јаснија представа о историјској и културној баштини у њиховом крају – археолошка налазишта, музејске збирке). Сви садржаји су дефинисани тако да буду у функцији остваривања исхода предвиђених програмом. Наставник има значајан простор за избор и повезивање садржаја, метода наставе и учења и активности ученика.

Важна карактеристика наставе и учења усмерених на остваривање исхода је та да су фокусирани на учење у школи. Ученик треба да учи:

- *смислено*: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из Историје и других предмета;
- *проблемски*: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;
- *дивергентно*: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;
- *критички*: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;
- *кооперативно*: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на процес и исходе учења наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Од њега се очекује и да, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише исходе за сваку наставну јединицу. При планирању треба имати у виду да се исходи

разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Наставник за сваки час планира и припрема средства и начине провере остварености пројектованих исхода. У планирању и припремању наставе и учења, наставник планира не само своје, већ и активности ученика на часу. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања започиње иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази и у односу на шта ће се процењивати његов даљи рад. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика. Сваки наставни час и свака активност ученика су, у том смислу, прилика за регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности.

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се и процес и продукти учења. У вредновању наученог, поред усменог испитивања, користе се и тестови знања. У формативном оцењивању се користе различити инструменти, а избор зависи од врсте активности која се вреднује. Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, може се обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање).

Назив предмета	ГЕОГРАФИЈА
Циљ	Циљ учења Географије је да ученик појмовно и структурно овлада природно-географским, демографским, насеобинским, политичко-географским, економско-географским, интеграционим и глобалним појавама и процесима у Србији и свету уз неговање вредности мултикултуралности и патриотизма.
Разред	Осми
Годишњи фонд часова	68

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:		
– учествује у предлагању и реализацији истраживачког пројекта у локалној средини; – анализира тематске карте и статистичке податке и графички их приказује; – одреди географски положај Србије и доведе га у везу са историјско-географским развојем; – анализира карактеристике граница и пограничних крајева Србије; – опише узроке и последице геотектонских процеса на територији Србије; – класификује облике рељефа на територији Србије и именује репрезентативне; – анализира утицај климатских фактора и климатских елемената на климу Србије; – класификује и описује својства водних објеката користећи карту Србије; – наводи начине коришћења вода Србије; – препознаје ефекте утицаја физичко-географских процеса на човека и адекватно реагује у случају природних непогода; – доведи у везу распрострањеност биљних и животињских врста и физичко-географске карактеристике простора; – објашњава популациону динамику становништва Србије: кретање броја становника, природни прираштај и миграције; – изводи закључке о утицају популационе динамике на структуре становништва у нашој земљи; – изводи закључке о важности предузимања мера популационе политике; – израђује и анализира графичке приказе структура становништва; – објашњава утицај природних и друштвених фактора на настанак, развој и трансформацију насеља у нашој земљи; – уз помоћ карте Србије и других извора информација анализира утицај природних и друштвених фактора на развој и размештај привредних делатности у нашој земљи; – доводи у везу размештај привредних делатности са квалитетом животне средине у нашој земљи; – препознаје ефекте производње и коришћења различитих извора енергије на квалитет животне средине; – описује репрезентативне објекте природне и културне баштине и означава их на карти;	ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ, ГРАНИЦЕ И ВЕЛИЧИНА ТЕРИТОРИЈЕ СРБИЈЕ	Југоисточна Европа, интеграциони и дезинтеграциони процеси. Географски положај Србије. Историјско-географски развој Србије. Симболи Србије. Границе и проблеми пограничних крајева.
	ФИЗИЧКО-ГЕОГРАФСKE ОДЛИКЕ СРБИЈЕ	Геотектонски процеси на територији Србије. Сеизмизам Србије. Тектонски облици рељефа. Падински процеси и рељеф настао деловањем воде. Рељеф настао деловањем леда, ветра и човека. Утицаји ерозивних и акумулативних процеса на човека. Климатски фактори и елементи. Климатске области у Србији. Подземне воде Србије. Реке Србије. Језера Србије. Заштита вода и заштита од вода. Земљишта Србије. Распрострањеност биљног и животињског света.
	ДРУШТВЕНО-ГЕОГРАФСKE ОДЛИКЕ СРБИЈЕ	Кретање броја становника и њихов просторни размештај. Природно кретање. Миграциони процеси. Структуре становништва. Демографски проблеми и популациона политика. Прва насеља у Србији. Село и рурални процеси. Градови. Урбанизација и проблеми урбаног развоја. Београд. Природни ресурси и привредни развој. Друштвени услови привредног развоја и промене у структури привреде. Пољопривреда и географски простор. Индустрија и географски простор. Саобраћај и географски простор. Туризам и трговина. Делатности кварталног сектора.
	ПРИРОДНА И КУЛТУРНА БАШТИНА СРБИЈЕ	Природна баштина Србије. Културна баштина Србије. Светска баштина под заштитом Унескоа у Србији
	ГЕОГРАФИЈА ЗАВИЧАЈА	Појам и географски положај завичаја. Природне карактеристике.

– процењује важност очувања природне и културне баштине Србије; – објашњава утицај историјских и савремених миграција на размештај Срба у свету.		Друштвене карактеристике.
	СРБИ У РЕГИОНУ И ДИЈАСПОРИ	Срби у Црној Гори. Срби у БиХ – Република Српска. Срби у Хрватској. Срби у осталим суседним државама. Срби у дијаспори.

Кључни појмови садржаја: географски положај, границе и величина територије Србије, физичко-географске одлике Србије, друштвено-географске одлике Србије, природна и културна баштина Србије, географија завичаја, Срби у региону и дијаспори.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на процес и исходе учења наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању процеса наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и препоручених садржаја, образовних стандарда за крај обавезног образовања, циљева и исхода образовања и васпитања, кључних компетенција за целоживотно учење, предметних и општих међупредметних компетенција, наставник најпре креира свој годишњи (глобални) план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Наставник има слободу да сам одреди број часова за дате теме у годишњем плану.

Предметни исходи су дефинисани на нивоу разреда у складу са ревидираном Блумовом таксономијом и највећи број њих је на нивоу примене. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета. Од наставника се очекује да операционализује дате исходе у својим оперативним плановима за конкретну тему, тако да тема буде једна заокружена целина која укључује могућа међупредметна повезивања. У фази планирања и писања припреме за час наставник дефинише циљ и исходе часа.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Оцењивање је саставни део процеса наставе и учења којим се обезбеђује стално праћење и оцењивање резултата постигнућа ученика, а у складу са Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању. Праћење и вредновање ученика започиње иницијалном проценом нивоа знања на коме се ученик налази. Свака активност на часу служи за континуирану процену напредовања ученика. Неопходно је ученике стално оспособљавати за процену сопственог напретка у остваривању исхода предмета.

Како ниједан од познатих начина вредновања није савршен, потребно је комбиновати различите начине оцењивања. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање на тај начин постаје мотивациони фактор за ученике. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења. На почетку школске године наставници географије треба да направе план временске динамике и садржаја оцењивања знања и умења (процењивања постигнућа) ученика водећи рачуна о адекватној

заступљености сумативног и формативног оцењивања. Будући да се у новим програмима наставе и учења инсистира на функционалним знањима, развоју међупредметних компетенција и пројектној настави, важно је да наставници на почетку школске године добро осмисле и са ученицима договоре како ће се обављати формативно оцењивање. У том смислу препоручује се наставницима да на нивоу стручних већа договоре критеријуме и елементе формативног оцењивања (активност на часу, допринос групном раду, израда домаћих задатака, кратки тестови, познавање географске карте...). Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано спроводи евалуацију и самоевалуацију процеса наставе и учења.

Школски програм 2021-2025.

Назив предмета	БИОЛОГИЈА
Циљ	Циљ учења Биологије је да ученик, изучавањем биолошких процеса и живих бића у интеракцији са животном средином, развије одговоран однос према себи и природи и разумевање значаја биолошке разноврсности и потребе за одрживим развојем.
Разред	Осми
Годишњи фонд часова	68

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ ПРЕПОРУЧЕНИ
– повеже грађу ћелијских органела са њиховом улогом у метаболизму ћелије; – повеже однос површине и запремине ћелије и тела са начином обављања основних животних функција; – идентификује регулаторне механизме у одржавању хомеостазе; – илуструје примерима везу између физиолошких одговора живих бића и промена у спољашњој средини; – одговорно се односи према свом здрављу; – изрази критички став према медијским садржајима који се баве здравим стиливима живота; – повеже промене настале у пубертету са деловањем хормона; – идентификује поремећаје у раду органа и система органа изазваних нездравим начином живота; – доведе у везу промене животних услова са еволуцијом живота на планети; – истражи давно нестале екосистеме; – повеже промене које се догађају организму током животног циклуса са активностима гена; – повеже промене наследног материјала са настанком нових врста путем природне селекције; – установи узрочно-последичну везу између губитака врста у екосистему и негативних последица у преносу супстанце и енергије у мрежама исхране; – критички процени последице људских делатности у односу на расположиве ресурсе на Земљи; – повеже утицај еколошких чинилаца са распоредом карактеристичних врста које насељавају простор Србије;	ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА	Улога и значај појединих ћелијских органела у метаболизму ћелије: једро, ендоплазмични ретикулум, рибозоми, хлоропласти, центриоле, лизозоми. Матичне ћелије – ћелије програмиране за различите функције. Принцип економичности грађе и функције живих бића Улога и значај ензима. Ендокрини систем и хуморална регулација. Регулаторна улога хормона биљака и животиња. Надражљивост, проводљивост, контрактилност. Чулно-нервни систем животиња. Рефлексни лук. Поремећаји функције ендокриног система, нервног система и чула. Неуротрансмитери, нервни импулси, драж, надражај. Хомеостаза – принцип повратне спреге. Фотосинтеза. Ћелијско дисање. Транспирација. Температурна регулација.
	ЧОВЕК И ЗДРАВЉЕ	Резултати стандардних лабораторијских анализа крви и урина. Биолошки смисао адолесценције (родни и полни идентитет у контексту хормонске активности и индивидуалне генетичке варијабилности). Заштита од полно преносивих болести контрацепција. Одговорност за сопствено здравље.
	ПОРЕКЛО И РАЗНОВРСНОСТ ЖИВОТА	„Календар живота“, еволуција различитих група организама кроз геолошка доба и велика изумирања. Значај алги (цијанобактерија) и биљака за продукцију O₂ и озонског омотача, као заштита од УВ зрака, и услов за развој
	НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА	Улуткавање и пресвлачење инсеката. Пубертет и адолесценција човека. Цветање, плодношење и сазревање плодова биљака. Теорија еволуције. Постанак нових врста кроз еволуционе процесе. Еволуција човека.
	ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ	Еволуција и развој екосистема. Концепт климакса. Циклуси кружења основних супстанци у природи (H₂O, C, N) и њихова повезаност. Азотофиксација, микориза, симбиоза, симбионтски организми (лишајеви). Ограниченост ресурса (капацитет средине) и одрживи развој. Нестанак врста и фактори угрожавања (Н.І.Р.Р.О. концепт). Типични екосистеми Србије. Ретке и угрожене врсте Србије. Интродукције и реинтродукције и инвазивне врсте. Последице глобалних промена.

Кључни појмови садржаја: ћелијски метаболизам, хомеостаза, здрави стилови живота, адолесценција, „календар живота“, теорија еволуције, циклуси кружења супстанце, капацитет средине, глобалне промене, инвазивне врсте.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм Биологије за осми разред је завршни део спиралног програма Биологије за основну школу и оријентисан је на достизање исхода. Основна идеја увођења спиралног курикулума наставе биологије у основним школама је изучавање живота и животних процеса као целине, у складу са потојећим условима и окружењем. У том смислу, све изучаване функције живота треба ставити у реалан контекст и нагласити њихову повезаност. На тај начин ученици на крају другог циклуса образовања заокружују своје знање о целовитости организма и његовом динамичком односу са околином.

Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи биологију и друге предмете. Исходи се односе на пет области предмета: *Наслеђивање и еволуција, Јединство грађе и функције као основа живота, Порекло и разноврсност живота, Живот у екосистему и Човек и здравље*. (Исходи за шесту област *Посматрање, мерење и експеримент* у биологији су распоређени у претходних пет, сходно планираним активностима.)

Достизање исхода води развоју предметних, свих кључних и општих међупредметних компетенција и остваривању образовних стандарда. Исходи не прописују структуру, садржаје и организацију наставе, као ни критеријуме и начин вредновања ученичких постигнућа. За израду исхода коришћена је Блумова таксономија. Исходи су формулисани на нивоу примене као минимуму.

Важна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода је да је настава усмерена на учење у школи. Ученик треба да учи:

- *смислено*: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из биологије и других предмета;
- *проблемски*: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;
- *дивергентно*: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;
- *критички*: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;
- *кооперативно*: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм према потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи – глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Потребно је да наставник за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања као нпр. сајтове релевантних институција, писану научно популарну литературу, мапе, шеме, енциклопедије... Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама због успостављања корелација међу предметима (нпр. представљање група организама Веновим дијаграмима, одређивање климатских услова у зависности од географског положаја, писање есеја, тј. приказ података /малих истраживања на матерњем и страном језику који уче, цртање итд.).

У настави оријентисаној ка достизању исхода прате се и вреднују процес наставе и учења, постигнућа ученика (продукти учења) и сопствени рад. Наставник треба континуирано да прати напредак ученика, који се огледа у начину на који ученици партиципирају, како прикупљају податке, како аргументују, евалуирају, документују итд.

Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое исхода и начине оцењивања,

Ниво исхода	Одговарајући начин оцењивања
Памћење (навести, препознати, идентификовати...)	Објективни тестови са допуњавањем кратких одговора, задаци са означавањем, задаци вишеструког избора, спаривање појмова.
Разумевање (навести пример, упоредити, објаснити, препричати...)	Дискусија на часу, мапе појмова, проблемски задаци, есеји.
Примена (употребити, спровести, демонстрирати...)	Лабораторијске вежбе, проблемски задаци, симулације.
Анализирање (систематизовати, приписати, разликовати...)	Дебате, истраживачки радови, есеји, студије случаја, решавање проблема.
Евалуирање (проценити, критиковати, проверити...)	Дневници рада ученика, студије случаја, критички прикази, проблемски задаци.
Креирање (поставити хипотезу, конструисати, планирати...)	Експерименти, истраживачки пројекти.

као и оцењивање са његовом сврхом:

Сврха оцењивања	Могућа средства оцењивања
Оцењивање наученог (сумативно)	Тестови, писмене вежбе, извештаји, усмено испитивање, есеји.
Оцењивање за учење (формативно)	Посматрање, контролне вежбе, дневници рада ученика, самоевалуација, вршњачко оцењивање, практичне вежбе.

За сумативно оцењивање разумевања и вештина научног истраживања ученици би требало да решавају задатке који садрже неке аспекте истраживачког рада, да садрже новине тако да ученици могу да примене стечена знања и вештине, а не само да се присете информација и процедура које су запамтили, да садрже захтеве за предвиђањем, планирањем, реализацијом неког истраживања и интерпретацијом задатих података. У вредновању наученог, поред усменог испитивања, најчешће се користе тестови знања. На интернету, коришћењем кључних речи *outcome assessment (testing, forms, descriptiv/numerical)*, могу се наћи различити инструменти за оцењивање и праћење.

У формативном вредновању наставник би требало да промовише групни дијалог, користи питања да би генерисао податке из ђачких идеја, али и да помогне развој ђачких идеја, даје ученицима повратне информације, а повратне информације добијене од ученика користи да прилагоди подучавање, охрабрује ученике да оцењују квалитет свог рада. Избор инструмента за формативно вредновање зависи од врсте активности која се вреднује. Када је у питању нпр. практичан рад (тимски рад, пројектна настава, теренска настава и слично) може се применити чек листа у којој су приказани нивои постигнућа ученика са показатељима испуњености, а наставник треба да означи показатељ који одговара понашању ученика.

У процесу оцењивања добро је користити портфолио (збирка докумената и евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења портфолија су вишеструке: омогућава континуирано и систематско праћење напредовања, подстиче развој ученика, представља увид у праћење различитих аспеката

учења и развоја, представља подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији и поузданији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика.

Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, а који су у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању*, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика и процес наставе и учења, себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасно требало би унапредити.

Назив предмета	МАТЕМАТИКА
Циљ	Циљ учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.
Разред	Осми
Годишњи фонд часова	136

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– примени Талесову теорему у геометријским задацима и реалном контексту; – примени сличност троуглова у геометријским задацима и реалном контексту; – анализира односе тачака, правих и равни у простору и запише те односе математичким писмом; – представља цртежом односе геометријских објеката у равни и простору и користи их приликом решавања задатака; – уочи правоугли троугао у простору и примени Питагорину теорему у геометријским задацима и реалном контексту; – реши линеарну једначину, неједначину и систем линеарних једначина са две непознате; – реши реалне проблеме користећи линеарну једначину, неједначину или систем линеарних једначина са две непознате; – израчуна површину и запремину праве призме и четворостране пирамиде (основа правоугаоник), правилне троугла и шестостране пирамиде; – израчуна површину и запремину ваљка, купе и лопте; – примени обрасце за површину и запремину тела у реалним ситуацијама; – нацрта и анализира график линеарне функције; – учествује у избору истраживачког пројекта и начина рада.	СЛИЧНОСТ	Пропорционалне величине. Талесова теорема. Сличност троуглова. Примене сличности.
	ТАЧКА, ПРАВА И РАВАН	Однос тачке и праве, тачке и равни. Односи правих; мимоилазне праве. Односи праве и равни, нормала на раван, растојање тачке од равни. Односи две равни. Ортогонална пројекција на раван (тачке, дужи и праве). Угао између праве и равни. Полиедар.
	ЛИНЕАРНЕ ЈЕДНАЧИНЕ И НЕЈЕДНАЧИНЕ С ЈЕДНОМ НЕПОЗНАТОМ	Линеарна једначина. Решавање линеарних једначина с једном непознатом. Линеарна неједначина. Решавање линеарних неједначина с једном непознатом. Примена у реалним ситуацијама.
	ПРИЗМА	Призма: појам, врсте, елементи. Мрежа праве призме. Површина праве призме. Запремина праве призме.
	ПИРАМИДА	Пирамида; појам, врсте, елементи. Мрежа пирамиде. Површина пирамиде. Запремина пирамиде.
	ЛИНЕАРНА ФУНКЦИЈА	Линеарна функција ($y = kx + n$). График линеарне функције; нула и знак функције, монотоност. Имплицитни облик задавања линеарне функције. Цртање и читање графика линеарних функција.
	СИСТЕМ ЛИНЕАРНИХ ЈЕДНАЧИНА С ДВЕ НЕПОЗНАТЕ	Појам линеарне једначине с две непознате. Појам система од две линеарне једначине с две непознате. Решавање система методом замене и методом супротних коефицијената; графичка интерпретација система. Примена у реалним ситуацијама.
	ВАЉАК, КУПА И ЛОПТА	Ваљак и његови елементи. Мрежа ваљка. Површина и запремина правога ваљка. Купа и њени елементи. Мрежа купе. Површина и запремина праве купе. Појам лопте и сфере. Пресеци лопте (сфере) и равни. Површина и запремина лопте.

Кључни појмови садржаја: сличност, линеарна функција, систем линеарних једначина, призма, пирамида, ваљак, купа и лопта.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

При избору садржаја и писању исхода за предмет математика узета је у обзир чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичким језиком, математичко резонување и доношење закључака и одлука. Такође, у обзир је узета и чињеница да сам процес учења математике има своје посебности које се огледају у броју година изучавања и недељног броја часова предмета и неопходности стицања континуираних знања.

Наставници у својој свакодневној наставној пракси, треба да се ослањају на исходе, јер они указују шта је оно за шта ученици треба да буду оспособљени током учења предмета у једној школској години. Исходи представљају очекиване и дефинисане резултате учења и наставе. Остваривањем исхода, ученици усвајају основне математичке концепте, овладавају основним математичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање и међупредметних компетенција као што су комуникација, рад са подацима и информацијама, дигитална компетенција, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици остваре исходе, и да изабере одговарајуће методе, активности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, исходе предвиђене програмом треба разложити на мање и на основу њих планирати активности за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за одређене исходе потребно више времена, активности и рада на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљеве којима се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција, и не треба је усмерити само на остваривање појединачних исхода.

При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе је и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање развоја и напредовања ученика. Тај процес започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу.

Школски програм 2021-2025.

Назив предмета	ИНФОРМАТИКА И РАЧУНАРСТВО
Циљ	Циљ учења Информатике и рачунарства је оспособљавање ученика за управљање информацијама, безбедну комуникацију у дигиталном окружењу, креирање дигиталних садржаја и рачунарских програма за решавање различитих проблема у друштву које се развојем дигиталних технологија брзо мења.
Разред	Осми
Годишњи фонд часова	34

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– унесе и мења податке у табели; – разликује типове података у ћелијама табеле; – сортира и филтрира податке по задатом критеријуму; – користи формуле за израчунавање статистика; – представи визуелно податке на одговарајући начин; – примени основне функције форматирања табеле, сачува је у пдф формату и одштампа; – приступи дељеном документу, коментарише и врши измене унутар дељеног документа; – разуме на које све начине делимо личне податке приликом коришћења интернета; – разуме потенцијалне ризике дељења личних података путем интернета, поготову личних података деце; – разуме везу између ризика на интернету и кршења права; – објасни појам „отворени подаци“; – успостави везу између отварања података и стварања услова за развој иновација и привредних грана за које су доступни отворени подаци; – унесе серију (низ) података; – изврши једноставне анализе низа података (израчуна збир, просек, проценте, ...); – графички представи низове података (у облику линијског, стубичастог или секторског дијаграма); – унесе табеларне податке или их учита из локалних датотека и сними их; – изврши основне анализе и обраде табеларних података (по врстама и по колонама, сортирање, филтрирање, ...); – изврши анализе које укључују статистике по групама;	ИКТ	Радно окружење програма за табеларне прорачуне. Креирање радне табеле и унос података (нумерички, текстуални, датум, време....). Формуле и функције. Примена формула за израчунавање статистика. Сортирање и филтрирање података. Груписање података и израчунавање статистика по групама. Визуелизација података – израда графика. Форматирање табеле (вредности и ћелија) и припрема за штампу. Рачунарство у облаку – дељене табеле (нивои приступа, измене и коментари).
	ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ	Заштита личних података. Права детета у дигиталном добу Отворени подаци.
	РАЧУНАРСТВО	Програмски језици и окружења погодни за анализу и обраду података (Jupyter, Octave, R, ...). Унос података у једнодимензионе низове. Једноставне анализе низова података помоћу библиотечких функција (сабирање, просек, минимум, максимум, сортирање, филтрирање). Графичко представљање низова података. Унос и представљање табеларно записаних података. Анализе табеларно записаних података (нпр. просек сваке колоне, минимум сваке врсте, ...). Обраде табеларно записаних података (сортирање, филтрирање, ...). Груписање података и одређивање статистика за сваку групу.

– сарађује са осталим члановима групе у свим фазама пројектног задатка; – сараднички осмисли и спроведе фазе пројектног задатка; – самовреднује своју улогу у оквиру пројектног задатка/тима; – креира рачунарске програме који доприносе решавању пројектног задатка; – поставља резултат свог рада на Интернет ради дељења са другима уз помоћ наставника; – вреднује своју улогу у групи при изради пројектног задатка и активности за које је био задужен.	ПРОЈЕКТНИ ЗАДАЦИ	Онлајн упитник (креирање – типови питања, дељење – нивои приступа и безбедност). Онлајн упитник (прикупљање и обрада података, визуализација). Отворени подаци. Инфографик. Управљање дигиталним уређајима (програмирање уређаја). Фазе пројектног задатка од израде плана до представљања решења. Израда пројектног задатка у корелацији са другим предметима. Вредновање резултата пројектног задатка.
---	------------------	--

Кључни појмови садржаја: анализа података, табеларни прорачуни, статистика, визуализација података, дељене табеле, лични подаци, отворени подаци, инфографик

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења информатике и рачунарства, у другом циклусу основног образовања и васпитања, организован је по спиралном моделу и оријентисан је на остваривање исхода. Исходи су јасни и прецизни искази о томе шта ученик зна да уради и вредносно процени по завршетку процеса учења. Наставни програм предмета информатика и рачунарство се састоји из три тематске целине: Информационо-комуникационе технологије (скр. ИКТ), Дигитална писменост и Рачунарство.

Да би сви ученици остварили предвиђене исходе, потребно је да наставник упозна специфичности начина учења својих ученика и према њима планира и прилагођава наставне активности. Наставник треба да осмисли активности тако да укључују практичан рад уз примену ИКТ-а, повезивање различитих садржаја из других тема унутар самог предмета, као и са другим предметима. Пожељно је да планиране активности ученика на часу прати сажето и јасно упутство за реализацију задатка, уз евентуалну претходну демонстрацију поступка од стране наставника. Оставити простор за ученичку иницијативу и креативност – кроз дискусију са ученицима одабирати адекватне алате, концепте и стратегије за реализацију одређених активности. У току реализације планираних активности радити на успостављању и неговању навика и понашања као што су поступност, аналитичност, истрајност, самосталност у раду, али и спремност на сарадњу и одговоран приступ тимском раду.

Достизање дефинисаних исхода може се остварити уз одређени степен слободе наставника како у избору метода рада, програмских алата и технологија (рачунар, дигитални уређај...), тако и у редоследу и динамици реализације елемената различитих тематских области. На интернету и у литератури се могу наћи примери добре праксе које, уз прилагођавање условима рада и поштовање ауторских права, треба користити у настави и учењу.

С обзиром на то да је настава овог предмета теоријско-практичног карактера часове треба остваривати са одељењем подељеним на групе. Програм наставе и учења може се остваривати на самосталним или спојеним часовима у складу са могућностима школе. Подсетити ученике на значај поштовања правила која важе у кабинету и у раду са рачунарима и опремом, кроз демонстрацију и личну активност ученика (правилно укључивање, пријављивање, коришћење, одјављивање и искључивање рачунара).

Наставницима се препоручује да у току осмог разреда, ради развијања међупредметних компетенција и остваривања корелације са другим предметима, реализују са ученицима најмање два пројектна задатка који обухватају теме и из других предмета. Време реализације пројектних задатака (једног из области ИКТ и Дигитална писменост и другог из области Рачунарство) одређује наставник у договору са ученицима и са наставницима других предмета, који обухватају област изабране теме. При избору тема, понудити неколико пројектних тема и омогућити тимовима ученика да одаберу ону која највише одговара њиховим интересовањима.

У процесу вредновања потребно је континуирано пратити рад ученика. У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се и процес и продукти учења. Требало би и вредновање више усмерити ка праћењу и вредновању практичних радова и вежбања, а мање ка тестовима знања.

Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, се може обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање). Препоручује се да наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

У процесу оцењивања добро је користити портфолио (електронска збирка докумената и евиденција о процесу и производима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења портфолија су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, подстиче развој ученика, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика. Употребу портфолија отежавају недостатак критеријума за одабир производа учења, материјално-физички проблеми, време, финансијска средства и велики број ученика. Већи број ометајућих фактора, у прикупљању прилога и успостављању критеријума оцењивања, је решив успостављањем сарадње наставника са стручним сарадником, уз коришћење Блумове таксономије.

Препоручује се и оцењивање базирано на практичним радовима и вежбањима. Квизове, тестове знања и слично користити првенствено за увежбавање и утврђивање појмова и чињеничних знања, а мање за формирање коначних оцена. Креирање таквих инструмената за утврђивање градива, кад год је могуће, препустити самим ученицима, чиме се постиже вишеструки ефекат на усвајање знања и вештина.

Препоручено је комбиновање различитих начина оцењивања да би се сагледале слабе и јаке стране сваког свог ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Потребно је да наставник резултате вредновања постигнућа својих ученика континуирано анализира и користи тако да промени део своје наставне праксе. Када је промени, потребно је да прикупи нове податке да би могао да види колико су те промене ефикасне.

У оквиру плана рада наставника, у делу ваннаставних активности, поред додатне и допунске наставе, планирати секцију и време за менторски рад са ученицима који учествују на такмичењима из овог предмета. Препоручује се да се избор тема за рад на секцији изврши у сарадњи са другим наставницима, а да се почетна иницијатива препусти ученицима и њиховим интересовањима.

Назив предмета	ТЕХНИКА И ТЕХНОЛОГИЈА
Циљ	Циљ учења <i>Технике и технологије</i> је да ученик развије техничко-технолошку писменост, да изгради одговоран однос према раду и производњи, животном и радном окружењу, коришћењу техничких и технолошких ресурса, стекне бољи увид у сопствена професионална интересовања и поступа предузимљиво и иницијативно.
Разред	Осми
Годишњи фонд часова	68

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– процени значај електротехнике, рачунарства и мехатронике у животном и радном окружењу; – анализира опасности од неправилног коришћења електричних апарата и уређаја и познаје поступке пружања прве помоћи; – образложи важност енергетске ефикасности електричних уређаја у домаћинству; – повеже професије (занимања) у области електротехнике и мехатронике са сопственим интересовањима; – упоређи карактеристике електричних и хибридни саобраћајних средстава са конвенционалним; – разуме значај електричних и електронских уређаја у саобраћајним средствима; – користи доступне телекомуникационе уређаје и сервисе; – класификује компоненте ИКТ уређаја према намени; – процени значај управљања процесима и уређајима помоћу ИКТ; – црта електричне шеме правилно користећи симболе; – користи софтвере за симулацију рада електричних кола; – састави електромеханички модел и управља њиме помоћу интерфејса; – објасни систем производње, трансформације и преноса електричне енергије; – анализира значај коришћења обновљивих извора електричне енергије; – разликује елементе кућне електричне инсталације; – повеже електрично и/или електронско коло према задатој шеми; – користи мултиметар; – анализира карактеристике електричних машина и повезује их са њиховом употребом; – класификује електронске компоненте на основу намене; – аргументује значај рециклаже електронских компоненти; – самостално/тимски истражује и осмишљава пројекат; – креира документацију, развије и представи бизнис план производа; – састави производ према осмишљеном решењу; – састави и управља једноставним школским роботом уз примену вештачке интелигенције; – представи решење готовог производа/модела; – процењује свој рад и рад других и предлаже унапређење реализованог пројекта.	ЖИВОТНО И РАДНО ОКРУЖЕЊЕ	Увод у електротехнику, рачунарство и мехатронику. Електрична инсталација-опасност и мере заштите. Примена електричних апарата и уређаја у домаћинству, штедња енергије и енергетска ефикасност. Професије (занимања) у области електротехнике и мехатронике.
	САОБРАЋАЈ	Саобраћајна средства на електропогон – врсте и карактеристике. Хибридна возила. Електрични и електронски уређаји у саобраћајним средствима. Основи телекомуникација.
	ТЕХНИЧКА И ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ	Основне компоненте ИКТ уређаја. Управљање процесима и стварима на даљину помоћу ИКТ. Основни симболи у електротехници. Рачунарска софтвери за симулацију рада електричних кола. Израда и управљање електромеханичким моделом.
	РЕСУРСИ И ПРОИЗВОДЊА	Електроенергетски систем. Производња, трансформација и пренос електричне енергије. Обновљиви извори електричне енергије. Електроинсталациони материјал и прибор. Кућне електричне инсталације.
	КОНСТРУКТОРСКО МОДЕЛОВАЊЕ	Моделовање електричних машина и уређаја. Огледи са електропанелима. Коришћење интерфејса за управљање помоћу рачунара. Израда и коришћење једноставног школског робота управљаним вештачком интелигенцијом. Рад на пројекту: – израда производа/модела; – управљање моделом; – представљање производа/модела.

Кључни појмови садржаја: електротехника, електроника, мехатроника, роботика, предузимљивост и иницијатива.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Предмет *Техника и технологија* намењен је развоју основних техничких компетенција ученика ради његовог оспособљавања за живот и рад у свету који се технички и технолошки брзо мења. Један од најважнијих задатака је да код ученика развија свест о томе да примена стечених знања и вештина у реалном окружењу подразумева стално стручно усавршавање и целоживотно учење, као и да је развијање предузимљивости један од важних предуслова личног и професионалног развоја.

Програм наставе и учења за осми разред оријентисан је на остваривање исхода.

Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи предмет *Техника и технологија*. Представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика у пет наставних тема: *животно и радно окружење, саобраћај, техничка и дигитална писменост, ресурси и производња и конструкторско моделовање*.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи-глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Дефинисани исходи олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Настава се не планира према структури уџбеника, јер ученици не треба да уче лекције по реду, већ да истражују уџбеник као један од извора података и информација како би развијали међупредметне компетенције. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима).

Посете музејима технике, сајмовима и обиласке производних и техничких објеката треба остваривати увек када за то постоје услови, ради показивања савремених техничких достигнућа, савремених уређаја, технолошких процеса, радних операција и др. Када за то не постоје одговарајући услови, ученицима треба обезбедити мултимедијалне програме у којима је заступљена ова тематика.

С обзиром да је настава *Технике и технологије* теоријско-практичног карактера, часове треба реализовати поделом одељења на 2 (две) групе, уколико одељење има више од 20 ученика. Програм наставне и учења треба остваривати на спојеним часовима. С обзиром да је програм модуларног типа оставља се могућност да ученици изразе своје личне афинитете, способности, интересовања како би се определили за неке од понуђених могућности: израда модела електричних машина и уређаја, аутоматских система, робота, електронских склопова и модела који користе обновљиве изворе енергије. Садржаје треба реализовати кроз ученичке пројекте, од графичког представљања замисли, преко планирања, извршавања радних операција, маркетинга до процене и вредновања. Наставити са алгоритамским приступом у конструкторском моделовању посебно у приступу развоја техничког стваралаштва - од идеје до реализације. Потребно је да ученици користе податке из различитих извора, самостално проналазе информације о условима, потребама и начину реализације производа/модела користећи ИКТ, израђују производ /модел, поштујући принципе економичног искоришћења материјала и рационалног одабира алата и машина примењујући процедуре у складу са принципима безбедности на раду. У пројект се може укључити и више ученика (тимски рад) уколико је рад сложенији, односно ако се ученици за такав вид сарадње одлуче.

Назив предмета	ЛИКОВНА КУЛТУРА
Циљ	Циљ наставе и учења Ликовне културе је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа.
Разред	Осми
Годишњи фонд часова	34

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМА	САДРЖАЈИ
– бира одговарајући прибор, материјал, технику, уређај и апликативни програм за изражавање идеја, имажинације, емоција, ставова и порука; – користи разноврсне податке и информације као подстицај за стваралачки рад; – примењује знања о елементима и принципима компоновања у стваралачком раду и свакодневном животу; – реализује једноставне ликовне пројекте, самостално и у сарадњи са другима; – дискутује аргументовано о својим и радовима других уважавајући различита мишљења; – прави презентације усклађујући слику и текст и приказујући кључне податке и визуелне информације; – тумачи садржаје одабраних уметничких дела и одабрану визуелну метафору; – разговара о значају културне баштине за лични развој, развој туризма и очување културног идентитета земље.	КОМПОЗИЦИЈА	Примена принципа компоновања. Простор и пропорције (ергономија, перспектива).
	НАСЛЕЂЕ	Културна баштина (значај, заштита и промоција наслеђа). Најзначајнија уметничка остварења и уметници, локалитети и споменици на територији Србије и у свету.
	КОМУНИКАЦИЈА	Декодирате слике (теме, мотиви, поруке, метафора, алегија, пиктограми...). Пројекти (цртеж, слика, скулптура, дигитална фотографија, филм, анимација, игрице, стрип, графити, мурал, инсталације, шминка и боди арт, одевне комбинације и детаљи...).

Кључни појмови садржаја: простор, облик, линија, боја, текстура, светлина

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ОПШТИ ДЕО

Кључни појмови су међусобно чврсто повезани и чине конструкцију, основу за развијање програма. Централни појам је простор, јер се све што видимо и доживљавамо налази у простору. Из овог појма су изведени остали кључни појмови. Централни појам указује на то да програм није усмерен на ускостручне садржаје, већ на свет у коме ученик живи и одраста и који треба свесно да опажа, доживљава и истражује из различитих углова. Кључни појмови који чине конструкцију програма надограђују се у сваком разреду другим појмовима према избору наставника, а у складу са предзнањима и сазнајним способностима ученика.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У првој колони табеле дати су исходи који се достижу до краја школске године. Достижни су за сваког ученика, у мањој или већој мери. У другој колони табеле налазе се називи тема, а у трећој предложени садржаји. Редослед тема није обавезујући, а садржаји различитих тема могу да се повежу и другачије организују. Наставник планира наставне јединице на основу компетенција, циља наставе и учења, исхода и кључних појмова.

Приликом планирања наставних јединица наставник не размишља о садржајима које ће обрадити, већ о задацима и активностима ученика који омогућавају развијање компетенција. Наставник прво бира исказ предметне компетенције. На пример, исказ специфичне предметне компетенције средњег нивоа: *Ученик проналази и развија своје идеје истражујући природно и вештачко окружење, свет маште и осећања (посматрајући, анализирајући и сакупљајући потребне информације) за стваралачки рад* омогућава планирање разноврсних задатака и активности. Један од задатака може

да буде да ученици на основу облика из природе осмисле употребни предмет приказујући до четири фазе трансформације. Наставна јединица би носила назив *Трансформација облика* или *Трансформација*. Да би проблемски задатак могао да се реши, потребно је осмислити на који начин ће ученици истраживати облике из природе. Могуће је да путем мобилних уређаја сваки ученик самостално или у пару претражује интернет на часу (наставник даје смернице за претраживање и ограничава време), да ученици пронађу фотографије облика из природе у уџбеницима, да наставник донесе на час одговарајуће књиге, да ученици истражују податке у школској библиотеци, да се претходно припреме за час тако што ће код куће претраживати интернет и одабрати неколико занимљивих облика... Овај проблемски задатак циља исход: *користи разноврсне податке и информације као подстицај за стваралачки рад* и омогућава развијање компетенција за рад са подацима и информацијама и за решавање проблема. Имајући у виду недовољан фонд часова, потребно је планирати задатке и активности који циљају више исхода. На пример, ако наставник не би тражио од ученика да цртају фазе трансформације, већ би јасно нагласио да рад може да се реализује као скица, цртеж, слика, скулптура... одабраним материјалом и техником (колаж, глина, туш и перо...) или у апликативном програму, задатак би циљао и исход: *бира одговарајући прибор, материјал, технику, уређај и апликативни програм за изражавање идеја, имагинације, емоција, ставова и порука*. Наставник може да постави још захтева. На пример, може да тражи да ученици у раду примене одабрани принцип компоновања (да обрате пажњу на ритам или равнотежу...). Тако би задатак циљао и исход: *примењује знања о елементима и принципима компоновања у стваралачком раду и свакодневном животу*. Ако би ученици по завршетку рада анализирали и поредили решења, задатак би циљао и исход: *дискутује аргументовано о својим и радовима других уважавајући различита мишљења* и омогућио би развијање међупредметних компетенција за комуникацију и сарадњу...

Сваки ликовни задатак може лако да се разради тако да циља више исхода и компетенција. Важно је да се осмисле захтеви који подстичу развој ученика. Уколико се ученику зада ликовна тема, материјал и техника, поступак израде и ликовни проблем (на пример, примена неког принципа компоновања), то је превише ограничавајућих услова који приморавају ученика да се фокусира на извођење рада, уместо на развијање идеја.

Исходе за крај разреда је могуће операционализовати и контекстуализовати (у складу са циљем наставне јединице/задатка). На пример, исход: *разговара о значају културне баштине за лични развој, развој туризма и очување културног идентитета земље* може да се прецизира овако: *објасни на који начин би археолошки локалитет Винча могао да постане значајна туристичка дестинација*.

Имајући у виду да су ученици оптерећени припремама за завршни испит и избором средње школе, пожељно је испланирати наставу тако да се у другом полугодишту остави довољно времена за разговор и пројектне задатке који интересују ученике, а нису презахтевни у смислу да одузимају превише времена за истраживање и реализацију.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставник у току године прати, процењује и подстиче развијање индивидуалних потенцијала сваког ученика. Могући елементи за процењивање напредовања и оцењивање постигнућа су:

- Однос према раду (припремљен је за час; одговорно користи материјал, прибор и алатке; одржава прибор и радни простор; потписује радове; чува радове у мапи...).
- Однос према себи (истражује информације; поставља питања; предлаже; истрајан је у раду, труди се; преузима одговорност; поштује себе и своје радове; учи на грешкама; спреман је да испроба своје способности у новим активностима...).
- Однос према другима (довршава рад у договореном року; поштује договорена правила понашања; спреман је да помогне и да сарађује; уважава туђу културу, радове, начин размишљања, доживљавања, опажања, изражавања...).
- Разумевање (разуме задатак; разуме појмове; разуме процес; разуме концепт; разуме визуелне информације...).
- Повезивање (повезује и пореди познате и нове информације, људе, места, догађаје, феномене, идеје, дела...).

- Оригиналност (оригиналан је у односу на туђе радове; оригиналан је у односу на своје претходне радове...).
 - Организација композиције (у складу са својом идејом примењује одговарајуће принципе компоновања, знања о простору, перспективи, пропорцијама, правцу, смеру...).
 - Вербално изражавање (учтиво комуницира; аргументовано, кратко и јасно образлаже свој рад, идеју, доживљај, опажање, емоције...).
 - Употреба техника и средстава (бира одговарајућу технику у односу на идеју; примењује одговарајући процес; бира одговарајући материјал/подлогу; истражује могућности технике и материјала; користи дигиталну технологију као помоћно средство у раду; обликује рад у одабраном апликативном програму).
- Елементи могу и другачије да се формулишу. Бирају се према типу ликовног задатка и циљевима задатка.

Самопроцена радова је вербална и писана. Најефикаснија је метода 3, 2, 1. Ученик сам припрема листић на коме уписује име, презиме, датум и назив рада. Затим кратко наводи: 3 ствари које сам научио на часу, 2 примера која илуструју то што сам научио, 1 ствар која ми није јасна или питање које бих поставио. Када се разговара о ликовним делима, ученик пише: 3 речи којима бих описао дело, 2 ствари које ми се највише допадају на делу, 1 ствар коју не разумем. Када се разговара о уметнику: 3 ствари због којих је уметник значајан, 2 дела која ми се највише свиђају, 1 питање које бих поставио уметнику. Када се ученик ликовно изражава: 3 ствари о којима сам размишљао током рада, 2 ствари које ми се свиђају на мом раду, 1 ствар коју бих променио. Или: 3 речи којима бих описао свој рад, 2 разлога због којих је мој рад оригиналан, 1 ствар коју бих урадио другачије. Важно је да ученик не наводи више од једне нејасноће или грешке, ни у случају када му ништа није јасно или сматра да је рад упропашћен. Издавање само једне нејасноће или грешке постепено оспособљава ученика да идентификује најважнији пропуст и да се фокусира на његово уклањање или да дође до бољих идеја. Ученике је потребно навикавати да листиће попуњавају брзо. Понекад је најважније оно чега се првог сете. Наставник може да прилагођава методу у складу са типом активности/задатка или да осмисли другачије чек-листе.

Назив предмета	МУЗИЧКА КУЛТУРА
Циљ	Циљ учења предмета Музичка култура је да код ученика, развијајући интересовања за музичку уметност, стваралачко и критичко мишљење, формира естетску перцепцију и музички укус, као и одговоран однос према очувању музичког наслеђа и култури свога и других народа.
Разред	Осми
Годишњи фонд часова	34

ИСХОДИ У оквиру области/теме ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– повеже различите видове музичког изражавања са друштвено-историјским амбијентом у коме су настали; – уочи основне карактеристике музичког стваралаштва у романтизму, импресионизму и савременом добу; – препознаје националне игре у делима уметничке музике; – наведе изражајна средства музичке уметности карактеристична за период романтизма, импресионизма и савременог доба; – разликује музичке форме романтизма, импресионизма и савременог доба; – идентификује репрезентативне музичке примере најзначајнијих представника романтизма, импресионизма и савременог доба; – идентификује елементе музике ранијих епоха као инспирацију у музици савременог доба; – препозна врсту дувачких инструмента по изгледу и звуку; – опише начин добијања тона код дувачких инструмената; – препозна инструмент или групу према врсти композиције у оквиру датог музичког стила; – објасни како је музика повезана са другим уметностима и областима ван уметности (музика и религија; технологија записивања, штампања нота; извођачке и техничке могућности инструмената; – изводи музичке примере користећи глас, покрет и инструменте, самостално и у групи; – користи музичке обрасце у осмишљавању музичких целина кроз певање, свирање и покрет; – комуницира у групи импровизујући мање музичке целине гласом, инструментом или покретом; – учествује у креирању и реализацији школских приредби, догађаја и пројеката; – изрази доживљај музике језиком других уметности (плес, глума, писана или говорна реч, ликовна уметност);	ЧОВЕК И МУЗИКА	Романтизам Програмска и апсолутна музика Соло песма Клавирска минијатура Националне и стилизоване игре (полка, мазурка, чардаш, казачок, сиртаки, валцер, танго...) Музичко-сценска дела Сметана, Дворжак, Шопен, Лист, Шуберт, Шуман, Паганини, Верди, Пучини, Росини, Чајковски, Бородин, Мусоргски, Мокрањац Импресионизам Равел, Дебиси Савремено доба Жанрови: Џез, популарна музика, апстрактна музика. Импровизација (појам) Стравински, Прокофјев, Коњовић, Константин Бабић, Вера Миланковић
	МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ	Дувачки инструменти
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Елементи музичке изражајности: темпо, динамика, тонске боје различитих гласова и инструмената. Слушање световне и духовне музике романтизма, импресионизма и савременог доба. Слушање вокалних, вокално-инструменталних и инструменталних композиција, домаћих и страних композитора. Слушање дела традиционалне народне музике.
	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Певање песама по слуху и из нотног текста (солмизацијом) самостално и у групи. Певање песама у мешовитим тактовима (7/8, 5/8) по слуху. Певање песама у комбинацији са плесним покретом. Певање и свирање из нотног текста народних и уметничких композиција на инструментима Орфовог инструментарија и/или на другим инструментима. Извођење једноставнијих музичких примера у вези са обрађеном темом. Извођење (певање или свирање) једноставних ритмичких и мелодијских репрезентативних примера (одломака/тема) у стилу музике романтизма, импресионизма и савременог доба.

– примењује принцип сарадње и међусобног подстицања у комуникацији и заједничком музицирању; – се понаша у складу са правилима музичког бонтона у различитим музичким приликама; – критички просуђује утицај музике на здравље; – користи могућности ИКТ-а за самостално истраживање, извођење и стваралаштво.	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Импровизација Креирање покрета уз музику коју ученици изводе. Креирање ритмичке пратње. Реконструкција музичких догађаја у стилу романтизма, импресионизма и савремене музике. Израда дувачких инструмената од доступних материјала.
--	---------------------------------	--

Кључни појмови садржаја: романтизам, Програмска и апсолутна музика, соло песма, клавирска минијатура, музичко-сценска дела, савремено доба, музички жанрови.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Природа саме музике, па и предмета музичка култура, указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене програмом наставе и учења. Ниједна област се не може изучавати изоловано од друге и бити сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике. Музику од почетка треба повезивати са што више догађаја из живота ученика. Паралелно одвијање различитих музичких активности подстиче мисаону активност, драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика, и представља одличну основу за интеграцију са другим предметима.

Настава усмерена на остваривање исхода даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање (певање и свирање) ученика и музичко стваралаштво у оквиру којих ученик користи теоријска знања као средства за партиципацију у музици. Основни методски приступ се темељи на звучном утиску, по принципу *од звука ка нотној слици и тумачењу*.

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Настава музичке културе остварује се кроз следеће области:

- Човек и музика.
- Музички инструменти.
- Слушање музике.
- Извођење музике.
- Музичко стваралаштво.

Да би постигао очекиване исходе образовног-васпитног процеса, наставник користи глас и покрет, музичке инструменте, елементе информационих технологија као и развијене modele мултимедијалне наставе. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којим ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања информацијама и њиховог коришћења (књиге, интернет...), сараднички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајнијег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премошћавања стидљивости или анксиозности.

Програм наставе и учења омогућава да се, поред наведених композиција за слушање и извођење, могу користити и композиције које нису наведене, односно, наставник има могућност да максимално до 30%, по слободном избору, одабере композиције за слушање и извођење водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим могућностима и интересовањима, естетским захтевима, исходима и локалитету на коме се налази школа. Однос између понуђених композиција и примера из друге литературе треба да буде најмање 70% у корист понуђених. Из поменутог разлога, у програму наставе и учења се налази већи избор наставног материјала (за слушање и извођење) у односу на годишњи фонд часова предмета Музичка култура.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

Поред пажљивог избора што квалитетнијих музичких садржаја, ученике треба упутити на то да прегласна и агресивна музика има штетан утицај на здравље и изазива физиолошки и психолошки одговор организма. Важно је такође, стално указивати и на позитиван ефекат музике, у смислу опуштања, подизања пажње, емоционалних и физичких одговора, когнитивне стимулације и развијања меморије.

Упућивање ученика на правила понашања при слушању музике и извођењу музике чини део васпитног утицаја који наставник има у обликовању опште културе понашања. Овај модел понашања ученик треба да пренесе касније на концерте и различите музичке приредбе.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да обликује дати програм имајући у виду: састав и карактеристике ученика у одељењу, уџбенике и остали дидактички материјал који користи за реализацију наставних садржаја, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже као и потребе локалне средине у којој се школа налази.

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник креира свој глобални план рада из кога ће развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима).

На часу треба да преовлађује активност којом се савладава нови музички садржај, али је она увек повезана и са другим музичким активностима. Специфичност предмета се огледа у томе што се музичке активности одвијају паралелно или једна музичка активност логично води ка другој.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава музичке културе подразумева учешће свих ученика, а не само оних који имају музичке предиспозиције. Како је предмет музичка култура синтеза вештина и знања, полазна тачка у процесу оцењивања треба да буду индивидуалне музичке способности и ниво претходног знања сваког ученика. Битни фактори за праћење музичког развоја и оцењивање сваког ученика су његово знање, рад, степен ангажованости, кооперативност, интересовање, став, умешност и креативност, али и напредовање у односу на претходна постигнућа. Тако се у настави музичке културе за исте образовне-васпитног задатке могу добити различите оцене, као и за различите резултате исте оцене, због тога што се конкретни резултати упоређују са индивидуалним ученичким могућностима.

Начин провере и оцена треба да подстичу ученика да напредује и активно учествује у свим видовима музичких активности. Главни критеријум за процес праћења и процењивања је *начин ученичке партиципације у музичком догађају*, односно да ли је у стању да прати музичко дело при слушању и како односно, да ли и како изводи и ствара музику користећи постојеће знање.

У зависности од области и теме, постигнућа ученика се могу оценити усменом провером, краћим писаним проверама (до 15 минута) и проценом практичног рада и стваралачког ангажовања. Поред ових традиционалних начина оцењивања, треба користити и друге начине оцењивања као што су:

- допринос ученика за време групног рада;
- израда креативних задатака на одређену тему;
- рад на пројекту (ученик даје решење за неки проблем и одговара на конкретне потребе);
- специфичне вештине.

У процесу вредновања резултата учења наставник треба да буде фокусиран на ученичку мотивацију и ставове у односу на извођење и стваралаштво, способност концентрације, квалитета/перцепције и начин размишљања приликом слушања, као и примену теоретског знања у музицирању.

Наставник треба да мотивише ученика на даљи развој, тако да ученик осети да је кроз процес вредновања виђен и подржан, као и да има оријентацију где се налази у процесу развоја у оквиру музике и музичког изражавања. Важно је укључити самог ученика у овај процес у смислу дијалога и узајамног разумевања у вези са тим шта ученик осећа као препреке (вољне и невољне) у свом развоју, као и на које начине се, *из ученикове перспективе*, оне могу пребродити.

Када је у питању вредновање области Музичко стваралаштво, оно треба вредновати у смислу стваралачког ангажовања ученика, а не према квалитету насталог дела, јер су и најскромније музичке импровизације, креативно размишљање и стварање педагошки оправдане.

Узимајући у обзир све циљеве које процес учења, краткорочно и дугорочно треба да постигне, неопходно је имати на уму да се оквир вредновања процеса и резултата учења одвија највише у учениковом живом контакту са музиком, тј. извођењу и стваралаштву, а такође и слушању музике. Теоретско знање треба да има своју примену и функцију у ученичком изражавању кроз музику и у контакту са музиком. Како процес учења у оквиру сваког часа треба да обухвати све области, посматрање ученика у живом контакту са музиком је истовремено показатељ квалитета процеса учења, као и идеална сцена за вредновање резултата учења. Сумативно вредновање треба да буде осмишљено кроз задатке и активности које захтевају креативну примену знања. Диктате не треба практиковати ни задавати.

Назив предмета	ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ
Циљ	Циљ учења предмета <i>Физичко и здравствено васпитање</i> је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.
Разред	Осми
Годишњи фонд часова	102

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА		САДРЖАЈИ
одабере и примени комплекс простих и општеприпремних вежби одговарајућег обима и интензитета у вежбању; – користи научене вежбе у спорту, рекреацији и другим ситуацијама; – упоређује и анализира сопствене резултате са тестирања са референтним вредностима; – примени усвојене технике кретања у игри, спорту и другим различитим ситуацијама; – примени атлетске дисциплине у складу са правилима; – развија своје физичке способности применом вежбања из атлетике; – одржава равнотежу у различитим кретањима, изводи ротације тела; – примени вежбања из гимнастике за развој физичких способности; изведе елементе усвојених тимских и спортских игара; – примени основна правила тимских и спортских игара; – користи усвојене елементе технике у спортским играма; – примени основне тактичке елементе; – учествује на унутар одељенским такмичењима; – изведе кретања у различитом ритму; – игра народно коло; – изведе основне кораке плеса из народне традиције других култура; – изведе вежбе и саставе уз музичку пратњу; – плива техником краула и леђног краула и прсном техником; – преплива најмање 50m; – процени своје способности и вештине у води; – скочи у воду на ноге и на главу; – рони у дужину у складу са својим могућностима; – поштује правила понашања у води, и око водене средине;	ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ		Вежбе за развој снаге. Вежбе за развој покретљивости. Вежбе за развој аеробне издржљивости. Вежбе за развој брзине. Вежбе за развој координације. Примена националне батерије тестова за праћење физичког развоја и моторичких способности
	МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ, СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ	Атлетика	Истрајно трчање Спринтерско трчање. Штафетно трчање Скок удаљ. Бацања кугле. Скок увис (леђна техника). Бацање „вортекс-а“. Четворобој
		Спортска гимнастика	Основни садржаји: Вежбе и комбинације вежби карактеристичних за поједине справе: Тло Прескок Трамполина Вратило Двовисински разбој Паралелни разбој Кругови Коњ са хватаљкама Греда Проширени садржаји: На тлу и справама сложеније вежбе и комбинације вежби
		Основе тимских и спортских игара	Футсал: Елементи технике и тактике. Игра уз примену правила Рукомет: Елементи технике и тактике. Игра уз примену правила. Кошарка: Елементи технике и тактике. Игра уз примену правила. Оdboјка: Елементи технике и тактике. Игра уз примену правила. Активност по избору

– уочи ризичне ситуације у води и око ње; – вреднује утицај примењених вежби на организам – одреди ниво сопствене дневне физичке активности; – користи вежбе ради побољшања својих физичких способности; – предвиди елиминише последице недовољне физичке активности; – примени мере безбедности у вежбању у школи и ван ње; – одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима; – примени и поштује правила игара у складу са етичким нормама; – примерено се понаша као учесник или посматрач на такмичењима; – решава конфликте на друштвено прихватљив начин; – користи различите изворе информација за упознавање са разноврсним облицима физичких и спортско-рекреативних активности; – прихвати победу и пораз; – процени вредност различитих спортова без обзира на лично интересовање; – примени усвојене моторичке вештине у ванредним ситуацијама; – вреднује лепоту покрета у физичком вежбању и спорту; – подстиче породицу на редовно вежбање; – повеже врсте вежби, игара и спорта са њиховим утицајем на здравље; – планира дневни ритам рада, исхране и одмора у складу са својим потребама; – разликује здраве од нездравих облика исхране – правилно користи додатке исхране; – примењује здравствено-хигијенске мере у вежбању; – правилно реагује и пружи основну прву помоћ приликом повреда; – чува животну средину током вежбања; – анализира штетне последице конзумирања дувана, алкохола, штетних енергетских напитака и психоактивних супстанци.		Плес и ритмика	Вежбе са вијаком. Вежбе са обручем. Народно коло „Моравац“. Народно коло из краја у којем се школа налази. Енглески валцер.
		Пливање и ватерполо	Пливање Техника крауле, леђног краула и прсног пливања. Одржавање на води на разне начине и самопомоћ. Роњење у дужину 10–15m. Скокови на ноге и главу. Мешовито пливање. Игре у води. Помоћ другима у води Ватерполо Пливање са лоптом. Хватање и додавање. Основни елементи тактике и игра.
	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА	Полигони	Полигон у складу са реализованим моторичким садржајима. Полигон са препрекама
		Физичко вежбање и спорт	Подела моторичких способности. Функција срчано-дисајног система. Основна правила и тактика спортских игара. Понашање на такмичењима и спортским манифестацијама. Чување и одржавање простора, справа и реквизита који се користе у вежбању. Превенција насиља у физичком васпитању и спорту. Решавање спорних ситуација. Коришћење писаних и електронских извора информација из области физичког васпитања и спорта. Вежбање у функцији сналажења у ванредним ситуацијама. Значај и улога физичког вежбања за професионална занимања у спорту, образовању, здравству, војсци, полицији и другим занимањима. Структура физичке културе (физичко васпитање, спорт и рекреација).
		Здравствено васпитање	Утицај различитих вежбања на кардио-респираторни систем, скелетно-мишићни и организам уопште. Здравствено-хигијенске мере пре и после вежбања. Значај правилне исхране. Енергетски напаци и њихова штетност. Прва помоћ након површинских повреда, уганућа у прелома. Значај вежбања у природи. Чување околине при вежбању. Последице конзумирања дувана и алкохола и психоактивних супстанци Правилно конзумирање додатака исхране. Мере заштите репродуктивног здравља у процесу вежбања

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Циљ и исходи предмета се остварују кроз јединство наставе Физичког и здравственог васпитања, ваннаставних и ваншколских активности у складу са програмом. Програм седмог разреда базиран је на континуитету усвојених знања, вештина, ставова и вредности из претходних разреда.

Настава Физичког и здравственог васпитања усмерена је према индивидуалним разликама ученика, које се узимају као критеријум у диференцираном приступу, па самим тим неопходно је упутити ученика или групу ученика, на олакшане или проширене садржаје у часовној, ваннаставној и ваншколској организацији рада.

Где је неопходно, програмске садржаје потребно је реализовати према полу.

Организациони облици рада

Концепција Физичког и здравственог васпитања заснива се на јединству наставних и ваннаставних организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља кроз достизање исхода и стандарда овог васпитно-образовног подручја.

А. часови физичког и здравственог васпитања;

Б. секције,

В. недеља школског спорта,

Г. активности у природи (кросеви, зимовање, летовање - камповање...),

Д. школска и ваншколска такмичења

Ђ. корективно-педагошки рад.

Педагошка документација

– Дневник рада за физичко и здравствено васпитање;

– Планови рада физичког и здравственог васпитања и обавезних физичких активности ученика: план рада стручног већа, годишњи план (по темама са бројем часова), месечни оперативни план, план ванчасовних и ваншколских активности и праћење њихове реализације.

– Писане припреме: форму и изглед припреме сачињава сам наставник уважавајући: временску артикулацију остваривања, циљ часа, исходе који се реализују, конзистентну дидактичку структуру часова, запажања након часа.

– Радни картон: наставник води за сваког ученика. Радни картон садржи: податке о стању физичких способности са тестирања, оспособљености у вештинама, напомене о специфичностима ученика и остале податке неопходне наставнику.

Педагошку документацију наставник сачињава у електронској или писаној форми.

Школски програм 2021-2025.

Назив предмета	ФИЗИКА
Циљ	Циљ учења Физике јесте упознавање ученика са природним појавама и основним законима природе, стицање основе научне писмености, оспособљавање за уочавање и распознавање физичких појава и активно стицање знања о физичким феноменима кроз истраживање, усвајање основа научног метода и усмеравање према примени физичких закона у свакодневном животу и раду.
Разред	осми
Годишњи фонд часова	68

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ ТЕМА	САДРЖАЈИ
– повезује физичке величине које описују осцилације и таласе; – описује карактеристике звука, ултразвука и инфразвука и наводи примере примене ултразвука; – анализира примере одбијања и преламања светлости, тоталне рефлексије (огледала, сочива) и користи лупу и микроскоп; – демонстрира и објасни: осциловање куглице клатна и тела обешеног о опругу, осциловање жица и ваздушних стубова; – демонстрира и објасни: појаву сенке, функционисање ока и корекцију вида; – примењује превентивне мере заштите од буке и од прекомерног излагања Сунчевом зрачењу; – демонстрира узајамно деловање наелектрисаних тела и објасни од чега оно зависи; – прикаже и опише електрично поље, израчуна силу којом поље делује на наелектрисање и повеже електрични напон и јачину електричног поља; – објасни провођење струје кроз метале, течности и гасове и упоређи отпорности металних проводника на основу њихових карактеристика; – наводи и користи различите изворе електричне струје (EMS) и	ОСЦИЛАТОРНО И ТАЛАСНО КРЕТАЊЕ	Осцилаторно кретање (осциловање тела обешеног о опругу, осциловање куглице клатна). Појмови и величине којима се описује осциловање тела (амплитуда, период, фреквенција). Закон о одржању механичке енергије при осциловању тела. Механички таласи. Основни параметри којима се описује таласно кретање (таласна дужина, фреквенција, брзина). Звук. Карактеристике звука и звучна резонанција. Демонстрациони огледи. Осциловање куглице клатна и тела обешеног о опругу (у ваздуху и у течности). Осциловање жица и ваздушних стубова (ксилофон, различите затегнуте жице, једнаке стаклене флаше са различитим нивоима воде). Одакле долази звук (гумено црево са два левка, канап и две пластичне чаше...). Таласи (таласна машина или када). Демонстрација звучне резонанције променом висине ваздушног стуба (дужа стаклена цев са водом) Лабораторијска вежба - Мерење периода осциловања клатна или периода осциловања тега на опрузи - Одређивање убрзања Земљине теже помоћу математичког клатна
	СВЕТЛОСНЕ ПОЈАВЕ	Карактеристике светлости. Праволинијско простирање светлости (сенка и полусенка, помрачење Сунца и Месеца). Закон одбијања светлости. Равна и сферна огледала и конструкција ликових предмета. Брзина светлости у различитим срединама. Индекс преламања и закон преламања светлости. Тотална рефлексија. Преламање светлости кроз призму и сочива. Одређивање положаја ликових код сочива. Оптички инструменти. Лупа и микроскоп. Демонстрациони огледи. Сенке. Хартлијева плоча за илустровање закона о одбијању и преламању светлости. Преламање светлости (штапић делимично уроњен у чашу с водом, новчић у чаши са водом и испод ње). Преламање беле светлости при пролазу кроз призму. Преламање светлости кроз сочиво, око и корекција вида (оптичка клупа, геометријска оптика на магнетној табли, стаклена флаша са водом као сочиво). Лупа и микроскоп. Лабораторијске вежбе - Провера закона одбијања светлости коришћењем равнoг огледала. - Одређивање жижне даљине сабирног сочива.
	ЕЛЕКТРИЧНО ПОЉЕ	Наелектрисавање тела. Елементарна количина наелектрисања. Закон о одржању количине наелектрисања. Узајамно деловање наелектрисаних тела. Кулонов закон. Електрично поље (линије сила, хомогено и нехомогено поље). Рад силе електричног поља. Напон. Веза напона и јачине хомогеног електричног поља. Електричне појаве у атмосфери. Демонстрациони огледи.

Школски програм 2021-2025.

зна да их разврста ради рециклаже; – познаје основне елементе електричног кола и уме да их повеже, изабере одговарајући опсег мерног инструмента и мери јачину струје и напон, одређује вредност отпорности редно и паралелно везаних отпорника и резултате прикаже табеларно и графички; – описује ефекте који се испољавају при протицању електричне струје; – описује узајамно деловање два паралелна проводника са струјом, деловање магнетног поља на струјни проводник и принцип рада електромагнета и електромотора; – објасни принцип рада компаса и природу Земљиног магнетног поља;		Наелектрисавање чврстих изолатора и проводника. Електрофор, електрично клатно и електроскоп. Линије сила електричног поља (перјанице, гриз у ричинусовом уљу и јаком електричном пољу). Фарадејев кавез. Антистатичке подлоге. Инфлуентна машина. Мехури сапунице у електричном пољу. Модел громобрана.
	ЕЛЕКТРИЧНА СТРУЈА	Електрична струја (једносмерна, наизменична). Услови за настајање електричне струје и извори струје (EMS). Мерење електричне струје и напона. Електрична отпорност проводника. Проводници и изолатори. Омов закон за део струјног кола. Рад и снага електричне струје. Џул-Ленцов закон. Омов закон за цело струјно коло. Везивање отпорника. Електрична струја у течностима и гасовима. Мере заштите од електричне струје (жива бића, објекти и електрични уређаји). Демонстрациони огледи. Демонстрациони амперметар у струјном колу. Регулисање електричне струје у колу реостатом и потенциометром. Графитна мина (оловке) као потенциометар. Мерење електричне отпорности омметром. Загревање проводника при протицању електричне струје. Протицање електричне струје у воденом раствору кухињске соли. Лимун као батерија. Пражњење у Гајслеровим цевима помоћу Теслиног трансформатора. Лабораторијске вежбе 1. Зависност електричне струје од напона на отпорнику (таблични и графички приказ зависности). 2. Одређивање електричне отпорности отпорника у колу помоћу амперметра и волтметра. 3. Мерење електричне струје и напона у колу са серијски и паралелно повезаним отпорницима и одређивање еквивалентне отпорности.
	МАГНЕТНО ПОЉЕ	Магнетно поље сталних магнета. Магнетно поље Земље. Магнетно поље електричне струје. Дејство магнетног поља на струјни проводник. Допринос Николе Тесле и Михајла Пупина развоју науке о електромагнетним појавама и њиховој примени. Демонстрациони огледи. Линије сила магнетног поља потковичастог магнета и магнетне шипке. Магнетна игла и школски компас. Ерстедов оглед. Електромагнет. Узајамно деловање два паралелна проводника кроз које протиче струја.
	ЕЛЕМЕНТИ АТОМСКЕ И НУКЛЕАРНЕ ФИЗИКЕ	Структура атома (језгро, електронски омотач). Нуклеарне силе. Природна радиоактивност. Радиоактивно зрачење (алфа, бета и гама зраци) и њихово дејство на биљни и животињски свет. Заштита од радиоактивног зрачења. Вештачка радиоактивност. Фисија и фузија. Примена нуклеарне енергије и радиоактивног зрачења. Демонстрациони оглед. Детекција присуства радиоактивног зрачења. (школски Гајгер-Милеров бројач)
	ФИЗИКА И САВРЕМЕНИ СВЕТ	Значај физике за развој других природних наука Допринос физике развоју савремене медицине (ултразвук, ЕКГ, скенер, магнетна резонанција, Гама нож...) Физика и савремене технологије (интернет, мобилна телефонија, даљинско управљање, нанофизика....)

Кључни појмови садржаја: осцилације, таласи, звук, светлост, електрично поље, магнетно поље, електрична струја, атом, атомско језгро, радиоактивност.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Полазна опредељења при дефинисању исхода и конципирању програма физике били су Образовни стандарди за крај обавезног образовања.

Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина и ставова које ученик стиче у процесу остваривања наставе у седам области предмета: Осцилаторно и таласно кретање, Светлосне појаве, Електрично поље, Електрична струја, Магнетно поље, Елементи атомске и нуклеарне физике и Физика и савремени свет.

Обнављање дела градива из седмог разреда, које се односи на Закон одржања механичке енергије, треба да послужи као увод и обезбеди континуитет.

Ученици осмог разреда треба да наставе са учењем основних појмова и закона физике на основу којих ће разумети појаве у природи и значај физике у образовању и свакодневном животу. Они треба да стекну знање и вештине да би досегли стандарде за крај обавезног образовања.

Полазна опредељења утицала су на избор програмских садржаја и метода логичког закључивања, демонстрационих огледа и лабораторијских вежби, оријентисаних на очекиване исходе.

Из физике као научне дисциплине одабрани су они садржаји које на одређеном нивоу, у складу са образовним стандардима и исходима, могу да усвоје сви ученици осмог разреда.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

При планирању наставног процеса наставник, на основу дефинисаног циља предмета, исхода и образовних стандарда, самостално планира број и редослед часова обраде и осталих типова часова, као и методе и облике рада са ученицима. Редослед проучавања појединих тема није потпуно обавезујући. Наставник може у одређеној мери (водећи рачуна да се не наруши логичан след учења физике) прерасподелити садржаје према својој процени.

Улога наставника је да при планирању наставе води рачуна о саставу одељења и резултатима иницијалног теста, степену опремљености кабинета за физику, степену опремљености школе (ИТ опрема, библиотека,...), уџбенику и другим наставним материјалима које ће користити.

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију истих на ниво конкретне наставне јединице. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за остале исходе потребно више времена и више различитих активности.

Од метода логичког закључивања, које се користе у физици као научној дисциплини (индуктивни, дедуктивни, закључивање по аналогiji итд.), ученицима осмог разреда најприступачнији је индуктивни метод (од појединачног ка општем) при проналажењу и формулисању основних закона физике. Зато програм предвиђа да се при проучавању макрофизичких појава претежно користи индуктивни метод.

Увођење једноставних експеримената за демонстрирање физичких појава има за циљ развијање радозналости и интересовања за физику. Једноставне експерименте могу да изводе и сами ученици на часу или да их понове код куће, кроз истраживачки приступ при решавању проблема, користећи различите предмете и материјале из свакодневног живота. Одређени садржаји и тематске целине се могу реализовати и преко пројектне наставе.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ПРЕДМЕТА ФИЗИКА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се остварени ниво постигнућа и напредовање током процеса учења. Да би вредновање било објективно потребно је да буде усклађено са принципима оцењивања и Правилником о оцењивању.

Наставник је дужан да континуирано прати рад сваког ученика кроз непрекидно проверавање његових усвојених знања, стечених на основу свих облика наставе: демонстрационих огледа, предавања, решавања квантитативних и квалитативних задатака, лабораторијских вежби, и пројеката...

У сваком разреду треба континуирано проверавати и вредновати компетенције (знања, вештине и ставове) ученика помоћу усменог испитивања, кратких писмених провера, тестова на крају већих целина, контролних вежби и провером експерименталних вештина. Наставник физике треба да омогући ученицима да искажу сопствена размишљања о неким физичким појавама и да то адекватно вреднује. На почетку школске године потребно је спровести иницијални тест. Овај тест је инструмент провере предзнања и потенцијала ученика. На крају школске године, такође, треба спровести часове систематизације градива и проверити ниво постигнућа ученика и степен остварености образовних исхода.

Назив предмета	ХЕМИЈА
Циљ	Циљ учења Хемије је да ученик развије систем основних хемијских појмова и вештине за правилно руковање лабораторијским посуђем, прибором и супстанцама, да се оспособи за примену стеченог знања и вештина за решавање проблема у свакодневном животу и наставку образовања, да развије способности апстрактног и критичког мишљења, способности за сарадњу, тимски рад, и одговоран однос према себи, другима и животној средини.
Разред	осми
Годишњи фонд часова	68

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– правилно рукује лабораторијским посуђем, прибором и супстанцама, и показује одговоран однос према здрављу и животној средини; – изведе експеримент према датом упутству, табеларно и графички прикаже податке, формулише објашњења и изведе закључке; – наведе заступљеност метала и неметала, неорганских и органских једињења у живој и неживој природи; – испита и опише физичка својства метала и неметала, и повеже их с њиховом практичном применом; – испита и опише хемијска својства метала и неметала, и објасни их на основу структуре атома и положаја елемената у Периодном систему; – напише формуле и именује оксиде, киселине, базе и соли; – испита, опише и објасни својства оксида, неорганских киселина, база и соли, препозна на основу формуле или назива представнике ових једињења у свакодневном животу и повеже њихова својства са практичном применом; – напише и тумачи једначине хемијских реакција метала и неметала; – разликује својства неорганских и органских супстанци и објашњава	МЕТАЛИ, ОКСИДИ И ХИДРОКСИДИ	Метали у неживој и живој природи. Општа физичка и хемијска својства метала. Алкални и земноалкални метали. Гвожђе, бакар, алуминијум, олово и цинк, њихове легуре и практична примена. Оксиди метала и хидроксида, својства и примена. Демонстрациони огледи: реакција Na, K, Mg и Ca са водом; реакција MgO и CaO са водом и испитивање својстава насталог раствора помоћу лакмус- хартије; испитивање електропроводљивости раствора натријум- хидроксида. Лабораторијска вежба I: испитивање физичких својстава метала; реакција метала са киселинама.
	НЕМЕТАЛИ, ОКСИДИ И КИСЕЛИНЕ	Неметали у неживој и живој природи. Општа физичка и хемијска својства неметала. Халогени елементи, сумпор, азот, фосфор и угљеник. Оксиди неметала и киселине, својства и примена. Демонстрациони огледи: добивање сумпор(IV) -оксида и испитивање његових својстава; разблаживање концентроване сумпорне киселине; добивање угљеник(IV)-оксида и испитивање његових својстава; испитивање електропроводљивости дестиловане воде и хлороводоничне киселине; доказивање базних својстава воденог раствора амонијака. Лабораторијска вежба II: испитивање физичких својстава неметала. Лабораторијска вежба III: доказивање киселости неорганских киселина помоћу лакмус- хартије.
	СОЛИ	Добивање соли. Формуле соли и називи. Дисоцијација соли. Физичка и хемијска својства соли. Примена соли. Демонстрациони огледи: реакција неутрализације хлороводоничне киселине и раствора натријум-хидроксида; реакција између метала и киселине; хемијске реакције соли: између калцијум-карбоната и хлороводоничне киселине, раствора гвожђе(III)-хлорида и натријум-хидроксида, раствора сребро- нитрата и натријум-хлорида. Лабораторијска вежба IV: добивање соли и испитивање растворљивости различитих соли у води; добивање

Школски програм 2021-2025.

разлику на основу њихових структура; – препозна физичке и хемијске промене неорганских и органских супстанци у окружењу, и представи хемијске промене хемијским једначинама; – напише формуле и именује представнике класа органских једињења имајући у виду структурну изомерију; – разликује органске супстанце са аспекта чиста супстанца и смеша, величина молекула, структура, порекло и то повезује са њиховом улогом и применом; – испита, опише и објасни физичка и хемијска својства представника класа органских једињења и повеже својства једињења са њиховом практичном применом;		баријум- сулфата; доказивање угљеник(IV)-оксида и настајање калцијум- карбоната.
	ОРГАНСКА ЈЕДИЊЕЊА И ЊИХОВА ОПШТА СВОЈСТВА	Својства атома угљеника и многобројност органских једињења. Функционалне групе и класе органских једињења. Општа својства органских једињења. Демонстрациони огледи: упоређивање својстава органских и неорганских једињења; доказивање угљеника у органским супстанцама.
	УГЉОВОДОНИЦИ	Подела угљоводоника. Номенклатура. Изомерија. Физичка својства угљоводоника. Хемијска својства угљоводоника. Полимери. Нафта и земни гас. Демонстрациони огледи: испитивање растворљивости и сагоревање n-хексана (медицински бензин); разликовање засићених и незасићених ацикличних угљоводоника (реакција са калијум-перманганатом). Вежба V: састављање модела молекула угљоводоника, писање структурних формула и именовање угљоводоника.
	ОРГАНСКА ЈЕДИЊЕЊА СА КИСЕОНИКОМ	Алкохоли – номенклатура, својства и примена. Карбоксилне киселине – номенклатура, својства и примена. Масне киселине. Естри – номенклатура, својства и примена. Демонстрациони огледи: добивање алкохола алкохолним врењем; доказивање киселости карбоксилних киселина; лабораторијско добивање и испитивање својстава етил-етаноата. Лабораторијска вежба VI: физичка и хемијска својства органских једињења са кисеоником; испитивање растворљивости алкохола и карбоксилних киселина са различитим бројем атома угљеника у молекулу у води и неполарном растварачу; реакција етанске и лимунске киселине са натријум-хидрогенкарбонатом.
	БИОЛОШКИ ВАЖНА ОРГАНСКА ЈЕДИЊЕЊА	Масти и уља. Угљени хидрати у прегледу: моносахариди (глюкоза и фруктоза), дисахариди (сахароза и лактоза), полисахариди (скроб и целулоза). Амино-киселине. Протеини. Витамини. Демонстрациони огледи: сапонификација масти – сапуни. Лабораторијска вежба VII: испитивање растворљивост масти и уља, и угљених хидрата у води; доказивање скроба; денатурација протеина.
	ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ И ЗЕЛЕНА ХЕМИЈА	Загађивачи, загађујуће супстанце и последице загађивања. Рециклажа. Зелена хемија.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења Хемије првенствено је оријентисан на процес учења и остваривање исхода. Исходи су искази о томе шта ће ученик бити у стању да: учини, предузме, изведе, обави захваљујући знањима, ставовима и вештинама, које је градио и развијао током школске године учећи хемију. Они омогућавају да се циљ наставе хемије достигне у складу с предметним и међу- предметним компетенцијама и стандардима постигнућа. Исходи представљају ученичка постигнућа и као такви су основна водиља наставнику који креира наставу и учење. Програм наставе и учења хемије је тематски

конципиран. За сваку област/тему предложени су садржаји, а ради лакшег планирања наставе предлаже се оријентациони број часова по темама.

Главна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода Хемије је настава усмерена на учење у школи, што значи да ученик треба да учи:

- *смислено*: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из хемије и других предмета;
- *проблемски*: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;
- *дивергентно*: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;
- *критички*: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. При планирању наставе и учења важно је имати у виду да се исходи разликују по потребном времену за њихово постизање. Неки се лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Потребно је да наставник за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама због успостављања корелација са предметима. У фази планирања наставе и учења треба имати у виду да је уџбеник наставно средство намењено ученицима за учење и да он не одређује садржаје лекција. Препоручен је број часова за реализацију сваке теме који укључује и предвиђене лабораторијске вежбе, вежбе и демонстрационе огледе. Формирање појмова треба базирати на демонстрационим огледима и лабораторијским вежбама. Ако у школи не постоје супстанце предложене за извођење демонстрационих огледа и лабораторијских вежби, огледи се могу извести са доступним супстанцама.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднује се процес и продукти учења. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша учење и резултат. Свака активност је прилика за процену напредовања и давања повратне информације (формативно проверавање), а ученике треба оспособљавати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета. Тако, на пример, питања у вези с демонстрацијом огледа, ученичка запажања, објашњења и закључци, могу бити један од начина формативног проверавања. Анализа ученичких одговора пружа увид у то како они примају информације из огледа и издвајају битне, анализирају ситуације, повезују хемијске појмове и појмове формиране у настави других предмета у формулисању објашњења и извођењу закључака о својствима и променама супстанци. Таква пракса праћења напредовања ученика поставља их у позицију да повезују и примењују научне појмове у контекстима обухваћеним демонстрираним огледима, доприноси развоју концептуалног разумевања и критичког мишљења, и припрема ученике да на тај начин разматрају својства и промене супстанци с којима су у контакту у свакодневном животу.

Праћење напредовања ученика требало би да обухвати све нивое презентовања хемијских садржаја: макроскопски, честични и симболички ниво. Питањима би требало подстицати ученике да предвиде шта ће се десити, да оправдају избор, објасне зашто се нешто десило и како се десило, повежу различите области садржаја, препознају питања постављена на нови начин, извуку корисне податке, али и да процењују шта нису разумели. Ученике би требало охрабривати да презентују, објашњавају и бране страге које користе у решавању проблема. Тиме се они подстичу да реструктурирају и организују садржај на нов начин, издвајају релевантан део садржаја за решавање проблема, цртају дијаграме, анализирају везе између компоненти, објашњавају како су решили проблем или трагају за различитим начинима решавања проблема. Улога наставника је да води питањима или сугестијама резоновање ученика, као и да пружа повратне информације. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења.

Оцењивање (сумативно проверавање) је саставни део процеса наставе и учења којим се обезбеђује стално праћење остваривања циља, исхода и стандарда постигнућа. Ученик се оцењује на основу усмене провере постигнућа, писмене провере и практичног рада. Важно је да активности ученика у процесу наставе и учења, формативног и сумативног проверавања буду усаглашене према очекиваним исходима, и да се приликом оцењивања од ученика не очекује испуњавање захтева за које нису имали прилику да током наставе развију потребна знања и вештине.

Наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Преиспитивање наставе према резултатима које постижу ученици је важна активност наставника и подразумева промену у методама наставе и учења, активностима и задацима ученика, изворима за учење, наставним средствима, тако да се ученицима обезбеди напредовање ка бољим постигнућима.

ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ

Назив програма	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ
Циљ	Циљ учења Грађанског васпитања је да ученик изучавањем и практиковањем основних принципа, вредности и процедура грађанског друштва постане свестан својих права и одговорности, осетљив за потребе других и спреман да активно делује у заједници.
Разред	Осми
Годишњи фонд часова	34

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће би требало да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
– изрази осећај љубави и поноса према својој домовини на начин који никога не угрожава; – образложи зашто су понашања која се могу описати као ксенофобија, расизам, антисемитизам, антициганизам облици дискриминације и кршења људских права; – наведе примере повезаности различитих култура у једној заједници и образложи потребу интеркултуралног дијалога за квалитетан живот свих чланова те заједнице; – покаже интересовање за упознавање различитих култура; – наведе права која националне мањине у Србији по Уставу имају; – разликује појмове пол и род и препознаје родне стереотипе; – уочава у рекламама, филмовима, књигама, изрекама, стриповима и другим продуктима културе на који начин се преносе родни обрасци; – указује на примере родне равноправности и неравноправности у ситуацијама из свакодневног живота; – дискутује о значају уважавања родне перспективе приликом доношења одлука значајних за једну заједницу; – наведе неколико привремених позитивних мера за постизање родне равноправности и аргументе за њихову примену; – препозна у понашању особе карактеристике насилника и жртве; – наведе могуће начине реаговања у ситуацији сусрета са насилником; – наведе основне функције медија и образложи зашто је важно да постоје кодекс новинара и кодекс деца и медији;	ЉУДСКА ПРАВА Заједница припадника различитих културних група	Припадност држави и нацији Патриотизам – осећај љубави и поноса према домовини и свим њеним припадницима. Начини изражавања патриотизма. Обесправљивање и угрожавање слободе људи. Ксенофобија, расизам, антисемитизам, антициганизам. Заједница различитих културних група Културна разноликост у форми мултикултуралности и интеркултуралности. Интеркултурни дијалог као средство развоја поштовања различитих култура и заједничког живота. Припадници националних мањина у Србији – заштита права и слобода припадника националних мањина.
	ДЕМОКРАТСКО ДРУШТВО Родна (не)равноправност	Пол и род Биолошке разлике (анатомске и физиолошке), насупрот разликама које друштво ствара (очекивања друштва од мушкараца и жена). Преношење родних образаца. Стереотипи и предрасуде о роду. Родна перспектива Укључивање родне перспективе приликом доношења одлука важних за једну заједницу (образовање, здравље, породица, запошљавање, спорт...). Родна равноправност Родна равноправност и једнаке могућности за све ради развоја друштва. Препреке родној равноправности. Одговорност државе, организација цивилног друштва и појединца у постизању родне равноправности. Привремене позитивне мере за постизање родне равноправности (квоте уписа на факултет, субвенције за запошљавање...). Родно засновано насиље Родне разлике као основа неравнотеже моћи. Злоупотреба моћи насилника. Карактеристике особе која врши насиље, која је изложена насиљу или која му

– образложи значај слободе медија за развој демократије; – у медијима проналази примере предрасуда, стереотипа, дискриминације, нетолеранције по различитим основама и критички их анализира; – препозна механизме манипулације медија и утицај медија на сопствено мишљење и деловање; – проналази и користи информације из различитих извора, критички их разматра и вреднује; – препозна пример злоупотребе деце у медијима; – у дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима, комуницира на конструктиван начин; – учествује у припреми, реализацији и евалуацији кратког филма, – учествује у избору садржаја и начина рада.	ПРОЦЕСИ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ Медији	сведочи. Мере заштите од родно заснованог насиља. Медији Врсте и функције медија. Слобода медија и њихов допринос развоју демократије. Медији као извор информација и дезинформација. Манипулације путем медија (одлагање информације, скретање пажње, побуђивање емоција, стварање осећаја кривице, неговање некултуре...). Медијска писменост Способност разумевања, критичког и аналитичког усвајања медијских садржаја. Кодекс у медијима Кодекс деца и медији. Кодекс новинара. Притисци на новинаре као инструмент ограничавања слободе изражавања.
	ГРАЂАНСКИ АКТИВИЗАМ Вредности грађанског друштва	Снимање кратког филма о вредностима грађанског друштва Избор теме и формулисање идеје. Писање сценарија. Подела задатака. Снимање. Монтажа. Презентација. Евалуација.

Кључни појмови садржаја: патриотизам, ксенофобија, интеркултуралност, медији, родна равноправност и родно засновано насиље

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Изборни програм Грађанско васпитање за осми разред организован је, као и претходни програми, по моделу спирале, што значи да су садржаји дати у исте четири области (*Људска права, Демократско друштво, Процеси у савременом свету и Грађански активизам*), али се они проширују и продубљују, а исходи се надограђују или се, ако је у питању вештина, даље развијају. По свом садржају ово је најзахтевнији програм, који се ослања на исходе у програмима Грађанског васпитања за претходне разреде, на исходе из програма обавезних предмета, као и на ваншколско искуство ученика који на крају основне школе имају све сложеније социјалне релације.

У програму су наведени садржаји које наставник, као и у претходним разредима, може да допуњује, проширује и мења према конкретним потребама и плану сопственог рада, али увек имајући у виду исходе које треба остварити. Они су тако дати да одговарају узрасту ученика, да буду мерљиви и проверљиви, односно да наставник, пратећи активности ученика, може лако да утврди да ли их они достижу и у којој мери. Најчешће су исходи дати на нивоу примене, што значи да се знање и разумевање подразумевају, јер без тога нема примене. Такав приступ одговара концепту Грађанског васпитања од кога се очекује да код ученика развија конативну, вољну компоненту, која долази до изражаја у понашању. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање општег циља предмета и развој међупредметних компетенција. Између исхода постоји повезаност. Достижање једног исхода доприноси достизању других исхода. Многи исходи су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског периода, што се препознаје у томе да се неки исходи у истој или сличној формулацији налазе у програмима и за претходне разреде, али се очекује да постоји напредак у квалитету. На пример, исход *ученик ће бити у стању да износи свој став заснован на аргументима* подстиче се током више разреда, а очекује се да је квалитет аргумената све бољи.

Посебност Грађанског васпитања је у томе што је оно део ширег концепта образовања за демократију и грађанско друштво и у том смислу је тесно повезано са обавезним предметима, ваннаставним активностима и уопште етосом школе. Најјача веза је са предметима Историја и Српски језик и

књижевност, јер имају садржаје који се односе на појаве као што су мултикултуралност, ксенофобија, расизам, антисемитизам, антициганизам, родно засновано насиље. Поред ова два предмета, веза се може направити и са Биологијом, чији програм за осми разред, у оквиру теме *Човек и здравље*, предвиђа да се ученици баве питањима родног и полног идентитета, наравно у контексту хормонских активности и индивидуалне генетичке варијабилности што се природно надовезује на садржај овог програма у делу *Родна (не)равноправност*.

У процесу планирања наставе и учења наставник се, превасходно, руководи исходима које ученици треба да достигну. Приликом осмишљавања активности, како наставника тако и ученика, треба имати у виду да се свака од њих може вишеструко користити. На пример, у оквиру многих активности на различитим садржајима могућ је допринос достизању исхода који се односе на комуникацију, осетљивост за различитост, емпатију. То значи да за такве исходе нису потребни посебни садржаји, активности и часови. Њихово остваривање одвија се постепено и спонтано са тенденцијом да ученици аутентично развијају пожељне облике понашања.

Школски програм 2021-2025.

Назив програма	ВЕРСКА НАСТАВА - православна
Циљ	Циљ наставе православног катихизиса (веронауке) у основном образовању и васпитању јесте да пружи целовит православни поглед на свет и живот, уважавајући две димензије: историјски хришћански живот (историјску реалност Цркве) и есхатолошки живот (будућу димензију идеалног). То значи да ученици систематски упознају православну веру у њеној доктринарној, литургијској, социјалној и мисионарској димензији, при чему се хришћанско виђење живота и постојања света излаже у веома отвореном, толерантном дијалогу са осталим наукама и теоријама о свету, којим се настоји показати да хришћанско виђење (литургијско, као и подвижничко искуство Православне цркве) обухвата сва позитивна искуства људи, без обзира на њихову националну припадност и верско образовање. Све то остварује се како на информативно-сазнајном тако и на доживљајном и делатном плану, уз настојање да се доктринарне поставке спроведу у свим сегментима живота (однос с Богом, са светом, с другим људима и са собом).
Разред	Осми
Годишњи фонд часова	34

ИСХОДИ По завршетку разреда ученици би требало да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
- стекну свест о томе да је личност заједница слободе с другом личношћу; - буду свесни разлике између природе и личности; - запазе да је личност носилац постојања природе; - уоче да у хришћанској онтологији нема сукоба и искључивости између једног и многих.	УЧЕЊЕ О ЛИЧНОСТИ НА ОСНОВУ ПРАВОСЛАВНЕ ТРИАДОЛОГИЈЕ. РАЗЛИКА ИЗМЕЂУ ПРИРОДЕ И ЛИЧНОСТИ У БОГУ. ОНТОЛОШКЕ ПОСЛЕДИЦЕ ПРАВОСЛАВНЕ ТРИАДОЛОГИЈЕ ПО ЧОВЕКА И СТОРЕНИ СВЕТ (ЛИЧНОСТ КАО НОСИЛАЦ ПОСТОЈАЊА ПРИРОДЕ). ЧОВЕК КАО ЛИЧНОСТ (ЛИЧНОСТ КАО ЗАЈЕДНИЦА). СЈЕДИЊЕЊЕ ТВАРНЕ И НЕТВАРНЕ ПРИРОДЕ У ЈЕДНОЈ ЛИЧНОСТИ ХРИСТОВОЈ (ХАЛКИДОНСКИ, ЧЕТВРТИ ВАСЕЉЕНСКИ САБОР И ЊЕГОВЕ ОДЛУКЕ). ОБОЖЕЊЕ СТОРЕНЕ ПРИРОДЕ У ХРИСТОВОЈ ЛИЧНОСТИ (ЛИЧНОСТ КАО НОСИЛАЦ ПОСТОЈАЊА ПРИРОДЕ МОЖЕ ИМАТИ ВИШЕ ПРИРОДА У СЕБИ). ЦРКВА КАО ТЕЛО ХРИСТОВО (ЛИТУРГИЈСКА ПРОЈАВА ЦРКВЕ). БУДУЋЕ ЦАРСТВО БОЖИЈЕ КАО УЗРОК ЦРКВЕ (ПОСЛЕДЊИ ДОГАЂАЈ ЦАРСТВА БОЖИЈЕГ ДАЈЕ ИСТИНИТОСТ ИСТОРИЈСКИМ ДОГАЂАЈИМА). СВЕТОСТ И ЦАРСТВО БОЖИЈЕ У ПРАВОСЛАВНОЈ ИКОНОГРАФИЈИ.	1. Упознавање са планом и програмом 2. Систематизација (обнављање раније пређеног градива) 3. Хришћанско схватање личности (личност је назив за однос) 4. Систематизација 5. Слобода као предуслов постојања личности 6. Систематизација 7. Учење о личности на основу православне триадологије 8. Систематизација 9. Личност као носилац постојања природе (онтолошке последице православне триадологије по човека и свет) 10. Систематизација 11. Човек као личност 12. Јединственост и непоновљивост сваке личности 13. Систематизација 14. Христос - истинити Бог и истинити Човек 15. Христос - истинити Бог и истинити Човек (тумачење симбола вере и одлуке Четвртог Васељенског сабора) 16. Систематизација 17. Створена природа, да би постојала, мора ући у заједницу са Богом 18. Систематизација 19. Обожење створене природе у Христу 20. Систематизација 21. Обожење као циљ постојања створене природе 22. Систематизација 23. Црква као Тело Христово (литургијска пројава Цркве) 24. Систематизација 25. Јединство многих у Христу 26. Систематизација 27. Јединство света и човека у Христу (у Литургији) 28. Систематизација 29. Будуће Царство Божије као узрок постојања Цркве 30. Будуће Царство Божије као узрок постојања Цркве

		31. Систематизација 32. Светлост и Царство Божије у православној иконографији 33. Светлост и Царство Божије у православној иконографији 34. Систематизација
--	--	--

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (Упутство)

Циљ наставе православног катихизиса у осмом разреду јесте рекапитулација целокупног градива из претходних разреда с посебним истицањем следећих елемената:

- да је метафизичко начело постојања Бог, односно да истинско биће треба тражити у Богу који је Св. Тројица;
- да је онтолошко начело на основу православног учења о Богу као Св. Тројици личност, а не природа;
- да је личност заједница слободе са другом личношћу;
- да је човек створен као личност и да је позван да постоји на начин на који постоји Св. Тројица ако жели да превазиђе ограничења своје природе, што се остварује у Христу, односно у Литургији.

Схватање човека као личности, односно као апсолутног и непоновљивог бића, извире из хришћанске триадологије. До појаве хришћанства, свету није био познат појам човека као личности. Старојелинска философија, ма колико била узвишена, појединачној личности никад није давала онтолошку улогу. Конкретног човека, односно појединачну личност, посматрала је као део општег бића. Личност је била подређена природи. Захваљујући хришћанству, личност је добила онтолошку важност и то је тековина којом се данас служи, не само хришћански свет, већ свет уопште.

Међутим, за хришћане личност није индивидуа. Једна личност једнако је ниједна личност. Личност извире из заједнице слободе са другом личношћу. Истовремено, личност није део природе, већ је носилац постојања целокупне природе. (Да бисмо ово показали, треба се позвати на искуство љубави према једној личности и искуство губитка те личности. Кад заволимо једног човека, онда у том искуству откривамо да је он апсолутно и непоновљиво биће, личност. Кад изгубимо личност коју волимо и за коју смо везани, онда као да се за нас са њом губи читав свет. Пример како мајка гледа на губитак свога детета, а како гледају други на тај исти догађај, може послужити као средство за боље објашњење ове проблематике. Мајка гледа на своје дете као на личност, зато што га неизмерно воли, и због тога је његова смрт за њу ненадокнадив губитак, док је за оне који нису остварили никакву личну заједницу са дететом оно индивидуа, тј. оно је само део људске врсте и зато његов губитак другачије виде, односно у догађају смрти не виде никакав губитак, него само природан процес).

Теме Учење о личности на основу православне трилогије и Разлика између природе и личности у Богу реализовати у контексту триадологије, како је изложена код православних отаца: Василија Великог, Григорија Богослова и других. Као помоћну литературу за разумевање овог учења, треба узети чланке Ј. Зизијуласа, Допринос Кападокије хришћанској мисли у Православна Теологија, Београд, 1995. и Од маске до личности, Београд, 1989. и сл.

У контексту излагања Божијег постојања, а касније и постојања људи, треба посебну пажњу обратити на разлику између природе и личности у Богу, односно у човеку. Природа је нешто опште, заједничко свим личностима. Личност је начин постојања природе. Природа указује на то да нешто јесте, да нешто постоји, док личност указује на то како нешто јесте, односно на који начин то нешто постоји. Својства Божанске природе су нествореност, бесмртност, неограниченост, недељивост, док су створеност, индивидуализам, растављеност, састављеност, смртност својства створене природе. Али, од личности зависи на који ће начин постојати природа и да ли ће превазићи своју детерминисаност. Тако, на пример, Бог је по својој природи бестелесан, нестрадалан, али је ипак ради нас и нашег спасења, постао човек и страдао. Из овога произлази да је личност носилац постојања природе. Природа без личности не постоји.

Тема Човек као личност треба да буде логичан закључак да је и човек личност због тога што је створен као икона Божија. Човек је створен по икони Божијој, а то значи да је створен као личност. Слика Божија у човеку тиче се тога како човек постоји, а не онога што он јесте. Зато и поред тога што је природа човекова, будући створена, ограничена, односно смртна, од личности човека, од његове слободе, зависи да ли ће он превазићи ограничења своје природе и на крају смрт, или неће. Ако човек жели да превазиђе ограничености своје природе, онда он треба да постоји на начин на који постоји Бог. Човек је позван на подвиг, тј. да постоји не на основу закона природе, већ на начин слободан од њих. Тај начин постојања, на основу којег човек постаје Бог, остварује се Крштењем у Литургији и као Литургија.

Теме Сједињење тварне и нетварне природе у једној личности Христовој и Обожење створене природе у Христовој личности треба реализовати у контексту дефиниције ове проблематике на Четвртом Васељенском сабору уз следеће објашњење: личност може бити носилац постојања више природа. На пример, човек као личност има у себи многе природе, воду, ваздух, минерале, материјалну природу, духовну, али све те природе постоје у свакој од конкретних личности на посебан начин, не престајући да буду то што јесу по природи. Такође, после оваплоћења, Син Божији има поред Божанске и људску природу. Међутим, људска природа у Христу постоји сада на божански начин, не престајући да буде људска природа, односно људска природа у Христу је превазишла своје ограничености, тј. обожила се захваљујући личности Сина Божијег.

Тему Црква као Тело Христово треба реализовати на основу објашњења које о томе даје ап. Павле у 1. Кор. 12. После оваплоћења створена природа је уипостазирана у Христову личност, односно постала је тело Христово, Христова природа. Будући да створена људска природа не постоји мимо конкретних личности, процес њеног узимања од стране Сина Божијег - Христа претпоставља заједницу људских личности са Сином Божијим - Христом. Овај процес почиње Христовим оваплоћењем и наставља се Духом Светим кроз крштење у Литургији. Зато је Црква Тело Христово, јер је Христова личност носилац постојања створене природе која постоји као заједница многих у Христу, тј. као литургијска заједница која је преко њеног начелника Христа у заједници с Богом Оцем.

Тему Будуће Царство као узрок Цркве треба обрадити на основу објашњења које о овоме даје Св. Максим Исповедник (РГ 4, 157). Бог је створио свет и људе са жељом да се сједине са Њим преко једног човека, што указује на Тајну Христову, односно на Литургију, како би постојали вечно. Дакле, будуће Царство је узрок стварања и постојања света и људи. На тај начин Св. Максим указује да узрок постојања света није у прошлости, као што су о томе говорили грчки философи, већ у будућности, у будућем догађају који се још увек није збио, али који се остварује кроз историју. Тиме се мења поглед на историју у односу на јелинистичко схватање историје, која за Јелине значи вечно кружење, вечно понављање истог. Хришћанска историја има почетак и крај, циљ. Крај, односно циљ историје, јесте узрок њеног почетка. Тачније речено, литургијско постојање Цркве јесте иконично постојање Царства Божијег у историји, које је истовремено и дар Божији и историјски догађај који остварују људи. (Као помоћну литературу за реализацију ове теме треба користити студију: Ј. Зизијулас, Евхаристија и Царство Божије). Приказујући човека и природу као слободне у односу на законе природе (на пример, на иконама светлост не оставља сенке, ап. Павле се приказује у сцени силаска Св. Духа на апостоле, иако је он после овог догађаја постао хришћанин итд.), православна иконографија жели да их прикаже како ће они изгледати у будућем Царству Божијем. (За реализацију ове теме треба користити студију: С. Склирис, Од портрета до иконе, у "Беседи", Нови Сад 1993).

Школски програм 2021-2025.

Назив програма	БЕРСКА НАСТАВА - католичка
Циљ	Циљ наставе вјеронаука је темељито обрадити апостолско вјеровање као утврђивање цјелокупног осмогодишњег вјеронаука. Наставне јединице слиједе вјерске истине унутарњом динамиком али потпуно другачијом методом која одговара овом критичком узрасту и динамичком животу младих. Макар се чини да је садржајно понављање, ипак је потпуна новост у томе што се пред сваком новом вјерском истином настоји постићи заузимање става према ономе што се вјером исповиједа. Желимо бити у складу и са жупском катехезом која овом годином припрема ученике за сакрамент пунољетности.
Разред	Осми
Годишњи фонд часова	34

ИСХОДИ По завршетку разреда ученици би требало да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
Дакле, мисао водиља наставе вјеронаука осмог разреда основне школе је утврдити вјеру над Апостолским вјеровањем и упутити сада већ младога човјека на пут вјере који сада прелази у средњу школу и већ се сам опредељује. Жеља је да понесе у живот заокружену информацију о својој вјери али и темељна животна и морална начела која су итекако потребна младом човјеку.	УВОД	- Упознавање ученика са садржајима програма католичког вјеронаука за 8. разред
	ЧОВЈЕК КОЈИ ПИТА (КАКО ЈЕ ДИВАН ОВАЈ СВИЈЕТ)	- Човјек који пита (Како је диван овај свијет) - Човјек истраживач (Како је диван човјек) - Одговор религија (Знам да сваки човјек тражи Бога) - Одговор вјере (Радостан сам што вјера даје одговор на најважнија питања) - У свјетлу Објаве (Вјерујем да се Бог очитује у Светом Писму) - Јудаизам и Ислам у Објави светих Књига - Понављање
	ИСУС КРИСТ КОЈИ ОБЈАВЉУЈЕ БОГА И СМИСАО ЧОВЈЕКА	- Утјеловљени Бог (Вјерујем у Исуса Христа) - Божји и људски живот (Вјерујем у Бога-човјека) - Исус који моли (Клањам се Богу) - Исус који извршује вољу свога Оца (Слиједим Исуса) - Исус оснива заједницу (Како је добро бити заједно с браћом) - За истим столом с Исусом (Вјерујем у Исусову присутност у Еухаристији) - "Послушан до смрти" (Захвалност за откупљење) - Прослављени Исус (Вјерујем у ускрснуће и живот вјечни) - Дух препородитељ (Вјерујем у Духа Светога) - Кршћанске Цркве окупљене у науци око - Исуса Христа - Понављање
	МИСТИЧНО ТИЈЕЛО КРИСТОВО – ЦРКВА	- Працрква (Вјерујем у једну Цркву) - Црква која крсти (Вјерујем у свету Цркву) - Мисијска црква (Вјерујем у Католичку Цркву) - Црква у савременом свијету (Вјерујем у Апостолску цркву) - Црквеност у Православном учењу - Црквеност у учењу Реформације - Понављање
	КРШЋАНСКИ ЖИВОТ КАО СВЈЕДОЧЕЊЕ ИСТИНЕ	- Живот милости (Употријебит ћу средства милости) - Извори новог живота (Захвалност за крштење) - Сакраменат пунољетности (Исповједи своју вјеру) - Живот у пунољетности (Живјет ћу по својој вјери) - Сакраменат помирења (Обратит ћу се искрено Богу са својим гријесима) - У служби заједнице (Захвалност Богу за свећенике) - У служби живота (Брак ћу започети с Божјим благословом) - Сакраменат утјехе (Болеснику ћу позвати свећеника) - Ново небо и нова земља (Вјерујем да ћу уживати добра Господња) - Екуменски и међурелигијски дијалог, као пут вјерског свједочења у друштву - Понављање и систематизација - Утврђивање градива на концу наставне године

Вјерска поука је заједничко дјело катехете (вјероучитеља) и катехизаната (вјероученика). Полазиште је конкретна стварност - овај пута записана у Библији и Компендију Катекизма Католичке Цркве. Из доживљаја истраживања и искуства са читања Библије прелази се на истине записане у Катекизму. Овакав начин спознаје има властити ред: упознавање (обрада нових садржаја), сређивање (систематизација), понављање, примјена и провјеравање. То је макро структура оваквог начина спознаје. Међутим, и ови дијелови имају своју микро структуру. Тако на примјер: начин спознаје посједује слиједеће ступњеве: постављање циља, мотивирање, обрада нових наставних садржаја, учење, индуктивни и дедуктивни закључци, изравни и неизравни докази, формулирање запамћених чињеница итд. Или, садржај примјене има ове дијелове: проблем, постављање циља, библијски лик и истина из овога циклуса, задаћа, упознавање прилика и увјежбавање. Код спознавања треба имати пред очима физиономију групе и појединаца, но у оквиру сата под којим се обрађују нови наставни садржаји врши се примјена, понављање и вредновање обрађеног градива.

ОПЋЕ НАПОМЕНЕ

Имајући на уму горе истакнуто, поједини сат вјеронаука би требао изгледати овако: кратко понављање садржаја претходног сата, и посебно освјетљавање онога што ће послужити као темељ за актуални сат. Након постављања циља (што? и како?), прелази се на обраду нових наставних садржаја (нпр. код осмог разреда, свака вјерска истина), гдје се заправо објашњава ученику да нам Бог говори не само у поуци него и у примјерима живота. То је особито за младе надахнуће и жеља за насљедовањем. Закључци се могу истаћи на плочи. Након овога се већ познати садржаји продубљују, уче, тј. разговара се о помирењу (што, како и зашто). Овако усвојено градиво, у складу са одгојним циљем, мора наћи своју примјену у животу ученика. Разговара се зашто и како треба захвалити Богу за родитеље, браћу и пријатеље. Особито како усвојити начела и праксу живота. Оваква спознаја и дјечје искуство се ослањају на његов доживљај и на поновљени текст Светог Писма и вјерских истина које ће му бити "свјетло живота" у даљњем школовању.

Прозивку и домаћу задаћу обавимо у прикладно вријеме.

Школски програм 2021-2025.

Назив програма	ВЕРСКА НАСТАВА - исламска
Циљ	Циљ наставе исламска вјеронаука (илмудин) у основном образовању и васпитању је да пружи ученику основни вјернички поглед на свет, са посебним нагласком на вјернички практични део, а такође и будући вјечни живот. Циљ наставе исламски вјеронаук у осмом разреду јесте да ученике упозна са основним постулатима (темељним дужностима) вјере ислама, те да ученике упозна са важношћу и садржајем намаза (молитве) и његовом улогом у животу сваког појединца и заједнице у цјелини.
Разред	Осми
Годишњи фонд часова	34

ИСХОДИ По завршетку разреда ученици би требало да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
- познавање основних принципа вјере ислама; - познавање вриједности молитве; - познавање саставних дијелова молитве; - упознавање међусобних права и дужности појединца и заједнице; - развијање свијести о Богу као Створитељу и однос према људима као најсавршенијим божјим створењима; - развијање способности (на начин примјерен узрасту ученика) за постављање питања о цјелини и најдубљем смислу постојања човјека и свијета, о људској слободи, животу у заједници, смрти, односу с природом која нас окружује, као и за размишљање о тим питањима у свијетлу вјере ислама; - развијање способности за одговорно обликовање заједничког живота са другима, за налажење равнотеже између властите личности и заједнице, за остваривање сусрета са свијетом (са људима различитих култура, религија, погледа на свијет, с друштвом, природом) и с Богом, у изграђивање увјерења да је човеков живот на овом свијету само припрема за вјечност, да су сви створени да буду судионици вјечног живота, да се из те перспективе, код ученика развија способност разумијевања, преиспитивања и вриједновања властитог односа према другом човјеку као божјем створењу и изградни спремност за покајање.	УВОД - ТЕМЕЉИ ИСЛАМА	Увод
	(ШЕРИЈАТА) ШЕХАДЕТ	Појам шеријата
	ОБЈАВЉЕНЕ КЊИГЕ	Теврат, Зебур, Инцил, Куран
	ОСОБЕНОСТИ КУР'АНА КАО БОЖИЈЕ ОБЈАВЕ ЧОВЕЧАНСТВУ	Муџидазе (чуда) Курана
	ХАДИС - СУННЕТ, ПРАКСА БОЖИЈЕГ ПОСЛАНИКА	Важност учења Курана Познати мухадиси, преносиоци и сакупљачи Хадиса; изучавање Хадиса код нас
	АЛЛАХОВА СВОЈСТВА	Владар судњег дана – дан полагања рачуна
	ОБАВЕЗЕ ПУНОЛЕТНИХ МУСЛИМАНА	Келиме-и-шехадет, намаз, рамазански пост, зекат и хаџ Колико извршавамо наше исламске обавезе? Утврђивање пређеног градива
	МУСЛИМАНСКИ ПРАВЦИ	Ехли суннет вел џема'ат; мезхеби - правне школе, ханефијски мезхеб - Ебу Ханифа као суннијски учењак
	ТЕСАВУФ, ШИИЗМ	Појам тесавуфа и шиизма; секте Шиизам и Ехли суннет вел џема'ат
	ИСЛАМСКИ БОНТОН	Чување здравља и живота - дуван, алкохол, дроге, хигијена Однос према природи и животној средини Однос према људима - пријатељство Односи између мушкарца и жене - брак; Ислам против проституције Похвалне и ружне особине у људском понашању Какав је наш ахлак? Појам ахлака и едеба у темељима Ислама - Кур'ану и суннету Утврђивање пређеног градива
	ПРВА ЧЕТВОРИЦА ХАЛИФА	Хулефа-и-рашидин праведни владари Ебу Бекр, Омер, Осман и Алија р.а. Прва четворица халифа као пример у Исламу

	ВЕЛИКАНИ ИСЛАМА	Великани Ислама, улога у очувању оригиналности Ислама и развоју исламске мисли Наши узорци у практиковању Ислама
	ИСЛАМ И МУСЛИМАНИ У НАШОЈ ЗЕМЉИ	Ислам у нашој земљи - корени; Ислам и Муслимани данас Великани Ислама из наших крајева
	ИСЛАМ И САВРЕМЕНИ СВЕТ	Ислам и наука, будућност Ислама

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Вјерска настава је заједничко дјело вјероучитеља и ученика. Полазиште је конкретна стварност. Из доживљених искустава прелази се на истине из којих се потом враћа на њихову свакодневну примјену. Овакав начин сазнања има свој ред: упознавање (обрада нових садржаја), понављање, примјена и провјеравање, сређивање (систематизација).

Вјероучитељ ће укупан број предвиђених часова за вјеронауку (36) искористити тако што ће сваки час предвидети кратко понављање садржаја са претходног часа, а затим прећи на тему планирану за актуелни час, уз обавезни међусобни разговор након обраде дате теме, из којег ће се закључити да ли је садржај усвојен од стране ученика и да ли је нашао мјесто у њиховом практичном животу.

Назив програма	ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК – НЕМАЧКИ ЈЕЗИК
Циљ	Циљ наставе страног језика јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да овладају комуникативним вештинама и развију способности и методе учења страног језика.
Разред	Осми
Годишњи фонд часова	34

ИСХОДИ	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршетку разреда ученици би требало да: На крају осмог разреда, ученик треба да: - разуме наставников говор и његова упутства, - разуме краће усмене текстове (до 15 реченица и не дуже од 3 минута) које исказују говорници различитих стандардних варијетета, на већ обрађене и новоуведене теме у вези са свакодневним животом, ближим и даљим учениковим окружењем и узрасно специфичним интересовањима, - разуме садржај текстова савремених музичких композиција исказаних једноставним језичким средствима, - у зависности од комуникативног циља ученик у тексту препознаје и идентификује: а) његов општи садржај, б) важне информације (спецификоване и/или налогом захтеване), ц) суштину поруке и говорникову намеру, као и емоционални контекст. Разумевање писаног текста Ученик треба да: - разуме општи смисао аутентичних и адаптираних текстова дужине до 150 речи (огласи, краћи извештаји и вести, брошуре, проспекти, сервисне информације, краће репортаже, интервјуи, стрипови) из домена већ обрађених и новоуведених тема у складу са узрастом и интересовањима (из домена свакодневног живота, ближег и даљег учениковог окружења, друштвених појава значајних за младе), - у зависности од комуникативног циља ученик у тексту препознаје и идентификује: а) његов општи садржај, б) важне информације (спецификоване и/или налогом захтеване), ц) суштину поруке и говорникову намеру, као и емоционални контекст. Усмено изражавање Ученик треба да: - једноставним језичким средствима (усвојеним речима, изразима, реченицама) да основне информације о себи, својој породици, свом окружењу, школи и друговима и осталим узрасно адекватним темама, као и да код саговорника распита о сличним информацијама,	ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ ПОЗДРАВЉАЊЕ ИДЕНТИФИКАЦИЈА И ИМЕНОВАЊЕ ОСОБА, ОБЈЕКТА, ДЕЛОВА ТЕЛА, ЖИВОТИЊА, БОЈА, БРОЈЕВА, ИТД. (У ВЕЗИ СА ТЕМАМА) РАЗУМЕВАЊЕ И ДАВАЊЕ ЈЕДНОСТАВНИХ УПУТСТАВА И КОМАНДИ ПОСТАВЉАЊЕ И ОДГОВАРАЊЕ НА ПИТАЊА МОЛБЕ И ИЗРАЗИ ЗАХВАЛНОСТИ ПРИМАЊЕ И УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ИГРИ/ГРУПНОЈ АКТИВНОСТИ ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА/НЕДОПАДАЊА ИЗРАЖАВАЊЕ ФИЗИЧКИХ СЕНЗАЦИЈА И ПОТРЕБА	Немачки језик 1. Именица, заменица, члан Употреба именица у категоријама једине и множине и свим падежима (номинативу, генитиву, дативу и акузативу). Употреба најфреквентнијих образаца за извођење именица, употреба најфреквентнијих именичких сложеница (<i>Sommerferien, Briefkasten</i>). Употреба неодређеног, одређеног, нултог, негационог, упитног, присвојног и показног члана: <i>Ich habe ein Buch. Schau mal, das Buch da! Er trinkt gern Tee. Er trinkt keinen Tee. Welches Buch liest du? Gib mir dein Buch. Gib mir dieses Buch.</i> Рецептивна употреба најфреквентнијих неодређених детерминатива (<i>manch-, viel-, einzig-, all-</i>). Употреба контрахованог члана: <i>im Buch, am Strand, ans Meer.</i> Употреба личних заменица у номинативу, акузативу и дативу. Употреба неодређених заменица <i>man, jemand, etwas</i> 2. Придеви, предлози и партикуле Употреба придева у атрибутој функцији (рецептивно). Употреба компаратива и суперлатива (укључујући и компаративске фразе) Употреба предлога за различите врсте просторних и временских односа, употреба предлога који регирају и датив и акузатив (Вецхселпрѡпоситионен): ан, ауф, ин, хинтер, ѓбер, унтер, вор, звицхен) за изражавање места и правца вршења радње.

- уз наставникову помоћ и уз употребу усвојених језичких средстава води кратак разговор о познатим, већ обрађиваним темама. Писмено изражавање Ученик треба да: - записује кратке белешке на основу наставниковог излагања, - користи кратке контактне форме: разгледнице, електронска писма, кратка писма са садржајем личне природе, - користи кратке писане форме да оствари комуникативну ситуацију молбе, захваљивања, упита, прихватања и одбијања предлога (употребљавајући једноставна и усвојена језичка средства), - самостално пише кратке саставе на познате, узрасно адекватне и блиске теме, дужине до 70 речи. Медијација У ситуацији када посредује између особа (вршњака и одраслих) који не могу да се споразумевају, ученик треба да: - усмено преноси суштину поруке са матерњег на циљни језик и обрнуто - писмено преноси једноставне поруке и објашњења - препричава садржај краћег текста, аудио или визуелног записа и краће интеракције - започиње краћи разговор о познатим темама, одржава континуитет и завршава га. Интеракција Ученик треба да: - реагује вербално или невербално на упутства и постављена питања у вези са конкретном ситуацијом; - поставља питања и одговара на њих; - изражава допадање или недопадање; нуди и прихвата понуду, позив или извињење; - учествује у комуникацији на часу и ван њега (у пару, у групи, итд.); - тражи разјашњења када нешто не разуме; - остварује једноставну интеракцију уз поновно формулисање исказа и врши корекције. Знања о језику Ученик треба да: - препознаје и користи граматичке садржаје предвиђене наставним програмом; - поштује основна правила смисленог повезивања реченица у шире целине; - увиђа могућности позитивног трансфера знања и стратегија стечених учењем првог страног језика; - користи језик у складу са нивоом формалности комуникативне ситуације (нпр. форме учтивости); - разуме везу између сопственог залагања и постигнућа у језичким активностима; - уочава сличности и разлике између матерњег и страних језика које учи; - разуме значај употреба интернационализма; - примењује компезационе стратегије.	ИМЕНОВАЊЕ АКТИВНОСТИ (У ВЕЗИ СА ТЕМАМА) ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА, РЕЛАЦИЈА И ВЕЛИЧИНА (ИДЕМ, ДОЛАЗИМ ИЗ..., ЛЕВО, ДЕСНО, ГОРЕ, ДОЛЕ...) ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА ТРАЖЕЊЕ И ДАВАЊЕ ОБАВЕШТЕЊА ОПИСИВАЊЕ ЛИЦА И ПРЕДМЕТА ИЗРИЦАЊЕ ЗАБРАНЕ И РЕАГОВАЊЕ НА ЗАБРАНУ ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА ТРАЖЕЊЕ И ДАВАЊЕ ОБАВЕШТЕЊА О ВРЕМЕНУ НА ЧАСОВНИКУ СКРЕТАЊЕ ПАЖЊЕ ТРАЖЕЊЕ МИШЉЕЊА И ИЗРАЖАВАЊЕ СЛАГАЊА/НЕСЛАГАЊА ИСКАЗИВАЊЕ ИЗВИЊЕЊА И ОПРАВДАЊА	Употреба основних партикула (рецептивно): (<i>Wechselpräpositionen</i>): <i>an, auf, in, hinter, über, unter, vor, zwischen</i>) 3. Глагол Употреба презента, употреба основних глагола у претериту - помоћних, модалних и најфреквентнијих јакних глагола, употреба перфекта слабих глагола, као и фреквентних глагола са наглашеним и ненаглашеним префиксом. Грађење и употреба футура. Грађење коњунктива за изражавање жеље и љубазног питања: <i>ch möchte nach Deutschland fahren. Ich hätte gern ein Kilo Äpfel.</i> Употреба императива. Употреба повратних глагола са повратном заменицом у акузативу и дативу: <i>Ich wasche mich. Ich wasche mir die Hände.</i> Употреба модалних и основних модалитетних глагола: <i>Ich habe zu packen. Ich hoffe, dich wiederzusehen.</i> Фраза и реченица Употреба генитивске посесивне фразе: <i>das Haus meiner Eltern.</i> Употреба основних глагола, именица, придева са предложном допуном: <i>Interesse für Sport, interessiert daran, sich interessieren für.</i> Реченични оквир. Разоквирење у комуникативне сврхе (рецептивно). Независно сложене и зависно сложене реченице (<i>dass, ob, w-..., weil, obwohl</i>)
--	--	--

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери; говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;
- наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке и васпитне елементе као и елементе који воде што бољој социјализацији ученика;
- битно је значење језичке поруке;
- наставник и даље ученицима скреће пажњу и упућује их на значај граматичке прецизности исказа;
- знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;
- у циљу унапређивања квалитета и квантитета језичког материјала, настава страног језика заснива се и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;
- наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће:

- усвајање језичког садржаја циљаним и осмишљеним учествовањем у друштвеном чину;
- поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;
- наставник је ту да омогући приступ и прихватање нових идеја;
- ученици се третирају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;
- учбеници постају извори активности и морају бити праћени употребом аутентичних материјала;
- учионица постаје простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;
- рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад;
- за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто.

Технике (активности)

Током часа се препоручује динамично смењивање техника / активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

1. Слушање и реаговање на команде наставника или са траке (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.).
2. Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.)
3. Мануалне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера за учионицу или родитеље и сл.)
4. Вежбе слушања (према упутствима наставника или са траке повезати појмове у вежбанки, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.)
5. Игре примерене узрасту
6. Певање у групи
7. Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добрима, волим/не волим, компарације...)
8. Решавање "текућих проблема" у разреду, тј. договори и мини-пројекти
9. Цртање по диктату, израда сликовног речника
10. "Превођење" исказа у гест и геста у исказ
11. Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или пак именовање наслова
12. Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације)
13. Разумевање писаног језика:

- уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...)

а. препознавање везе између група слова и гласова

б. одговарање на једноставна питања у вези са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор

ц. извршавање прочитаних упутстава и наредби

14. Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз.

15. Писмено изражавање:

- повезивање гласова и групе слова

- замењивање речи цртежом или сликом

- проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење "уљеза", осмосмерке, укрштене речи, и слично)

- повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама

- попуњавање формулара (пријава за курс, претплату на дечији часопис или сл, налепнице за кофер)

- писање честитки и разгледница

- писање краћих текстова

Елементи који се оцењују не би требало да се разликују од уобичајених активности на часу. Исто тако, оцењивање треба схватити као саставни део процеса наставе и учења, а не као изоловану активност која подиже ниво стреса код ученика. Оцењивањем и евалуацијом треба да се обезбеди напредовање ученика у складу са оперативним задацима и квалитет и ефикасност наставе. Оцењивање се спроводи тако да тежиште буде на провери постигнућа и савладаности ради јачања мотивације, а не на учињеним грешкама. Елементи за проверу и оцењивање:

- разумевање говора,

- разумевање краћег писаног текста,

- усмено изражавање,

- писмено изражавање,

- усвојеност лексичких и синтаксичких садржаја,

- усвојеност граматичких структура,

- правопис,

- залагање ученика на часу

- израда домаћих задатака и пројеката (појединачних, у пару и групи).

Начини провере и утврђивања усвојеног знања морају бити познати ученицима, односно у складу са техникама, типологијом вежби и врстама активности које се примењују на редовним часовима.

Предвиђена су два писмена задатка, по један у сваком полугодишту.

Граматички садржаји у осмом разреду

У претходним разредима основне школе ученици су усвајали страни језик. Учење је на том узрасту било претежно интуитивно: одговарајућим наставним активностима ученици су довођени у ситуацију да слушају страни језик у оквиру одређених, њима блиских и разумљивих ситуација, а затим да научене исказе комбинују да би се усмено и писмено изразили у сличним контекстима.

У петом разреду ученици су почели да уочавају прва језичка правила која су им олакшавала почетно описмењавање на страном језику.

Од петог разреда, паралелно са усвајањем, почиње и учење страног језика; реч је о свесном процесу који посматрањем релевантних језичких (и нејезичких) феномена и размишљањем о њима омогућује уочавање одређених законитости и њихову концептуализацију.

Граматички садржаји предвиђени у претходним разредима дати су, дакле, са двоструким циљем: да би ученици могли да унапреде своју комуникативну компетенцију, али и да би стекли основна знања о језику као сложеном систему. Савладавање граматичких садржаја, стога, није само себи циљ, те се ауторима уџбеника и наставницима предлаже да:

1. охрабрују ученике да посматрањем сами покушавају да открију граматичка правила;

2. откривена граматичка правила прикажу на схематизован начин;

3. у примерима и вежбањима користе што је могуће више познату лексику;
4. примере и вежбања контекстуализују;
5. додатна објашњења - само најнеопходнија - заснују на анализи најчешћих граматичких грешака својих ученика;
6. указују ученицима на неразумевanje или неспоразум као могуће последице граматичке непрецизности / нетачности.

Будући да се на овом узрасту граматичка знања проширују (способност ученика да разумеју страни језик и да се изразе њиме умногоме превазилази њихова експлицитна граматичка знања), њихово вредновање требало би предвидети, пре свега, у оквиру формативне евалуације, то јест давањем кратких усмених / писмених вежби којима се проверава способност ученика да примене одређено откривено граматичко правило; исправак је за ученике прилика да га боље разумеју и запамте. У сумативној евалуацији (на крају полугодишта и школске године), то јест у писменим задацима и приликом провере способности усменог изражавања, не би требало давати граматичка вежбања, већ би граматичку тачност наставник требало да вреднује као један од више елемената којим се оцењују различите рецептивне и продуктивне језичке вештине. Елементи и скала вредновања, усаглашени на нивоу школе, требало би да буду познати и јасни ученицима.

Назив програма	ЦРТАЊЕ, СЛИКАЊЕ И ВАЈАЊЕ
Циљ	Циљ васпитно-образовног рада у настави ликовне културе јесте да подстиче и развија ученичко стваралачко мишљење и деловање, у складу са демократским опредељењем друштва и карактером овог наставног предмета
Разред	Осми
Годишњи фонд часова	34

ИСХОДИ По завршетку разреда ученици би требало да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
- оспособе да опажају и представљају: слободне композиције, визуелне метафорике, контрасте, јединства и доминанте у простору, фантастике; - формирају навике за виши ниво културе рада, квалитет производа, културу живота и слободног времена; - ликовно-визуелно описмене, развију креативне способности, припремају за ефикасно и савремено укључивање у рад, односно за различита занимања.	СЛОБОДНО КОМПОНОВАЊЕ	- Енформел - Ритмичко-хармонијска композиција чистог односа боје и форме - Систем низања скупова тачака, линија, боја, облика и волумена према одређеној шеми - Слободно компоновање – вежбање
	ВИЗУЕЛНА МЕТАФОРИКА	- Амблем, површинско обликовање - визуелна метафорика – вежбање
	КОНТРАСТ, ЈЕДИНСТВО И ДОМИНАНТА У ПРОСТОРУ	- Опажање и представљање
	СЛОБОДНО КОМПОНОВАЊЕ И ФАНТАСТИКА	- Реални облици у нереалним односима - Фотомонтажа - Слободно компоновање

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Концепција овог изборног предмета посебан нагласак ставља на подршку развоју даровитих ученика, који имају могућност да продубе знања у оним садржајима који се не могу реализовати у редовно-часовном систему. За израду овог програма стручна комисија ослонце је тражила, пре свега, у програму обавезног предмета ликовна култура како би се наставила корелација и утемељила започета реализација садржаја.

Програмски садржаји омогућавају препознавање и развој даровитости ученика, њихових индивидуалних способности и постепено увођење ученика у област професионалне оријентације.

Наставни програм ликовне културе за осми разред подразумева постојање одређеног фонда знања који су ученици стицали од првог разреда и претпоставља да се његово пуно остварење постиже у корелацији са другим наставним предметима (српски језик, музичка култура, биологија, хемија, историја, физика, математика) и различитим ваннаставним активностима. Имајући у виду да је у питању завршни разред основног образовања и васпитања неопходно је извршити систематизацију научног, као и припрему за избор одговарајуће стручне школе. У том погледу наставник треба да укаже ученицима на широки спектар образовних профила у којима је образовање у области ликовне културе од великог значаја. То је истовремено разлог да се указује на важност предмета.

Структуру програма чине:

- 1) наставни садржаји који се односе на савладавање ликовног језика и упознавање садржаја ликовне културе, познавање дела из уметничког наслеђа и елемената ликовне писмености;
- 2) креативност - развијање перцепције и аперцепције, подршка ученицима да откривају и долазе до нових решења; претпоставка за подстицање креативности су мотивациони садржаји практичних ликовних активности ученика, који обухватају:
 - домен ученичких доживљаја,

- домен корелације са другим образовно-васпитним подручјима.

3) медијуми (традиционални и савремени) и средства - коришћење ликовних дисциплина и употреба одређених материјала у обликовању, као и проширени медијуми.

Наставни програм ликовне културе тако је конципиран да посебну важност придаје ученику. Наставник конципира методичке поступке и облике рада усаглашавајући образовно-васпитне задатке (ликовне проблеме) са побуђеним интересовањем ученика, тако да ове задатке прихвате на нивоу самоиницијативе, односно у складу са властитом израженом потребом. Различитим (примереним) методама рада треба тумачити садржаје програма како би ученици поступно и спонтано усвајали нова знања. У том смислу, улога наставника наглашена је у фази избора и дидактичке припреме мотивационог садржаја, а избор теме зависи од суштине ликовног задатка, односно, конкретног садржаја којим се ученик мотивише у правцу одређеног ликовног проблема.

Наставни садржаји ликовне културе, проблемски постављени, вертикално се развијају од првог до осмог разреда и произилазе један из другог. Полазећи од узрасних могућности ученика, водило се рачуна о прилагођености и спиралним круговима садржаја образовног карактера за сваки разред посебно, што је и одређено у оперативним задацима. Такви садржаји као основ имају теорију обликовања, а информативност се стиче у практичном (делимично и у теоријском раду) путем анализа уметничких дела и естетским процењивањем ученичких радова. Наставни програми овог предмета организовани су на принципу кумулативног ширења знања о појмовима и појавама планираним за упознавање и изучавање у овој области у складу са узрастом. Из разреда у разред се шири опсег знања и продубљује његово усвајање на сазнајном, искуственом и практичном (делатном) нивоу. Ученике је потребно усмеравати ка креативним потенцијалима уважавањем индивидуалних способности према практичном раду где понуђене информације нису апсолутно обавезујући оквири деловања и дефинитивне вредности. Подстицањем креативности ученика искључује се готово решење и рад по шаблону. Проблемски захтеви овог програма имају карактер наставног садржаја, а теме су у служби реализације предвиђених задатака. У процесу припремања за рад, неопходно је посветити пажњу реализацији наставних тема како не би преовладале над садржајима. Стога је наставнику дата могућност да, у складу са индивидуалним способностима ученика, буде слободан у избору дидактичке припреме.

Имајући у виду образовни карактер садржаја предмета неопходно је на часовима сваку тематску јединицу илустровати карактеристичним ликовно-уметничким делом из различитих епоха. Методом демонстрације ученике наводити да уочавају, упоређују и разликују уметничка дела из различитих култура и периода.

Имајући у виду рационално коришћење времена, уметничко наслеђе за осми разред треба обрадити кроз повезивање теорије обликовања са практичним радом. Из уметничког наслеђа треба издвојити уметничка дела која најпотпуније илуструју теоретске проблеме који се обрађују. Ученици ће стога истовремено усвајати сазнања из теорије обликовања и уметничког наслеђа, која ће повезивати у практичном раду. Неопходно је имати у виду и естетско процењивање, које се врши у функцији практичних ликовних активности и дидактичко-методичке оправданости.

Програмски садржаји за осми разред су организовани у четири тематске целине и за сваку од њих је препоручен број часова који се сматра оптималним за реализацију. Наравно, сваки наставник у складу са конкретном ситуацијом (предзнањем и интересовањима ученика, итд.) при изради оперативних планова може направити извесне измене у броју часова, водећи рачуна да се не наруши целина наставног програма и да свака тема добије адекватан простор.

У реализацији садржаја треба имати у виду да је за његову обраду предвиђено (оквирно) 60% часова, док је за вежбање предвиђено 40%. Под обрадом се подразумева непосредна прва реализација тематске јединице. Под вежбањем се подразумева продубљивање исте тематске јединице у другом медијуму (други, нови материјали и технике, утврђивање, понављање, систематизација). На часовима вежбања, такође, треба вршити естетску анализу уметничких радова, естетско процењивања

ученичких радова, вредновање и оцењивање. Неопходно је тежити откривању суштине ликовних појава путем селекције и апстраховања. Наставник наводи ученика да врши селекцију (одваја битно од небитног) како би размишљао у правцу квалитетног решавања ликовног задатка. Одвајање битног од небитног вишеструко је целисходно и из разлога рационалног коришћења времена школског часа. У програму ликовне културе за осми разред наставнику се нуде могућа решења којима се препоручује опажање и уочавање непоновљивости природе, као и природног и вештачког човековог окружења. Могућности учења по моделу из природе и путем уметничке рецепције је само једна од метода којима нас природа и уметничка дела уводе у облике откривања. Наставник прати конкурсе, смотре, такмичења, изложбе и друга јавна представљања, обавештава и мотивише ученике у правцу одређене ликовне активности и афирмише њихово стваралаштво. Подржава ученике у раду и формирању збирке радова (мапе), у време наставе води дневник и прати развој ученика.

Назив програма	ДОМАЋИНСТВО
Циљ	Циљ наставе домаћинства јесте да ученици стекну нова знања, интегришу, функционализују и унапреде претходна знања и вештине, усвоје вредности и формирају навике у вези са важним активностима у свакодневном животу у области становања, одевања, исхране и употребе различитих материјала.
Разред	Осми
Годишњи фонд часова	34

ИСХОДИ По завршетку разреда ученици би требало да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДЖАЈИ
домаћинству, о хемијској и микробиолошкој исправности воде; - овлада знањима о потреби и значају хемијске и микробиолошке исправности воде; - прави разлику између техничке и пијаће воде; - зна да су ресурси пијаће воде ограничени и рационално је троши; - зна критеријуме за одређивање квалитета воде за хигијенске потребе домаћинства ("мека" и "тврда" вода) и правилно их примењује у домаћинству; - правилно одабира и користи средства за одржавање личне хигијене (тоалетни сапуни, шампони, пасте за зубе) и козметичке препарате (дезодоранси, средства за негу коже и косе, декоративна козметичка средства); - разуме конвенционалне ознаке на средствима за личну хигијену и козметичким препаратима и у складу са њима их користи; - зна начине чувања средстава за личну хигијену и козметичких препарата; - сагласно конвенционалним ознакама, чува и примењује лекове и санитетски материјал у кућним условима; - уме да према својствима правилно изабере и рационално користи средства за чишћење и дезинфекцију и разуме њихово дејство (средства за чишћење стакла, дрвених површина, керамичких плочица, санитарија, текстилних и металних материјала); - разуме функционалност као критеријум за избор материјала у домаћинству и користи различите врсте материјала за опремање стана (дрво, метал, пластика, стакло, керамика, текстил); - уме да бојењем, лакирањем и полирањем заштити металне, дрвене и зидне површине од спољашњих утицаја; - уме, зависно од врсте материјала, да изабере лепак или да изведе други одговарајући начин спајања;	СРЕДСТВА ЗА ОДРЖАВАЊЕ ЛИЧНЕ ХИГИЈЕНЕ И ХИГИЈЕНЕ СТАНА	Садржаји: Вода и њен значај за одржавање хигијене. Средства за личну хигијену (сапуни, шампони, пасте за зубе и др.). Козметичка средства. Средства за негу коже и косе. Декоративна козметичка средства. Кућна апотека - примена, чување и одлагање лекова и санитетског материјала. Материјали за опремање стана (дрво, метал, стакло, керамика, текстил). Одржавање стана. Средства за чишћење и дезинфекцију. Одржавање намештаја, зидова и подова у различитим просторијама (соба, кухиња, купатило). Заштита дрвета, метала и зидова од атмосферских утицаја, бојење, лакирање, полирање. Отпадни материјали у домаћинству - руковање, разврставање и одлагање. Загађивање околине отпадом из домаћинства. Вежбе: Тумачење ознака са средства за личну хигијену и козметичких препарата. Тумачење ознака са средстава за хигијену стана. Планирање кућне апотеке. Уклањање мрља са стакла, намештаја, текстила и металних предмета у домаћинству. Бојење и лакирање дрвених предмета (рам за слику, украсне кутије).

- разврстава и правилно одлаже чврсти отпад у домаћинству применом конвенционалних и ознака; - придржава се и/или предузима мере заштите околине од отпадних материјала из домаћинства.		
Ученик треба да: - зна дасе исхраном уноси шест главних врста супстанци неопходних људском организму (протеини, угљени хидрати, масти и уља, витамини, минерали и вода); - зна о заступљености протеина, угљених хидрата, масти и уља, витамина и минерала у намирницама животињског и биљног порекла; - зна о еколошкој и генетски модификованој храни; - уме да правилно чува и припрема намирнице тако да се одржи њихова хранљива вредност; - зна о значају и поступцима конзервисања намирница у домаћинству и индустрији; - разуме разлике у потребама у градивним, енергетским и заштитно-регулаторским састојцима хране у зависности од узраста, врсте занимања, пола, спољашње средине, здравственог и физиолошког стања организма; - планира дневне оброке и саставља јеловнике, у складу са општим принципима правилне исхране; - правилном исхраном доприноси сопственом здравом начину живота; - зна о последицама поремећаја у исхрани; - формира практична знања и вештине припремања хране и руковања прибором, посуђем, справама и машинама за припремање хране; - развије хигијенске навике руковања намирницама (чување намирница, припремање и служење), као и одржавања посуђа и прибора за припремање и служење јела; - формира практична знања и вештине за послуживање хране; - формира културне навике приликом узимања хране; - негује културу исхране и живота уопште.	ИСХРАНА ЧОВЕКА	Садржаји: Биолошки важне супстанце: масти и уља, угљени хидрати, протеини, витамини, минерали и вода и њихова улога у човековом организму (градивна, енергетска, заштитна, регулаторска). Намирнице биљног порекла у исхрани. Заступљеност биолошки важних супстанци у намирницама биљног порекла. Намирнице животињског порекла у исхрани. Заступљеност биолошки важних супстанци у намирницама животињског порекла. Вода - значај у исхрани и припремању хране. Потребе у градивним, енергетским и заштитно-регулаторским састојцима хране, у зависности од узраста, врсте занимања, пола, спољашње средине, здравственог и физиолошког стања организма. Последице неправилне исхране: гојазност, булимичка, анорексија, авитаминозе, хиповитаминозе, хипервитаминозе. Еколошка храна и генетски модификована храна. Загађивање хране и заштита од загађивања. Одлагање, чување и конзервисање намирница (физичке, хемијске и биолошке методе). Припремање хране. Начини обраде намирница: техничка и термичка обрада. Припрема намирница тако да се одржи њихова хранљива вредност. Хигијенски услови приликом припремања хране. Прибор и посуђе за припремање хране. Маchine за обраду намирница. Апарати за припремање и чување хране. Култура понашања за трпезом и култура исхране. Послуживање и узимање хране. Стоно посуђе и прибор. Светске кухиње. Вежбе: Састављање јеловника (расподела укупних енергетских потреба по појединим оброцима у току дана). Сповођење истраживања о навикама у исхрани. Припремања хране у сировом стању: салате и сокови од воћа и поврћа. Припремање млечних напитака. Припремање напитака од кисело-млечних производа (воћни јогурт). Припремање премаза од млечних производа. Аранжирање хране, стола и послуживање.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Садржаји наставе домаћинства омогућују ученицима да формирају практична знања, вештине и навике које ће примењивати у важним активностима у свакодневном животу, као што су култура становања, одевања, исхране. Усвајањем знања из области наставног предмета домаћинство, ученици ће бити оспособљени да самостално врше избор и користе различите материјале и средстава.

Домаћинство у осмом разреду обухвата две теме: Средства за одржавање личне хигијене и хигијене стана и Исхрана човека. Заједничко за обе теме је разматрање садржаја са хигијенско-здравственог аспекта, у функцији развијања здравих стилова живота.

У циљу формирања вештина и навика, прецизираних оперативним задацима уз теме, важно је ученике постављати у ситуације да практично примењују стечена знања у вези са садржајем тема и развијају вештине и стичу навике. Наставне ситуације, односно учење у оквиру обе теме, неопходно је тако планирати да се, у корелацији са другим наставним садржајима, функционално повезују и ангажују стечена знања из других предмета, нпр. биологија, хемија, физика и др. Разматрања физичких и хемијских промена, примењена у свим активностима око припремања хране, појачавају мотивацију за рад тиме што се разуме оно што се ради (на пример, како се остварује везивање брашном, зашто скуван воћни сируп постаје чврст и провидан када се охлади, зашто је со средство за конзервисање, како долази до подизања теста и сл.).

Практичне активности садржане у теми Исхрана човека реализовати у школској кухињи. Ученици могу, у складу са својим интересовањима, разматрати/истраживати питања у оквиру малих пројеката, правити презентације, јавна представљања, такмичења итд.

СРЕДЊА ШКОЛА

5. ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА – СРЕДЊА ШКОЛА

Наставни планови и програми у средњој школи се остварују у складу са следећим законима и правилницима:

- ЗАКОН О СРЕДЊЕМ ОБРАЗОВАЊУ И ВАСПИТАЊУ ("Сл. гласник РС", бр. 55/2013, 101/2017 и 27/2018 - др. закон)
- ПРАВИЛНИК О НАСТАВНОМ ПЛАНУ И ПРОГРАМУ СРЕДЊЕГ ОБРАЗОВАЊА У ТРОГОДИШЊЕМ И ЧЕТВОРОГОДИШЊЕМ ТРАЈАЊУ ЗА НАГЛУВЕ И ГЛУВЕ УЧЕНИКЕ ("Сл. гласник РС - Просветни гласник", бр. 9/96, 9/98, 2/2009 и 2/2016)
- ПРАВИЛНИК О НАСТАВНОМ ПЛАНУ И ПРОГРАМУ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА ЗА ЗАЈЕДНИЧКЕ ПРЕДМЕТЕ У СТРУЧНИМ И УМЕТНИЧКИМ ШКОЛАМА ("Сл. гласник РС - Просветни гласник", 6/1990-1, 4/1991-1, 7/1993-1 (др. правилник), 17/1993-106, 1/1994-5, 2/1994-61, 2/1995-17, 3/1995-1, 8/1995-10, 5/1996-5, 2/2002-1, 5/2003-22, 10/2003-2, 24/2004-3, 3/2005-2, 6/2005-1, 11/2005-162, 6/2006-131, 12/2006-4, 8/2008-15, 1/2009-3, 3/2009-25, 10/2009-77, 5/2010-3, 8/2010-163 (исправка), 11/2013-1, 14/2013-2, 5/2014-9, 5/2014-85, 3/2015-3, 11/2016-552, 13/2018-6, РС 30/2019-50 (др. правилник))
- ПРАВИЛНИК О НАСТАВНОМ ПЛАНУ И ПРОГРАМУ ПРЕДМЕТА ВЕРСКА НАСТАВА ЗА СРЕДЊЕ ШКОЛЕ ("Сл. гласник РС" - Просветни гласник, број 6/2003, 23/2004, 9/2005 и 11/2016)
- ПРАВИЛНИК О НАСТАВНОМ ПЛАНУ И ПРОГРАМУ ПРЕДМЕТА ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ ЗА ПРВИ РАЗРЕД СРЕДЊЕ ШКОЛЕ ("Сл. гласник РС - Просветни гласник", бр. 5/2001)

5.1. ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ

Назив предмета	СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ		
Циљ	Циљ наставе српског језика и књижевности је васпитање, образовање и оспособљавање слушно оштећених ученика као културних и самосталних личности, са усвојеном елементарном језичком и књижевном културом.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	111	111	102

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА		САДРЖАЈИ
- развијање и неговање правилног усменог и писменог изражавања; - оспособљавање ученика за читање, разумевање прочитаног, уочавање ликова, њихових особина и поступака у прочитаним текстовима и доношењу властитих судова и закључака; - развијање љубави према књижевности и упућивање ученика на самостално дружење са књигом; - оспособљавање ученика за разумевање књижевних вредности насталих у различитим историјским периодима;	СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ - 1. РАЗРЕД		
	КЊИЖЕВНОСТ	ПРИРОДА И СМИСАО КЊИЖЕВНОСТИ	- Појам и назив књижевности. Књижевност као уметност. - Књижевност и друге уметности. Усмена и писана књижевност. Улога књижевне уметности у друштву.
		КЊИЖЕВНОСТ СТАРОГ ВЕКА	Основне информације о развоју, врстама, тематици и особеностима књижевности старог века. Библија - информативно
		СРЕДЊОВЕКОВНА КЊИЖЕВНОСТ	Почеци словенске писмености. Ћирило и Методије и њихови ученици и значај њиховог рада. Словенска најстарија писма: глаголица и ћирилица. Сава Немањић (св. Сава) и његов значај за српску књижевност и културу. Житије св. Симеона (одломак).
		НАРОДНА УСМЕНА КЊИЖЕВНОСТ	Значај народне поезије и прозе у историји српског народа.

- оспособљавање ученика за самостално, критичко размишљање и разумевање порука средстава масовне комуникације; - проширивање граматичких форми и усвајање правописа.			Усмено предање и св. Сава. Дела за обраду: Кнежева вечера - народна песма Смрт мајке Југовића - народна песма Косовка девојка - народна песма Мали Радојица - народна песма
		ЛИРСКА НАРОДНА ПОЕЗИЈА	Значај лирске народне песме и њене основне одлике. Дела за обраду: Овчар и девојка Наџева се момак и девојка Драги и недраги
		ЛИРСКО-ЕПСКА НАРОДНА ПОЕЗИЈА	- Значај и основне одлике лирско-епске народне песме. Дела за обраду: Предраг и Ненад Смрт Омера и Мериме.
		НАРОДНА ПРОЗА	Значај и основне одлике народне прозе. Обрада једне народне приповетке и једне басне. Пословице, загонетке, питалице.
	ЛЕКТИРА		Избор из поезије савремених песника - Д. Максимовић, М. Алексић, Д. Антић
	ЈЕЗИК		Понављање, утврђивање одређених програмских садржаја у основној школи. Променљиве и непроменљиве речи - врсте и појам. Разликовање садашњег, будућег и прошлог времена. Реченица - проста, простопроширена и сложена. Уочавање простих реченица у оквиру сложене. Употреба великог и малог слова. Интерпункција (тачка, зарез, упитник, узвичник, две тачке, наводници). Управни и неуправни говор (писање).
	КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА	УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ	Увежбавање артикулације, ритма и темпа у читању, рецитовању и говорењу текстова. Описивање личних доживљаја, посматраних догађаја и једноставних сцена из свакодневног живота (према плану и унапред постављеним задацима). Препричавање РТВ - емисија, филмова, позоришних представа и књижевних и других текстова (према плану и унапред постављеним задацима). Описивање различитих догађаја из школског живота и ван њега (приредбе, такмичења, излети, екскурзије, изложбе, биоскоп). Коришћење књиге, библиотеке.
		ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ	Граматичке и правописне вежбе. Писмени састави - диктат, препричавање, описивање догађаја. Писање: писма, дописнице, разгледнице, молбе, пријаве, телеграма, попуњавање различитих образаца. Школски писмени задаци (2 годишње - по 1 у полугодишту).

ИСХОДИ	ОБЛАСТ /ТЕМА		САДРЖАЈИ
- развијање и неговање правилног усменог и писменог изражавања; - оспособљавање ученика за читање, разумевање прочитаног, уочавање ликова, њихових особина и поступака у прочитаним текстовима и доношењу властитих судова и закључака; - развијање љубави према књижевности и упућивање ученика на самостално дружење са књигом; - оспособљавање ученика за разумевање књижевних вредности насталих у различитим историјским периодима; - оспособљавање ученика за самостално, критичко размишљање и разумевање порука средстава масовне комуникације; - проширивање граматичких форми и усвајање правописа.	СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ - 2. РАЗРЕД		
	КЊИЖЕВНОСТ	ПРОСВЕТИТЕЉСТВО	- Појам и значај. - Главни представници - информативно - Доситеј Обрадовић - живот и рад (информативно) - Јован Стерија Поповић - Кир Јања (одломак)
		РОМАНТИЗАМ	- Појам и значај. - Главни представници - Вук Стефановић Караџић - живот и рад - Петар Петровић Његош - живот и рад, Горски вијенац (информативно) - Бранко Радичевић - Ђачки растанак (одломак) - Јован Јовановић Змај - Ђулићи увеоци (одломак) - Ђура Јакшић - Вече
		РЕАЛИЗАМ	- Појам и значај - Главни представници - Милован Глишић - Глава шећера (одломак). - Стеван Сремац - Живот и рад. - Војислав Илић - У позну јесен.
	ЛЕКТИРА		Одабрани одломци из савремене књижевности према избору наставника
	ЈЕЗИК		- Ћирилица и латиница. - Основно значење падежа. - Глаголски вид. Глаголска времена. - Састављено и растављено писање речи. - Растављене речи на крају реда
	КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА	УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ	- Различити догађаји и појаве (извештавање на основу плана) - Вежбе на часу.
		ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ	- Писмене вежбе. Писмо, дописница, разгледница, телеграм, молба, жалба, приговор, потврда, упутница, признаница, записник, подсетник. - Домаћи писмени задаци - анализа на часу. - Правописне вежбе. - Увежбавање израде писменог задатка. - Два школска писмена задатка (по један у полугодишту).

ЗАДАЦИ	ОБЛАСТ / ТЕМА		САДРЖАЈИ
- развијање и неговање правилног усменог и писменог изражавања; - оспособљавање ученика за читање, разумевање прочитаног, уочавање ликова, њихових особина и поступака у прочитаним текстовима и доношењу властитих судова и закључака; - развијање љубави према књижевности и упућивање ученика на самостално дружење са књигом; - оспособљавање ученика за разумевање књижевних вредности насталих у различитим историјским периодима; - оспособљавање ученика за самостално, критичко размишљање и разумевање порука средстава масовне комуникације; - проширивање граматичких форми и усвајање правописа.	СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ - 3. РАЗРЕД		
	КЊИЖЕВНОСТ	МОДЕРНА	- Појам и значај - Главни представници - Алекса Шантић - О класје моје - Јован Дучић - Залазак сунца - Милан Ракић - Долап - Борисав Станковић - Увела ружа (одломак) - Бранислав Нушић - Сумњиво лице (одломак) - Петар Кочић - Кроз међаву
		МЕЂУРАТНА И САВРЕМЕНА КЊИЖЕВНОСТ	- Десанка Максимовић - избор из поезије - Иво Андрић - Живот и рад (информативно); На Дрини ћуприја (одломак) - Бранко Ћопић - Башта сљезове боје (одломак) - Добрица Ћосић - Живот и рад (информативно)
	ЛЕКТИРА		Избор из савремене поезије
	ЈЕЗИК		- Понављање, утврђивање градива из претходних година. - Падежни систем. - Глаголска времена. - Комуникативне реченице. - Интерпункција - вежбе на тексту.
	КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА	УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ	Вођење разговора у различитим ситуацијама (болница, банка, пошта, железничка станица).
		ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ	- Самостално писано изражавање на основу посете позоришној представи, прочитане књиге, филма, посете музеју, библиотеци. - Два школска писмена задатка. По један у полугодишту.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

- Програм српског језика и књижевности је намењен трогодишњем образовању и васпитању слушно оштећених ученика (глуви и наглуви) средњих школа. Они њиме стичу трећи степен стручности.
- Овај програм се заснива на постојећим програмима српског језика за основно образовање и васпитање слушно оштећене деце. На основу њега ће се у наредном периоду од три године одвијати настава из српског језика у средњем образовању ове деце.
- У оквиру програма постоји циљ и задаци, као и садржаји које чине три програмско-тематска подручја: књижевност, језик, култура изражавања.
- Програм обезбеђује услове за практично оспособљавање ученика за самостално читање, говорење и писање. Конципиран је тако да обезбеђује стицање битних (основних) знања, умења и навика из књижевности, језика и културе, усменог и писменог изражавања, водећи увек рачуна о говорним могућностима ученика.
- За подручје књижевности је издвојено 50% садржаја, а за језик и културу изражавања осталих 50%. Садржаји се у оквиру планираног фонда, обрађују на 50% часова. Осталих 50% часова је предвиђено за понављање, утврђивање, увежбавање и систематизацију градива.
- Програм и однос између обрађивања новог садржаја и утврђивања, понављања и систематизације, прилагођен је способностима слушно оштећене деце (глуве и наглуве).
- Пошто су одељења слушно оштећене деце хетерогена по саставу, неопходно је да се у реализацији програма буде веома флексибилан. Пре свега, то се односи на планиране часова у оквиру одређених тема, а такође и на могућност повезивања и комбиновања ова три програмско-тематска подручја.

- У зависности од ситуације у одељењу наставник може вршити и другачију дистрибуцију часова. Часови који се у програму наводе уз поједине теме не означавају истовремено и број наставних јединица, већ само укупно време.
- На пример, за усмено изражавање је предвиђено 20 часова. Но, то не значи да треба одредити 20 часова који ће имати само ову намену. Наставник може организовати и 40 и више говорних вежби које укупно неће прећи 20 школских часова.
- То значи да се на једном часу српског језика могу обрађивати сва три програмско-тематска подручја.
- При обради наставне грађе треба увек водити рачуна да одабрани садржаји доприносе оспособљавању ученика за самостално усмено и писано изражавање, да богате и оплеменењују емоционални живот слушно оштећеног ученика и изграђују позитивне личности.
- Комплетно подручје књижевности и садржаји у оквиру ове целине су веома конкретизовани. Они обухватају основне информације предвиђене програмским садржајем књижевности које су распоређене у одговарајућем књижевно-историјском континуитету.
- Програм наставе језика је осмишљен тако да ученицима омогући стицање основних знања из граматике и правописа.
- У оквиру области културе изражавања је равномерно обухваћено усмено и писмено изражавање, као и сви облици и захтеви у оквиру њих. Такође су планиране и говорне и писмене вежбе, израда домаћих задатака и њихова анализа.
- Да би се настава српског језика и књижевности успешније реализовала потребно је да наставник сарађује са институцијама културе (позориштем, музејом, галеријом, библиотеком, видеотеком и слично).
- За успешно извођење наставе српског језика и књижевности неопходно је поштовање одређених дидактичких принципа (очигледности, поступности, примерености, систематичности, приступачности, индивидуализације наставе, свесне активности ученика, повезивање теорије са праксом), као и адекватна примена наставних облика, метода и поступака прилагођених психофизичким способностима слушно оштећених ученика.
- У средњој школи за слушно оштећену децу, посебну тешкоћу у настави српског језика и књижевности представља недостатак уџбеника и приручника.
- Настава из српског језика и књижевности се изводи у класичним односно специјализованим учионицама и кабинетима за овај предмет који треба да буду опремљени у складу са нормативима за средњу школу за слушно оштећену децу.
- Потребе и могућности слушно оштећене деце, као и специфичности програмских захтева захтевају систематско коришћење разноврсних аудитивних, визуелно и аудитивно-визуелних наставних средстава. Посебно се препоручује употреба графоскопских фолија, филмова, дијафилмова, елемената филмова, видео дискета, гледање ТВ програма, графичко приказивање и, где постоје услови, слушање радија и грамофонских плоча. Остваривање свих задатака које поставља настава српског језика у средњој школи за слушно оштећену децу је условљено потребом сталног и систематског рада наставника на стручном усавршавању и припремању за разноврсне облике васпитно-образовног рада.
- Овај програм је донео однос недељног и годишњег фонда часова, као и начин расподеле предвиђеног годишњег фонда часова на поједине области, делове програма. У програм су укључени садржаји из књижевности старог века и средњовековне књижевности. У оквиру лектире се чита савремена књижевност.
- Књижевност. У току основног школовања ученици су имали прилике да се упознају са многим делима народне и уметничке књижевности. У средњој школи тај рад се наставља само што се дела обрађују систематичније и класифицирана су по родовима и епохама. Но и овде не треба губити из вида да обрада књижевних дела поред пружања знања има основни и главни задатак да развија говор ученика. Приликом анализе одабраних књижевних дела, применом индуктивне методе, треба уопштити основне појмове о лирици, епици и драми и њиховим најзначајнијим врстама и карактеристикама. Дела која су дата у програму не обавезују наставника већ су дата као оријентација и могу се обрађивати у целини или само одломци. Уколико наставник буде у ситуацији да треба да

одступи од програмом утврђених књижевних дела и определи се за обраду једноставних и лакших дела треба да води рачуна о адекватној заступљености појединих књижевних родова и праваца и њихових представника, како би ученици могли да стекну основна знања из књижевности.

Настава књижевности изводи се у три вишеструко повезана и комплементарна облика: као обрада књижевног дела, као стваралачки портрет писца и као књижевно-историјски преглед епохе и праваца. Највише времена треба дати обради књижевног дела. Многи текстови, а поготову одломци из дела, у наставном поступку захтевају усмену локализацију, често и вишеструку. Ситуирање текста у временске, просторне и друштвено-историјске оквири, давање неопходних података о писцу и историји настанка дела као и обавештења о битним садржајима који претходе одломку, све су то услови без којих се у бројним случајевима текст не може интензивно доживети ни правилно схватити. Зато прототипску и психолошку реалност, из које потичу тематска грађа мотиви, ликови и дубљи подстицаји за стварање треба дати у пригодном виду и у оном обиму који је неопходан за потпуније доживљавање и поуздано тумачење дела.

- Природа књижевне уметности, а и васпитни и образовни циљеви наставе матерњег језика, захтевају да школска интерпретација књижевног дела буде доживљајна, креативна и проналазачка, да залази у дубље слојеве текста и открива скривена исходишта уметничке сугестије, да истражује танана значења, наговештаје и нијансе. Зато ће наставник избегавати површину, уопштену и формалистичку анализу која се своди само на препричавање текста, тражење теме, идеје, главних особина ликова и најлепших места. Конкретно уобличена тематска грађа, мотивско богатство и разноврсна предметност свакако су битнији од уопштене теме, па ће ти важнији предносни чиниоци бити посебан предмет разматрања. Уопштена идеја ако није доживљајно усвојена и образложена конкретно поступцима, неће имати васпитну и образовну улогу. Зато се при обради текста пуна пажња обраћа његовом етичком подручју које најчешће нуди већи број примарних и секундарних идеја. У идејну суштину дела и његове поруке ученици се најбоље уводе уочавањем узрочно последичних веза, образлагањем и процењивањем циљева, намера и поступака личности и мотивисањем њихове вољне активности и понашања са моралног, друштвеног и психолошког становишта.
- Све компоненте књижевног дела неће у сваком појединачном случају бити предмет посебног тумачења. Репрезентативна дела за поједине писце и уметничке правце, као и она која поседују изузетне уметничке вредности биће предмет дубље анализе што зависи и од говорних могућности ученика. Остала дела, међу којима и она из домаће лектире обрађиваће се на нивоу који обезбеђује схватање и добро познавање основне теме, главних ликова, психолошких, социјалних и идејних значења.
- При обради епских дела посебна се пажња посвећује тематској грађи и мотивима. Књижевни ликови се свестрано посматрају: као носиоци радње, покретачи акције, учесници и сведоци у догађајима. Обрада ликова је најинтегралније и најдубље понирање у суштину епских и драмских дела, јер обухвата физичке и духовне особине личности, њихове жеље, осећања, ставове, поглед на свет, поступке, односно према другим особама и испољавање помоћу речи и дела. Ученике треба навикавати да људе и животне појаве не посматрају сувише упрошћено, у црно-белој пројекцији и на основу само једне доминантне особине. Треба откривати што више испољених особина ликова и показивати да и позитивне личности могу имати неку негативну особину, а негативне позитивну. Ученике треба усмеравати на запажање описа.
- Обратити пажњу на облике епског изражавања (дијалог, монолог, наратив, дескрипција). Нарочиту пажњу обратити на начин говорења, значење реченица, на исказане или прећутане садржаје, на склад или несклад између речи, мисли и дела.
- У оквиру обраде неколико драмских дела (углавном у одломцима) посебну пажњу треба посветити уочавању специфичности овог књижевног рода, структури и елементима драме, динамици драмског збивања (драмске ситуације, карактери, типови, дијалог, монолог), развој драмске радње и њених делова и друго.

- Треба практиковати, уколико ученици могу да прате, посете позоришним представама, односно гледање ТВ драма и припремање малих комада или одломака.
- При обради лирске песме настојати да се она доживи и осети у целини или појединачно. Тумачење ће обухватити расположење лирског субјекта, утиске које је песма изазвала, присуство одговарајућих осећања код читалаца и песника. Обраду увек треба заснивати на непосредном доживљају дела од стране ученика.
- Говорна култура посебно се развија изражајним и уметничким казивањем стихова и прозних текстова. Зато у сваком разреду ученици треба да науче напамет поједине песме и стихове и прозне целине. Који ће се стихови и текстови учити одређиваће наставник према циљевима наставе.
- Домаћа лектира је саставни део програма. Основни задатак домаће лектире је да код ученика развије интерес за књигу. Зато је наставни рад на домаћој лектури веома одговоран и од наставника тражи посебну припрему: изналажење начина да се ученици заинтересују за дело и упуте у самостално читање и анализу. При упућивању ученика у читање дела из домаће лектире, наставник ће погодним приступним разговором о тексту и књизи пробудити њихову радозналост, машту и осећање тако да тај рад ученика схвати више као своју пријатну дужност, а мање као тешку обавезу.
- Предложени избор лектире је оријентациони. Наставнику се пружају широке могућности прилагођавања ситуацији у сваком поједином одељењу (говорне могућности ученика, способности и интересовање ученика, могућност набавке књиге, дужина и тежина текста).
- Имајући у виду такве задатке домаће лектире наставник ће прво сам проучити списак дела и препоручити ученицима. Редослед читања одабраних дела наставник благовремено утврђује заједно са ученицима. Часове обраде лектире утврђене програмом заједно са насловима књига (дела, одломака) наставник уноси у свој годишњи индивидуални план рада. Тај редослед може у току године да се мења, о чему треба ученике благовремено обавестити.
- У настави језика основни задатак је оспособљавање ученика за практичну примену знања и из граматике и правописа у говору и писању. Сви основни елементи и одлике језичке структуре обрађене су у основној школи, а у програму се инсистира на употреби језика и различитим областима људске комуникације. Полазиште треба да буде језичка ситуација у одељењу тј. тешкоће које имају ученици. Треба инсистирати само на основним појмовима и то увек на одабраном тексту или примерима из комуникативног језика, као и на оспособљавању ученика за практичну примену стечених знања у разним говорним и другим ситуацијама (систем адекватних усмених и писмених вежби са унапред и прецизно утврђеним циљевима).
- Програмске захтеве из области правописа савладати путем систематских вежбања. Усвајање правописа и интерпункције треба схватити као свакодневни задатак.
- Садржај вежби за утврђивање свих знања из основних појмова о језику, односно граматике са правописом и интерпункцијом, треба одређивати на основу систематски обрађених података о говорним одступањима од књижевног језика и грешкама које се јављају у усменом и писменом изражавању ученика. Само тако ће основни појмови о језику, односно настава граматике бити стављени у службу оспособљавања ученика за самостално усмено и писмено изражавање стандардним књижевним језиком.
- Култура усменог и писменог изражавања једна је од најважнијих задатака наставе матерњег језика. Овај наставни процес, ипак је програмски конституисан као посебно тематско подручје, са посебним садржајем и облицима рада. Мора се преносити како на обраду књижевног текста који је најбољи образац изражавања, тако и на основне појмове о језику, односно граматику са правописом која нормира правила и дефинише језичке законе. Исто тако у повратном смеру, обрада књижевног текста и рад на основним појмовима о језику, односно граматици стандардног књижевног језика и правописа, мора укључивати садржаје за неговање културе писаног и усменог изражавања, јер је својим већим делом том циљу и подређена. Отуда и бројчано исказивање часова у програму, предвиђених за културу усменог и писаног изражавања, не треба схватити буквално. Рад на богаћењу културе усменог и писменог изражавања треба да се integriше са свим видовима усмених и писмених облика изражавања.

- У настави усменог и писаног изражавања посебну пажњу треба посвећивати увежбавању правилног и логичког читања и казивања, оспособљавању ученика за читање у себи (значајно за учење и даљи рад на самообразовању), за самостално приповедање, описивање, извештавање и расправљање (интересантне и актуелне теме из живота ученика и нашег друштва) и за израду разних врста практичних састава (на основу претходно обрађених примера).
- Теме за школске писане задатке треба узимати из градива, друштвених и културних збивања, као и из живота младих.

Домаће и школске писане задатке треба обавезно прегледати и на посебним часовима детаљно анализирати и колективно исправљати. Ови задаци треба да буду повезани са говорним и писаним вежбама.

Назив предмета	МАТЕРЊИ ЈЕЗИК (МАЂАРСКИ ЈЕЗИК)		
Циљ	стицање знања из лингвистике, упознавање језичких појава и њихова примена, развијање изражајних способности ученика, коришћење теоријског знања о језичким појавама и правопису у пракси, васпитавање ученика у духу језичке толеранције, упознавање књижевних дела, развијање књижевне образованости путем упознавања најбољих дела мађарске, јужнословенске и светске књижевности, развијање књижевног укуса и стварање читалачких навика, развијање критичког става према књижевности, оспособљавање за самостално разумевање, доживљавање, препричавање и оцењивање прочитаног књижевног дела, упознавање и усвајање теоретског знања из историје књижевности потребног за разумевање уметничких дела, оспособљавање за коришћење стручне литературе и других извора, проширивање видокруга ученика, оспособљавање за стварање критичког и личног става о књижевним делима, формирање научног погледа на свет, оспособљавање за правилно писмено и усмено изражавање, оспособљавање за самостално развијање способности говорења, писања и читања, као и културе дијалога, оспособљавање ученика за изражавање својих мисли у разним говорним ситуацијама кроз одговарајућа језичка и стилска средства		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	111	111	102

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:		
МАЂАРСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ - 1. разред		
- утврђивање нивоа знања ученика из садржаја наставног плана мађарског језика и књижевности за основне школе, утврђивање способности самосталне примене знања и књижевности, језика и изражавања, планирање и реализација конкретних мера за превазилажење уочених недостатака, - систематизовање, проширивање и продубљивање знања о карактеристикама и вредностима мађарске народне књижевности и народне књижевности народа и народности Југославије, - упознавање са карактеристикама развоја књижевности кроз обраду значајних дела мађарске књижевности, књижевности народа и народности Југославије и светске књижевности, - проширивање круга појмова из теорије књижевности у оквиру дела уметничке књижевности, - упознавање ученика са проучавањем књижевног дела, са	ЈЕЗИЧКА ЗНАЊА	Фонетика Фонд гласова мађарског језика. Систем мађарских гласова. Законски међусобни утицаји код сусрета гласова. Вежбе из правила језика и правилног изговора поводом садржаја из граматике. Истицање трајања гласова. Фонетске вежбе. Лектире из неговања језика. Живот нашег језика Знања из историје језика. Сродни језици и наше језичко наслеђе. Промене у звучењу нашег језика. Проширивање лексике помоћу интерне творбе речи и туђица. Раслојавање језика. Стилистика Стил. Језик и стил. Изражајна способност језика. Слојеви у стилу. Карактеристике уметничког коришћења језика. Правопис Правописне вежбе у вези са фонетиком. Растављање речи. Правопис скраћеница од почетних слова речи и скраћеница које садрже више од једног слова поједине речи. Коришћење правописног речника.
	КЊИЖЕВНОСТ	Основни књижевни родови и врсте Лирика, епика, драма. Лирске врсте. Тематика, композиција, мотиви и стил лирске песме. Епске врсте. Врсте епских дела у стиху. Врсте драмских дела. Композиција класичне драме (експозиција, сукоб, катарза, расплет). Књижевност старог века Опште карактеристике раздобља. Врсте класичне грчке књижевности: еп, лирика, драма, проза (информативно).

методима анализе текста и типовима анализе дела, - оспособљавање ученика за редовно и самостално читање, тумачење и анализу књижевног дела из више аспеката, - упознавање фонетског и фонолошког система мађарског језика, - продубљивање и систематизовање језичких знања и умења из наставног плана, - усвајање разних начина усменог и писменог изражавања и саопштавања, - постепено оспособљавање ученика за самостално коришћење уџбеника, приручника и стручне литературе у вези са књижевношћу, језичким знањима и развојем изражајних способности, - систематско развијање критичког размишљања, стваралачких способности, самосталности и одговорног односа према раду ученика.		Дела за обраду Хомер: Илијада (18. певање: Ахилев штит) Књижевност средњег века Главне карактеристике средњовековне културе. Главне књижевне врсте средњег века у Европи и његове вредности у светској књижевности (информативно). Почеци мађарске писмености и настанак црквене литературе. Ренесанса Главне карактеристике хуманизма и ренесансе у Европи. Ренесанса као епоха историје уметности и књижевности. Хуманизам и реформација као световни односно црквени покрет ренесансе и њихов значај у историји књижевности. Барок Важније књижевне врсте барока: лирика, проповед, аутобиографија, еп у стиху, "куруцке песме". Лирика рококоа и литерарно писмо. Појам народне књижевности, главне карактеристике и везе са древном књижевношћу и уметничком књижевношћу. Књижевни родови мађарске народне књижевности. Класицизам и просвећеност Карактеристике и периодика епохе и покрета. Односи у култури (информативно). Романтизам Појам, настанак, фазе развоја, уметничке карактеристике романтизма. Енглески, немачки, француски и руски романтизам (информативно). Реализам Појам и условљеност реализма у историји књижевности. Његов повратни утицај на романтизам (информативно). Мађарска и јужнословенска књижевност у другом делу 19. века Политичке, друштвене и уметничке карактеристике друге половине века. Односи у култури. (Информативно) Узајамне везе у народној књижевности. Роман о Троји и Легенда о св. Ладиславу у српској књижевности. Мађарски јунаци у јужнословенској народној књижевности. Српска легенда о св. Ладиславу Појаве у раздобљу просвећености. Мађарски преводиоци српске поезије. "Сзербус маниер". Дело Јожефа Секача (Сзџџџџ Јџџџџ), Михаило Витковић (Витковицс Михџџџџ), двојезични поета. (Информативно).
	КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА	Усмено изражавање Ученик треба да буде способан да из аспекта стила оцени реченице текстова различитог садржаја, а своје реченице да конструише правилно и у добром стилу, редом речи који одговара тежини садржаја разних делова саопштења. Правилна творба гласова, свесна примена норми изговора у духу захтева регионалног говорног језика. Увежбавање говорења у зависности од ситуације и догађаја, односно у вези са темом. Подстицање говорљивости, ослобађање од евентуалних комплекса. Култура говорног понашања. Уважавање саговорника. Писмено изражавање Јасно и прецизно изражавање у духу мађарског језика. Облици развијања способности писменог изражавања: препричавање, опис, приватно писмо. Писано дело као извор информација. Употреба лексикона, речника, приручника, помоћне литературе. Два школска писмена задатка (један час за израду а два за исправку).

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
МАЂАРСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ - 2. разред		
- читање и обрада дела из мађарске, југословенске и светске књижевности утврђених у наставном плану, - упознавање ученика са најбитнијим карактеристикама мађарске, југословенске и светске књижевности из наставног плана, - проширивање круга појмова из теорије књижевности и упознавање нових појмова кроз обраду одговарајућих књижевних дела утврђених у наставном плану, - проширивање знања ученика из методике проучавања књижевних дела, самостално читање, анализирање и оцењивање лирских, епских и драмских дела од стране ученика, - упознавање ученика са морфолошким системом мађарског језика и са једним делом морфологије, - увежбавање разних облика и врста усменог и писменог изражавања, - оспособљавање ученика за самостално коришћење разних извора информација у образовању и у раду код куће, - развијање критичког размишљања, стваралачких способности и позитивних моралних особина ученика.	ЈЕЗИК	Синтакса Реченице и врсте реченица. Делови реченице. Усаглашавање субјекта и предиката. Синтагме. Ред речи. Акценат реченице. Стилска вредност реченица у текстовима из белетристике. Истицање трајања. Лектире из неговања језика у вези са значењем речи и са реченицама. Морфологија Наука о врстама речи: Морфолошки систем мађарског језика. Врсте речи. Улога појединих врста речи у реченици. Лексикологија: Величина лексике. Стилска вредност именичних речи, глагола и осталих врста речи (кроз књижевне текстове). Рекције. Семантика: Графо-фонетска представа, значење расположења помоћу посебно одабраних речи. Хомоними и хетероними. Синоними. Антоними. Морфолексикологија: Елементи речи. Наука о творби речи: сложенице, грађење изведених речи, други облици творбе речи. Лектире из неговања језика у вези са синтаксом и морфологијом. Правопис Правописне вежбе у вези са синтаксом и морфологијом. Стилистика Стилски слојеви. Анализа данашњег јавног говора а посебно деформација насталих услед вишејезичности средине, као и отклањање истих. Језик омладине.
	КЊИЖЕВНОСТ	Модернизам Књижевни правци на крају XIX и почетком XX века: симболизам, натурализам, импресионизам, сецесија. (Информативно) Дела за обраду: Шарл Бодлер: Албатрос Иштван Темеркењ. (Плови брод низводно) Андре Ади (Новим водама газим) (Леда на броду) (Семе под снегом) (Чувам твоје очи) Михаљ Бабич (Између јесени и пролећа) Деже Костолањи (Жалбе сироте деце - одломак) Жигмонд Мориц (Варвари) Арпад Тот (Од душе до душе) Ђула Јухас (Тапска свадба) Бранислав Нушић: Покојник (одломак) Алекса Шантић: Претпразничко вече (у оригиналу и у преводу) Модернизам и авангарда између два рата

		Информативно о правцима епохе. Дела за обраду: Лајош Кашак (Мајстори) Атила Јожеф (На периферији) (Елегија) (Ода) (Флора) Вељко Петровић: Салашар Коста Рацин: Берачи дувана Тин Ујевић: Свакидашња јадиковка Узајамне мађарско-јужнословенске књижевне везе Ендре Ади у јужнословенској књижевности. Деже Костолањи: Милан Ракић: Љубавна песма Мирослав Крлежа: Маџарски лирик Андрија Ади Иво Андрић: Из књиге Ех Понто (у преводу Корнела Сентелекија) Ласло Немет: (Мост на Драви) Мађарска књижевност у Југославији Михаљ Мајтењи(Ножар Јакаб) Јанош Херцег (Отаџбина) Приликом анализе предложених књижевних текстова обрадити и појмове из поетике. Лектира Жигмонд Мориц (Лептир) Ервин Шинко (Аронова љубав) (одломак) Иво Андрић: На Дрини ћуприја (одломак)
	КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА	Увежбавање форми усменог изражавања научених у претходним разредима. Изношење и образлагање планова у вези са школским животом. Обрада теме у вези са струком. Употреба специфичних средстава говорног стила (јачина гласа, висина тона, мелодија, боја гласа, темпо). Писмено изражавање Облици развоја способности писменог изражавања: дописнички извештај и коментар. Коришћење стручних библиографија. Коришћење речника. Сакупљање података, писање бележака. Два школска писмена задатка (један час за израду, два часа за исправку).

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
МАЂАРСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ - 3. разред		
- читање и обрада дела мађарске, југословенске и светске књижевности, утврђених у наставном плану, - проширење круга појмова из теорије књижевности приликом обраде књижевних дела утврђених у наставном плану, - самостално тумачење и оцењивање књижевних дела, - упознавање са синтаксом мађарског језика, - развијање способности ученика у вези са језичким садржајима, - самостално коришћење одређених форми изражавања од стране ученика, - самостално коришћење разних извора информација од стране ученика, - систематизовање садржаја из наставних планова обрађених ранијих година.	ЈЕЗИК	Понављање језичких садржаја научених у претходним разредима. Синтакса Сложена реченица. Појам и врсте независних и зависних реченица. Ред реченица у сложеној реченици. Везници. Прилози - речце и везници. Вишеструко сложене реченице. Цитат. Правопис Правописне вежбе у вези са сложеним реченицама. Правопис скраћеница које садрже више од једног слова поједине речи. Додавање наставака страним речима. Коришћење правописног речника. Стилистика Систематизовање и понављање научених садржаја из стилистике. Оцењивање стилске вредности сложених реченица приликом обраде књижевних текстова.
	КЊИЖЕВНОСТ	Модерна књижевност данас Основне карактеристике и представници модерне књижевности (Информативно) Хемингвеј: Старац и море Ласло Немет (Жалост) - одломак Ђула Љеш (Народ пустара) - одломак Тибор Дери (Љубав) Шандор Вереш (Медитација) (Добош и игра) Геза Отлик (Интернат на граници) (одломак) Јанош Пилински (Харбах, 44) Ференц Јухас (Власт цвећа) Ласло Нађ (Химна за сва времена) Весна Парун: Ти која имаш невиније руке (у оригиналу и у преводу) Данило Киш: Енциклопедија мртвих (одломак) Александар Тишма: Књига о Бламу (одломак) Узајамне мађарско-јужнословенске књижевне везе Књижевни преводилац Золтан Чука Преводиоци Адија на српски језик. Књижевни преводилац Данило Киш. Књижевни преводиоци за мађарски језик у Југославији. (Информативно) Дела за обраду Ђула Иљеш (Предговор Јами) Данило Киш: (О модерној мађарској поезији) Милош Црњански: Стражилово (у преводу Кароља Ача) Књижевност Мађара у Југославији после рата Писци, књижевне амбиције, часописи (информативно). Дела за обраду Карољ Ач (Аутопортрет у полутами) Ференц Фехер (Сентелеки) Нандор Гион (Ја се не зовем тако) (ектира Г. Г. Маркез: Сто година самоће Избор из модерне лирике (мађарске, јужнословенске, светске). Ференц Јухас (Земља која пуно троши) Књижевна дела националних мањина које живе у Републици Србији (информативно).

		Паралелно са предложеним књижевним делима обрадити појмове из поетике.
	КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА	Усмено изражавање: КомПоновање разних говорних израза (форми) у вези са претпостављеним друштвеним активностима ученика и у вези са струком помоћу знања из састављања текстова. Пригодни говор приликом дана школе и разних других свечаности. Писмено изражавање Писмено обликовање задатака датих код усменог изражавања. Два школска писмена задатка (један час за израду, два часа за исправку)

Назив предмета	СРПСКИ КАО НЕМАТЕРЊИ ЈЕЗИК		
Циљ	Овладавање српским као нематерњим језиком у оквиру програмом предвиђених садржаја, усвајање граматичких садржаја и лексике, усвајање правилног изговора и писања, оспособљавање за комуникацију у свакодневним животним ситуацијама, упознавање ученика са значајним карактеристикама културе народа који говоре српским језиком, упознавање ученика са српским књижевним делима.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	74	74	68

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
СРПСКИ КАО НЕМАТЕРЊКИ ЈЕЗИК - 1. разред		
разуме и користи предвиђени лексички фонд; - користи граматичку материју усвајану у претходним разредима; - разуме исказе у којима се употребљава презент за будућност и прошлост; - разуме значај разликовања глаголског вида у типичним случајевима у реченици; - користи најфреквентније префиксе за творбу перфективних глагола; - правилно употребљава несистемску множину именица; - употребљава у реченици фреквентне именице женског рода на сугласник; - користи различите синтаксичке структуре с дативом у функцији логичког субјекта; - употребљава вокатив; - саставља изричне реченице у функцији објекта; - користи директни и индиректни говор; - уочава наглашен слог у вишесложној речи;	ЈЕЗИК	Око 100 нових пунозначних и помоћних речи укључујући и основне појмове из школских предмета; Граматички садржаји из основне школе (понављање и увежбавање на познатој и новој лексици); Презент, перфекат, футур И, императив - систематизација глаголских облика; презент за означавање прошле и будуће радње; Глаголски вид - разликовање свршених и несвршених глагола (разликовање именоване од обављене радње), творба перфективних глагола (најфреквентнији префикси); Именице које имају неправилну множину (брат, дете; проширење основе, гласовне промене у номинативу множине); Именице женског рода на сугласник; Датив у функцији логичког субјекта; Вокатив; Изрична реченица у функцији објекта, индиректни и директни говор;
- формулише краће одговоре на једноставна питања о прочитаном књижевноуметничком тексту; - уочава мелодију стиха и речи које се римују; - одреди тему, главни догађај, ликове и уочи односе међу њима; - разликује приповедање у првом и трећем лицу; - драматизује одломак прозног текста у кратким дијалозима; - разликује текст народне од текста ауторске књижевности; - укратко образложи зашто му се неко књижевно дело допада или не;	КЊИЖЕВНОСТ	Оригинални текстови: Кратке фолклорне форме - избор Народна прича: "Еро и кадија" Народна анегдота: "Карађорђе и Доситеј" Ђура Јакшић: "На Липару" (одломак) Ј. Ј. Змај: "О, погледај звезде јасне" ("Ђулићи") Бранислав Нушић: "Кирија" (одломак) Мирослав Антић: "Мали час ботанике" Иво Андрић "Књига" (одломак) Данило Киш: "Рани јади" (одломак "Улица дивљих кестенова") Градимиr Стојковић: "Хајдук у Београду" (одломци по избору) Горан Петровић: "Породичне сторије" (одломак) Конструисани текстови о: Светом Сави Деспоту Стефану Лазаревићу Доситеју Обрадовићу

		Ксенији Атанасијевић Николи Тесли Јосифу Панчићу Музејима Вука Караџића и Доситеја Обрадовића Народној балади "Женидба Милића Барјактара" У гимназијама наставници додатно треба да изаберу један књижевни текст на матерњем језику ученика за који постоји превод на српски. У средњим стручним школама наставници треба додатно да изаберу текстове на српском језику са стручном терминологијом.
разуме суштину јасно изговореног текста о стварима, особама и активностима из свакодневног живота; - учествује у свакодневној комуникацији користећи кратке, једноставне реченице; - исказује своје намере и планове укратко их образлажући; издаје једноставне налоге; - преноси једноставне информације добијене од других особа; - чита и већим делом разуме краће стручне текстове из области свог интересовања; - пише кратке континуиране текстове на задату тему у складу са ортографском нормом (ћирилицом или латиницом).	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	1. Лично представљање: основне информације о себи - узраст, место становања, средња школа коју похађа 2. Породица и људи у окружењу: подаци о члановима породице и пријатељима 3. Живот у кући: опис животног простора (кућа/стан) 4. Храна и пиће: навике у исхрани 5. Одећа и обућа: одећа и обућа за различите прилике; материјали од којих се прави одећа и обућа 6.. Здравље: болести и лечење 7.. Образовање: нови наставни предмети, учење и оцењивање, професори 8.. Природа: жива и нежива природа у окружењу; сналажење у простору 9.. Спорт и игре: тимски и индивидуални спортови, познати спортисти 10.. Куповина: куповина и начини плаћања 11.. Насеља, саобраћај и јавни објекти: градски и међуградски превоз 12.. Култура, уметност, медији: значајни догађаји и личности из културне прошлости; врсте медија и медијски садржаји; интернет и друштвене мреже 13.. Комуникативни модели: представљање и упознавање; захваљивање; честитање, извињење; исказивање расположења/нерасположења; предлагање; прихватање/неприхватање предлога

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
СРПСКИ КАО НЕМАТЕРЊИ ЈЕЗИК - 2. разред		
разуме и користи предвиђени лексички фонд; - разуме и користи граматичку материју усвајану у претходним разредима; - разуме разлику између једнократне и поновљене радње; - у реченици правилно употребљава збирне именице и именице плуралија тантум; - саставља синтагме с неконгруентним атрибутима; - користи различите синтакстичке конструкције за исказивање просторних и узрочних односа;	ЈЕЗИК	Око 100 нових пунозначних и помоћних речи, укључујући и основне појмове из школских предмета; Граматички садржаји из претходног разреда (понављање и увежбавање на познатој и новој лексици); Глаголски вид - разликовање једнократне од понављане радње, творба имперфективних глагола; Именице плуралија тантум (фреквентни примери); Неконгруентни атрибут (падежи с квалификативним значењем: генитив, инструментал, акузатив, локатив); Исказивање места предлошко-падежним конструкцијама и зависном месном реченицом; Исказивање узрока предлошко-падежним конструкцијама и зависном узрочном реченицом; Творба збирних именица изведених суфиксима -је и -ад;
- савладане (већ усвојене) садржаје из књижевности повезује са новим књижевноуметничким текстовима; - изрази сопствени доживљај књижевног дела уз кратко образложење; - преприча дело/текст; - примени знања о тумачењу текста/дела стеч	КЊИЖЕВНОСТ	Оригинални текстови: Народна бајка: "Баш-Челик" (адаптирани одломак) Народне пословице, загонетке и питалице Ј. Ј. Змај: "Песмо моја" (из "Ђулића") Бранко Радичевић: "Мини Караџић (у споменицу) " Милован Глишић: "Прва бразда" (адаптирани одломак о Огњановој првој бразди) Десанка Максимовић: "Стрепња" Коста Трифковић: "Љубавно писмо" (одломак) Исидора Секулић: "Писма из Норвешке" (одломак) Иво Андрић: "Мостови" (одломак) Стеван Раичковић: "Селидба" (одломак) Конструисани текстови о: Јефимији Вуку Караџићу Јовану Цвијићу Надежди Петровић Михајлу Пупину Народној библиотеци Србије Одломак из стрипа Ђорђа Лобачева: "Баш-Челик" У гимназијама наставници додатно треба да изаберу један књижевни текст на матерњем језику ученика за који постоји превод на српски. У средњим стручним школама наставници треба додатно да изаберу текстове на српском језику са стручном терминологијом.
- разуме основни садржај информативних емисија; - у стању је да иницира и одржава разговор са вршњацима и особама из окружења; - укратко опише своја и туђа осећања, расположења и психофизичка стања; - разуме суштину краћих стручних текстова; - попуњава различите типове образаца; .	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	1. Лично представљање: основне информације о себи - физички изглед; лична интересовања 2. Породица и људи у окружењу: обавезе и навике чланова породице 3. Живот у кући: послови и обавезе у кући; млади и слободно време 4. Храна и пиће: припремање хране 5. Одећа и обућа: омиљена гардероба и обућа 6. Здравље: здравствено стање, лична искуства 7. Образовање: основна стручна терминологија наставних предмета примарних за струку ученика

		8. Природа: карактеристике и занимљивости појединих регија 9. Спорт и игре: спортске манифестације и понашање на спортским манифестацијама 10. Куповина: свакодневна и повремена куповина 11. Насеља, саобраћај и јавни објекти: врсте и начини путовања; места за забаву 12. Култура, уметност, медији: уметничка дела и споменици културе; праћење медија; интернет и друштвене мреже - предности и мане 13. Комуникативни модели: изражавање допадања/недопадања; подстицање; упозорење; захвалност; изражавање личног става (жеља, потреба, намера); исказивање физичких тегоба
--	--	---

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
СРПСКИ КАО НЕМАТЕРЊИ ЈЕЗИК - 3. разред		
- разуме и користи предвиђени лексички фонд; - разуме и користи граматичку материју усвајану у претходним разредима; - у реченици правилно користи неличне именичке заменице; - исказе жељу употребљавајући потенцијал за учтиво; - разуме условне реченице с везницима ако и да; - користи различите синтаксичке конструкције за исказивање временских односа;	ЈЕЗИК	Око 100 нових пунозначних и помоћних речи укључујући и основне појмове из школских предмета; Граматички садржаји из претходних разреда (понављање и увежбавање на познатој и новој лексици); Неличне именичке заменице (значење и промена); Заменица који у упитној и односној функцији; Потенцијал; Намерна реченица (с предикатом у презенту и потенцијалу); Условне реченице (с везницима ако и да на нивоу разумевања); Исказивање временског односа предлошко-падежним конструкцијама и зависним реченицама с везницима кад, док, чим, пре него што
- савладане (већ усвојене) садржаје из књижевности повезује са новим књижевноуметничким текстовима и користи их у њиховом тумачењу; - упореди сопствени доживљај књижевног дела са доживљајем свог друга; - тумачи основне структурне елементе књижевног дела; - издвоји књижевни лик и образложи зашто му се допада; - анализира издвојен проблем или идеју коју књижевно дело покреће;	КЊИЖЕВНОСТ	Оригинални текстови: Милован Витезовић: "Шешир професора Косте Вујића" (одломци) Иво Андрић: "На Дрини ћуприја" (одломак о Фати Авдагиној) Стеван Сремац: "Поп Ћира и поп Спира" (одломак) Алекса Шантић: "Емина" Јован Дучић: "Мрак" Слободан Селенић: "Очеви и оци" (одломци) Десанка Максимовић: "Опомена" Душан Ковачевић: "Маратонци трче почасни круг" (одломак) Александар Тишма: "Другде" (одломак из адаптираног путописа) Стеван Раичковић: "Септембар" Бранислав Нушић: "Госпођа министарка" (одломци) Конструисани текстови о: Марку Краљевићу; Михајлу Петровићу Аласу; Милеви Ајнштајн; Јовану Стерији Поповићу; Милени Павловић Барили; Сави Текелији; Жанки Стокић; Народној балади "Смрт Омера и Мериме"; Једној од следећих културних институција: Карловачка гимназија, Народно позориште у Београду, Српско народно позориште у Новом Саду, Београдска филхармонија У гимназијама наставници додатно треба да изаберу један књижевни текст на матерњем језику ученика за који постоји превод на српски. У средњим стручним школама наставници треба додатно да изаберу текстове на српском језику са стручним терминологијом. Наставник бира 9 оригиналних и 3 конструисана текста.
- разуме основни садржај информативних, образовних и културних емисија;	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	1. Лично представљање: основне информације о себи - карактерне и емотивне особине 2. Породица и људи у окружењу: порекло, преци

- у разговору исказује и образлаже своје мишљење; - чита и разуме суштину информативних текстова; - пише кратке континуиране текстове на задату тему.		3. Живот у кући: живот у кући и живот у стану - предности и недостаци 4. Храна и пиће: исхрана и здравље; дијета 5. Одећа и обућа: куповина и одржавање одеће и обуће 6. Здравље: чување здравља, опасности од болести зависности 7. Образовање: основна стручна терминологија наставних предмета примарних за струку ученика 8. Пирода: проблеми загађивања природе 9. Куповина: куповина путем интернета 10. Насеља, саобраћај и јавни објекти: јавни објекти у окружењу и запослени у њима 11. Култура, уметност, медији: значајне културно-уметничке манифестације у окружењу; медији у функцији образовања; коришћење интернета 12. Комуникативни модели: изражавање психичких стања и расположења (задовољство/незадовољство, забринутост, чуђење, страх, изненађење, разочарање), изражавање степена уверености; давање коментара
---	--	--

Кључни појмови садржаја: српски као нематерњи језик, слушање, разумевање, говор, читање, писање.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Предмет српски као нематерњи језик похађају ученици који наставу слушају на неком од језика националних мањина. Међу тим ученицима постоје изразите разлике у степену овладаности српским језиком приликом поласка у средњу школу и у темпу и обиму којим могу напредовати током школовања. Ова разлика условљена је различитим матерњим језицима од којих су једни блиски српском језику (разлике међу њима су такве да не морају ометати комуникацију, или се комуникација може остваривати уз нешто напора и труда) док су други структурно толико различити да, без елементарног познавања једног од њих, комуникација међу говорницима није остварива. Осим тога, на ниво којим ученици реално могу овладати српским језиком утиче и средина у којој живе (претежно хомогена или хетерогена средина).

Имајући ово у виду, за предмет српски као нематерњи језик сачињена су два програма. Према постављеном циљу, очекиваним исходима и датим садржајима, први програм (А) примерен је ученицима чији се матерњи језици изразито разликују од српског, живе у претежно хомогеним срединама, имају мало контаката са српским језиком и у школу полазе готово без икаквог предзнања српског језика. Други програм (Б) предвиђен је да се остварује у мешовитим срединама и намењен је ученицима који могу брже и у већем обиму да савладавају српски језик, односно да, у складу с узрастом, достигну виши ниво владања српским језиком.

Састав одељења према језичком предзнању у средњим школама често је веома различит, будући да ученици, након завршетка основне школе, долазе из различитих средина. Стога су диференцијација и индивидуализација наставе од изузетног значаја за напредак сваког појединог ученика у складу с његовим могућностима. Стандарди формулисани на три нивоа у настави овог предмета треба да добију свој пуни смисао. Наиме, разликовање основног, средњег и напредног нивоа стандарда, наставнику омогућава такву организацију часа која ученицима различитих језичких компетенција обезбеђује индивидуални напредак.

Оба програма за предмет српски као нематерњи језик садрже три области: Језик, Књижевност и Језичку културу. Оне су функционално повезане, прожимају се и међусобно допуњују. Стога их треба разумети као делове комплексне целине који, сваки са својим специфичностима, доприносе остваривању исхода овог предмета.

Наставник је обавезан да се упозна са исходима и програмским садржајима претходних циклуса образовања.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује овај дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи - глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише пирамиду исхода на три нивоа: оне које би сви ученици требало да достигну, оне које би већина ученика требало да достигне и оне које би требало само неки ученици да достигну.

На овај начин постиже се индиректна веза са стандардима на три нивоа постигнућа ученика. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода (посебно за предметну област књижевност) потребно више времена, више различитих активности и рад на различитим текстовима. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ЈЕЗИК

Област Језик обухвата лексику и граматичке моделе српског језика. У садржајима и исходима ове области налазе се оквирни број речи и граматички елементи којима ученик треба да овлада у сваком разреду. У овој области програма тежиште је на постепеном усвајању система српског језика почев од 1. разреда основне школе. Језик почиње да се усваја помоћу минималног броја речи употребљених у основним реченичним моделима с јасним комуникативним контекстом. Односно, речи и њихови облици не усвајају се изоловано, већ у реченичном - комуникативном контексту. За продуктивну употребу језика нефункционално је ванконтекстуално учење парадигми (учење самих облика речи).

Усвајање граматике српског језика у почетним фазама на млађем узрасту претежно је несвесно - у разноврсним активностима ученици слушају исказе на српском језику, понављају их и комбинују у одговарајућим познатим и блиским контекстима. У наредним фазама наставник помаже ученицима да уоче језичка правила и почну да их примењују.

Да би ученик овладао одређеним фондом речи и граматичким елементима, неопходно је да их разуме и дуготрајно увежбава. На тај начин стварају се предуслови да их примени у одговарајућој комуникативној ситуацији. Формално познавање граматичких правила не подразумева и способност њихове примене, те је такво знање корисно само уколико помаже бољем разумевању неких правилности система. Односно, савладавање граматичких правила није само себи циљ. Објашњење граматичких правила, уколико наставник процени да је корисно, треба да буде усклађено с узрастом ученика, његовим когнитивним способностима, предзнањима у матерњем језику и сведено на кључне информације неопходне за примену. Учениково познавање граматичких правила процењује се и оцењује на основу употребе у контексту, без инсистирања на њиховом експлицитном опису.

На нижем нивоу владања језиком (средине у којима се реализује А програм) важно је да се код ученика развије способност разумевања и конструисања исказа који садрже елементе одређене програмом. Притом је у продукцији (састављању и казивању исказа) на овом нивоу битно да значење поруке буде разумљиво, док се граматичка исправност постиже постепено, на том нивоу очекују се типичне грешке изазване интерференцијом и недовољном савладаношћу материје. Грешке нису само знак непознавања градива, већ су управо показатељ да је ученик спреман да се упусти у комуникацију, што наставник треба да подстиче. То не значи да грешке уопште не треба исправљати. Наставник одлучује о томе када ће, на који начин и које грешке исправљати. Ученике треба што више мотивисати да комуницирају, чиме би се грешке спонтано и постепено редуковале.

Управо су часови из области Језик погодни за усмерено, циљано усвајање појединих сегмената, граматичких елемената српског језика. Током ових часова препоручује се динамичко смењивање различитих активности: различити типови вежби слушања, провера разумевања слушаног, понављање, граматичко и лексичко варирање модела, допуњавање, трансформисање афирмативних у упитне и негиране форме и сл.

Реализација наставе српског као нематерњег језика према Б програму подразумева одређено владање српским језиком од почетка школовања, односно могућност бржег напредовања у току школовања. У таквим околностима очекује се мања заступљеност грешака и њихово брже исправљање. Примена Б програма подразумева овладаност садржајима А програма и подизање језичке компетенције на виши ниво, те је настава језика у функцији оспособљавања ученика за правилно комуницирање савременим стандардним српским језиком у складу с језичким и вањезичким контекстом.

Будући да ученици који похађају наставу српског као нематерњег језика, похађају и наставу матерњег језика, сврсисходно је у одговарајућим приликама користити трансфер знања стечених на матерњем језику и о матерњем језику. Настава српског као нематерњег језика треба да буде у корелацији с наставом матерњег језика.

Језичка грађа се из разреда у разред постепено проширује и усложњава, она је кумулативна и надовезује се на претходну. Увођење новог елемента подразумева овладаност претходним, што значи да се нова грађа ослања на претходну која се континуирано увежбава. Следећи примери краћих текстова илуструју примену језичке материје поштујући поступност и увођење нових језичких садржаја у сваком разреду у А програму.

Садржаји програма за средњу школу који су дати у области Језик надовезују се на оне који се налазе у програму за основну школу. Они подразумевају обнављање и проширивање лексичког фонда и граматичких елемената српског језика, које је започето у основној школи. Зато је током средње школе од изузетног значаја континуирано понављање и увежбавање оних јединица које су усвајане у претходном периоду, а нови елементи се поступно додају већ познатима. Подразумева се да је наставник добро упознат с програмом за основну школу и уме час да организује тако да се претходно обрађена материја систематски обнавља уз додавање нових елемената.

КЊИЖЕВНОСТ

Програм наставе и учења А предмета српски као нематерњи језик намењен је хомогеној средини, ученицима који веома ретко имају контаката с говорницима чији је матерњи језик српски. Познавање језика је на основном нивоу, комуникација на српском језику се теже остварује, граматички модели су неувежбани пошто немају често прилике да користе српски језик, њихов речник не садржи велики број речи, речи веома лако из активног фонда прелазе у пасивни и буду заборављене, лексика се усваја спорије него код ученика хетерогене средине, грешке се често појављују у толиком обиму да ометају разумевање реченице; из ових разлога би акценат требало да буде на лексици и језичким моделима који ће им обезбедити темељ за једноставну комуникацију на српском језику, уз проширивање садржаја, примерено захтевима средњошколских програма. Настава се, притом, усклађује са исходима учења, одређеним за сваки разред и везаним за стандарде ученичких постигнућа за крај трећег образовног циклуса српског као нематерњег језика.

У првом разреду понуђено је једанаест оригиналних и осам конструисаних текстова (што представља новину). Наставник бира седам оригиналних текстова за А ниво и три конструисана текста јер програм предвиђа да се обради укупно десет текстова. Наставник одлучује који текстови највише одговарају ученицима. Основни критеријум за избор текстова је ниво познавања језика ученика. Поред (у просеку) десет текстова, наставник по слободном избору уводи још један текст, водећи рачуна о нивоу познавања језика и интересовањима ученика. У гимназијама наставници додатно треба да изаберу један књижевни текст на матерњем језику ученика за који постоји превод на српски. У средњим стручним школама наставници треба додатно да изаберу један текст на српском језику са стручном терминологијом.

У другом разреду понуђено је десет оригиналних и седам конструисаних текстова на нивоу А. Наставник бира седам оригиналних текстова за А ниво и три конструисана текста јер програм предвиђа да се обради укупно десет текстова. Наставник одлучује који текстови највише одговарају ученицима. Основни критеријум за избор текстова је ниво познавања језика ученика. Поред (у просеку) десет текстова, наставник по слободном избору уводи још један текст, водећи рачуна о нивоу познавања језика и интересовањима ученика. У гимназијама наставници додатно треба да изаберу један књижевни текст на матерњем језику ученика за који постоји превод на српски. У средњим стручним школама наставници треба додатно да изаберу један текст на српском језику са стручном терминологијом.

У трећем разреду понуђено је једанаест оригиналних и девет конструисаних текстова на нивоу А. Наставник бира седам оригиналних текстова за А ниво и три конструисана текста јер програм предвиђа да се обради (у просеку) десет текстова. Наставник одлучује који текстови највише одговарају ученицима. Основни критеријум за избор текстова је ниво познавања језика ученика. Поред (у просеку) десет текстова, наставник по слободном избору уводи још један текст, водећи рачуна о нивоу познавања језика и интересовањима ученика. У гимназијама наставници додатно треба да изаберу један књижевни текст на матерњем језику ученика за који постоји превод на српски. У средњим стручним школама наставници треба додатно да изаберу један текст на српском језику са стручном терминологијом.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Реализација наставних садржаја српског као нематерњег језика подразумева континуитет у богаћењу ученичке језичке културе. То је једна од примарних методичких обавеза наставника. Наставник треба да процени способности сваког ученика за одговарајући ниво комуникативне компетенције и у складу са тим прилагоди језички материјал. Ово треба да доведе до функционалне употребе језика у настави, али и у свим осталим животним околностима, у школи и ван ње, где је ваљано језичко комуницирање услов за потпуно споразумевање. Језичка комуникација подразумева владање рецептивним и продуктивним језичким вештинама, а то су: слушање, читање, писање и говорење. Основно обележје савременог методичког приступа настави језика и језичке културе јесте развијање ученичких способности у све четири активности упоредо и њихово прилагођавање когнитивним способностима и језичком окружењу ученика. Исходи у области Језичка култура конципирани су тако да, с једне стране, обезбеде остваривање минимума језичких компетенција, али и да, с друге стране, не ограниче ученике који су у могућности да остваре већи напредак. Због специфичности ове наставе, предвиђене исходе (пре свега када су у питању хомогене језичке средине) потребно је остваривати кроз језичке активности (компетенције) које су, с методичког аспекта, сличније настави страног него матерњег језика.

Слушање је прва језичка активност с којом се ученици сусрећу у настави српског као нематерњег језика. Она омогућава ученику да упозна мелодију језика, а затим и његов гласовни систем, интонацију речи и реченице. Коначни циљ слушања треба да буде разумевање, као предуслов за вербалну продукцију, односно - комуникацију.

Говорење је најсложенија језичка вештина, која подразумева владање свим елементима језика (фонетско-фонолошким, морфолошким, синтаксичким и лексичким). Говорење се најчешће реализује у дијалогској форми, те према томе подразумева разумевање (саговорника). Поред тога, говорење је вештина која захтева одређену брзину и правовремену реакцију. Као продуктивна вештина, заједно са писањем, омогућава ученику да се изрази на српском језику, постави питање, интерпретира неки садржај и учествује у комуникацији са другима.

Читање је језичка активност која подразумева познавање граfiјског система језика (слова), њихове гласовне реализације, повезивање гласова у речи и спајање речи у реченицу, уз поштовање

одговарајућих ритмичких и прозодијских правила. Циљ читања мора да буде разумевање прочитаног јер само тако оно представља језичку компетенцију, а не пуку вербализацију словних карактера.

Писање је продуктивна језичка вештина која подразумева исказивање језичког садржаја писаним путем, употребом одговарајућих словних карактера и поштовањем правописних правила. Посебну пажњу потребно је посветити графемама за које не постоје еквиваленти у матерњим језицима ученика. Такође је важно обратити пажњу на правила фонетског правописа (писање личних имена страног порекла итд.). Поред тога, српски језик има два писма - ћирилицу и латиницу, а ученик, још у првом циклусу образовања, треба да усвоји оба. Циљ писања је језичко изражавање писаним путем, те, према томе, подразумева разумевање.

Ове четири вештине су кроз исходе вертикално повезане тако да јасно описују градацију постигнућа ученика од 1. до 4. разреда средње школе у области Језичка култура.

Тематски садржаји су истоветни у оба програма јер се ради о темама које су важне за свакодневну и професионалну комуникацију ученика. Међутим, исходи у овој области разликују се у зависности од језичке компетенције и варијанте програма по којем су ученици усвајали српски као нематерњи језик. Очекује се да ће ученици који су на Б нивоу бити у стању да у оквиру одређене тематске јединице остваре знатно богатији и сложенији исказ него ученици на А нивоу.

Садржаји по темама представљају лексичко-семантички оквир унутар кога се функционално реализују језички садржаји. Тематске јединице презентују реалне, свакодневне околности у којима се остварује комуникација. Подразумева се понављање садржаја неких тематских јединица (породица и људи у окружењу, образовање, храна и пиће, одећа и обућа итд.). Тематске јединице се надовезују на оне које су наведене у програмима за основну школу. За сваку тематску јединицу предложене су тематске групе које треба да се попуне одговарајућом новом лексиком, у оквиру препорученог броја нових речи уз понављање претходно усвојене.

На пример у првој тематској јединици, Лично представљање, у садржају оба програма предвиђено је да ученици у првом разреду могу да дају основне информације о себи (име и презиме, датум и место рођења, адресу становања и телефонски број, омиљене личне активности, национална или етничка припадност, назив и врста школе коју похађа и да срачи кратку биографију). У сваком следећем разреду ова тематска јединица се проширује новом лексиком и новим комуникативним ситуацијама. У следећим разредима очекује се да ученици умеју да опишу свој физички изглед, наведу лична интересовања, своје карактерне и емотивне особине и да на крају средње школе умеју да саставе биографију у форми ЦВ-ја (за потребе запослења и даљег школовања).

Оваква хоризонтална врста градације примењена је у свим тематским јединицама.

Избор лексике је делимично условљен садржајем из области Језик и Књижевност, али зависи и од процене наставника о потреби одговарајућих лексема и њихове фреквентности, ради постизања информативности и природности у комуникацији. Многе речи нису везане само за једну тематску јединицу већ се преклапају и повезују у нове семантичке низове, што наставник треба да подстиче добро осмишљеним говорним и писменим вежбама. Веома је важно да се већ усвојена лексика задржи у активном лексичком фонду ученика, а да пасивна лексика постепено прелази у активну, што се постиже континуираном употребом кроз све четири језичке вештине.

Поред селективног приступа лексици, треба водити рачуна и о броју лексема које се усвајају у једној наставној јединици. На једном часу не би требало уводити више од пет нових речи, чије значење ће се објаснити и провежбати у типичним реализацијама унутар реченице (контекстуализација лексике). Најефикасније би било да за нову реч сваки ученик осмисли (минимални) контекст, односно реченицу.

На овај начин наставник има увид у учениково разумевање значења речи, поред нових садржаја подстиче употребу и раније стечених знања из лексике и граматике, а ученици стичу самопоуздање јер могу да изговоре или напишу реченице на српском језику.

Поред датих тематских јединица, у прва четири разреда основне школе наводи се и нетематизована лексика која је потребна за комуникацију, независно од теме. У свакодневној комуникацији велики значај имају устаљене комуникативне форме којима ученици постепено и континуирано треба да овладавају од првог разреда средње школе. Оне су издвојене у посебну област језичке културе и усклађене су потребама и узрастом ученика. Тако у првом разреду ученици усвајају моделе за поздрављање и представљање, затим се даље усвајају модели за честитање, захваљивање, исказивање жеље, молбе итд. до најсложенијих модела као што су давање савета, изражавање саосећања; убеђивање саговорника; слагање/неслагање с мишљењем саговорника; вредновање и образлагање.

Функционално и економично повезивање подбласти предмета српски као нематерњи језик (Језик, Књижевност и Језичка култура) омогућава савладавање њихових садржаја и остваривање предвиђених исхода на природан и спонтан начин, чинећи да једни садржаји произлазе из других, допуњују се и преклапају. На одабраним деловима књижевноуметничких, неуметничких и конструисаних текстова могу се развијати различите комуникативне вештине; говорним вежбама се дефинишу смернице за израду писмених састава; креативне активности у настави доприносе развоју усменог и писменог изражавања, читање с разумевањем утиче на богаћење лексике и флуентност говора, итд. Усклађеност исхода с језичким компетенцијама омогућава наставнику не само кумулативно праћење напретка сваког ученика него и уочавање проблема у развијању појединих компетенција, што умногоме олакшава процес наставе и учења језика.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На почетку процеса учења, односно на почетку школске године, неопходно је спровести дијагностичко вредновање језичких компетенција ученика. Ово је изузетно важан задатак наставника, будући да постоје велике разлике у владању српским језиком ученика једног одељења. Дијагностичко оцењивање се може реализовати помоћу иницијалног тестирања које служи да се установе вештине, способности, интересовања, искуства, нивои постигнућа или потешкоће појединачног ученика или читавог одељења. Иницијално тестирање осмишљава наставник на основу исхода и садржаја програма из претходних разреда. На основу тога могуће је ефикасно планирати и организовати процес учења и индивидуализовати приступ учењу.

Поред стандардног, сумативног вредновања које још увек доминира у нашем систему образовања (процењује знање ученика на крају једне програмске целине и спроводи се стандардизованим мерним инструментима - писменим и усменим проверама знања, есејима, тестовима, што за последицу има кампањско учење оријентисано на оцену), савремени приступ настави претпоставља формативно вредновање - процену знања током савладавања наставног програма и стицања одговарајуће компетенције. Резултат оваквог вредновања даје повратну информацију и ученику и наставнику о томе које компетенције су добро савладане, а које не (нпр. ученик задовољавајуће разуме прочитани текст, али слабо разуме говорени текст: задовољавајуће пише у складу са правилима, али у говору не поштује правила конгруенције итд.), као и о ефикасности одговарајућих метода које је наставник применио за остваривање циља. Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, а најчешће технике су: реализација практичних задатака, посматрање и бележење ученикових активности током наставе, непосредна комуникација између ученика и наставника, регистар за сваког ученика (мапа напредовања) итд. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказана и сумативно - бројчаном

оценом. Оваква оцена има смисла ако су у њој садржана сва постигнућа ученика, редовно праћена и објективно и професионално бележена.

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасним и ефективним требало би унапредити.

Вредновање треба да буде засновано на индивидуалном напредовању ученика узимајући у обзир могућности и способности ученика. При оцењивању пажња треба да буде усмерена на ниво развоја репродуктивних способности ученика, обим проширивања лексичког фонда, ниво смањивања интерференцијских грешака у писаној и усменој форми.

Треба имати у виду ниво познавања језика: ученици хомогене средине спорадично остварују директан контакт са говорницима којима је српски матерњи језик, са српским језиком се срећу само на часовима српског као нематерњег језика. Резултат је да ученици српски језик користе на елементарном нивоу. Језичке моделе усвајају спорије, граматичке категорије користе уз много грешака, имају проблема при слушању, односно разумевању српског језика чак и у случајевима када су им све речи говорног текста познате.

Назив предмета	ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК		
Циљ	иљ наставног предмета јесте упознавање ученика оштећеног слуха са говором и језиком других народа, као и са елементима културе и цивилизације енглеског говорног подручја. чењем страног језика ученици, у складу са својим психофизичким могућностима, стичу нова знања и вештине и овладавају новим језичким системом што доприноси проширивању и богаћењу општих изражајних и интелектуалних могућности, подизању општег образовног и културног нивоа, стицању свести о функционисању страног и матерњег језика, као и упознавању културе, обичаја и начина живота народа чији се језик учи. Учењем енглеског језика ученици проширују искуства о свету који нас окружује, развијају естетске и моралне вредности и изграђују свест о потреби сарадње и толеранције међу народима. Код ученика се развија позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу, уз уважавање различитости и навикавање на отвореност у комуникацији. Ученик треба да усвоји основна знања из страног језика која ће му омогућити да се у једноставној усменој и писменој комуникацији споразумева са људима из других земаља, усвоји норме вербалне и невербалне комуникације, а у складу са специфичностима језика који учи и сопственим психофизичким могућностима.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	74	74	68

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:		
ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК - 1. разред		
На крају првог разреда ученик треба да: - препознаје страни језик који учи међу другим страним језицима; - разуме оне изразе које наставник употребљава током часа да би дао упутства за рад и друго, путем читања говора са усана, уз употребу знаковоног језика ("превођењем" кључних речи и израза на знаковни језик), у складу са психофизичким могућностима ученика.	СЛУШАЊЕ	ТЕМЕ И СИТУАЦИЈЕ Школа - школски простор, школски прибор, активности; - другови у школи и особе у школском окружењу (наставник, директор, психолог итд.). Окружење - место и улица где станујем; - важне установе у окружењу (биоскоп, школа, позориште, пошта, музеј, банка, болница). Празници - Божић, Нова година, Ускрс. Породица и блиско окружење - ужа и шира породица, суседи и пријатељи; - кућни љубимци.
На крају првог разреда ученик треба да: - упозна, и када је у питању позната језичка грађа, савлада технике читања у себи и гласног читања, у складу са својим психофизичким могућностима; - упозна основна правила граfiје и ортографије у складу са својим психофизичким могућностима;	ЧИТАЊЕ	Мој дом - просторије у кући и делови намештаја. Стручни део - прибор за рад фризера; - попис фризерских услуга. Остало - годишња доба, месеци, дани у недељи и делови дана; - бројеви до 30; - основни подаци о земљама чији се језик учи. КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ

- разуме смисао кратких писаних порука и илустрованих текстова о познатим темама.		1. представљање себе и других; 2. поздрављање; 3. идентификација и именовање особа, објеката, бројева итд. (у вези са темама); 4. разумевање и давање једноставних упутстава и команди; 5. постављање и одговарање на питања; 6. молбе и и изрази захвалности; 7. именовање активности (у вези са темама); 8. изражавање способности и умећа; 9. изражавање могућности; 10. изражавање допадања и недопадања; 11. давање и тражење информација о себи и другима; 12. тражење и давање обавештења; 13. изражавање припадања и поседовања; 14. исказивање извињења и оправдања; 15. изражавање мишљења.
На крају првог разреда ученик треба да: - што је могуће разговетније изговара гласове, посебно оне које наш језик не познаје, а у складу са остацима слуха и способности артикулације гласова и другим психофизичким могућностима ученика; - ступа у дијалог и у оквиру две-три реплике, постављањем и одговарањем на питања води разговор у оквирима комуникативних функција и лексике обрађеним током првог разреда, а по датом моделу.	ГОВОР	МОРФОСИНТАКСИЧКИ И ФОНЕТСКИ САДРЖАЈИ ПРОГРАМА СА ПРИМЕРИМА РЕЧЕНИЦА Проста и проширена реченица. а) Потврдна б) Одрична в) Упитна - YES/NO питања и кратки потврдни и одрични одговори - WHO питања (рецептивно) г) Заповедна
На крају првог разреда ученик треба да: - упозна основна правила граfiје, ортографије и интерпункције; - допуњава и пише речи и кратке реченице на основу датог модела и слике или другог визуелног подстицаја; - пише личне податке (име, презиме, адресу); - кратко одговори на једноставна питања (ко, шта, где) која се тичу обрађене теме или њега лично.	ПИСАЊЕ	ИМЕНИЧКА ГРУПА 1. ИМЕНИЦЕ - Властите именице: имена лица, градова, кућних љубимаца - називи дана у недељи и месеца у години: - бројиве именице (чланови породице, домаће животиње, школски прибор, дом итд) - небројиве именице (рецептивно): Најчешћи примери неправилне множине именица Изражавање припадања и својине (са именицом у јединици): - синтетички генитив - аналитички генитив (рецептивно)
На крају првог разреда ученик треба да: - реагује вербално, невербално или знаковним језиком (гестом) на упутства и постављена питања; - изражава допадање или недопадање; - учествује у заједничким активностима на часу (у пару, групи итд.); - тражи објашњење кад нешто не разуме.	ИНТЕРАКЦИЈА	2. ЧЛАН 3. ЗАМЕНИЦЕ 4. ДЕТЕРМИНАТОРИ 5. ПРИДЕВИ 6. БРОЈЕВИ ГЛАГОЛСКА ГРУПА 1. ГЛАГОЛИ Пунозначни (лексични) глаголи а) Време б) Начин 2. ПРИЛОЗИ И ПРИЛОШКЕ ОДРЕДБЕ а) за место б) за време в) за учесталост (рецептивно) 3. ПРЕДЛОЗИ 4. ВЕЗНИЦИ

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК - 2. разред		
На крају другог разреда, ученик треба да: - разуме и реагује на одговарајући начин на кратке усмене поруке у вези са личним искуством и са активностима на часу, а у складу са остацима слуха и другим психофизичким могућностима.	СЛУШАЊЕ	ТЕМЕ И СИТУАЦИЈЕ Школа - школске активности и обавезе, ваннаставне активности. Ја и моји другови - дружење, спорт; - свакодневне активности и навике. Окружење - место и улица где станујем; - важне установе у окружењу (биоскоп, школа, позориште, пошта, музеј, банка, болница). Празници - Божић, Нова година, Ускрс. Породица и блиско окружење - ужа и шира породица, суседи и пријатељи; - описивање људи и животиња (физички изглед); - кућни љубимци и обавезе према њима. Мој дом
На крају другог разреда ученик треба да: - разуме смисао кратких писаних порука и илустрованих текстова о познатим темама (око 100 речи); - издваја основне информације из краћег прилагођеног текста у вези неке особе или догађаја (ко, шта, где, када).	ЧИТАЊЕ	- просторије у кући и обавезе у кући. Исхрана - оброци, избор хране и пића, омиљена храна. Одећа и обућа - одевни предмети; - прикладно одевање. Стручни део - прибор за рад фризера; - попис фризерских услуга; - најфреквентније фразе и изрази неопходне за комуникацију са муштеријама. Остало - годишња доба, месеци, дани у недељи и делови дана; - бројеви до 100, редни бројеви до 50; - боје; - исказивање времена (метеоролошко и хронолошко); - основни подаци о земљама чији се језик учи.
На крају другог разреда ученик треба да: - ступи у дијалог и у оквиру три до пет реплика, постављањем и одговарањем на питања, води разговор у оквирима комуникативних функција и лексике обрађених током другог разреда, а у складу са својим артикулационим и другим психофизичким могућностима; - монолошки, уз претходну припрему и наставников подстицај, у две до три реченице представи себе или другог, уз помоћ питања саопшти садржај наративног текста, или опише ситуацију, слику и лице, предмет, односно животињу, а у складу са својим артикулационим и другим психофизичким могућностима.	ГОВОР	КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ Програм за други разред подразумева комуникативне функције као и у претходном разреду. Оне се усложњавају са лексичким и граматичким садржајима предвиђеним наставним програмом. Садржај комуникативних функција може бити једноставан или сложен у зависности од циљне групе (узраст, ниво језичких компетенција, ниво образовања). У настави страних језика садржај комуникативних функција зависи од наставног програма. Комуникативне функције су као и у претходном разреду, али су структурално и лексички у складу са програмом за стране језике за други разред средње школе.
На крају другог разреда ученик треба да: - пише пригодне честитке користећи модел; - кратко одговори на једноставна питања (ко, шта, где) која се односе на обрађене теме, ситуације у разреду или на њега лично; - прави спискове с различитим наменама (куповина, прославе рођендана, обавезе у току дана...).	ПИСАЊЕ	1. представљање себе и других; 2. поздрављање; 3. идентификација и именовање особа, објеката, бројева итд. (у вези са темама); 4. разумевање и давање једноставних упутстава и команди; 5. постављање и одговарање на питања; 6. молбе и и изрази захвалности; 7. именовање активности (у вези са темама);
На крају другог разреда ученик треба да: - поставља и одговора на једноставна питања, у складу са својим психофизичким могућностима;	ИНТЕРАКЦИЈА	

- изражава допадање или недопадање; - учествује у заједничким активностима на часу (у пару, групи итд.); - тражи објашњење кад нешто не разуме.	8. изражавање способности и умећа; 9. изражавање могућности; 10. изражавање допадања и недопадања; 11. изражавање жеље; 12. давање и тражење информација о себи и другима; 13. тражење и давање обавештења и упутстава; 14. тражење и давање/недавање дозволе; 15. нуђење и прихватање/одбијање понуђеног; 16. описивање лица и предмета; 17. исказивање времена на часовнику; 18. скретање пажње; 19. изражавање припадања и поседовања; 20. исказивање извињења и оправдања; 21. изражавање мишљења. МОРФОСИНТАКСИЧКИ И ФОНЕТСКИ САДРЖАЈИ ПРОГРАМА СА ПРИМЕРИМА РЕЧЕНИЦА Проста и проширена реченица а) Потврдна и одрична б) Упитна реченица в) Заповедна реченица ИМЕНИЧКА ГРУПА 1. ИМЕНИЦЕ Бројиве именице (чланови породице, домаће животиње, делови тела, одећа, школски прибор, дом итд). Небројиве именице Множина именица Неправилна множина именица (рецептивно) Именице које имају само множину (рецептивно) Изражавање припадања и својине (са именицама у једнини и множини): 2. ЧЛАН 3. ПРИДЕВИ 4. ЗАМЕНИЦЕ 5. ДЕТЕРМИНАТОРИ 6. ПРЕДЛОЗИ 7. БРОЈЕВИ 8. КВАНТИФИКАТОРИ БРОЈИВИХ И НЕБРОЈИВИХ ИМЕНИЦА Муцх/ману. ГЛАГОЛСКА ГРУПА 1. ГЛАГОЛИ а) Времена: б) Заповедни начин в) Помоћни глаголи: г) Непотпуни (модални) глаголи: 2. ПРИЛОЗИ И ПРИЛОШКЕ ОДРЕДБЕ а) за место б) за време 3. ВЕЗНИЦИ Најчешћи везници ГРАЂЕЊЕ РЕЧИ
---	--

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК - 3. разред		
На крају трећег разреда, ученик треба да: - разуме и реагује на одговарајући начин на усмене поруке у вези са личним искуством и са активностима на часу (позив на неку групну активност, заповест, упутство, догађај из непосредне прошлости, планови за блиску будућност, свакодневне активности, жеље и избори, итд.), а у складу са својим психофизичким могућностима. - разуме кратке дијалоге и монолошка излагања до пет реченица, које исказује природним темпом наставник или други ученици уз употребу знаковног језика ("превођењем" кључних речи и израза на знаковни језик) и путем читања говора са усана, а у складу са психофизичким могућностима ученика.	СЛУШАЊЕ	ТЕМЕ И СИТУАЦИЈЕ Школа - посете, излети, екскурзије; - употреба информација из медија и са интернета; - планови и намере за будућност (по завршетку средње школе). Ја и моји другови - активности у слободно време, различита интересовања; - планови за одмор и путовања. Окружење - споменици и знаменитости у великим градовима (у земљама чији се језик учи). Породица и блиско окружење - описивање чланова породице, пријатеља и људи из непосредног окружења (физички изглед и карактер); - животни стилови. Мој дом - поправке и радови у стану или кући. Исхрана - навике у исхрани у земљама чији се језик учи; - здрава исхрана и здрав начин живота. Одећа и обућа - мода и адекватно одевање за одређене прилике (пословни састанак, вечерњи излазак). Стручни део - прибор за рад фризера и материјал за рад; - најфреквентније фразе неопходне за комуникацију са муштеријама; - читање и разумевање најбитнијих података на упутствима за коришћење материјала и прибора за рад фризера (фен, шампон, боја за косу итд.). Остало - бројеви до 1000, године и датуми; - основни подаци о земљама чији се језик учи, британска и америчка варијанта енглеског језика (рецептивно). КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ Програм за трећи разред подразумева комуникативне функције као и у претходним разредима. Оне се усложњавају са лексичким и граматичким садржајима предвиђеним наставним програмом. У настави страних језика садржај комуникативних функција зависи од наставног програма. 1. представљање себе и других; 2. поздрављање; 3. идентификација и именовање особа, објеката, бројева итд. (у вези са темама); 4. разумевање и давање једноставних упутстава и команди; 5. постављање и одговарање на питања; 6. молбе и и изрази захвалности; 7. именовање активности (у вези са темама); 8. изражавање физичких сензација и потреба; 9. изражавање допадања и недопадања; 10. давање и тражење информација о себи и другима; 11. тражење и давање обавештења и упутстава; 12. тражење и давање/недавање дозволе, изражавање забране;
На крају трећег разреда ученик треба да: - разуме упутства за израду вежбања у уџбенику и радним листовима; - уме да се служи речником (билингвални: енглеско-српски и српско-енглески) ради проналажења значења непознатих речи и израза; - разуме и адекватно интерпретира садржај кратких илустрованих текстова (стрипови, ТВ програм, распоред часова, биоскопски програм, ред вожње, информације на јавним местима итд.) користећи језичке елементе предвиђене наставним програмом, а у складу са својим психофизичким могућностима; - проналази и издваја предвидљиве информације у текстовима из свакодневног окружења (писма, краћи новински чланци, упутства), а у складу са својим психофизичким могућностима.	ЧИТАЊЕ	
На крају трећег разреда ученик треба да: - поред информација о себи и свом окружењу описује или извештава у неколико реченица о догађајима и активностима (о познатој радњи	ГОВОР	

или ситуацији) у садашњости, прошлости и будућности, користећи познате језичке елементе (лексику и морфосинтаксичке структуре), а у складу са својим артикулационим и другим психофизичким могућностима (и уз помоћ знаковоног језика); - у две до три реченице даје своје мишљење и изражава ставове (допадање, недопадање, итд.), користећи познате језичке елементе (лексику и морфосинтаксичке структуре), а у складу са својим артикулационим и другим психофизичким могућностима (и уз помоћ знаковоног језика).		13. нуђење и прихватање/одбијање понуђеног; 14. описивање лица и предмета, односно животиња; 15. исказивање просторних односа и величина (идем, долазим из, лево, десно, горе, доле); 16. скретање пажње; 17. изражавање припадања и поседовања; 18. исказивање извињења и оправдања; 19. изражавање намера и планова; 20. тражење мишљења и изражавање слагања/неслагања. МОРФОСИНТАКСИЧКИ И ФОНЕТСКИ САДРЖАЈИ ПРОГРАМА СА ПРИМЕРИМА РЕЧЕНИЦА Просте, проширене и сложене реченице а) Потврдне реченице: б) Одричне реченице: в) Упитне реченице: - које захтевају одговоре да/не; - са упитним речима
На крају трећег разреда ученик треба да: - прави спискове с различитим наменама (куповина, прославе рођендана, обавезе у току дана). - пише кратке поруке и саставе на задату тему, уз дата питања као подстицај, а у складу са својим психофизичким могућностима; - користи писани код за изражавање сопствених потреба и интересовања (шаље личне поруке, честитке, користи електронску пошту и сл.).	ПИСАЊЕ	ИМЕНИЧКА ГРУПА 1. ИМЕНИЦЕ Бројиве и небројиве именице Синкретизам једине и множине Саксонски генитив са именицом у множини (правилна и неправилна множина) 2. ЧЛАН Разлика између одређеног и неодређеног члана у ширем контексту 3. ПРИДЕВИ Придеви који изражавају националну припадност Поређење придева - аналитички компаратив и суперлатив - неправилно поређење придева Редослед придева у реченици
На крају трећег разреда ученик треба да: - у стварним и симулираним говорним ситуацијама са саговорницима размењује кратке исказе у вези с контекстом учионице, као и о свим осталим темама предвиђеним наставним програмом (укључујући и размену мишљења и ставова према стварима и појавама) користећи познате морфосинтаксичке структуре и лексику, а у складу са својим психофизичким могућностима.	ИНТЕРАКЦИЈА	4. ЗАМЕНИЦЕ Присвојне заменице Упитне заменице 5. ДЕТЕРМИНАТОРИ 6. ПРЕДЛОЗИ - средство - намена 7. БРОЈЕВИ Прости бројеви до 1000. Редни бројеви до 100. Године (1999, 2001, 1945). 8. КВАНТИФИКАТОРИ БРОЈИВИХ И НЕБРОЈИВИХ ИМЕНИЦА ГЛАГОЛСКА ГРУПА 1. ГЛАГОЛИ а) Времена б) Модални глаголи - 2. ПРИЛОЗИ И ПРИЛОШКЕ ОДРЕДБЕ а) за време б) за место и правац кретања в) за начин г) за учесталост, са посебним нагласком на позицију ове врсте прилога у реченици 3. ВЕЗНИЦИ Најчешћи везници

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Имајући на уму чињеницу да ученици оштећеног слуха теже савладавају граматичка правила матерњег (српског) језика, граматички садржаји енглеског језика, у школи за децу оштећеног слуха, су редуковани у односу на редован систем образовања. Сви граматички садржаји уводе се са што мање граматичких објашњења, а њихово познавање се евалуира и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту, без инсистирања на експлицитном познавању граматичких правила. Истовремено, упознавање граматичких структура и функција страног језика утиче на боље разумевање структура, функција и начина на који функционише и матерњи језик.

Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;
- говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;
- наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;
- битно је значење језичке поруке;
- знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;
- са циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће:

- усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;
- поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;
- наставник је ту да омогући приступ и прихватање нових идеја;
- ученици се третирају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;
- уџбеници постају извори активности и морају бити праћени употребом аутентичних материјала;
- учионица постаје простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;
- рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад;
- за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто.

ТЕХНИКЕ И АКТИВНОСТИ

Током часа се препоручује динамично смењивање техника и активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

1. Слушање и реаговање на команде наставника, а у складу са психофизичким могућностима ученика (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.).
2. Рад у паровима (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.), у складу са психофизичким могућностима ученика.
3. Мануалне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера за учионицу или родитеље и сл.).
4. Вежбе слушања у складу са психофизичким могућностима ученика (према упутствима наставника повезати појмове у вежбанки, додати делове слике, допунити информације, селекувати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.).
5. Игре примерене узрасту.

6. Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације).
7. Решавање "текућих проблема" у разреду, тј. договори и мини-пројекти.
8. "Превођење" исказа у гест и геста у исказ.
9. Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације).
10. Разумевање писаног језика:
 - уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице) у складу са психофизичким могућностима ученика;
 - препознавање везе између група слова и гласова;
 - одговарање на једноставна питања у вези са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор;
 - извршавање прочитаних упутстава и наредби.
11. Писмено изражавање:
 - повезивање гласова и групе слова;
 - замењивање речи цртежом или сликом;
 - проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење "уљеза", осмосмерке, укрштене речи, и слично);
 - повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама;
 - попуњавање формулара (пријава за курс, претплату на дечији часопис и слично);
 - писање честитки и разгледница;
 - писање краћих текстова.

УПУТСТВО ЗА ОЦЕЊИВАЊЕ

Елементи који се оцењују не треба да се разликују од уобичајених активности на часу. Исто тако оцењивање треба схватити као саставни део процеса наставе и учења, а не као изоловану активност која подиже ниво стреса код ученика. Оцењивањем и евалуацијом треба да се обезбеди напредовање ученика у складу са оперативним задацима и квалитет и ефикасност наставе. Оцењивање се спроводи са акцентом на провери постигнућа и савладаности ради јачања мотивације, а не на учињеним грешкама.

Начини провере морају бити познати ученицима, односно у складу са техникама, типологијом вежби и врстама активности које се примењују на редовним часовима.

ЕЛЕМЕНТИ ЗА ПРОВЕРУ ЗНАЊА И ОЦЕЊИВАЊЕ:

- разумевање говора, у складу са психофизичким могућностима ученика;
- разумевање краћег писаног текста у складу са психофизичким могућностима ученика;
- усмено изражавање у складу са психофизичким могућностима ученика;
- писмено изражавање у складу са психофизичким могућностима ученика;
- усвојеност лексичких садржаја у складу са психофизичким могућностима ученика;
- усвојеност граматичких структура у складу са психофизичким могућностима ученика;
- правопис;
- залагање на часу;
- израда домаћих задатака и пројеката (појединачних, у пару и групи).

У раду са глувим и наглувим ученицима примењују се принципи методике наставе страног језика, при чему треба имати на уму неке специфичности ученика оштећеног слуха:

- у настави страног језика треба примењивати све расположиве методе комуникације (тотална комуникација);
- услед природе слушног оштећења слушање и говор могу представљати проблем за глуве и наглуве ученике. У раду са ученицима треба обратити посебну пажњу на способност читања и разумевања прочитаног и писано изражавање.

Чак и када је језик инструкција матерњи језик ученика оштећеног слуха он може представљати слабу основу за учење страног језика. Учење структура и речника новог језика може допринети истовременом учењу и матерњег језика (богаћење речника, боље разумевање граматичких структура и функција матерњег језика и њихова примена).

Да би разумели говор чујућег саговорника, глуви и наглуви ученици се ослањају на остатке слуха, читање говора са усана и лица саговорника и невербалну експресију.

Пре почетка усменог излагања неопходно је придобити пажњу глувих и наглувих ученика (да гледају у говорника).

Наставник мора да води рачуна да буде увек лицем окренут према ученицима када говори, као и да је његово лице адекватно осветљено. Фацијална експресија, мимика и гестикулација треба да прате садржај поруке коју наставник исказује. Треба говорити природно, нормалном брзином, не пренаглашавати покрете усана, нити говорити преспоро или брзо.

Пошто се неки слични гласови тешко читају са усана, ученик може да има потешкоћа са разумевањем говора, мада у неким случајевима може да претпостави значење речи из контекста. Уколико ученик не разуме садржај изговорене поруке, исту треба поновити или исказати на други начин. Кључне речи и изразе из усменог излагања треба пропратити "превођењем" на знаковни језик или адекватном природном гестикулацијом (нпр. симулирањем радње или адекватном фацијалном експресијом за исказивање осећања).

Сва важна обавештења и информације треба пропратити писањем на табли (на пример број стране и вежбања које се ради).

Форма и значење вокабулара и структура страног језика могу представљати потешкоће за глуве и наглуве ученике.

Да би се смањиле тешкоће и препреке са којима се глуви и наглуви ученици суочавају у настави страног језика неопходно је учинити језик видљивим.

- нову реч или израз треба написати на табли, по могућности на оба језика, или кредама у боји (на пример: белом нову реч или израз, црвеном изговор, а плавом значење);
- уколико је могуће, при објашњавању нових речи и израза, треба показати на предмет или његову слику, извести радњу или је симулирати;
- пошто је мало вероватно да ће глуви и наглуви ученици сами уочити граматичке структуре и правила неопходно им их је објаснити, при чему треба ученицима посебно скренути пажњу на сличности и разлике у односу на матерњи језик;
- граматичка објашњења треба да буду једноставна, примерена узрасту и предзнању глувих и наглувих ученика;
- да би се истакла одређена граматичка правила користити креде у боји, написати примере на табли, или нацртати графикон или дијаграм како би се илустровао одређени граматички садржај;
- у настави користити што је могуће више визуелне материјале (илустрације, предмете, слике и друго).

Назив предмета	МАТЕМАТИКА		
Циљ	Циљ наставе математике је: - стицање математичких знања и умења неопходних за разумевање законитости у природи и друштву, за примену у свакодневном животу и пракси, као и за успешно настављање образовања; - развијање менталних способности ученика, позитивних особина личности и научног погледа на свет. Задаци наставе математике су: - стицање знања неопходних за разумевање квантитативних и просторних односа, као и проблема из разних подручја; - стицање опште математичке културе, уз схватање места и значаја математике у прогресу цивилизације; - оспособљавање ученика за успешно настављање образовања и изучавање других области у којима се математика примењује; - допринос радном и политехничком образовању ученика; - развијање логичког мишљења и закључивања, апстрактног мишљења и математичке интуиције;		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	74	74	68

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:		
МАТЕМАТИКА - 1. разред		
- разумевање и коректно коришћење математичких симбола и термина; - довољно прецизно исказивање дефиниција и тврђења; - оспособљавање за вршење потребних генерализација и њихово примењивање у новим ситуацијама; - схватање суштине дедуктивног закључивања (природа аксиома, хипотеза и закључака, увиђање потребе за доказом); - познавање основних принципа комбинаторике и њихова примена у једноставнијим задацима (пребројавање коначних скупова); - уочавање потребе и значаја приближних вредности уз оспособљавање за вршење заокруживања бројева и оцењивања грешке;	ЛОГИКА И СКУПОВИ	Основни математички појмови, дефиниција, аксиома, теорема, доказ
	РЕАЛНИ БРОЈЕВИ	Преглед бројева: операције, поље реалних бројева. Приближне вредности реалних бројева (грешке, заокруживање бројева)
	ПРОПОРЦИОНАЛНОСТ ВЕЛИЧИНА	Размера и пропорција, пропорционалност величина (директна и обрнута) и примене
	УВОД У ГЕОМЕТРИЈУ	Тачка, права и раван: односи припадања и распореда. Међусобни положаји тачака, правих и равни
	ИЗОМЕТРИЈСКЕ ТРАНСФОРМАЦИЈЕ	Подударност фигура, подударност троуглова, изометријска трансформација. Симетрија (осна, централна) Ротација
	РАЦИОНАЛНИ И АЛГЕБАРСКИ ИЗРАЗИ	Полиноми и операције са њима. Растављање полинома на чиниоце. Биномне формуле.

· добро познавање пропорционалности величина (директна, обрнута, општи појам) и њихових практичних примена; · познавање (са аксиоматског становишта) основних релација између геометријских фигура (припадање, распоред, паралелност, подударност); · -уочавање сврхе идентичних трансформација рационалних алгебарских израза и оспособљавање да се оне поуздано врше; · -продубљивање знања о линеарним једначинама и системима линеарних једначина, линеарним неједначинама; · схватање појма геометријске трансформације, добро познавање изометријских трансформација и оспособљавање за њихову примену у доказивању теорема.	ЛИНЕАРНЕ ЈЕДНАЧИНЕ И НЕЈЕДНАЧИНЕ, ЛИНЕАРНА ФУНКЦИЈА	· Линеарне једначине са једном и више непознатих. · Еквивалентност и решавање линеарних једначина са једном непознатом. · Линеарна функција и њен график.
Обавезна су четири двочасовна школска писана задатка са једночасовним исправкама		

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
МАТЕМАТИКА - 2. разред		
разумевање и усвајање појма степена и корена и савлађивање операција са њима; стицање и проширивање знања о квадратној једначини и њеној примени у решавању разноврсних проблема; оспособљавање ученика да науче и скицирају и "читају" график квадратне функције; уочавање својстава експоненцијалне и логаритамске функције без графичке интерпретације на једноставним примерима; - схватање појма логаритма и његова примена у геометрији, нумеричкој математици; продубљивање и допуњавање знања о полиедрима и обртним телима и да усвоје појмове из просторне геометрије и да те појмове умеју успешно да примењују у решавању задатака	СТЕПЕНОВАЊЕ И КОРЕНОВАЊЕ	Степен чији је изложилац цео број, операције, децимални запис броја у стандардном облику. Функција $y=x^n$ ($n \in \mathbb{N}$) и њен график. Корен; степен чији је изложилац рационалан број. Оставне операције са коренима.
	КВАДРАТНА ЈЕДНАЧИНА И КВАДРАТНА ФУНКЦИЈА	Квадратна једначина са једном непознатом и њено решавање. Дискриминанта и природа решења квадратне једначине. Вијетове формуле и њихове једноставније примене, растављање квадратног тринома на линеарне чиниоце. Квадратна функција и њен график, екстремна вредност. Простије квадратне неједначине. Простије системи једначина са две непознате који садрже квадратну једначину (квадратна и линеарна).
	ЕКСПОНЕНЦИЈАЛНА ФУНКЦИЈА, ЛОГАРИТАМСКА ФУНКЦИЈА	Експоненцијална функција и њено испитивање (својства, график). Једноставније експоненцијалне једначине. Појам инверзне функције. Појам и основна својства логаритма. Логаритамска функција и њен график. Основна правила логаритмовања. Декадни логаритми. Примене логаритма.
	ПОЛИЕДРИ	Полиедар, правилан полиедар. Призма и пирамида. Површина полиедра, површина призме, пирамиде. Запремина полиедра (квадра, призме и пирамиде).
	ОБРТНА ТЕЛА	Цилиндрична и конусна површ. Прав ваљак, права купа и зарубљена права купа. Површина и запремина ваљка, купе. Сфера и лопта. Површина лопте, запремина лопте
Обавезна су четири двочасовна школска писана задатка са једночасовним исправкама		

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
МАТЕМАТИКА - 3. разред		
познавање дефиниције основних тригонометријских функција на правоуглом троуглу, основних релација између њих и њихове једноставније примене; схватање суштине координантног метода и његове ефикасне примене; схватање својства праве и кривих линија другог реда и могућност формирања њихове једначине и испитивање међусобних односа тих линија; схватање појма низа као пресликавање скупа N у скуп P уз графичку интерпретацију на једноставним примерима.	ТРИГОНОМЕТРИЈСКЕ ФУНКЦИЈЕ	Тригонометријске функције ма ког угла, свођење на први квадрант, периодичност. График основних тригонометријских функција: график функције облика $y=A \sin(ax+b)$. Адиционе теореме (без доказа) и неке њихове последице. Синусна и косинусна теорема; решавање троугла.
	АНАЛИТИЧКА ГЕОМЕТРИЈА У РАВНИ	Растојање две тачке. Права: разни облици једначине праве, угао између две праве, одстојање тачке од праве. Криве линије другог реда: кружница, елипса, хипербола (једначина, однос праве и криве линије другог реда, тангента).
	НИЗОВИ	Основни појмови о низовима; гранична вредност низа. Аритметички низ. Геометријски низ. Примене низова
Обавезна су четири двочасовна школска писана задатка са једночасовним исправкама		

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

- Битне карактеристике програма:
- Основне карактеристике програма математике су: усклађеност са програмом математике за основну школу, логичка повезаност садржаја, посебно са аспекта развоја математике; настојање, где год је то било могуће да садржаји математике претходе садржајима других предмета у којима се математика примењује; заступљеност оних елемената развоја математике који чине основу математичке културе свих свршених ученика средњих школа.
- Програми садрже готово све елементе досадашњих програма математике који су битни за математичко образовање на овом ступњу, уз извесно сажимање садржаја и успостављање адекватног односа између садржаја програма и фонда часова с тим што се инсистира на постизању веће ефикасности наставе методичком обновом и подесним структурирањем садржаја. При томе је узет у обзир општекултурни значај математике тј. да се математика и њој својствен начин мишљења посматра као битни елемент опште културе данашњег човека, без обзира којом се делатношћу бави.
- При избору садржаја програма била је врло значајна образовна функција математике и њен допринос даљем оспособљавању ученика да логички мисле и стваралачки приступају решавању различитих проблема.
- На овом ступњу веома су значајни и практични циљеви математике. То значи да се водило рачуна о примени математике у животу, пракси и другим научним областима које ученици на овом узрасту изучавају. У знатној мери долази до изражаја политехнички аспект математике.
- За реализацију циља и општих задатака наставе математике на овом ступњу изабрани су садржаји програма који су доступни већини ученика. Међутим, они могу деловати и стимулативно на ученике, јер ови имају могућности да их усвоје на нешто вишем нивоу (виши степен апстракције и генерализације, синтезе и примене, стваралачко решавање проблема).
- С тим у вези, строгост у интерпретацији садржаја треба да буде присутна у прихватљивој мери уз ослањање на математичку интуицију и њено даље развијање. Излагање градива мора бити праћено добро одабраним примерима и тек након довољног броја тако урађених задатака требало би приступити генерализацији појма, чињенице и сл. Наиме, школска математике не може бити сасвим формализована, тј. изложена строго дедуктивно.

- Колико ће се наставни садржај презентovati строго по плану зависи од наставника али пре свега од састава одељења, предзнања ученика.
- При обради нових садржаја треба се држати уобичајених дидактичких принципа од којих је свакако најважнији принцип свесне активности. Наиме, требало би се ослонити на постојеће искуство и знање ученика и настојати да сами ученици самостално "откривају" онолики део наставног градива колики дозвољава способност ученика.
- Главна улога наставника није да "пређе" наставно градиво, већ да подстиче и усмерава ученике у њиховој мисаоној активности на увођењу, формулисању и објашњавању потребних чињеница, правила и метода. Поред тога обавезно узимати у обзир и друге дидактичке принципе и поступност, систематичност, очигледност, индивидуализацију итд.
- На часовима увежбавања треба се још више држати принципа активности, те избегавати претежни рад са само једним учеником већ настојати да се читаво одељење ангажује у самосталном раду, пружајући при томе неопходну помоћ појединим ученицима.
- При решавању задатака треба стрпљиво дати ученику могућност да што самосталније ради, али треба водити при томе рачуна да буду заступљене све етапе (план рада, резиме, дискусија).
- У настави математике би требало користити постојећа наставна средства према важећим нормативима али посебна визуелна средства која ће нашим ученицима помоћи у процесу учења да би лакше дошли до мисионе активности тј. апстракције, генерализације и резоновања уопште.
- Услови за успешну реализацију програма математике су: правилно планирање и редовно припремање наставника за извођење наставе; целисходно коришћење фонда часова и добро организован наставни процес; комбинована примена савремених наставних метода и разноврсност облика рада са ученицима, уз смишљено одабирање и припремање примера и задатака и правилну употребу одговарајућих наставних средстава, учила и другог прибора за наставу математике. Све то на одређени начин, треба да одрази интенције програма: подизање нивоа наставе и њену актуализацију, стварање услова у којима ће ученици сопственим напорима усвајати трајна и активна математичка знања и оспособљавати се за примену тих знања.
- У програму је годишњи фонд часова за сваки разред подељен по темама. Укупан број часова који је назначен за сваку тему треба схватити као оријентациони број у оквиру којег треба реализовати одговарајуће садржаје. Тиме се наставнику индиректно указује на обим, дубину, па и начин интерпретације садржаја сваке теме.
- По правилу требало би обрађивати теме једну за другом како су наведене у програму, мада се не искључује и другачији редослед.
- Реализација програма математике, посебно у И разреду, треба да представља природан прелаз од наставе у основној школи и да се заснива на већ стеченим математичким занимањима ученика, с тим што објективна ситуација изискује извесно систематско утврђивање и обнављање оних садржаја из програма основне школе на којима се заснива обрада садржаја у средњој школи.
- У погледу математичке терминологије мора постојати континуитет у односу на коришћену терминологију у основној школи.
- Ради осавремењавања наставе математике и ефикаснијег усвајања садржаја, пожељно је да се обезбеди и присуство рачунарске подршке у настави математике.

I разред

- **Логика и скупови** - Ову тему би требало реализовати кроз понављање, продубљивање и допуњавање оног што су ученици учили у основној школи. Ови логичко-скуповни садржаји су извесна основа за виши ниво дедукције и строгости у реализацији осталих садржаја програма математика на овом ступњу образовања и васпитања ученика. При томе нагласак треба да буде на овладавању математичко-логичким језиком и разјашњавању суштине значајних математичких појмова и чињеница без превеликих формализација.
- **Реални бројеви** - У краћем прегледу бројева од природних до реалних, треба извршити систематизацију знања о бројевима стеченог у основној школи, посебно истичући принцип перманенције својстава рачунских операција.

- Пропорционалност величина - На бази проширивања и продубљивања раније стечених знања основну пажњу овде треба посветити примени функција директне и обрнуте пропорционалности и пропорција у решавању разних практичних задатака.
- Увод у геометрију - Ово је уводна тема у геометрију, нарочито у погледу упознавања ученика са аксиоматским приступом изучавању геометрије.
- Изометријске трансформације - Кроз понављање треба истаћи основна својства сваке од изучаваних изометрија и њихово вршење, а нешто продубљеније обрадити изометријске трансформације као пресликавања равни у саму себе, њихову класификацију и нарочито њихове примене у доказним и конструктивним задацима у вези са троуглом, четвороуглом.
- Рационални алгебарски изрази - Циљ теме је да ученици, користећи упозната својства операција са реалним бројевима, коначно овладају идејама и поступцима вршења идентичних трансформација полинома и алгебарских разломака.
- Линеарне једначине и неједначине. Линеарна функција - У оквиру ове теме треба извршити продубљивање и извесно проширивање знања ученика о линеарној функцији, линеарним једначинама и неједначинама која су стекли у основној школи истичући појам еквивалентности једначина и неједначина и примену у њиховом решавању.

II разред

- Степеновање и кореновање - Овде треба поставити пуну пажњу усвајању појма степена и корена и савлађивању операција са њима (на карактеристичним, али не много сложеним задацима). Од посебног је значаја релација $\sqrt[n]{a} = a^{1/n}$, а такође и децимални запис броја у такозваном стандардном облику $a \cdot 10^n$ где је $1 < a < 10$ и $n \in \mathbb{Z}$. Функцију $y = x^n$ испитивати само у неколико случајева са закључком о облику графика када је изложилац n паран и када је непаран број.
- Квадратна једначина и квадратна функција - Садржаји ове теме значајни су са становишта систематског изграђивања алгебре и практичних примена. Посебну пажњу ваља посветити примени квадратних једначина и неједначина у решавању разноврсних а једноставнијих проблема. Неопходно је да ученици добро науче да скицирају и "читају" график квадратне функције.
- Експоненцијална функција, логаритамска функција - Приликом обраде ових функција за уочавање њихових својстава користити првенствено графичке интерпретације. На једноставним примерима упознати одређивање логаритма без таблица (у циљу продубљивања појма логаритма).
- Полиедри - У обради ових садржаја значајно је да ученици већ усвојене појмове и чињенице просторне геометрије умеју успешно да примењују у задацима.
- Обртна тела - Посебну пажњу би требало посветити даљем развијању логичког мишљења и просторних представа ученика чему у извесној мери може допринети разумно позивање на очигледност, коришћењем модела и правилно скицирање просторних фигура.

III разред

- Тригонометријске функције - При дефинисању и уочавању тригонометријских функција ма ког угла и тзв. свођењу на први квадрант треба користити тригонометријску кружницу, као и симетрију (осну и централну). Упоредо са одређивањем вредности тригонометријских функција треба решавати и тригонометријске једначине

- Аналитичка геометрија у равни - Основни циљ у реализацији ове теме јесте да ученици схвате суштину координантног метода и његову ефикасну примену. Посебно, на основу својстава праве и кривих линија другог реда, ученици треба да умеју формирати њихове једначине и испитати међусобне односе тих линија.

Низови - На подесним и једноставним примерима треба објаснити појам низа као пресликавање скупа N у скуп P уз графичку интерпретацију. Као значајне примере низова подробније обрадити аритметички низ и геометријски низ (дефиниција - основно својство, општи члан, збир првих n чланова).

Назив предмета	ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ		
Циљ	Циљ наставе физичког васпитања је: задовољавање основних биопсихосоцијалних потреба ученика у области физичке културе, развијање и усавршавање моторичких способности ученика и њихово оспособљавање за живот и рад, развијање и учвршћивање хигијенских навика ради очувања здравља и повећања отпорности организма, формирање позитивног односа према физичкој култури и стварање навика за свакодневним физичким активностима. Задаци наставе физичког васпитања: прећење и подстицање индивидуалних потенцијала сваког ученика, развијање интересовања и задовољавање потребе за игром и кретањем, усвајање одређеног фонда моторних знања, умења и навика неопходних за подстицај развоја, решавање свакодневних животних и радних потреба, кориговање недостатака у телесном и моторном развоју, неговање хигијенских и других културних навика ради очувања и јачања здравља, стварање услова у којима ученик доживљава радост ангажовања у спортским и рекреативним активностима, афирмише се и богати социјална искуства.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	74	74	68

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:		
ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ - 1. разред		
РАЗВИЈАЊЕ ФИЗИЧКИХ СПОСОБНОСТИ Развијање физичких способности треба да се остварује на свим часовима физичког васпитања како би се остварили услови за континуирани рад на: развијању основних елемената физичких својстава карактеристичних за узраст, пол и индивидуалне способности ученика, као и елемената моторне умешности, који служе као основа за повећање радних способности, усавршавање здравља и елементарно напредовање у спортско-техничком образовању, превентивно-компензацијском вежбању ради спречавања и отклањања телесних деформитета, лоших последица седења у школској клупи, производног рада и професионалне праксе. СПОРТСКО-ТЕХНИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ Спортско-техничко образовање се реализује кроз програм атлетике, спортских игара, вежби на справама и тлу. ПОВЕЗИВАЊЕ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА СА ЖИВОТОМ И РАДОМ	АТЛЕТИКА	<u>Трчање</u> Усавршавање технике трчања на кратке и средње стазе, високи и ниски старт, трчање на 60, 400 и 800 метара. <u>Скокови</u> скок у даљ из места, скок у даљ згрченом техником скок увис прекорачном и опкорачном техником. <u>Бацање</u> бацање лоптице (200 гр) у даљ, вис и циљ, десном и левом руком из места и кретања (унакрсни корак) бацање медицинке (1 и 2 кг) једном и обема рукама из различитих полазних положаја.
	БЕЖВЕ НА СПРАВАМА И ТЛУ	<u>Вежбе на тлу</u> колут напред колут назад разножно окрети за 180° и 360° - вага став о шакама уз помоћ <u>Прескоци</u> нагазни скок, одраз, наскок јашући и чучећи, саскок разношка згрка <u>Кругови</u> њих у вису буљање предњихом и зањихом вис стражњи, вис узнето <u>Паралелни разбој</u> (за ученике) помицање у упору напред назад из њиха у упору сед разножно у предњиху

Садржаји овог подручја обухватају активности којима се физичко васпитање повезује са животом и радом, а чине их излети, спортска такмичења, кросеви, зимовања и летовања. Сви програмски задаци се одређују индивидуално према узрасту, полу и индивидуалним потенцијалима сваког ученика.		из њиха у упору заношка <u>Двовисински разбој</u> (за ученице) нискок у упор премахом једне ноге у упор јашући, одношка, саскок узмак уз помоћ <u>Греда</u> наскок у упор предњи, ходање напред, назад, ходање у успону, окрет за 180°.
	СПОРТСКЕ ИГРЕ	Б. Програм по избору ученика Понављање и учвршћивање раније обучаваних елемената одабране спортске игре. Даље проширивање техничко-тактичке припремљености у складу са изборним програмом за дату игру. Учествовање на одељењским, школским и међушколским такмичењима

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:		
ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ - 2. разред		
РАЗВИЈАЊЕ ФИЗИЧКИХ СПОСОБНОСТИ Развијање физичких способности треба да се остварује на свим часовима физичког васпитања како би се остварили услови за континуирани рад на: развијању основних елемената физичких својстава карактеристичних за узраст, пол и индивидуалне способности ученика, као и елемената моторне умешности, који служе као основа за повећање радних способности, усавршавање здравља и елементарно напредовање у спортско-техничком образовању, превентивно-компензацијском вежбању ради спречавања и отклањања телесних деформитета, лоших последица седења у школској клупи, производног рада и професионалне праксе. СПОРТСКО-ТЕХНИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ Спортско-техничко образовање се реализује кроз програм атлетике, спортских игара, вежби на справама и тлу. ПОВЕЗИВАЊЕ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА СА ЖИВОТОМ И РАДОМ Садржаји овог подручја обухватају активности којима се физичко васпитање повезује са животом и радом, а чине их излети, спортска такмичења, кросеви, зимовања и летовања. Сви програмски задаци се одређују индивидуално према узрасту, полу и индивидуалним потенцијалима сваког ученика.	АТЛЕТИКА	<u>Трчање</u> техника трчања у кривини, убрзање, штафетно трчање на 30 и 60 метара трчање на 60, 400 и 800 метара. <u>Скокови</u> скок у даљ из места, двоскок и троскок из места, скок у даљ увинућем скок у вис одабраном техником <u>Бацање</u> - бацање кугле из места и школском техником
	БЕЖВЕ НА СПРАВАМА И ТЛУ	<u>Вежбе на тлу</u> колут напред разножно колут назад до става о шакама (уз помоћ - дечаци) став о шакама - премет странце <u>Прескоци</u> разношка згрчка повећање висине и удаљавање справе - одбочка <u>Кругови</u> - љуљање предњихом и зањихом - вис стражњи, вис узнето, вис стрмоглави <u>Паралелни разбој</u> (за ученике) из њиха у упору предношка <u>Двовисински разбој</u> (за ученике) из упора јашућег коврљај напред - из упора јашућег спад завесом о потколено и на упор јашући <u>Греда</u> наскок у упор предњи, ходање напред, назад, ходање у успону, окрет за 180°.
	СПОРТСКЕ ИГРЕ	Б. Програм по избору ученика Понављање и учвршћивање раније обучаваних елемената одабране спортске игре. Даље проширивање техничко-тактичке припремљености у складу са изборним програмом за дату игру. Учествовање на одељењским, школским и међушколским такмичењима. Учествовање на одељењским, школским и међушколским такмичењима

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ - 3. разред		
РАЗВИЈАЊЕ ФИЗИЧКИХ СПОСОБНОСТИ Развијање физичких способности треба да се остварује на свим часовима физичког васпитања како би се остварили услови за континуирани рад на: - развијању основних елемената физичких својстава карактеристичних за узраст, пол и индивидуалне способности ученика, као и елемената моторне умешности, који служе као основа за повећање радних способности, усавршавање здравља и елементарно напредовање у спортско-техничком образовању, - превентивно-компензацијском вежбању ради спречавања и отклањања телесних деформитета, лоших последица седења у школској клупи, производног рада и професионалне праксе. СПОРТСКО-ТЕХНИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ Спортско-техничко образовање се реализује кроз програм атлетике, спортских игара, вежби на справама и тлу. ПОВЕЗИВАЊЕ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА СА ЖИВОТОМ И РАДОМ Садржаји овог подручја обухватају активности којима се физичко васпитање повезује са животом и радом, а чине их излети, спортска такмичења, кросеви, зимовања и летовања. Сви програмски задаци се одређују индивидуално према узрасту, полу и индивидуалним потенцијалима сваког ученика.	КОШАРКА	Техника руковања лоптом (вођење, додавање, одузимање, шутирање и кош). Тактика у одбрани и нападу (основне варијанте). Игра на један и два коша са упрошћеним правилима. Учествовање на разредним, школским и међушколским такмичењима
	ФУДБАЛ	Техника: вођење, додавање, одузимање, шутирање и заустављање лопте. Тактика: општи принципи одбране и напада. Игра са упрошћеним правилима. Учешће на школским и међушколским такмичењима
	РУКОМЕТ	Усавршавање технике рукомета кроз игру (вођење, додавање, одузимање, шутирање, покривање). Тактика у одбрани и нападу (основне варијанте). Игра са упрошћеним правилима. Учествовање на разредним, школским и међушколским такмичењима.
	ОДБОЈКА	Техника: одбијања, додавања, сервирања, смечирања лопте. Тактика: играчи прве и друге линије, померање играча, основни појмови о блоку и смечу. Игра без и са мрежом, на смањеном терену и са упрошћеним правилима. Учествовање на разредним, школским и међушколским такмичењима
	СТОНИ ТЕНИС	Основни ударци у игри: испред и иза руке, школски сервис, смеч лопта, основна правила, бројање поена и сервиса, тактика у одбрани и нападу. Игра са поједностављеним правилима појединачно и у паровима. Учествовање на школским и међушколским такмичењима.
	ПЛИВАЊЕ	На основу провере нивоа вештине пливања формирати три групе и радити са диференцираним програмом: непливачи: обука пливања полупливачи: усавршавање једне технике пливања, скок на ноге, роњење и вађење предмета са дубине од 1,5 метра, пливачи: рад на побољшању једне технике пливања, техника роњења у даљину до 15 метара и дубину до 2 метра, скок на главу. Кондициона припрема: препливавање даљине до 50 метара
	РИТМИЧКА ГИМНАСТИКА И ПЛЕС	обрада и усавршавање разних видова кретања без и са музичком пратњом, слободно у простору, појединачно и у групама, естетско обликовање тела: обрада и повезивање основних покрета руку, тупа и ногу у месту и кретању, савладавање основних елемената: ходање успоном на прсте, прсти-пета, високо предножење и заножјење, трчање са високо подигнутим коленима, дечји поскоци, мајчи далеко високи и јељењи скок, докорак, корак са привлачењем, галоп напред и странце, валцер и полкин корак, - повезивање усвојених елемената у кратке музичко-ритмичке целине. Научити два народна кола и два савремена плеса
	ОБЛИКОВАЊЕ ТЕЛА И КРЕТАЊЕ	Систематско обликовање тела и покрета и подстицање правилног држања тела: - вежбе лабављења, растезања и јачања,

		- развијање нормалне покретљивости зглобова, - подстицање еластичности и економичности кретања и побољшање кинететичке осетљивости - Научити ученике 3-4 комплекса вежби обликовања, са и без реквизита, упутити их на самостални рад и указати на значај јутарњег вежбања. - Посебне активности
	На почетку сваке школске године наставничко веће, на предлог стручног актива наставника физичког васпитања, утврђује спортове за које се ученици могу одредити. Ученици се за изборну наставу одређују као одељење у целини	

I, II и III разред

- Из фонда радних дана школа у току школске године организује:
- два целодневна излета са пешачењем,
- два кроса: јесењи и пролећни,
- спортска такмичења.
- Стручни актив наставника физичког васпитања утврђује програм и садржаје излета, као и дужину стазе за кросеве, и то према узрасту и способности ученика.
- Школа организује и спроводи спортска такмичења као јединствен процес наставе физичког васпитања. Такмичења се организују за све ученике а спроводе у оквиру радних субота и другог времена које одреди школа.
- Школа такође организује зимовања и летовања (логоровања) за заинтересоване ученике.
- Програме и садржаје ових активности треба прилагодити различитим способностима ученика и тако им омогућити да стечена знања у физичком васпитању и другим наставним областима примене у пракси.

КОРЕКТИВНО ПЕДАГОШКИ РАД

- Организује се за ученике који услед мањих сметњи у физичком развоју, ослабљеног здравља и постуралних поремећаја не могу и не смеју да упражњавају редован програм физичког васпитања.
- Садржаји програма вежбања одређују се индивидуално на основу налаза лекара.

ОРГАНИЗАЦИЈА РАДА

- Настава физичког васпитања се остварује са два часа недељно. Часови у току недеље треба да буду распоређени у једнаким интервалима, а не као блок часови.
- Настава физичког васпитања се организује по циклусима. У сваком разреду су предвиђена 6 циклуса који приближно трају 10-14 узастопних часова.
- Садржај и број циклуса:
- атлетика - један,
- вежбе на справама и тлу - једна,
- спортске игре - три,
- повезивање физичког васпитања са животом и радом - један.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

- Садржаји програма физичког васпитања остварују се кроз три тематска подручја: развијање физичких способности, спортско-техничко образовање, повезивање физичког васпитања са животом и радом.
- Развијање физичких способности
- На сваком часу један део времена треба посветити:
- развијању основних елемената физичке кондиције; снаге (руку, ногу, трбушних и леђних мишића), издржљивости, брзине, спретности и равнотеже,
- изграђивању и учвршћивању нормалног природног држања тела у мировању и кретању.
- Спортско техничко образовање

- Спортско-техничко образовање се реализује у оквиру циклуса (атлетика, вежбе на справама и тлу, спортске игре) и у континуитету током целе године (ритмичка гимнастика и плес, обликовање тела и покрета, елементарне и штафетне игре).
- Повезивање физичког васпитања са животом и радом
- Годишњи план, програм и распоред активности овог подручја утврђује наставничко веће на почетку школске године на предлог стручног актива наставника физичког васпитања. У њиховој реализацији учествују и наставници сродних предмета.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАПРЕДОВАЊА И ДОСТИГНУЋА УЧЕНИКА

- Праћење и подстицање напредовања ученика у физичком васпитању се обавља сукцесивно током читаве школске године.
- Вредновање и оцењивање се врши на основу следећих елемената:
 - физичке способности ученика,
 - спортско-техничко напредовање и
 - однос ученика према раду.
- При оцењивању физичких способности узима се у обзир ниво физичких способности сваког појединца, остварен у току школске године, према његовим индивидуалним могућностима.
- Спортско-техничка достигнућа се оцењују на основу овладавања обимом и нивоом програмских садржаја из овог подручја, а према могућностима сваког ученика посебно.
- Оцењивање односа према раду обавља се праћењем активности ученика на часу, усвојеним хигијенским навикама, односу према друговима, учешћу на спортским такмичењима, као и праћењем активности ученика у осталим областима, а на основу његових укупних потенцијала.
- НАПОМЕНА:
Програмски садржаји и организација рада могу се мењати у односу на потребе ученика, могућности школе и општих услова средине у којој се школа налази.

Назив предмета	ИСТОРИЈА		
Циљ	Циљ наставе историје је да ученици оштећеног слуха стекну знања о развоју људског друштва из историје народа Југославије. Задаци наставе историје су: стицање знања о историјским појавама и процесима из прошлости српског и црногорског народа; развијање радних, моралних и патриотских осећања; упознавање са најважнијим догађајима, појавама и процесима из историје;		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	74	-	-

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:		
ИСТОРИЈА - 1. разред		
препозна различите историјске садржаје (личности, догађаје, појаве и процесе) и доведе их у везу са одговарајућом временском одредницом и историјским периодом; • разликује периоде у којима је постојала, престала да постоји и поново настала српска држава; • наведе и упоређи одлике српске државности у средњем и новом веку; • уочи утицај ввропских револуционарних збивања на развој српске националне и државне идеје; • објасни узроке и последице Српске револуције, ослободилачких ратова 1876-1878, • уочи и објасни на историјској карти промене граница српске државе; • лоцира места најважнијих битака које су вођене током Српске револуције, ослободилачких ратова 1876-1878, Балканских ратова и Првог светског рата; • опише улогу истакнутих личности у Српској револуцији, у развоју државних институција и формирању модерног политичког система, у ослободилачким ратовима 1876-1878, Балканским ратовима и Првом светском рату; • изведе закључак о значају уставности за развој модерног политичког система, образложи најважније мотиве и узроке стварање југословенске државе; • уочи значај настанка југословенске државе за српски народ; • идентификује одлике југословенске државе као монархије и као републике;	ПРАИСТОРИЈА И СТАРИ ВЕК	Балканско полуострво у праисторији и античком добу (праисторија, староседеоци, римска освајања, романизација балканских народа).
	СРБИ И ЈУЖНИ СЛОВЕНИ У СРЕДЊЕМ ВЕКУ	Стари Словени и њихово насељавање Балканског полуострва (прапостојбина, правци сеобе, однос са суседима, долазак Бугара и Угара, ширење хришћанства и писмености). Прве државе Јужних Словена (племенски савези, прве државе, борбе за самосталност држава). Обнова српске државе за време Немање (обнова државе, борба за самосталност, освајања). Проглашење српске државе као краљевине (проглашење краљевства, успон и ширење државе, Милутин, Урош). Стварање српске православне цркве (Свети Сава, активност, просветитељски рад, добијање независне цркве). Проглашење српске државе као царевине (Дечански, освајања, Душан, проглашење царевине, законик, слабљење државе). Босна као самостална држава (Богумилско учење, Стјепан II, Твртко I, јачање државе). Турска освајања Балканског полуострва (слабљење балканских држава, Турци Османлије, Маричка и Косовска битка, српска Деспотовина, пад балканских држава под турску власт).
	СРБИ ОД XV ДО XVIII ВЕКА	Државно и друштвено уређење Османлијске Царевине (социјална, етничка и верска поробљеност српског и црногорског народа). Облици отпора поробљених народа турској власти (хајдуци, ускоци, устанци - устанак у Банату). Пећка патријаршија у историји српског народа (обнова, деловање патријаршије, укидање). Сеоба Срба и њихов положај у Угарској (ратови хришћанских сила против Османлија, учешће Срба у ратовима, сеобе). Карловачка митрополија и њена улога у историји српског народа (улога, значај, просветитељски рад и очување културе и обичаја).

• разликује особености друштвено-политичких система који су постојали у југословенској држави; • уочи и разуме међународни положај југословенске државе; • образложи допринос југословенских антифашистичких покрета победи савезника у Другом светском рату; • именује најважније личности које су утицале на друштвено-политичка збивања у Југослави		Положај српског народа у Војној крајини и жупанијама (обичаји, култура, чување границе, права).
	СРБИ У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВЕКА	• Први српски устанак (узроци, ток, пропаст и значај устанка). • Други српски устанак и стварање националне државе у Србији (узроци, ток и завршетак устанка, хатишерифи од 1830. и 1833. године, апсолутизам кнеза Милоша). • Настанак државе у Црној Гори (Петар I, Петар II, Кнез Данило). • Учешће Срба у револуцији 1848/49. године (војвођански Срби у револуцији, Срби из Хрватске у револуцији).
	СРБИЈА У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XIX И ПОЧЕТКОМ XX ВЕКА	• Друга владавина Милоша и Михаила Обреновића (апсолутизам Милошев и Михаилов, народне буне, владавина уставобранитеља). • Владавина краља Милана Обреновића (намесништво, привредни развитак, ратови, апсолутистичка владавина, спољна политика, стварање политичких странака). • Владавина краља Александра Обреновића (апсолутизам, борба за уставне реформе, мајски преврат). • Завођење парламентаризма и грађанске демократије у Србији (Петар I Карађорђевић, унутарња и спољна политика).
	СРБИЈА У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ	• Први светски рат (узроци, повод, почетак, завршетак и последице Првог светског рата). • Србија и Црна Гора у рату (Церска, Колубарска и Мојковачка битка). • Солунски фронт (повлачење преко Албаније, опоравак, стварање солунског фронта, пробој). • Рад на уједињењу Јужних Словена (Крфска декларација, Југословенски обор). • Распад Аустро-Угарске и стварање Краљевине СХС (завршетак рата, прогласи о припајању). • Балкански ратови (Балкански савез, Први балкански рат и победа црногорске и српске војске, Други балкански рат, значај рата). - Срби у Угарској, Хрватској и Босни (нагодбе, положај Срба у Аустро-Угарској, Милитићев покрет, окупација и анексија Босне
	ЈУГОСЛАВИЈА ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА	• Конституисање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (Видовдански устав, економски, културни развој, национално питање, владавина краља Александра). • Владавина краља Александра Карађорђевића (шестојануарска диктатура, устав 1931, спољна политика, страначке борбе, атентат). • Југославија после насилне смрти краља Александра (намеснички режим, профашистичке владе, спољна политика, верске конфесије).
	ЈУГОСЛАВИЈА У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ	• Други светски рат (узроци, почетак, ток, завршетак и последица рата). • Приступање Југославије Тројном пакту (потписивање пакта, Мартовски догађаји, војни удар). • Напад фашистичких држава на Краљевину Југославију (априлски рат, бомбардовање Београда, капитулација, подела Југославије).

		- Стварање антифашистичког покрета и почетак НОР-а (стварање партизанских одреда, ратне операције, покрет Драже Михаиловића). - Стварање Независне државе Хрватске и геноцид над Србима, Ромима и Јеврејима (усташки режим, прогон Срба, логори смрти). - НОР 1942. године (стварање бригада, Игмански марш, Фочански период, продор у западну Босну, Козара, масовне гробнице Срба). - НОР 1943. и 1944. године (битке на Неретви, Сутјесци, Дрвар, ослобођење Македоније, Србије и Црне Горе, споразум Тито - Шубашић). - Ослобођење Југославије (сремски фронт, пробој, образовање владе ДФЈ, ослобођење наших крајева)
	ЈУГОСЛАВИЈА ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА	- Југославија од 1945. до 1948. године (проглашење Републике, спољна политика, обнова, аграрна реформа, колонизација, откуп, политика репресије). - Отпор Стаљину и борба за независан пут (хегемонистичка политика Стаљина, резолуција, војни, политички и привредни притисци, нормализација односа, политика несврставања). - Самоуправљање у Југославији (устави, привредни успон, слабости самоуправљања, дезинтеграција Југославије, покрет у Србији и успостављање јединствене Републике). - Распад Југославије (информативно).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

- Наставно градиво је подељено на поглавља а њих чине наставне јединице које се у оперативни (месечни) план уносе онако како су у програму формулисане. Наставнику остаје да распореди часове обнављања и утврђивања. За утврђивање и обнављање издваја се део поглавља који чини неку логичку целину.
- За обраду сваке наставне јединице планирају се наставни циљ, задатак, методе, средства, текстови и литература.
- Обавезна корелација са сродним наставним предметима мада је програм избегао максимално понављање истих и сродних материјала у различитим предметима.
- У настави историје заступљени су групни, фронтални и индивидуални облик рада.
- С обзиром да се ради о ученицима оштећеног слуха наставник ће користити комбинован метод рада (заступљеност више метода у току једног наставног часа рационално комбинованих).
- Заступљена су два основна облика часа:
 - а) час за обраду новог градива;
 - б) час обнављања и понављања градива.
- Користити брижљиво одабрана наставна средства а на сваком часу користити историјску карту. Користити и техничке апарате према захтевима и могућностима поједини наставних садржаја.
- Допунску наставу користити према указаним потребама а планирати је према захтевима наставног плана и програма.

Назив предмета	ГЕОГРАФИЈА		
Циљ	Циљ наставе географије је упознавање ученика са географским појмовима и процесима на земљи и с узроцима и последицама тих промена и њиховом узајамном повезаношћу.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	74	-	-

ИСХОДИ По завршетку разреда ученици ће бити у стању да:	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ГЕОГРАФИЈА - 1. разред		
- На овом степену образовања ученици оштећеног слуха треба да: - упознају основне методе рада у географији; - савладају географски метод у географији и да знају његову улогу; - упознају географске последице земљиног облика и њеног кретања као и важније резултате истраживања космоса; - схвате битне особине и природне процесе у свим земљиним сферама и њихов значај за живот човека.	УВОД У ГЕОГРАФИЈУ	Предмет изучавања и значај географије као науке. Појам о географском омотачу
	ГЕОГРАФСКА КАРТА	Географска карта; врсте и подела. Географски знаци, коришћење географских карата за економску оријентацију на њој
	ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСKE ПОЈАВЕ	- Земља у сунчевом систему и космосу. - Географске последице земљиног облика и ротације (локално време, часовне зоне, датумске границе, календар) - Земљина кора (степен и грађа земље, минерали, стене и руде и њихов привредни значај) - Рељеф земље и његов утицај на људске делатности - Циркулација атмосфере и промене климе и њена колебања. - Клима, микроклима, клима градова и човеков утицај на климат. - Светско море и његов утицај на људско друштво. - Копнене воде, њихово коришћење и заштита водних ресурса. - Чиниоци који одлучују о распореду и развоју биљног и животињског света
	СТАНОВНИШТВО И НАСЕЉА	- Главне одлике и фактори демографског развоја на земљи (број, природни прираштај, миграција) - Густина насељености, по појединим регијама у свету. - Структура становништва (расна, биолошка, национална, социјално-економска и образовна). - Урбанизација као светски процес (врсте и типови насеља, градска и сеоска насеља и сл.)
	ПРИВРЕДА И ПРИВРЕДНЕ ДЕЛАТНОСТИ	Врсте и подела људских активности; гранско и територијално повезивање производње
	ПОЉОПРИВРЕДА	- Услови за развој пољопривреде, природни и социјално-економски. - Мере за унапређивање производње. - Основни типови производње. - Биљна производња у умереном појасу. - Биљна производња у суптропском и тропском појасу. - Сточарска производња у свету. - Риболов у свету

	ИНДУСТРИЈА	- Развој индустрије у свету (неједнак развој индустријализације у свету). - Сировине и њихов значај у савременом свету (карактеристике територијалног распореда сировина у свету). - Енергија и њен значај (избори енергије, карактеристике територијалног распореда производње и потрошње енергије). - Одлуке индустријски развијених области на земљи; Западна Европа, Јапан, Америка, Аустралија. - Одлике развијених области на земљи: Русија и Источна Европа. - Индустријализација земаља у развоју.
	САОБРАЋАЈ, ТРГОВИНА, ТУРИЗАМ	- Услови и фактори развоја саобраћаја и његов значај. - Врсте саобраћаја. - Саобраћајна мрежа у свету. - Развој, обим и структура спољне трговине у свету. - Учешће развијених земаља и земаља у развоју у светској трговини. - Туризам, услови и фактори развоја туризма у свету. - Туристичка подручја у свету. - Број часова за обраду новог градива - 40 - Број часова за понављање и утврђивање

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Према наставном плану за средње школе географија се изучава у И разреду са два часа недељно.

- Нови програм географије конципиран је тако да пружа ученицима неопходна знања о предмету и методама географије, о карти и картографском методу, природној географској средини, проблемима становништва и насеља у свету, основним карактеристикама светске привреде и привредним ресурсима.
- Програм географије у првој години средње школе представља наставак програма географије из основне школе, са којим чини јединствену целину. Приликом израде програма пошло се од концепције да он треба да омогући даље проширење географских знања о природи и друштву која су ученицима приступачна на овом узрасту и да их кроз то оспособи за даље опште и стручно образовање као и за рад у производњи.
- Веома је значајно да у овом разреду приликом реализације програма наставници добро упознају ниво знања из географије са којим ученици долазе из основне школе, како би свој рад прилагодили томе.
- С обзиром на изузетан значај који у географији има у општем образовању наставна тема "Карта и картографски метод" мора се успешно савладати. Ако ученицима објаснимо значај и улогу карте у географији, сигурно је да ћемо тиме у великој мери олакшати ученицима савлађивање градива.
- Садржаји који се односе на "Природну географску средину" треба да пруже ученицима нова знања која ће се темељити на оном што су савладали у основној школи, и што ће им помоћи да боље упознају природу земље и промене које се на њој стално дешавају.
- Веома је значајно да се код наставне теме "Земља у сунчевом систему" дају оне последице земљиног облика и кретања које ученици, због узраста, нису могли да савладају у основној школи, а неопходне су за разумевање положаја земље у сунчевом систему и за развијање научног погледа на свет.
- Код земљиних сфера битно је да се према захтевима програма укаже на њихове особине као и на поједине појаве које су од значаја за живот људи. Међутим, природна географска средина се мора посматрати комплексно у међузависности, јер свака сфера зависи од других сфера и промене у једној изазивају промене и у свим другим сферама. Од посебног је значаја да се укаже како се човек понаша у појединим сферама и како је својим радом утицао на њихову промену, али да је многе делове и угрозио својим деловањем.

- Географија становништва програмирана је тако да се њеном обрадом мора да укаже на најважније проблеме човечанства који се данас јављају у вези са основним фактором демографског развоја у свету и како би се у што краћем року превазишле постојеће неусклађености које прете човечанству.
 - Економска географија својим садржајем проучава најважније факторе привреде на земљи, и полази од природних и друштвених услова од којих зависи производња. При томе се мора приказати њен територијални распоред, одлуке и структура производње. Програмом је предвиђена обрада основних фактора светске привреде и њена подела а затим преглед свих важнијих грана - пољопривреде, индустрије и промета.
 - Ови садржаји, поред образовног, имају и огроман васпитни значај, јер показују улогу човека у производњи.
 - Посебну пажњу треба обратити обради проблема исхране светског становништва као једном од горућих проблема који окупира савремени свет.
 - Нагли развој индустрије истакао је као врло акутан проблем обезбеђења и рационалног коришћења сировина у свету. Ту је битно да се укаже на неравномеран размештај сировина, који се не поклапа са најразвијенијим рејонима индустрије и какви проблеми из тога произлазе.
 - Свакако да је ту основно да се укаже на односе између произвођача сировина који су углавном неразвијени и индустријски развијених земаља, које су главни купци и које настоје да и даље задрже постојеће односе како би обезбедили себи сировине под истим условима као и до сада. Разлике које постоје између развијених и неразвијених земаља су огромне и то ће најбоље моћи да се илуструје подацима о висини животног стандарда као главним показатељима достигнутог развоја.
- Ове садржаје треба максимално искористити за васпитно деловање на ученике и за развијање духа солидарности са народима који се боре за економску и политичку слободу и за развијање интернационализма код ученика.

Назив предмета	БИОЛОГИЈА СА ЕКОЛОГИЈОМ		
Циљ	Схватање односа човека и животне средине; Разумевање структуре екосистема и биосфере; Схватање концепта одрживог развоја; Проширивање знања о различитим облицима загађивања животне средине и њиховим утицајима на здравље човек		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	74	-	-

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
БИОЛОГИЈА СА ЕКОЛОГИЈОМ - 1. разред		
- усвајање појмова и разумевање законитости у живом свету; - упознавање принципа функционално живих система; - упознавање са грађом и функцијом ћелије; - упознавање принципа биологије развиће човека, хумане генетике и заштите здравља; - развијање правилног културног и савесног односа према природи; - стицање нових знања о особеностима животне средине и унапређивање те средине; - стицање знања о рационалном коришћењу природних добара, о променама које људском делатношћу настају у природи; - стицање знања о значају научних и стручних активности за спречавање негативних промена у природи; - стицање радних навика и одговарајућег односа према раду; - развијање свести о потреби изучавања хијерархијске структуре биолошких појава и процеса.	РАЗНОВРСНОСТИ И КАРАКТЕРИСТИКЕ ЖИВОТА	Настанак и услови живота на Земљи; савремена подела живог света; разлике међу биљкама и животињама; облици међусобних односа биљака и животиња.
	БАКТЕРИЈЕ	Грађа и структура бактерија. Размножавање бактерија. Бактерије као изазивачи болести човека. Значај бактерија у привреди и генетском инжињерингу.
	ВИРУСИ	Грађа и структура вируса. Размножавање вируса. Вируси као изазивачи различитих обољења код човека.
	БИОЛОГИЈА ЋЕЛИЈЕ	Грађа и структура ћелије. Грађа и структура ћелијских органела. Деоба ћелије и значај ћелијских деоба. Метаболизам: карактеристике метаболизма и значај за живи свет. Типови исхране живих бића. Фотосинтеза - њени производи и значај за живот на Земљи. ВЕЖБА: Методе изучавања ћелије помоћу светлосног микроскопа и упознавање са микрографијама, добијеним помоћу електронског микроскопа.
	БИОЛОГИЈА РАЗВИЋА ЧОВЕКА	Геометогенеза (спермотогенеза и оогенеза). Оплођење. Браздање. Бластулација. Гастулација и формирање клициних листова. Нерулација и ембрионална индукција. Ембрионалне адаптације. Плацентација. Органогенеза (органи - деривати ектодерма, органи - деривати ендодерма и органи - деривати мезодерма). Растење ћелије, органа и организма. Регенерација. Растење и развиће човека до пубертета: ембрионална фаза, рана фетална фаза, касна фетална фаза, постнатални период и рано детињство, детињство и пубертет. Ментална хигијена адолесцената. Полни односи: физиолошки психолошки и културно-социјални аспекти. Контрацепција и заштита од полних болести. Старење и смрт
	ХУМАНА ГЕНЕТИКА	Основни принципи и правила наслеђивања код човека. Извори генетичке варијабилности. Утицај средине на изазивање наследних промена. Хромозоми човека. Структура и грађа наследног материјала. Типови наслеђивања. Структура и

		нумеричке аберације хромозома. Болести које настају као последица промене генетичког материјала. Генетичка условљеност понашања људи. Праћење хуманих наследних особина преко родословних стабала. Генетички инжењеринг и његов значај за човека. Планирање породице. Значај планирања породице. Генетичко саветовалиште.
	ЗАШТИТА ЗДРАВЉА	Хигијена тела. Усна дупља. Значај хигијене уста и зуба. Микроорганизми који живе у усној дупљи. Инфекције које се преносе преко усне дупље и система органа за варење. Стечена дефицијенција имунитета (СИДА): настанак, начин преношење и заштита. Превенција полних болести. Токсикоманија и болести зависности (никотин, алкохол, наркотици). Други облици зависности. Превенција и лечење зависности.
	ОСНОВНИ ЕКОЛОШКИ ПОЈМОВИ И ПРИНЦИПИ ЕКОЛОГИЈЕ ЧОВЕКА	Дефиниција, предмет истраживања и значај екологије. Услови живота и појам еколошких фактора. Однос организма и животне средине. Дејство и значај еколошких фактора. Класификација еколошких фактора. Адаптација на различите услове живота. Животне форме - појам, примери и класификација. Еколошка ниша - појам, примери и савремена схватања. Животно станиште и појам биотопа. Основне одлике популације. Густина популације. Просторни односи. Рађање и смртност. Узрасна и полна структура популације. Растење и промена бројности популације. Животна заједница (биоценоза) као систем популација. Структура и класификација животних заједница. Водене и сувоzemне заједнице. Еколошке пирамиде. Екосистем као јединство биотопа и биоценозе. Кружење материје и протицање енергије кроз екосистем. Органски продуктивитет екосистема. Преображаји екосистема. Груписање и класификација екосистема. Биосфера - јединствени еколошки систем Земље. Биогеохемијски циклуси. Специфичности хуманих популација: историјски и савремени аспекти. Основна обележја демографије.
	ЗАШТИТА И УНАПРЕЂЕЊЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ	- Човек и његов однос према природи. Еколошке промене у природи под дејством човека. Промене физичких услова средине. Промене у саставу живог света. Уношење врста у крајеве у којима их није било и последице такве интродукције. Процес доместификације. Подизање насеља и услови живота у градовима; Генетичке последице нарушавања екосистема и загађивања животне средине. - Загађивање и заштита животне средине (екотоксикологија). Загађивање и заштита ваздуха, загађивање и заштита вода. Загађивање и заштита земљишта. Загађивање и заштита хране.

		Загађивање радијацијом и заштита. Бука и заштита од буке. Систем праћења загађивања животне средине (мониторинг). Уређивање животне средине и уређење простора.
	ЗАШТИТА ПРИРОДЕ	- Проблем угрожености и заштите природе. Савремени приступи и могућности заштите угрожене флоре, фауне и појединих животних заједница. Могућност рекултивације и ревитализације екосистема и подела. - Заштита и валоризација природних ресурса. - Национални паркови и природни резервати. -

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

- Изучавањем садржаја програма предмета екологија ученици средњих школа треба да стекну знања о човеку, о природи и значају природе, заштите и унапређивање животне средине за заштиту и унапређивање здравља становништва а и очување биодиверзитета и живота на Земљи.
- Предмет има посебну функцију у општем професионалном образовању ових кадрова јер су они, обављањем професионалних задатака, стално у прилици да нарушавају квалитет природе и животне средине, или пак, да га савременим и одговорним радом штите и унапређују.
- Садржаји програма треба да упознају ученике како функционише здрав организам, који су фактори који контролишу људско здравље и како сачувати здравље и здраву животну и радну средину, као и стварање навика контролисања здравља.
- Садржаји програма конципирани су тако да ученици, усвајањем знања из екологије, упознају како функционишу живи системи и човек, упознају екозаједницу и екосистеме, изворе и врсте загађивача, загађивања и негативне последице које настану услед загађења, као и поступке којима се спречава загађивање и деградација природне и животне средине.
- Садржаји програма одређују и човеково место у природи, његов однос према осталој неживој и живој природи, еколошке промене у погледу састава живог света као последица поремећаја природне равнотеже.
- У остваривању програма један од приоритетних задатака наставника треба да буде развијање свести о потреби уочавања биодиверзитета, као и упознавање са прописима којима се регулише заштита природе.
- У остваривању програма треба имати у виду и ослањати се на знања која су ученици стекли у оквиру предмета биологија у основној школи и координирати рад са реализаторима програма у којима се изучавају проблеми загађивања и загађивача са посебних аспеката утицаја загађивача на човечији организам, хемизам загађивања и примена технологија које се појављују као извор загађења.
- Поред уобичајених метода и облика рада, допринос бржем и ефикаснијем учењу даће примена наставних филмова. Посета индустријским системима, онима који доприносе њеном деградирању, уз одговарајући стручни и научни приступ наставника и других стручних лица имаће посебне позитивне ефекте у васпитавању ученика.

Назив предмета	РАЧУНАРСТВО И ИНФОРМАТИКА		
Циљ	Циљ наставног предмета јесте стицање основне рачунарске писмености и оспособљавање ученика за коришћење рачунара у даљем школовању и будућем раду.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	74	-	-

исходи	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
РАЧУНАРСТВО И ИНФОРМАТИКА – 1. разред		
узнавање унутрашње организације савремених рачунарских система и начина извршавања програма; овладавање основама чувања, обраде и преношења великог броја података; узнавање па потом и овладавање са могућностима које пружају готови програми намењени обради текста, графике, слике и специфичним програмима намењених производњи.	РАЧУНАРСТВО И ИНФОРМАТИКА	Предмет изучавања информатике. Значај рачунарства и информатике у савременом свету.
	РАЧУНАРСКИ СИСТЕМИ	Састав рачунарског система хардвера и софтвера. Опис и функције уређаја рачунарског система. Функције појединих уређаја рачунарског система. Повезивање уређаја рачунара. Начин коришћења и мере заштите корисника и опреме.
	АРХИТЕКТУРА РАЧУНАРСКОГ СИСТЕМА	Централна јединица, меморије и улазно-излазне јединице. Представљање података (бројеви и знаци).
	СТРУКТУРА, ОРГАНИЗАЦИЈА И КОРИШЋЕЊЕ ПОДАТАКА	Датотеке, њихова организација и начин приступа. Основе о релационим базама. Увод у моделирање реалних објеката.
	ОБРАДА ТЕКСТУАЛНИХ ПОДАТАКА НА РАЧУНАРУ	Узнавање са тастатуром, мишем, монитором, штампачем њиховим могућностима, подешавањем и употребом. Увод у графичко окружење (особине и могућности, рад са прозорима и иконама, оптимално коришћење меморије, вишепрограМСки рад). Рад са редовима текста (фонтови, формирање реда, унос, претраживање, кретање кроз текст, замена, уметање, брисање текста, наслови, заглавља). Рад са страницама текста (листе, параграф, центрирање, поравнања, одређивање прореда, маргине, обележавање страница, рад са табелама и уметање објеката.) Рад са целокупним документом (обележавање страница, формирање индекса и садржаја).
	РАЧУНАРСКЕ КОМУНИКАЦИЈЕ	Рачунарске мреже и значај повезивања рачунара у мреже. Модери, рутери, свичери, рачунари као физичка чворишта мреже. Топологија мрежа. Фајл трансфер протокол, коришћење интернета и електронске поште.
	ПОЈАМ ПРОГРАМА И ПРОГРАМСКОГ СИСТЕМА	Класификација програма. Примери програмских језика и узнавање са неким програмским системом из праксе, односно подручја рада ученика.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

- Програм овог предмета сачињен је тако да омогући ученицима стицање потребног знања о функционисању и коришћењу рачунара.
- При састављању програма и редоследу тематских целина водило се рачуна о обезбеђивању поступности у остваривању садржаја, као и о психофизичким могућностима ученика овог узраста.
- Уз сваку тематску целину дат је оријентациони број часова за остваривање теоријске наставе и вежби. Наставник може да изврши евентуална одступања уколико се укаже потреба приликом реализације појединих садржаја.
- Основна идеја приликом конципирања програма је рачунарско описмењавање ученика, тј. функционална писменост. Кроз овај предмет ученици треба да се оспособе да без већих проблема могу употребљавати готове програме и решавати проблеме на рачунару са којима се сусрећу у наставним дисциплинама које изучавају у школи или са којима ће се сусрети касније на радном месту. Неопходно је, у ствари, да ученици упознају могућности које пружа рачунарство и информатика у бржем, лакшем и поузданијем решавању проблема и у коришћењу рачунара као универзалне алатке.
- Садржаји програма су конципирани тако да је велики број часова посвећен коришћењу софтвера, ради постизања ефикасне комуникације са рачунаром, и упознавању могућности које пружа рачунарство и информатика. Циљ овог предмета није школовање програмера, него подстицање ученика да оптимално користе њима потребне програме. Садржаји програма груписани су у две целине: у првом делу, ученици упознају конфигурацију, функционисање и начин коришћења ПС рачунара, а у другом - коришћење готових програма према захтевима образовних профила, области или подручја рада.
- Реализација програма рачунарства и информатике подстиче се добром организацијом наставног процеса, што практично значи:
 - рационално коришћење расположивог фонда часова,
 - добру организацију практичних вежби на рачунару,
 - поузданост облика и метода.
- Рационално коришћење часова подразумева добар распоред рада. Приликом његове израде водити рачуна да свако полугодиште има заокружене тематске целине.
- У погледу организације рада, значајно је обратити пажњу на следеће елементе. Часови теоријске наставе и часови вежби представљају јединствену целину. Важно је истаћи да се у оквиру редовних часова може радити на рачунарима, као и у оквиру часова вежби. Теоретска настава изводи се са целим одељењем. На часовима вежби са сваким учеником се ради појединачно.
- На часовима теоријске наставе ученицима треба објаснити основне наредбе и команде и упутити их како се повезују и примењују претходно усвојена знања и стално подстицати ученике да повезују познато са непознатим.
- Садржај програма вежби остварује се наставом, искључиво употребом рачунара. Ученици изводе вежбе самостално, пошто од професора добију потребна упутства о начину рада, поступцима и фазама израде. Током реализације вежбе, професор је дужан да пружи сва неопходна додатна објашњења као и потребну помоћ сваком ученику посебно. Свака вежба мора имати тачно утврђен циљ и задатак који се саопштава ученицима.
- Оцењивање ученика треба обављати систематски у току школске године. Елементи за оцењивање треба да буду усмене провере знања, резултати рада на рачунарским вежбама, као и укупан учеников допринос према раду, извршавању планираних обавеза и поштовању утврђених рокова.
- У току остваривања програма, неопходно је да професор користи Опште дидактичко-методичко упутство за остваривање програма у средњим школама, које је саставни део планова и програма.

Назив предмета	ФИЗИКА		
Циљ	Циљ наставе физике је: - продубљивање знања ученика основним законима физике		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	74	-	-

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ФИЗИКА – 1. разред		
оспособити ученике за решавање једноставних физичких проблема, да развије код ученика логичко закључивање, помоћи ученицима да схвате улогу човека у усвајању и мењању природне средине и да формира правилан однос према чувању природне средине, да схвати повезаност - времена - простора - кретања, да зна да су многи физички закони значајни за примену у пракси и у техници.	ПРЕДМЕТ И МЕСТО ФИЗИКЕ КАО НАУКЕ	- методе физике, физика као фундаментална наука, физика и остале науке, физика и техничко образовање, физика и друштво, - подела и повезаност појава у физици, - физичке величине и јединице (операције са њима): Основне физичке величине и њихове јединице, Међународни систем (СИ), Јединица, скалари, вектори. Демонстрациони огледи.
	МЕРЕЊЕ РАЗНИМ МЕРНИМ ИНСТРУМЕНТИМА, ВРЕМЕ, ПРОСТОР, КРЕТАЊЕ	- обнављање појмова кинематике, задатак кинематике, - механичко кретање, релативност кретања, растојање, време, - путања, пут, брзина и убрзање, - равномерно кретање при трансалацији, равномерно убрзано кретање при трансалацији, равномерно кружно кретање, - ОГЛЕД - Фукоово клатно, - ОГЛЕД - Слободно падање.
	СИЛА И ЕНЕРГИЈА	- основни закон динамике, динамика кружног кретања, - појам енергије, - снаге, механички рад, кинетичка и потенцијална енергија, - центрифугална и центрипетална сила, Њутнов закон, закон инерције,
	ФИЗИЧКА ПОЉА	- подела физичких поља, јачина поља, гравитационо и електростатично поље, магнетно поље, индукција магнетног поља, Њутнов закон гравитације, - електромагнетна индукција - Фарадејев закон, - деловање магнетног поља на праволинијски проводник са струјом - Амперов закон, - ОГЛЕД: Појам поља (тело обешено о динамометар, електрично клатно, магнетна игла), - индукована струја у калему (с перманентним магнетом), - демонстрациони трансформатор.
	ЗАКОНИ ОДРЖАЊА	- сунце извор енергије на земљи, закон о одржању енергије, закон о одржању енергије у класичној механици, узајамно претварање кинетичке енергије у потенцијалну енергију, одржање енергије у класичној физици. - ОГЛЕД: - нееластичан суд (куглица од пластелина), - електрични судар (лоптица од гуме), - лабораторијске вежбе - закон о одржању енергије у механици (колица, котур и тег који пада вуче преко котура колица).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

- Програм физике у 1. години састоји се од пет тематских целина. Програмски садржаји се надовезују на садржаје из основне школе. Изабрани су најбитнији и најопштији елементи садржаја физике који пружају највећу количину информација (Нпр. "кретање, енергија, сила, поље").
- Из концепције наставе и програма физике следи да ученици више сазнају и разумеју основне законе физике и појаве у природи, него што ће их усвојити. Потребно је такође ангажовање ученика на развијању способности да уочавају везе између величина и појава, да препознају у одређеним конкретним појавама опште законитости, разумеју процесе, промене у природи и услове под којима се одиграва процес или појава.
Потребно је целокупни наставни садржај реализовати с позиције јединства експеримента и теорије.
- Демонстрациони огледи и лабораторијске вежбе представљају једну од могућности реализације програмских садржаја. Зависно од опремљености кабинета за физику у школи, огледи и вежбе могу се повећавати. Еластичност у избору броја и врста огледа оставља се ради различите опремљености потребним наставним средствима и могућностима слушно оштећене деце да их усвоје.
- Програмски садржаји реализују се на нивоу:
- Обавештености - ученик може да репродукује оно што је учинио, да градиво које је учио може да искаже, опише, наведе и сл.
- Разумевање - као васпитно образовни ниво укључује и ниво обавештености. Градиво се не интерпретира како је дато, већ у измењеном облику.
- Примена - као ниво васпитно-образовних захтева изискује да ученик буде оспособљен да знање из физике примењује у решавању проблема и задатака.
- За сваку наставну област дат је условно број часова предвиђених за обраду програмских садржаја, утврђивање и лабораторијске вежбе.
- Зависно од састава одељења, односно од психофизичких могућности слушно оштећених ученика, наставнику се оставља могућност да сам одреди до ког нивоа ученици могу да савладају наставне садржаје физике.
- Настава физике је комплексна и изводи се координирањем неколико облика наставног процеса: рад наставника (демонстрациони огледи, тумачење појмова и закона у физици) и рад ученика (усвајање наставних садржаја) и само добрим планским организовањем ових облика постиже се успешан резултат у настави физике.

Назив предмета	ХЕМИЈА		
Циљ	Циљ наставе хемије је упознавање ученика са основним хемијским законима и процесима који се дешавају у природи. Оспособљавање ученика за самостално закључивање о збивањима у природи и променама које се у природи догађају; оспособљавање да кроз практичан рад схвате појмове о елементима и хемијским једињењима и схвате разлике између смеше и једињења; схватање квалитативног и квантитативног значења хемијских симбола и формуле.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	-	74	-

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ХЕМИЈА – 2. разред		
- стицање основне представе о структури атома; - схватање хемијских реакција и условљеност; - приказивање хемијских једначина једноставних хемијских реакција - препознавање основних врста неорганских једињења на основ хемијске формуле или особине; - припремање раствора и испитивање својстава раствора. - оспособљавање ученика за проучавање својства метала и повезивање са њиховим положајем у периодном систему - оспособљавање ученика за разумевање суштине органских једињења као једињења угљеника; - објашњавање значаја угљоводоникових једињења као састојака целокупног живог света; - оспособљавање за разумевање међусобног повезивања угљеникових атома у отворене и затворене низове (прстенове). на основу четворовалентности угљеникових атома закључивање о могућностима различитог везивања угљеникових атома; - упознавање са поделом угљоводоника на засићене, незасићене и ароматичне; - објашњавање разлике између засићених и незасићених угљоводоника и њихово приказивање на једноставном примеру; - објашњавање физичких и хемијских својстава метала, етола и етила; - представљање хемијском једначином реакцију супституције, адиције и полимеризације; - упућивање на главне природне изворе угљеникових једињења; нафте, земног гаса и каменог угља; - упућивање на најважније деривате нафте: бензин, петролеум, дизел, уље, уље за подмазивање и ложење, асфалт;	ОСНОВНИ ХЕМИЈСКИ ПОЈМОВИ	Супстанца. Смеша. Једињења. Елементи. Хемијски симболи и формуле. Вежбе: Састављање модела молекула. Одмеравање различитих количина појединих супстанци.
	ХЕМИЈСКЕ РЕАКЦИЈЕ	ТЕМЕ Синтеза и анализа. Кретање честица као услов за хемијске реакције. Хемијске једначине. Егзотерине и ендотерине хемијске реакције. Брзина хемијске реакције. Хемијска равнотежа. - ВЕЖБЕ: Одређивање промене температуре раствора при растављању натријум-хидроксида и амонијум-нитрата. Испитивање утицаја концентрације температуре и катализатора на брзину хемијске реакције.
	РАСТВОРИ	ТЕМЕ Раствори - прави и колоидни. Раствори електролита. Електролиза. ВЕЖБЕ: Припремање и испитивање својства правог и колоидног раствора. Електролиза цинк-јодида.
	МЕТАЛИ	ТЕМЕ Својства и употреба метала - гвожђе, бакар, цинк, алуминијум. Легуре - својства и употреба. Корозија метала. ВЕЖБЕ: Испитивања особина метала и заједничких особина. Приказивање филмова "Добијање жељеза у високој пећи", "Алуминијум и бакар" и "Од гвожђа до алуминијума". Посматрање узорака кородираних метала и метала заштићених од корозије.
	УВОД У ОРГАНСКУ ХЕМИЈУ	ТЕМЕ: Особине угљеникових атома. Многобројност и подела органских једињења. ВЕЖБЕ: Приказивање узорака органских једињења.

- упознати са својствима хологених низова угљоводоника на примеру метана, етена и етила. - упознавање ученика са својствима алкохола на основу структуре уочавањем функционалне групе која карактерише алкоhole као органска једињења; - уочавање генетских веза између алкохола и органских киселина и на примеру оксидације етолола до етолске (сирћетне) киселине то и покаже; - објашњавање општих карактеристика физичких и хемијских својстава етолола и глицерола и - описивање алкохолног врења - оспособљавање ученика да према карактеристикама и својствима разликују бутер од маргарина; - кроз извођење огледа указати на поступак добијања сапуна, објаснити да разлагањем масти хидроксицима настаје сапонификација, а соли виших масних киселина настају сапуни; - разликовање детерџената по хемијском саставу и својствима од сапуна; - општи појмови угљених хидрата; - подела угљених хидрата на: моносахариде, дисахариде и полисахариде и њихове главне представнике: глукозу, фруктозу, сахарозу, скроб и целулозу; - разликовање својства глукозе и фруктозе; - разликовање скроба и целулозе	УГЉОВОДОНИЦИ	ТЕМЕ: Подела и опште карактеристике угљоводоника. Засићени угљоводоници. Метан. Супституција. Незасићени угљоводоници. Алкени. Етили. Алкени. Етин. Адиција. Полимеризација. Ароматични угљоводоници. Бензин. Нафта - извор органских једињења. Горива - чврста, течна и гасовита. ВЕЖБЕ: Приказивање филма "Адиција, супституције, полимеризација". Добијање метана. Приказивање филма "Структура угљоводоника". Добијање бензина. Приказивање филма "Добијање нафте". Приказивање и уочавање узорака горива. Испитивање својства: метана, етена или етила.
	АЦИКЛИЧНА ОРГАНСКА ЈЕДИЊЕЊА СА КИСЕОНИКОМ	ТЕМЕ: Алкохоли. Етонол. Глицерол. Сирћетно (етолска) киселина. ВЕЖБЕ: Добијање алкохола. Добијање и испитивање својства етолома. Добијање и испитивање својства сирћетне киселине.
	БИОЛИШКИ ВАЖНА ОРГАНСКА ЈЕДИЊЕЊА	ТЕМЕ: Масти и уља. Сапонификација. Сапуни. Детерџенти. Угљени хидрати - подела и опште карактеристике. Моносахариди - глукоза и фруктоза. Дисахариди - сахароза. Полисахариди - скроб и целулоза. Хартије - добијање, врсте и употреба. ВЕЖБЕ: Алкохолно врење глукозе. Сапонификација масти - сапуни. Приказивање филма "Средство за прање". Испитивање својства масти и уља. Добијање скробног лепка.
	ПЛАСТИЧНЕ МАСЕ	Основни појмови о пластичним масама

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

- Основне хемијске појмове ученици су већ упознали у основној школи како у предмету хемије тако и у предметима биологија и физика. Настава у средњој школи треба да допринесе њиховом продубљивању тих знања кроз самосталан рад ученика и самостално закључивање.
- Обраду теме из "хемијских реакција" треба подићи на виши ниво. Хемијске једначине ће послужити за приказивање хемијских реакција. Посебно се ученицима мора објаснити да схвате приказивање хемијских једначина супстанце које се пишу на десној страни а које могу настати утроском супстанце које пишемо на левој страни. То значи да ученици треба да схвате да и на једној и на другој страни има исти број истоветних атома, а све друго је различито.
- У обради тема "раствори" треба инсистирати да ученици самосталним радом добијају растворе, испитују њихова својства и уочавају сличности и разлике. Посебно обрадити наставну јединицу о добијању воде електролизом. Омогућити ученицима да растварају оксиде у води и испитују добијене растворе.
- У обради тема о металима упознати ученике са основним појмовима о металима и са неколико најважнијих метала. Указати на прераду, употребу, особине и значај легура које се добијају од тих метала.

- Теме из "органске хемије" започети са систематизацијом знања о угљенику и његовим органским једињењима. Објаснити везе путем ковалентног везивања угљеникових атома при чему се ствара велики број угљеникових, односно органских једињења. Ученике треба упознати са појавом непрестаног претварања неорганских у органске супстанце, а с тим у вези и са постојањем великог броја органских једињења. Посебно скренути пажњу на структуру и просторну грађу молекула и зависност својства од структуре, што се најбоље постиже коришћењем модела.
- За разумевање органске хемије неопходно је да се ученицима детаљно са већим бројем вежби објасне својства и значај "угљоводоника". Треба дати поделу и карактеристике засићених и незасићених угљоводоника. Кроз вежбе омогућити ученицима како да открију карактеристична својства метана, етана и етилена. Ученике треба оспособити да хемијским једначинама представљају реакцију супституције, адисије, сагоревања метала, етана и етила. Нарочито треба ученицима указати на значај угљоводоника као енергетских извора. Истаћи њихов значај са економског становишта као и са аспекта заштите човекове животне средине. Обрадити главне природне изворе угљеникових једињења нафте, земног гаса и угља.
- Наставник треба да посебно разради наставне јединице у обради тема "ацикличних органских једињења са кисеоником". Извођењем огледала ученици треба да откривају својства етанола и етанске киселине и да се на тај начин упознају са представницима главних органских једињења са кисеоником: алкохолима и киселинама треба истаћи да својства ових једињења не зависе само од присуства већ и од начина везивања атома кисеоника за други атом у молекулу, односно какву функционалну групу гради.
- Приликом обраде карактеристика алкохола треба указати и на њихову вредност као извора енергије али и на штетност за човеков организам и појаву алкохолизма.
- Глицерол обрадити само у функцији естаромасти и уља.
- Полазећи од утврђеног појма киселости, потребно је учинити посебан напор да се код ученика формира схватање о појмовима у вези са киселинама као о групи органских једињења, указати на сличности и разлике са неорганским киселинама као што су: јачина, растворљивост у води, агрегатно стање, појава великог броја деривата органских киселина и сл.
- Ученицима треба при обради тематских целина, биолошки великих органских једињења нагласити значај ове групе органских једињења на живи свет. Имајући у виду овај значај различите групе ових једињења изучавају заједно. Потребно је указати ученицима на настајање ових једињења у живим организмима, на њихово непрекидно кретање и трансформацију (метаболизам) при чему се врши синтеза нових једињења у организмима као и на то да служе као извор енергије потребне за одвијање животних процеса.
- При обради тема "масти и уља" указати на њихове сличности и разлике. Објаснити ученицима начин и поступке индустријске природе масти и уља. Указати на својства и употребу сапуна.
- Наставници при обради свих тематских целина као и наставних јединица треба да изводе демонстрационе огледе као вежбе. Ученике треба укључивати у процес кроз самостално извођење вежби према појединачним могућностима ученика. Имајући у виду да је овај предмет у функцији професионалног образовања наставник треба да успостави корелативне везе са стручним предметима који се остварују код појединих образовних профила а где хемија чини њихову основу.

Назив предмета	ЛИКОВНА КУЛТУРА		
Циљ	Циљ васпитно-образовног рада у настави ликовне културе је да се подстиче и развија учениково стваралачко понашање, у складу са хуманистичким опредељењем друштва и карактером овог наставног предмета.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	-	37	34

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ЛИКОВНА КУЛТУРА – 2. разред		
- развијање ученикове способности за: - опажање и памћење доживљаја облика, боје и просторних односа; - опажање појава и законитости у природи и друштву које се могу односити на ликовне активности; - коришћење различитих материјала за рад; - аналитичко посматрање и ликовно представљање; - стицање естетских критеријума; - разумевање уметничких дела; - имагинацију и неговање интересовања за културну баштину и за савремена кретања у уметности свог и других народа; - уобличавање животног и радног простора; - доприносити развоју визуелне културе и визуелне писмености као основе за визуелно комуницирање; - да свим облицима васпитно-образовног рада са ученицима изгради њихову ликовну културу; - стваралачко мишљење и деловање у складу са њиховим психофизичким могућностима; - утицање на развој визуелно-техничке и производне културе неопходне за све будуће позиве ученика.	МАТЕРИЈАЛИ И ТЕХНИКЕ	- Карактеристике акварела - Опажање и представљање - Акварел - Акварел боје, акварел папир, четке за сликање, уметничка дела, репродукције уметничких дела... - Карактеристике темпера боја - Опажање и представљање - Темпера - сликање - Темпера боје, папир или картон за сликање, четке за сликање, уметничка дела, репродукција уметничких дела... - Карактеристике пастел технике - Опажање и представљање - Сликање - цртање - Пастел боје, пастел папир, уметничка дела, репродукције уметничких дела... - Карактеристике технике колажа - Опажање и представљање - Колаж - сликање - Колаж папир, текстил, метал, плута, картон, лепак, маказе, уметничка дела, репродукција уметничких дела... - Карактеристике цртачких техника - Опажање и представљање - Цртање - Оловке са меким графитним улошком, туш, четкице, дрвце, гушчије перо, уметничка дела, репродукције уметничких дела... - Карактеристике вајарских техника (меки покретљиви материјали, меки непокретљиви материјали, тврди материјали) - Опажање и представљање - Вајање - Глина, пластелин, стиропор, сипорекс, сапун, дрво, уметничка дела, репродукције уметничких дела...
	ЛЕПО ПИСАЊЕ СА КАЛИГРАФИЈОМ	- Лепо писање са калиграфијом - Основе ћириличне палеографије, основе латиничне палеографије, писмо, начини писања ћириличног и латиничног писма. - Опажање и представљање. - Писмо. - Оловка са меким графитним улошком, метално перо и туш, папири, боје, узорци писма и разних типова слова...

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ЛИКОВНА КУЛТУРА – 3. разред		
- развијање ученикове способности за: опажање и памћење доживљаја облика, боје и просторних односа; - опажање појава и законитости у природи и друштву које се могу односити на ликовне активности; - коришћење различитих материјала за рад; - аналитичко посматрање и ликовно представљање; - стицање естетских критеријума; - разумевање уметничких дела; - имагинацију и неговање интересовања за културну баштину и за савремена кретања у уметности свог и других народа; - уобличавање животног и радног простора; - доприносити развоју визуелне културе и визуелне писмености као основе за визуелно комуницирање; - да свим облицима васпитно-образовног рада са ученицима изгради њихову ликовну културу; - стваралачко мишљење и деловање у складу са њиховим психофизичким могућностима; - утицање на развој визуелно-техничке и производне културе неопходне за све будуће позиве ученика.	УМЕТНИЧКО НАСЛЕЂЕ	- Споменици културе и уметничко наслеђе у Југославији од праисторије до данас. Однос југословенске и светске баштине. (6+6) - Опажање, тумачење и представљање - Уметност у времену и простору - Репродукција уметничких дела, уметничка дела...
	САВРЕМЕНИ МЕДИЈИ	- Маскенбал, кич бал, лутка игра, позориште сенки (8+8) - Опажање и представљање - Комбиновани медији - Потрошни материјали (новинска хартија, картони, стара одећа, шминка и сл.), разне тканине, репродукције уметничких дела, фотографија... - ТВ спот, компјутер, цртани филм, фотографија, стрип (4+4) - Опажање и представљање - Савремени медији - Оловке са меким графитним улошком, оловке у боји, креде у боји, папир, разне фолије, касете разних спотова и цртаних филмова...

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

- Приликом конципирања програма пошло се од психофизичких могућности наглувих и глувих ученика и могућности њиховог оспособљавања за рад.
- Организација васпитно-образовног рада
- Планирање
- Планирање је усклађивање програма у оквиру школског плана према одређеним условима.
- Смисао планирања је да се утврде задаци на сваком часу који би најпотпуније развијали све ликовне способности ученика, а нарочито способности које подстичу стварање, као и оне које омогућују стварање. Стога градиво треба планирати тако да се постигне:
 - виши ниво опажања;
 - способност примања;
 - одговарајући ниво разумевања;
 - способност поступања.
- Врсте плана
- годишњи план
- оперативни план рада (полугодишњи, месечни).
- Годишњи план рада треба да садржи преглед ликовних целина и број часова предвиђених за одређене садржаје.
- Оперативни полугодишњи план рада треба да буде детаљно разрађен и да садржи следеће рубрике: месец; основни циљ и задатак (васпитни и образовни) наставни садржај; облик рада; корелацију с другим предметима; средства и медије и примедбе у које се убележавају промене.
- Реализација садржаја

- 1. Припремањем (учењем), тако што ће ученицима бити омогућено да стичу знања из области ликовне културе, савладају технолошке поступке ликовног рада у оквиру одређеног средства и медија и да упознају законитости и елементе ликовног језика;
- 2. Давањем (стварањем) путем подстицања ученика да се изражавају у оквиру ликовних активности и остварују резултате (увек на вишем нивоу култивисања и јачања ликовне осетљивости).

5.2. СТРУЧНИ ПРЕДМЕТИ

(по подручјима рад и образовним профилима)

ПОДРУЧЈЕ РАДА

ПОЉОПРИВРЕДА, ПРОИЗВОДЊА И
ПРЕРАДА ХРАНЕ

образовни профил: ПЕКАР, МЕСАР-КОБАСИЧАР

Ред. бр.	А. Стручни предмети	1. разред		2. разред		3. разред		укупно	
		разредно часовна настава							
		нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
1.	Основе прехранбене технологије	3	111	-	-	-	-	3	111
2.	Машине и апарати	-	-	2	74	2	68	5	142
3.	Прехранбена технологија	2	74	4	148	4	136	10	358
4.	Практична настава	10	370	14	518	14	476	28	1364
Укупно		15	555	20	740	20	680	55	1975

Образовни профил: ПЕКАР

Назив предмета	ОСНОВЕ ПРЕХРАМБЕНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ		
Циљ	Циљ предмета основе прехранбене технологије је да се код ученика обезбеде теоретска знања за праћење наставе технологије рада и практичне наставе.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	111	-	-

исходи	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ОСНОВЕ ПРЕХРАМБЕНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ – 1. разред		
- да ученик схвати улогу основних хранљивих материја које дају енергију и служе за изградњу организма, као и улогу материја које регулишу правилан ток биолошких процеса у организму; - да ученик схвати основне карактеристике исхране; - да ученицима истакне значај и улогу микроорганизама у природи; - да их упозна са врстама микроорганизама и условима за њихов раст и размножавање; - да се ученици упознају са основним законима о здравственом надзору над животним намирницама и законом о санитарној инспекцији; - да се ученицима укаже на начин заштите од штетног дејства микроорганизама при производњи намирница и њиховом промету.	ХРАНЉИВЕ МАТЕРИЈЕ	Дефиниција и подела. Енергетске градивне и заштитно хранљиве материје.
	БЕЛАНЧЕВИНЕ	Природни извори и распрострањеност. Промене у току прераде. Биолошка вредност беланчевина. Потребне количине у исхрани.
	УГЉЕНИ ХИДРАТИ	Природни извори и распрострањеност. Промене у току прераде. Улоге и значај угљених хидрата у исхрани. Потребне количине у исхрани.
	ЛИПИДИ	Природни извори и распрострањеност. Промене масти и уља током лагровања. Биолошка вредност и потребне количине у исхрани.
	МИНЕРАЛНЕ МАТЕРИЈЕ	Биолошка улога и значај у исхрани.
	ВОДА	Улога воде у организму. Вода као састојак намирнице.
	ВИТАМИНИ	Улога витамина у исхрани. Подела витамина. Налажење витамина у природи. Промене у току конзервисања. Дневне потребе витамина.
	МИКРОБИОЛОГИЈА СА ХИГИЈЕНОМ	- Значај микробиологије - Улога микроорганизама у живој природи и прехранбеној индустрији. Порекло и распрострањеност микроорганизама у биосфери. - Основне групе микроорганизама - Карактеристике и специфична улога. Бактерије, плесни и квасци. Услови за раст и размножавање. - Путеви и начин загађивања намирница - Дејство микроорганизама на намирнице. Отровне материје које стварају поједине врсте микроорганизама. Тровање намирницама. Инфекције и интоксикације. - Општа хигијена - Њен значај у преради и промету намирница.
	САСТАВ ВАЗДУХА	Узроци од нормалног одступања и видови загађивања.
	ВОДА	Значај воде за општу хигијену и производњу. Узроци и видови загађивања воде. Хемијска, бактериолошка и паразитолошка загађеност воде. Опасност и последице од употребе загађене воде.

	ИНФЕКЦИЈА	Начин преношења проузроковача болести.
	ХИГИЈЕНСКО-САНИТАРНИ УСЛОВИ	- Значај хигијенско-санитарних услова под којима се одвија производња и промет намирница - дезинфекција, дезинсекција и дератизација - Хигијенско-санитарни услови при откупу и транспорту и складиштењу сировина. Прописи који регулишу и службе које контролишу услове при откупу и транспорту сировина - Хигијенско-санитарни услови под којима се одвија прерада намирница - Хигијене радних просторија. - Хигијенско-санитарни услови за нешкодљиво уклањање отпадака и отпадних вода - Хигијенско-санитарни услови под којима се одвија промет прехранбених производа - Основне одредбе законске регулативе заштите на раду - Закон о здравственом надзору животних намирница. - Закон о санитарној инспекцији. - Лична и техничка заштитна средства.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

- Садржај и програми су дати у виду наставних целина, односно тема. За наставне целине дат је оквирни број часова. Овај оквирни фонд часова има за циљ да наставнику сугерише обим, дубину и начин интерпретације сваке поједине целине, односно теме.
- При реализацији програма овог предмета треба стално имати у виду задатке који су дати уз програм.
- За избор садржаја програма била је врло значајна и образовно-васпитна улога наставе овог предмета, тј. њен допринос даљем оспособљавању ученика да логички мисле и стваралачки расуђују. Наиме, солидна оспособљеност ученика има широки трансфер на многобројне делатности у данашње време и омогућава касније ефикасно учење и самообразовање.
- При реализацији садржаја програма треба водити рачуна о корелацији садржаја овог предмета са сродним садржајима других предмета. Такође, неопходно је да се стално повезују програмски садржаји са искуствима из праксе. Посебно је значајно обрадити мере заштите на раду у нормалним и ванредним условима.
- Фонд часова сваке теме има оријентациони карактер и њега треба усклађивати са конкретном ситуацијом у разреду, односно одељењу. Евентуално одступање могло би бити око 10% од предвиђеног фонда часова за поједине целине. За сваку наставну целину, односно тему, предвиђени фонд часова не односи се само на обраду новог градива већ и на вежбање и тематско понављање градива. Наставници ће у годишњем глобалном плану рада за сваку наставну целину предвидети фонд часова за обраду новог градива, утврђивање градива, тематско понављање и систематизацију градива. За утврђивање, систематско понављање и систематизацију градива треба предвидети од 40 до 50% од предвиђеног фонда часова.
- У оперативном (тематском) плану рада садржаје програма сваке теме треба разрадити на наставне јединице, по правилу у трајању од једног школског часа.
- У планирању образовно-васпитних задатака за поједину тему, па и наставну јединицу, треба полазити од задатака наставе који су дати уз програмске садржаје. При планирању реализације програма треба се придржавати редоследа тема који је дат у програму, мада је могуће редослед тема планирати другачије, уз потребна образложења на стручном активу наставника.
- Реализација садржаја програма треба да буде праћена применом дидактичких принципа, савремених наставних метода, средстава и облика рада. Треба увек дати предност оним методама и облицима рада који у већој мери доприносе активном укључивању ученика у наставни процес и стваралачки рад

ради стицања знања. Настава овог предмета треба да буде тако организована и извођена да се у што већој мери оствари њена ефикасност и продуктивност, уз пуно ангажовање ученика у наставном процесу.

- При објашњавању појединих делова садржаја програма потребно је припремити наставна средства (графичке приказе, моделе, учила итд.) и на њима дати потребна тумачења.
- Након завршетка одређених тема, односно наставних јединица, неопходно је, где год је то могуће, дати и задатке за вежбање на часу и домаће задатке.
- Ученике који показују посебно интересовање за овај предмет треба упућивати на одговарајућу литературу.

Назив предмета	МАШИНЕ И АПАРАТИ		
Циљ	Циљ наставе предмета је да се ученици упознају и оспособе за рад са машинама, апаратима и уређајима у пекарству.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	-	74	68

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
МАШИНЕ И АПАРАТИ – 2. разред		
оспособљавање ученика да повежу теоретско знање са практичним радом; оспособљавање ученика за руковање машинама, апаратима и алатом; - упознавање и развијање навика у коришћењу заштитних средстава при раду	ОБЈЕКТИ ЗА СКЛАДИШТЕЊЕ	Подни објекти. Силоси. Објекти за складиштење помоћних сировина.
	СИТА ЗА ПРОСЕЈАВАЊЕ БРАШНА	Гланулометријски састав материјала. Систем сита. Врсте сита. Одржавање сита.
	МЕШАЛИЦЕ ЗА БРАШНО	Врсте мешалица. Конструкција мешалица. Рад са мешалицом и подешавање. Одржавање мешалица.
	МАШИНЕ ЗА ИСТРЕСАЊЕ ВРЕЋА	Врсте. Конструкција. Рад са машином и подешавање. Одржавање машине.
	УРЕЂАЈИ ЗА ТРАНСПОРТ МАТЕРИЈАЛА	Врсте транспортера. Конструкција транспортера. Пуштање транспортера у рад. Одржавање транспортера.
	МЕРНИ ИНСТРУМЕНТИ	Инструменти за мерење температуре. Инструменти за мерење влажности. Инструменти за мерење притиска. Инструменти за мерење протока.
	МАШИНЕ ЗА СПРАВЉАЊЕ ТЕСТА	Типови машина. Конструкција. Припрема машине за рад и пуштање. Одржавање машине.
	ДОЗАТОРИ	Дозатор за воду. Дозатор за суспензију квасца. Дозатор за раствор соли.
МАШИНЕ И АПАРАТИ – 3. разред		
оспособљавање ученика да повежу теоретско знање са практичним радом; оспособљавање ученика за руковање машинама, апаратима и алатом; - упознавање и развијање навика у коришћењу заштитних средстава при раду	КОМОРЕ ЗА ФЕРМЕНТАЦИЈУ ТЕСТА	Врсте коморе. Уређаји у комори и мерни инструменти. Рад коморе. Одржавање коморе.
	УРЕЂАЈИ ЗА ПРЕНОШЕЊЕ ПОСУДЕ СА ТЕСТОМ	Подизачи и претварачи. Конструкција. Скидање казана. Стављање у рад. Одржавање уређаја.
	МАШИНЕ ЗА ДЕЉЕЊЕ ТЕСТА	Конструкција. Пуштање у рад. Подешавање посипача брашна. Одржавање машине.
	МАШИНЕ ЗА ОБЛИКОВАЊЕ ТЕСТА	Врсте машина за обликовање. Конструкција. Подешавање. Пуштање у рад. Одржавање машине.
	ПЕКАРСКЕ ПЕЋИ	Врсте пећи. Конструкција пећи. Регулисање пећи. Печење. Одржавање пећи.
	КОМОРЕ ЗА ХЛАЂЕЊЕ ХЛЕБА	Врсте коморе. Конструкција коморе. Регулисање рада коморе. Одржавање коморе.
	ОСТАЛА СРЕДСТВА ЗА РАД И АЛАТ	Посуде. Столови. Полице. Ножеви. Модле. Оклагије и др.

	ВИТРИНЕ ЗА ГОТОВЕ ПРОИЗВОДЕ	Врсте витрина. Конструкција витрине. Одржавање витрине.
	ВАГЕ	Врсте ваги. Одржавање вага.
	СКЛАДИШТЕЊЕ И ТРАНСПОРТ ГОТОВИХ ПРОИЗВОДА	Врсте складишта. Опремљеност складишта. Одржавање складишта. Наменска возила за превоз пекарских производа.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

- Садржај и програми су дати у виду наставних целина, односно тема. За наставне целине дат је оквирни број часова. Овај оквирни фонд часова има за циљ да наставнику сугерише обим, дубину и начин интерпретације сваке поједине целине, односно теме.
- При реализацији програма овог предмета треба стално имати у виду задатке који су дати уз програм.
- За избор садржаја програма била је врло значајна и образовно-васпитна улога наставе овог предмета, тј. њен допринос даљем оспособљавању ученика да логички мисле и стваралачки расуђују. Наиме, солидна оспособљеност ученика има широки трансфер на многобројне делатности у данашње време и омогућава касније ефикасно учење и самообразовање.
- При реализацији садржаја програма треба водити рачуна о корелацији садржаја овог предмета са сродним садржајима других предмета. Такође, неопходно је да се стално повезују програмски садржаји са искуствима из праксе. Посебно је значајно обрадити мере заштите на раду у нормалним и ванредним условима.
- Фонд часова сваке теме има оријентациони карактер и њега треба усклађивати са конкретном ситуацијом у разреду, односно одељењу. Евентуално одступање могло би бити око 10% од предвиђеног фонда часова за поједине целине. За сваку наставну целину, односно тему, предвиђени фонд часова не односи се само на обраду новог градива већ и на вежбање и тематско понављање градива. Наставници ће у годишњем глобалном плану рада за сваку наставну целину предвидети фонд часова за обраду новог градива, утврђивање градива, тематско понављање и систематизацију градива. За утврђивање, систематско понављање и систематизацију градива треба предвидети од 40 до 50% од предвиђеног фонда часова.
- У оперативном (тематском) плану рада садржаје програма сваке теме треба разрадити на наставне јединице, по правилу у трајању од једног школског часа.
- У планирању образовно-васпитних задатака за поједину тему, па и наставну јединицу, треба полазити од задатака наставе који су дати уз програмске садржаје. При планирању реализације програма треба се придржавати редоследа тема који је дат у програму, мада је могуће редослед тема планирати другачије, уз потребна образложења на стручном активу наставника.
- Реализација садржаја програма треба да буде праћена применом дидактичких принципа, савремених наставних метода, средстава и облика рада. Треба увек дати предност оним методама и облицима рада који у већој мери доприносе активном укључивању ученика у наставни процес и стваралачки рад ради стицања знања. Настава овог предмета треба да буде тако организована и извођена да се у што већој мери оствари њена ефикасност и продуктивност, уз пуно ангажовање ученика у наставном процесу.
- При објашњавању појединих делова садржаја програма потребно је припремити наставна средства (графичке приказе, моделе, учила итд.) и на њима дати потребна тумачења.
- Након завршетка одређених тема, односно наставних јединица, неопходно је, где год је то могуће, дати и задатке за вежбање на часу и домаће задатке.
- Ученике који показују посебно интересовање за овај предмет треба упућивати на одговарајућу литературу.

Назив предмета	ПРЕХРАМБЕНА ТЕХНОЛОГИЈА		
Циљ	Циљ наставе предмета прехранбене технологије је да се ученици оспособе за технолошке поступке у процесу производње финог пецива.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	74	148	136

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ПРЕХРАМБЕНА ТЕХНОЛОГИЈА – 1. разред		
- упознавање карактеристике физичке, хемијске, технолошке особине брашна као основне сировине за производњу пекарских производа; - упознавање осталих сировина које су потребне за производњу пекарских производа; - овладавање техником рада; - стицање знања и умења из технолошких операција; - стицање осећаја одговорности при руковању сировинама током процеса производње; - развијање креативности и укуса у изради производа; - оспособљавање за руковање потребним алатом и уређајима у изради производа; - упознавање и развијање навика у коришћењу заштитних средстава за рад; - развијање свести ученика о неопходности одржавања хигијене у процесу производње, манипулисања и чувања производа.	СИРОВИНЕ ЗА ДОБИЈАЊЕ БРАШНА	- Пшеница, раж, кукуруз, овас, соја (грађа зрна).
	ХЕМИЈСКИ САСТАВ БРАШНА	- Угљени хидрати. Беланчевине. Масти. Витамини. Ферменти. Минералне материје и друго. Влага брашна.
	ВРСТА БРАШНА	- Пшенично, ражано, кукурузно, овсено, сојино брашно. Типови брашна по правилнику.
	ВОДА	- Квалитет, тврдоћа и температура воде. Хигијена, исправност воде, омекшавање воде.
	КУХИЊСКА СО	- Порекло и састав соли. Значај соли за тесто.
	СРЕДСТВА ЗА ЗАСЛАЂИВАЊЕ	- Природна средства за заслађивање. Својства и подела природних средстава за заслађивање. Сахароза. Физичко-хемијска својства сахарозе. Органолептичка оцена квалитета сахарозе. Складиштење и чување сахарозе. Шећерни сируп. Врсте шећерног сирупа. Својства шећерног сирупа. Употреба шећерног сирупа у посластикарству. Вештачка средства за заслађивање. Подела вештачких средстава за заслађивање. Употреба вештачких средстава за заслађивање у посластикарству.
	ЈАЈА	- Грађа кокошијег јајета. Хемијски састав јајета. Оцена квалитета јајета. Складиштење и чување јаја. -
	МАСНОЋЕ	- Подела масти према пореклу. Биљне масти и уља. Добијање биљне масти и уља. Физичко-хемијска својства биљних масти и уља. Органолептичка оцена квалитета биљних масти и уља. Складиштење и чување биљних масти и уља. Животињске масти. Физичко-хемијска својства животињских масти. Добијање животињских масти. Органолептичка оцена квалитета животињских масти. Наргаруб. Генухсју састав наргаруба. Маргарин. Органолептичка оцена квалитета маргарина.
	МЛЕКО И МЛЕЧНИ ПРОИЗВОДИ	- Млеко. Хемијски састав млека. Физичко-хемијска својства млека. Чување млека. Млеко у праху. Добијање млека у праху. Својства млека у праху. Чување млека у праху. Маслац. Добијање маслаца.

		Хемијски састав маслаца. Органолептичка оцена квалитета маслаца. Чување маслаца.
	ВОЋЕ	Хемијски састав воћа. Подела воћа. Коштичаво воће. Јагодичасто воће. Језграсто воће. Сушени воћни плодови.
	КАКАО ПРОИЗВОДИ	Какао маслац, какао прах, чоколада - добијање, својства и чување.
	АДИТИВИ	Врсте (подела) адитива. Значај адитива. Средства за нарастање теста. Квасац. Својства квасца. Хемијски састав квасца. Производња квасца. Чување квасца. Прашак за пециво. Добиање прашка за пециво. Хемијски састав прашка за пециво. Својства прашка за пециво. Ароматичне материје. Значај ароматичних материја. Својства ароматичних материја. Подела ароматичних материја. Врсте ароматичних материја које се користе у посластикарству (ванила, цимет, каранфилић, лимуново уље и мараскино ликер). Боје. Значај боја. Својства боја.
	АМБАЛАЖА ЗА СИРОВИНЕ	Врсте материјала за комерцијалну амбалажу и њихове карактеристике. Транспортна амбалажа. Специјална амбалажа за РБХ заштиту.
	ЗАКОНСКИ ПРОПИСИ О КВАЛИТЕТУ СИРОВИНА	- Основни законски прописи
ПРЕХРАМБЕНА ТЕХНОЛОГИЈА – 2. разред		
уознавање карактеристике физичке, хемијске, технолошке особине брашна као основне сировине за производњу пекарских производа; уознавање осталих сировина које су потребне за производњу пекарских производа; овладавање техником рада; стицање знања и умења из технолошких операција; стицање осећаја одговорности при руковању сировинама током процеса производње; развијање креативности и укуса у изради производа; оспособљавање за руковање потребним алатом и уређајима у изради производа; уознавање и развијање навика у коришћењу заштитних средстава за рад; развијање свести ученика о неопходности одржавања хигијене у процесу производње, манипулисања и чувања производа.	ТЕХНОЛОШКА СХЕМА ПРОИЗВОДЊЕ	Величина честице брашна. Утицај величине честице брашна на моћ упијања воде и принос теста. Фаринограф. Дијаграм фаринографа. схема производње хлеба. Технолошка схема производње специјалног хлеба. Технолошка схема производње пецива.
	ФИЗИЧКО-МЕХАНИЧКА СВОЈСТВА ТЕСТА	Величина честице брашна. Утицај величине честице брашна на моћ упијања воде и принос теста. Фаринограф. Дијаграм фаринографа.
	КОЛИЧИНА ВЛАЖНОГ ЛЕПКА	Квалитет лепка - растегљивост, еластичност, јачина лепка. Утицај особине лепка на квалитет теста. Утицај квалитета лепка на методе мешања. Екстензограф. Дијаграм.
	ДИЈАСТАТИЧКА МОЋ БРАШНА	Способност брашна за образовање шећера. Ензиматска разградња скроба. Способност брашна за образовање гасова. Ферментограф. Дијаграм ферментографа.
	КЛАЈСТЕРИЗАЦИОНА СПОСОБНОСТ	Клајстеризација скроба. Амилограф. Дијаграм амилографа.
	ПРОБНО ПЕЧЕЊЕ	Начин извођења пробног печења. Лабораторијско пробно печење. Погонско пробно печење.
	ПРИПРЕМА СИРОВИНА ЗА ПРОИЗВОДЊУ И ДОЗИРАЊЕ	Мешалице за мешање брашна, просејавање, темпирање, складиштење и чување брашна. Складиштење у разним условима. Припрема воде; подешавање температуре воде и дозирање. Припрема квасца: справљање суспензије квасца и утицај квасца на готов производ. Припрема соли, справљање раствора

		соли и утицај соли на квалитет теста. Припрема масноћа и осталих сировина.
	МЕШЕЊЕ ТЕСТА	Улога и значај мешања. Време трајања и фактори који утичу на дужину трајања. Процеси у тесту у току мешања и ферментације. Бубрење беланчевина. Промене у скробним зрнима. Колоидни процеси у тесту. Микробиолошки и биохемијски процеси.
	МЕТОДЕ МЕШЕЊА	Директан начин справљања теста - добре и лоше стране. Индиректан начин справљања теста - добре и лоше стране. Пољски начин мешања (полиш). Сланоквасно мешање и мешање теста густим квасним наставком.
	ИНТЕНЗИВАН ЗАМЕС	Карактеристике интензивног замеса. Значај и улога интензивног замеса.
	ФЕРМЕНТАЦИЈА ТЕСТА	врсте ферментације - алкохолна и киселинска. Услови за правилно одвијање ферментације. Контрола ферментације. Премесивање теста, сврха и број премесивања.
	ОБЛИКОВАЊЕ ТЕСТА	лога обликовања - сврха и значај. Дељење теста на комаде и подешавање тежине комада. Обликовање комада теста. Начини обликовања теста (округао, развијање, савијање, ваљање, притискивање, плетење и вијугање). Интермедијално одмарање.
	ПЕЧЕЊЕ КОМАДА ОД ТЕСТА	Припрема теста за печење - нарезе и премази. Улога и значај печења и дужина трајања печења. Процеси у тесту за време печења. Дехидрација беланчевина и хидрација скробних зрнаца. Стварање ароматичних материјала. Активност фермената. Процеси у кори - карамелизација коре. Промена запремине у процесу печења. Продирање топлоте. Време печења у зависности од величине комада теста. Типови пећи. Услови у пећи - температура и влага. Почетна, средња и завршна температура. Улога влаге у квалитету производа. Губици за време печења и принос.
	ХЛАЂЕЊЕ, СКЛАДИШТЕЊЕ И ПАКОВАЊЕ ХЛЕБА	Врсте хлађења - природно и вештачко. Фактори који утичу на садржај свежине хлеба. Процес стврдњавања. Губици при складиштењу. Врсте паковања - ручно и машинско. Врсте амбалаже.
ПРЕХРАМБЕНА ТЕХНОЛОГИЈА – 3. разред		
упознавање карактеристике физичке, хемијске, технолошке особине брашна као основне сировине за производњу пекарских производа;	БОЛЕСТИ И МАНЕ ХЛЕБА	Болести (плесни, кончавост, главичаста плесан, сиво зелена чугаста плесност, кредаста плесност). Мане хлеба: неправилна шупљикавост, одвајање коре од средине, празнина у унутрашњости, водени обруч, водене линије, ситна шупљикавост, последице сувишног мешања, последице тврдог

узнавање осталих сировина које су потребне за производњу пекарских производа; овладавање техником рада; стицање знања и умења из технолошких операција; стицање осећаја одговорности при руковању сировинама током процеса производње; развијање креативности и укуса у изради производа; оспособљавање за руковање потребним алатом и уређајима у изради производа; узнавање и развијање навика у коришћењу заштитних средстава за рад; развијање свести ученика о неопходности одржавања хигијене у процесу производње, манипулисања и чувања производа.		теста, испуцала кора, неправилан облик, последице приликом печења, премало и превелико ускисло тесто, неправилно отварање рубова.
	ПЕЦИВА	Дефиниција и историјат производње. Технолошки процес производње. Норматив и кало производње. Израчунавање радмана (земичке, кифле, кајзерице, переце, куване и печене переце, трајне переце, слатке переце, бриоши, пецива у облику пужа, пецива у облику плетенице и др.).
	КИСЕЛО ТЕСТО	Карактеристике киселог теста. Технолошки процес производње киселог теста. Употреба киселог теста. Технолошки процес добијања производа од киселог теста (милихброт, крофне, штрудла са маком или орасима и друго).
	ТРОШНО ТЕСТО	Технолошки процес производње трошног теста. Употреба трошног теста. Технолошки процес добијања производа од трошног теста (пита од јабука или вишања и друго).
	ЛИСНАТО ТЕСТО	Карактеристике лиснатог теста. Технолошки процес производње лиснатог теста. Употреба лиснатог теста. Технолошки процес добијања производа од лиснатог теста (тиролска штрудла са јабукама или вишњама, бур-кифле, шамролне, виршле у лиснатом тесту и др.).
	ВУЧЕНО ТЕСТО	Карактеристике вученог теста. Употреба вученог теста. Технолошки процес производње вученог теста. Технолошки процес добијања производа од вученог теста (штрудла са јабукама или вишњама, сува пита, бурек и др.).
	ПРОИЗВОДЊА МРВИЦА	Карактеристике мрвица. Технолошки процес производње мрвица. Паковање и чување мрвица.
	ИЗРАДА ЕТНОГРАФСКИХ ПОГАЧА, КОЛАЧА И ХЛЕБА	Карактеристике етнографских колача, погача и хлеба за народне обреде. Технолошки процес израде теста. Технолошки процес израде различитих облика и украса везане за народне славе и обичаје. Технолошки процес печења.
	СКЛАДИШТЕЊЕ ПЕКАРСКИХ ПРОИЗВОДА	Складиштење. Паковање производа. Складиштење. Транспорт производа. Вођење евиденције у складишту.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

- Садржај и програми су дати у виду наставних целина, односно тема. За наставне целине дат је оквирни број часова. Овај оквирни фонд часова има за циљ да наставнику сугерише обим, дубину и начин интерпретације сваке поједине целине, односно теме.
- При реализацији програма овог предмета треба стално имати у виду задатке који су дати уз програм.
- За избор садржаја програма била је врло значајна и образовно-васпитна улога наставе овог предмета, тј. њен допринос даљем оспособљавању ученика да логички мисле и стваралачки расуђују. Наиме, солидна оспособљеност ученика има широки трансфер на многобројне делатности у данашње време и омогућава касније ефикасно учење и самообразовање.
- При реализацији садржаја програма треба водити рачуна о корелацији садржаја овог предмета са сродним садржајима других предмета. Такође, неопходно је да се стално повезују програмски садржаји са искуствима из праксе. Посебно је значајно обрадити мере заштите на раду у нормалним и ванредним условима.
- Фонд часова сваке теме има оријентациони карактер и њега треба усклађивати са конкретном ситуацијом у разреду, односно одељењу. Евентуално одступање могло би бити око 10% од предвиђеног фонда часова за поједине целине. За сваку наставну целину, односно тему, предвиђени фонд часова не односи се само на обраду новог градива већ и на вежбање и тематско понављање градива. Наставници ће у годишњем глобалном плану рада за сваку наставну целину предвидети фонд часова за обраду новог градива, утврђивање градива, тематско понављање и систематизацију градива. За утврђивање, систематско понављање и систематизацију градива треба предвидети од 40 до 50% од предвиђеног фонда часова.
- У оперативном (тематском) плану рада садржаје програма сваке теме треба разрадити на наставне јединице, по правилу у трајању од једног школског часа.
- У планирању образовно-васпитних задатака за поједину тему, па и наставну јединицу, треба полазити од задатака наставе који су дати уз програмске садржаје. При планирању реализације програма треба се придржавати редоследа тема који је дат у програму, мада је могуће редослед тема планирати другачије, уз потребна образложења на стручном активу наставника.
- Реализација садржаја програма треба да буде праћена применом дидактичких принципа, савремених наставних метода, средстава и облика рада. Треба увек дати предност оним методама и облицима рада који у већој мери доприносе активном укључивању ученика у наставни процес и стваралачки рад ради стицања знања. Настава овог предмета треба да буде тако организована и извођена да се у што већој мери оствари њена ефикасност и продуктивност, уз пуно ангажовање ученика у наставном процесу.
- При објашњавању појединих делова садржаја програма потребно је припремити наставна средства (графичке приказе, моделе, учила итд.) и на њима дати потребна тумачења.
- Након завршетка одређених тема, односно наставних јединица, неопходно је, где год је то могуће, дати и задатке за вежбање на часу и домаће задатке.
- Ученике који показују посебно интересовање за овај предмет треба упућивати на одговарајућу литературу.
- Овај предмет је у тесној корелацији са предметима основе прехрамбених сировина, машинама и апаратима. Зато при реализацији програмских садржаја увек је потребно да наставник користи већ стечена знања ученика из ових предмета, па и сам наставник је обавезан да при тумачењу технолошких процеса укомпонује сировине, апарате и уређаје.
- При тумачењу технолошких процеса треба ученике увек упознати са квалитетом сировине, фазе технолошког поступка, прописане амбалаже и квалитет производа. Нарочито треба истаћи неправилност при раду.

Назив предмета	ПРАКТИЧНА НАСТАВА		
Циљ	Циљ предмета практичне наставе је да се ученици обуче за непосредан рад у пекарству.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	370	518	476

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ПРАКТИЧНА НАСТАВА – 1. разред		
оспособљавање ученика за правилну и рационалну примену сировина; оспособљавање ученика за примену законских прописа о квалитету сировина, личне хигијене и прописа заштите на раду; оспособљавање ученика за рад са основним прибором, апаратима и уређајима, као и стицање потребних знања и вештина за обављање технолошких поступака у производњи финог пецива; - развијање смисла код ученика за самосталан и организован рад, опрезност, систематичност и стрпљење у раду.	МЕРЕ ХИГИЈЕНСКО-ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ ПРИ РАДУ У ПРЕХРАМБЕНОЈ ИНДУСТРИЈИ	Прописи хигијенско-техничке заштите. Заштита на раду. Средства и поступци за пружање прве помоћи при лакшим повредама на раду. Мере заштите при раду са отровним, експлозивним и запаљивим материјалима. Опасности од електричне струје и мере заштите. Опасности од пожара и мере заштите. Опасности од механичких повреда, мере и средства заштите.
	РАД НА ПРИЈЕМУ, СКЛАДИШТЕЊУ И КЛАСИРАЊУ	Пријем сировина. Припрема складишта: чишћење, прање, дератизација и дезинфекција. Мерење и одржавање температуре, влажности и притиска у складиштима. Складиштење основних и помоћних сировина, полупроизвода и готових производа. Складиштење горива и мазива. Класирање сировина при пријему у складиште. Руковање вагама и осталим уређајима у складишту. Одржавање хигијене у складиштењу.
	ОДРЖАВАЊЕ РАДНОГ МЕСТА И ОПРЕМЕ	Припрема раствора за прање, дератизацију, дезинсекцију и дезинфекцију. Одржавање личне хигијене. Одржавање хигијене алата, уређаја и машина.
	УНУТРАШЊИ ТРАНСПОРТ	Транспорт сировина до складишта. Рад на откупу, пријему, истовару и транспорту. Транспорт чврстог, течног и гасовитог материјала
	ПОДНО СКЛАДИШТЕ БРАШНА	Услови складиштења: светлост, температура, релативна влажност, проветравање. Складиштење сировина. Контрола квалитета сировина у складишту.
	СИЛОСНО СКЛАДИШТЕ ЗА БРАШНО	Фазе рада у силосу: пријем, снабдевање и предавање брашна. Одрађивање дефекта, мириса, боје, влажности, плесивости брашна. Контрола стања брашна у складишном простору.
	СКЛАДИШТЕ ПОМОЋНИХ СИРОВИНА	Режим складиштења квасца, соли, шећера, простора за нарастање и др.

ПРАКТИЧНА НАСТАВА – 2. разред		
оспособљавање ученика за правилну и рационалну примену сировина; оспособљавање ученика за примену законских прописа о квалитету сировина, личне хигијене и прописа заштите на раду; оспособљавање ученика за рад са основним прибором, апаратима и уређајима, као и стицање потребних знања и вештина за обављање технолошких поступака у производњи финог пецива; - развијање смисла код ученика за самосталан и организован рад, опрезност, систематичност и стрпљење у раду.	СИТА ЗА ПРОСЕЈАВАЊЕ БРАШНА	Одређивање степена просејаности брашна. Одређивање величине честица брашна. Просејавање брашна
	ПРИПРЕМА СИРОВИНА ЗА ПРОИЗВОДЊУ	Припрема брашна (мешање брашна, просејавање, теперирање). Припрема воде (подешавање температуре воде, испитивање исправности воде, дозирање воде, дозирање дозаторима за воду). Припрема квасца - справљање раствора квасца, дозирање квасца. Дозатори за квасац. Припрема соли - справљање раствора соли, дозирање соли. Дозатори за со. Припрема масноћа и осталих сировина - дозирање масноћа и остале сировине.
	МЕШЕЊЕ ТЕСТА	Машине за справљање теста (припрема машине за рад, рад на машини). Директан начин справљања теста. Индиректан начин справљања теста. Пољски начин мешања. Слоноквасно мешање. Мешање теста густим квасним наставком. Интензивни замес. Мешање теста за разне врсте хлеба.
	ФЕРМЕНТАЦИЈА ТЕСТА	Контрола ферментације. Премесивање теста. Комора за ферментацију - подешавање уређаја и инструмената. Органолептичко одређивање зрелости масе и теста.
	ПРЕНОШЕЊЕ ТЕСТА	Пуњење казана. Скидање казана. Уређаји за преношење теста.
	ОБЛИКОВАЊЕ ТЕСТА	Дељење теста на комаде и подешавање тежине комада. Обликовање теста. Контрола одмарања теста. Завршно обликовање теста. Машине за дељење теста (подешавање делилице према осталим машинама). Контрола прилива теста у кашу, подешавање технике комада, подешавање посипача брашна, одржавање машине. Машине за обликовање теста (подешавање и одржавање). Коморе за ферментацију (пратити све промене нарастања и одређивања коезистенције теста, подешавање коморе, одржавање коморе). Обликовање теста за све врсте хлеба. Контрола температуре у пећи. Печење различитих врста хлеба.
	ПЕЧЕЊЕ	Пекарске пећи (одредити брзину кретања траке пећи у зависности од нарастања, регулисања и контрола довода паре и влажење комада теста, контрола температуре у пећи. Печење различитих врста хлеба, контрола печења у зависности од величине комада теста.
	ХЛАЂЕЊЕ, ПАКОВАЊЕ И СКЛАДИШТЕЊЕ ХЛЕБА	Природно и вештачко. Паковање хлеба (ручно и машинско). Припрема амбалаже. Утовар и истовар хлеба
ПРАКТИЧНА НАСТАВА – 3. разред		
оспособљавање ученика за правилну и рационалну примену сировина;	ПЕЦИВА	Технолошки процес производње. Норматив и кало производње. Израчунавање радмана (земичке, кифле, кајзерице, переце, куване и

оспособљавање ученика за примену законских прописа о квалитету сировина, личне хигијене и прописа заштите на раду; осспособљавање ученика за рад са основним прибором, апаратима и уређајима, као и стицање потребних знања и вештина за обављање технолошких поступака у производњи финог пецива; - развијање смисла код ученика за самосталан и организован рад, опрезност, систематичност и стрпљење у раду.		печене переце, трајне переце, слатке переце, бриоши, пецива у облику пужа, пецива у облику плетенице и др.).
	КИСЕЛО ТЕСТО	Технолошки процес производње киселог теста. Употреба киселог теста. Технолошки процес добијања производа од киселог теста (милихброт, крофне, штрудла са маком или орасима и друго).
	ТРОШНО ТЕСТО	Технолошки процес производње трошног теста. Употреба трошног теста. Технолошки процес добијања производа од трошног теста (пита од јабука или вишања и друго).
	ЛИСНАТО ТЕСТО	Технолошки процес производње лиснатог теста. Употреба лиснатог теста. Технолошки процес добијања производа од лиснатог теста (тиролска штрудла са јабукама или вишњама, бур-кифле, шамролне, виршле у лиснатом тесту и друго).
	ВУЧЕНО ТЕСТО	Технолошки процес производње вученог теста. Употреба вученог теста. Технолошки процес добијања производа од вученог теста (штрудла са јабукама или вишњама и сува пита, бурек и друго).
	ПРОИЗВОДЊА МРВИЦА	Технолошки процес производње мрвица. Паковање и чување мрвица.
	ИЗРАДА ЕТНОГРАФСКИХ ПОГАЧА, КОЛАЧА И ХЛЕБА	Технолошки процес израде теста. Технолошки процес израде различитих облика и украса везаних за народне славе и обичаје. Технолошки процес печења.
	СКЛАДИШТЕЊЕ ПЕКАРСКИХ ПРОИЗВОДА	Складиштење. Паковање производа. Складиштење. Транспорт производа. Вођење евиденције у складушту.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

- Програмски садржај практичне наставе конципиран је мултидисциплинарно из програмских садржаја сировина, машина и апарата и прехранбене технологије.
- При реализацији програма овог предмета треба стално имати у виду задатке који су дати уз програм.
- Садржај програма практичне наставе урађен је на основу пописа послова и радних задатака из Јединствене номенклатуре занимања.
- На почетку реализације програма практичне наставе, као и током реализације програма треба обрадити мере заштите на раду у нормалним и ванредним условима.
- Реализацијом садржаја програма треба водити рачуна о корелацији са садржајима теоријске наставе. Наставне јединице теоријске наставе претходе часовима практичне наставе, на којима ће ученици поред теоретских знања стећи практична знања, односно где ће се оспособити за рад. На часовима практичне наставе треба настојати да ученици стално примењују стечена теоретска знања на примерима практичне наставе.
- Садржаји програма практичне наставе планирани су у облику наставних целина, односно тема, што даје школи и наставнику могућност да оперативним планом рада област рашчлани на наставне јединице. Пре израде оперативног плана рада стручни актив доноси норматив колико је потребно оптимално часова по технолошким операцијама за осспособљавање ученика за обављање послова и радних задатака. На основу процењеног норматива наставник практичне наставе прави оперативни план рада, који садржи потребно време за усвајање технике и технологије и време за увежбавање технолошког поступка.

- Реализација садржаја програма треба да буде праћена применом дидактичких принципа, савремених наставних метода, средстава и облика рада. Треба увек дати предност оним методама и облицима рада који у већој мери доприносе активном укључивању ученика у наставни процес и стваралачки рад ради стицања знања. Настава овог предмета треба да буде тако организована и извођена да се у што већој мери оствари њена ефикасност и продуктивност, уз пуно ангажовање ученика у наставном процесу.
- Реализацијом програма практичне наставе, наставник стално прати ученика, доноси оцену о степену савладаности програма за сваки технолошки поступак.
- Реализација програма практичне наставе може се вршити у предузећима и код самосталних занатлија. Школа годишњим планом рада разрађује начин остваривања практичне наставе.

Образовни профил: МЕСАР-КОБАСИЧАР

Назив предмета	ОСНОВЕ ПРЕХРАМБЕНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ		
Циљ	Циљ предмета основе прехранбене технологије је да се код ученика обезбеде теоретска знања за праћење наставе технологије рада и практичне наставе.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	111	-	-

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ОСНОВЕ ПРЕХРАМБЕНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ – 1. разред		
- да ученик схвати улогу основних хранљивих материја које дају енергију и служе за изградњу организма, као и улогу материја које регулишу правилан ток биолошких процеса у организму; - да ученик схвати основне карактеристике исхране; - да ученицима истакне значај и улогу микроорганизама у природи; - да их упозна са врстама микроорганизама и условима за њихов раст и размножавање; - да се ученици упознају са основним законима о здравственом надзору над животним намирницама и законом о санитарној инспекцији; - да се ученицима укаже на начин заштите од штетног дејства микроорганизама при производњи намирница и њиховом промету.	ХРАНЉИВЕ МАТЕРИЈЕ	Дефиниција и подела. Енергетске градивне и заштитно хранљиве материје.
	БЕЛАНЧЕВИНЕ	Природни извори и распрострањеност. Промене у току прераде. Биолошка вредност беланчевина. Потребне количине у исхрани.
	УГЉЕНИ ХИДРАТИ	Природни извори и распрострањеност. Промене у току прераде. Улоге и значај угљених хидрата у исхрани. Потребне количине у исхрани.
	ЛИПИДИ	Природни извори и распрострањеност. Промене масти и уља током лагерованја. Биолошка вредност и потребне количине у исхрани.
	МИНЕРАЛНЕ МАТЕРИЈЕ	Биолошка улога и значај у исхрани.
	ВОДА	Улога воде у организму. Вода као састојак намирнице.
	ВИТАМИНИ	Улога витамина у исхрани. Подела витамина. Налажење витамина у природи. Промене у току конзервасања. Дневне потребе витамина.
	МИКРОБИОЛОГИЈА СА ХИГИЈЕНОМ	- Значај микробиологије - Улога микроорганизама у живој природи и прехранбеној индустрији. Порекло и распрострањеност микроорганизама у биосфери. - Основне групе микроорганизама - Карактеристике и специфична улога. - Бактерије, плесни и квасци. Услови за раст и размножавање. - Путеви и начин загађивања намирница - Дејство микроорганизама на намирнице. - Отровне материје које стварају поједине врсте микроорганизама. Тровање намирницама. Инфекције и интоксикације. - Општа хигијена - Њен значај у преради и промету намирница.
	САСТАВ ВАЗДУХА	Узроци од нормалног одступања и видови загађивања.

	ВОДА	Значај воде за општу хигијену и производњу. Узроци и видови загађивања воде. Хемијска, бактериолошка и паразитолошка загађеност воде. Опасност и последице од употребе загађене воде.
	ИНФЕКЦИЈА	Начин преношења проузроковача болести.
	ХИГИЈЕНСКО-САНИТАРНИ УСЛОВИ	Значај хигијенско-санитарних услова под којима се одвија производња и промет намирница - дезинфекција, дезинсекција и дератизација Хигијенско-санитарни услови при откуп и транспорту и складиштењу сировина. Прописи који регулишу и службе које контролишу услове при откуп и транспорту сировина Хигијенско-санитарни услови под којима се одвија прерада намирница Хигијене радних просторија. Хигијенско-санитарни услови за нешкодљиво уклањање отпадака и отпадних вода Хигијенско-санитарни услови под којима се одвија промет прехранбених производа Основне одредбе законске регулативе заштите на раду Закон о здравственом надзору животних намирница. Закон о санитарној инспекцији. Лична и техничка заштитна средства.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

- Садржај и програми су дати у виду наставних целина, односно тема. За наставне целине дат је оквирни број часова. Овај оквирни фонд часова има за циљ да наставнику сугерише обим, дубину и начин интерпретације сваке поједине целине, односно теме.
- При реализацији програма овог предмета треба стално имати у виду задатке који су дати уз програм.
- За избор садржаја програма била је врло значајна и образовно-васпитна улога наставе овог предмета, тј. њен допринос даљем оспособљавању ученика да логички мисле и стваралачки расуђују. Наиме, солидна оспособљеност ученика има широки трансфер на многобројне делатности у данашње време и омогућава касније ефикасно учење и самообразовање.
- При реализацији садржаја програма треба водити рачуна о корелацији садржаја овог предмета са сродним садржајима других предмета. Такође, неопходно је да се стално повезују програмски садржаји са искуствима из праксе. Посебно је значајно обрадити мере заштите на раду у нормалним и ванредним условима.
- Фонд часова сваке теме има оријентациони карактер и њега треба усклађивати са конкретном ситуацијом у разреду, односно одељењу. Евентуално одступање могло би бити око 10% од предвиђеног фонда часова за поједине целине. За сваку наставну целину, односно тему, предвиђени фонд часова не односи се само на обраду новог градива већ и на вежбање и тематско понављање градива. Наставници ће у годишњем глобалном плану рада за сваку наставну целину предвидети фонд часова за обраду новог градива, утврђивање градива, тематско понављање и систематизацију градива. За утврђивање, систематско понављање и систематизацију градива треба предвидети од 40 до 50% од предвиђеног фонда часова.
- У оперативном (тематском) плану рада садржаје програма сваке теме треба разрадити на наставне јединице, по правилу у трајању од једног школског часа.

- У планирању образовно-васпитних задатака за поједину тему, па и наставну јединицу, треба полазити од задатака наставе који су дати уз програмске садржаје. При планирању реализације програма треба се придржавати редоследа тема који је дат у програму, мада је могуће редослед тема планирати другачије, уз потребна образложења на стручном активу наставника.
- Реализација садржаја програма треба да буде праћена применом дидактичких принципа, савремених наставних метода, средстава и облика рада. Треба увек дати предност оним методама и облицима рада који у већој мери доприносе активном укључивању ученика у наставни процес и стваралачки рад ради стицања знања. Настава овог предмета треба да буде тако организована и извођена да се у што већој мери оствари њена ефикасност и продуктивност, уз пуно ангажовање ученика у наставном процесу.
- При објашњавању појединих делова садржаја програма потребно је припремити наставна средства (графичке приказе, моделе, учила итд.) и на њима дати потребна тумачења.
- Након завршетка одређених тема, односно наставних јединица, неопходно је, где год је то могуће, дати и задатке за вежбање на часу и домаће задатке.
- Ученике који показују посебно интересовање за овај предмет треба упућивати на одговарајућу литературу.

Назив предмета	МАШИНЕ И АПАРАТИ		
Циљ	Циљ наставе предмета је да се ученици упознају и оспособе за рад са машинама, апаратима и уређајима у пекарству.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	-	74	68

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
МАШИНЕ И АПАРАТИ – 2. разред		
- пружање неопходних знања о основним технолошким операцијама, - упознавање важних мерних инструмената; - стицање неопходних знања о машинама, апаратима и прибору; - развијање способности уочавања функционалних веза између производне технологије и машина и уређаја; - оспособљавање ученика да раде на машинама и линијама производње.	ПОДЕЛА ОСНОВНИХ ТЕХНОЛОШКИХ ОПЕРАЦИЈА	Топлотне операције (загревање, кључање, хлађење); Технолошка опрема (грејачи, испаривачи, расхладни уређаји); Врсте и карактеристике расхладних уређаја; одржавање. Механичке операције (ситњење, сејање, пресовање, пренос чврсте материје); технолошка опрема (машине за ситњење, сита, пужне пресе, транспортери); Хидромеханичке операције (протицање течности и гасова, мешовање, филтровање, центрифугирање); технолошка опрема (пумпе, мешалице, вентилатори, филтери, центрифуге); дифузионе операције (сушење, влажење, растварање, кристализација); технолошка опрема (сушаре, убризгивачи саламуре).
	МЕРНИ ИНСТРУМЕНТИ	Инструменти за мерење температуре (термометри, термографи); инструменти за мерење притиска и релативне влажности ваздуха; инструменти за мерење протока и густине саламуре (бомеометри)
	ОПРЕМА У КЛАНИЦИ	Подела транспортера (пужни, ланчasti, пнеуматски); висићи транспортери (колосеци, конвејери, ел. дизалице, елеватори); ваздушни транспорт, одржавање транспортера. Апарати за омамљивање стоке (Шермеров пиштољ, ел. клешта). Машине за прихватање и сепарацију крви; машине за скидање чекиња; машине за скидање коже; пећи за опаљивање; уређаји за расецање трупова (ел. пиле); уређаји за финално прање трупова; машине за обраду црева; одржавање машина и уређаја; остала средства за рад (ножеви, масати, сатаре, стерилизатори, посуде, столови, тушеви за прање полутки, базени за шурење).
МАШИНЕ И АПАРАТИ – 3. разред		
- пружање неопходних знања о основним технолошким операцијама, - упознавање важних мерних инструмената; - стицање неопходних знања о машинама, апаратима и прибору; - развијање способности уочавања функционалних веза између производне	ОПРЕМА ЗА РАСЕЦАЊЕ И ПАКОВАЊЕ МЕСА	Уређаји за расецање полутки у основне делове (циркуларне пиле); машине за одвајање меса са костију (сепаратори); машине за нарезивање и обликовање меса; специјалне ваге за мерење; машине за паковање конфекционираног меса; одржавање машина и уређаја. Транспортна средства (конвејери са кофицама и посудама за месо, столом са покретним тракама за отпремање меса, масног ткива и костију); подни транспортери за пренос споредних и нејестивих производа.
	МАШИНЕ У ОДЕЉЕЊУ ЗА ПРЕРАДУ МЕСА	Машине за уситњавање меса и дробилице за смрзнуто месо, кутери, КС-кутери, волф, колоидни млин; обичне и вакуум мешалице; машине за одвајање коже од сланине, машине за

технологије и машина и уређаја; - оспособљавање ученика да раде на машинама и линијама производње.		уситњавање масног ткива; одржавање машина. Пунилице (хидрауличне, пнеуматске, КС пунилице, пунилице са пужним механизмом); принцип рада и одржавање пунилица; машине за класично или вакуумско масирање меса; опрема за саламурење меса (каде, убризгивачи саламуре - ињектори);
	УРЕЂАЈИ ЗА ТЕРМИЧКУ ОБРАДУ	Класичне пушнице. Уређаји за димљење и термичку обраду кобасица (атмоси); одржавање уређаја; отворени казани - дупликатори са мешалицом; хоризонтални и вертикални аутоклави. Уређаји за континуелно топљење масти ("ДЕ ЛАВАЛ"); одржавање.
	ОПРЕМА У ОДЕЉЕЊУ ЗА ПАКОВАЊЕ И СКЛАДИШТЕЊЕ ПРОИЗВОДА ОД МЕСА	Машине за вакуум паковање готових производа; машине за нарезивање производа; машине за етикетирање. Одржавање. Опрема за утовар и истовар робе (виљушкар, колица, хидраулична палетна колица); металне рамске палете за преношење производа; итд.
	УРЕЂАЈИ ЗА ТРАНСПОРТ, ЧУВАЊЕ И ПРЕЗЕНТИРАЊЕ МЕСА И ПРОИЗВОДА ОД МЕСА	Класификација возила, контејнерски транспорт, режими транспорта; уређаји за чување меса и производа од меса (хладњак, ормани за охлађено месо, хлађени сандуци) и презентирање меса (раскладне витрине).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

- Садржај и програми су дати у виду наставних целина, односно тема. За наставне целине дат је оквирни број часова. Овај оквирни фонд часова има за циљ да наставнику сугерише обим, дубину и начин интерпретације сваке поједине целине, односно теме.
- При реализацији програма овог предмета треба стално имати у виду задатке који су дати уз програм.
- За избор садржаја програма била је врло значајна и образовно-васпитна улога наставе овог предмета, тј. њен допринос даљем оспособљавању ученика да логички мисле и стваралачки расуђују. Наиме, солидна оспособљеност ученика има широки трансфер на многобројне делатности у данашње време и омогућава касније ефикасно учење и самообразовање.
- При реализацији садржаја програма треба водити рачуна о корелацији садржаја овог предмета са сродним садржајима других предмета. Такође, неопходно је да се стално повезују програмски садржаји са искуствима из праксе. Посебно је значајно обрадити мере заштите на раду у нормалним и ванредним условима.
- Фонд часова сваке теме има оријентациони карактер и њега треба усклађивати са конкретном ситуацијом у разреду, односно одељењу. Евентуално одступање могло би бити око 10% од предвиђеног фонда часова за поједине целине. За сваку наставну целину, односно тему, предвиђени фонд часова не односи се само на обраду новог градива већ и на вежбање и тематско понављање градива. Наставници ће у годишњем глобалном плану рада за сваку наставну целину предвидети фонд часова за обраду новог градива, утврђивање градива, тематско понављање и систематизацију градива. За утврђивање, систематско понављање и систематизацију градива треба предвидети од 40 до 50% од предвиђеног фонда часова.
- У оперативном (тематском) плану рада садржаје програма сваке теме треба разрадити на наставне јединице, по правилу у трајању од једног школског часа.
- У планирању образовно-васпитних задатака за поједину тему, па и наставну јединицу, треба полазити од задатака наставе који су дати уз програмске садржаје. При планирању реализације програма треба се придржавати редоследа тема који је дат у програму, мада је могуће редослед тема планирати другачије, уз потребна образложења на стручном активу наставника.

- Реализација садржаја програма треба да буде праћена применом дидактичких принципа, савремених наставних метода, средстава и облика рада. Треба увек дати предност оним методама и облицима рада који у већој мери доприносе активном укључивању ученика у наставни процес и стваралачки рад ради стицања знања. Настава овог предмета треба да буде тако организована и извођена да се у што већој мери оствари њена ефикасност и продуктивност, уз пуно ангажовање ученика у наставном процесу.
- При објашњавању појединих делова садржаја програма потребно је припремити наставна средства (графичке приказе, моделе, учила итд.) и на њима дати потребна тумачења.
- Након завршетка одређених тема, односно наставних јединица, неопходно је, где год је то могуће, дати и задатке за вежбање на часу и домаће задатке.
- Ученике који показују посебно интересовање за овај предмет треба упућивати на одговарајућу литературу.

Назив предмета	ПРЕХРАМБЕНА ТЕХНОЛОГИЈА		
Циљ	Циљ предмета је овладавање принципа на којима се заснивају захвати, операције и поступци у производњи и преради меса.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	74	148	136

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ПРЕХРАМБЕНА ТЕХНОЛОГИЈА – 1. разред		
- да ученици упознају сировине које се користе у технолошком процесу производње сточних производа; - упознавање и развијање навика у коришћењу заштитних средстава при раду и личне хигијене радника; - развијање свести ученика о неопходности одржавања хигијене у процесу производње, манипулисање и чување производа; - оспособљавање ученика за извођење захвата, операција и поступака у производњи и преради меса; - стицање потребних знања за обављање основних операција и послова који су везани за расецање меса; - истицање важности појединих начина конзервисања за одрживост производа; - упознавање технолошких поступака производње масти и производа животињског порекла; - навикавање ученика за рационалну примену основних и помоћних сировина у преради меса; - упознати ученике са поступцима прераде меса у кулинарству; - стицање знања за обављање послова припреме меса за продају меса и производа од меса; - оспособљавање ученика за производњу и чување готових производа у општенародној одбрани.	СТОКА КАО СИРОВИНА ЗА КЛАЊЕ И ПРЕРАДУ	Типови и расе говеда; категорије и оцењивање говеда; Типови и расе свиња; Категорије и оцењивање свиња; Типови и расе оваца; Категорије оваца и оцењивање.
	БОЛЕСТИ СТОКЕ	Изглед и понашање здраве и болесне стоке; паразитарне и заразне болести које се преносе на људе.
	ТЕЛЕСНА ГРАЂА СТОКЕ	Појам и подела ткива; мишићно ткиво, везивно (грубо и специјализовано ткиво); ткиво органа; ткиво коже; кости и костур; облици, врсте и везе између костију; кости главе, кости трупа, кости предњих и задњих екстремитета; врсте мишића; мишићи главе, мишићи врата, кичменог стуба, грудног коша, трбушног зида, предњих и задњих екстремитета; важни органи шупљине главе; органи за варење, жлезде у саставу органа за варење; органи за дисање; крв и крвоток; нервни систем.
	ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ И ЗРЕЊЕ МЕСА	Органолептичка својства меса (боја, укус, мирис, конзистенција и сочност); промене у месу после клања; мртвачка укоченост и зрење меса (гликолиза и протеолиза); физичко-хемијске промене у месу; одступање од нормалних промена (месо, месо и смрдљиво зрење меса); хистолошке промене меса.
	АМБАЛАЖА И ПАКОВАЊЕ	Врсте и карактеристике амбалаже за паковање меса и производа од меса; метална, пластична, папирна и дрвена амбалажа; савремени материјали за израду амбалаже. Транспортна амбалажа. Врсте и заштитне карактеристике амбалаже за паковање у рату: врсте паковања. Паковање свежег меса у нормалним и ратним условима (ручно и машинско).
	СКЛАДИШТЕЊЕ	Врсте складишта, карактеристике и намена; микроклиматски фактори у просторијама за складиштење (температура, притисак, влажност); складиште за помоћне сировине; наменска и адаптирана складишта у ратним условима; оспособљавање складишта за заштиту.

ПРЕХРАМБЕНА ТЕХНОЛОГИЈА – 2. разред		
да ученици упознају сировине које се користе у технолошком процесу производње сточних производа; - упознавање и развијање навика у коришћењу заштитних средстава при раду и личне хигијене радника; - развијање свести ученика о неопходности одржавања хигијене у процесу производње, манипулисање и чување производа; - оспособљавање ученика за извођење захвата, операција и поступака у производњи и преради меса; - стицање потребних знања за обављање основних операција и послова који су везани за расецање меса; - истицање важности појединих начина конзервисања за одрживост производа; - упознавање технолошких поступака производње масти и производа животињског порекла; - навикавање ученика за рационалну примену основних и помоћних сировина у преради меса; - упознати ученике са поступцима прераде меса у кулинарству; - стицање знања за обављање послова припреме меса за продају меса и производа од меса; - оспособљавање ученика за производњу и чување готових производа у општенародној одбрани.	МЕРЕ ЗАШТИТЕ НА РАДУ	Упознавање мера заштите на раду; пружање прве помоћи при лакшим повредама. Заштита животне средине
	ОТКУП И ТРАНСПОРТ СТОКЕ	Начин откупа стокe; транспорт стокe (кало транспорта, озледе приликом транспорта)
	ПОСТУПАК СА СТОКОМ ПРЕ КЛАЊА	Пријем и преглед стокe; чување стокe у сточном депоу (одмарање, исхрана).
	КЛАНИЦЕ И ХИГИЈЕНА У КЛАНИЦИ	Кланице као објекти за производњу и прераду меса. Кланице у ратним условима. Кланична хигијена. Хигијена у одељењу за прераду меса. Лична хигијена радника. Појам микроорганизама; улога и значај; врсте микроорганизама, морфолошке и физиолошке карактеристике; дезинфекција, дезинсекција и дератизација; хигијена воде (физичка, хемијска, бактериолошка и органолептичка својства воде); уклањање конфискација и отпадних вода.
	ОПЕРАЦИЈЕ НА ЛИНИЈИ КЛАЊА ГОВЕДА	Омамљивање, циљ и начин омамљивања; пресецање крвних судова, прихватање и искоришћавање крви; начини скидања коже - драње, поступак са кожом после драња; вађење унутрашњих органа и припрема за преглед; расецање трупова у полутке; завршне операције примарне обраде (ветеринарски преглед, прање, мерење и печење); оцењивање вредности полутке
	ОПЕРАЦИЈЕ НА ЛИНИЈИ КЛАЊА СВИЊА	Омамљивање свиња; пресецање крвних судова; ширење свиња; одстрањивање длака и папака; опаливање свиња; вађење унутрашњих органа и припрема за преглед; расецање трупа на полутке; ветеринарски преглед, прање, мерење и печење; оцењивање вредности полутке.
	ОПЕРАЦИЈЕ НА ЛИНИЈИ КЛАЊА ОВАЦА	Омамљивање оваца, пресецање крвних судова, драње оваца, вађење унутрашњих органа, завршне операције примарне обраде; оцењивање вредности полутке.
	ОБРАДА ОРГАНА И ДЕЛОВА ТРУПА	Обрада меких органа, обрада органа прекривених слузокожом, обрада делова трупа прекривених длаком, обрада делова трупа са коштаном основом.
	ОБРАДА ЦРЕВНИХ КОМПЛЕТА	Обрада говеђих црева, обрада свињских и овчијих црева.
	РАСЕЦАЊЕ МЕСА	Принципи расецања меса; расецање говеђе полутке у четврти и основне делове; разврставање у категорије; обрада предњих и задњих черека за разна тржишта; милански рез; искоштавање и обликовање меса за прераду и конфекционирање; расецање свињске полутке у основне делове; разврставање у категорије; француска обрада; искоштавање и обликовање меса за прераду и конфекционирање; расецање и категоризација овчијег и јагњећег меса.
	ПРОИЗВОДЊА, КОНТАМИНАЦИЈА, ЗАШТИТА И ДЕКОНТАМИНАЦИЈА МЕСА У РАТУ	Клање стокe и обрада меса у пољским кланицама. Контаминација у току чувања и транспорта. Средства и начин РБХ заштите меса и спровођење РБХ деконтаминације.

	ПРОИЗВОДЊА МАСТИ	Припрема масног ткива за топљење; топљење масног ткива сувим и влажним поступком; обрада, хлађење, паковање и складиштење масти; непожељне промене масти за време складиштења; производња техничке масти.
	МЕТОДЕ КОНЗЕРВИСАЊА МЕСА	Хлађење меса; начини хлађења меса; промене у месу током хлађења; смрзавање меса; начини смрзавања меса; промене у месу током смрзавања; одмрзавање меса; начини одмрзавања меса. Конзервисање дејством високих температура; пастеризација, кување и стерилизација. Стварање дима, сушење као начин конзервисања меса; димљење, деловање дима на месо; поступци димљења; остале методе конзервисања меса. Сољење и саламурење меса; поступци сољења и саламурења.
ПРЕХРАМБЕНА ТЕХНОЛОГИЈА – 3. разред		
да ученици упознају сировине које се користе у технолошком процесу производње сточних производа; упознавање и развијање навика у коришћењу заштитних средстава при раду и личне хигијене радника; развијање свести ученика о неопходности одржавања хигијене у процесу производње, манипулисање и чување производа; оспособљавање ученика за извођење захвата, операција и поступака у производњи и преради меса; стицање потребних знања за обављање основних операција и послова који су везани за расецање меса; истицање важности појединих начина конзервисања за одрживост производа; упознавање технолошких поступака производње масти и производа животињског порекла; навикавање ученика за рационалну примену основних и помоћних сировина у преради меса; упознати ученике са поступцима прераде меса у кулинарству; стицање знања за обављање послова припреме меса за продају меса и производа од меса; оспособљавање ученика за производњу и чување готових производа у општенародној одбрани.	ПРОИЗВОДЊА, ПАКОВАЊЕ. И СКЛАДИШТЕЊЕ КОБАСИЦА	Додаци у производњи кобасица; подела и карактеристике појединих група; зачини (бибер, со, паприка, бели и црни лук, егзотични зачини); адитиви (скроб, желатин, нитрити, нитрати, крупна плазма, полифосфати, беланчевине млека и соје); Природни и вештачки омотачи; функција и значај омотача; производња трајних кобасица (избор сировине, припрема зачина и адитива, уситњавање меса и масног ткива, израда надева, пуњење у омотаче, димљење и сушење); производња куваних кобасица (избор сировине, кување, уситњавање, пуњење у омотаче, обликовање, кување: хлађење). Производња барених кобасица (избор сировина, производња месног теста, пуњење у омотаче, термичка обрада). Производња полутрајних кобасица (избор сировине, производња месног теста, уситњавање меса и масног ткива, припрема надева, пуњење у омотаче, термичка обрада и хлађење). Производња трајних кобасица (избор сировине, припрема зачина и адитива, уситњавање меса и масног ткива, израда надева, пуњење у омотаче, димљење и сушење). Производња кобасица за печење. Паковање; складиштење кобасичарских производа; промене кобасичарских производа током чувања. Занатски начин производње трајних, полутрајних и куваних кобасица; производња кобасица за печење на занатски начин; услови које морају да испуњавају поједине врсте кобасица према Правилнику о контроли квалитета.
	ПРОИЗВОДЊА, ПАКОВАЊЕ И СКЛАДИШТЕЊЕ СУХОМЕСНАТИХ ПРОИЗВОДА	Подела и карактеристике сухомеснатих производа; избор сировине; обрада, саламурење, димљење и сушење; паковање складиштење и промене при чувању сухомеснатих производа; услови које морају да испуњавају сухомеснати производи према Правилнику. Врсте сланине (сува, печена и кувана); производња сланине (избор сировине,

		обрада, саламурене, димљење и сушење); паковање и складиштење сланине.
	ПРЕРАДА МЕСА У РАТНИМ УСЛОВИМА	Прерада меса на занатски начин у пољским објектима; производња кобасица и сухомеснатих производа; паковање и чување производа од меса; РХБ контаминација и деконтаминација производа од меса.
	ОРГАНИЗАЦИЈА РАДА У ПРОДАВНИЦИ	Преузимање и контрола квалитета сировине; финансијско пословање; припрема меса за продају (разврставање у категорије, искоштавање и обликовање); аранжирање и чување меса и производа од меса у расхладним витринама; продаја меса; култура услуживања.
	ЗАКОНСКИ ПРОПИСИ КОЈИ РЕГУЛИШУ ПРОМЕТ МЕСА И ПРОИЗВОДА ОД МЕСА	Прописи, правилници и закони о контроли квалитета; промету меса и производа од меса; санитарна, ветеринарска и тржишна инспекција.
	ВРСТЕ ТОПЛОТНЕ ОБРАДЕ	Методе обраде сувом топлотом (печење у пећници, печење на роштиљу, пржење, загревање микроталасима); методе обраде влажном топлотом (кување, динстање, барење); промене хемијских састојака меса у току деловања топлоте; карактеристична сензорна својства топлотно обрађеног меса; намена основних делова меса у кулинарству; сечење, иситњавање и обликовање меса за кулинарну обраду (комади за печење, комади за кување, танки и дебели одресци, коцке, ситњено млевено месо за пуњење и обликовање); кулинарски обрађени производи од меса, специјалитети од меса и изнутрица.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

- Садржај и програми су дати у виду наставних целина, односно тема. За наставне целине дат је оквирни број часова. Овај оквирни фонд часова има за циљ да наставнику сугерише обим, дубину и начин интерпретације сваке поједине целине, односно теме.
- При реализацији програма овог предмета треба стално имати у виду задатке који су дати уз програм.
- За избор садржаја програма била је врло значајна и образовно-васпитна улога наставе овог предмета, тј. њен допринос даљем оспособљавању ученика да логички мисле и стваралачки расуђују. Наиме, солидна оспособљеност ученика има широки трансфер на многобројне делатности у данашње време и омогућава касније ефикасно учење и самообразовање.
- При реализацији садржаја програма треба водити рачуна о корелацији садржаја овог предмета са сродним садржајима других предмета. Такође, неопходно је да се стално повезују програмски садржаји са искуствима из праксе. Посебно је значајно обрадити мере заштите на раду у нормалним и ванредним условима.
- Фонд часова сваке теме има оријентациони карактер и њега треба усклађивати са конкретном ситуацијом у разреду, односно одељењу. Евентуално одступање могло би бити око 10% од предвиђеног фонда часова за поједине целине. За сваку наставну целину, односно тему, предвиђени фонд часова не односи се само на обраду новог градива већ и на вежбање и тематско понављање градива. Наставници ће у годишњем глобалном плану рада за сваку наставну целину предвидети фонд часова за обраду новог градива, утврђивање градива, тематско понављање и систематизацију градива. За утврђивање, систематско понављање и систематизацију градива треба предвидети од 40 до 50% од предвиђеног фонда часова.
- У оперативном (тематском) плану рада садржаје програма сваке теме треба разрадити на наставне јединице, по правилу у трајању од једног школског часа.
- У планирању образовно-васпитних задатака за поједину тему, па и наставну јединицу, треба полазити од задатака наставе који су дати уз програмске садржаје. При планирању реализације програма треба се придржавати редоследа тема који је дат у програму, мада је могуће редослед тема планирати другачије, уз потребна образложења на стручном активу наставника.
- Реализација садржаја програма треба да буде праћена применом дидактичких принципа, савремених наставних метода, средстава и облика рада. Треба увек дати предност оним методама и облицима рада који у већој мери доприносе активном укључивању ученика у наставни процес и стваралачки рад ради стицања знања. Настава овог предмета треба да буде тако организована и извођена да се у што већој мери оствари њена ефикасност и продуктивност, уз пуно ангажовање ученика у наставном процесу.
- При објашњавању појединих делова садржаја програма потребно је припремити наставна средства (графичке приказе, моделе, учила итд.) и на њима дати потребна тумачења.
- Након завршетка одређених тема, односно наставних јединица, неопходно је, где год је то могуће, дати и задатке за вежбање на часу и домаће задатке.
- Ученике који показују посебно интересовање за овај предмет треба упућивати на одговарајућу литературу.

Назив предмета	ПРАКТИЧНА НАСТАВА		
Циљ	Циљ предмета практичне наставе је да се ученици осамостале и практично обуче за непосредан рад у производњи и преради меса		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	370	518	476

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ПРАКТИЧНА НАСТАВА – 1. разред		
- развијање осећаја чистоће и изграђивања основних знања о значају хигијене радног места, опреме, као и личне хигијене и заштите на раду; - оспособљавање ученика за извршавање технолошких операција на линији клања свиња, говеда и оваца; - стицање потребних знања и вештина за обављање свих послова на расецању говеђег, свињског и овчијег меса; - оспособљавање ученика да успешно повезују теоријска знања са практичним задацима струке; - развијање осећаја чистоће, прецизности и тачности у раду; - самостално извођење технолошких процеса производње кобасичарских и сухомеснатих производа; - стицање вештина за обављање послова на паковању и складиштењу производа од меса; - оспособљавање ученика за самостално обављање послова на продаји меса	МЕРЕ ЗАШТИТЕ НА РАДУ	Заштита на раду. Средства и пружање прве помоћи при лакшим повредама на раду. Опасности од пожара и мере заштите. Опасности од механичких повреда. Мере и средства заштите.
	УПОЗНАВАЊЕ ТЕЛЕСНЕ ГРАЂЕ СТОКЕ У КЛАНИЦИ	- Ткива, мишићи, кости и органи домаћих животиња - Препознавање болести код стоке - Препознавање врсте и расе стоке - Одржавање хигијене кланице, амбалаже и складишта - Паковање меса и производа месарске индустрије - Складиштење меса - Упознавање основних карактеристика меса - Помоћни послови при клању и преради меса
ПРАКТИЧНА НАСТАВА – 2. разред		
- развијање осећаја чистоће и изграђивања основних знања о значају хигијене радног места, опреме, као и личне хигијене и заштите на раду; - оспособљавање ученика за извршавање технолошких операција на линији клања свиња, говеда и оваца; - стицање потребних знања и вештина за обављање свих послова на расецању говеђег, свињског и овчијег меса; - оспособљавање ученика да успешно повезују теоријска знања са практичним задацима струке; - развијање осећаја чистоће, прецизности и тачности у раду;	- ПРЕУЗИМАЊЕ СТОКЕ И ПРИПРЕМА СТОЧНОГ ДЕПОА	Преузимање стоке, припрема сточног депоа (чишћење и дезинфекција); исхрана стоке у сточном депоу.
	ХИГИЈЕНА У ОДЕЉЕЊУ ЗА ПРОИЗВОДЊУ МЕСА	Лична хигијена радника и хигијена погона за примарну обраду; одржавање радног места и опреме за примарну обраду. Припрема раствора за прање, дератизацију, дезинфекцију и дезинсекцију.
	ОМАМЉИВАЊЕ ГОВЕДА	Припрема бокса за омамљивање говеда; руковање пиштољем за омамљивање; омамљивање говеда
	КЛАЊЕ ГОВЕДА	Увежбавање убода, места убода, као и дубине и ширине реза и смера ножа. Прихватање крви, сепарација крви, прање и

- самостално извођење технолошких процеса производње kobасичарских и сухомеснатих производа; - стицање вештина за обављање послова на паковању и складиштењу производа од меса; - оспособљавање ученика за самостално обављање послова на продаји меса		дезинфекција просторија за омамљивање.
	СКИДАЊЕ КОЖЕ ГОВЕДА, ДРАЊЕ	Скидање коже са задњих и предњих ногу; скидање коже са трбуха груди, слабина, леђа и врата. Ручно и механичко скидање коже.
	ОТВАРАЊЕ, ВАЂЕЊЕ УНУТРАШЊИХ ОРГАНА	Отварање трупа, раздвајање карличне кости, обрезивање и подвезивање правог црева и вађење цревног комплета; отварање грудног коша, вађење органа грудног коша; припрема органа за преглед.
	РАСЕЦАЊЕ ГОВЕЂИХ ТРУПОВА	Расецање говеђих трупова електричном тестером или секиром; вађење мозга и ендокриних жлезда и одвајање у посебне судове.
	ОМАМЉИВАЊЕ СВИЊА	Прање и дезинфекција просторија за омамљивање; руковање клештима за омамљивање; омамљивање и одређивање места електричног удара.
	КЛАЊЕ СВИЊА	Одређивање места убода ножем и усмеравање врха ножа према корену репа свиња; увежбавање дубине и ширине реза; прихватање крви и сепарација.
	ШУРЕЊЕ СВИЊА	Припрема базена за шурење, припрема воде за шурење.
	ОДСТРАЊИВАЊЕ ДЛАКА И ОПАЉИВАЊЕ ТРУПОВА	Скидање чекиња, папака и вађење ушних чепова; припремање пећи за опаливање и руковање (регулисање пламена и температуре); руковање ручним пламеницима; избријавање.
	ОТВАРАЊЕ, ВАЂЕЊЕ УНУТРАШЊИХ ОРГАНА	Отварање трупа, вађење органа трбушне шупљине.
	РАСЕЦАЊЕ ТРУПА СВИЊА	Расецање свињских трупова, чишћење и одржавање прибора за расецање; вађење мозга и ендокриних жлезда и одвајање у посебне посуде.
	ЛИНИЈА КЛАЊА ЈАГЊАДИ И ОВАЦА	Искрварење, скидање коже, вађење унутрашњих органа и завршна обрада трупова.
	ОБРАДА МЕКИХ ОРГАНА	Обрада јетре, срца, плућа, слезине, језика, бубрега, итд.
	ОБРАДА СВИЊСКИХ, ГОВЕЂИХ И ОВЧИЈИХ ЦРЕВА	Раздвајање црева, истискивање садржаја и прање црева, стругање црева (ручно и машински); калибрисање и конзервисање црева.
	ОБРАДА ГОВЕЂИХ ПРЕЖЕЛУДАЦА И ГОВЕЂЕГ И СВИЊСКОГ ЖЕЛУЦА	Обрада говеђих преджелудаца (избацивање садржаја, превртање и шурење, машинско или ручно одвајање слузокоже, прање);

		обрада говеђег и свињског желуца као ферментног органа
	ПРИМАРНА ОБРАДА СВИЊСКИХ ПОЛУТКИ	Скидање леђне сланине, скидање грудне и трбушне сланине; скидање ногу и одсецање главе; француска обрада полутке.
	ОБРАДА ХАМБУРШКЕ И ЛЕЋНЕ СЛАНИНЕ	Обрада хамбуршке и леђне сланине, класирање делова обрађене сланине; кројење леђне сланине, одвајање кожице са сланине.
	РАСЕЦАЊЕ ПОЛУТКИ ГОВЕДА И СВИЊА У ОСНОВНЕ ДЕЛОВЕ	Расецање говеђих, јунећих и телећих полутки у основне делове; милански рез. Разврставање у категорије. Расецање свињских полутки у основне делове. Најцелисходнија употреба појединих категорија у кулинарству
	РАСЕЦАЊЕ ОВЧИЈИХ ТРУПОВА	Расецање овчијих трупова у основне делове. Разврставање у категорије
	ОТВАРАЊЕ БУТА И ПЛЕЋКЕ СВИЊА	Отварање свињског бута по мишићима, раздвајање делова бута, отварање свињске плећке по мишићним грудима; раздвајање делова плећке, одвајање спољашњег и унутрашњег међумишићног масног ткива, крвних судова, патолошки промењених делова мяса и лимфних чворова; одвајање и разврставање костију.
	ОТВАРАЊЕ БУТА И ПЛЕЋКЕ ГОВЕДА	Отварање говеђег бута, раздвајање по мишићним групама и категоријама. Отварање плећке говеда и разврставање мишићних група према намени и категоријама; одвајање сувишног масног ткива, везивног ткива, тетива, патолошки промењених делова, лимфних чворова; одвајање и разврставање костију.
	Искоштавање леђа, слабина, врата, главе свиња и говеда	Искоштавање и обликовање леђа. Искоштавање и обликовање слабина; искоштавање и обликовање врата; искоштавање и обликовање главе.
ПРАКТИЧНА НАСТАВА – 3. разред		
развијање осећаја чистоће и изграђивања основних знања о значају хигијене радног места, опреме, као и личне хигијене и заштите на раду; оспособљавање ученика за извршавање технолошких операција на линији клања свиња, говеда и оваца; стицање потребних знања и вештина за обављање свих послова на	ПРОИЗВОДЊА МАСТИ	Припрема масног ткива за топљење (прање и уситњавање); пуњење уређаја за топљење масног ткива, топљење, издвајање и пресовање чварака, обрада, хлађење, паковање и складиштење масти
	ОДРЖАВАЊЕ ХИГИЈЕНЕ У ОДЕЉЕЊИМА ПРАДЕ, ПАКОВАЊА И СКЛАДИШТЕЊА	Прање и дезинфекција просторија. Одржавање машина, апарата и уређаја у одељењу за прераду, паковање и складиштење производа од мяса

расецању говеђег, свињског и овчијег меса; оспособљавање ученика да успешно повезују теоријска знања са практичним задацима струке; развијање осећаја чистоће, прецизности и тачности у раду; самостално извођење технолошких процеса производње кобасичарских и сухомеснатих производа; стицање вештина за обављање послова на паковању и складиштењу производа од меса; - оспособљавање ученика за самостално обављање послова на продаји меса	ХЛАЂЕЊЕ МЕСА	Правилно распоређивање полутки и изнутрица у хладноћи; извођење хлађења; складиштење охлађеног меса
	СМРЗАВАЊЕ И ОДМРЗАВАЊЕ МЕСА	Припрема тунела за смрзавање; припрема меса за смрзавање; контрола температуре и времена смрзавања; пражњење тунела; одмрзавање смрзнутог меса
	ДИМЉЕЊЕ И СУШЕЊЕ МЕСА	Припрема производа од меса за димљење; производња дима; припрема пушнице за димљење и димљење; ускладиштење меса након димљења
	СОЉЕЊЕ И САЛАМУРЕЊЕ МЕСА	Припрема посуда за саламурење; припрема соли, односно смеше за саламурење; припремање саламуре; припрема меса за саламурење и саламурење меса
	ПРИПРЕМА ЗАЧИНА И АДТИВА	припрема
	ПРИПРЕМА ОМОТАЧА	припрема
	ТЕХНОЛОШКИ ПРОЦЕС ПРОИЗВОДЊЕ КУВАНИХ КОБАСИЦА	Избор сировине, припрема, кување сировине, уситњавање, припрема надева, избор омотача, додавање адитива, пуњење омотача, обликовање, кување, хлађење, пресовање и димљење
	ТЕХНОЛОШКИ ПРОЦЕС ПРОИЗВОДЊЕ БАРЕНИХ КОБАСИЦА	Производња топлог и хладног месног теста; технолошки поступак производње хреновки, сафаладе и других барених кобасица
	ТЕХНОЛОШКИ ПРОЦЕС ПРОИЗВОДЊЕ ПОЛУТРАЈНИХ КОБАСИЦА	Избор сировине, уситњавање меса и масног ткива, додавање адитива и зачина, избор омотача за пуњење и пуњење, стављање у комору, програмирање режима димљења и сушење, пражњење коморе
	ТЕХНОЛОШКИ ПРОЦЕС ПРОИЗВОДЊЕ КОБАСИЦА ЗА ПЕЧЕЊЕ	Избор сировине, уситњавање, припрема надева и пуњење у омотаче
	ТЕХНОЛОШКИ ПРОЦЕС ПРОИЗВОДЊЕ СУХОМЕСНАТИХ ПРОИЗВОДА	Избор сировине, припремање сировина за саламурење, саламурење, прање, цеђење, роловање, везивање, одсољавање, димљење и сушење
	ТЕХНОЛОШКИ ПРОЦЕС ПРОИЗВОДЊЕ СЛАНИНЕ	Избор сировине, обликовање, саламурење, димљење и сушење
	ПАКОВАЊЕ	Упознавање уређаја за паковање, паковање великопродајних и малопродајних комада меса, паковање производа од меса (ручно и машинско), етикетање, паковање у збирну амбалажу
	СКЛАДИШТЕЊЕ	Складиштење производа од меса, контрола микробиолошких фактора у складишту (мерење и одржавање температуре, влажност и притисак)

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

- Програмски садржај практичне наставе конципиран је мултидисциплинарно из програмских садржаја сировина, машина и апарата и прехранбене технологије.
- При реализацији програма овог предмета треба стално имати у виду задатке који су дати уз програм.
- Садржај програма практичне наставе урађен је на основу пописа послова и радних задатака из Јединствене номенклатуре занимања.
- На почетку реализације програма практичне наставе, као и током реализације програма треба обрадити мере заштите на раду у нормалним и ванредним условима.
- Реализацијом садржаја програма треба водити рачуна о корелацији са садржајима теоретске наставе. Наставне јединице теоретске наставе претходе часовима практичне наставе, на којима ће ученици поред теоретских знања стећи практична знања, односно где ће се оспособити за рад. На часовима практичне наставе треба настојати да ученици стално примењују стечена теоретска знања на примерима практичне наставе.
- Садржаји програма практичне наставе планирани су у области наставних целина, односно тема, што даје школи и наставнику могућност да оперативним планом рада област рашчлани на наставне јединице. Пре израде оперативног плана рада стручни актив доноси норматив колико је потребно оптимално часова по технолошким операцијама за оспособљавање ученика за обављање послова и радних задатака. На основу процењеног норматива наставник практичне наставе прави оперативни план рада, који садржи потребно време за усвајање технике и технологије и време за увежбавање технолошког поступка.
- Реализација садржаја програма треба да буде праћена применом дидактичких принципа, савремених наставних метода, средстава и облика рада. Треба увек дати предност оним методама и облицима рада који у већој мери доприносе активном укључивању ученика у наставни процес и стваралачки рад ради стицања знања. Настава овог предмета треба да буде тако организована и извођена да се у што већој мери оствари њена ефикасност и продуктивност, уз пуно ангажовање ученика у наставном процесу.
- Реализацијом програма практичне наставе, наставник стално прати ученика, доноси оцену о степену савладаности програма за сваки технолошки поступак.
- Реализација програма практичне наставе може се вршити у предузећима и код самосталних занатлија.

ЗАВРШНИ ИСПИТ

- Завршним испитом проверава се да ли је ученик способан да самостално, стручно и безбедно обавља послове и радне задатке занимања обухваћених одговарајућим образованим профилем.
- Завршни испит састоји се из:
 - 1. практичног рада и
 - 2. усмене провере знања.
- 1. ПРАКТИЧНИ РАД
- Садржаји практичног рада дефинишу се према захтевима образовних профила из следећих области:
 - Образовни профил: **ПЕКАР**
 - припрема сировина,
 - технолошки поступци за справљање теста,
 - ферментација теста,
 - технолошки поступци печења,
 - технолошки поступак производње хлеба и пецива,
 - технолошки поступак производње бурека, штрудле и осталог.
 - Образовни профил: **МЕСАР - КОБАСИЧАР**
 - Производња говеђег, свињског меса, говеђег и јагњећег меса,
 - Производња кобасичарских производа;
 - Производња сухомеснатих производа;
 - Расецање и категоризација меса намењеног продаји;
 - Производња масти,
 - Обрада унутрашњих органа.

ПОДРУЧЈЕ РАДА

МАШИНСТВО И ОБРАДА МЕТАЛА

образовни профил: БРАВАР, МАШИНБРАВАР

Ред. бр.	А. Стручни предмети	први раз.		други раз.		трећи раз.		укупно	
		разредно часовна настава							
		нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
1.	Основе машинства	3	111	-	-	-	-	3	111
2.	Материјали и обрада метала	-	-	2	74	2	68	4	142
3.	Техн. цртање са машинским елемент.	-	-	2	74	2	68	4	142
4.	Технологија рада	2	74	2	74	2	68	6	216
5.	Практична настава	10	370	14	518	14	476	38	1364
Укупно		15	555	20	740	20	680	55	1975

Образовни профил: БРАВАР

Назив предмета	ОСНОВЕ МАШИНСТВА		
Циљ	Циљ наставе предмета основе машинства је у стицању основних знања о основним појмовима из области машинства, достигнућа машинске технике и њиховој примени		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	111	-	-

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ОСНОВЕ МАШИНСТВА – 1. разред		
- стицању знања о основним појмовима о машинама, њиховим карактеристикама и примени у процесу рада; - стицању знања о принципу рада и значају машина у индустријском процесу рада; - стицању основних знања о погонским машинама и моторима; - стицању знања о радним машинама и примени у индустријској производњи; - стицању знања о поступцима спајања машинских делова у производу; - указивању на значај и примену мера заштите на раду; - развијању иницијативе и интересовања за шире и дубље упознавање подручја рада и за даље школовање.	ОСНОВНА ПОДЕЛА МАШИНА	Радне и погонске машине. Основне карактеристике радних и погонских машина у подручју рада машинство и обрада метала
	ПОГОНСКЕ МАШИНЕ	Турбине, класификације и принцип рада. Парне турбине, водене турбине, гасне турбине. Основне карактеристике турбина и примена турбина. Мотори, принцип рада и класификација. Мотори са унутрашњим сагоревањем. Опис рада четворотактног ото-мотора. Опис рада двотактног ото-мотора. Електричне машине: електромотори за једносмерну струју и електромотор за наизменичну струју. Примена погонских машина
	ПРЕНОСНИ ЕЛЕМЕНТИ И МЕХАНИЗМИ	Појам о преносним елементима и механизмима за пренос снаге од погонске до радне машине. Посредни и непосредни преносиоци. Ремени преносници, ланчани преносници и пренос помоћу ужади. Фрикциони пренос, зупчасти преносници. Цилиндрични, конусни и завојни зупчаници. Пужни пренос
	РАДНЕ МАШИНЕ	Основна подела радних машина. Клипни компресори, вентилатори, пумпе. Основне карактеристике, принцип рада и примена. Транспортне машине и уређаји, дизалице и преносилице, транспортери и лифтови. Основне карактеристике, принцип рада и примена. Машине алатке, подела, основне карактеристике машина и примена. Обрада метала на стругу, рендисаљки, бушилице, тестери, брусилице. Алати за обраду метала резањем. Примена машина алатки. Основне карактеристике машина за обликовање материјала деформацијом (пресе, машине за савијање и ваљање материјала)

	ПОСТУПЦИ СПАЈАЊА МАШИНСКИХ ДЕЛОВА	Машински елементи за спајање (заковице, клинови, вијци, опруге, осовинице). Машински елементи за пренос снаге (ремени преносници, ланчаници, зупчаници). Основни појмови о машинским елементима за провођење чврстих тела, течних и гасовитих флуида (цеви, цевни затварачи). Спајање метала лемљењем, основни поступци рада и примена. Спајање метала заваривањем, врсте и начин заваривања метала
	МЕРЕЊЕ И МЕРНА СРЕДСТВА	Класификација мерних средстава. Мерна средства за мерење притиска. Мерна средства нивоа, протока, мерна средства температуре, регулатори. Основне карактеристике мерних инструмената и њихова примена
	ЗАШТИТА НА РАДУ	Значај заштите и прописи техничке заштите при коришћењу машина

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Садржаји програма наставног предмета основе машинства имају за циљ стицање основних знања и појмова о машинама и њиховој примени. Програм је предвиђен за школовање ученика у двогодишњем и трогодишњем школовању за све образовне профиле у подручју рада машинство и обрада метала.

Програм је концепиран тако да се садржаји обраде у првој години школовања са три часа недељно (111 часова годишње), кроз тематске целине које упознају ученике са основном поделом машина, значајем и применом машина које су неопходне у процесу рада.

Програм предмета основе машинства реализоваће се у двогодишњем и трогодишњем школовању са истим тематским целинама. У двогодишњем програму рада је предвиђено да се садржаји обраде са мање детаља, објасне информативно. У трогодишњем школовању би се тај општи преглед продубљивао, обрадио би се уз потребне детаље истичући специфичности машина. Ученицима треба истаћи принцип рада машина, намену и значај у конкретној примени. Оперативним плановима рада наставник - дефектолог ће поједине тематске области планирати са више часова обраде или утврђивања градива, што зависи у ком образовном профилу реализује програм.

Потребно је обрадити основне појмове о принципу рада појединих машина. У остваривању програма максимално треба користити очигледна средства: слике, шеме, каталоге, визуелна и аудиовизуелна средства.

У почетку реализације програма, ученицима треба објаснити поделу машина, примену и значај у процесу рада. У току године програмски садржаји се проширују на радне машине које су сложеније и за чије је разумевање потребно основно предзнање о машинским елементима.

Погонске и радне машине треба приказати што очигледније, користећи разна наставна средства. Наставним методама треба створити услове да ученици што конкретније и непосредније упознају машине које ће користити и сусретати у практичној настави.

Тематска област о машинама алаткама обухвата машине алатке за обраду метала резањем које ће ученици у пракси користити (стругове, тестере, бушилице, брусилце). Ученик такође мора да савлада основне карактеристике о машинама за деформацију метала. Наставник ће оперативним планом рада тежиште ставити на ону групу машина које ученик треба да савлада у зависности од образовног профила који изучава.

Изучавање области о основним поступцима спајања машинских делова, има за циљ да ученике упозна са основним машинским елементима који у свом склопу и својом функцијом имају значај за рад машине. Треба истаћи значај раздвојивог склопа машина за пренос кретања и стварања механичког рада. Поступке и начин спајања машинских делова приказати што конкретније са примерима да би се истакао значај и примена спајања.

Уређаје за рад постројења и машина обрадити информативно уз примену слика, да би ученици што боље научили основне мерне инструменте (манометар, барометар, термометар). Истаћи основне карактеристике уређаја, њихову намену и значај за рад и одржавање машина.

Ученике упутити на прописе и мере заштите на раду, очување животне средине при коришћењу машина. Истаћи мере заштите на раду у свакој тематској области, за сваку наведену машину, која је дата програмом предмета.

Настава предмета основе машинства ће се реализовати у опремљеном кабинету за машинску струку.

Назив предмета	МАТЕРИЈАЛИ И ОБРАДА МЕТАЛА		
Циљ	Циљ наставе предмета материјали и обрада метала је стицање основних знања и појмова о карактеристикама и својствима материјала који се највише користе за обраду и примену у металопрерађивачкој индустрији.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	-	74	68

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
МАТЕРИЈАЛИ И ОБРАДА МЕТАЛА – 2. разред		
узнавање ученика са основним својствима машинских материјала који се највише употребљавају за обраду у машинској индустрији; - стицање знања о међузависности између својства материјала и поступака који се примењују при њиховој обради; - стицање знања о основним поступцима обраде метала; - стицање знања неопходних за правилну примену поступака при обликовању материјала и производа; - стицање неопходних знања о утицају својства и структуре материјала на промене њихових карактеристика; - упознати ученике са начином означавања материјала по ЈУС-у; - узнавање ученика са добијањем полуфабриката и њихових производа и њихову примену код појединих материјала; - стицање знања о очувању радне и животне средине при коришћењу и употреби техничких материјала	УВОД	Увод у предмет изучавања технологије материјала и обраде метала. Значај и подела технологије материјала и обраде метала
	ОСНОВНИ ХЕМИЈСКИ ПОЈМОВИ	Материја. Смеша. Једињења. Елементи и хемијски симболи елемената. Периодни систем елемената. Структура атома, основни појмови енергетског нивоа атома. Хемијске везе, јонско везивање, ковалентно везивање атома, метална веза, кристали, настанак и структура. Раствори. Раствори електролита. Киселине и базе. Оксидоредукциони процеси. Електролиза. Практичан значај електролизе
	УВОД У ТЕХНОЛОГИЈУ МАТЕРИЈАЛА	Значај, подела и врсте машинских материјала
	СВОЈСТВА МАТЕРИЈАЛА	Својства материјала у зависности од врсте и хемијских веза. Физичка својства: запреминска маса, температура топљења, електрична и топлотна проводљивост, магнетна својства материјала. Механичка својства материјала: чврстоћа, еластичност, пластичност, тврдоћа, жилавост и замор материјала. Технолошка својства материјала: способност пластичне обраде, способност ливења, заваривања, лемљења, способност за термичку обраду
	ПОГОНСКИ МАТЕРИЈАЛИ	Горива, појам и подела. Карактеристике горива. Нафта, прерада нафте и деривати нафте. Гас, бензин, дизел горива, својства и примена. Мазива, својства и примена
	СТРУКТУРА МАТЕРИЈАЛА И ЛЕГУРА	Основни фазни дијаграми легура. Легуре које образују чврст раствор. Дијаграм легура које се потпуно растварају у течном стању. Легуре код којих се образује хемијско једињење. Кристална грађа материјала, процес кристализације, кристализација метала и легура. Основни појмови и примена
	ТЕХНИЧКО ГВОЖЂЕ	Руде гвожђа. Добијање гвожђа из високе пећи. Опис рада високе пећи. Врсте сировог гвожђа. Ливена гвожђа. Својства, састав, примена и означавање по ЈУС-у. Сиви лив,

		модификовани лив, модулари лив, тврди лив, темпер лив, својства и примена. Челик, утицај сталних и легирајућих елемената на својства челика. Означавање челика по ЈУС-у. Класификација челика према намени, врсте челика и њихова примена
	ОБОЈЕНИ МЕТАЛИ И ЛЕГУРЕ	Карактеристике обојених метала. Основна својства и технолошки поступак добијања обојених метала. Основна својства бакра, цинка, олова, калаја, алуминијума, магнезијума, никла, хрома и других. Најпознатије легуре обојених метала, месинг, бронза, дуралуминијум. Производи од обојених метала и њихова примена
	НЕМЕТАЛИ	Основни појмови о неметалима. Пластичне масе, основна својства и примена. Сткло, гума, керамички материјали, дрво. Основна својства и примена
	ОЧУВАЊЕ РАДНЕ И ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ	Технологија прераде метала, металургија и отпадни технички материјали као агенси и загађивачи ваздуха, воде и земљишта. Спречавање загађивања радне и животне средине
МАТЕРИЈАЛИ И ОБРАДА МЕТАЛА – 3. разред		
упознавање ученика са основним својствима машинских материјала који се највише употребљавају за обраду у машинској индустрији; - стицање знања о међузависности између својства материјала и поступака који се примењују при њиховој обради; - стицање знања о основним поступцима обраде метала; - стицање знања неопходних за правилну примену поступака при обликовању материјала и производа; - стицање неопходних знања о утицају својства и структуре материјала на промене њихових карактеристика; - упознати ученике са начином означавања материјала по ЈУС-у; - упознавање ученика са добијањем полуфабриката и њихових производа и њихову примену код појединих материјала; - стицање знања о очувању радне и животне средине при коришћењу и употреби техничких материјала	СТРУКТУРА МАТЕРИЈАЛА	Структура атома, основни појмови енергетског нивоа атома. Хемијске везе, метална веза, кристални настанак и структура метала. Основна својства метала и легура
	МЕХАНИЧКА СВОЈСТВА МЕТАЛА И ЛЕГУРА	Механичка својства материјала, метала и легура. Тврдоћа, чврстоћа, жилавост, пластичност, еластичност и друга својства. Замор материјала. Испитивање материјала разарањем (на смицање, кидање, савијање). Испитивање материјала без разарања (магнетом, рентгенским зрацима, ултра звуком)
	ТЕХНОЛОШКА СВОЈСТВА МАТЕРИЈАЛА	Основна технолошка својства материјала. Способност обраде метала и легура
	ОБРАДА МЕТАЛА ЛИВЕЊЕМ	Поступак ливења, материјал за израду калупа, модела, језгра. Ливење у пешчаним калупима, основни поступци ливења. Ливење у металним калупима. Ливење ливеног гвожђа. Врсте ливеног гвожђа: сиви лив, тврди лив, модулари лив, темпер лив. Поступак и израда одливака од ливеног гвожђа, основна својства, примена и врсте производа. Означавање ливеног гвожђа по ЈУС-у. Челични лив, врсте, примена. Ливење обојених метала (бронзе, силумина) и легура. Ознака одливака, основна својства, примена и врсте производа
	ОБРАДА МЕТАЛА КОВАЊЕМ	Поступак ковања метала. Слободно и машинско ковање. Калупи за ковање и врсте производа. Основна својства отковка и врсте производа
	ОБРАДА МЕТАЛА ВАЉАЊЕМ	Поступак ваљања, ваљаонички станови, ваљање у топлом и хладном стању. Производи ваљаонице. Ваљање лимова од челика и обојених метала (бакар, месинг,

		алуминијум). Врсте лимова и ознаке по ЈУС-у. Ваљање и добијање цеви (шавне и бешавне) од челика и обојених метала и легура. Ознака цеви и примена. Добијање и извлачење профила, калибрирани ваљци. Врсте профила, означавање по ЈУС-у
	ПРЕСОВАЊЕ И ИЗВЛАЧЕЊЕ МАТЕРИЈАЛА	Својства метала и легура за дубоко извлачење и пресовање. Поступак пресовања, алати, уређаји и врсте преса. Пресовање челика, врсте челика и својства челика за извлачење и пресовање. Пресовање и извлачење обојених метала (бабра, месинга, дуралуминијума). Основна својства обојених метала и легура за пластичну деформацију. Примена и врсте производа. Ознака по ЈУС-у. Извлачење жица, алати и уређаји за извлачење. Жице од челика и обојених метала, основна својства и примена
	ОБРАДА МЕТАЛА РЕЗАЊЕМ	Алати за резање и одсецање метала и легура. Легирани челици за израду алата за резање. Основна својства и примена. Ознака легираних челика по ЈУС-у. Основна својства метала за резање. Врсте струготине у зависности од састава метала и легура. Обрада метала на стругу, глодалици, бушилици, брусици и другим машинама
	ТЕРМИЧКА ОБРАДА МЕТАЛА	Појам и значај термичке обраде метала. Основни поступци термичке обраде каљења, жарења, опуштања и цементирања. Значај термичке обраде на квалитет и својства метала и легура
	НЕМЕТАЛИ	Пластичне масе, својства и подела. Пластичне масе за израду конструкционих елемената. Композитни материјали на бази полиестер - стакло, кевер и друго. Примена композитних материјала. Структура стакла, врсте стакла према хемијском саставу. Боје и лакови, основна својства и примена

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Програмски садржаји предмета материјала и обрада метала имају за циљ стицање основних знања и појмова о карактеристикама и својствима материјала који се највише користе и начин како се обрађују у металопрерађивачкој индустрији. Програм је планиран за трогодишње школовање, свих образовних профила из подручја рада машинство и обрада метала.

Програм је конципиран тако да програмски садржаји у другој години школовања обухватају основне појмове о технологији материјала, а у трећој години основне карактеристике и својства материјала са обрадом метала, то јест основним технолошким својствима материјала и применом.

У другој години школовања са два часа недељно (74 часа годишње) програмски садржаји обухватају теме о основним хемијским појмовима, основним машинским материјалима и начину њиховог добијања. У трећој години школовања, програмски садржаји су такође дати са два часа недељно (70 часова годишње) и обухватају теме о структури метала, механичким својствима материјала (начин испитивања својстава) са посебним освртом на технолошке особине материјала са конкретном обрадом и применом машинских материјала у машиноградњи.

Основне појмове, органске и неорганске хемије, које представљају полазиште за разумевање садржаја машинских материјала, треба обрадити елементарно, са што више конкретних примера из праксе и на основу раније усвојеног знања из хемије.

При проучавању садржаја технологије материјала треба првенствено утврдити основне разлике и најважније карактеристике материјала који се непосредно користе у практичном раду. Ученицима изложити основна својства метала и легура. Поред физичких, механичких и хемијских својстава, посебно истаћи технолошка својства материјала.

У поглављу које обухвата својства материјала посебну пажњу посветити хемијским особинама о настанку корозије, као сталног пратиоца гвожђа и челика.

Методске јединице о погонским материјалима дати информативно, повезујући већ усвојено знање из ранијих разреда.

При обради поглавља метала и легура дефинисати кристалне и некристалне материје. Кроз садржаје основне структуре метала треба омогућити да ученици схвате суштину структуре материјала и структурних промена у материјалу.

Садржаје тематске целине техничког гвожђа реализовати тако да ученици схвате утицај састава на својства различитих врста ливеног гвожђа, као и њихову најважнију примену. Процес добијања гвожђа и челика обрадити без залажења у теоријске основе хемијских процеса.

Истаћи карактеристике, основна својства обојених метала као и њихових легура, које ће користити у практичном раду. Ради боље примене, ученике упознати са основним ознакама, обележјима и стандардима по ЈУС-у.

Упознати ученике са основним појмовима о неметалима, њиховој подели и примени у оквиру појединих образовних профила.

Методама уз максимално коришћење очигледних средстава, кроз све тематске области истаћи значај очувања животне средине, јер процес металургије и обраде метала могу бити узрочници загађене радне и животне средине.

У трећој години школовања, претходно усвојене садржаје проширити и посебно се осврнути на механичка својства материјала. Испитивање материјала истаћи кроз примере и нагласити значај познавања датих својстава.

Основна технолошка својства материјала дати са конкретном обрадом метала и технолошким поступцима: ливења, ковања, ваљања, извлачења, пресовања и обрадом метала резањем. Свако наведено поглавље захтева познавање основних својстава материјала за дату обраду, намену и израду производа. Упознати ученике са ознакама и обележавањем материјала по ИСО, ради објашњења и препознавања производа. Примену и начин обрађивања челика, посебно истаћи и указати на његове облике и могућности примене у зависности од његовог састава и својстава. Такође у излагању о обради обојених метала и легура истаћи само карактеристична својства, начин обраде и примену у практичном раду.

Тематска област о термичкој обради даје основне појмове који представљају основе термичке обраде. Истаћи значај термичке обраде за побољшање механичких и технолошких својстава материјала.

Упознати ученике са основним својствима неметала, њиховој подели, врстама обраде и понашању при обради. При реализацији теме - композитни материјали - указати на њихов посебан значај у машиноградњи. Наставну тему - стакло - укратко објаснити и при томе истаћи физичко-механичка својства у складу са структуром стакла.

Оперативним плановима рада наставник-дефектолог планира и програмира наставне јединице тако што више часова посвећује правилној методској обради градива, одабира одговарајућа наставна средства и предвиђа већи број часова за утврђивање пређеног градива.

Назив предмета	ТЕХНИЧКО ЦРТАЊЕ СА МАШИНСКИМ ЕЛЕМЕНТИМА		
Циљ	Циљ наставе предмета техничко цртање са машинским елементима је стицање знања о принципима техничког цртања и стицање основних знања о машинским елементима, њиховом приказивању на техничком цртежу и њиховој примени у машинству.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	-	74	68

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ТЕХНИЧКО ЦРТАЊЕ СА МАШИНСКИМ ЕЛЕМЕНТИМА – 2. разред		
- оспособљавање ученика за схватање просторне представе машинских елемената и делова, склопова и машина; - стицање знања о основним машинским елементима и њиховој примени; - оспособљавање ученика за разумевање и читање техничке документације, техничко комуницирање и споразумевање у процесу производње; - стицање знања о класификацији, кинематској употреби и условима рада машинских елемената; - развијање осећаја за тачност, прецизност, уредност, економичност, естетику и одговорност; - оспособљавање ученика за правилно коришћење таблица, шема, цртежа, слика, стручне литературе која је у вези са машинским елементима.	УВОД	Циљ и задаци наставе техничког цртања са машинским елементима. Прибор и материјал за техничко цртање, руковање и одржавање
	СТАНДАРДИ И ЊИХОВА ПРИМЕНА У МАШИНСТВУ	Стандарди и технички прописи и њихова примена у машинству. Означавање југословенских стандарда. Врсте техничких цртежа. Формати техничких цртежа, продужни формати и слагање техничких цртежа. Размера, врсте линија у техници цртања. Линије. Техничко писмо. Стандардни бројеви, пречници, полупречници, конуси и нагиби. Означавање цртежа. Позиционе ознаке елемената
	ГЕОМЕТРИЈСКО ЦРТАЊЕ	Основне геометријске конструкције: симетрала дужи, дељење дужи. Паралелне и управне праве. Дељење дужи. Конструкција углова, дељење углова. Одређивање центра кружнице. Спајање правих линија луком датог полупречника. Конструкција тангентне кружнице. Спајање праве и кружнице луком датог полупречника
	ОСНОВЕ НАЦРТНЕ ГЕОМЕТРИЈЕ	Основни принципи у нацртној геометрији. Пројекциона раван и пројекциони зраци. Врсте пројекционих равни. Ортогонално пројектовање, оријентација у простору, квадратни и октантни. Координантни систем. Пројекција тачке, дужи и праве на једну, две или три пројекционе равни. Ортогонална пројекција геометријских слика на две и три равни, општи и специјални положаји
	ПРАВИЛА ТЕХНИЧКОГ ЦРТАЊА	Ортогонално управно пројектовање: погледи, изгледи и њихов распоред. Снимање модела. Котирање: основна начела котирања, елементи котирања. Означавање вредности кота на цртежу. Котирање с обзиром на конструкцијске захтеве. Котирање конуса, сужења и нагиба. Означавање нивоа. Толеранција дужина и углова. Толеранција облика и положаја. Означавање храпавости обрађених површина. Пресеци: појам пресека, шрафура, пресеци уских површи. Цртање и означавање пресека. Врсте пресека. Прекид и скраћење. Посебни и делимични пресеци. Остала правила приказивања делова и њихових детаља
	МАШИНСКИ ЕЛЕМЕНТИ	Појам и подела машинских елемената. Машински елементи за спајање и приказивање елемената на техничком цртежу

	МАШИНСКИ ЕЛЕМЕНТИ ЗА СПАЈАЊЕ	Заковице. Задатак и врсте. Материјал за израду заковица. Заковни спојеви. Приказивање заковица и закованих спојева на цртежу. Заварени спојеви. Врсте заварених спојева. Припрема материјала за заваривање и могуће грешке при заваривању. Приказивање заварених спојева на цртежу. Клинови, задатак и материјал за израду клинова. Врсте клинова и њихова примена. Избор и означавање клинова. Навојни спојеви. Појам и настанак завојнице. Врсте и примена навоја. Означавање навоја на техничком цртежу. Конструкциони облици вијака и навртки и њихова примена. Подложне плочице и осигурачи. Приказивање вијака и навртки на цртежу. Опруге, појам, подела и задатак опруга. Основна обележја опруга. Опруге за савијање и опруге за увијање. Приказивање опруга на цртежу. Чивије, задатак, врсте и примена. Осовинице, задатак, врсте и примена
ТЕХНИЧКО ЦРТАЊЕ СА МАШИНСКИМ ЕЛЕМЕНТИМА – 3. разред		
- оспособљавање ученика за схватање просторне представе машинских елемената и делова, склопова и машина; - стицање знања о основним машинским елементима и њиховој примени; - оспособљавање ученика за разумевање и читање техничке документације, техничко комуницирање и споразумевање у процесу производње; - стицање знања о класификацији, кинематској употреби и условима рада машинских елемената; - развијање осећаја за тачност, прецизност, уредност, економичност, естетику и одговорност; - оспособљавање ученика за правилно коришћење таблица, шема, цртежа, слика, стручне литературе која је у вези са машинским елементима.	УВОД	Подела машинских елемената и њихов значај. Приказивање машинских елемената на цртежу
	ТОЛЕРАНЦИЈА ДУЖИНСКИХ МЕРА	Налегање са зазором и преклопом. Налегање са преклопом. Независно налегање. Означавање налегања на цртежу
	ОПТЕРЕЂЕЊА И НАЛЕГАЊА МАТЕРИЈАЛА	Појам и врсте оптерећења. Напрезања и напони, појам и врсте. Основни облици за одређивање напона. Дозвољени и стварни напони. Степен сигурности
	ГЕОМЕТРИЈСКО ЦРТАЊЕ	Конструкције правилних моноуглова у задатој описној кружности: дељење кружности на произвољан број једнаких делова. Конструкције правилних моноуглова помоћу шестара и троуглова. Криве линије: елипса, парабола и еволвента
	ОСНОВИ НАЦРТНЕ ГЕОМЕТРИЈЕ	Пројекција раванских слика на две и три равни, општи и специјални положаји. Равни, трагови равни. Пројектовање геометријских тела и њихове мреже. Равни пресеци геометријских тела
	ПРИКАЗИВАЊЕ МАШИНСКИХ ЕЛЕМЕНАТА	Навојни спојеви: заковица и навој, вијак и навртка, котирање и означавање навоја. Израда радионичког цртежа
	МАШИНСКИ ЕЛЕМЕНТИ ЗА КРУЖНО КРЕТАЊЕ	Осовине. Разни случајеви оптерећења осовина и њихова примена. Израда радионичког цртежа. Вратила. Разни случајеви оптерећења вратила. Рукавци, конструкциони облици и примена. Приказивање рукаваца на цртежу. Лежајеви. Основни прорачуни клизних лежајева. Приказивање лежајева на цртежу и коришћење таблица. Спојнице. Избор спојница, основни појмови о процени напрезања појединих спојница
	МАШИНСКИ ЕЛЕМЕНТИ ЗА ПРЕНОС СНАГЕ	Пренос снаге ременом. Основни појмови о одређивању преносног односа и дужина ремена за отворени и укрштени пренос. Израда радионичког цртежа плjosнате и клинасте ременице.

		Пренос снаге ланцима. Избор ланаца и ланчаника. Приказивање ланаца и ланчаника на цртежу. Пренос снаге фрикционим точковима. Основни појмови о врсти и намени фрикционих точкова. Пренос снаге зупчаницама. Основни појмови о преносном односу код зупчаника. Врсте зупчаних парова и њихова примена. Приказивање зупчаника на цртежу, цилиндрични зупчаници са правим и косим зубима. Израда радионичког цртежа (коничних зупчаника)
	ЕЛЕМЕНТИ ЦЕВНЕ ИНСТАЛАЦИЈЕ	Цртежи код цеви. Одређивање пречника цеви из услова количине протока. Основни појмови о одређивању дебљине цеви из услова чврстоће
	ПРЕДСТАВЉАЊЕ И ЦРТАЊЕ МАШИНСКИХ ДЕЛОВА	Мерење и контрола у машинству. Скицирање, израда скице. Израда цртежа детаља. Израда и разрада цртежа и склопа. Читање цртежа. Израда радионичког цртежа у оквиру образовног профила

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Техничко цртање у комбинацији са машинским елементима има за циљ да ученици стекну основна знања о машинским елементима и свим правилима техничког цртања истих. Програм је планиран за трогодишње школовање за ученике свих образовних профила у подручју рада машинство и обрада метала.

Постављени задаци предмета имају за циљ да ученици, који се оспособљавају за рад, стекну елементарно знање о представљању машинских елемената, њиховом значају и примени. Ради правилног схватања просторне представе машинских елемената, делова и склопова, ученик се технички описмењује да правилно чита и тумачи технички цртеж.

Програмски садржаји су конципирани тако да ученик у првој години школовања научи основна правила из нацртне геометрије и техничког цртања. Упознаје се са основним стандардима у машинству, машинским елементима, њиховој функцији, намени и примени. Стиче основна знања о представљању једноставних геометријских слика и тела, правилима котирања са приказивањем предмета на цртежу.

У другој години школовања, проширује знање из нацртне геометрије, примењује правила техничког цртања на цртежима машинских елемената. Машински елементи за спајање, кружно кретање, елементи за пренос снаге, елементи за спровођење течности, савлађује кроз садржаје који дају основну функцију, намену и примену машинских елемената, са приказом на техничком цртежу.

Настава је планирана са два часа недељно (74 часа годишње) у другој и трећој години школовања у корелативној вези са другим наставним предметима (математиком, основама машинства, технологијом рада). Стечено знање ће применити у завршној години школовања (заната), због правилног тумачења техничке документације на практичној настави.

Програм је постављен тако да тематске области обухватају основе и треба их реализовати наставним методама на следећи начин:

Ученици треба да се упознају са елементима техничког цртања и техничких цртежа. Посебну пажњу обратити на стандардизацију у машинству, врсте стандарда и означавање по ЈУС-у. Ученике упознати са радионичким цртежом, са посебним освртом на садржаје и примену истих. Посебним методама ученицима разјаснити појам размере и котирање мера на цртежу.

Основне елементе пројектовања и приказивање предмета на цртежу што конкретније образложити са разноврсним примерима, користећи што више цртежа и примера познатих из праксе.

Користећи прибор за техничко цртање ученике упознати са правилима техничког цртања у машинству. Приказивањем појединих машинских елемената на цртежу истаћи значај котирања, правилног обележавања пресека, прекида и завршетка.

У другој години школовања ученике упознати са основним машинским елементима за спајање. Ученик треба да зна означавање и приказивање основних машинских елемената као што су: заковице, заварени спојеви, клинови, навојни спојеви, врсте вијака и навртки, осигурачи и друго.

Садржаји програма машинских елемената у трећој години школовања упознају ученике са основним појмовима о оптерећењу и напрезању материјала, елементима кружног кретања, елементима за пренос снаге као и елементима за спровођење флуида уз приказивање и коришћење одговарајућих узорака. Ученици треба да савладају основе наведених елемената цртањем на техничком цртежу, као и са њиховом наменом и применом у машинству.

Реализација наставног предмета захтева опремљене кабинете за машинску струку, са великим бројем очигледних средстава и потребним условима за рад.

Због специфичности школовања ових ученика, потребно је набавити одговарајући прибор за наставу техничког цртања, моделе, шеме, графофолије, радионичке цртеже, свих врста из непосредне производње, као и узорке машинских елемената. Од ученика захтевати вежбе и израду цртежа (оловком) са најједноставнијим примерима и приказима машинских елемената. Наставник ће планирати радне вежбе у виду графичких радова, који су типични и потребни ученицима у зависности од образовног профила.

Назив предмета	ТЕХНОЛОГИЈА РАДА		
Циљ	Циљ наставе предмета технологија рада је у стицању стручно теоријских знања потребних за успешно схватање технолошког процеса и задатака у образовном профилу бравара. Програм је намењен наглувом и глувом ученику у трогодишњем школовању. Практичном наставом треба оспособити ученика за самостално обављање послова и задатака ради стицања радне оспособљености.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	74	74	68

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ТЕХНОЛОГИЈА РАДА – 1. разред		
стицање знања о методама и поступцима рада у браварству (о обликовању, спајању, монтажи и заштити материјала), о карактеристикама и примени алата, прибора и једноставних машина које користе у обављању послова и радних задатака бравара; - стицање знања о значају мерења и контролисања, о мерним и контролним алатима, о потреби праћења и утврђивању квалитета производа; - оспособљавање за разумевање и самостално коришћење техничке документације и стручне литературе за избор оптималног режима рада и примену стандарда; - схватање значаја о повезаности и међузависности елемената радног процеса у обликовању конкретног производа као целине; - стицање одговорности уз максимално поштовање радне и технолошке дисциплине; - стицање навика за правилно коришћење средстава заштите на раду.	УВОД	Упознавање ученика са пословима и задацима образовног профила бравара. Организација рада у браварској радионици. Заштите на раду и лична заштита средстава на раду. Технолошка дисциплина
	МЕРЕЊЕ И КОНТРОЛИСАЊЕ	Мерила за мерење дужина: метар, мерне траке, размерници, помично мерило, микрометар. Мерила за мерење и контролу дужина: микрометри за спољашње и унутрашње мерење, гранична мерила за осовине и рупе, паралелна гранична мерила и компаратори. Мерила за мерење и контролу углова: универзални механички и оптички угломери, гранична мерила за углове, тригонометријска мерила и либеле. Чување и одржавање мерних и контролних алата
	ОЦРТАВАЊЕ И ОБЕЛЕЖАВАЊЕ	Припрема алата и прибора за оцртавање и обележавање. Припрема површине за оцртавање. Оцртавање уз употребу паралелног цртала, висиномера, призме, угаоне плоче и подеоног апарата. Оцртавање и обележавање са цртежа помоћу шаблона и по узорку. Чување и одржавање алата и прибора за оцртавање и обележавање
	СЕЧЕЊЕ И РЕЗАЊЕ МАТЕРИЈАЛА	Примена поступака одвајања материјала сечењем и резањем. Сечење материјала секачем. Израда жљеба секачем. Сечење лима ручним и полужним маказама. Сечење лима машинским маказама са правим и кружним ножевима. Сечење материјала различитог профила полужним и специјалним маказама, тоцилима за сечење. Резање ручном тестером (одсецање, расецање, изрезивање, сечење цеви и профила). Заштита при сечењу и резању. Мерење и контролисање. Чишћење и одржавање машина, алата и прибора
	ОСНОВНИ ПОСТУПЦИ РУЧНЕ ОБРАДЕ МЕТАЛА	Турпијање, врсте турпија, избор турпија за рад у зависности од врсте обрађеног материјала, захтеване тачности обраде и квалитета обрађене површине. Грубо и фино турпијање, турпијање облик и косих површина. Израда отвора различитих профила. Турпијање лима. Обрада гребањем. Примена поступака, алата и прибора за гребање. Поступак гребања и туширање разних

		површина. Чишћење и одржавање турпија. Мере заштите при раду. Исправљање материјала, поступак рада и примена. Савијање материјала, лимова, шипки, жица, цеви и профила. Поступак рада при исправљању и савијању материјала у хладном и топлом стању. Обликовање лима помоћу алата и обликача. Машине и уређаји за исправљање и савијање материјала. Заштите при обликовању материјала. Мерење и контролисање. Чишћење и одржавање алата и машина за обликовање
	БУШЕЊЕ, УПУШТАЊЕ И РАЗВРТАЊЕ	Припрема обратка за бушење (оцртавање и обележавање). Избор алата и режима обраде за бушење. Стезање предмета и подешавање бушилице. Рад на стоној, стубној и радионичкој бушилици. Обрада отвора упуштањем. Средства за хлађење при бушењу и упуштању. Рад ручном електричном бушилицом. Ручно развртање отвора. Заштита при бушењу. Мерење и контролисање отвора. Чишћење и одржавање бушилица
	ИЗРАДА НАВОЈА	Припрема отвора за израду навоја. Технолошки поступак при ручном урезивању навоја. Средства за подмазивање. Припрема стабла за нарезивање навоја. Технолошки поступак нарезивања навоја нарезницом. Контрола исправности израђеног навоја
	ОБРАДА МЕТАЛА СПАЈАЊЕМ	Задатак и поступци спајања делова производа. Примена раздвојивих и нераздвојивих спојева. Спајање делова вијцима и наврткама (алат, прибор и поступак). Спајање делова закивањем, пуним и шупљим заковицама (алат, прибор и поступак рада). Спајање делова меким и тврдим лемљењем (припрема делова, чишћење, загревање и поступак наношења лема). Појам и значај гасног заваривања, основни прибор за рад. Електрично заваривање, основни појмови и упознавање са прибором за рад. Заштита на раду. Контрола исправности обраде спајањем. Чишћење и одржавање средстава рада
	КОРОЗИЈА И ПОВРШИНСКА ЗАШТИТА	Појам, врсте и карактеристике корозије. Задатак, методе и поступци заштите од корозије. Антикорозивна заштита метала
ТЕХНОЛОГИЈА РАДА – 2. разред		
стицање знања о методама и поступцима рада у браварству (о обликовању, спајању, монтажи и заштити материјала), о карактеристикама и примени алата, прибора и једноставних машина које користе у обављању послова и радних задатака бравара; - стицање знања о значају мерења и контролисања, о мерним и контролним алатима, о потреби праћења и утврђивању квалитета производа; - оспособљавање за разумевање и самостално коришћење техничке документације и стручне литературе	РАДНО МЕСТО	Опсег послова и задатака у оквиру образовног профила бравара. Организација рада и мере заштите на раду
	ПОСТУПЦИ ИЗРАДЕ ДЕЛОВА У МАШИНСТВУ	Појам ливења, ливење у пешчаним калупима, врсте одливака и примена. Значај ливења у машинској индустрији. Ковање, основни поступци ковања, алат и прибор за ковање, врсте ковања и откивака. Ваљање, основни појмови о ваљању лимова, профила и цеви. Пресовање материјала, основни појмови, машине, уређаји и алати за пресовање, примена. Извлачење материјала, основни поступци и примена
	ОБРАДА МЕТАЛА СКИДАЊЕМ СТРУГОТИНЕ	Машине алатке и врсте, прибор и алат при раду на појединим машинама. Обрада на тестерама, врсте машинских тестера, основни поступци тестерисања. Обрада метала стругањем, врсте

за избор оптималног режима рада и примену стандарда; - схватање значаја о повезаности и међузависности елемената радног процеса у обликовању конкретног производа као целине; - стицање одговорности уз максимално поштовање радне и технолошке дисциплине; - стицање навика за правилно коришћење средстава заштите на раду.		стругова, врсте стругарских ножева и врсте радних операција. Бушење метала, врсте бушилица, принцип рада радијалне бушилице. Брушење метала, врсте брусилица, принцип рада и квалитет обраде брушењем. Глодање метала, врсте глодалица, значај глодалица и примена. Рендисање метала, врсте рендисаљки и њихова примена. Карактеристике обраде провлачењем. Алат за провлачење и машине за провлачење, примена машина за провлачење
	ОШТРЕЊЕ АЛАТА	Алат за оштрење. Маchine за оштрење. Постављање тоцила. Технолошки поступак оштрења (бургија, ножева). Расхладна средства. Грешке при оштрењу. Мере заштите при оштрењу
	ОБРАДА МЕТАЛА СПАЈАЊЕМ	Нераздвојива веза при спајању метала, значај и примена. Лемљење метала, лемови и поступак лемљења, примена лемљења. Тврдо лемљење, алат, прибор, врсте лема и техника рада при тврдом лемљењу. Примена тврдог лемљења. Гасно заваривање метала, прибор за заваривање боце, редукциони вентили, горионици, подешавање пламена и припрема материјала за заваривање. Техника рада при гасном заваривању. Гасно резање метала, прибор за резање и техника рада при гасном резању. Спајање делова електролучним заваривањем, опрема, алат, прибор, електроде и припрема материјала за заваривање. Техника рада при заваривању и поступак заваривања у хоризонталном и вертикалном положају. Обработка заварачком ручном брусилицом. Мере заштите при обради спајањем. Контрола исправности обраде спајањем. Чишћење и одржавање средстава рада
	ИЗРАДА БРАВАРСКИХ КОНСТРУКЦИЈА	Материјали који се користе при изради браварских конструкција. Израда елемената конструкција. Читање техничких цртежа и скица. Кројење и сечење делова. Уштеде у материјалу при кројењу. Састављање делова раздвојивим спојевима. Састављање делова раздвојивим спојевима. Састављање делова нераздвојивим спојевима. Мере заштите на раду
	ПОВРШИНСКА ЗАШТИТА	Припрема површине за заштиту. Заштита неметалним превлакама, основна боја, боје и лакови. Мере заштите на раду
ТЕХНОЛОГИЈА РАДА – 3. разред		
стицање знања о методама и поступцима рада у браварству (о обликовању, спајању, монтажи и заштити материјала), о карактеристикама и примени алата, прибора и једноставних машина које користе у обављању послова и радних задатака бравара;	РАДНО МЕСТО	Радно место у браварској радионици, алат и прибор за рад. Пријем послова и радних задатака
	МЕРЕЊЕ И ПРЕНОШЕЊЕ МЕРА И ОЦРТАВАЊЕ	Припрема површина за мерење. Читање техничког цртежа и преношење мера на материјал. Обележавање и преношење мера. Алат и прибор за обележавање и оцртавање. Оцртавање кружних линија, употреба шестара. Контрола мерења. Чување и одржавање алата и прибора за мерење, оцртавање и обележавање

- стицање знања о значају мерења и контролисања, о мерним и контролним алатима, о потреби праћења и утврђивању квалитета производа; - оспособљавање за разумевање и самостално коришћење техничке документације и стручне литературе за избор оптималног режима рада и примену стандарда; - схватање значаја о повезаности и међузависности елемената радног процеса у обликовању конкретног производа као целине; - стицање одговорности уз максимално поштовање радне и технолошке дисциплине; - стицање навика за правилно коришћење средстава заштите на раду.	ОБЛИКОВАЊЕ ЛИМА И ПРОФИЛА	Обрада метала савијањем, ручно и машинско савијање материјала. Машине за угаоно савијање лима, машине за кружно савијање лима. Исправљање профила ручним алатом. Савијање профила ручним алатом. Извлачење материјала, обликовање материјала у хладном и загрејаном стању. Мере заштите на раду при обликовању материјала
	ИЗРАДА И МОНТАЖА БРАВАРСКИХ КОНСТРУКЦИЈА	Израда делова конструкције. Упознавање техничко-технолошке документације. Кројење и сечење делова. Уштеде у материјалу при кројењу. Савијање и обликовање делова. Састављање делова раздвојивом и нераздвојивом везом. Мере заштите на раду
	ИЗРАДА И МОНТАЖА ЧЕЛИЧНИХ КОНСТРУКЦИЈА	Материјал који се користи за израду грађевинске браварије. Израда делова грађевинске браварије. Упознавање техничко-технолошке документације. Израда и монтажа грађевинске браварије. Мере заштите на раду
	РАДНА И ТЕХНОЛОШКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Примена радне документације: радног налога, требовања материјала, времена израде, обрачуна услуга и слично.

Назив предмета	ПРАКТИЧНА НАСТАВА		
Циљ	Циљ практичне наставе је у стицању знања, радних вештина и навика потребних за обављање послова и самосталан извршилачки рад у оквиру образовног профила бравара (оспособљавање за рад).		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	370	518	476

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ПРАКТИЧНА НАСТАВА – 1. разред		
садржани су у: - овладавању технолошким операцијама ручне и одговарајуће машинске обраде на карактеристичним пословима у изради и монтажи браварских, занатских и индустријских производа; - оспособљавању за правилну употребу, примену и одржавање средстава рада, њихово рационално и економично коришћење уз сагледавање њихове материјалне вредности и века трајања; - примени знања о правилном избору материјала за израду производа и оспособљавање за њихово рационално коришћење и смањење отпада; - стицању практичних знања и умења у мерењу и контролисању делова у процесу рада и остваривању квалитета производа; - стицању знања и навика за правилно коришћење средстава заштите на раду.	РАДНО МЕСТО	Упознавање браварске радионице и радних места. Задужење радним местом за ручну обраду, алатом и прибором. Радна и технолошка дисциплина. Упознавање мера и средстава заштите на раду
	МЕРЕЊЕ И КОНТРОЛИСАЊЕ	Мерење мерним тракама, мерним лењирима и мерним летвама. Употреба помичног мерила, дубинометра и висинометра. Коришћење шестара, угаоника, угломера и шаблона. Употреба граничних мерила
	ОЦРТАВАЊЕ И ОБЕЛЕЖАВАЊЕ	Припрема алата и прибора за оцртавање и обележавање помоћу шаблона и по узор. Припрема површина за оцртавање и обележавање. Оцртавање и обележавање помоћу цртежа. Поступак оцртавања и обележавања. Чување и одржавање прибора и алата
	СЕЧЕЊЕ МАТЕРИЈАЛА	Сечење материјала пљоснатим секачем и секачем са личним сечивом. Израда жљебова секачем. Оштрење секача. Сечење лима ручним и полужним маказама. Сечење лима машинским маказама са правим и кружним ножевима. Рад са ручном брусилцом за сечење метала и профила. Резање ручном тестером, техника рада при раду са ручном тестером (одсецање, расецање, сечење цеви различитих дебљина и профила). Коришћење заштита и средстава на раду при сечењу материјала
	ОСНОВНИ ПОСТУПЦИ РУЧНЕ ОБРАДЕ МЕТАЛА	Рад турпијама, избор турпија. Грубо и фино турпијање равних, косих и облих површина. Турпијање отвора разних профила. Обрада лима турпијањем. Обрада гребањем, избор алата и прибора за гребање и поступак гребања. Рад браварским чекићем. Исправљање различитих профила материјала. Савијање материјала: лимова, шипки, жица, цеви и профила. Поступак рада при исправљању и савијању материјала у хладном и топлим стању. Обликовање лима помоћу алата и обликача. Коришћење једноставних машина за савијање материјала. Мерење и контролисање. Чишћење и одржавање алата, прибора и машина. Заштита на раду

	БУШЕЊЕ, РАЗВРТАЊЕ, УПУШТАЊЕ И РЕЗАЊЕ НАВОЈА	Припрема површина за бушење. Избор алата за бушење и режима обраде. Стезање материјала за бушење. Рад на стоној и стубној бушилици. Средства за хлађење при бушењу. Рад ручном електричном бушилицом. Ручно развртање отвора. Поступак упуштања отвора. Уочавање грешака при бушењу, упуштању и развртању. Припрема отвора и стабла за израду навоја. Поступак при ручној изради навоја. Израда навоја у различитим материјалима. Средства за подмазивање. Израда навоја у "слепим" рупама. Поступак вађења поломљених урезника. Контрола исправности израђеног навоја. Мере заштите на раду при бушењу метала. Коришћење средстава заштите на раду
	ОБРАДА МЕТАЛА СПАЈАЊЕМ	Остваривање делова вијцима и наврткама. Закивање лима и профила. Припрема отвора, алата и прибора. Поступак закивања. Спајање лемљењем. Припрема површина, алата и прибора за меко и тврдо лемљење. Примена одговарајуће технике рада при меком и тврдом лемљењу. Гасно заваривање и коришћење прибора за рад у припрему материјала за заваривање. Заштита на раду при коришћењу апарата за гасно заваривање. Примена електричног заваривања, припрема материјала за заваривање. Заштита на раду. Чишћење зава и одржавање средстава рада
	КОРОЗИЈА И ПОВРШИНСКА ЗАШТИТА	Припрема површина за заштиту од корозије. Антикорозивна заштита метала. Коришћење средстава заштите на раду
ПРАКТИЧНА НАСТАВА – 2. разред		
садржани су у: - овладавању технолошким операцијама ручне и одговарајуће машинске обраде на карактеристичним пословима у изради и монтажи браварских, занатских и индустријских производа; - оспособљавању за правилну употребу, примену и одржавање средстава рада, њихово рационално и економично коришћење уз сагледавање њихове материјалне вредности и века трајања; - примени знања о правилном избору материјала за израду производа и оспособљавање за њихово рационално коришћење и смањење отпада; - стицању практичних знања и умења у мерењу и контролисању делова у процесу рада и остваривању квалитета производа; - стицању знања и навика за правилно коришћење средстава заштите на раду.	РАДНО МЕСТО	Обим послова и задатака у оквиру образовног профила бравара. Радна и технолошка дисциплина. Коришћење мера заштите на раду
	ОБРАДА МЕТАЛА ДЕФОРМАЦИЈОМ	Ковање једноставнијих делова применом ковачког алата. Ковање у хладном и загрејаном стању. Извлачење материјала ручним алатом. Пресовање материјала и руковање радионичком пресом. Савијање материјала, практична примена савијања лимова, цеви, жица, профила. Поступци исправљања материјала. Мерење и контрола израђених делова
	УВЕЖБАВАЊЕ ВЕШТИНА НА БРАВАРСКИМ ПОСЛОВИМА	Рад са ручним алатом: употреба чекића, секача, пробојача, турпија, ручних и полужних маказа. Сечење метала тестерама (профила), алат и прибор за рад. Употреба ручне електричне бушилице. Врсте тоцила и замена тоцила. Рад са стоном и стубном бушилицом (избор бургија, стежање материјала, избор режима обраде). Резање навоја урезницама и нарезницама. Мерење и контролисање навоја, израђених делова и избушених отвора. Чишћење и одржавање средстава рада
	ОШТРЕЊЕ АЛАТА	Постављање тоцила. Оштрење разних врста алата. Уочавање грешака при оштрењу. Коришћење раскладних средстава и средстава заштите на раду
	ОБРАДА МЕТАЛА СПАЈАЊЕМ	Спајање делова вијцима и наврткама. Меким лемљењем и тврдим лемљењем. Лемљење обојених метала. Гасно заваривање, руковање алатом и прибором. Техника рада при аутогеном

		заваривању. Заштита на раду при гасном заваривању. Спајање материјала електроуличним заваривањем. Припрема површина, алата и прибора за електролучно заваривање. Поступак заваривања у хоризонталном и вертикалном положају. Обрада зава ручном брусилцом. Електроотпорно заваривање и подешавање уређаја. Контрола остварене обраде споја. Коришћење средстава заштите на раду
	ИЗРАДА БРАВАРСКИХ КОНСТРУКЦИЈА	Израда и монтажа мањих конструкција у појединачној производњи. Обликовање лима, профила и осталих облика материјала. Састављање делова раздвојивом и нераздвојивом везом. Спајање делова, врсте спојева и квалитет рада. Заштита на раду при монтажи делова и склопова
	ПОВРШИНСКА ЗАШТИТА	Припрема површина за заштиту. Заштита помоћу боја и лакова, заштита метала превлакама. Коришћење средстава заштите на раду
ПРАКТИЧНА НАСТАВА – 3. разред		
садржани су у: - овладавању технолошким операцијама ручне и одговарајуће машинске обраде на карактеристичним пословима у изради и монтажи браварских, занатских и индустријских производа; - оспособљавању за правилну употребу, примену и одржавање средстава рада, њихово рационално и економично коришћење уз сагледавање њихове материјалне вредности и века трајања; - примени знања о правилном избору материјала за израду производа и оспособљавање за њихово рационално коришћење и смањење отпада; - стицању практичних знања и умења у мерењу и контролисању делова у процесу рада и остваривању квалитета производа; - стицању знања и навика за правилно коришћење средстава заштите на раду.	РАДНО МЕСТО	Обим послова и задатака у оквиру образовног профила бравара. Радна и технолошка дисциплина. Коришћење мера заштите на раду
	МЕРЕЊЕ, ПРЕНОШЕЊЕ И ОЦРТАВАЊЕ МЕРА	Припрема површина за мерење. Читање техничког цртежа и анализа техничког цртежа. Преношење мера на материјал. Алат и прибор за оцртавање и обележавање. Оцртавање кружних линија, рад са шестаром. Коришћење паралелног цртања, висиномера, призме, угаоне плоче и подеоног апарата. Чување и одржавање алата и прибора
	ОБЛИКОВАЊЕ ЛИМА И ПРОФИЛА	Ручно и машинско савијање лима. Машина за угаоно савијање лима. Машина за кружно савијање лима. Исправљање лима, профила, цеви ручним путем. Обликовање материјала у хладном и топлом стању. Заштита на раду при обликовању материјала
	ИЗРАДА БРАВАРСКИХ КОНСТРУКЦИЈА	Кројење и сечење делова ради израде елемената конструкције. Припрема материјала и рад на обликовању лима, профила и других облика конструкција. Састављање делова раздвојивим и нераздвојивим спојевима
	ИЗРАДА И МОНТАЖА ГРАЂЕВИНСКЕ БРАВАРИЈЕ	Проучавање техничко-технолошке документације и израда спецификације потребног материјала. Разрада технолошког поступка. Избор потребног алата и прибора. Израда ограда капија, врата, прозора, светларника, витрина, ормара, столова, столица и слично. Уградња грађевинске браварије. Оправка брава: механизма за затварање врата и друге грађевинске браварије. Мерење и контролисање
	ИЗРАДА И МОНТАЖА ЧЕЛИЧНИХ КОНСТРУКЦИЈА	Проучавање техничко-технолошке документације и израда спецификације потребног материјала. Разрада технолошког поступка. Избор потребног алата и прибора. Израда конзола, носача, стубова, кровне, мостовске и других конструкција. Мерење и контролисање. Коришћење средстава заштите на раду
	РАДНА И ТЕХНОЛОШКА ДОКУМЕНТАЦИЈА	Примена радне документације: радног налога, требовања материјала, времена израде и обрачун услуга

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Садржаји програма образованих профила обезбеђују знања и вештине, потребне за оспособљавање ученика у трогодишњем школовању. Циљ је да теоријском и практичном наставом оспособимо ученика за самостално обављање послова образовног профила и то са што већим бројем часова практичне наставе у трогодишњем школовању.

Теоријском и практичном наставом ученик се упознаје са техником и технологијом рада обликовања конкретног производа као целине.

Програмски садржаји теоријске наставе су у тесној корелацијској вези са реализацијом практичне наставе. Тематске целине у којима се обрађују основни појмови техничко-технолошке законитости појединих поступака и процеса, непосредно претходе реализацији истих у практичној настави. Ученик треба да савлада основну терминологију и технику рада коју захтева образовни профил и да је примени у конкретним условима практичне наставе. Да би се остварила што тешња корелативна веза, између свих садржаја, потребно је да се оперативни планови наставника ових предмета раде синхронизовано и да се њихово усаглашавање изврши у директном контакту наставника реализатора или на нивоу стручног актива.

Понављање одређених садржаја програма у другој и трећој години школовања треба схватити као потребу за продубљивањем знања и увежбавања мануелних операција ради вишег степена њихове савладаности и веће оспособљености за обављање послова у образовном профилу, јер су у питању ометена деца и у психофизичком развоју.

Почетна обука, односно настава и усвајање основних кључних операција треба да се организује у школској радионици. Радни задаци (вежбе) треба да буду производно-услужног карактера, што значи да дидактичке вежбе треба изузетно примењивати а радне задатке прилагођавати нивоу особности ученика.

Посебну пажњу треба обратити значају заштите на раду ученика, теоријским објашњењима и упутствима и конкретној примени заштите у радном процесу а у зависности од образовног профила.

Посебну пажњу у реализацији програма треба обратити код образовних профила.

Садржаји програма образовног профила бравара су дати тако да ученик постепено савлађује технику рада наведеног образовног профила. Ученик у првој години треба да се упозна са алатом за мерење и контролисање, да зна примену и правилно коришћење алата, тачно одређивање мера и величина и познавање мерних јединица. Ученик се упознаје са основним ручним алатом, његовим карактеристикама и применом. Технику рада са ручним алатом савлађује у току школовања и практичним радом, што је дато кроз тематске области у другој и трећој години.

Обрада метала деформацијом као што је савијање, обликовање, исправљање лимова, жица, цеви и профила, што очигледније приближити ученицима. Наставним методама ученицима пренети знања и вештине при обради метала спајањем, раздвојивом и нераздвојивом везом.

У другој години садржаји програма се проширују и продубљују основном ручном и машинском обрадом метала и поступцима израде машинских делова. Ученик се упознаје са принципом рада машина које ће користити у свом браварском профилу.

Обрада метала спајањем захтева од ученика да зна да рукује апаратима и прибором за лемљење, аутогено заваривање лимова као и електрично заваривање метала.

У трогодишњем школовању ученик се самостално оспособљава за рад на изради браварских конструкција, изради и монтажи браварске и грађевинске браварије, као и на изради и монтажи челичних конструкција. Поред наведених радова око израде и монтаже производа ученик врши и антикорозивну заштиту метала.

ПОДРУЧЈЕ РАДА

ХЕМИЈА, НЕМЕТАЛИ И ГРАФИЧАРСТВО

образовни профил: КЊИГОВЕЗАЦ

Ред. бр.	А. Стручни предмети	први раз.		други раз.		трећи раз.		укупно	
		разредно часовна настава							
		нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
1.	Технологија графичког материјала	3	111	2	74	2	68	7	253
2.	Графичко обликовање и писмо	-	-	2	74	2	68	4	142
5.	Технологија рада	2	74	2	74	2	68	6	216
6.	Практична настава	10	370	14	518	14	476	38	1364
	Укупно	15	555	20	740	20	680	55	1975

Назив предмета	ТЕХНОЛОГИЈА ГРАФИЧКОГ МАТЕРИЈАЛА		
Циљ	Циљ програма технологије графичког материјала је стицање основних знања о материјалима који се користе у графичкој делатности (врсте, својства и примена) и упознавање савремених технолошких процеса за добијање тих материјала.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	111	74	68

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ТЕХНОЛОГИЈА ГРАФИЧКОГ МАТЕРИЈАЛА – 1. разред		
стицање потребних теоријских знања ради успешнијег професионалног образовања, односно оспособљавања за примену стечених знања у професионалној делатности; - оспособљавање ученика да стечена знања користе за стручно усавршавање	УВОД	Физичко-механичка својства материјала (основна физичка својства, специфична тежина, запреминска тежина, густина, порозност, затезна чврстоћа, деформисање при дејству силе, тврдоћа) Технолошка својства материјала
	МЕТАЛИ И ЛЕГУРЕ	Својства метала и легура (спољна својства метала, унутрашња грађа чистих метала и легура). Хлађење и очвршћавање чистих метала. Својства легуре зависно од облика, количине појединих метала у легури. Метали и легуре који се примењују у графичкој индустрији. Олово, калај, антимон. Штампарска легура, састав и својства. Алуминијум, једињења и легуре. Бакар, цинк, једињења и легуре. Гвожђе и челик. Корозија
	НЕМЕТАЛНИ МАТЕРИЈАЛИ	Увод. Својства полимерних материјала зависно од хемијске грађе и структуре. Целулоза, добијање и примена. Папир. Кратак опис технолошког процеса израде папира. Физичка, морфолошка, механичка и хемијска својства папира (сировински састав, садржај влаге, пунила и лепила, граматура папира, дебљина, запреминска тежина, површински изглед, правац влакана, пропусност, механичка својства). Експлоатационе могућности папира (врста папира и својства према техници штампања). Картон и лепенка
ТЕХНОЛОГИЈА ГРАФИЧКОГ МАТЕРИЈАЛА – 2. разред		
стицање потребних теоријских знања ради успешнијег професионалног образовања, односно оспособљавања за примену стечених знања у професионалној делатности; - оспособљавање ученика да стечена знања користе за стручно усавршавање	ГРАФИЧКЕ БОЈЕ	Увод. Међусобно деловање боје и штампарске подлоге. Састав и улога појединих компоненти на својства графичке боје. Пигменти. Појам, својства и њихова молекуларна својства (минерални пигменти, органски пигменти, чађи, бронзе). Везива: врсте везива и својства, зависно од хемијске грађе. Припрема боја за штампу. Улога сикатива, пуниоца, разређивача на карактер и понашање боје у току штампања.

		Експлоатационе могућности графичких боја: врсте и својства зависно од технике штампања боје за високу штампу, боје за флексографију, боје за офсет штампу, боје за штампу на металима, боје за дубоку штампу, боје за пропусну штампу, боје за златну и сребрну штампу, специјалне врсте графичких боја. Својства и контрола штампарских боја (одређивање нијанси боје, одређивање вискозитета, густине и лепљивост, отпорности на светлост, отпорност на трење, водоотпорности офсетних боја, отпорности на киселине и базе, органске раствараче и топлоту). Лакови и лакирање штампаног материјала
	ПРИРОДНИ МАКРОМОЛЕКУЛИ	Целулоза, скроб, беланчевине, каучук. Својства и примена зависно од хемијске грађе и структуре. Деривати природних макромолекула и њихова примена у графичкој индустрији. Синтетички макромолекули, општа својства. Врсте синтетичких макромолекула и примена у графичкој индустрији
	ПЛАСТИЧНЕ МАСЕ	Физичка, хемијска, механичка и технолошка својства пластичних маса. Пластичне масе као материјали за штампарске форме, штампарску подлогу, материјали у доради.
	КАРАКТЕРИСТИКЕ ШТАМПЕ НА ПОДЛОЗИ КОЈА ЈЕ НЕУПИЈАЈУЋА	Основне карактеристике штампе на подлози која је неупијајућа
ТЕХНОЛОГИЈА ГРАФИЧКОГ МАТЕРИЈАЛА – 3. разред		
стицање потребних теоријских знања ради успешнијег професионалног образовања, односно оспособљавања за примену стечених знања у професионалној делатности; - оспособљавање ученика да стечена знања користе за стручно усавршавање	ФОТОГРАФСКИ МАТЕРИЈАЛИ	Грађа фотографских материјала (заштитни слој, емулзиони слој, везивни слој, подлога, антихало-слој). Подела форографских материјала према боји (црно-бели и колор), према подлози (фотографска плоча, филмови и папири), према врсти среброхалогенида у емулзији, према улози и фотографском поступку (негативски и позитивски материјал), према подручју примене (графички материјали). Својства фотографских материјала (осетљивост на светлост, градација, осетљивост на боје и друго). Средства за обраду фотографских материјала
	ЛЕПИЛА	Процес лепљења и везивања зависно од хемијске структуре лепила. Параметри лепљења (адхезија и кохезија). Класификација лепила (биљна, животињска и синтетичка). Припрема лепила за рад и промене које се при томе дешавају. Својства лепила
	ГУМА	Еластомери. Својства природног и вештачког каучука зависно од хемијске грађе. Састав смеше за вулканизацију и улога појединих компоненти на својства гуме. Утицај молекуларних својстава и других параметара при вулканизацији на својства гуме. Примена гуме у графичкој индустрији (офсет - гума, гумени ваљци, гумена форма, гумирана платна, гумиран папир и друго)
	МАЗИВА	Мазива и њихова улога у машинској техници. Врсте трења и врсте подмазивања. Основне врсте и општа класификација мазива. Физичка и хемијска својства

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Полазна основа у конципирању програма технологија графичког материјала је била да ови садржаји обухвате целовит и општи преглед свих фактора који одређују карактеристике материјала коришћених у припреми, штампи и доради графичких производа, док се употпуњавање знања, с детаљима непосредно везаним за практични рад, оствари у оквиру одговарајуће технологије образовног профила.

Свака програмска целина (тема) има свој уводни део у оквиру кога се упознају основе и помоћне компоненте које чине одређени материјал (папир, графичка боја, легуре, пластичне масе, фото-материјали, лепила, мазива), затим део у ком се упознаје утицај технолошких фактора на својства материјала и тарећи - упознавање једноставних у погону примењивих метода контроле материјала.

Ученици треба да упознају прве материјале који су коришћени за штампарску форму, штампарску подлогу и штампарску боју, нове синтетичке производе исте намене.

У остваривању програма треба се углавном, придржавати редоследа тема датих у програму, мада тај редослед, на основу мишљења актива, може да буде и другачији, тј. прилагођен конкретним наставним, организационим и другим условима. Оријентациони фонд часова за поједине програмске целине индиректно сугерише наставнику обим, дубину и начин интерпретације садржаја. Оквирни број часова за поједине теме треба распоредити по типовима наставних часова: часови за обраду новог градива, часови за утврђивање градива, систематизацију градива и сл.

Дидактичко-методички захтеви у остваривању програма углавном се свODE на избор и примену одговарајућих дидактичких принципа, метода и облика рада на часу. Методе и облици рада на часу треба да буду такви да подстичу, укључују ученике у процес стицања знања сопственим ангажовањем и активношћу. Приликом избора наставних метода, дати предност онима који у већој мери доприносе активном укључивању ученика у наставни процес. Овакав приступ (да наставник најчешће буде лице које подстиче и усмерава ученике на активан и ангажован однос према раду) захтева од наставника велику одговорност при планирању наставних јединица. Наиме, садржаји технологије графичког материјала су у најнепосреднијој вези с делом садржаја технологије рада, при чему, у већини случајева, није било могуће постићи временску синхронизацију.

Ангажованост ученика зависиће од више фактора: природе наставне јединице, навике ученика да користе додатну стручну литературу (по упутствима наставника), припремљеношћу ученика за самосталан рад и др.

Од наставних средстава треба користити схеме, слике, графиконе, каталоге, збирке узорака материјала. По могућству, планирати одлазак у радне организације, да се ученици, у аутентичном амбијенту, упознају с технолошком линијом, што ће допринети употпуњавању стечених знања.

Назив предмета	ГРАФИЧКО ОБЛИКОВАЊЕ И ПИСМО		
Циљ	Циљ програма графичко обликовање и писмо је стицање основних знања о ликовној вредности писма и композиционим проблемима његове целисходне употребе и упознавање (у оквиру практичних вежби) основних естетских законитости грађења облика и оспособљавање ученика да ово знање примењују у свакодневним стручним задацима, обједињавајући ликовне проблеме с функцијом производа		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	-	74	68

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ГРАФИЧКО ОБЛИКОВАЊЕ И ПИСМО – 2. разред		
васпитање и образовање ученика о савременим естетско-ликовним критеријумима; - развијање код ученика, систематским радом, упорности, професионалне савесности, прецизности и менуелне спретности	ОПШТИ ПОЈМОВИ	Место, улога и значај графичког обликовања. Основни захтеви. Уочавање облика. Елементи облика. Основна начела обликовања
	ТАЧКА	Тензија, равнотежа, репетиција, градација
	ЛИНИЈА	Врсте линија и њихова изражајна својства
	ПОВРШИНА	Врсте површина. Структура површине. Површина основе (формат). Облик, пропорција, хармонична подела вертикалама и хоризонталама. Систем дијагонала, модуларни систем, златни пресек или непрекидна подела, квадратура и тријангулатура, хармонске пропорције
	ОДНОСИ ЦРНОГ И БЕЛОГ	Форма и антиформа, позитив и негатив. Однос фигуре и позадине
ГРАФИЧКО ОБЛИКОВАЊЕ И ПИСМО – 3. разред		
васпитање и образовање ученика о савременим естетско-ликовним критеријумима; - развијање код ученика, систематским радом, упорности, професионалне савесности, прецизности и менуелне спретности	ПИСМО	Конструкцијски скелет верзалних и курентних слова латинице и ћирилице. Конструкција бројева у дволинијском и четворолинијском систему. Размази између слова
	РИТАМ	Проста репетиција, репетиција с варијацијама и алтернацијама
	ОБЛИЦИ У РАВНОТЕЖИ	Симетрична и асиметрична композиција. Примена
	ВАЛЕР	Валерска скала. Компонување појединих група валера (валерски кључеви)
	ТЕКСТУРА	Вежбе у компоновању различитих текстура. Различити растери и њихове комбинације (преклапање)
	ТЕКСТ НА СТРАНИЦИ	Усклађивање односа између облика, величине и валера слога с обликом и величином формата. Обједињавање естетског и функционалног, садржине и форме
	ТЕКСТ И СЛИКА	Визелно јединство хетерогених елемената. Композиција истих облика на различитим форматима. Варирање једног облика у односу на величину и положај. Уравнотежавање леве и десне странице
	БОЈА	Круг боја. Контрасти боја (светло-тамно, топло-хладно, комплементарни контраст). Хармонизација боја

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Настава графичког обликовања одвија се у низу практичних вежби. Оне треба да следе логички ток од једноставнијих према сложенијим, а у оквиру појединих програмских јединица од усвајања општих начела према њиховој примени у појединим стручним задацима. По својој природи, ове вежбе нису само усавршавање у мануелној спретности и перфекцији већ, пре свега, креативна примена стечених искустава и усвојених знања у графичкој делатности.

У првој фази, наставник поставља задатак ослањајући се на претходна знања, илуструјући на примерима различите могућности. Упозорава на својства и могућности материјала и прибора којим се задатак остварује, повезујући при томе стечена знања из технологије рада, практичне наставе и ликовне уметности.

У другој фази рада, ученик тражи решење у низу скица. Наставник треба да помогне ученику да изабере најбоље решење, али при том не треба да намеће своје решење, већ да подстиче код ученика самосталност и уважава њихове способности и афинитете.

У трећој фази је практично остваривање задатака, развијају се реализаторске способности, спретности при употреби одређеног прибора или примене поступка, стрпљивости и упорност. Наставник демонстрира примену поступка, тражећи са сваким учеником појединачно, најједноставније, подстиче ученика да исправља и усавршава првобитни пројекат.

Последња фаза је анализирање постигнутих резултата. Остварује се групним радом. Ученици поново критички сагледавају свој рад упоређујући га с резултатима других ученика. Читав поступак анализе треба да буде остварен у виду разговора (дискусије) а наставник даје своје мишљење.

Саставни део ове фазе је оцењивање. Вежбе се, ради стимулisaња ученика, појединачно оцењују, а закључна оцена је општи утисак о раду ученика.

Назив предмета	ТЕХНОЛОГИЈА РАДА		
Циљ	Циљ програма технологија рада је стицање теоријских знања о основним пословима који се обављају у књиговезници као једним од видова графичке дораде		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	74	74	68

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ГРАФИЧКО ОБЛИКОВАЊЕ И ПИСМО – 1. разред		
Задаци програма технологија рада су: - стицање знања о врсти и својствима материјала који се употребљавају у књиговезници; - упознавање основних поступака и техника рада у књиговезници; - развијање код ученика интересовања према позиву и радних способности и склоности; - формирање навике код ученика да чувају машине, алат, прибор и материјал.	ОПШТИ ПОЈМОВИ О ГРАФИЧКОЈ ИНДУСТРИЈИ	Појам и подела графичке производње. Графички производи. Графичка дорада. Врсте и поступци графичке дораде. Развојни облици књиге: праоблик, прелазни облици, данашњи облици књиге
	МАТЕРИЈАЛИ	Папир, полукартони и картони. Лепенка. Врсте лепенке. Материјали за пресвлачење: папир, платно, пергамент, кожа, синтетички материјали. Лепила (неорганска и органска) Фолије за утискивање. Материјали за шивење. Остали материјали
	АЛАТ И ПРИБОР У КЊИГОВЕЗНИЦИ	Врсте алата. Припрема алата и прибора. Чување алата и прибора
ГРАФИЧКО ОБЛИКОВАЊЕ И ПИСМО – 2. разред		
Задаци програма технологија рада су: - стицање знања о врсти и својствима материјала који се употребљавају у књиговезници; - упознавање основних поступака и техника рада у књиговезници; - развијање код ученика интересовања према позиву и радних способности и склоности; - формирање навике код ученика да чувају машине, алат, прибор и материјал.	ОСНОВНЕ И ПОМОЋНЕ КЊИГОВЕЗАЧКЕ МАШИНЕ	Основне машине. Машине за резање. Машина за савијање. Машине за сакупљање табака и листова. Машине за шивење. Машина за бешавни повез BABY PONY. Машине за отискивање. Помоћне машине. Перфорир машина. Машина за жљебљење (биговање). Машина за бушење папира. Машина за штанцовање. Пресе (ручне, полуаутоматске и аутоматске)
	ТАБАК И ШТАМПЕНИ ТАБАК	Штампани табак и његови елементи. Преношење, поравнање и бројање табака. Резање табака. Савијање табака. Ручно савијање табака. Машинско савијање табака. Сакупљање табака. Ручно сакупљање табака и листова. Машинско сакупљање табака и листова. Шивење табака. Шивење жицом. Шивење концем
ГРАФИЧКО ОБЛИКОВАЊЕ И ПИСМО – 3. разред		
Задаци програма технологија рада су: - стицање знања о врсти и својствима материјала који се употребљавају у књиговезници;	ПОЈЕДИНАЧНИ ПОВЕЗИ БЛОКОВИ	Блокови добијени слепљивањем у повежњаку. Перфорисани блокови. Блокови - гарнитуре
	БРОШУРЕ	Брошура шивена жицом кроз превој. Брошура шивена жицом поред превоја. Брошура шивена концем. Брошура бешавна. Брошура са ивицима. Брошура са траком платна на повежњаку.

- упознавање основних поступака и техника рада у књиговезници; - развијање код ученика интересовања према позиву и радних способности и склоности; - формирање навике код ученика да чувају машине, алат, прибор и материјал.	ТВРДИ ПОВЕЗ	Врсте повеза. Припрема за повез. Израда и обрада књижног блока. Израда и украшавање корице. Спајање књижног блока са корицом
	БЕШАВНИ ПОВЕЗ	Врсте повеза. Поступци израде
	ПОВЕЗ У КОЖИ	Врсте повеза у кожи. Повез у полукожи
	ПОВЕЗ ПОСЛОВНИХ КЊИГА	Повез протокола. Израда регистра
	ПОВЕЗ АЛБУМА	Бушени албум. Шивени албум
	ИЗРАДА ЗАШТИТНИХ КОРИЦА	Врсте и начин израде заштитних корица. Корице од картона. Корице од лепенке. Корице са механизмима

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Садржаје овог програма треба реализовати тако да ученици стекну теоријска знања за обављање помоћних послова и радних задатака у књиговезници.

Садржаји програма подељени су на тематске целине које треба остварити поштујући принцип јединства теорије и праксе и функционалне повезаности са практичном наставом, технологијом графичког материјала и графичким обликовањем.

Тематску целину општи појмови о графичкој индустрији обрадити тако да ученици схвате шта је графичка делатност и да упознају графичке производе.

У оквиру тематске целине материјали ученици треба да науче врсте и својства материјала који се користе у књиговезници.

Ову тематску целину треба повезати и продубити садржајима технологије графичког материјала и примењене хемије.

При обради тематске целине алат и прибор у књиговезници ученици треба да науче врсте и карактеристике алата који се користи у књиговезачкој доради.

У оквиру тематске целине основне и помоћне књиговезачке машине ученицима објаснити само најједноставније машине које се употребљавају у књиговезници.

Садржаје тематске целине табак и штампани табак треба обрадити тако да ученици науче основне елементе штампаног табака и да овладају операцијама као што су преношење, поравнање, бројање табака, савијање табака, сакупљање табака и шивење табака.

Тематске целине блокови, брушуре, тврди повез, бешавни повез, повез у кожи, повез пословних књига и повез албума реализовати тако да ученици овладају поступцима припреме и основним пословима који се односе на наведене врсте повеза.

Ученицима треба објаснити и поступке за израду заштитних корица од картона, лепенке и са механизмима.

За поједине наставне целине дат је оквирни број часова који се може делимично мењати. Предвиђени фонд часова обухвата обраду нових садржаја, обнављање, утврђивање и систематизацију.

У току наставног процеса треба развијати код ученика систематичност, смисао за естетику, економичност, уредност и одговорност према раду.

Назив предмета	ПРАКТИЧНА НАСТАВА		
Циљ	Циљ програма практичне наставе је оспособљавање ученика да обављају послове ораде одговарајуће категорије сложености у књиговезници.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	370	518	476

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ПРАКТИЧНА НАСТАВА – 1. разред		
- оспособљавање ученика да припремају материјале који се користе у књиговезници и да раде са њима; - оспособљавање ученика да повезују стечена теоријска знања из других стручних предмета; - формирање навике код ученика да чувају материјал, алат, прибор и машине и да примењују превентивне мере заштите на раду	ЗАШТИТА НА РАДУ	Извори опасности у књиговезници. Значај мера безбедности и заштите на раду. Обавезност ношења средстава за заштиту на раду.
	ПРИПРЕМА МАТЕРИЈАЛА	Пријем и преношење папира, картона и лепенке. Поравнање табака. Бројање табака. Резање табака. Одлагање табака. Припрема материјала за пресвлачење: папир, платно, пергамент, синтетички материјали, жица, фолије за позлату.
	АЛАТ, ПРИБОР И ОПРЕМА	Припрема алата и прибора за рад. Припрема прибора и опреме за рад. Коришћење алата и прибора за обављање послова одређене категорије сложености у књиговезници. Одржавање алата и прибора.
ПРАКТИЧНА НАСТАВА – 2. разред		
- оспособљавање ученика да припремају материјале који се користе у књиговезници и да раде са њима; - оспособљавање ученика да повезују стечена теоријска знања из других стручних предмета; - формирање навике код ученика да чувају материјал, алат, прибор и машине и да примењују превентивне мере заштите на раду	САВИЈАЊЕ ТАБАКА	Ручно и машинско савијање табака. Савијање табака унакрсно. Савијање табака паралелно. Припрема за комбиновано савијање табака
	САКУПЉАЊЕ ТАБАКА	Резање и сакупљање табака у табак. Сакупљање табака на табак. Сакупљање листова.
	ШИВЕЊЕ ТАБАКА	Шивење табака жицом. Шивење жицом кроз превој. Шивење жицом поред превоја. Шивење табака концем. Шивење свезака. Шивење брошура. Шивење концем поред превоја. Припрема за шивење књига за тврди повез
ПРАКТИЧНА НАСТАВА – 3. разред		
- оспособљавање ученика да припремају материјале који се користе у књиговезници и да раде са њима; - оспособљавање ученика да повезују стечена теоријска знања из других стручних предмета; - формирање навике код ученика да чувају материјал, алат, прибор и машине и да примењују превентивне мере заштите на раду	БЛОКОВИ	Израда блокова слепљивањем. Припрема за израду. Перфорисани блокови, блокови гарнитуре
	БРОШУРЕ	Брошура шивена жицом кроз превој. Брошуре шивене жицом поред превоја, припрема за израду. Брошура са ивицом "кантовима", припрема за израду. Брошура са траком платна на повежњаку, припрема за израду. Бешавне брошуре, припрема за израду. Тврде брошуре
	ТВРДИ ПОВЕЗ	Тврди повез - појединачна израда. Израда различитих врста предмета (налепних и прошивених). Тврди повез - серијска израда. Припрема табака. Припрема за израду књижног блока. Обрада књижног блока. Израда корица. Савијање књижног блока и корица

	БЕШАВНИ ПОВЕЗ	Повез новина, службених гласила, књиговодствених картица, дипломских радова, скрипти, фотокопираног материјала. Припрема за повез књига
	ПОВЕЗ У КОЖИ	Припрема за израду повеза у полукожи и у кожи. Припрема за израду савитљивог кожног повеза и ватираног кожног повеза
	ПОВЕЗ ПОСЛОВНИХ КЊИГА	Обични повез протокола. Припрема за повез протокола, полупатент, патент. Израда регистра
	ПОВЕЗ АЛБУМА	Бушени (биговани) албум. Шивени албум. Лепљиви албум
	ЗАШТИТНЕ КОРИЦЕ	Израда заштитних корица од картона, лепенке и са механизмима

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Садржаји програма конципирани су тако да се ученици оспособе да обављају послове одређене категорије сложености у књиговезници.

При обради садржаја овог програма треба успоставити потпуну корелацију са технологијом графичког материјала и технологијом рада.

Садржаје о заштити на раду треба објаснити тако да ученици схвате значај мере заштите на раду и обавезу примене средстава заштите на раду.

Усвајањем садржаја тематске целине припрема материјала ученици се оспособљавају да припремају материјале који се користе у књиговезачкој доради.

Код садржаја који се односе на алат, прибор и опрему настојати да ученици науче карактеристике и могућности употребе.

Савијање табака обрадити тако да ученици науче основне поступке савијања, као и припремне послове за сложеније поступке савијања.

При обради садржаја сакупљање табака ученике треба оспособити да режу и сакупљају табак.

У вези са садржајима тематске целине шивење табака жицом настојати да ученици науче да шију табаке жицом и концем, да шију производе као што су свеске, брошуре и да обављају припремне послове за шивење књига за тврди повез.

У оквиру реализације тематске целине блокови ученици треба да се оспособе да израђују блокове слепљивањем и да обављају припремне послове за израду перфорисаних блокова и блокова гарнитуре.

Тематску целину брошуре обрадити тако да ученици овладају поступцима шивења брошура жицом и концем и да се оспособе да обављају послове припреме за израду брошуре са ивицама "кантовима" и са траком платна на повежењаку.

Усвајањем садржаја тематске целине тврди повез ученици се оспособљавају да израђују тврди повез на предметима који се појединачно израђују. Истовремено ученици треба да науче и основне поступке за израду тврдог повеза при серијској производњи појединих предмета.

При обради садржаја бешавни повез ученици треба да овладају поступцима за повез новина, службених гласила и скрипти, као и пословима припреме за повез књига.

У вези са садржајем тематске целине повез у кожи настојати да се ученици оспособе да обављају основне поступке за израду повеза у полукожи, кожи, савитљивог кожног повеза и ватираног кожног повеза.

Тематску целину повез пословних књига реализовати тако да ученици науче обичан повез протокола и израду регистра.

Повез албума обрадити тако да ученици овладају помоћним пословима за израду бушених албума и шивених албума.

У вези са садржајем тематске целине заштитне корице треба оспособити ученике да израђују заштитне корице од картона и лепенке.

Програм овог предмета треба остваривати одговарајућом наставном методом и потребним наставним средствима.

ЗАВРШНИ ИСПИТ

Завршним испитом проверава се припремљеност ученика за обављање послова и радних задатака утврђених занимања у оквиру образовних профила.

Завршни испит обухвата:

1. практичан рад,
2. усмену проверу знања.

За образовни профил: **КЊИГОВЕЗАЦ**

- припрема табака;
- појединачни повези (блокови, брошуре, тврди повез, бешавни повез, повез у кожи, повез пословних књига, повез албума).

ПОДРУЧЈЕ РАДА

ТЕКСТИЛСТВО И КОЖАРСТВО

образовни профил: ШИВАЧ ТЕКСТИЛА

Ред. бр.	А. Стручни предмети	први раз.		други раз.		трећи раз.		укупно	
		разредно часовна настава							
		нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
1.	Текстилна влакна	3	111	-	-	-	-	3	111
2.	Познавање материјала	-	-	2	74	2	68	4	142
3.	Машине и алати	-	-	2	74	2	68	4	142
4.	Технологија шивења	2	74	2	74	2	68	6	216
5.	Практична настава	10	370	14	518	14	476	38	1364
	Укупно	15	555	20	740	20	680	55	1975

Назив предмета	ТЕКСТИЛНА ВЛАКНА		
Циљ	Циљ наставе предмета текстилна влакна јесте усвајање знања о текстилним влакнима као основним сировинама у текстилној индустрији.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	111	-	-

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ТЕКСТИЛНА ВЛАКНА – 1. разред		
- упознавање најважнијих текстилних влакана; - информативно упознавање и добијање текстилних влакана; - стицање знања о својствима и употреби најважнијих текстилних влакана; - стицање знања за правилну употребу влакана и производа од влакана; - развијање осећаја, колико је то могуће, за разликовање различитих врста влакана и производа израђених од њих.	ЕЛЕМЕНТАРНА РАЗМАТРАЊА О ВЛАКНИМА	Појам текстилних влакана. Подела текстилних влакана према пореклу. Употреба текстилних влакана. Потрошња влакана код нас и у свету
	ПРИРОДНА ВЛАКНА БИЉНОГ ПОРЕКЛА	Грађа влакана биљног порекла. Памук: врсте, област гајења, добијање, својства и употреба. Лан: врсте, област гајења, добијање, својства и употреба. Конопља: врсте, област гајења, добијање, својства и употреба. Јута: врсте, област гајења, добијање, својства и употреба. Остала биљна влакна, добијање, својства и употреба
	ПРИРОДНА ВЛАКНА ЖИВОТИЊСКОГ ПОРЕКЛА	Грађа влакана животињског порекла. Вуна: врсте, област гајења, добијање, својства и употреба. Остале длаке: врсте, својства и употреба. Свила: врсте, област гајења, добијање, својства и употреба
	ХЕМИЈСКА ВЛАКНА	Појам, подела, израда и примена. Вискозна влакна: добијање, својства и употреба. Ацетатна влакна: добијање, својства и употреба. Остала хемијска влакна елементарно: добијање, својства и употреба
	СИНТЕТИЧКА ВЛАКНА	Појам, подела, израда и примена. Најлон, перлон и друга: добијање, својства и употреба (елементарно)
	НЕОРГАНСКА ВЛАКНА	Појам, подела, израда и примена. Азбест: добијање, израда и примена. Стаклена влакна: добијање, својства и употреба. Метална влакна: добијање, својства и употреба

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Садржај предмета је систематизован по тематским целинама.

Имајући у виду способности ученика наставна грађа се мора изводити увек уз примену очигледних средстава (конкретизација у раду), при чему се градиво из наведених тематских области дозира у мери која је за њих прихватљива. Посебно је код реализације појединих наставних јединица (извођење експеримената) нарочито значајна предострожност како не би дошло до повреда. Како је програм примерен просеку ученика, он се мора, када се укаже потреба индивидуализовати, при чему се не може занемарити стицање елементарних знања за овај степен стручне спреме.

У уводном делу истаћи значај самог предмета с обзиром на широку примену текстилних влакана у практичном животу.

Својства влакана се различито понашају од услова у преради и примени што ученицима треба увек огледом дочарати.

Детаљније обрадити влакна која се најчешће користе, посебно обратити пажњу на добијање, својства и употребу.

Код осталих влакана дати само информативне појмове.

Посебно указати на потребу заштите на раду у разним ситуацијама прераде и употребе влакана.

Назив предмета	ПОЗНАВАЊЕ МАТЕРИЈАЛА		
Циљ	Циљ предмета познавање материјала је упознавање ученика са текстилним материјалима, њиховим својствима и употреби у изради одевних предмета		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	-	74	68

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ПОЗНАВАЊЕ МАТЕРИЈАЛА – 2. разред		
- упознавање, праћење и подстицање одређених склоности ученика везаних за професионално оспособљавање ученика; - развијање позитивног односа према изабраном образовном профили и одговарајућим занимањима; - стицање знања о основним и помоћним материјалима који се користе у изради одевних предмета; - развијање осећаја за разликовање материјала по сировинском саставу, преплетају и боји; - стицање потребних знања за правилан избор и употребу основних и помоћних текстилних материјала	УВОД	Врсте и облици текстилних материјала. Технолошки процеси у текстилној производњи. Технички услови у производном процесу прераде текстила
	ПРЕДЕЊЕ	Појам предења и основне фазе процеса израде пређе. Карактеристике пређе. Предење памука. Подела и поступци предења памука. Предење кардиране памучне пређе (отварање бала, чишћење, мешање и формирање свитка, процес кардирања, развлачење трака, припрема претпређе и предење). Предење чешљане памучне пређе (основни појмови о процесу и врсти пределица). Предење вуне. Подела и поступци предења и редослед радних фаза. Предење осталих влакана, основни појмови
	ПОДЕЛА И СВОЈСТВА ТЕКСТИЛНИХ МАТЕРИЈАЛА	Ткани материјали. Сировински састав. Врсте преплетаја. Врсте тканина. Врсте дорада. Плетени материјали. Сировински састав. Преплетаји. Врсте плетенина. Врсте дорада. Неткани материјали. Сировински састав. Врсте материјала
ПОЗНАВАЊЕ МАТЕРИЈАЛА – 3. разред		
- упознавање, праћење и подстицање одређених склоности ученика везаних за професионално оспособљавање ученика; - развијање позитивног односа према изабраном образовном профили и одговарајућим занимањима; - стицање знања о основним и помоћним материјалима који	ТКАЊЕ	Увод, општа сазнања. Премотавање пређе. Кончање пређе. Сновање основе. Скробљење основе. Увођење и навезивање основе. Припрема пређе за потку. Ткање (општа сазнања о ткачким разбојима, образовање зева и информативно о деловима разбоја и осталим фазама ткања). Преплетаји тканина, основни појмови. Особине тканина

се користе у изради одевних предмета; - развијање осећаја за разликовање материјала по сировинском саставу, преплетају и боји; - стицање потребних знања за правилан избор и употребу основних и помоћних текстилних материјала	ОПЛЕМЕЊИВАЊЕ ТЕКСТИЛНОГ МАТЕРИЈАЛА	Бојење тканина и предива. Општи део (особине боја, основи бојења, подела боја). Апарати и машине за бојење (апарати за бојење растреситог материјала, машине за бојење тканина). Бојење текстилног материјала (припрема памучног материјала: смуђење; одскробљавање; искувавање; бељење; мерцеризовање; бојење материјала). Штампање тканина: начин штампања, машине за штампање. Дорада текстилних производа. Сушење (механичке машине: ваљци за сушење - цеђење, центрифуга; термичке машине). Дорада памучних и вунених тканина (механичка и хемијска)
	ОСНОВНИ МАТЕРИЈАЛИ ЗА ИЗРАДУ ТЕКСТИЛНИХ ПРОИЗВОДА	Подела основног материјала за израду текстилних производа. Карактеристике основног материјала за израду текстилних производа
	ПОМОЋНИ МАТЕРИЈАЛИ ЗА ИЗРАДУ ТЕКСТИЛНИХ ПРОИЗВОДА	Својства и намена међупоставе. Постава. Конци. Траке и гајтани
	ОСТАЛИ МАТЕРИЈАЛИ	Патент затварачи. Дугмад, копче и нитне. Шнале и друго.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Садржај предмета је систематизован у две године по тематским целинама.

Имајући у виду способности ученика наставна грађа се мора изводити увек уз примену очигледних средстава (конкретизација у раду), при чему се градиво из наведених тематских области дозира у мери која је за њих прихватљива. Посебно је код реализације појединих наставних јединица (извођење експеримената) нарочито значајна предострожност како не би дошло до повреде. Како је програм примерен просеку ученика, он се мора, када се укаже потреба и индивидуализовати, при чему се не може занемарити стицање елементарних знања за овај степен стручне спреме.

У уводном делу истаћи значај самог предмета с обзиром на широку примену текстилних материјала у практичном животу.

Својства текстилних материјала се различито понашају од услова у преради и примени, што ученицима треба увек огледом дочарати.

Детаљније обрадити текстилне материјале који се најчешће користе, посебно обратити пажњу на процес ткања, својства и употребу наведених материјала.

Код осталих текстилних материјала дати само информативне појмове.

Посебно указати на потребу заштите на раду у разним ситуацијама прераде и употребе тканина.

Назив предмета	МАШИНЕ И АЛАТИ		
Циљ	Циљ предмета јесте да упозна ученике са машинама, алатима, уређајима и прибором за израду одевних предмета и њиховим правилним руковањем		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	-	74	68

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
МАШИНЕ И АЛАТИ – 2. разред		
Задаци су следећи: - упознавање са разним врстама машина и уређаја, који се користе у изради одевних и других предмета; - упознавање са појединим деловима машина и уређаја, њиховом наменом и одржавањем; - упознавање са разним алатима и прибором и њиховом употребом; - упознавање са комплексним процесом производње у разним условима и свим фазама рада	УВОД У ПРЕДМЕТ	Машине и алати - историјски развој. Врсте машина и алата. Основне техничке карактеристике машина и уређаја
	ОРУЂЕ ЗА РАД - АЛАТИ	Игла, напрстак, шпенадле и јастуче за пробу. Маказе. Сантиметар, лењир и кривуљари. Лутка за пробу
	КОНАЦ ЗА ШИВЕЊЕ	Памучни конач. Свилени конач. Ланени конач. Синтетички конач.
	МАШИНЕ ЗА ШИВЕЊЕ	Појава шиваће машине и њен развој. Облик шиваће машине. Делови шиваће машине. Могућности шиваће машине. Врсте машинских убода и њихова примена. Машински убоди и шавови (отворени и затворени). Формирање машинског убода (зрнасти и ланчани)
	МАШИНЕ ЗА КРОЈЕЊЕ	Машине за полагање материјала: ручне, полуаутоматске, аутоматске
	МАШИНЕ И УРЕЂАЈИ ЗА ПЕГЛАЊЕ	Ручна електрична пегла и столови за пеглање
	СРЕДСТВА УНУТРАШЊЕГ ТРАНСПОРТА	Ручна, механичка, транспортна средства
МАШИНЕ И АЛАТИ – 3. разред		
Задаци су следећи: - упознавање са разним врстама машина и уређаја, који се користе у изради одевних и других предмета; - упознавање са појединим деловима машина и уређаја, њиховом наменом и одржавањем; - упознавање са разним алатима и прибором и њиховом употребом; - упознавање са комплексним процесом производње у разним условима и свим фазама рада	МАШИНЕ ЗА КРОЈЕЊЕ	Машине за полагање материјала: ручне, полуаутоматске, аутоматске. Машине за грубо кројење. Електричне маказе. Машина са вертикалним ножем. Машина са округлим ножем. Машина са вишеугаоним ножем. Машине за фино кројење и други савремени уређаји за кројење
	МАШИНЕ ЗА ШИВЕЊЕ	Појава шиваће машине и њен развој. Облик шиваће машине. Делови шиваће машине. Могућности шиваће машине. Врсте машинских убода и њихова примена. Машински убоди и шавови (отворени и затворени). Формирање машинског убода (зрнасти и ланчани).

		Врсте шиваћих машина. Према брзини шивења (спорошиваће и брзошиваће). Према врсти убода (са зрнастим и ланчаним убодом). Према броју игала (са једном, две или вите игала). Према врсти материјала који се шије (текстил, кожа, крзно). Према намени (домаћинство, занатство, индустрија). Према конструкцији и степену аутоматизације (обична, специјална, шиваћи аутомати, агрегати, и трансвер стазе)
	МАШИНЕ И УРЕЂАЈИ ЗА ПЕГЛАЊЕ	Ручна електрична пегла и столови за пеглање. Електропарна и парна пегла - столови. Пресе за пеглање (парна и механичка). Полуаутоматске и аутоматске пресе. Агрегати за пеглање, специјализоване за кошуљу и сл
	СРЕДСТВА УНУТРАШЊЕГ ТРАНСПОРТА	Ручна, механичка, транспортна средства. Транспортне траке

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Садржај предмета је систематизован у две године по тематским целинама.

Имајући у виду способности ученика наставна грађа се мора изводити увек уз примену очигледних средстава (конкретизација у раду), при чему се градиво из наведених тематских области дозира у мери која је за њих прихватљива. Посебно је код реализације појединих наставних јединица (извођење експеримената) нарочито значајна предострожност како не би дошло до повреда. Како је програм примерен просеку ученика, он се мора, када се укаже потреба и индивидуализовати, при чему се не може занемарити стицање елементарних знања за овај степен стручне спреме.

У уводном делу истаћи значај самог предмета с обзиром на широку примену машина, алата и прибора за израду, прераду и поправку одевних и других производа у практичном животу.

Приликом упознавања са машинама, алатима и прибором који се користе у изради одевних предмета и других производа у овом занату, обавезно је то чинити на конкретан начин. Вербализацију наставника увек прати демонстрација поменутих машина, алата и прибора за повезивање са наставом технологије израде, где се види и њихова практична примена.

Детаљније обрадити најзначајније машине, алате и приборе којима ће се ученици касније најчешће користити у своме раду.

Посебно указати на потребу заштите на раду у процесу производње како у занатској радионици тако и у индустријским погонима при коришћењу разних машина, алата и прибора.

Назив предмета	ТЕХНОЛОГИЈА ШИВЕЊА		
Циљ	Циљ наставе јесте усвајање знања из технологије израде одеће, оспособљавање за практичну примену стечених знања и васпитање ученика за позив за који се припрема.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	74	74	68

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ТЕХНОЛОГИЈА ШИВЕЊА – 1. разред		
усвајање технолошких знања ради стицања вештине и навика потребних за израду одеће на индустријски и занатски начин; - упознавање машина, прибора и алата који се употребљавају у позиву конфекцијски шивач; - оспособљавање ученика за рад на сложеним радним операцијама; - развијање радних навика и мотивације за стручно усавршавање у свом образовном профилу	УВОД У ПРЕДМЕТ	Производња одеће и њена друштвена потреба. Карактеристике индустријске и занатске производње одеће. Подела процеса производње одеће на фазе рада
	ТЕХНОЛОГИЈА ШИВЕЊА	Врсте бодова: ручни и машински. Врсте рупица. Ушивање дугмади ручно и машински. Израђивање и преправљање производа шивењем. Постељина, пресвлака, завеса, мараме и торбе. Заштитне одеће (кецеље, радна одећа и сл). Мушко, женско и дечје рубље
	ТЕХНОЛОГИЈА КРОЈЕЊА	Процес рада у кројачници. Припрема материјала за кројење. Полагање материјала
	ТЕХНОЛОГИЈА ПЕГЛАЊА	Поступци пеглања. Распеглавање и упеглавање шавова
ТЕХНОЛОГИЈА ШИВЕЊА – 2. разред		
усвајање технолошких знања ради стицања вештине и навика потребних за израду одеће на индустријски и занатски начин; - упознавање машина, прибора и алата који се употребљавају у позиву конфекцијски шивач; - оспособљавање ученика за рад на сложеним радним операцијама; - развијање радних навика и мотивације за стручно	КОНСТРУКЦИЈА ОДЕЋЕ	Стандарди и њихова примена у индустрији одеће (ЈУС). Величина одеће, њено означавање. Телесне мере и конструкција бројева. Женска одећа и разни женски одевни предмети: (сукња, блуза, хаљина, прслук). Мушка одећа и разни мушки одевни предмети: (прслук, панталоне, шорц, радно одело)
	ИЗБОР И УПОТРЕБА МАТЕРИЈАЛА	Понашање материјала при кројењу, шивењу и пеглању. Избор основног и помоћног материјала у зависности од врсте и намене текстилног производа
	ТЕХНОЛОГИЈА КРОЈЕЊА ЖЕНСКЕ И МУШКЕ ОДЕЋЕ	Припрема материјала за кројење. Преношење кројне слике на наслагу за кројење. Кројење наслаге.

усавршавање у свом образовном профилу		Кројење женске одеће и разних женских одевних предмета (сукња, блуза, хаљина, прслук). Кројење мушке одеће и разних мушких одевних предмета (прслук, панталоне, шорц, радно одело). Означаване и нумерисање искројених делова. Комплетирање свежењева за шивару. Фиксирање лепљиве међупоставе на искројене делове основне тканине
	ТЕХНОЛОГИЈА ШИВЕЊА ОДЕЋЕ	Спајање нумерисаних искројених делова одеће. Израђивање и преправљање производа шивењем. Хаљина, сукња, блуза, кошуља и сл. Шорц, бермуде, панталоне и фармерке. Заштитне одеће (кецеље, радна одећа и сл.)
	ТЕХНОЛОГИЈА ПЕГЛАЊА	Поступци пеглања. Међуфазно и завршно пеглање. Распеглавање и упеглавање шавова. Обликовање кројних делова поступком пеглања. Финално пеглање готових одевних предмета
ТЕХНОЛОГИЈА ШИВЕЊА – 3. разред		
усвајање технолошких знања ради стицања вештине и навика потребних за израду одеће на индустријски и занатски начин; - упознавање машина, прибора и алата који се употребљавају у позиву конфекцијски шивач; - оспособљавање ученика за рад на сложеним радним операцијама; - развијање радних навика и мотивације за стручно усавршавање у свом образовном профилу	ТЕХНОЛОШКИ ПОСТУПАК ИЗРАДЕ ОДЕВНИХ ПРЕДМЕТА	Технолошка израда мушких и женских одевних предмета по фазама рада и поступцима израде. Код занатске израде одевних предмета: прописник пробе завршних фаза и пеглања одеће - само информативно
	ТЕХНОЛОГИЈА ШИВЕЊА ОДЕЋЕ	Израђивање и преправљање производа шивењем. Прслук, сако, мантил, капут. Хаљина, сукња, блуза, кошуља и сл. Заштитне одеће (кецеље, радна одећа и сл.). Народне ношње. Шалови, појасеви, кравате, грудњаци, стезници и друга специјализована спортска, ортопедска и сценска одећа
	ТЕХНОЛОГИЈА ПЕГЛАЊА	Поступци пеглања. Међуфазно и завршно пеглање. Распеглавање и упеглавање шавова. Обликовање кројних делова поступком пеглања. Финално пеглање готових одевних предмета

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Садржај предмета је систематизован у три године по тематским целинама.

Имајући у виду способности ученика наставна грађа се мора изводити увек уз примену очигледних средстава (конкретизација у раду), при чему се градиво из наведених тематских области дозира у мери која је за њих прихватљива. Посебно је код реализације појединих наставних јединица (извођење експеримената) нарочито значајна предострожност како не би дошло до повреда.

Како је програм примерен просеку ученика, он се мора, када се укаже потреба и индивидуализовати, при чему се не може занемарити стицање елементарних знања за овај степен стручне спреме. У уводном делу истаћи значај самог предмета с обзиром на широку примену одевних предмета у практичном животу.

Одевни предмети и други шивени материјали (одевни предмети, постељина, столњаци, торбе, завесе и сл.) се користе у различитим приликама и условима. Увек на очигледан начин дочарати прилике и услове како би се они на адекватан начин користили.

Детаљније обрадити најзначајније процесе кројења, шивења и пеглања, увек уз практичну примену. Посебно указати на потребу заштите на раду у процесу производње како у занатској радионици тако и у индустријским погонима.

Назив предмета	ПРАКТИЧНА НАСТАВА		
Циљ	Циљ практичне наставе јесте усвајање знања и вештина у технолошком процесу израде одеће и оспособљавања ученика да стечена знања примени у будућем раду за који се припрема.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	370	518	476

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ПРАКТИЧНА НАСТАВА – 1. разред		
- повезивање теоријске наставе са практичним радом у поступку израде одеће и других производа; - стицање вештина потребних за израду одеће на занатски и индустријски начин; - уочавање грешака које се јављају у току израде одеће, откривање узрока и начин њиховог отклањања; - оспособљавање ученика за правилно руковање и одржавање машина и уређаја; - развијање самосталности и упорности у раду; - развијање осећаја одговорности за рационално коришћење материјала и одржавање средстава за рад.	УВОД	Упознавање са технолошким процесом израде одеће. Појам и подела радног места. Припремање и одржавање радног места. Заштита на раду.
	РУЧНО ШИВЕЊЕ	Увежбавање и прилагођавање положаја тела за ручни рад. Коришћење прибора и алата за ручно шивање. Прошивање делова. Опшивање рубова тканине. Израда рупица. Спајање поставе са основом тканине косим невидљивим бодом. Нашивање дугмади и копчи
	ИЗРАДА МАШИНСКИХ ШАВОВА И ШТЕПОВА	Припремање обичних шиваћих машина и вежбање рада празним ходом. Увлачење горњег конца, намештање и стављање доњег конца. Увежбавање разних штепова на почетници. Израда класичног отвореног шава. Израда наштепаног шава. Израда затвореног шава. Израда двоструког затвореног шава (француски шав). Израда разних порубчића и других украсних детаља на одевним предметима
	КРОЈЕЊЕ ОДЕВНИХ ПРЕДМЕТА	Узимање и разрада мере. Припремање скица и кројење мање сложених предмета. Мараме, марамница, торба
	ИЗРАДА ДЕТАЉА ОДЕВНИХ ПРЕДМЕТА	Израда разних лајсни и појасева. Израда џепова и поклопаца. Израда оковратника за разне одевне предмете. Израда манжетни за рукаве. Израда свих врста отвора на сукњама и блузама
	ПЕГЛАЊЕ У ТОКУ РАДА - МЕЋУФАЗНО	Пеглање детаља одевних предмета. Пеглање и распеглавање шавова
	ИЗРАДА ОДЕВНИХ И ДРУГИХ ПРЕДМЕТА	Израда блузе. Израда сукње. Израда постељине
ПРАКТИЧНА НАСТАВА – 2. разред		
- повезивање теоријске наставе са практичним радом у поступку израде одеће и других производа;	ИЗРАДА ПОСТЕЉНОГ РУБЉА	Израда наштепаног затвореног шава. Израда двоструког затвореног шава. Израда рупица. Ушивање дугмади. Распеглавање и упеглавање шавова.

- стицање вештина потребних за израду одеће на занатски и индустријски начин; - уочавање грешака које се јављају у току израде одеће, откривање узрока и начин њиховог отклањања; - оспособљавање ученика за правилно руковање и одржавање машина и уређаја; - развијање самосталности и упорности у раду; - развијање осећаја одговорности за рационално коришћење материјала и одржавање средстава за рад.		Паковање готове постељине.
	ИЗРАДА ОДЕВНИХ ПРЕДМЕТА	Израда радног одела (блуза, панталоне). Израда радног мантила, хаљине. Израда детаља одевних предмета по следећим операцијама: - подавијање џепова, ушивање и састављање; - састављање блузе, шивење крагне са наставком; - ушивање; - израда појаса и извртање, шивење манжетни; - израда шлица на рукаву и ушивање рукава; - израда гајки; - подавијање џепова и ушивање; - ушивање шлица, постављање подшлица; - ушивање цвикли у кораку; - састављање панталона у кораку; - ушивање појаса са гајкама; - обрада шлица и утврђивање; - састављање предњица панталона и ушивање задњих гајки; - ушивање ногавица; - пеглање и паковање панталона.
ПРАКТИЧНА НАСТАВА – 3. разред		
- повезивање теоријске наставе са практичним радом у поступку израде одеће и других производа; - стицање вештина потребних за израду одеће на занатски и индустријски начин; - уочавање грешака које се јављају у току израде одеће, откривање узрока и начин њиховог отклањања; - оспособљавање ученика за правилно руковање и одржавање машина и уређаја; - развијање самосталности и упорности у раду; - развијање осећаја одговорности за рационално коришћење материјала и одржавање средстава за рад.	ПРАКТИЧАН РАД У ОДЕЉЕЊУ КРОЈАЧНИЦЕ	Ручно полагање тканине. Наношење кројне слике. Цвикање одређених детаља према кројној слици. Грубо искројавање. Обележавање кројних делова. Комплектирање бала у свежење
	ПРАКТИЧАН РАД У ОДЕЉЕЊУ ЛАКЕ КОНФЕКЦИЈЕ	Шивење крагне на женској блузи, женској хаљини. Нашивање манжетни на женској блузи и хаљини. Шивење џепова, патни и поклопаца на блузи и хаљини. Обрада ушитака и шавова. Обрада предњице блузе и хаљине. Састављање делова блузе, нашивање крагне. Порубљивање блузе и хаљине. Контрола сашивеног предмета и чишћење од конаца. Израда женске сукње, постављање. Израда поставе и обрада. Израда мантила (радни, кишни и др.). Нашивање патент затварача (панталоне, сукња, хаљина). Пеглање сашивеног предмета

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Садржај предмета је систематизован у три године, у складу са програмима технологије израде и другим наставним предметима, по тематским целинама.

Имајући у виду способности ученика пракса се реализује тако што се ученици укључују у складу са предвиђеним програмом од укључивања у радне операције за које поред интереса покажу и одговарајуће способности. Прелаз на сложеније операције може уследити тек пошто се претходне у потпуности овладају.

Посебна пажња мора бити посвећена заштити на раду.

У прво време обезбедити ученицима дуге паузе за одмор које се временом скраћују док се постепено не уклопе у ритам рада и одмора других радника или старијих ученика.

Нарочиту пажњу обратити да ученик током рада изгради правилан однос према другим радницима и особљу које са њима ради, однос према машинама, апаратима и алатима којима се служи, као и просторијама у којима ради, одмара или се храни у току паузе.

ЗАВРШНИ ИСПИТ

Завршни испит ученик полаже на крају трогодишњег образовања када је позитивно оцењен из свих предмета предвиђених наставним планом и програмом за образовни профил шивача текстила. Овим испитом се проверава стручна оспособљеност кандидата за самостално обављање послова и радних задатака утврђених занимања у оквиру образовног профила.

Завршни испит састоји се из:

1. практичног рада и
2. усмене провере знања.

1. ПРАКТИЧАН РАД

Садржаји практичног рада дефинишу се према захтевима образовног профила шивача текстила везани за моделовање и израду одређеног производа.

2. УСМЕНА ПРОВЕРА ЗНАЊА

У оквиру усмене провере знања ученик пред комисијом образлаже ток технолошких операција карактеристичних за израду задатог производа или извршавања одређених послова и задатака.

Питања у оквиру усмене провере знања везана су за израђени производ, а односе се на избор основног и помоћног материјала, избор операција, машина, уређаја и алата.

Ближе услове о организацији и начину спровођења завршног испита утврђује школа израдом правилника о полагању завршног испита.

ПОДРУЧЈЕ РАДА

ГЕОДЕЗИЈА И ГРАЂЕВИНАРСТВО

образовни профил: МОЛЕР

Ред. бр.	А. Стручни предмети	први раз.		други раз.		трећи раз.		укупно	
		разредно часовна настава							
		нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
1.	Цртање и сликање	3	111	2	74	-	-	5	185
2.	Грађевински објекти и материјали	-	-	2	74	2	68	4	142
3.	Читање планова	-	-	-	-	2	68	4	142
4.	Технологија рада	2	74	2	74	2	68	6	216
5.	Практична настава	10	370	14	518	14	476	38	1364
Укупно		15	555	20	740	20	680	55	1975

Назив предмета	ЦРТАЊЕ И СЛИКАЊЕ		
Циљ	Циљ овог програма је да се код ученика подстакне и развија ликовно изражавање, утиче на формирање исправних ставова и критеријума у односу на естетику, форму, боје и облике.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	111	74	-

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ЦРТАЊЕ И СЛИКАЊЕ – 1. разред		
- развијање способности визуелног опажања; - упознавање ликовних законитости кроз самостална ликовна остварења, као и на основу посета изложбама, галеријама или музејима; - омогућавање ученицима да разумеју и савладају универзални ликовни језик јер уметност доприноси оплемењавању међуљудских односа и укидању језичких, националних и расних раздвајања; - оспособљавање ученика да компоновањем масе и боје у простору граде колористичке хармоније; - оспособљавање ученика да усвојене естетске вредности уграђују у практичан рад у свакодневном животу и уобличавању своје околине.	ЦРТАЊЕ	Цртање оловком Орнаменти. Орнаменти из наше средњовековне уметности. Орнаменти са фресака. Орнаменти са портала. Цртање правих и кривих линија различитог интензитета и стварање естетских композиција. Развијање моторике руке. Начин држања оловке. Конструкције праве линије. Стварање мреже линија различите светлосне вредности. Ликовна равнотежа у овој композицији. Орнаментална решења. Прецизност цртања линија. Појам ритма. Преплети кривих и правих линија у одређеним ритмичким интервалима. Сложене орнаменталне линеарне структуре. Шрафура. Сенке (помоћу шрафуре). Пластичност облика и просторне појаве првог, другог и трећег плана. Цртање по постављеном моделу графитном оловком. Равнотежа облика у простору. Неравнотежа. Цртање два или више облика. Линеарни цртеж. У каснијој фази рада овај цртеж акварелисати. Појам локалне боје и рефлекса
	СЛИКАЊЕ	Основе теорије боје Сликање темпером. Конструисање и сликање сликарског круга (спектра). Колористичке хармоније. Комплементарне контрасти. Осликавање орнаменталних композиција једним паром комплементарних боја. Сликање орнаменталне композиције претходно прецизно нацртане паром комплементарних боја и хроматском сивом (мешовитом). Комбинације са белом и црном
	КОЛАЖ - ИНТАРЗИЈА	Колаж као техника ликовног изражавања. Појам текстуре. Композиције орнаменталног карактера са различито усмереним текстуалним линијама примењеног материјала
ЦРТАЊЕ И СЛИКАЊЕ – 2. разред		
- развијање способности визуелног опажања;	ЦРТАЊЕ И СЛИКАЊЕ	Цртање сложених апстрактних и орнаменталних композиција принципом прецизних правих и кривих линија и осликавање. Хармоније боја примењене у овим

- упознавање ликовних законитости кроз самостална ликовна остварења, као и на основу посета изложбама, галеријама или музејима; - омогућавање ученицима да разумеју и савладају универзални ликовни језик јер уметност доприноси оплемењавању међуљудских односа и укидању језичких, националних и расних раздвајања; - оспособљавање ученика да компоновањем масе и боје у простору граде колористичке хармоније; - оспособљавање ученика да усвојене естетске вредности уграђују у практичан рад у свакодневном животу и уобличавању своје околине.		композицијама. Дијаде, тријаде, хексаде. Валерско решавање. Односи хроматских и ахроматских боја. Стилизовање облика из природе (воће, цвеће) и стварање орнаменталне композиције осликане једном од хармонија боје. Стварање слободних композиција наношењем боје без претходног цртања оловком. Подешавање густине боје, њене количине на палети и четки и осмишљено повлачење линија и површина
	ИЗРАДА КОЛАЖА	Израда композиција у техници колажа применом различитих материјала

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Садржаји овог програма одабрани су тако да ученици овладају основним правилима и техникама ликовног изражавања, да се усмеравају да све ствари око себе, а посебно производе свога рада посматрају са једног вишег естетског нивоа као форме одређених облика, боја и димензија чија хармонија или несклад доприносе формирању укуса људи, па тако утичу и на укупан квалитет живљења.

Програм садржи три целине. Цртање, сликање и колаж. Поред основних поставки и законитости ликовног изражавања, за образовни профил молер програмом је предвиђено да ученици упознају детаљније и шире теорију боја, као и да се припреме да користе боје и њихова својства у обављању практичне наставе и доцније у свакодневном раду.

Приликом остваривања дела програма који обухвата цртање пажњу треба посветити развијању моторике руке и изради прецизних и занатски чистих цртежа. При томе, ученици треба да раде цртеже слободном руком. Примену лењира треба потпуно искључити. Посебну пажњу обратити на пластичност облика и просторних појава и елементе сенке која се остварује шрафуром.

За објашњење орнамента и орнаменталних решења ученицима треба приказати слајдове или фотографије објеката из наше богате средњовековне архитектуре где овај елеменат ликовног израза има значајно место на фрескама и порталима.

Приликом цртања по постављеном моделу посебну пажњу треба посветити објашњењима равнотеже облика у простору. Препоручује се рад по једном постављеном предмету. Његовим умножавањем на истом папиру створити ситуације неравнотеже, па их следећим поставкама уравнотежавати.

У сликању треба користити темперу и при том инсистирати на занатски прецизном и равномерном наношењу боја. Као мерило прецизности може да послужи неки продукт сито штампе. Сликању орнаменталне композиције треба посветити већи број часова.

При остваривању дела програма који обухвата израду колажа - интарзије треба користити различите врсте материјала: папир, тканину, фурнир, дрво, тапет. При обликовању одређених композиција, посебно за образовни профил подполагач инсистирати да радови буду на потребном занатском нивоу, а такође обратити пажњу и на ликовни израз.

Приликом остваривања предвиђених садржаја за образовни профил молер посебну пажњу треба посветити стилизовању облика из природе и стварању орнаменталних композиција. Овај део посла захтева пуно ангажовање наставника, јер постоји опасност да ученици уместо да буду поведени ка изналажењу правих ликовних решења одлутају у претеривање и неукус.

У току остваривања наставе овог предмета неопходно је да ученици редовно прате ликовне догађаје у граду или непосредној околини. Треба их повести у музеје, у галерије и на изложбе и при том организовати пригодна предавања.

Настава се остварује у специјализованој учионици која треба да буде опремљена свим прописаним наставним средствима, моделима, цртежима, сликама.

Напредовање ученика у овладавању техником цртања и сликања треба пратити и подстицати редовно и систематски у току школске године. Треба инсистирати да ученици све задатке ураде прецизно и занатски чисто, да остваре потребан ликовни квалитет и усвоје одређене естетске критеријуме које ће примењивати у свом будућем раду и свакодневном животу.

Назив предмета	ГРАЂЕВИНСКИ ОБЈЕКТИ И МАТЕРИЈАЛИ		
Циљ	Циљ овог програма је да ученици стекну основна знања о грађевинарству као привредној грани и грађевинским објектима као финалним производима у овом подручју рада, да на једноставан, систематичан и приступачан начин упознају грађевинске објекте као склопове конструктивних делова одређених функционалних и естетских квалитета и да се оспособе да примењују усвојена знања приликом изучавања садржаја других стручних предмета, посебно технологије рада и практичне наставе, као и при обављању послова и радних задатака одабраног занимања		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	-	74	68

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ГРАЂЕВИНСКИ ОБЈЕКТИ И МАТЕРИЈАЛИ – 2. разред		
упознавање грађевинарства као привредне делатности која обухвата пројектовање, изградњу и одржавање објеката; - упознавање врста објеката као финалних производа у грађевинарству; - упознавање фаза и поступака у процесу реализације грађевинских објеката, као и врста и редоследа извођења радова; - упознавање конструктивних елемената зграде и других објеката, њихових облика и димензија и функција које имају у склопу; - уочавање и разумевање значаја квалитетног извођења свих појединачних радова, њихове међусобне повезаности и зависности како у фази изградње објеката тако и у време одржавања; - упознавање основних својстава грађевинског материјала и његове примене у извођењу основних, завршних, инсталатерских и других радова на објектима; - оспособљавање ученика да графички приказују елементе објеката у пројекцијама и да "читају" цртеже који приказују	ГРАЂЕВИНАРСТВО КАО ПРИВРЕДНА ДЕЛАТНОСТ	Подручја и фазе грађевинске производње. Индустрија грађевинског материјала. Гране у грађевинарству. Високоградња, нискоградња, хидроградња. Објекти високоградње. Стамбене зграде. Објекти друштвеног стандарда. Привредни објекти. Специјални објекти. Објекти нискоградње и хидроградње. Снабдевање водом. Одвођење отпадних и атмосферских вода
	ПОСТУПЦИ И ФАЗЕ У РЕАЛИЗАЦИЈИ ГРАЂЕВИНСКИХ ОБЈЕКТА	Пројектовање. Врсте пројеката. Припрема за грађење. Учесници у реализацији грађевинских објеката. Радови на изградњи објеката. Геодетски радови. Земљани радови. Основни, груби грађевински радови. Завршни, занатски радови. Инсталатерски радови. Градилиште. Грађевинска механизација
	СИСТЕМИ У ГРАЂЕЊУ ОБЈЕКТА	Традиционална градња. Прогресивно (унапређено) и полумонтажно грађење. Префабрикација и монтажно грађење објеката
	ЗГРАДА И ЊЕНИ ДЕЛОВИ	Грађевински објекат као целина у простору. Зграде. Подела зграда. Елементи зграде. Називи елемената. Подела према положају и функцији. Носећи елементи. Неносећи елементи. Елементи обраде. Елементи опреме. Инсталатерски радови.
	ГРАФИЧКЕ ВЕЖБЕ	Начин приказивања елемената у пројекцијама. Елементи техничког цртања. Прибор за цртање. Исцртавање линија различитог интензитета прибором. Размера. 1:1, 1:10, 1:50, 1:100. Појам основе, изгледа, пресека

грађевинске објекте или њихове делове; - развијање логичког начина мишљења и расуђивања указивањем на последице које настају због лоше обликованих или нестручно изведених конструктивних решења; - развијање интересовања за будући позив.	ВЕРТИКАЛНИ КОНСТРУКТИВНИ (НОСЕЋИ) ЕЛЕМЕНТИ	Зидови и стубови. Зидови. Врсте зидова. Подела према положају, намени и начину израде. Зидови од опекарских производа, камена, бетонских и других блокова, бетона, армираног бетона, дрвета. Малтери за зидање. Материјал, справљање и примена. Хоризонтални и вертикални серклажи. Преградни зидови. Отвори у зидовима и елементи отвора. Врата и прозори. Канали у зидовима. Димњаци. Стубови. Стубови од опеке, камена, бетона, армираног бетона. Темељи. Тракасти темељи. Темељи самци. Плоче. Заштита зидова од влаге. Хидроизолације. Функција, материјали и извођење. Хоризонтална и вертикална хидроизолација зидова. Изолација мокрих просторија санитарни блокови. Дренажа
	ГРАФИЧКЕ ВЕЖБЕ	Графичка обрада једног мањег грађевинског објекта. Вертикални конструктивни елементи. Темељи и зидови са хоризонталним и вертикалним хидроизолацијама. Основе, изгледи, пресеци и детаљи у одговарајућим размерама
ГРАЂЕВИНСКИ ОБЈЕКТИ И МАТЕРИЈАЛИ – 3. разред		
упознавање грађевинарства као привредне делатности која обухвата пројектовање, изградњу и одржавање објеката; - упознавање врста објеката као финалних производа у грађевинарству; - упознавање фаза и поступака у процесу реализације грађевинских објеката, као и врста и редоследа извођења радова; - упознавање конструктивних елемената зграде и других објеката, њихових облика и димензија и функција које имају у склопу; - уочавање и разумевање значаја квалитетног извођења свих појединачних радова, њихове међусобне повезаности и зависности како у фази изградње објеката тако и у време одржавања; - упознавање основних својстава грађевинског материјала и његове примене у извођењу основних, завршних, инсталатерских и других радова на објектима; - оспособљавање ученика да графички приказују елементе	СИСТЕМАТИЗАЦИЈА ГРАДИВА	Конструкциони елементи зграде
	ХОРИЗОНТАЛНИ КОНСТРУКТИВНИ ЕЛЕМЕНТИ	Међуспратне конструкције. Функција и материјали. Носећи делови таванице. Подови и плафони. Подела према начину извођења. Пуне, равне плоче. Ребрасте таванице. Ситноребрасте међуспратне конструкције ливене у оплати и са шупљим телима испуне (ТМ). Полумонтажне међуспратне конструкције. Монтажне међуспратне конструкције. Међуспратне конструкције од дрвета
	ВЕРТИКАЛНЕ КОМУНИКАЦИЈЕ	Степенице. Функција степеница. Подела према значају и употреби, конструкцији и материјалу. Степенице ван објекта. Степенице у објекту. Степенишни простор. Графички приказ основа и вертикалних пресека. Делови степеница и њихов назив. Степенице од бетона и армираног бетона ливене на лицу места. Степенице од префабрикованих елемената. Степенице од дрвета. Дизалице (лифтови). Покретне степенице (ескалатори). Косе рампе за пешаке и моторна возила (само поменути).
	КРОВНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ	Равни и скошени кровови. Равни кровови. Слојеви равнoг крова. Начин остваривања заштите објекта од топлоте, односно хладноће и атмосферских падавина. Скошени кровови. Кровна конструкција и кровни покривачи. Материјали.

објекта у пројекцијама и да "читају" цртеже који приказују грађевинске објекте или њихове делове; - развијање логичког начина мишљења и расуђивања указивањем на последице које настају због лоше обликованих или нестручно изведених конструктивних решења; - развијање интересовања за будући позив.		Тавански простор. Адаптација и коришћење таванског простора.
	ЗАВРШНИ РАДОВИ НА ОБЈЕКТИМА (18)	Фасадерски радови. Молерско-фарбарски радови. Облагање разним материјалима. Подполагачки радови. Покривачки радови. Лимарски радови. Покривање кровова лимом. Опшивања. Одводњавање олуцима и олучним цевима. Столарски радови. Браварски радови. Стаклорезачки радови
	ИНСТАЛАТЕРСКИ РАДОВИ	Инсталације у зградама. Врсте инсталација. Инсталације за водовод и канализацију, грејање, вештачко проветравање и климатизацију. Електричне инсталације. Громобрани
	ГРАЂЕВИНСКИ ОБЈЕКТИ У РАТНИМ УСЛО	Привремени објекти смештаја. Брвнаре, баракe, надстрешнице. Монтажне конструкције за ратне потребе. Врсте конструкција и материјали. Ускладиштење, чување, транспорт, монтажа. Инсталације. Снабдевање водом у посебним условима. Ојачање и оспособљавање објекта високоградње за коришћење у ратним условима. Онеспособљавање објекта. Запречавање и рушење
	ГРАФИЧКА ВЕЖБА	Хоризонтални конструкциони елементи. Основа мање зграде са распоредом ребара таванице. Вертикални пресеци и детаљи разних врста таваница. Размера 1:50; 1:10

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Садржаји овог програма одабрани су тако да пруже ученицима основна знања о грађевинарству као привредној делатности и грађевинским објектима као финалним производима у овом подручју рада којима треба да се остваре одређени конструктивни, функционални и естетски захтеви. На једноставан и систематски начин ученици треба да упознају разне проблеме који се јављају у току извођења и експлоатације грађевинских објеката да би лакше схватили место и улогу свог радног места и добро обављених послова одабраног занимања.

Програм је конципиран тако да садржи часове теоријске наставе и израду графичких вежби. Тематске целине поређане су према сложености, функцији и фазама градње. Уз сваку тематску целину дат је оријентациони број часова за остваривање, као оквир и помоћ наставнику за планирање обима и начина обраде појединих делова програма. При томе, треба водити рачуна о потребама образовног профила, па обраду одређених садржаја (обим и дубина) прилагођавати постављеним захтевима. Ученицима треба објаснити функције појединих елемената у објекту, њихове облике и димензије, материјале од којих се израђују и посебно, како се приказују на цртежима.

Приликом остваривања програма треба имати у виду захтеве образовног профила што подразумева одговарајући приступ у обради појединих тематских целина, као и могућу корекцију предвиђеног броја часова за реализацију. Такође, треба водити рачуна о узрасту и реалним могућностима ученика. Не треба их оптерећивати сувишним детаљисањем, прорачунима или димензионисањем. Важно је да ученици разумеју и схвате да је грађевински објекат конструктивни склоп у простору, да сваки његов носећи и неносећи део, као и инсталација воде, канализације, струје или грејања има своју

одговарајућу функцију и да сваки појединачни добро или лоше изведени рад има директног утицаја на коначни квалитет обликоване целине.

На часовима предвиђеним за графичке вежбе ученици треба да раде добро одмерене и примерене задатке прибором за цртање у одређеним размерама уз помоћ и контролу наставника. Обим и садржај сваке вежбе треба планирати тако да ученици могу да исцртају одређене задатке у школи. Графичке вежбе треба оцењивати и исправити све грешке и пропусте да их ученици не би понављали.

Графичке вежбе треба да допринесу бољем разумевању градива и усвајању знања. Наставник треба непосредно и континуирано да ради са сваким учеником, да благовремено укаже на пропусте и недостатке у раду, пружи додатна објашњења и стекне ваљан увид у остварене резултате.

У току остваривања програма овог предмета не треба планирати обавезне домаће задатке.

Настава се остварује у специјализованој учионици која треба да буде опремљена свим прописаним наставним средствима, макетама, моделима конструктивних елемената и склопова, сликама и цртежима, пројектима. Посебно је важно да наставници припреме аксонометријске приказе делова објеката и конструктивних елемената и да их редовно примењују приликом остваривања програма поред графичког приказивања конструкција у пројекцијама.

Оцењивање ученика треба обављати систематски у току школске године. При том, треба вредновати усмене одговоре, резултате рада на графичким вежбањима, као и укупан учеников однос према раду, извршавању планираних обавеза и поштовању утврђених рокова.

Назив предмета	ЧИТАЊЕ ПЛАНОВА		
Циљ	Циљ овог програма је да се ученици оспособе да разумеју и "читају" цртеже и друге податке у плановима и да их исправно користе приликом извођења послова и радних задатака одабраног занимања.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	-	-	68

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ЧИТАЊЕ ПЛАНОВА – 3. разред		
упознавање садржаја и начина коришћења грађевинских планова као графичких прилога техничке документације; - упознавање садржаја планова у свим фазама као основе за схватање и разумевање просторних решења приказаних цртежом у једној равни; - развијање осећаја за тачност и прецизност у раду; - повезивање и примењивање знања усвојеног у другим предметима; - упућивање ученика да успостављају сталну неопходну сарадњу са осталим учесницима у реализацији грађевинских објеката	УВОД	Задатак предмета
	ПРОЈЕКТНИ ЕЛАБОРАТ	Садржај. Графички прилози техничке документације. Графички прилози као подлога за реализацију основних и завршних грађевинских радо
	ГРАЂЕВИНСКИ ПЛАНОВИ	Садржај. Графички прилози техничке документације. Графички прилози као подлога за реализацију основних и завршних грађевинских радо
	ГРАФИЧКЕ ВЕЖБЕ	Садржај планова: основа, пресек, изглед, ситуација. Врсте размере. Размерници. Примена размера на цртежу. Котирање цртежа. Врсте котних линија. Правила за котирање. Ознаке у плановима. Ознаке материјала, намештаја и опреме. Ознаке инсталациЧКЕ ВЕЖБЕ 1. Вежба (14) Идејни пројекат. Обрада мањег грађевинског објекта у одговарајућој размери. Неопходне коте, ознаке и други подаци: обим површина, подови, намештај, санитарни уређаји. Обележавање пресека. Исцртавање и "читање" основа и вертикалних пресека мањег објекта. Тумачење кота и других података неопходних за реализацију конкретних радова (димензије, описи). 2. Вежба (14) Идејни пројекат. Пресеци одабраног мањег грађевинског објекта. Уписивање димензија, висинских кота и других података. 3. Вежба (10) Ситуација. Размера. Висинске коте. Грађевинска и регулациона линија. Комуникације. 4. Вежба (14) Извођачки пројекат. Обрада и читање одабраних делова палирског плана једног грађевинског објекта (најбоље ако је то исти објекат разрађен у идејном пројекту), према захтевима рада образовног профила

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Остваривање овог програма треба да омогући ученицима да науче да тумаче и "читају" одговарајуће делове техничке документације, као и да примењују усвојена знања при обављању конкретних радова. "Читање" и тумачење графичких прилога, уписаних података и описа треба, такође, да их оспособи да стечена знања исправно користе приликом израде одговарајућих калкулација, за израчунавање количина потребног материјала и цене коштања одређених радова.

При остваривању садржаја овог програма ученике треба подстицати да примењују и повезују знања усвојена изучавањем других стручних предмета (грађевински објекти и материјали и технологија рада).

Уз тематске целине предвиђене су графичке вежбе и дат је оријентациони број часова за остваривање одговарајућих садржаја. У зависности од реалних потреба и индивидуалних могућности ученика, наставник може да одступи од предвиђеног редоследа тематских целина или вежби приликом планирања обима и начина обраде појединих садржаја, као и да изврши неопходне корекције предложеног броја часова за остваривање.

За предвиђене графичке вежбе наставник треба да обезбеди потребне подлоге - графичке прилоге техничке документације (основе, вертикалне пресеке, ситуације) у које ће ученици уцртавати, односно прецртавати садржаје са оригиналних пројеката. Не треба инсистирати да ученици разрађују делове техничке документације. Они то не могу и не треба да раде. Али зато је неопходно да упознају све потребне делове пројектног елабората којим су обухваћени конструкциони и неносећи елементи грађевинског објекта, елементи обраде и елементи опреме, односно да науче да тумаче коте у основама, вертикалним пресецима и посебно детаљима, као и све друге потребне податке и описе без којих је немогуће реализовати радове онако како су пројектовани.

Ученици раде графичке вежбе искључиво у школи на часовима вежбања у оловци на хамеру уз примену одговарајућег прибора у одређеној размери, под контролом и уз неопходну, сталну помоћ наставника. Сваки цртеж треба оценити, написати запажања и указати на грешке да их ученици не би понављали.

Приликом обраде наведених садржаја програма, примерено захтевима образовних профила, више пажње треба посветити оним тематским целинама које су од значаја за непосредно стручно оспособљавање за рад. Тако, на пример, за образовни профил подполагач посебну пажњу посветити разради и тумачењу графичких прилога који приказују хоризонталне конструктивне елементе (таванице) у основама, пресецима и детаљима са одговарајућим описима. За образовни профил молер приликом остваривања програма више времена треба посветити објашњењима вертикалних и хоризонталних носећих и неносећих елемената (зидови, стубови, плафони) у разним врстама просторија за које су утврђене димензије и описане врсте декоративних обрада.

Настава се остварује у специјализованој учионици, која треба да буде опремљена прописаним наставним средствима. У току остваривања програма неопходно је стално користити одговарајућа наставна средства, графичке приказе детаља и елемената, пројекте грађевинских објеката и делове пројеката.

У току остваривања овог програма не треба планирати домаће задатке ни графичке радове.

Оцењивање ученика треба обављати систематски у току школске године. Поред оцена добијених на графичким вежбама и усменим одговорима, треба узимати у обзир колико је ученика оспособљено да примењује усвојена знања, какав је однос имао према раду, извршавању радних обавеза и поштовању утврђених рокова.

Назив предмета	ТЕХНОЛОГИЈА РАДА		
Циљ	Циљ овог програма је да ученици стекну потребна теоријска знања о молерско-фарбарским радовима да би се оспособили да их примењују у практичној настави, односно при обављању послова и радних задатака одабраног занимања		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	74	74	68

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ТЕХНОЛОГИЈА РАДА – 1. разред		
Задаци програма су: - упознавање материјала који се користе у извођењу молерско-фарбарских радова, њихових својстава и начина примене; - упознавање својстава и начина припремања разних врста подлога за молерске, фарбарске и тапетарске радове; - упознавање средстава рада, алата и механизованих средстава; - стицање знања о фазама, поступцима и радним операцијама у извођењу молерско-фарбарских радова; - оспособљавање ученика да усвојена знања примењују у остваривању практичне наставе ради успешног укључивања у рад	УВОД	Упознавање наставног програма. Начин остваривања. Уџбеник и друга стручна литература. Молерско-фарбарски радови. Послови и радни задаци образовног профила. Радно место. Организација. Радна дисциплина
	МОЛЕРСКО-ФАРБАРСКИ РАДОВИ	Место и значај у оквиру завршних радова. Перспектива развоја. Атмосферски, механички и други штетни утицаји који разорно делују на обојене површине. Заштитно бојење спољашњих омалтерисаних фасада. Заштитно бојење бетонских елемената фасада. Бојење унутрашњег простора различитих намена. Бојење стамбених простора. Молерско-фарбарски радови на споменицима културе. Украсна бојења дрвених елемената. Украсна и заштитна бојења кровних елемената
	ПРЕМАЗНА СРЕДСТВА	Неорганске природне боје (земљане). Органске природне боје. Вештачке органске и неорганске боје. Структура премазних средстава. Везива и пигменти. Везива и њихова примена. Неорганска везива. Органска везива (туткало, уља, смоле, воскови). Емулзиона везива. Разређивачи и њихова употреба. Материјали за убрзавање сушења (сикативи). Гитови и њихова примена. Основни премази и њихово коришћење у молерско-фарбарским радовима. Основни премаз зидне површине дрвета, метала. Покривни премази. Савремени производи хемијске индустрије за бојење. Минералне боје, дисперзионе боје, лакови. Емајл лакови
	АЛАТ И ПРИБОР ЗА РАД	Алат крупни и ситни. Четке и шајбне. Шпахтле. Ваљци. Разни други алати и помагала. Посуде за припрему боја и рад. Машине за обраду површина и наношење боје. Транспортна средства у радионици или на радилишту
	ИЗВОРИ ОПАСНОСТИ И МЕРЕ ЗАШТИТЕ НА РАДУ	Основни извори и узроци опасности. Опасна зона. Опасности од механичких повреда. Мере и средства заштите. Опасности од електричне струје. Мере и средства заштите. Прва помоћ настрадао од удара електричне струје. Опасности од пожара. Мере и средства заштите. Опасности при раду са лако запаљивим материјалима. Мере и средства заштите.

		Опасности при раду са отровним материјалима. Мере и средства заштите. Опасности при раду са материјалима који делују као наркотици. Мере и средства заштите. Опасности при раду на висини. Рад на лествама и скелама. Мере и средства заштите
ТЕХНОЛОГИЈА РАДА – 2. разред		
Задаци програма су: - упознавање материјала који се користе у извођењу молерско-фарбарских радова, њихових својстава и начина примене; - упознавање својстава и начина припремања разних врста подлога за молерске, фарбарске и тапетарске радове; - упознавање средстава рада, алата и механизованих средстава; - стицање знања о фазама, поступцима и радним операцијама у извођењу молерско-фарбарских радова; - оспособљавање ученика да усвојена знања примењују у остваривању практичне наставе ради успешног укључивања у рад	ПОДЛОГЕ ЗА БОЈЕЊЕ	Врсте подлога за бојење. Минералне подлоге. Дрвене подлоге. Металне подлоге. Вештачки материјали као подлоге. Подлоге посебног састава. Нове подлоге за бојење. Својства подлога и припрема за наношење премаза. Механичко и хемијско чишћење. Попуњавање пукотина на подлогама. Заглађивање. Старе подлоге. Уклањање старих премаза. Изолација, импрегнација и неутрализација подлога. Уклањање корозије. Одмашћивање. Основни премази на разним врстама подлога. Припрема подлога за лакирање
	БОЈЕЊЕ ПОСНИМ И ДИСПЕРЗИВНИМ БОЈАМА	Бојење зидова и плафона. Припрема зидова за бојење. Малтерисање зидова. Малтери за малтерисање. Справљање малтера. Глетовање. Уклањање старе боје и припрема зидова за наношење нове боје. Тонирање и извлачење линија. Израда молераја ваљцима и четкама. Декоративно малање зидова помоћу шаблона (мустре). Остале декоративне технике. Поступци при извођењу поправки молераја. Уклањање флека разног порекла. Контрола квалитета изведених радова
	БОЈЕЊЕ УЉАНИМ БОЈАМА И ЛАКОВИМА	Бојење зидних површина уљаним бојама и лаковима. Припрема нових зидова за бојење. Припрема "стarih" бојених површина за наношење нове боје. Бојење столарије и других предмета од дрвета. Припрема површина за бојење. Начин уклањања "старе" боје и припрема површина за наношење нове боје. Бојење са лакирањем. Бојење металних површина. Припрема површина за бојење. Начин уклањања "старе" боје и припрема површина за наношење нове боје. Наношење основног заштитног премаза
	ТАПЕТАРСКИ РАДОВИ	Врсте тапета. Тапети од папира. Пластични и ткани тапети. Украсне траке. Алат и прибор за рад. Лепкови. Начин одржавања. Припрема зидова за извођење тапетарских радова. Поступак постављања тапета. Одмеравање, начин резања, украјање и уклапања "шара". Поступак припреме и наношење лепка. Квалитет изведених радова
ТЕХНОЛОГИЈА РАДА – 3. разред		
Задаци програма су: - упознавање материјала који се користе у извођењу молерско-фарбарских радова, њихових својстава и начина примене;	СИСТЕМАТИЗАЦИЈА ГРАДИВА	Декоративне технике рада (имитација дрвета, камена). Бојење ламперије.
	РАЗНИ МОЛЕРСКО-ФАРБАРСКИ РАДОВИ	Бојење и лакирање разних врста подова. Поступци и технике рада. Бојење и заштита облога од дрвета (ламперије)

- упознавање својстава и начина припремања разних врста подлога за молерске, фарбарске и тапетарске радове; - упознавање средстава рада, алата и механизованих средстава; - стицање знања о фазама, поступцима и радним операцијама у извођењу молерско-фарбарских радова; - оспособљавање ученика да усвојена знања примењују у остваривању практичне наставе ради успешног укључивања у рад		Бојење разних конструкционих и других грађевинских елемената (базени, резервоари, електрични стубови, челичне конструкције). Контрола квалитета изведених радова
	САНАЦИЈЕ И РЕКОНСТРУКЦИЈЕ	Поступци уклањања влаге из зидова. Извођење накнадних хидроизолација. Припремање подлоге за извођење нових декорација. Поправке оштећених премаза разних врста, као и молераја. Уклањање разних флека и друге врсте оштећења. Поправке грешака у тапетарским радовима
	ГРАЂЕВИНСКЕ НОРМЕ	Грађевинске норме. Појам и подела. Читање грађевинских норми и примена за обрачуне. Радне норме. Норме учинка. Норме материјала. Индивидуалне норме. Предмер, предрачун и обрачун радова. Спецификација материјала. Предмер. Начин израде предмера. Описи. Предрачун. Јединична цена. Цена позиције рада. Цена објекта. Предрачунски описи радова. Обрачун извршеног рада
	ОРГАНИЗАЦИЈА РАДОВА	Општи појмови о организацији грађевинских радова. Грађевинско пословање. Производна радна места на градилишту. Документација. Обрачунска документација: радни налог и обрачунски нацрт. Техничка документација: грађевински дневник, грађевинска књига, књига ситуације и инспекцијска књига. Магацинска документација: требовање, доставница, примка, складишни извештај и реверс. Занатска радња. Оснивање и врсте радњи. Производна радна места. Документација, врсте и начин вођења. Права и обавезе радника. Рационализација. Појам, степен и видови рационализације. Рационализација радних процеса и радног места у радном процесу. Продуктивност. Појам продуктивности рада на градилишту, у грађевинском предузећу или у занатској радњи. Фактори продуктивности.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Садржаји овог програма одабрани су тако да омогуће ученицима да упознају материјале који се користе у молерско-фарбарским радовима, фазе, поступке и технике рада и да се оспособе да усвојена знања користе при остваривању практичне наставе, односно при обављању послова и радних задатака одабраног занимања, односно образовног профила.

Програм је сачињен из низа тематских целина уз које је дат оријентациони број часова за остваривање. При изради оперативног плана и програма рада, ако је потребно, наставник може да одступи од предвиђеног редоследа у остваривању појединих садржаја, као и да изврши неопходне корекције предвиђеног броја часова за њихову реализацију.

Приликом остваривања тематске целине о премазним средствима, не треба ученике оптерећивати хемијом и процесима производње боја, лакова и других материјала, већ пажњу посветити њиховим физичким и хемијским својствима, понашању у различитим условима и посебно примени у извођењу радова.

Наведене технике рада у оквиру молерско-фарбарске делатности треба објаснити тако да ученици науче фазе и поступке извођења, одговарајућу примену материјала и средстава рада, принципе и правила којих се морају придржавати уколико желе да остваре потребан квалитет.

При остваривању тематске целине о узроцима и изворима опасности на раду, поред општих, заједничких питања и проблема, треба имати у виду посебне захтеве образовних профила и нарочиту пажњу посветити обради оних садржаја који објашњавају проблематику рада одређених занимања, лична средства заштите, као и мере и средства којима се спречава загађивање околине отпадним материјалом у току извођења конкретних радова.

Настава се остварује у специјализованој учионици која треба да буде опремљена потребним очигледним средствима, узорцима боја и другог материјала. Остваривање програма треба повезивати са изучавањем одговарајућих садржаја у другим предметима, а нарочито ликовном образовању и практичној настави. При остваривању садржаја овог предмета не треба планирати домаће задатке ни писмене провере знања.

Назив предмета	ПРАКТИЧНА НАСТАВА		
Циљ	Циљ овог програма је да ученици овладају практичним знањима, умењима и вештинама и да се оспособе да самостално и безбедно обављају послове и радне задатке одабраног занимања, односно образовног профила.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	370	518	476

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ПРАКТИЧНА НАСТАВА – 1. разред		
узнавање послова и радних задатака занимања, односно одговарајућег образовног профила; - узнавање материјала, алата и прибора за рад, и оспособљавање ученика да исправно рукују средствима рада и да их одржавају; - повезивање и примењивање знања стечених изучавањем других стручних предмета; - узнавање мера заштите на раду и оспособљавање ученика да исправно примењују средства за личну заштиту, као и средства за заштиту других радника и околине; - овладавање процесом рада понављањем радних операција и обављањем конкретних послова и радних задатака утврђене сложености за одговарајуће занимање, односно образовни профил; - стицање и развијање радних навика и радне дисциплине, као основе за успешно обављање свих будућих радних активности; - стицање самосталности и одговорности у обављању послова и радних задатака, развијање и неговање критичког односа према свом и туђем раду уз сагледавање места и улоге одабраног занимања у оквиру сложеног процеса грађења и одржавања објеката; - припремање ученика за усвајање нових поступака и технологија ради бржег, лакшег, економичног и квалитетног извођења радова; - развијање и неговање код ученика интересовања за проблематику овог подручја рада, подстицање стручне радозналости, стваралачких способности и жеље за напредовањем и усавршавањем у оквиру својих радних активности.	ПОСЛОВИ И РАДНИ ЗАДАЦИ МОЛЕРА. ОРГАНИЗАЦИЈА РАДНОГ МЕСТА. ОДРЖАВАЊЕ РАДНОГ МЕСТА. МАТЕРИЈАЛ, АЛАТ И ДРУГА СРЕДСТВА ЗА РАД. СКЛАДИШТЕЊЕ МАТЕРИЈАЛА. ОДРЖАВАЊЕ МАТЕРИЈАЛА, АЛАТА И ПРИБОРА ЗА РАД. ПРИПРЕМАЊЕ МАТЕРИЈАЛА ЗА РАД. ИЗВОЂЕЊЕ ПРИПРЕМНИХ МОЛЕРСКО-ФАРБАРСКИХ РАДОВА. ПРИПРЕМАЊЕ ПОДЛОГЕ ЗА ИЗВОЂЕЊЕ МОЛЕРСКО-ФАРБАРСКИХ РАДОВА. МЕШАЊЕ БОЈА. ИЗВОЂЕЊЕ ЈЕДНОСТАВНИХ МОЛЕРСКО-ФАРБАРСКИХ РАДОВА. ЧИШЋЕЊЕ ПРОСТОРИЈА НАКОН ОБАВЉЕНИХ РАДОВА И УКЛАЊАЊЕ ОТПАДАКА. УКЛАЊАЊЕ СТАРЕ БОЈЕ СА ЗИДОВА, ДРВЕТА И МЕТАЛА. ИЗВОЂЕЊЕ ДРУГИХ ЈЕДНОСТАВНИХ РАДОВА ИЗ ДЕЛОКРУГА ПОСЛОВА И РАДНИХ ЗАДАТАКА ОБРАЗОВНОГ ПРОФИЛА. ПРИМЕНА МЕРА И СРЕДСТАВА ЗАШТИТЕ НА РАДУ.	
ПРАКТИЧНА НАСТАВА – 2. разред		
узнавање послова и радних задатака занимања, односно одговарајућег образовног профила; - узнавање материјала, алата и прибора за рад, и оспособљавање ученика да исправно рукују средствима рада и да их одржавају; - повезивање и примењивање знања стечених изучавањем других стручних предмета; - узнавање мера заштите на раду и оспособљавање ученика да исправно примењују средства за личну	ПРИПРЕМАЊЕ МАТЕРИЈАЛА, ОДРЖАВАЊЕ АЛАТА И ДРУГОГ ПРИБОРА ЗА РАД. ПРИПРЕМАЊЕ НОВИХ ПОВРШИНА ЗА БОЈЕЊЕ. ПРИПРЕМАЊЕ ПОДЛОГА ЗА БОЈЕЊЕ. ПРИПРЕМА ЗИДОВА. ГЛЕТОВАЊЕ.	

заштиту, као и средства за заштиту других радника и околине; - овладавање процесом рада понављањем радних операција и обављањем конкретних послова и радних задатака утврђене сложености за одговарајуће занимање, односно образовни профил; - стицање и развијање радних навика и радне дисциплине, као основе за успешно обављање свих будућих радних активности; - стицање самосталности и одговорности у обављању послова и радних задатака, развијање и неговање критичког односа према свом и туђем раду уз сагледавање места и улоге одабраног занимања у оквиру сложеног процеса грађења и одржавања објеката; - припремање ученика за усвајање нових поступака и технологија ради бржег, лакшег, економичног и квалитетног извођења радова; - развијање и неговање код ученика интересовања за проблематику овог подручја рада, подстицање стручне радозналости, стваралачких способности и жеље за напредовањем и усавршавањем у оквиру својих радних активности.	БОЈЕЊЕ ЗИДОВА КАОЛИНОМ У РАЗНИМ ТОНОВИМА. БОЈЕЊЕ ЗИДОВА ДИСПЕРЗИВНИМ БОЈАМА. БОЈЕЊЕ "СТАРИХ" ЗИДНИХ ПОВРШИНА. УКЛАЊАЊЕ "СТАРЕ" БОЈЕ И ПРИПРЕМАЊЕ ПОВРШИНА ЗА НОВО БОЈЕЊЕ. УКРАСНО БОЈЕЊЕ ЗИДОВА. УПОТРЕБА ШАБЛОНА-МУСТРИ. ИЗВЛАЧЕЊЕ ЛИНИЈА РАЗЛИЧИТИХ ДЕБЉИНА. ПОПРАВКЕ ОШТЕЋЕНОГ МОЛЕРАЈА. УКЛАЊАЊЕ ФЛЕКА РАЗНЕ ПРИРОДЕ. БОЈЕЊЕ ЗИДОВА, СТОЛАРИЈЕ И МЕТАЛНИХ ПОВРШИНА УЉАНИМ БОЈАМА И ЛАКОВИМА. БОЈЕЊЕ ДРВЕНИХ ПОДОВА. ЛАКИРАЊЕ ПАРКЕТА. ПРИПРЕМАЊЕ ПОДЛОГЕ. ПРИПРЕМАЊЕ ЗИДОВА ЗА ЛЕПЉЕЊЕ ТАПЕТА. УКРАЈАЊЕ И ПОСТАВЉАЊЕ РАЗНИХ ВРСТА ТАПЕТА. НАНОШЕЊЕ ЛЕПКА НА УКРОЈЕНЕ ТАПЕТЕ И ОБЛАГАЊЕ ЗИДОВА. ЛЕПЉЕЊЕ УКРАСНИХ ЛАЈСНИ. ПРИМЕНА МЕРА ЗАШТИТЕ НА РАДУ
ПРАКТИЧНА НАСТАВА – 3. разред	
узнавање послова и радних задатака занимања, односно одговарајућег образовног профила; - узнавање материјала, алата и прибора за рад, и оспособљавање ученика да исправно рукују средствима рада и да их одржавају; - повезивање и примењивање знања стечених изучавањем других стручних предмета; - узнавање мера заштите на раду и оспособљавање ученика да исправно примењују средства за личну заштиту, као и средства за заштиту других радника и околине; - овладавање процесом рада понављањем радних операција и обављањем конкретних послова и радних задатака утврђене сложености за одговарајуће занимање, односно образовни профил; - стицање и развијање радних навика и радне дисциплине, као основе за успешно обављање свих будућих радних активности; - стицање самосталности и одговорности у обављању послова и радних задатака, развијање и неговање критичког односа према свом и туђем раду уз сагледавање места и улоге одабраног занимања у оквиру сложеног процеса грађења и одржавања објеката;	ОРГАНИЗАЦИЈА И УРЕЂЕЊЕ СКЛАДИШТА ИЛИ РАДИЛИШТА. ОРГАНИЗАЦИЈА РАДА НА СКЕЛАМА. ИЗРАДА СПЕЦИФИКАЦИЈЕ МАТЕРИЈАЛА. ИЗВОЂЕЊЕ РАЗНИХ ВРСТА МОЛЕРСКИХ РАДОВА НА НОВИМ И СТАРИМ ЗИДНИМ ПОВРШИНАМА. ИЗВОЂЕЊЕ РАЗНИХ ВРСТА ФАРБАРСКИХ РАДОВА НА ДРВЕНИМ И МЕТАЛНИМ ЕЛЕМЕНТИМА. УКРАСНО БОЈЕЊЕ ЗИДОВА. ПОЛАГАЊЕ РАЗНИХ ВРСТА ТАПЕТА. УКЛАЊАЊЕ ВЛАГЕ ИЗ ЗИДОВА И ИЗВОЂЕЊЕ НОВИХ ПРЕМАЗА. ОТКЛАЊАЊЕ ГРЕШАКА У ОБАВЉЕНИМ РАДОВИМА. ПОПРАВКЕ МОЛЕРАЈА, ТАПЕТНИХ ОБЛОГА, БОЈЕНЕ СТОЛАРИЈЕ И МЕТАЛНИХ ЕЛЕМЕНТА. ИЗРАЧУНАВАЊЕ ПОЗИЦИЈА МОЛЕРСКО-ФАРБАРСКИХ РАДОВА. ЧИТАЊЕ ПЛАНОВА И ИЗРАДА ПРЕДМЕРА, ПРЕДРАЧУНА И ОБРАЧУНА ИЗВЕДЕНИХ РАДОВА.

- припремање ученика за усвајање нових поступака и технологија ради бржег, лакшег, економичног и квалитетног извођења радова; - развијање и неговање код ученика интересовања за проблематику овог подручја рада, подстицање стручне радозналости, стваралачких способности и жеље за напредовањем и усавршавањем у оквиру својих радних активности.	ПРИМЕНА МЕРА И СРЕДСТАВА ЗАШТИТЕ НА РАДУ.
--	---

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Програм је конципиран тако да омогући ученицима да стекну потребна практична знања, умења и вештине према захтевима образовног профила и да се оспособе да самостално и безбедно обављају послове и радне задатке одговарајућег занимања, обухваћеног Номенклатуром.

Имајући у виду психофизичке могућности ученика, као и посебне облике и методе рада и специфичне услове за остваривање предвиђених садржаја, у овом програму нису издвојене тематске целине и није предвиђен број часова за њихову реализацију. Програм практичне наставе, односно оперативно планирање садржаја овог програма треба да буде у потпуној корелацији са остваривањем одговарајућих тематских целина програма технологија рада. Зато је неопходно да наставник практичне наставе приликом одређивања конкретних задатака и планирања времена за извршење стално сарађује са реализатором програма технологија рада, односно да се у току читаве школске године остварује неопходно усклађивање редоследа, поступка и фаза радова као и времена потребног за успешно усвајање предвиђених садржаја.

У првом разреду ученици треба да овладају руковањем алатом и прибором за рад, да савладају основне једноставне радне операције, да науче прописе из заштите на раду и како да их примењују. У другом разреду треба да се оспособе да квалитетно обављају одређене послове и радне задатке, према упутствима и под контролом, да одржавају алат, прибор за рад и радно место, и самостално примењују средства заштите. У трећем разреду ученици треба да се оспособе да самостално и безбедно обављају све послове и радне задатке занимања молер, да се оспособе да срачунавају одговарајуће позиције радова, да израчунају количине материјала, изврше избор одговарајућих средстава рада, утврде цену коштања радова и потребно време.

Приликом остваривања садржаја овог програма треба инсистирати да ученици повезују и примењују усвојена знања из стручних теоријских предмета, а посебно оних који обрађују уже стручне садржаје. Нарочито треба обратити пажњу на остваривање садржаја који обухватају својства и исправну примену одређених материјала, као и заштиту на раду, ради оспособљавања ученика да исправно примењују мере и средства за личну заштиту и заштиту других радника и околине.

Посебно треба инсистирати да ученици, обављајући послове и радне задатке одабраног занимања, односно образовног профила, схвате значај тимског рада при извођењу завршних радова, као и неопходност сталне сарадње са стручњацима истог или другог подручја рада који учествују у сложеном процесу грађења и одржавања објеката.

При остваривању практичне наставе ученике треба поступно и систематски уводити у процес рада. Сваки поступак или радну операцију треба детаљно објаснити, образложити и практично показати ученицима како се радови изводе. У зависности од личних могућности и способности обим и сложеност сваког задатка треба примерити ученицима појединачно, поједине поступке и радне операције понављати све док не постигну потребну спретност и одређени квалитет, не захтевати да

ураде оно што они не могу да остваре или што може да угрози безбедност и њихову и других учесника у току рада. Нарочито на почетку остваривања програма не треба им давати сложене, компликоване задатке, а посебно не оне послове где се примењују средства рада или материјали који могу да угрозе здравље или живот.

При вредновању постигнутих резултата треба узимати у обзир колико је ученик оспособљен да самостално и безбедно обавља одређене послове и радне задатке, а исто тако и његов укупан однос према раду, какву је радну дисциплину показао, да ли је поштовао утврђене договоре и рокове.

ПОДРУЧЈЕ РАДА

ЛИЧНЕ УСЛУГЕ

образовни профил: **ЖЕНСКИ ФРИЗЕР**

Ред. бр.	А. Стручни предмети	први раз.		други раз.		трећи раз.		укупно	
		разредно часовна настава							
		нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
1.	Хигијена и прва помоћ	2	74	2	74	-	-	4	148
2.	Естетско обликовање фризура	-	-	2	74	2	68	4	142
3.	Познавање препарата	2	74	2	74	-	-	4	148
4.	Технологија рада	2	74	2	74	2	68	6	216
5.	Предузетништво	-	-	-	-	2	68	2	68
6.	Основе дерматологије	-	-	-	-	2	68	2	68
7.	Практична настава	9	333	12	444	16	544	37	1321
Укупно		15	555	20	740	24	816	59	2111

образовни профил: **ПЕДИКИР-МАНИКИР**

Ред. бр.	А. Стручни предмети	први раз.		други раз.		трећи раз.		укупно	
		разредно часовна настава							
		нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
1.	Хигијена и прва помоћ	2	74	2	74	-	-	4	148
2.	Естетско педикирско маникир. обликовање	-	-	2	74	2	68	4	142
3.	Познавање препарата	2	74	2	74	-	-	4	148
4.	Технологија рада	2	74	2	74	2	68	6	216
5.	Предузетништво	-	-	-	-	2	68	2	68
6.	Основе дерматологије	-	-	-	-	2	68	2	68
7.	Практична настава	9	333	12	444	16	544	37	1321
Укупно		15	555	20	740	24	816	59	2111

Назив предмета	ХИГИЈЕНА И ПРВА ПОМОЋ		
Циљ	Циљ наставног предмета јесте да ученици стекну основна знања из опште хигијене и прве помоћи, формирају позитивне ставове и развију одређене навике, као и да та знања примењују у свакодневном животу и професионалном раду.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	74	74	-

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ХИГИЈЕНА И ПРВА ПОМОЋ – 1. разред		
- стицање знања о хигијенским принципима на основу којих ученици формирају позитиван став према сопственом здрављу и здрављу других људи; - стицање знања о здравственом и естетском значају одржавања личне хигијене и хигијенског начина живљења; - превенција болести и поремећаја, који настају као последица недовољног и неправилног одржавања личне хигијене и нехигијенског начина живљења; - стицање знања о принципима правилне исхране, о значају и улози хигијене исхране у заштити и унапређењу здравља и упознавање поремећаја и болести које настају као последица неправилне исхране; - стицање основних знања из подручја комуналне хигијене; - стицање знања о утицају штетних фактора радне средине на здравље радника; - схватање значаја спровођења превентивних хигијенских мера за очување здравља и спречавање настанка професионалних обољења; - стицање знања о томе колики је значај правовремено и правилно указане прве помоћи у спасавању људских живота; - обучавање ученика практичним методама и техникама указивања прве помоћи; - усвајање основних појмова из менталне хигијене; - разумевање односа између понашања особе и личности и ситуације; - разумевање односа између соматског и менталног;	УВОД	Предмет изучавања, задаци и значај хигијене. Дефиниција, циљ и задаци прве помоћи. Појам и дефиниција здравља
	ХИГИЈЕНА РАДА	Физиологија рада. Замор, умор и премор. Радна способност и производност рада. Професионалне штетности и штетне ноксе. Професионална обољења и повреде при раду. Професионална оштећења здравља радника у делатности личних услуга. Санитарно-технички услови у салонима за личне услуге
	КОМИНАЛНА ХИГИЈЕНА	Утицај еколошких фактора на здравље људи (позитивни и негативни еколошки фактори). Хигијена ваздуха: нормалан састав и особине ваздуха. Врсте и штетна дејства аерозагађивача. Сунчево зрачење (позитивни и негативни ефекти). Вештачки извори (соларијум). Хигијена воде: физичке и хемијске особине воде; улога и значај воде у организму. Снабдевање и пречишћавање пијаће воде. Хигијена земљишта. Загађивачи земљишта и отпадне материје. Хигијена становања
	ШКОЛСКА ХИГИЈЕНА	Хигијена предшколских и школских установа
	ХИГИЈЕНА У ВАНРЕДНИМ УСЛОВИМА	Хигијена у ванредним условима
	ЗДРАВСТВЕНО-ВАСПИТНИ РАД	Здравствено-васпитни рад - појам, принципи. Методе, облици и средства здравствено-васпитног рада. Улога фризера / педикира и маникира у здравственом васпитању средине у којој ради
	ХИГИЈЕНА ИСХРАНЕ	Значај исхране и принципи правилне исхране. Хранљиве материје: угљени хидрати, масти и беланчевине.

- упознавање са факторима који утичу на ментално здравље; - упознавање са поремећајима понашања и њиховим последицама; - формирање ставова који одражавају позитиван однос према примарној превенцији менталног здравља; - овладавање личним и социјалним вештинама значајним за успешно обављање професионалних активности и очување сопственог менталног здравља.		Витамини - подела, извори, улоге, авитаминозе. Минералне материје - извори, улоге, ефекти промене концентрације на организам. Животне намирнице. Енергетски биланс исхране. Потхрањеност и гојазност. Поремећаји изазвани неисправном храном
ХИГИЈЕНА И ПРВА ПОМОЋ – 2. разред		
- стицање знања о хигијенским принципима на основу којих ученици формирају позитиван став према сопственом здрављу и здрављу других људи; - стицање знања о здравственом и естетском значају одржавања личне хигијене и хигијенског начина живљења; - превенција болести и поремећаја, који настају као последица недовољног и неправилног одржавања личне хигијене и нехигијенског начина живљења; - стицање знања о принципима правилне исхране, о значају и улози хигијене исхране у заштити и унапређењу здравља и упознавање поремећаја и болести које настају као последица неправилне исхране; - стицање основних знања из подручја комуналне хигијене; - стицање знања о утицају штетних фактора радне средине на здравље радника; - схватање значаја спровођења превентивних хигијенских мера за очување здравља и спречавање настанка професионалних обољења; - стицање знања о томе колики је значај правовремено и правилно указане прве помоћи у спасавању људских живота; - обучавање ученика практичним методама и техникама указивања прве помоћи; - усвајање основних појмова из менталне хигијене; - разумевање односа између понашања особе и личности и ситуације; - разумевање односа између соматског и менталног;	ЗДРАВСТВЕНО-ВАСПИТНИ РАД	Здравствено-васпитни рад - појам, принципи. Методе, облици и средства здравствено-васпитног рада. Улога фризера / педикира и маникира у здравственом васпитању средине у којој ради
	ХИГИЈЕНА ИСХРАНЕ	Значај исхране и принципи правилне исхране. Хранљиве материје: угљени хидрати, масти и беланчевине. Витамини - подела, извори, улоге, авитаминозе. Минералне материје - извори, улоге, ефекти промене концентрације на организам. Животне намирнице. Енергетски биланс исхране. Потхрањеност и гојазност. Поремећаји изазвани неисправном храном
	ПРВА ПОМОЋ, ПРЕГЛЕД ПОВРЕЂЕНИХ, РЕДОСЛЕД УКАЗИВАЊА ПРВЕ ПОМОЋИ, ВИТАЛНЕ ФУНКЦИЈЕ И ПРИВИДНА И ПРАВА СМРТ	Редослед поступака пружања прве помоћи. Основни појмови о тријажи и редовима хитности. Утврђивање виталних функција. Привидна и права смрт. Несигурни и сигурни знаци смрти. Преглед "од главе до пете". Средства за пружање прве помоћи: стандардна и импровизиована средства. Завојни материјал и средства за имобилизацију
	ПОРЕМЕЋАЈИ СВЕСТИ	Поремећаји свести - појам и класификација. Процена нивоа реаговања. Бочни релаксирајући положај. Синкопа, кома, мождани удар, потрес мозга. Фебрилне конвулзије и епилепсија. Хипо и хипергликемија. Тровање алкохолом и лековима
	РЕАНИМАЦИЈА	Престанак дисања и рада срца. Кардиопулмонална реанимација (КПР).

- упознавање са факторима који утичу на ментално здравље; - упознавање са поремећајима понашања и њиховим последицама; - формирање ставова који одражавају позитиван однос према примарној превенцији менталног здравља; - овладавање личним и социјалним вештинама значајним за успешно обављање професионалних активности и очување сопственог менталног здравља.		Успостављање проходности дисајних путева. Хајмлихов захват. Методе вештачког дисања (инсулфационе и мануелне). Спољашња масажа срца. Специфичности КПР-а код новорођенчета, малог детета и одраслог. Контрола успешности КПР-а и грешке при раду
	ИЗНЕНАДА НАСТАЛЕ ТЕГОВЕ И БОЛЕСТИ	Прва помоћ код фебрилности (грознице). Прва помоћ код уједа и убода. Утопљење у води - поступак и мере прве помоћи. Тровање удисањем и гутањем отрова. Прва помоћ код коронарних болести и бронхијалне астме. Прва помоћ код акутних болова у трбуху, повраћања, пролива
	ПОВРЕДЕ, ЗАВОЈНИ МАТЕРИЈАЛ И ТЕХНИКЕ ПРЕВИЈАЊА	Повреде и ране. Поступак са раном. Поступак са страним телом у рани. Ратне ране. Завојни материјал. Врсте и технике превивања - завојем и троугластом марамом. Врсте и технике превивања (глава и труп). Врсте и технике превивања (горњи и доњи екстремитети)
	КРВАРЕЊЕ, МЕТОДЕ ХЕМОСТАЗЕ И ШОК	Крвављење - појам, подела и препознавање. Процена искрвављености. Шок. Мере превенције шока. Методе привремене хемостазе. Дигитална компресија и компресивни завој. Есмархова повеска и поступак код ампутације. Увежбавање техника превивања и заустављање крвављења.
	ПОВРЕДЕ КОШТАНО-ЗГЛОБНОГ СИСТЕМА И ИМОБИЛИЗАЦИЈА	Повреде костију и зглобова. Имобилизација и средства за имобилизацију. Технике имобилизације горњих екстремитета. Технике имобилизације доњих екстремитета. Технике имобилизације код повреда кичменог стуба и карлице. Транспорт лица са имобилизацијом
	ПОВРЕДЕ УНУТРАШЊИХ ОРГАНА	Повреде главе. Повреде ока и уха. Повреде органа грудног коша. Повреде органа трбуха и карлице. Краш и бласт повреде. Политраума и поступак са политрауматизованим
	ТЕРМИЧКЕ, ХЕМИЈСКЕ ПОВРЕДЕ И ПОВРЕДЕ ЕЛЕКТРИЦИТЕТОМ	Саобраћајни трауматизам. Термичке повреде. Топлотни удар и сунчаница. Опекотине. Хемијске опекотине.

		Термичке повреде ниским температурама. Хиблеров топлотни омотач. Повреде електрицитетом
	ЛИЧНА ХИГИЈЕНА	Одржавање личне хигијене. Хигијена усне дупље. Зубни каријес - настанак и превенција. Хигијена косе и ноктију. Хигијена полних органа и полних односа. Болести које се преносе сексуалним контактом: гонореја и сифилис. АИДС и остале болести које се преносе сексуалним контактом. Колпитис. Менструална хигијена и хигијена трудница. Медицински аспекти планирања породице. Контрацептивне методе. Контрацептивна средства. Болести прљавих руку: бактеријске инфекције коже и слузокожа и цревне заразе. Паразитарна обољења. Педикулоза. Скабијес и гљивична обољења коже. Хигијена одевања.
	МЕНТАЛНА ХИГИЈЕНА	Ментална хигијена - предмет и значај Однос соматског и менталног. Фактори који утичу на ментално здравље. Личност - појам, доследност, јединство и особеност понашања особе. Развој личности - периоди развоја и социјализација. Здрава и зрела личност. Емоције појам, врсте и значај за ментално здравље. Емоционално понашање и изражавање емоција. Перцепција и препознавање емоција. Органске промене при емоцијама и психосоматска обољења. Стрес, стресори и реаговање на стрес. Психичка траума, посттрауматски стресни догађај. Фрустрације и конфликти. Начини реаговања на фрустрације и конфликти. Анксиозност. Агресивност. Поремећаји понашања - појам адаптивности. Деликвенција. Алкохолизам. Наркоманија. Поремећаји душевног живота. Примарна и секундарна превенција. Ресоцијализација. Психотерапија. Ментално хигијенски аспекти рада у области пружања личних услуга. Предрасуде и стереотипије. Прихватање различитости. Комуникацијски процеси, решавање конфликта, уважавање личности корисника услуга.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Хигијена и прва помоћ је наставни предмет који се реализује у првом и другом разреду и чији садржај припада двама медицинским дисциплинама. Структуриран је тако да, заједно са предметом основе дерматологије, обезбеђује квантум знања из подручја здравствене културе. Садржај програма и начин његовог остваривања треба да обезбеде постављени циљ предмета, односно дефинисане задатке који се не односе само на стицање знања већ и на формирање ставова и овладавање вештинама значајним за професионални рад као и за свакодневни живот.

Садржај програма за први и други разред је обиман и наставник треба да води рачуна о нивоу и дубини обраде појединих садржаја (ниво упознавања, разумевања значаја, стицања знања, овладавања вештинама...).

Предвиђени тематски садржаји пружају могућност коришћења сазнања која су ученици стекли у другим предметима нпр. познавање препарата или биологија са екологијом. У оквиру практичне наставе ученици могу да препознају и (у некој мери) примењују знања и вештине стечене на часовима хигијене и прве помоћи.

Садржај програма чини више тематских целина из обе дисциплине и за сваку је предвиђен оријентациони број часова за њихово остваривање. У непосредној реализацији програма могућа су одступања од предвиђених оквира уколико услови рада и остале околности (темпо усвајања одређених садржаја и слично) то налажу. Методички је исправно да су две трећине часова предвиђене за интерпретацију новог градива, а једна трећина за увежбавање и проверу знања ученика. Међутим, није потребно стриктно се придржавати поделе на часове обраде и утврђивања градива јер процес формирања ставова и усвајања вештина, што су посебно вредни циљеви овог предмета, захтева више времена, чешће понављање садржаја, повезивање градива и активно учешће ученика.

У раду са ученицима предност треба дати методи тумачења подржану адекватним примерима, а за остварење задатака који се односе на овладавање вештинама активним методама учења као што су решавање проблема, радионице, играње улога, анализа случаја уз стално подстицање ученика на рефлексију и ауторефлексију. У настави треба користити разноврсна наставна средства, у првом реду, слике, шеме, наставне филмове и друге савремене дидактичке материјале из ове наставне области.

Праћење и вредновање рада ученика треба да буде подршка процесу учења, разумевању циљева учења и критеријума на основу којих се може проценити успешност учења чиме се ученик оспособљава за самостално праћење и оцењивање сопственог рада.

Непосредне облике реализације програма креира стручно веће школе, на основу услова и потреба по образовним профилима школе.

Назив предмета	ОСНОВЕ ДЕРМАТОЛОГИЈЕ		
Циљ	Циљ наставног предмета јесте да ученици стекну основна знања о здравој кожи и њеним издацима (длака, нокти), као и о болестима коже које су од значаја за успешан стручни и професионални рад.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	-	-	68

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ОСНОВЕ ДЕРМАТОЛОГИЈЕ – 3. разред		
стицање знања о грађи и функцијама здраве коже и њених изданака; - стицање основних знања о патолошким променама на кожи; - оспособљавање ученика да на основу знања о здравој кожи схвате важност препознавања оболеле коже, косе и ноктију; - стицање знања о вирусним, бактеријским, гљивичним и паразитарним обољењима коже; - оспособљавање ученика да схвате важност препознавања заразних обољења косматог дела главе и лица, с циљем спречавања ширења ових болести на остале муштерије и ради личне заштите; - стицање знања о алергијским обољењима и алергеним материјама са којима раде; - оспособљавање ученика за препознавање алергијских манифестација на кожи; - оспособљавање ученика да стечена знања о кожи и болестима коже корисно примене у свом професионалном раду, као и у свакодневном животу.	СТРУКТУРА И ФУНКЦИЈЕ КОЖЕ	Макроскопски изглед и типови коже. Микроскопска структура коже. Епидерм - грађа, карактеристике у вези са локализацијом и улоге. Дерм и хиподерм - грађа и улоге. Аднекси коже. Лојне и знојне жлезде - грађа и функције. Састав и физиолошки значај лоја и зноја. Длака - структура, особине, врсте длаке, раст и смена длаке, трихограм, функције длаке. Утицај ендогених и егзогених фактора на раст длаке. Нокат - структура, раст, утицај ендогених и егзогених фактора на раст нокта и функције нокта. Функције коже - механичко потпорна, заштитна, имунолошка, терморегулациона, ендокринолошка, метаболичка, респираторна, сензорна, социјално - економска и сексуална функција
	ПАТОЛОШКЕ ПРОМЕНЕ НА КОЖИ - ЕФЛОРЕСЦЕНЦИЈЕ	Ефлоресценције - појам и подела (према механизму настанка и у односу на ниво коже). Ефлоресценције у нивоу коже. Ефлоресценције изнад нивоа коже. Ефлоресценције испод нивоа коже
	ЕРИТЕМАТОЗНЕ И ЕРИТЕМОСКВАМОЗНЕ ДЕРМАТОЗЕ	Еритеми - појам, подела (према механизму настанка, на основу узрока који је условио настанак еритема и према распрострањености). Генерализовани активни еритеми - егзантеми, подела (вирусни и егзантеми изазвани лековима). Регионални еритеми - подела према узрочним факторима (еритеми механичког порекла, еритеми изазвани физичким, хемијским и биолошким агенсима). Псоријаза - еритемосквамозна дерматоза
	ОБОЉЕЊА ЛОЈНИХ И ЗНОЈНИХ ЖЛЕЗДА	Обољења лојних жлезда - себостаза и себороични дерматитис. Ацне вулгарис - етиологија, механизам настанка, клиничке форме и лечење.

		Росацеа - етиологија, клиничка слика и лечење. Обољења екриних и апокриних знојних жлезда - подела (квантитативни и квалитативни поремећаји лучења зноја, милиарија)
	ОБОЉЕЊА ДЛАКЕ - ТРИХОЗЕ	Наследне и стечене болести стабљике длаке. Абнормалности у боји косе. Хипертрихоза - подела, хирзутизам. Алопеција - дефиниција ћелавости, подела. Андрогенска алопеција - етиологија, клиничка слика и лечење. Алопеција ареата - етиологија, клиничка слика и лечење. Дифузна алопеција (андрогенски и телогенски ефлувијум). Трауматске неожилне алопеције (трихотиломанија, козметичке алопеције и задесне трауматске алопеције). Ожилне алопеције (примарне и секундарне ожилне алопеције). Трансплатација косе.
	ОБОЉЕЊА НОКТИЈУ - ОНИХОЗЕ	Развојне аномалије ноктију, инфекције ноктију, оштећења ноктију изазвана физичким и хемијским агенсима, онихозе које прате друге дерматозе, промене ноктију код унутрашњих обољења
	АЛЕРГИЈСКЕ ДЕРМАТОЗЕ	Алергијске реакције коже. Уртикарија - појам, подела (имунолошке и неимунолошке уртикарије). Контактни алергијски дерматитис - екцем
	ВИРУСНЕ ИНФЕКЦИЈЕ КОЖЕ	Обољења изазвана хуманим папилома вирусом - брадавице. Обољења изазвана херпес вирусима: Херпес симплекс Херпес зостер
	БАКТЕРИЈСКЕ ИНФЕКЦИЈЕ КОЖЕ	Пиодермије - појам и подела. Стрептококне инфекције коже: импетиго, цонтагиоса, еџтхума и ангулус, инфекциосус. Стафилококне инфекције коже: импетиго булоса, фолликулитис, фурункулус и царбункулус.
	ГЉИВИЧНА ОБОЉЕЊА КОЖЕ	Површне микозе: Питуриасис, версицолор и трихомикоза. Дерматофитије тела, интертригинозних предела, стопала и ноктију. Кандидијаза

Назив предмета	ПРЕДУЗЕТНИШТВО		
Циљ	Циљ наставног предмета јесте да ученици стекну основна знања о свим релевантним факторима који утичу на предузетничке услове пословања; да подстакне ученике за оснивање и успешно вођење сопствених предузетничких подухвата; да стварају сопствену економску стабилност као предуслов за формирање успешног и динамичног предузетничког друштва		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	-	-	68

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ПРЕДУЗЕТНИШТВО – 3. разред		
стицање неопходних знања о основним појмовима предузетништва; - стицање знања о особинама и мотивима предузетника; - проналажење предузетничке идеје и упућивање ученика где и како могу да их пронађу; - стицање знања о основним принципима књиговодствене евиденције; - проналажење иновација заснованих на знању; - стицање знања о основним облицима пословних субјеката као и о могућностима за започињање сопственог подухвата; - стицање знања о основним елементима пословног плана као незаобилазног документа за процену изводљивости предузетничких пројеката; - стицање знања о потребним ресурсима за успешан почетак пословања, као облицима подршке малим и средњим предузећима; - стицање знања о алтернативним стратегијама карактеристичним за мала предузећа; - стицање основе о карактеристикама предузетничке каријере и каријере оних који раде код предузетника; - оспособљавање ученика да анализирају животни циклус малог предузећа као и разлоге за њихов успех или неуспех.	ПРЕДУЗЕТНИШТВО И ПРЕДУЗЕТНИК	Појам и функције предузетништва и предузетника. Фактори који утичу на предузетништво. Особине и типови предузетника. Класификација предузетника према креативности и стручности. Област примене предузетништва. Класификација мотива за започињање новог бизниса
	ПРЕДУЗЕТНИЧКО ДРУШТВО	Модел националног економског раста. Ниво предузетничке активности
	ПРОНАЛАЖЕЊЕ ПРЕДУЗЕТНИЧКИХ ИДЕЈА	Екстерно-интерно стимулисано проналажење предузетничких идеја. Извори иновативности. Демографски фактори као извор иновативности. Системска иновација. Привредне и тржишне структуре. Демографска кретања.
	ПОСЛОВНИ ПЛАН	Зашто се препоручује писање пословног плана. Садржај пословног плана. Резиме пословног плана. Подаци о предузећу. Опис производа и услуга. Маркетинг план. Анализа конкуренције. Маркетинг програм (производ, цена, промоција, дистрибуција). Стратегија уласка на тржиште. План производње. Менаџмент и организација. Финансијски план (основно рачуноводство, анализа трошкова и прихода, буџет и оцена оправданости).
	КЊИГОВОДСТВО	Појам и задаци књиговодства. Нормативно регулисање књиговодствене евиденције. Књиговодствена евиденција у делатностима личних услуга. Средства: појам, подела и карактеристике.

		Књиговодствена документа - појам и подела. Прописане књиге финансијског књиговодства: дневник, главна књига и помоћне књиге. Евиденција пословања - појам благајне и жиро рачуна.
	ОБЕЗБЕЂИВАЊЕ РЕСУРСА И ПОДРШКЕ	Финансијски ресурси. Људски ресурси. Политика и програми Владе. Пословни инкубатор.
	ПРЕДУЗЕТНИЧКЕ СТРАТЕГИЈЕ	Бити први, али истовремено и најбољи. Погодити их тамо где не очекују. Еколошке нише. Стратегија промењених вредности и карактерист
	ЖИВОТНИ ЦИКЛУС МАЛОГ ПРЕДУЗЕЋА	Узроци успеха и неуспеха

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Предузетништво је наставни предмет чије је изучавање у непосредној функцији образовања за предузетништво. То је процес припреме, образовања и тренинга за креирање бизниса.

У ширем контексту, изучавање овог предмета представља процес развоја предузетничког начина размишљања, предузетничких вештина и личних квалитета који нису директно везани за формирање и вођење бизниса.

Предузетништво се препознаје као базична вештина у процесу перманентног образовања.

При остваривању садржаја програма посебну пажњу треба посветити припреми ученика за нове изазове. Предузетништво се мора третирати као пакет базичних вештина које се стално надограђују у процесу доживотног образовања.

Ученици треба да прихвате знање, на нивоу примене о промовисању предузетничких квалитета, који су применљиви у свим областима рада и деловања.

При остваривању садржаја програма посебну пажњу треба посветити формирању акционо оријентисаног начина размишљања ученика, где пословна филозофија ставља иновације у центар интересовања.

При изради оперативног плана наставник треба да предвиди одређени број часова у предузећима, без обзира на величину, облик власништва и област деловања предузећа. На тај начин се повезују теоријски садржаји са примерима из праксе, што обезбеђује развој личних квалитета и подизање свести о значају предузетничког понашања.

Назив предмета	ЕСТЕТСКО ОБЛИКОВАЊЕ ФРИЗУРА		
Циљ	Циљ наставног предмета јесте стицање знања о узајамном односу разноврсних облика и карактеристика лица са облицима фризура, како за жене, тако и за мушкарце. Ученици треба да се оспособе да самостално креирају и реализују облике фризура за жене и мушкарце. Примена стеченог знања и вештина из овог предмета треба да задовољи високе естетске захтеве, којима ће се остварити склад између општег изгледа одређене личности и обликовања фризура.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	-	74	68

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ЕСТЕТСКО ОБЛИКОВАЊЕ ФРИЗУРА – 2. разред		
- развијање естетских критеријума ученика; - усвајање знања из области цртања и сликања различитим изражајним средствима; - развијање визуелног опажања, перцепције и визуелног памћења; - развијање индивидуалног ликовног изражавања; - развијање мануелне спретности, прецизности, мотивације и упорности у раду; - оспособљавање ученика да стечена знања из овог предмета, успешно примењују у пракси при решавању креативних задатака из области стручних предмета; - оспособљавање ученика да разумеју и процене лепоту обликовања фризура на основу обликовања истих из прошлости, као и у складу са савременим модним трендовима; - оспособљавање ученика да анализом облика лица и адекватним обликовањем косе успоставе хармонију у естетском изгледу особе; - подстицање ученика да креативно приступају задацима своје струке и имају перманентну потребу за усавршавањем и успешним презентацијама на такмичењима; - стимулисање ученика да теоријска и практична знања из овог предмета примене у пракси	УВОД	Општи појмови: уметност, примењена уметност, мода, кич, естетика и естетика струке.
	РАЗЛИЧИТЕ ФИЗИОНОМИЈЕ И ЕСТЕТСКО ОБЛИКОВАЊЕ	Принципи обликовања. Однос величина у оквиру композиције. - Тачка. - Линија. - Облик
	СТУДИЈА ГЛАВЕ	Облик главе. Портрет.
	ФРИЗУРЕ КРОЗ ВЕКОВЕ	Фризуре Месопотамије. Фризуре Египта. Фризуре Грчке. Фризуре Рима. Фризуре средњег и новог века. Фризуре ренесансе. Седамнаести век. Фризуре барока. Фризуре рококоа. Осамнаести век. Деветнаести век. Фризуре ампира. Фризуре бидермајера. Фризуре Србије. Двадесети век.
	СТУДИЈА ФРИЗУРА	Подела фризура. Фризуре по намени (дневне, коктел, вечерње и фантазија фризура). Мушке фризура (Каре, фен - каре, фен велне, а ла брос, енглеско шишање
ЕСТЕТСКО ОБЛИКОВАЊЕ ФРИЗУРА – 3. разред		
- развијање естетских критеријума ученика;	ОБЛИКОВАЊЕ ФРИЗУРЕ	Волумен косе. Лице и фризура

- усвајање знања из области цртања и сликања различитим изражајним средствима; - развијање визуелног опажања, перцепције и визуелног памћења; - развијање индивидуалног ликовног изражавања; - развијање мануелне спретности, прецизности, мотивације и упорности у раду; - оспособљавање ученика да стечена знања из овог предмета, успешно примењују у пракси при решавању креативних задатака из области стручних предмета; - оспособљавање ученика да разумеју и процене лепоту обликовања фризура на основу обликовања истих из прошлости, као и у складу са савременим модним трендовима; - оспособљавање ученика да анализом облика лица и адекватним обликовањем косе успоставе хармонију у естетском изгледу особе; - подстицање ученика да креативно приступају задацима своје струке и имају перманентну потребу за усавршавањем и успешним презентацијама на такмичењима; - стимулисање ученика да теоријска и практична знања из овог предмета примене у пракси	ОБЛИЦИ ЛИЦА И ОБЛИКОВАЊЕ ФРИЗУРЕ	Облик главе. Обликовање фризура. Облици лица. Идеални облик лица (обликовање фризура за идеални облик лица). Округли облик лица (обликовање фризура за округло лице). Троугласти облик лица (обликовање фризура за троугласти облик лица). Четвртасти облик лица (обликовање фризура за четвртасти облик лица). Правоугаони облик лица (обликовање фризура за дугуљаст облик лица). Трапезаст облик лица (обликовање фризура за трапезаст облик лица).
	ЛИК ПОСМАТРАН ИЗ ПРОФИЛА И ОБЛИКОВАЊЕ ФРИЗУРЕ	Проблем профила. Волумен фризура. Мали нос, раван профил. Истакнути нос. Мала брада - мало чело. Мала брада - високо чело. Раван потиљак. Издужени потиљак. Улегнут потиљак.
	МУШКЕ ФРИЗУРЕ	Облици лица мушкарца и фризура. Обликовање фризура према телу. Обликовање косе на врат. Фазонирање косе око ува.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Овим програмом треба омогућити ученицима да разумеју и процене лепоту обликовања фризура у односу на разноврсне облике лица. Неопходно је да се упознају са разним облицима фризура. Ученици треба да схвате естетску функцију појединих поступака у изгледу личности. Треба им подстицати развој имагинације коју им пружа ликовна пракса.

Смисао планирања је да се утврде задаци на сваком часу, како би се најпотпуније развијале креативне способности ученика и њихово самостално ликовно стваралаштво.

Годишњи план рада садржи преглед садржаја, везаних како за модерне тако и за фризура кроз историју, као и број часова предвиђених за одређене садржаје, тј. наставне теме.

У циљу што бољег усвајања знања, са ученицима треба користити поред фронталног рада са целим одељењем и методе групног и индивидуалног рада.

При обради тема треба користити вербалне и демонстрационо-илустрационе методе. Да би ученици усвојили и заокружили знање естетског обликовања косе, садржаји програма овог предмета треба да буду у корелацији са другим ужестручним предметима, ликовном културом, историјом и практичном наставом струке фризера за жене и мушкарце.

Садржај програма треба реализовати у учионици и специјализованој учионици коришћењем визуелне технике и штампаних материјала: графоскопа, ТВ-а, ДВД-а, слика, фотографија, шема, модних часописа, књига из ликовне културе, историје уметности, историје костима и моде и књигама које говоре о модерним стиливима одевања, модних часописа и специјализованих часописа.

Организовати посете модним ревијама, ревијама фризура, сајмовима моде и козметике и фризерским салонима.

Ученике треба подстицати да се изражавају у оквиру ликовних активности и тако се оспособе да разумеју и процене лепоту обликовања косе и физиономије личности у целини. Структуру програма чине садржаји који се односе на упознавање основних појмова везаних за ликовну уметност и естетику, анатомију главе, лица, историју фризура, као и фризуре по намени.

Овако конципиран програм треба да развије самостално ликовно изражавање ученика, да их оспособи како да посматрају и уоче лепо. Анализом пропорције лица, ученици ће да науче, остваре и сачувају хармонију при обликовању фризура. Потребно је стимулисати ученике да теоријска знања из овог предмета примене у пракси.

Назив предмета	ЕСТЕТСКО ПЕДИКИРСКО И МАНИКИРСКО ОБЛИКОВАЊЕ		
Циљ	Циљ наставног предмета јесте стицање знања о естетској нези шаке и стопала. Ученици треба да се оспособе да самостално обликују и лакирају нокте. Примена стеченог знања и вештина из овог предмета треба да задовољи високе естетске захтеве, којима ће се остварити склад између општег изгледа одређене личности и ноктију.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	-	74	68

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ЕСТЕТСКО ПЕДИКИРСКО И МАНИКИРСКО ОБЛИКОВАЊЕ – 2 разред		
развијање естетских критеријума ученика; - усвајање знања из области цртања и сликања различитим изражајним средствима; - развијање визуелног опажања, перцепције и визуелног памћења; - развијање индивидуалног ликовног изражавања; - развијање мануелне спретности, прецизности, мотивације и упорности у раду; - оспособљавање ученика да стечена знања из овог предмета, успешно примењују у пракси при решавању креативних задатака из области стручних предмета; - подстицање ученика да креативно приступају задацима своје струке и имају перманентну потребу за усавршавањем и успешним презентацијама на такмичењима; - стимулисање ученика да теоријска и практична знања из овог предмета примене у пракси	УВОД У ПРЕДМЕТ	Уметност, ликовна уметност, примењена уметност, естетика, естетика струке, мода, кич
	ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ ЛИКОВНОГ ИЗРАЖАВАЊА	Линија као основно изражајно средство у ликовној уметности и њене карактеристике. Смер у композицији. Начела естетског реда, ритам, хармонија, контраст, равнотежа и доминација. Експресија линија
	ЛИНИЈА	
	ВЕЛИЧИНА И ОБЛИК	Однос величина у оквиру композиције. Облик, величине и њихова повезаност додиривањем, покривањем и прожимањем
	БОЈА	Палета боја - доживљавање боје
	КОМПОЗИЦИЈА	Односи ликовних елемената у композицији
	МАНИКИР	Појам маникира и његов историјат
ЕСТЕТСКО ПЕДИКИРСКО И МАНИКИРСКО ОБЛИКОВАЊЕ – 3. разред		
развијање естетских критеријума ученика; - усвајање знања из области цртања и сликања различитим изражајним средствима; - развијање визуелног опажања, перцепције и визуелног памћења; - развијање индивидуалног ликовног изражавања; - развијање мануелне спретности, прецизности, мотивације и упорности у раду; - оспособљавање ученика да стечена знања из овог предмета, успешно примењују у пракси при решавању креативних задатака из области стручних предмета; - подстицање ученика да креативно приступају задацима своје струке и имају перманентну потребу за усавршавањем и успешним презентацијама на такмичењима;	СТУДИЈА РУКЕ И ШАКЕ	Нормална шака и одговарајуће обликовање и лакирање ноктију; Дугачка шака и одговарајуће обликовање и лакирање ноктију; Кратка шака и одговарајуће обликовање и лакирање ноктију; Широка шака и одговарајуће обликовање и лакирање ноктију
	РАЗНОВРСНИ ОБЛИЦИ НОКТИЈУ	Четвртасти и кратки нокти и њихово одговарајуће обликовање и лакирање; Нокти средње дужине и њихово одговарајуће обликовање и лакирање; Дуги и уски нокти и њихово одговарајуће обликовање и лакирање; Широки нокти и њихово одговарајуће обликовање и лакирање
	ВРСТЕ МАНИКИРА	Енглески маникир; Француски маникир; Америчка метода маникир;

- стимулисање ученика да теоријска и практична знања из овог предмета примене у пракси		Уметничко осликовање ноктију (наил арт)
	ПЕДИКИР	Појам педикера и његов историјат
	АНАТОМИЈА И ОБЛИЦИ СТОПАЛА	Грчко стопало; Египатско стопало; Четвртасто стопало
	ЕСТЕТСКА НЕГА СТОПАЛА	Естетско обликовање и лакирање ноктију на ногама; Обликовање и лакирање ноктију у складу са општим изгледом особе; Одговарајући избор обуће за одрасле; Естетска нега дечијег стопала; Одговарајући избор обуће за децу

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Овим програмом треба омогућити ученицима да разумеју и процене лепоту обликовања и лакирања ноктију. Задатак им је и да се упознају са естетском негом шаке и стопала протеклих векова и година. Ученици треба да схвате естетску функцију појединих поступака у изгледу личности. Треба им подстицати развој имагинације коју им пружа ликовна пракса.

Смисао планирања је да се утврде задаци на сваком часу, како би се најпотпуније развијале креативне способности ученика и њихово самостално ликовно стваралаштво.

Годишњи план рада садржи преглед садржаја, везаних за естетско обликовање ноктију, као и број часова предвиђених за одређене садржаје, тј. наставне теме.

У циљу што бољег усвајања знања, са ученицима треба користити поред фронталног рада са целим одељењем и методе групног и индивидуалног рада.

При обради тема треба користити вербалне и демонстрационо-илустрационе методе. Да би ученици усвојили и заокружили знање естетског обликовања ноктију, садржаји програма овог предмета треба да буду у корелацији са другим ужустраним предметима, ликовном културом, историјом и практичном наставом струке педикера и маникира.

Садржај програма треба реализовати у учионици и специјализованој учионици коришћењем визуелне технике и штампаних материјала: графоскопа, ТВ-а, ДВД-а, слика, фотографија, шема, модних часописа, књига из ликовне културе, историје уметности, историје костима и моде и књигама које говоре о модерним стиливима одевања, модних часописа и специјализованих часописа.

Организовати посете модним ревијама, сајмовима моде и козметике и педикирским и маникирским салонима.

Ученике треба подстицати да се изражавају у оквиру ликовних активности и тако се оспособе да разумеју и процене лепоту обликовања ноктију и физиономије личности у целини. Структуру програма чине садржаји који се односе на упознавање основних појмова везаних за ликовну уметност и естетику, анатомију главе, лица, шаке и стопала.

Овако конципиран програм треба да развије самостално ликовно изражавање ученика, да их оспособи како да посматрају и уоче лепо. Анализом пропорције шаке и стопала, да науче, остваре и сачувају хармонију при обликовању ноктију. Потребно је стимулисати ученике да теоријска знања из овог предмета примене у пракси.

Назив предмета	ПОЗНАВАЊЕ ПРЕПАРАТА – Ж. ФРИЗЕР		
Циљ	Циљ наставног предмета јесте стицање неопходних знања о врстама, саставу, облицима, дејству, изради и примени савремених препарата који се примењују у нези, заштити и декорацији косе, браде, бркова и коже, као и правилан избор препарата у зависности од стања косе и коже.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	74	74	-

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ПОЗНАВАЊЕ ПРЕПАРАТА (Ж. ФРИЗЕР) – 1. разред		
стицање знања о козметичким сировинама, њиховим особинама, дерматолошким својствима и примени; - стицање знања о микро и макродисперзним системима као козметичким препаратима; - стицање знања о врстама стерилизације и механизму дејства хемијских дезинфекционих средстава; - стицање знања о особинама, саставу, дејству, изради и облицима препарата за одржавање личне хигијене; - стицање знања о подели, врстама, саставу, особинама, облицима и механизму дејства препарата за декорацију косе (учвршћивачи, ондулирајућа средства, боје); - стицање знања о саставу, особинама, механизму деловања и примени препарата за негу и заштиту коже, лица и руку; - упознавање основних особина, дејства и примене дезодорантних и антиперспирантних препарата; - стицање знања о пореклу, особинама и дејству мирисних материја које се користе као сировине за парфеме и колоњске воде; - стицање знања о алергијским манифестацијама код појединих врста козметичких препарата; - оспособљавање ученика да знања стечена у оквиру наставе предмета познавање препарата активно примењују на практичној настави у школи и по фризерским салонима; - стицање навике за праћење стручне литературе као и за посете Сајмовима козметике и	УВОД	Предмет изучавања. Значај козметичких препарата у нези косе, косишта, браде, бркова и изгледа коже
	КОЗМЕТИЧКЕ СИРОВИНЕ	Класификација сировина. Основна дејства појединих група сировина (природне - подела, дејство и примена). Номенклатура и испитивање сировина. Стандардизација сировина. Вода - особине, деловање и примена. Тврдоћа воде и њен утицај на косу и кожу. Пречишћена вода и њена примена у козметици. Површински активне материје - појам, подела, дејство, примена и њихов значај у хигијенско-естетској нези
	КОЗМЕТИЧКИ ПРЕП	Дефиниција, особине и значај препарата у свакодневној нези. Класификација препарата у физичко-хемијском смислу (микродисперзни и макродисперзни системи) као козметички облици препарата. Прави раствори - подела, особине, значај и примена. Концентрација раствора и задаци са процентном концентрацијом. Колоидни раствори - особине, облици и примена. Емулзије - особине и значај емулзионих система у изради препарата. Врсте емулзија и њихова дерматолошка својства. Суспензије - подела, особине и начин израде. Козметички препарати као суспензиони облици. Аеросоли - особине и значај у савременој производњи препарата за негу и декорацију косе. Остали облици препарата - екстрактивни препарати, ароматичне воде, прашкови и пасте
	ДЕЗИНФЕКЦИЈА И СТЕРИЛИЗАЦИЈА	Дезинфекција и стерилизација - разлике. Физичке методе стерилизације (топлота и УВ зраци). Хемијска дезинфекациона средства - подела, особине, начин дејства и примена. Значај дезинфекције и стерилизације у фризерском занимању
	ПРЕПАРАТИ ЗА ЛИЧНУ ХИГИЈЕНУ	Сапуни - састав, врсте, начин израде, механизам дејства и облици. Тоалетни сапуни (течни и чврсти).

презентацијама козметичких препарата, а све у циљу даљег стручног усавршавања		Шампони - врсте, састав, облици, дејство и примена. Препарат за суво прање косе - састав и примена. Препарати за купање - врсте, састав и примена. Комерцијални препарати и њихови ефекти
	ПРЕПАРАТИ ЗА БРИЈАЊЕ	Врсте бријања. Састав и дејство препарата који се користе пре бријања и за бријање. Препарати после бријања - време, дејство, облици и примена
	ПРЕПАРАТИ ЗА НЕГУ КОСЕ И КОСИШТА	Структура, хемијски састав длаке. Физичке и физиолошке особине длаке. Утицај кожне масти на квалитет косе. Препарати за негу косе - бриљантини и кремови-врсте, особине, начин израде и механизам дејства. Перут и препарати за њено отклањање - састав, особине, израда и примена. Препарати за испирање косе - кондиционери. Комерцијални препарати као кондиционери (облици и њихов избор у односу на квалитет косе). Оштећења косе и препарати за паковање - особине, састав, дејство и примена препарата. Препарати за заштиту косе од сунчеве светлости
ПОЗНАВАЊЕ ПРЕПАРАТА (Ж. ФРИЗЕР) – 2. разред		
стицање знања о козметичким сировинама, њиховим особинама, дерматолошким својствима и примени; - стицање знања о микро и макродисперзним системима као козметичким препаратима; - стицање знања о врстама стерилизације и механизму дејства хемијских дезинфекционих средстава; - стицање знања о особинама, саставу, дејству, изради и облицима препарата за одржавање личне хигијене; - стицање знања о подели, врстама, саставу, особинама, облицима и механизму дејства препарата за декорацију косе (учвршћивачи, ондулирајућа средства, боје); - стицање знања о саставу, особинама, механизму деловања и примени препарата за негу и заштиту коже, лица и руку; - упознавање основних особина, дејства и примене дезодорантних и антиперспирантних препарата; - стицање знања о пореклу, особинама и дејству мирисних материја које се користе као сировине за парфеме и колоњске воде; - стицање знања о алергијским манифестацијама код појединих врста козметичких препарата;	ПРЕПАРАТИ ЗА ДЕКОРАЦИЈУ КОСЕ, БРАДЕ И БРКОВА	Препарати за учвршћивање косе. Лакови за косу, ехотони, гелови и пене. Сировински састав - особине, дејство и примена. Облици препарата за учвршћивање косе на тржишту. Надоградња косе и препарати. Хемијски састав длаке. Препарати за ондулацију косе. Врсте ондулације. Сировински састав и начин деловања на длаку. Примена, израда и облици појединих врста препарата. Препарати за неутрализацију - дејство, састав, израда. Исправљање косе - механички и препаратима. Препарати за бојење косе. Подела боја за косу. Привремене боје за косу - састав, особине, дејство и примена (колор шампони). Природне боје - особине, дејство и примена. Синтетичке боје - састав, особине, дејство и примена. Препарати за нијансирање косе - бланш, боја и прелив. Препарати за бељење косе - састав, особине, дејство и примена. Примена различитих концентрација хидрогена у препаратима за бојење косе. Утицај препарата за бојење на квалитет косе.
	ПРЕПАРАТИ ЗА НЕГУ И ЗАШТИТУ КОЖЕ ЛИЦА И РУКУ	Функције коже. Типови коже. Сировине - масна фаза: масти, уља, воскови, фосфолипиди, масни алкохоли, стероли, више масне киселине, хумектанти, витамини и хормони.

- оспособљавање ученика да знања стечена у оквиру наставе предмета познавање препарата активно примењују на практичној настави у школи и по фризерским салонима; - стицање навике за праћење стручне литературе као и за посете Сајмовима козметике и презентацијама козметичких препарата, а све у циљу даљег стручног усавршавања		Водена фаза: пречишћена вода, ароматичне воде, борна вода. Препарати за чишћење коже - врсте и дејство. Тоници за лице - састав, врсте према типу коже. Емолијентни кремови - масни кремови - састав, дејство и израда. Хидрантни кремови - састав, дејство и израда. Младалачка кожа и њена нега. Кремови за масажу лица - састав, дејство и израда. Кремови за руке - састав, дејство и израда. Препарати за заштиту коже од хемикалија који се користе у професионалном раду
	ПРЕПАРАТИ ЗА СУЗБИЈАЊЕ ЗНОЈЕЊА И НЕПРИЈАТНОГ МИРИСА	Састав зноја, непријатан мирис. Дезодоранси и антиперспиранси - разлике. Сировински састав, дејство, облици и примена препарата. Значај ових препарата у одржавању свакодневне хигијенско-естетске неге
	МИРИСНЕ МАТЕРИЈЕ	Појам, особине и значај мирисних материја. Природни и синтетички мириси. Етарска уља - особине, добијање и подела према начину дејства. Парфеми и колоњске воде - састав, примена. Мирисне компоненте у фризерским препаратима
	ПРЕПАРАТИ СА НАЈЧЕШЋИМ АЛЕРГЕНИМ СВОЈСТВИМА	Сензибилишућа својства сировина високог и ниског pH и других козметичких сировина као алергена. Контрола квалитета козметичких препарата.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Познавање препарата је ужестручни предмет чије је изучавање у непосредној функцији припремања ученика за квалитетан професионални рад у образовном профилу женски фризер и мушки фризер.

Програм је конципиран тако да обезбеђује стицање знања о саставу, особинама, облицима и могућностима примене практично свих основних врста препарата који се користе у нези и козметици косе, браде и бркова. Поред тога, програм предвиђа упознавање састава, особина и дејства хигијенско-естетских препарата који се користе у нези и козметици коже.

При остваривању садржаја програма нарочиту пажњу треба посветити формирању стручно-критичког става ученика о вредности и стварном домету дејства разних козметичких препарата рекламираних на тржишту нарочито оних која имају сензибилишућа дејства, а представљају сировине у препаратима које користе фризери.

На нивоу примене ученици треба да усвоје знања из области дезинфекције и стерилизације, која ће користити у свакодневном професионалном раду.

Знања о препаратима за негу и декорацију косе ученици такође треба да усвоје на нивоу примене, са посебним акцентом на препарате који доводе до хемијске промене длаке.

Такође, при изради оперативног плана за други разред наставник треба да предвиди одређени број часова за обнављање градива пређеног у првом разреду.

Поред тога, наставник би требало да предвиди одређен број часова практичних вежби (за први и други разред), ради оспособљавања ученика да самостално праве растворе различитих процентних концентрација који се користе у фризерској струци.

Ради лакшег разумевања и бољег усвајања садржаја програма на практичној настави треба користити козметичке препарате који имају свакодневну примену и неопходно је у свом раду планирати посете Сајмовима козметике и презентацијама козметичких препарата.

Назив предмета	ПОЗНАВАЊЕ ПРЕПАРАТА – ПЕДИКИР-МАНИКИР		
Циљ	Циљ наставног предмета јесте стицање неопходних знања о врстама, саставу, облицима, дејству, изради и примени савремених препарата који се користе у нези, заштити и декорацији коже руку, ногу и њених изданака, као и правилан избор препарата у зависности од типа, стања коже и ноктију.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	74	74	-

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ПОЗНАВАЊЕ ПРЕПАРАТА (ПЕДИКИР-МАНИКИР) – 1. разред		
- стицање знања о козметичким сировинама, њиховим особина, дерматолошким својствима и примени; - стицање знања о микро и макродисперзним системима као козметичким препаратима; - стицање знања о врстама стерилизације, саставу и механизму дејства хемијских дезинфекционих средстава; - стицање знања о својствима, саставу, дејству, изради и облицима препарата за одржавање личне хигијене; - стицање знања о препаратима који се користе за негу и декорацију ноктију, подела, састав препарата, облици; - стицање знања о подели, саставу, карактеристикама, дерматолошким својствима, изради и облицима препарата који се примењују за негу руку и ногу; - стицање знања о грађи и хемијском саставу длаке као и о начинима за њихово отклањање; - упознавање основних особина, дејства и примене дезодорантних и антиперспирантних препарата; - упознавање козметотерапијских препарата који се примењују у хигијенско- естетској нези коже руку и ногу; - стицање знања о пореклу, особинама и дејству мирисних материја које се користе као	УВОД	Предмет изучавања и задаци. Значај козметичких препарата у нези коже и њених изданака.
	КОЗМЕТИЧКЕ СИРОВИНЕ	Класификација сировина. Основна дејства појединих група сировина (природне - подела, дејство и примена). Номенклатура и испитивање сировина. Стандардизација сировина. Вода - особине, деловање и примена. Тврдоћа воде и њен утицај на косу и кожу. Пречишћена вода и њена примена у козметички. Површински активне материје - појам, подела, дејство, примена и њихов значај у хигијенско- естетској нези.
	КОЗМЕТИЧКИ ПРЕПАРАТИ	Дефиниција, особине и значај препарата у свакодневној нези. Класификација препарата у физичко-хемијском смислу (микродисперзни и макродисперзни системи) као козметички облици препарата. Прави раствори - подела, особине, значај и примена. Концентрација раствора и задаци са процентном концентрацијом. Колоидни раствори - особине, облици и примена. Емулзије - особине и значај емулзионих система у изради препарата. Врсте емулзија и њихова дерматолошка својства. Суспензије - подела, особине и начин израде. Козметички препарати као суспензиони облици. Аеросоли - особине и значај у савременој производњи препарата за негу и декорацију косе. Остали облици препарата - екстрактивни препарати, ароматичне воде, прашкови и пасте
	ДЕЗИНФЕКЦИЈА И СТЕРИЛИЗАЦИЈА	Дезинфекција и стерилизација - разлике. Физичке методе стерилизације (топлота и УВ зраци). Хемијска дезинфикациона средства - подела, особине, начин дејства и примена. Значај дезинфекције и стерилизације у педикир и маникир занимању

сировине за парфеме и колоњске воде; - стицање знања о алергијским манифестацијама код појединих врста козметичких препарата; - оспособљавање ученика да знања стечена у оквиру наставе предмета примењују на практичној настави у школи и по педикир и маникир салонима; - стицање навике за праћење стручне литературе као и за посете у школи и по педикир и маникир салонима; - стицање навике за праћење стручне литературе као и за посете	ПРЕПАРАТИ ЗА ЛИЧНУ ХИГИЈЕНУ	Сапуни - састав, врсте, начин израде, механизам дејства и облици. Тоалетни сапуни (течни и чврсти). Шампони - врсте, састав, облици, дејство и примена. Препарат за суво прање косе - састав и примена. Препарати за купање - врсте, састав и примена. Комерцијални препарати и њихови ефекти
	ПРЕПАРАТИ ЗА КОЗМЕТИЧКУ НЕГУ И ДЕКОРАЦИЈУ НОКТИЈУ	Нокат - особине и грађа. Кремови за негу ноктију. Препарати за полирање ноктију. Препарати за отклањање покожице, кератинских наслага - особине, састав. Нокат - изглед као показатељ здравља. Препарати за декорацију ноктију. Лакови за нокте - састав, примена. Растварачи лакова за нокте. "Френч" маникир препарати - оловке. Надоградња ноктију.
ПОЗНАВАЊЕ ПРЕПАРАТА (ПЕДИКИР-МАНИКИР) – 2. разред		
- стицање знања о козметичким сировинама, њиховим особина, дерматолошким својствима и примени; - стицање знања о микро и макродисперзним системима као козметичким препаратима; - стицање знања о врстама стерилизације, саставу и механизму дејства хемијских дезинфекционих средстава; - стицање знања о својствима, саставу, дејству, изради и облицима препарата за одржавање личне хигијене; - стицање знања о препаратима који се користе за негу и декорацију ноктију, подела, састав препарата, облици; - стицање знања о подели, саставу, карактеристикама, дерматолошким својствима, изради и облицима препарата који се примењују за негу руку и ногу; - стицање знања о грађи и хемијском саставу длаке као и о начинима за њихово отклањање; - упознавање основних особина, дејства и примене дезодорантних и антиперспирантних препарата; - упознавање козметотерапијских препарата који се примењују у хигијенско- естетској нези коже руку и ногу; - стицање знања о пореклу, особинама и дејству мирисних	ПРЕПАРАТИ ЗА НЕГУ РУКУ И НОГУ	Функције коже, типови коже. Сировине - масна фаза: масти, уља, воскови, фосфолипиди, масни алкохоли, стероли, више масне киселине, хумектанси, витамини и хормони. Водена фаза: пречишћена вода, ароматичне воде, борна вода ... Емолијентни кремови - масни кремови - састав, дејство и израда. Хидрантни кремови - састав, дејство и израда. Младаљачка кожа и њена нега. Кремови за масажу коже: састав, дејство и израда. Кремови за руке - састав, дејство и израда. Препарати за негу коже ногу - дејство, облици, примена. Препарати за третман клавуса.
	ПРЕПАРАТИ ЗА ЗАШТИТУ И ПРИКРИВАЊЕ НЕДОСТАКА НА КОЖИ	Препарати за заштиту коже - задатак и подела. Препарати за заштиту коже од хемикалија у професионалном раду. Препарати за заштиту коже од сунчевог зрачења. Препарати за заштиту коже од инсеката. Препарати за појачавање циркулације. Препарати за негу и заштиту дечије коже. Препарати за прикривање недостатака на кожи - задатак и подела. Препарати за бељење коже. Препарати за убрзано тамњење коже. Препарати за пилинг коже.
	ДЕПИЛАЦИЈА И ЕПИЛАЦИЈА	Грађа, хемијски састав и особине длаке. Депилација, епилација - разлике. Физичке методе депилације. Воштани депилатори - састав, дејство и примена (топла и хладна депилација). Хемијски депилатори - подела, састав, особине и облици препарата. Препарати на тржишту и њихова дејства Епилација (електро, ласер)

материја које се користе као сировине за парфеме и колоњске воде; - стицање знања о алергијским манифестацијама код појединих врста козметичких препарата; - оспособљавање ученика да знања стечена у оквиру наставе предмета примењују на практичној настави	ПРЕПАРАТИ ЗА СУЗБИЈАЊЕ ЗНОЈЕЊА И НЕПРИЈАТНОГ МИРИСА	Састав зноја, непријатан мирис. Дезодоранси и антиперспиранси - разлике. Сировински састав, дејство, облици и примена препарата. Препарати који се користе код знојења ногу - бромхидроза. Значај ових препарата у одржавању свакодневне хигијенско-естетске неге.
	ТЕРАПИЈСКИ ПРЕПАРАТИ	Фунгициди, бактерициди, бактериостатици, антифлогистици, кератолитици, антифоретици - начин дејства и примена
	МИРИСНЕ МАТЕРИЈЕ	Појам, особине и значај мирисних материја. Природни и синтетички мириси. Етарска уља - особине, добијање и подела према начину дејства. Парфеме и колоњске воде - састав, примена. Мирисне компоненте у педикирско - маникирским препаратима
	ПРЕПАРАТИ СА НАЈЧЕШЋИМ АЛЕРГЕНИМ СВОЈСТВИМА	Сензибилишућа својства сировина високог и ниског pH и других козметичких сировина као алергена. Алергијске пробе. Контрола квалитета козметичких препарата.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Познавање препарата је ужестручни предмет чије је изучавање у непосредној функцији припремања ученика за квалитетан професионални рад.

Програм је конципиран тако да обезбеђује стицање знања о саставу, особинама, облицима и могућностима примене практично свих основних врста препарата који се користе у нези и козметици коже (руку и ногу) и њених изданака.

При остваривању садржаја програма нарочиту пажњу треба посветити формирању стручно-критичког става ученика о вредности и стварном домету дејства разних козметичких препарата рекламираних на тржишту, нарочито оних који имају алергена и сензибилишућа дејства, а представљају сировине у препаратима које користе педикир и маникир радници.

На нивоу примене ученици треба да усвоје знања из области дезинфекције и стерилизације, а користе их у свакодневном раду.

На сличан начин треба обрадити препарате који се примењују за негу, декорацију и заштиту коже ногу, руку и ноктију.

Препарате за депилацију и хиперхидрозу ученици такође треба да усвоје на нивоу примене.

Такође, при изради оперативног плана за други разред наставник треба да предвиди одређени број часова за обнављање градива пређеног у првом разреду.

Поред тога, препоручује се да наставник предвиди одређен број часова практичних вежби (за први и други разред), ради оспособљавања ученика да самостално праве растворе различитих процентних концентрација који се користе у педикир и маникир струци.

Ради лакшег разумевања и бољег усвајања садржаја програма на практичној настави треба користити козметичке препарате који имају свакодневну примену и неопходно је у свом раду планирати посете сајмовима козметике и презентацијама козметичких препарата.

Назив предмета	ТЕХНОЛОГИЈА РАДА – ЖЕНСКИ ФРИЗЕР		
Циљ	Циљ наставног предмета јесте стицање теоријских знања, усвајање техника фризерских процедура, формирање позитивних стручно-етичких ставова и развијање навика лепог понашања приликом обављања професионалних задатака. Наставни садржаји предмета су у корелацији са наставним садржајима практичне наставе		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	74	74	68

исходи	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ТЕХНОЛОГИЈА РАДА – 1. разред		
стицање знања о врстама, употреби и начину чувања радних средстава карактеристичних за подручје рада; - овладавање поступцима руковања и коришћења прибора, апарата и фризерских материјала; - обликовање дневне, вечерње и такмичарске пунђе; - овладавање свим техникама уплитања косе; - израда минивала на краткој и дугој коси; - израда минивала на здравој и оштећеној коси; - овладавање поступком бојења, избељивања и сенчења косе; - овладавање техникама надоградње косе; - овладају техникама чувања, неговања, бојења и шишања власуљарских производа; - самостална израда фризура у тренду, техником шишања и бојења косе; - самосталност у формирању фризура према облику лица и главе; изграђивање креативног односа према раду.	УПОЗНАВАЊЕ СА СТРУКОМ И ЊЕНИМ ЗНАЧАЈЕМ	Стручни профил и професионалне активности женског фризера. Развој професије и могућности напредовања. Простор, опрема и прибор за рад у фризерском салону за жене. Изглед и опремљеност радног места. Развој фризура кроз векове
	КУЛТУРА ПОНАШАЊА НА РАДНОМ МЕСТУ	Естетски изглед женског фризера на радном месту. Пријем и испраћај странке, поштовање правила лепог понашања. Пословна комуникација, гестикулација, конверзација
	ХИГИЈЕНСКО-ТЕХНИЧКА ЗАШТИТА НА РАДУ	Заштита на раду. Санитарни прописи. Средства заштите на раду. Средства за одржавање хигијене алата, прибора и радне просторије. Дезинфекција и стерилизација прибора, алата и апарата. Професионална обољења фризера
	УПОЗНАВАЊЕ СА АЛАТОМ, ПРИБОРОМ И АПАРАТИМА	Упознавање са врстама чешљева, четки и маказа и њихова правилна примена. Усвајање правилног држања чешља, маказа и четки. Упознавање и правилно руковање фен апаратом
	АНАЛИЗА КВАЛИТЕТА КОСЕ	Длака, раст и животне фазе длаке. Дебина и боја длаке. Седа коса. Структура длаке. Анализа косе - процена стања косе (сува, масна и хемијски обрађивана коса). Поступак утврђивања квалитета косе
	ПАТОЛОГИЈА КОСЕ И КОЖЕ ГЛАВЕ	Препознавање патолошких промена. Третмани приликом патолошких промена
	ВРСТЕ ПРЕПАРАТА И ЊИХОВА ПРИМЕНА	Врсте препарата. Начин употребе препарата и њихово деловање на косу. Скала pH вредности препарата
	ХИГИЈЕНА - НЕГА КОСЕ	Примена одговарајућег шампона. Техника прања косе (покрети руку). Масажа главе.

		Прање и нега косе (према типу косе и коже). Ревитализација косе (површинска и дубинска). Техника испирања косе
	ТРАНСФОРМАЦИЈА КОСЕ	Физичке процедуре на коси. Хемијске процедуре на коси
	ИЗРАДА ТАЛАСА	Техника обликовања таласа прстима. Технике израде таласа шестицама. Техника обликовања савремених Марсел таласа. Техника израде таласа помоћу намотача. Техника израде таласа помоћу фена и чешља
	МИНИВАЛ	Анализа и припрема косе за минивал. Избор препарата за минивал. Одређивање облика и величине намотача. Поступак увијања косе. Технике увијања косе: а) класично хоризонтално навијање косе за минивал; б) модеран начин увијања; кружно, парцијално и спирално; ц) израда минивала на здравој коси; д) израда минивала на хемијски третираној коси
	12. ОБЛИКОВАЊЕ ФРИЗУРА	Естетско обликовање фризуре. Техника увијања косе намотачима (водена ондулација). Технике обликовања фризуре фен апаратом. Припрема косе за израду пунђе. Припрема прибора и материјала за израду пунђе. Примена технике код израде пунђе.
ТЕХНОЛОГИЈА РАДА – 2. разред		
стицање знања о врстама, употреби и начину чувања радних средстава карактеристичних за подручје рада; - овладавање поступцима руковања и коришћења прибора, апарата и фризерских материјала; - обликовање дневне, вечерње и такмичарске пунђе; - овладавање свим техникама уплитања косе; - израда минивала на краткој и дугој коси; - израда минивала на здравој и оштећеној коси; - овладавање поступком бојења, избелјивања и сенчења косе; - овладавање техникама надоградње косе; - овладају техникама чувања, неговања, бојења и шишања власуљарских производа; - самостална израда фризуре у тренду, техником шишања и бојења косе; - самосталност у формирању фризуре према облику лица и главе; изграђивање креативног односа према раду.	ОБЛИКОВАЊЕ КОСЕ ШИШАЊЕМ	Шишање косе кроз историју. Алат и прибор за шишање. Припрема косе за шишање. Подела косе за шишање
	КЛАСИЧНО ШИШАЊЕ	Равно шишање. Буби-копф шишање. Овално шишање (паж).
	МОДЕРНО (САВРЕМЕНО) ШИШАЊЕ	Техника шишања: а) раван рез; б) убодно шишање; в) клизно шишање (проређивање косе). Линија фризуре - шишање (градација косе): а) степенаста; б) геометријска; в) асиметрична. Шишање према квалитету косе и облику главе. Употреба компјутера при избору фризуре. Шишање савремених линија (комбиновањем различитих техника рада). Такмичарска шишања.
	ШИШАЊЕ КОСЕ КОД ДЕЦЕ	Салон, комуникација и заштита странке. Савремене линије шишања
	ИЗРАДА МИНИВАЛА	Припрема косе за минивал. Избор препарата за минивал. Поступак израде минивала. Одређивање облика и величине намотача. Израда минивала. Класично хоризонтално навијање косе за минивал. Модеран начин увијања; кружно, парцијално и спирално. Израда минивала на здравој коси. Израда минивала на хемијски третираној коси.

		Израда минивала на различитој структури косе.
	ОБЛИКОВАЊЕ ФРИЗУРА ПО СТИЛУ И НАМЕНИ	Технике израде фризура. Обликовање фризура по стилу (класичан и модеран стил). Обликовање фризура по намени (дневна и вечерња фризура). Уметничка фризура
	СПЕКТАР БОЈА	Спектар боја. Основне и комплементарне боје. Каталог боја. Одређивање дубине тона и нијансе боје
	УПОТРЕБА ХИДРОГЕНА У ПОСТУПКУ НИЈАНСИРАЊА И БОЈЕЊА КОСЕ	Процеси бојења косе; површинско и дубинско бојење. Врсте и класификације боја и поступак бојења. Привремене боје, полутрајне и трајне боје за косу. Поступак деколоризације (поступно осветљавање косе). Врсте оксиданата: а) 10 вол. (3%); б) 20 вол. (6%); г) 30 вол. (9%); д) 40 вол. (12%). Примена развијача (-1,3-1,9; -2,5-4,5).
	БОЈЕЊЕ КОСЕ У ПРИРОДНЕ ТОНОВЕ И НИЈАНСЕ	Комбиновање боја из исте серије. Бојење косе у природне тонове 1-10. Бојење косе у остале тонове: пепељаста тон; кестен; бакар; црвени тон; љубичаста тон; плави и специјално плави тонови. Методе рада: а) бојење израстка; б) бојење продуженог израстка; в) бојење целе дужине косе; г) пребојавање косе
	НИЈАНСИРАЊЕ КОСЕ ПРЕЛИВИМА И БОЈОМ	Полу-перманентне боје. Колор шампони. Тон на тон. Поступак нијансирања бојом и средствима за деколоризацију: а) у облику троугла, б) у облику ромба, в) цик-цак нијансирање. Техника нијансирања: а) нијансирање помоћу фолије, б) нијансирање помоћу чешља и в) нијансирање помоћу капе. Праћење и преглед деловања боје. Прање и нега обојене косе
	НЕГА ХЕМИЈСКИ ТРЕТИРАНЕ И ОШТЕЋЕНЕ КОСЕ	Одређивање степена оштећености косе. Регенерација кутикуле и кортекса длаке. Препарати за негу и регенерацију косе. Мултиактивни третмани за дубинску негу и регенерацију длаке. Третман хидратације косе
ТЕХНОЛОГИЈА РАДА – 3. разред		
стицање знања о врстама, употреби и начину чувања радних	ШИШАЊЕ САВРЕМЕНЕ ЛИНИЈЕ	Комбиновање различитих техника рада

средстава карактеристичних за подручје рада; - овладавање поступцима руковања и коришћења прибора, апарата и фризерских материјала; - обликовање дневне, вечерње и такмичарске пунђе; - овладавање свим техникама уплитања косе; - израда минивала на краткој и дугој коси; - израда минивала на здравој и оштећеној коси; - овладавање поступком бојења, избељивања и сенчења косе; - овладавање техникама надоградње косе; - овладају техникама чувања, неговања, бојења и шишања власуљарских производа; - самостална израда фризура у тренду, техником шишања и бојења косе; - самосталност у формирању фризура према облику лица и главе; изграђивање креативног односа према раду.	ОБЛИКОВАЊЕ ФРИЗУРА ЗА ПОСЕБНУ НАМЕНУ	Фризуре у тренду. Упознавање најновијих модних фризерских линија и трендова шишања и бојења. Обликовање уметничких фризура. Упознавање основних карактеристика израде такмичарских фризура. Упознавање са основним карактеристикама израде ревијских фризура.
	БОЈЕЊЕ КОСЕ У СПЕЦИЈАЛНЕ ТОНОВЕ	Бојење косе у пепељасте тонове. Бојење косе у црвене тонове. Бојење косе у кестењасте тонове. Поступци бојења: а) оштећене косе (полуперманентном бојом, тон на тон). б) промена до три нијансе и ц) уклањање нежељених тонова. Бојење израстка. Бојење целе дужине косе. Бојење светло обојене косе у тамну нијансу. Бојење тамно обојене косе у светлу нијансу. Праћење и преглед деловања бојења. Нега обојене косе. Корекција боје (посветљавање, тамњење, промена нијанси).
	ИЗБЕЉИВАЊЕ КОСЕ	Деколоризација косе: а) блага деколоризација од 1 до 3 тона - скидање тонова, колор крема за посветљивање косе, уље за избељивање косе; б) интензивна деколоризација (избељивање косе до 7 тонова). Праћење и одређивање времена деловања препарата за избељивање. Нега избељене косе. Методе рада: а) израстак; б) продужени израстак; в) цела дужина; г) различита структура косе; д) различита структура косе. Технике рада: а) избељивање косе уз употребу специјалне капе; б) избељивање косе уз употребу фолија; в) избељивање косе уз употребу пластичног чешља.
	БОЈЕЊЕ 100% СЕДЕ КОСЕ	Бојење у светле и тамне нијансе. Однос боје и хидрогена. Техника рада - препигментација жељеном бојом. Поступак бојења од корена до шпица. Нијансирање у природне тонове
	НАДОГРАДЊА КОСЕ	Припрема косе за надоградњу. Врсте и технике надоградње косе. Поступак надоградње косе. Поступак неге уметака и власуљарских предмета. Поступак бојења власуљарских предмета

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Технологија рада је наставни предмет чији су садржаји тако конципирани да теоријски садржаји претходе садржајима практичне наставе и стичу компетенције за професионалан рад.

Садржаји програма структурирани су и организују се у току трогодишњег образовања ученика. У сваком разреду прецизира се која се то теоријска знања стичу и примењују на практичној настави. Сечена знања се усавршавају до умења, вештина и радних навика. Технологија рада се изводи у савремено опремљеној учионици школе кроз више облика рада, имајући у виду специфичне способности ученика. Наставник приликом реализације наставних садржаја треба да омогући ученику да у складу са индивидуалним способностима, савлада теоријске садржаје. Сечена знања ће му помоћи при извођењу практичних операција и оспособити га да самостално и креативно изводи фризерске процедуре.

Програмски садржаји технологије рада су тако конципирани, да претходе наставним садржајима практичне наставе. Ученици кроз практични рад показују сечено теоријско знање и припремају се за самосталан рад у струци, што се проверава приликом полагања теоријског дела завршног испита.

Назив предмета	ТЕХНОЛОГИЈА РАДА – ПЕДИКИР МАНИКИР		
Циљ	Циљ наставног предмета јесте стицање теоријских знања о техникама извођења педикирских и маникирских процедура и формирање позитивних стручно-етичких ставова и навика у понашању, приликом обављања професионалних задатака		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	74	74	68

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ТЕХНОЛОГИЈА РАДА – 1. разред		
стицање пословне културе у комуникацији са странкама; - стицање знања о значају и начину спровођења асепсе; - стицање знања о правилној стерилизацији; - оспособљавање ученика да рукују стерилним материјалом; - стицање знања о контроли стерилизације; - овладавање техникама извођења дезинфекције; - стицање знања о хемијској дезинфекцији; - стицање знања о анатомској структури шаке, коже и нокта; - стицање знања о нези ноктију; - стицање знања о препаратима за негу и јачање ноктију; - стицање знања за очување и неговање естетског изгледа стопала и руку; - спровођење третмана на ноктима код којих је дошло до промене; - спровођење третмана у случају најчешћих промена на стопалима и рукама; - спровођење естетско-хигијенских третмана на стопалима и рукама; - стицање знања о врстама масажа; - стицање знања о препаратима који се користе за масажу стопала целе ноге, руку и шака; - стицање знања о интензитету и времену трајања масаже; - стицање знања о индикацијама и контраиндикацијама; - оспособљавање ученика да изводе све видове масаже; - стицање знања о деформитетима стопала;	ЗАНИМАЊЕ МАНИКИР И ПЕДИКИР	Упознавање са подручјем рада. Развој професије и њене перспективе. Простор, опрема и прибор у салону за маникир и педикир. Изглед и опремљеност радног места. Професионална етика.
	ПОСЛОВНА КУЛТУРА У КОМУНИКАЦИЈИ СА СТРАНКАМА	Естетски изглед, изглед ноктију, руку и стопала. Правилно понашање према странци: љубазност, предусретљивост, комуникација и гестикулација
	УПОЗНАВАЊЕ И РУКОВАЊЕ АЛАТОМ, ПРИБОРОМ И АПАРАТИМА	Врсте апарата, инструмената и осталог прибора. Правилна употреба и примена апарата и прибора. Одржавање апарата, алата и инструмената. Медикаменти - основна средства за рад (алкохол, асепсол, хидроген, хлоретил, хидроциклин, бивацин
	ХИГИЈЕНСКО-ТЕХНИЧКА ЗАШТИТА	Санитарни и други прописи. Заштита на раду. Радна одећа и обућа. Друге мере заштите. Дезинфекциона средства. Дезинфекција - појам, значај и примена. Стерилизација - појам, значај и примена. Врсте стерилизације
	АНАТОМСКА СТРУКТУРА ШАКЕ, КОЖЕ И НОКТА	Анатомија шаке. Хистологија коже. Значај епидерма и границе обраде код маникирских и педикирских процедура. Нокат - изглед, грађа, структура и улога. Епонихијум - значај и улога код маникира. Масажа шаке. Покрети при извођењу вежби руку, прстију и ручног зглоба.
	НЕГА РУКУ - МАНИКИР	Припрема радног места и прибора за рад. Пријем странке и постављање странке у одговарајући положај. Редослед извођења радних операција. Преглед, испитивање ноктију. Поступци сечења ноктију. Правилно руковање великим маказама - цанглама. Правилно турпијање и обликовање ноктију према изгледу прстију и шаке. Потискивање и обрада заноктице.

- препознавање деформитета стопала и стицање знања о утицају деформитета на остале делове тела; - стицање знања и вештине техника надоградње ноктију; - стицање знања о нези вештачких ноктију; - стицање знања о начину примене препарата за декорацију ноктију; - спровођење разних врста декорације ноката; - спровођење френч маникира		Дезинфекција после рада. Припрема и чишћење ноктију за лакирање. Техника лакирања. Препарати за негу руку. Парафински третман - дејство и улога у третману руку. Врсте маникира - енглески, френч маникир, амерички, СПА маникир
	АНАТОМИЈА СТОПАЛА	Анатомија стопала. Мишићи стопала. Лукови стопала. Тачка ослонца тежине тела. Изглед нормалног стопала. Обрада нормалног стопала.
	НЕГА СТОПАЛА - ПЕДИКИР	Припрема радног места и прибора за рад. Припрема странке за педикир. Врсте масаже стопала, дејство и примена. Рефлексомасажа, поступци извођења и значај за човечије тело. Индикације и контраиндикације масаже.
ТЕХНОЛОГИЈА РАДА – 2. разред		
стицање пословне културе у комуникацији са странкама; - стицање знања о значају и начину спровођења асепсе; - стицање знања о правилној стерилизацији; - оспособљавање ученика да рукују стерилним материјалом; - стицање знања о контроли стерилизације; - овладавање техникама извођења дезинфекције; - стицање знања о хемијској дезинфекцији; - стицање знања о анатомској структури шаке, коже и нокта; - стицање знања о нези ноктију; - стицање знања о препаратима за негу и јачање ноктију; - стицање знања за очување и неговање естетског изгледа стопала и руку; - спровођење третмана на ноктима код којих је дошло до промене; - спровођење третмана у случају најчешћих промена на стопалима и рукама; - спровођење естетско-хигијенских третмана на стопалима и рукама; - стицање знања о врстама масажа; - стицање знања о препаратима који се користе за масажу стопала целе ноге, руку и шака; - стицање знања о интензитету и времену трајања масаже; - стицање знања о индикацијама и контраиндикацијама; - оспособљавање ученика да изводе све видове масаже; - стицање знања о деформитетима стопала;	ХИПЕРКЕРАТОЗА СТОПАЛА	Процес кератинизације. Локација хиперкератозе. Хиперкератоза на прстима и метатарзumu. Поступци скидања хиперкератозе са прстију. Поступци скидања хиперкератозе са метатарзалног дела
	НЕГА СТОПАЛА - ПЕДИКИР	Редослед извођења радних операција. Поступци при скидању хиперкератозе. Вежбе покрета са скапелом. Вежбе покрета са кредом. Поступци обраде хиперкератинских наслага на стопалима. Правилно држање великих и малих маказа. Правилно сечење ноктију. Препарати за негу стопала.
	ОБРАДА СУВЕ И ВЛАЖНЕ КОЖЕ СТОПАЛА	Утврђивање статуса коже. Типови коже. Одлике суве коже. Продужена нега и препарати. Парафински третман стопала. Редослед рада код СПА педикира. Обрада влажног стопала - хиперхидроза. Одлике хиперхидрозе. Продужена нега и савети. Препарати за негу.
	ОБРАДА НОКТИЈУ НА НОГАМА	Обрада здравог нокта. Нега и лакирање ноктију на ногама. Промене на ноктима. Одлике и изглед ноктију. Деформације ноктију. Поступци задебљалог нокта. Поступци обраде гљивично оболелог нокта. Превентивне мере заштите од могућих повреда и инфекција при раду. Значај сарадње са дерматолозима
	ДЕФОРМИСANO СТОПАЛО	Преглед и анализа стопала. Уочавање разлике између нормалног и деформисаног стопала. Узроци деформисаног стопала.

- препознавање деформитета стопала и стицање знања о утицају деформитета на остале делове тела; - стицање знања и вештине техника надоградње ноктију; - стицање знања о нези вештачких ноктију; - стицање знања о начину примене препарата за декорацију ноктију; - спровођење разних врста декорације ноката; - спровођење френч маникира		Узимање отисака стопала. Анализа отисака. Степени деформације стопала. Врсте деформитета. Метатарзалгија (изглед, узроци и симптоми). Обрада метатарзала. Чукаљ као последица деформитета. Савети за спречавање настанка чукљева. Савети о ортопедским помагалима (улошци, подметачи). Значај сарадње са ортопедима и физијатрима
	ДЕПИЛАЦИЈЕ	Припрема радног места за депилацију. Припрема материјала. Припрема странке. Правилно руковање апаратом (топилицом). Депилација топлим воском. Депилација хладним воском. Поступци извођења механичке депилације на појединим деловима тела. Хемијска депилација. Поступци извођења хемијске депилације. Нега коже након извођења депилације. Индикације и контраиндикације код извођења депилације. Епилација и естетски изглед коже
	ОБРАДА ЖУЉЕВА	Врсте жуљева. Узроци настанка жуљева. Локација жуљева. Правилно руковање алатом при обради жуљева (скалпел). Поступци обраде у зависности од локације. Мере опреза при третману жуљева у зависности од локације. Компликације при третману жуљева. Примена медикамената. Заштита и савети после обраде
ТЕХНОЛОГИЈА РАДА – 3. разред		
стицање пословне културе у комуникацији са странкама; - стицање знања о значају и начину спровођења асепсе; - стицање знања о правилној стерилизацији; - оспособљавање ученика да рукују стерилним материјалом; - стицање знања о контроли стерилизације; - овладавање техникама извођења дезинфекције; - стицање знања о хемијској дезинфекцији; - стицање знања о анатомској структури шаке, коже и нокта; - стицање знања о нези ноктију; - стицање знања о препаратима за негу и јачање ноктију; - стицање знања за очување и неговање естетског изгледа стопала и руку; - спровођење третмана на ноктима код којих је дошло до промене;	ОБРАДА ЖУЉЕВА КОД ДЕФОРМИСНОГ СТОПАЛА	Врсте деформитета и њихова обрада. Принципи извођења третмана код деформитета. Поступци обраде тврдог жуља. Поступци обраде меког жуља. Поступци обраде ситних жуљева. Поступци обраде жуља са капиларом. Поступци обраде жуља на чукуљу. Поступци обраде септичног жуља. Поступци обраде жуља са нуклеусом. Поступци обраде жуља испод нокта. Изглед и локација ураслог нокта. Узроци ураслог нокта. Поступци обраде ураслог нокта
	ОБОЉЕЊА НОГУ И ПЕДИКИР	Гљивично обољење на кожи стопала. Препознавање промене и границе педикирске интервенције. Начин дезинфекције код гљивичних обољења. Брадавице - границе педикирског рада. Разлика између жуља и брадавице. Педикир код промрзлина - радни поступци. Педикир код оштећене циркулације крвних судова (артерио-склероза, дијабетес, проширене вене). Мере опреза при раду и радни поступци. Значај сарадње са дерматолозима

- спровођење третмана у случају најчешћих промена на стопалима и рукама; - спровођење естетско-хигијенских третмана на стопалима и рукама; - стицање знања о врстама масажа; - стицање знања о препаратима који се користе за масажу стопала целе ноге, руку и шака; - стицање знања о интензитету и времену трајања масаже; - стицање знања о индикацијама и контраиндикацијама; - оспособљавање ученика да изводе све видове масаже; - стицање знања о деформитетима стопала; - препознавање деформитета стопала и стицање знања о утицају деформитета на остале делове тела; - стицање знања и вештине техника надоградње ноктију; - стицање знања о нези вештачких ноктију; - стицање знања о начину примене препарата за декорацију ноктију; - спровођење разних врста декорације ноката; - спровођење френч маникира	НАДОГРАДЊА НОКТИЈУ	Врсте надоградње. Правилно коришћење материјала и препарата за надоградњу. Поступци извођења надоградње - гел техника. Правилно коришћење материјала и препарата за акрил технику. Поступци извођења надоградње - акрил техника. Изливање ноктију. Трајни френч. Фиберглас техника. Алергије и инфекција. Произвођачи ноктију - дистрибутера
	ОБОЉЕЊА РУКУ И МАНИКИР	Маникирски поступци код деформитета. Маникирски поступци код обољења коже и ноктију. Специфичности у третману. Сарадња са дерматолозима
	СУВИ ПЕДИКИР - ШОЛОВ СИСТЕМ	Разлика између Шоловог система и класичног педикера. Одлике Шоловог апарата. Начин руковања и примене Шоловог апарата. Обрада задебљаног нокта. Педикер Шоловим апаратом

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Технологија рада је наставни предмет чији садржаји претходе наставним садржајима практичне наставе. Ученици стичу неопходна теоријска знања која примењују у реализацији практичне наставе. Остваривањем задатака програма овог наставног предмета ученици се теоријски уводе у практично подручје рада изабране професије.

Садржаји програма структурирани су и организују се у току трогодишњег образовања ученика, с тим што се у сваком разреду прецизира која су то теоријска знања која ученици треба да стекну.

Наставник у реализацији наставе ствара услове да сваки ученик, у складу са индивидуалним способностима, усвоји теоријска знања која ће применити при изради планираних маникирских и педикирских процедура.

Програмски садржаји технологије рада остварују се кроз више облика рада, ради специфичних могућности ученика. Кроз наставне садржаје ученици се оспособљавају за самосталан рад и креативно извођење маникирских и педикирских процедура, што се проверава приликом полагања теоријског дела завршног испита. У раду примењивати одговарајуће дидактичко-методичке методе и максимално користити наставна средства.

Назив предмета	ПРАКТИЧНА НАСТАВА – ЖЕНСКИ ФРИЗЕР		
Циљ	Циљ наставног предмета јесте стицање практичних знања и овладавање техникама фризерских процедура и формирање позитивних стручно-етичких ставова и навика у понашању приликом обављања професионалних задатака. Истовремено је неопходна усаглашеност са потребама тржишта рада, професионална мобилност и остваривање хоризонталне и вертикалне проходности		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	333	518	544

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ПРАКТИЧНА НАСТАВА – 1. разред		
Задаци наставе јесу: - стицање знања о врстама, употреби и начину чувања радних средстава; - овладавање поступцима руковања и коришћења прибора, апарата и фризерских препарата; - самостална израда дневне фризури; - самостално формирање дневне, вечерње и такмичарске пунђе; - овладавање свим техникама уплитања косе; - самостална израда минивала на краткој и дугој коси; - самостална израда минивала на здравој и оштећеној коси; - овладавање свим техникама шишања; - овладавање поступком бојења, бељења и сенчења косе; - овладавање техникама надоградње косе и самосталност у раду; - овладају техникама неговања, бојења и шишања власуљарских производа; - самостална израда фризури у тренду, техником шишања и бојења косе; - самосталност у формирању фризури према облику лица и главе; - изграђивање креативног односа према раду.	УПОЗНАВАЊЕ СА ПРОФЕСИЈОМ И КУЛТУРА ПОНАШАЊА НА РАДНОМ МЕСТУ	Простор, опрема и прибор за рад у фризерском салону за жене. Пријем и испраћај странке, поштовање правила лепог понашања
	ХИГИЈЕНСКО-ТЕХНИЧКА ЗАШТИТА НА РАДУ	Одржавање хигијене алата, прибора и радне просторије. Дезинфекција и стерилизација прибора, алата и апарата.
	УПОЗНАВАЊЕ СА АЛАТМОМ, ПРИБОРОМ И АПАРАТИМА	Увежбавање за правилно руковање алатом. Увежбавање за правилно руковање прибором. Увежбавање за правилно руковање апаратима
	АНАЛИЗА КВАЛИТЕТА КОСЕ	Дијагноза косе (сува и масна коса) Хемијски третирана коса. Оштећена коса. Природна коса. Седа коса.
	ВРСТЕ ПРЕПАРАТА УА ПРАЊЕ И ЕСТЕТСКУ НЕГУ КОСЕ	Утицај фризерских препарата на косу и пХ вредност препарата
	ХИГИЈЕНА И НЕГА КОСЕ	Примена одговарајућег шампона. Техника прања косе (покрети руку). Масажа главе. Прање и нега косе (према типу косе и коже - сува, масна...) Ревитализација косе (површинска и дубинска) Техника испирања косе
	ИЗРАДА ТАЛАСА	Обликовање таласа прстима. Технике израде таласа шестима. Техника обликовања Марсел таласа. Техника израде таласа помоћу намотача. Техника израде таласа помоћу фена и чешља.
	ТРАЈНА ОНДУЛАЦИЈА (МИНИВАЛ)	Поступак израде минивала: 1. огртање странке (муштерије) 2. рашчешљавање и одређивање квалитета косе; 3. прање косе; 4. шишање косе; 5. раздјељивање косе на подеоке; 6. наношење препарата на косу и увијање косе; 7. контрола реаговања косе и покривање капом; 8. испирање водом увијене косе;

		9. фиксирање косе (неутрализација); 10. испирање косе и употреба регенератора; 11. поновно шишање и обликовање фризура. Технике увијања косе: а) класично хоризонтално навијање косе за минивал; б) модеран начин увијања: кружно, парцијално и спирално; ц) израда минивала на здравој коси; д) израда минивала на хемијски третираној коси.
	ОБЛИКОВАЊЕ ФРИЗУРА	Естетско обликовање фризура. Техника увијања косе на намотаче (водена ондулација). Технике обликовања фризура фен апаратом. Припрема косе за израду пунђе. Припрема прибора и материјала за израду пунђе. Примена технике код израде пунђе. Вежбање технике увијања косе намотачима, на коси разне дужине, уз помоћ наставника. Самостално вежбање увијања косе на моделима. Израда дневне фризура фен апаратом. Обликовање фризура фен апаратом на краткој коси и коси средње дужине. Обликовање фризура фен апаратом на дугој коси уз помоћ наставника. Самостална израда дневне фризура фен апаратом на моделима. Израда пунђе. Припрема косе прибора и материјала за израду пунђе. Примена технике код израде пунђе. Технике уплитања косе. Израда дневних и вечерњих пунђи уз помоћ наставника. Самостална израда дневних и вечерњих пунђи на моделима. САДРЖАЈИ БЛОК НАСТАВЕ (60) Професионална комуникација. Правилно руковање алатом, прибором и апаратима. Дезинфекција и стерилизација. Технике прања косе. Технике увијања косе: водена ондулација и мини-вал. Технике обликовања фризура.
ПРАКТИЧНА НАСТАВА – 2. разред		
Задаци наставе јесу: - стицање знања о врстама, употреби и начину чувања радних средстава; - овладавање поступцима руковања и коришћења прибора, апарата и фризерских препарата; - самостална израда дневне фризура; - самостално формирање дневне, вечерње и такмичарске пунђе; - овладавање свим техникама уплитања косе; - самостална израда минивала на краткој и дугој коси; - самостална израда минивала на здравој и оштећеној коси;	ОБЛИКОВАЊЕ КОСЕ ШИШАЊЕМ	Шишање косе кроз историју. Алат и прибор за шишање. Припрема косе за шишање. Подела косе за шишање
	КЛАСИЧНО ШИШАЊЕ	Равно шишање. Буби-копф шишање. Овално шишање (паж).
	МОДЕРНО (САВРЕМЕНО) ШИШАЊЕ	Техника шишања: а) раван рез; б) убодно шишање; в) клизно шишање (проређивање косе). Линија фризура - шишање (градација косе): а) степенаста; б) геометријска; в) асиметрична. Шишање према квалитету косе и облику главе. Употреба компјутера при избору фризура. Шишање савремених линија (комбиновањем различитих техника рада). Такмичарска шишања.

- овладавање свим техникама шишања; - овладавање поступком бојења, бељења и сенчења косе; - овладавање техникама надоградње косе и самосталност у раду; - овладају техникама неговања, бојења и шишања власуљарских производа; - самостална израда фризура у тренду, техником шишања и бојења косе; - самосталност у формирању фризура према облику лица и главе; - изграђивање креативног односа према раду	ШИШАЊЕ КОСЕ КОД ДЕЦЕ	Салон, комуникација и заштита странке. Савремене линије шишања
	ИЗРАДА МИНИВАЛА	Припрема косе за минивал. Избор препарата за минивал. Поступак израде минивала. Технике навијања минивала: а) класично хоризонтално навијање косе за минивал; б) модеран начин увијања: кружно, парцијално и спирално. Израда минивала на здравој коси. Израда минивала на хемијски третираној коси. Израда минивала на различитој структури косе.
	ОБЛИКОВАЊЕ ФРИЗУРА ПО СТИЛУ И НАМЕНИ	Технике израде фризура. Обликовање фризура по стилу (класичан и модеран стил). Обликовање фризура по намени (дневна и вечерња фризура). Уметничка фризура.
	СПЕКТАР БОЈА	Спектар боја. Основне и комплементарне боје. Каталог боја. Одређивање дубине тона и нијансе боје
	УПОТРЕБА ХИДРОГЕНА У ПОСТУПКУ НИЈАНСИРАЊА И БОЈЕЊА КОСЕ	Процеси бојења косе: површинско и дубинско бојење. Врсте и класификације боја и поступак бојења. Привремене боје, полутрајне и трајне боје за косу. Поступак деколоризације (поступно осветљавање косе). Врсте оксиданата: а) 10 вол. (3%); б) 20 вол. (6%); г) 30 вол. (9%); д) 40 вол. (12%). Примена развијача (-1,3-1,9; -2,5-4,5).
	БОЈЕЊЕ КОСЕ У ПРИРОДНЕ ТОНОВЕ И НИЈАНСЕ	Комбиновање боја из исте серије. Бојење косе у природне тонове од 1 до 10. Бојење косе у остале тонове: пепељаста тон; кестен; бакар; црвени тон; љубичасти тон; плави и специјално плави тонови. Методе рада: а) бојење израстка; б) бојење продуженог израстка; в) бојење целе дужине косе; г) пребојавање косе.
	НИЈАНСИРАЊЕ КОСЕ ПРЕЛИВИМА И БОЈОМ	Полуперманентне боје. Колор шампони. Тон на тон. Поступак нијансирања бојом и средствима за деколоризацију: а) у облику троугла, б) у облику ромба, в) цик-цак нијансирање. Техника нијансирања: а) нијансирање помоћу фолије; б) нијансирање помоћу чешља; в) нијансирање помоћу капе. Праћење и преглед деловања боје. Прање и нега обојене косе.
	НЕГА ХЕМИЈСКИ ТРЕТИРАНЕ И ОШТЕЋЕНЕ КОСЕ	Одређивање степена оштећености косе. Регенерација кутикуле и кортекса длаке. Препарати за негу и регенерацију косе. Мултиактивни третмани за дубинску негу и регенерацију длаке. Третман хидратације косе

	ТРЕТМАНИ ПРИЛИКОМ ПАТОЛОШКИХ ПРОМЕНА КОСЕ И КОЉЕ ГЛАВЕ	Препознавање патолошких промена. Третмани приликом патолошких промена.
ПРАКТИЧНА НАСТАВА – 3. разред		
Задаци наставе јесу: - стицање знања о врстама, употреби и начину чувања радних средстава; - овладавање поступцима руковања и коришћења прибора, апарата и фризерских препарата; - самостална израда дневне фризури; - самостално формирање дневне, вечерње и такмичарске пунђе; - овладавање свим техникама уплитања косе; - самостална израда минивала на краткој и дугој коси; - самостална израда минивала на здравој и оштећеној коси; - овладавање свим техникама шишања; - овладавање поступком бојења, бељења и сенчења косе; - овладавање техникама надоградње косе и самосталност у раду; - овладају техникама неговања, бојења и шишања власуљарских производа; - самостална израда фризури у тренду, техником шишања и бојења косе; - самосталност у формирању фризури према облику лица и главе; - изграђивање креативног односа према раду	ШИШАЊЕ САВРЕМЕНЕ ЛИНИЈЕ	Комбиновање различитих техника рада
	ОБЛИКОВАЊЕ ФРИЗУРА ЗА ПОСЕБНУ НАМЕНУ	Фризуре у тренду. Упознавање најновијих модних фризерских линија и трендова шишања и бојења. Обликовање уметничких фризура. Упознавање основних карактеристика израде такмичарских фризура. Упознавање са основним карактеристикама израде ревијских фризура.
	БОЈЕЊЕ КОСЕ У СПЕЦИЈАЛНЕ ТОНОВЕ	Бојење косе у пепељасте тонове. Бојење косе у црвене тонове. Бојење косе у кестењасте тонове. Поступци бојења: а) оштећене косе (полу перманентном бојом, тон на тон); б) промена до три нијансе; ц) уклањање нежељених тонова. Бојење израстка. Бојење целе дужине косе. Бојење светло обојене косе у тамну нијансу. Бојење тамно обојене косе у светлу нијансу. Праћење и преглед деловања бојења. Нега обојене косе. Корекција боје (посветљавање, тамњење, промена нијанси).
	ИЗБЕЉИВАЊЕ КОСЕ	Деколоризација косе: а) блага деколоризација од 1 до 3 тона - скидање тонова, колор крема за посветљивање косе, уље за избељивање косе; б) интензивна деколоризација (избељивање косе до 7 тонова). Праћење и одређивање времена деловања препарата за избељивање. Нега избељене косе. Методе рада: а) израстак; б) продужени израстак; в) цела дужина; г) различита структура косе; д) различита структура косе. Технике рада: а) избељивање косе уз употребу специјалне капе. б) избељивање косе уз употребу фолија. в) избељивање косе уз употребу пластичног чешља
	БОЈЕЊЕ 100% СЕДЕ КОСЕ	Бојење у светле и тамне нијансе. Однос боје и хидрогена. Техника рада - препигментација жељеном бојом. Поступак бојења од корена до шпица. Нијансирање у природне тонове.
	НАДОГРАДЊА КОСЕ	Припрема косе за надоградњу. Врсте и технике надоградње косе. Поступак надоградње косе. Поступак неге уметака и власуљарских предмета

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Практична настава је наставни предмет чија је функција да професионално оспособи ученика. Остваривањем задатака програма овог наставног предмета ученици се уводе у практично подручје рада изабране професије.

Садржаји програма структурирани су и остварују се у току трогодишњег образовања ученика, с тим што се у сваком разреду прецизира која су то практична знања која ученици стичу, а која усавршавају до вештина.

У првом разреду ученици упознају средства рада, радни материјал и организацију рада у фризерској струци и овладавају основним техникама и поступцима у извођењу фризерских процедура.

Садржаји програма у првом разреду структурирани су у оквиру функционалних целина. На часове практичне наставе примењује се групни облик рада што подразумева рад са групом од 3 до 5 ученика. Дидактичке целине се изводе у наменски опремљеном школском салону. Другу функционалну целину у првом разреду представља практична обука у блоку, која је осмишљена као континуирани двонедељни рад ученика, изводи се у фризерским салонима (женски фризер). Задатак практичне обуке у блоку у првом разреду је упознавање ученика са организацијом и реализацијом рада у овом подручју рада.

У првом разреду ученике треба оспособити да:

- редовно користе хигијенско-техничке и заштитне мере у раду, одржавају личну и радну хигијену и хигијену радног места;
- правилно рукују и одржавају алат, прибор, апарате и материјале које користе у професионалном раду;
- упознају основне одлике које одређују квалитет косе - анализа косе (структура длаке, дијагностика косе);
- упознају и примене препарате за хигијену и негу косе;
- оспособе се да одреде квалитет косе и изврше избор препарата и других материјала за извођење фризерских процедура;
- овладају техником увијања косе;
- упознају врсте дневних фризура и овладају техником израде дневних фризура;
- упознају са стиливима шишања и техником обликовања косе шишањем;
- препознају стање коже и косе главе (алопеција);
- упознају врсте и начине трансформације.

Стечена знања у првом разреду ученици усавршавају у току другог разреда до нивоа умења. Практична настава се изводи са групом од 3 до 5 ученика у наменски опремљеним школским радионицама.

Оперативни задаци по наставним темама предвиђени у другом разреду су следећи:

- овладавање поступцима обликовања косе шишањем различитим техникама и линијама;
- овладавање техником израде таласа на више начина (израда таласа прстима, таласа са раздељком и без раздељка, таласа из намотача и таласа четком и феном);
- овладавање техником увијања различитим врстама намотача и естетског обликовања класичних дневних фризура на различитој дужини косе;
- овладавање техником израде и естетског обликовања модерних линија дневних фризура четком и феном;
- код трансформације косе поступком трајне ондулације, оспособљавање ученика да: примени анализу и дијагностику косе, примени препарате хигијене и неге косе, примени одговарајући препарат за трајну ондулацију, овлада техником рада, користи различите врсте намотача по облику и величини, провери деловање препарата и изврши неутрализацију косе;
- упознавање ученика са врстама пигмената у коси, спектром боја и применом каталога;
- упознавање са врстама боја (привремене, полу-трајне, трајне и средство за деколоризацију) и врстама оксиданата.

Овладавање поступцима при бојењу косе: анализа косе, однос боје и хидрогена, техника апликације боје на косу (на различитим структурама), примена одговарајућег средства за негу третиране косе дубинским третманима (серум и маске);

- овладавање различитим начинима и техникама нијансирања бојом и средствима за деколоризацију;
- препознавање патолошких промена косе и коже главе и примена одговарајућег препарата и третмана.

Програмом је предвиђено да се практична обука у блоку реализује у две целине. У оквиру ове практичне обуке ученике треба осамостаљивати у раду и припремати их за полагање завршног испита. Организовање наставе у блоку омогућава ученику да се професионално оспособи и оствари наставне садржаје.

У трећем разреду ученици проширују претходно стечена знања новим областима која им омогућавају самосталност и подстичу индивидуалност и креативност, ради стицања професионалне оспособљености:

- препознавање и развијање креативности кроз различита обликовања уметничких линија и алтернативних фризура;
- овладавање поступком бојења на третираној подлози косе;
- остваривањем теме избељивање косе ученик треба да се оспособи да примени третман за негу косе
- дубинска нега (мултиактивним препаратима провитаминског садржаја: маска - серум), примени анализу и дијагностику косе, примени одређени ниво деколоризације (блага и интензивна деколоризација), овлада техником рада, правилно одреди време деловања и примени коректуру - предпигментацију;
- код теме шишање савремене линије треба усавршити и применити различите технике и стилове шишања;
- код бојења седе косе ученик треба да се оспособи да процени структуру длаке, одреди технику рада
- предпигментација, овлада поступком бојења седе косе;
- остваривањем теме минивал на хемијски третираној коси ученик треба да се оспособи да припреми косу за минивал ревитализацијом провитаминским третманима;
- тема проблеми при хемијским процесима подразумева да ученик треба да одреди степен оштећености косе - дијагностика косе, сагледа разлоге неуспелих хемијских процеса и реши проблем при хемијским процесима;
- код теме надоградња косе ученик треба да процени структуру длаке (дебљина длаке, пигмент: природан и синтетички), овлада техником надоградње косе, правилно одржава хигијену и негу косе, обликује косу шишањем и примењује хемијске третмане.

За успешно остваривање задатака програма потребно је да наставник сарађује и кординира са наставницима других стручних предмета који су у функцији професионалног оспособљавања кадра у фризерској делатности (познавање препарата, хигијена и прва помоћ, дерматологија). Такође је неопходно применити савремена наставна средства и облике рада у настави који ће допринети успешнијем остваривању образовно-васпитних задатака програма.

Часове практичне наставе у блоку ученици остварују у фризерским салонима према посебним споразумом са школом.

Назив предмета	ПРАКТИЧНА НАСТАВА – ПЕДИКИР МАНИКИР		
Циљ	Циљ наставног предмета јесте стицање стручних знања, умења и вештина за спровођење козметичких, терапеутских и декоративних третмана руку, стопала и ноктију. Такође је неопходно стицање стручних знања и овладавање вештинама масаже руку и ногу.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	333	518	544

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ПРАКТИЧНА НАСТАВА – 1. разред		
Задаци наставе јесу: - стицање пословне културе у комуникацији са странкама; - стицање знања о значају и начину спровођења асепсе; - стицање знања и умења за припрему материјала за стерилизацију; - стицање знања о правилној стерилизацији; - оспособљавање ученика да рукују стерилним материјалом; - стицање знања о контроли стерилизације; - овладавање техникама извођења дезинфекције; - стицање знања о структури нокта и коже око ноктију; - стицање знања о расту нокта и функцији нокта у естетском и физиолошком смислу; - стицање знања о нези ноктију; - стицање знања о препаратима за негу и јачање ноктију; - стицање стручног знања за очување и неговање естетског изгледа стопала и руку; - спровођење третмана у случају најчешћих промена на стопалима и рукама; - спровођење естетско-хигијенских третмана на стопалима и рукама; - стицање знања о врстама масажа; - стицање знања о препаратима који се користе за масажу; - стицање знања о масажима стопала, целе ноге, руке и шаке; - стицање знања о интензитету и времену трајања масаже; - стицање знања о индикацијама и контраиндикацијама;	ЗАНИМАЊЕ ПЕДИКИР МАНИКИР	Простор, опрема и прибор у салону за маникир и педикир. Изглед и опремљеност радног места.
	ПОСЛОВНА КУЛТУРА И РУКОВАЊЕ АЛАТОМ, ПРИБОРОМ И АПАРАТИМА	Врсте апарата, инструмената и осталог прибора. Правилна употреба и примена апарата и прибора. Правилно коришћење апарата. Одржавање апарата, алата и инструмената. Правилна примена медикамената (алкохола, асепсола, хидрогена, хлоретила, хидроциклина, бивацина...).
	ХИГИЈЕНСКО-ТЕХНИЧКА ЗАШТИТА НА РАДУ	Радна одећа и обућа и друге мере заштите. Дезинфекција - појам, значај и примена. Стерилизација - појам, значај и примена. Врсте стерилизације
	АНАТОМСКА СТРУКТУРА ШАКЕ, КОЖЕ И НОКТА	Анатомија шаке. Масажа шаке. Покрети при извођењу вежби руку, прстију и ручног зглоба.
	НЕГА РУКУ - МАНИКИР	Припрема радног места и прибора за рад. Пријем странке и постављање странке у одговарајући положај. Припрема стручњака за рад. Редослед извођења радних операција. Преглед, испитивање ноктију. Поступци сечења ноктију. Правилно руковање великим маказама - џанглама. Правилно турпијање и обликовање ноктију према изгледу прстију и шаке. Потискивање и обрада заноктице. Дезинфекција после рада. Припрема и чишћење ноктију за лакирање. Техника лакирања. Препарати за негу руку. Парафински третман - дејство и улога у третману руку. Врсте маникира - енглески, френч маникир, амерички, СПА маникир

- оспособљавање ученика да изводе све видове масаже; - стицање знања о деформитетима стопала и појавним облицима различитих деформитета; - препознавање деформитета стопала; - стицање знања о утицају деформитета на остале делове тела; - стицање знања за практично спровођење свих техника надоградње ноктију; - стицање знања о нези вештачких ноктију; - стицање знања о начину примене препарата за декорацију ноктију; - спровођење разних врста декорације ноката; - спровођење френч маникира.	АНАТОМИЈА СТОПАЛА	Анатомија стопала. Мишићи стопала. Лукови стопала. Тачка ослонца тежине тела. Обрада нормалног стопала.
	НЕГА СТОПАЛА - ПЕДИКИР	Припрема радног места и прибора за рад. Припрема странке за педикир. Врсте масаже стопала, дејство и примена. Рефлексомасажа, поступци извођења и значај за човечије тело. Индикације и контраиндикације масаже.
ПРАКТИЧНА НАСТАВА – 2. разред		
Задаци наставе јесу: - стицање пословне културе у комуникацији са странкама; - стицање знања о значају и начину спровођења асепсе; - стицање знања и умења за припрему материјала за стерилизацију; - стицање знања о правилној стерилизацији; - оспособљавање ученика да рукују стерилним материјалом; - стицање знања о контроли стерилизације; - овладавање техникама извођења дезинфекције; - стицање знања о структури нокта и коже око ноктију; - стицање знања о расту нокта и функцији нокта у естетском и физиолошком смислу; - стицање знања о нези ноктију; - стицање знања о препаратима за негу и јачање ноктију; - стицање стручног знања за очување и неговање естетског изгледа стопала и руку; - спровођење третмана у случају најчешћих промена на стопалима и рукама; - спровођење естетско-хигијенских третмана на стопалима и рукама; - стицање знања о врстама масажа; - стицање знања о препаратима који се користе за масажу; - стицање знања о масажи стопала, целе ноге, руке и шаке; - стицање знања о интензитету и времену трајања масаже; - стицање знања о индикацијама и контраиндикацијама; - оспособљавање ученика да изводе све видове масаже;	ХИПЕРКЕРАТОЗА СТОПАЛА	Процес кератинизације. Локација хиперкератозе. Хиперкератоза на прстима и метатарзу. Поступци скидања хиперкератозе са прстију. Поступци скидања хиперкератозе са метатарзалног дела
	НЕГА СТОПАЛА - ПЕДИКИР	Редослед извођења радних операција. Поступци при скидању хиперкератозе. Вежбе покрета са скапелом. Вежбе покрета са кредом. Поступци обраде хиперкератинских наслага на стопалима. Правилно држање великих и малих маказа. Правилно сечење ноктију. Препарати за негу стопала.
	ОБРАДА СУВЕ И ВЛАЖНЕ КОЖЕ СТОПАЛА	Утврђивање статуса коже. Типови коже. Одлике суве коже. Продужена нега и препарати. Парафински третман стопала. Редослед рада код СПА педикира. Обрада влажног стопала - хиперхидроза. Одлике хиперхидрозе. Продужена нега и савети. Препарати за негу.
	ОБРАДА НОКТИЈУ НА НОГАМА	Обрада здравог нокта. Нега и лакирање ноктију на ногама. Промене на ноктима. Одлике и изглед ноктију. Деформације ноктију. Поступци задебљалог нокта. Поступци обраде гљивично оболелог нокта. Превентивне мере заштите од могућих повреда и инфекција при раду. Значај сарадње са дерматолозима.
	ДЕФОРМИСАНО СТОПАЛО	Преглед и анализа стопала. Уочавање разлике између нормалног и деформисаног стопала. Узроци деформисаног стопала. Узимање отисака стопала. Анализа отисака.

- стицање знања о деформитетима стопала и појавним облицима различитих деформитета; - препознавање деформитета стопала; - стицање знања о утицају деформитета на остале делове тела; - стицање знања за практично спровођење свих техника надоградње ноктију; - стицање знања о нездравствених ноктију; - стицање знања о начину примене препарата за декорацију ноктију; - спровођење разних врста декорације ноката; - спровођење френч маникира.		Степени деформације стопала. Врсте деформитета. Метатарзалгија (изглед, узроци и симптоми). Обрада метатарзала. Чукаљ као последица деформитета. Савети за спречавање настанка чукљева. Савети о ортопедским помагалима (улошци, подметачи). Значај сарадње са ортопедима и физијатрима
	ДЕПИЛАЦИЈЕ	Припрема радног места за депилацију. Припрема материјала. Припрема странке. Правилно руковање апаратом (топилицом). Депилација топлим воском. Депилација хладним воском. Поступци извођења механичке депилације на појединим деловима тела. Хемијска депилација. Поступци извођења хемијске депилације. Нега коже након извођења депилације. Индикације и контраиндикације код извођења депилације. Епилација и естетски изглед коже
	ОБРАДА ЖУЉЕВА	Врсте жуљева. Узроци настанка жуљева. Локација жуљева. Правилно руковање алатом при обради жуљева (скалпел). Поступци обраде у зависности од локације. Мере опреза при третману жуљева у зависности од локације. Компликације при третману жуљева. Примена лекова. Заштита и савети после обраде. САДРЖАЈИ БЛОК НАСТАВЕ (60) Скидање хиперкератинских наслага са стопала. Подсецање ноктију, скидање заноктица и лакирање ноктију. Обрада суве коже стопала. Чишћење, прање, дезинфекција, стерилизација, збрињавање материјала, припрема странки, радног места и прибора за извођење маникирских и педикирских процедура. Извођење масаже руку и ногу. Извођење механичке депилације. Механичка депилација ногу и руку.
ПРАКТИЧНА НАСТАВА – 3. разред		
Задаци наставе јесу: - стицање пословне културе у комуникацији са странкама; - стицање знања о значају и начину спровођења асепсе; - стицање знања и умења за припрему материјала за стерилизацију; - стицање знања о правилној стерилизацији;	ОБРАДА ЖУЉЕВА КОД ДЕФОРМИСАНОГ СТОПАЛА	Врсте деформитета и њихова обрада. Принципи извођења третмана код деформитета. Поступци обраде тврдог жуља. Поступци обраде меког жуља. Поступци обраде ситних жуљева. Поступци обраде жуља са капиларом. Поступци обраде жуља на чукљу. Поступци обраде септичног жуља.

- оспособљавање ученика да рукују стерилним материјалом; - стицање знања о контроли стерилизације; - овладавање техникама извођења дезинфекције; - стицање знања о структури нокта и коже око ноктију; - стицању знања о расту нокта и функцији нокта у естетском и физиолошком смислу; - стицање знања о нези ноктију; - стицање знања о препаратима за негу и јачање ноктију; - стицање стручног знања за очување и неговање естетског изгледа стопала и руку; - спровођење третмана у случају најчешћих промена на стопалима и рукама; - спровођење естетско-хигијенских третмана на стопалима и рукама; - стицање знања о врстама масажа; - стицање знања о препаратима који се користе за масажу; - стицање знања о масажима стопала, целе ноге, руке и шаке; - стицање знања о интензитету и времену трајања масаже; - стицање знања о индикацијама и контраиндикацијама; - оспособљавање ученика да изводе све видове масаже; - стицање знања о деформитетима стопала и појавним облицима различитих деформитета; - препознавање деформитета стопала; - стицање знања о утицају деформитета на остале делове тела; - стицање знања за практично спровођење свих техника надоградње ноктију; - стицање знања о нези вештачких ноктију; - стицање знања о начину примене препарата за декорацију ноктију; - спровођење разних врста декорације ноката; - спровођење френч маникира.		Поступци обраде жуља са нуклеусом. Поступци обраде жуља испод нокта. Изглед и локација ураслог нокта. Узроци ураслог нокта. Поступци обраде ураслог нокта.
	ОБОЉЕЊА НОГУ И ПЕДИКИР	Гљивично обољење на кожи стопала. Препознавање промене и границе педикирске интервенције. Начин дезинфекције код гљивичних обољења. Брадавице - границе педикирског рада. Разлика између жуља и брадавице. Педикир код промрзлина - радни поступци. Педикир код оштећене циркулације крвних судова (артериосклероза, дијабетес, проширене вене). Мере опреза при раду и радни поступци. Значај сарадње са дерматолозима.
	НАДОГРАДЊА НОКТИЈУ	Врсте надоградње. Правилно коришћење материјала и препарата за надоградњу. Поступци извођења надоградње - гел техника. Правилно коришћење материјала и препарата за акрил технику. Поступци извођења надоградње - акрил техника. Изливање ноктију. Трајни френч. Фиберглас техника
	ОБОЉЕЊА РУКУ И МАНИКИР	Маникирски поступци код деформитета. Маникирски поступци код обољења коже и ноктију. Специфичности у третману. Сарадња са дерматолозима
	СУВИ ПЕДИКИР – ШОЛОВ СИСТЕМ	Разлика између Шоловог система и класичног педикира. Одлике Шоловог апарата. Начин руковања и примене Шоловог апарата. Обрада задебљаног нокта. Педикир Шоловим апаратом. САДРЖАЈИ БЛОК НАСТАВЕ (120) Обрада деформисаног стопала. Обрада жуљева. Педикир и обољења ногу. Маникир и обољења руку. Надоградња ноктију. Суви педикир - Шолов систем.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Практична настава је наставни предмет чија је функција професионално оспособљавање ученика. Остваривањем задатака програма овог наставног предмета ученици се уводе у практично подручје рада изабране професије, па је целокупна концепција програма стављена у функцији остваривања наведених задатака. Садржај програма структурирани су да се изучавају у току све три године образовања с тим што је у сваком разреду прецизирано која су то практична знања која ученици тек стичу, а која усавршавају до умења, вештина и навика.

У првом разреду у оквиру садржаја програма ученици упознају средства рада, радни материјал и организацију рада у струци и овладавају основним техникама и поступцима у извођењу педикирских

и маникирских процедура. Практична настава предвиђена је као дидактичка целина и подразумева рад са групом од 3 до 5 ученика на којима се ученици упознају са технологијом рада. Дидактичке целине се изводе у наменски опремљеном школском салону. У првом разреду практична настава у блоку треба да буде реализована у две временске целине.

Реализацијом програма у првом разреду ученике треба оспособити да:

- редовно користе прописане хигијенско-техничке заштитне мере у раду, одржавају личну и радну хигијену и хигијену радног места;
- правилно рукују и одржавају апарате, прибор и друге радне материјале које користе у професионалном раду;
- професионално комуницирају са странкама;
- припремају радно место и странку за извођење педикирских и маникирских процедура;
- науче да препознају одлике здравих ноктију на ногама и рукама и правилних облика ноктију и стопала;
- самостално изводе ручну и апаратурну масажу руку и ногу.

Знања стечена у првом разреду ученици усавршавају у другом разреду до нивоа умења.

Предвиђени садржаји програма у другом разреду се реализују кроз практичну наставу са групом од 3 до 5 ученика. Практична настава се изводи у наменски опремљеном школском салону. Препоручује се реализација недељног фонда практичне наставе кроз три дидактичко-методичке целине.

Оперативни задаци наставних тема предвиђених у другом разреду су:

- стицање практичних знања и овладавање поступцима скидања хиперкератозе са стопала и прстију на ногама;
- овладавање поступцима неге суве и влажне коже стопала;
- овладавање поступцима обраде нормалних ноктију и ноктију са деформитетима;
- овладавање поступцима извођења механичке и хемијске депилације;
- овладавање поступцима обраде и неге деформисаног стопала;
- овладавање поступцима обраде жуљева.

У трећем разреду предвиђена практична настава се остварује са групом од 3 до 5 ученика. Програмом је предвиђено да се практична настава у блоку реализује у две временске целине. У оквиру ове практичне наставе ученике треба осамосталити у раду и припремати за полагање завршног испита.

Остваривањем оперативних задатака програма у трећем разреду ученици треба да:

- стекну способност да самостално извршавају педикирске и маникирске процедуре које су усавршили у првом и другом разреду професионалног образовања;
- овладају поступцима педикирских и маникирских процедура код особа са деформитетима и обољењима коже и нокта;
- стекну способност да уочавају поремећаје, односно одступања од нормалног, да формирају критички став у односу на компетентност и дају савете пацијентима да се у случају појаве промена на кожи и ноктима обрате одговарајућим медицинским стручњацима;
- овладају техникама извођења сувог педикира помоћу Шоловог система, овладају техником узимања отисака стопала помоћу педографа;
- овладају техникама извођења свих врста хигијенско-естетских надоградња ноктију.

За успешно остваривање задатака програма овог предмета потребно је да наставник сарађује и координира свој рад са наставницима других стручних дисциплина, чије је изучавање у функцији професионалног образовања, првенствено са наставницима предмета: познавање препарата, хигијена, прва помоћ и основе дерматологије. Такође врло је битно да наставник у оперативном планирању успостави функционалну и логичку структуру и везу између теоријске наставе, практичне наставе у разредно-часовном систему и практичне наставе у блоку.

Неопходно је применити савремена наставна средства и облике рада у настави који ће допринети успешнијем остваривању у васпитно-образовних задатака програма. Часови практичне наставе у блоку ученици остварују у педикир и маникир салонима према посебном споразуму са школом.

ЗАВРШНИ ИСПИТ

Завршни испит ученици полажу у складу са одредбама Правилника о плану и програму образовања и васпитања за заједничке предмете у стручним и уметничким школама ("Службени гласник РС - Просветни гласник", број 6/90 и "Просветни гласник", бр. 4/91, 7/93, 17/93, 1/94, 2/94, 3/95, 8/95, 5/96, 2/02, 5/03, 10/03, 24/04, 3/05, 6/05, 11/05, 6/06, 12/06 и 8/08).

Завршним испитом проверава се стручна оспособљеност кандидата за укључивање у рад и обављање професионалних задатака за образовне профиле: Женски фризер, Мушки фризер и Педикир и маникир. При провери стручне оспособљености ангажовати социјалног партнера (треће лице) експерта из струке.

Завршни испит састоји се из:

- 1) практичног рада,
- 2) усмене одбране практичног рада.

1. ПРАКТИЧАН РАД

Практичним радом на завршном испиту проверава се оспособљеност кандидата за практично извођење фризерских, педикирских и маникирских процедура.

Практичан рад обухвата програмске садржаје И, ИИ и ИИИ разреда.

Садржаји практичног рада за образовни профил: Женски фризер обухватају:

- класична и модерна шишања;
- обликовање дневних, класичних и модерних фризура;
- обликовање вечерњих фризура;
- израда минивала;
- бојење косе;
- нијансирање косе;
- избељивање и деколоризација косе.

Садржаји практичног рада за образовни профил: Мушки фризер обухватају:

- извођење свих врста класичног шишања и шишања у тренду;
- обликовање класичних и фризура у тренду;
- бријање са избријавањем;
- обликовање браде и бркова;
- реструктурирање косе;
- бојење и деколорисање косе.

Садржаји практичног рада за образовни профил: Педикир и маникир обухватају:

- спровођење хигијенско-естетске ручне и апаратурне масаже руку и ногу;
- спровођење хигијенско-естетске неге ноктију на рукама;
- спровођење хигијенско-естетске неге стопала и ноктију на ногама;
- спровођење хигијенско-естетске неге стопала са деформитетима;
- спровођење педикирских и маникирских поступака код особа са обољењима коже и ноктију;
- спровођење сувог педикира;
- спровођење свих врста надоградње ноктију.

2. УСМЕНА ОДБРАНА ПРАКТИЧНОГ РАДА

Усменом одбраном практичног рада на завршном испиту, проверава се ниво стечених знања и способности кандидата да та знања примењују у свакодневном извршавању конкретних радних задатака образовног профила: Женски фризер, Мушки фризер и Педикир и маникир.

Испитна питања за усмену одбрану практичног рада за образовни профил: Женски фризер одређују се из следећих области:

- врсте и карактеристике шишања;
- естетски принципи тј. правила шишања;
- поступци израде минивала на различитој структури косе и примена препарата;

- карактеристике неуспелог минивала;
- предходно потребни поступци при изради краткотрајних фризура;
- техника обликовања привремених дневних фризура;
- правила естетског обликовања фризура;
- врсте боја и бојења косе;
- поступак технике бојења косе;
- промене на структури длаке при бојењу косе;
- коришћење каталога за боје и његов значај;
- однос боје и врсте процената хидрогена;
- нијансирање косе;
- класификација нијансирања и поступак технике нијансирања;
- значај анализе и дијагностике косе при избељивању и деколоризацији косе;
- методе и поступци деколоризације;
- процес деколоризације и промене на структури длаке.

Испитна питања за усмену одбрану практичног рада за образовни профил: Мушки фризер одређују се из следећих области:

- принципи хигијенско-техничке заштите на раду;
- средства за негу и хигијену косе и њихов избор;
- избор и примена средстава за негу пре, у току и после бријања;
- врсте класичног и шишања у тренду;
- облици браде и бркова и естетски изглед и склад;
- принципи у изради таласа на коси;
- избор препарата и поступака за исправљање косе - коврџа;
- бојење и деколорисање косе, избор препарата, њихова дејства и начин примене;
- боје за косу - врсте, особине, дејство и начин примене;
- реструктурирање косе - врсте реструктурирања, избор препарата и поступци реструктурирања.

Испитна питања за усмену одбрану практичног рада за образовни профил: Педикир и маникир одређују се из следећих области:

- методе асепсе и антисепсе;
- примена и припрема антисептичких дезинфекционих средстава;
- врсте дезинфицијенаса;
- врсте стерилизације и примена;
- изглед нормалног стопала и ноктију;
- врсте и изглед деформитета;
- врсте и изглед најчешћих обољења на ногама, изглед гљивичних обољења, верука и клавуса;
- принципи педикирског и маникирског третмана код особа са гљивичним обољењима и домен рада;
- принципи одржавања хигијенско-естетске неге руку и ногу;
- третман особа са поремећајем циркулације крви на ногама и изглед промена;
- третман особа са хиперхидрозом;
- изглед промена и домен рада;
- принципи обраде жуљева и хиперкератинских наслага;
- поступци указивања прве помоћи код повреда насталих у току рада;
- врсте и дејство ручне и апаратурне масаже;
- врсте депилатора, начин дејства и примена;
- индикације и контраиндикације за примену појединих врста депилатора;
- састав и дејство препарата за хигијенско-естетску и козметичку негу руку и ногу;
- алергија, настанак, појавни облици и најчешћи алергени;
- хигијенско-естетски апарати и козметичка средства као умирујуће супстанце;
- задаци и поступак стручњака за педикир и маникир у случају појаве алергије код странке.

5.3. ИЗБОРНИ ПРЕДМЕТИ

Назив предмета	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ		
Циљ	циљ предмета је да ученици средњих школа стекну сазнања, развију способности и вештине и усвоје вредности које су претпоставке за целовит развој личности и за компетентан, одговоран и ангажован живот у савременом грађанском друштву у духу поштовања људских права и основних слобода, мира, толеранције, равноправности полова, разумевања и пријатељства међу народима, етничким, националним и верским групама.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	37	37	34

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ – 1. разред		
да код ученика развија способност разумевања разлика међу људима и спремност да се разлике поштују и уважавају; - да се код ученика развија самопоштовање, осећање личног и групног идентитета; - да код ученика развија комуникацијске вештине које су неопходне за сарадничко понашање и конструктивно решавање сукоба: аргументовано излагање сопственог мишљења, активно слушање, преговарање; - да код ученика развија способност критичког расуђивања и одговорног одлучивања и делања; - да ученици разумеју природу и начин успостављања друштвених, етичких и правних норми и правила и њихову важност за заједнички живот; - да се ученици уведу у разумевање појма права и упознају са Конвенцијом о правима детета; - да ученици науче врсте права и разумеју односе међу правима и узајамност права и одговорности; - да се код ученика развије осетљивост за кршење права детета, спремност за заштиту сопствених и права других и науче технике залагања за остваривање права детета; - да се ученици подстакну и оспособе за активну партиципацију у животу школе; - да се ученици обуче техникама групног рада и групног одлучивања;	ЖИВОТ У ЗАЈЕДНИЦИ	Претпоставке живота у заједници. Кроз симулацију процеса настајања заједнице, уводе се проблеми којима ће се бавити на овом предмету: важност споразумевања и договарања, потреба успостављања правила и поштовања права. - Откривање и уважавање разлика. Кроз активности поређења по различитим критеријумима ученицима се омогућава да упознају себе и друге, открију и прихвате постојеће сличности и разлике, као и да сагледају сложеност и међусобна преклапања властитих групних идентитета. - Стереотипи и предрасуде. На основу описа властите и туђе групе откривају се и анализирају тенденције упрошћеног опажања и фаворизовања властите групе, као и неоправданог негативног опажања туђих група.
	КОМУНИКАЦИЈА У ГРУПИ	Самопоуздано реаговање. Ученицима се предочава важност заступања властитих потреба и права на јасан и неагресиван начин. У малим групама ученици испробавају овакав самопоуздан начин реаговања у неколико свакодневних ситуација. - Гласине. Кроз задатак серијске репродукције, где се једна информација ланчано преноси од једног до другог ученика, демонстрирају се начини искривљавања порука, тј. шумови у комуникацији и указује на важност добре комуникације за међусобно разумевање. - Неслушање. Радећи у паровима ученици пролазе кроз искуство лоше комуникације изазване неслушањем, сагледавају разлоге који могу стајати у основи неслушања, а

- да се избором садржаја и укупним начином рада у оквиру овог предмета поштују и практикују основне демократске вредности и подстакне њихово присвајање.		затим говоре о примерима доброг и лошег споразумевања из властитог искуства. - Активно слушање. Ученици се упознају са различитим техникама активног слушања као начинима на који се може побољшати узајамна комуникација и те технике испробавају у краћим симулацијама. - Неоптужујуће поруке. Ученицима се демонстрирају ефекти оптужујућих и неоптужујућих порука и важност заступања властитих потреба и права на јасан и неагресиван начин, а затим се модел неоптужујућих порука увежбава кроз примену на ситуације из властитог живота. - Вођење дебате. Пошто се контрастирају карактеристике дијалога и дебате као различитих комуникацијских образаца, ученици се упознају са уобичајеном процедуром припремања за дебату.
	РЕШАВАЊЕ СУКОБА	Динамика и исходи сукоба. Вежба у којој ученици пролазе кроз искуство конфликта треба да послужи као подлога за разговор о улози претпоставки и очекивању у ситуацији сукоба, динамици конфликта и његовим могућим исходима. - Силови поступања у конфликтима. Пошто добију краћи опис узрасно прилагођене ситуације конфликта, ученици у малим групама разматрају могуће поступке страна у конфликту и дискутују од чега зависи како ће се поступати у конфликту. - Сагледавање проблема из различитих углова. Ученицима се предочавају примери различитих конфликтних ситуација, а њихов задатак је да кроз заузимање позиције сваке од страна у конфликту и замишљање њихових потреба сагледају како изгледа конфликт посматран из различитих перспектива. - Налажење решења. Анализирајући конфликте предочене у причама ученици се вежбају у налажењу интегративних решења, у којима нема победника и поражених, већ све стране у конфликту успевају да задовоље своје потребе. - Постизање договора. Кроз симулацију конфликта између две групе од ученика се тражи да путем преговарања постигну договор користећи претходно стечена знања и вештине.
	КОНВЕНЦИЈА О ПРАВИМА ДЕТЕТА	Потребе и права. Кроз разликовање базичних људских потреба од жеља и прохтева ученици се уводе у појам права. - Права и закони. На основу израде уговора са задатим елементима, ученици се упознају са суштином уговорног односа као сагласности воља и потребом законског регулисања права и обавеза. - Врсте права. Разврставањем картица на којима су исписана поједина права детета у задате категорије, ученици се упознају са садржајем Конвенције и врстама права.

		- Односи међу правима. Наставак претходног часа у циљу продубљење анализе и разумевања међусобне повезаности и недељивости права.
	ОДГОВОРНОСТ И ПАРТИЦИПАЦИЈА	Одговорности одраслих. Стављајући се у различите друштвене и професионалне улоге ученици стичу увид у везу између права и одговорности и упознају се са државним и међународним обавезама у области заштите права детета. - Одговорности деце. Кроз активност упаривања права и обавеза детета ученици развијају свест о личној одговорности за остваривање својих и поштовања туђих права. - Изражавање мишљења. Настављајући започет дијалог супротстављених мишљења на примерима ситуација из породичног и школског живота, ученици стичу знања о праву на слободно изражавање мишљења и вежбају да своје мишљење образложе. - Лествица партиципације. Ученици се упознају са различитим могућим степенима учешћа деце у акцијама или активностима (од "квази учешћа" до децејег самосталног избора и извођења акција), анализирају факторе од којих зависи могући степен активне партиципације и значај који она има за развој личности и остваривање права.
	КРШЕЊЕ И ЗАШТИТА ПРАВА	Сукоб права. На примеру довршавања започетих стрипова ученици стичу увид да сукобљена права могу да буду извор конфликта и да је за остваривање супротстављених права потребно пронаћи конструктивна решења. - Недискриминација. Помоћу игре замишљеног путовања демонстрира се да су предрасуде и стереотипи које имамо према појединим групама људи узрок дискриминаторског понашања, а потом ученици износе примере дискриминације, односно недискриминације из сопственог искуства. - Кршење права детета. Анализом задатих прича ученици се подстичу да препознају и развију осетљивост за ситуације кршења права детета. - Заштита права детета. Полазећи од задатих конкретних ситуација кршења појединих права, ученици изналазе и разматрају начине деловања у таквим ситуацијама и упознају се са службама и организацијама којима могу да се обрате за помоћ у заштити/одбрани својих права.
	ШКОЛА КАО ЗАЈЕДНИЦА	Партиципација у школи. Ученици разматрају и дискутују различите сфере школског живота и рада у којима сматрају да би требало да учествују у одлучивању и оне у којима су спремни да активно учествују и деле одговорност. - Избор проблема И и ИИ. Радећи у мањим групама, ученици прво идентификују

		проблеме младих/ученика у својој средини (школи или заједници) а потом их анализирају са становишта права која су прекршена. На основу приказа групних предлога и дискусије врши се избор оних проблема за даљи рад, на чијем решавању ученици реално могу нешто да ураде. - Како решити проблем И и ИИ. Ученици се упознају са различитим врстама акција у прилог заштите и остваривања права, разматрају и врше избор типа акције која би могла да води решењу проблема идентификованих у претходној активности. - Израда плана акције И и ИИ. Уз помоћ писане инструкције о томе шта све добар план акције треба да садржи, ученици израђују групне планове за своје акције. - Приказ групних радова. Групе приказују своје планове и кроз аргументовану дискусију заједнички процењују колико су планови реални и оствариви.
ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ – 2. разред		
- да ученици разумеју природу и начин успостављања друштвених, етичких и правних норми и правила и њихову важност за заједнички живот; - да се ученици уведу у разумевање појма права и упознају са Конвенцијом о правима детета и другим међународним документима која се баве људским правима - да ученици науче врсте права и разумеју односе међу правима и узајамност права и одговорности; - да се код ученика развије осетљивост за кршење права, спремност за заштиту сопствених и права других и науче технике залагања за остваривање права детета; - да се ученици подстакну и оспособе за активну партиципацију у животу школе; - да се ученици обуче техникама групног рада и групног одлучивања; - да код ученика развија способност критичког расуђивања и одговорног одлучивања и делања; - да се ученици обуче ефикасном планирању заједничких акција и пројеката - да се избором садржаја и укупним начином рада у оквиру овог предмета поштују и практикују основне демократске вредности и подстакне њихово присвајање.	ПРАВА И ОДГОВОРНОСТИ - ОСНОВНИ ПОЈМОВИ	- Потребе и права. Кроз разликовање базичних људских потреба од жеља и прохтева ученици се уводе у појам права. - Права и правила у ученици Кроз дефинисање права, дужности и правила за рад у ученици, ученици долазе до увида у њихову међусобну повезаност и развијају осећај "власништва" на демо-кратски договореним правилима. - Права и закони. На основу израде уговора са задатим елементима, ученици се упознају са суштином уговорног односа као сагласности воља и потребом законског регулисања права и обавеза. - Међународни документи о заштити права: Универзална декларација о људским правима и Конвенција о правима детета... Ученици се упознају са историјатом настанка, природом и садржајем међународних докумената који се тичу људских и права детета. - Права и вредности. На основу ситуације прављења избора, хијерархије и поређења понуђених вредности, ученици стичу увид у везу између права и вредности и упознају се са универзално прихваћеним вредностима које су у темељу људских права.
	ВРСТЕ ПРАВА И ОДНОСИ МЕЂУ ПРАВИМА	- Врсте права. Разврставањем картица на којима су исписана поједина права детета у задате категорије, ученици се упознају са садржајем Конвенције и врстама права. - Односи међу правима. Ученици се упознају са основним принципима Конвенције и уводе у продубљенију анализу и разумевање међусобне повезаности и недељивости права.

		- Сукоб права. На примеру довршавања започетих стрипова ученици стичу увид да сукобљена права могу да буду извор конфликта и да је за остваривање супротстављених права потребно пронаћи конструктивна решења. - Дечја и људска права . Анализа Универзалне декларације/категорија људских права и поређење са правима детета. Задаци за вежбање: Познавање Конвенције и заступљеност права штампи. Ученици обављају испитивања познатих особа (рођаке, пријатеље, друге ученике) о томе колико познају Конвенцију и истражују да ли је и на који начин тематика права заступљена у дневној и омладинској штампи и приказују своје налазе на часу.
	ПРАВА И ОДГОВОРНОСТИ	- Одговорности одраслих 1. и 2. Разматрајући улоге и обавезе родитеља и наставника у остваривању појединих права ученици стичу увид у однос између права и одговорности. У наставку рада на овој теми, ученици се упознају са државним и мђународним обавезама у области остваривања и заштите права детета. - Одговорности деце. Кроз активност упаривања права и обавеза детета ученици развијају свест о личној одговорности за остваривање својих и поштовања туђих права. Задаци за вежбање: Права и правила у учионици 2. На основу стечених знања и увида ученици поново разматрају, допуњују и прерађују "правила у учионици", која су израдили на првом часу са том темом.
	КРШЕЊЕ И ЗАШТИТА ПРАВА	- Кршење права детета. Анализом задатих прича ученици се под-стичу да препознају и развију осетљивост за ситуације кршења права детета. - Заштита права детета. Полазећи од задатих конкретних ситуација кршења појединих права, ученици изналазе и разматрају начине деловања у таквим ситуацијама и упознају се са службама и организацијама којима могу да се обрате за помоћ у зашти-ти/одбрани својих права.
ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ – 3. разред		
да се ученици упознају са базичним концептима из ове области: демократија, грађанско друштво, политка и људска права. - да ученици стекну основна знања о институцијама демократског друштва и улози грађана у демократском друштву - да се код ученика развија способност кртичког расуђивања и одговорног одлучивања и делања, како у школи, тако и у ширем окружењу	ДЕМОКРАТИЈА И ПОЛИТИКА	Ова тематска целина посвећена је одређењу појмова демократије и политике, као предусловима политичке партиципације грађана. Обрађују се механизми функционисања и институције демократије, као и начини контроле и ограничења власти у демократском поретку.
	ГРАЂАНИН И ГРАЂАНСКО ДРУШТВО	Тематска целина посвећена је појму, карактеристикама и вредностима грађанског друштва. Централне теме су: однос државе и грађанског друштва, појам грађанина и значај и начин његовог учествовања у политици

- да ученици овладају вештинама неопходним да се стечено знање примени у свакодневном животу за покретање грађанских иницијатива и конкретних акција - да се узбором садржаја и укупним начином рада у оквиру овог предмета поштују и практикују основне демократске вредности и подстакне њихово усвајање	ГРАЂАНСКА И ПОЛИТИЧКА ПРАВА И ПРАВО НА ГРАЂАНСКУ ИНИЦИЈАТИВУ	Уводни део ове целине посвећен је појму и култури људских права, као и улози грађана и залагању за остваривање ових права. Детаљније се обрађују право на грађанску иницијативу које омогућава партиципацију грађана у процесу доношења одлука и право на самоорганизовање грађана, кроз које се ученици упознају с улогом невладиних организација
	ПЛАНИРАЊЕ КОНКРЕТНЕ АКЦИЈЕ	Последња тематска целина пружа ученицима основна знања и вештине које су неопходне за решавање њима важних и блиских проблема, кроз реализацију конкретних локалних акција. На овај начин ученици имају прилике да сами узму активно учешће примењујући предходно стечена знања. У оквиру ове целине, предвиђене су јавне презентације нацрта акција и резултата у школи

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА (УПУТСТВО)

Полазиште и основни материјал за конципирање и израду програма предмета грађанско васпитање чини низ програма са овом проблематиком, које су развили домаћи стручњаци, који су испробани на популацији ученика средњих школа и позитивно оцењени како од ученика и наставника тако и од независних експерата, као и резултати испитивања мишљења и искустава ученика, наставника и родитеља о нашем образовном систему. Програмски садржаји одабрани су у складу са подацима истраживања и општом оценом о ослабљеној васпитној функцији школе. Такође су консултовани искуства и решења низа европских земаља у домену образовања за демократију и живот у грађанском друштву.

Будући да се ради о новом предмету, израђен је приручник за наставнике са детаљно разрађеним програмом и методским упутствима за сваку тему/час. Истовремено, наставници који одаберу да раде на овом предмету имају могућност да исте теме обраде користећи други материјал (актуелне примере и ситуације из разреда или школе), евентуално скрате програм уколико околности то изискују (прилози за скраћење програма дати су у Приручнику) и прилагоде начин рада конкретним условима, не мењајући основни методски приступ. Од наставника као и од ученика се очекује да на основу понуђених инструмената процењују и сам програм и предвиђени начин извођења наставе.

Овакав начин извођења наставе захтева претходну обуку наставника, искуство у извођењу сличних програма и обезбеђивање одређених организационих и техничких услова. Величина групе/разреда не би смела да буде мања од 12 нити већа од 30 ученика (оптимално 16 до 24).

Основни методски приступ у извођењу наставе грађанског васпитања је радиониичарски начин рада. Едукативне радионице базирају се на принципима активног учешћа и равноправности свих учесника, искуственом учењу и интерактивним и кооперативним стратегијама подучавања. То значи да наставник није само извор сазнања, већ и посредник и водитељ који ствара услове и подстиче ученике да кроз међусобне размене и интеракцију са наставником стичу знања, изграђују позитивне ставове и развијају вештине и способности.

Најчешће коришћени облици рада су: симултана индивидуална активност, рад у паровима или малим групама, размена или разговор у кругу, групна дискусија и излагање пред целом групом (било

наставника или ученика). У зависности од теме и постављених задатака, примењују се бројне технике активног и кооперативног учења: избацивање идеја, класификовања и рангирања, одигравања улога и игре симулације, решавања проблема, уз коришћење различитих средстава изражавања и комуникације: вербално (усмено и писано), цртежом и покретом и употребом медија.

Пошто радионичарски начин рада подразумева одређену структуру и придржавања правила рада која проистичу из наведених принципа, потребно је да се уводни час у наставу овог предмета посвети упознавању са предметом и начином рада.

Такође је обавеза наставника, имајући у виду укупну васпитну функцију школе и очекивање да ће доћи до трансфера искустава из овог предмета на друге предмете и облике рада у школи, да се старају да се наставни процес у разреду током целе школске године одвија у складу са оним што се учи (стварање демократске атмосфере, поштовање права ученика...), да се залажу да таква правила важе и изван учионице и на другим предметима.

Ученицима стоје на располагању радни и инструктивни материјали и упућују се на коришћење литературе и информација из различитих извора (штампе, електронских медија).

Сагласно природи предмета, његовом циљу и задацима наставе, ученици се не оцењују класичним школским оценама. Описно оцењивање рада и напредовања ученика (било појединачног или рада групе) од стране наставника, треба да има информативну функцију и тиме помаже ученицима да се оспособе за критичко преиспитивање свог понашања и рада и самоевалуацију. Процењује се степен ангажовања и заинтересованости ученика, редовност похађања, остварена сарадња и узајамно уважавање, резултати групног рада с обзиром на постављене задатке а не индивидуални успех и постигнуће ученика које подстиче такмичарске односе.

Назив предмета	ВЕРСКА НАСТАВА - православна		
Циљ	ЦИЉЕВИ верске наставе, као изборног предмета, у оквиру средњошколског образовања и васпитања јесу да се њоме посведоче садржај вере и духовно искуство традиционалних цркава и верских заједница које живе и делају на нашем џивотном простору, да се усеницима пружи целовит религијски поглед на свет и џивот и да им се омогући слободно усвајање духовних и џивотних вредности цркве или заједнице којој историјски припадају, односно џување и неговање сопственог верског и културног идентитета. Притом упознавање усеника са вером и духовним искуствима сопствене, историјски дате цркве или верске заједнице треба да се остварује у отвореном и толерантном дијалогу, уз уважавање других религијских искустава и филозофских погледа, као и науџних сазнања и свих позитивних искустава и достигнућа џовеањства.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	37	37	34

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ВЕРСКА НАСТАВА – ПРАВОСЛАВНА – 1. разред		
Ученик ће: - моћи да сагледа садржаје којима ће се бавити настава Православног катихизиса у току 1. године средњошколског или гимназијског образовања; - моћи да уочи какво предзнање има из градива Православног катихизиса обрађеног у претходном циклусу школовања; - бити мотивисан да похађа часове православног катихизиса. - оћи да наведе неке од примера Откривења Бога у Библији; - моћи да разуме и тумачи значење израза хомо религиосус; - моћи да препозна изразе вере у Свету Тројицу у богослужбеним текстовима; - моћи да препозна изразе вере у Бога као Творца у богослужбеним текстовима; - моћи да разуме да се Бог из љубави открива човеку, позивајући га у заједницу; - бити подстакнут да непосредније учествује у богослужењу Цркве; - моћи да промишља о личној одговорности у односу према Богу и ближњима; - моћи да разуме да се Божје Откривење дешава и данас у Цркви и свету;	УВОД	Уводно час
	БОГ ОТКРИВЕЊА	- воровина сведочи о Творцу - Човек - боготражитељ - Откривење - позив у заједницу - Бог Откривења - Света Тројица (библијска сведочанства) - Из молитвеног богословља Цркве (систематизација теме)
	ВЕРА, ЗНАЊЕ И БОГОПОЗНАЊЕ	- Вера и поверење - Вера у Старом и Новом Завету - Бог се познаје љубављу - Вера и живот ("Вера без дела је мртва...") - Из молитвеног богословља Цркве (систематизација теме)
	ХРИШЋАНИН – ЧОВЕК ЦРКВЕ	- Човек и заједница - Црква као литургијска заједница (моја парохија) - Света Литургија - пуноћа заједнице са Богом - Хришћанин - човек Цркве (систематизација теме)
	СВЕТО ПИСМО – КЊИГА ЦРКВЕ	- Настанак и подела Светог Писма - Канон и богонадахнутост Светог Писма - Црква као место тумачења и доживљаја Светог Писма и Светог Предања - Свето Писмо - књига Цркве - Утицај Светог Писма на културу и цивилизацију
	ХРИШЋАНСКИ ЖИВОТ	- Црквено Предање и народна предања - "Све ми је дозвољено, али ми није све на корист..."

• моћи да просуђује и препознаје сведочанства вере у свом животу. ћи да именује различите књиге Светог Писма; • моћи да наброји неке ауторе књига Светог Писма; • моћи да истражује Свето Писмо користећи скраћенице, поделе на главе и стихове; • знати да се посебност Светог Писма садржи у богонадахнутости; • моћи да препозна карактер богонадахнутости Светог Писма кроз лично искуство надахњивања Светим Писмом; • моћи да наведе неке примере повезаности Старог и Новог Завета; • моћи да закључи да је Свето Писмо књига Цркве, а не појединца. моћи да увиди да постоји разлика између народног и црквеног предања и да заузме став према њима; • моћи да уочи да светост живота није могућа без истовремене заједнице са Богом и људима; • знати да су сви људи призвани да буду свети; • моћи да уочи у којој мери је напредовао и савладао градиво Православног катихизиса 1. разреда средње школе.		- Из живота светих - Знамените личности и хришћанство - Смисао (и бесмисао) живота
ВЕРСКА НАСТАВА – ПРАВОСЛАВНА – 2. разред		
Моћи да интерпретира учење Цркве о стварању света; • моћи да објасни да је човек икона Божја зато што је слободан; • моћи да објасни да је човек подобије Бога зато што је способан за заједницу; • моћи да објасни да је Бог створио свет са циљем да вечно живи у заједници са Њим; • бити подстакнут да просуђује о смислу постојања човека и света; • моћи да разликује особености створеног и нествореног; • моћи да развија одговорност за сопствени живот и живот других; • моћи да преиспитује и вреднује сопствени однос према Богу, другом човеку и према творевини Божјој. знати да је старозаветна вера - вера у једнога Бога; • моћи да објасни нека од старозаветних пророштава која су се остварила у личности Христовој; • моћи да наведе који старозаветни догађаји јесу праслика Сина Божјег и новозаветне Цркве.	СТВАРАЊЕ СВЕТА И ЧОВЕКА	- Стварање света . Стварање човека по икони и подобију Божјем - Творевина и човеково место у њој - . Свет је створен са циљем да постане Црква - . Представе стварања света и човека у православној иконографији
	ПРАРОДИТЕЉСКИ ГРЕХ	- Библијска повест о прародитељски греху - Прародитељски грех као промашај циља стварања - Светоотачко тумачење прародитељског греха - Јединство човека са Богом - једини начин да се превазиђе смрт - Човекова злоупотреба творевине - Прародитељски грех у светлости богослужбених текстова
	СВЕШТЕНА ИСТОРИЈА СПАСЕЊА (ОД АДАМА ДО ИЗРАИЉА)	- Каин и Авељ - Ноје и барка, као праслике Христа и Цркве - Црква и Вавилонска кула - Авраамов завет са Богом и наговештај Цркве Христове - Жртвовање Исака као праслика жртве Христове - Јаков постаје Израиљ

• моћи да повезује догађаје старозаветне и новозаветне историје; • моћи да уочи разлику између уобичајеног значења речи пророк и њеног библијског смисла; • моћи да, на примеру пророчке делатности, увиди значај старања о социјално угроженим категоријама друштва; • моћи да схвати, на примеру Израиља, да Црква има наднационални карактер; • моћи да упоређи Десет заповести са Христовим заповестима о љубави; • знати да је месијанска идеја присутна током старозаветне историје;	СВЕШТЕНА ИСТОРИЈА СПАСЕЊА (ОД МОЈСИЈА ДО ХРИСТА)	- Откривење Бога Мојсију (ЈХВХ, ѓ ѿν) - Пасха - Месија циљ старозаветних ишчекивања - Давид и Соломон - Испуњење старозаветних пророштава у Исусу Христу - Праслике Свете Тројице, Исуса Христа и Цркве у Старом Завету (систематизација теме)
	СТАРОЗАВЕТНА РИЗНИЦА	- Мудросна књижевност - одабрани одељци - Одабрани одељци из Псалама Давидових - Старозаветни списи у богослужењу Цркве
ВЕРСКА НАСТАВА – ПРАВОСЛАВНА – 3. разред		
моћи да разуме да покајање (преумљење) значи постављање Царства Божјег за приоритет живота; • моћи да разуме да покајање подстиче човека да тражи Царство Божје; • знати да истински однос са Богом не сме бити формалистички; • бити свестан значаја испуњавања Христових заповести у свом животу; • схватити да се учешћем на Литургији учествује у Царству Божјем. моћи да схвати да су исповест и покајање повратак у наручје Очево и заједницу Цркве; • знати да су службе у Цркви дарови Духа Светога; • моћи да међусобно разликује различите службе у Цркви (епископ, свештеник, ђакон, лаик) и увиди њихову повезаност; • бити свестан да све Тајне свој смисао добијају у Литургији.	ХРИСТОСИСТИНИТИ БОГ И ИСТИНИТИ ЧОВЕК	Господ Исус Христос: Нови Адам, Месија и Емануил Христос - Оваплоћени Логос Божји Христос истинити Бог и истинити Човек Теологија иконе (систематизација теме)
	ПРИБЛИЖИЛО СЕ ЦАРСТВО БОЖЈЕ	Почетак Христове проповеди Блаженства Беседа на гори Параболе о Царству Божјем Царство Божје - циљ Христове проповеди (систематизација теме)
	ГДЕ ЈЕ ХРИСТОС ТУ ЈЕ И ЦАРСТВО БОЖЈЕ	Где је Христос ту је и Царство Божје Преображење Христово и објава Његовог страдања Лазарево Васкрсење и Улазак Христов у Јерусалим Тајна Вечера слика Царства Божјег Христос Нова Пасха Вазнесење и Други Долазак Христов Свети Дух Утешитељ - Дух заједнице и Цар Небески (систематизација теме)
	МОЈ ЖИВОТ У ХРИСТУ	Покајање и праштање Труд и ревност Вера и формализам у вери Света Литургија - пројава Царства Небеског (систематизација теме)
	СВЕТОТАЈНСКИ ЖИВОТ ЦРКВЕ	Крштење и Миропомазање Покајање и исповест Свештенство Света Литургија - Светајна Цркве
	НОВОЗАВЕТНА РИЗНИЦА	Анафора светог Василија Великог Литургијски контекст молитве Оче наш "Ако једном од ових малих учинисте, мени учинисте..." Христов однос према потребитима Сви сте једно у Христу

Назив предмета	ВЕРСКА НАСТАВА - католичка		
Циљ	Подстицање ученика на размишљање о смислу људског живота • Подстицање ученика на размишљање о патњи, добру, злу, животу и смрти • Осподобљавање ученика за проналажење упоришта живота.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	37	37	34

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ВЕРСКА НАСТАВА – КАТОЛИЧКА – 1. разред		
поставља себи и другима питање о смислу људског живота; • препозна предност искуства великих људи и мистика у тражењу одговора на темељна питања о смислу људског живота; • прихвати себе као тјелесно и духовно биће, које има како тјелесне тако и духовне потребе; • свјесно прихвати патњу као дио живота, која свој пуни смисао налази у Крстову крижу и ускрснућу; • да покуша поставити своје појединачне циљеве као израз разумијевања укупног смисла живота.	У ПОТРАЗИ ЗА СМИСЛОМ ЖИВОТА	1. Упознавање ученика и представљање програма 2. У вртлогу свијета и живота 3. Сложеност људског бића 4. Између зла и патње 5. Кршћанска вјера као одговор на питање смисла 6. Упориште живота
	ЧОВЈЕК: РЕЛИГИОЗНО БИЋЕ	7. Вјера - исконска људска потреба 8. Човјек је по нарави религиозан 9. Развој религије 10. Политеистичке религије 11. Монотеистичке религије 12. Кршћанство 13. Понављање обрађених наставних тема
	ТАЈНА СТВАРАЊА: ГОВОР ЗНАНОСТИ И ГОВОР ВЈЕРЕ	14. Природно-зnanствена тумачења настанка свијета; 15. Библијско-вјернички приступ стварању - посебност библијског говора 16. Однос вјере и знаности. 17. Понављање обрађене наставне теме на крају полугодишта и закључивање оцјена
	ОБЈАВА И СВЕТО ПИСМО	18. Објава и њезино преношење; 19. Вјера - одговор на Божји позив 20. Библија - писана Божја ријеч 21. Свијет Библије (библијска археологија, Кумрански списи) 22. Библијски говор о Богу (разумијевање библијске поруке); 23. Библија у животу кршћана 24. Понављање обрађене наставне теме
	ИСУС КРИСТ - СПАСИТЕЉ	25. Исус - повијесна особа; 26. Исусов лик и порука; 27. Навјештај Краљевства Божјега; 28. Благо и драгоцени бисер (обрада присподоба Мт 13,44) 29. Исусово откупитељско дјело; 30. Указања ускрслог Исуса 31. Ускрсли Исус и његова трајна присутност 32. Исус Крист - прави Бог и прави човјек; 33. Исус Крист испуњење месијанских очекивања 34. Ницејско-цариградско вјеровање

		35. Заједништво с Христом. 36. Понављање обрађене наставне теме и закључивање оцјена на крају године
ВЕРСКА НАСТАВА – КАТОЛИЧКА – 2. разред		
• разумије како Црква схваћа саму себе; • наведе чине којима је Исус установио Цркву; • препозна значење сусрета с Ускрслим и догађаја Педесетнице за настајање Цркве; • разумије битна обиљежја Цркве: једна, света, католичка и апостолска; • разликује четири битне ознаке Цркве: служење, заједништво, слављење и навијештање (свједочење) вјере; • уочи присутност Цркве у свим културама и народима и да схвати њезину универзалност с обзиром на њезино спасењско послање; • осјети потребу властитога ангажирања на пољу екуменизма и молитве за јединство свих кршћана.	ЦРКВА НАСТАВЉА КРИСТОВО ДЈЕЛО	1. Представљање плана и програма 2. Установљење Цркве и припадност Цркви (догађај Педесетнице); 3. Новозавјетне слике Цркве (заједништво светих, Народ Божји, Тијело Христово, Храм Духа Светога) 4. Сакраменти кршћанске иницијације - дарови милосног живота и заједништва 5. Службе и каризме у Цркви - слободно и радосно живљење Еванђеља 6. Једна Црква у мноштву Цркава - према пуном заједништву; 7. Понављање обрађене наставне теме
	ЦРКВА У ПОВИЈЕСТИ	8. Сусрет с античким свијетом (ширење кршћанства, прогони, слобода) 9. Полагање кршћанских темеља (нови народи улазе у крило Цркве) 10. Сјене средњег вијека (удаљавање истока и запада, продор ислама, крижарске војне, инквизиција) 11. Утврђивање пређеног градива 12. Сјајно доба Цркве (редовништво, школство, умјетност) 13. Вријеме дубоких подјела (реформација, Тридентински сабор) 14. Црква и модерно доба (просвјетитељство, секуларизација) 15. Пред промјенама савременог свијета (ИИ Ватикански концил) 16. Обнављање обрађене наставне теме 17. Провјера знања и закључивање оцјена на крају првог полугодишта
	У ПОТРАЗИ ЗА ЖИВОТНИМ И РЕЛИГИОЗНИМ ИДЕНТИТЕТОМ	18. Вријеме одрастања 19. Пријатељство и љубав 20. Обитељ - темељ човјекова живот 21. Потрага за вриједностима и опасност од отуђења 22. Из несигурности у овисност 23. Понуда среће у новим религиозним покретима
	У СУСРЕТ СЛОБОДИ	24. Млади и слобода (обиљежја слободе) 25. Одговорна слобода 26. Моћ Исусове слободе (Кушња у пустињи: Мт 4,1; нутарња слобода: Мк 7,21; прихваћа осуду: Ив 10,18; истина ослобађа: Ив 8,31) 27. Исус Христ - Ослободитељ (Марија Магдалена, Каменовање жене) 28. Бог хоће да човјек буде слободан 29. Слобода и савјест 30. Понављање обрађене наставне теме
	С ЦРКВОМ НА ПУТУ ВЈЕРЕ – МОЛИТВЦА, СЛАВЉЕ, СВЈЕДОЧЕЊЕ	31. Молитва као израз вјере и штовања Бога (заједничко обиљежје религија) 32. Молитва у Старом завјету (молитва псалама, прозбене, захвалне, хвалбене молитве) 33. Исус молител учи своје ученике молити (Оче наш)

		34. Молитва Цркве данас (литургијска, особна, заједничка) 35. Искуство заједништва у кршћанским заједницама младих 36. Обнављање обрађене наставне теме и закључивање оцјена на крају школске године
ВЕРСКА НАСТАВА – КАТОЛИЧКА – 3. разред		
Схвати да се на Богу који је највише Добро темељи кршћански морал; • разумије важност остварења реда, правила и праведних закона у међуљудским односима и у друштву; • уочи и препозна садржај и важност прве Божје заповиједи, те разумје значење и облике слављења дана Господњег • открије гријех као пријеступ љубави према Богу и ближњему; • спозна да Божје милосрђе и праштање надилази људско зло и гријех и да је Бог праведни Судац и милосрдни Отац; • открије да пут обраћења тражи одређење за добро и доброг Бога те међусобно праштање и помирење с људима; • открије новост, разине и обиљежја кршћанског схваћања љубави у појмовима пхилиа, ерос и агапе; • осјети потребу наслеђовања Христа и изградње властитога кршћанског моралног дјеловања по еванђеоском закону љубави	КРШЋАНСКО ПОИМАЊЕ ЧОВЈЕКА	1. Представљање плана и програма за трећи разред 2. Човјек као створење и слика Божја 3. Човјек је биће односа 4. Човјек - особа усмјерена према наднаравном 5. Исусов пут је пут кршћана (Мт 5,1-12)
	ЧОВЈЕК – МОРАЛНО БИЋЕ	6. Човјек - полазиште етичкога размишљања Пост 27,1-35) 7. Субјект и објект моралног дјеловања (Пнз 30,15-20); 8. Критерији добра и зла; 9. Однос вјере и морала 10. Однос људске нарави и милости 11. Савјест - норма етичког дјеловања 12. Савјест у Светоме писму и научавању Цркве (Мк7,21; Гаудиум ет спес,16) 13. Савјест пред законом и савременим етичким питањима 14. Људска права 15. Етика и религије 16. Понављање обрађених наставних теме на крају полугодишта 17. Закључивање оцјена на крају полугодишта
	ЉУБАВ ПРЕМА БОГУ И БЛИЖЊЕМУ	18. Бог - темељ кршћанске моралности 19. Објављени морални закон - темељни закон 20. Закон љубави према Богу 21. Присутност зла и гријеха у човјеку - пријеступ истинске љубави према Богу и човјеку 22. Еванђеоски закон љубави
	МУШКО И ЖЕНСКО СТВОРИ ИХ	23. Човјек - жена и мушкарац 24. Брак и обитељ у Божјем науму 25. Женидба - сакрамент брачне љубави и заједништва 26. Родитељи и обитељ - одговорно родитељство 27. Понављање обрађене наставне теме
	ДОСТОЈАНСТВО ЉУДСКОГ ЖИВОТА	28. Светост и достојанство људског живота 29. Животом обдарени и у живот позвани 30. Поштивање достојанства особе - изазови знаност 31. Достојанство особе пред стварношћу патње, болести и смрти
	ЖИВЈЕТИ У ИСТИНИ	32. Ходити у истини; 33. "Истина ће вас ослободити" 34. Исус Крист - пунина истине 35. Исусов пут истине - свакодневно свједочење и снага мучеништва 36. Понављање обрађене наставне теме и закључивање оцјена на крају школске године

Назив предмета	ВЕРСКА НАСТАВА - исламска		
Циљ	ЦИЉ наставе исламске вјеронауке у средњем образовању и васпитању је да пружи младима целовит вјернички поглед на свет, с посебним нагласком на вјернички практични живот, а такође и будући вечни живот. То значи да млади на примерен начин упознају властиту веру у њеној духовној, моралној, социјалној, мисионарској и другим димензијама, при чему се излагање верског виђења и постојања света обавља у веома отвореном и толерантном дијалогу с осталим наукама и теоријама. Начин приступа је исламско виђење које обухвата сва позитивна искуства људи, без обзира на њихову националну припадност и верско образовање. Упознавање је истовремено информативно-сазнајно и доживљајно-делатно, с настојањем да се основне поставке спроведу у свим сегментима живота: односа према Богу, према свету, према другим људима и однос према самом себи. Значи, циљ је вјеронаука, информативно-формативни приступ вери и изградња погледа на свет кроз призму властитог веровања, максимално поштујући све наведене датости.		
Разред	Први	Други	Трећи
Годишњи фонд часова	37	37	34

ИСХОДИ	ОБЛАСТ / ТЕМА	САДРЖАЈИ
ВЕРСКА НАСТАВА – ИСЛАМСКА – 1. разред		
ЗАДАЦИ у настави исламског вјеронаука (илмудина) су да код ученика: - развије свест о Богу као Створитељу и однос према људима као најсавршенијим божијим створењима; - оспособе (на примерен начин узрасту ученика) за постављање питања о целини и најдубљем смислу постојања човека и света, о људској слободи, животу у заједници, смрти, односу са природом која нас окружује, као и за размишљања о тим питањима у светлу вере ислама; - развије и изгради способност дубљег разумевања и вредновања културе и цивилизације у којој живе, успона и падова у историји човечанства, као и достигнућа у разним областима научног деловања; - помогне у одговорном обликовању заједничког живота с другим, у изналажењу равнотеже између властите личности и заједнице, у остваривању сусрета са светом (са људима различитих култура, религија и погледа на свет, с друштвом, с природом) и с Богом;	УПОЗНАВАЊЕ СА ОСНОВНИМ НАЧЕЛИМА ВЈЕРОВАЊА	Вјеровање у Бога џ.ш. - Вјеровање у мелеке. - Вјеровање у објављене књиге. - Вјеровање у божије посланике. - Вјеровање у судбину. Наставак упознавања са основним начелима вјеровања - Закључна ријеч о основним начелима вјеровања. - Испитивање. - Закључивање оцијена на полугодишту.
	УПОЗНАВАЊЕ СА ОСНОВНИМ ВЈЕРСКИМ ДУЖНОСТИМА	Намаз (молитва). - Пост. - Хаџ (ходочашће Меке). - Зекат (порез на опће добро) (упознавање са врстама имовине на коју се даје зекат и процентима који се издвајају на различите врсте иметка). - Категорије којима припада зекат. - Закључна ријеч о основним вјерским дужностима. - Његовање духовног живота. (суштина мистицизма). - Карактеристичне црте ислама (основе морала). - Гријех и његово испаштање (забране). - Обнављање пређеног градива.

- изгради уверење да је његов живот на овом свету само припрема за вечност, да су сви створени да буду судионици вечног живота, да се из те перспективе код ученика развија способност разумевања, преиспитивања и вредновања властитог односа према другом човеку као Божијем створењу и изгради спремност за покајање.		- Политички систем ислама (национализам, средства за остваривање универзалности). - Хисторија халифета (функционисање исламске државе). - Облик владавине (савјетовање и контакт са народом, инострана политика). - Обнављање пређеног градива. - Закључна ријеч о функционисању исламске државе коју је утемељио Мухамед а.с. - Испитивање. - Закључивање оцијена.
--	--	---

ВЕРСКА НАСТАВА – ИСЛАМСКА – 2. разред

ЗАДАЦИ у настави исламског вјеронаука (илмудина) су да код ученика: - развије свест о Богу као Створитељу и однос према људима као најсавршенијим божијим створењима; - оспособе (на примерен начин узрасту ученика) за постављање питања о целини и најдубљем смислу постојања човека и света, о људској слободи, животу у заједници, смрти, односу са природом која нас окружује, као и за размишљања о тим питањима у светлу вере ислама; - развије и изгради способност дубљег разумевања и вредновања културе и цивилизације у којој живе, успона и падова у историји човечанства, као и достигнућа у разним областима научног деловања; - помогне у одговорном обликовању заједничког живота с другим, у изналажењу равнотеже између властите личности и заједнице, у остваривању сусрета са светом (са људима различитих култура, религија и погледа на свет, с друштвом, с природом) и с Богом; - изгради уверење да је његов живот на овом свету само припрема за вечност, да су сви створени да буду судионици вечног живота, да се из те перспективе код ученика развија способност разумевања, преиспитивања и вредновања властитог односа према другом човеку као Божијем створењу и изгради спремност за покајање.	водни час (упознавање ученика са планом и програмом вјеронауке, кратак осврт на градиво из претходне године). - Правни систем ислама (правна наука, писани устав). - Међународно право (главне карактеристике исламског права). - Законодавство у исламу. - Судство и извори исламског права. - Економски систем ислама. - Насљеђивање у исламу и васијет (тестамент). - Друштвена осигурања (игре на срећу). - Зајам и интерес. - Жена у исламу. - Дужности и права жене у исламу. - Положај немуслимана у исламској земљи. - Друштвена аутономија. - Значење светог рата (џихада). - Допринос ислама друштвеним наукама. - Допринос ислама природним наукама. - Посебан допринос муслимана математици, хемији и физици. - Ортодоксне халифе (владари). - Династија емевија. - Династија абасија. - Андалузијски хилафет и положај муслимана у осталом дијелу свијета. - Свакодневни живот муслимана (рађање, почетак живота). - Брак, остали обичаји и смрт. - Храна, пиће, одијевање и фризура. - Зашто само један лунарни календар.	
---	--	--

ВЕРСКА НАСТАВА – ИСЛАМСКА – 3. разред

ЗАДАЦИ у настави исламског вјеронаука (илмудина) су да код ученика: - развије свест о Богу као Створитељу и однос према људима као најсавршенијим божијим створењима; - оспособе (на примерен начин узрасту ученика) за постављање питања о целини и најдубљем смислу постојања	ВЈЕРА И РЕЛИГИЈА	Вјера и наука - Божја објава-вахј - утицај теvhида - монотеизма на живот
	НАЈВЕЋИ ПОСЛАНИЦИ	Улу-л-азм - посланици одлуке - Адем - отац човјечанства и први посланик - Нух - први посланик на земљи, први сукоб теvhида са политеизмом - Ибрахим - праотац каснијих вјеровјесника и градитељ Кабе

човека и света, о људској слободи, животу у заједници, смрти, односу са природом која нас окружује, као и за размишљања о тим питањима у светлу вере ислама; - развије и изгради способност дубљег разумевања и вредновања културе и цивилизације у којој живе, успона и падова у историји човечанства, као и достигнућа у разним областима научног деловања; - помогне у одговорном обликовању заједничког живота с другим, у изналажењу равнотеже између властите личности и заједнице, у остваривању сусрета са светом (са људима различитих култура, религија и погледа на свет, с друштвом, с природом) и с Богом; - изгради уверење да је његов живот на овом свету само припрема за вечност, да су сви створени да буду судионици вечног живота, да се из те перспективе код ученика развија способност разумевања, преиспитивања и вредновања властитог односа према другом човеку као Божијем створењу и изгради спремност за покајање.		- Муса - посланик који је срушио највећу тиранију на земљи, који је непосредно разговарао са Алахом д'.ш. и коме је објављен Теврат - Иса - син Мерјемин, знамење свјетовима, посланик Инд'ила - Мухаммед а.с. - посланик човјечанства, посланик Кур'ана и милост свјетовима
	ВЈЕРА И ДРУШТВО	Вјера и наука - Божја објава-вахј - утицај теvhида - монотеизма на живот
	ЗЕЈЕДНИЧКИ ЕЛЕМЕНТИ РЕЛИГИЈА	Свете књиге: Библија, Стари завјет, Нови завјет, Тора, Талмуд, Кур'ан часни - Појам гријеха: Гријех у јудизму, Гријех у хришћанству, Гријех у исламу - жртва-курбан - Ходочашће: Јерусалем-свети град јудаизма, хришћанства и ислама - Бејтулах-Каба: симбол изворне вјере у једног и јединог Бога
	НАЈСТАРИЈЕ РЕЛИГИЈЕ	- религије Блиског истока - Религије древног Египта
	ЖИВЕ РЕЛИГИЈЕ ИСТОКА	- Хиндуизам Будизам

6. НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Школски програм реализује се кроз обавезни, изборни и факултативни део. Обавезни део школског програма обухвата предмете и садржаје који су обавезни за све ученике одређеног нивоа и врсте образовања. Изборни део школског програма обухвата обавезне изборне предмете и изборне наставне предмете. Факултативни део школског програма обухвата садржаје којима се задовољавају интереси ученика, у складу са могућностима школе, као и садржаје и облике слободних активности (екскурзије, секције, културне и друге активности...). Циљеви и програмски задаци су јасно и прецизно одређени по разредима и доприносе ефикаснијој реализацији наставног садржаја. За остваривање циљева школског програма значајно је ефикасно планирање на годишњем и месечном нивоу, као и припремања наставника за свакодневну наставу. При остваривању школског програма водиће се рачуна о:

- изради ИОП-а за сваког ученика
- развојним сметњама;
- узрастним карактеристикама;
- индивидуалним способностима ученика;
- потребама ученика;
- интересовањима ученика;
- међупредметним компетенцијама;
- постојећим ресурсима школе (опремљеност, кадар...);
- циљевима дефинисаним Развојним планом;
- резултатима процеса самовредновања;
- другим факторима значајним за васпитно-образовни процес

7. ПРАЋЕЊЕ НАПРЕДОВАЊА И ОЦЕЊИВАЊЕ УЧЕНИКА

Праћење напредовања ученика подразумева:

- процењивање нивоа психомоторног развоја детета/ученика
- индивидуализација
- израда ИОП-а (како би се осигурали оптимални услови за испољавање и развијање потенцијала сваког детета/ученика и пружила одговарајућа подршка)
- праћење напредовања детета/ученика током школске године (бележење података о постигнућима, процесу учења, напредовању, потешкоћама...), у педагошкој документацији, досијеу и портфолиу ученика.
- евалуација и ревизија ИОП-а

Педагошка документација садржи:

- личне податке о ученику,
- индивидуалне карактеристике ученика (јаке и слабе стране),
- податке о провери постигнућа (у складу са ИОП-ом),
- податке о активностима ученика,
- податке о напредовању ученика,
- податке о понашању ученика,

- препоруке за даљи рад.

Досије ученика садржи:

- личне податке о ученику,
- медицинску документацију и мишљења ИРК,
- мишљење дефектолога и психолога,
- план индивидуалних третмана,
- полугодишњи дефектолошки извештаји о напредовању детета

Школа предвиђа интерно праћење напретка ученика: иницијално тестирање на почетку школске године у оквиру предмета, критеријумске тестове у току шк. године, остале видове провере остварености исхода ИОП-а.

Оцењивање ученика:

Врши се на основу Правилника о оцењивању ученика (основне и средње школе), а у складу са ИОП-ом.

У првом разреду оцењивање је описно, а од другог до осмог разреда, као и у средњој школи, примењује се бројчано оцењивање. Праћење напредовања и остварености постигнућа ученика у току школске године обавља се формативним и сумативним оцењивањем. Формативно оцењивање - јесте редовно проверавање постигнућа ученика, садржи повратну информацију и препоруке за даље напредовање - оцена је описна и бројчана. Сумативно оцењивање - јесте вредновање постигнућа на крају програмске целине (теме) или за класификациони период из предмета и владања - оцена је бројчана и уноси се у дневник образовно-васпитног рада.

Родитељи су у могућности да прате напредовање своје деце током школске године и путем писаних извештаја, које добијају на крају сваког тромесечја, на полугодишту и на крају године.

8. ПРОГРАМИ КОЈЕ РЕАЛИЗУЈЕ ШКОЛА

8.1. ПРОГРАМ ДОПУНСКЕ, ДОДАТНЕ И ПРИПРЕМНЕ НАСТАВЕ

Допунска настава

Организује се за ученике који стално или повремено заостају у савладавању наставних садржаја.

Циљ је омогућити ученицима који имају потешкоћа у савладавању наставних садржаја да исте усвоје.

Задаци:

- одређивање наставних садржаја које ученици нису усвојили током редовне наставе,
- помоћ у усвајању наставних садржаја (према ИОП-у),
- понављање, утврђивање и увежбавање стечених знања

У идентификацији ученика за које треба организовати допунску наставу учествује одељењски старешина, предметни наставник, родитељ, психолог. Допунским радом се обухватају: ученици који перманентно имају потешкоћа у усвајању наставног градива, ученици који долазе из других школа, ученици који су због болести, породичних и других оправданих

разлога одсуствовали са наставе дужи временски период, ученици који у континуитету добијају негативне оцене из неког предмета, ученици који су из одређеног предмета показали недовољан успех или ишли на поправни испит. Чим савлада предвиђене наставне садржаје, ученик престаје са допунским радом.

Начин остваривања програма:

- Благовремена идентификација ученика којима је потребна допунска настава,
- Допунска настава се организује једном недељно, током целе школске године,
- Са ученицима се раде посебно припремљени задаци, вежбе (у складу са ИОП-ом),
- Континуирано проверавање у којој мери ученици усвајају наставне садржаје,
- Одељењско веће прати ефекте допунске наставе

Додатна настава

Организује се за ученике са посебним интересовањима и склоностима за поједини наставни предмет.

Циљеви:

- Омогућавање ученицима са посебним интересовањима или склоностима за поједини наставни предмет да прошире своја знања и развију вештине,
- Подстицање ученика на испољавање своје успешности (креативности, надарености) корз учешће у ваннаставним облицима рада

Задаци:

- Допуњавање обавезних наставних садржаја сходно израженој даровитости ученика (ИОПЗ),
- Утврђивање конкретног програма рада за сваког даровитог ученика у складу са његовим интересовањима,
- Праћење развоја и напредовања даровитих ученика

Начин остваривања програма:

- Идентификација даровитих и талентованих ученика,
- Додатна настава се организује на основу идентификације даровитих ученика, а обично једном недељно у току школске године,
- Опредељивање ученика за додатни рад и његово трајање је добровољно,
- Праћење развој и напредовања даровитих ученика,
- Усавршавање утврђених програма рада,
- Подстицање ученика на укључивање у различите облике ваннаставних активности (конкурси, такмичења...)

Припремна настава

Организује се ради припреме ученика за завршни испит (на крају 8. разреда) и за ученике упућене на разредни испит.

Циљ:

- Припрема ученика за полагање завршног испита или разредног испита

Задаци:

- усклађивање утврђених наставних садржаја са могућностима сваког појединца (према ИОП-у),

- пружање помоћи ученицима да наставне садржаје усвоје (према ИОП-у)

Начин остваривања програма:

- Припремна настава за ученике 8. разреда се организује у другом полугодишту,
- Припремну наставу спроводе наставници оних предмета који се полажу на завршном испиту,
- Са ученицима се раде посебно припремљени задаци, вежбе (у складу са ИОП-ом),
- Припремна настава за ученике упућене на полагање разредног испита се организује по потреби, према садржајима из програма наставе; пре полагања испита

8.2 ПРОГРАМ КУЛТУРНИХ АКТИВНОСТИ ШКОЛЕ

Културна и јавна делатност школе обухвата широк спектар деловања.

Циљ културне делатности школе је унапређивање образовно-васпитног рада, развијање стваралаштва, интересовања и склоности деце са развојним сметњама, као и афирмација свих ваннаставних активности.

Задаци школе у остваривању културних и друштвених активности су :

- социјализација и интеграција деце са сметњама у развоју кроз партиципацију у различитим активностима у социјалном окружењу;
- успостави и организује сарадњу са културним институцијама социјалног окружења (музеји, галерије, библиотека, позориште, биоскоп...);
- презентује ученичка постигнућа, способности и стваралаштво кроз разноврсне активности
- поштује и прати интересовања ученика, склоности, са циљем да се поспеше креативност, маштовитост, заједништво и колективни дух, ангажованост према друштвеној и социјалној стварности
- укључивање породице у културне активности школе;

Програмски садржаји:

- Свечани пријем првака,
- обележавање Дечије недеље,
- обележавање школске славе Св. Саве
- изложба ликовних и литерарних радова,
- учешће на ликовним конкурсима,
- обележавање празника и значајних датума (националних и међународних),
- обележавање Дана школе
- посете позоришту, биоскопу, библиотеци, музеју, галеријама...
- прослава матуре (8. раз. и 3. раз. СШ)
- заједничке културне активности са установама културе у локалној самоуправи

Начин остваривања програма

Програм културних активности школе остварује се организацијом изложби, приредби, прослава, концерата, смотри,...Реализатори културних активности најчешће су наставници, васпитачи и ученици (Ученички парламент). У реализацији Програма културних активности значајна погодност за нашу школу је то што су нам у близини све важне установе културе, као што су: музеј, градска библиотека, биоскоп, Народно и Дечије позориште, Савремена галерија, удружења...

8. 3. ПРОГРАМ ШКОЛСКОГ СПОРТА И СПОРТСКИХ АКТИВНОСТИ

Циљ програма школског спорта и спортских активности школе је да кроз јединство наставних, ваннаставних и ваншколских активности утиче на:

- целокупан психофизички развој деце/ученика;
- развијање здравих навика и свести о очувању и унапређивању здравља;
- правилну примену физичког вежбања
- промоцију здравих стилова живота у циљу превенције насиља, наркоманије и деликвенције.

Задаци

- подстицање раста и развоја деце/ученика;
- утицање на правилно држање тела;
- развој и усавршавање моторичких способности (у складу са могућностима сваког појединца);
- подстицање ученика да стечене вештине и навике користе у свакодневним условима живота;
- неговање тимског духа и осећаја припадности;
- развијање такмичарског духа

Програмски садржаји

- Корективно – педагошки рад,
- свакодневно вежбање у оквиру пројекта „Покренимо нашу децу,,
- крос,
- Дан школе – спортски дан,
- секције - (стони тенис, шах, зумба, фудбал),
- учешће на спортским такмичењима (на покрајинском, републичком и међународном нивоу) у фудбалу, кошарци, одбојци, стоном тенису, шаху, атлетици;
- организовање недеље школског спорта (у оквиру Дечије недеље),
- организовање међуодељенских такмичења (Игре без граница)
- Летњи камп (школа пливања, школа јахања, школа спорта...)
- посета куглани
- посета клизалишту
- спортске игре ученика млађег школског узраста (Мађарска, Румунија)

- посете спортским догађајима,
- сусрети са истакнутим спортистима,
- презентације спортских клубова,
- организовање спортских сусретата на којим ће учествовати ученици, родитељи и наставници.

Начин остваривања програма:

Програм школског спорта се остварује на часовима физичког и здравственог васпитања, на ваннаставним активностима кроз слободне активности, активности у природи, школска и ваншколска такмичења. Рад се одвија у интересним групама, секцијама или школским екипама које се формирају према способностима и полу.

У реализацији програма спортских активности, значајна погодност за нашу школу је сарадња са ЈКП Стадион и могућност бесплатног коришћења спортских терена и клизалишта у договореним терминима.

8.4. ПРОГРАМ ЗАШТИТЕ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ, НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА

Програм заштите утврђује се на основу анализе стања безбедности, присутности различитих облика и интензитета насиља, злостављања и занемаривања у Школи, специфичности Школе и резултата самовредновања и вредновања квалитета рада Школе.

Програмом заштите обезбеђују се услови за сигурно и подстицајно одрастање и развој ученика, заштиту од свих облика насиља, злостављања и занемаривања и социјалну реинтеграцију детета и ученика које је извршило, односно било изложено насиљу, злостављању или занемаривању. Програмом заштите од насиља, злостављања и занемаривања Школа одређује мере и активности које обезбеђују развијање и неговање позитивне атмосфере и безбедно окружење, дефинише превентивне и интервентне активности, одговорна лица и временску динамику остваривања.

ЗНАЧЕЊЕ ПОЈМОВА

Под насиљем и злостављањем подразумева се сваки облик једанпут учињеног, односно понављаног вербалног или невербалног понашања које има за последицу стварно или потенцијално угрожавање здравља, развоја и достојанства личности детета и ученика или запосленог.

Физичко насиље и злостављање је понашање које може да доведе до стварног или потенцијалног телесног повређивања детета, ученика или запосленог; физичко кажњавање ученика од стране запослених и других одраслих особа.

Психичко насиље и злостављање је понашање које доводи до тренутног или трајног угрожавања психичког и емоционалног здравља и достојанства ученика или запосленог.

Социјално насиље и злостављање је понашање којим се искључује ученик из групе вршњака и различитих облика социјалних активности, одвајањем од других, неприхватањем

по основу различитости, ускраћивањем информација, изоловањем од заједнице, ускраћивањем задовољавања социјалних потреба.

Дискриминација је социјално насиље и представља свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лице или групе лица, као и на чланове њихових породица или њима блиска лица на отворен или прикривен начин, а који се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, статусу мигранта, односно расељеног лица, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, родном идентитету, сексуалној оријентацији, имовном стању, социјалном и културном пореклу, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, сметњи у развоју и инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу и другим стварним, односно претпостављеним личним својствима.

Сексуално насиље и злостављање је понашање којим се ученик сексуално узнемирава, наводи или приморава на учешће у сексуалним активностима које не жели, не схвата или за које није развојно дорастао или се користи за проституцију, порнографију и друге облике сексуалне експлоатације.

Електронско насиље и злостављање је злоупотреба информационих технологија која може да има за последицу повреду друге личности и угрожавање достојанства и остварује се слањем порука електронском поштом, СМС-ом, ММС-ом, путем веб-сајта (*web site*), четовањем, укључивањем у форуме, социјалне мреже и сл.

Занемаривање у Школи обухвата: ускраћивање појединих облика образовно-васпитног рада неопходних ученику; нереаговање на сумњу о занемаривању или на занемаривање од стране родитеља; пропусте у обављању надзора и заштите ученика од повређивања, самоповређивања, употребе алкохола, дувана, наркотичког средства или психоактивне супстанце, укључивања у деструктивне групе и организације и др.

НИВОИ И ОБЛИЦИ НАСИЉА

Први ниво

Физичко насиље	Емоционално/психичко насиље	Социјално насиље	Сексуално насиље и злоупотреба	Насиље злоупотребом информационих технологија
ударање чврга, гурање, штипање, гребање, гађање, чупање, уједање, саплитање, шутирање, прљање, уништавање ствари...	исмејавање, омаловажавање, оговарање, вређање, ругање, називање погрдним именима, псовање, етикетирање, имитирање, „прозивање“...	добацивање, подсмевање, игнорисање, искључивање из групе или фаворизовање на основу социјалног статуса, националности, верске припадности, насилно дисциплиновање, ширење гласина...	добацивање, псовање, ласцивни коментари, ширење прича, етикетирање, сексуално додиривање, гестикулација...	узнемиравајуће „зивкање“, слање узнемиравајућих порука СМС-ом, ММС-ом, путем веб-сајта...

Други ниво

Физичко насиље	Емоционално/психичко насиље	Социјално насиље	Сексуално насиље и злоупотреба	Насиље злоупотребом информационих технологија
шамарање, ударање, гажење, цепање одела, „шутке“, затварање, пљување, отимање и уништавање имовине, измицање столице, чупање за уши и косу...	уцењивање, претње, неправедно кажњавање, забрана комуницирања, искључивање, одбацивање, манипулисање...	сплеткарење, игнорисање, неукључивање, неприхватање манипулисање, експлоатација, национализам...	сексуално додиривање, показивање порнографског материјала, показивање интимних делова тела, свлачење...	огласи, клипови, блогови, злоупотреба форума и четовања, снимање камером појединача против њихове воље, снимање камером насилних сцена, дистрибуирање снимака и слика..

Трећи ниво

Физичко насиље	Емоционално/психичко насиље	Социјално насиље	Сексуално насиље и злоупотреба	Насиље злоупотребом информационих технологија
туча, давлeње, бацање, проузроковање опекотина, ускраћивање хране и сна, излагање ниским температурама, напад оружјем...	заstraшивање уцењивање, рекетирање, ограничавање кретања, навођење на коришћење психоактивних супстанци, укључивање у секте, занемаривање...	претње, изолација, одбацивање, терор групе над појединцем/групом, организовање затворених група (кланова), национализам, расизам, сви облици дискриминације (непосредна дискриминација, посредна дискриминација, повреда начела једнаких права и обавеза, забрана позивања на одговорност,	завођење од стране одраслих, подвођење, злоупотреба положаја, навођење, изнуђивање и принуда на сексуални чин, силовање, инцест...	снимање насилних сцена, дистрибуирање снимака и слика, дечија порнографија...

		удруживање ради вршења дискриминације		
--	--	---	--	--

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ ПРОГРАМА

Принципи на којима се заснива овај Програм и поступање на основу њега, односе се на:

- Право на живот, опстанак и развој
- Најбољи интерес детета, уз обезбеђивање поверљивости података
- Спречавање дискриминације, што значи обухватање свих ученика овим Програмом
- Активно учешће ученика, које се обезбеђује правовременим информисањем и давањем могућности да искажу своје мишљење

ЦИЉЕВИ ПРОГРАМА

Циљ програма је превенција свих облика насилничког понашања, као и стручна интервенција у ситуацијама потенцијалног или стварног насилничког понашања ученика, родитеља, наставника или других лица.

Циљеви Програма у превенцији су:

- Подстицање и развијање климе прихватања, толеранције и међусобног уважавања
- Идентификација безбедносних ризика у школи увидом у документацију, непосредно окружење евидентирањем критичних места у школи, анкетирањем ученика, наставника и родитеља
- Повећање осетљивости свих који су укључени у живот и рад школе, на препознавање насиља и злостављања
- Унапређење способности свих учесника у школском животу – наставног и ваннаставног особља, ученика, родитеља, локалне заједнице – за уочавање, препознавање и решавање проблема насиља
- Оспособљавање свих запослених и родитеља за рано препознавање знакова у понашању деце који указују на потенцијално насилно понашање
- Пружање помоћи ученицима у савладавању личних проблема и проблема у учењу
- Изграђивање и примена норми понашања, информисање о правилима и кућном реду
- Дефинисање процедура и поступака реаговања на насиље и информисање свих учесника у школском животу о томе
- Омогућавање свим ученицима који имају сазнања о могућем насилном акту да без излагања опасности врше пријављивање насиља
- Спровођење психо-социјалног програма превенције кроз обуку за ненасилну комуникацију, самоконтролу реаговања и понашања, превазилажење стреса, учење социјалних вештина
- Сарадња са родитељима путем савета, родитељских састанака, индивидуалних и групних разговора
- Сарадња са службама ван школе које посредно и непосредно могу помоћи на превазилажењу проблема насиља у школи

Циљеви Програма у интервенцији су:

- Спровођење процедура и поступака реаговања у ситуацијама насиља

- Праћење и евидентирање врста и учесталости насиља и процењивање ефикасности спровођења Програма заштите
- Рад на отклањању последица насиља и интеграција ученика у заједницу вршњака
- Саветодавни рад са ученицима који трпе насиље, врше насиље или су посматрачи насиља

ПРЕВЕНТИВНЕ АКТИВНОСТИ

Превентивне активности заједнички планирају и спроводе ученици, родитељи и запослени.

АКТИВНОСТ	НОСИОЦИ
Формирање Тима за заштиту ученика од насиља за наредну школску годину	Директор
Анализа стања, праћења насиља, злостављања и занемаривања, вредновања квалитета и ефикасности предузетих мера и активности у области превенције и интервенције	Тим за заштиту ученика од насиља
Анкетирање наставника, ученика и родитеља и утврђивање њихових предлога за унапређивање безбедности у школи	Тим за заштиту ученика од насиља
Израда Акционог плана превентивних активности за наредну школску годину	Тим за заштиту ученика од насиља
Организовање дежурства запослених	Директор и Тим за заштиту деце од насиља
Усклађивање постојећих подзаконских аката школе са Законом и Посебним протоколом за заштиту ученика од насиља	Секретар
Дефинисање правила понашања и последица кршења правила понашања	Тим за заштиту деце од насиља, Ученички парламент
Информисање ученика и родитеља о Тиму и његовим активностима и упућивање у могућност тражења помоћи и подршке од Тима	Одељењске старешине
Предавање за родитеље : - Како препознати и како се понашати уколико ваше дете трпи насиље?	Одељењске старешине
Формирање вршњачког тима за заштиту ученика од насиља	Координатор ученичког парламента
Коришћење наставних садржаја у превенцији насиља	Наставници
Организовање слободних активности према предлозима Ученичког парламента	Директор и Тим за заштиту деце од насиља, Ученички парламент
Школска спортска такмичења/ спортски дан посвећен безбедном и сигурном школском окружењу (кошарка, фудбал, рукомет и одбојка)	Наставници
Обележавање Дечје недеље	Одељењске старешине, ПП служба и Ученички парламент
Обележавање 19. новембра- Светског дана борбе против злостављања деце	Ученички парламент, Тим за заштиту ученика од насиља

Обележавање Светског дана толеранције	Ученички парламент, наставници грађанског васпитања и верске наставе
Радионице за ученике: - Ненасилна комуникација - Умеће комуникације	Стручна служба, одељењске старешине
Групни рад са родитељима на родитељским састанцима: - Насиље у школи и породици, - Ненасилна комуникација и конструктивно решавање конфликта, - Развојне потребе и проблеми деце школског узраста	Одељењске старешине, стручна служба, директор школе
Умрежавање и сарадња са релевантним установама (спољашња заштитна мрежа)	Директор, ПП служба, одељењске старешине

СТРУЧНО УСАВРШАВАЊЕ ЗАПОСЛЕНИХ	
САДРЖАЈ	НОСИОЦИ
Обука запослених за примену Посебног протокола за заштиту деце-ученика од насиља у образовно- васпитним установама (за наставнике који нису прошли програм обуке)	Стручна служба
Предавања за наставнике: - Примена индикатора за прелиминарну идентификацију жртава трговине људима - Како препознати ризичне облике понашања ученика и како реаговати	Стручна служба
Превенција и решавање дисциплинских проблема у настави	Каталог акредитованих програма стручног усавршавања.
Примена реституције (принципи, значај преговарања, важност постизања ра...)	Каталог акредитованих програма стручног усавршавања.
Управљање дисциплином и партнерска комуникација	Каталог акредитованих програма стручног усавршавања.

ИНТЕРВЕНТНЕ АКТИВНОСТИ

Школа интервенише увек када постоји сумња или сазнање да дете и ученик трпи насиље, злостављање и занемаривање, без обзира на то где се оно догодило, где се догађа или где се припрема.

Редослед поступања у интервенцији

1. Сазнање о насиљу или откривање насиља одвија се непосредним увидом да је насиље у току или посредно, препознавањем спољашњих знакова или поверавањем самог детета или треће особе.

2. Заустављање насиља је обавеза свих запослених у установи, као и да позове помоћ уколико процени да не може самостално да делује.

3. Смиривање ситуације подразумева обезбеђивање сигурности за ученика, удаљавање из ризичне ситуације.

4. Обавештавање родитеља и предузимање хитних акција по потреби (пружање прве помоћи, обезбеђивање лекарске помоћи, обавештавање полиције и центра за социјални рад) обавља се одмах након заустављања насиља и злостављања. Уколико родитељ није доступан или његово обавештавање није у најбољем интересу детета и ученика, установа одмах обавештава центар за социјални рад.

5. Консултације у школи се врше ради: разјашњавања околности, анализирања чињеница на што објективнији начин, процене нивоа насиља и злостављања, нивоа ризика и предузимања одговарајућих мера и активности, избегавања конфузије и спречавања некоординисане акције. У консултације у установи укључују се: одељењски старешина, дежурни наставник, психолог, педагог, тим за заштиту, директор, ученички парламент.

Уколико у току консултација у установи директор и тим за заштиту, услед сложених околности не могу са сигурношћу да процене ниво насиља, злостављања и занемаривања, као и да одреде мере и активности, у консултације укључују надлежне органе и друге организације и службе: Министарство просвете – школску управу, центар за социјални рад, полицију, здравствену службу и др.

6. Мере и активности предузимају се за све нивое насиља и злостављања. Оперативни план заштите сачињава се за конкретну ситуацију другог и трећег нивоа за сву децу и ученике - учеснике насиља и злостављања (оне који трпе, који чине и који су сведоци насиља и злостављања).

7. Ефекте предузетих мера и активности прати установа (одељењски старешина, тим за заштиту, психолог и педагог) ради провере успешности, даљег планирања заштите и других активности школе.

ИНТЕРВЕНЦИЈА ПРЕМА НИВОИМА НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА

Ниво насиља и злостављања условљава и предузимање одређених интервентних мера и активности.

На првом нивоу активности предузима самостално одељењски старешина у сарадњи са родитељем, у смислу појачаног васпитног рада са васпитном групом, одељењском заједницом, групом ученика и индивидуално.

На другом нивоу активности предузима одељењски старешина у сарадњи са психологом, тимом за заштиту и директором, уз обавезно учешће родитеља, у смислу појачаног васпитног рада. Уколико појачани васпитни рад није делотворан, директор покреће васпитно-дисциплински поступак и изриче меру, у складу са Законом.

На трећем нивоу активности предузима директор са тимом за заштиту, уз обавезно ангажовање родитеља и надлежних органа, организација и служби (центар за социјални рад, здравствена служба, полиција и друге организације и службе). Уколико присуство родитеља

није у најбољем интересу ученика, тј. може да му штети, угрози његову безбедност или омета поступак у установи, директор обавештава центар за социјални рад, односно полицију.

Улоге и одговорности запослених и ученика у школи када постоји сумња на насиље или се насиље догоди

ДЕЖУРНИ НАСТАВНИК

- дежура у складу са распоредом;
- уочава и пријављује случај;
- покреће процес заштите детета (реагује одмах у случају насилног понашања, користећи неку од стратегија);
- обавештава одељењског старешину о случају;
- евидентира случај у књигу дежурстава и попуњава образац за евиденцију насилног понашања;
- сарађује са Тимом за заштиту деце од насиља.

ОДЕЉЕЊСКИ СТАРЕШИНА

- уочава случајеве насилног понашања и реагује одмах;
- учествује у процесу заштите деце;
- разговара са учесницима насиља;
- информисе родитеље и сарађује са њима;
- по потреби, сарађује са Тимом за заштиту деце од насиља;
- планира и изводи активности у оквиру ЧОС ;
- прати ефекте предузетих мера;
- евидентира и води документацију о случају; прибавља потпис родитеља
- по потреби, комуницира са релевантним установама.

ТИМ, ПЕДАГОГ, ПСИХОЛОГ

- уочава случајеве насилног понашања;
- покреће процес заштите детета, реагује одмах;
- обавештава одељењског старешину и сарађује са њим;
- по потреби, разговара са родитељима;
- пружа помоћ и подршку деци/ученицима, наставницима;
- разматра случај (2. и 3. ниво) и осмишљава мере заштите;
- обавља консултације, предлаже заштитне мере, прати ефекте предузетих мера;
- по потреби, сарађује са другим установама;
- евидентира случај.

ПОМОЋНО-ТЕХНИЧКО ОСОБЉЕ

- уочава и пријављује случајеве насилног понашања;
- прекида насиље.

УЧЕНИЦИ, ДЕЦА

- дежурају заједно са наставницима на одморима;
- уочавају случајеве насилног понашања;

- траже помоћ одраслих;
- пријављују одељењском старешини;
- учествују у мерама заштите.

ВОЂЕЊЕ ЕВИДЕНЦИЈЕ И ДОКУМЕНТАЦИЈЕ

Запослени у школи воде евиденцију о појавама насиља у образац за евиденцију о случајевима насиља који садржи:

- Шта се догодило ?
- Ко су учесници ?
- Како је пријављено насиље ?
- Врсте интервенције?
- Какве су последице?
- Који су исходи предузетих корака?
- На који начин су укључени родитељи, одељенски старешина, стручна служба?
- Праћење ефеката предузетих мера.

Одељењски старешина бележи насиље на првом нивоу; прати и процењује делотворност предузетих мера и активности; подноси извештај тиму за заштиту, у складу са динамиком.

Психолог бележи насиље на другом и трећем нивоу; води и чува документацију (службене белешке, податке о лицу, догађају, предузетим радњама и др.); прати остваривање конкретних планова заштите другог и трећег нивоа; подноси извештај тиму за заштиту, у складу са динамиком.

ПРАЋЕЊЕ ЕФЕКТА ПРЕДУЗЕТИХ МЕРА

Одељењски старешина и стручна служба прате ефекте предузетих мера. Прате:

- понашање ученика који је трпео насиље (да ли се повлачи, да ли постаје агресивно, да ли тражи подршку и на који начин...) и ученика који се понашао насилно (да ли наставља са нападима, да ли тражи друге жртве, да ли га група одбацује, да ли га група подржава...);
- како реагују пасивни посматрачи (да ли се обраћају старијима за помоћ, да ли сви знају како да се повежу са унутрашњом заштитном мрежом и ко је њихова особа од поверења, да ли се препознаје страх, да ли сами предузимају неке акције и сл.);
- шта се дешава у одељењу (да ли се издвајају нове групе, каква је атмосфера ...);
- колико су родитељи сарадници у активностима на смањивању насиља;
- како функционише Тим и унутрашња заштитна мрежа (где су слабе тачке и шта се може боље);
- колико су друге институције (спољна заштитна мрежа) укључене и који су ефекти њиховог укључивања.

Уколико се увиди да се ситуација насиља понавља, усложњава и постаје ризичнија и опаснија, неопходно је предузети следеће заштитне мере:

- појачати опрез свих запослених и дежурних наставника и ученика
- укључити у рад родитеље и школског полицајца
- наставити са индивидуалним радом - психолог школе
- укључити стручњаке из других установа (из спољашње заштитне мреже)

ИЗВЕШТАВАЊЕ

Тим квартално извештава Наставничко веће, а полугодишње Школски одбор и Савет родитеља Школе о реализацији и ефектима превентивних и интервентних мера и активности. Извештавање о појединим случајевима насиља врши директор школе водећи рачуна о поверљивости података, заштити приватности стављајући интересе детета изнад интереса родитеља, школе, струке и др.

Подаци до којих се дође су поверљиви и могу се ставити на располагање само службеним лицима ангажованим у поступцима заштите деце од насиља.

ПРОЦЕЊИВАЊЕ ЕФЕКТА ПРИМЕНЕ ПРОГРАМА

На основу евиденције о случајевима насиља праћење ефеката предузетих мера ће ивршити Тим за заштиту ученика од насиља преко следећих **индикатора**:

- броја и нивоа облика насилног понашања
- број случајева насилног понашања са позитивним ефектима у односу на укупан број пријављених у току школске године
- однос пријављених облика насилног понашања текуће и претходне школске године
- однос броја случајева насилног понашања са позитивним ефектима текуће и претходне школске године
- анализа упитника проведеног међу ученицима о степену безбедности у школи.

ИЗВЕШТАЈ О ОСТВАРИВАЊУ ПРОГРАМА

Извештај о остваривању Програма заштите је саставни део Годишњег извештаја о раду Школе и доставља се Министарству просвете, односно надлежној школској управи. Извештај садржи, нарочито: анализу ефеката превентивних мера и активности и резултате самовредновања у овој области, број и врсту случајева насиља, злостављања и занемаривања, предузете интервентне мере и активности, као и њихове ефекте.

АКЦИОНИ ПЛАН ПРЕВЕНТИВНИХ АКТИВНОСТИ

На основу анализа стања, праћења насиља, злостављања и занемаривања, вредновања квалитета и ефикасности предузетих мера и активности у области превенције у предходној школској години, Школа утврђује Акциони план превентивних активности за наредну школску годину. Акциони план превентивних активности је саставни део Годишњег плана рада школе.

8.5. ПРОГРАМ ПРЕВЕНЦИЈЕ МАЛОЛЕТНИЧКЕ ДЕЛИНКВЕНЦИЈЕ

Циљ програма превенције малолетничке делинквенције је да кроз јединствено деловање са другим програмима школе и свим надлежним институцијама које се баве заштитом деце и младих значајно утиче на подизање нивоа свести ученика, родитеља и наставника, као актера образовно-васпитног процеса о деликвентном понашању, безбедности ученика, ризицима сукоба са законом и могућим последицама.

Задаци :

- Подизање одговорности ученика према сопственој безбедности и безбедности других,
- предузимање превентивних мера у циљу спречавања појаве асоцијалног понашања код ученика
- укључивање свих актера образовно-васпитног процеса у програм превентивног деловања
- уочавање присуства деликвентног понашања код ученика,
- успостављање сарадње са надлежним институцијама и породицом у циљу усаглашеног деловања,
- упознавање ученика са болестима зависности и њиховим штетностима,
- освешћивање ученика о последицама не придржавања правила понашања,
- развијање способности функционисања у заједници и развој људских вредности

Програмски садржаји:

- “Основи безбедности”- предавања МУП-а,
- предавања фондације „Тијана Јурић“,
- предавање о зависностима- Завод за јавно здравље,
- реализовање радионица у сарадњи са Центром за Социјални рад,
- упознавање са начином провођења слободног времена ученика код куће и ван куће, трговина људима, психоактивне супстанце – ЧОС,
- укључивање ученика у хуманитарни рад (Црвени Крст),
- упознавање одељенских старешина са Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних лица,
- идентификација деце са делинквентним понашањем
- индивидуални саветодавни рад са ученицима и њиховим родитељима.

Начин остваривања програма:

Програм се спроводи кроз све облике рада у школи. Одељењске старешине, васпитачи и предметни наставници су у обавези да у свакодневном контакту са ученицима саветодавним радом упознају ученике са опасностима, као и са начином понашања којим би се те опасности могле избећи или отклонити.

Програм се остварује кроз различите активности са ученицима, запосленима и родитељима у сарадњи са институцијама које се баве заштитом деце и породице у складу са потребама. У остваривање програма укључују се правна и физичка лица обучена за превенцију и

интервенцију у случају дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања и других облика ризичног понашања ученика.

8.6. ПРОГРАМ СЛОБОДНИХ АКТИВНОСТИ

Слободне активности представљају факултативни облик рада школе.

Циљ програма:

- јачање образовно-васпитне делатности школе кроз организацију активности
- стваралачког, забавног и спортског карактера;
- подстицање индивидуалних склоности и интересовања ученика;
- подстицање садржајног и целисходног коришћења слободног времена;
- богаћење друштвеног живота и разоноде ученика.

Задаци школе:

- разноврсност области и садржаја који се нуде ученицима;
- интердисциплинарни приступ и корелација са наставним садржајима;
- усклађеност са просторним условима и могућностима школе;
- усклађеност са интересовањима ученика;
- слобода избора ученика;
- организованост ученика у оквиру група и колектива;
- организовани и плански садржаји изабраних активности;
- омогућавање креативног и забавног начина задовољавања интересовања ученика;
- остваривање сарадње са локалном заједницом;
- развој креативних, вољних, сазнајних и физичких потенцијала ученика.

Програмске активности:

- ✓ Културно – уметничке:

Поред циља и задатака које имају слободне активности ученика, у активностима језичко-уметничког подручја остварују се и посебни задаци:

- Развијање и неговање радозналости и отворености за нове, актуелне појаве у језику, уметности и култури уопште;
- развијање опажања, критичког мишљења и слободног креативног изражавања ученика.
- ✓ Слободне активности овог подручја остварују се у оквиру секције:
- драмска,
- ликовна,
- новинарска, изради школског часописа “Кажипокажи”
- плесна секција-зумба,
- радиоице знаковног језика “Проговори рукама”.

- ✓ Научно – истраживачке

Посебни задаци научно-истраживачких слободних активности су:

- развијање склоности и способности ученика у одговарајућој научној дисциплини, посебно стваралачких способности и сазнајних могућности ученика;

- развијање логичког и критичког мишљења ученика;
- стварање услова и подстицање креативног рада ученика;
- навикавање и оспособљавање ученика за коришћење научнопопуларне и стручне литературе, приручника и лексикона;
- увођење ученика у методе истраживања и упознавање ученика са мултидисциплинарним и интердисциплинарним приступом решавању научних проблема;
- развијање спретности ученика за експериментални и практичан рад.

Слободне активности овог подручја остварују се у оквиру секције:

- информатичка секција,
- еколошка секција,
- фото секција,
- израда украсних предмета.

✓ Спортско-рекреативне активности

У оквиру спортско-рекреативних активности остварују се следећи конкретни задаци:

- обухват што већег броја ученика посебним програмом физичког вежбања, који, заједно са општим програмом чини јединствену целину, односно јединствен систем физичког васпитања;
- задовољење нових и све разноврснијих жеља и интереса школске омладине за бављењем разним гранама физичког вежбања у слободном времену;
- помоћ ученицима да свестрано развију своје физичке способности и да активност у овој области развију као своју трајну потребу.

Слободне активности овог подручја остварују се у оквиру секције:

- мали фудбал,
- одбојка,
- шах,
- кошарка

Начин остваривања програма :

У слободне активности и рад секција укључују се ученици основне и средње школе, на добровољној основи, а у складу са својим интересовањима. Активности се планирају Годишњим планом рада школе, а у њиховој реализацији могу учествовати и сарадници који су директно или индиректно укључени у образовно-васпитни процес (родитељи, будући наставници и представници организација које се баве децом и бригом о деци и други). Активности у слободном времену могу да се организују у школи и ван школе, као једне или више активности истовремено..

8. 7. ПРОГРАМ ПРОФЕСИОНАЛНЕ ОРИЈЕНТАЦИЈЕ

Циљ програма професионалне оријентације школе је да у сарадњи са другим установама за професионалну оријентацију пружа помоћ родитељима/старатељима и ученицима у избору средње школе односно будућег занимања.

Од школске 2013/14. године, програм ПО реализује се кроз пројекат Професионална оријентација на прелазу у средњу школу за ученика 7. и 8. разреда који има за **циљ** успостављање функционалног и одрживог програма професионалне оријентације за ученике који завршавају основну школу.

За ученике од 1. до 6. разреда **циљ** је да ученици препознају своје способности, склоности, интересовања, таленте, жеље што је полазна основа у процесу одлучивања за избор будућег образовања и занимања.

Задаци школе су :

- праћење развоја ученика;
- остваривање сарадње са установама које се баве професионалном оријентацијом;
- примена петофазног процесног модела професионалне оријентације;
- упознавање ученика са њиховим способностима;
- упознавање ученика са путевима школовања;
- упознавање ученика са путевима каријере;
- упознавање ученика са занимањима;
- помоћ ученицима и родитељима у промишљеном доношењу одлуке о избору занимања.

Програмски садржаји :

Програм професионалне оријентације за ученике 7.и 8. разреда остварује се у оквиру радионица кроз пет модула:

1.Самоспознаја: препознавање сопствених капацитета, способности, интересовања, вредности и склоности.

2. Информисање о занимањима: прикупљање информација о занимањима, анализа и структурисан начин обраде информација тако да се омогући добра информисаност при одлучивању о избору занимања.

3.Могућности школовања: упознавање могућности школовања и каријере које воде до остварења жељеног занимања.

4.Реални сусрети са светом рада и занимања: сусрет са представницима занимања, распитивање о занимању и испробавање занимања у предузећима/ организацијама/ установама/ средњим школама како би млади проверили и употпунили сопствене слике о свету рада и занимања.

5.Одлука о избору занимања: анализа сопственог пута професионалне оријентације и доношење самосталне одлуке о избору школе/занимања.

Садржаји и активности програма у 1. разреду:

- Занимања мојих родитеља
- Игра занимања- повежи занимање и алат
- Шта бих волео да будем кад одрастем

Садржаји и активности програма у 2. разреду:

- Занимања људи у мом крају
- Које занимање је колико важно
- Моје будуће занимање
- Кад одрастем бићу...

Садржаји и активности програма у 3. разреду:

- Опис радног места маме или тате
- Квиз занимања
- Занимање које ми се највише свиђа...
- Како се зове то занимање и како се ради

Садржаји и активности програма у 4. разреду:

- Занимања људи у мом завичају
- Живот и рад у школи
- Кад порастем бићу...
- У посети код...

Садржаји и активности програма у 5. разреду:

- Представљење занимања маме или тате
- Квиз занимања
- Албум занимања
- Нацртај занимање своје омиљене личности

Садржаји и активности програма у 6. разреду:

- Улога рада у животу сваког од нас
- Тимски рад
- Мој будући позив
- Личност којој се дивим
- Текстови који истичу вредност људског рада

Начин остваривања програма :

Школа формира Тим за професионалну оријентацију у чијем су саставу наставници и стручни сарадници који реализује програм професионалне оријентације за ученике 7. и 8. разреда. Тим имплементира програм професионалне оријентације тако што дефинише редослед активности, облик реализације (курикуларно, чос/чоз, изборни предмет или пројекат) , информише одељенске старешине 7. и 8. разреда, ученике и родитеље, дефинише број ученика који ће бити обухваћени програмом, прибавља сагласност родитеља, формира распоред радионица, оснива вршњачку групу, пружа подршку у реализацији радионица, сарађује са школама друштвене средине, са експертима из појединих области, организује реалне сусрете, организује посету сајму образовања на ком се представљају средње школе, сарађује са стручним органима школе, родитељима, води евиденцију и извештава.

За ученике од 1. до 6. разреда професионална оријентација се реализује темама у оквиру обавезне и изборне наставне предмете, ЧОС и слободне активности.

Програм подразумева укључивање родитеља/старатеља у процес професионалне оријентације њиховог детета пре свега као подршку у самосталном одлучивању. Родитељи се охрабрују да развијају сопствене компетенције за родитељство у циљу оснаживања детета за доношење самосталне одлуке о избору школе и занимања. Укључују се путем родитељских састанака, заједничких радионица са децом и реалних сусрета у којима учествују као представници занимања и презентери сопственог пута каријере.

8.8. ПРОГРАМ ЗДРАВСТВЕНЕ ЗАШТИТЕ

Циљ

- Развијање бриге за сопствено здравље.
- Усвајање знања и вештина од значаја за унапређење и очување здравља.
- Спровођење позитивних акција за здравље.
- Усвајање навика које унапређују здравље ученика.

Задаци:

- Формирање ставова ученика у очувању сопственог здравља: правилна исхрана, хигијенске навике, физичка активност, превенција болести зависности, хуманизација односа међу половима, превенција негативних облика понашања значајних за очување здравља.
- Остваривање сарадње школе, породице и друштвене заједнице ради утицаја, заштиту и унапређење здравља ученика.
- Превенција и здравствена заштита ученика.

Програмски садржаји:

- вакцинација и ревакцинација,
- систематски и контролни прегледи ученика пре спортских такмичења,
- превентивна заштита зуба,

- санитарни преглед особља које ради са намирницама у школској кухињи, наставника практичне наставе подручја Личне услуге, ученика који похађају практичну наставу из следећих образовних профила: месар-кобасичар, пекар, педикир-маникир, женски фризер,
- ослобађање од наставе физичког и здравственог васпитања (делимично или потпуно),
- контрола санитарно хигијенских услова живота и рада

Начин остваривања програма

Стицање знања и формирање ставова у складу са здравим начином живота се реализује кроз наставне активности (програм рада одељењског старешине, часове редовне наставе, програм школског спорта) и ваннаставне активности (предавања патронажне службе, лекара, нутриционисте, стоматолога...) и укључује све ученике основне и средње школе.

Превенција и непосредна здравствена заштита ученика се свакодневно остварује у Школском центру (запослено медицинско особље и ангажовани лекари специјалисти: ОРЛ лекар, дечији психијатар...), као и у Дому здравља и обухвата бригу о здрављу и развоју ученика, предузимање мера за спречавање обољења, чување и побољшање здравља, откривање обољења и лечење оболелих.

Праћење реализације програма здравствене заштите се врши увидом у педагошку документацију - дневнике образовно-васпитног рада, записнике стручних органа и тимова и праћењем реализације планираних активности.

8.9. ПРОГРАМ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ

Школа у сарадњи са надлежним установама брине о социјалној заштити ученика.

Циљ:

- стварање оптималних услова за раст, развој, даље школовање и напредовање ученика
- развијање свести о солидарности, спремности да помогну другима и прихватању различитости,
- оснаживање ученика за прихватање и поштовање других

Задаци:

- брига о деци из материјално угрожене породице;
- брига о деци са поремећајима у понашању
- брига о деци без родитељског старања;
- брига о деци из једнородитељске породице;
- брига о деци ромске националне мањине;
- брига о деци са инвалидитетом;
- брига о деци са хроничним болестима
- брига о избеглим и расељеним лица ...

Програмски садржаји:

- идентификација ученика са одређеним социјалним проблемима,

- сарадња са родитељима/старатељима идентификованих ученика,
- пружање помоћи ученицима са поремећајима у понашању (оперативни план заштите),
- појачан васпитни рад са идентификованим ученицима,
- пружање помоћи ученицима ниског социјално-економског статуса
- помоћ ученицима да се укључе у трајнији облик социјалне помоћи (дечји додатак, социјална помоћ, додатак за туђу негу и помоћ...)
- организовање хуманитарних акција за помоћ социјално угроженој деци,
- сарадња са Центром за социјални рад,
- сарадње са Црвеним крстои другим хуманитарним организацијама,
- рад на разним хуманитарним пројектима владиних и невладиних организација
- организација бесплатних излета и екскурзија ученике школе,
- здравствено-рекреативни боравак “Солидарност на делу” у организацији Црвеног крста.

Начин остваривања програма :

Помоћ ученицима са проблемима у понашању: Идентификација ученика са одређеним социјалним проблемима у понашању врши се континуирано.Током годинесе свака ризична ситуација евидентира, анализира и предузимају се мере заштите. Школа уочене проблеме покушава да реши сарадњом са родитељима (службеним позивима у школу и информативним разговорима), а уколико нема резултата укључује релевантне установе из спољашње заштитне мреже.

Помоћ материјално угроженим ученицима: Идентификација ученика који се налазе у тешкој материјалној ситуацији обавља сетоком целе школске године. План активности пружања помоћи реализујуодељењске старешине, стручна служба, директор школе, чланови тима за инклузију и Ученички парламент.

8.10. ПРОГРАМ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Циљ:

- развој еколошке свести код ученика,
- стицање знања и формирање навика о очувању природе и заштити животне средине.

Задаци:

- упознавање ученика са основним појмовима екологије,
- упознавање ученика са значајем и начином заштите природне и радне средине
- упознавање ученика са начином загађивања воде, ваздуха, земљишта и хране,
- унапређивање животне средине,
- промовисање еколошки одговорног понашања ученика.

Програмски садржаји:

- рад Еколошке секције,
- опремање школе кутијама за разврставање отпадног материјала, прикупљање, разврставање и рециклажа отпадног материјала,
- уређење и оплемењивање школског дворишта и простора школе, прављење сензорног врта,
- сарадња са организацијама и удружењима које се баве заштитом животне средине (ЈКП “Чистоћа и зеленило”, фондације “Јасен” и RECAN, , ЈП “Палић-Лудаш”, Skala Green),
- учешће на конкурсима и изложбама на тему екологије и заштите животне средине,
- учешће у пројекту “За чистије и зеленије школе у Војводини”,
- обележавање Дана заштите животне средине,
- обележавање Дана планете Земље,
- едукација ученика у оквиру ЧОС, обавезних и изборних предмета на тему заштите животне средине,
- сарадња са еколошким секцијама других школа путем организовања заједничких акција и радионица,
- израда паноа,
- промоција активности школе на заштити животне средине.

Начин остваривања програма

Програм заштите животне средине реализоваће се кроз часове редовне наставе и ваннаставних активности координацијом наставника биологије, ликовне културе, грађанског васпитања, одељењских старешина и стручних сарадника.

8.11. ПРОГРАМ САРАДЊЕ СА ЛОКАЛНОМ САМОУПРАВОМ

Локална самоуправа значајно утиче на рад школе кроз различите облике финансирањаматеријалних трошкова рада школе, подршке ученицима и родитељима и активности просветнеи других инспекцијских службикоје прате рад школе.

Циљ:

- обезбеђивање подршке локалне самоуправе активностима школе,
- унапређење материјално-техничких услова рада школе,
- пружање адекватне подршке ученицима,
- промоција школе.

Задаци:

- заједничко планирање садржаја и начина сарадње школе и локалне самоуправе у циљу унапређења рада школе,
- укључивање представника локалне самоуправе у живот и рад школе

- коришћење ресурса локалне самоуправе у реализације циљева образовања и васпитања
- усаглашавање реалних могућности локалне самоуправе и потребе школе,
- поштовање прописа у области финансијског пословања,
- боље и брже решавање проблема ученика у оквиру реализације образовно –васпитне делатности школе,
- задовољавање потреба ученика и родитеља у вези са реализацијом наставних и ваннаставних активности ученика и њихових интересовања.

Програмски садржаји:

- сарадња са Секретаријатом за друштвене делатности Града Суботица и представником Градског већа,
- израда различитих финансијских извештаја и финансијских планова, рачуна, извода, потраживања школе, полугодишњи и годишњи извештаји
- сарадња са националним саветима националних мањина (са Националним саветом мађарске националне мањине и осталим националним саветима)
- сарадња са координатором за ромска питања Града Суботица и сарадња са ромским невладиним организацијама,
- сарадња са Канцеларијом за младе,
- избор представника локалне самоуправе у Школски одбор
- учешће на манифестацијама у организацији локалне самоуправе (Дан града, Међународни фестивал дечијег позоришта, Дечија недеља...),
- присуство представника локалне самоуправе на школским манифестацијама (Дан школе, дан Светог Саве, спортска такмичења...),
- укључивање у рад Општинског савета родитеља,
- организација донаторских и спонзорских акција ради добијања средстава за побољшања услова рада,
- финансирање текућих материјалних трошкова;
- финансирање превоза ученика и запослених,
- финансирање ужина за ученике из материјално угрожених породица

Начин остваривања програма :

Запослени и ученици школе заједно са представницима локалне самоуправе реализују програмске садржаје. Ученици кроз ваннаставне активности и редовну наставу у зависности од повезаности са садржајима, а запослени и представници локалне самоуправе кроз састанке, посете, предавања, изложбе, конкурсе, такмичења, смотре, радионице, демонстрације, консултације, саветовања ...

8.12. ПРОГРАМ САРАДЊЕ СА ПОРОДИЦОМ

Програмом сарадње са породицом школа дефинише области, садржај и облике сарадње са родитељима, односно старатељима ученика, који обухватају детаљно информисање, саветовање, укључивање у наставне и остале активности школе и консултовање у доношењу

одлука око безбедносних, наставних, организационих и финансијских питања, с циљем унапређивања квалитета образовања и васпитања, као и обезбеђивања свеобухватности и трајности васпитно-образовних утицаја.

Циљеви:

- повезивање активности породице и школе у процесу васпитања;
- пружање помоћи породици у реализацији њене васпитне функције;
- обезбеђивање услова за оптималан развој детета;
- међусобно информисање;
- педагошко образовање родитеља;
- ангажовање родитеља у остваривању задатака школе.

Задаци :

- информисање родитеља о њиховим правима и обавезама, те начинима укључивања у рад школе;
- едуковање родитеља кроз информисање и пружање адекватног модела васпитања и образовања;
- развијање партнерског деловања породице и школе у образовању и васпитању ученика;
- обезбеђивање редовне, трајне и квалитетне сарадње породице и школе;
- остваривање позитивне интеракције наставник- родитељ;
- обезбеђивање информисаности родитеља о променама у образовању које се остварују у школи и код ученика, као и о свим дешавањима у животу Школе.

Програмски садржаји:

1. Информисање родитеља и старатеља

Родитељи/старатељи треба да буду детаљно информисани о свим аспектима школског живота и образовног процеса који се посредно или непосредно тичу њихове деце и њих, као и о могућностима на које све начине могу да се укључују у рад школе и да дају свој допринос унапређењу квалитета васпитно-образовног процеса.

Ова област сарадње породице и Школе одвија се кроз следеће облике рада:

- креирање странице намењене родитељима на сајту школе;
- организовање *Отворених врата* – термина када родитељи имају могућност да са наставницима разговарају о раду и напредовању ученика;
- месечно организовање *Отвореног дана*, када родитељи, односно старатељи могу да присуствују образовно-васпитном раду;
- уређивање огласне табле за родитеље у просторијама школе;
- редовно вођење дневника и ажурирање података;
- организовање и реализација родитељских састанака.

2. Укључивање родитеља и старатеља у наставне и остале активности

Родитељи се подстичу да се укључују у образовни процес на више различитих начина и то као:

- **Асистенти** у настави, сарадници и асистенти у реализацији програма секција;

- **едукатори** деце у областима у којима су професионалци/експерти кроз учешће у различитим образовним пројектима који се одвијају у школи/у које је школа укључена;
- **сарадници** за обезбеђивање безбедног окружења у школи, у процесу професионалне оријентације, при организацији и реализацији приредби, изложби, спортских и других такмичења и сличних активности у Школи, сарадници и асистенти у реализацији излета, посета, екскурзија ученика, у организацији и реализацији радионица, хуманитарних акција и сличних активности;
- **учесници** у стручним тимовима које директор формира по потреби, као евалуатори васпитно-образовног рада и квалитета рада установе кроз процес самовредновања квалитета васпитно-образовне праксе, родитељи ученика из осетљивих и маргинализованих група (социјална ускраћеност, сметње у развоју, инвалидитет и др.) имају могућност да учествују у изради и реализацији индивидуалног образовног плана, и друго.

3. Укључивање родитеља и старатеља у процес одлучивања

Законска регулатива је прописала обавезно укључивање родитеља у процес одлучивања и то кроз:

- укључивање родитеља у Савет родитеља Школе;
- укључивање родитеља у Школски одбор;
- укључивање родитеља у рад свих тимова на нивоу школе (самовредновање, развојно планирање, заштиту ученика и сл.);
- испитивање потреба и очекивања родитеља анкетирањем на крају сваког полугодишта;
- родитељи ученика из осетљивих и маргинализованих група (социјална ускраћеност, сметње у развоју, инвалидитет и др.) имају могућност да учествују у индивидуалном образовном плану, да по потреби предлажу спољне сараднике у тиму који се бави образовним планом.

4. Едукација и саветодавни рад са породицом

Будући да су родитељи у највећој мери упућени на сарадњу са наставницима и са њима имају најучесталије контакте, важан задатак наставника је да креирају такву атмосферу у којој ће родитељи бити подстакнути да се укључују на различите начине и да доприносе животу учионице/школе без страха да ће то бити протумачено као мешање улога, тј. мешање у професионалну улогу наставника. Унапређивање компетенција родитеља за педагошко деловање и пружање подршке ученицима школа организује кроз следеће облике рада:

- едукација кроз организовање мини предавања на родитељским састанцима;
- организовање трибина и радионица за заинтересоване родитеље;
- формирање Клуба родитеља;
- израда Водича за родитеље (публикованог на сајту Школе);
- ангажовање родитеља као едукатора других родитеља о проблемима који су релевантни за родитељску популацију, а за које су поједини родитељи стручни.

Начин остваривања програма :

Сарадња са породицом одвија се плански и систематски током целе године и подразумева укључивање породице у планирање, реализацију и евалуацију те сарадње. Активности у оквиру сарадње са породицом реализују се на основу Развојног плана Школе и Годишњег плана Школе и то кроз:

- план рада Савета родитеља;
- план рада директора школе;
- план рада стручних сарадника;
- план за заштиту ученика од насиља, злостављања и занемаривања;
- планове рада стручних већа;
- планове одељењских већа;
- планове одељењских старешина;
- план рада секција;
- план професионалне орјентације..

8.13. ПРОГРАМ ПРИЛАГОЂАВАЊА НА ШКОЛСКУ СРЕДИНУ

Циљеви:

- обезбеђивање услова за успешну адаптацију ученика, наставника и васпитача;
- координација, усклађивање, повезивање активности ученика, наставника и васпитача;
- пружање помоћи ученицима у привикавању на интернатски смештај;
- пружање помоћи наставницима и васпитачима у реализацији радних задатака;

Задаци:

- информисање нових ученика, наставника и васпитача о њиховим правима и обавезама;
- упознавање са кућним редом и правилима понашања ученика, наставника и васпитача;
- укључивање наставника и васпитача у рад установе;
- развијање сарадничких односа свих учесника у васпитно-образовном процесу;

Програмске активности:

Активности за прилагођавање нових ученика:

- упознавање ученика и родитеља са директором, пом. директора и стручном службом;
- прикупљање информација о детету/ученику (разговор са стручном службом);
- прикупљање потребне документације (медицински извештаји, решења ИРК...);
- упознавање ученика и родитеља са одељењским старешином и васпитачем;
- упознавање ученика и родитеља са школским и интернатским простором, дневном и недељном динамиком рада установе;
- упознавање са групом/одељењем и пружање помоћи у адаптацији на исто;
- праћење прилагођавања детета/ученика у сарадњи са родитељима;

Активности за прилагођавање нових наставника и васпитача:

- упознавање наставника и васпитача са директором, пом. директора, секретаром и стручном службом;
- информисање о организацији рада установе, правима, одговорностима и задужењима на радном месту;
- упознавање са школским простором, кабинетима, наставним средствима;
- упознавање са запосленима;
- пружање подршке у раду наставника и васпитача (одређивање ментора)

Начин остваривања програма:

У остваривању програма учествују сви запослени : директор, секретар, стручни сарадници, одељењске старешине, васпитачи и наставници. Програмски садржаји се реализују индивидуалним разговорима до потпуне адаптације на школску средину.

8.14. ПРОГРАМ УВОЂЕЊА ПРИПРАВНИКА У ПОСАО

Циљ:

Увођење у посао наставника, васпитача и стручног сарадника - приправника има за **циљ** да га оспособи за самосталан образовно-васпитни рад и за полагање испита за лиценцу.

Задатак:

Наставник на крају приправничког стажа треба да поседује знања, способности и вештине за квалитетно остваривање образовно-васпитног рада.

Садржаји програма:

Програм увођења приправника у посао односи се на:

1. Планирање, програмирање, остваривање и вредновање образовно-васпитног рада
2. Праћење развоја и постигнућа ученика
3. Сарадња са колегама, породицом и локалном заједницом
4. Рад са ученицима са сметњама у развоју
5. Професионални развој
6. Документација

1. Планирање, програмирање, остваривање и вредновање образовно-васпитног рада:

- познаје структуру плана и програма образовно-васпитног рада;
- разуме улогу наставног предмета у остваривању циљева и задатака у образовању и васпитању;
- разуме повезаност између циљева, задатака, садржаја, метода и облика рада;
- разуме интердисциплинарну природу предметних садржаја;

- користи дидактичке и методичке принципе успешног планирања образовно-васпитног рада;
- познаје могућности и ограничења различитих врста наставе;
- планира различите типове и структуру наставних часова;
- зна да повезује различите методе и облике рада у процесу учења;
- зна да креира подстицајну средину за учење и развој;
- бира садржаје, методе облике и технике рада у складу са условима у којима ради;
- познаје основне принципа рада одељењског старешине;
- подстиче изградњу заједништва у одељењу;
- зна да прилагођава захтеве развојним нивоима деце и стиливима учења деце;
- примењује индивидуални приступ деци у процесу образовно- васпитног рада;
- разуме улогу ученичких радова у образовно-васпитном процесу;
- познаје критеријуме добрих уџбеника, литературе и дидактичких средстава за остваривање образовно-васпитног рада;
- помаже ученицима у налажењу и избору литературе за различите активности;
- користи разноврсна дидактичка средства и различиту литературу;
- познаје различите начине остваривања ваннаставних и слободних активности;
- користи истраживачки приступ у образовно-васпитном раду;
- анализира сопствени образовно-васпитни рад.

2. Праћење развоја и постигнућа ученика:

- разуме како се ученици развијају и како уче;
- познаје различите начине праћења, вредновања и оцењивања постигнућа ученика;
- зна да прати и вреднује постигнуће ученика у процесу учења;
- прати индивидуални развој и напредовање ученика и развој групе у целини;
- разуме вредновање постигнућа у функцији подршке напредовању ученика;
- подржава иницијативу ученика, мотивацију за рад и спонтано стваралачко изражавање;
- поштује принципе редовности у давању повратних информација о оствареним резултатима;
- уважава личност ученика у давању повратних информација о оствареним резултатима;
- помаже ученику да препозна своје потребе и емоције и изрази их на одговарајући начин;
- познаје начине и технике подстицања процеса самооцењивања ученика;
- зна да ствара атмосферу поштовања различитости;
- уважава иницијативу и слободу исказивања мисли, ставова и уверења код ученика;
- развија код ученика навику за пажљивим руковањем наставним материјалима.

3. Сарадња са колегама, породицом и локалном заједницом:

- гради атмосферу међусобног поверења са свим учесницима у образовно-васпитном раду;

- познаје и примењује принципе успешне комуникације са свим учесницима у образовно-васпитном – раду;
- разуме важност неговања партнерског односа са породицом ученика;
- поштује принцип приватности у сарадњи са породицом и колегама;
- поштује личност родитеља приликом давања повратних информација;
- размењује информације о ученику са родитељима поштујући принцип редовности;
- познаје различите облике сарадње са породицом ради обезбеђивања подршке развоју ученика;
- одржава добре професионалне односе са колегама;
- разуме важност тимског рада у установи;
- размењује запажања и искуства са колегама;
- познаје различите облике сарадње са локалном заједницом у циљ остваривања образовно-васпитних циљева и задатака;
- сарађује у организовању представљања различитих облика ученичког стваралаштва;
- разуме важност сарадње са стручним институцијама.

4. Рад са ученицима са сметњама у развоју :

- разуме значај утицаја вршњака и средине на развој и образовање ученика са сметњама у развоју;
- разуме значај стварања атмосфере поштовања различитости;
- познаје начине укључивања ученика са сметњама у развоју у образовно-васпитном раду;
- зна да организује активности за укључивање ученика са сметњама у развоју у образовно-васпитни рад;
- разуме значај принципа индивидуализације процеса учења ученика са сметњама у развоју;
- познаје важност праћења, индивидуалног напредовања и постигнућа ученика са сметњама у развоју;
- разуме значај обезбеђивања одговарајуће физичке средине за адекватно укључивање ученика са сметњама у развоју у образовно-васпитни рад.

5. Професионални развој :

- познаје значај континуираног професионалног развоја;
- упознат је са различитим облицима и начинима стручног усавршавања;
- разуме начине и технике планирања стручног усавршавања;
- познаје структуру стручних тела на нивоу установе;
- познаје елементе за планирање сопственог стручног усавршавања;
- учествује у разним облицима стручног усавршавања;
- прати развој савремене литературе и образовне технологије.

6. Документација:

- зна прописе из области образовања и васпитања;
- познаје права и дужности на радном месту;
- упознат је са документацијом на нивоу установе;
- разуме сврху педагошке документације;
- зна да води прописану и потребну документацију;
- чува поверљиве податке о детету/ученику и његовој породици;
- води евиденцију о учешћу у разним облицима стручног усавршавања;

Начин остваривања програма

Приправника у посао уводи ментор:

- пружањем помоћи у припремању и извођењу образовно васпитног рада;
- присуствовањем образовно – васпитном раду најмање 12 часова у току приправничког стажа;
- анализирањем образовно васпитног рада у циљу праћења напредовања приправника;
- пружањем помоћи у припреми за проверу савладаности програма.

Након савладаног програма ментор подноси извештај директору о оспособљености приправника за самостално извођење образовно-васпитног рада. За оне елементе програма увођења наставника у посао које ће реализовати заједничким радом ментор израђује детаљан план активности

Евиденција о увођењу у посао приправника

Евиденција ментора и приправника има значајну функцију у процесу увођења у посао и стицању лиценце. На овај начин ментор и приправник документују процес учења и подучавања, како у раду приправника, тако и у раду ментора, што осигурава трајност података и олакшава начин приказивања постигнутих резултата.

Све ове активности се остварују у школи што олакшава припрему приправника за полагање испита за лиценцу.

Школа води евиденцију запосленим приправницима, ствара услове за успешно савладавање програма и оспособљавање за самосталан образовно-васпитни рад.

Ментор води евиденцију о раду приправника која садржи податке о:

- временском периоду у коме је радио са приправником;
- темама и времену посећених часова;
- запажањима о раду приправника у савладавању програма;
- препорукама за унапређивање образовно-васпитног рада;
- оцени поступања приправника по датим препорукама.

Приправник води евиденцију о свом раду:

- сачињавањем месечног оперативног плана и програма рада;
- израдом припреме за одржавање часа;
- изношењем запажања о свом раду и раду са ученицима;
- о посећеним часовима;
- о својим запажањима и запажањима ментора.

Евиденција о раду и запажањима приправника доставља се ментору.

Провера савладаности програма увођења у посао приправника

Провера савладаности програма увођења у посао приправника остварује се најраније након годину дана рада у школи извођењем одговарајућег облика образовно-васпитног рада, и то: извођењем и одбраном часа наставника у школи, као и приказом и одбраном активности стручног сарадника у школи. Тему облика образовно-васпитног рада бира приправник у сарадњи са ментором.

Комисију од најмање три члана образује директор решењем.

Ментор не може да буде члан комисије али има обавезу да присуствује провери савладаности програма.

Када комисија оцени да је приправник делимично савладао програм даје ментору и приправнику препоруку за даљи рад са роком за поновну проверу савладаности програма. Приправник који у потпуности савлада програм стиче право на полагање испита за лиценцу.

8.15. ПРОГРАМ ИЗЛЕТА, ЕКСКУРЗИЈА И НАСТАВЕ У ПРИРОДИ

Циљ:

- да допринесе остваривању циљева и задатака образовања и васпитања и циљева и задатака наставних предмета;
- непосредно упознавање с појавама и односима у природној и друштвеној средини,
- упознавање с културним, историјским и духовним наслеђем;
- рекреативно-здравствени опоравак ученика

Задаци:

Образовно-васпитни задаци:

- проучавање објеката и појава у природи
- уочавање узрочно-последичних веза у конкретним природним и друштвеним условима,
- развијање интересовања за природу,
- изграђивање еколошких навика
- упознавање начина живота, обичаја и рада људи појединих крајева;
- развијање позитивних односа према националним, културним, естетским вредностима,
- развијање позитивних односа према спортским потребама и навикама,
- развијање позитивних социјалних односа
- схватање значаја здравља и здравих стилова живота
- подстицање испољавања позитивних емоционалних доживљаја
- упознавање са националним, историјским, културним и уметничким вредностима окружења кроз које путују и окружења у ком бораве,
- проширивање постојећих и стицање нових знања и искустава током боравка везаних за садржаје из различитих предмета,
- повезивање теоретских знања са практичним искуствима,

- развијање одговорног односа према природи, културној баштини и понашања у складу са друштвеним нормама,
- поштовање правила понашања у различитим окружњима и приликом обилазака различитих културних споменика, верских објеката, музеја, галерија и др...,
- развијање другарских односа, толеранције, уважавање потреба других и избегавање сукоба,

Начин реализације програма:

- ✓ Избор програмских садржаја и маршрута екскурзија је усклађен са наставним програмима свих предмета, циљевима и задацима екскурзија, узрастом ученика и њиховим психофизичким способностима;
- ✓ Одељењска и стручна већа достављају предлог плана и програма екскурзија и излета Наставничком већу школе; предложени план и програм се разматра и на њега даје сагласност Савет родитеља;
- ✓ Носиоци припрема, организације и извођења екскурзија по утрђеном плану и програму су чланови Тима за излете и екскурзије, уз одељењске старешине,

- ✓ Задаци Тима за излете и екскурзије су: избор дестинација за екскурзије, реализација и анализа извештаја са екскурзија.
- ✓ Приликом реализације излета и екскурзија за све узрасте сачиниће се посебни планови извођења, уз конкретизацију свих активности које ће се реализовати током путовања и боравка на одабраним дестинацијама,
- ✓ Наставничко веће школе верификује избор дестинација за екскурзију, бира стручног вођу пута који сачињава оперативни план рада за сваки дан екскурзије.
- ✓ Ученици и родитељи ученика се пре поласка на екскурзију упознају са планом и програмом екскурзије,
- ✓ Родитељи дају писмену сагласност за путовање;
- ✓ За сва путовања дужа од једног дана, родитељи достављају здравствени лист детета;
- ✓ Неопходно је обезбедити лекара пратиоца за путовања дужа од два дана;
- ✓ Директор школе је обавезан да најкасније 48 сати пре путовања обавести надлежни орган унутрашњих послова о месту и времену поласка, броју аутобуса и путника - због контроле документације и техничке исправности возила;
- ✓ Одељењски старешина (или задужен наставник) је одговоран за безбедност, здравље и понашање ученика

8.16. ПРОГРАМ РАДА ШКОЛСКЕ БИБЛИОТЕКЕ

Циљ:

- развијање и неговање навике читања и коришћења библиотеке код ученика и наставника,
- развијање и промовисање правилне употребе свих облика извора информација,
- унапређивање библиотечког фонда

Задаци:

- сарадња са наставницима и ученицима,
- набавка библиотечке грађе, њено инвентарисање, класификација,
- издавање на коришћење ученицима и наставницима (задуживање и раздуживање),
- заштита и чување библиотечке грађе и периодична ревизија фонда

Програмски садржаји:

Садржаји у образовно – васпитном раду са ученицима:

- упознавање ученика са радом библиотеке;
- развијање навика ученика да пажљиво користе и чувају библиотечку грађу;
- пружање помоћи ученицима приликом прикупљања и писања вести за школске новине.

Садржаји везани за сарадњу са наставницима, стручним сарадницима и директором:

- коришћење ресурса библиотеке у процесу наставе;

- сарадња око обезбеђивања књижне и некњижне грађе за школску библиотеку коју користе наставници, стручни сарадници;
- информисање стручних већа, стручних сарадника и директора о набавци нове стручне литературе за предмете, дидактичко – методичке и педагошко – психолошке литературе;
- припремање и учешће у културним активностима школе;
- учешће у припремању прилога за школске новине и сајт школе.

Садржаје у библиотечко – информационој делатности:

- израда годишњег плана и програма рада библиотеке;
- систематско информисање ученика и наставника о новим књигама;
- функционално и естетско уређење простора библиотеке;
- припремање паноа о појединим ауторима, јубилејима, важним датумима и догађајима.

Садржаје везане за културну и јавну делатност школе:

- учествовање на културним догађајима школе и ван ње;
- сарадња са културним установама на нивоу града (организоване посете Градској библиотеци, тематске радионице...)

Начин остваривања програма:

Годишњим програмом рада школске библиотеке дефинишу се задаци и послови, који се даље разрађују и конкретизују. Утврђује се методологија и динамика реализације предвиђених задатака.

8.17. ПРОГРАМ БЕЗБЕДНОСТИ И ЗДРАВЉА НА РАДУ

Циљ:

- Стварање безбедне средине за све учеснике васпитно-образовног процеса,
- Умрежавање свих релевантних институција и актера у циљу што адекватнијег реаговања на ситуације које угрожавају безбедност,

Задаци:

- Доношење општих аката од стране органа управљања (у складу са Законом о основама система образовања и васпитања), која уређују тематику везану за безбедност и здравље на раду запослених и ученика:
 1. Правилник о безбедности и здрављу на раду,
 2. Правилник о мерама, начину и поступку заштите и безбедности ученика за време боравка у школи и свих активности које организује школа.
- Поштовање прописа и упознавање са начинима реаговања у случају ситуација које представљају потенцијалну опасност
- Именовање овлашћене, сертификоване фирме за вођење послова у вези са одржавањем безбедности и здравља на раду,
- Спровођење мера безбедности и здравља на раду,

- Превентивно и периодично прегледање и испитивања опреме за рад,
- Испитивања услова радне околине,
- Доношења акта о процени ризика,
- Оспособљавање запослених за безбедан и здрав рад,
- Обука запослених из прве помоћи,
- Вођење евиденције везане за повреде на раду,
- Осигурања запослених од повреда на раду,
- Осигурање ученика од последица несрећног случаја (незгоде)
- Побољшање безбедности запослених и ученика: предавања саобраћајне полиције и ватрогасне службе
- Сарадња са државним органима, органима општине и другим субјектима и надлежним институцијама са којима је таква сарадња потребна у поступку обезбеђивања и спровођења мера безбедности

Начин остваривања програма:

1. Према Правилнику о безбедности и здрављу на раду, запослени у школи су дужни да:

- поштују прописе о безбедности и здрављу на раду,
- обавесте управу школе о свакој врсти потенцијалне опасности која би могла да утиче на безбедност и здравље на раду,
- наменски користе средства и опрему личне заштите,
- учествују у пружању прве помоћи приликом повреде на раду.
- похађају обуку о могућим узроцима и опасностима од пожара, о употреби заштитне ватрогасне опреме и демонстрацији гашења пожара

2. Према Правилнику о мерама, начину и поступку заштите и безбедности ученика за време боравка у школи и свих активности које организује школа, ученицима се обезбеђује право на заштиту и безбедност и то:

- у школској згради и школском дворишту,
- на путу између куће и школе,
- ван школске зграде и школског дворишта,
- за време остваривања образовно-васпитног рада или других наставних и ваннаставних активности које организује школа.

Одељењске старешине, предметни наставници и васпитачи су у обавези да у свакодневном контакту са ученицима, упознају ученике са могућим опасностима за време боравка у школи и интернату, као и са начином понашања којим би се те опасности могле избећи или отклонити.

Мере безбедности које школа спроводи:

- видео надзор,
- дојављивачи пожара,
- дежурство наставника и васпитача,
- присуство портира и дежурног ученика на улазу,
- закључавање интерната...

8.18. НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ДРУГИХ ОБЛАСТИ РАЗВОЈНОГ ПЛАНА ШКОЛЕ КОЈИ УТИЧУ НА ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНИ РАД

8.18.1. Програм ране интервенције и пружања додатне подршке

Рана интервенција усмерена је на превенцију тешкоћа и на њихово ограничавање на најмању могућу меру, с циљем побољшавања здравља и добробити детета, њихових компетенција, минимизирањем развојних потешкоћа, ублажавања постојећих или потенцијалних потешкоћа, превенција функционалног погоршања, промовисање адаптивног родитељства и побољшање функционисања породице.

Додатна подршка обухвата скуп стручних послова дефектолога и логопеда којима се подржава и унапређује развој и учење деце и ученика са сметњама у развоју, а који стичу образовање и васпитање у типичним предшколским установама/школама.

Циљеви:

- Промоција значаја и програма ране интервенције на локалном нивоу,
- Пружање услуга ране интервенције (Школа као сервисни центар) и унапређивање услуга додатне подршке,
- Унапредити сарадњу са надлежним институцијама (Развојно саветовалиште Дома здравља, ИРК, ПУ "Наша радост", основне и средње школе на територији општине Суботица, Дом за децу ометену у развоју "Колевка")
- Скратити родитељска лутања и оснажити интуитивно родитељство,
- Подстицање сензо-моторног, емоционалног, социјалног и интелектуалног развоја деце/ученика,

Задаци:

- Информисање локалне заједнице о важности програма ране интервенције и врстама услуга доступних у Школском центру,
- Евиденција деце/ученика (на основу Решења ИРК) којима је потребна рана интервенција/додатна подршка,
- пружање додатне подршке ученицима са тешкоћама у учењу и сметњама у развоју (ИОП),
- Саветодавни рад са родитељима/васпитачима/наставницима,
- Евалуација

Програмски садржаји:

Промоција програма ране интервенције:

- информисање заједнице путем електронских и писаних медија, друштвених мрежа и различитог промотивног материјала

Идентификација деце/ученика са потешкоћама и сметњама у развоју,

- анализа пристиглих решења ИРК,
- сагледавање постојећих ресурса школе,
- одређивање приоритета у складу са постојећим ресурсима

Израда плана третмана/подршке,

- дефектолошка процена,
- формирање “мини тимова” за пружање подршке деци/ученицима,
- израда плана третмана (врста и динамика третмана/подршке),
- помоћ у изради ИОП-а

Спровођење плана третмана/подршке,

- континуирано пружање услуга ране интервенције/додатне подршке,
- активно укључивање чланова породице у рад са дететом,
- саветодавни рад са васпитачима/наставницима

Праћење и евалуација

- праћење напредовања детета/ученика,
- извештај о напредовању,
- препоруке за даљи рад,
- извештавање надлежне школске управе о реализацији пружања додатне подршке,

Сарадња са релевантним институцијама (ИРК, Развојно саветовалиште Дома здравља, ПУ “Наша радост”, Дом за децу ометену у развоју “Колевка”, основне и средње школе, ЦЗСР)

- организовање и учешће на тематским састанцима,
- проток информација,
- дефинисање мера унапређења

Начин остваривања програма

Годишњим планом рада тима за рану интервенцију дефинишу се задаци и активности, које се даље разрађују и конкретизују. Утврђују се расположиви ресурси и динамика реализације предвиђених активности.

8.18.2. Програм знаковног језика

Циљеви:

- Ширење свести о знаковном језику као средству комуникације,
- Превазилажење комуникационе баријере,
- Промоција знаковног језика

Задаци:

- Информисање локалне заједнице о важности знаковног језика као средства комуникације особа оштећеног слуха,
- Организовање радионица знаковног језика,
- Снимање видео речника знаковног језика
- Учешће на локалним манифестацијама

Програмски садржаји:

Израда промотивног материјала

- штампање флајера са дворучном азбуком, основним гестовима и саветима за комуникацију са особама оштећеног слуха,

- снимање видео речника знаковног језика различитих тематских области

Радионице знаковног језика

- сарадња са ПУ “Наша радост”, основним и средњим школама,
- сарадња са удружењима грађана,
- реализација радионица (у Школском центру или установама сарадницама) у групама од око 20 учесника,

Учешће на локалним манифестацијама

- Дан града
- Међународна недеља глувих и наглувих
- Дечија недеља
- Недеља особа са инвалидитетом
- Манифестација “Различити а исти”

Начин остваривања програма

Годишњим планом рада тима за промоцију знаковног језика дефинишу се задаци и прави програм активности, који се даље разрађује оперативним планом у складу са бројем радионица и узрастом учесника.

8.19. ИНДИВИДУАЛНИ ОБРАЗОВНИ ПЛАНОВИ

Поштујући специфичности и индивидуалне мгућности ученика осмишљавају се индивидуални образовни планови којима се наставници руководе у раду са ученицима.

Индивидуални образовни планови свих ученика чине прилог школског програма.

Анекс 1 – Индивидуални образовни планови.

9. ПРАЋЕЊЕ И ЕВАЛУАЦИЈА ШКОЛСКОГ ПРОГРАМА

Праћење остваривања школског програма вршиће се плански, систематски и континуирано, а одвијаће се кроз:

- ✓ састанке Стручног актива за развој школског програма;
- ✓ седнице Наставничког већа;
- ✓ праћење постигнућа ученика;
- ✓ размену искустава са другим школама;
- ✓ примену тестова, упитника...;
- ✓ праћење реализације планова и програма;
- ✓ сарадњу са родитељима;
- ✓ сарадњу са локалном заједницом;
- ✓ сарадњу са стручним службама;
- ✓ евалуацију реализације акционих планова;
- ✓ евалуацију реализације Школског развојног плана

У Суботици,
септембар 2021.

Председник Школског одбора

Михаљ Вермеш